Világ proletárjai egyesüljetek!

LENIN

MŰVEI

39

AZ OROSZ NYELVŰ KIADÁS
AZ OK(b)P IX. KONGRESSZUSÁNAK
ÉS A SZOVJETEK
II. ÖSSZSZÖVETSÉGI KONGRESSZUSÁNAK
HATÁROZATA ALAPJÁN JELENIK MEG

V. I. LENIN

MŰVEI

BUDAPEST 1964

V. I. LENIN

MŰVEI

39.

KÖTET

Füzetek
az imperializmusról

BUDAPEST 1964

Az orosz eredeti címe:

ИНСТИТУТ МАРКСИЗМА—ЛЕНИНИЗМА ПРИ ЦК КПСС
В. И. ЛЕНИН. СОЧИНЕНИЯ
ИЗДАНИЕ ЧЕТВЕРТОЕ. ТОМ 39. ГОСПОЛИТИЗДАТ 1960

Lenin műveinek magyar kiadása a moszkvai
Marxizmus—Leninizmus Intézet által sajtó alá rendezett
negyedik orosz nyelvű kiadás nyomán,
a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának
határozata alapján jelenik meg

ELŐSZÓ

Lenin Művei 4. kiadásának harminckilencedik kötete, a „Füzetek az imperializmusról", Lenin 1916 első felében írt „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című művének előkészítő anyagait tartalmazza. Ebben a klasszikus munkájában elemzi Lenin először mélyrehatóan és részletesen a kapitalizmus legfelsőbb fokát, amely a századfordulóval kezdődött. Kimutatta, hogy az imperializmus mint a kapitalizmus alapvető sajátosságainak továbbfejlődése és folytatása keletkezett, hogy legmélyebb alapja, gazdasági lényege a monopóliumok uralma, hogy az imperializmus a kapitalizmus utolsó szakasza. Lenin cáfolhatatlanul bebizonyította, hogy a premonopolista kapitalizmustól eltérően, amelyben a kapitalizmus még felfelé ívelt fejlődésében, a monopolkapitalizmus élősdi, rothadó és halódó kapitalizmus, amelyben a kapitalizmus valamennyi ellentmondása a végsőkig kiéleződött, s amelyet követően már a szocialista forradalom kezdődik.

Az imperializmussal foglalkozó lenini munkának az a világtörténelmi jelentősége, hogy gazdaságilag alátámasztotta a szocialista forradalom új elméletét. Lenin az imperializmus marxista elemzése alapján és arra az általa felfedezett törvényszerűségre támaszkodva, amely szerint a kapitalista országok az imperializmus időszakában egyenlőtlen gazdasági és politikai fejlődésen mennek át, tudományosan bebizonyította, hogy a monopolkapitalizmus korszakában lehetetlen a szocialista forradalom egyidejű győzelme valamennyi vagy a legtöbb civilizált országban, és hogy teljesen lehetséges és elkerülhetetlen a szocializmus

győzelme először néhány vagy akár csak *egy*, egymagában vett országban is. A szocialista forradalom lenini elmélete a marxizmus kincsestárának nagy értéke, világos és szabatos programmal vértezi fel a munkásosztályt az imperializmus igájának lerázásáért, a szocializmus győzelméért vívott harcában. A szocialista forradalom lenini elméletének nagy erejét és életrevalóságát a gyakorlatban igazolták azok a tapasztalatok, amelyeket Oroszország, Kína és ma a szocialista világrendszerbe tartozó több más európai és ázsiai ország proletárforradalma nyújtott.

Lenin „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című könyve nagyszabású, megfeszített munka eredménye volt. Ezt meggyőzően és szemléltetően mutatják az e kötetben megjelenő lenini „Füzetek az imperializmusról", amelyek e mű gazdag és sokrétű előkészítő anyagát tartalmazzák. Ismeretes, hogy Marx, amikor fő művét, a „Tőkét" írta, óriási tényanyagot használt fel. Az új történelmi korszak kapitalizmusának tanulmányozása során Lenin szintén óriási anyagot olvasott el és dolgozott fel a legkülönbözőbb kérdésekről. „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című művének megírásához Lenin többszáz könyvet, disszertációt, folyóirat- és újságcikket, statisztikai gyűjteményt használt fel, jórészt idegen nyelven megjelent munkákat. A „Füzetek az imperializmusról" kivonatokat tartalmaznak 148 könyvből (ebből 106 német, 23 francia, 17 angol nyelvű és 2 orosz fordítás) és 232 cikkből (ebből 206 német, 13 francia és 13 angol nyelvű), amelyek 49 különböző időszaki kiadványban jelentek meg (34 német, 7 francia és 8 angol nyelvűben).

Ha a „Füzetek az imperializmusról" nem tekinthetők is kerek műnek, roppant tudományos értékük van, jelentősen tovább fejlesztették a marxista politikai gazdaságtant. A „Füzetek" rendkívül gazdag anyaga segíti a monopolkapitalizmus beható tanulmányozását, kiegészíti és megvilágítja „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című mű alaptételeit.

A „Füzetek" hatalmas tudományos és ismeretgyarapító jelentősége abban rejlik, hogy fényt derítenek Lenin kutatásának műhelytitkaira, rávilágítanak tudományos

munkájának módszereire, megmutatják, hogyan dolgozta fel a tanulmányozott anyagot, a gazdasági és történelmi tényeket, a statisztikai adatokat, mely módszereket alkalmazott az elemzésben és milyen eljárásokat használt a munkában. Nagy érdeklődésre tarthatnak számot azok az előkészítő anyagok, amelyekből kitűnik, hogyan dolgozta ki Lenin „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című könyvének tervét, kezdve az első vázlaton (a téma felvetésén) a problémák hozzávetőleges felsorolásával — egészen a kutatás tüzetes programjáig és a könyvnek az egyes fejezetek részletes tartalmát felölelő tervezetéig (lásd ebben a kötetben 94—95, 184—185, 216—232. old.).

A „Füzetekben" Lenin gondosan nyomon követi a monopolkapitalizmus fő vonásainak és ismérveinek keletkezését és fejlődését: a termelés és a tőke koncentrációját, amely a fejlődés oly magas fokára hágott, hogy létrehozta a gazdasági életben döntő szerepet játszó monopóliumokat; a banktőkének az iparral való egybeolvadását és a finánccoligarchia létrejöttét; a tőkekivitelt, amely az árukivitellel ellentétben különösen nagy jelentőségre tett szert; a tőkések nemzetközi monopolista szövetségeinek kialakulását; a világnak a legnagyobb tőkés hatalmak közötti teljes felosztását és a világ újrafelosztásáért közöttük meginduló harcot; a kapitalizmus élősdi jellegének és rothadásának fokozódását. Lenin kimutatja, hogy az imperializmust a finánctőke és a monopóliumok korlátlan hatalma és óriási befolyása jellemzi, hogy az imperializmus politikai sajátossága a reakció az egész vonalon. Lenin roppant gazdag tényanyag alapján feltárja az imperializmus mélyreható ellentmondásait.

Lenin ehhez felhasználja a világ közgazdasági és műszaki irodalmának, a legújabbkori történelemmel és földrajzzal, politikával és diplomáciával, a monopolkapitalista kor munkásmozgalmával és nemzeti felszabadító mozgalmával foglalkozó irodalomnak minden számára hozzáférhető forrásmunkáját. Nem kerüli el a figyelmét egyetlen ország, egyetlen nemzetgazdasági ág, a társadalmi-politikai élet egyetlen területe sem. Az alapos közgazdasági és történelmi monográfiákat, amelyek a kapitalista országok fejlődésének legfontosabb tendenciáit világítják meg, s a részletkér-

désekkel foglalkozó kisebb folyóirat- és újságcikkeket egyaránt behatóan tanulmányozza. Számos különféle forrásmunka kritikai feldolgozásával Lenin kialakítja a megbízható tömeges adatok (tények és számadatok) ama szilárd alapját, amelyre szüksége van ahhoz, hogy az imperializmusra vonatkozó elméleti tételeit és következtetéseit minden oldalról alátámassza.

A kapitalizmus monopolista fejlődési szakaszának vizsgálata során Lenin tanulmányozta a közgazdaságtan egyes irányzatait és áramlatait tükröző különféle forrásmunkákat. Leninnek olyan tanulmányokkal és könyvekkel kellett foglalkoznia, amelyeknek a szerzői burzsoá és kispolgári közgazdászok és statisztikusok, történészek és diplomaták, pénzemberek és parlamenti képviselők, különféle reformisták és revizionisták. A forrásmunkák tanulmányozása közben tett megjegyzéseivel Lenin leleplezi az imperializmus burzsoá ideológusait és reformista apologétáit, megcáfolja általudományos fejtegetéseiket. Ugyanakkor Lenin az említett forrásmunkákból kiválogatja és felhasználja a megfelelő ténybeli adatokat.

Lenin, amikor Robert Liefmann professzor „Beteiligungsund Finanzierungsgesellschaften" című vaskos „félezer oldalas" könyvén dolgozott, ezt így jellemezte: „A szerző tökkelütött hülye, egy csomó haszontalan — és módfelett ostoba — definícióval bíbelődik, amelyek mind a »szubsztitució« szócska körül forognak. Értékes a tényanyaga, amely nagyobbára teljesen nyers." (Ebben a kötetben 370—371. old.) Az e könyvben található statisztikai adatokat Lenin, miután azokat más forrásmunkák alapján ellenőrizte és kiegészítette, felhasználta „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című munkájában, a termelés fokozódó koncentrációjának és a legnagyobb monopóliumok profitjai növekedésének jellemzésére. Schulze-Gaevernitznek, a német imperializmus szenvedélyes védelmezőjének „Britischer Imperialismus" című könyvét kivonatolva Lenin ezt írta a szerzőről: „Szörnyen nagy gazember, filiszter, kantista, valláspárti, soviniszta — összegyűjtött egyes igen érdekes tényeket az angol imperializmusról és egy talpraesett, csöppet sem unalmas könyvet írt. Beutazta Angliát, rengeteg anyagot szedett össze és

sok megfigyelést tett. Sokat összeraboltak, angol urak, hadd raboljunk most mi is egy kicsit, Kanttal, a jóistennel, a hazafisággal, a tudománnyal »szentesítve« a rablást — körülbelül ez a lényege e »tudós« álláspontjának!! (Sok felesleges fecsegés).“ (449—450. old.) Lenin ennek az angol imperializmussal foglalkozó forrásmunkának a tényanyagát is felhasználta munkájában.

A „Füzetek“ megmutatják, hogyan válogatta ki Lenin a gazdag anyagból, a számos forrásmunkából azokat a megbízható adatokat, amelyek a monopolkapitalizmus alapvető és tipikus jelenségeit jellemzik. A szerző „töménten sok felesleges, unalmas részletre tér ki; ezeket elhagyom“ — írja Lenin az egyik könyvről. (75. old.) Egy másik forrásmunkáról megjegyzi, hogy „igen nagyszámú adatoknak ((rengeteg alapvető számadatnak)) ... gondos összefoglalása ... Kiragadom a legfontosabbat“. (478. old.) Olykor Lenin a forrásmunkában szétszórt adatokat maga összesíti, táblázatba foglalja. Egyik-másik könyv tanulmányozása közben Lenin nyomatékosan utalt az ott felhasznált forrásmunkákra, majd ezeket is átnézte és tanulmányozta.

A „Füzetekben“ Lenin részletes ténybeli és statisztikai adatokat közölt a kapitalizmus monopolista stádiuma fő ismérveinek jellemzésére, továbbá közli a legkülönbözőbb nemzetiségű burzsoá tudósok megállapításait, akik kénytelenek elismerni a modern kapitalista gazdaság vitathatatlanul megállapított tényeit. Minderre az anyagra, Lenin megállapítása szerint, azért volt szükség, hogy „az olvasónak minél megalapozottabb képet fessünk az imperializmusról“. (Lenin Művei. 22. köt. 277. old.)

A „Füzetekben“ bőségesen találunk olyan anyagot is, amely Oroszország monopolkapitalizmusára vonatkozik. „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka“ című könyvében, amelyet legális kiadásra szánt, Lenin kénytelen volt általában az orosz imperializmusra és kivált a cári Oroszország hódító politikájára vonatkozó megjegyzéseit „a legnagyobb óvatossággal, célzások formájában“ megfogalmazni, „azon az ézopuszi — átkozott ézopuszi — nyelven, amelyre a cárizmus minden forradalmárt rákényszerített, aki »legális« mű megírása céljából vette kezébe a

tollat". (Uo. 193. old.) A cenzúra által nem korlátozott „Füzetekben" Lenin rengeteg tényt közöl az orosz imperializmus különböző oldalairól, értékeli ezeket a tényeket, megjegyzéseket fűz hozzájuk. Mindezek az anyagok roppant értékesek; kiegészítik azt, amit Lenin „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című munkájában Oroszországról mond.

A kapitalizmus legfelsőbb fokának elemzéséhez Lenin a „Füzetekben" és az imperializmusról szóló könyvben főképpen az első világháború előtti időszakra vonatkozó tényanyagot és statisztikai adatokat használ fel. Az ezt követő évek és a mai kor kapitalista gazdaságára vonatkozó új adatok teljes mértékben igazolják Leninnek az imperializmusra, annak alapvető vonásaira és sajátosságaira, valamint fejlődési tendenciáira vonatkozó elemzését, meggyőzően mutatják mennyire fokozódott a monopóliumok befolyása és az általuk gyakorolt nyomás, a kapitalizmus élősdi és rothadó jellege; mennyire kiéleződtek és elmélyültek a kapitalizmusra jellemző ellentmondások.

A „Füzetek" kitűnő példái a tudományban érvényesíthető pártosságnak, alapvonásuk a harcos, támadó magatartás a burzsoá és kispolgári ideológusokkal, a reformistákkal és revizionistákkal szemben. Különösen nagy figyelmet fordít Lenin a „kautskyzmus" leleplezésére, élesen bírálja a marxista köntösben feszítő imperialista lakájokat. A kautskysták szerették volna elkenni az imperializmus ellentmondásait, igyekeztek „fehérre mosni" a kapitalizmust, „egy rendes, sima, mérsékelt és akkurátus kapitalizmus *mellett*" szálltak síkra. (Ebben a kötetben 95. old.) Lenin kimutatta, hogy „a finánckapitalizmus nem szünteti meg a kapitalizmus alacsonyabb (kevésbé fejlett, elmaradottabb) formáit, hanem azokból, azok fölött nő ki", hogy „a finánctőke (monopóliumok, bankok, oligarchia, megvesztegetés etc.) nem a kapitalizmus véletlenszerű kinövése, hanem elmaradhatatlan folytatása és terméke". (178—179. old.)

Lenin az imperializmusnak a modern kapitalizmus reális valósága által igazolt tudományos elemzésével bebizonyította, mennyire tarthatatlan és reakciós az ultraimperializmus kautskysta elmélete. A „Füzetekben" kimutatta,

hogy az opportunisták és revizionisták az imperializmus megdöntéséért vívandó forradalmi harc helyett a tőkével való kibékülés mellett kardoskodnak; eltorzítják az imperializmus lényegét, azt, hogy ez a kapitalizmus fejlődésének legfelsőbb és utolsó foka, a világkapitalizmus hanyatlásának időszaka. „Az imperializmus elleni harc és az opportunizmus elleni harc az opportunizmussal való szakítás nélkül csalás" — írja Lenin „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című munkájának tervezetében. (231. old.)

A „Füzetek az imperializmusról" ma is harci fegyverül szolgálnak a forradalmi marxizmus számára. Segítik a kommunista és munkáspártokat az imperialista reakció ideológiája ellen, a modern reformizmus és revizionizmus minden megnyilvánulása ellen vívott harcban. Korunkban, amelynek alapvető tartalma a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet, amelyben a szocialista rendszer sikeresen versenyez az idejét múlt kapitalista rendszerrel, a régi rend védelmezői mindenképpen igyekeznek ezt a régi rendet szépítgetni, a dolgozó tömegeket elvonni a szocializmusért vívott tevékeny harctól, megmételyezni őket a tőkével való megalkuvás reformista eszméivel. Az imperialisták minden módon ösztönzik a kapitalista társadalom „szanálására" és megreformálására vonatkozó különféle elméletek és tervek kidolgozását, amelyek célja a „népi kapitalizmus" vagy a „demokratikus szocializmus" cégére alatt örökre fenntartani a kapitalizmust. A burzsoáziát a kapitalizmus fenntartásáért vívott harcában támogatják a kautskyzmus kudarcot vallott eszméit felújító mai revizionisták. Ezek szeretnék a marxizmusból kiölni forradalmi lelkét, „elavultnak" nyilvánítják a marxizmus—leninizmust, elvetik a szocialista forradalmat és a proletariátus diktatúráját. A revizionisták a valóságot meghamisítva azt állítják, hogy a modern kapitalizmus gyökeresen megváltozott: szerintük a proletariátus már nem elnyomott és kizsákmányolt osztály, a tőkések pedig dolgozókká váltak; a munka és a tőke közötti antagonizmust, a proletariátus és a burzsoázia közötti harcot a béke és az együttműködés váltotta fel, s a kapitalista társadalom előtt megnyílt a nagyszerű fejlődés, az „általá-

nos jólét" lehetősége. A „Füzetek" a forradalmi marxistáknak útmutatásokat adnak és példát mutatnak arra, hogyan kell tudományos módszerrel bírálni és leleplezni a burzsoá rendszer mai apologétáinak efféle elméleteit, amelyek az imperializmusnak „népi kapitalizmussá" való átalakulását és a szocializmusba való békés „belenövését" hirdetik.

Nagy érdeklődésre tarthatnak számot a kötetbe foglalt tervek és vázlatok, amelyeket Lenin az első világháború idején egyes cikkeihez és előadásaihoz készített, s amelyek közvetlenül kiegészítik az imperializmussal foglalkozó füzeteket. Ezek a cikkek és előadások óriási jelentőségűek az imperializmusra és a szocialista forradalomra vonatkozó lenini elméletnek a megértése szempontjából. „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című könyvének első kiadásához írt, 1917. április 26-án kelt előszavában Lenin felhívja az olvasó figyelmét 1914—1917-ben külföldön írott cikkeire. Ezekben a pártsajtóban megjelent, tehát a burzsoá cenzúrától ment cikkeiben megalapozza és továbbfejleszti azokat a tételeket, hogy az imperializmus a szocialista forradalom előestje, hogy a szociálsovinizmus (szavakban szocializmus, tettekben sovinizmus) a szocializmus teljes elárulása, teljes átállás a burzsoázia oldalára, hogy a munkásmozgalomban végbement szakadás szorosan összefügg az imperializmus objektív viszonyaival stb.

A kötet Leninnek az imperializmussal foglalkozó 20 füzetét foglalja magában, valamint 1912 és 1916 között készített egyes jegyzeteit, amelyek először 1933—1938-ban jelentek meg a „Leninszkij Szbornyik" XXII., XXVII., XXVIII., XXIX., XXX., XXXI. kötetében. A „δ" füzet 1938-ban első ízben a „Proletarszkaja Revolucija" 9. számában (171—184. old.) orosz fordításban jelent meg, minthogy csak később került elő. 1939-ben mindezek az anyagok megjelentek külön kötetben „Тетради по империализму" [Füzetek az imperializmusról] címmel.

A görög ábécé betűivel jelzett első 15 füzet ábécésorrendben került a kötetbe. Ezeket a füzeteket használta fel Lenin „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című könyvének a „γ" füzetben található tervezetéhez (216—232. old.; Leninnek az egyes füzetek oldalszámaira vonatkozó utalásai mellett itt szögletes záró-

jelben megadjuk ennek a kötetnek az oldalszámait). Ezt a 15 füzetet Lenin bőségesen felhasználta „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című könyvének megírásánál is. Az utolsó 5 füzetnek nincs betűrendes besorolása, s ezeket a besorolt füzetek után kronológiai sorrendben közöljük. A füzeteken kívül felvettük a kötetbe Leninnek az 1912 és 1916 közötti időszakból való egyes jegyzeteit, amelyek tartalmukat tekintve közvetlenül a „Füzetek"-hez kapcsolódnak és folytatják az imperializmus elméletének tudományos kidolgozását. Ezek az anyagok a „Leninszkij Szbornyik" XXIX. és részben XXX. kötetében jelentek meg.

A „Тетради по империализму" 1939. évi előző kiadásához viszonyítva ebben a kötetben a „Kisebb jegyzetek 1912—1916" című részbe pótlólag a következő anyagokat vettük fel: 1) E. Corradini: Il nazionalismo italiano, 2) Nitti: Il capitale straniero in Italia, 3) Liefmann: Bringt uns der Krieg dem Sozialismus näher? 4) „Conrad's Jahrbücher" 1951. 2. füz. Augusztus, 5) „Schriften des Vereins für Sozialpolitik", 6) „Sozialimperialismus und Linkradikalismus", 7) Összehasonlító számadatok jó összefoglalása, 8) E. Rappard: Zur nationalen Verständigung, 9) A. B. Hart: The Monroe Doctrine, 10) Philippovich: Monopole. Az anyagnak egy egészen kis részét a szerkesztőség kihagyta a kötetből, mivel nem tartozik közvetlenül ehhez a témakörhöz.

A „Füzetekbe" foglalt kivonatokat Lenin az eredeti mű nyelvén készítette. A jegyzetelést Lenin maga végezte; kivétel a „$\varkappa$", a „Brailsford", „A marxizmusról és imperializmusról", az „Imperializmus", valamint részben a „ζ" és „λ" füzet, amelynek kivonatait Lenin közvetlen irányításával N. K. Krupszkaja készítette.

A füzetek nevei mind Lenintől erednek. Az egyes könyvek és cikkek kivonatait, a vázlatokat, az irodalomjegyzékeket külön címekkel láttuk el, a füzetek Lenin által készített tartalomjegyzéke vagy a kivonatok tartalma alapján. A szöveg szélén a zárójelbe tett kövér dőlt számok a füzetek Lenintől származó oldalszámai.

Ennek a kiadásnak a szövegét újból ellenőriztük Lenin kézirata és a forrásmunkák alapján, a Lenin kéziratának

kibetűzésében mutatkozó pontatlanságokat és a forrásmunkáktól való eltéréseket kiküszöböltük.

Újból ellenőriztük az összes statisztikai adatokat és azokat teljes összhangba hoztuk a kézirattal. Az összesítések, különbözetek és százalékok helyenként előforduló látszólagos pontatlanságait változatlanul hagytuk, mivel ezek abból adódnak, hogy Lenin a megfelelő forrásmunkák jegyzetelése során a számadatokat kikerekítette.

Ebben a kötetben lábjegyzetben utalásokat adunk „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című könyvre és Lenin más műveire. Ebből kitűnik, hogy a „Füzetek az imperializmusról" milyen szoros összefüggésben vannak a könyvvel, s szemléletesen megmutatja, hogyan használta fel Lenin az előkészítő anyagokat az imperializmusról szóló tudományos munkája megírásánál.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának
Központi Bizottsága mellett működő
MARXIZMUS—LENINIZMUS INTÉZET

A MAGYAR KIADÁSHOZ

Lenin Művei 39. kötetének magyar kiadása az 1960. évi orosz kiadás alapján készült.

A kézirat tekintélyes hányadát kitevő nem orosz szövegrészeket, az orosz kiadáshoz hasonlóan, fordításban közöljük, az eredeti szöveg megállapításában a „Leninszkij Szbornyik" megfelelő köteteinek eredeti nyelvű szövegközlésére támaszkodva. Eredeti nyelven közöljük az időszaki kiadványok, valamint az idézett művek címeit, s ezek fordítását az olvasó a kötethez csatolt bibliográfiában találja meg. Eredeti nyelven hagytuk meg a különféle cégek, bankok, társaságok nevét, valamint az olyan közhasználatú latin kifejezéseket, mint etc. (stb.), versus (ellen, szemben), sic! (így!), ibid. (uo.) stb.

A kötetben megőriztük Lenin kéziratának sajátosságait: az anyag elhelyezését, a marginális jeleket és szövegkiemeléseket. A kiemeléseket a következőképpen érzékeltettük: aláhúzás egy egyenes vonallal — *dőlt betűs írás*, kettővel — *ritkított dőlt betűs írás*, hárommal — **félkövér írás**, néggyel — **ritkított félkövér írás**; aláhúzás egy hullámos vonallal — ***félkövér dőlt betűs írás***, kettővel — ***ritkított félkövér dőlt betűs írás***.

A kötethez csatolt jegyzékek és mutatók az orosz kiadás alapján készültek.

1964.

V. I. LENIN

1917

FÜZETEK AZ IMPERIALIZMUSRÓL[1]

A megírás ideje: 1915—1916.

Eredeti nyelve: orosz, német, francia, angol stb.

Először megjelent: „Leninszkij Szbornyik", XXII., XXVII., XXVIII., XXIX., XXXI. köt. 1933—1938.

A „δ" füzet először megjelent: „Proletarszkaja Revoljucija", 9. sz. 1938.

„α"
FÜZET

Tartalom *(1*

α füzet. **1—48. old.**

A legújabb közgazdasági irodalom

Tartalom:

*1—3**. *Schulze-Gaevernitz*, befejező rész (a „*Sozialökonomik*"-ból) + *31—35* (Vogelstein).
4. Vázlat egy cikkhez a mocsár elleni harcról. ((Jegyzetek a kautskyzmusról.))
5. Az irodalomból.
6. Ravesteijn a Balkán-problémáról („Die Neue Zeit"², 1913).
7—8. *Werner* a Ruhr-vidéki bányaipar koncentrációjáról („Die Neue Zeit", 1913).
9. Meyer (tőkebefektetés) és irodalom.
10. —
11—12. *Liefmann* a frankfurti fémkereskedelemről.
13—14. Polgári tudósok az imperializmus elleni harcról. („Subject Races".)
15. Moride: Maisons à succursales.
16. Irodalom.
17. Idem.
18. *Schilder*. „Weltwirtschaftliches Archiv". 5. köt. (nem az ő műve).
19. Jegyzetek a „Nase Szlovo"-ból . . .

* A lenini kézirat oldalszámai. — *Szerk.*

20. —
21. Irodalom.
22. A részvénytársaságok tőkéjének összege.
23—28. *Kestner:* Der Organisationszwang.
29. A bécsi „Arbeiter-Zeitung" a bécsi bankokról.
30. „The Annals of the American Academy".
31—35. A *„Sozialökonomik"-ból* kivonatolt részek vége.
36. —
37. Irodalom.
38. *Stillich:* Geld- und Bankwesen.

+*41—42.*
39—40. Liefmann: Kartelle und Trusts.
43—48. A „Sozialökonomik"-ból ... *(Schulze-Gaevernitz).*

{ +1— 3.
és 31—35. }

Irodalom:

5. old.	21+*32.* old. ||	44. old.
9. old.	*37.* || old. NB	46. old.
17+*16.* old.	38. old.	48. old.

VÁZLAT EGY CIKKHEZ A MOCSÁR ELLENI HARCRÓL

(JEGYZETEK A KAUTSKYZMUSRÓL)

4) *Harcunk a „mocsár" ellen*

Mocsár = K. Kautsky, Huysmans stb.

A Plehanov, Hyndman, Heine és K. Kautsky, Vandervelde etc. közötti különbség jelentősége. 2 *„árnyalat"*.

Eklektika dialektika helyett. „Középút": a végletek „kibékítése", világos, határozott, egyértelmű következtetés hiánya, ingadozások.

Az osztályellentétek kibékítése és tompítása *szavakban*, holott *a valóságban* kiéleződnek.

Kibékülés az opportunizmussal.

Az opportunizmust tőlünk elválasztó elméleti és gyakorlati-politikai szakadék leplezése.

A „Weg zur Macht" álláspontjának és a Bázeli Kiáltvány *forradalmi* lényegének (és forradalmi taktikájának) megtagadása (renegátság)[3] ...

A „marxista centrum" (= *önálló* politika, önálló eszmék, önálló elmélet) és a „mocsár" (= ingadozások, elvtelenség, „forgó" („Drehscheibe"), szélkakas) fogalma közötti különbség.

Illegális szervezet.		*Kincstári optimizmus:*
Munka a hadseregben.		a dolgok objektív menete . . .
Tömegakciók támogatása és kibontakozása.	NB	minden *szükségképpen* a legjobb úton halad.
		„Proletariátus" és „osztályharc" „általában".
		„Folyamat"
	NB	vö. Martov arról, hogy a szocializmus „reménytelen", *ha* . . . az opportunizmus reménytelen!!!

Ne a legális tevékenységnek és a **reformokért** való *harcnak* a **tagadása** legyen a „mocsár elleni harc" lényege, hanem a **forradalmi** tevékenység fentebb említett elismerése.

A szocializmus és a szindikalizmus egybeolvasztásának lehetősége új és mélyebbre nyúló választóvonal meghúzása esetén.

A parlamentarizmus és annak másféle értelmezése. „Illegális parlamentarizmus."

AZ IRODALOMBÓL

A Zürich *kantoni* könyvtár *filozófiai* könyveiből: (5

Gideon Spicker: Über das Verhältnis der Naturwissenschaft zur Philosophie (különösen versus Kant, valamint Lange: Geschichte des Materialismus). 8°. Berlin 1874.

Hegel: Phänomenologie (Bolland kiad. 1907).

Erich Kaufmann: Auswärtige Gewalt und Kolonialgewalt in den Vereinigten Staaten von Amerika. Lipcse 1908 („Staats- und völkerrechtliche Abhandlungen". I. füz.).

Jogi értekezés.

Az imperialista politika Amerikában felvetette a gyarmatok kérdését.

Kantoni könyvtár (Zürich).
„Journal asiatique" (Párizs 1857—*1913*, és a *10. sorozat táblázata.* + 11. sorozat. 1., 2. köt.).
„Giornale della società asiatica italiana". 1. köt. (1887) — 26. köt. (1913/14)
Kouznietsow: La lutte des civilisations et des langues dans l'Asie Centrale. (Disszertáció.) 8°. Párizs 1912.
Lehmann-Haupt: Armenien. 8°. Berlin 1910.
Büchler: Der Kongostaat Leopolds. Zürich 1912., 1914.
Fraisse: Situation internationale des pays tributaires de Congo, leur partage. 1907.

Kate Brousseau: L'éducation des nègres aux États-Unis. Disszertáció. Párizs 1904. (Amerikai értekezések és referátumok a *nevelésről.)*

„Census of India". (1911. Bombay 1911.)
Moffet: The americanisation of Canada. Disszertáció. New York 1907.
Patouillet: L'imperialisme américain. (Disszertáció. Dijon 1904.)
Ed. Dettmann: Brasiliens Aufschwung in deutscher Beleuchtung. 1908.
Hishida: The international position of Japan as a Great Power. New York 1905.
Lefèvre: Les chemins de fer de pénétration dans la Chine méridionale. Disszertáció. Párizs 1902.
Russier: Le partage de l'Océanie. Disszertáció. Párizs 1905.

RAVESTEIJN A BALKÁN-PROBLÉMÁRÓL

6) *W. van Ravesteijn:* Balkanprobleme. „Die Neue Zeit", 1913. (31. évf. 1. köt.) 1912. XI. 15.

NB „Egy ilyen föderáció" (a Balkán-országok föderációja, Törökországot is beleértve) „alkalmas volna arra, hogy kielégítse ennek a földrajzilag együvé tartozó területnek a kulturális igényeit, hogy áthághatatlan falat emeljen az európai imperializmus, s úgyszintén az orosz nagyhatalom előnyomulásának

útjába. A Balkán-problémák minden más megoldása csak átmeneti jellegű lehet, s egyik sem alkalmas arra, hogy valamennyi ott lakó faj és nemzet érdekeit hosszabb időre kielégítse." (228. old.)

„Az európai imperializmus, akárcsak a cárizmus is, természetesen minden erejével szembeszegül majd az összes Balkán-országok föderációjával. Közös érdekük változatlanul az, hogy ezeket a népeket és Törökországot egymásra uszítsák és ellenséges viszonyban tartsák, mert ily módon könnyebben kizsákmányolhatják a föld e részeit mint gyarmati területeket. Vajon megértik-e majd Törökország és a Balkán-országok államférfiai közös érdekeiket, és véget vetnek-e ennek a gyilkos háborúnak, közeledve egymáshoz? Ha ezt nem teszik meg, feláldozzák népeik érdekeit az európai kapitalizmusnak és a balkáni dinasztiák érdekeinek." (229. old.) NB NB

WERNER A RUHR-VIDÉKI BÁNYAIPAR KONCENTRÁCIÓJÁRÓL

G. Werner: Die Kapitalskonzentration im Ruhrbergbau. *(8* „Die Neue Zeit", 1913. 138. old. (1912. X. 25.)

Ruhr bányavidéke:

1) Deutsche Bank csoport
4 *személy* tölti be igazgató, illetve felügyelő bizottsági tag tisztségét *4* bankban:
(α) Deutsche Bank ..... mind a 4
(β) Essener Kreditanstalt ..... 2 közülük
(γ) Essener Bankverein ..... 2 »
(δ) Bergisch-Märkische Bank ... 2

E bankok „befolyási övezetébe" tartozó bányák:
20 bánya — *66 233* munkás; **18,6** millió tonna (1907)
72 594 munkás; **19,3** millió tonna (1910)

2) Dresdner Bank és Schaaffhausenscher Bankverein csoport 9 személy tölti be igazgató, illetve felügyelő bizottsági tag tisztségét **mindkét** *bankban.*

E csoport befolyása alatt áll:
7 bánya: . . *23 269* munkás — **5,98** millió tonna (1907)
. . *27 963* munkás — **7,2** millió tonna (1910)

7)

Tőkemágnások	Főbb bankok	Bányák? „Werke" vagy „Zechen" — Cég, bányák száma stb.		1910 Munkás (ezer)	1910 Tonna (millió)
4 személy—4 bank „perszonáluniója"	Deutsche Bank + további 3 bank	(Deutscher Bankkonzern) *(20* bánya)	α	72,6	19,3
Haniel		Magántulajdon és Gute Hoffnungshütte *(2* bánya)	γ	35,1	9,9
Kirdorf	Disconto-Gesellschaft	Gelsenkirchener Bergwerks-Aktiengesellschaft	δ	*(1)* 34,4	8,5
Stinnes	Disconto-Gesellschaft	Magántulajdon és Deutsch-Luxemburger	δ	*(2)* 34,6	9,1
	Berliner Handelsgesellschaft	Harpener Bergbau-Aktiengesellschaft	ε	*(1)* 25,9	7,1
9 személy — „perszonáluniő"	Dresdner Bank, Schaaffhausenscher Bankverein	Dresdner-Schaaffhausensche Banken	β	*(7)* 28,0	7,2
	Berliner Handelsgesellschaft	Hibernia Aktiengesellschaft	ε	*(1)* 18,3	5,4
		Thyssen	γ	(1) 16,2	3,9
		Krupp	γ	(1) 12,2	3,1
		Kincstár		(1) 11,1	2,3
			Σ =	288,5	75,9
		Összesen a Ruhr-vidéken		354,2	89,3
		E cégek %-aránya		81,5	85

	Bányák száma	Munkás (ezer)	Millió tonna	
α)	20	72,6	19,3	Deutsche Bank
β)	7	28,0	7,2	Dresdner Bank + Schaaffhausenscher Bankverein
γ)	4	63,5	16,9	3 mágnás
δ)	3	69,0	17,6	Disconto-Gesellschaft
ε)	2	44,2	12,5	Berliner Handelsgesellschaft
Kincstár)	1	11,1	2,3	

„A Ruhr-vidéki bányaiparban az egész nép érdekei összeütközésbe kerülnek teljesen elenyésző számú, alig száz tőkésnek az érdekeivel." (144. old.)

Ebben a cikkben a többi között arról van szó, hogy vajon felújítják-e a szindikátust, avagy sem. Utánanézni Conrad akkori évkönyveiben (1912. X—XII. stb.).

MEYER (TŐKEBEFEKTETÉS) ÉS IRODALOM

Az **irodalomból** *(9*

Dr. A. Meyer, a „Neue Zürcher Zeitung" kereskedelmi rovatának szerkesztője: *Die Kapitalanlage.* (Zürich 1912.)

„Gyakorlati ember" iromány a: tanácsok tőkéseknek.

A részvénytársaságok nyereségének statisztikája 130—132. old.

Angliában 1893—1902-ben *38 928* társaságot alapítottak. Ebből 14 538 = 37% kénytelen volt felszámolni!! Franciaországban a társaságoknak mintegy 10%-a jutott csődbe (Leroy-Beaulieu).

Az irodalomból megjegyzendő:

Wilhelm Gehrden: Das Geheimnis des Börsenerfolges. Berlin. (Szociáldemokrata?)

német magánspekuláns; elbeszéli „tapasztalatait". 139. old.: „elenyészően kicsi a száma" azoknak, akik a tőzsdén nyernek.
149. old.: 50 eset közül egyben nyernek különbözeti ügyleten. ((Számtalan példa szélhámosságokra etc. etc.))

Africanus: Goldminen-Aktien als Kapitalanlage. Lipcse. 2. kiad. 1911.

W. Ruppel: Das Geschäft in Minenwerten. Jéna 1909.

René Nouel: Les sociétés par actions. Párizs 1911.

? *J. Steiger:* Trusts und Kartelle im Ausland und in der Schweiz. Zürich.
H. Albert: Die geschichtliche Entwicklung des Zinsfusses in Deutschland. 1895—1908.
Curle: The Gold Mines of the World. London 1902.
Gumpel: Die Spekulation in Goldminenwerten (Freiburg 1903).
Th. Huber: Wie liest man eine Bilanz? (Stuttgart 1910).
Robert Stern: Kaufmännische Bilanz (Lipcse 1907).
H. Brosius: Die Bilanz (Lipcse 1906).

LIEFMANN A FRANKFURTI FÉMKERESKEDELEMRŐL

11) *Robert Liefmann:* Die Internationale Organisation des Frankfurter Metallhandels. „Weltwirtschaftliches Archiv". I. köt. Jéna 1913. 108. és köv. old.

Merton (angol-német család) vállalataiból kinőtt a Merton konszern.

„A Merton konszern összes tőkebefektetései, természetesen leszámítva a mögötte álló tőkések magánvagyonát, ***több mint 200 millió márkára*** tehető." (121. old.)

„A frankfurti fémkereskedelem tehát, amelyhez különben még néhány más igen tekintélyes cég is tartozik, vállalataival, elsősorban a Merton konszern vállalataival, ténylegesen az egész világra kiterjed." (122. old.)

Séma (120. old.): [lásd 11. old. — *Szerk.*]

A városokat én írtam be.

12) A kereskedelmi tőke (Mertoné) itt termelőtőkévé alakult át.

„A modern nagykereskedelem jellegzetessége csaknem valamennyi ágában a *termelésbe való behatolása.*" (111. old.)

Az *elektromos* ipar (Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft Németországban, General Electric Company Amerikában stb.) után „Németország legnemzetközibb vállalkozási ága" (109. old.) talán a fémkereskedelem (főleg réz, cink, ólom, nemesfémek — fő központja Frankfurt).

Jelenlegi feje *dr. Wilhelm Merton* (a legtöbb vállalat igazgatósági tagja) Frankfurtban. Apja — *Henry R. Merton* — Londonban.

A nyilak az ellenőrzés irányát mutatják.

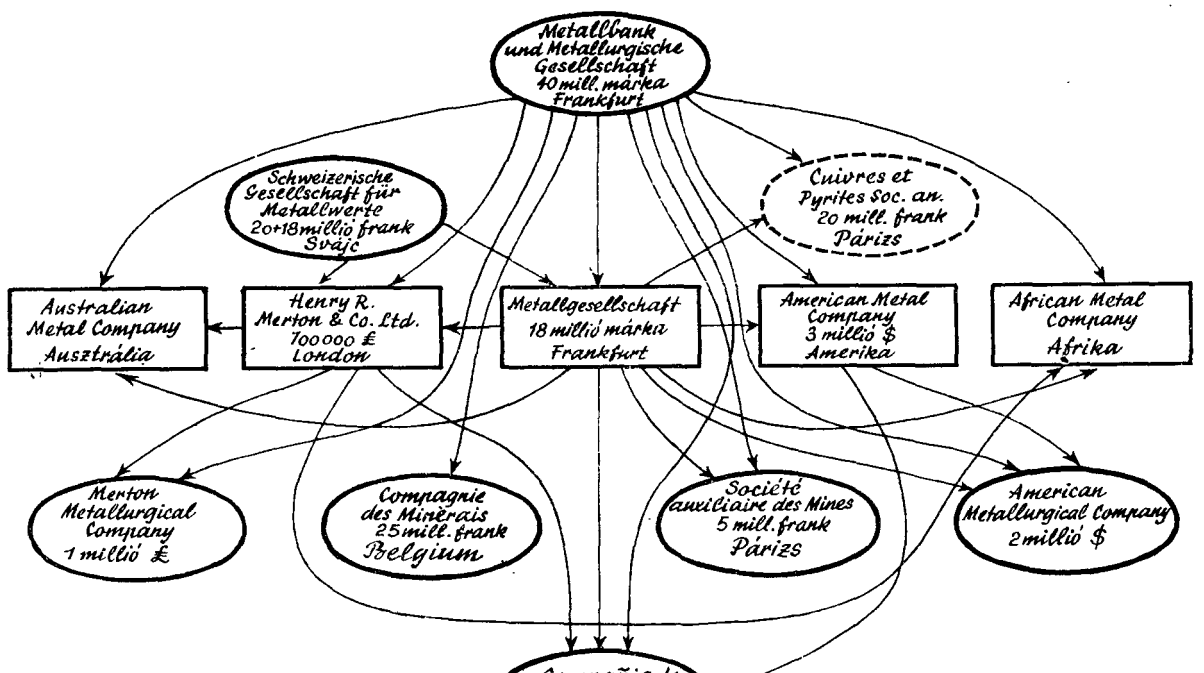

Mindezek a társaságok más hasonló társaságoktól a leginkább abban különböznek, hogy a vállalatok élén álló tőkések ma is *közvetlenül* (119. old.) részt vesznek minden kereskedelmi és termelési vállalkozásban. Tőkéjüket „kiegészítik" a közönség tőkéjével.

Persze, azoknak a „társaságoknak" a száma, amelyekben „részt vesznek", sokkal nagyobb annál, amit a séma feltüntet.

POLGÁRI TUDÓSOK AZ IMPERIALIZMUS ELLENI HARCRÓL

13) NB Polgári tudósok az *imperializmus* elleni harcról.

„Nationalities and Subject Races".

Beszámoló egy konferenciáról, amely 1910. június 28-a és 30-a között Westminsterben, a Caxton Hallban zajlott le. London 1911 (XII+178 old.).

Recenzió: „*Weltwirtschaftliches Archiv*". II. köt. 193. old., aláírás: *H. J. Nieboer* (Hága). A recenzió szerzőjének megállapítása szerint ez a beszámoló „mindenféle, idegen uralom alatt álló népek: egyiptomiak, indiaiak, marokkóiak, grúzok, afrikai néger törzsek, dél-amerikai indiánok, valamint néhány európai nemzet, például az írek és a lengyelek" (194. old.) képviselőinek rövid beszédeit tartalmazza.

NB
NB
!!
NB
!!

„Azt mondják nekünk, hogy az imperializmus ellen küzdeni kell; az uralkodó országok ismerjék el a leigázott népek jogát az önállóságra; nemzetközi bíróság ügyeljen a nagyhatalmak és a gyengébb népek között létrejött szerződések betartására. A konferencia ezeknél a jámbor óhajoknál tovább nem megy. Nyomát sem látjuk azon igazság felismerésének, hogy az imperializmus elválaszthatatlanul összefügg a jelenlegi kapitalizmussal, és hogy ezért az imperializmus közvetlen leküzdése kilátástalan, hacsak nem szorítkozunk egyes különösen visszataszító túlkapások elleni fellépésre." (195. old.)*

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 1951. 298. old. — *Szerk.*

Igen tanulságos, hogy a burzsoá „imperialisták" a *(14
„Weltwirtschaftliches Archiv"-ban figyelemmel kísérik a gyarmatok (legalább a nem német gyarmatok) nemzeti szabadságmozgalmát.*

Pl. III. köt. 2
forrongás és tiltakozások Indiában (230. old.)
idem Natalban (Afrika) az indiaiakat sújtó bevándorlási korlátozások miatt (230—231. old.).
IV. köt. 1. 130. old. — önkormányzatért küzdő mozgalom *Holland Indiában.***

MORIDE: MAISONS À SUCCURSALES

Pierre Moride: Les maisons à succursales multiples en *(15
France et à l'étranger. Párizs 1913 (Alcan). (Recenzió: „Weltwirtschaftliches Archiv". IV. 1. 286. old.)

Anglia	497 cég	20 644 fiókkal	
Németország	14 453 »	34 464 »	(Ebből *3 1 7 9 9* bolt vagy üzlet)
↓	↓	↓	
Alkalmazottak száma	926 369 ———	473 077	
Franciaország	?	12 000 fiók 50 000 alkalmazott és munkás 125 millió frank munkabér	

——— „egy koncentrációs folyamatnak a jele, amely a kereskedelemben éppúgy tapasztalható, mint a gyáriparban". (286. old.)

IRODALOM

a Múzeum-egyesületben *(16

NB: „The Edinburgh Review"
1915. október:
„The Workshops and the War".
[Nagyon érdekes cikk a munkásosztálynak a háborúhoz

* Lásd ugyanott, 297. old. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott. — *Szerk.*

és a háború gazdasági következményeihez való viszonyáról (a munkások helyzetének javítása; a munkanélküliség csökkentése stb.)]
„The Atlantic Monthly", 1916, azt hiszem, június. *White:* The different World after the War.

NB: „*Schmoller's* Jahrbuch". 37. évfolyam. M. Marx Németország és a külföld *emissziós statisztikájáról.*

17) ? Albin **Geyer.** „Jahrbuch der Weltgeschichte". 1913/**14.** évf. Lipcse 1914. („Karl Prochaska's Illustrierte Jahrbücher".)
[Ez nem dokumentumgyűjtemény, sem pedig kézikönyv, hanem színes karcolatok az illető évről.]
[*C. K.*] *Hobson:* The Export of Capital. London 1914.
[J. A. Hobson:] Imperialism.
» The South African War.
Ballod: Grundriss der Statistik. Berlin 1913.
Ischchanian: Nationaler Bestand etc. der kaukasischen Völker. 1914. (81 old.)
Taylor (1914. évi német kiadás).
Dietrich: Betriebs-Wissenschaft.
Ely: Monopolies and Trusts.
Jenks. Megjelent a *„Schmoller's Jahrbuch"-ban* vagy valamelyik másik közgazdasági folyóiratban. Conrad-féle „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik". ((Harmadik sorozat, I. köt.))
Harms.
Agahd: Grossbanken und Weltmarkt. 1914.
Riesser: Grossbanken. 1906.
Macrosty: Das Trustwesen. 1910.
Shadwell: England, Deutschland und Amerika. Berlin 1908.
Jeidels: Das Verhältnis der Grossbanken zur Industrie. „Schmoller's Forschungen". 24. köt. Lipcse 1905.
Schilder.
Levy: Monopole und Trusts.
Tschierschky.
Liefmann: Kartelle und Trusts.
Vogelstein: Kapitalistische Organisationsformen.

SCHILDER: „WELTWIRTSCHAFTLICHES ARCHIV". 5. KÖT.

Sigmund *Schilder:* Weltwirtschaftliche Hintergründe des Weltkrieges. „Weltwirtschaftliches Archiv". 5. köt. (1) (1—22. old.) *(18*

Nagyon jó tanulmány (persze németbarát).

Minthogy más országok is áttértek a protekcionizmusra, a XIX—XX. századi *Anglia* kénytelen volt háborús tervek felé fordulni.

Ausztria. Balkáni törekvései.

Érdekes: *Szerbiában* 1908/09-ben (Bosznia és Hercegovina annektálása idején) hallatszottak hangok egy Ausztria—Magyarország elleni háború *mellett* a következő megfontolásokból: Ha győzünk, elvesszük Ausztria—Magyarországtól a szerbeket. Ha legyőznek bennünket, *Szerbiát bevonják* Ausztria—Magyarország *vámterületébe. S ez is jobb.* Nincs mit vesztenünk. (11. old.) !! NB

Oroszországban, szerinte, > „a legelső" „egy militarista-bürokrata uralkodó osztály magángazdasági előnye". (12. old.) Kivétel: törekvés a Dardanellák felé.

Franciaországban elégedetlenség az 1911. XI. 4-i Marokkó—Kongó egyezmény miatt.

Belgium csak Anglia segítségével tudta megtartani Kongóját, Franciaország az *1895. II. 5-i* szerződés értelmében „elővásárlási jogot" kapott Kongóra. (16. old.) NB

Japán a Kína feletti *uralomra* törekszik.

Törökország 1913-ig „inkább objektuma volt a világpolitikának, mint szubjektuma". (19. old.)

Portugália függ Angliától.

Spanyolország megkapta (1912. XI. 27-i szerződés Franciaországgal) Marokkó északi csücskét (Franciaország *ellenezte* ezt, Anglia *támogatta*). Spanyolország az 1898-tól 1914-ig eltelt 16 év alatt nagy lépést tett előre.

JEGYZETEK A „NASE SZLOVO"-BÓL

19) „*Nase Szlovo*", 11. sz. (1915. II. 10.)

NB // Zalevszkij cikke: „К национальному вопросу". A 9. § *mellett* van.[4] Idéz az „Iszkra" *44.* számából: ...„de a szabad önrendelkezésért folytatott harc feltétlen elismerése korántsem kötelez bennünket arra, hogy a nemzeti önrendelkezés minden követelését támogassuk. A szociáldemokrácia mint a proletariátus pártja nem a népek és nemzetek önrendelkezésének, hanem minden nemzetiségen belül a proletariátus önrendelkezésének előmozdítását tekinti pozitív és legfőbb feladatának."*

82. sz. (1915. V. 6.) Vezércikk: „Империализм и национальная идея".

(Hervé ellen. „A nemzeti eszme egymagában véve *reakciós.*" A XX. század = az imperializmus százada; a XIX. század a nacionalizmus százada.)

{ 116. sz. (1915. VI. 17.) és 117. sz. (15. VI. 18.) és 118. sz. (VI. 19.) „К. Каутский о Плеханове" (egy bolgár folyóiratból).

130. sz. (1915. VII. 3.) + 135. sz. (VII. 9.) N. Trockij: Нация и хозяйство.

{ 170. sz. (1915. VIII. 21.) és 171. sz. (22.) 172. sz. (... 24.) L. Martov a „*Szocialdemokrat*" ellen (a vereségről).

192. sz. (1915. IX. 16.) Martinov az „*Európai Egyesült Államokról*".

209. sz. (1915. X. 8.) N. Trockij Zimmerwaldról.

IRODALOM

21) A *kantoni* könyvtárból (Zürich).

NB: *Atlanticus:* Produktion und Konsum im sozialen Staat. 1898. ***Kautsky előszava.***

---

* Lásd *Lenin* Művei. 6. köt. 1953. 472. old. — *Szerk.*

Henry Demarest *Lloyd:* Wealth against Commonwealth. New York 1901.
? *„Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich"* (1915).
Stillich: Nationalökonomische Forschungen auf dem Gebiete der grossindustriellen Unternehmung. I. és II. köt. 1904 és 1906.
„Bulletin de l'institut international de statistique". (1—*19.* köt.)
Clark: The labour movement in Australasia. 1906.
André Liesse: La question sociale. Párizs 1895.
Gruntzel: Über Kartelle. 1902.
Baumgarten és *Meszlény:* Kartelle. 1907.
Juraschek: Übersicht der Weltwirtschaft.
Neumann-Spallart: Übersichten. 1879/80 . . . 1883/84. évf.
Quaintance: The influence of farm machinery on production and labour. 1904. (Disszertáció.)
J. Plenge: Von der Diskontopolitik zur Herrschaft über den Geldmarkt. 1913.
Schulze-Gaevernitz: Britischer Imperialismus. 1906.

? Emil Brezigar: Vorboten einer Wirtschaftskrise Deutschlands. Berlin 1913. (1,80 márka)
az 1913/14-es válság megjövendölése

Bernhard Mehrens: Die Entstehung und Entwicklung der grossen französischen Kreditinstitute. 1911.
Lysis: Contre l'oligarchie financière en France. 1908.
André Liesse: Portraits des financiers. 1909.
Testis: La vérité sur les propos de Lysis. 1908.

Edm. Théry: Les progrès économiques de la France.
Pierre Baudin: La Poussée.
Maurice Schwob: Avant la bataille (La guerre commerciale). Párizs 1904.
R. Claus: Das russische Bankwesen. 1908. („Schmoller's Forschungen". *131.* füz.)
Dr. Mentor Bouniatian: Wirtschaftskrisen und Überkapitalisation. München 1908.

Edm. Théry: L'Europe et les États-Unis. Statistique d'Ensemble. Párizs 1899.
Keltie: The partitition of Africa. 1895.

NB: *O. Schwarz:* Die Finanzsysteme der Grossmächte. (Sammlung Göschen.) 2 köt. Lipcse 1909.

NB | [Érdekes táblázatok a hetvenes évektől 1900-ig végbement fejlődésről. NB]

„Grundriss der Sozialökonomik". Tübingen 1914 és köv. évek.

A RÉSZVÉNYTÁRSASÁGOK TŐKÉJÉNEK ÖSSZEGE

22) *Milyen összegeket forgatnak „ők"?*

„Bank-Archiv", XIII. évf. 1914. VI. 15.

„Die Geschäftsergebnisse der deutschen Aktiengesellschaften in den Jahren 1907/08 bis 1911/12"...

1911/12 ... a részvénytársaságok száma	—	4 712	
részvénytőkéjük		14 880	millió márka
tényleges tartalék		3 515	» »
jövedelem		1 470	» »
Az osztalékot fizető társaságok száma		3 481	
Az osztalékok összege		1 220	millió márka = 8,39%
A tőkegyarapodás összege: *1907-től 1912-ig* (5 év)			
	= + 2 766	millió márka	névértékben
	+ 3 346	» »	árfolyam szerint
!! III parin felül	+ 579	» »	(!!)

KESTNER: DER ORGANISATIONSZWANG

23) Dr. Fritz *Kestner:* Der Organisationszwang. Eine Untersuchung über die Kämpfe zwischen Kartellen und Aussenseitern. Berlin 1912.

A szerző rendszeresen megvizsgálja a kartellek és a „kívülállók" közötti konfliktusokat, valamint a kartelleken belüli konfliktusokat — és a „harc" módszereit:

1) Nyersanyag-megvonás...
2) A munkaerő megvonása alliance-ok útján...
3) A szállítás megvonása...
4) A piac elzárása...
5) A vevők lekötése kizárólagossági klauzulák útján.
6) Tervszerű árleszorítás
7) Hitelmegvonás...
8) Bojkott*

[a „Kartell-Enquête"-ból (5 köt. 1903—1906) stb.]

Egy rakás példa. Igen beható fejtegetések az állami és jogi jelentőségről...

„A Rheinisch-Westfälisches Kohlensyndikat 1893-ban, alapítása idején, e terület széntermelésének 86,7%-át, 1910-ben... 95,4%-át összpontosította (11. old.)...** Az amerikai acéltröszt 1911-ben ... a nyersvastermelés(24 45%-át"... (Más példák: 98%—85%—stb.)

„A kartellbe való belépés az egyes vállalatok szempontjából rentabilitási számításokon nyugvó üzleti ügy. Akárcsak a kartellek hatása általában, a jelentőségük is főleg a depresszió időszakaiban mutatkozik. A kartellek és a kívülállók közötti konfliktusok leginkább abból fakadnak, hogy az egyes vállalatok szempontjából más-más jelentősége van az elhelyezés korlátozásának, amely a kartellek elmaradhatatlan velejárója. Ez a korlátozás különösen terhes a fejlődőképes vállalatoknak, amelyek éppen ezért a leghevesebb ellenállást fejtik ki vele szemben." (25—26. old.)...

...„A kettő között" (a kartell és a tröszt között) „a fogalmi különbség a tulajdonviszonyokban rejlik: kartelleknél különböző tulajdonosok, trösztöknél csak egy" (53. old. és utalás Liefmannra).

„Sokszor kitűnt — és ez általános jelenségnek tekinthető —, hogy a kartellizálásból fakadó rentabilitás újabb vállalkozókat és újabb tőkéket von be az illető iparágba." (57. old.) Például, a káliumszindikátus felemelte az árakat. Eredmény:

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 212—213. old. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott, 209. old. — *Szerk.*

25) 1879-ben 4 vállalat
1898-ban 13
1909-ben 52 (57. old.)

A kívülállókkal szemben *áremelésre* vonatkozólag alkalmazott klauzulákat olykor a nekik nyújtott engedmény *csökkentésének* a formájába burkolják. (73. old.)...

A Buchhändler-Börsenverein betiltotta könyvek eladását „potom áron eladó kereskedőknek" [Schleuderer]. (84. old.)

„A nyersanyag-megvonás a vevőknek kizárólagossági klauzulákkal való lekötése mellett, amelyre később még visszatérünk, a kartellbe való bekényszerítés egyik legfontosabb módszerének tekintendő." (91. old.)...

...Kiviteli prémiumok... (107. old.)

„függő viszonyban álló kereskedő-szervezeteket" hoznak létre (109. old.)...

(szén — ásványolaj...)

Árleszorítás... A benziniparban az árakat 40 márkáról 20—22 márkára csökkentették (118. old.) — a szesz árát Felső-Sziléziában 49,50 márkára szállították le (Boroszlóban az ára — 62,20 márka)...

26) Hitelmegvonás: a Phönix cég nem volt hajlandó csatlakozni a Stahlwerksverbandhoz. A cég igazgatója ellenezte a csatlakozást. A bankok részvényeket vásároltak fel — megvonták a kiviteli prémiumokat — és a részvényesek közgyűlésén keresztülhajszolták a csatlakozást!! (124—125. old.)

Szerződések a kartell tagjaival a kartellen *belül*... (bíróságok; döntőbíróságok a rendes bíróságok helyett)...

Az ellenőrzés legjobb eszköze: „közös eladási iroda" (153. old.)...

„Jeidelsnek (műve 87. old.) kétségtelenül igaza van, amikor azt mondja, hogy Németországban lehetetlen volna egy új nagy független bankot létesíteni." (168. old.)

„Még a tisztán gazdasági tevékenység terén is bizonyos eltolódás megy végbe a régi értelemben vett kereskedelmi tevékenységtől a szervező-spekulatív tevékenység felé. A legnagyobb sikert nem a kereskedő éri el, aki technikai

és kereskedelmi tapasztalatai alapján a legjobban megérti vevői szükségleteit, aki a lappangó keresletet meg tudja találni és eredményesen elő tudja idézni, hanem a spekulatív zseni, aki előre ki tudja számítani vagy legalábbis előre meg tudja érezni a szervezeti fejlődést, az egyes vállalatok közötti kapcsolatok és a bankokkal való kapcsolatok lehetőségét." (241. old.)*

„A nagy vállalatok vezetőinek mindig megvan a lehetőségük arra, hogy a legeszesebb és a legleleményesebb jogászokat, s ha maguk nem sokat értenek a tulajdonképpeni kereskedelemhez, kiváló kereskedőket állítsanak maguk mellé. Közismert tény, hogy a nagy üzemek központi irodáiban egy sereg olyan személy dolgozik, akinek a tulajdonképpeni vállalkozáshoz semmi köze sincs, mégpedig lefelé egészen a közgazdasági doktorig, aki a cég gazdasági propagandáját intézi." (242. old.)

(27

!!

„Általános megfigyelés, hogy az eddig végbement kartellizálás az áraknak és ezzel együtt a jövedelemképződésnek bizonyos eltolódását idézi elő a nehézipar vagy a *nyersanyagipar javára* és a feldolgozó ipar rovására. Az árak tartós emelkedését mint a kartellek alakulásának eredményét eddigelé csak a fontosabb termelési eszközöknél, különösen a kőszénnél, a vasnál, a kálinál észleltük, viszont a készgyártmányoknál sohasem. A jövedelmezőségnek ezzel kapcsolatos növekedése hasonlóképpen a termelési eszközöket gyártó iparra korlátozódott. Ezt a megfigyelést ki kell még egészíteni azzal, hogy a nyersanyagot (nem pedig félkész gyártmányokat) feldolgozó ipar az eddigi kartellalakulás eredményeképpen nemcsak a jövedelem és a rentabilitás tekintetében szerez magának előnyöket a félkész gyártmányokat feldolgozó ipar rovására, hanem az utóbbival szemben uralkodó helyzetre tesz szert, aminek a szabad verseny idején nyoma sem volt." (254. old.)**

NB

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 213. old. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott, 213—214. old. — *Szerk.*

A kartellek, szerinte, nem vezetnek mindig koncentrációhoz („meghosszabbíthatják a létét" a kartellbe tartozó
28) kis üzemeknek), de a kartellek mindig „a tőke intenzitásának fokozódásához" (274. old.)... a gazdag, tőkeerős üzemek szerepének növekedéséhez vezetnek. (272. és 274. old.)

A kartellek jelentőségét illetően, mondja, sohasem szabad szem elől téveszteni, mi a különbség, példának okáért, a fogyasztók szervezete (ez a szocializmus, 282. old.) vagy a készárukat gyártó ipar és a nyersanyagipar szervezete között:

„A mai helyzet, mármint az, hogy az ipar jelentősebb részei a nyersanyagtermeléstől függnek, külsőleg bizonyos fokig hasonlít hozzá" (a fogyasztók szervezetéhez stb.), „de belsőleg szöges ellentéte." (282. old.) ((Liefmann viszont, szerinte, mindig megfeledkezik erről a különbségről — *jegyzet, 282. old.)*)

„Vita folyik akörül, hogy vajon a kartellek megjavították-e a munkások helyzetét, amint azt az egyik fél állítja, a másik meg tagadja, vajon szövetkezeti demokratikus elvet képviselnek-e" (Tschierschky!! A szerző nem ért egyet vele: jegyzet, 285. old.), „vagy pedig éppen Németország esetében antidemokratikus állásfoglalást jelentenek, minthogy itt a súlypont a szakmai egyesületekkel ellenségesen szembenálló nehézipar felé tolódik át." (285. old).

A BÉCSI „ARBEITER-ZEITUNG" A BÉCSI BANKOKRÓL

29) Bécsi „*Arbeiter-Zeitung*", 1916. (1916. IV. 11.) 101. sz.

Számadatok bankokról (8 nagy bankról: Kreditanstalt; Unionbank; Verkehrsbank; Eskomptegesellschaft; Bankverein; Bodenkreditanstalt; Merkur+Allgemeine Depositenbank).

Tőke	— 657,4	millió	korona
Tartalékok	— 383,2	»	»
	1 040,6	»	»
Idegen pénzek	4 833,8	»	»
Tiszta nyereség	81,4	»	»
A betétek növekedése 1914-hez viszonyítva	1 067,9		

„THE ANNALS OF THE AMERICAN ACADEMY“

„*The Annals of the American Academy of Political & Social Science*“. LVII—LIX. köt. *(1915)* (30

(különálló füzetek+bibliográfia etc. LIX. köt. (1915. *május*): „*The American Industrial Opportunity*“. Cikkgyűjtemény).

Vissza kell térni rá

A munkabérek mérlege az Egyesült *Államokban*[5]
1/10—1 000 dollár és > (115. old.)
2/10—750—1 000 dollár
7/10— < 750 »

A többi között *William S. Kies* cikke: „Branch Banks and our Foreign Trade“. (301. old.)

„40 angol banknak, amely külföldön végez üzleti tevékenységet, 1 325 fiókja van; Dél-Amerikában 5 német banknak 40 fiókja, 5 angol banknak pedig 70 fiókja van... Anglia és Németország az utóbbi 25 év alatt Argentínában, Brazíliában és Uruguayban körülbelül 4 milliárd dollárt fektettek be, s ennek eredményeképpen a kezükben tartják e három ország egész kereskedelmének 46%-át.“*

((s a továbbiakban New York ama törekvéseiről és kísérleteiről, hogy ott helyükbe lépjen...))

Külön taglalja azt a kérdést, hogy az Egyesült Államoknak a háború folytán milyen „lehetőségei“ nyílnak a *Dél-Amerikával* való kereskedelem etc. kibővítésére. | NB

331. old. (egy másik cikkben)... „Sir George Paish a »*Statist*« legutóbbi évkönyvében a világ öt hitelező országából — Nagy-Britanniából, Németországból, Franciaor- | 200 milliárd frank 40 *milliárd dollár*

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 253—254 old. — *Szerk.*

{= 160 milliárd márka}

vö. 2. old. itt**

ságból, Belgiumból és Hollandiából — a kevésbé fejlett országokba exportált tőkét több mint 40 milliárd dollárra becsülte"...*

NB

Egy másik cikkből, amely a „dél-amerikai piacokkal" foglalkozik: „Egy másik fontos tényező — mégpedig a Dél-Amerikával való kereskedelem bővítése szempontjából a legfontosabb valamennyi közül — az, hogy az Egyesült Államok tőkét fektet be kölcsönökbe, az építőiparba és hasonló vállalkozásokba. A dél-amerikai országok bármelyikében tőkét befektető ország kapja ott a legtöbb rendelést az építőiparban, a vasútépítéshez stb. szükséges anyagokra, valamint a kormány által finanszírozott közlétesítmények kivitelezésére. Meggyőző bizonyíték erre a tényre az argentín vasutakba, bankokba és kölcsönökbe befektetett angol tőke." (314. old.)...

110 társaságnak 7,3 milliárd $ tőkéje van; a részvényesek száma — 626 984.

Ugyanez *1910-re* vonatkozólag, a többi között: „Értékpapírok és értéktőzsde". Amerikai értékpapírok Σ = 34,5 milliárd dollár, (ismétlődő tételek nélkül körülbelül) = 24,4 milliárd dollár, az összvagyon pedig = 107,1 milliárd dollár.

IRODALOM

37) A *lausanne-i* katalógusból (Bibliothèque cantonale de Lausanne). Folytatás, 1902.

Deschanel: Le peuple et la bourgeoisie. Párizs 1881.

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 254. old. — *Szerk.*

** Lásd ebben a kötetben, 42. old. — *Szerk.*

Godin: La république du travail et la réforme parlamentaire. Párizs 1889.
L. Lallemand: La révolution et les pauvres. Párizs 1898.
Ch. Renault: Histoire des grèves. Párizs 1887.
Eugène Schuyler: American diplomacy. New York 1886.
Jooris: Aperçu sur les colonies néderlandaises. Liège 1883.
Th. Rogers: History of prices. 6. köt.
Mulhall: History of prices since 1850. London 1885.
„La guerre à la guerre". (Gyűjtemény.)
Inagaki: Japan and the Pacific. 1890.
Swift: Imperialism and liberty. Los Angeles 1899.
Viallate: La vie politique dans les deux mondes. VII. (1912/13.) és előző évfolyamok.
Paul Feyel: Histoire politique du 19e siècle. Párizs 1914. 2 köt.
Camille Vallaux: Le sol et l'État. (Géographie sociale). Párizs 1911.
Lecarpentier: Le commerce international. Párizs 1908.
» Commerce maritime et marine marchande. Párizs 1910.
Martin, Saint-Léon: Cartells et trusts. Párizs 1909.
Chisholm: Handbook of commercial geography. London 1911.
Eckert: Grundriss der Handelsgeographie. 2 köt. Lipcse 1905.
Reichlen: La rivalité franco-allemande en Suisse. 1908. [valószínűleg Bernben is?]
Raffalovich: Le marché financier. 1911/12. ((21. évf.))
Van der Leeuw: Weltfriedenswünsche. 1916. Rotterdam 1915.
Bizottság: ***Indian Plague*** (1899—1900). 4. és 5. köt. Befejezés.
Avenel: Paysans et ouvriers depuis 700 ans. Párizs 1907.
Avenel: Les riches depuis 700 ans. Párizs 1909.
Fabre: La concurrence asiatique (et les ouvriers européens). Párizs, Nîmes 1896.
Langhard: Die anarchistische Bewegung in der Schweiz. Berlin 1903.

A **legújabb** irodalomból:

E r g a n g : Die Ausschaltung des Arbeiters durch die Maschine. ***„Technik und Wirtschaft"***, *4.* évf., 10. füz.

Kammerer: Entwicklungslinien der Technik. ***I b i d e m.*** *3.* évf. + „Schriften des Vereins für Sozialpolitik". *1 3 2.* köt.

Gruntzel: Der Sieg des Industrialismus. 1911.

Rathenau: lásd *3 2.* old.*

Ergang: Untersuchungen zum Maschinenproblem in der Volkswirtschaftslehre. 1911.

Mannstaedt: Die kapitalistische Anwendung der Maschinerie. 1905.

A. R i e d l e r : Über die geschichtliche und zukünftige Bedeutung der Technik. Berlin 1910.

Oechelhäuser: Technische Arbeit einst und jetzt. Berlin 1906.

E. Reyer: Kraft. Ökonomische, technische etc. Studien über die Machtentfaltung der Staaten. Lipcse 1908.

Neuhaus: Technische Erfordernisse für Massenfabrikation. ***„Technik und Wirtschaft"***, 1910. (3. évf.)

M. Gras: Du machinisme. Párizs 1911.

Van Miethe: Technik im 20. Jahrhundert. 1911/12.

F. Mataré: Arbeitsmittel: Maschine etc. 1913.

Levasseur: Comparaison du travail à la main et du travail à la machine. 1900.

STILLICH: GELD- UND BANKWESEN

38) Dr. **Oskar Stillich:** Geld- und Bankwesen. Berlin 1907.

Igen népszerű kis írás.

proudhonista tőkefilkó, bankár a pénz ellen	95. old. *Julius Hucke* bankár: Das Geldproblem und die soziale Frage. (5. kiad.) 1903.

143. old. „Nincs bankművelet, amely *olyan nagy haszonnal járna*, mint az emisszió.** Az emissziónál az ázsió maga-

* Lásd ebben a kötetben, 46. old. — *Szerk.*

** Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 242. old. — *Szerk.*

sabb, mint bárhol másutt... Ipari részvények kibocsátása esetén az ázsió, amelyet az emisszió költségeivel, valamint a várható magasabb kamatozással próbálnak indokolni, de amely lényegében nem egyéb, mint gazdaságilag meg nem szolgált haszon, a »Deutscher Oekonomist« adatai szerint évi átlagban a következőképpen alakult:

NB
1895—38,6%
1896—36,1
1897—66,7
1898—67,7
1899—66,9
1900—55,2%

NB idem teljesebben Sombart: Die deutsche Volkswirtschaft im 19. Jahrhundert. *(2. kiad.* 1909.) *526.* old., 8. sz. melléklet.

Az 1891 és 1900 között eltelt tíz év folyamán csupán német ipari értékpapírokon több mint egy milliárd »ázsiót kerestek«."* NB

138. old.: „*Szanálások*"... „A részvényeket összevonják, névértéküket leszállítják. Klasszikus példa a részvénytőke ilyen csökkentésére a Dortmunder Union, amelyet a Disconto-Gesellschaft alapított. »Nationalökonomische Forschungen auf dem Gebiete der grossindustriellen Unternehmung« című munkám I. kötetében (Lipcse 1904) behatóan foglalkoztam e bank szerencsétlen gyermekének pénzügyi történetével. 30 év leforgása alatt az összevonások egész sorozata nyomán több mint 73 millió márka tűnt el e társaság könyveiből. Jelenleg a társaság eredeti részvényesei részvényeik névértékének már csak 5%-át tartják kezükben"!! (138. old.)** *(41*

NB

jó példa !!!

!!!

Folyószámla — eszköz az ipar befolyásolására.

„Hogy a bankoknak így mekkora befolyásuk van folyószámla-ügyfeleikre, ezt mutatja például a »Kuxenzeitung«-ban megjelent egyik levél, amelyet a *Dresdner Bank* 1901.

* Lásd ugyanott. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott, 243. old. — *Szerk.*

jó példa! XI. 19-én az északnyugat-középnémetországi cementszindikátus igazgatóságához intézett. A bank a levélben ezt írja: »Társaságuknak f. hó 18-án a ‚Reichsanzeiger'-ben közzétett közleménye alapján számolnunk kell azzal a lehetőséggel, hogy f. hó 30-án

!! összeülő közgyűlésük olyan határozatokat fog hozni, amelyek vállalatuknál számunkra elfogadhatatlan változásokat idézhetnek elő. Ezért legnagyobb sajnálatunkra kénytelenek vagyunk az eddig önöknek nyújtott hitelt felmondani, s ennélfogva kérjük önöket, hogy a nekünk szóló diszpozícióikat megszüntetni és követelésünket legkésőbb a hó végéig kiegyenlíteni szíveskedjenek. Ha azon-

42) ban az említett közgyűlésen nem hoznak számunkra elfogadhatatlan határozatokat, és erre vonatkozóan kellő biztosítékokat kapunk a jövőre nézve is, készek vagyunk

!!! önökkel újabb hitel folyósítása ügyében tárgyalásokba bocsátkozni.«“ (146—147. old.)*

!!! ...„Nagy bankjainkban egy sereg tisztviselő dolgozik, akik nap nap után nem csinálnak egyebet, csak a folyószámlák kamatjait számítják ki. Ebben idővel óriási virtuozitásra tesznek szert... Példaként szolgálhatnak arra, hogy a tőke miként tiporja szét az egyéniséget és hogyan teszi géppé az egyes embert.“ (148. old.)...

jó példa! !!

NB „»*Minden bank tőzsde*« — ez a mondás annál inkább igaz, minél nagyobb a bank, s minél inkább fokozódik a koncentráció a bankszakmában.“ (169. old.)**

ha-ha!! (vö. K. Kautsky) „Fiókbankok révén akarták *Pereire-ék*“ (a Crédit Mobilier alapítói) „...az egyes népeket pénzügyileg körülhálózni és ily módon a világbékét előmozdítani.“ (180. old.)...

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 231. old. — *Szerk.*

** Lásd ugyanott, 225. old. — *Szerk.*

„A banktőke" „működési területei"
hetvenes évek — *vasutak* Németországban (a hetvenes évek végén államosítva)
nyolcvanas évek — rajna-vesztfáliai *nehéz*ipar
kilencvenes évek — *elektromos* ipar (és gépgyártás)

a tisztviselőkhöz való viszony

„1906-ban a 4 berlini D-bank (Deutsche Bank, Disconto-Gesellschaft, Dresdner Bank, Darmstädter Bank) szerződést kötött, s ebben arra kötelezték magukat, hogy nem alkalmaznak olyan tisztviselőt, akinek a négy intézet közül valamelyiknél fel nem mondott állása van!" (203. old.) A banktisztviselők tiltakozása arra kényszerítette őket, hogy „erősen" (??) „módosítsák" (??) ezt a szerződést ((milyen tekintetben? hogyan????)).

Vége

NB: *H. Withers:* Geld und Kredit in England. 1911. *(38*
Philippovich
Sombart
„Grundriss der Sozialökonomik" (Bücher, Schulze-Gaevernitz és sokan mások).

LIEFMANN: KARTELLE UND TRUSTS

Prof. dr. R. Liefmann: Kartelle und Trusts und die Weiter- *(39*
bildung der volkswirtschaftlichen Organisation. 2. kiad. Stuttgart 1910. „Bibliothek der Rechts- und Staatskunde".

Népszerű könyvecske; jó áttekintést nyújt az anyagról. Álláspontja — a burzsoázia bornírt, megelégedett, öntelt védelmezőjéé.

A tényeket eléggé jól összeszedte, persze apologéta módjára.
NB: *161. old.:*

„Németországban igen sok fúzió ment végbe monopolista jelleg nélkül (???)... ... Tipikus példa erre, sok régebbi példa helyett, a lőporipar. Már a hetvenes években 19 lőporgyár fúzió útján egyetlen részvénytársasággá olvadt össze. Ez aztán 1890-ben ismét fuzionált legnagyobb konkurrensével, megalapítva a Vereinigte Köln-Rottweiler Pulverfabriken részvénytársaságot. Ez a nagy társaság pedig kartelleket alakított nemcsak más lőporgyárakkal, hanem a dinamitgyárak már említett trösztjével is. Így létrejött valamennyi német robbanóanyaggyár teljesen modern szoros szövetsége, s ezek aztán, a hasonlóképpen megszervezett francia és amerikai robbanóanyaggyárakkal együtt, úgyszólván az egész világot felosztották egymás között." (161. old.)*

a világ felosztása

40) Az ipari kartellek száma Németországban — (1905) *385* (a valóságban több: 25. old.).**

NB || **Riesser** *(137. old.)* idézi ezt a statisztikát és hozzáfűzi: „ezekben a kartellekben »közvetlenül« *mintegy 12 000* vállalat vett részt". *Riesser:* Die deutschen Grossbanken und ihre Konzentration. 3. kiad. Jéna 1910.

A nemzetközi kartellek száma (amelyekben Németország részt vesz) — *körülbelül 100* (30. *old.:* 1897-ben mintegy 40).***

Káliipar

Első kartell	1879:	4 vállalat
Az árak emelkednek	1898:	10 vállalat
A „káliláz"	1901 —	*21* vállalat
	1909 —	*52*

(„Egyik-másik megbukott.")

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 261. old. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott, 208—209. old. — *Szerk.*
*** Lásd ugyanott, 261. old. — *Szerk.*

Acéltröszt Amerikában (1908-ban: 165 211 munkás) 1907: 210 180 munkás (161 millió dollár munkabér), 170 millió dollár tiszta nyereség, 1 100 millió dollár tőke. (124. old.)

A német bányaipar legnagyobb vállalata: Gelsenkirchener Bergwerksgesellschaft — 1908 — 1 705 alkalmazott + 44 343 munkás (70,5 millió márka munkabér).

(135. old.) *Schwab* 1902-ben (1902. VI. 17.) megalapította a *Shipbuilding Companyt;* tőkéje 70,9 millió dollár — ebből 20 millió Schwabé. Később a vállalat *megbukott*, a közönséget kifosztották!

(173. és más old.) „Összefonódás", „részesedés" (passim), az „elszigeteltség kiküszöbölése" (155. old.) — ezek ama „*szócskák*", amelyekkel Liefmann megkerüli (és elhomályosítja) a „társadalmasítás" marxi fogalmát.[6]

((Vége a Liefmannból vett kivonatoknak))

A „SOZIALÖKONOMIK"-BÓL

„Grundriss der Sozialökonomik". *S. Altmann* ... *(43*
K. Bücher és sokan mások.

V. szakasz. II. rész: „*Bankwesen*" (Schulze-Gaevernitz és Jaffé). Tübingen 1915.

I. Schulze-*Gaevernitz:* Die deutsche Kreditbank. (1—190. old.)

II. Edgar *Jaffé:* Das englisch-amerikanische und das französische Bankwesen. (191—231. old.)

(Tankönyvszerűen, pontokra osztva, nyilván nagyobbára fecsegés és „rendszerezés".)

Vannak benne *érdekes dolgok* is. Teljesen *áthatja* az „*imperializmus*" szelleme.

53. old.: 1914-ben 8 berlini nagybankban

részvénytőke —		1 245 millió márka
ebből Deutsche Bank	250	
Disconto-Gesellschaft	300	
Dresdner Bank	200	
tartalékok	432	
	1 677	
idegen pénzek	5 328	
(„össztőke")	7 005	

140. old.: Foglalkozási ág: „Pénz- és hitelkereskedelem".

	1882	1907
Vállalat	5 879	13 971
foglalkoztatott személy	21 633	66 275
(ebből nő)	244	3 089
1907-ben 3 intézetnek volt >	*1 000*	alkalmazottja
a Deutsche Banknak 1912-ben	*6 137*	»
a Dresdner Banknak » »	*4 638*	»

vö. 11. old.: 1907-ben Németországban 14 000 „bankintézet" működött, ebből 4 000 másodrendű szolgáltatásokat nyújtó intézet...

145. old.: ...„A nagybankok lettek a Német Birodalom *gazdasági* egyesítésének legfontosabb eszköze"...

„tucatnyi ember"

„Ha a német bankvilág vezetése végső fokon tucatnyi ember kezében van, akkor ezeknek a tevékenysége már ma jelentősebb a népjólét szempontjából, mint a legtöbb államminiszteré." (145—146. old.)*

ha-ha!!

„S ha ez így van, akkor nemzeti létünk érdekei megkívánják a bankuralkodók új szellemi típusának kialakítását, akinek absztrakt" (ha-ha!) „nyerészkedési vágyát nemzeti-politikai és ily módon *nép*gazdasági megfontolások hatják át...

Tegyük fel, hogy a kimutatott fejlődési tendenciák beteljesedtek: a nemzet pénztő-

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 316. old. — *Szerk.*

kéje egyesítve van a bankokban, ezek maguk is kartellszerűen egybe vannak kapcsolva, a nemzet befektethető tőkéje értékpapír-formát öltött. Akkor megvalósulnak *Saint-Simon* zseniális szavai: »A termelés mai anarchiája, amely annak a ténynek az eredménye, hogy a gazdasági viszonyok egységes szabályozás nélkül fejlődnek, át fogja engedni helyét a termelés megszervezésének. A termelés irányítását nem elszigetelt vállalkozók fogják intézni egymástól függetlenül, az emberek gazdasági szükségleteinek ismerete nélkül; ez társadalmi intézmény kezébe kerül. Egy olyan központi igazgatási szerv, amely a társadalmi gazdaság kiterjedt területét magasabb szempontból tudja áttekinteni, a társadalmi termelést az egész társadalom javát szolgáló módon fogja szabályozni, és ez a termelési eszközöket az arra alkalmasak kezébe fogja adni, nevezetesen gondoskodni fog arról, hogy a termelés és a fogyasztás közt meglegyen az állandó összhang. Vannak intézmények, amelyek a gazdasági tevékenység bizonyos szervezését máris bevonták feladataik körébe: a *bankok*.« Még messze vagyunk attól, hogy Saint-Simon e szavai valóra váljanak, de már útban vagyunk valóra váltásuk felé: marxizmus, másképpen, mint ahogy Marx elképzelte, de csak formáját tekintve másképpen!" (146. old.)*

(44

Saint-Simon

ez is marxizmus!!!

„Persze, az olyan befektetések, amilyeneket Anglia például a Szuezi-csatornában politikai hatalmára támaszkodva eszközölt — a részvényeket 1876-ban *4* millió £-ért vették, ma pedig *30* millió £-et érnek —, Németország számára mind a mai napig elérhetetlenek"... (159—160. old.)

jó példa! (irigykedik) *4* és *30*

* Lásd ugyanott. — *Szerk.*

164. old. idézet *I. I. Levin* „Немецкие капиталы в России“ című könyvéből. Szentpétervár 1914.

NB

„A bankok népgazdasági funkciója a *népvagyon* oly sokat tárgyalt *igazgatása*“ (utalás Lansburghnak egy cikkére a „Bank“ 1908. évfolyamában). „Minél nagyobb arányokat ölt ma a hitelgazdaság, annál nagyobb az össztőkének az a hányada, amely a bank által kiválasztott vállalkozóhoz
45) áramlik. A bankok építik most már azokat a csatornákat, amelyeken nemcsak az évi megtakarítások, hanem a tőkének (az állandó megújulás folyamatában levő) örökletes állományai is végigfolynak. Gondoljunk csak először is arra, milyen hallatlan mértékben gyarapodtak az »idegen pénzek«. Németország részvénybankjaiban 1891 végén 1 280 millió márkára rúgtak, 1906 végén 6 305 millió márkára, ma pedig becslések szerint mintegy *10* milliárdra.

NB

10 milliárd

5 milliárd

1913 végén csak magánál a 9 berlini nagybanknál elérték az 5,1 milliárd márkát.* De emellett a bankok az értékpapírüzlet még nagyobb tőkemozgásainak átmenő állomásai. — A bankok legjobb akaratuk mellett is *tévedhetnek;* előfordulhat tehát, hogy milliárdokat helytelen irányba terelnek és bizonyos körülmények között elveszítenek. Napjainkban néhány nagybanknak megvan a lehetősége arra, hogy kisebb vagy nagyobb mértékben meghatározza gazdasági fejlődésünk irányát. Felelősségük ily módon már nem magángazdasági felelősség a részvényesekkel szemben, hanem nemzetgazdasági felelősség az állam egészével szem-

NB

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 218. old. — *Szerk.*

ben. Ténylegesen a kereskedelem és az ipar irányába terelték a tőkét, elsősorban a nehézipar óriásvállalataiba, emellett pedig az ingatlan vagyonba — régebben a nemesi birtokokba, ma a nagyvárosi bérházakba. Ez a magyarázata annak, hogy olyan hirtelen fellendült a német vasipar, amelyet már csak Amerika szárnyal túl, és a német nagyváros, amely még az amerikai példaképeket is utoléri.“ (12. old.)... | NB

---

27. old.: „1908 végén az idegen pénzek összege (hitelezők pénze és letétek): a hitelbankokban $8^1/_4$ milliárd márka, a takarékpénztárakban *15* milliárd márka, a hitelszövetkezetekben *3* milliárd márka. $\Sigma = 26^1/_4$ milliárd márka. | NB

A »magánbankok« száma növekszik (1892: 2 180; 1902: 2 564; 1912 kb. 3 500), jelentőségük pedig csökken.“ (16. old.) | NB

Schulze-Gaevernitznél mindenütt (passim) véges-végig az ujjongó német imperializmus, a diadalittas csirkefogó hangja!!!!

---

35. old.: 1870— 31 bank 376 millió márka tőkével
1876—139 » 1 112 » » »
(1873)— 73 432 a válság folytán megbukott | a válság jellemző vonása!! | *(46*

A Reichsbank zsíró- és klíringforgalma (*milliárd* márkában)

1891	1901	1913	
98,7	196,6	452,8	NB
ebből készpénzfizetési forgalom			
24,3 (=24,7%)	29,7 (=15,1%)	43,4 (=9,6%)	

> ...„1909-ben a Banque de France 7,5 millió db 100 frankon aluli váltót, ezzel szemben a német Reichsbank csak 700 000 db 100 márkán aluli váltót számított le.“ (54. old.)

A bankvilág „demokratizálódása“!![7] Vö. egyfontos részvények Angliában és minimum 1 000 márkásak Németországban. (111. old.)* A leszámított váltók átlagos összege Németországban *2 0 6 6* márka (Reichsbank); Franciaországban *6 8 3* frank (Banque de France).

NB

> „G. von Siemens a Reichstagban 1900. június 7-én kijelentette, hogy az egyfontos részvény a brit imperializmus alapja.“ (110. old.)**

> „Az angol ipari állam a németnél kisebb mértékben támaszkodik hitelre és nagyobb mértékben saját tőkéjére.“ (55. old.)

„Anglia mint nemzetközi fizetési közvetítő, állítólag, még ma is mintegy 80 millió márkát keres évente elfogadójutalék címén. Európa tengeren túli kereskedelméből, úgy mondják, évente *6 milliárd* márkányi összeget Angliára intézvényeznek.“ (83. old.)

---

100. old.: § ezzel a címmel: „Bankuralom a tőzsdén?“ — ez szerinte túlzás, de „befolyásuk“ (a bankoké) „messzire nyúlik“...

> „Régebben, a hetvenes években, a tőzsde a maga fiatalkori kilengéseivel megnyitotta Németország iparosodásának korszakát, kihasználva a részvény nyújtotta nyerési lehetőségeket, ma azonban a bankok és az ipar »önállóan is megállnak a lábukon«. Nagybankjainknak a tőzsde feletti uralma, amely

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 235—236. old. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott, 236. old. — *Szerk.*

a reportüzlettel — de nem csak ezzel — függ össze, nem egyéb, mint a teljesen megszervezett német ipari állam kifejezése. Ha ezáltal szűkül az automatikusan ható gazdasági törvények érvényesülési területe és rendkívül bővül a bankok útján történő tudatos szabályozás területe, akkor így mérhetetlenül megnövekszik néhány vezető személyiség *nemzet*gazdasági felelőssége is.“ (101. old.)*

„teljesen megszervezett“[8]

(Idézve) *A. Löwenstein:* Geschichte des württembergischen Kreditbankwesens und seiner Beziehung zur Grossindustrie... „*Archiv für Sozialwissenschaft*“. 5. sz. pótfüzet. Tübingen *1912*

NB

Emissziók (104. old.): *(47*

	Belföldi értékpapírok			Az én számításaim
	1909	1910	1911	Σ : 3 =
Németország gyarmataival	3,2	2,5	2,2	7,9 : 3 = 2,6
Anglia »	1,9	3,1	1,8	6,8 : 3 = 2,3
Franciaország »	1,4	0,7	0,6	2,7 : 3 = 0,9

	Külföldi értékpapírok			Az én számításaim	
	1909	1910	1911	Σ : 3 =	Σ Σ
Németország gyarmataival	0,3	0,5	0,5	1,3 : 3 = 0,4	3,0 *milliárd* márka
Anglia »	1,8	2,3	2,0	6,1 : 3 = 2,0	4,3 »
Franciaország »	2,0	3,8	3,1	8,9 : 3 = 2,9	3,8 »

* Lásd ugyanott, 225—226. old. — *Szerk.*

Emissziók Németországban (árfolyamérték szerint)

milliárd márka

	Közhitel államkölcsönés községi kölcsön	Földhitel (záloglevél)	Ipari és kereskedelmi hitel	Belföldi értékpapírok általában	Külföldi értékpapírok általában
[1886—1890]	1,8	1,2	1,3	4,3	2,3
[1891—1895]	1,8	2,2	0,8	4,8	1,5
[1896—1900]	1,7	1,9	4,3	8,2	2,4
[1901—1905]	3,3	2,3	2,6	8,3	2,1
[1906—1910]	6,0	2,6	4,8	12,6	1,5

A szerző ezt a következtetést vonja le:

„Az emissziós statisztika a legvilágosabban mutatja a német nemzetgazdaság államszocialista és indusztrialista színezetét.“ (104. old.)

Németországban, mondja, „a porosz vasútrendszer“ „a világ legnagyobb gazdasági vállalata“ (104. old.)...

Részvénytársaságok Poroszországban 1911-ben:

(millió márka)

	Társaságok száma	Befektetett tőke: Névérték	Befektetett tőke: Árfolyamérték	Befektetett tőke: % (árfolyam)	Évi nyereség: Millió márka	Évi nyereség: A névérték %-ában	Évi nyereség: Az árfolyamérték %-ában	
177,9%	890	8 821	15 696	177,9	952	10,8%	6,1%	15,7 − 8,8 = 6,9 milliárd

NB ...„A kis részvény hívei mindenekelőtt arra hivatkoznak, hogy a kis részvény módot ad a munkásoknak az iparban való részesedésre, ami szociálpolitikai szempontból kívánatos összefonódása a munkások és a vállalkozók érdekeinek, — nyereségrészesedés modern formában“ (110—111. old.) — (az egyfontos részvényekkel kapcsolatban).

Az „értékpapír-spekulációról" szóló §-ban (111. és köv. old.) ez az alávaló Schulze-Gaevernitz, ahelyett, hogy *leleplezné* a bankspekulációt ((vö. „Die Bank" Eschwege és mások)), frázisokkal intézi el a dolgot: „Ha bankjaink spekulációs társaságokká válnának ... ez ... a német nemzetgazdaság összeomlását jelentené" (112. old.)... ((„Ha"))... a helyzetet megmenti „üzletembereink" „korrektsége", banktisztviselőinknek pedig megtiltják, hogy *idegen* bankok útján spekuláljanak (ezt persze, mint mondja, nagy városokban könnyű megkerülni!!)... hát a *bankigazgatók?* Hiszen ők a „beavatottak" („Wissende")!! Itt törvénnyel, szerinte, nem megyünk semmire, a „kereskedelmi becsület és hivatásbeli öntudat fokozására" van szükség (113. old.)...

frázisok és hazugság!!

!!

„1909 végén a 9 berlini nagybank, az érdekeltségükhöz tartozó pénzintézetekkel együtt, 11,3 milliárd márkával, vagyis az egész német banktőkének kereken 83%-ával rendelkezett. A Deutsche Bank, amely az érdekeltségéhez tartozó bankokkal együtt mintegy *3 milliárd* márkával rendelkezik, a porosz vasúti kincstár mellett az óvilág legnagyobb — s a tetejében igen erősen decentralizált — tőketömörülése." (137. old.)...*

9 bank 83%-kal!!

Bankok közötti megállapodások: a Darmstädter Bank szerződést akart kötni Berlin városával a Tempelhofer Feld „értékesítésére", s ennek fejében felajánlotta a haszon 10%-át. Később, amikor a Deutsche Bank kötötte meg ezt az üzletet, kitűnt, hogy a Darmstädter Bank konzorciumban van vele!! (139. old.)... „Az efféle bankkonzorciumok áregyezmények felé hajlanak"...

bank-kartell felé

(48

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 218. old. — *Szerk.*

(1913) „Mindamellett az 1913 nyarán megkötött »általános egyezmények« olyan messzire mennek, hogy végrehajtásuk után a bankszakmában aligha lehet már szó szabad konkurrenciáról“... (139. old.)...

---

25 fő ellenőrzés... „A Disconto-Gesellschaftban például egy 25 főnyi törzskar szüntelenül az ügyletek számviteli és formai ellenőrzésével foglalkozik.“ (143. old.)

bankok és katonaság!! „A nagyüzem számára, s éppen a bankszakma számára is, komoly előmunkálatokat végez a porosz-német katonaság, amely fegyelmezett tömegmunkára nevel. Ha nem volna már politikai okoknál fogva is nélkülözhetetlen, a kapitalista nagyüzemi termelés előiskolájaként és a gazdasági intenzitás fokozása céljából be kellene vezetni.“ (144—145. old.)...

NB „Harminc esztendővel ezelőtt szabadon
NB versenyző vállalkozók végezték el a $^{9}/_{10}$ részét annak a gazdasági munkának, amely — nem lévén fizikai munka — nem a »munkásra« hárult. Jelenleg ennek a gazdasági szellemi munkának
NB $^{9}/_{10}$ részét *tisztviselők* végzik. Ennek a fejlődésnek az élén a bankok állnak. (151. old.)* Óriásüzemeikben mindent a tisztviselő végez, még az igazgató is az intézet »szolgája«.“...

...A „Frankfurter Zeitung“ (1914. V. 2.) a következő szavakkal kommentálta a Disconto-Gesellschaft és a Schaaffhausenscher Bankverein összeolvadását:

1) „A bankok koncentrációjának előrehaladásával egyre szűkül azoknak az intézetek-

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 226—227. old. — *Szerk.*

nek a köre, amelyekhez nagy hitelekért fordulni lehet, s így a nagyipar egyre fokozottabb mértékben függ néhány bankkonszerntől. Az ipar és a pénzvilág szoros belső kapcsolatai következtében korlátozódik a banktőkére rautalt ipari társaságok mozgási szabadsága. A nagyipar ezért vegyes érzelmekkel szemléli a bankok fokozódó trösztösödését (trösztökbe való egyesülését vagy trösztökké való átalakulását); hiszen máris ismételten megmutatkoznak a nagybankok egyes konszernjei között bizonyos megegyezések csírái, olyan megegyezéseké, amelyek a konkurrencia korlátozására vezetnek." (155. old.)* NB

154—155. old.: ki kitől függ erősebben, a bankok az ipartól, vagy fordítva...

Wiewiórowski: Der Einfluss der deutschen Bankkonzentration auf Krisenerscheinungen („Freiburger Dissertation"). Berlin 1911. *(48*

Voelcker: Vereinigungsformen und Interessenbeteiligungen in der deutschen Grossindustrie. Lipcse 1909. *((„Schmoller's* Jahrbuch". 33. köt. 4. füz.)) NB

X. fejezet: „A külföldi befektetés". *(1*

„Hogy bankjaink a hozzájuk áramló tőkéket a külföldi beruházási területre irányíthassák, bizonyos magángazdasági feltételekre NB

van szükség ügyfeleiknél. A legfőbb ösztönző *(2*

az, hogy magasabb kamatot szeretnének elérni, mint amekkorát belföldi befektetéseknél a növekvő tőkebőség és a csökkenő NB

kamatláb mellett elérni lehet... NB

...A bankok itt elsősorban emissziós nyereségre törekednek, mert ez tőkeszegény,

* Lásd ugyanott, 227. old. — *Szerk.*

NB nyersanyagokban gazdag országok esetében rendszerint magasabb, mint belföldön." (158. old.)...

NB [vö. fentebb, *44.* old.: idézet a 159—160. old.-ról*] NB

„Számszerű becslések szerint a külföldi tőkebefektetések összege Anglia esetében 70 *7 0* milliárd, Franciaország esetében 35 milliárd (1910), ezzel szemben Németország 20 esetében 1913-ban alig *2 0* milliárd márka." (160. old.)

Schulze-Gaevernitz tényeket sorakoztat fel, hogy igazolja az „exportklauzulákat" és bebizonyítsa az iparnak a külföldi tőkebefektetésekből eredő előnyeit, s a többi között azt mondja, hogy Franciaország is hasznot húz ebből:

„A francia járadékos állam ily módon ipari másodvirágzását éli" — az **1910.** évi török kölcsön bevezetését Franciaországban ahhoz a feltételhez kötötték, hogy Törökország *egyetlen* államnak se adjon *t ö b b* jellemző!!! rendelést, mint Franciaországnak... (163. old.)

„Napjainkban Németország a tipikus »külföldi vállalkozó«, míg Franciaország és lassanként Anglia is járadékossá csontosodik. ...Ha a világnak ma angolszász arculata van, akkor bankjaink azon vannak, hogy vasutakkal, bányákkal, ültetvényekkel, csatornákkal, öntözőberendezésekkel stb. erre az NB arculatra rávéssék a német szellem vonásait." (164. old.)...

3) (NB: 1. old., jegyzet: „A háború **e l ő t t** íródott".)

A X. fejezetben.

NB C. „A külföldi befektetés politikai megítélése".

* Lásd ebben a kötetben, 33. old. — *Szerk.*

„A tőkekivitel a külpolitika céljait szolgáló eszköz, és eredményei is a külpolitikától függnek.

a) *A hitelező államok: Franciaország, Anglia, Németország.* Anglia és Franciaország, a világ két hitelező nagyhatalma — *politikai* bankárok. Az állam és a bankszakma itt *egy* személyként jelentkezik. Példa erre a francia kormány és a Crédit Lyonnais. Példa erre VII. Eduárd és Sir E. Cassel barátsága. Franciaország a politikai szerencsejáték főnyereményének reményében mindent az *egy* orosz kártyára tett. Oroszországnak a Franciaországtól kapott kölcsönből még arra is futotta, hogy a messzi Keleten — Kínában, Perzsiában — politikai hitelezőként lépjen fel. Franciaország mint hitelező magához láncolta Spanyolországot és Olaszországot, s ezek Algecirasban kliensszolgálatokat teljesítettek neki. Franciaország hajlandó volt egy Kossuth-kormánynak megadni azt a kölcsönt, amelyet Khuen gróftól megtagadott: »felpénznek oda kellett volna vetni a hármasszövetséget«. Anglia mint politikai hitelező újra összeforrasztotta a brit világbirodalmat, nem tartva a saját konzoljai árfolyamára nehezedő nyomástól. Az a tény, hogy a gyarmati államkölcsönöket az anyaországban óvadékképes értékpapíroknak nyilvánították, azt eredményezte, hogy például egy Natalhoz hasonló, félig feltárt új ország olcsóbb hitelt élvez, mint a régóta erős lábon álló, teljesen hitelképes Poroszország a maga óriási vasúti vagyonával és állami birtokaival. Ez a hitelkapcsolat olyan »érdekkötelék«, amely talán erősebb, mint amilyen a Chamberlain-féle kedvezményes vám valaha is lehetett volna. A birodalmon belüli kapcsolatokon túl a brit hitelező Japánt politikai alárendeltségben, Argentínát gyarmati függőségben, Portugá-

liát leplezetlen adósszolgaságban tartja. Portugál Afrika aranysújtásos kormányzói brit dróton rángatott bábuk." (165. old.)...

31) ..."A teljes összeget" (mármint az Oroszországban elhelyezett német tőkéét) „3 milliárdra becsülik. Hogy bankjaink miért részesítik megkülönböztetett bánásmódban a világtörténelemnek e legnagyobb adósát, az érthetővé válik, ha meggondoljuk, milyen nagy hasznokat vágnak zsebre éppen az orosz értékpapírokon." (166. old.)

NB

gyöngyszem!!!

„Kétségtelen, hogy a félig kulturált világ eddig még nem gyarmatosított országai, amelyek gazdasági és politikai függetlenségre törekednek, egyetlen európai hatalomtól sem kaphatnak olyan önzetlen támogatást, mint Németországtól. Kína, Perzsia, Törökország tudja, hogy Németország nem támaszt területi igényeket." (167. old.)

gyöngyszem!!

imperializmus és demokrácia[9] gyöngyszem! (és NB)

..."Ha egy országon belül szabadságellenes állapotok uralkodnak, ez azt is meggátolja, hogy a nép lelkében elmélyüljenek a világpolitikai gondolatok. Milyen távol állunk az »imperium *et* libertas«* eszméjétől, amelynek az angolszászok Cromwelltől Rhodesig a legnagyobb sikereiket köszönhetik." (168. old.)

a kispolgárság *széles* rétegeinek és a proletariátus legfelső rétegének körmönfontabb, ravaszabb megvesztegetése

„A német külföldi bankok mindenütt beleütköztek a rég befészkelődött angol »foreign banks«** konkurrenciájába, amelyek ügyleteik méretei és részvénytőkéjük tekintetében ma még messze túlszárnyalják a német bankokat." (173. old.)...

* — »uralom *és* szabadság«. — *Szerk.*

** — »külföldi bankok«. — *Szerk.*

...„Annál is inkább szeretnénk józanul leszögezni, hogy későn érkeztünk. A németek külföldi bankjainál olyan tettrevágyó ifjú sokat ígérő lépéseit látjuk, aki elől a boldog tulajdonos elzárta a világ legnagyobb részét. A brit világbirodalomban — nem is beszélve már a franciáról és az oroszról — alig akad *egyetlen* német bankintézet, s mégis léptennyomon azt állították, hogy a britek *mindenki* javára igazgatják a világot. A németek külföldi bankjainak jövője igen erősen függ attól, hogy mennyire sikerül megoldani a *politikai feladatot:* nyitva tartani a világ még fel nem osztott részeit, elősegíteni a mohamedán világ újjászületését, megteremteni Afrikában a német gyarmatbirodalmat"... (174. old.)

(32

gyöngyszem!!!

NB

A könyv 2. része, *Jaffé* munkája, száraz áttekintés az angol—amerikai és a francia bankokról. Nil.

A „Grundriss der Sozialökonomik" VI. szakasza: „*Ipar, bányászat, építőipar*". Tübingen 1914.

Gazdag irodalom (vö. **37. old.***).

A nagyiparra vonatkozó egyes statisztikai adatokat lásd a vonalas füzetben.**

a **könyvből** kiírandó: *34.* és *143.* old., ipar 1882-ben és 1907-ben

M. R. Weyermann „Moderne gewerbliche Technik" című cikkéből

---

* Lásd ebben a kötetben, 24—26. old. — *Szerk.*

** A „μ" füzetről van szó. Lásd ebben a kötetben, 468—469. old. — *Szerk.*

NB

idézet **K. Rathenau** „Der Einfluss der Kapitals- und Produktionsvermehrung auf die Produktionskosten der deutschen Maschinenindustrie“ című könyvéből. 1906. Efféle példák:

	(szivattyúk) Szivattyú-modellek			
A termelés növekedése	*A*	*B*	*C*	
körülbelül 50%	197	880	1 593	márka
	162	738	1 345	

Írógépek (157. old.)

100	db	gyártása esetén.	Ár = 200	márka
500	»	»	» 160	
1 000	»	»	» 140	
2 000	»	»	» 125	

Német ipari részvények kibocsátása {a „Frankfurter Zeitung“ és a „Handwörterbuch der Staatswissenschaften“ („Emissionsgeschäft“)) alapján}

fellendülés versus válság

1903 — 195,3	millió.	A fellendülés kezdete
1904 — 267,6	»	» »
1905 — 492,5	»	fellendülés
1906 — 624,3	»	a konjunktúra tetőfoka
1907 — 240,2	»	válság
1908 — 326,7	»	(a talpraállás kezdete)

Behr adatai szerint a cipőfogyasztás az Egyesült Államokban a következőképpen alakult (175. old.):

NB

1880 — 2,5 pár egy főre
1905 — 3,12 » » »

33) *Th. Vogelstein* „Die finanzielle Organisation der kapitalistischen Industrie und die Monopolbildung“ című cikkéből.

NB

„Tíz évvel 1873. május 9-e után, amikor — *Schönlank* túlzott kifejezésével élve — a gazdasági fellendülés halálharangjának kongása közben beharangozták a kartellek születésének óráját, Fr. Kleinwächter fellépett a kartelleket tárgyaló könyvével.“ (216. old.)

A kartellek történetéből:

„Az 1860 előtti időkből felhozhatunk néhány példát tőkés monopóliumokra; csírájukban meglelhetjük bennük azokat a formákat, amelyek ma már annyira megszokottakká váltak számunkra; de mindez merő előtörténet. A modern monopóliumok tulajdonképpeni kezdete legkorábban az 1860-as évekre tehető. Első nagy fejlődési időszakuk az 1870-es évek nemzetközi depressziójával kezdődik és az 1890-es évek elejéig tart." (222. old.) NB

„Európai méretekben nézve a dolgot, a szabad verseny a hatvanas és hetvenes években éri el fejlődésének tetőpontját. Akkoriban fejezte be Anglia régi stílusú kapitalista szervezetének kiépítését. Németországban ez a szervezet erőteljesen előretört a kézműiparral és a háziiparral szemben, s hozzáfogott saját létformájának megteremtéséhez." (Ibidem.) NB

„A nagy fordulat az 1873-as gazdasági összeomlással, *(34* vagy helyesebben, az azt követő depresszióval kezdődik, amely — egy alig érezhető megszakítással a nyolcvanas évek elején és egy szokatlanul heves, de rövid fellendüléssel 1889 körül — az európai gazdaságtörténet 22 esztendejére terjed ki." (222. old.)...

...„Az 1889—1890-es rövid fellendülés időszaka alatt erősen igénybe vették a kartellrendszert a konjunktúra kihasználására. Egy meggondolatlan politika még gyorsabban és még erősebben felhajtotta az árakat, mint ahogy ez talán különben is megtörtént volna, s ezek az egyesülések csaknem kivétel nélkül dicstelenül »a csőd sírjában« végezték be pályafutásukat. Még öt évig rosszul ment az üzlet és alacsonyak voltak az árak, de az iparban már nem a korábbi hangulat uralkodott. A depressziót nem tartották többé magától értetődőnek, hanem csak az újabb kedvező konjunktúra előtti szünetet látták benne.

Így lépett a kartellalakítási mozgalom a második korszakába. A kartellek átmeneti jelenségből az egész gazdasági élet egyik alapjává válnak. Egyik iparágat a másik után hódítják meg, de elsősorban a nyersanyag- A kartellek II. korszaka

NB

35) ipart. A koksz-szindikátus szervezetében, amelynek mintájára később megalakul a szénszindikátus, már az 1890-es évek elején olyan egyesülési technikát találtak magaknak, amelyet azóta is alig haladtak túl. A századvégi nagy fellendülés és az 1900—1903-as válság — legalább is a bánya- és kohóiparban — először áll teljesen a kartellek jegyében. S ha akkor ez még újdonságnak tűnt is fel, utóbb a köztudatban magától értetődővé lett, hogy a gazdasági élet igen nagy része rendszerint ki van kapcsolva a szabad versenyből." (224. old.)...*

A kartellek formái:

a) Kondíciókartellek (eladási feltételek, határidők, fizetési feltételek etc...)
b) Területi kartellek
c) Termelőkartellek
d) Árkartellek
e) Nyereséget elosztó kartellek

Szindikátusok — közös eladási szerv (Verkaufsstelle)
Tröszt — *tulajdonjog* valamennyi vállalatra

egységes és abszolút hatalom

36) Megnézni *Kondt*
Lindenberg
Sayous
Steller
Stillich
Warschauer
Weber

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 207—208. old. — *Szerk.*

„β“

FÜZET

Tartalom

β füzet. 1—106. (108.) *old.* ***(107***

1. Dietzel, Schumpeter, Vogelstein (néhány szó).
2. — — —

3—16. Kivonatok a **„Bank“-ból,** 3—16.; 92—103.
17. Értékpapír-statisztika...
18—30. **Schilder:** Entwicklungstendenzen der Weltwirtschaft. 1. köt.
31—33. **Plenge:** Marx und Hegel.*
34—36. *Gerhard Hildebrand:* Die Erschütterung etc.
37—39. *P. Tafel:* Die Nordamerikanischen Trusts etc.

× 40. Megjegyzés K. Kautskyról versus imperializmus

41—62. **E. Agahd:** Grossbanken und Weltmarkt.
62. *Ballod:* Statistik.
63. *Otto:* Die Banken in Übersee.
63—65. *Diouritch:* Expansion des banques allemandes.
66. *Kaufmann:* A francia bankok.
66. *Hegemann:* A francia bankok.
67. *Hulftegger:* Az Angol Bank.
Jaffé: Az angol bankok.
Mehrens: A francia bankok.
Wallich: A német bankok koncentrációja.

* Lásd *Lenin* Művei. 38. köt. 1961. 379—382. old. — *Szerk.*

68—69. *Zollinger* (nemzetközi mérleg) és *Neymarck.*
70—74. *Taylor* („Shop management").
74—75. *Seubert:* Aus der Praxis des Taylor-Systems.
76—77. *Gilbreth:* Motion Study.
78—90. *Jeidels:* Das Verhältnis der deutschen Grossbanken zur Industrie.
91. *Stillich* és *„Weltwirtschaft"* (Halle). Jegyzet.
92—103. „Die Bank" végig átnézve, *k i v é v e 1 9 0 8.* és 1915. évf.

× NB *1 0 3:* megjegyzések
NB ((a finánctőkéről általában))

104. *Tschierschky*
105—106+0 **hátoldala** + *1 0 8.* (NB) *H e y m a n n*

× 0 *h á t o l d a l a*
N B az imperializmus kérdéséhez

I r o d a l o m : 1., 10., 16., 17., 40., 91., 98 (francia).

DIETZEL, SCHUMPETER, VOGELSTEIN

1) Zürich kantoni könyvtár.
Dr. **Heinrich Dietzel:** *Weltwirtschaft und Volkswirtschaft.* Drezda 1900. (= „Jahrbuch der Gehe-Stiftung". V. köt.)
Semmi érdekes. Átlapozásból kitűnik, hogy pusztán polémia az autarkia ellen, a világgazdaság *m e l l e t t.* Nil. („Államosítás")

D r. J o s e p h S c h u m p e t e r : Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung. Lipcse 1912.
((Szintén *nil.* Csalóka cím. Átlapozásból kitűnik, hogy afféle „szociológiai" fecsegés. Lehet, hogy vissza kell majd térni rá, de a fejlődés témájához nil.))

Theodor Vogelstein: Organisationsformen der Eisenindustrie und Textilindustrie in England und Amerika. Lipcse 1910.

Ez — az *első* kötet; a nem túlságosan érdekes történelmi rész és a tények *felsorolása* dominál benne.

Rövid kivonatokat Vogelsteinből lásd a másik füzetben.*

Franck: Die Veränderungen in der württembergischen Landwirtschaft. Disszertáció. 1902.

IRODALOM

Irodalom:

? Johann Huber: Kapital- und Verwaltungsbeteiligung der Arbeiter in den britischen Produktivgenossenschaften. 1912. Stuttgart. („Basler volkswirtschaftliche Arbeiten“. 4. füz.)

Goetz Briefs: Das Spirituskartell. Karlsruhe 1912. („Volkswirtschaftliche Abhandlungen der badischen Hochschulen“. 7. füz.)

Curt Goldschmidt: Über die Konzentration im deutschen Kohlenbergbau. Karlsruhe 1912.

Julius Wolf: Die Volkswirtschaft der Gegenwart und Zukunft. Lipcse 1912. Nil.

J. Levin: Der heutige Zustand der Aktienbanken in Russland (1900—1910). Freiburg im Breisgau 1912. (Diszszertáció.)

K. Dove: Wirtschaftliche Erdkunde. Lipcse 1911. („Aus Natur- und Geisteswelt“.)

» » Wirtschaftliche Landeskunde der deutschen Schutzgebiete. 1902.

Kurt Schwabe: Im deutschen Diamantenlande. Berlin 1910. (Dél-Afrika és a német gazdaság a gyarmatokon.)

* Lásd ebben a kötetben, 46—48. old — *Szerk.*

Rud. Lenz: Der Kupfermarkt unter dem Einflusse der Syndikate und Trusts. Berlin 1910.
Léon Barety: La concentration des banques de province en France. Párizs 1910. (Cikkek az „*Annales des sciences politiques*"-ből.)
Gustav Ruhland: Ausgewählte Aufsätze. 1910. („Bund der Landwirte" kiad. A németországi plutokrácia ellen!!)
A. G. Raunig: Gleichgewicht zwischen Landwirtschaft und Industrie. Bécs 1910.

Dr. Walter *Kundt:* Die Zukunft unseres Überseehandels. Berlin 1904. Nil. Fecsegés.

NB

KIVONATOK A „BANK"-BÓL

3) **„Die Bank"**, „Monatshefte für Finanz- und Bankwesen" (Kiadó: Alfred *Lansburgh)* 1914. 2. (félév), 1042. old.

A kereskedelmi minisztérium (londoni) adatai szerint a behozatal és a kivitel millió font sterlingben a következőképpen alakult:

(*7 hónap I.1—VIII. 1.)	*Félévi* (első félév) Behozatal 1912	1913	1914	Kivitel 1912	1913	1914
Nagy-Britannia	296,1	319,7	375,9	225,3	257,1	255,4
Németország	260,6	267,0	269,3	205,4	243,1	249,2
Egyesült Államok*	215,3	212,2	237,7	255,6	271,8	245,7
Franciaország*	192,2	196,4	198,6	149,0	156,4	153,8

bankok és posta

(Ibidem, 713. old.): „*Banken und Reichspost*". A bankok és például a takarékpénztárak között, mondja, a határok „egyre inkább elmosódnak". Ezért *panaszkodnak* a bankok. Az *erfurti* kereskedelmi kamara a bankok *érdekében* szót emel „a postának a pénzforgalomba való legújabb belenyú-

* A csillaggal megjelölt országok adatai január—júliusra, a többi országé január—júniusra vonatkoznak. — *Szerk.*

lása“ *ellen* (amely „postai hitellevelek kiadásában“ nyilvánul meg). A szerkesztőség megjegyzi, hogy a postai hitellevelek csak a Német Birodalmon belül érvényesek, míg a bankok hitellevelei főképpen a külföldre utazókat szolgálják, és hogy „a közönség végeredményben nemcsak a bankok kedvéért van“. (714. old.) ‖ ez a „nemcsak“ nagyszerű!!!

„Gedanken über die Milliardenanleihe“, 932. old.: „Aki kölcsönt jegyez, likvid vagyonnal rendelkezik, többnyire persze nem készpénz formájában, hanem valamelyik banknál fennálló követelésként vagy valamelyik takarékpénztárnál, szövetkezetnél stb. levő betétként. Ezek az intézetek Németországban kereken 35 milliárd márka ilyen likvid vagyont tartanak a kezükben, s ennek felével a tulajdonosok azonnal, másik felével a felmondási idő lejárta, többnyire egy hónap után szabadon rendelkezhetnek.“ (933. old.) (4

Ez tehát nem más, mint a vagyon *átírása* magánszemélyek számlájáról az állam számlájára (és fordítva, a szállítóknak etc. eszközölt fizetések esetében).

Valamennyi hitelintézet együttvéve „legfeljebb $^1/_2$ milliárddal“ rendelkezik, beleszámítva „összes készpénzüket és a Reichsbanknál levő követeléseiket“. (933. old.)

Franciaország 1871-ben oly módon fizette meg az 5 milliárdot, hogy ebből csak 742,3 milliót egyenlített ki aranyban, ezüstben és pénzjegyekben, a többit pedig (4 248,3 milliót) *váltókkal*. (Franciaország 1870/71-ben azért állt oly gyorsan talpra, mert nem nyúlt valutájához, nem bocsátott ki túlságosan nagy mértékben „fedezet nélküli bankjegyeket“.)

903. és köv. old.: *Alfred Lansburgh: Die Ausschaltung Londons als Clearinghaus der Welt.*

Igen jó cikk, megmagyarázza, mik az *okai* Anglia hatalmának. A legfőbb ok: „az angol kereskedelmi és pénzforgalom abszolút fölénye valamennyi többi ország kereskedelmével szemben“. (909. old.) „Kereken 50% -kal“ > a német kereskedelemnél. (Ibidem.) Ehhez még hozzájárul a gyarmatokkal folytatott kereskedelem!!

NB || ***„A világkereskedelem háromnegyed része angol"*** (910. old.)

„vagyis, az összes nemzetközi fizetések háromnegyed része közvetlenül vagy közvetve Anglián fut át." (910. old.)

„Font sterling elszámolás" „dominál" még *Japánban*, továbbá Kínában, Chilében, Peruban, Dél-Perzsiában, „Törökország nagyobbik részében" (910. old.) — „kereskedelmi körökben rendkívül el van terjedve az angol nyelvtudás". (910. old.)

Ezenkívül Anglia *finanszírozza* az egész világnak ezt a kereskedelmét (a legalacsonyabb $^0/_0$; a legstabilabb aranyvaluta; 1 £ = 7 $^1/_3$ gramm *arany* etc. etc.).

„Mérhetetlenül sok" a pénze Angliának, *60* gyarmati bankjának (911. old.) etc. etc.

5) *Kämmerer* bankigazgató (német származású; a Brasilianische Bank igazgatója) nyilatkozata:

NB! || (913. old.) „Az első, ami egy tengeren túli bankintézet nyitásához szükséges: hitel, elfogadó bankár Londonban."

912. old., jegyzet: „Hogy milyen nehézségekbe ütköznek a német tengeren túli bankok márka-váltók bevezetése során Dél-Amerikában, erre vonatkozólag vö. Jaffé: »Das englische Bankwesen«. 2. kiad. 98—101. old.; »Frankfurter Zeitung«, 1914. VIII. 29.; »Hamburger Nachrichten«, 1914. IX. 15." (a többi irodalmat nem sorolom fel).

„Mert minden ország, amely aranyvalutára tér át és, mint ahogy az csaknem általános szokás, az arany pótlására nagy tétel angol váltót tart a kezében, nemcsak hogy nemzetközi fizetési forgalmának nagyrészét alárendeli a londoni Clearingnek, hanem az angol pénz-világhatalom konszolidációjához is közvetlenül hozzájárul; hiszen ha egy ország állandóan nagy mennyiségű angol váltóval rendelkezik, ez gyakorlatilag nem jelent egyebet, mint hogy az illető ország Londonnak jelentős összegeket bocsát a rendelkezésére, amelyeket London aztán idegen országok külkereskedelmének további finanszírozására és ily módon a font sterling valutának, valamint saját klíringfunkciójának megszilárdítására használhat fel és fel is

használ. A font sterling aranykvalitásának tehát az az eredménye, hogy Anglia saját nagy tőkéin kívül mindig még több milliárd márkányi idegen pénzt is a maga hitelgazdaságának szolgálatába állíthat." (913—914. old.)

Angliának e szerepből való kiszorításához „töméntelen sok pénz és alacsony kamat" szükséges. (916. old.) ...„S ehhez nemcsak rengeteg pénzzel kell rendelkezni, hanem az angol valuta helyébe állítandó valuta feltétlen értékállóságát is biztosítani kell, vagyis mindig késznek kell lenni aranyban való fizetésre."

Éppen ezért, mondja a szerző, „utópia" a National City Bank (Morgan bank) vagy néhány svájci bank terve, „amelyeknek a véleménye szerint egy kis jóakarat is teljesen elegendő ahhoz, hogy Londontól elvegyék a nemzetközi klíringet vagy annak tetemes részét, — s ez olyan cél, (6 amely valóban módfelett kívánatos volna, de csak akkor érhető el, ha egy másik ország is képes lesz arra, hogy ugyanolyan bőséges hitelt, a kereskedelmi, bank- és kamatkedvezményeknek ugyanazt a komplexumát és ugyanolyan biztos valutaalapot állítson a világkereskedelem érdekeinek szolgálatába, mint amilyet Anglia, legalábbis a háború kitöréséig, a világforgalom rendelkezésére bocsátott." (920. old.)...

(1914. *november* és *december.) Alfred Lansburgh:* Die Kriegskosten-Deckung und ihre Quellen.

A szerző idézi Lloyd George szavait (1914. IX-ből): „Az én véleményem szerint az utolsó százmillió font sterling fogja eldönteni a háborút. Az első százmilliót ellenségeink ugyanolyan jól fel tudják hajtani, mint mi; de az utolsó százmilliót, hála istennek, nem tudják majd felhajtani." (998. old.)

S a szerzőnek erre az a válasza, hogy Lloyd George tévedett. A fedezetnek négy forrása van: 1) „elsőfokú" tartalékok = készpénz (Franciaországban és Oroszországban több van, mint Németországban; Angliában kevesebb. Itt Németország gyengébb); 2) „másodfokú" tartalékok: rövid lejáratú követelések a világkereskedelemben. (Anglia sokkal erősebb: „Ha Anglia világ*bankár*, tehát pénzét

likvid állapotban tartja, akkor Franciaország világ*finanszié*, aki pénzét befekteti.") (1001. old.); 3) az ország termelésének tiszta jövedelme + 4) a bruttó jövedelem ama része, amely az amortizációt (vagy a felhalmozást) szolgálja. S ebben, mondja a szerző, nem vagyunk gyengébbek.

Emellett a szerző számba veszi a *kivitelt* is, amely titokban („kerülő utakon") bonyolódik majd le, de nem fog eltűnni.

Alacsony váltóárfolyamunk (Németországé), mondja, azt bizonyítja (1914. XII.!!!), hogy a kivitel nem kielégítő, hogy nincs arányban „külföldi ráfordításainkkal". (1103. old).

NB Vö. 1112. old.: „Nemzetgazdaságunk csak akkor alakul majd át valóban hadigazdasággá, amikor a kivitel elég nagy lesz ahhoz, hogy fedezze a behozatalt és a külföldi hadikiadásokat."

---

7) 1914. 1 (május). A. Lansburgh: **Die Bank mit den 300 Millionen.**

A Disconto-Gesellschaft elnyelte a *Schaaffhausenscher Bankvereint* és *300 millió* márkára emelte *részvénytőkéjét*. (415. old)*

„Ez az első eset, amikor egy igazi német nagybank áldozatul esik a koncentrációs folyamatnak." (415. old.)

A *Deutsche Bank 250* millió márkára emelte tőkéjét. Erre a *Disconto-Gesellschaft* azzal válaszolt, hogy „fuzionált" a Schaaffhausenscher Bankvereinnel és *300-ra* emelte.**

„300 millió márka részvénytőkével egyelőre nemcsak Németország, hanem az egész világ legnagyobb bankja lesz." (422. old.)

Úgy látszott, hogy a „hegemóniáért vívott harc" már eldőlt a *Deutsche Bank* javára, de most újra fellángolt:

NB „Más bankok ugyanezt az utat fogják követni ... és abból a 300 személyből, aki ma Németországot gazdaságilag kormányozza, idővel 50, 25 vagy még

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 222. old. — *Szerk.*

** Lásd ugyanott. — *Szerk.*

kevesebb lesz. Arra sem lehet számítani, hogy a legújabb koncentrációs mozgalom a bankszakmára fog szorítkozni. Az egyes bankok közötti szorosabb kapcsolatok természetszerűleg az általuk patronált ipari konszernek közötti közeledéshez is vezetnek. A szindikátusok a konjunktúra ingadozásaival egyetemben újabb tömörülésre vezetnek, s egy szép napon csodálkozva arra ébredünk, hogy csupa tröszt vesz körül bennünket, és így a magánmonopóliumokat állami monopóliumokkal kell felváltanunk. S mindamellett alapjában véve legfeljebb azt a szemrehányást tehetjük magunknak, hogy a dolgok fejlődésének szabad folyást engedtünk, amelyet a *részvények* egy kissé meggyorsítottak.“ (426. old.)* (Vége a cikknek.)

NB

Ludwig Eschwege: **TOCHTERGESELLSCHAFTEN.** 544. és köv. old. (1914. május).

1912 elején a *nagybankok* (a Reichsbank nyomására) *új* mérlegsémát vezettek be. De **több ezer** *részvénytársaság* továbbra is csak szűkszavú („knappe“) mérleget tesz közzé, éppen csak a törvény követelményeinek téve eleget, — állítólag azért, mert a mérleg szűkszavúsága védelmet nyújt a spekuláció ellen!!! A valóságban azonban:

(8

„A valóságban ezzel“ (a „mérlegbeszámolók szűkszavúságával“) „csak azt érik el, hogy néhány beavatottabb meggazdagodhat a *részvényesek hadának a rovására,* kiváltképpen amikor a szűkszavú mérlegbeszámoló még egy körmönfont skatulyázási rendszerrel is párosul, amely lehetővé teszi, hogy fontos adatok láthatatlanokká váljanak a közönséges részvényes számára. Az igazgatóságoknak és jóbarátaiknak ebből kettős előnye származik: jó üzletmenet esetén egyedül ők ismerik az összes árfolyamemelő tényezőket, rosszabbodás esetén pedig részvényeiknek idejében való eladásával elkerülhetik a várható veszteséget.

---

* Lásd ugyanott, 222—223. old. — *Szerk.*

jó példa!

Például a *kasseli Aktiengesellschaft für Feder-Stahlindustrie*, amely a legutóbbi évekig Németország egyik legjövedelmezőbb vállalata volt, az igazgatóság helytelen intézkedései következtében gazdaságilag annyira leromlott, hogy az osztalék néhány év alatt 15%-ról 0%-ra esett. Az igazgatóság az egyik leányvállalatnak, a *Hassia* korlátolt felelősségű társaságnak, amelynek névleges tőkéje mindössze néhány százezer márkára rúgott, a részvényesek tudta nélkül 6 millió márka kölcsönt folyósított. Ez a kölcsön, amely az anyavállalat részvénytőkéjének majdnem a háromszorosa volt, az utóbbi mérlegeiben egyáltalában nem szerepelt; az ilyen elhallgatás jogilag a legkisebb mértékben sem volt kifogásolható, s ezt két éven át folytathatták, mert a kereskedelmi törvénykönyv egyetlen cikkelyébe sem ütközött. A felügyelő bizottság elnöke, aki ezeket a megtévesztő mérlegeket felelősen ellenjegyezte, elnöke volt a kasseli kereskedelmi kamarának és ma is az. A részvényesek csak akkor szereztek tudomást a Hassia kölcsönről, amikor már rég kiderült, hogy ez melléfogás volt, és a Federstahl részvények árfolyama a beavatottak eladásai folytán már mintegy 100%-kal esett. Csak ezután tették láthatóvá az illető tételt is a mérlegkészítés módszerének megváltoztatásával.

!!!

NB

Ez az eset, amely iskolapéldája a részvénytársaságoknál mindennapos mérleg-ekvilibrisztikának, érthetővé teszi, hogy a részvénytársaságok igazgatóságai miért vállalnak általában sokkal könnyebb szívvel kockázatot, mint a magánvállalkozók. A modern mérlegtechnika nemcsak hogy megkönnyíti nekik a vállalt kockázat elleplezését az átlag-

9) részvényes előtt, hanem arra is módot ad, hogy a fő érdekeltek, részvényeik idejében

való eladása útján, megmeneküljenek egy elhibázott kísérlet következményei elől, míg a magánvállalkozó, mindennél, amit tesz, a saját bőrét viszi vásárra.“ (545. old.)

„Sok részvénytársaság mérlegei olyanok, mint azok a középkorból ismert palimpszesztoszok“ (pergamenek), # „amelyekről előbb le kellett törölni az írást, hogy az alatta elrejtett szöveget, amely az igazi értelmet tartalmazta, ki lehessen betűzni.“ (545. old.)...

Pergamen, amelyen az eredeti írást bemázolták és fölébe új szöveget írtak. #

...„A mérleg áttekinthetetlenné tételére a legegyszerűbb és ezért a leggyakrabban alkalmazott módszer az, hogy az egységes üzemet leányvállalatok alapítása vagy beolvasztása útján több részre bontják. Hogy ennek a rendszernek milyen előnyei vannak különböző — törvényes és törvénytelen — célok szempontjából, az annyira nyilvánvaló, hogy ma már szinte kivételszámba mennek az olyan nagyobb társaságok, amelyek ezt a rendszert nem tették magukévá.“ (545—546. old.)*

Ez biztosítja „üzleteik bizonyos áttekinthetetlenségét“ (ibidem)...

Különösen kirívó példa erre az *Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft* (milliárdok — leányvállalatokban)...

(vö. 1908. 8. füz.: „System Rathenau“. A „*Bank*“ az *AEG* módszereiről)

((...Az adó több, mert ezeket (a leányvállalatokat) külön adók terhelik, de azért nagyobb a profit, s a *titok* meg van őrizve!!...))

a szerző kiemeli: „A leányvállalat ideális eszköz arra, hogy objektíve hamis mérleget készítsenek a kereskedelmi törvénykönyv rendelkezéseinek megszegése nélkül.“ (549. old.)

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 236—237. old. — *Szerk.*

...„A döntő az, hogy a modern skatulyázási rendszer lehetőségeket teremtett az elkendőzésre" (ibidem)...

Még egy példa:

Az Oberschlesische Eisenindustrie A. G. (550—551. old.) mérlegében a „részesedés" = 5,2 millió márka.

Milyen részesedés? a szerző privátim megtudta: a részvények 60%-a — Gleiwitzer Steinkohlengruben

(s ennek a társaságnak 20 millió márka adóssága van!!)

((Vége))

10) Ibidem 340. old. (április). (Berlini nagybankok 1914. II. 28.)

A *berlini* nagybankok mérlegei.

Mérlegek: **1914.** II. 28.

8 bank (Deutsche Bank, Disconto-Gesellschaft, Dresdner Bank, Darmstädter Bank, Schaaffhausenscher Bankverein, Nationalbank für Deutschland, Commerz- und Diskonto-Bank +Mitteldeutsche Creditbank).

Millió márka

részvénytőke	= 1 140,0 millió	tartalékok	= 350,82
váltó stb.	= 1 956,16	konzorciális részesedés	= 278,29
adósok	= 3 036,63	állandó részesedés	= 286,81
mérleg Σ	= 8 103,71		

Takarékpénztárak (1910) (a postai takarékpénztárakkal együtt)[10] (446. old.)

	Millió márka		Millió márka
Németország	16 780	Dánia	603
Ausztria	5 333	Luxemburg	49
Magyarország	1 876	Svédország	961
Olaszország	3 378	Norvégia	570
Franciaország	4 488	Spanyolország	340
Nagy-Britannia	4 518	Románia	50
Oroszország	3 019	Bulgária	36
Finnország	190	Amerikai Egyesült Államok	17 087
Svájc	1 272	Ausztrália	1 213
Hollandia	464	Új-Zéland	319
Belgium	830	Japán	662

496. old.: Az „emissziós statisztika“ bírálata: ez a statisztika (a „Frankfurter Zeitung“ és a „Deutscher Oekonomist“ statisztikájában sok a becslés) nagyobbára igen pontatlan, a maximumot adja meg, nem pedig a valóságot. Részvények kibocsátása = talán az adósság átvitele egy *másik* formába. NB

Vö. *dr. Hermann Kleiner:* Emissions-Statistik in Deutschland. Berlin *1914*,
és *M. Marx (disszertáció):* Die Emissionsstatistik in Deutschland und einigen ausländischen Staaten. Altenburg *1913.*

1914. 1. 316. old. (Lansburgh cikke). *Tőzsde versus bankok:*

...„A tőzsde már régen nem nélkülözhetetlen közvetítője a forgalomnak, mint hajdanában, amikor a bankok a kibocsátott értékpapírok legnagyobb részét még nem tudták ügyfeleik körében elhelyezni.“* NB

(1914. március) 298—299. old. „*új koncentrációs időszak*“ (a bankszakmában) — a konjunktúra romlása etc. folytán. *(11*

(a Bergisch-Märkische Bank, ez a 80 milliós rajnai intézet a maga 35 fiókjával a közeljövőben állítólag beolvad a Deutsche Bankba: 298. old.)

„Mert ha az egyesülés nem is tesz mindig erőssé, kifelé mégis sok gyengeséget és sebet eltakar“ (299. old.) — a fúziók jelentőségének kérdéséhez...

---

94. old. A „*csődstatisztika*“[11] — jelentősége a konjunktúra megítélése szempontjából.

(A „Vierteljahrshefte zur Statistik des Deutschen Reiches“-ből) különösen „a legsúlyosabb gazdasági bukások, vagyis azok az esetek, amikor csődtömeg hiányában a csődeljárást vagy egyáltalán nem lehetett megindítani, vagy pedig le kellett állítani“. (94. old.) NB

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 235. old. — *Szerk.*

Az én kiegészítéseim

Riesser szerint

		Összesen a Német Birodalomban bejelentett csődeljárás			befejezett csődeljárás			A nagyvárosokban bejelentett csődeljárás			befejezett csődeljárás		
		Összesen	ebből elutasítva	%	Összesen	csődtömeg hiányában	%	Összesen	ebből elutasítva	%	Összesen	csődtömeg hiányában	%
A fellendülés kezdete	1895	7 111	680	9,6	6 362	395	6,2	1 823	243	13,3	1 724	104	6,0
	1897	6 997	639	9,1	6 077	381	6,3	1 777	251	14,1	1 466	92	6,3
Magas konjunktúra	1899	7 742		8,8									
Válság	1901	10 569		10,9									
	1903	9 627		15,1									
Felélénkülés	1905	9 357		17,6									
Amerikai válság	1907	9 855		17,8									
	1908	11 571		19,0									
	1909	11 005		21,6									
	1910	10 783		22,2									
„Virágzás"*	1911	11 031	2 351	21,3	8 092	682	8,4	3 603	1 238	34,3	2 325	220	9,5
	1912	12 094	2 885	23,9	8 356	784	9,4	4 060	1 563	38,5	2 395	241	10,1

* „Die Bank", 1914. 5. old. (1914. I.)

A nagyvárosok száma ez alatt az idő alatt 28-ról 48-ra (lakosságuk száma pedig még nagyobb arányban) nőtt, de a legsúlyosabb csődök (csődtömeg hiányában befejezett csődeljárások) %-a itt korábban az átlag *alatt* volt, most viszont *magasabb.*

---

1. old. (1914. I.) Lansburgh cikkében („Krisen-Erreger"): (NB: Konjunktúra).

„A konjunktúra Németországban körülbelül egy éve szemmelláthatóan *h a n y a t l i k.*" — ergo *1 9 1 3* óta

„Napjainkban fellelhető a válság sok, ha nem is valamennyi, jellemző vonása"... — 1914. évi válság

„A válság legvégzetesebb előidézője ... a haladás"... (11. old.)

Ellenszere? „Hatásosabb (a kartelleknél) — *a tröszt,* amely minden találmányt vagy újítást céltudatosan vagy elfojt, vagy pedig megvásárol; körülbelül úgy, ahogy azt a nagy német üveggyárak az Owens-féle palackszabadalommal tették, amikor a módfelett veszélyesnek látszó szabadalom megvásárlására afféle céltrösztbe egyesültek." (15. old.)* — NB jó példa!! *(12*

„V e r k e h r s t r ö s t". „Die Bank", 1914. 1. 89. old.

Várható, hogy (talán már a közeljövőben) alakul egy berlini „közlekedési tröszt, vagyis a három berlini közlekedési vállalatnak: a magasvasútnak, a villamosvasútnak és az omnibusztársaságnak az érdekközössége. Hogy ilyen szándék fennforog, azt már azóta tudjuk, amióta ismeretessé vált, hogy az omnibuszvállalat részvénytöbbsége a másik két közlekedési vállalat birtokába került... — jó példa!

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 287. old. — *Szerk.*

A terv szorgalmazóinak nyugodtan elhihetjük, hogy a közlekedés egységes szabályozásától olyan megtakarításokat remélnek, amelyeknek egy része végeredményben a közönség javát is szolgálhatná. Ám a kérdést az teszi bonyolulttá, hogy e mögött az alakulóban levő közlekedési tröszt mögött bankok állnak, amelyek — ha úgy akarják — az !! általuk monopolizált közlekedést telekérdekeltségeik szolgálatába állíthatják. Ez a feltevés teljesen kézenfekvő; gondoljunk csak arra, hogy már a magasvasúti társaság alapításakor is erősen összefonódtak a közlekedési érdekek a magasvasutat patronáló NB nagybank telekkereskedelmi érdekeivel, sőt ez az összefonódás volt egyik lényeges előfeltétele e közlekedési vállalat megalapításának. A magasvasút keleti vonalának az volt a feladata, hogy könnyen megközelíthetővé tegye azokat a telkeket, amelyeket a bank és néhány üzlettársa, miután a vasútvonal megépítése biztosítva volt, nagy ha· !! szonnal eladott a Schönhauser Allee pályaudvar melletti telekkereskedelmi társaságnak...* Hiszen szinte már közhely, hogy telkek megközelíthetővé tétele és ily módon becsértékük emelése éppen új közlekedési vonalak építésével érhető el a legjobban.“ (Következik még egy példa: nem kevesebb mint *11 vonal* visz már a Tempelhofer Feld felé. Nem sok ez egy kissé? Az ok: sok igazgató és felügyelő bizottsági tag lakik ezen a környéken!!! 90. old.)... „A közlekedési *13)* NB monopólium maga után vonja a települési monopóliumot...“

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 244—245. old. — *Szerk.*

„Die Petroleum-Komödie". „Die Bank", 1913. 4. sz. (388. old.)

Kitűnő cikk, feltárja a németországi olajmonopóliumért folyó harc *lényegét.*

1907-ig. „1907-ig a Deutsche Bank olajkonszernje igen ellenséges viszonyban állott a Standard Oil Companyval." (389. old.) E viszály kimenetele nyilvánvaló volt: a Deutsche Bank veresége. 1907-ben választania kellett: vagy milliós veszteségekkel likvidálja „olajérdekeltségeit", vagy behódol. Az utóbbit választotta és *szerződést* kötött a Standard Oillal (a Deutsche Bankra nézve „nem éppen kedvezőt"). E szerződés szerint a Deutsche Bank arra kötelezte magát, hogy „nem tesz semmi olyat, ami az amerikai érdekeket sértené", de ... a szerződés hatályát veszti német olajmonopóliumot bevezető törvény elfogadása esetén.

NB: A Deutsche Bank és a Standard Oil harca

Erre *von Gwinner úr* (a Deutsche Bank egyik igazgatója) a *saját* (magán-) *titkára* (Stauss) révén („Die Bank", 1912. 2. 1034. old.) agitációt indított a monopólium *mellett!!* Egy nagybank egész apparátusát mozgósították ... de bonyodalmak támadtak. A kormány (miután a törvényjavaslatot már elkészítette és a parlament elé terjesztette) azon aggódott, *vajon sikerül-e Németországnak* a Standard Oil nélkül *olajhoz* jutni.

Lásd 1913. 736. és köv. old.

A honvédelmi törvényjavaslat (1913. VII. 3) mentette meg a helyzetet, mert a kérdést erre való tekintettel elnapolták. A Standard Oil *győzött*, mert a monopólium (egyelőre) nem jött létre.*

* Lásd ugyanott, 258—259. old. — *Szerk.*

NB

A *Deutsche Bank* és *Németország* harca a *Standard Oil Co. ellen.*

„Die Bank", 1913. 8. sz. (augusztus).

Alfred *Lansburgh:* **Fünf Jahre deutsches Bankwesen.**

A koncentráció fokozódása:

A *betétek* (a > *1* millió márka részvénytőkével rendelkező bankoknál) így alakultak:

1907/08 — 6 988 millió márka
1912/13 — 9 806

+2,8 milliárd + 40%

{ 9 berlini nagybank
{ 48 bank > 10 millió márka tőkével
57

+115 bank > 1 millió tőkével

Az 57 nagy bank 2,75 milliárddal növelte betétjeit.

Növekedés 5 év alatt (millió márka)

	betétek	részvénytőke	tartalékok
{ összes bankok > *1* millió tőke	+2 818	+390	+148
{ 57 bank > *10* » »	+2 750	+435	+153

{ a kis bankoknál abszolút csökkenés: fúziók etc. }

Az összes betétek százalékos megoszlása (728. old.)

NB

	berlini nagybankok (9)	egyéb bankok >10 millió márka tőkével (48)	bankok 1—10 millió márkával (115)	bankok <1 millió márka tőkével	
1907/08	47	32,5	16,5	4	= 100
1910/11	49	33,5	14	3½	= 100
1912/13	49	36	12	3	= 100*

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 217. old. — *Szerk.*

1913. 7. sz. 628. és köv. old. *(14*

„*Der Staat und die Auslandsanleihen*“ (Alfred Lansburgh).

A német kormány betiltotta a külföldi kölcsönöket? Mi hajtja a bankokat ebbe az irányba? Az, hogy máris „*zátonyra futottak*“ (Mexikó, Kína, Törökország etc. csőddel fenyeget).

Mi hajtotta a bankokat, amikor az első kölcsönt adták *ilyen* államoknak? A nyerészkedés!

...„Nincs belföldön üzlet, amely csak megközelítőleg is olyan nagy profitot biztosítana, mint egy külföldi kölcsön kibocsátása és elhelyezése“ (630. old.)...* NB fontos

7—8% különbség a kibocsátási árfolyam és a jegyzési árfolyam között; különféle feltételek, például a félévi kamatnak megfelelő összeg lefizetése „biztosítékképpen“ stb. stb.

az imperializmus kérdéséhez!!

Aztán a „magas politika“ (különösen Franciaország és Németország azért ad kölcsönöket, hogy szövetségeseket szerezzen stb.).

Franciaország függése Oroszországtól („ha az orosz értékpapírok árfolyama egy százalékkal esik, ez Franciaországnak 100 milliójába kerül. Oroszországnak a kamatfizetés beszüntetésével való puszta fenyegetőzése a nagy hitelezőnek többet jelent, mint egy egész hadtest elvesztése“ — 633. old.). jól mondja!

Az ilyen kölcsönökkel úgy van az ember, hogy „már azt sem tudja, ki a medvetáncoltató és ki a medve“, ibidem. jól mondja!

Mexikó (628. old.) már több ízben megszegte kötelezettségeit (teljes csőd nélkül); de azért kap kölcsönöket, mert különben még nagyobb baj fenyegetne!!

---

* Lásd ugyanott, 242. old. — *Szerk.*

„Der Wettbewerb um die Auslandsanleihen" (1913. 10. sz. 1024. és köv. old. Szerkesztőségi cikk).

„A nemzetközi tőkepiacon az utóbbi időben olyan komédia játszódik le, amely egy Arisztophanész tollára kívánkozik. Sok külföldi állam, Spanyolországtól a Balkán-államokig, Oroszországtól Argentínáig, Brazíliáig és Kínáig, nyíltan vagy titokban a nagy pénzpiacokhoz fordul kölcsönigényeivel, s e kölcsönök közül egyik-másik rendkívül sürgős. A pénzpiacok nincsenek ugyan valami különösen jó helyzetben, s a politikai kilátások még mindig nem éppen rózsásak. Mindamellett egyetlen pénzpiac sem meri visszautasítani a külföldi igényeket, mert mindegyik attól tart, hogy szomszédja esetleg megelőzi, megadja a kölcsönt és ezzel jogot szerez bizonyos kisebb ellenszolgáltatásokra. Hiszen az ilyen nemzetközi ügyleteknél mindig csurran-cseppen valami a kölcsönadónak, akár valamilyen kereskedelempolitikai előny, akár egy-egy szénállomás, akár egy kikötő építése, egy zsíros koncesszió vagy egy ágyúmegrendelés"... (1025. old.)*

„előnyök"

15) NB

fontos a monopóliumok és a finánctőke kérdéséhez; az imperializmus „előnyei"

1913. augusztus. 811. old. „Sparkassen und Banken"

...„Az az éles konkurrenciaharc, amely már jónéhány éve dúl a takarékpénztárak és a bankok között, mert ez a két, egymástól annyira különböző intézmény megkísérli túllépni tulajdonképpeni üzletkörét és behatolni a másik intézmény üzletkörébe, továbbra is foglalkoztatja kereskedelmi kamaráinkat." A *bochumi* kereskedelmi kamara például rendszabályokat követel a takarékpénztárak ellen, többek között a váltóleszámítolásnak, a folyószámlaügy-

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 252. old. — *Szerk.*

letnek és hasonlóknak a betiltását (meghagyva nekik a „széfeket", a csekk- és zsíróforgalmat).*

Ugyanez a téma: „Die bankgewerbliche Tätigkeit der Sparkassen". (1022. és köv. old.)

A takarékpénztárak a gazdagok intézményeivé válnak: Poroszországban 1909-ben 10,3 milliárd márka betétből 4,78 milliárd = $46\,^1/_3\,\%$ > 3000 márka betét volt (a betétek $15\,\%$-a > 10 000 márka). A gazdagoknak gyakran nemcsak 1 takarékkönyvük van. A takarékpénztárak kockázatos ügyleteket bonyolítanak le (váltóügyleteket, jelzálogügyleteket stb.), s erre a konkurrencia kényszeríti rá őket (4 és $4\,^1/_2\,\%$ kamatot kell fizetni!!). Javasolják „megtiltani"...

!! tervük: „vissza" a kiskapitalizmushoz (nem pedig a szocializmus felé)

A „Der Sumpf" című cikk (L. Eschwege) (1913. 952. és köv. old.) a telekspekulánsok üzelmeiről (telkek eladása fantasztikus árakon, csődök az építőiparban, bér nélkül maradó munkások tönkremenése stb. stb.). Haberland, a bandavezér, az „építési tájékoztató irodák" monopolizálására, vagyis az egész építőipar monopolizálására törekszik. Jellemző a cikk befejező része:

„Sajnos, a modern kultúra fejlődése, úgy látszik, elkerülhetetlenné teszi, hogy a gazdasági erőforrások egyre inkább néhány vállalkozó szellemű ember kezébe kerülnek, akik aztán monopolista módon használják fel őket. Az alkotmány biztosította gazdasági szabadság a hazai gazdasági élet sok területén már ma is csupán üres frázis. Ebben a fejlődésben a megvesztegethetetlen, felelőssége tudatában levő hivatalnokréteg az a gránitszikla, amelyre a közjó a kapzsiság fenyegető árja elől menekülhet. Ha ezt a sziklát alámossa az ár, a legmesz-

(16

ha-ha!

---

* Lásd ugyanott, 225. old. — *Szerk.*

szebbmenő politikai szabadság sem menthet meg bennünket attól, hogy szabadságuktól megfosztott emberek népévé ne váljunk*, amelyben a monarchiának is már csak dekoratív jelentősége volna." (962. old.)

csak „volna" ???

NB a szerző írt egy könyvet „Boden- und Hypothekenprobleme" címmel. 1913. (2 köt.) NB

IRODALOM

?? *Eugen Schwiedland:* Die Volkswirtschaft unter dem Einfluss der Umwelt. (1913.) (1 korona.) A témákból és fejezetekből kiragadandó: „Gyarmatok és államszövetség".

Von der *Heydt's* Kolonial-Handbuch. (Kiadta: Fr. Mensch és J. Hellmann.) 1913. (7. évf.) (16 márka.) Adatok (pénzügyiek) a gyarmatokon működő összes bankokról és részvénytársaságokról.

? Leopold *Joseph:* The evolution of German banking. London 1913. Talán Riesser ismertetése? vagy nem az?

Erh. *Hübener:* Die deutsche Eisenindustrie. 1913. (5,60 márka.) („Handelshochschul-Bibliothek". 14. köt.)

Paul *Hausmeister:* Grossbetrieb und Monopol im deutschen Bankwesen. (1912.) (2 márka.)

Arthur Raffalovich: Le marché financier. 1911/12. Párizs. 22. köt. 1912/13.

„Compass". *46*. évf. 1913. (Ausztria pénzügyi évkönyve; a II. kötetben nemzetközi statisztika.) Kiadta *R. Hanel.*

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 246. old. — *Szerk.*

ÉRTÉKPAPÍR-STATISZTIKA

„Die internationale *Statistik der Wertpapiere und der Wertpapier-Ausgabe*“. Írta dr. Zimmermann. „*Bank-Archiv*“, 1912. VII. 1. (17
Az „Institut International de Statistique“ kiadványa (Alfred Neymarck) nyomán, az „értékpapírok“ statisztikája.

Frankban.

1897. I. 1. — 446,3 milliárd.

1897—*pontatlanok* (301. old.) *1901*—revideálva

	1897. I. 1.	1901. I. 1.	1907. I. 1. (302. old.)	
Nagy-Britannia	182,6	215	125—130	*tényleges*
Hollandia — —	13,6	15		*tényleges*
Belgium	6,1	8		*tényleges*
Németország	92,0	80	60— 75	*tényleges*
Ausztria—Magyarország	24,5	30	20— 22	*tényleges*
Olaszország	17,5	17	10— 12	*tényleges*
Románia —	1,2	1,5		
Norvégia	0,7	1,0		
Dánia — —	2,7	2,2		
Franciaország —	80,0	135	95—100	
Oroszország	25,4	35	20— 25	
Spanyolország		10		
Svájc — —		8		
Svédország *stb.*		5		
	Σ = 446,3	Σ = 562,7		

Amerikai Egyesült Államok	110—115
Japán	—5
A többi állam	30—35

Milliárdok:

1897 — 446,3
1899 — 460
1901 — 562,7 (342,4)
1907 — 732 (475—514)
1911 — 815 (570—*600*)[12]

A zárójelben levő számadatok = kísérletek a kettős számbavételek és ismétlések levonására (körülbelül $^2/_3$-a az előzőnek) (301. old.) („ténylegesen az egyes országok kereskedelmében és birtokában levő értékpapírok“).

Lásd e *füzet 68.* old.*

	Összeg ötéves periódusokra:	(317. old.) Emisszió milliárd frankban
Neymarck, XIX. köt. II. füz. 206. old.	1871/75 — —	45,0
	1876/80 — —	31,1
	1881/85 — —	24,1
	1886/90 — —	40,4
	1891/95 — —	40,4
	1896/900 — —	60,0
	1901/05 — —	83,7
	1906/10 — —	114,1***

lásd itt *68—69.* old.**

GRUNTZEL: HANDELS-, ZAHLUNGS- UND WIRTSCHAFTSBILANZ

Prof. dr. Joseph *Gruntzel: Handels-, Zahlungs- und Wirtschaftsbilanz.* **Bécs 1914.**

NB *26—29. old.:* Röviden összefoglalt adatok a *tőke* kivitelről stb. (nagyobbára közismert adatok).

Külföldi tőke

Ausztria—Magyarországon:	9 809	millió korona	(ebből 4 653 német és 3 270 francia)
Argentínában	9	milliárd márka	
Kínában	3 737	millió márka	(államadósság: a vasútnál > *50* millió *font sterling*, a bankoknál *34)*
Japánban	1 765	» jen	(ez államadósság; a vállalatoknál 33 millió jen)
Kanadában	1 750	millió dollár	(ebből angol 1 050; amerikai 500)
Mexikóban	1 000	» »	amerikai + 700 angol

* Lásd ebben a kötetben, 127. old. — *Szerk.*
** Lásd ebben a kötetben, 127—129. old. — *Szerk.*
*** Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 247. old. — *Szerk.*

SCHILDER: ENTWICKLUNGSTENDENZEN DER WELTWIRTSCHAFT. I. KÖT.

Dr. Sigmund Schilder: *Entwicklungstendenzen der Weltwirtschaft.* 1. köt. Berlin 1912. (1. köt.: „Planmässige (?!) Einwirkungen auf die Weltwirtschaft“.) *(18*

Már a cím is túlságosan tág, az alcím pedig egyszerűen szélhámosság, mert a szerző a vámpolitikára specializálta magát = ennyiből áll a tervszerű behatás!!

A szerző a kereskedelmi múzeum titkára.

4. old. — Nem ért egyet Sombarttal (az „exportkvóta“ csökkenésére vonatkozó elméletével). Szerinte: ez a „kvóta“ *emelkedik.*

6. old. Mintha gyengülne a protekcionizmus („ennek jelei“) 1910—1911.

6. old. — „Zavargások a drágaság miatt“ Franciaországban 1911. VIII-ban és IX-ben. *Dátumok (NB):* Bécsben 1911. IX. 17.

27—28. old. A mezőgazdaság, mondja, **s z i n t é n fejlődik** (nemcsak az ipar), „még az európai ipari államokban is“ („sogar“, 28. old. 8. sor alulról). (Ez az „is“ pompás!)

(NB: *érinti* az összhang kérdését — elegendő-e „a föld mezőgazdaságának felvevőképessége“, 27. old.)

28—29. old. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek fejlődése (még *I n d i á b a n* is: 3 498 szövetkezet 231 000 taggal a „Times“ 1911. VII. 27-i száma szerint).

Különösen gyors a mezőgazdaság fejlődése az *Egyesült Államokban.*

A XX. században, véleménye szerint, hasonló fejlődés várható *Rhodesiában,*

30. old.: Kanadában, Szudánban (az egyiptomiban), Mezopotámiában

31. old. — a kormányok fejlesztik a gyarmatok mezőgazdaságát, „hogy vásárlókat szerezzenek iparcikkekre“. (Indiában pedig (még nemrég is) és Egyiptomban Anglia *mesterségesen* „gátolja“ az ipari fejlődést.)

35—36. old. — a mezőgazdasági termékek hiányától való félelem alaptalan. Trópusok és szubtrópusok NB. *Fülöp-szigetek.* 74 millió acre földből csak 3—5 milliót művelnek meg. (27 lakos 1 km²-re.)

38. old.: „Megkockáztathatjuk még azt a sokak szemében talán paradoxonnak tetsző állítást is, hogy a városi ipari népesség növekedését belátható időn belül inkább ipari nyersanyagok hiánya, mintsem bármiféle élelmiszerhiány akadályozhatná."

NB

Hiány *fában:* a fa egyre drágul; idem *bőrben;* idem textilipari nyersanyagokban. (39. old.)

„Hogy a gyáriparosok szövetségei menynyire igyekeznek a mezőgazdaságot és az ipart *világgazdasági* méretekben egyensúlyba hozni, erre példaképpen megemlíthetjük a legfontosabb országok pamutfonó egyesületeinek 1904 óta fennálló nemzetközi szövetségét, továbbá az európai *lenfonó* egyesületek 1910-ben ennek mintájára alakult szövetségét." (42. old.)*

NB dátum!

19)

NB

az egyes államokon belül: a *cukorrépa*-termelők megegyezése a gyárosokkal.

Mezőgazdasági válság, áresés a XIX. század *hetvenes* éveitől a *kilencvenes* évekig. Ennek oka: Amerika konkurrenciája? + „*Kelet-Európa*" mezőgazdasági lakosságának inséges helyzete és India (vö. Engels).

„Kelet-Európa" (gazdasági és politikai fogalom...)

(43—44. old.) „Csak a mezőgazdasági szövetkezet és a falusi népoktatás javulása tette a parasztfelszabadító törvény betűjét eleven ténnyé."

jól mondja!

47. old.: A romániai parasztok 1907-es (tavaszi) felkelése helyzetük javítása szempontjából az 1905—1907-es orosz forradalomhoz hasonló szerepet töltött be.

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 270. old. — *Szerk.*

51. old.: *Új-Zéland* az egyetlen hely, ahol (a XIX. század kilencvenes éveinek elejétől) „Henry George tanításait[13], a föld brit nacionalizálását" a **„gyakorlatban"** alkalmazták (a népesség zömében kisbirtokos családokból áll)... Ausztráliában *1910* óta „hasonló utakon járnak"... NB

63. old.: A *kartellek* szerepe (dömping és harc a szabad kereskedelem országai ellen) „mintegy három évtized óta"... kartellek 1882—1912

Az angol protekcionisták érve. *NB*

[NB: ez indította meg a protekcionista áramlatot *Angliában, Belgiumban* és *Hollandiában:* 67. old.]

66. old.: A *brüsszeli* cukoregyezmény (1902. III. 5; megújítva 1907. VIII. 28) véget vetett az állami (cukor-) kiviteli prémiumok és a *kartellek* által fizetett ilyen prémiumok összekapcsolásának.

72. old. A szélsőséges protekcionizmus közeledik a szabad kereskedelemhez *azáltal,* hogy a belföldi elhelyezés megnehezítésével (drágaság) lökést ad a *kül*kereskedelemnek ((α) olcsó nyersanyagok behozatala stb.) ((β) eladás külföldön, mivel a hazai lakosság elszegényedik). NB

87. old. — Véleménye szerint nem igaz, hogy a „kereskedelmi szerződések" „csődbe jutottak"...

a szerző, aki a *vám*politika kérdéseivel foglalkozik, töméntelen sok felesleges, unalmas részletre tér ki; ezeket elhagyom

98. old. — Példák kereskedelmi szerződésekre: egy agrár- *(20*
országnak szüksége van olcsó gépekre (a másik félnek meg olcsó gabonára): 1911. III. 19-i (6-i) bolgár tarifa — Ausztria megegyezése Németországgal (1905) (vegyi termékek; műindigó stb.)

(99. old.) — kölcsönös engedmények (1908. XI. 30-i német—portugál kereskedelmi szerződés) etc.

A IV. fejezet címe „Vámháborúk“:

118. old. — „példák arra, hogy az egyes vámháborúk milyen kedvező hatással voltak a nemzetközi kereskedelmi forgalom fejlődésére“... az 1893/94. évi orosz—német háború, — az 1893/95. évi francia—svájci

Svájcé és Spanyolországé 1906-ban (1906. júniustól IX. 1-ig) (a tarifa *mérséklésére* vezetett)

	Megállapodással végződött
Ausztriáé Romániával (1886—1894)	: 1909
» Szerbiával (1906—1910)	: 1910

127. old. { A vámháborúk ritkábbak, de szerepüket fenyegetések, tárgyalások etc. töltik be.

145. old. A szabad kereskedelem Angliában *katonai* erejére (hajóhad) és gyarmataira *is* támaszkodott.

Tény, hogy Anglia az 1860-as évekig közömbös magatartást tanúsított a gyarmatok megtartása és gyarapítása iránt (sőt, 1864-ben Anglia *ingyen*, minden politikai és *gazdasági* ellenszolgáltatás nélkül átadta Görögországnak a *Jón-szigeteket)*.

146—148. old.: az *1880-as* évek óta Anglia fokozta a gyarmatszerzést. ((Vö. *Hobson.))* Anglia kivitele gyarmataiba körülbelül $^1/_3$-**a** egész kivitelének; ez nem kevés és *NB: ez* a kivitel „különösen hasznothajtó“

NB (149. old.) { ennek oka: (1) *tőke*befektetések a gyarmatokon
(2) „*szállítások*“ a gyarmatokra („közszállítások“) (*nagyon* fontos!!)
(3) „kedvezményes vám a gyarmatokon brit termékekre“: (a **legtöbb** gyarmaton)

151. old.: a tőkebefektetés szempontjából fontos az államhatalom is (koncessziók, városi és állami intézmények etc.), a *bizalom* is: ebben a tekintetben

21) (Az „imperializmus“ tényezői közül)

151. old. ...„a briteknek szolgálatot tesz“ (a befektetés megkönnyítésére) „az a legenda, amelyet mind a brit birodalom irányadó tényezői, mind pedig a brit sajtó Írország, valamint egyik-másik indiai, egyiptomi stb. rendszabály ellenére oly gondosan fenntartanak, s amely szerint a brit kormányzatot mindig és mindenütt különleges *liberalizmus* és *humanizmus* jellemezte“. (Íródott 1912-ben.) NB

154. old.: Ugyanígy elterjedtek az angol gyarmatokon a „gyarmatközi kedvezményes vámok“ is

(((NB: egy lépés az egész birodalom vámszövetsége felé. *Saját kiegészítésem.*)))

Anglia *tényleges* protektorátusa alatt áll *Portugália*, részben Spanyolország (1901—1910)... *Norvégia* (1905 óta)... *Sziám* (az 1860-as évektől 1904-ig; 1904-ben szerződés Franciaországgal; *közös* protektorátusuk)...

„Az eddig említett példáknál“ (Egyiptom, Zanzibár...), „amelyek azt mutatják, hogy szubtrópikus vagy trópikus félcivilizált országok viszonylag rövid, esetleg néhány évtizedig tartó átmeneti időszak után valóságos brit gyarmatokká váltak vagy szemmelláthatóan azzá válnak, — ezeknél a példáknál érdekesebb és talán jelentősebb is egy csomó más eset. Ezekből kitűnik, hogy egy *európai kultúrájú állam* hosszú ideig, évtizedeken, sőt évszázadokon át ténylegesen brit védnökség alatt állhat, anélkül, hogy — legalábbis formailag — teljes szuverenitásának egyetlen egy külső jelét is elvesztené.

A legismertebb és a legfontosabb példa erre *Portugália*. A spanyol örökösödési háború (1700—1714) óta Nagy-Britannia csaknem megszakítás nélkül mindig bevetette tengeri erőit, sőt olykor szárazföldi haderejét is, hogy Portugália európai vagy tengeren túli birtokait megvédje spanyol, francia stb. támadásokkal és igényekkel szemben. (22
A brit védnök és a portugál védenc között olykor-olykor támadt konfliktusok bizonyos mértékig családi viszályok jellegét viselték ... így például az 1890. I. 11-i brit ultimátum Portugália ama kísérlete ellen, hogy kelet- és nyugat-afrikai gyarmatai között saját birtokában levő szárazföldi összeköttetést teremtsen.

Igaz, hogy Portugália nem éppen nagy, de az ilyen

kis állam szemopntjából mégsem lebecsülendő birtokait India nyugati partjain, Dél-Kínában (Makao) és Timor szigetén az éppen Dél- és Kelet-Ázsiában annyira megélénkült világpolitikai versengéssel szemben csak Nagy-Britannia támogatásával tudja megtartani. A Portugál Kelet-Afrikában Angliának Portugália felett gyakorolt politikai védnökségét még ki is egészíti afféle vámszövetség Brit Dél-Afrikával"... (1901. XII. 18-i szerződés)... „Ez a vámszövetségi viszony különben eddig gazdaságilag igen hasznosnak bizonyult az említett portugál gyarmat szempontjából, jóllehet egyszersmind Brit Dél-Afrika és így Nagy-Britannia szempontjából is értékes vívmány mind a jelenre, mind a jövőre nézve.

Nagy-Britanniának ez a Portugália fölött gyakorolt tényleges védnöksége több mint kétszáz éves tartama alatt igen nagy hasznára vált Anglia kereskedelmének és hajózásának"... (szerződés Portugáliával 1703-ban)...

„Amióta azonban Nagy-Britannia áttért a békés sza-
23) bad kereskedelemre, diplomáciai ráhatással olyan befolyást tud gyakorolni a portugál vámtarifa alakulására, amilyet más országok még kereskedelmi előnyök felajánlása vagy vámháborús rendszabályokkal való fenyegetés útján sem igen képesek elérni. Ezenkívül Nagy-Britanniának uralkodó helyzeténél fogva módjában áll, hogy különösen nagy arányokban használja ki mindazokat a kiviteli és beruházási lehetőségeket, amelyekhez a portugál kormány koncessziója szükséges" ... (vasutak Portugál Afrikában stb.)...

„Közvetve Nagy-Britannia, megint csak Portugália fölötti védnöksége révén, nemcsak dél-afrikai állásait és a Kongó államra gyakorolt befolyását erősíti, hanem egyben erősíti tengeri uralmát, gyarmati és világpolitikai-világgazdasági nagyságának ezt a legszilárdabb tartóoszlopát is. Portugália ugyanis háborúban és békében egyaránt a brit tengeri hatalom rendelkezésére bocsátja kikötőit és szigeteit gyakorlótereknek, a tengeri hajózás és a kábelek közbeeső állomásainak stb. létesítése céljából." (159—161. old.)...*

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 273. old. — *Szerk.*

169. old. — Anglia az európai államokat háborúban *„derék szárazföldi katonáknak“* használta („Bismarck ezeket a világpolitika »ostoba erős fickóinak« nevezte“). ‖ Bismarck mondása

170. old. — Anglia támogatta Belgiumnak Hollandiától való leválását (Hollandiának mint a maga vetélytársának „kettéosztását“), nehogy ilyen közel Londonhoz egy erős állam álljon fenn.

175—176. old. Harc (*Anglia* hosszan tartó harca) Oroszország ellen Perzsiáért az 1908. VI. 9-i *egyezmény ig.*

Harc (*Anglia* hosszan tartó harca) Franciaország ellen Sziámért az 1904. IV. 8-i *egyezmény ig.*

178. és köv. old. „A brit világpolitika *4* szakasza“ (jellemzésük, 184. old.):

1) első ázsiai (Oroszország ellen), körülbelül 1870—1885.
   1870 — Oroszország fekete-tengeri jogai ellen.
   1885 — egyezmény Afganisztán határaira vonatkozólag.
2) afrikai (Franciaország, részben Portugália és Németország ellen), körülbelül 1885—1902 (1898 „Fasoda“)
   1885 — egyezmény Kongóra vonatkozólag: „függetlenség“ (Anglia el akarta nyelni)
   1902 — a búr háború vége
3) második ázsiai (Oroszország ellen), kb. 1902—1905.
   Szerződés Japánnal 1902. Japán—orosz háború 1904/05.
4) „európai“ (Németország ellen), körülbelül
   1903 — — — („németellenes“)*
   1903: súrlódások a Bagdadi Vasút miatt.

194. old.: A brit világbirodalom (gyarmataival együtt) ***(24*** adja: „ $> {}^1/_4$ részét a nemzetközi kereskedelmi forgalomnak“ (utalás a II. köt. IX. mellékletére)

kevés: vö. Lansburgh: $^3/_4$**

* Lásd ugyanott, 308. old. — *Szerk.*
** Lásd ebben a kötetben, 53. old. — *Szerk.*

214. old. Buharin táblázata + Japán? + Portugália (216. old.) — 2,18 négyzetkilométer — 13 millió lakos.

220. old. A határvidékek (vámpolitikai szempontból) gyakran különleges helyet foglalnak el (a távolságok még a modern technika számára is túlságosan nagyok).

— Kelet-Szibéria Oroszországban

— a Fülöp-szigetek Amerikában stb.

226. old. Hat „különálló gazdasági terület" Oroszországban: 1) Lengyelország (a lengyelek úgy mondják: „Oroszországba exportálni"); 2) Dél-Oroszország; 3) Arhangelszk; 4) az Urál-vidék; 5) Moszkva; 6) a Baltikum (+ Finnország).

NB 237. old. ...1911-ben „jelentkeztek" olyan törekvések, hogy Dél-Amerika északi részében egy „Gran Columbiá"-t hozzanak létre az Egyesült Államokkal szemben.

237. *és más* old. A mai óriási világbirodalmaknak egy gazdasági egésszé való tömörítése a szerző szerint „közeledés" az *„egyetemes szabad kereskedelem"* felé.

„Az észak-amerikai gyarmatoknak Nagy-Britanniától való elszakadása már a XVIII. században világossá tette a szélesebb látókörű gyarmati népek előtt, hogy az olyan brutális gyarmatpolitika" (a gyarmatok mindennemű iparának *elfojtása)*, „amely egyes-egyedül az anyaországi gyártmányok kivitelének tényleges vagy vélt érdekeit tartja szem előtt, csak ideig-óráig folytatható. Ez vonatkozik legalábbis a mérsékelt égöv területeire, ahol a népesség életerős és öntudatos, s ahol az életkörülmények nem túlságosan különböznek az európai népek életkörülményeitől. A trópikus és szubtrópikus vidékeken viszont, ahol a népesség kulturális színvonala alacsonyabb, politikai és katonai tettereje és energiája gyengébb, a régi gyarmatpolitika fennmaradt, ha nem is olyan mértékben, mint valaha. Igaz, hogy ma általában a trópikus és szubtrópikus vidékeken is tartózkodik az ipari tevékenység csíráinak kíméletlen eltiprásától; 25) mindamellett a helyi gyarmati kormányok sokkal nagyobb figyelmet fordítanak a mezőgazdasági és

bányászati nyersanyagtermelés fejlesztésére, mint bármilyen iparpolitikai ügyre. S hogy ezt többnyire az illető trópikus vagy szubtrópikus vidék gazdasági felemelkedésének különösebb károsodása nélkül megtehetik, az annál is inkább fontos körülmény, mert ettől függ, meddig folytathatják ezt a gyarmatpolitikát. Hiszen a gazdasági fejlődésének erőszakos, *káros* korlátozásától erősen felingerült trópikus és szubtrópikus népesség a mai körülmények között, amikor oly heves világpolitikai versengés folyik és tengeren túli nagyhatalmak (Egyesült Államok, Japán) lépnek a színre, mégiscsak találna módot arra, hogy nehézségeket támasszon elnyomóinak és elvegye a kedvüket uralmuk brutális gyakorlásától.“ (240—241. old.) NB NB

Például, Anglia Egyiptomot egyre inkább olyan országgá teszi, amely *c s a k* gyapotot termel (1904-ben Egyiptom 2,3 millió hektár művelés alatt álló földjéből már 0,6 millión gyapotot termesztenek), és *megnehezíti* az ipari fejlődést (például arra a 2 pamutfonó és -szövőgyárra, amelyet Egyiptomban 1901-ben alapítottak, pamut *a d ó t* vetettek ki, vagyis a kormány „fogyasztási adóval“ terhelte meg a pamutárut!!!). (244—245. old.) NB

„A mai gyarmatpolitika“

A szerző szerint általában ilyen a „mai“ politika a gyarmatokon: ösztönözni a nyersanyagtermelést, az ipar fejlődését viszont „közömbösen, ha ugyan nem ellenségesen“ fogadni. (247. old.)

„De a mérsékelt égöv fizikailag és szellemileg erősebb népeivel szemben már nemigen lehet ilyen gyarmatpolitikát folytatni, hanem csak a trópusok és esetleg a szubtrópusok gyengébb népeivel szemben, de velük szemben is csak az erősebb európai anyaországok folytathatják ezt a politikát, vagyis Nagy-Britannia, Franciaország, Németország. Ezzel szemben Hollandia, Spanyolország és Portugália részben elvesztette egykori gyarmati birtokait, részben pedig NB

NB csak a hatalmasabb gyarmattartó államok jóindulatának és kölcsönös féltékenységének köszönheti megmaradásukat, ami kiváltképpen Belgiumnak kongói gyarmata fölötti uralmára áll.

26) ...De még a leghatalmasabb gyarmattartó nép, a brit is kénytelen legnagyobb és legjelentősebb gyarmatában, *Indiában*, eléggé sokat engedni az említett kereskedelem- és iparpolitikai gyarmati elv szigorú NB betartásából, nehogy helyzetét népszerű ellenséges agitációkkal szemben a mostaninál is nehezebbé tegye." (247—248. old.)...

247. old., megjegyzés.

NB NB az amerikaiak a Fülöp-szigeteken „Az a tény, hogy az Egyesült Államok a felkelő bennszülöttek ellen vívott sokéves, elkeseredett, véres harc ellenére végül mégis széles jogkörrel felruházott *parlamenti képviseletet* (kongresszust) adott a Fülöp-szigeteknek, jó bizonyítványt állít ki az északamerikai államférfiak gyarmatpolitikai képességeiről. Kevésbé dicséretre méltó bizonyítványt állítottak ki képességeikről a Fülöp-szigeteken folytatott *földbirtokpolitikájukkal*, amely latifundiumok alakulására vezet."

NB

A gyarmati kizsákmányolás módszerei: a *hivatalnokokat* az uralkodó nemzet tagjai közül nevezik ki; — e nemzet mágnásai magukhoz ragadják a földet; nagy adókat rónak ki („munkára való nevelés")...

!!! „A szubtrópikus gyarmati népek ... például az észak-indiaiak és az egyiptomiak számára, akiknek a művelt rétegei már belenőttek az európai—amerikai civilizációba, az idegen uralom puszta ténye is nehezen elviselhető sérelem, s ezért mérhetetlen gyűlölettel viseltetnek vele szemben." (249. old.)

Egyiptom népessége (nyelvi, nemzeti stb. tekintetben) sokkal egyöntetűbb, mint Indiáé, „és az ország (Egyiptom) európaibb, mint például az európai Oroszország nem egy vidéke". (252. old.)

(ugyancsak „félcivilizált“ lakossága van Ceylonnak, a „Straits Settlements“-nek, Algériának, Tunéziának stb.) (258. old.)

Hollandia, akárcsak Anglia ... gyarmatain „egyidejűleg mind szabadkereskedelmi politikát, mind pedig főleg a mezőgazdasági és a bányászati őstermelés fejlesztésére irányuló politikát“ folytat. (259. old.) NB

Németország vámháborút folytatott Kanadával (1898. VII. 31-től 1910. III. 1-ig) az Anglia által élvezett kedvezményes vámok miatt. A vámháború azzal végződött, hogy az említett kedvezményes vámok megmaradtak, s Kanada vámszerződést kötött Németországgal. *(27*

Anglia, Hollandia és Németország gyarmatainak legnagyobb részében „ideig-óráig“ fennmarad még a nyitott ajtó rendszere *valamennyi* ország számára. (271. old.) Ezzel szállt vitába *Trescher* („Vorzugszölle“. 1908), és Schilder megjegyzi, hogy *enyhébben* fogalmazta meg következtetését.

Az állami *szállításokat* illetően (269—270. old.) mindenütt egyforma a szokás: előnyben részesítik *„saját“* országukat.

„A »nyitott ajtó« területei“ (régi típusúak: Törökország (1908-ig), Románia, Bulgária, Egyiptom, Marokkó, Perzsia; új típusúak: Kongó, Afganisztán) „csaknem mindig független, vagy legalábbis államjogilag, formálisan független, de többnyire csak félcivilizált országok“... (274. old.)

(1) Rendszerint nincsen meg a kellő *szuverenitásuk*. Rendszerint a nagyhatalmak kezére kerülnek: a területek egyes részei *leszakadnak*.

(2) „A »nyitott ajtó« országának egyes területei leszakadnak a korábban fölöttük uralkodó államról, és hosszabb-rövidebb átmeneti időszak után megszerzik a teljes politikai és gazdasági szuverenitást; ez a helyzet a kisállamok vagy középállamok rangjában levő balkáni országok esetében. Ez általában véve nem olyan gyakori jelenség, mint az 1. pontban vázolt.“ (274. old.) NB

(3) *A legritkábban* válnak teljesen függetlenekké (Japán).

Ad. *2.* Az önállóság növekedése:
Japán az 1890-es években.
Bulgária 1897—1909 (teljesen szuverén!).
Sziám *éppen most.*

apologéta!! — A VI. § címe: „A »nyitott ajtó« területeinek felszívása a nagyhatalmak által: e történelmi folyamat világgazdasági haszna, amelyet Bosznia, Algéria, ... Formóza, Belga Kongó stb. példája világít meg...“

28) Ezeket a pluszokat (akárcsak a „nyitott ajtó“ egykori területeinek önállóságából adódó előnyöket: VII. §) a szerző a kereskedelem fellendülésében látja!! Ennyi az egész!! (A könyv *főleg* a ***vámpolitikával*** foglalkozik.)

Sziám, különösen az 1904/05-ös orosz—japán háború óta, az önállóság irányában fejlődik. (318. és köv. old.)
Terebélyesedik a nemzeti mozgalom Kínában — Perzsiában — Arábiában — Egyiptomban (329. old.) stb. stb.
IX. §: „A »nyitott ajtó« területeinek eltűnése feltartóztathatatlan, de világgazdaságilag üdvös folyamat“ (337. old.) ... ezek „félbarbár“, többnyire félcivilizált területek... „A nagyhatalmak Erisz-almája“ (337—338. old.)...
IX. fejezet: „*Külföldi tőkebefektetés*“.

már *nem* szabad verseny — (Az I. szakasz címe: „Külföldi tőkebefektetés mint az *exportot serkentő eszköz*“.) — NB

Szokásos feltétel: a kölcsön egy része a kölcsönadó ország *termékeire* költendő („rendkívül gyakori eset“, 342. old.).
Példa: Párizsban 1909. XII.-ben Bulgáriától és 1910. IX.-ben Magyarországtól megtagadták a kölcsönt.

NB — ...„éppen ezekkel a kölcsönfeltételekkel *küszöbölik ki a világpiaci konkurrencia teljes élességét.* A nemzetközi versenyt korlátozottabb konkurrencia váltja fel; ebben csak a hitelező állam megfelelő gyárvállalatai vesznek részt, sőt olykor — *már a megvesztegetés határát súrolva**— csupán egye-

„enyhe“ kifejezés

s

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 252—253. old. — *Szerk.*

vállalatok, amelyek valamilyen oknál fogva kivételes kegyben állnak ... például a Krupp cég Németországban, a creuzot-i Schneider & Cie művek Franciaországban stb." (346. old.)... „Az ember ugyan azt hihetné, hogy efféle *monopóliummal* nem lehet visszaélni"... hiszen más államhoz is lehet fordulni, csakhogy a valóságban nem olyan könnyű a választás... (346. old.) „monopólium" (29

Franciaország a legutóbbi 2 évtizedben *különösen gyakran* folyamodott ehhez az eszközhöz.

348. old., jegyzet, a „felhalmozott tőke"... évente

Franciaországban > 3—4 milliárd frank
Németországban 5 milliárd frank

(Delbrück a Reichstagban, 1911. II. 12.)

Ausztriának Szerbiával folytatott „vámháborúját" (1906. VII. 7-től 1911. I. 24-ig, egy *héthónapos* megszakítással 1908/09-ben) *részben* az idézte elő, hogy Ausztria és Franciaország (mindkettő elmaradott ország) konkurrált egymással a szerbiai *hadi*szállítások terén; Paul Deschanelnek a képviselőházban 1912 januárjában tett kijelentése szerint francia cégek 1908—1911-ben 45 millió frank értékű hadianyagot szállítottak Szerbiának. (350. old.)* NB

Egy másik módszer: amikor kölcsönt folyósítanak (vagy kölcsönt szándékoznak folyósítani) „előnyöket" kötnek ki *kereskedelmi szerződésben:*

Például, Anglia (én úgy mondanám: „kirabolta", „megzsarolta" stb.)

Ausztriát — 1865. XII.16-i kereskedelmi **szerződés**
Franciaország—Oroszországot — 1905. IX. 16-i » »
(1917-ig)
» — Japánt — 1911. VIII.19-i » »

* Lásd ugyanott, 253. old. — *Szerk.*

Néha olyan országok, amelyek tőkekölcsönt vesznek fel, maguk is kölcsönzik *másoknak*, „kereskednek a tőkével": például az Egyesült Államok kölcsönt vesz fel Angliától, kölcsönt ad Dél-Amerikának stb. stb. (365. és köv. old.)

Svájc készségesen ad kölcsönöket más országoknak (a $^0/_0$ magasabb), gyárakat alapít *protekcionista* országokban stb. (367. old.)

„A *São Paulo-i* (Brazília) osztrák—magyar konzulátus 1909. évi jelentésében ezt olvassuk: »A *brazíliai vasutak* építése nagyobbára francia, belga, brit és német tőkével történik; az illető országok a vasútépítéssel összefüggő pénzügyi műveletek során biztosítják maguknak a szükséges vasúti anyag szállítását is.«" (371. old.)...*

A Buenos Aires-i osztrák—magyar konzulátus 1909. évi jelentésében a következő számadatokat közli az *Argentínában* befektetett tőkékről (371. old.)

brit ..... 8 750 millió frank (= 350 millió font sterling)**
francia ..... 800 » »
német ..... 1 000 » »

30) — Külföldi tőkék *Kanadában* (1910) — 12 687 millió frank (373. old.)

ebből 9 765 brit
2 190 Egyesült Államok
372 francia

— Külföldi tőkék *Mexikóban* (1886—1907) 3 343

ebből 1 771 Egyesült Államok
1 334 brit

(a többi) német, francia, spanyol etc.

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 253. old. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott, 273. old. — *Szerk.*

Millió font sterling
Nagy-Britannia (381—382. old.)

	behozatala *bruttó*	*nettó* behozatala reexport nélkül	kivitele reexport nélkül	nettó külkereskedelmének behozatali többlete
1855—59	169	146	116	33*
1860—64	235	193	138	55
1865—69	286	237	181	56
1870—74	346	291	235	56
1875—79	375	320	202	118
1880—84	408	344	234	110
1885—89	379	318	226	92
1890—94	419	357	234	123
1895—99	453	393	239	154
1900—04	533	466	280	176
1905—09	607	522	377	143
1910	678	575	431	144
1911		578	454	124

Millió font sterling
(386—387. old.)
brit tőkebefektetés
külföldön és a
gyarmatokon
(hétéves időszakok)

235 (1856—1862)
196 (1863—1869)
288 (1870—1876)
94 (1877—1883)
430 (1884—1890)
223 (1891—1897)
107 (1898—1904)
792 (1905—1911)

Általam összegezve:
Σ=(1856–1911)
2365 millió font sterling.

A szerző csak a 381—382. oldalon ad egy táblázatot (+ és — nélkül), a „Statist“-ből vett többi számadatot (tőkebefektetés) csak a szövegben közli, de úgy, hogy (furcsa módon!) az 1870 és 1911 közötti behozatalra vonatkozó évi adatokat nem számítja át hétéves időszakokra!

A szerző azt a következtetést vonja le, hogy bár a tőke-

* Így Schildernél. — *Szerk.*

befektetésekre vonatkozó statisztika nem teljesen pontos (hiányoznak ugyanis a *magán*befektetések), elég jó az összhang (a behozatali többlet *csökkenése* és a tőkebefektetések *növekedése* között). (392. old.)

392—393. old.: *öt* ipari állam ***„jellegzetesen hitelező ország“:*** Anglia, Franciaország, Németország, Belgium, Svájc. *Hollandia* **„iparilag kevéssé fejlett“** (393. old.); az *Egyesült Államok* csak Amerikában hitelező ország*; Olaszország és Ausztria pedig, a szerző szerint, „csak most fejlődik fokozatosan hitelező állammá“. (393. old.)

|| Vége az I. kötetnek ||

NB

384. old., jegyzet. 1910 végén a brit külföldi tőkebefektetések összege = 1 638 millió font sterling (= 40 950 millió frank), ebből az Egyesült Államokban 709 millió font sterling (= 17 725 millió frank) = 43,3% + 1 554 millió font sterling (= 38 850 millió frank) a brit gyarmatokon; külföld + magánbefektetések + 1 800 millió font sterling (= 45 000 millió frank).

HILDEBRAND: DIE ERSCHÜTTERUNG etc.

34) *Gerhard Hildebrand:* Die Erschütterung der Industrieherrschaft und des Industriesozialismus. 1910 (Jéna).

Összegyűjtött számadatok (jórészt *válogatás nélkül)* „a parasztországok ipari önállósulásáról“ (88. old.) — „eddigi parasztországok sajátos ipari fejlődéséről“ (138. old.)...

11. §. „A kínai veszedelem“... 1920—1925-ig Kína, tyűh, de sokra viszi etc. etc.

...„A nyugat-európai kultúrszféra ipari monopóliuma pusztulásra van ítélve“... (203. old.)...

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 289. old. — *Szerk.*

207. old. A kérdés lényege az, vajon képes lesz-e az ipari országok proletariátusa „pótolni vagy fenntartani az élelmezés és a ruházat eltűnőfélben levő paraszti bázisát“?

„Erre a helyesen felvetett kérdésre az egyetlen lehetséges válasz: egy kerek, világos, kérlelhetetlen *N e m !*“ (207. old.)

209. old.: Lehetetlen (Európában)

200 millió juhot tenyészteni

15—20 » bála gyapotot termeszteni stb.

„Már nem ér vele semmit“ (mármint a proletariátus), „ha kisajátítja a tőkéseket, mert az ipar termelési eszközei már nem értékesíthetők“ (210. old.), a mezőgazdaságba átmenni pedig már nem *képes* (211. old.)...

„Ily módon nincsen többé lehetőség a demokratikus szocializmusra, olyan értelemben, hogy a semmit sem birtokló és minden fölött uralkodó tömeg egységes és zárt szabályozás alá vonja az egész termelést... Sokkal valószínűbb, hogy a paraszti demokrácia uralkodik majd az ipari termelésen, mint hogy az ipari demokrácia fog uralkodni a paraszti termelésen.“ (213. old.) !

„Ám teljesen lehetetlennek bizonyult, hogy az ipari demokráciától várjuk a demokratikus szocializmus megvalósítását, mihelyt felismertük: (35

1. hogy az organikus termelés legfontosabb területein a parasztgazdaság a helyzet ura;

2. hogy a parasztok tömege ragaszkodik a termelés magángazdasági elvéhez;

3. hogy a parasztországok természetesen igyekeznek az ipari termelésnek lehetőleg minél nagyobb részét a maguk szférájába vonni;

4. hogy a mai nemzetközi konkurrencia-viszonyok közepette, különösen amióta az emberiség egy negyedét felölelő Kína belépett a világgazdasági rendszerbe és amióta más országok, amelyek eddig agrárországok voltak, ipari országokká lettek, e parasztországok teljesen szabadon rendelkezhetnek ipari jövedelmeikkel, amelyeket még nem monopolizáltak ők maguk (215. old.);

5. hogy ezzel szemben az ipari államok élelmiszerekkel és ruházati nyersanyagokkal való ellátásukban egyre nagyobb mértékben vannak a külföldi parasztbázisra utalva." (216. old.)...

!?! ...„A baj az, hogy a Kelet, miután áthatotta a Nyugat technikai kultúrája, sokkal gyorsabban iparosodik, mint ahogy az iparilag túlfeszített és — mondjuk meg nyugodtan — iparilag elfajult Nyugat agrárizálódik." (219. old.)...

„Mezőgazdasági nevelőkolóniák" (224. old.) — „a parasztság belső telepítése" (225. old.) — ezek a szerző „eszközei".

!!! *Befejezés* (vagyis az utolsó fejezet): „*A Nyugat-Európai Egyesült Államok*" (229. old.)...*

Az afrikai népek „még beláthatatlan ideig" rászorulnak a „vezetésre és gyámolításra" (232. old.)... „egy kínai—japán koalícióval szemben" 20—30 év múlva még Oroszország + Anglia + Franciaország is nehéz helyzetben lesz (231. old.)...

!! lehetséges, hogy Afrikában megindul egy „nagyarányú iszlámista mozgalom", amely „forradalmi és egyszersmind reakciós" mozgalom lesz. (233. old.)

!!!! Az ilyen mozgalom „megakadályozása" (233. old., in fine) — Nyugat-Európa „legsürgetőbb érdeke"

36) sic!! 234. old. — „ezért" „valamennyi nyugat-európai államnak egész Afrikában" való „együttműködése" *elengedhetetlen*

sic!!! NB 234. old. — hogy Oroszország (+ Japán, Kína, az Egyesült Államok) csatlakozik valamilyen szerződéshez (a leszerelést illetően stb.), az *reménytelen*, — a *nyugat-európai* nemzeteknek kell összefogniuk.

! 235. old.: „Lassítani" kell „a tőkeképződés ütemét Nyugat-Európában" ... „mérsékelni" kell „az ipar ütemét" ... „erősíteni" kell a „paraszti bázist" ... szükség van vámszövetségre ... progresszív jövedelemadóra etc. ...

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 292. old. — *Szerk.*

236. old. — — gabonavám szükséges, de „mérsékelt“ gabonavám.
238. old. — demokratikus szövetség a *munkások* (vesszenek a *„kommunista utópiák“*) *és* a *parasztok* között. (238. old.)
239. old. — „magától értetődik“, hogy a „Nyugat-Európai Egyesült Államoknak“ *erős hadseregre és hajóhadra van szükségük.*
240. old. — Anglia szerinte inkább csatlakozik majd, mintsem hogy „imperialista elszigeteltségben“ maradjon...

Hasznos a szociáldemokrácián *belüli* opportunista és imperialista tendenciák megértése szempontjából.

P. TAFEL: DIE NORDAMERIKANISCHEN TRUSTS etc.

Dr. Paul Tafel, okleveles mérnök: Die Nordamerikanischen Trusts und ihre Wirkungen auf den Fortschritt der Technik. Stuttgart 1913. *(37*
(A szerző 7 évig dolgozott az Egyesült Államokban — az előszóból.)

Liefmann: „Kartelle und Trusts“ szerint
1. old. — a trösztök kialakulása (kb.) 1880-as évek
1900 — 185 tröszt
1907 — 250, *7 milliárd* dollárral
a trösztök keletkezési időpontja

2. old. — *Részvényesek* száma *(a cél* részvények) > *100 000!!*
8—9. old. — Amerikában *közvetlenül* a vasútra tértek át. „Nyáron és télen egyaránt járható országutak az Egyesült Államokban még ma sincsenek.“ (71. old., 9. jegyzet)... !
Hosszasan a trösztök gazdasági feltételeiről és formáiról.
48. old.: „Az acéltröszt fő versenytársáról, a pittsburgi Jones & Laughlin Co.-ról azt mondják, hogy üzemei még

korszerűbben vannak berendezve, mint a tröszt üzemei. — A bőripari tröszt részvényesei szemére vetették az igazgatóságnak, hogy az üzletmenet azért rossz, mert elhanyagolta az üzemek technikai felszerelését. Az amerikai aratógép-trösztről elismeréssel nyilatkoznak, mert semmi pénzt nem sajnál attól, hogy gyárait a technika legújabb vívmányaival rendezze be a termelési költségek leszorítása, s így a konkurrencia fékentartása céljából." (Idézve a „Kartellrundschau"-ból, 1910. 53. és 902. old.)

Ebben a tekintetben minden bizonnyal a dohánytröszt ment el a legmesszebbre. Egy hivatalos jelentésben erről ezt olvashatjuk: „A tröszt fölénye versenytársaival szemben üzemeinek nagy méretein és kitűnő technikai berendezésén alapszik. A tröszt alapítása óta szívén viselte, hogy minden kézi munkát a legmesszebbmenően gépekkel helyettesítsen.

38) Ebből a célból megszerezte mindazokat a szabadalmakat, amelyeknek bármi közük volt a dohányfeldolgozáshoz, s erre óriási összegeket költött. Sok szabadalom eredeti formájában nem volt használható, s ezeket a tröszt mérnökeinek előbb át kellett dolgozniuk. 1906 végén két leánytársaságot alapítottak kizárólag szabadalmak beszerzésére. Ugyanebből a célból a tröszt saját öntödéket, gépgyárakat és javítóműhelyeket létesített. Az egyik ilyen üzem, Brooklynban, átlag 300 munkást foglalkoztat; itt kipróbálják a cigaretta, a rövid szivar, a burnót, a csomagoláshoz szükséges sztaniol, a cigarettahüvely, a dobozok és hasonlók készítésével kapcsolatos találmányokat, és szükség esetén tökéletesítik őket."* („Report of the Commissioner of Corporations on the Tabaco Industry". Washington 1909. 266. old.)

NB

„Kézenfekvő, hogy az ilyen politika óriási mértékben előmozdítja a technikai haladást. A fentebb említetteken kívül más trösztök is alkalmaznak úgynevezett developing engineereket" (a technika fejlesztésére hivatott mérnököket), „akiknek az a feladatuk, hogy új termelési eljá-

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 210. old. — *Szerk.*

rásokat találjanak fel és kipróbálják a technikai újításokat. Az acéltröszt magas prémiumokat fizet mérnökeinek és munkásainak olyan találmányokért, amelyek alkalmasak arra, hogy az üzemek műszaki színvonalát emeljék vagy a termelési költségeket csökkentsék."*

A technikai haladást a konkurrencia mellett a legtöbb tröszt siralmas anyagi helyzete is ösztönzi (e siralmas helyzetük oka pedig a *túlkapitalizáció* (NB)).

Az acéltröszt tőkéje = kb. 1 milliárd dollár („$^1/_7$ része az egész nemzeti vagyonnak"). A részvényesek 3 részvényt kaptak 1—1 régiért. (Vö. még **Glier a „Conrad's Jahrbücher"-ben.** 1908. 594. old.) ||| NB

Meg is kell „keresni" e *háromszoros* tőke kamatait!!!

A vasutak tőkéje = 13,8 milliárd dollár. Ebből körülbelül 8 *milliárd* fiktív tőke!! *(52.* old.) ||| ! *(39*

Továbbá. Mi volna *teljes* monopólium esetén? (Most a *legtöbb* esetben (α) vannak outsiderek
(β) van világpiac)

Az Egyesült Államokban *csak* a posta van az állam kezében. *Minden egyéb* (vasút, távíró stb.) — magántársaságok.

1880 — 177 távíró- és csomagszállító társaság $66^1/_2$ millió dollár tőkével;

1907 — 25 társaság 155 millió dollár tőkével

ebből 6 ← → $97{,}7^0/_0$-a az összbevételnek

az árak azonosak; a távirati díjak például „mérhetetlenül magasak" Európához viszonyítva. (60. old.) ||| NB

A vasutak elhanyagolt állapotban vannak: *Michelsen* (nagy tekintély!) azt mondja róluk, hogy „anarchikusak, nem gazdaságosak, nehézkesek, tudománytalanok, méltatlanok az amerikai nép géniuszához". (63. old.)

— *igen gyakran* nincs elegendő vasúti kocsi; ez a helyzet minden fellendüléskor (1902; 1906), sok *vidéken* etc. etc.))) NB)))

(vö. „Conrad's Jahrbücher" (Blum). 1908. 183. old.) ||| NB

Az *utóbbi időben* az amerikai vasutak technikai állapota *romlott:* elmaradtak az európaiak mögött. (63. old.)

* Lásd ugyanott, 210—211. old. — *Szerk.*

1899-ben véget ért a vasutaknál a koncentrációs folyamat: 1904-ig tonnamérföldenként 0,724 centről 0,780 centre *emelkedett* a fuvardíj. ((!! 62. old.))

A technika szerepe. *Kámfor:*

	Millió font	1 font ára	
1868-ban kivitel =	0,6	16,4 dollár	
1907-ben »	8,4	168,5 dollár	(!!)

(1905-ben sikerült *mesterségesen* előállítani;
↓
ára esett; de a nyersanyag (terpentin) drága)

A trösztök helyzete labilis: „agyaglábon álló óriások"... 67. old. (egy amerikai író kifejezése)... a jövő sötét...

NB. A trösztök kérdésében gyakran idézik a „*North American Review*"-t ... 1904; 1908; 1902. 779. old.; 1906; 1910. 486. old.; stb.

40) *E. A. Heber:* Japanische Industriearbeit. *Zürich* 1912.
NB. **Nagyon** alapos munka.
Idézetek *J. Gruntzel* „Das Irrtum über die Produktivkräfte" című munkájából.
„Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung". *20. köt.* 3. és 4. füz.
Tafel idézi
?? *J. Gruntzel:* Der Sieg des Industrialismus. 1911.

MEGJEGYZÉS K. KAUTSKYRÓL VERSUS IMPERIALIZMUS

NB Kautsky az imperializmusról:

Hobsonnak az imperializmusról írott könyve általában hasznos, de különösen hasznos azért, mert segítségével könnyebben feltárhatjuk, miért alapvetően hamis a kautskyzmus álláspontja ebben a kérdésben.

Az imperializmus mindig *újra meg újra* létrehozza a *kapitalizmust* (a gyarmatok és az elmaradott országok naturális

gazdaságából), *újra meg újra* létrehozza a kis kapitalizmusból a nagyba, a fejletlen árucseréből a fejlettbe való átmenetet stb. stb.

A kautskysták (K. Kautsky, *Spectator* és társaik) idézik az „egészséges", „békés", „békés kapcsolatokon" nyugvó kapitalizmusnak ezeket a tényeit, és *szembeállítják* őket a pénzügyi rablással, a bankmonopóliumokkal, a bankoknak az államhatalommal kötött üzleteivel, a gyarmati elnyomással etc., *szembeállítják* ezeket mint normálisat az abnormálissal, mint kívánatosat a nem kívánatossal, mint haladót a reakcióssal, mint alapvetőt a véletlenszerűvel etc.

Ez új proudhonizmus[14]. A régi proudhonizmus új alapon és új formában.

Nyárspolgári reformizmus: egy rendes, sima, mérsékelt és akkurátus kapitalizmus *mellett* száll síkra.

Az imperializmus fogalmához + a haladás mesterséges gátlása (szabadalmak felvásárlása a trösztök által: például ebben a füzetben a német üveggyárosok esete*). | NB | NB

Körülbelül így: NB

Imperializmus =

(1) banktőke
(2) monopóliumok (trösztök etc.)
(3) a világ felosztása. [Gyarmatok]
(4) a banktőke (finánctőke) szövetsége (kapcsolata, *egybeolvadása*) az állammgépezettel
(5) a legmagasabb fokú koncentráció

E. AGAHD: GROSSBANKEN UND WELTMARKT

E. Agahd — Szentpétervár. „*Grossbanken und Weltmarkt*". **(41**

„Die wirtschaftliche und politische Bedeutung der Grossbanken im Weltmarkt unter Berücksichtigung ihres Einflusses auf Russlands Volkswirtschaft und die deutsch-russischen Beziehungen". Berlin 1914. Előszó kelte: **1914. május**

* Lásd ebben a kötetben, 63. old. — *Szerk.*

Spectator recenciója (gyakran naív és „túlbecsüli a nagybankok jelentőségét" etc.). „Die Neue Zeit", 1915. 1. (33. évf.) 61. és köv. old.

A szerző a Russzko-Kitajszkij Bank felügyelőjeként 15 évig Oroszországban működött. Sokszor kiütközik belőle az el nem ismert pénzügyi szakember sértett hiúsága, sok a fecsegés (töméntelen sok frázis a „dilettánsok", az „amatőrök" stb. ellen).

Agahdtól át lehet és át kell venni számadatokat és tényeket, de hasznavehetetlenek fejtegetései az angol bankrendszer előnyeiről (a rövid lejáratú kereskedelmi és ipari hitelekkel foglalkozó letéti bankok különválasztása a spekulációs bankoktól), a protekcionizmus ellen irányuló fejtegetései etc. etc. A szerző szeretne egy „tisztességes", mérsékelt és akkurátus kapitalizmust, monopóliumok nélkül, spekuláció nélkül, gründolás nélkül, a bankok és a kormány „kapcsolatai" nélkül etc. etc.

α) Société Générale pour favoriser etc.
β) Banque de Paris et des Pays-Bas (röviden „Paribas")
γ) Banque de l'Union Parisienne...

„A párizsi banktrió, amely több milliárd frank fölött rendelkezik, és amelynek legfőbb piaca Oroszország, a következő orosz bankokat tartja ellenőrzés alatt: 1) Russzko-Aziatszkij Bank, 2) Petyerburgszkij Csasztnij Bank, 3) Szojegyinyonnij Bank, s néhány, e bankokhoz közel álló ipari konszern részvényeit bevezette a párizsi tőzsdén." (55. old.)...*

NB A mennyiség itt is minőségbe csap át: a tiszta banküzlet és a szűk korlátok között mozgó speciális banktevékenység *átcsap* olyan kísérletbe, hogy szerteágazó, nagy tömegeket, teljes népeket és az

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 239. old. — *Szerk.*

egész világot átfogó kapcsolatokat és összefüggéseket ellenőrizzenek — egyszerűen csak azért, mert a **milliárd** rubelek (az *ezer* rubelektől eltérően) erre vezetnek, erre támaszkodnak.

„1905/06 folyamán nagy orosz tőkék európai, különösen berlini bankokba vándoroltak; de amilyen pánikszerűen a fékevesztett tömegek akkori rövid uralma a tulajdonra hatott, ugyanolyan gyorsan meg is nyugodott ismét a tulajdon, amikor a reakció újra megerősödve kezébe vette a vezetést. (42 NB

1907/08-ban már azt látjuk, hogy az orosz tőke visszaáramlik és új nemzetközi tőkéket visz magával." (59. old.)

59. old.
Letétpénzek (millió rubel)

×	1906	1908
10 orosz bankban	614	875

× Szibirszkij Torgovij Bank; Russzkij Bank; Mezsdunarodnij Bank; Ucsotnij Bank; Azovszko-Donszkoj Bank; Csasztnij Bank; „Petropari" ? ? (=Petyerburgszko-Parizsszkij Bank?); Volzsszko-Kamszkij Bank; *Szevernij Bank* és *Goszudarsztvennij Bank*.

„A fenti számok mégiscsak azt mutatják, hogy *az alatt a két év alatt, amikor az üzlet teljesen pangott*, már csak a pétervári bankok letéti számláinak összege is 261 millió rubellel alacsonyabb volt." (Agahd kiemelése.)

„Ha ehhez hozzávesszük a moszkvai és a vidéki bankokat, továbbá a Crédit Lyonnais-t és a magánbankárokat, valamint az otthon tartott pénzeket, ez az összeg minden bizonnyal megkétszereződik, és valószínűleg nem túlzás, ha *egy félmilliárd rubelre* becsüljük a »*felriasztott tőkéket*«" (Agahd kiemelése), „amelyek készpénz formájában a külföldi bankokba, majd vissza az orosz bankokba áramlottak..." (59. old.)

„A »*felriasztott tőkék*« teljes összegének azonban még sokkal nagyobbnak kell lennie.

43) A 4%-os orosz aranyjáradék árfolyama a következőképpen alakult:

	1905	— 65%
január	1907	— 73,5
október	1907	— 67
	1908/09	— 88
	1910/11	— 95
	1912/13	— 92,5

a Hiteliroda adatai szerint pedig a szelvénykifizetésekben ilyen változás ment végbe:

	Millió rubel		
	külföldre		Oroszországban
1908	202	—	195
1910	175	—	233

E számadatok alapján persze nem vonhatunk le megbízható következtetést, mivel a deviza árfolyama akkoriban erősen ingadozott és a rubel-inkasszó Oroszországban olykor talán előnyösebb volt.

NB Annyit mindenesetre leszögezhetünk, hogy a készpénz formájában külföldre küldött összegek nagy része orosz járadékkölcsön formájában visszakerült Oroszországba. Ha ezt az összeget csak 500 millió rubelnek vesszük, a »*felriasztott tőkék*« összege kerek egymilliárd rubelre emelkedik.“ (60. old.)

NB ...„A rubelárfolyam süllyedésének veszélye elmúlt és az 1905 végén válsággal fenyegető pénzügyi helyzet meg volt mentve, amikor az orosz szindikátus Párizsban az angol pénzpiac részvételével 1906 tavaszán vállalta az 5%-os kölcsönt. Ily módon a kormány pénztárába ismét csaknem 1 *milliárd* rubel likvid pénz jutott. Az ekkor következő nyugalmas években, 1907—1908-ban a bankszakma és az államkincstár igen kedvező helyzetben volt, vagyis rendelkezésre állott szabad készpénz, a tények ereje komolyan felrázta a gondolatot, s most már reális alapon lehetett valami észszerűt teremteni — csak akarni kellett.

A kereskedelemre és az iparra is jótékony hatással volt ez a két év, javulást és szanálást hozott. „is“ NB

A magánipar, vagyis az, amely az állami megrendelésektől függetlenül létezett (ásványolaj, cukor, textiláru, papír, fa), teljesen ép maradt, és csak a munkáskérdés öltött most teljesen más, vagyis politikai jelleget.“ (61. old.)... NB (44

„A fordulat évei, 1905—1908, sok orosz tőkést arra késztettek, hogy likvid pénzeit német bankoknál letétbe helyezze“... (lásd fentebb).

„A dolog akkor odáig fajult, hogy az egyik legkonzervatívabb (és legfüggetlenebb) orosz bank előre nem látott esetekre tartalékként porosz konzolokat vásárolt. sic!!

Az orosz bankok akkoriban (1906) nem álltak különösebben jól pénz dolgában. — Az erőteljes parasztmozgalom a falvakban sok kárt okozott; a városokban ellenben a munkások viszonylag sértetlenül hagyták a kereskedelmet és az ipart. NB Közismert tény, hogy a nagyszámú sztrájk ellenére csak igen kevés szabotázscselekményt hajtottak végre a kereskedelem és az ipar magántulajdona és áruraktárai ellen (a bakui szabotázs örmények és tatárok terhére írandó), (eltekintve a vasútnál előfordult durva rendbontásoktól, amelyek azonban nem róhatók fel a szabad munkásoknak). (45

NB. A szerző politikai szimpátiáit illetően persze megrögzött burzsoá és nacionalista!

Valójában a váltóóvások száma akkor csak kis mértékben emelkedett, ami annak idején a kontinens pénzügyi köreiben annál nagyobb meglepetést keltett, minél kevésbé értették meg az akkori (paraszt-) mozgalmakat.“ (66. old.)

Orosz bankok váltóóvásai az 1905. XI. 1-i és az azt követő mérlegek alapján (66. old.):

Millió rubel

			1905	1906	1907	1908	1909	1910	1911
NB	Állami bank	leszámított váltó	188,8	171,4	215,7	194,8	211,8	243,8	
		ebből óvatolt	3,9	1,5	1,6	2,1	2,6	1,1	
	8 pétervári ker. bank	leszámított váltó		352,0	376,0	445,0	523,0	677,0	788,0
		ebből óvatolt		4,9	2,2	2,6	5,2	2,9	4,1

„A berlini pénzügyi körök főleg az 1905/06-os években lazították különösen nagy mértékben a termelő orosz magánkörökkel való kapcsolataikat, vagyis éppen akkor, amikor Oroszország minden részéből jelentős készpénzösszegek áramlottak hozzájuk. A lodzi fonó- és szövőgyárak (nagyobbára német vállalatok) addig főleg a berlini pénzpiactól függtek és mindig jó ügyfelek voltak; ennek ellenére a berlini bankok éppen ezeknek a cégeknek mondtak fel jelentős hiteleket, úgyhogy több üzem kénytelen volt termelését lényegesen csökkenteni, sőt gazdag lodzi textilipari vállalkozóknak egy konzorciuma a Kaukázusba utazott, hogy ottani bányákban részesedést vállaljon és kapcsolatot keressen a londoni, !! sőt a New York-i piachoz. E kapcsolat létrejöttét főleg az akkori »pogromok« gátolták.“ (67. old.)...

46) ...„Figyelembe kell venni, hogy Oroszországnak a japán háborúban elszenvedett veszteségei, Port Arturt, Dalnyijt és a Kínai Keleti Vasút déli részét NB is beleértve, körülbelül 4 500 millió rubelre rúgtak, vagyis az államadósságnak a felére, amely után tehát az orosz parasztoknak meg kell fizetniük a kamatokat és a törlesztést, anélkül, hogy a tőkét kézhez kapták volna.“ (72. old.)

NB Az V. fejezetből; címe: „A német nagybankok részesedése a pétervári bankokban stb.“.

Hogyan vezeti be Berlinben a Deutsche Bank a Szibirszkij Torgovij Bank részvényeit?

...„A Deutsche Bank az idegen intézet új részvényeit egy évig tárcájában tartja, majd 50% alapítói nyereséggel a berlini piacra viszi. A közönség 193-at fizet 100-ért"... (74. old.)* NB !!!

mert „közben egy »német« nagybank kényelmesen és gyorsan keres (az árfolyamon)"... (74. old.)

„Minthogy azonban a Deutsche Bank a részvényeket 195%-os árfolyamon és később még drágábban juttatta a berlini közönségnek (jelenleg ez az árfolyam 230, 15%-os osztalékkal — a tőke tehát 6 1/2%-kal kamatozik), a pétervári bank igazgatóságának mindenek előtt arra kell törekednie, hogy az osztalékot mindig azonos szinten tartsa. *A külföldi bank ezt okvetlenül megköveteli. Más követelményt nem is támaszt.* — Hogy ezt hogyan érik el, azzal egyáltalán nem törődik, s az eredmény: vad tőzsdespekuláció és ocsmány gründolás, amelyre a pétervári bankokat a »részesedési rendszer« valósággal rákényszeríti." (77. old.) NB (47

„Számvitelileg a szóban forgó ügylet német szemszögből nézve a következőképpen fest:

Tőkenövekedés 1906/07-től:

16 000 000 rubel — nominális részvénytőke körülbelül 200-as átlagárfolyamon (bevezetés a berlini tőzsdén)

10 000 000 — az emissziókból tartalékszámlára

26 000 000 — összesen

32 000 000 — tényleges tőke à 200

6 000 000 rubel — a különbség — a Deutsche Bank és üzletfelei alapítói nyeresége" (78. old.)...** 6 millió rubel

...„Ily módon a Deutsche Bank az adott esetben kizárólag azért helyezett el a német közönség körében részvények formájában mintegy 32 000 000 rubelt, hogy bezsebelhesse a néhány milliónyi árfolyamdifferencia jútáspénzét." (78. old.) !

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 240. old. — *Szerk.*

** Lásd ugyanott. — *Szerk.*

A Szibirszkij Torgovij Bank részvényeseinek 1913. III. 23-i közgyűlésén a részvényeseknek egy kis csoportja, *Bibikov* ügyvéddel az élen, tiltakozott e közgyűlés döntései ellen. („Birzsevije Vedomosztyi", 14 017. sz. 1914. II. 21; „Sz.-Petyerburgszkaja Gazeta", 51. sz. 1914. II. 22; „St.-Petersburger Zeitung", 54. sz. 1914. II. 23.) A tiltakozók bebizonyították ... „hogy a bank vezérigazgatója (bizonyos Szolovejcsik, aki rokoni kapcsolatban áll a Deutsche Bank egyik igazgatójával) a kormány pénzbeli támogatásából 7 millió rubelt a saját számlájára írt jóvá és ezt az összeget a saját bankja részvényeinek felvásárlására használta fel, hogy ily módon megszerezze a szavazattöbbséget újjáválasztásához" (79. old.)... „Ha meggondoljuk, hogy itt éppen német tőkék dolgoznak, és hogy a híres Deutsche Bank pártfogolja ezt az üzletvezetést, még nagyobb jelentőségre tesz szert az a következtetés, amelyet e könyvben igyekszem bebizonyítani, nevezetesen, hogy a »részesedési rendszer« még a komoly orosz felet is gátolja az Oroszország szempontjából annyira fontos hitelintézmények megbízható és rendes üzletmenetének biztosításában. A Deutsche Banknak persze megvan a módja a szavazattöbbség megszerzésére, az orosz részvényesek viszont, akik szintén érdekeltek a bankban, sohasem juthatnak olyan szavazattöbbséghez, hogy teljesen jogos kifogásoknak és ésszerű felfogásoknak érvényt szerezzenek." (80. old.)

!! !! 48) NB

...„1906 óta ehhez hozzájárulnak még további és még nagyobb német részesedések a Russzkij Bank dlja Vnyesnyej Torgovliban, amelyet *Russzkij Banknak* neveznek, és a Sz.-Petyerburgszkij Mezsdunarodnij Torgovij Bankban, amelyet *Mezsdunarodnij Banknak* neveznek; az előbbi a Deutsche Bank konszernhez, az utóbbi a berlini Disconto-Gesellschafthoz tartozik. Mindkét orosz bank $^3/_4$ részben német tőkével (részvénytőkével) dolgozik.* A Russzkij

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 239—240. old. — *Szerk.*

Bank és a Mezsdunarodnij Bank egyáltalában a két legjelentősebb orosz bank. Mindkettő nagyarányú spekulációkkal is foglalkozik“... (82. old.)

A tőke növekedése millió rubelben (84. old.)

	Tőke			Tartalék		
	1906	1912		1906	1912	
Russzkij Bank	20	50	(+30)	3	15	(+12)
Mezsdunarodnij	24	48	(+24)	12	24	(+12)
	44	98	+54	15	39	+24*

$\Sigma\Sigma = 78+32$ (Szibirszkij Bank) $= 110$

Ezek a bankok „1906 óta összesen 110 millió rubel részvénytőkét kaptak, s ennek során több millió rubelnyi alapítói nyereség vándorolt az üzletfelek kasszájába“ (84. old.)... NB

97. old. ... „amiért“ („The Times Russian Supplement“) „az orosz pénzügyminisztérium persze támogatást folyósít“... NB *(49*

8. fejezet: „A külföldi részesedéssel dolgozó szentpétervári bankok és néhány megjegyzés a számadatokhoz“. [Táblázatot lásd 104. old. — *Szerk.*]

Milliárd rubel

a 1)	0,4+0,8 = 1,2		1,3+1,7 = 3,0
a 2)	0,2+0,2 = 0,4	b)	0,5+0,4 = 0,9
a 3)	0,7+0,7 = 1,4		1,8 2,1 = 3,9

„Akkor (1911) az orosz Hiteliroda [NB: másutt: igazgatója, *Davidov*] párizsi és pétervári tőzsdeügyletekre először 120 millió frankot, majd még egy előleget, összesen mintegy 100 millió rubelt adott az orosz bankoknak mint segélyalapot a zátonyra futott vad bankspekulációhoz (hivatalosan úgy mondták, hogy: az orosz állampapírok árfolyamának stabilizálására)“... (86. old.)... *(50*

* Lásd ugyanott, 239. old. — *Szerk.*

116. old. *A* **táblázatot** *röviditem:* (1913. október—november)*

	Kinnlevőségek (aktíva a mérlegben)	Ceruzával bekeretezve az én rubrikáim és összegeim		*Millió rubel* Kötelezettségek (passzíva a mérlegben)			
	Termelő (kereskedelem és ipar)	Spekulativ (tőzsde és pénztőke)	↓ Millió rubel	Tőke és tartalék	Letétek	Adósságok más bankoknál és rediszkont	Elfogadványok
Szentpétervári letéti bankok							
a) A „részesedési rendszerben"							
1) ***Német részesedés*** (4 bank: Szibirszkij Torgovij; Russzkij; Mezsdunarodnij; Ucsotnij)	413,7	859,1	1 272,8	207,1	658,8	429,0	48,6
2) ***Angol részesedés*** (2 bank: Russzkij Torgovo-Promislennij; Russzko-Anglijszkij)	239,3	169,1	408,4	55,2	204,8	111,5	16,2
3) ***Francia részesedés*** (5 bank: Russzko-Aziatszkij; Petyerburgszkij Csasztnij; Azovszko-Donszkoj; „Union" (központja Moszkvában); Russzko-Francuzszkij Torgovij)	711,8	661,2	1 373,0	234,9	736,4	308,0	29,5
	1 364,8	1 689,4	3 054,2	497,2	1 600,0	848,5	94,3
b) Független orosz bankok (Szentpétervár és Moszkva) (8 bank: Moszkovszkij Kupecseszkij; Volzsszko-Kamszkij; Junker i Ko; Sz.-Petyerburgszkij Torgovij (azelőtt Wawelberg); Moszkovszkij (azelőtt Rjabusinszkij); Moszkovszkij Ucsotnij; Moszkovszkij Torgovij; Moszkovszkij Csasztnij)	504,2	391,1	895,3	169,0	599,6	127,0	—
Összesen	1 869,0	2 080,5	3 949,5	666,2	2 199,6	975,5	94,3
	3 949,5			3 935,6			

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 239. old. — *Szerk.*

121. old.: ...*1912-ben* az összes orosz kereskedelmi bankoknak *548* fiókjuk volt...

A „kölcsönös hiteltársaságok“ gyarapodása (122. old.)

(a Hiteliroda adatai szerint):
millió rubel

	Számuk	Tagjaik száma	Tőkéjük	Összmérlegük	Betétek	Leszámítolás
1907	261	158 000	39	319	203	246
1912	776	502 000	99	899	487	687

(136. és más old.) Az orosz pénzügyminiszterek nevezik ki a bankok igazgatóit (gyakran a hivatalnokok közül), — a Hiteliroda révén milliókat adnak támogatásképpen a bankoknak stb. NB NB

„Így megvan a magyarázat azoknak a pétervári bankoknak a tevékenységére, amelyek a látszat szerint »oroszok«, forgóeszközeik forrása szerint »külföldiek«, üzletvezetésük szerint »dilettánsok« és a kockázat szerint »miniszteriálisak«, s mint ilyenek, az orosz gazdasági élet parazitáivá fejlődtek. — *S ez a precedens*“ (a Szibirszkij Bankról és másokról volt szó) „*most a pétervári bankok szervezeti elvévé vált.* A berlini és párizsi nagybankok igazgatói biztosítottaknak vélik magukat, mert garanciának tekintik jól mondja!

1) a Hiteliroda által a pétervári bankoknak nyújtott közvetlen támogatásokat,

2) az orosz pénzügyminisztérium követeléseit (ezekből körülbelül 60% Párizsban és 40% Berlinben)“ (137. old.)... !! NB *(51*

„A pénzügyminisztérium a Russzko-Kitajszkij Banknak“ [ebben a bankban dolgozott a szerző!!] „egy csomó államilag garantált emissziót adott át, hogy a banknak megszerezze a szükséges készpénzt, nem törődve annak felhasználásával. Így például átadta a banknak a vasúti kötvények kibocsátását európai Orosz-

országban, amelyekért a kormány garanciát vállalt, s a bevétel először a bank pénztáraiba futott be. A vasutaknak ugyanis csak fokozatosan kellett a pénz, 4—5 év leforgása alatt (amíg a vasútvonalak épültek), addig viszont a bank szabadon rendelkezett vele, és ezenkívül még a kibocsátáson is keresett. Ez az ügylet aztán iskolát csinált, s évente többször is megismétlődött." (149. old.)

NB

!!

(4 vasút kötvényeinek összege 12,8 millió font sterling = körülbelül 120 millió rubel.)

„A bank igazgatója (aki egyszersmind elnöke is) emellett igazgatósági tag sok nagy vasúti és ipari társaságban (ma körülbelül 20-ban), amelyek szintén kénytelenek voltak szabad készpénzüket a bank csekkszámláján tartani, mert tudták, hogy a pénzügyminisztérium erősen érdekelve van a bankban és hogy azt támogatja." (149. old.)

20 társaságban!!

NB!!

Így csinálnak »üzleteket«...

Ez a 11. fejezetben, amelynek címe: „A Russzko-Kitajszkij Bank és a Szevernij Bank fúziója (Russzko-Aziatszkij Bank) és tiltakozás e fúzió ellen az 1910. évi közgyűlésen" (147. old.):

52) (ezt a tiltakozást maga a szerző nyújtotta be)

NB!! „A Russzko-Kitajszkij Banknak azon a közgyűlésén, amelynek a fúziót jóvá kellett hagynia, jórészt a Goszudarsztvennij Bank és a Hiteliroda tisztviselői vettek részt, akiknek a nevére szavazati jogot ruháztak át" ... (153. old.)

A szerző **„különvéleményt"** terjesztett elő, s ezt az 1910. III. 30-i gyűlésen jegyzőkönyvbe vették. (154. old.)

„a részesedési rendszer nonszensz" — jelentette ki és próbálta bizonyítani tiltakozásában a szerző... (154. old.)

A „fúziót" a francia bankok (Banque de Paris et des Pays-Bas + Société Générale) hajszolták keresztül, amelyek „érdekelve" voltak a Russzko-Kitajszkij Bankban,

látták rossz üzletmenetét, igyekeztek „kimászni a kátyúból“ és azt *remélték*, hogy

„az egyesítéssel“ (a két banknak egyben: a Russzko-Aziatszkij Bankban való összeolvasztásával) „egy olyan nagy »orosz« intézetet hoznak létre, amelyet az orosz kormány kénytelen lesz minden körülmények között »tartani«“. (151. old.) NB !!

„A fúziónál 33%-kal csökkentették a részvénytőkét és ezt az összeget a tartalékszámlára írták, azt a látszatot keltve, hogy a tartaléktőkét jó üzletvezetéssel teremtették, s ezzel ugyanakkor az új igazgatóságnak módot nyújtva arra, hogy a jövőben minden nyereséget (!) a kisebbített tőke után magasabb százalékot jelentő összegben maradéktalanul szétosszon, mivel a tartaléktőke egy csapásra elérte a törvény által megállapított maximumot, erre pedig nem kellett kamatot felszámítani. A részvényesek persze még ezzel a manipulációval szemben is tehetetlenek voltak, mert Franciaországban ültek, a közgyűléseket pedig Pétervárott tartották.“ ... (152. old.) ... !! NB

... „Amikor a beavatatlan olvasó ma kezébe veszi a Russzko-Aziatszkij Bank valamelyik hirdetését, s ebben azt olvassa, hogy a részvénytőke 45 millió rubel, a tartaléktőke pedig 23,3 millió rubel, az lesz a benyomása, hogy a tartaléktőke megkeresett pénzből, vagyis a jó üzletmenet eredményeképpen keletkezett. A valóságban azonban ez a részvénytőke terhére, rossz üzletvezetés következtében jött létre. Az egyesüléskor a két bank közül egyiknek sem volt tartalékalapja.“ (153. old.)... *(53* !!

Márpedig ennek a 120 fiókkal (!!) dolgozó banknak a tőkéje túlságosan is *kicsiny (7 8 5* millió rubeles mérleg 73,5 milliós tőke + tartalékalap mellett — 1913. X. 1.) — „e túlterhelés kockázatát a Hiteliroda viseli“. (153. old.) !!

... „Továbbá teljesen nyilvánvaló, hogy a »részesedési rendszer« folytán, amely lehetetlenné teszi, hogy a részvényesek bármilyen módon is képet

alkossanak maguknak igazgatóságaik üzletvezetéséről, mert köztük és a vállalatok között a mindenható (külföldi) nagybankok állnak, melyek
NB többé-kevésbé »álcázott kombinációkkal« mindkét felet kirabolják, a vállalatok igazgatóságát tetszés szerint és magánérdekek szem előtt tartásával
ha-ha! állítják össze, és végeredményben minden dilettáns bankigazgató lesz.“ (156—157. old.)

54) A Russzko-Aziatszkij Bank vezetősége „egy volt
sic!! orosz hivatalnokból (ő a bank vezérigazgatója és elnöke), egy volt orosz kormányzóból, egy volt francia diplomatából és egy volt francia jogászból“ áll (158. old.)

? ám ez az egész kritika, mint a szerző mondja, 1913 őszén íródott és az 1914. I. 30-i legfelsőbb leirattal „túlhaladottá vált“.

diplomácia?

Letéti bankok és spekulációs bankok egyesítése káros, mivel

1) „leköti“ az országnak a termelést szolgáló eszközeit (Betriebsmittel)

2) áremelkedésre, szindikátusokra stb. vezet.

ha-ha! ezt aztán megmondta!! „Ha a bankviszonyok terén világosságot és rendet teremtenének, szeretném látni, létezhetnek-e trösztök, monopóliumok és szindikátusok“ (179. old.)...

ha-ha!! „Törvényben le kell szögezni, hogy azok a cégek, amelyek a konkurrencia kiküszöbölésével a fogyasztókat hátrányos helyzetbe hozó szerződéseket kötnek egymással (tisztességtelen verseny), ne kapjanak állami bankhitelt, tehát ne foganatosíthassanak újabb emissziókat sem, s a monopóliumok és szindikátusok minden bizonnyal igen hamar feloszlanak.“ (180. old.)

milyen egyszerű!!

55) !! A Hiteliroda által a szentpétervári bankoknak nyújtott *pénzügyi támogatás* (202. és 204. old.) eléri a *800—1000* millió rubelt.*

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 246. old. — *Szerk.*

A Hiteliroda ... „átfogja a birodalom hitelügyének egész skáláját". „Ez egy alapszabályzat és nyilvános ellenőrzés nélkül működő bürokratikus gépezet." (200. old.)

...„1910-ben ... megreformálták, s azóta az a feladata, hogy az ország összes hitelintézeteinek tevékenységét »egységesítse«*, és *»ez az iroda az összekötő kapocs a hitelintézetek és a tőzsde között«*" ... a szentpétervári bankok kötelesek 8—14 naponként és részletesen 3 havonként jelentést tenni a Hitelirodának. (201. old.)

E pénzügyi támogatások** 4 „fajtája":

	Millió rubel
(1) Közvetlen készpénzfizetések (a bankoknak) a segélyalapból kb.	150
(2) Követelések külföldi bankoknál (mint hallgatólagos fedezet)	450
(3) „Államilag garantált emissziók átengedése" .	150
(4) „Külföldi bank forgatmányával ellátott vagy ilyennel nem rendelkező pénzügyi váltók (pinceváltók) leszámítolása"	kb. 50
	$\Sigma = 800$

„Letétek — 1 648 millió rubel plusz 800 támogatás = 2 448 millió azzal az 5 000 millióval szemben, amely Davidov úr (Hiteliroda) adatai szerint az ország egész szabad forgótőkéjét alkotja, vagyis: az orosz birodalom szabad forgótőkéjének a fele a részesedési rendszer folytán megfeneklett a nemzetközi spekulációs bankokban. Míg ez a pénz ismét összegyűlik (és forgalomba kerül), évek telhetnek el"... (204. old.) NB

15. fejezet (210. old.): „*A nemzetközi banktröszt ök erőviszonyai* az orosz piacon"... NB (56

* Lásd ugyanott. — *Szerk.*

** A Hiteliroda által nyújtott pénzügyi támogatásról van szó. — *Szerk.*

„A szentpétervári bankok erőmérlege (részesedési rendszer)". (211. old.)

Millió rubel

Aktíva		**Passzíva**	
Ellenőrzés a kereskedelem és a közlekedés fölött		*A bankok forgótőkéje*	
a) Üzemi hitelek	1 350	a) Saját alapok	497
b) Hajózás és magánvasutak	1 509	b) Letétek (Oroszország)	1 600
c) Ellenőrzés az orosz magánügyfelek részesedése fölött	1 689	c) Hitelek	942
	4 548		3 039
Ellenőrzés a termelés és az ipar fölött		Emissziók 1908—1912-ben (állami járadékkölcsön nélkül)	
a) Szénszindikátusok (Produgol)			
b) Vasszindikátusok (Prodameta)		a) Oroszországban	3 687
c) Olajszindikátusok (General Oil etc.)		b) külföldön	1 509
d) Kohóipari szindikátusok (különbözők)			5 196
e) Cementipari, építőipari szindikátusok (különbözők)	3 687		8 235
	8 235		

{ A 211—212. old., táblázat teljes egészében. }

„Ez az erő körülbelül így oszlik meg a három külföldi bankcsoport között:

NB (212. old.)

(1) Francia — banktrió plusz 5 pétervári bank 55%
(2) Német — berlini »D«-bankok plusz 4 pétervári 35%
(3) Angol — londoni szindikátusok plusz 2 pétervári ..... 10%"*

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 240. old. — *Szerk.*

...„Az anyagi kötelezettségek megoszlása viszont (minden névértékben) a következő volt:

a) *Külföld*	(millió rubel)
Emissziók	1 509
Bankkövetelések (leszámítva a Hiteliroda ellenköveteléseit) körülbelül	300
Részesedés a bankok részvénytőkéjében	295
» más részvényekben (részesedési rendszer)	500
	2 604 ||

b) *Oroszország*	
Emissziók, letétek és különfélék	4 831
Hiteliroda (a legutóbbi vasúti kölcsön nélkül)	800
	5 631 ||
Σ	8 235“

„Ennek az arány-statisztikának az a világos értelme, hogy a tőkét exportáló országok $^1/_3$-os kisebbsége uralma alatt tartja a $^2/_3$-os többséget alkotó Oroszországot mint tőkét importáló országot (— 213. old. —), mégpedig olyan for- (57
mában (pénzügyi támogatások, szindikátusok, kartellek etc.), hogy ez nem védheti meg sem saját érdekeit, sem másokéit. Ennek következtében last not least* néhány nagybank igazgatóinak a magánérdekei érvényesülnek, nem nyilvánosan, hanem titokban, és úgy, hogy ez valamennyi részvevőnek kárára van.“

{A szerző ebben látja az áremelkedés okát, sőt meg is adja (213. old.) az 1908 és 1913 közötti áremelkedés hozzávetőlegès százalékarányát, de nyilvánvalóan csak becslés alapján; ez komolytalan dolog, illetve felesleges illusztrálás, nem pedig bizonyíték...}

A 214. oldalon a „*Torgovo-Promislennaja Gazeta*“ következő *félhivatalos statisztikáját* közli:

* — végül, de nem utolsósorban. — *Szerk.*

	millió rubel	
Részvénytőke teljes összege (1914 eleje) ...	3 600	NB
plusz ipari (kötvények)	400	
» vasúti részvények	140	
	4 140	
Plusz Oroszországban levő államkölcsönök és garantált vasúti kötvények	6 072	
» magán-jelzálogpapírok (záloglevelek)	2 956	
	13 168	

Eszerint a szentpétervári bankok „mesterségesen (?) létrehozott nemzetközi pénztrösztök". (215. old.)

a „ha" mulatságos („narodnyik"!)

... „a nagybank modern igazgatójának programja teljesen világos és nyilvánvaló; nevezetesen:

Ha nekünk, nagybankoknak sikerül (emisszió, hitel és vám révén) uralmunk alá vonni a termelőket és a fogyasztókat, akkor a nyereség a mi zsebünkbe vándorol, s mi vagyunk a helyzet urai" (Agahd kiemelése). (218. old.)

Agahd „megfeledkezett" egy apróságról: a kapitalizmusról és a kapitalisták osztályáról!!

még háborúra „is"

Ennek a szerző szerint az lehet a következménye, hogy „túlzott vámemelésre" kerül sor, s ennek nyomán „nyílt ellenségeskedésre a világpiacon, ez pedig még háborúra is vezethet, ami a nagybankoknak talán

58)

a háború egyik indítéka

meg is felel, mert a háború adta force majeure* ürügyén tisztába rakhatnák mérlegeiket, anélkül, hogy a veszteségekért őket személyesen felelősségre vonhatnák" (220. old.)...

* — kényszerhelyzet. — *Szerk.*

A 234. oldalon a szerző idézi **Sz. Prokopovicsot** (Oroszország ipari fejlődését illetően) —

orosz eredetű tőke...
447,2 millió rubel = 21,1%
külföldi eredetű tőke...
762,4 millió rubel = 35,9%
„értékpapírok eladásából" eredő tőke...
915,6 millió rubel = 43,1%

Σ így 100,1%

Aminek itt a legnagyobb szerepe van — mondja Agahd —, az „a bankkérdés, amelyet a szerző (Prokopovics) nem ismer".

Oroszország *kereskedelmi mérlegét* illetően a szerző azt írja, hogy az aktíva túlsúlya a passzívával szemben a következőképpen alakult:

1909 — 570 millió rubel (238. old.)
1910 — 511
1911 — 430
1 371*
— 600 — mínusz osztalékkifizetés külföldre 200 millió rubel évente
771 — „három év össztöbblete".

„Erről az összegről tehát azt mondhatjuk, hogy részben (becslésem szerint 500 millió rubel erejéig) a különösen jó termés eredményeképpen gazdagította az országot normán felül készpénzzel. Ez a szám mindenesetre világosan és félreérthetetlenül megmutatja, hogy korántsem csak a jó terméseknek tudható be Oroszországnak ez a látszólag oly nagy fellendülése.

Ehhez hozzájárul még a garantált és magánemissziókra külföldről behozott tőke, körülbelül 1 509 millió rubel; ezt azonban csak elenyészően kis részben bocsátották készpénz formájában az egész piac rendelkezésére (s főleg speciális vállalkozásokra fordították). *(59*

* Így Agahdnál. — *Szerk.*

A Hiteliroda igazgatója (Davidov) szerint a következőképpen növekedett az ország szabad forgótőkéje (értve ezen a magánletéteket valamennyi banknál, a takarékpénztári készpénzbetétek növekedését (a növekedés 576 millió készpénzben és értékpapírokban), az állami pénztárak követeléseit az állami banknál, de nem számítva bele az állami pénztárak (Hiteliroda) követeléseit külföldi bankároknál és az orosz bankok külföldi adósságait):

NB 1906 — 2 592 millió rubel
1912 — 5 000 millió rubel." (238. old.)

A növekedés tehát szerinte = kb. 2 500 millió rubel, a külföldi tőke behozatala pedig 1 600 + 771 (a termésnek köszönhető beáramlás) = 2 371 millió rubel (239. old.) — „nagyjából kiegyensúlyozódik"...

„Az orosz pénzügyminisztérium ebben a tekintetben" (az orosz állam túlságosan nagy aranytartalékáról van szó) „éppen olyan tudománytalanul, éppen úgy nemzetgazdasági szempontok figyelembevétele nélkül, éppen olyan nemzetellenesen használja fel készpénzét, mint a kontinens legtöbb nagybankja Berlinben és Párizsban a maga letéteit. Az orosz állami pénzek itt azt a célt szolgálják, hogy egyes berlini és párizsi nagybankoknak a pétervári bankokra (és azok orosz letéteire) gyakorolt befolyását biztosítsák, s ugyanakkor az ország produktív gazdasági élete éppen ott gyengül, ahol azt erősíteni kellene." (247. old.)

nem fordítva? a párizsi és berlini bankok „befolyása" *kényszerít* erre??

A nemzeti jövedelem („Volksbudget = mezőgazdasági termelés, vagyis termés és minden más termék") Oroszországban (1913) mindössze *9 milliárd rubel.* (249. old.)

NB

„narodnyik"

...„A legjobb üzlet még mindig a tömegek termelékenységének és fogyasztásának emelése." (265. old.) (A szerzőnél kiemelve.)

Hogyan bírálja a szerző Witte pénzügyi politikáját: *(60*
„Akkor is" (Witte) „spekuláltak és kombináltak, s a kincstárra hárították a kockázatot, ahelyett, hogy szerveztek volna." (275. old.)...

Spekuláció versus szervezés: !!Narodnyik!! idem 281—282. old. és másutt sok helyen.

A szerző szemrehányása az orosz pénzügyi igazgatóságnak: „Sem a nemzetközi spekulánsokat nem zabolázták meg, sem a produktívan közreműködő lojális külföldieknek nem adták meg a megillető helyet, amellyel elismerték volna teljesítményeiket." (276. old.)... ki kit! „becsületes" kufár

...„Ugyanakkor még egyszer felhívom a figyelmet arra, hogy milyen különbség van a spekuláló pétervári bankok (kincstári ügyletek) és a produktívan dolgozó orosz bankok (nemzetgazdaság) között. Nem tehetünk egyebet, a Volzsszko-Kamszkij Bankot, a Moszkovszkij Kupecseszkij Bankot, a Knoop- és a Wogau-féle bankot kell példaképül odaállítanunk és a bankokat efelé kell orientálnunk, teljesen kikapcsolva a letéti bankokban folyó spekulációt"... (280. old.) ... a „jó" bankok ...

„Egyszer már kifejeztem *sajnálkozásomat* afölött, hogy Oroszország is belesodródik a »civilizáció pénzforgalmába«." (283. old.) ha-ha!

„Minden országnak, amely a pénzgazdaságra tér át, számolnia kell a zsidó nemzetközi szervezet hatalmával", de a zsidók — mint mondja — hasznosak, ha az összesség *(61*
érdekeinek vannak alárendelve, mint Németországban, ahol tehetségüket „az ész és az erkölcs" keretei közé szorították. (284. old.) !!

„Elmondhatjuk: A mai körülmények között egyes nagybankok osztalékait úgy fizetik ki, mintha ez törvénytelen hallgatási díj volna"... (286. old.) jól mondja!

Hogy „az én programom", úgymond (Agahd), „nem nemzeti program"?? Isten őrizz!! nem vagyok kozmopolita, én nacionalista vagyok *(287.* és *288.* old.), minden nemzet önállóságának, a bankok jó üzletmenetének, a „seftelés" sikerének a híve vagyok.

gyöngyszem (nacionalista)

...„Ha az ilyen program nem »nemzeti« program, kérem, magyarázzák már meg, mi értendő tulajdonképpen »nemzeti« programon. Vagy talán bárki is azt állítja majd, hogy az állandóan rentábilis, jó üzletek kiépítése és lebonyolítása nem fér bele ebbe a fogalomba?" (288. old.)

A szerzőnél kiemelve:

a „béke" és („Európai Egyesült Államok") mellett

„A kontinens nagybank-rendszerének megváltoztatása tehát a legeslegelső feltétele egy európai gazdaságpolitikai megegyezésnek, s ez teljesen megfelel a népek érdekeinek" (290. old.)

és a könyv utolsó mondata:

62) „világháborúval" való fenyegetés

„És zárótételeim így *h a n g z a n a k :* Ha az európai (kontinentális) nagyhatalmak zavartalanul folytatják eddigi »bevált rendszerüket«, egy világháború kényszeríti majd rá őket ennek megváltoztatására. A pénzpiac szabadsága és a világpiac szabadsága, háború vagy jobb belátás útján, — válaszszanak, s gondolják meg, hogy Európa vezető osztályait terheli az egész felelősség."

Vége

BALLOD: STATISTIK

Ballod

Prof. dr. *C a r l B a l l o d :* Grundriss der Statistik. Berlin 1913.

Úgy látszik, igen jó összeállítása számadatoknak; a szerző a leginkább a *t e r m e l é s i* statisztika iránt érdeklődik (a termékek ***mennyisége)*** — vö. Atlanticus!! —

Ballod számításai szerint Németországban *2 vasrabszolga* (gép) jut minden munkásra

„A technikai hajtóerő" című §

Nem teljes.

	gőz víz villany	
Németország (1907) az iparban 8,8 millió lóerő	(7,3+0,9+1,5)	(gőz-) *gépek*
Amerika (Egyesült Államok) az iparban 16,0 millió lóerő	(14,2+1,8+ ?)	
Anglia (*) (1907) az iparban 10,7 millió lóerő		
Összesen + mozdonyok 13 millió lóerő (1895)		

(*) *Angliára* vonatkozó számadatok, „Die Bank", 1913. 190. old. — a Board of Trade (kereskedelmi minisztérium) adatai alapján. A „termelési összeírás" eredménye az (egész) *iparra* vonatkozólag. Bruttó eladási ár = 1 765 millió £; nyersanyagköltségek = 1 028 millió £; továbbadott munkák = 25 millió £. Nettó érték [1—(2+3)] = = 712 millió £. *Munkások száma = 6 985 000.* Gépek = *10 755 000 LE.* [+ A mezőgazdaságban érték = 196 millió £; munkás 2,8 millió.] Össztőke (az iparban) = *1 500* millió £. — Anglia

Vízierő:

	millió lóerő	
Svájc	$1^1/_2$—3	
Svédország + Norvégia	8	(állítólag 28 millió)
Finnország	4 —6	(225. old.)
Niagara	4 —5	(csak $^1/_{10}$ kihasználva)
Kongó vízesései (Afrika)	— 28	
Dél-Amerika (??)	1 —2	

OTTO: DIE BANKEN IN ÜBERSEE

Dr. Walter *Otto: „Anleiheübernahme-, Gründungs- und* **(63**
Beteiligungsgeschäfte der deutschen Grossbanken in Übersee". Berlin 1911.

(Jegyzék minden egyes vállalatról és a nagybankok „részvételét" feltüntető táblázatok; I. rész kontinensek és országok szerint; II. rész bankok szerint. **Nyersanyag.)**

Egyes vállalatoknál olykor meg van adva az *angol* és *francia*, valamint *észak-amerikai* csoportok részesedésének százalékos aránya, de *összesítés* nincsen.

A *245.* oldalon egy táblázat: „A német tengeren túli bankok összes kereső tőkéje" (10 bankról van szó) (rövidítek az évi adatok alapján):

1889 —	45,6	millió márka
1890 —	41,3	» »
1900 —	206,5	» »
1905 —	329,3	» »
1908 —	607,1	» »

DIOURITCH: EXPANSION DES BANQUES ALLEMANDES

Georges Diouritch: L'expansion des banques allemandes à l'étranger, ses rapports avec le développement économique de l'Allemagne. Párizs (és Berlin) 1909. (798 old.)

A vaskos kötet töménytelen sok adatot közöl; egy részük már megvan Riessernél; kiválogatok még egyet-mást:

37. old.: A „Deutscher Oekonomist" statisztikája szerint (1906. 452. old.) a német bankok *11 394* milliós tőkével rendelkeznek (ez saját pénzük és idegen pénz).

Ebből 3 335	Deutsche Bank csoport	17 bank
2 145	Dresdner Bank + Schaaffhausenscher Bankverein csoport	13 »
1 843	Disconto-Gesellschaft csoport	8 »
908	Darmstädter Bank csoport	6 »
Σ 8 231	4 csoport	44 »
	+4 kevésbé jelentős csoport	

ΣΣ = 9 566 = összesen kb. 80% { Commerz- und Disconto-Bank, Mitteldeutsche Creditbank, Nationalbank für Deutschland, Berliner Handelsgesellschaft

84. old. ... Külföldön elhelyezett francia tőkék:

a „Journal Officiel“ 1902. IX. 25. sz. szerint	Európa	21 012	millió márka (sic! nem sajtóhiba?) Most állítólag közel *40 milliárd*
	Ázsia	1 121	
	Afrika	3 693	
	Amerika	3 972	
	Ausztrália és Óceánia ...	57	
		29 855	

126—127. old.: „A német nagybankok kapcsolata az ***(64*** ipari vállalatokkal e vállalatok felügyelő bizottságaiban való részvétel útján“ (a táblázatot Hans Arends és Kurt Wossner állította össze az „Adressenbuch der Direktoren und Aufsichtsräte der Aktiengesellschaften“ (Berlin 1903) adatai alapján): a szerző iparágak szerint közli az adatokat, én csak a végösszegeket adom meg:

A részesedés módja	Deutsche Bank	Disconto-Gesellschaft	Darmstädter Bank	Dresdner Bank	Schaaffhausenscher Bankverein	Berliner Handelsgesellschaft
Igazgatósági tagok révén ..	101	31	51	53	68	40
Saját felügyelő bizottságának tagjai révén	120	61	50	80	62	34
E két mód egyike vagy másika útján	221	92	101	133	130	74
Felügyelő bizottsági elnökség vagy legalább 2 tagság révén .....:.....	98	43	36	41	46	33

213. old.: A legfőbb országok részesedése a világ tenger alatti kábelhálózatában:

	1898	1903
Anglia	68,33%	60,2
Egyesült Államok	11,10	18,2
Franciaország	10,10	9,0
Németország	1,88	4,5
Oroszország	4,32	3,8
Japán	0,90	0,8

239. old. ... Az elektromos ipar külföldi vállalatai (*Fasolt* „Die sieben grössten ... Elektrizitäts-Gesellschaften, ihre Entwicklung...“ nyomán. Drezda 1904); csak az *Oroszországra* vonatkozó adatokat és a végösszegeket veszem (millió márka):

Csoport		
Siemens & Halske	33,10	104,39
Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft	2,88	52,04
Schuckert	1,60	25,66
Union Elektrizitäts-Gesellschaft	2,88	17,53
Helios	21,60	27,70
Lahmeyer	—	5,12
Kummer	—	0,69
	Σ = 62,06	233,13

245. és 246. old. Petroleumtermelés Romániában

1886-ban	53 000 tonna
1907-ben	900 000 »

Külföldi tőke ebben az iparban:*

{ Nem rossz példa }

Német	74 millió frank
Francia	31
Holland	22
Román	16
Olasz	15
Amerikai	12,5
Belga	5
Angol	3
Más országoké	6,5
Σ = 185	

(54)

65) 283. és köv. old.

Az angol gyarmati bankok:
32 bank ... 2 136 fiók ..... 50,3 millió font sterling (részvénytőke)
× 25 = 1 257,5 millió frank

A francia gyarmati bankok:
20 bank 136 fiók** .... 326,8 millió frank

A holland gyarmati bankok:
16 bank 67 fiók ..... 98,0 millió forint
× 2(??) = 196 millió frank

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 257. old. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott. 253. old. — *Szerk.*

((töméntelen sok valósággal monográfikus adat Németország minden egyes *nagy* bankjáról és egyes tengeren túli bankjairól))

Pár példa:

(631. old.) Deutsch-Asiatische Bank (Sanghajban) (alapítva 1889. II. 12.) Az 5 000 részvény (à 1 000 tael) megoszlása

743. old.: Deutsch-Ostafrikanische Bank alapítva 1905. I. 5. 4 000 részvény (= 2 millió márka)

1.	Disconto-Gesellschaft igazgatósága	800	részvény 250
	Seehandlung Bank »	175	
	Deutsche Bank	555	——— 250
	Bleichröder	555	——— 100
5.	Berliner Handelsgesellschaft	470	
	Bank für Handel und Industrie	310	
	Robert Warschauer & Co.	310	——— 100
	Mendelssohn & Co.	310	——— 100
	Jacob Stern (Majna-Frankfurt)	470	
10.	M. A. v. Rothschild (»)	310	
11.	Norddeutsche Bank (Hamburg)	380	
12.	Sal. Oppenheim & Co. (Köln)	175	——— 100
13.	Bayrische Hypotheken- und Wechselbank (München)	175	
		5 000*	

Deutsch-Ostafrikanische Gesellschaft	2 800
Delbrück, Leo	100
Hansing & Co.	100
Von der Heydt	100
	4 000

* Így Leninnél. — *Szerk.*

Disconto-Gesellschaft	800	Bleichröder	555
Deutsche Bank	555	Mendelssohn	310
Berliner Handelsgesellschaft	470	J. Stern	470
Darmstädter Bank	310	Rothschild	310
	2 135		1 645

KAUFMANN: A FRANCIA BANKOK

66) *Dr. Eugen Kaufmann:* Das französische Bankwesen. Tübingen 1911. („Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik". I. pótfüzet.)*

362. old. (rövidítek): A francia fiókhálózat fejlődése 1870 óta (3 nagybank: Crédit Lyonnais; Comptoir National és Société Générale):

356. old. Ugyanaz a három bank

37. old. A francia takarékpénztárak

	Vidéki fiókok	Párizsi letéti pénztárak	Σ	Mérleg szerint kimutatott saját forgóeszközök millió frank	Idegen pénz	Betétek összege millió frankban	Betéttulajdonosok száma millióban
1870..	47	+ 17	= 64	— —(1872) *200*	*+427*		
1880..	127	+ 68	= 195	— — 253	953		
1890..	192	+ 66	= 258	— — 265	1 245	—3 325	7,3
1900..	505	+120	= 625	— — 615	2 300	—4 274	10,7
1909..	1 033	+196	=1 229	— — 887	4 363	—4 773 (1906)	12,5

!! Franciaország nemzeti vagyonát a francia pénzügyminiszter (az örökösödési adó alapján) **200** *milliárd* frank összegűnek mondotta (1903/05) — ez az összeg a ténylegesnél kisebb.

ebből *55* (27%) *18 000* személyé (37. old.)
75 (37%) *45 000* »

* Lásd *Lenin* Művei, 22. köt. 221. old. — *Szerk.*

|| *85.* old. Exkurzus: ***„Francia értékpapír-vagyon“*** ||| NB

Milliárd frank évente

Théry számítása (1907).. 61,4 francia $1\,^1/_3$ *milliárd* (87. old.)
NB|||| 38,5 külföldi 1 — helyesebben, szerinte,
99,9 $1\,^1/_2$ **milliárd** frank

kereken *100* milliárd frank

Théry a világ értékpapír-vagyonát (1907) 730 *milliárd* frankra becsüli

ebből 115—130 (Nagy-Britannia)
110—115 (Egyesült Államok)
100—100 (Franciaország)
60— 75 (Németország)
385 420

} ezek Neymarck számadatai } (*)

(*) 287. old., jegyzet (E. Kaufmann): ...„lly módon a Deutsche Bank a mérlegben kimutatott 72 millió márka részesedéssel a részvénybankoknak olyan köre fölött uralkodik, amely együttesen kereken $^1/_2$ *milliárd* tőkével és $1\,^1/_3$ milliárd idegen pénzzel rendelkezik.“ (Vö. *Lansburgh:* Das Beteiligungssystem im deutschen Bankwesen. „Die Bank“, 1910. június. 504. old.) |||| NB

Théry számítása

orosz (értékpapírok)	—10,9 milliárd frank
osztrák–magyar	— 3,65
egyiptomi	— 3,05
török	— 2,5
holland	— 1,45
svájci	— 1,45
olasz	— 1,4
portugál	— 1,35
angol (gyarmatokkal együtt)	— 1,30
belga (» »)	— 1,25
brazil	— 1,20
argentin	— 1,10
Balkán-államok (Törökország nélkül)	— 1,050

HEGEMANN: A FRANCIA BANKOK

C. Hegemann: Die Entwicklung des französischen Grossbankbetriebs. Münster in Westfalen 1908.

II. számú táblázatából (ugyanazon *három* francia nagybank kirendeltségeinek — fiókjainak és letéti pénztárainak — száma). (47. old.)

	Külföldi kirendeltségek	Vidék	Párizs	Σ
1870		62		62
1880	12	119	67	198
1890	24	194	66	284
1900	35	467	120	622
1906	44	660	179	883

!!	2 bank	2 001—5 000	alkalmazottal
	2 —	1 001—2 000	
	1 —	501—1 000	
	3 —	201— 500	
	14 —	101— 200	
	25 —	51— 100	
	148 —	21— 50	
	261 —	11— 20	
	744 —	5— 10	
	1 635 —	1— 4	
	110 ?		
Σ =	2 945		

HULFTEGGER: AZ ANGOL BANK

67) *Otto Hulftegger: Die Bank von England.* Zürich 1915. (Disszertáció.)

400. old.: A Bank of England letéteinek (leszámítva az állami pénzeket) és néhány magánbank letéteinek növekedése:

	Letétek (millió £)			Növekedés 1890-től 1912-ig
	1890	1900	1912	
Bank of England	32,99	36,96	52,95	60%
Lloyds Bank Limited	19,28	51,02	89,39	364%
London City and Midland Bank	—	37,84	83,66	—
London Joint Stock Bank	11,62	17,16	33,83	191%
National Provincial Bank of England	39,59	51,08	65,66	66%
Parr's Bank	6,21	24,22	41,68	571%
London County and Westminster Bank	—	—	81,69	—

JAFFÉ: AZ ANGOL BANKOK

E. Jaffé: Das englische Bankwesen. 1905. („Schmoller's Forschungen“. 109. füz.)

(234–235. old.)

Összes letétek valamennyi banknál *(millió £)*	Bankirodák száma	Lakosok száma 1 bankirodára
1858	2 008	
1872	2 924	10 767
1880 500—510	3 554 (1878)	
1881		9 461
1890 660—670		
1891		7 249
1900 840—850	6 512	
1901		6 238
1903 840—850	7 046	
1909: 915	7 861 (1908)	5 280

A „*Dictionary of Statistics*“ szerint

Webb: A complement to *Mulhall.* 1911. August Webb.

az Egyesült Államokban 1907-ben 23 900 bank volt. 1 bank 3 600 lakosra

MEHRENS: A FRANCIA BANKOK

Bernhard *Mehrens*: Die Entstehung und Entwicklung der grossen französischen Kreditinstitute. Berlin és Stuttgart 1911. („Münchener Volkswirtschaftliche Studien", Brentano és Lotz. 107. füz.)

311. old.: francia tőke értékpapírokban (ugyancsak Neymarck számadatai, amelyeket Kaufmann is közöl; lásd e füzet előző oldalát*).

Francia tőke értékpapírokban:

	milliárd frank	
NB	1850— 9	Az évi tőkefelhalmozás Franciaországban Neymarck szerint (311—312. old.) körülbelül $1\frac{1}{2}$—2 milliárd frank, — Leroy-Beaulieu szerint pedig (312. old., jegyzet) a *$2\frac{1}{2}$—3 milliárd* frankot is eléri.
	1869— 33	
	1880— 56	
	1890— 74	
	1902— 90	
	1906—100	

a Banque de France-ban 1908-ban 21,5 millió váltó 12,3 milliárd frank összegben, *263.* old.	*Váltók összege* Franciaországban
	1881—27,2 milliárd frank
	1890—25,2 (211. old.)
	1900—28,9
	1907—35,9

Tőke Tartalék millió frank	
1892—250 + 69,5	Ez *négy* bank tőkéje és tartaléka: Crédit Lyonnais, Comptoir National, Société Générale + Crédit Industriel (240. old.)
1900—500 + 144,7	
1908—575 + 216,2	
4 bankban	

WALLICH: A NÉMET BANKOK KONCENTRÁCIÓJA

Paul Wallich: Die Konzentration im deutschen Bankwesen. Berlin és Stuttgart 1905. („*Münchener Volkswirtschaftliche Studien*". 74. füz. (Brentano és Lotz.)) (173 old.)

---

* Lásd ebben a kötetben, 122—123. old. — *Szerk.*

átlapozás alapján ítélve, Riesser után *nil*; kisebb munka; úgy látszik, világos, de sokkal kevesebbet nyújt, mint Riesser.

ZOLLINGER (NEMZETKÖZI MÉRLEG) ÉS NEYMARCK

Dr. Walter Zollinger: Die Balanz der internationalen Wertübertragungen. Jéna 1914. („Probleme der Weltwirtschaft“. 18. sz. Lipcse. Harms kiadása.) *106.* old.: *Neymarck* („Bulletin de l'Institut International de Statistique“. XIX. köt. 2. füz. 1912.) az emissziókra vonatkozólag a következő számadatokat közli (ΣΣ ötéves időszakokra)**: *(68* vö. e *füzet* 17. old.*

milliárd frank

1871/75—45	76,1	1891/95 — 40,4	100,4	4—5% 570 milliárd után = 22,8—28—25 milliárd frank	NB
1876/80—31,1		1896/900— 60			
1881/85—24,1	64,5	1901/05 — 83,7	197,8		
1886/90—40,4		1906/10 —114,1			

206. old.

Értékpapírtulajdon (223. old.): {*A. Neymarck*}**

milliárd frank

	1908 vége		1910 vége		
Nagy-Britannia	130—135		140—142	saját számításom: 479= 80%	Nagy-Britannia 142
Egyesült Államok	115—120		130—132		Egy. Államok 132
Franciaország .	103—105		106—110		Németország 95
Németország ..	80— 85		90— 95		369
Oroszország ...	25— 27	NB	29— 31	NB	= 61%
Ausztria—Magyarország	21— 22		23— 24		
Olaszország ...	10— 12		13— 14		
Japán	6— 7		9— 12		
„Egyéb országok“	33— 38		35— 40		
Összesen	523—551		575—600		

* Lásd ebben a kötetben, 71—72. old. — *Szerk.*
** Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 247. old. — *Szerk.*

Ellenőrizve Neymarck alapján, *223.* old.

Saját számításom 1910-re kb.	(*) Íme ezek az „egyéb országok" csak az 1902. évre (32 milliárd)*:		
12,5	Hollandia	10	
7,5	Belgium	6	
7,5	Spanyolország	6	
6,25	Svájc	5 ←	most 6, véli a szerző
3,75	Dánia	3	
2,5	Svédország, Norvégia, Románia stb.	2	
40		32	milliárd frank

Zollinger alapján

(*) NB *W. Zollinger:* Internationale Wertübertragung und Kapitalanlage im Auslande, ihr Einfluss auf Produzenten und Konsumenten. „Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft". 69. évf. 3. füz.

NB Vö. *Ferdinand Moos:* Die französischen Kreditinstitute und die französischen und englischen Kapitalanlagen im Ausland. „Jahrbuch für Nationalökonomie und Statistik". 3. sor. 39. köt. 1910.

Svájcnak körülbelül 2,6 milliárd frank „külföldi értékpapírja" van (147. old.)

Franciaországnak pedig Svájcban — (1903) körülbelül *900 millió* frank. (148. old.)

Svájci *vasutak:* értékpapírjaik így oszlanak meg:

(Zollinger, 150. old.)

	millió frank
Franciaország —	420
Németország —	67
Belgium —	8
Anglia —	3
Hollandia —	2
Σ =	500 millió frank

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 248. old. — *Szerk.*

Külföldi munkások *Svájcban* az iparban = = 24,4%-a az összlétszámnak (Σ = 625 299), ebből 85 866 = 13,7% *olasz*

(108. old., Zollinger) Emissziók Németországban (a „Deutscher Oekonomist" alapján)

	Értékpapírok belföldi	külföldi	Σ	
1886—1890	4,4	+2,3	= 6,7	milliárd márka
1891—1895	4,8	+1,5	= 6,3	
1896—1900	8,2	+2,4	= 10,6	ugyanezek a számok Neymarck, *232.* old.
1901—1905	8,3	+2,1	= 10,5	
1906—1910	12,6	+1,5	= 14,1	

Emissziók Franciaországban (Zollinger, 111. old.)

	Francia		Külföldi		Milliárd frank
1902	— 64	+	66	=	130
1906	— 65	+	68	=	133
1910	— 69	+	73	=	142

„1910 végén a világon összesen 815 milliárd értékű, a különböző pénzpiacokon jegyzett és forgalomban levő értékpapír volt. Ebből a 815 milliárd értékű forgalomban levő értékpapírból 570—600 milliárd különböző országok állampolgárainak tulajdona." (223. old.: Neymarck.)

...„Csakugyan nem szabad összetéveszteni — ezt nem győzzük hangsúlyozni — az egy vagy több piacon jegyzett, forgalomban levő értékpapírok mennyiségét azzal az értékpapír-mennyiséggel, amely ez országok tőkéseinek tulajdonában van. Előfordulhat, hogy egy és ugyanazt az értékpapírt egyidejűleg több piacon is jegyzik és árusítják." (203. old.)

NB A szerző nagyjából kiküszöböli ezt a kétszeri számbavételt, s így 575—600 milliárdot kap 815 helyett.*

201. és köv. old. „Bulletin". Alfred *Neymarck:* La statistique internationale des Valeurs mobilières.

„Bulletin de l'Institut International de Statistique", 201. és köv. old.**

69) NB *Neymarcknak* ez a cikke a *9.* publikációja erről a témáról (a többi 8 a következő *kötetekben* található: IX.; XI., 2; XII., 1; XIII., 3; XIV., 2; XV., 2; XVI., 1; XVII. és XVIII., 2.)

NB Uo. több más cikke *ugyanerről* a témáról lásd mind a 19 köt. *mutatóját*, XIX. köt. 3.

19 köt. (a legtöbb 2—3 füzetből áll)
1. köt. — 1885
19. köt. — 1911

Az említett cikkben *Neymarck* az emissziók évi adatait is közli 1871-től 1910-ig; ezek a következők:

39,1; 76,1—39,1=37,0:7=5,3

1871	15,6	12,6	10,9	4,2	1,7	3,7	7,9	4,6	9,4	5,5	(1880)
[1881]	7,2	4,5	4,2	4,9	3,3	6,7	5,0	7,9	12,7	8,1	
(1891)	7,6	2,5	6,0	17,8	6,5	16,7	9,6	10,5	11,3	11,9	
(1901)	9,9	21,9	18,3	14,4	19,1	26,5	15,3	21,2	24,6	26,5	

NB *Külföldi* tőkék

Nagy-Britannia .... 85 milliárd frank (1910) (216. old.)
Franciaország 40
Németország ..... 20—25

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 247—248. old. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott. — *Szerk.*

Valamennyi ország külkereskedelme (behozatal + kivitel) *milliárd* frankban

1867/68— 55 milliárd frank
1876 — 70 » »
1889 — 93 » »
} Neumann-Spallart számadatai (219. old.)

1910 —132 —— } Neymarck számadata (218. old.)

↑

milliárd frank

Németország	—20	Egyesült Államok	25
Nagy-Britannia	—25	India (brit)	6
Franciaország	—13	Japán	2,3
Belgium	— 6,7	Kanada	3,5
Ausztria—Magyarország	— 5,4	Dél-Afrika (brit)	3
Olaszország	— 5,2	Egyiptom	2,2
Svájc	— 2,8		42,0
Spanyolország	— 2,0		
	80,1		

80,1 + 42,0 = 122, a szerzőnél viszont 132!!?? és csak ezeket az országokat vette számba!!!

A világ vasútjainak (1909-ben 983 868 kilométer) értéke mintegy **270** *milliárd* frank. (223. old.)

	1885	1905	1909	
Európa	195,2	305,4	325,2	ezer km
Ázsia	22,4	77,2	94,6	
Amerika	246,1	450,6	504,2	
Afrika	7,9	26,1	30,9	
Óceánia	12,9	27,0	28,9	
	484,5	886,3	983,8	

Mulatságosak a befejező szavak — a IX. § címe: „A nemzetközi köz- és magánvagyon és a világbéke" (**225.** old.) — ...„Hát feltételezhető, hogy a világbékét veszélyeztethetnék? ... hogy e mérhetetlen számok láttán ... megkockáztatnák egy háború kirobbantását? ... Ki merne ekkora felelősséget vállalni?"...*

Vö. Kautsky az „ultraimperializmusról"[15]

* Lásd ugyanott, 300. old. — *Szerk.*

„Előbbi statisztikai adataink alapján a francia tőkések tulajdonában levő francia és külföldi állami kötvények és értékpapírok összege a következőképpen alakulhatott":

		Milliárd frank	Ebből külföldi	
NB	Évek: 1850 vége—	9		
	1860—	31	— — — — —	
	1869—	33	— — — — 10	
	1880—	56	— — — — 15	
	1890—	74	— — — — 20	
	1902— 87— 90		— — — — 25—27	
	1910—106—110		. . . . . 30—40	

(289. oldal) (vö. e füzet 67. old.*)

A külföldön befektetett francia tőke megoszlása országok szerint (290. old.):

milliárd frank

Oroszország	10—11**	Svájc	1/2
Anglia	1/2	Spanyolország és	
Belgium és Hollandia	1/2	NB Portugália	3—4
Németország	1/2	Egyesült Államok és Kanada	2—3
Törökország és Szerbia	2—2 1/2	Egyiptom és Szuez	3—4
Bulgária, Románia és Görögország	2—3	Argentína, Brazília és Mexikó	4—5
Ausztria— Magyarország	2—2 1/2	Kína és Japán	1—2
Olaszország	1—1 1/2	Tunisz és a francia gyarmatok	2—3
		Σ (tőlem) =	34—43 1/2

TAYLOR: SHOP MANAGEMENT

70) *Frederick W. Taylor: Die Betriebsleitung* (Shop management). (Fordította és **kiegészítette *Wallichs.*)** 2. kiad. Berlin 1912.

Wallichs 1911-ben Amerikába látogatott. Példa a Bethlehem Steel Corporationból (17. old.):

	most	*régebben*
924 000 tonna szállításának összköltségei	130 000	280 000 márka
tonnánként	0,139	0,304 »
Munkabér 1 munkásra	7,80	4,80 »
1 munkásra eső szállítás, tonnában	57	16 tonna!!!

* Lásd ebben a kötetben, 126. old. — *Szerk.*

** Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 251. old. — *Szerk.*

Egy másik példa (márkában) (32. old.):

	régebben		*most*
Napi munkabér	10,0		14,50
Gépköltségek	14,0		14,0
Napi összköltség	24,00		28,50
	: 5	darab	: 10
költség 1 darabra	= 4,80	naponta	= 2,85

„Nem szabad szem elől téveszteni, hogy eleinte számolni kell bizonyos ellenállással, különösen a munkásság alsóbb rétege részéről, amely mindig igyekszik majd a többi, penzumrendszerben dolgozó munkást rábeszéléssel meggátolni a legmagasabb teljesítmény elérésében." (28. old.) sic!!

...„nehéz átmenet a szokásos munkamódszerek lassú üteméről a gyors termelésre, amely a műhely jó vezetését jellemzi" (29. old.)...

9. old.: „A rendszeres lazsálásnak a fő célja az, hogy a műhely vezetőségének ne lehessen világos képe a gépek és a munkások lehetséges teljesítményéről.

A mesterséges időhúzásnak ez a módszere olyannyira általános, hogy a szokásos bérezési rendszerrel dolgozó nagy gyárakban alig akad jó mesterember, aki idejének jelentékeny részét ne olyan módszerek kiagyalásával töltené el, amelyek lehetővé teszik neki, hogy a lehető leglassabban dolgozzon, de munkaadóját mégis meggyőzze szorgalmáról." (9. old.)...

„A szerző, jóllehet 1883 óta az Egyesült Államok legkülönbözőbb iparágaiban bevezette eljárását, mégsem ütközött sohasem munkabeszüntetésbe, s véleménye szerint annak bevezetése esetén csak akkor elkerülhetetlen a sztrájk, ha a munkások többsége olyan egyesülethez tartozik, melynek előírásai annyira merevek, hogy tagjait kizárólag az egyesület által megszabott alapelvek szerint engedi dolgozni." (25. old.)... !! (71

Még egy példa (33. és köv. old.). Lányok *kézzel* selejtezték ki az érdes és más hibás golyókat (csiszolt acélgolyókat).

Felügyeletet, ellenőrzést, „időtanulmányt" vezettek be, kiválogatták a legjobb munkásnőket etc, etc. „Kiderült,

hogy addig az időnek eléggé jelentékeny részét fecsegéssel és semmittevéssel töltötték, s ezért a leghanyagabbakat először is különültették, vagy ha javíthatatlanoknak bizonyultak, elbocsátották." (35. old.)...

(35. old.)	*régebben*	*most*
Eredmény: a lányok létszáma	120	35
heti bérük	15—19 márka	27—35 márka
munkanap	10 $^1/_2$ óra	8 $^1/_2$ óra
a munka minősége	100%	158%

A **mesterek** „funkció-rendszere":

I) *a műhelyben*

1. Előkészítő mesterek (a voltaképpeni munka)
2. A munka ütemét megállapító mesterek
3. Vizsgálómesterek
4. Karbantartó mesterek (rend)

II) *az irodában*

1. Munkaelosztók (a munka elosztása)
2. Utasítási lapokat kiadó tisztviselők (a munka kiadása)
3. Idő- és költségmérő tisztviselők
4. Ellenőrző tisztviselők (általános felügyelet).

NB A szerző szerint helytelen az a felfogás, hogy egy gyár annál jobban dolgozik, minél kisebb a „nem termelő" munkások létszáma (termelő munkások = = fizikai munka; „nem termelők" = felügyelők etc., mesterek etc.). *Ellenkezőleg.*

50. old. (133. § (281—283. old.)) A legjobb gyárakban 1 „nem termelő" 6—7 termelő munkásra. A legrosszabbakban —1 „nem termelő" 11 termelő munkásra.

63. old. **Wallichs** a **kitűnő** Tabor Manufacturing Co.-ban (körülbelül 100 munkás; szerszámokat és öntödei gépeket készítenek) azt látta, hogy 1 tisztviselő jut *3* munkásra!!!

67. old. A „reform“ előfeltételei ((végrehajtása *2—4* évet *(72* igényel!!)) ... „egy törzs összeválogatása különösen nagy teljesítőképességű munkásokból, akik hajlandók magas keresetért megfeszített munkát végezni“...

...„a felügyelő mesterek és tisztviselők létszáma legalább megduplázódjék“... (67. old.)...

((írásbeli jelentések akár *nyomtatott* űrlap formájában is, *minden* munkástól!! a mesterekről nem is szólva!!))

...„de azért még eléggé hosszú időre van szükség, míg ők“ (az emberek) „hozzászoknak ahhoz, hogy minden perc kihasználásával megfeszített munkát végezzenek, és sokaknak ki kell válniuk, mert a legjobb akarattal sem tudják ezt megszokni.“ (69. old.) NB

...„a mesterré vagy előmunkássá válásra sokkal nagyobb lehetőség kínálkozik, minthogy az új körülmények között nagyobb számban lesz szükség ezekre a szervekre“. (75. old.) NB

(csalogatják és *megvesztegetik* a munkásokat mesterré való *előléptetéssel)*

Az időtanulmány igen körülményes dolog. Például, az egyik mérnök (Sandford E. Thompson) (81. old.) **hat** éven át folytatott időtanulmányt építőmunkáknál!!! Saját maga végezte a megfigyeléseket kezében stopperórával, és 2 asszisztens közreműködésével feldolgozta az adatokat!! ((Építési munkák, falazás, ácsolás, „betonozás“, földmunkák stb. stb.))

...„csak egyetlenegy szakma a fent említettek közül egy 250 oldalas könyvet töltött meg (táblázatok és szöveg)“ ... !

Ezek után *tized* másodpercekben (84. old.) (speciális órák) — a legkisebb műveletek külön-külön (a lapát letevése; a talicska megemelése; a talicska tolása; a talicska leállítása; a lapát felemelése etc. etc. etc.), a talicska méretei (m^3), *idem* a lapáté etc. etc.

Az időméréshez a *legjobb* munkásokat kell kiválasztani (91. old.), s ezeknek *magasabb* bért kell fizetni (béremelést **ígérni**)...

Még egy példa: a kazánok ellenőrzése és tisztítása. A szer- *(73* ző asszisztensét bízta meg a kérdés tanulmányozásával. Ez kezdő volt és *semmire* sem ment, A szerző maga látott hozzá

a munkához, és figyelte az időt. Kiderült, hogy sok idő kárba vész, mert a munkát „kényelmetlen testtartásban" végzik. (99. old.) A munkások könyökére, térdére és derekára *„védőpárnákat* készítettek és speciális szerszámokat terveztek az egyes munkákhoz" stb. stb. (100. old.)

250 és 40

„Az egész előíráson" (oldalakon át: hogyan is kell a dolgot, vagyis a munkát elvégezni), „amikor először alkalmazni kezdték, sokat nevettek"... Eredmény: egy 300 *lóerős* kazáncsoport ellenőrzésének és tisztításának bére **250** márkáról **44** márkára csökkent!!!

A szerző 10 évig dolgozott a Midvale acélművekben, és ez alatt az idő alatt egyetlen sztrájk sem volt. A legjobb munkások nem léptek be szervezetbe, mert jobb (magasabb) bért kaptak.

„A cégnek az volt a politikája, hogy megfelelő alkalommal minden munkásnak emelte a bérét és előléptette mindazokat, akik ezt megérdemelték. Minden egyes munkás jó és rossz oldalait pontosan nyilvántartották — — ez elsősorban az előmunkások teendője volt —, s így mindenkivel méltányosan járhattak el. Ha egy üzemben a munkásokat egyéni értékük szerint fizetik, a jól fizetett munkásoknak nem lehet érdeke, hogy a rosszabbul fizetettekkel egyesüljenek." (101. old.)...

Sok fecsegés a munkásosztály és a vállalkozók érdekközösségéről etc. A szerző *helyesli* a pénzbírságot mint a legjobb fegyelmi intézkedést... Bírságok egy balesetbiztosítási pénztár javára ((a bírságok mértéke 5 pfennigtől 250 márkáig — a tisztviselőkkel *szemben is*, önmagukkal *szemben is!!*))...

NB
A kapitalizmusban *„kínzás* vagy **bűvészmutatvány"**

csak *60 000* munkás

Wallichs kiegészítő fejezete („A legutóbbi idők eredményei") — Amerikában tehát mindössze körülbelül **60 000** munkás dolgozik az (a tervszerű üzemvezetés elvei szerint) újjászervezett üzemekben (109. old.)...

Gilbreth a kőművesszakmában honosította meg ezeket az elveket, és a munkások teljesítményét óránkénti 120 tégláról 350 téglára emelte (109. old.) (18-ról 5-re csökkentve a műveletek számát)...

A kongresszus bizottságot küldött ki a *Taylor*-rendszer tanulmányozására (109. old.)...

A nagyon befolyásos munkásszervezetek ellenzik a Taylor-rendszert (110. old.)... Meghiszem azt!

(Wallichs): ...„A »tervszerű üzemvezetés« kifejezés csak frázis, amelynek tartalmát jobban adja vissza az »intenzív termelőtevékenység« fogalma“ (111—112. old.)... helyes!!! (74

Függelék. Vitaanyag. Sokan utalnak arra, hogy ez nem csak Taylortól függ, mert *„kettőnállavásár“*: a munkásszervezetek pedig ebbe nem egyeznek bele. (119., 116. és más old.)

129. old.: Oberlin Smith javasolja, hogy az iskolákban vezessék be a Taylor-rendszer tanítását.

Vége

SEUBERT: AUS DER PRAXIS DES TAYLOR-SYSTEMS

Dipl. Ing. *Rudolf Seubert: Aus der Praxis des Taylor-Systems.* Berlin 1914.

A szerző 8 hónapig folytatta tanulmányait főleg a Tabor Manufacturing Company (Philadelphia) cégnél, és részletes *gyakorlati* leírást ígér.

6. old. „Aki a német és az amerikai viszonyokat ismeri, minden további nélkül elismeri, hogy takarékos anyagfelhasználás tekintetében a német ipar sokkal előbbre van, mint az amerikai, az emberi munkaerő takarékos felhasználása tekintetében viszont Németország még sokat tanulhat az Egyesült Államoktól.“ (7. old.)... jellemző!

Az „időtanulmányt“, mondja, inkább „teljesítménytanulmánynak“ kellene nevezni: nemcsak az *időt* figyelik, hanem a *legjobb* munka*módszereket* is tanulmányozzák és megállapítják. (9—10. old.)..,

NB — „Munkatudomány" (10. old.) filmfelvevőgép segítségével tanulmányozzák a mozdulatot — ferde helyzet megkönnyíti az anyag felvételét (odanézés nélkül) etc. etc.

NB „Semmiféle felesleges vagy célszerűtlen mozdulatokat." (15. old.)

sic!!!! NB A dolgot óvatosan kell bevezetni, Amerika *demokratikus* szokásainak megfelelően (22. old.), nehogy ebben „gyötrést" lássanak (22. old.)

75) általában vagy $^1/_3$-dal fel kell emelni a bért a mostanihoz képest

NB elpolgáriasítani!! s a munkás „máris" (vagyis a + $^1/_3$-dal) „olyan gazdasági fokon áll, mint egy elég jól kereső közepes kereskedő vagy technikus" (22. old.)...

30. old.: **„öt évig"** tart „átlagban" Taylor reformja: a Tabor Manufacturing Companyt !! a Taylor-rendszer bevezetésével kapcsolatos súlyos terhek miatt **„csőd** fenyegette".

A Tabor Manufacturing Co.-t az 1890-es években alapították. 1904-ben lezajlott egy sztrájk (amelyben félig győztek). Az üzlet rosszul ment. Taylor azt ajánlotta, hogy pénzt előlegez, ha szervezési módszerét alkalmazhatja. (32. old.) Megegyeztek.

5 év múltán: a termelés 80%-kal emelkedett
a költségek 30%-kal csökkentek
a munkabér 25%-kal emelkedett

1912-ben 45 munkás (33. old.)
48 (!!sic!!!) *tisztviselő* és *mester* ((általában 1:3)) (clerks) (irodai tisztviselők, alkalmazottak és mesterek)

Következnek másolatok a „kulcsokról" (rövidítések), űrlapokról, aktákról, utasítási lapokról — rengeteg irkafirka, rettenetesen bonyolult... „talmud"-nak nevezik ezt a tisztviselők (35. old.)...

Egy tisztviselő *csak* a teljesítmény tanulmányozásával foglalkozik (időtanulmány), s így módja nyílik arra, hogy minden kézmozdulatot stb., minden műveletet alaposan *tanulmányozzon*, és hogy ezeket *javítsa*,

...„Így aztán a Tabor Manufacturing Co.-ban nincs is nap, hogy a teljesítménytanulmányok alapján valamelyik munkát célszerűségét illetően meg ne vizsgálhattak és ne tökéletesíthettek volna.“ (107. old.) || NB

153. old.: „Idő- és *mozdulat* tanulmány“ = = a „legérdekesebb“, a „legszenzációsabb“ a Taylor-rendszerben. || NB

[Órák — az óráknak és az óra századrészeinek mérésére. (124. old.) Ez kényelmesebb.]

Milyen nehézségekbe ütközik e rendszer bevezetése Németországban: ...„Németországban a dolgozó osztályok társadalmi rétegeződése olyan nehézségeket támaszt, amelyet nem szabad lebecsülnünk. Németországban a diplomás ember a nem diplomással, a mérnök a mesteremberrel, a mester a munkással a legszívesebben »parancsoló hangon« beszél. A Taylor-rendszerben, ahol valamennyiüknek munkatársaknak kell érezniük magukat, az ilyen hang már megengedhetetlen lesz.“ (152. old.)... *Évek* kellenek majd, míg hozzászoknak ahhoz, hogy „munkások mesterekké és tiszviselőkké léphetnek elő“... || !! NB

Vége

GILBRETH: MOTION STUDY

Frank B. Gilbreth: Motion Study as an Increase of National Wealth. („Annals of the American Academy“. 1915. május. 96. és köv. old.) (76

...„Tanulmányozták és szabványosították minden egyes embernek a mozdulatait, bármilyen munkát végez is...

...A falazásnál egyetlen tégla lerakásának a mozdulatait 18-ról 5-re csökkentették, s így a teljesítmény óránként 120 téglárol 350 téglára emelkedett. A pamutszövet hajtogatásánál a mozdulatok számát 20—30-ról 10—12-re csökkentették, aminek eredményeképpen a hajtogatott végek száma a fáradság fokozódása nélkül 150 tucatról 400 tucatra emelke- || ?

dett. Tanulmányozták egy leánynak a mozdulatait, aki címkét ragasztott cipőkrémes dobozokra. Módszerein csak valamicskét változtattak, s míg korábban 40 másodperc alatt készült el 24 dobozzal, most kisebb erőfeszítéssel 20 másodperc kellett a 24 dobozhoz. Az ilyen tanulmányok nemcsak más szakmák munkásainál és munkásnőinél csökkentették a mozdulatok számát, hanem sebészeknél, ápolónőknél, irodai alkalmazottaknál is, egyszóval minden munkaterületen, ahol ilyen vizsgálatot megejtettek."... (96—97. old.)

A zsinórverő gépek összeszerelésénél ... „ahol azelőtt egy ember naponta 18 gépet szerelt össze, most lehetővé vált, hogy az addiginál nagyobb fáradság nélkül 66 gépet szereljen össze naponta" (97. old.)...

A legújabb módszer = 1) mikromozdulat-tanulmány... 2) „kronociklográf" alkalmazása (97. old.)...

I. A munkás elé odahelyeznek egy „mikromozdulatmérő órát", amely „a mozdulatokat rögzítő film kockáin a nap különböző időpontjait" jelzi (98. old.)...

II. „A mozdulattanulmány kronociklográfiai módszerének lényege az, hogy kis villanykörtéket szerelnek a munkát végző ujjaira vagy valamelyik testrészére, vagy pedig arra az anyagra, amelynek mozgási útját tanulmányozni kívánják"... (a fény mozgását, vonalát fényképezik). (98. old.)

Ezek a tanulmányok az egész társadalom érdekeit szolgálják... „Egyik jellemző eredményük az, hogy fokozatosan áthidalták az iskola és a gyár között tátongó szakadékot. A beható mozgástanulmányok

77) !! NB azt bizonyítják, hogy mechanikai szempontból sokkal nagyobb a hasonlatosság az egyes ipari szakmák, sőt még a szellemi foglalkozások között is, mint ezt eddig lehetőnek tartottuk. Az iparnak egyre több és több, kifejlesztett kézügyességgel rendelkező fiatal munkásra lesz szüksége"... (101. old.)...

ezt az elemi iskolákban kell tanítani:

...„»kézügyesség«, vagyis az ujjizmokat úgy kell edzeni, hogy azok könnyen és gyorsan megfeleljenek a szakmunka igényeinek"...

Ma „óriási pazarlás" folyik (102. old.), mert szétszórtan, párhuzamosan stb. végzik a „vizsgálatokat" ... „Az Egyesült Államok kormányának a feladata, hogy egy hivatalt létesítsen a gépesített szakmák szabványosítására. Az ott megállapított és összegyűjtött szabványok közkinccsé válnának, s az önálló kutatók ezek alapján további szabványokat dolgozhatnának ki." (103. old.)...

kitűnő példa arra, hogy a kapitalizmusban a technikai haladás a szocializmus felé vezet.

JEIDELS: DAS VERHÄLTNIS DER DEUTSCHEN GROSSBANKEN ZUR INDUSTRIE

Dr. Otto *Jeidels:* Das Verhältnis der deutschen Grossbanken zur Industrie mit besonderer Berücksichtigung der Eisenindustrie. Lipcse 1905. („Schmoller's Forschungen". *24.* köt. *2.* füz.)) *(78*

Az előszó kelte: 1905 június

Riesser *után* olvashatatlan: ismétlések, nyersanyag, jelentéktelen tények, nil új
Ez csak a könyv elejére vonatkozik. Riesser nyilván lopott belőle. Amikor az **iparhoz** való viszonyról van szó, Jeidels gazdagabb, elevenebb, okosabb, tudományosabb.

18. old.: Egy példa: vásároltak a Gelsenkirchener Bergwerksgesellschaft részvényeiből (1904-ben), hogy *Thyssent* beválasztassák a „felügyelő bizottságba" (!!). szokásos jelenség

57. old.: Az ipari társaságok emisszióiban részt vevő bankok (részvénybankok) és magánbankárok száma

	bankárok	1 bankárra eső emissziók	bankok	1 bankra eső emissziók
1871/72	90	4,4	31	6,1
1899	34	2,7	16	12,4

103. old.: A Mannesmann testvérek „varrat nélküli csövekre" szóló szabadalmaikat *16* millió márkáért adták el (!)... (1890)...

Minden válság (1857, 1873, 1900) koncentrációhoz vezet, de különösen az 1900. évi:

„Az 1900-as válság idején a legfőbb iparágak óriásvállalatain kívül volt még sok olyan vállalat is, amelynek a szervezete a mai fogalmak szerint elavult volt, — »tiszta«" (azaz nem kombinált) „vállalatok, amelyek a nagy konjunktúra hullámhegyén emelkedtek a magasba. Az áresés, a kereslet csökkenése ezeket a »tiszta« vállalatokat olyan nyomorúságos helyzetbe juttatta, amilyenbe a kombinált óriásvállalatok részben egyáltalán nem, részben csak igen rövid időre kerültek. Ennek következtében az 1900-as válság sokkal nagyobb mértékben vezetett ipari koncentrációra, mint a korábbiak, mint az 1873-as válság, amely ugyan előidézett kiválasztódást, de a technika akkori színvonalán ez a kiválasztódás nem vezetett a győztesen kikerült vállalatok monopóliumára. Ilyen tartós monopóliumuk van bonyolult technikájuk, nagyszabású szervezetük és hatalmas tőkéjük révén igen nagy mértékben a mai vas- és villamossági ipar óriásvállalatainak, kisebb mértékben a gépipar, továbbá bizonyos fém- és közlekedési, valamint egyéb iparágak óriásüzemeinek." (108. old.)...*

NB

79)

monopólium

111. old.: — amikor el kellett érni azt, hogy a *Phönix* cég csatlakozzon a *Stahlwerksverbandhoz*, a Schaaffhausenscher Bankverein felvásárolta részvényeinek *többségét* és keresztülhajszolta a határozatot.

Ugyanígy a *Dresdner Bank* „kivívott" 2 helyet a Königs- und Laurahütte „felügyelő bizottságában" (négy évvel ezelőtt), és elérte, amire szüksége volt...

A felügyelő bizottságok szerepe igen széles körű (valójában esetleg = *igazgatóságok)*...

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 216. old. — *Szerk.*

...„Felügyelő bizottsági tagságot önként adnak előkelő nevű személyeknek, valamint egykori államhivatalnokoknak, akik a hatóságoknál egy és más könnyebbséget tudnak kijárni“... (149. old.)*

sic! (egyszerű!)

„A nagybank »felügyelő bizottságában« rendszerint találunk ... parlamenti képviselőt vagy berlini városatyát.“ (152. old.)...**

szokásos história!!

155. old. (in fine) ... „De a felsorolt esetek“ (a szerző egy csomó **„n e v e t“** sorol fel: Dernburg — a Darmstädter Bank igazgatója, Gwinner — a Deutsche Bank igazgatója) „világosan mutatják, hogy az ipari tényezők rendszerint saját szakmájuk vagy saját területük társaságainak felügyelő bizottsági tagjai, a nagybankok igazgatói ellenben a legkülönbözőbb vállalatok igazgatásában képviselve vannak“...

1. A *Schaaffhausenscher Bankverein* igazgatója *3 3* társaság „felügyelő bizottsági“ tagja!! (155. old.)

150. old.: egy példa arra, hogy *3 5* felügyelő bizottsági tagság van egy kézben... (35. old.)

156. old. ...„Egyes nagyiparosok működési területének ezzel a kiszélesítésével és a vidéki igazgatóknak egy bizonyos ipari területre való korlátozódásával párhuzamosan a nagybankok vezetői mindinkább meghatározott üzletágakra specializálódnak. Az ilyen specializálódás általában csak akkor képzelhető el, ha az egész bankszakma és különösen az iparral való kapcsolata nagy méreteket öltött. Ez a munkamegosztás két irányban folyik: az iparral mint egésszel való érintkezést az igazgatók egyikére bízzák mint külön munkaterületet, emellett minden igazgató mint felügyelő bizottsági tag elvállalja egy-egy különálló vállalatnak vagy több, szakmája és érdekeltségi köre szerint egymáshoz közel álló vállalatnak az ellenőr-

(80

a társadalmi gazdaság „ellenőrzése“

* Lásd ugyanott, 228. old. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott. — *Szerk.*

zését.. Az egyik igazgató munkaterülete a belföldi ipar, sőt néha csupán a nyugatnémetországi, a többieké a külföldi államokkal és iparral való kapcsolat, személyi ügyek, tőzsdeügyletek stb. Ezenkívül a bankigazgatók mindegyikének gyakran van még valami külön iparága vagy vidéke is, ahol mint felügyelő bizottsági tag bizonyos szerepet játszik; az egyik főleg villamossági társaságok, a másik vegyészeti gyárak, sörfőzdék vagy cukorgyárak felügyelő bizottságaiban működik, a harmadik csak néhány elszigetelt iparvállalat felügyelő bizottságában, de annál több nem ipari vállalat, mondjuk biztosító társaságok felügyelő bizottságában. Ha ezt egyes berlini bankigazgatók példáján akarnánk tanúsítani, túlságosan is személyi síkra terelnénk a dolgot. Annyi bizonyos, hogy a nagybankokban, üzleteik méreteinek és sokféleségének növekedése arányában, a vezetők között egyre nagyobb a munkamegosztás — azzal a céllal és eredménnyel, hogy így, mondhatni, némileg a tisztán bankügyletek fölé emelkedjenek és az ipar általános kérdéseiben, valamint egyes iparágak speciális kérdéseiben nagyobb ítélőképességre és szakértelemre tegyenek szert, s ezáltal a bank ipari érdekkörében nagyobb akcióképességgel rendelkezzenek. A bankoknak ezt a rendszerét kiegészíti az a törekvés, hogy saját bankjuk, illetve az alájuk tartozó bankok ellenőrző bizottságaiba olyan embereket válasszanak, akik jól ismerik az ipart: ipari vállalkozókat, egykori hivatalnokokat, különösen olyanokat, akik a vasúti igazgatóságnál, a bányafelügyelőségnél szolgáltak,* mégpedig nem is annyira az ipari vállalatokkal való kapcsolatukért, mint inkább azért, hogy szaktaná-

NB

NB

„rendszer“

81)

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 229—230. old. — *Szerk.*

csokat adjanak — olyan tanácsokat, amelyek nem annyira főiskolai képzettségre, mint inkább sokéves műszaki, üzleti és emberi tapasztalatokra támaszkodnak.“... (157. old.)...

...„De a bankigazgatónak mint felügyelő bizottsági tagnak nemcsak az az előnye, hogy hivatalának lelkiismeretes ellátásában a bankkal szemben fennálló kötelességei folytán érdekelt: a piac helyzetéről is a legtájékozottabb, a felügyelő bizottság kereskedelmi-technikai teendőinek elvégzésére felhasználhatja nagy tisztviselői apparátusát; éppen az a körülmény, hogy sok társaságot ismer, megkönnyíti neki az egyes társaságok megítélését, megóvja egy-egy vállalat túlbecsülésétől, amely oly gyakori ott, ahol egy magánember egyetlenegy társaság felügyelő bizottsági tagja.“ (157—158. old.)

NB

áttekintés az „egészről“

A nagybankok 1903 végén a következő arányokban voltak képviselve ipari társaságok **FELÜGYELŐ BIZOTTSÁGAIBAN:** (161—162. old.)*

	Deutsche Bank	Disconto-Gesellschaft	Darmstädter Bank	Dresdner Bank	Schaaffhausenscher Bankverein	Berliner Handelsgesellschaft	Végösszeg (tőlem) *6 nagybank*	
Igazgatók révén	101	31	51	53	68	40...		344
Saját felügyelő bizottsági tagjaik révén	120	61	50	80	62	34...		407
Összesen	221	92	101	133	130	74...		751
Elnökség vagy több mint két személy révén	98	43	36	41	38	33...	1040	289

* Lásd ugyanott, 228. old. — *Szerk.*

nem írtam ki ezt már Riesserből? Vö. 170—171. old.: felügyelő bizottsági tagok *iparágak* szerint... 137. és 139. old.: ipari emissziók

„egyetemes természet"

„sűrű háló"

...„Az iparban folyó bankügyletek egyetemes természete, ahogy azt eddig leírtuk, az a tény, hogy a nagybankoknak módjuk van a szabályos üzletmenetet, az üzletszerű hitelnyújtást, az emissziókat, a felügyelő bizottsági tagságokat rendszeresen ipari vállalatokkal való szoros, tartós kapcsolatok eszközeként felhasználni, — mindez olyan sűrű hálót sző a bank és az ipari vállalat köré, hogy ez a vele való egyes üzletekért folyó konkurrenciaharcot gyakran, sőt egyik-másik társaságnál tartósan kikapcsolja." (163. old.)...

82)

„egyetemes jelleg"

„ellentétben" (a múlttal)

„Ha az ipari kapcsolatokat összességükben vizsgáljuk, arra az eredményre jutunk, hogy az iparnak dolgozó pénzintézetek egyetemes jellegűek. A bankok egyéb formáival ellentétben és ellentétben azzal az irodalomban néha felmerülő követeléssel, hogy a bankok specializálják magukat bizonyos területre vagy iparágra, nehogy elveszítsék a talajt a lábuk alól — a nagybankok arra törekednek, hogy az ipari vállalatokkal való kapcsolataikat hely és termelési ág szerint minél változatosabbá tegyék, s hogy egyre inkább kiküszöböljék a tőke hely és iparág szerinti megoszlásának egyenlőtlenségeit, amelyek az egyes vállalatok fejlődéstörténetében lelik magyarázatukat.* Ezzel párhuzamosan érvényesül az a törekvés, hogy az ipari kapcso-

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 230—231. old. — *Szerk.*

latokat a rendszeres tartós üzleti összeköttetésre alapozzák és a felügyelő bizottsági tagságok betöltésének szerteágazó rendszerével juttassák kifejezésre ezeket az összeköttetéseket, s így tegyék lehetővé kiszélesítésüket és elmélyítésüket; e két befolyási szférához képest az emissziós tevékenység a nagybankok ipari kapcsolatai szempontjából jelentőségét tekintve viszonylag háttérbe szorul. Az iparral való kapcsolatot általánossá tenni — ez az egyik tendencia, e kapcsolat tartóssá és szorossá tétele — a másik; a hat nagybanknál mindkét tendencia, ha nem is teljesen, de nagyjából azonos mértékben máris messzemenően megvalósult.“ (180. old.)...*

„tendencia“

„Az ipari kapcsolatok a maguk új tartalmával, új formáival és új szerveivel, nevezetesen az egyidejűleg centralizáltan és decentralizáltan szervezett nagybankokkal, mint jellegzetes nemzetgazdasági jelenség aligha alakulnak ki a kilencvenes évek előtt; sőt, bizonyos értelemben, ezt a kezdeti pontot csak 1897-re tehetjük, amikor hatalmas »fúziók« voltak, amelyek az ipari bankpolitika megfontolásaiból először vezetik be az új decentralizált szervezetet, — vagy esetleg még későbbi időpontra, mert csak az 1900-as válság gyorsította és erősítette meg óriási mértékben a koncentrációs folyamatot mind az iparban, mind a bankszakmában, csak ez tette az iparral való kapcsolatot igazán a nagybankok monopóliumává, ez tette ezt a kapcsolatot sok tekintetben jóval szorosabbá és intenzívebbé.“ (181. old.)...**

„új“ ipari kapcsolatok a bankokkal

„aligha a kilencvenes évek előtt“ 1897

válság (1900)

(83

* Lásd ugyanott, 231. old. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott, 233. old. — *Szerk.*

az 1900-as válság után (depresszió)

...„A hirtelen koncentráció a rajnavesztfáliai bányaiparban, a Stahlwerksverband alapítása, a nagy elektromos társaságok fúziói stb. kétségtelenül sokkal közelebb hozták gyakorlati megoldásához a bankok és az ipar kapcsolatának kérdését.“ (182. old.)...

...„a modern ipari vállalkozás a gazdasági élet egészen új szféráiba helyezte a bankokat... a bankokat az elvileg tisztán közvetítői tevékenység köréből bizonyos fokig az ipari termelés körébe vitte... ...A nagybankok ily módon“ (az iparral való kapcsolat révén) „nemcsak az egyes üzemek fejlődési tendenciáival kerülnek érintkezésbe, hanem az egy-egy iparág különböző vállalatai közötti és egész iparágak közötti összefüggésekkel is.“ (183. old.)...

NB

„Aki az utóbbi évek során megfigyelte a nagybankok igazgatóságaiban és felügyelő bizottságaiban beállott személyi változásokat, annak észre kellett vennie, hogyan került a gyeplő mindinkább olyanok kezébe, akik a nagybankok szükséges és egyre aktuálisabb feladatának tartják az ipar általános fejlődésébe való aktív beavatkozást, s hogyan alakulnak ki ebből az új és a régi bankigazgatók közt tárgyi, sőt gyakran személyi ellentétek is. Alapjában véve arról van szó, hogy nem árt-e az ipari termelésbe való beavatkozás a bankoknak mint hitelintézeteknek, nem áldozzák-e fel a megbízható elveket és a biztos nyereséget egy olyan tevékenység kedvéért, amelynek semmi köze sincs a hitelközvetítéshez, és amely a bankot olyan területre viszi, ahol még inkább alá van vetve az ipari konjunktúra vak uralmának, mint eddig. Míg a bankok idősebb vezetői közül sokan így beszélnek, a fiata-

NB

84)

lok többsége az ipar kérdésébe való aktív beavatkozásban ugyanazt a szükségszerűséget látja, amely a mai nagyipari fejlődéssel együtt a nagybankokat és a jelenlegi ipari bankügyleteket létre hívta. Csak abban az egyben egyezik mindkét fél, hogy a nagybankok új tevékenysége számára még sem szilárd elvek, sem konkrét cél nincsenek“... (184. old.)...*

átmenet... mihez?

„A külfölddel és külföldön folytatott bankműveletek három részre oszlanak, s ezek közül mindegyik egy meghatározott fejlődési foknak felel meg: a nemzetközi fizetési forgalomra, külföldi kölcsönök vállalására és a külföldi ipari vállalatokban való részvételre ... mindegyik ... rányomta bélyegét a német nagybankok külföldi politikájának egy bizonyos időszakára.

1
2
3

...A belföldi iparnak nyújtott kölcsönök jelentőségéről a külföldi műveleteknek különösen nagy figyelmet szentelő Disconto-Gesellschaft egyik tulajdonosa vagy tíz évvel ezelőtt a tőzsdei ankétbizottság előtt a következőképpen nyilatkozott („A tőzsdei ankétbizottság jegyzőkönyvei“. 371. old. Russel nyilatkozata): »Rendkívül nagy hátránynak tartanám, ha ... a külföldi kölcsönök elhelyezését Németországban nem a német tőke és a német bankok kezébe adnák, hanem a külföld kezébe. Éppen ennek elkerülése végett mutatott a külügyminisztérium, véleményem szerint joggal, olyan nagy érdeklődést aziránt, hogy külföldön kereskedelmi kirendeltségeink, bankkirendeltségeink és kapcsolataink legyenek. Mert csak az ilyen kapcsolatok révén válik lehetővé, hogy

NB

NB

(85

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 232. old. — *Szerk.*

megtaláljuk külföldön a kívánt foglalkoztatottságot a német ipar számára.

...Exportra dolgozó iparunk általános panasza, hogy a nagy üzletek piacán éppen Németország ennyire elmarad Londonhoz viszonyítva. Csaknem valamennyi rendelés Londonban, a világnak e nagy piacán koncentrálódik, és csak egyes külföldi vállalatokkal való szoros kapcsolatainknak köszönhető, hogy vevőkört tudunk szerezni és rendszeres foglalkoztatottságot tudunk biztosítani az ipar számára.«" (186—187. old.)...

NB „rendelések"

...„A német nagybankoknak külföldi iparvállalatokkal való közvetlen foglalkozásában megint két elvileg különböző és nagyjában időben is eltérő fokot különböztethetünk meg. Az első, történelmi szemszögből nézve, körülbelül egybeesik a külföldi kölcsönök virágkorával, és ezek szerint az egyes országokban más-más évekre terjed ki: a hetvenes és nyolcvanas évek tekinthetők a *külföldi vasútépítés* virágkorának."... (187. old.)...

2 fok

vasutak

2 altípus („ellenpólus"): a *román* vasutak és az *amerikai* vasutakban való részesedés.

„Ezt az első fokot, jóllehet a hazai ipar mint szállító szerezhet itt némi hasznot, az jellemzi, hogy a külföldi iparban kifejtett tevékenység szorosan összefügg a kölcsönügylettel. A bankok kezdeményezése igen erős és döntő jelentőségű, de csak egészen közvetve veszi tekintetbe az ipart, a fő figyelmet a bankok a tőkének külföldi értékpapírokba való kedvező befektetésére fordítják. Ez olyan helyzetet feltételez, amelyben a hazai ipar még nem koncentrálódott annyira, és egyszersmind nem olyan expanzív, mint a kilencvenes évek óta.

86)

az 1890-es évek óta

Ezzel szemben a második fokon a külföldi kölcsönök a banktevékenység szempontjából való jelentőségük tekintetében háttérbe szorultak, a nagybankoknak a külföldi ipar iránti érdeklődése pedig növekszik, minthogy kevésbé függnek az illető országgal való egyéb pénzügyi kapcsolatoktól. Egyre gyakrabban fordul elő, hogy a nagybankok, vagy mások a nagybankok segítségével, más országokban iparvállalatokat alapítanak, s ugyanakkor a külföldi ügyletekben a nagybankoknak és a hazai iparnak szoros együttműködése tapasztalható." (188. old.)... 2. fok

...„Ha ezek" (a hazai vállalatok) „külföldi előrenyomulásuk során sokkal jobban rá vannak utalva a bankokra, mint hazai gyáraikban ... akkor ezzel szemben" (a belfölddel ellentétben) „a bank külföldön már otthonos, megvannak a kirendeltségei, uralkodik a nemzetközi fizetési forgalmon, esetleg kapcsolatban áll az ország kormányával, mert valamikor vállalta kölcsönei elhelyezését." (189. old.)...

„A bankok külföldi iparvállalatokban való részvételének négy formáját különböztethetjük meg: 1. Lerakatok vagy leányvállalatok alapítása a hazai ipar számára... 4 forma

...2. Egyes olyan külföldi vállalatok ... alapítása, amelyek a hazai iparral csak igen laza vagy éppenséggel semmilyen kapcsolatban sem állnak... A valóban jellemző esetek azonban itt az új *egzotikus* vasútalapítások és a Deutsch-Asiatische Bankban közösen érdekelt nagybankok keletázsiai vállalkozásai."... Ez máris *„egy láncszem valamely gazdasági terület meghódításában"*. (190. old.) az én kiemelésem

(Bagdad, — Kína etc. gyarmatok) *(87*

...„3. Egy harmadik csoportot a nagybankok arra irányuló kísérletei alkotnak, hogy valamely külföldi iparban helyet biztosítsanak maguknak saját vállalatok alapításával, de gyakran akár csak már meglevő vállalatokban való részvétellel"... (191. old.) a dél-afrikai *bányaipari társaságokban* való részvétel (Deutsche Bank 1894 óta etc.).

„saját" ipar létrehozása

4. ...„a német bankvilág azt is megkísérelte, hogy a maga, illetőleg a mögötte álló német tőke számára biztosítson valamilyen ipart külföldön szinte kizárólagos kiaknázásra" (192. old.)... például arra törekedett, hogy „az *ásványolaj*-iparnak egy részét, a románnal a középpontban, a maga uralma alatt szervezze meg"...

a világ felosztása

...„A világ ásványolaj-ipara lényegében még ma is két nagy pénzügyi csoport között van felosztva: a Rockefeller-féle amerikai Standard Oil Co. és az orosz bakui olaj urai, Rothschild és Nobel között. A két csoport szoros kapcsolatban áll egymással, de monopolhelyzetét már több év óta öt ellenség fenyegeti" (193. old.):

(1) az amerikai olajforrások kiapadása
(2) a Mantasov és Tsa cég Bakuban
× (3) olajforrások Ausztriában
× (4) idem Romániában
× (5) tengeren túli olajforrások, főképpen a *holland* gyarmatokon (a dúsgazdag *Samuel* és a *Shell* Transport and Trading Co.)*.

× = a *Deutsche Bank* és más német bankok részesedése.

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 257. old. — *Szerk.*

(88

...„A bankokat nem nemzeti lelkesedés ösztökéli külföldi tevékenységre, hanem az a modern kapitalista fejlődés bizonyos fokán egyre erősebben jelentkező szükségesség, hogy a szabad német tőkének külföldön kedvező befektetési lehetőségeket teremtsenek.“ (197. old.)...

közhely

„Hasonló szerepet töltenek be a bankok“ (segítség ipari vállalatoknak), „amikor műszaki kutató társaságokat létesítenek, amelyeknek eredményeikkel baráti vállalatok javát kell szolgálniuk. Ilyen például a villamos-gyorsvasúti kutató társaság, valamint a Loewe konszern által berendezett Tudományos-Műszaki Kutató Központ és a majna-frankfurti Zentrale für Bergwesen korlátolt felelősségű társaság, amelyben nagy ipari vállalkozók mellett a legnagyobb bankok is érdekeltek pénzügyileg.“ (210—211. old.)*

a nagybankok technikai szerepe (finánctőke)

Olykor a bankok *közelebb hozzák egymáshoz* a különböző iparvállalatokat (hol kartellek alakulását előmozdítva, hol a specializálást szolgálva stb.)...

...„A bank itt bizonyos fokig azt a belső kapcsolatot testesíti meg, amely a fokozódó nagyipari fejlődéssel egy sereg vállalat között kialakul, a bank képviseli a köztük fennálló érdekközösséget.“ (215. old.)...

bank = „belső kapcsolat“ a vállalatok között

...„Milyen bőséges alkalmat nyújt egy olyan vállalkozás, mint a Bagdadi Vasút, a *Deutsche Banknak* arra, hogy a vele szoros kapcsolatban álló üzemeket foglalkoztassa!“ (217. old.)...

„Bármilyen mellékesen foglalkoztak is a bankok eddig azzal, hogy különböző üzemeket és iparágakat közelebb hozzanak

* Lásd ugyanott, 232. old. — *Szerk.*

NB a kapcsolatok sokasodása

egymáshoz, alkalomadtán rendeléseket szerezve nekik, ez mindenesetre jelentős szimptómája annak, hogy az egyes iparágak és vállalatok között a fokozódó nagyipari fejlődéssel egyre sokasodó, de ugyanakkor egyre bonyolódó és áttekinthetetlenebbé váló kapcsolatok és kölcsönös függőségi viszonyok a nagybankokban olyan szervre találnak, amely ezeket kifejezésre juttatja, amely a latens kapcsolatokat mindinkább tényleges együttműködéssé alakítja át." (219. old.)... NB

89)

!!

Panaszok hallatszanak a bankok *„terrorizmusa"* miatt — (219—220. old.) — *kényszerítik* a vállalatokat arra, hogy (rendelésekért stb.) csak meghatározott céggel kössenek üzletet. (220. old.)

Az elektromos iparban különleges szerepe volt a válságnak (nyilván az 1900. évinek), s a bankok előmozdították, meggyorsították viszonylag kis vállalatok bukását, ezek elnyelését nagy vállalatok által (230—232. old.)... „Minthogy a bankok éppen azokról a vállalatokról veszik le kezüket, amelyeknek leginkább van szükségük tőkére, először szédületes hosszt idéznek elő, azután pedig menthetetlenül csődbe kergetik a velük nem állandó szoros kapcsolatban álló társaságokat." (232. old.)*

bankok és vállalati csődök

NB

az elektromos iparra vonatkozó részletek nem érdekesek. Vö. az *újabb* adatokat a „Neue Zeit"-ben

A Loewe csoport.

1869-ben alapították a Loewe varrógépgyárat; a varrógépgyártáshoz hozzájárult a fegyvergyártás, majd (a hetvenes és nyolcvanas években) szerszámgépek, kazánok stb.

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 255. old. — *Szerk.*

stb., aztán elektromos ipar, leányvállalatok etc. [Jeidels leírása nem nagyon találó.]

A nagybankok és a kartellek kapcsolatával foglalkozó §-ban (253—258. old.) a szerző kissé „szétfolyt“, elaprózta magát. 4 formát különböztet meg: *1)* közömbösség (jelentéktelen kartellekkel szemben); *2)* „feltétlen érdeklődés“ (254. old.) az olyan kartellek iránt, mint a *kőszén*kartell (olyanok iránt, amelyek *„létkérdést“* jelentenek az illető ipar számára);

3) kartell, például az acélipari kartell „támogatása“;

miben különbözik ez a 2. ponttól? nem „feltétlen érdeklődés“?

(4) tisztán „banküglyeti kapcsolatok“ — például egy „szindikátusi iroda“ létrehozása a *Schaaffhausenscher Bankverein* kebelében (1899)...

258—265. old.: a *szén* ipar koncentrációjának leírása (Thyssen és mások). Lásd Werner jobb és újabb leírásait, „Die Neue Zeit“, 1913. — egy másik füzetben.*

265. és köv. old., *elektromos* ipar (lásd a „Neue Zeit“-ből**).

„A bankok legfőbb elve itt mindenekelőtt az, hogy *tudatosan* előmozdítják a koncentrációt, amelyet a feltörő vállalatok pénzügyi támogatásával közvetve már korábban is segítettek“. (268. old.)... *(90*

„A nagybankok iparpolitikájának hitelintézeti politikából az ipari koncentráció politikájává való átváltozása hármas ellentmondást tár fel a modern bankügy fejlődésében.“ (268. old.)...

„átváltozás“

1) ...„Tény, hogy a nagybankok között mindinkább megszűnik a konkurrencia.“ (269. old.)...

2) A bankok „decentralizációja“ (helyi fiókintézetek és kapcsolat vidéki bankokkal) „egyre fokozódó, a bankot és az ipart egységes egésszé összeforrasztó tőketömörüléshez“ vezet...

* Lásd „α“ füzet, ebben a kötetben, 7—9. old. — *Szerk.*
** Lásd ebben a kötetben, 333. old. — *Szerk.*

3) ...„a fokozódó koncentráció céltudatosabb szervezést jelent"... (270. old.)

„Ha kiszélesítjük az üzemek kombinációját, amelynek különböző irányai az elektromos iparban és a vas-nagyiparban megfigyelhetők, e tudatosan irányított termelés területe jelentősen kibővíthető, s ebben a szemmel látható fejlődésben a nagybankok fontos tényezőt alkotnak." (270. old.)...

Emellett megvan az a tendencia, hogy a *nehéz*ipart (szén és vas) a többi rovására különösen támogassák...

NB „A nagybankoknak az ipar koncentrálására és céltudatos vezetésére irányuló törekvése ellentmondásos, ha bizonyos iparágakra korlátozódik és ezzel másutt még nagyobb tervszerűtlenséget idéz elő." (271. old.)*

Vége

STILLICH ÉS „WELTWIRTSCHAFT"

JEGYZET

91) Dr. Oskar *Stillich*: Nationalökonomische Forschungen auf dem Gebiete der grossindustriellen Unternehmung.
I. köt. Eisen- und Stahlindustrie. Berlin 1904.
II. köt. Steinkohlenindustrie. Lipcse 1906.

Átnézés alapján kitűnik, hogy *egyes* igen nagy vállalatok *leírásáról* van szó *(technikai,* **kereskedelmi,** részben a munkások helyzete).

{ Csak egyes vállalatokról. Semmiféle összefoglalás nincs, és következtetések sincsenek... }

NB A megadott irodalomból feljegyzendő a *J. Germanra* való utalás. *„Die Qualifikation der Fabrikarbeit"*. „Die Neue Zeit", *21.* évf. II. köt. 30. sz.
((a szakképzetlen munkások kiszorítása a gépek által és a gépek mellett dolgozó *szakképzett* munkások szerepének növekedése))

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 215. old. — *Szerk.*

„*Die Weltwirtschaft*" — „Ein Jahr- und Lesebuch". Kiad. Ernst von *Halle*.

I. évf. 1906
II. évf. 1907
III. évf. 1908

Minden kötet 3 részből áll: 1) Nemzetközi szemlék; 2) Németország; 3) Külföld.

A szemlék *rosszabbak*, mint Neumann-Spallartnál, mert nagyobbára nincsen összefoglalás, csak egyes országokra vonatkozó adatok.

Hézagos, nem teljes, nincsen összefoglalva. Nincsenek adatok az egyes évekre vonatkozólag (*többnyire* nincsenek). Legfeljebb egyes információk megszerzésére alkalmas.

Abszolúte semmiféle tudományos érdeklődés az **egész** világgazdaság *kapcsolatainak* elemzése iránt, mint ahogy ez részben Calwernél az „Einführung"-ban található; csupán statisztikai nyersanyag.

KIVONATOK A „BANK"-BÓL

„*Die Bank*", 1912. 2. **(92**

„*Herrn v. Gwinners Petroleummonopol*" (1032—) (Dr. Felix Pinner).

A Reichstag 1911. III. 15-én csaknem egyhangúlag elfogadott egy határozatot, amelyben olajmonopóliumot kíván. A kormány felkapta ezt a „népszerű" (1032. old.) ötletet. Kitűnt, hogy a bankok ... „nem tudtak megegyezni a koncon". (1033. old.) Csak a **Deutsche Bank** volt *mellette!!* A többi (a *Disconto-Gesellschafttal* az élen) ellene volt, *részben* azért, mert a *Deutsche Bank* koncát túlságosan nagynak találta.** vö. itt 13. old.*

* Lásd ebben a kötetben, 65—66. old. — *Szerk.*
** Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 258. old. — *Szerk.*

A bankok harca az ügy szempontjából hasznos: „A dolog tisztázása csak akkor vált lehetővé, amikor az érdekelt felek már kölcsönösen leleplezték egymást — s ezt alaposan, mesterien és egymás gyengéinek intim ismeretében tették." (1034. old.)... sic!

A fogyasztók félnek az őrületes („kolossale", 1034. old.) áraktól. A fogyasztókat a *Standard Oil Company kitűnően* kiszolgálta.

A petroleumtröszt ellen csak *villanyáram-monopóliummal* lehet harcolni, olcsó árammá alakítva át a vízi erőt. De *villany-monopóliumhoz* csak akkor jutunk, amikor ez a termelők számára előnyös lesz.

„A villanyáram-monopólium is akkor jön majd létre, amikor a *termelőknek* szükségük lesz rá; vagyis, amikor az elektromos iparban ismét nagy összeomlás áll majd a küszöbön, s amikor azok az óriási, drága erőművek, amelyeket jelenleg az elektromos ipar magán-»konszernjei« mindenfelé építenek, és amelyekre ezek a »konszernek« már most is részleges monopóliumokat kapnak az államtól, a városoktól stb., nem tudnak majd többé rentábilisan dolgozni. Akkor igénybe kell majd venni a vízi erőt; csakhogy ezt államköltségen lehetetlen lesz olcsó villanyárammá átváltoztatni, s ismét egy »államilag ellenőrzött magánmonopóliumnak« kell majd átadni, mert a hatalmas végkielégítés és kártalanítás, amelyet a magániparnak drága gőzerőműveiért fizetni kellene, túlságosan megterhelné az állam kezében levő, vízi erővel táplált árammonopólium földjáradékát. Így történt ez a kálimonopóliummal, így van ez a petroleummonopóliummal, így lesz a villanymonopóliummal is. Lássák be végre államszocialistáink, akik egy szép elvvel elkápráztatják magukat, hogy Németországban a mono-

NB

sic!

!!

„sarc" a finánctőkének

!!

póliumoknak sohasem az volt a céljuk és eredményük, hogy a *fogyasztás* javát szolgálják, vagy hogy legalább az *államnak* is átengedjenek egy részt a vállalkozói nyereségből, hanem mindig csak arra szolgáltak, hogy *a csőd szélén álló magánipart az állam segítségével szanálják.*"* (1036. old. A szerző kiemelése.)

NB NB[16] *(93*

A Deutsche Bank vereséget szenvedett a Standard Oil Companytól, és 1907-ben (kényszerűségből) olyan előnytelen szerződést kötött vele, amelynek alapján a Standard Oil Company 1912-ben olcsón megvásárolhatta a Deutsche Bank olajforrásait.

van egy táblázat az olaj-„konszernek". „összefonódásáról"

S erre a Deutsche Bank „munkához" látott, hogy létrehozza a monopóliumot!!

A Deutsche Bankkal szembenállt a *Disconto-Gesellschaft* (a maga Deutsche Erdöl Aktiengesellschaftjával), s igen óvatosan a *Standard Oil Company*val való megegyezésen munkálkodott.

„Die Bank", 1912. 2. 695. old.:

„Statistik der englischen Aktienbanken" (Anglia és Wales) { Gyarmati bankok }

millió £

NB | 1890—104 bank (részvénybank) *2 2 0 3* fiókkal. Letétek *3 6 8*
1911— 44 » *5 4 1 7* » » *7 4 9*

Skóciában

1890— 10 » 975 »
1911— 9 » 1 227 »

Írországban

1890— 9 » 456 »
1911— 9 » 739 »

Gyarmati bankok

NB | 1890— 30 » *1 7 4 2* »
1911— 38 » *3 6 4 5* »

*Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 259. old. — *Szerk.*

„Die Bank", *1912*. 2. (629. és köv. old.). **„Petroleum-Strategie"** Felix *Pinnertől*:

az egyik oldalon a németek (Disconto-Gesellschaft és *Erdöl* Aktiengesellschaft) egyesíteni akarják Romániát (és Oroszországot) a Standard Oil Company ellen;

a másik oldalon a *Standard Oil Company magában* Hollandiában alapított egy társaságot (Nederlandsche Koloniale Petroleum Maatschappij), felvásárolta a holland-indiai forrásokat (és koncessziókat) — ezzel csapást mért fő ellenségére: a *holland—angol* Shell *trösztre* (Koninklijke Shell) stb.

NB a világ felosztása az olajtrösztök által

Harc a világ felosztásáért. „A világ felosztása". *630. old.*

A holland—angol trösztnek — Ázsia.

A Standard Oil Companynak — a világ fennmaradó része.

A Standard Oil Company *mindent* meg akar kaparintani.

A németek meg akarják védeni magukat (+ Románia + Hollandia + Oroszország??).

„Die Bank", 1912. 1.

Filmtröszt!!

„Trust-Patriotismus" L. Eschwegétől: Németországban trösztöt szerveztek a filmkölcsönző vállalatok felvásárlására! (A Pathé cég (Párizs) naponta *80 000* méter filmet gyárt méterenként 1 márkáért. A világ összes filmszínházai évente körülbelül **1 milliárd** márka jövedelmet adnak!!) (216—217. old.) Ez az ipar Németországban elmaradott, Franciaországban különösen fejlett. Németországban körülbelül 40 filmkölcsönző vállalat vásárolja fel a filmeket és „adja kölcsön" a mozitulajdonosoknak. (Alapítottak egy trösztöt: Deutsche Filmindustrie Aktiengesellschaft = „Fiag"; az élén Paasche nemzeti-liberális képviselő áll. Tőke = 5 millió márka, amelyből egy „eléggé tekintélyes hányadot" minden bizonnyal „alapítási nyereség-

ként" akartak felhasználni)...Monopóliumra törekszenek. Vajon sikerül-e??

(94

„Die Bank", 1912. 1. (223. és köv. old.), *A. Lansburgh* cikke: *Die Finanzgeschäfte des Fürstentrusts* (Így nevezik a tőzsdén Fürstenberg és Hohenlohe hercegek, a dúsgazdag pénzmágnások „üzletét"). Milliókat, a magukéit és a *Deutsche Bankéit*, fektettek be a Boswau & Knauer cégbe (építőipari vállalat). Ez a cég elnyelt vagy *100 millió* márkát (!! 229. old.), egy csomó igen kockázatos vállalkozása megbukott és *csődbe ment*. A *Deutsche Bank* mintegy 12 milliót, Fürstenberg mintegy 8 milliót vesztett (226. old.), jóllehet a csőd igazi méreteit *ellepleztek és elhallgattak* (226. old.). A szerző módfelett fel van háborodva és ezt írja: „Egész gazdasági fejlődésünkben érződik valami ebből a Knauer-féle méregből." (230. old.)... „Az az elv, amely szerint ez a cég (Boswau & Knauer) dolgozott, alig különbözik attól, amelynek például a két legnagyobb német elektromos konszern sikereit köszönheti." (228. old.)...*

a *Deutsche Bank* igazi arca!!!

és sic!! „elektromos konszernek"

Ha Boswau & Knauer kievickélt volna, másokra hárítva a kockázatot, mindenki dicsérte volna, s század meg század tönkrementek volna!

„Die Bank", 1912. 1.

L. Eschwege: *Die Ethisierung des Kapitalismus* (12. oldaltól). Reichstag-választások. A konzervatívok és a demokraták harca. „Míg akörül folyik a vita, hogy a nép vagy a bürokrácia kormányozzon-e, a harc már rég egy harmadik hatalom, nevezetesen a plutokrácia javára dőlt el." (12. old.)... „a politikai szabadság tartalmatlan

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 243—244. old. — *Szerk.*

frázissá válik olyan államban, amelyben a gazdasági erőforrások néhány felsőbbrendű ember monopóliumává váltak". (12. old.) A kapitalizmust etizálják: a felügyelő bizottságokba beveszik a közigazgatás (község, járás stb.) hivatalnokait!! Például a Tempelhofer Feld A.-G.-ben — csalás!! „egy kis képmutatás" (15. old.) — ezek a küldöttek szintén kapnak osztalékot etc. etc. Ennek következménye egy „már magában véve tisztességtelen helyzet" (16. old.)... a hivatalnokok „szövetkeznek a plutokráciával" (19. old.)...

„Idegen tőkebefektetések **Kanadában**". 32. és köv. old.

Angol	> 2 000 millió dollár		
Amerikai	420		
Francia	80	80	
Német	32	32	
Belga	11,5	11	
Holland			
		123	

L. Eschwege: Die Geschichte einer Gründung (420. és köv. old.) — repülőtér-társaság.

Flugplatz Johannisthal Berlin mellett. Arthur Müller igazgató hercegeket és főhercegeket vont be, milliókat szedett el tőlük (részvénytőke = $4\,^1/_2$ millió márka), ő maga „ingyenrészvényeket" vágott zsebre és eladta őket (egy megvesztegethető becsüs olyan szakértői véleményt adott, hogy ez a föld óriási jövedelmet hoz majd ... 10—20 év múlva!!), általában őrületes csalás, és minden *szigorúan a törvény szerint!!*

---

2 bank — $2\,^3/_4$ milliárd $ (= 11 milliárd márka).*	*A. Lansburgh:* Der „Money Trust". (432. és köv. old.) A National City Bank (Rockefeller és a *Standard Oil Company)* körülbelül 1 *milliárd* $ tőkével rendelkezik. A Bankers Trust Co. (Morgan) körülbelül $1\,^1/_2$—$1\,^3/_4$ *milliárd* $ tőkével rendelkezik.	amerikai bankmágnások...

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 227. old. — *Szerk.*

A szerző megjegyzi, hogy a bankokat sehol sem szabá- (95
lyozták olyan szigorúan, mint Amerikában (a legszigorúbban különválasztották a „letéti“ bankokat és az „értékpapír“-bankokat; tilos fióküzleteket nyitni; tilos a tőkének $> 10\%$-át egy személynek kölcsönadni stb.). Amerikában *26 000* „liliputi“ bank van (438. old.) — és minden hiába!! Ténylegesen a *milliárdosok* uralkodnak és kormányoznak. A törvények módosítása csak uralmuk *formáját* változtatja meg.

„Die Bank“, 1912. 1. 523. és köv. old.

L. Eschwege: Kulturdünger = német kivándorlók Brazíliában. A brazil kormány (akárcsak a kanadai) lelkiismeretlen reklámja. Az ügynökök minden kivándorlóért 10 márka fejpénzt kapnak. A kivándorlók jólétéről terjesztett hazugság, a kivándorlók ínsége stb. stb. *Spekulációs* földeladás a kivándorlóknak etc. etc.

„Die Bank“, 1911. 1. 1. és köv. old.

A. Lansburgh: ***Der deutsche Rentnerstaat.*** NB cím!

Betétek Németország *takarék* pénztáraiban = körülbelül $16\,^1/_2$ *milliárd* márka. Ez a tőke átvitele latens formából látható formába, *segítség a nagytőkének*, *járadékká* (többnyire jelzálogkölcsönné) való átalakítása. A betéttulajdonosok, amikor lemondanak arról, hogy pénzükkel maguk rendelkezzenek, „erősítik a nagytőke hatalmát és gyengítik a kisipar ellenállóképességét“. (8. old.)

„Németországban szívesen gúnyolódnak a franciáknak azon az erős hajlamán, hogy járadékosokká váljanak, és megfeledkeznek arról, hogy — ami a burzsoáziát illeti — a német viszonyok egyre inkább hasonlítanak a francia viszonyokhoz.“* (10—11. old.) NB

* Lásd ugyanott, 289. old. — *Szerk.*

Körülbelül 45 összeg (nyilván 45%) a takarékpénztárakban *3 000 márka* és ennél nagyobb betét!!

Ibidem, *218. old.*: német bankok

	bankok	saját tőkéjük	idegen tőke
1883	160	890	+ 850 (millió márka)
1907	440	4 450	+7 750 »
	+175%	+400%	+ 812%

osztrák bankok

	bankok	Millió korona saját tőke	idegen
1883	38	500	620
1907	53	1 130	3 130
	+40%	+126%	+405%

„Die Bank", 1911. 2. 605. és köv. old. „Zwanzig Jahre englisches Bankwesen" Alfred Lansburghtól.

Az angol bankok fejlődése

	Bankok	Letét- és folyószámla-összegek	*Skócia*	*Írország*		(Anglia+Skócia+Írország) Tőke	Tartalék
1891*	110	408,5	+ 91,6	+38,5	millió £	69,8	36,4
1911	46	776,6	106,6	62,5	» £	78,7	49,0

Fiókok angol	46	banknál — 5 218	fiók (1910)
Isle of Man-i	2	9	
skóciai	9	1 242	
írországi	9	693	

---

* Az első oszlopban a számadatok a feltüntetett évekre, a továbbiakban 1890-re és 1910-re vonatkoznak. — *Szerk.*

813. és köv. old. Németország

	bankok száma	saját tőke (milliárd márka)	idegen pénzek	a rendelkezésükre álló összes tőke	
1872	174	1	1	3 milliárd márka	A bankügy fejlődése Németországban
1910	422	5	11	30 » »	

1872... 174 bankból 23-nak a tőkéje 10 millió és >. Ezek az idegen pénzek 60%-ával rendelkeztek.
1910/11... 422 bankból 53-nak a tőkéje 10 millió és >. Ezek az idegen pénzek 82,5%-ával rendelkeztek. (818. old.)
Németország, vastermelés 1870: 1 346, 1910: 14 793 ezer tonna[17].

L. E s c h w e g e: Plutokratie und Beamtenschaft (825. és köv. old.), tipikus a kispolgári reformistára. Két példa:

„Amikor néhány évvel ezelőtt a Rheinisch-Westfälisches Kohlensyndikat rigorózus magatartása következtében erős kartellellenes mozgalom vonult végig Németországon, a birodalmi kormány a kartellkérdés tanulmányozására ankétot hívott össze. A tárgyalásokon különösképpen kitűnt Völker kormánytanácsos az anyag ragyogó ismeretével és a kartellek képviselői elleni tárgyilagos, erélyes fellépésével. Nemsokára ezután Völker kormánytanácsos nagy jövedelmű állást vállalt mint a német acélipari szövetségnek, a leghatalmasabb és legzártabb németországi kartell-szervezetnek a vezetője. Minthogy a kormány ily módon elvesztette legjobb szakértőjét, az egész ügy zátonyra futott.“ (827—828. old.) Nincs is tehát miért Amerikára hivatkozni!

(96

jó példa!! (finánctőke és kormány)[18]

!! Van egy hivatal, a Császári Magánbiztosítási Felügyelőség, amely sokat tett a magánkézen levő biztosítótársaságok ellenőrzése terén. S lám a biztosítótársaságok jövedelmező állásokat (igazgatói posztokat is) adnak az „ellenőröknek“ és így elcsalják őket. „Az utóbbi években három előadó“ (ennek az ellenőrző hivatalnak a tisztviselői) „tette meg ezt az ugrást a császári felügyelőségből valamely biztosítótársaság igazgatói székébe.“ (831. old.)

„Die Bank“, 1911. 1. 94—95. old. A vasipar legújabb statisztikája:

1000 tonna

		Németország	Anglia	Egyesült Államok	Franciaország	Oroszország	Világtermelés
nyersvas-termelés	1810	15	158	54	—	—	—
	1820	—	—	20	198	—	1 650
	1850	—	2 228	564	405	204	4 187
	1870	1 346	6 059	1 665	1 178	360	12 021
	1890	4 625	8 033	9 203	1 962	727	27 427
	1910	14 793	9 664	27 250	3 500	2 870	60 000

„Die Bank“, 1910. 1. (401. és köv. old. ...). Alfred **Lansburgh:** Die Bank im Dienste der nationalen Wirtschaft — Riesser könyve kapcsán; a szerző Riessernek szemére veti optimizmusát és a német bankok fogyatékosságainak figyelmen kívül hagyását.

---

a modern bank „részesedései“!!

Idem: Alfred Lansburgh: *Das Beteiligungssystem* im deutschen Bankwesen (497. és köv. old.) és Die Gefahren des Beteiligungssystems. Mindkét cikk keveset nyújt; általános megállapítások; már ismert dolgok. Csak a „részesedéseket“ szemléltető ábra jó. (500. old.)

*Deutsche Bank**

(1) állandó részesedés *17* bankban. ***E b b ő l*** *9* bank újabb *34* bankban; ***e b b ő l*** *4* további *7* bankban
(2) ismeretlen tartamú részesedés *5* »
(3) változó érdekeltség *8* » » *5* » » *14* » » *2* » » *2* »
((Végösszegek tőlem)) 30 14 48 6 9

NB

ebből, vagyis 8-ból — ***kettő*** orosz: Szibirszkij Torgovij Bank és Russzkij Bank dlja Vnyesnyej Torgovli és egy osztrák: Wiener Bankverein

ebben bankok is, bankárok is

„Részesedési" rendszer NB

!

körülbelül így:
a „konszernnek" összesen kb. $1/2$ milliárd márka saját pénze és $1\ 1/3$ *milliárd* idegen pénze van

(a szerzőnél kockák a bankok nevével)

97) a Deutsche Bankra vonatkozó adatok nyilván felhasználhatók a részesedés szemléltetésére

körülbelül így:
aránytalanul nagy a középpontban levő bank (Deutsche Bank), mert a függő bankok között akad olyan, amelynek 70—80 millió márka tőkéje van!!

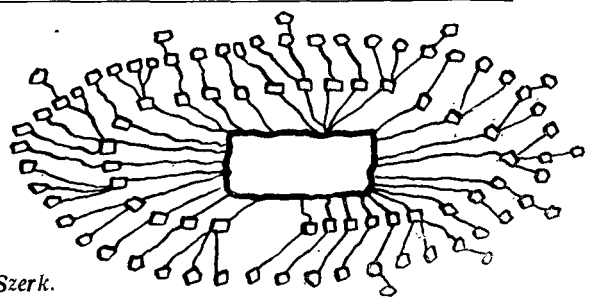

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 218—220. old. — *Szerk.*

„Die Bank", 1910. 1. 288. old.: „Deutsche Konzessionen im Auslande".

A *barmeni* kereskedelmi kamara a kereskedelmi minisztériumhoz beterjesztett jelentésében ezt írja:

jó példa a *finánctőke* szerepére, jelentőségére és politikájára

„Transvaal aranybányáiban eléggé tetemes mennyiségű német tőke vesz részt, mindamellett a német gépgyárak sajnos csak igen keveset szállítanak a transvaali bányáknak, mert a bányák műszaki vezetése főképpen angolok kezében van. Ebből a szempontból igen sajnálatos volna, ha a *Mannesmann-féle* koncessziók" (Marokkóban) „feloldódnának a francia bányaipari szindikátusban. Egészen bizonyosra vehető, hogy a marokkói bányák műszaki vezetése ez esetben teljesen a franciák kezébe kerülne, s ennek következtében végképpen nem maradna már remény német gépek és szerszámok odaszállítására. Jóvátehetetlen hiba volna, ha német tőke részt venne marokkói bányaipari vállalatokban, de a műszaki vezetést a franciák kezébe adná, ahogy az Transvaalban az angolok tekintetében történt. A német gépgyártásnak a Mannesmann-féle bányák ilyenfajta feltárásából semmiféle előnyei nem származnának, s a német tőke részvétele kizárólag a francia gépgyártó ipar kezére játszana. Ezzel szemben a német ipar szempontjából igen nagy jelentősége volna, ha a marokkói bányáknak akár csak egy viszonylag kis része is német műszaki vezetés alatt kerülne feltárásra." (Idézet a 288—289. oldalról.)

98)

„Der Feldzug gegen die französischen Grossbanken". 236. és köv. old.

Lysis cikke (először a „Grande Revue" 1906. évfolyamában).

Egyik hívének, *Jules Domergue-nek* a könyve: „La question des sociétés de crédit“.

Ellenvetések Lysisszel szemben — *Testis:* Le rôle des établissements de crédit en France. 1907., *könyv* (a „Revue politique et parlamentaire“-ben megjelent cikkek).

Értékelése felületes: Lysis túloz, de mondanivalójának lényege igaz. Járadékos-állam = Franciaország. A tőke egy olyan országból, amelyben alacsony a kamatláb, olyan országokba áramlik, amelyekben magas a kamatláb. Lysis szerinte nem szakember. Lysis azt állítja, hogy a bankok 7%-ig terjedő jutalékot szednek külföldi értékpapírok eladásánál!!!

7%!!!

(1910. 2.) 1200. old.: az amerikai National Monetary Commission adataiból.

A letétek és takarékbetétek statisztikája.

	Anglia (millió £)				*Franciaország* (millió frank)			
	Bank-letétek		Takarék-betétek		Bank-letétek		Takarék-betétek	
1880	425	8,4	78	1,6	?	?	1 280	0,9
1888	624	12,4	105	2,0	1 923	1,5	2 762	2,1
1908	1 160	23,2	212	4,2	4 703	3,7	5 226	4,2

	Németország			Összeg (tőlem) milliárd márka		
	Bank-letétek	Hitelszövetkezeti letétek	Takarék-betétek	Anglia	Franciaország	Németország
1880	529	364	2 614	10,0	?	3,5
1888	1 142	425	4 550	14,4	3,7	6,0
1908	7 067	2 207	13 889	27,4	7,9	23,1

NB

S a szerkesztőség megjegyzi, hogy ez a „látható“ nemzeti vagyon nem azonosítandó a nemzeti vagyonnal általában.

Egy kis cikkből, amely az 1910 novemberében elhúnyt Eduard Engel pénzemberrel foglalkozik:

bankigazgatók karrierje

„Jó néhány berlini igazgató csak azért jutott álláshoz, mert hitelezői pénzük megmentésének egyetlen lehetőségét abban látták, hogy adósukat felkarolják. Míg titokban szidták könnyelműségéért, nyilvánosan dicsérték ügyességét — saját jól felfogott üzleti érdekükben." (1202—1203. old.)

---

99) „Die Bank", 1909. 1. 79. old.: „Der Zug zur Bank" — hivatalnokok bankigazgatókká (Waldemar Müller, v. Klitzing, Helfferich, Schönfeld) és ipari vezetőkké (Völker, Budde) lesznek...

„De hogy állunk az olyan államhivatalnok elfogulatlanságával, akinek titkos vágya egy jó kis állás a Behrenstrassén [Deutsche Bank]?" (79. old.)*

---

301. és köv. old. Alfred Lansburgh: Die wirtschaftliche Bedeutung des Byzantinismus — szenvedélyes cikkecske (tele kispolgári szentimentalitásokkal) a plutokráciának a császárral való kapcsolatai etc. ellen.

jól mondja!

„Gondoljunk csak a palesztínai útra és közvetlen eredményére, a Bagdadi Vasútra, a »német vállalkozó szellem« e végzetes »nagy művére«, amely inkább oka a »bekerítésnek«, mint valamennyi politikai vétkünk együttvéve." (307. old.)**

Ludwig Eschwege: *Revolutionierende Tendenzen im deutschen Eisengewerbe.*

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 245. old. — *Szerk.*

** Lásd ugyanott. — *Szerk.*

A vasérc- és vastermelés súlypontja Németországban a rajna-vesztfáliai területről Lotaringia—Luxemburg (délnyugat) felé tolódik át. A foszforban gazdag érc (Luxemburg és Lotaringia minette-érce) régebben értéktelen volt. Ami elsőrangúvá tette, ez (1) a Thomas-féle eljárás; (2) az **elektroacél** *(elektrosínek:* 15 évi garancia a régiek 9 évével szemben). A Luxemburg—Lotaringia terület ércmennyisége *2 milliárd* tonna (200 évre elegendő a mai német fogyasztás mellett). (316—317. old.)

technikai forradalom a vasiparban

A. Lansburgh: Wie gross ist *das deutsche Volks vermögen?* 319. és köv. old.

Bírálat Steinmann-Bucher ismert könyvéről és számításairól: 350 milliárd márka (190—200 — Lexis és Schmoller; Anglia — 250—300, Franciaország — 200—225). A legfőbb alkotóelem Steinmann-Bucher szerint (a) = 180 milliárd „magánvagyon ingatlanokban és ingóságokban“ — *a kétszerese vagy háromszorosa* a tényleges értéknek (324. old.), mert ő (ezt *Ballod* (322. old.) sem vette észre!!) a *biztosítási kötvényeket* vette alapul (162,6 milliárd, kikerekítve 180-ra!!), holott mindig azon az áron biztosítanak, amelybe az *újbóli beszerzés* kerülne, nem pedig a tényleges áron. „Ugyanazt a hibát követték el, amelyet egy ócskás elkövetne, ha raktáron levő régi bútorait és ruháit újak értékén venné fel a leltárba.“ (325. old.) S egy csomó egyéb hiba Steinmann-Buchernél!!!

német nemzeti vagyon (350?? milliárd)

Ludwig *Eschwege:* Zement. 115. és köv. old. (1909. 1.)

Erősen kartellesített iparág. Monopolárak *(180* márka *önköltség*, eladás 280

hogyan gazdálkodnak a szindikátusok?

márka!! 230 márka!!). Eladás szállítással együtt vagononként, *400* márka!! Haszon 12—16% osztalék. Mindenféle erőfeszítések a konkurrencia kiküszöbölésére: álhírek rossz üzletmenetről, névtelen újságközlemények (tőkések! óvakodjatok attól, hogy pénzeteket a cementgyárakba fektessétek!!); *„outsiderek"* felvásárlása (példák: 60—80—150 ezer márka „lelépés": 125. old.). Területi kartellek: délnémet, felső-sziléziai, középnémet, hannoveri, rajna-vesztfáliai, északnémet és alsó-elbai szindikátus.*

„Die Bank", 1909. 2. Eugen **Kaufmann** cikke a *francia bankokról.* 3 nagybank: *Crédit Lyonnais, Comptoir National, Société Générale.*

NB

A három együtt: 1908 — *749,1* millió frank (tőke + tartalék) és *4058* millió letét (általában idegen pénz).

igazgatók és igazgatósági tagok jövedelme

Az igazgatóságok (conseils d'administration) tagjainak száma: 13—15—17. Jövedelmük *500 000—750 000* (!!) frank (Crédit Lyonnais). (851. old.)

„dokumentációs iroda"

A Crédit Lyonnais-ben: ***„pénzügyi dokumentációs iroda"*** — > 50 fő (mérnökök, közgazdászok, jogászok, statisztikusok etc.) — évi költség *0,6—0,7 millió frank* (tanulmányozza az egyes országok ipari vállalatait, vasutait stb., adatokat gyűjt stb.). Az iroda 8 osztálya: 1) ipar; 2) vasutak és hajózási társaságok; 3) általános statisztika; 4) adatgyűjtés értékpapírokról; 5) pénzügyi jelentések stb. Kivágások az egész világ pénzügyi lapjaiból és folyóirataiból stb. stb.**

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 214—215. old. — *Szerk.*

** Lásd ugyanott, 230. old. — *Szerk.*

A fiókok száma (Franciaországban) (1908) (857. old.): *(100*

		Párizs és környéke	vidék	összesen	külföldön	
francia nagybankok	Crédit Lyonnais ...	53	192	245	22	
	Comptoir National .	51	140	191	23	(többnyire a gyarmatokon) (954. old.)
	Société Générale ...	89	636	725	2	
		193	968	1 161	47	Σ tőlem

A **Société Générale-nak** van a többi között **222** mozgó kirendeltsége vidéken (nyitva *1—2-szer* hetenként, piaci napokon).

Alkalmazottak: 13—16 éves tanulók (groomok) — havi 30—40 frankkal, 16 éves kortól kistisztviselők — havi 60 frankkal. Később évi 2 000—2 400 frankig. Osztályvezetők a Crédit Lyonnais-ben évi 40 000 frankig.

Alkalmazottak száma

Crédit Lyonnais — kb.	5 000
Comptoir National	4 000
(ebből Párizsban	2 500)
Société Générale	7 000
(ebből Párizsban	1 000)
ebből 300—400 nő...	

Bagdadi Vasút

állásfoglalás a gyarmatpolitikához

1101. old. (1909. 2.) Egy kis cikk a *Bagdadi Vasútról* abban a szellemben, hogy „súrlódások“ vannak Angliával, hogy $^1/_2$ milliárdnyi német pénzt fektettek be ismeretlen országban, hogy súrlódások vannak Angliával és Franciaországgal, de ez nem éri meg egyetlen gránátosnak a csontjait sem, hogy ez „végzetes kaland“ etc. etc.

799. old.: „Das Bankgewerbe in der Berufsstatistik“.

bankok, gazdasági struktúrájuk

(zárójelben a nők száma)

(Rovatok)	1882	1895	1907
(1 és 2) bankárok, bankigazgatók etc.	6 896 (148)	7 719 (195)	11 070 **(185)**
(3) bank- (és takarékpénztári) tisztviselők ...	12 779 (95)	23 644 (444)	50 332 **(2 728)**
(4 és 5) tanulók, őrök, dolgozó családtagok stb.	6 207 (56)	5 268 (170)	9 275 **(382)**
Σ =	25 882 (299)	36 631 (809)	70 677 **(3 295)**
100 (1 és 2)-re jut (3)... [100 vállalkozóra jut alkalmazott:]....	182,6	304,8	471,4

Alfred Lansburgh: Deutsches Kapital im Auslande. *819.* és köv. old. „Die Bank", 1909. 2.

NB Kautsky *NB*

A szerző igyekszik bebizonyítani Kautsky kedvenc tételét: független országokkal jobban fejlődik a kereskedelem.*

		1889	1908	növekedés %-ban
„Adósországok" (Németországéi)	Románia	48,2	70,8	+ 47
	Portugália ...	19,0	32,8	+ 73
	Argentína	60,7	147,0	+143
	Brazília	48,7	84,5	+ 73
	Chile	28,3	52,4	+ 85
	Törökország ..	29,9	64,0	+114
	Σ =	*234,8*	*451,5*	+ 92%
Pénzügyileg független országok	Nagy-Britannia ...	651,8	997,4	53
	Franciaország	210,2	437,9	108
	Belgium	137,2	322,8	135
	Svájc	177,4	401,1	127
	Ausztrália	21,2	64,5	205
	Holland India	8,8	40,7	363
	Σ =	1 206,6	2 264,4	+ 87%

ezeket az összegeket a szerző *nem* közli:

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 302—303. old. — *Szerk.*

S a szerző levonja a következtetést: *(101*

„Annyi bizonyos, hogy óriási tévedés, ha valaki a külföldi tőkebefektetésnek, bármilyen formában történik is az, a német termékek szempontjából különös mozgósító erőt tulajdonít, ha ezt a német kereskedelem úttörőjének akarja tekinteni." (828. old.)

vö. Kautsky (és Spectator)

(A szerző nem adta meg az összesítéseket, amelyek *megcáfolják* őt!!)

ez különösen NB!!

De még jobban megcáfolják a szerzőt az *általa* közölt konkrét adatok a kölcsönök és a kivitel viszonyáról (826. és 827. old.)*:

Az én kiegészítésem: Kölcsönnyújtások éve: 1890/91

„1890/91-ben *România kölcsönt szerzett* a német bankok útján, amelyek erre már az előző években előlegeket adtak. A kölcsön főképpen Németországból rendelt vasúti anyagok bevásárlására szolgált. 1901-ben** a német kivitel Romániába 55 millió márkára rúgott. A következő esztendőben 39,4 millióra, ezután pedig megszakításokkal egészen 25,4 millióra csökkent (1900-ban). Csak a legutóbbi években érte el újra az 1891-es színvonalat — két új kölcsön eredményeképpen.

? ?

A német kivitel *Portugáliába* az 1888/89. évi kölcsönök révén 21,1 millió márkára emelkedett (1890-ben), majd a következő két évben 16,2, illetőleg 7,4 millióra csökkent, és csak 1903-ban érte el régi színvonalát.

1888/89

Még szemléltetőbbek a német—*argentín* kereskedelem tényei. Az 1888-ban és 1890-ben kötött kölcsönszerződések következtében az Argentínába irányuló német kivitel 1889-ben 60,7 millió márkára rúgott. Két évvel később már csak 18,6 millió márka,

1888 1890

* Lásd ugyanott, 303—304. old. — *Szerk.*

** Lansburghnál hibásan. Helyesen: 1891. — *Szerk.*

tehát az előbbi összegnek nem egészen harmadrésze volt. Csak 1901-ben emelkedett az 1889-es színvonal fölé, ami új állami

?

és városi kölcsönök nyújtásával, villanyművek felállítására adott pénzzel és egyéb hitelügyletekkel volt kapcsolatban.

1889

A *Chilébe* irányuló kivitel az 1889-es kölcsön következtében 45,2 millió márkára emelkedett (1892-ben), majd egy év elteltével a felére, 22,5 millió márkára csökkent. Egy új kölcsön után, amelyet német

102)

1906

bankok 1906-ban nyújtottak, a kivitel 84,7 millió márkára emelkedett (1907-ben), de már 1908-ban ismét 52,4 millióra csökkent."

csodálatos módon a szerző nem veszi észre, hogy a tények alaposan *megcáfolják:* a kivitel *éppen* a kölcsönök *után* és azok *következtében* (infolge) növekszik

Lansburgh **kispolgári** álláspontja:

„S nemcsak a tömeget, hanem az elosztást illetően is előnyösebb volna ez" (mármint ha a kivitt tőke otthon maradna) „a német ipari tevékenységnek. A tőke szabadon elárasztaná

!!

az ipar sok területét, számtalan csatornába ömlene, míg külföldről, mint a tapasztalat mutatja, néhány kiváltságosnak a rendeléseit

gyöngyszem!! „rábeszélték" Kruppot!!!

gyarapítja, akiknek emellett drágán meg kell fizetniük kiváltságaikat. Krupp sokat mesélhetne arról, hogy hány milliós költséggel — amelyet hol baksisnak, hol egyébnek neveznek — kell a német kölcsönök külföldi toborzó

„természetes" ha-ha

tevékenységét támogatni. A tőke természetes megoszlásának — hiszen a tőkének az ipari tevékenység minél több területét kell szolgálnia — eminens jelentősége van Németország egész ipari fejlődése szempontjából." (824—825.

old.)...„Egy olyan termelés, amely így saját erejéből állandóan regenerálódik" (ha a tőkét az országban használják fel), „lehetővé teszi a további *harmonikus* fejlődést."* (825. old.)

„harmónia"

Tartós kereskedelmi kapcsolatokat *nem* biztosít a tőkekivitel; ezt akarja a szerző a 826—827. oldalon felsorakoztatott példákkal bebizonyítani, amelyeket fentebb, e füzet 101—102. oldalán** kiírtam.

A. Lansburgh: ***Die Tendenzen in der modernen Unternehmung*** (Zwei Bücher). *1043.* és köv. old. A kis cikk *Levy* (Monopóliumok és trösztök) és *Liefmann* (Pénzügyi és ipari társaságok) könyvével foglalkozik. *A. Lansburgh* igen helyesen leszögezi, hogy mindkét könyv egyoldalú: *Levy* a koncentráció *technikai* hatását vizsgálja, *Liefmann* a pénzügyi (oligarchikus) iga súlyáról ír.

Levy versus **Liefmann**

„Az ipari élet fokozódó »értékpapírosítása« („Effektifizierung") erőszakkal mind gigantikusabb alakulatokba kényszeríti a termelési folyamatot, csökkenti az önálló termelők számát és megkönnyíti annak a kevés megmaradt termelőnek — amíg nem akarják megvásároltatni rendelkezési jogukat egyetlen óriáströsszttel —, hogy összefogjanak minden újonnan fellépő konkurrencia leküzdésére. Ez az, amit sem Liefmann, sem Levy nem mond ki könyvében, de ami mindkét könyvből félreérthetetlenül kicsendül. Talán ezen az alapon megírja majd valaki azt a könyvet, amelyre olyan nagy szükségünk van: azt a könyvet,

(103

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 304. old. — *Szerk.*
** Lásd ebben a kötetben, 175—177. old. — *Szerk.*

amely elmondja, hogy az értékpapírokkal manipuláló oligarchia hogyan szorítja ki a republikánus ipari életet." (1051—1052. old.)

A fejlődés olykor a koncentráció útján kartellekhez vezet (ezt Levy *különösen* világosan megmutatta). De *nem* mindig ez a helyzet. Olykor „értékpapír-helyettesítés" útján *azonnal* trösztöhöz vezet, például a „gyarmati vasútépítésben"... A technikai koncentráció haladó jelenség a technikában; a pénzügyi koncentráció *elmaradott* technika *mellett* erősítheti és *erősíti* is a monopoltőke teljhatalmát...

MEGJEGYZÉSEK ((A FINÁNCTŐKÉRŐL ÁLTALÁBAN))

NB: a finánctőkéről és jelentőségéről

Kivitel gyarmatokra (és pénzügyileg függő országokba) versus kivitel független országokba:

Tegyük fel, hogy az utóbbi nagyobb *is* az előbbinél és gyorsabban *is* fejlődik. Vajon azt bizonyítja-e ez, hogy „nincs szükség" gyarmatokra és a *pénzügyi* függés hálózataira? (K. Kautsky.) Nem, mert (1) a független országokba irányuló kivitelben (e kivitelen belül) szintén növekszik a kartellek, a trösztök, a dömping-kivitel hányada...

(2) A finánckapitalizmus nem szünteti meg a kapitalizmus alacsonyabb (kevésbé fejlett, elmaradottabb) formáit, hanem azokból, azok fölött nő ki...

(3) Van bizonyos arány a „normális" eladás és a monopolista eladás között, ergo a „normális" kivitel és a monopolista kivitel között. A tőkések kénytelenek a munkások millióinak tömegcikkeket (staple goods) eladni. Vajon azt jelenti-e ez, hogy „nincsen szükségük" az állami „szállításokból", a vasutaknak teljesített „szállításokból" etc. eredő extraprofitokra?

(4) A privilegizált és monopolista eladásokból eredő extraprofit kompenzálja a „normális" eladások alacsony profitját.

(5) Vesd össze a bankokkal: a „normális" hitelügyleteknél mutatkozó alacsony profitot (olykor itt nincs is semmilyen profit) kompenzálja a kölcsönközvetítésnél, alapítási üzletnél stb. szerzett extraprofit.

(6) A koncentrált vállalatok magas technikai színvonala és a pénzügyi szélhámosság „magas technikája", a finánctőkés elnyomás „magas technikája" (valójában igen alantas technika) a kapitalizmusban elválaszthatatlan kapcsolatban van. K. Kautsky el akarja szakítani ezt a kapcsolatot, szeretné „fehérre mosni" a kapitalizmust, megtartani a jót, eldobni a rosszat — „modern proudhonizmus", kispolgári reformizmus, „marxizmusnak álcázva".

ΣΣ = a finánctőke (monopóliumok, bankok, oligarchia, megvesztegetés etc.) nem a kapitalizmus véletlenszerű kinövése, hanem elmaradhatatlan folytatása és terméke... Nemcsak gyarmatok, hanem (a) tőkekivitel; (b) monopóliumok; (c) a kapcsolatok és függések pénzügyi hálózata; (d) a bankok mindenhatósága; (e) koncessziók és megvesztegetés etc. etc. is.

TSCHIERSCHKY: KARTELL UND TRUST

Dr. S. *Tschierschky:* Kartell und Trust (Vergleichende Untersuchung über deren Wesen und Bedeutung). Göttingen 1903. (129. old.) *(104*

(Kevés értékes anyag. Polgári fecsegés a kartellek *mellett* — a német, a saját, a kisebb, az óvatosabb mellett! —, a trösztök ellen)...

Közönséges nyárspolgár a szerző. „Gyakorlati ember" = szindikátusokban és kartellekben dolgozott.

12. old. 1. példa. Az amerikai szeszgyárak trösztje a felvásárolt *80* gyárból *68* gyárat leállított.

13. old.: a United States Steel Corporation „*csaknem* $^1/_3$ *millió munkást*" foglalkoztat. $^1/_3$ millió munkás

iskolapélda!!

Tőkéje (1902)	részvények =	800	millió dollár
	kötelezvények	553	» »
Termelés:	vasérc	— 13,3	millió tonna
	koksz	9,1	» »
	nyersvas etc.	7,1	» »
	acél	9,0	» » *
	sín	1,7	» »
	stb.		

a XIX. sz. utolsó harmada vagy negyede

19. old. — a kartellek és trösztök „a XIX. század utolsó harmada vagy negyede óta" fejlődtek ki

31. old. — Egy szövőmunkás az *Egyesült Államokban 16* szövőgépen dolgozik (Northrop-féle szövőgépek, amelyeket 1895-ben tökéletesítettek).

ha-ha!

56. old. — ...„A kartell eszméje tulajdonképpen nem más, mint a szövetkezeti eszmének a modern ipari termelésre való alkalmazása és ehhez való idomítása"...

„Következtetések"

jellemző (gyávábban!)

...„Eddigi vizsgálataim alapján teljesen kétségtelen számomra, hogy a tröszt rögzíti ugyan a kapitalista nagyüzem előnyeit is, de még nagyobb mértékben rögzíti hátrányait, a fáradhatatlan és könyörtelen előretörést, míg a kartell politikája sokkal inkább a megfékezésre, az elosztásra törekszik. A világpiacon, ha ott nagy nemzeti trösztök uralkodnának, késhegyig menő, nagyarányú harcok dúlnának az árak és az elhelyezés körül... Emellett a kartelleknek ugyanúgy lehetne és kellene is gondoskodniuk a technikai és gazdasági haladásról, mint a szabad versenynek, de talán nem fogják annyira hajszolni, mint a trösztök." (128. old.)**

!!! nem hajszolni!!!

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 210. old. — *Szerk.*

** Lásd ugyanott, 223. old. — *Szerk.*

HEYMANN: DIE GEMISCHTEN WERKE

Hans Gideon *Heymann:* Die gemischten Werke im deutschen Grosseisengewerbe. Stuttgart 1904. („Münchener Volkswirtschaftliche Studien“. 65. füz.) *(105*

Összegyűjtött (nagyobbára eléggé hézagos) adatok a nagyüzemi termelés előnyeiről, különösen a „vegyesről“, vagyis arról, amely a termelés különböző egymást követő fokait egyesíti...

„A Krupp cég képviselője a vas-ankétbizottság előtt kijelentette (Jegyzőkönyv (1878), 82. old.): »Nem hiszem, hogy egy olyan üzem, amely 20—30 000 tonnát termel (évente), helyt tud majd állni egy olyan üzemmel szemben, amely 100—150 000 tonnát termel.« 25 évvel később *Carnegie* a 150 000 tonnánál 20-szorta nagyobb termelést tartott szükségesnek („The empire of business“. New York, Doubleday, Page & Co. 1902. 233. old.): »Olyan konszerneknek, amelyek napi ezer tonna acélt termelnek, kevés esélyük van egy napi tízezer tonnát termelő konszernnel szemben.«“ (232. old., jegyzet.)

jó példa!!

A tőke növekedése és „immobilizálódása“ (NB) — a monopóliumok és kartellek egyik legfontosabb előfeltétele.

a kartellek előfeltétele...

„A vegyes vállalatok gyakran több mint egy tucatnyi kartellhez tartoznak, amint ez Voelcker érdekes táblázatából kitűnik“... (249. old.)...

? Voelcker? Vaskartellek?
1903. december (hol?) (256. old.)... —?

„A készárukat gyártó iparban ... mindenütt ugyanaz a látvány tárul elénk. A tiszta vállalatok a magas anyagárak és az alacsony készáru-árak között felmorzsolódnak, míg a vegyes vállalatok a magas anyagárakon bőségesen keresnek és a készáruk alacsony ára folytán piacot találnak; mert a nagy vál-

NB

lalatok kerülik a mérhetetlenül magas árakat az elkerülhetetlen visszaesésektől való félelmükben, míg a kis vállalatok kedvező időben veszettül igyekeznek feltörni. Hajszálra ugyanezt a politikát folytatja odaát Amerikában a nagy Steel Corporation." (256. old.)

NB

106) Most a konkurrenciát kikapcsolták. Megmaradt 2—3 tucatnyi nagy üzem. Az élükön Thyssen, Lueg és Kirdorf áll (261. old.): „két óriásszövetségesnek": a Kohlensyndikatnak és a Stahlsyndikatnak ((az acéltermelés 87,5%-a)) „kell az egész felett uralkodnia".

— — — A termelési eszközök monopóliuma. A földet felvásárolták (szén és érc).

jobban, mint Liefmannnál, és *korábban*

„A vezető ellenőrzi a központi társaságot" (szó szerint „anyatársaságot"); „ez a tőle függő társaságokat" („leánytársaságokat"), „ezek viszont az »unoka-társaságokat« etc., úgyhogy nem is túlságosan nagy tőkével a termelés óriási területein lehet uralkodni; mert hiszen, ha a tőke 50%-a mindenkor elegendő valamely részvénytársaság ellenőrzéséhez, akkor a vezetőnek csak 1 millióval kell rendelkeznie, hogy az »unoka-társaságoknál« már 8 milliónyi tőkét ellenőrizhessen. S ha ezt a »skatulyázást« még tovább folytatja, akkor 1 millióval ellenőrizhet 16 milliót, 32 milliót stb." (268—269. old.)*

Eredmény:

„Megmaradtak egyfelől a szindikátusukban szilárdan megszervezett, hatalmas kőszéntársaságok, amelyek termelőképessége több millió tonna szénre rúg; és másfelől a velük szoros kapcsolatban álló hatalmas acélöntő üzemek a maguk acélszindikátusával. Ezek az óriásvállalatok, amelyeknek évi acéltermelése 400 000 tonna, kőszén- és vasérctermelésük, valamint késztermékgyártásuk pedig ennek megfelelően óriási méretű, amelyeknek

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt 235. old. — *Szerk.*

10 000 munkásuk van, akik a gyári telepek bérkaszárnyáiban laknak, s amelyeknek egy része még saját vasúttal és kikötőkkel is rendelkezik — ezek az óriási vállalatok ma a német vasművek jellegzetes képviselői. S a koncentráció egyre nagyobb méreteket ölt. Az egyes üzemek mind nagyobbak; ugyanannak az iparágnak vagy különböző iparágaknak egyre több üzeme tömörül óriásvállalatokba, amelyeknek féltucat berlini nagybank a támasza és vezetője. A németországi bánya- és kohóipar tekintetében pontosan beigazolódott Marx koncentrációs tanának helyessége, igaz, egy olyan országban, amelyben az ipart, mint nálunk, vámok és szállítási tarifák védik. Németország bánya- és kohóipara megérett a kisajátításra.“ (278—279. old.)* (A könyv 5. fejezetének zárómondatai.) NB

Lásd 108. old.

Heymann statisztikája: ***(108***

24 vegyes vállalat (a 24 között — Krupp, Stumm, „Deutscher Kaiser“ (Thyssen), „Aumetz-Friede“ stb. stb., mind „vezetők“)

		Ezer tonna	(1902) összesen Németországban
termelésük:	Vasérc	6 934 (+?)	17 963
	Kőszén	13 258 = 12,6%	107 436
	Nyersvas	5 849 (+?)	8 523
	Acél	8 215	7 664 (?)
(üzemben van)	Nagyolvasztó	147 = 58,8%	250
	Martinkemence	130 = 38,8	335
	Munkások száma	206 920 ?	?
	Tőke	581,4 millió márka	
+	tartalékok	121,9 » »	

* Lásd ugyanott, 204—205. old. — *Szerk.*

A nagyüzem fejlődése Németország vasiparában

	Működő üzem		Termelés (millió tonna)		*Munkás* (ezer)		Teljesítmény 1 munkásra (tonna)	Munkás 1 üzemre
		%		%		%		
Nyers-vas								
1869 —	203	100	1,4	100	21,5	100	65,6	105,8
1880 —	140	69	2,7	194	21,1	98	129,2	150,8
1900 —	108	53	8,5	605	34,7	162	245,2	321,7

Vége a **Heymann**-kivonatoknak.

Vége.

AZ IMPERIALIZMUS KÉRDÉSÉHEZ

Az imperializmus kérdéséhez:

Témák: (nagyjából)

5.1. Finánctőke.
4.2. Bankok.
2.3. Kartellek és trösztök.
3. Monopólium.
1.4. Koncentráció és nagyüzemi termelés.
6.5. Tőkekivitel.
7.6. Gyarmatok. Jelentőségük.
8.7. A gyarmatok története.
9.8. A világ felosztása.

Nemzetközi trösztök
gyarmatok
Calwer

10.9. Szabad verseny versus imperializmus.
11.10. Vissza a szabad versenyhez vagy előre az imperializmus és a kapitalizmus leküzdése felé?
12.11. Ultraimperializmus vagy interimperializmus?
12 bis: A növekedés egyenlőtlensége.

13.12. Hobson, Kautsky, imperializmus.
14.13. Az imperializmus apologétái és kispolgári kritikusai.
15.14. Élősdiség az imperialista országokban... („rothadás“) ((„járadékos állam“)).
16.15. A munkásmozgalom végleges kettészakadása... [„imperializmus és opportunizmus“].
17.16. Diplomácia és külpolitika 1871—1914.
18.17. A nemzeti kérdés az imperializmus korszakában.
19.18. *Összefonódás* versus *„társadalmasodás“* (vö. Riesser).
Az „imperializmus“ fogalmának alkatelemei.

Körülbelül:

1. I monopólium mint a koncentráció eredménye
2. II tőkekivitel (mint a legfontosabb)
4. III, 5. IV: a világ felosztása
   (α) a nemzetközi tőke egyezményei
   (β) gyarmatok
3. V a banktőke és „szálai“
6. VI a szabad kereskedelem és a békés forgalom felváltása az erőszak politikájával (vámok; hódítások etc. etc.).

Hilferding fogyatékosságai:

1) Elméleti hiba a pénz kérdésében.
2) Figyelmen kívül hagyja (csaknem) a világ felosztását.
3) mellőzi az összefüggést finánctőke és élősdiség között.
4) » » » imperializmus és opportunizmus között.

„Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb (modern) foka.“

Körülbelül:
I. a három vezető (teljesen önálló) ország

ez a **6**
- Anglia
- Németország
- Egyesült Államok

II. másodrangúak (elsőosztályúak, de nem teljesen önállóak)
- Franciaország
- Oroszország
- Japán

III. Olaszország
Ausztria—Magyarország

„γ“
FÜZET

Tartalom

γ 1—52 *(1*

Hoeniger	2. old.	Bérard	[23—24]
Théry	[3]	Lair	[25]
Lescure	[5—6]	Russier	[27]
Patouillet	[9—12]	Tonnelat	[35]
Moos	[14—15]	Colson	[37]
Bruneau	[17—18]	Redslob	[39—41]
Lysis	[19—21]	*P. Louis*	[43—45]
Hubert	[22]	*Morris*	[47—50]

Irodalom:

2.; *7.* és *8.*; *13.*; *15.*, *16.* és *18.*; *34.*

HOENIGER: DIE WIRTSCHAFTLICHE BEDEUTUNG DES DEUTSCHEN MILITÄRWESENS

Prof. dr. Robert *Hoeniger:* Die wirtschaftliche *(2*
Bedeutung des deutschen Militärwesens. Lipcse 1913.
(„Vorträge der Gehe-Stiftung“. V. köt. 2. füz.)

Egy militarista tökfilkó fecsegése, aki be akarja bizonyítani, hogy a hadseregre fordított kiadások korántsem jelentenek veszteséget, hiszen a pénz az országban marad, óriási haszon származik belőle, a katonai szolgálat nevel és erősít etc. etc.[19]

Egy jellemző idézet:

> . . . „*Erzberger* képviselő a Reichstagban (1912. április 24-én) ezt mondotta: »Ha a hadügyminiszter úr eleget akarna tenni mindazoknak a garnizon iránti kérelmeknek, amelyek a katonai hatósághoz befutnak, hatszor akkora hadügyi költségvetést kellene előterjesztenie.«" (18. old.)

A kispolgárság a legkülönbözőbb módokon hasznot húz a garnizonokból. Ez az egyik oka a militarizmus népszerűségének!

Az irodalomból:

Wilhelm *Ahr:* Kriegswesen und Volkswirtschaft der Grossmächte während der letzten 30 Jahre. Berlin 1909.

Hartwig *Schubart:* Beziehungen zwischen der wirtschaftlichen Lage und der Wehrkraft eines Staates. Berlin 1910.

„Militärwochenblatt", Mellékletek: 90. füz. (1902) és 10. füz. (1904).

Fr. *Braumann:* Der wirtschaftliche Nutzen einer Garnison. Magdeburg 1913.

„Kultur der Gegenwart". IV. rész, 12. köt. („Technik des Kriegswesens".)

THÉRY: L'EUROPE ÉCONOMIQUE

3) Edmond *Théry:* L'Europe économique. Párizs 1911.

(A szerző az „Économiste européen" szerkesztője, egy **sereg** közgazdasági munka szerzője.)

A könyvben *igen sok* az összehasonlító táblázat: {szöveget, úgy látszik, csak a táblázatokhoz ad}

Lakosság (millió)

	1858	1883	1908	1858—1883	1883—1908
Németország	36,8	46,2	63,3	+26%	+37%
Anglia	28,6	35,7	45,1	25	26
Franciaország	34,6	37,9	39,3	9	4
Oroszország (Európai)	66,8	86,1	129,8	29	51
Egész Európa	278,1	335,1	436,1	20	30

Az államok kiadásai (millió frank)

	1858	1883	1908	1858—1883	1883—1908
Németország	801	2 695	9 263	+236	+244
Anglia	1 651	2 192	5 169	33	136
Franciaország	1 717	3 573	3 910	108	6*
stb.					

Kiadások *hadseregre és hajóhadra*

	1883	1908
Németország	458	1 068
	+ 46	436
Anglia	432	676
	270	811
Franciaország	584	780
	205	320
Oroszország	772	1 280
	122	231
stb.		

Széntermelés

	1898/99		1908/09	
Németország	130,9	millió tonna	205,7	+57%
Franciaország	32,4		37,9	+17%
Anglia	202,0		272,1	+35%

Nyersvastermelés

Németország	7,4	12,7	+72%
Franciaország	2,5	3,6	+43%
Anglia	8,8	9,7	+10%
stb.			

JEGYZETEK MONTESQUIOU ÉS ESTÈVE KÖNYVÉRŐL, VALAMINT REVERE CIKKÉRŐL

Montesquiou: Les obligations américaines et le portefeuille français. Párizs 1912. (Tanácsok a tőkéseknek: legyenek óvatosak) (4

* Így Thérynél. — *Szerk.*

L. *Estève:* Une nouvelle psychologie de l'impérialisme: Ernest Seillière. Párizs 1913.

((Az imperializmus **pszichológiai** értelmezése à la Nietzsche[20], és kizárólag pszichológiáról.))

C. T. Revere: Latin-American Trade Possibilities. Cikk a „North American Review"-ban. 1915. (201. köt.) 78. old.:

„A Londonban megjelenő »*South American Journal*« közlése szerint a brit tőkebefektetések Latin-Amerikában 1913 végén összesen 5 008 673 000 dollárra rúgtak."

Vö. **Paish** 1909*

5 milliárd dollár × 5 = 25 milliárd frank || NB

LESCURE: L'ÉPARGNE EN FRANCE

5) *Jean Lescure:* L'Épargne en France. Párizs 1914.

NB A szerző az előszóban megjegyzi, hogy munkája már megjelent a „*Schriften des Vereins für Sozialpolitik*" 137. kötetének III. részében — egy ankétban, amely a különböző országok takarékbetéteit vizsgálja.

Megjegyzendő 110. old. VI. táblázat. „A francia vagyon statisztikája" (Neymarck úr nyomán)

Milliárd frank

	Francia értékpapírok:	Külföldi értékpapírok:
1850	9	—
1860	31	—
1869	33	10
1880	56	15
1890	74	20
1902	87-től 90-ig	25-től 27-ig
1909	105-től 116-ig	35-től 40-ig

* Paishről lásd ebben a kötetben, 387. old. — *Szerk.*

Letétbe helyezett értékpapírok (millió frank)
(51. old.)

	Crédit Lyonnais	Société Générale	Comptoire d'Escompte
1863	9,8	57,4	—
1869	54,6	88,3	—
1875	139,7	205,7	—
1880	244,6	253,7	—
1890	300,8	251,9	122,9
1900	546,3	347,6	365,4
1910	839,0	562,2	633,3
1912	859,6	446,5	674,3

Folyószámlák száma a Crédit Lyonnais-nél (52. old.)*:

1863	2 568	1890	144 000
1869	14 490	1900	263 768
1875	28 535	1912	633 539
1880	63 674		

60. old.: „9 francia kohóipari társaság tartalékalapjai“ (6 átlagban 1904—1908-ban (évi átlag) = 23,8 millió frank (átlapozás után egyelőre ennyit).

HISHIDA: THE INTERNATIONAL POSITION OF JAPAN AS A GREAT POWER

Hishida: The international position of Japan as a Great Power. New York 1905. (Disszertáció.)

Iskolás dolog, úgy látszik. Elmondja Japán történetét versus más országok Kr. e. 600-tól 1905-ig.

„Azóta (az 1894/95-ös kínai háború óta) a Távol-Kelet a figyelem középpontjába került főleg Franciaország, Nagy-Britannia, Németország, Japán, Oroszország és az Egyesült Államok ama törekvésében, hogy — kereskedelmileg és politikailag — kielégítsék »imperialista expanzió« iránti szükségleteiket.“ (256. old.)

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 221. old. — *Szerk.*

„A nagyhatalmak gazdasági aktivitása az »imperializmus« formáját öltötte, ami azt jelenti, hogy igyekeznek — gazdasági vagy politikai célokból — ellenőrzésük alá vonni »a földnek akkora részét, amekkorára erejükből és lehetőségeikből futja«." (269. old.)

Idézve:

Reinsch: World Politics. New York 1902.

Hobson: Imperialism.

Colquhoun: The Mastery of the Pacific. New York 1902.

Debidour: Histoire diplomatique de l'Europe. Párizs 1891. (2 köt.)

IRODALOM ANGOL KÖNYVEKBŐL ÉS A CONRAD-FÉLE „JAHRBÜCHER"-BŐL

Angol könyvekből:

7) *C. K. Hobson:* The Export of Capital. 8° (290 old.). 7 sh. 6 d. (Constable.) 1914. május.

J. A. Hobson: Traffic in treason: a study of political parties. 8° (1 sh.). (Unwin.) 1914. június.

» Work and Wealth: a human valuation. (8°) (386 old.). 8 sh. 6 d. (Macmillan.) 1914. június.

» Towards international government. 8° (216. old.). 2 sh. 6 d. (Allen & Unwin.) 1915. július.

J. H. *Jones:* The economics of war and conquest (Norman Angellről). 1915. június. (King.) 178 old. (2 sh. 6 d.).

H. G. Wells: The war and socialism. 1 d. (Clarion Press.) 1915. február.

Hartley Withers: War and Lombard Street. 8° (180 old.). 3 sh. 6 d. (Smith.) 1915. január.

Cl. W. Barron: The Audacious War. (4 sh. 6 d.). 1915. május.

A. L. Bowley: The effect of the war in the external trade of the United Kingdom 1906—1914. 8° (64 old.). *2 s h.* 1915. március.

A. W. Humphrey: International socialism and the war. 8°. (176 old.). 3 *sh.* 6 *d.* 1915. február.

F. W. Hirst: The political Economy of war. *1915.* július. 8° (342 old.). 5 *sh.*

Vigilant: Revolution and war. 1 sh. (1915. szeptember).

Connolly: The Reconquest of Ireland. 6 *d.* 1915. április.

Conrad-féle *„Jahrbücher für Nationalökonomie etc."* (*NB* 3. sor. 49. köt. = 1915. 1.) (3. sor. 21. köt. = 1901. 40. köt. = 1910.) *(8*

Glier: Zur gegenwärtigen Lage der amerikanischen Eisenindustrie. *3. sor. 35. köt.* 587. old.

Jeremias *Jenks:* Die Trusts in den Vereinigten Staaten. *3. sor. I. köt.* 1. old.

Goldstein: Der gegenwärtige Stand der Kartellbewegung: Russland. (3. sor. *40.* köt. 162. old.)

Saenger: Die wirtschaftlichen Aussichten des Britischen Imperialismus. Berlin 1906. (Ismertetés: 3. sor. *36.* köt. 397. old.)

PATOUILLET: L'IMPÉRIALISME AMÉRICAIN

Joseph *Patouillet:* L'impérialisme américain. Dijon 1904. (Disszertáció.) (388 old.) *(9*

Disszertáció. Teljesen iskolás iromány. Tudományos értéke nincsen, *kivéve* a rengeteg idézetet és egyes tények *összefoglalását.* Nagyobbára jogász fecsegés, közgazdasági oldala gyenge.

A szerző idézi (mindjárt az elején) Hobsont („Imperialism") és a legismertebb dolgokat veszi át tőle.

A szerző mint tényről beszél az *angol imperializmusról* (33. és köv. old.) és a *németről* (36. és köv. old.) (I. és II. szakasz a II. fejezetben).

2 szó a japán és az orosz imperializmusról (39. old. in fine).

43. old.: „Imperialistának lenni annyi, mint a világ kulcsainak megszerzésére törekedni, — s itt nem a katonai kulcsokról van szó, mint a Római Birodalom idején, hanem a nagy gazdasági és kereskedelmi kul-

? csokról. Ez a törekvés — nem a terület kikerekítésére, hanem a világkereskedelem nagy csomópontjainak meghódítására és megszállására irányul; nem nagy gyarmatok, hanem kedvező fekvésű gyarmatok megszerzésére, hogy az egész világot befonhassák az állomáshelyek, szénraktárak és kábelek sűrű, széttéphetetlen hálójával." (Idézet *De Lapradelle* „L'Impérialisme et l'Américanisme aux États-Unis" című munkájából. „Revue du Droit Publique", 1900. XIII. köt. 65—66. old. Patouillet a 43. oldalon idézi.)

Driault („Les Problèmes politiques". 221—222. old.): „Spanyolország veresége valóságos reveláció volt... Magától értetődőnek látszott, hogy a világ egyensúlya olyan ügy, amelyet 5—6 vezető európai országnak egymás között kell elintéznie; most egy ismeretlen hatalom beavatkozott a probléma eldöntésébe." (49. old.)

„A Kubáért folytatott háború tehát gazdasági háború volt abban az értelemben, hogy a sziget cukorpiacának megszerzését célozta; ugyanígy a Hawaii-szigetek és a Fülöp-szigetek annektálása abból a vágyból fakadt,

10) hogy megszerezzék a kávét és a cukrot, amelyet e trópikus országok termelnek." (51. old.) (Idem, 62—63. old.)...

„Tehát árupiacok hódítása, a trópusi termékek hajszolása, — ez a fő indítéka a gyarmati terjeszkedés e politikájának, amelyet az imperializmus névvel illetnek. Mindezek a gyarmatok kitűnő stratégiai támaszpontokat is szolgáltatnak, amelyeknek az értékére még utalunk: ... hogy biztosíthassák maguknak Ázsia piacait ... támaszpontokra volt szükségük"... (64. old.)

Az Egyesült Államok kivitele $^0/_0$-ban

Teljes kivitel: millió $		Európa	Észak-Amerika	Dél-Amerika	Ázsia	Óceánia	Afrika
	1870	79,35	13,03	4,09	2,07	0,82	0,64
	1880	86,10	8,31	2,77	1,39	0,82	0,61
857,8	1890	79,74	10,98	4,52	2,30	1,92	0,54
1394,5	1900	74,60	13,45	2,79	4,66	3,11	1,79
	1902	72,96	14,76	2,75	4,63	2,48	2,42

igen sok, egy csomó utalás a küszöbönálló harcra a Csendes-óceánért

Hawaii-szigetek — $^1/_2$ úton Panama és Hongkong között. Fülöp-szigetek — egy lépés Ázsia és *Kína* felé. (118. old.) Idem 119—120—122. old.

A Spanyolország ellen Kubáért folytatott háborút Kuba *szabadságának*, felszabadításának érdekeivel stb. próbálták igazolni. (158. és köv. old.)

Az alkotmány megköveteli az összes adók stb. egyenlőségét az Egyesült Államok mindegyikében. „Megmagyarázták“, hogy ez *nem vonatkozik* a gyarmatokra, hiszen ezek *nem* az Egyesült Államok részei, hanem *birtokai*. (175. old.) „*Fokozatosan*“ (úgymond) kiszélesítik majd a gyarmatok jogait (190. old.) (teljes egyenjogúságot *nem* adnak)... sic!

Kanada. Gazdasági alárendelése egyengeti az utat politikai „bekebelezése“ felé. (198. old.)

Az Amerikai Egyesült Államokkal „Németország“ (sic) szeretné „szembeállítani az Európai Egyesült Államokat“ (205. old.)... (11

...„1897 óta II. Vilmos több ízben is kifejtette a tengeren túli konkurrencia elleni harc céljából való egyesülés politikájának eszméjét, — egy olyan politikának a gondolatát, amely európai vámunión, az Egyesült Államok ellen létesített afféle szárazföldi blokádon alapszik“... (205. old.) ...„Franciaországban az európai vámunió létrehozását Paul Leroy-Beaulieu propagálja.“ (206. old.)... Európai Egyesült Államok[21] (és II. Vilmos)

...„Az európai államok közötti egyetértés talán az amerikai imperializmus egyik ötvendetes következménye lesz.“ (206. old.) „örvendetes következmény“

Amerikában az események kiváltották az „*antiimperialisták*“ harcát az imperialisták ellen. (268. old. II. könyv, I. fej.: „Imperialisták és antiimperialisták“)... Az im-

perializmus, úgymond, ellentétben áll a szabadsággal etc., a gyarmatok rabságba döntéséhez vezet etc. *(csupa demokrata érv: rengeteg idézet).* Az egyik amerikai antiimperialista idézte *Lincoln* szavait:

„Ha a fehér ember önmagát kormányozza, akkor ez önkormányzat; ha azonban önmagát kormányozza és másokat is kormányoz, akkor ez már nem önkormányzat, hanem zsarnokság."* (272. old.)

— *Phelps* „L'intervention des États-Unis à Cuba" (New York 1898) és mások a kubai háborút *„bűnösnek"* stb. nyílvánították.

A III. fejezetnek, a 293. oldalon, ez a címe: „Az Egyesült Államok mai politikája: az imperializmus és a Monroe-elv[22] egyesítése": ezt aztán egyesítették, megmagyarázták!!!

12) A dél-amerikaiak tiltakoznak (311. és köv. old.) a Monroe-elv olyan értelmezése ellen, hogy Amerika az *észak*-amerikaiaké. Félnek az Egyesült Államoktól és önállóságot akarnak. Az Egyesült Államoknak *„szándékai" vannak* Dél-Amerikával és harcol *Németország növekvő dél-amerikai befolyása ellen...*

(Vö. az irodalomból Novicow, lásd más helyütt**.)

A Fülöp-szigetek bekebelezésével az Egyesült Államok becsapta vezérüket, *Aguinaldót,* hiszen szabadságot ígért az országnak (373. old.): „a bekebelezést »a soviniszták csalásának« minősítették".***

Atkinson: Criminal agression, by who committed? Boston 1899.

„The North American Review", 1899. szeptember.

Filipino: Aguinaldo's case against the United States.

NB

NB Dél-Amerikában erősödik a *Spanyolországhoz* való *közeledés* törekvése, az 1900. évi *madridi* (spanyol—amerikai) kongresszuson 15 dél-amerikai állam küldöttei vettek részt. (326. old.) (*) Erősödnek a kapcsolatok Spanyolországgal, Spanyolország befolyása, a „latin" szimpátiák etc. (**)

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 299. old. — *Szerk.*

** Lásd ebben a kötetben, 198. old. — *Szerk.*

*** Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 299. old. — *Szerk.*

379. old.: „A nemzeti háborúk korszakának most már, úgy látszik, vége“... (háborúk a piacokért stb.) | sic!

(*) „Revue des deux mondes“, 1901. (XI. 15.)
(**) A jelszó: „Spanyol—amerikai unió“. | NB

IRODALOM PATOUILLET-BŐL AZ AMERIKAI IMPERIALIZMUSRÓL

(Utalások **Patouillet-ből** az **amerikai imperializmusra** etc. *(13* vonatkozólag)

Carpenter: The american advance (territorial expansion). New York 1902.
E. Driault: Les Problèmes politiques et sociaux à la fin du 19e siècle. Párizs 1900.
W. E. Griffis: America in the East. New York 1899.
D. St. Jordan: Imperial Democracy. New York 1899.
De Molinari: Les problèmes du XXe siècle. Párizs 1901.
Roosevelt: American ideals. New York 1901. — The strenuous life. London 1903.
Paul *Sée:* Le péril américain. Párizs 1903.
Seillière: La philosophie de l'impérialisme. Párizs 1903.
Stead: L'américanisation du monde. Párizs 1903.
„Annales des sciences politiques“: 1902. (XVII. köt.). *E. Boutmy:* Les États-Unis et l'impérialisme. (1. és köv. old.)
„Le Correspondant“, 1890. (I. 25.). *Cl. Jannet:* Les faits économiques et le mouvement social en Amérique. (348. és köv. old.)
„L'Économiste français“, 1899. VII. 1. *Leroy-Beaulieu:* L'expansion américaine etc.
„Le monde économique“, 1896. (IV. 4. és 18.). *Machat:* La rivalité commerciale des États-Unis et de l'Europe en Amérique.
„La Grande Revue“, 1899. (X. 1.). *Weullersse:* L'expansion américaine.

„Revue politique et littéraire" (Revue bleu), 1896. (V. 9.). *Moireau:* Jingoes et jingoïsme aux États-Unis. (593—597. old.) 1900. (IV. 21.). *Driault:* L'impérialisme aux États-Unis. (502. és köv. old.)

„La Revue de Paris", 1899. (III. 15.). *De Ronsiers:* L'impérialisme américain.

„The North Americain Review", 1898. szeptember. *Conant:* The economic basis of imperialism.

1897. 2. sz. *Chapman:* The menace of pseudo-patriotism.

1899. 1. sz. *Carnegie:* Americanism versus Imperialism.

1902. 12. sz. *Winstow:* The antiimperialist faith.

1903. 1. sz. *Bonsal:* Greater Germany in South America.

„The Fortnightly Review", 1901. augusztus. *Brooks:* American Imperialism.

„Deutsche Rundschau", 1902. november. *Schierbrand:* Der imperialistische Gedanke in Amerika.

„Revue Socialiste", 1904. február. *Colajanni:* L'impérialisme anglo-saxon.

„Le Mercure de France", 1904. április. *P. Louis:* Essai sur l'impérialisme.

„Revue des deux mondes", 1903. (VII. 15.). *Leroy-Beaulieu:* L'Empire britannique et la crise de l'impérialisme.

? *Novicow:* La fédération de l'Europe. 2. kiad. Párizs. 1901.

E. Théry: Histoire économique de l'Angleterre, des États-Unis et de l'Allemagne. Párizs 1902.

V. Bérard: L'Angleterre et l'impérialisme. Párizs 1900.

Lair: L'impérialisme allemand. Párizs 1902.

MOOS: DIE FRANZÖSISCHEN KREDITINSTITUTE UND DIE FRANZÖSISCHEN UND ENGLISCHEN KAPITALANLAGEN IM AUSLANDE

14) „Jahrbücher für Nationalökonomie". 3. sor. XXXIX. (39.) köt. 1910.

Ferdinand *M o o s:* Die französischen Kreditinstitute und die französischen und englischen Kapitalanlagen im Auslande. (237—256. old.)

Angliáról csak egy fél oldal, G. Paish végeredményei. Franciaországot illetően van némi irodalom és néhány számadat: kevés

Polémia: *Lysis:* L'oligarchie financière. Párizs 1907. és *Testis:* Les établissements de crédit. Párizs 1907.

Henri Michel: Beszéd a képviselőházban 1909. XI. 30-án. „Monde Économique“. 1906. és 1907. évi cikkek (P. Beauregard).

Jules Domergue („Réforme économique“).

M. Manchez („Le Temps“, 1910. l. 2.) a külföldön elhelyezett francia tőkét *3 5* milliárd frankra becsüli. (240. old.)

Neymarck („Le Rentier“) a külföldön elhelyezett francia tőkét *2 5 — 3 0* milliárd frankra becsüli. (243. old.)

Az összes értékpapírok teljes összege a párizsi tőzsdén = 130 milliárd frank (243. old.)

ebből { 64 { francia } / 66 { külföldi }

P o r t u g á l i a Brazília után (Brazíliából) 1696 és 1754 között 2 400 millió frankot kapott. (238. old.)

A *h o l l a n d* tőke Angliában 1747-ben *1 600* millió forintra rúgott. (Ibidem)

A pénz oda áramlik, ahol magasabb a kamat.

Lysis szerint: négy bank (Crédit Lyonnais + Comptoir National + Société Générale + Crédit Industriel et Commercial) letétjei (252. old.):

1885 —	912	millió	frank
1890 —	1 302	»	»
1900 —	2 171	»	»
1905 —	2 897	»	» (Lysis szerint)

„Igazgatósági tagsághoz elegendő 50—200—300 részvény birtoklása... Ily módon mintegy 50 személy, akiknek együttvéve nem kell 8 millió franknál többet birtokolniuk, évről évre $2^1/_2$ *milliárdnyi* letét és több mint évi $1^1/_2$ *milliárd* frank új betét felett rendelkezhet, anélkül, hogy erről bárkinek is számot kellene adnia.“ (252. old.) 50 *személy*

15) Kölcsönöknél a kölcsönt felvevő állam sohasem kap $> 90^0/_0$ (253. old.) — a többit zsebrevágják a bankok. Az 1895. évi 400 millió frankos $4^0/_0$-os kínai—orosz kölcsön. „Jegyzési árfolyam 450. Első árfolyam 495. Legmagasabb árfolyam 520. Különbözet egy hónap alatt 45 frank, vagyis $10^0/_0$... A Banque de Paris et des Pays-Bas ezen az egy üzleten 20 millió frankot keresett" (253. old.) stb.

NB ((1907. I. — a parlamentben a szocialisták élesen támadták az *orosz kölcsönökbe* való befektetést...

KOUZNIETSOW: LA LUTTE DES CIVILISATIONS ET DES LANGUES DANS L'ASIE CENTRALE

P. Kouznietsow: La lutte des civilisations et des langues dans l'Asie Centrale. Párizs 1912. (Disszertáció — Párizs.) (353 old.)

A könyv **csak Turkesztánnal** foglalkozik — történetével, gyarmatosításával (többek között az 1898. évi andizsani felkeléssel; a szerző a jövőt illetően is figyelmeztet)... *((295.* és köv. old.))

A kultúra, a gyapottermesztés, a vasutak etc. etc. fejlődése. Sok irodalom... Úgy látszik, a hivatalos álláspontot képviseli.

AZ ÚJ IRODALOMBÓL A CONRAD-FÉLE „JAHRBÜCHER" ALAPJÁN

Az új irodalomból:

Léopold *Lacour:* La France moderne. Problèmes politiques et sociaux. Párizs 1909.

De Leener: L'organisation *syndicale* des chets d'industrie. *Belgique.* Párizs 1909. (2 köt.)

J. Sh. Nicholson: A project of empire. (Economics of imperialism.) London 1909. (310 old.)

Henri Andrillon: L'expansion de l'Allemagne. Angoulême 1909.

„The development of Germany as a world power“. (Az „Annals of the American Academy“ melléklete, 1910. január.)

!!Nil. *Semmi.* Egy követ beszéde!!!

Marcel Dubois: La France et ses colonies. Párizs 1910.

Jean Cruppi: Pour l'expansion économique de la France. Párizs 1910.

Jean C. *Raffard:* Le mouvement de concentration des banques en Angleterre. Párizs 1910.

L. *Gautier:* L'état financier. Párizs 1910.

Edouard *Driault:* Le monde actuel. Tableau politique et économique. Párizs 1909. (372 old.) || NB (16

[A „Jahrbücher“-ben (41. köt. 269. old.) megjelent recenzió dicsérően nyilatkozik erről a „világtörténelmi olvasókönyvről“, különösen a „gazdasági folyamatoknak a mai politikában“ betöltött szerepét illetően.]

Fr. E. *Junge:* Amerikanische Wirtschaftspolitik. Berlin 1910.

Godfernaux: Les chemins de fer coloniaux français. Párizs 1911. (439 old.)

Aug. Terrier und Ch. Mourey: L'expansion française. Párizs 1910.

Charles *Du Hemme:* L'impérialisme financier. La société générale pour favoriser le développement du commerce et de l'industrie en France. Précédé d'une lettre à M. le Ministre des finances. Párizs 1910. (95 old.) ? (Párizs, „Revue commerciale et financière“.) | ?

J. Bourdeau: Entre deux servitudes. (...Szocializmus... (!!!!) *imperializmus*...) Párizs 1910.

Geoffray *Drage:* The imperial organisation of trade. ? London 1911. (374 old.)

R. G. Lévy: Banques d'émission. Párizs 1911. (628 old.)

Marcel *Gras:* Du machinisme et de ses conséquences... Párizs 1911. (Disszertáció.)

Edmond Théry: L'Europe économique. 2. kiad. Párizs 1911. (332 old.) ||

Idem: La fortune publique de la France. Párizs 1911.

Lucien Hubert: L'effort allemand. Párizs 1911.

Ed. *Pfeiffer:* La société fabienne et le mouvement socialiste anglais. Párizs 1911. (Disszertáció.)

Arthur Boucher (ezredes): La France victorieuse dans la guerre de demain. Párizs 1911. (93 old.)

„Jahrbücher". *42.* köt. (1911.) NB. Goldschmidt cikke *Új-Zéland* földtörvényeiről és agrárstruktúrájáról. ‖NB

Schneider: „Jahrbuch der deutschen Kolonien". 4. évf. *1911.*

Mamroth: Gewerblicher Konstitutionalismus. Jéna 1911. (Recenzió a *43.* kötetben. 1912.)

Schachner: Die soziale Frage in Australien und Neuseeland. Jéna 1911. (Részletes ismertetés a *43. kötetben.* 1912.)

Overzier: Der amerikanisch-englische Schiffahrtstrust. Berlin 1912. (4 márka.)

Goldschmidt: Über die Konzentration im deutschen Kohlenbergbau. 1912. („Volkswirtschaftliche Abhandlungen der *badischen* Hochschulen".)

Ibidem: *B r i e f s :* Das Spirituskartell. 1912.

Hillringhaus: Die deutschen Eisensyndikate in ihrer Entwicklung zu *einem* Syndikat. Lipcse 1912. (3 márka)

Enrico *Leone:* Espansionismo e colonie. Róma 1911. (235 old.) 2 líra.

„Jahrbücher". *44.* köt. (=1912. 2.):

P. *Passama:* Formes nouvelles de la concentration industrielle. Párizs 1910. (341 old.) 8,50 frank.

Bosenick: Neudeutsche gemischte Bankwirtschaft. (Analyse.) München 1912. (366 old.)

Argentarius: Briefe eines Bankdirektors. Berlin, (Bankverlag) 1912. (1 márka.) (??)

P. *Hausmeister:* Grossbetrieb und Monopol im deutschen Bankwesen. (Eine populäre Studie.) Stuttgart 1912.

Hennebicque Léon: L'impérialisme occidental. Genèse de l'impérialisme anglais. Brüsszel 1913. (295 old., 6 frank.) [*45.* köt.]

René Pinon: France et Allemagne. 1870—1913. Párizs 1913.

Emil *Becqué:* L'internationalisation des capitaux. Montpellier 1912. (432 old.) 6 frank.

B. Ischchanian: Die ausländischen Elemente in der russischen Volkswirtschaft. Berlin 1913. (300 old.) 7 márka. Recenzió a 47. kötetben: sok a tőkekivitelről.

‖ A szerző Oroszországnak Nyugat-Európával szemben fennálló adósságait **6 milliárd rubelre** becsüli.

Paul Eckhardt: Abriss der Weltwirtschaftskunde. Bielefeld 1913. (140 old.) (2,30 márka.)

François *Maury:* Les valeurs françaises depuis 10 ans. *(17* Párizs 1912. (10 évi statisztika a tőkések számára. **Temérdek** adat százalékokkal, többek között a biztonság százalékairól stb.)

LOUIS BRUNEAU: L'ALLEMAGNE EN FRANCE

Louis *Bruneau:* L'Allemagne en France. 2. kiad. Párizs 1914 (a „Grande Revue“-ben megjelent cikkekből).

idézve:

L. *Nicot:* L'Allemagne à Paris. (1887.)
G. *Montbard:* L'ennemi. (1899.) A következtetés: „Delenda est Germania, si vult vivere Gallia“ [Németországot el kell pusztítani, ha Gallia élni akar].
M. Schwob: Le danger allemand. 1896.
» Avant la bataille. 1904.
Em. *Jennissen:* Le spectre allemand. 1906.
André *Barre:* La menace allemande. 1908.
Jean *d'Epée:* La plus grande Allemagne. 1910.
Henri *Gaston:* L'Allemagne aux abois. 19..?*

Németországnak nincsen elegendő vasa (40 év múlva már nem lesz (3. old.)) — a behozatal növekszik:

8 millió tonna 1908-ban
11 — — 1911-ben (2. old.)

Franciaországban viszont feltárták a Meurthe-et-Moselle-i lelőhelyet — francia Lotaringiában — — —

vastermelés... 2,6 millió tonna 1890-ben
4,4 » » 1900-ban
14,8 » » 1911-ben

Nancy ..... 0,2 milliárd tonna érc
Briey 2,0
Longwy 0,3
Crusnes 0,5
3,0 *milliárd* tonna érc (5. old.)

* A könyv 1912-ben jelent meg. — *Szerk.*

új lelőhelyeket tártak fel Normandiában: 100—700 *millió* tonna érc

Franciaország vasérckivitele Németországba:

1,7 millió tonna 1909-ben
2,8 » » 1912-ben (21. old.)

kőszénbehozatala Németországból:

1909-ben — 3 millió tonna
1912-ben — 5,7 » »

Egy holland kereskedő (Poorter) felvásárolja a normandiai vasérclelőhelyek földjeit (eddig 3 496 hektár), kitermeli a vasércet és Németországba szállítja. (24—25. old.) (Részletek következnek.)

18) Stinnes és Krupp felvásárolja a vasérckitermelést (30—31. old.) — részben Poorter révén.

Példák „részesedésre" és az igazgatóságok összetételére (35. old.)...

...(nagyobbára franciák + németek)...

Thyssen, gyarapodása etc.

Példák, az igazgatóságok összetétele, pénzügyi érdekeltségek etc. etc.

Cégek áthelyezése Franciaországba etc.

Nincsenek általános következtetések.

(Ezt el kell olvasni a „Grande Revue"-ben.)

IRODALOM
A CONRAD-FÉLE „JAHRBÜCHER"-BŐL

Irodalom a Conrad-féle „Jahrbücher"-ből:

45. köt.

Paul Pilant: Le péril allemand. Párizs 1913.

R. G. Usher: Pan-Germanism. London (7/6.). (1913?)

„The Annals of the American Academy of Political and Social Science". *42*. köt. (1912): „Industrial Competition and combination" (trösztök (30 jelentés)).

Hans *Henger:* Die Kapitalsanlage der Franzosen... 1913. Stuttgart. („Münchener Volkswirtschaftliche Studien". 125. füz.) ‖?‖

Léon Wenger: *Le pétrole.* (Disszertáció.) Párizs 1913. (47. köt. 1914.)

G. Michon: Les grandes compagnies de navigation anglaises. 1913. (Disszertáció.)

Schiemann: Deutschland und die grosse Politik 1913. (*13. köt.)* 1914.

O. W. Knauth: The policy of the United Staates towards industrial monopoly. New York 1913. (233 old.) („Columbia University Studies".) ‖NB (?)

E. *Friedegg:* Millionen und Millionäre. Berlin 1914. (383 old.) (??)

P. Baudin: L'argent de la France. Párizs 1914.

46. köt. (1913. I.) Cikk Marx járadékelméletéről (Albrecht).

E. *Rothschild:* Kartelle etc. 1913.

Átnézve *45 — 47.* köt.

48. köt. (1914. 2): Julius *Hirsch*: Die Filialbetriebe etc. Bonn 1913. („Kölner Studien". I. füz.)

Dicsérő recenzió. („Conrad's-Jahrbücher". *48.* köt.)

NB [*Ebben a kötetben* — **649.** *old.* — a XIX. századi *állattenyésztés* statisztikája (igen teljes) sok európai országról.]

Walter Straus: Die deutschen Überlandzentralen und ihre wirtschaftliche Bedeutung. Berlin 1913. (kivált a mezőgazdaságról és a mezőgazdaság számára). ‖NB

„*Jahrbücher* für Nationalökonomie", Conrad-féle. 1915. I. (3. sor. 49. köt.): „Die Schwankungen der Einwande- **NB** rung in die Vereinigten Staaten". (Az 1870—1910. évi statisztika eredményei.) *(34*

LYSIS: CONTRE L'OLIGARCHIE FINANCIÈRE EN FRANCE*

Lysis: Contre l'Oligarchie financière en France. 5. kiad. Párizs 1908. (260 old.) Az egyes fejezetek kelte: *(19*

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt 242. old.; 24. köt. 419. old.; 23. köt. 211. old. — *Szerk.*

1906. XI. 1.; 1906. XII. 15.; 1907. II. 1.; 1907. V. 1.; 1907. XI. 15.

Az előszóban Jean Finot megjegyzi, hogy angol lapok megerősítettek egy olyan tényt, amelyet Lysis említett (először a *„Revue"-ben):* egy személy *12 millió* frankot kapott (VII. old.) az 1906. évi orosz kölcsönből „több száz milliónyi" (ibidem) *jutalékon* felül!!

Dátum?? ||| Volt a képviselőházban egy ülés (2 napja) (mikor?), amely ezzel foglalkozott.

„abszolút monopóliuma" (11. old.) (nem pedig viszonylagos) van a 4 banknak, amely emisszióval foglalkozik

a „nagybankok trösztje" (12. old.) { Crédit Lyonnais, Société Générale, Comptoire d'Escompte + Banque de Paris et des Pays-Bas, Crédit Industriel et Commercial

a kölcsönt felvevő ország az összeg 90%-át kapja (10% a bankoké, a „közvetítő szindikátusoké", a „garanciát vállaló szindikátusoké" stb.) — *26.* old.

Kölcsönök

kínai—orosz	400 millió frank.	*Kb.* 8%	nyereség.
orosz (1904)	800 »	» 10%	»
marokkói (1904)	62,5 »	» 18 3/4%	»

„A franciák Európa uzsorásai" (29. old.)...

„A pénzügyi sajtót csaknem mindig szubvencionálják." (35. old.)

A Raffineries d'Egypte ügye: a közösség 90—100 millió frankot vesztett. (39. old.) A Société Générale kiadott 64 000 darabot e társaság kötvényeiből; részvényeket; a jegyzési árfolyam mintegy 150% volt (!!) ... E társaság *„fiktív osztalékokat"* adott (39. old.)...

!!! ||| „A *Société Générale* egyik igazgatója tagja volt a Raffineries igazgatóságának." (39. old.)

50 személy, aki 8 millió frankot képvisel, a 4 bankban *2 milliárd* fölött rendelkezik (40. old.)...

Mi a teendő? „Vissza a konkurrenciához" (42. old.)...

20) „A francia köztársaság finánemonarchia" (48. old.)...

1906. évi orosz kölcsön: *X* úr, a „bankok közvetítője", *12 milliót* kapott. (49. old.)

A jelentésekből és mérlegekből semmit sem lehet megérteni...

„$1^{3}/_{4}$ milliárd 3 tételben“ (57. old.)...

Honnan erednek a bankok nyereségei? *emissziókból.* Ezt elkendőzik.

„Egy példa: prospektusok nélkül, reklámozás nélkül, *suttyomban,* »pénztárosai« és »üzletszerzői« nesztelen és titkos munkája révén a Crédit Lyonnais 874 millió frank értékben (névértékben) helyezte el az orosz Dvorjanszkij Zemelnij Bank kötvényeit. Átlagos jegyzési árfolyam: 96,80. Jelenlegi árfolyam: 66. *A közönség vesztesége: 269 millió!*“ (75—76. old.)...

„ijesztő francia tőkekivitel“ (93. és köv. old.)

Franciaország „a világ uzsorása“. (119. old.)

Az orosz kölcsönök árfolyama (a jegyzésihez viszonyítva) olyan mértékben esett, hogy a közönség a *14 milliárd* frankból 3—4 milliárdot vesztett: lám mit fizet a közönség a bankoknak!!!

és vég nélküli jajveszékelés amiatt, hogy a bankok *nem* támogatják a **francia** ipart... Németország gyarapszik, mi állunk (187. old. és mindenütt)... „nemzetellenes politika“ stb.

Az V. fejezet címe:

„A fináncoligarchia általános uralma; a sajtó és a kormány elfoglalása“...

a bankok által az államra gyakorolt nyomás eszközei: ***(21***

a járadék csökkentése... (!!)

titkos tiszteletdíjak:

1 millió egy miniszternek
$^{1}/_{4}$ millió egy követnek (212. old.) } !
a sajtót megvásárolták...
(csak újságcikkeket, tárcákat nézett át, semmi mást)

A szerző következtetései: a bankok szabályozása
a letéti bankok különválasztása az emissziós bankoktól (d'affaires)
ellenőrzés...

((közönséges nyárspolgár))

MEGJEGYZÉSEK MACROSTY, BAUMGARTEN ÉS MESZLÉNY, VALAMINT BERGLUND KÖNYVEIRŐL

Henry W. *Macrosty:* Das Trustwesen in der britischen Industrie. Berlin 1910.

> Rengeteg tény és részlet. Szükséges a tájékozódáshoz etc.

Baumgarten és Meszlény: Kartelle und Trusts. Berlin 1906. (mind közgazdasági, mind *jogi* áttekintés. Úgy látszik, nil novi.)

Abraham *Berglund:* The United States Steel Corporation. 1907. (Disszertáció.)
(Leírás és irodalom. Iskolás dolog; szükséges a tájékozódáshoz.)

HUBERT: L'EFFORT ALLEMAND

22) *Lucien Hubert: L'effort allemand.* Párizs 1911.
(Franciaország és Németország (gazdasági) fejlődésének összehasonlítása.)

A vasutak tiszta nyeresége (1 km-re)

	1883	1906
Franciaország	19 165 frank	19 560
Németország	15 476	21 684
Anglia	26 755	26 542

Kereskedelmi flotta (ezer tonna):

	1890/91	1906/07	+ %
Anglia	5 107	9 782	+ 91
Németország	656	2 110	+222
Egyesült Államok	376	1 194	+217
Franciaország	485	721	+ 49
Norvégia	176	717	+308
Japán	76	611	+704
Olaszország	186	493	+165

Javarészt számok meg számok, többnyire külön a *két* országra, az előbbiekhez hasonló pontos, összehasonlító szembeállítások nélkül.

(Tudományos értéke = 0)

BÉRARD: L'ANGLETERRE ET L'IMPÉRIALISME

Victor Bérard: *L'Angleterre et l'impérialisme.* Párizs 1900. *(23* (381 old.)

Átlapozásnál kitűnik, hogy a könyv afféle újságcikk-gyűjtemény: ügyes, módfelett ügyes publicisztika, rendkívül felületes. Leírás, fecsegés, nem több. „Joseph Chamberlain“ — az első fejezet. Idézetek beszédeiből, karrierje, hírneve etc. etc. „Az imperializmus“ — második fejezet (vagy rész: nem szerepel a „fejezet“ megnevezése sem, s az egyes részek számozva sincsenek), szintén „zsurnalisztika“: „Piacokat, piacokat“, **töméntelen sok** példa és adat (az angol kereskedelem hanyatlásáról etc.) a „kékkönyvekből“, de mindez töredékesen, tárcaszerűen, s Hobson és Schulze-Gaevernitz után afféle gimnazista füzet... Ugyanez Németország konkurrenciájáról stb. stb. Nil. Nil.

Legfeljebb néhány példa, amely talán használható:

Az imperializmus ellen felsorakoztatott érvekből:

„Ugyanezek a statisztikai adatok azt is tanúsítják, hogy valamely területnek Őfelsége csapataival való megszállása gyakran csak a külföldieknek kedvez, s igen kevéssé a brit alattvalóknak: Egyiptomban 1881 után valóban csak a német és a belga kereskedelem növekedett meg: az angol termékek importja Egyiptomba 1870-ben 8 726 000 font sterling; 1880-ban 3 060 000; 1892-ben 3 192 000; 1897-ben 4 435 000, míg a német import az 1886. évi 21 000 fontról (egyiptomi = 25 frank 60) 1896-ig 281 000 fontra emelkedett, a belga import pedig ugyanezen idő alatt 86 000 fontról 458 000 fontra nőtt.“ (249. old.)

„Miután Franciaország feltalálta a répacukrot, a *(24* világ első cukorhatalmává vált: 1870-ben még monopóliuma volt. Ekkor Németország működésbe lép. A francia

kultúrák vizsgálata és összehasonlítása után megállapította, hogy Észak-Franciaországhoz hasonlóan, rendelkezik megfelelő talajjal és éghajlattal kőszénlelőhelyei szomszédságában. Talaja azonban kevésbé termékeny, éghajlata jóval zordabb. A franciák elleni harc tehát eléggé egyenlőtlen lesz. Ám 1882 óta a francia cukorgyárosok mégis siránkoznak: a német cukor még a francia piacra is behatol... A német cukorrépa súlya 12%-ának megfelelő mennyiségű cukrot ad; a francia termesztők kijelentik, hogy 7%-nál többet képtelenek elérni" — a németek átalakították az agrikultúrát, műtrágya, nemesítés etc. etc.

„Alig tizenkét évi német konkurrencia után Franciaországot, a répacukor feltalálóját, máris megfosztották a találmányából adódó haszontól. 1884. évi cukortörvényét Németország tudományos felfedezései diktálták, s azóta Németország a cukor királya, sőt emellett a szesz királya is." (311—312. old.)

A könyv végén a keltezés: 1898. XI. — 1900. IV.

LAIR: L'IMPÉRIALISME ALLEMAND

25) Maurice *Lair:* L'impérialisme allemand. Párizs 1902. (341 old.)

Elöljáróban röviden, közismert módon leírja az angol imperializmust, — majd az amerikait — az oroszt — a japánt — a németet. („Az imperializmus és az imperialisták." Bevezetés.)

I. fej. „A német imperializmus eredete". (1870. — Fejlődés és növekedés. Közismert adatok és számok. Szintén „zsurnalisztikai" jellegű, akárcsak V. Bérard könyve.)

II. fej. „Az imperialista Németország lelke"... és „a doktor úr" — és Mommsen és Treitschke ... szalonfecsegés!

III. fej.	— és egy kis idézet Marxból (Bourdeau nyomán)... Szánalmas munka. „Az imperialista politika".	*Nulla*
ha-ha!!	... „A XX. századdal kezdődik a nagybankok báróinak uralma" (165. old.) — és egy idézet Toussenelből: „A zsidók a kor császárai". (!!)	
IV. fej.	*„Tegnap"*. Számok és számok Németország gazdasági gyarapodásáról. Bagdadi Vasút etc.	
V. fej.	„Ma". — Fecsegés az 1900. évi válságról...	
VI. fej.	„Holnap". ...Az 1900. IX-i párizsi nemzetközi szocialista kongresszus határozata — „az imperializmus ellen" (324. old.) és a háborúk ellen... Mindenből egy kevéske!..	

Idézve:

„Forum", 1899. június: The struggle for the commercial empire.

„The North American Review", 1898. szeptember: The economic basis of imperialism.

Paul *Arndt:* Die Handelsbeziehungen Deutschlands zu England und den englischen Kolonien. 1899.

Julius Wolf: Das deutsche Reich und der Weltmarkt.

BRIEFS: DAS SPIRITUSKARTELL

Goetz Briefs: Das Spirituskartell. Karlsruhe 1912. („Abhandlungen der badischen Hochschulen". Új sorozat. 7. füz.) Átlapozás alapján érdektelen szakmunkának látszik. ***(26***

Monopólium

240—241. old.: „De facto a szeszgyárak egyesülése ezzel monopóliummá vált“ (maradt 3 „outsider“: igen gyengék), „s ennek súlypontja csaknem teljesen a szindikátusba tömörült burgonya-szeszfőzőkön van; a kartellhatalom külső kiépülése befejeződött.“

GOLDSCHMIDT: ÜBER DIE KONZENTRATION IM DEUTSCHEN KOHLENBERGBAU

Curt *Goldschmidt:* Über die Konzentration im deutschen Kohlenbergbau. Karlsruhe 1912. (122 old.)... (Ibidem*. Új sor. 5. füz.)
[kevés értékes dolog, nincsen precíz összefoglalás]

			Szén millió *tonna*	Acél millió *tonna*
1		1 Krupp	2,4	0,98
2		Haniel család	8,7	0,59
3	{	Stinnes »	2,5	
	{		5,5	0,79
	{		1,5	
4	{	Thyssen	3,6	0,97
				0,27
6		Gelsenkirchen	8,2	0,51
7		Harpen	6,7	—
8		Hibernia	5,1	—
9		Phönix	5,4	1,13
			49,6	5,24
5	{	Carl Funke	3,1	
	{		2,8	
		Σ (tőlem)	55,5	5,24

„9 konszern kezében tartja a vidék“ (((rajna-vesztfáliai))) „széntermelésének 66,9%-át és a Stahlwerksverband termelésének 48%-át.“ (69. old.)

* „Abhandlungen der badischen Hochschulen“. — *Szerk.*

A *Stinnes konszern* (69—70. old.) a következő vállalatokat öleli fel:

(1) szénbánya 19
(2) vasgyár 7
(3) ércbánya ..... sok
{ Németországban, Luxemburgban, Franciaországban }
(4) kereskedelmi vállalat (szén) 6
(5) hajózási vállalat .....
Németországban 12
Angliában 5
Olaszországban 3
Franciaországban 2
Belgiumban 1
Svájcban 1
Oroszországban 2
stb.

RUSSIER: LE PARTAGE DE L'OCÉANIE

Henri *Russier:* Le partage de l'Océanie. Párizs 1905. *(27*
(Disszertáció.)

Gazdag anyag igen alapos *összeállítása.* Kár, hogy nincsenek pontos, statisztikai végösszegek (à la Supan). Jó kompiláció. Sok irodalom, térkép, fénykép.

A „politikai felosztás“ történetét a szerző időszakokra bontja:

1) felfedezés (XVI—XVIII. század)
2) a *missziók* időszaka (1797—1840)
3) az „első konfliktusok“ (1840—1870)
NB ||| 4) a „nemzetközi versengés“, 1870—1904.

{ A szerző a többi között átvesz egy összefoglaló táblázatot (a felosztásról) *Sievers* és *Kükenthal* munkájából: „Australien, Ozeanien und Polarländer“. Lipcse 1902. *67 — 68.* old. *Megnézni.* }

Ezután részletes adatok következnek az egyes gyarmatok *gazdaságáról*, kereskedelméről és földrajzáról.

A gyarmati politika gazdasági okait a szerző kiegészíti (NB) — szociális okokkal:

„Ezekhez a“ (fentebb felsorolt, közismert) „gazdasági okokhoz hozzá kell tenni a szociális okokat. — Minthogy egyre nehezebb az élet, s ez

gyöngyszem!!

nemcsak a munkástömegeket, hanem a középosztályokat is sújtja, a régi civilizáció valamennyi országában »a köznyugalmat fenyegető türelmetlenség, ingerültség és gyűlölet« halmozódik fel; »azt az energiát, amely kicsap a megszabott osztálymederből, fel kell használni és az országon kívül foglalkoztatni, hogy robbanás ne következzék be az országon belül«.“* (Wahl: La France aux colonies. Párizs. 92. old.) — (165—166. old.)

NB

Utalás az **angol „imperializmusra“** (171. old.); — az *amerikaira* (175. old.) — a spanyol—amerikai háború után; — a *németre* (180. old.).

NB

idézve, a többi között, *Driault:* Les Problèmes politiques et sociaux à la fin du 19e siècle etc. (Párizs 1900), XIV. fejezet: „A nagyhatalmak és a világ felosztása“.

VOGELSTEIN: KAPITALISTISCHE ORGANISATIONSFORMEN IN DER MODERNEN GROSSINDUSTRIE

28) Theodor **Vogelstein:** Kapitalistische Organisationsformen in der modernen Grossindustrie. I. köt.: „Organisationsformen der Eisenindustrie und Textilindustrie in England und Amerika“. Lipcse 1910. 54—56. old.

Olyan angol cégek, mint: Vickers, Son and Maxim Ltd., Browns, Cammels, ma rendelkeznek ércbányákkal (vasérc); szénbányákkal; vas- és acélművekkel, hajógyárakkal, — néhány lőporgyárral stb. stb.

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 272. old. — *Szerk.*

Sínkartell:

A világ felosztása:

„1884-ben a legsúlyosabb depresszió idején az angol, a belga síngyárak megegyeztek az exportüzlet felosztását illetően, s egyben a hazai piacokat vita tárgyát nem képező területeknek nyilvánították. Eleinte Anglia az export 66%-át kapta, Belgium 7%-ot és Németország 27%-ot, később ezt az arányt a kontinens javára némileg módosították. Indiát fenntartották Anglia részére... Az angol cégek hányadukat felosztották egymás között és olyan árat állapítottak meg, hogy a kedvezőtlen körülmények között dolgozó üzemek még éppen csak fenntarthatják magukat... A szindikátus költségeire harcot folytattak az egyetlen kívül álló angol cég ellen: 2 shillinges ráfordítással az eladások egész tömege után. De amikor 2 angol cég kilépett, az egész egyesülés felbomlott“ ...* (egy *1886.* évi kiadvány alapján idéz)... „Húsz évbe tellett, míg egy újabb nemzetközi egyesülés jött létre. Ezekben az évtizedekben, amikor a kontinens ipara és az amerikai ipar a legnagyobb fejlődésen ment át, minden igyekezet ellenére nem tudtak megegyezni a terület és a részesedés elosztását illetően...

1884

1886

(29

1904-ben sikerült végre ismét megegyezésre jutni Németországgal, Belgiummal és Franciaországgal, olyan alapon, hogy 53,50, 28,83 és 17,67%-kal részesült az első három ország“ (sic?? Anglia, Belgium, Németország??). „Franciaország 4,8 egységgel részesült az első, 5,8 és 6,4 egységgel a második, illetőleg a harmadik évben az ezekkel a százalékokkal emelt összmennyiségből, vagyis 104,8, 105,8 és 106,4 egységből.

1904

* Lásd ugyanott, 260. old. — *Szerk.*

„avilág felosztása"

jó példa!!

1905-ben az Egyesült Államokkal is megegyezésre jutottak, a következő évben pedig ...Ausztriát és a spanyolországi Altos Hornos műveket is bevonták a szövetségbe. Pillanatnyilag a világ felosztása befejeződött, s a nagy fogyasztók, mindenekelőtt az államvasutak, ma, amikor a világ már fel van osztva, anélkül, hogy az ő érdekeiket tekintetbe vették volna, úgy élhetnek, mint a költő Zeusz egében."* (99—100. old.)

A United States Steel Corporationt illetően nyitva marad még a kérdés, vajon Ch. Schwabnak van-e igaza, aki azt mondja, hogy a Felső-tónál levő ércbányák (amelyeket nagyobbrészt a Steel Corporation vásárolt fel) csaknem az *egyetlenek* lesznek, vagy pedig Carnegie-nek, aki úgy véli, hogy Amerikában még sok vasérclelőhelyet fognak feltárni.

A Steel Corporation hányada az *amerikai* termelésben (275. old.):

		1901	1908
Össztermelés	— érc (kitermelés) ..	43,9%	46,3%
»	nyersvas	42,9	43,5
»	acél	66,3	56,1
»	hengerelt áru	50,1	47,1**

TERVEZET „AZ IMPERIALIZMUS MINT A KAPITALIZMUS LEGFELSŐBB FOKA" CÍMŰ KÖNYVHÖZ

30) „*Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka*" (Népszerű tanulmány)

A cenzúrára való tekintettel esetleg: „A modern (legújabb) kapitalizmus (a kapitalizmus új szakasza) alapvető sajátosságai".

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 261. old. *Szerk.*
** Lásd ugyanott, 210. old. — *Szerk.*

1. A kapitalizmus *külön* szakasza korunkban.
Téma: ennek tanulmányozása, elemzése, következtetések.

2. *A nagyüzemi termelés növekedése. A termelés koncentrációja.*
{ Összeírások 1882—1895—1907 Németországban
» 1900—1910 az Egyesült Államokban
Idem Oroszországról („A kapitalizmus fejlődése“?).
Heymann statisztikája . . . *β 108.* old. [183—184.]*

Fiókok (bankokéi) és számuk növekedése: *α* 15. old. [13.]

A részvénytársaságok tőkéi Németországban: *α* 22. old. [18.]

„Kombináció“: Hilferding 4. és 5. old. [328—332.] (285., 358. old.)
Koncentráció Németország szénbányaiparában: *γ 26.* old. [211—213.] *Különösen α* 7—8. old. [7—9.]

A koncentráció új korszaka: *β 11.* old. [61—62].

A technika és a pénzügy koncentrációja. NB *β 102—103.* old. [176—179.]

3. *Kartellek és trösztök.*
(2)** Összesített számadatok: Liefmann: *α 40.* old. [30—31.] Riesser *δ 8.* old. [356—359.] Tafel *β 37.* old. [91—92.]
(1) A fejlődés periódusai: Liefmann. Vogelstein: *α 33—34—35.* old. [46—47—48.]
(4) Technika: Tafel *β 38.* old. [92—93.]
(5) „Szervezkedési kényszer“: Kestner. *α 23.*

* Szögletes zárójelben ennek a kötetnek az oldalszámai. — *Szerk.*

** A kerek zárójelbe foglalt számozást Lenin utólag irta hozzá, ceruzával. — *Szerk.*

[18—19.] *és köv.* old., *27.* [21.], különösen **28.** [22.]
Az állótőke mozdíthatatlansága (megnehezített eláramlása). Hilferding *ϑ 4.* old. [328—329.] *(274. old.)*

‖ Kereskedők = ügynökök: Hilferding. *ϑ* 5. old. [329—330.] (322. old.) ‖

Példa: Cement: *β 99.* old. [170—172.]
(3) A United States Steel Corporation hányada: *γ* **28—29.** old. [214—216.] *β 104.* old. [179—180.]. *α 40.* old. [30—31.] *ι 8.* old. [376.]

3 b i s. *Válságok?* ***A mezőgazdaság és az ipar fejlődése közötti aránytalanság.***
(6) Válságok és *m o n o p ó l i u m o k: β* 78. old. [141—142.] (Jeidels). *β 90.* [155—156.] (különösen in fine).
Hazardírozás, kockázat, bukások: *ι 11., 12—13.* old. [377—379.]

4. *Monopólium.*
(2 bis) A felölelt termelés $^0/_0$-a: Vogelstein. Kestner: *α 23—24.* old. [18—19.]

5. *Nemzetközi kartellek. „A világ felosztása" általuk.*
Vö. Hilferding *ϑ* 5. old. [329—331.] (491. old.)
6*. Összesített adat: Liefmann.
5. 5. Lőpor-tröszt: *α.* 39. old. [29—30.]
2. 4. Petroleum: *β 13.* old. [64—66.] *β* 64. old. [119—120.] *β 87.* old. [151—152.] *β* 92+93. old. [157—159+159—161.]
3. 3. Gőzhajózás: *ϑ* Riesser *10.* old. [360—361.]
4. 2. Sínkartell: *ϑ* Riesser *11.* old. [362.] Vogelstein: *γ 28.* old. [214—215.] — Berglund, 169. old. 1. NB: Elektromos tröszt. „Die Neue Zeit". 1912: *ϑ* 7—8. old. [332—336.] (vö. *ϑ* Riesser *1.* old. [338—340.]). + *β 64.* old. [119—120.] *β* 89. old. [154—155.]

* A két számoszlopot Lenin utólag írta hozzá, ceruzával. — *Szerk.*

Fémkereskedelem: α 11—12. old. [10—12.]
Zinkhüttenverband: *ϑ* Riesser *13.* old. [362—363.]
7. Összefoglalás és jelentőség.

6. *Bankok.*
0. Általános szerepük. Vö. Hilferding: *ϑ 3.* old. [327—328.] (105. old.) és *ϑ* 4. old. [328—329.] (108. old., 116. old.)
6. „A társadalmi termelés és elosztás *forma*“ (Marx). Hilferding *ϑ* 4. old. [328—329.] (262. old.). NB: *β 41.* old. [95—97.] **in fine.**

Az angol bankok növekedése: *β 95.* old. [163—165.]

1. Koncentrációjuk: *ϑ* Riesser *1., 5.* old. [338—340., 345., 348.] *γ* 5. old. [190—191.] Franciaország; *β 99—100.* old. [170—174.]; *β* 7. old. [56—57.] (300 millió: **300** személy); *β 13.* old. [65—66.] (*β* 7?—79. old. [141—143.] — Jeidels). *α 45. és 48.* + *1.* old. [34—35. és 39—41 + 40 + 41.]
4. Levelek: *ϑ* Riesser *2 bis* [344.]
5. Folyószámlák: *γ* 5. old. [190—191.]
2. Fiókok: *ϑ* Riesser 13. old. [347.] *(β* 50. [103—105.] — Oroszország). *β* 66. old. [122—124.] (Franciaország). *β* 67. old. [124—125.] (Anglia). *Bankok Oroszországban (1905-ben és később): β 42. és 43.* old. [97. és 98.]
Bankok és tőzsde: Hilferding. *ϑ* Riesser *3.* old. [341—342.] + *β* 10. old. [60—61.]. *(NB: α 42.* old. [28—29.]) ((*α* 42. [28—29.])). *α 46.* old. [35—37.] 3. Bankok és alkalmazottak: *ϑ* Riesser 3. old. [341—342.] *β 66.* old. [122—124.] *β 100.* old. [173—174.] *α 43.* old. [31—32.]
5 bis. Bankok és posta: *β 3.* old. [52—53.]
» » takarékpénztárak: *β* 15. old. [68—69.]

7. *Bankok.*
7. Egybeolvadás az iparral. Hilferding: Marx, II. 79. old. (*ϑ* 3. old. [327—328.]) *β 80—81.* old. [143—146.] (Jeidels). *(31*

8. Felügyelő bizottsági tagok etc. Hilferding: *ϑ* 4. old. [328—329.] (159., 162. old.). — *ϑ* Riesser 7. old. [353—355.] — *β* 79. old. [142—143.] (Jeidels). *β 81.* old. [144—146.] (*α 41.* old. [95—97.] példa — az egyik bank levele egy ipari társasághoz).
9. „Egyetemes jelleg" (Jeidels): *β* 81/82., *83.*, 84—87. old. [144—147., 147—148., 148—152.] *β* 88. old. [153—154.] (Technikai szerep.) *β 90.* old. [155—156.] — *β 99.* old. [170—172.] NB.
A bankok monopóliumalakítási tendenciája. *Hilferding: ϑ* 4. old. [328—329.] (278. old.) *α 48.* old. [39—41.]

8. „*F i n á n c t ő k e*".
1. „Részesedés". *β 96—97.* old. [165—168.] (*β* 53. old. [107—118.]) *β 46. és 47.* old. [100—102.] (Németország. *D e u t s c h e B a n k*). *β* 56. old. [109—111.] *β 94.* old. [161—162.] ι **11.** old. [377—378.]

NB példa a részvények megoszlására: *β* 65. old. [120—221.]

ad III. § „Részesedés" orosz bankokban: *β 49.* old. (és 48. old.) [103. (és 102—103.)]
2. „Összefonódás".
3. „Leányvállalatok". *β* 9. old. [58—60.] *β 105—106.* old. [181—183.] ι *7., 9.* old. [375., 355.]
Csalás.
Koncessziók.
Megvesztegetés.
7. A Verkehrstrust és városi telkek: *β* 12. old. [63—64.] + *β 94.* old. [161—162.]
(Telekspekuláció): *β* 15—16. old. [68—70.]
8. Bankigazgatók és hivatalnokok (kormány): Oroszország *β 50—51.* és 53., 55. old. [103—106. és 107—108., 108—109.] *β 95—96.* old [163—166.] *β 99.* old. [170—172.]
4. ***Gründolás:*** „Alapítási *n y e r e s é g*": Hilferding *ϑ* 5. old. [329—331.] (336. old.) Lysis: *γ 19.*,

20. old. [205—206., 206—207.] + *β 65.* old. [129—122.] Német példa: *β 8.* old. [57—58.]
Külföldi kölcsönök: Lysis *γ* 19—20. old. [205—207.] *α 2* [41—42.] (német) *β 14.* old. [67—68.]
9. **Az értékpapírok statisztikája** (1910—12): *ϑ* 9. old. [336—337.] *ι 23.* old. [384—386.] *(Idem* 1871 óta): *β 17.* és *68.* old. [71—72. és 127—130.] *β* 68. old. [127—130.] (Neymarck és Zollinger). *α 47.* old. [37—39.] (ad 18. §).
6. Nyereség értékpapír-kibocsátásból: *α 38.* old. [26—27.] *ι* 3., 5. old. [372., 373—374.] *β 14.* old. [67—68.]
5. NB: „Szanálások“. Hilferding: *ϑ* [310.] (172. old.) Stillich: *α 38.* és *41.* old. [26—28.] Liefmann: *ι 3.* old. [372.] Franciaország pénzügyi története: *λ 2—3.* old. [441.]

9. *Tőkekivitel* (IV. §).
Bevezetés? A tőke növekedése és ellentmondásai.
Növekedés { Hobson — *κ* 9. old. [409—410.] Lescure: *γ* 5. old. [190—191.]. *β* 67. old. [124—127.] (Mehrens). *β 69.* old. [130—132.] (Neymarck).
Méretek: Neymarck (*β 68.* és *69.* old. [127—130. és 130—132.]) + *ϑ Riesser 14.* old. [368—369.]
Harms: *ζ 3*—5. old. [283—286.] *ζ 30.* old. [316.]
Arndt: *ε 1.* old. [266.]
Diouritch: *β 63.* old. [117—119.]
Kaufmann: *β* 66. old. [122—124.]

Schulze-Gaevernitz: *α 2.* old. [41—42.]

Jelentőség.
Áruexporttal való kapcsolat. Kivitel és tőkebefektetés: *β 30.* old. [86—88.] *(Hilferding ϑ.) β 100—101.* old. [173—176.] (kölcsönök és kivitel).

NB. Lásd 20. oldal.* (Rendelések etc.): *β* 14—15. old. [67—69.]
Szállítások: *β* **27.** old. [3—84.] *β* 28. old. [4—85.] *β* 29. old. [85— 6.]
Bankok a gyarmatokon: *β 65.* old. [120—122.] *α 30.* old. [23—24.] (+ *θ* **Riesser** 7. old. [353—355.]
K ü l f ö l d i k ö l c s ö n ö k (? III. § ?) (*α* 2. old. [41—42.]) NB. Külföldi tőke Kínában, Japánban stb. *β* 17. old. [71—72.] Német tőke Oroszországban: *γ* 42. old. [238—239.] (vö. *β 58.* old. [112—113.]) *α 31.* old. [44—45.] *η* 13. old. [323—324.] Külföldi tőke Argentínában stb. *β* 29. old. [85—86.] és *β* **30.** old. [86—88.] Kanada: *β* 94. old. [161—162.]

„*Dumping*": hová? hol? a VII. §-hoz? lásd 16. old.**

10. *Gyarmatok.*
Általános jelentőségük: mezőgazdaság: *β 18.* old. [73—74.]
Gyarmati kölcsönök: *ι 21.* old. [384.]
Gyarmati bankok: *θ* Riesser *7.* old. [353—355.]
A gyarmatok szociális jelentősége. Wahl: *γ 27.* old. [213—216.]
Nyersanyag: *β* 18. old. [73—74.]
Elhelyezés: kivitel a gyarmatokra. *β 20.* old. [75—76.]
Az ipar visszaszorítása és a mezőgazdaság fejlesztése etc. *β 24—25.* old. [79—82.] (India stb.) *β* 26. old. [82—83.]
Amerika a Fülöp-szigeteken: *β* 26. old. [82—83.]
Anglia: Szuez: *α 4 4.* old. [33—34.]
(1) Monopóliumok — (nyersanyagforrások).
(2) Tőkekivitel (koncessziók).
F i n á n c t ő k e = uralom.

* Lásd ebben a kötetben, 225—226. old. — *Szerk.*
** Lásd ebben a kötetben, 224. old. — *Szerk.*

11. *A gyarmatok növekedése.*

Morris: γ 47. old. [242.] és köv.

1860
1880 } ϰ *2*—3. old. [406—408.]
1900

12. „*A világ felosztása*“ : 1876 és 1914 (gyarmatok). ζ 5—7. old. [287—292.]. Anglia tényleges protektorátusa alatt áll Portugália, Norvégia, Spanyolország (NB): β 21—22—23. old. [76—77—79.] Sziám (ibidem). Argentína — *Sartorius, 46. old.* (Argentína): ξ 28. old. [578—579.] λ 25. old. [456—457.] (idem).

NB: (αα Gyarmatok.....)
(ββ Félgyarmatok...)
(γγ Pénzügyileg függő országok...) – *vö.* α *31.* old. [44—45.]

3 13. *A fejlődés egyenlőtlensége és a világ „újrafelosztása“.* **(32**
Anglia versus Németország. Crammond: ι *35—36.* old. [397—399.] Általában (új felfedezések) ι *12—13.* old. [378—379.]
Szabadalmak: λ *28.* old. [459.]
Franciaország versus Németország: Théry: γ 3. old. [188—189.] Hubert: γ 22. old. [208—209.]. Bérard: γ *24.* old. [209—210.]
Egyesült Államok, Anglia és Németország. „*Vorwärts*“. *1916.* μ 1. old. [465—467.]
London mint a világ piaca és pénzügyi hatalom. β 4—5. old. [53—55.] („a kereskedelem $^3/_4$-e“ etc.) (vö. α *46.* old. [35—37.] (Ne a 7. vagy a 8. §-hoz??)
β 96. old. [165—166.] (vas (világtermelés): 1850—1910). β 98. old. [168—169.] (letétek).
Vízi erő: β *62.* old. [116—117.]
Kábelek: β 64. old. [119—120.] ζ 3. old. [283—286.] [[Vas, acél, elektroacél: β *99.* old. [170—172.]]]. [α *31—32.* old. [44—46.]: a német imperializmus tettvágya!]

Hobson: 103; 205; 144; 335; 386. old. [416—417.; 420—421.; 418—420.; 432.; 437—439.].

2 14. *A világgazdaság arányainak képe.*
R. Calwer. (Helyesbítések.) μ [468—470.]
Vasutak. 1890 és 1913. μ [488—495.]
Fejlődésük összevetése a vasipar fejlődésével. μ [495.]
VII. fejezet. 127—146—162. old.*

1 15. *Összefoglalás. Az imperializmus alapvető gazdasági (termelési) vonásai...*

α: Koncentráció és monopóliumok. 1
β: Tőkekivitel (ez a fő). 3
γ: Banktőke és annak „szálai". 2
δ: A világ felosztása a termelés monopolistái által. 4
ε: Idem — gyarmatok. 5

K. Kautsky meghatározása. δ [245.] versus:

Hilferding meghatározásának hiányos volta: ϑ 5. old. [329—331.] (338. old.) vö. ϑ. 6. old. [331—332.]. (495. old.) *P. Louis* 1904-ben: γ *43—45.* old. [240—241.]
Különbség a régi gyarmati politikához viszonyítva. $\varkappa$ *1., 36.*, 40. old. [405—406., 428—430., 432—433.]
A meghatározás, illetve a fogalom Hobsonnál. $\varkappa$ *11.* old. [412.], $\varkappa$ *13—14.*, 17. old. [413—414., 416—417.]. $\varkappa$ *32.* [426—427.]

IX. fejezet. 162. old.

16. *„A finánctőke gazdaságpolitikája" és az imperializmus kritikája?*
„Dömping"
„Protekcionizmus" — növekedése Angliában, Belgiumban, Hollandiában. β 19. old. [74—75.]

* A VII. fejezetben Lenin fordított sorrendben egyesítette a 13., 14. és 15. §-t; az oldalszámok Lenin „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" c. könyvének kéziratára utalnak. — *Szerk.*

A védővámok új jelentősége. *Engels* Hilferdingnél. *ϑ 5.* old. [329—331.] (300. old.)
Erőszak. *ϰ* 11. old. [412.] (annexiók). *42.* old. [434—435.] *β 97.* old. [167—168.]: kivitel és finánctőke.

17. *Vissza a szabad* konkurrenciához vagy *előre* a *kapitalizmus* leküzdése felé? Hilferding: *ϑ* 6 [331—332.] *(5 6 7. old. NB).*

18. A kapitalizmus *élősdisége és „rothadása“*.
„Járadékos állam“ . . . (*α* 2. old. [41—42.]) *α* 3. old. [42—43.] *β* 30. old. [86—88.] (öt hitelező állam). (!!) *β* 95. old. [163—165.] (Németország). *λ 19.* old. [450—451.] (hitelező állam). *λ 21.* old. (22—23.) [452—453. (454—455.)] *λ 25.* old. [456—457.] *λ* 26., 27., 28., 29. old. [457—460.] *ϰ* 46—48. old. [437—439.] *ϰ* 18., 21., 25., 34. old. [417., 419., 421—422., 428.] *ϰ* 9. old. [409—411.] (15%) és *10.*, *39.* old. [411—412., 431—432.] Hollandia. *γ* 14. old. [198—199.] (Moos).
Hildebrand = aggodalom a monopóliumért: *β 34.* old. [88—89.] és köv.
Külföldi munkások *Németországban* (statisztika, 1907).
Külföldi munkások *Franciaországban*. *δ* 8. old. [255—256.]
Kivándorlás és bevándorlás. *ϰ 5.* old. [409.]

Az értékpapírok statisztikája a 8. §-ból

NB: Sartorius *ξ 29.* old. [580—581.]

1) 19. *„Ultraimperializmus“ vagy „interimperializmus“? (33* *ϰ 7.* old. [433—434.] (vö. *λ* 20. old. [451—452.])

20. *Kautsky* és *Hobson* versus marxizmus.
NB. Kautsky versus *Agahd. β.*
Kivitel Kanadába: *λ 20.* old. [451—452.]
Kereskedelem független és függő országokkal. *β 100—102.* old. [173—177.]
Puerto Rico. λ 21. old. [452—453.]

21. Az imperializmus *apologétái és kispolgári kritikusai.*
Apologéta Schilder: *β 27.* old. [83—84.] Hildebrand: *β 35.* old. [89—90.]
Nieboer *α 13.* old. [12.] — *ϰ* 25., 27., 30., old. [421—422., 422—423., 425.] (fábiánusok). 31. old. [426.] Liefmann.
Hobson. *ϰ 1.* old. (405—406.) *ϰ 15.* old. 16. old. [414—416.] Vö. *β 40.* old. [94—95.] K. Kautskyról.
A m e r i k a i antiimperialisták. Patouillet. *γ* 11. old. [195—196.] V. Bérard Egyiptomról: *γ 23.* old. [209.] Agahd: *β 41.* old. [95—97.] és köv. *β 54.* old. [108.] *β 59.* old. [113—114.] *β 60., 61.* old. [115., 115—116.]
(Eschwege: „Etizálás"; ő ellene van: *β 94.* old. [161—162.].) *β 100.* old. [173—174.]: Bagdad ellen.
Neymarck a „béke" mellett: *β* **69.** old. [130—132.] (125. old.)
Pereire-ék az egyetemes béke mellett. *α 42.* old. [28—29.]

A p o l o g é t á k : Riesser (*ϑ*) és Schulze-Gaevernitz (*α* 47. old. [37—39.]).

22. *I m p e r i a l i z m u s é s o p p o r t u n i z m u s.*
Angol liberális munkáspolitika.
Végleges szakadás a munkásmozgalomban.
A munkások felső rétege. *λ 18.* old. [450.] *22., 22—23., 23., 30.* old. [454., 454—455., 454—455., 460—461.] *ϰ 24.* old. [420—421.] (205. old.) (megvesztegetés). *[ad 18?]*

2) 23. *D i p l o m á c i a é s kül*politika 1871—1914 {néhány szó}. *α 3.* old.
...Hilferding *ϑ 6.* old. [331—332.] *(505.* old.).....
ϑ Riesser *11.* old. [363—364.]
Angol külpolitika (1870—1914)... *β* 23. old. [78—79.]
Német: *β* **97.** old. [167—168.]
Hishida: *γ 6.* old. [191—192.]
Óceániában: *γ 27.* old. [213—214.]

Patouillet: *γ 9.* és *10.* old. [193—195.]
Hill: γ 46. old. [241.]

3) **23 bis:** *Imperializmus és demokrácia. Finánctőke és reakció* (α **31.** old. [44—45.]).
Nieboer: α 13. old. [12.]

4) 24. A *nemzeti kérdés* az imperializmus korszakában {néhány szó}.

„Nemzeti háborúk“. Patouillet: *γ 12.* old. [196—197.]
Amerika és a gyarmatok. Patouillet: *γ 10.* old. [194—195.]

A nemzeti mozgalom növekedése. β **28—29.** old. [84—86.]
Hildebrand contra nemzeti mozgalom. β **35.** old. [89—90.]
Nieboer: α *13.* old. [12.]
Hilferding: *ϑ.* ϰ 17—19—20. old. [416—417—418.] ι 3. old. [372.]
Összefoglalás. *Az imperializmus történelmi helye* (?).

25. *„Összefonódás“ versus „társadalmasítás“.*

{ A növekedés gyorsasága és túlérés... (a kettő összeegyeztethetősége).
„Rothadás“ és az újnak a születése... }

Palackgyárosok: „Die Neue Zeit“, 1912. (30, 2). 567. old. A feltaláló neve Owens, nem Owen!

Liefmann: α **40.** old. [30—31.]
Riesser: *ϑ* 3. és *10.* old. [341—342. és 360—362.]
Saint-Simon és Marx (Schulze-Gaevernitz): α **43—44.** old. [31—34.]
A növekedés gyorsasága: *ϑ* Riesser **9.** old. [359—360.]

A technikának és a kínzásnak (Quälerei) haladása.
Taylor és „Mozdulattanulmány". *β 70—77.* old. [132—141.]

Összefoglalás és következtetések. Imperializmus és szocializmus. NB:
Optimizmus [az opportunizmus tekintetében?].
Monopóliumok és szabad konkurrencia — bankok és társadalmasítás. —
Összefonódás és társadalmasítás — a világ felosztása és újrafelosztásai. —
„Átmenet"...mibe? *β 84.* old. [148—149.]
Tschierschky a kartellek mellett (a trösztök ellen): fél: *β 104.* old. [179—180.]
A meghatározás tökéletlensége. Hilferdingnél. *15.* §. (Ide?)

KIEGÉSZÍTÉSEK A KÖNYV TERVÉHEZ*

34) (b) A kapitalizmus 3 ellentmondása: 1) társadalmi termelés és egyéni elsajátítás, 2) gazdagság és szegénység, 3) város és falu, inde — tőkekivitel.
(a) Miben különbözik ez az *áru*kiviteltől?
A **modern** gyarmatpolitika sajátossága:
(1) monopólium (nyersanyag)
(2) — (a földtartalékról)
(3) (elhatárolás — „autarkia") — monokultúra: *β 25.* old. [80—82.]
(4) (tőkekivitel)
(5) koncessziók stb.

NB
1. Társadalmi jelentőség (uralom (Hilferding, 511. old.)). Hilferding **NB** vö. *Wahl.*
2. A „független" országok függősége.

* A könyv tervéhez fűzött kiegészítések egész alábbi szövegét Lenin ceruzával áthúzta. — *Szerk.*

14. old., középen, „nyersanyagok feldolgozása“? Nyersanyagipar? + (NB) (a „Neue Zeit“-ből). Kiegészíteni a **vegy**ipari trösztről elmondottakkal. Kiegészíteni a „Bank“ című folyóirat „naivitásáról“ a fináncoligarchiát tárgyaló §-ban elmondottakkal.

A KÖNYV EGYES FEJEZETEINEK TERVE

III. Alapítási nyereség és emissziós nyereség *(31*
Szanálások
Városi földek
A bankok és a kormány
Az értékpapírkibocsátás statisztikája

VI. 1. Supan. % % 1876. Idem 1900.
2. Morris.
3. Táblázat.
3 *b i s:* „függő országok“.
4. Gyarmatok egykor és most
{ kivitel — elhelyezés
nyersanyag
az ipar visszaszorítása

VIII. 1. Járadékos állam. *(32*
2. Hobson 9. és *10.* old. [409—411. és 411—412.] (jövedelem *tőkebefektetésekből):* λ **21.** old. [452—453.]
3. Hobson *30.* és *46—48.* old. [425. és 437—439.] Perspektívák.
4. λ *28.*, 29. old. [459., 460.]. λ *24—25.* old. [455—457.]
4 *b i s.* Külföldi tőke.
5. A termelőmunkások %-ának csökkenése.
6. Engels és *Marx* az angol munkásokról.
Franciaországban 300 000 spanyol munkás.
„*La Bataille*“ (1916. VI.).

IX. *Az imperializmus bírálata.*
1. Bírálat = az eszméjéről általában.
2. Apologéták. („Fábiánusok“.)
3. Kispolgári demokraták.

4. Kautsky versus Hobson. *(K. Kautsky és Spectator. NB.)*
5. Előre vagy hátra?
6. Szabad konkurrencia versus vámok, dömping etc.
7. Kivitel függő országokba.
8. Ultra- vagy interimperializmus?
9. Az imperializmus politikai vonásai (diplomácia)

{ reakció
{ nemzeti elnyomás }

33) X. I. Az imperializmus monopolista kapitalizmus.

{ (a) Trösztök
{ (b) bankok
{ (c) a világ felosztása

(1) Trösztök
(2) a nyersanyag megszerzése
(3) bankok
(4) a világ felosztása

II. Az imperializmus élősdi vagy rothadó kapitalizmus.

(1) republikánus és monarchista burzsoázia? Amerika és Japán?

(2) opportunizmus.

{ az imperializmus elleni harc az opportunizmus elleni harc és az opportunizmussal való szakítás nélkül csalás

III. Az imperializmus átmeneti vagy halódó kapitalizmus.

I. és 1—4. — —

II. — és (1) + (2). „Optimizmus" az opportunizmust illetően. — —

III. Összefonódás versus társadalmasítás.

Saint-Simon és Marx. — *Riesser* a fejlődés gyorsaságáról. — Átmenet mibe? (*β* 84. old. [148—149.] már volt egyszer). Taylor ide?

A KÖNYV FEJEZET-BEOSZTÁSÁNAK ÁLTALÁNOS TERVE ÉS VÁLTOZATAI

A. 1. Bevezetés. *(30*
B. 2—15. Közgazdasági elemzés (alapvető termelési viszonyok).
C. 18. (Élősdiség).
D. 16—17. Gazdaságpolitika (vámpolitika).
E. 19—22. Az imperializmus értékelése (álláspont ... kérdésében, bírálata).
F. 23—24. Egyes politikai összefüggések és kapcsolatok.
+18 élősdiség.
25. ΣΣ.

Ilyenformán:
I. A termelés koncentrációja, a monopóliumok, a kartellek.
II. A bankok és a finánctőke.
III. Tőkekivitel.
IV. A világ gazdasági felosztása: nemzetközi kartellek.
V. A világ politikai felosztása: gyarmatok.
VI. Összesítve = az imperializmus fogalma és politikája.
VII. Az imperializmus bírálata.
VIII. Összefonódás vagy társadalmasítás?
Körülbelül 10 fejezet, ha II = 2 fejezet + esetleges kiegészítések, bevezetés és összefoglalás.

Ilyenformán:

I. A termelés koncentrációja és a monopóliumok. —	Oldal	30
II. A bankok. —	»	20
III. A „finánc"-tőke (és a finánc-oligarchia). —	»	30
IV. A tőkekivitel. —	»	10
V. A világ gazdasági felosztása. —	»	10
VI. Idem politikai. —	»	20—120
VII. Összesítve = imperializmus (K. Kautsky). —	»	10
VIII. Élősdiség. —	»	20
IX. Az imperializmus bírálata. —	»	20

X. Társadalmasítás. Az imperializmus általános jelentősége (?) Az imperializmus történelmi helye. — oldal 10

$\Sigma = 180$

I. A termelés koncentrációja és a monopólium.
II. A bankok és új szerepük.
III. A finánctőke és a fináncoligarchia.
IV. A tőkekivitel.
V. A világ felosztása a kapitalisták szövetségei által.
VI. Idem a nagyhatalmak által.
VII. *Az imperializmus mint külön szakasz.*
VIII. A kapitalizmus élősdisége és rothadása.
IX.
X.

---

old.
I. A termelés koncentrációja és a monopólium. — *3*
II. A bankok és új szerepük. — *30*
III. A finánctőke és a fináncoligarchia. — *58*
IV. A tőkekivitel. — *82*
V. A világ felosztása a kapitalisták szövetségei között. — *91*
VI. A világ felosztása a nagyhatalmak között. — *106*
VII. Az imperializmus mint külön szakasz. — *127*
VIII. A kapitalizmus élősdisége és rothadása. — *146*
IX. Az imperializmus bírálata. — *162*
X. Az imperializmus helye a történelemben. — *186*

---

35) Lenyivcin. Cím: „A modern kapitalizmus fő sajátosságai".

(α) 101. sz. jegyzet (NB)
(β) Közlés ugyanennek a kiadónak a folyóiratában?*

---

* Lásd *Lenin* Művei. 35. köt. 1956. 206—207. old. — *Szerk.*

TONNELAT: L'EXPANSION ALLEMANDE HORS D'EUROPE

E. Tonnelat: L'expansion allemande hors d'Europe. Párizs 1908. (A „*Revue de Paris*"-*ban* 1906—1908-ban megjelent cikkekből.)

Kiaucsou elfoglalásától számítja a szerző (X—XI. old.) a német gyarmatosítás „új szakaszának", nevezetesen az „*imperialista*" szakasznak (X. és XI. old.), valamint a „világpolitika új szakaszának" a „kezdetét" (ibidem)

			old.
Fejezetek:	a németek	az Egyesült Államokban	(1—91)
	»	» Brazíliában	(91—155)
	»	» Santungban	(155—197)
	»	» Dél-Afrikában	(197—277)

Brazíliában, úgymond, ők „nem németesítik, hanem amerikanizálják Brazília déli részét" (154. old.)

(úgy látszik, *s e m m i*)

(*l e í r á s*, nem több, általában a németekről külföldön).

DRIAULT: LES PROBLÈMES POLITIQUES ET SOCIAUX

J. E. Driault: Les problèmes politiques et sociaux. Párizs 1907. *(36*

((Általános történelmi áttekintés ilyen „problémákról": Elzász-Lotaringia, Róma és a pápa, Ausztria—Magyarország, Törökország, Földközi-tenger, Egyiptom, „Afrika felosztása", Kína, Egyesült Államok (a XI. fejezet, s annak egy alfejezete: „Imperializmus az Egyesült Államokban"), a hármasszövetség; a francia—orosz szövetség, XIV. fejezet, lásd idézetet nálam*, XVI. fejezet: „A szociális és a morális probléma". Nagyobbára egy történész és „diplomata" jegyzetei.))

* Lásd *Lenin* Művei, 22. köt. 274—275. old. — *Szerk.*

Az „*Összefoglalás*"-ból:

„A mai kort valóban általános nyugtalanság jellemzi, s így a fennálló béke tulajdonképpen csak fegyverszünet, amely sokak szemében túlságosan hosszúra nyúlik, s amelyet sokan nem tartanak be: a világot valamilyen furcsa imperialista láz rázza, általános mohó vágyak tartják izgalomban, melyeket szégyenkezés nélkül mindenütt szabadjára engednek; — a társadalmat megrázkódtatja az osztályok harca, amely mindenütt tombol és talán csak az utóbbi időben öltött kissé udvariasabb formát; — még az emberi lelkiismeretet is felkavarta a kétely és a biztonságnak a szüksége.

Az emberiség nyakig benne van a forradalomban — a territoriális forradalomban, a határok újrarendezésében, a világ nagy piacai elleni rohamban, szédületes fegyverkezésben, mintha az emberek arra készülnének, hogy holnap egymásnak rontsanak és lemészárolják egymást, miután már tönkretették magukat; — a társadalmi forradalomban, amely a legalantasabb érzelmeken alapszik, azon, hogy a szegények gyűlölik a gazdagokat, a gazdagok megvetik a szegényeket, mintha a társadalom még mindig szabadokra és rabszolgákra oszlana, mintha az ókor óta mitsem változott volna; — a szellemi forradalomban, a hitről a tudományra való gyötrelmes átmenetben, amely fájdalmas szenvedéseket okoz érzékeny lelkeknek, s amely az egyházat az elé a könyörtelen szükségszerűség elé állítja, hogy lemondjon a lelkek feletti uralomról, és nevelésük felé forduljon. — Mélyenszántó forradalom ez, amely a múlt század forradalmából nőtt ki, de sokkal félelmetesebb, s következményei kiszámíthatatlanok, minthogy már nemcsak az államok politikai szervezetéről van szó, hanem az emberiség anyagi és szellemi létfeltételeiről." (393—394. old.)

vö. K. Kautsky 1909

((A továbbiakban csupa közhely: a XIX. század, úgymond, sokat tett, felszabadította a nemzetiségeket etc. etc., de hagyott is sok tennivalót. „Mert ez a század (a XIX.) a tudomány százada volt, de az erő szolgálatába állította a tudományt." A következő századnak „az igazságosság iskolájának" kell lennie etc. etc. Liberális, semmi több. Annál jellemzőbbek a kijegyzetelt vallomások: érzi a vihart.))

COLSON: ORGANISME ÉCONOMIQUE ET DÉSORDRE SOCIAL

C. *Colson:* Organisme économique et désordre social. *(37*
Párizs 1912.
(reakciós fecsegés. Nil. Nil.)
A szerző írt egy *6* kötetes „Cours d'économique politique"-ot. A 4—6. kötet adatokat tartalmaz a bankokról, a kereskedelemről, a pénzügyekről stb.
Minden évben (1 frankért) kiegészítések jelennek meg ezekhez a kötetekhez (a 4—6. kötethez) új adatokkal.
(Megnézni)

REDSLOB: ABHÄNGIGE LÄNDER

Dr. Robert **Redslob:** Abhängige Länder. (Eine Analyse *(39*
des Begriffs von der ursprünglichen Herschergewalt.)
Lipcse 1914. (352 old.) Tisztára jogi munka. Államjogi helyzete

Elzász-Lotaringiának
Finnországnak
Boszniának
(×) Kanadának
(×) Ausztráliának
(×) Dél-Afrikának

} **csak** jogi elemzés

A fejezetek egy részének (×) átlapozása alapján úgy látszik, hogy a szerző érdekes idézeteket közöl törvényekből, amelyek arra utalnak, hogy Anglia e gyarmatain *nő a szabadság*, s hogy ezek *majdnem* elérik a szabad országok státusát. De ezek mégis — *függő* országok,

mondja a szerző, nincsen *teljes* szabadságuk (noha nyilvánvalóan ez a fejlődés iránya...)

szabadon *beszélnek* a különválásról.
Megállapodnak Angliával a törvényeket illetően...

Felhasználni az imperializmus (gazdasági imperializmus) és a politikai önállóság összehasonlításához.

A fejlődés *iránya* a szabad föderáció. Anglia adta a parlamentarizmust, szögezi le a szerző, s most megadja a parlamentarizmusnak a „szövetségi állam szervezetével"
40) való összekapcsolását. (347. old.) A dél-afrikai parlament megváltoztathatja az egyes gyarmatok határait, összevonhat több gyarmatot *egyetlen* gyarmattá. „De ezt csak az érdekelt gyarmatok kérésére teheti meg." (339. old.)...

Ausztráliában a parlament feloszthatja a gyarmatokat, „összeolvaszthat" gyarmatokat, — „igaz, hogy ez utóbbit csak az illető terület lakosságának
NB vagy parlamentjének hozzájárulásával teheti meg". (335. old.)

(voltak népszavazások; alkotmány kidolgozása valamennyi gyarmat beleegyezésével; — Angliával való **megállapodás** alapján...)

330. old., jegyzet, Mr. *Dibbs* (ausztráliai) nyiltan beszélt az Angliától való *különválásról* és egy független ausztráliai köztársaság alakításáról...

1900: „An Act to constitute the Commonwealth of Australia" (július 9. 63. és 64. Victoria)

41) egyszerű, rövid ismertetés arról, hogy miképpen fejlődött a föderalizmus és a politikai szabadság Kanadában, Dél-Afrikában és Ausztráliában. Igen érdekes a szerző leírásában, fel kell használni az „imperialista ökonomisták"[23] idiotizmusa ellen...

„A »LEFEGYVERZÉS« JELSZAVÁRÓL" ÉS „A PROLETÁRFORRADALOM KATONAI PROGRAMJA" CÍMŰ CIKKEKHEZ*

„A lefegyverzés annyi, mint kiherélés. A lefegyverzés reakciós-keresztény jeremiáda (siránkozás). A lefegyverzés nem harc az imperialista valóság *ellen*, hanem *menekülés* belőle a szocialista forradalom *utáni* szép jövőbe!!" (Vö. Victor Fischer)...

A „nép militarizálása", „felfegyverzett nép", óh jaj! — ezt most egyre gyakrabban hallani. De mi ezt mondjuk: a nép militarizálása, felfegyverzett nép, a gyermekek, vagy akár a nők bevonása a katonaságba — *annál jobb*, annál hamarább válik a háború polgárháborúvá, felkeléssé. Segíteni? Nem, mi nem segítjük a trösztöket.

Lefegyverzés a nép felfegyverzése helyett.

1. Hangok a kis országokból
2. Mindennemű háború ellen?
3. Nemzeti háború
4. „Tézisek"
5. Polgárháború
6. Szocialista háború
7. Elnyomott osztály?
8. Engedmény az opportunizmusnak?
9. Opportunizmus és kautskyzmus nem itt
10. A nép militarizálása
11. A kommuna
12. Először is, harc az opportunizmus és a kautskyzmus ellen
13. Másodszor, konkrét program
14. Harmadszor, gyakorlati „követelések"
15. Két irányvonal Svájcban

A „Milícia vagy leszerelés?" kérdéséhez

I. Leszerelés *vagy* lefegyverzés *vagy* valami efféle? (milícia helyett).

---

* Lásd *Lenin* Művei. 23. köt. 1951. 95—106. és 75—87. old. — *Szerk.*

II. Az elnyomott osztály nem törekedett a katonai tudomány megtanulására és elsajátítására? (Engels az „Anti-Dühring"-ben a militarizmus pusztulásához vezető útról[24].)

III. Engedmény az opportunizmusnak, avagy milyen könnyű lecsúszni az opportunizmusba?

Nem itt, nem ebben.

+ éppen a forradalom megkerülése	Mindennemű demokratikus reform előmozdítja ezt (Köztársaság. Az egyháznak az államtól való különválasztása etc)... Kivétel (Amerika)... Általános harc, az egész vonalon, az opportunizmus, a nyílt és á leplezett (kautskyzmus) ellen.
+ imperializmus Svájcban (Nahimszon)	Az ellenség (az opportunizmus) üldözése mindenütt, mindig a sarkában maradva. A követelés módosítása. Nem = a svájci milícia *mellett* (különösen 1907 után).

IV. Gyakorlat. Formulák vagy forradalmi gyakorlat? Jelenleg, most — a leszerelés vagy lefegyverzés propagálása? Badarság! A szomszédos országok forradalmi harcának támogatása, az imperialista háborúnak polgárháborúvá való átváltoztatása. 20 000 × 2 pfennig = évi 20 000 frank. 3 lap, terjesztésük.

ZAK „НЕМЦЫ И НЕМЕЦКИЙ КАПИТАЛ В РУССКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ" CÍMŰ KÖNYVÉRŐL

42) „*Jahrbücher für Nationalökonomie* etc." (Conrad-féle). III. sor. 49. köt. (1915. I.) 351. old.

Zak	Waldecker cikke (a „Különfélék" rovatában) **A. N. Zak** „Немцы и немецкий капитал в русской промышленности" című orosz nyelvű könyvéről (Szentpétervár 1914) — (Zak = a kölcsönös hitelintézetek központi bankjának igazgatója).

Részvénytőke Oroszországban:

		Orosz		Külföldi	Σ
(rövi- dítve)	1903 —	41,7	millió rubel	+16,8 =	58,5
	1904 — —	92,5		26,7	119,2
	1905 — — —	64,3		8,0	72,3
	1910 — — —	190,5		33,7	224,2
	1912 — — —	371,2		30,3	401,5

társaságok száma, orosz ... 1 237 tőke = 410,3 (mely
külföldi ... 196 Oroszországban „dolgozik“)

E társaságok vezérigazgatóságainak székhelye

Németországban — — —	24 társaságé	Svájcban	6
Svédországban — — —	3 »	Olaszországban	1
Angliában — — —	33	Ausztriában	3
Hollandiában	2	Törökországban	1
Belgiumban	70	Egy. Államokban	6
Franciaországban	48		

Iparágak:

	Német tőke	Profitja
	millió rubel	
1) kohóipar	20 (1912)	5,5
2) gépgyártás	11,5	
3) mechanikai ipar	33,5	
4) szódaipar	$^1/_2$ az összes tőkéknek	
5) elektromosipar	50	
6) elektrotechnikai ipar ..	57	
7) világítógáz-gyártás	12,5 = 71,8%-a az összes tőkéknek;	
	+ 12,6% francia	
	+ 7,4% belga	
	+ 8,2% orosz	
8) petroleum (Deutsche Bank)	20	
9) textilipar	(34—50% Moszkva kormányzóságban és a balti kormányzóságokban).	

Σ a szerzőnél nincs

PAUL LOUIS: ESSAI SUR L'IMPÉRIALISME

43) „Le Mercure de France", 50. köt. Április. Párizs 1904. *Paul Louis:* Essai sur l'impérialisme. 100. és köv. old.

„Az imperializmus korunk általános jelensége; sőt, egyik jellegzetes vonása a XX. század elejének, s nem sok népnek sikerült kivonnia magát hatása alól.

A világ jelenleg az imperializmus korát éli, mint ahogy átesett a liberalizmus válságán, a protekcionizmus válságán, a kolonializmus válságán, — mint ahogy átélte a nemzetek kollektív erőfeszítéseit, s mint ahogy 10 év óta a szocializmus általános kialakulását és egyre erőteljesebb előretörését tapasztalja. Különben is, mindezek az elemek, az emberiség életének mindezek az oldalai szorosan összefüggnek egymással, s igen nagy mértékben éppen az imperializmus és a szocializmus alkotja korunk alapvető ellentétét. Ennek az ellentétnek a megállapításával már szinte definiáltuk is azok alapelveit." (100. old.)

...„Az imperializmus egyaránt diadalmaskodik Angliában és az Egyesült Államokban, Japánban és az Orosz Birodalomban, Németországban, Franciaországban és Olaszországban." (100—101. old.)...

„Mindenütt úgy jelentkezik" (mármint az imperializmus), „mint a kapitalizmus utolsó erőfeszítése gazdagságának, politikai uralmának, társadalmi tekintélyének
44) fenntartására. Ez az erőfeszítés területi hódítással, a birtokok erőszakos vagy békés kiterjesztésével, a piacok lezárásával, egy zárt birodalom létrehozásával jár együtt." (101. old.)

Az 1820—1848-as háborúk összefüggnek „olyan nagy nemzetek kialakulásával, mint a német és az olasz". (102. old.)...

...„Az imperializmus összekapcsolja a kolonializmust és a protekcionizmust." (105. old.)...

„Ezt" (az imperializmust) „elsősorban Angliában kell tanulmányozni; itt megtalálta az ígéret földjét." (106. old.)...

S most Anglia mellett kifejlődött

(1) Franciaország, Németország, Amerika, Japán konkurrenciája

(2) a gyarmati piacokért vívott harc (Európáé és maguké a gyarmati országoké)
(3) más országok kereskedelmi flottája
„Ebből a három tényezőből keletkezett az imperializmus." (107. old.)
(Chamberlain hadjárata. Birodalmi föderáció etc.)
Ugyanez vonatkozik az Egyesült Államokra, — Oroszországra, — Németországra, — Japánra. (109. old.)
(Inde — a nacionalizmus kiéleződése etc.)
„A nacionalizmus, amely összefonódik az imperializmussal"... háborúkkal fenyeget etc. (112. old.) (45
De ezek a háborúk „kiheverhetetlen csapásokat mérnek a bennük részt vevő országok társadalmi intézményeire". (113. old.)
Ez óriási birodalmak alakulásához vezet — fokozza az elégedetlenséget a munkások körében (113. old.), a „tömegekben"... (113. old.) (drágaság etc. etc.)
„Az imperializmus, amely a kapitalista világ utolsó ütőkártyája, amely a kapitalista világ szemében az utolsó menedék az elkerülhetetlen végzetszerűséggel közeledő csőd és spontán összeomlás elől, egyszersmind kitűnő, párját ritkító kovácsa a forradalomnak." (114. old.)

(Vége a cikknek)

HILL: A HISTORY OF DIPLOMACY IN THE INTERNATIONAL DEVELOPMENT OF EUROPE

David Jayne *Hill* „A history of Diplomacy in the international development of Europe" című munkájában (I—III. köt., I. köt., előszó kelte: 1905. II. 1.) (46
azt ígéri, hogy a további kötetekben vizsgálat tárgyává teszi

NB „az abszolutizmus korának, a forradalmi időszaknak, az alkotmányos mozgalomnak és a kereskedelmi imperializmusnak a diplomáciáját, s így napjainkig végigkíséri a nemzetközi fejlődés történetét".* (X. old.)

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 308. old. — *Szerk.*

MORRIS: THE HISTORY OF COLONIZATION

47) Henry C. *Morris:* The History of Colonization. New York 1900. *2 kötet.*

Történelmi áttekintés a legrégibb időktől 1899-ig. Érdekes statisztikai összesítések:

A francia gyarmathatalom jelenlegi fejlődése

(I. 419. old.)

	1815—30	1860	1880	1890	1899
Ázsia	197	197	69 147	201 000	363 027
Afrika	1 034	185 650	624 624	2 128 814	3 320 488
Amerika	16 000	48 011	48 011	48 043	48 011
Óceánia	—	8 000	8 565	9 135	9 220
(Terület négyzetmérföldben)	17 231	241 858	750 347	2 386 992	3 740 746

	1815—30	1860	1880	1890	1899
Ázsia	179 000	221 507	3 333 500	18 000 000	22 679 100
Afrika	95 000	2 800 000	3 702 482	16 800 000	33 257 010
Amerika	225 000	300 000	391 084	372 805	383 750
Óceánia	—	50 000	93 831	72 300	82 000
(Lakosság)	499 000	3 371 507	7 520 897	35 245 105	56 401 860

Idem angol (II. 88. old.)

	1815	1860	1880	1890—91	1899
Európa		1 163	127	119	119
Ázsia		875 797	963 384	1 827 228	1 827 579
Afrika		129 976	278 446	341 858	367 928
Amerika		954 170	3 359 243	3 768 818	3 952 572
Ausztrálázsia		580 134	3 083 770	3 175 153	3 175 840
(Terület négyzetmérföldben)		2 541 240	7 684 970	9 113 176	9 324 038

Európa	340 000	386 557	175 186	191 417	204 421
Ázsia	124 200 000	137 279 105	256 148 625	288 436 340	291 586 688
Afrika	243 500	835 650	2 717 816	4 963 062	4 931 780
Amerika	1 599 850	4 226 744	6 016 077	6 708 042	7 260 169
Ausztrálázsia	25 050	2 401 024	2 877 440	4 416 843	5 009 281
(Lakosság)	126 408 400	145 129 080	267 935 144	304 715 704	308 992 339

48) A következő táblázatot, II. 318. old., a szerző a „Statesman's Year-Book" *1900. évfolyamának* adatai alapján közli:

	Gyarmatok száma	Terület (négyzetmérföld) Anyaország	Terület (négyzetmérföld) Gyarmatok etc.	Lakosság Anyaország	Lakosság Gyarmatok etc.
Egyesült Királyság	50	120 979	11 605 238	40 559 954	345 222 339
Franciaország	33	204 092	3 740 756	38 517 975	56 401 860
Németország	13	208 830	1 027 120	52 279 901	14 687 000
Hollandia	3	12 648	782 862	5 074 632	35 115 711
Portugália	9	36 038	801 100	5 049 729	9 148 707
Spanyolország	3	197 670	243 877	17 565 632	136 000
Olaszország	2	110 646	188 500	31 856 675	850 000
Ausztria — Magyarország	2	241 032	23 570	41 244 811	1 568 092
Dánia	3	15 289	86 634	2 185 335	114 229
(×) Oroszország	3	8 660 395	255 550	128 932 173	15 684 000
Törökország	4	1 111 741	465 000	23 834 500	14 956 236
Kína	5	1 336 841	2 881 560	386 000 000	16 680 000
Egyesült Államok	6	3 557 000	172 091	77 000 000	10 544 617
Összesen	136	15 813 201	22 273 858	850 103 317*	521 108 791

(×) *Ausztriában — Bosznia* és *Hercegovina.* — Törökországban — *Egyiptom, Bulgária,* (és Rumélia) és *Szamosz.* Kínában — *Mandzsúria, Mongólia, Tibet, „Dzsungária"* és *Kelet-Turkesztán.* — Oroszországban — Buhara 92 000 négyzetmérföld, Hiva 22 300 négyzetmérföld: ? + ? Port Artur etc. ??
a szövegből nem tűnik ki (291—292. old.), hivatkozások főképpen a „Statesman's Year-Book"-ra.

Az én számításaim**:

Anglia			Franciaország		Németország		A három Σ Σ	
	millió négyzetmérföld	millió lakos						
1815—30	?	126	0,01	0,5				
1860	2,5	145,1	0,2	3,4	—	—	2,7	148,5
1880	7,7	267,9	0,7	7,5	—	—	8,4	275,4
1890	9,1	304,7	2,4	35,2	1,0	14,5	12,5	354,4
1899	9,3	309,0	3,7	56,4	1,0	14,7	14,0	380,1
maximum 1860—80 (1890 törlendő)			1880—90		1880—90		1860—80	

* Így Morrisnál. — *Szerk.*
** Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 264. old. — *Szerk.*

49) A *francia* gyarmatok növekedése (a „Statesman's Year-Book" 1900. évf. nyomán), I. 420. old.

	Bekebelezés éve	Terület	Lakosság
Ázsia			
India	1679	197	279 100
Annam	1884	88 780	5 000 000
Kambodzsa	1862	40 530	1 500 000
Kokinkína	1861	23 160	2 400 000
Tongking (+ Laosz)	1884—93	210 370	13 500 000
	Összesen ...	363 027*	22 679 100
Afrika			
Algéria	1830	184 474	4 430 000
Algériai Szahara		123 500	50 000
Tunézia	1881	50 840	1 500 000
A Szahara vidéke		1 684 000	2 500 000
Szenegál	1637	120 000	2 000 000
Szudán	1880	300 000	2 500 000
Elefántcsontpart etc.	1843	100 000	2 500 000
Dahomey	1893	50 000	1 000 000
Kongó és Gabon	1884	425 000	12 000 000
Francia Guinea	1843	48 000	1 000 000
Obok és Szomálipart	1864	5 000	22 000
Réunion-sziget	1649	970	173 200
Comore-szigetek	1886	620	53 000
Mayotte	1843	140	11 640
Nosy Bé	1841	130	9 500
Sainte Marie	1643	64	7 670
Madagaszkár	1896	227 750	3 500 000
		3 320 488*	33 257 010
Amerika			
Guayana	1626	46 850	22 710
Guadeloupe és tartozékai	1634	688	167 100
Martinique	1635	380	187 690
Saint Pierre és Miquelon	1635	93	6 250
		48 011	383 750
Óceánia			
Új-Kaledónia és tartozékai	1854	7 700	53 000
Egyéb francia birtokok	1841—81	1 520	29 000
		9 220	82 000
	ΣΣ =	3 740 756*	56 410 860

* Így Morrisnál. — *Szerk.*

Német gyarmatok, II. 304. old.

	Bekebelezés éve	Terület	Lakosság
Óceánia			
Vilmos császár föld	1885—86	70 000	110 000
Bismarck-szigetek	1885	20 000	188 000
Salamon »	1886	4 200	45 000
Marshall »	1886	150	13 000,
Karolina »	1899	560	40 000
Marianna »	1899	250	2 000
Samoa »			
Savaii	1899	660	12 500
Upolu	1899	340	16 600
		96 160	427 100
Kína			
Kiaucsou	1897	200	60 000
Afrika			
Togo föld	1884	33 000	2 500 000
Kamerun	1884	191 130	3 500 000
Német Délnyugat-Afrika	1884—90	322 450	200 000
Német Kelet-Afrika	1885—90	384 180	8 000 000
		930 760	14 200 000
	ΣΣ	1 027 120	14 687 100

Az én számításaim:			Ergo:			
(1880—1890)	94 350	356 000	1860—	0	—	0
	930 760	14 200 000	1880—	0	—	0
	1 025 110	14 556 000	1890—	1 025 110		14 556 000
(1890—1899)	1 810	71 100				
	200	60 000				
	2 010	131 100				
	1 027 120	14 687 100	1899—	1 027 120		14 687 100

50) Angol gyarmatok, II. 88. old.

	Bekebelezés éve	Terület	Lakosság
India			
Brit India	1601—1856	1 068 314	221 172 952
Vazallus-államok		731 944	66 050 479
		1 800 258	287 223 431
Európa			
Gibraltár	1704	2	24 093
Málta és Gozo	1800	117	180 328
Ázsia			
Aden és Perim	1839	80	41 910
Ceylon	1795	25 333	3 448 752
Hongkong	1842	406	354 400
Labuan	1846	30	5 853
Straits Settlements	1819	1 471	512 342
Afrika			
Ascension	1815	35	430
Bászutóföld	1868—83	10 293	250 000
Fokföld	1806	276 775	1 787 960
Mauritius-sziget	1810	705	337 856
Natal és Zuluföld	1824	35 019	902 365
Szent Ilona szigete	1651	47	4 545
Nyugat-Afrika			
Gambia	1631	69	14 300
Aranypart	1661	40 000	1 473 882
Lagos	1787	985	85 607
Sierra Leone	1789	4 000	74 835
Amerika			
Bermuda-szigetek	1609	20	16 291
Kanada	1763	3 653 946	5 185 990
Falkland-szigetek és Dél Georgia-sziget	1833	7 500	2 050
Brit Guayana	1803	109 000	286 222
Brit Honduras	1670	7 562	34 747
Új-Fundland és Labrador	1497	162 200	202 040
Nyugat-India			
Bahama-szigetek	1629	4 466	53 256
Jamaica és Turks-szigetek	1655	4 359	733 118
Barbados	1605	166	190 000
Szélcsendes-szigetek	XVII. sz.	701	127 800
Szélfelőli-szigetek	XVII. sz.	784	155 000
Trinidad és Tobago	1763—97	1 868	273 655

	Bekebelezés éve	Terület	Lakosság
Ausztrálázsia			
Fidzsi-szigetek	1874	7 740	121 738
Új-Guinea	1884	90 540	350 000
Új-Dél-Wales	1788	310 700	1 357 050
Új-Zéland	1840	104 470	796 387
Queensland	1859	668 500	498 523
Dél-Ausztrália	1836	903 690	362 897
Tasmania	1803	29 390	171 340
Nyugat-Ausztrália	1829	975 920	168 490
Összes gyarmatok		7 523 780*	21 768 908*
India és a gyarmatok együtt		9 324 038	308 992 339

{A „történet“, úgy látszik, tények száraz felsorolása.}

* Így Morrisnál. Leninnél az „Ausztrálázsia“ rovatban hiányoznak a Victoriára vonatkozó adatok: 87 890 négyzetmérföld és 1 176 854 lakos. — *Szerk.*

„δ"
FÜZET

Tartalom

		old.
1)	*S t e f f e n :* Weltkrieg und Imperialismus	3—7
	Irodalom.	
	H e n g e r : Die Kapitalsanlage der Franzosen etc.	7
	K a u t s k y 1914 és *1915* (az imperializmusról, a háborúról és a szociáldemokráciáról):	9
	1 2. „Die Neue Zeit", 1897/98. NB.	
	B. Ischchanian: Die ausländischen Elemente in der russischen Volkswirtschaft.	14
	Pannekoek: Deckungsfrage und Imperialismus.	*15*
	NB. „Die Neue Zeit", XXVI. — I — a bevándorlásról.	

STEFFEN: WELTKRIEG UND IMPERIALISMUS

3) Gustaf F. Steffen: Weltkrieg und Imperialismus. Sozialpsychologische Dokumente und Beobachtungen vom Weltkrieg 1914/15. Jéna 1915. (Fordítás svédből.) (3. old.): „Az imperializmus éppoly régi, mint a világtörténelem"...

„A legáltalánosabban kifejezve az *imperializmus* olyan törekvés, hogy hódítás vagy gyarmatosítás útján, vagy pedig már fennálló államok békés politikai egyesítésével, avagy e módszerek egyidejű alkalmazásával világméretű nagy államot létesítsenek, világállamot, amely az egész emberiséget felöleli, vagy pedig maga és néhány más világállam között felosztja“ (4. old.)... Az „egész világ“ fogalma attól függ, hogy az illető népnek milyen „ismeretei“ vannak a földről etc. „Az imperializmus tisztán pszichikai tényező.“ (4. old.)

„A szociális fantázia az imperializmus szülőanyja.“ (5. old.)

!!?
ha-ha!!

Az imperializmusnak megvan a maga története. „Van primitív imperializmus és magasabb fokú, érettebb imperializmus.“ (6. old.)

Caesar, — Napóleon etc. etc.

A jelenlegi „*felosztásos imperializmus*“ (a világ felosztása) ellentétben az antik „monoimperializmussal“ (egyetlen monarchia) — (15. old.)...

A *14.* oldalon a szerző megígéri, hogy vizsgálatnak veti alá a „jelenlegi“ „európai imperializmus“ „*sajátos*“ vonásait...

A föld fel van osztva 10 birodalom... (15. old.) és 50 egyéb független állam között...

1. Oroszország } monoimperialista „áb- } „féleurópai“
2. Anglia } rándozás a jövőről“... } államok
(jellemzők roppant birtokaik Európán *kívül).*

3. Franciaország — ugyanaz „valamelyest alacsonyabb imperialista rangon“ (16. old.)...
(„Európán kívüli orientációjú birodalmak“).
4. Japán.
5. Törökország — gyenge birodalom.
6. Kína — „elszenderült birodalom“ (17. old.)... a jövőben számolnunk kell még „kínai imperializmussal“ (17. old.)...

7. Németország.
— a háború az ő „imperialista rangja és hatalmi pozíciója" körül forog...
8. Ausztria—Magyarország.
9. Olaszország („imperialista kezdő", 18. old.)...
10. Egyesült Államok.
A földnek mekkora része „imperializált"?

E 10 impérium Σ-ja = 96,66 millió km² = a föld 66%-a
Dél-Amerika = 18,6 » » = » 13%-a
(18. old.)

4) A szerző (Hübner nyomán) összesítést ad (négyzetkilométer és lakosság) mindezekről az államokról. Σ = 96,662 millió km² és 1 399 689 000 lakos.
Az egész föld (145,918 millió km²) (1 657,097 millió lakos)
Az antant (68,031 » ») (777,060 » »)
Németország
+ Ausztria
+ Törökország 5,921 » » 150,199 » »
Nyilvánvaló, úgymond, hogy minden a „pszichikai" (25. old.) tényezőktől függ!!

jól mondja!

...„A világ most csaknem teljesen »fel van osztva«. Ám a világtörténelem arra tanít bennünket, hogy a birodalmak *egymás* felosztására törekednek, miután a világ minden részében található többé-kevésbé »gazdátlan« földet már felosztották egymás között." (37. old.)

(*Seeley* részletes ismertetése...)

A mai angol és francia imperializmus — akárcsak Spanyolországé, Hollandiáé, Portugáliáé, Franciaországé és Angliáé a XVI., XVII. és XVIII. században — „tengeren túli gyarmatosításra épülő, nyugat-európai imperializmus". (43. old.)

németbarát!!

Más a helyzet Oroszország esetében. Oroszország > ázsiai ország. *Egész* Európának érdeke, hogy elhatárolja magát *Ázsiától*. Nagyoroszok = ázsiaiakkal való keverék; Európa határa = a nagyoroszokkal való határ. (50. old.) Franciaországnak és Angliának Oroszországgal való

szövetsége „egész Európa közös létérdekei“ *elleni* szövetség. (51. old.)

Mellesleg: a 46. oldalon megemlíti, hogy Svédország „éppen Oroszország által trónfosztott, egykori nagyhatalom“. — „svéd“ imperializmus

Mi sem jogosultabb, mint egy német impérium létrehozása (1871). Anglia, Franciaország és Oroszország „jogának“ tartotta Németország feldarabolását és erőtlenségét!! (56. old.) — a német imperializmus *mellett*

„Az imperializmus az az egyetemes (sic!) politikai fejlődési szakasz, amelyen minden (!!) nagy belső erőkkel rendelkező és nagy általános emberi feladatokat követő nagy népnek át kell mennie.“ (56—57. old.) — az imperializmus = a történelem törvénye!

A hadseregre és hajóhadra fordított kiadások $^0/_0$-a és az 1 főre eső Σ-ja Németországban *alacsonyabb*, mint Franciaországban és Angliában. (58. old.) *„Legenda“* (59. old.) Németország sajátos „militarizmusáról“!

„Ennek oka“ (az 1914/15-ös világkatasztrófáé), „nézetem szerint, Németország viszonylagos gyengeségében, nem pedig viszonylagos erejében keresendő.“ (60. old.)... Oroszország + Anglia + Franciaország szempontjából **szükség** *volt* egy „preventív háborúra“...

„Igaz, hogy modern gazdasági imperializmus és imperia- *(5*
lista expanzió bizonyos fokig lehetséges az idegen földrészeken folytatott és »gyarmatosításnak« nevezett közvetlen *földszerzés* nélkül is. Tőkét, kereskedőket, vállalkozókat visznek ki, vasutakat és csatornákat építenek, egész világrészek nagy területeit vonják be a modern kapitalista fejlődésbe, s így közvetlen területrablás vagy politikai hódítás és bekebelezés nélkül szereznek gazdasági érdek- és uralmi szférákat idegen világrészeken.

Kétségtelen, hogy eddig éppen a *német* imperializmus tűnt ki különösen az expanzió e *békésebb* módszereinek alkalmazásával, akár a régi értelemben vett gyarmatszerzés puszta előkészítéséül szolgáltak ezek, akár nem.“ (62. old.) — aha!

Figyelme főképpen Kisázsiára és Mezopotámiára irányult, — olyan területekre, amelyek *nem* tartoztak az angol birodalomhoz.

Anglia Németországot meg akarja fosztani *attól* a fejlődéstől, amelyet maga + Franciaország + Oroszország messzemenően hasznosít. (62—63. old.)

„Az 1914/15-ös világháború tehát valóban világháború, — háború az új német impériumnak a világból való részesedéséért, — egy háború, amelyben a világ ura, Britannia a vezető szellem, az erő tekintetében utána következő két világhatalom — Oroszország és Franciaország — pedig érdekelt segítőtársként szerepel." (63. old.)

Anglia + Franciaország + Oroszország = a föld 46%-a és az emberiség 43%-a; + Egyesült Államok + Németország = 55%, illetve 53%. (68. old.)... Más szóval: a világ ténylegesen „alig néhány állam között" van felosztva (69. old.)...

Seeley — 1883 („The Expansion...")...

Ch. Dilke — 1890 („Problems of Greater Britain").

Három impériumnak kell lennie: Anglia + Egyesült Államok + Oroszország.

Franciaország és Németország = „*pigmeusok*" (!!) (71. old.)

James Anthony Froude — 1885 („Oceania or England and her colonies").

„*The Empire and the Century*". 1905. (50 szerző gyűjteményes kötete.)

6) W. F. Monnypenny „The Imperial Ideal" címmel e gyűjteményhez írott bevezető cikkéből a szerző ezt idézi:

„Napjainkban az »impérium« és az »imperializmus« fogalma a politikai köznyelvben ugyanazt jelenti, mint régebben a »nemzet« és a »nemzetiség«... a nemzeti eszmény átadta helyét az imperialista eszménynek" (72. old.)...

Az imperializmus (Róma!) régibb, mint a „nacionalizmus". (72—73. old.) Mindamellett a *modern* imperializmus „igen nagy mértékben" a *nacionalizmuson* alapszik. (73. old.)...

J. A. Cramb: Germany and England. 1913... („Németország a legádázabb ellenségünk"...) Állandó had-

sereg *mellett*... „500 évig harcolt Anglia az *impériumért*" (79. old.) ... Az Oroszországgal való szövetség „természetellenes" (80. old.)...

„Egyszerűen arról van szó, hogy Németország általános fejlődőképesség tekintetében ma messze fölötte áll Franciaországnak, Oroszországnak és Japánnak, s hogy *csak* ez fenyegetheti a jövőben tényleges veszéllyel az angol birodalom világuralmát, s kiváltképpen tengeri hatalmát. Ezért jutott Anglia hasonlíthatatlanul könnyebben megegyezésre a három említett nagyhatalommal, mint éppen Németországgal." (85. old.) | helyes!

Töméntelen sok fecsegés, — rengeteg idézet Trubeckojból, — a német kancellár erkölcsösebb, mint Lloyd George etc. etc. *Sovinizta szószátyárkodás!* Vaskos idézetek George Bernard *Shawból* az angol képmutatást illetően (120—123. old.) etc. Csakhogy *Shaw*, mint mondja, *rengeteg* cikket írt [többek között a „New Statesman"-be is] arról, hogy Németországot „szét kell zúzni". (128. old.) ||| !!!

Az egyik ok: egymás „*nem ismerése*" (136. old.); a „nemzeti előítéletek" szellemében való *nevelés*. (137. old.) — — — A béke megköveteli az állami „önállóság" (138. old.) (= háborúra való jog) feladását etc. etc.

Idézetek Bernhardiból... ő, úgymond, azzal vádolja népét, hogy nincsen benne elég harci szellem (!!)... és Rohrbachból (aki *szintén* „belátó"! (150. old.), „humánus (!!!) vezérmotívumok" Rohrbachnál). — — Micsoda tökfilkó ez a *Steffen!*...

A német imperializmus „inkább defenzív, mint agresszív". (157. old.) ||| !

Németország „*védelmi*" (158. old.) háborút visel — „nevetséges" feltételezni, hogy Németország a támadáshoz éppen „egy ilyen őrülten kedvezőtlen helyzetet" választott volna etc. etc. A német imperializmus „mélységesen kultúrált, szociálisan konstruktív" etc. (163. old.)... ||| (7 haha!!

A könyv, amelyről eleinte még úgy látszott, hogy nyújt majd egyet-mást, végül a legútszélibb németbarát sovinizmusba süllyedt! *NB*

A diplomáciai okmányok módfelett zavarosak — *minden* országban voltak (elvétve) diplomaták, akik a háborút *pártolták*, — itt beleszóltak (mégpedig erélyesen) a katonai vezetők... „Az 1914/15-ös világháború okait kizárólag a világtörténelem tanulmányozása alapján deríthetjük ki." (180. old.)...

S továbbra is mindvégig (254. old.) idézetek bizonyos „könyvekből" németbarát szellemben... Nil! Nil! Olyan „Dreck", hogy nem is érdemes elolvasni!

OPPENHEIMER: ENGLISCHER IMPERIALISMUS

Dr. Felix Frhr. von **Oppenheimer:** Englischer Imperialismus. Bécs 1905.

(64 oldalas kis brosúra. Nil, csak a szokásos fecsegés Chamberlainről és az „ő" mozgalmáról. Nil!)

HENGER: DIE KAPITALSANLAGE DER FRANZOSEN

Hans *Henger:* Die Kapitalsanlage der Franzosen in Wertpapieren. Stuttgart 1913. („Münchener volkswirtschaftliche Studien." 125. füz.)

Igen keveset nyújtó munka. Ismétli *Neymarck* adatait az értékpapírok összegéről.

---

815 milliárd, az ismételt felvétel leszámításával 600 milliárd, ebből Franciaországban 106—110.

A 4%-os szelvényadó (kamatra és osztalékra fizetendő adó) Σ-ja az 1891. évi 70,4 millió frankról
1910-ig 102,5 » frankra nőtt (1. old.)

Értékpapírok (a franciák birtokában levők) Σ-ja:

(Edm. Théry szerint)	1891	— 77,1	milliárd frank
	1907	— 98,6	» »
(a szerző szerint)	1891—1895	— 79,0	» »
	1906—1910	— 110,4	» »

Évi tőkebefektetés a részvénytársaságokban

Franciaországban...	566,2	millió frank
Németországban...	1 080,5	» »

Franciaország gazdasági haladása: *(8*

	1890		1909	
búzatermés	117	millió *hektoliter*	126	
zabtermés	94	» »	117	
vastermelés	3,5	millió *tonna*	16,6	(1911)
kereskedelmi flotta	0,9	» »	1,4	(1909)
gőzgépek száma az iparban	55 967	(1891)	81 335	
LE-teljesítményük	916 000		2 759 350	
Franciaország gazdagsága (az örökösödési adó alapján)	243	milliárd frank (1892)	287	(1908)
szénfogyasztás	28,96	millió *tonna* (1885)	56,4	(1911)
(Németországban	67,1		205,7	(1908))

Speciális kereskedelem

	1891—1893	1908—1910
Franciaországban	7 692 millió frank	12 020 + 56,2%
1 lakosra	200,4 frank	304,7 + 52 %
Németországban	7 117 millió márka	15 197 +113,5%
1 lakosra	141,5 márka	238,6 + 68,6

{ 238,6 márka = 294,5 frank. Kevesebb, mint Franciaországban! }

NB: Franciaország bányaiparában a munkások „nagyrészt“ külföldiek: lengyelek, olaszok, spanyolok.*

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 294. old. — *Szerk.*

? „Ha a franciák kevesebbet termelnek is, ha Franciaországban az ipar és a kereskedelem nem is fejlődik olyan gyorsan, mint Németországban, ez persze még nem jelenti azt, hogy Franciaországot a járadékos állammá válás veszélye fenyegeti." (78. old.)... a fejlődés (az iparé és a kereskedelemé), mondja a szerző, halad előre, ha lassabban is, mint Németországban.

N B. Idézve: „Annuaire statistique de la France". *1910.* évf. (gazdasági és szociális mutatószámok).

KAUTSKY 1914 ÉS 1915 (AZ IMPERIALIZMUSRÓL, A HÁBORÚRÓL ÉS A SZOCIÁLDEMOKRÁCIÁRÓL)

9) K. Kautsky: *Der Imperialismus.* „Die Neue Zeit", 1914. 2. (32. évf.) 908. és köv. old. 21. sz. (1914. IX. 11.) ((A cikkhez van egy jegyzet, amely szerint azt a háború előtt, a kongresszusra írta és később némileg módosította.))

? Ma, mondja, az imperializmus fogalmával olykor felölelik „a modern kapitalizmus valamennyi jelenségét: a kartelleket, a védővámokat, a fináncuralmat éppúgy, mint a gyarmatpolitikát", (908. old.) Így ez persze „a leglaposabb tautológia", így „az imperializmus természetesen létszükséglete a kapitalizmusnak".* (908. old.)

? Hobson! Ezt a szót, mondja, „nem ilyen általánosságban kell értelmezni, hanem történelmi meghatározottságában" (909. old.), mint *Angliában*, vagyis mint „a politikai törekvések külön fajtáját". „Az angol felfogás szerint" (909. old.) az imperializmus törekvés arra, hogy egyrészt az impériumot összeforrasszák az anyaországgal, másrészt meg kiterjesszék az impériumot...

„Az imperializmus a magas fejlettségű ipari

---

* Lásd *Lenin* Művei, 22. köt. 277. old. — *Szerk.*

kapitalizmus terméke. Minden ipari kapitalista nemzetnek abban a törekvésében áll, hogy egyre nagyobb *agrár*területet“ (Kautsky kiemelése) „vessen alá magának és csatoljon magához, tekintet nélkül arra, hogy milyen nemzetek lakják ezt a területet.“* (909. old.)...

fabatkát sem ér

A továbbiakban fejtegetéseket találunk a mezőgazdaság és az ipar, a termelési eszközök és a fogyasztási cikkek „termelési arányáról“ (1. § címe).

2 §: „Egyszerű árutermelés“ (fecsegés, ócskaság).

3 §: „A kapitalista termelés“: a kapitalista iparnak szüksége van arra, hogy „a mezőgazdasági terület, amely szállítójául és vásárlójául szolgál“, „állandóan növekedjen“ ((hosszú lére eresztve!)).

4 §: „A felhalmozás és az imperializmus“.

Az ipar és a mezőgazdaság közötti ellentmondás kétféleképpen jut kifejezésre (917. old.):

(1) túltermelés (az iparban)...

(2) drágulás (nyersanyagé és létfenntartási eszközöké)...

Az imperializmust mint „forma“ (a terjeszkedési törekvés formája) a szabad kereskedelem előzte meg: „ezt egy fél évszázaddal ezelőtt éppúgy a kapitalizmus utolsó vívmányának tartották, mint ahogy ma az imperializmust annak tartják.“ (917. old.)...

A szabad kereskedelem fejlesztette a többi országot (Egyesült Államok + Európa); azok protekcionizmusát: az angol ipar és valamennyi többi ország mezőgazdasága közötti munkamegosztás helyébe „ezek“ (a többi ország) „a világ még szabadon maradt agrárterületeinek, amennyiben ezek képtelenek voltak az ellenállásra, a nagy ipari államok közötti felosztását állították. Erre reagált Anglia. Ezzel vette kezdetét az imperializmus.

(10

NB

Ennek különösképpen kedvezett az agrárterületekre irányuló tőkekivitel rendszere, amely vele együtt keletkezett.“ (918. old.)...

?

Vasutak az új országokban — a csere fejlődése — a vasutak védelme az államhatalom által — annexiókra való

* Lásd ugyanott, 278. old. — *Szerk.*

törekvés (+ ezen országok ipari fejlődésének akadályozása)...

„Ezek a legfontosabb gyökerei az imperializmusnak, amely felváltotta a szabad kereskedelmet"...

„Vajon ez a kapitalista világpolitika utolsó lehetséges megjelenési formája, vagy lehetséges még valamilyen forma?"

Az „imperializmus" egyik „oldala" az, hogy „létszükséglete a kapitalizmusnak" és „*csakis* a szocializmus révén" (920. old.) küzdhető le, nevezetesen: vasutak építése, mezőgazdasági területek feletti uralom, azok leigázása...

De van az imperializmusnak egy *másik* oldala is: az államok harca, fegyverkezések, háború, India, az Iszlám, Kelet-Ázsia ellenállása, a proletariátus ellenállása — mindez „valamennyi ország tőkéseinek egyesülési" törekvését idézi elő (920. old.)...

ultra-imperializmus* ha-ha

„Tisztán gazdasági szempontból tehát nem lehetetlen, hogy a kapitalizmus még egy újabb fázist fog megérni, *a kartellpolitikának a külpolitikára való átvitelét, az ultraimperializmus fázisát*, s az ultraimperializmus ellen persze ugyanolyan erélyesen kell harcolnunk, mint az imperializmus ellen, noha ez más irányban jár veszéllyel, nem a fegyverkezési hajsza és a világbékének a fenyegetése irányában." (921. old.)...

!! ha-ha!

Ez állítólag a háború előtt íródott. Ausztriának Szerbiával való konfliktusa „nem kizárólag imperialista tendenciákból fakad" (922. old.), — ennek van „éppúgy (ebenso) nacionalista", „mint imperialista gyökere". (922. old.) Persze vannak, mint mondja, „ellentétek" is, amelyeket az imperializmus „más nagyhatalmak között" hozott létre. Lehetséges, hogy a fegyverkezési hajsza fokozódik és a béke (e háború után) csak fegyverszünet lesz.

11)

„Tisztán gazdasági szemszögből nézve ellenben semmi

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 281. old. — *Szerk.*

sem áll már útjában annak, hogy ez a hatalmas kisülés végül is leváltja az imperializmust az imperialisták szent szövetsége által." (922. old.)... Minél tovább tart a háború és a kimerültség ..., annál *közelebb* jutunk ehhez a megoldáshoz...

Ibidem, *981.* old. — a „háború kihatásairól" szóló cikkben [„Wirkungen des Krieges"] — arról van szó, hogy az internacionalizmus „nem zárja ki" a „nemzeti érzést" és a haza védelmét, de megköveteli ennek a törekvésnek az elismerését „valamennyi nemzet esetében"; „ebben az értelemben" (sic!) szavaztak *a németek és a franciák* a hitelek mellett.

975. old. — ibidem — „elvtársaink" a haza védelme és „Oroszországnak a cárizmus alól való felszabadítása" okából szavaztak a hitelek mellett (!!)...

974. old. — „mérsékletre kell felszólítani a győztes országok államférfiait" (háromszor). ha-ha!!

846. old. (1914. VIII. 21.) — A „Der Krieg" című cikk (kelte: 1914. VIII. 8.) — felhívással végződik: legyen „bizalom", *nem pedig* „bírálat" — „fegyelem a pártban"...

A „Zwei Schriften zum Umlernen" című cikkben *(1915. 2)* a d. §: „Az imperializmus fogalma".

Cunow ellen azzal érvel, hogy a *finánctőkére vonatkozó* „következtetéseket" (Hilferdingéit) „a szocialista teoretikusok *egyhangúlag*" (K. Kautsky kiemelése) „elfogadták"*. (107. old.) (1915. IV. 23.)

Cunow *azonosítja* az imperializmust és a „modern kapitalizmust". (109. old.)

A magam részéről, mondja Kautsky, elvetem ezt az azonosítást. Angliában a XIX. század kilencvenes éveiben (110. old.) imperializmuson a nagy Britanniára (110. old.), az impériumra irányuló törekvést, egy „sajátos fajtájú *impériumi politikát*" értettek (110. old. K. Kautsky kiemelése) — gyarmatok, protekcionizmus. (12

* Lásd ugyanott, 301. old. — *Szerk.*

?

„Ezt“ („ezt az új politikát“) „mindenki imperializmusként jellemezte“ (NB) (ibidem).

NB
„Die Neue Zeit“, 1897/98. XVI. évf. 1. köt.

Én voltam, mondja Kautsky, az „első“, aki az „új imperializmust“ kutatta („Die Neue Zeit“, 1897/98. (16, 1) „Ältere und neuere Kolonialpolitik“) — és rávilágított a tőkekivitelre, a felső pénzügyi körök szerepére. Hilferding 1910-ben **nem** nevezte a kapitalizmusnak ezt az új fázisát „imperializmusnak“. (110—111. old.) „Ő is“ (= Hilferding)

mellébeszélés és szavakon való lovaglás

„az »imperializmus« szóval *a politika* egy sajátos *fajtáját* jelöli, nem pedig egy »gazdasági fázist«. Az imperializmus az ő“ (= Hilferding) „szemében olyan politika, amelyet a finánctőke előnyben részesít“. (111. old.)...

Itt különbséget kell tennünk: az imperializmus nem „gazdasági fázis“, hanem sajátos politika, akárcsak a manchesterizmus[25]. *Meg kell különböztetni a finánctőkét és az imperializmust — „annak politikáját“.* (111. old.)

„Az imperializmus a kapitalista politika egy sajátos fajtája, akárcsak a manchesterizmus, amelyet felváltott. Az utóbbi szintén nem meghatározott »gazdasági fázist« jelzett, *ha szükségképpen össze is függött egy ilyen fázissal.*“ (111. old.)*

no lám!

Az imperializmus a finánctőke „gazdasági fázisának“ politikája!! Így gondolta? Szószátyár és szofista, rabulista[26], csűrő-csavaró — ez maga! A dolog lényegét kibúvókkal kerüli meg.

e) §: „Az imperializmus szükségessége“. (112. és köv. old.)

„Hogy az imperializmus elkerülhetetlen és ennyiben szükségszerű volt, ezt senki sem fogja tagadni... A vitás kérdés az, vajon a jövőben szükséges-e“... (113. old.)

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 277. old. — *Szerk.*

A továbbiakban a „Kommunyiszt“-ban[27] általam idézett részek (**144—145**. és más old.*)...
(az ultraimperializmus szintén lehetséges... stb. Lásd „Kommunyiszt“...)

A többi között: ***(13***

Kautsky: Kiaotschau. „Die Neue Zeit“, XVI. 2. (1898) — (27. sz. 1898. III) — többek között, hogy a „hódítások politikája“ Kínában etc.

„nem haladó, hanem reakciós politika, nem modern burzsoá politika, hanem része az újjászülető abszolutista-feudális politikának... sic!!
reakció a manchesterizmus ellen... Egy valamelyest magasabb burzsoá álláspontról is ugyanúgy harcolni kell ellene, mint az élelmiszervámok ellen, a prémiumok és szeretetadományok ellen, a céhrendszer ellen, a költözködési szabadság korlátozása ellen“ etc. *(25.* old.)... NB

NB. „*Die Neue Zeit*“, XV. 1. (1897) *Lafargue:* Die ökonomische Funktionen der Börse.

NB. 1915. 2. (33. évf.) cikk Gerhart *Güttler* „Die englische Arbeiterpartei“ (Jéna 1914) című könyvéről. ***(11***

ISCHCHANIAN: DIE AUSLÄNDISCHEN ELEMENTE IN DER RUSSISCHEN VOLKSWIRTSCHAFT

Dr. phil. *B. Ischchanian: Die ausländischen Elemente in der russischen Volkswirtschaft.* Geschichte, Ausbreitung, Berufsgruppierung, Interessen und ökonomisch-kulturelle Bedeutung der Ausländer in Russland. Berlin **1913**. (Siemenroth). 7 *márka.* ***(14***

* Lásd ugyanott, 218—219. old. — *Szerk.*

Alexinsky ismertetése a „*Neue Zeit*"-*ben*, 1913—1914. 32. 1. 435. és köv. old.

N B: Többek között a következő táblázat Ischchanianból (438. old.):

		Milliárd frank	Általában kulfoldon	Oroszországban	az utóbbi %-a
NB: tőke külföldön	Franciaország	40	40 milliárd frank	14 milliárd frank	(×) 27,5
	Belgium	— —	2,715 « «	0,634 « «	23,4
	Németország	32,5	26,0 « márka	4,00 « márka	15,38
	Anglia	78,7	63,0 « «	0,775 « «	1,20
	A többi ország	— —	— « «	0,500 « «	—
		151,2 az én összesítésem			

> 14½ milliárd márka (×) 14 582 millió márka, ebből 83,76 % államkölcsönökben...

Egyesult Államok?? 10?? minimum

160 milliárd frank

(×) Az én számításom: 14 634 frank × 8 = 11 707 + + 5 275 = 16 982 millió márka, nem pedig 14 582??

PANNEKOEK: DECKUNGSFRAGE UND IMPERIALISMUS

15) *Ant. Pannekoek:* Deckungsfrage und Imperialismus. („Die Neue Zeit", 1913—1914. 32. 1. 4. sz. 1913. X. 24. 110. és köv. old.)

(×) „Az elvi és a reformista taktika között az ellentét, nézetünk szerint, abban rejlik, hogy a reformista taktika *túlságosan is* a *legközelebbi érdekeket*, a könnyen elérhető és látszólagos eredményeket tartja szem előtt és ? *ezeknek feláldozza a proletariátus belső hatalmát*, míg az elvi marxista taktika, éppen mert mindenekelőtt a proletariátus hatalmának növelésére törekszik, ezzel a legnagyobb pozitív eredményeket is biztosítja,

hiszen ezek az eredmények, amelyek mind a vagyonos osztályok engedményei, elsősorban a proletariátus hatalmától függnek." (111. old.)

S e mondat **előtt:**

„A szocialista osztályharc lényege *a szocializmusért* (**) vívott harcnak és a proletariátus közvetlen érdekei képviseletének az egysége. A párt csak azért a proletariátus pártja, a tömegek pártja, mert a munkásosztály összes pillanatnyi érdekeiért harcol, és csak ezért vívhatja ki a győzelmet." (×)

(**) nem a megfelelő szó, nem így helyes!

NB: Pannekoek *helytelenül* veti fel a reformizmus kérdését.

Pannekoek *hozzányúlt* itt egy elsőrendűen fontos kérdéshez, de rosszul — vagy legalábbis pontatlanul — válaszolt rá. „A szocializmusért *és* a reformokért", vagyis „a munkások közvetlen érdekeiért vívott harcnak az egysége"? De mit is jelent a szocializmusért vívott harc? Pannekoek tételében *el van kenve*, el van mosva, eltűnt a baloldaliak és a „centrum" közötti különbség. Pannekoek tételét (ebben a fogalmazásában) K. Kautsky is alá fogja írni (aki mellesleg nem is reagált Pannekoeknak erre a cikkére). Ez a tétel helytelen. A *szocializmusért vívott harcot* a munkások közvetlen érdekeiért (ennek megfelelően a reformokért) vívott harcnak és a hatalomért, a burzsoázia kisajátításáért, a burzsoá kormány és a burzsoázia megdöntéséért vívott **forradalmi** *harcnak* az *egysége* alkotja.

NB

Egyesíteni *nem* a reformokért vívott harcot + a szocializmusról hangoztatott frázisokat, a „szocializmusért vívott" harcot kell, *hanem* a harc *két fajtáját.*

Például:

1. A reformok megszavazása + a tömegek forradalmi akciói...

2. Parlamentarizmus + tüntetések...

3. Reformok követelése + a forradalom (konkrét) követelése...

Gazdasági harc a szervezetlenekkel, a tömeggel *együtt*, nem pedig csupán a szervezettek*ért*...

4. Irodalom a felső rétegek számára + ingyenes tömegirodalom az alsóbb rétegek, a szervezetlenek, az „alantas tömeg" számára...

5. Legális irodalom + illegális...

{ vö. a „Neue Zeit" ugyanazon kötete, 591. old., Amerika „tanulatlan" munkásairól }

„ε"

FÜZET

Tartalom

ε

„*Weltwirtschaftliches Archiv*" (1916) (külföldi tőkék: *Arndt)* [1].
Az „Economist"[28] a háborúról és a „Daily Telegraph"[29] [3 és 11, 14—15, 18—19].
Szén és vas (N. I. Buharin tézisei) [33—34].

TŐKÉK KÜLFÖLDÖN*

Tőkék *külföldön*	Anglia	Franciaország	Németország
1862	3,6	—	—
1872	15	10 (1869)	—
1882	22	15 (1880)	?
1893	42	20 (1890)	?
1902	(62)	37 Diouritch 27	Hilferding 492. old. 12,5
1914	75—100	60	44

((Arndt)) Riesser lásd ε *1* (Neymarck)

* Lásd *Lenin* Művei, 22. köt. 250. old. — *Szerk.*

KÜLFÖLDI TŐKÉK: ARNDT

1) „Weltwirtschaftliches Archiv" (Bernhard Harms kiadása). 7. köt. 1916. I.

„Die Kapitalkraft Frankreichs", írta Prof. Dr. **Paul Arndt.**

A szerző utal „Neue Beiträge zur Frage der Kapitalanlage im Auslande" című cikkére (*„Zeitschrift für Sozialwissenschaft", 1915.* 311. és 456. old.) és számadatokat idéz belőle a *külföldön* befektetett tőkéről (35. old.):

	(Riesser, 395. old. és 404. old.)
	Milliárd frank
angol 3 milliárd font sterling = 75 milliárd frank	62 (1900 Speyer)
francia 60 milliárd frank = 60 » »	30 (1902 Dehn)
német 35 milliárd márka = 44 » »	31 (25 milliárd márka)
((Σ = 179))	

Franciaország, úgymond, a „gazdasági nagyhatalmak" közé tartozik (37. old.), s Anglia, Németország és „Észak-Amerika" után a 4. helyet foglalja el.

AZ IRODALOMBÓL

2) Az irodalomból:

William English Walling: The Socialists and the War. New York 1915. (XII + 512 old.) 1,50 dollár.

„Fontos hivatalos pártdokumentumok tekintetében a gyűjtemény, úgy látszik, teljes." (188. old.)

Zürichi társadalomtudományi városi könyvtár:

Parvus: Die Verstaatlichung der Banken und der Sozialismus.

Schumann: Die Reichsbank.

» Die vier letzten Privatnotenbanken.

Schär: Die Bank im Dienste des Kaufmanns.

Schulze: Die Bankkatastrophen in Sachsen. 1903.

Schär: Technik des Bankgeschäfts. Berlin 1908.

Levy: Monopole, Kartelle und Trusts. Jéna 1909.
Kantorowicz: Kartell-Probleme. Berlin 1911.
Abel: Das kranke England. 1909.
Veritas: Österreichs Zukunft. Zürich 1892.
Jakob Lorenz: Zur Italienfrage in der Schweiz. *Z ü r i c h.*
Schär: Die Verstaatlichung der schweizerischen Wasserkräfte. *Bázel 1905.*
Schücking: Die Organisation der Welt. Lipcse 1909. *(41).*
Lassalle: Der italienische Krieg. *Berlin 1859.*
Staudinger: Kulturgrundlagen der Politik. Jéna 1914.
Lloyd George: Bessere Zeiten. Jéna *1911.*

AZ „ECONOMIST" A HÁBORÚRÓL

„The Economist", 1915. április 17. *(3*

„The End of the War" című cikk.

„De minél tovább tart a háború, annál inkább hajlanak majd a népek, ellentétben a kormányokkal, arra, hogy felemeljék szavukat a mészárlás ellen, amely napról napra, hétről hétre sok ezer családot rombol szét. Ily módon ismét visszajutunk az »állam és egyén« problémájához és ahhoz a kérdéshez, hogy *a magas szervezettségű bürokratikus állam vezető férfiai vajon meddig lesznek képesek helytállni a belső forradalmi erőkkel szemben*"... NB

A SZOCIÁLPATRIÓTÁK ÉRVEI

A szociálpatrióták érvei *(6*

Upton *S i n c l a i r* egy brosúrája *B l a t c h f o r d* válaszával különösen világos, közvetlen, pontos és határozott formában hozza fel a szociálpatriótáknak egy új (nem Plehanovtól, nem Kautskytól etc. eredő) érvét:

A háború, bizony, a tőkések etc. érdekeit szolgálja, de mi *nyilvánvalóan gyengék* vagyunk, nyilvánvalóan nem áll hatalmunkban azt megakadályozni. Az a sok fecsegés a háború elleni harcról, a „felkelésről" etc. etc., nem egyéb, mint „piano opinion" [halk véleménynyilvánítás], erőink reménytelen „túlbecsülése".

Egyik változata az „utópizmusra" vonatkozó érvnek, amely Plehanov beszámolójában is szerepelt.

Ebből a szemszögből a bázeli határozat jószándékú kísérlet a kormányok megijesztésére, nem pedig a forradalmi akciókra, illetve forradalmi propagandára tett fogadalom, s az erre való elszántság kifejezője.

[A kérdés olyan felvetése, amely mindent a „preventív háborúra" redukál, rendkívül szűk körű, — s Blatchford ezt szándékosan még le is szűkíti. A válság kihasználása a forradalmi propaganda *érdekében* és forradalmi akciók előkészítése — ez a lényeg.]

„THE DAILY TELEGRAPH", 1914. NOVEMBER 17

7) „The Daily Telegraph", 1914. XI. 17. Parlament

...„Mr. E. Jones (Merthyr Tydfil képviselője) felvetette azt a kérdést, vajon nem alkalmazható-e a cenzúra Mr. Keir Hardie-nak a saját lapjában megjelenő cikkeire"...

Majd az ülés végén ugyanez a képviselő bejelenti: értesítettem K. Hardie-t, hogy beszélni fogok róla, s nem az én hibám, hogy nem jelent meg.

Kivonatokat olvas fel K. Hardie X. 31-i és XI. 7-i cikkéből, amelyekben K. Hardie kegyetlenségekkel vádolja az angolokat és a franciákat, s gúnyolódik az indiai csapatok lojalitásán. K. Hardie állítólag azt mondta, hogy a Kaiser bátor mint katona, a miénken viszont gúnyolódott: „az otthoni kényelmet szerető királyunk".

Eltűrheti-e a kormány, hogy egy parlamenti képviselő így beszéljen? Mi, úgymond, „ennek következtében Merthyr Tydfilben az utóbbi hetekben jelentős nehézségekbe ütköztünk az újonctoborzás során, pedig minden simán ment, míg Mr. Keir Hardie meg nem kezdte mesterkedéseit".

Ezután felszólal *J. A. Pease:* „Engedelmükkel röviden csak annyit szeretnék mondani, hogy ami a kormányt illeti, az azon a véleményen van, hogy Mr. K. Hardie-nak mindazok a kijelentései, amelyekre Mr. Jones hivatkozik, minden alapot nélkülöznek, s ezért megvetéssel elítélendők."

(Vége az ülésnek.)

A HADVISELŐ ÉS A NEM HADVISELŐ ORSZÁGOK LAKOSSÁGÁNAK SZÁMA ÉS TERÜLETE

(29. old. „Deutsche Rundschau“, 10. sz.) **(10**

millió lakos 1910

Nagy-Britannia	421	Németország	78	
Oroszország	167	Ausztria	51	
Franciaország	86	Törökország	25	(kb.)
	674	(3 nagyhatalom)	154	
Japan	70			
(4 nagyhatalom)	744			

\+ Szerbia
— Belgium

			Nem hadviselő:	
I. hadviselő csoport ..	744	[750 versus 150]	Kína	431
II. » »	154		Egy. Államok	103
			Olaszország	36
Hadat visel	898		(3 nagy-hatalom)	570
Nem visel hadat ..	570			
	1 468			

A föld összlakossága = 1 600

1912

négyzetmérföld (millió)

Nagy-Britannia	10,8	Németország	1,2	Nem hadviselő:	
Oroszország ...	10,2	Ausztria ...	0,2 (241 000)	Kína	2,9
Franciaország .	4,8	Törökország	0,7	Egy. Államok	3,7
	25,8		2,1	Olaszország ..	0,7
Japán	0,3	(260 000)			7,3
	26,1				
I. csoport ...	26,1				
II. csoport ...	2,1				
Hadviselő	28,2				
Nem hadviselő	7,3				
	35,5				

Az egész föld — 52,0 millió négyzetmérföld.

AZ „ECONOMIST“ A HÁBORÚRÓL ÉS A „DAILY TELEGRAPH“

11)* „The Economist“, 1915. I. 9. *N B

A *„The European deadlock“* című cikk...

...„Nem meglepő, hogy ilyen körülmények között“ („a modern háború szörnyű körülményei között“) „a katonák olyan vidékeken, ahol a sár szinte lehetetlenné tette az előrehaladást, rögtönözve fegyverszünetet kötöttek, ahogy azt egy tudósító a »Times« tegnapi számában leírta. Ilyen fegyverszünetre, persze, csak a harctér olyan szakaszain kerül sor, ahol a futóárkok közvetlen közelben vannak egymáshoz, de az ilyen fegyverszünetek ráébresztenek a háború szörnyű esztelenségére, és egyesekben
NB felkeltik azt a reményt, hogy a frontkatonák esetleg felemelik majd tiltakozó szavukat a háborús borzalmak vég nélküli folytatása ellen.“ (46. old.)...

Idem, 54. old.: „Industrial profits“:

Tiszta nyereség (az adósságok kamatainak etc. megfizetése után)

Negyedévi beszámolók:	Társaságok száma	(millió font sterling)		±	összetőke	nyereség a tőke %-ában
		1913	1914	%	1914	
március 31	301	20,5	22,1	+8,4	230,1	9,6
július 31	263	22,6	23,6	+4,2	181,9	13,0
szeptember 30	131	10,6	9,5	—9,5	107,6	8,8
december 31	214	15,3	14,5	—5,6	116,4	12,4
Σ	909	69,0	69,7	+0,9	636,0	10,9

„szegény“ tőkések!!!

„*The Economist*“, 1914. XII. 19. „War Supplement“, 10. old.: (14
Oroszország kiadásai a hadseregre és a hajóhadra

1903	466 millió rubel		%
1904	491	+ 25	+ 5,3
1905	496	+ 5	+ 1,0
1906	504	+ 8	+ 1,6
1907	493	− 11	− 2,0
1908	612	+119	+24,1
1909	631	+ 19	+ 3,0
1910	648	+ 17	+ 2,7
1911	669	+ 21	+ 3,3
1912	809	+140	+20,9
1913	944	+135	+16,6

„The Economist“, 1914. XII. 19. 1059. old. „The War and Modern Business“ című cikk:

...„Míg július végén ki nem tört a történelem legvéresebb vihara, nemigen lehetett megmondani, hol kezdődött Krupp és hol végződött Creuzot. A hadikölcsönök a legszorosabban összefonódtak a békekölcsönökkel, a holt adósságok a produktív tőkebefektetésekkel. Rombolás vagy építés, csatornák vagy erődítmények létesítése, óceánjáró hajók vagy hadihajók építése céljából, — de az egész üzleti és pénzvilág, úgy látszott, Londonban, Párizsban és Berlinben koncentrálódott. A pénzintézetek szinte szükségszerűen angol—német, angol—francia és angol—amerikai cégek voltak; az igazgatóságok összefonódtak, fiókjaik vagy ügynökeik a régi és az új világ csaknem valamennyi nagyvárosában voltak. Az óriás társaságok és vállalatok szívesen fogadták valamennyi nemzet részvényeseit, nem sokat törődve a diplomáciai szövetségekkel... Hat hónappal ezelőtt közhely volt, hogy a nemzetiség nem akadály üzleti megállapodásoknál... Mindennek hirtelen vége szakadt... S mindamellett, elismerten, nem hibásak ebben sem az üzletemberek, sem a dolgozó osztályok. A háborúért mindenütt az emberek egy kis csoportját hibáztatják: uralkodókat, diplomatákat, államférfiakat, katonákat vagy »filozófusokat«... Reménykedjünk egy gyors kijózanodásban, az egészséges emberi ész visszatérésében, a vallás újjáéledésében és az emberi lelkiismeret felébredésében“...

15)

„The Economist", 1915. 3724. sz. (1915.I. 9.)* (51. old.):

NB „Cost of the War to Europe"

	Hadsereglétszám (millió)	hat hónapra millió font sterling: Hadiköltségek	Termelés-kiesés	Emberveszteség értéke	Lakosság 1913 (millió)	Külkereskedelem	(egy főre)	millió font sterling: Nemzeti jövedelem 1913	(egy főre)	Nemzeti vagyon 1913	
Németország	4,35	395	830	294	68	1 063	(15,6)	2 100	(31)	16 000	(235)
Ausztria—Magyarország	3,50	320	500	141	50	264	(5,3)	..		..	
Σ	7,85	715	1 330	435	118	1 327	(11,2)	?3 000	(25)	?25 000	(212)
Oroszország	5,4	490	110	218	170	269	(1,6)	..		..	
Franciaország	4,0	365	600	232	40	583	(14,6)	1 250	(31)	13 000	(325)
Egyesült Királyság	1,0	90	100	83	46	1 344	(29,3)	2 250	(49)	18 000	(390)
Σ	10,4	945	810	533	256	2 196	(8,6)	?5 000	(20)	?40 000	(156)
ΣΣ	18,25	1 660	2 140 (α)	968	374	3 523	(9,4)	?8 000	(21)	?65 000	(174)

*Ibidem, *46.* old. — mennyire lehetséges a katonák *tiltakozása*, amikor a lövészárkokban közel kerülnek egymáshoz.

	Központi hatalmak	Antant-országok	Mindkét fél
Közvetlen (hadi) kiadások hat hónap alatt	725	990	1 715 (millió £)
Veszteségek a termelés korlátozása folytán (Ives Guyot (α))	1 330	810	2 140
Összkiadások hat hónap alatt	2 055	1 800	3 855
Rendes nemzeti jövedelem hat hónap alatt („feltehetőleg")	1 500	2 500	4 000
A közvetlen kiadások aránya a nemzeti jövedelemhez	48%	40%	43%
Az összes kiadások aránya a nemzeti jövedelemhez	137%	72%	96%
Nemzeti vagyon	25 000	40 000	65 000

(α) Ives Guyot forrásmunkája nyilvánvalóan elfogult!

Ibidem (1915. I. 2.), 12. old.: *(18*

„Valamennyi szemtanú a modern háború hallatlan barbárságának és kegyetlenségének undorító voltáról beszél. Az emberek mindenütt azt kérdik már, vajon meddig bírja az emberi természet e leírhatatlan háború szörnyű szenvedéseit, mikor fogja a kimerültség és a közelgő éhínség a népeket egy felkelésbe vinni. Egyes német lapok egy oroszországi forradalomban reménykednek. Lehetséges, hogy saját hazájukban kell majd egy ilyen forradalommal számolniuk, mert mi sem valószínűbb, mint hogy Németország munkásosztálya kíméletlenül ráveti magát az agresszív militarizmusra, amely végzetessé vált számára."

Ez a „The Realms of the Habsburgs" című cikkből való, amely utal arra, hogy Oroszországban a lakosság és a nemzet helyzete *rosszabb*, mint Ausztriában. NB

1915. I. 9. 57. old.: a románok Oroszországban **rosszabbul** élnek, mint Ausztriában...

Ibidem, 66. old.: Oroszország kiadásai a háborúra ($^1/_2$ év) = *6 2 3 4* millió rubel (*13* millió *r u b e l* naponta).

72. old., egy új könyv: *P. Vinogradoff:* The Russian Problem. (1 sh.)?

---

19) „The Daily Telegraph", (18 631. sz.) 1914. XII. 29.

A Független Munkáspárt és a háború.

„A független munkáspárt skót szekciójának évi konferenciáján, amely szombaton ül össze Glasgow-ban, és amelyen Mr. Keir Hardie, parlamenti képviselő beszédet fog mondani a küldöttek előtt, az utolsó napirendi ponthoz beterjesztett egyik határozati javaslat azt követeli, hogy a Független Munkáspártnak mindazokat a tagjait, akik a mostani újonctoborzási kampányban támogatják a kormányt, zárják ki (a pártból). Egy másik határozati javaslat azt követeli, fejezzék ki sajnálkozásukat amiatt, hogy a Nemzeti Munkáspárt a háború kitörésekor nem hívott össze konferenciát, amelyen meghatározta volna a párt politikáját."

BIBLIOGRÁFIAI JEGYZETEK ÉS IRODALOM

21) „The British Review", 1915. július. „How we ought to feel about the war", írta *John Freeman*, 87—88. old... *Barrett* úr „nemzetellenes pamfletje" (címe?)
(A „»Szabadság« Munkáscsoport"-ból).

NB „Még egy háborút kell megvívnunk, hirdeti, a gazdagok elleni háborút, egy új reformációs háborút" ... 88. old.

„Recht und Wirtschaft", 1915. június.
„Die Gewerkschaften Deutschlands im Kriege", írta Dr. W. *Troeltsch*
(dicsőítések!! idézi a *„Sozialistische Monatshefte"-t).*

---

25) Szakadás Württembergben (Stuttgart). „Frankfurter Zeitung", 319. sz. II. reggeli kiadás, XI. 17.

A winterthuri *városi könyvtár* új könyveinek jegyzéke *(1907* óta jelenik meg), 7. évf. 1913/14.

A *szórakoztató irodalomból:*

Lucien Descaves: La saignée. (1870—1871)
Nexö: Pelle der Eroberer.
A. Schnitzler: Novellen. 1914.

Irodalom Svájcról:

Paul Berger: Après la grande débâcle: le partage de la Suisse. Lausanne 1914.
a háború előtt íródott: Németország győzelmét jósolja, Svájc felosztásával fenyeget.
NB: *31.* old., azt hirdeti, hogy a hadseregben és az iskolában kegyetlen harcot kell vívni a „forradalmi szocializmus" ellen.

A. *Rüegg:* Erlebnisse einer Serviertochter. Zürich 1914.

III. rész (ismeretterjesztő és tudományos művek): „Abstammungslehren". 1914. („Die Kultur der Gegenwart", III, IV.)

Aug. *Bernard:* Le Maroc. Párizs 1913.
E. Haeckel: Gott-Natur. Lipcse 1914.
Rud. Kjellen: Die Grossmächte der Gegenwart. Lipcse 1914.
A. Manes: Der soziale Erdteil (Ausztrálázsiáról). Berlin 1914.
Rud. Martin: Deutsche Machthaber. 1910.
Uhde: Feuerbach. Lipcse 1914.
A. Zart: Bausteine des Weltalls: Atome, Moleküle. Stuttgart 1913.
Taylor: Die Grundsätze wissenschaftlicher Betriebsführung.

SZÉN ÉS VAS

„Internationale Monatsschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik". (Lipcse) 1916. január. (10. évf. 4. sz.) *(33*
Hans Arlt dr., müncheni bányaülnök: Kohle und Eisen und ihre Bedeutung im gegenwärtigen Welt-

kriege. A hadviselő országok szén- és vas*készleteinek* statisztikája.
(A világ vasérckészletei)
(» » szénkészletei)

(Geológuskongresszus Stockholmban 1910-ben és Torontóban *1913-ban).*

Szénkészletek szerint:
1. Egyesült Államok
2. Kanada
3. Kína
4. Németország

Vaskészletek szerint:
1. Egyesült Államok
2. Új-Fundland
3. Németország.

Széntermelés 1913-ban:

Anglia — 287,4 millió tonna
Németország — 278,9
(Fogyasztás 250,3 Németországban
233,8 Angliában)

34) Figyelemre méltó Thomas felfedezése (1878) — a vasnyerés bázikus vagy Thomas-féle eljárása —, amely a Bessemer-eljárás helyébe lépett.

Ez az eljárás túlsúlyt biztosított Németországnak, mivel az eljárás lényege az érc *foszfortalanítása*, márpedig éppen Németországban *nagy foszfortartalmú* a vasérc (NB).

Éppen ezáltal verte le Németország Angliát. || NB

A vegyipar kőszénkátrányt állít elő (1 millió tonna 1912-ben Németországban).

A Németország által megszállt francia területeken
a francia szénkészleteknek körülbelül 70%-a
» » vaskészleteknek » 80%-a.
(Amerika nélkül Franciaország rég elveszett volna.)

A TRADE-UNIONOK VEZÉREI

A trade-unionok vezérei[30]

37) „The Daily Telegraph", *1915. október 7.*

„A miniszterelnök és Kitchener gróf beszédének meghallgatása, majd az újonctoborzás tárgyában folytatott

hosszas tárgyalások után a megválasztott labourista vezérek erélyes hangú kiáltványt adtak ki, amelyben leszögezik, hogy »az önkéntesség elvének fenntartása érdekében hetenként legalább 30 000 újoncot kell toborozni«.

Mr. C. W. *Bowerman*, parlamenti képviselő, a Brit Szakszervezeti Szövetség parlamenti bizottságának titkára tegnap délután a »Daily Telegraph« képviselőjének átadta a kiáltvány egy példányát. Ez így hangzik:

A válság

Kiáltvány a szabad emberekhez

»Honfitársak... Népünknek története során még sohasem kellett olyan súlyos válságot kiállnia, mint most... Németország támadása etc. ... (a cél:) olyan győzelmet kivívni, hogy a világnak ne kelljen rettegnie attól a katonai zsarnokságtól, amelyet Németország rákényszerítene...« Felhívás a hadseregbe való belépésre, miért?... »nemcsak azért, mert ezzel saját érdekeiket védenék, hanem azért is, mert akciójuk megvédené a nemzet létérdekeit«... NB

...»Tudjuk, hogy a vereség vagy egy kétes béke nemcsak annak a tekintélynek az elvesztését jelentené, amelyet mint nemzet élvezünk, nemcsak azt a biztos tudatot, hogy a konfliktus néhány éven belül felújul, hanem azoknak a személyi szabadságjogoknak és kiváltságoknak az elvesztését is, amelyek kivívásához évszázados erőfeszítésekre volt szükség«...

H. Gosling, C. W. Bowerman — Brit Szakszervezeti Szövetség parlamenti bizottsága
J. O'Grady, W. A. Appleton — Általános Szakszervezeti Szövetség
G. J. Wardle, W. S. Sanders — A Munkáspárt végrehajtó bizottsága." NB

Ibidem, 1915. X. 9. (szombat). *T ö m e* gyűléseken kívül (××) tervben van *(38*

„Derby gróf, az újonctoborzás új főnöke és a csütörtökön (1915. X. 7.) nyilvánosságra hozott nagyjelentőségű labourista kiáltvány aláírói közötti NB

konferenciát hétfőn (1915. X. 11.) fogják megtartani.“ „Ez a konferencia, amelyre Őméltósága hívta meg a munkásszervezetek képviselőit, a Downing Street 12. sz. alatti épületben zajlik majd le“...

ingyen termek

(××)...„hogy a végrehajtó bizottságnak“ [= a három aláíró szervezetből alakult bizottságnak] „máris ingyen a rendelkezésére bocsátották a tömeggyűlésekhez szükséges termeket“...

Tömeggyűléseken kívül propagandakörutakat, „üzemi gyűléseket“, „déli röpgyűléseket“ szerveznek etc.

NB

...elkészítenek majd „rengeteg propagandairodalmat, főképpen röpcédulákat, amelyek a különböző gyűléseken kerülnek szétosztásra“... stb.

NB a finánctőke kérdéséhez

Ibidem, 1915. X. 15. Dicsérő recenzió *Ellis Powell* „The Evolution of the Money Market“ című munkájáról (10 sh. 6 d.) London 1915 („Financial News“).

„ζ"

FÜZET

Tartalom

ζ *(1*

Harms: Weltwirtschaft [2—3]
Supan [5—9]
Hübner [10]
Junius [13—14]
Demorgny (Perzsia NB) [11]
„Le Temps" [16. és 19—20]
„The Daily Telegraph" stb. [23—28]
Lloyd George a 4 *milliárd* £-ről (1915. V. 4.) [29—30]
Brauer a németekről (etwa „defetisták") [17—18]

HARMS: WELTWIRTSCHAFT

Bernhard Harms: *Volkswirtschaft und Weltwirtschaft.* Jéna 1912. *„Probleme der Weltwirtschaft".* *(2*

Angol tőke külföldön (1911) G. Paish szerint *((George Paish* a „Journal of the Royal Statistical Society"-ben, LXXIV. köt. 1910/11. 167. old.)) („Great Britain's Capital Investments in Colonies etc.") *(B. Harms,* 228. old.):

I. *Angol gyarmatok (ezer font sterling)*

Észak-Amerika	Kanada és Új-Fundland	372 541
Ausztrália	Ausztráliai Szövetség	301 521
	Új-Zéland	78 529
Afrika	Dél	351 368
	Nyugat	29 498

Ázsia	India és Ceylon	365 399
	Straits Settlements	22 037
	Hongkong	3 104
	Brit Észak-Borneó	5 131
	más brit birtokok	25 024
	Σ = Brit gyarmatok	1 554 152

II. *Idegen országok:*

Egyesült Államok	688 078
Kuba	22 700
Fülöp-szigetek	8 202
Argentína	269 808
Mexikó	87 334
Brazília	94 330
Chile	46 375
Uruguay	35 255
Peru	31 986
a többi amerikai ország	22 517
Oroszország	38 388
Törökország	18 320
Egyiptom	43 753
Spanyolország	18 808
Olaszország	11 513
Portugália	8 134
Franciaország	7 071
Németország	6 061
a többi európai ország	36 319
Japán	53 705
Kína	26 809
a többi külföldi ország	61 907
Σ = külföldi országok	1 637 684*
ΣΣ = Összesen	3 191 836

(összesen viszont állítólag 3 $^1/_2$ milliárd font sterling)

Ugyanez világrészek szerint (millió font sterling):

Amerika	1 700	= 53%
Ázsia	500	16
Afrika	455	14
Ausztrália	387	12
Európa	150	5
	3 192	100%

*Így Harmsnál. — *Szerk.*

Dr. Siegmund Schilder: Entwicklungstendenzen der Weltwirtschaft. Berlin 1912 — 150. old. — G. Paishre hivatkozik és azt mondja, hogy számadatai túlságosan alacsonyak, mert a kibocsátási árfolyamokat veszi *(latin* Amerikában *556* = 556 millió £, holott a londoni tőzsde 1909. V. 31-i jegyzése szerint Σ = *7 6 7* millió £, ebből Argentína — *2 8 1* millió, Brazília — 140 millió). —

A londoni „Economist" 1911. VIII. 26-i sz. szerint a brit tőke a 10 dél-amerikai köztársaságban (Argentína, Brazília, Uruguay, Chile, Peru, Bolívia, Kolumbia, Venezuela, Ecuador és Paraguay) = *6 2 2* millió £, ebből Argentína — 316, Brazília — 162, Uruguay — 42, Chile — 41 (uo. *371.* old.).

Külföldi tőke *Kanadában* (1910) = *1 2 6 8 7* millió frank, ebből brit 9 765, Egyesült Államok — 2 190, francia — 372. *Mexikóban* (1886—1907) = *3 3 4 3* millió frank, ebből Egyesült Államok 1 771, brit 1 334 (373. old.).

Belga tőke külföldön (berlini „Export", 1910. XI. 24.) millió frankban: Hollandia — 70; Franciaország — 137; Brazília — 143; Olaszország — 166; Egyiptom —219; Németország — 244; Argentína — 290; Kongó-állam — 322; Spanyolország — 337; Oroszország — 441; más országok — 338. Összesen $2\,^3/_4$ milliárd frank (365. old.).

Francia tőke külföldön:

(ibidem, 235. old.)	milliárd frank
Oroszország	10,0
Anglia	0,5
Belgium és Hollandia	0,5
Németország	0,5
Törökország, Szerbia és Bulgária	0,5
Románia és Görögország	4,0
Ausztria—Magyarország	2,0
Olaszország	1,5
Svájc	0,5
Spanyolország és Portugália	3,5
Kanada és Egyesült Államok	1,0
Egyiptom és Szuez	4,0
Argentína, Brazília és Mexikó	3,0
Kína és Japán	1,0
Tunisz és a francia gyarmatok	3,0
Ma állítólag mintegy 40—42 milliárd	Σ = 35,5*

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 251. old. — *Szerk.*

Német tőke külföldön (1904) értékpapírok nélkül (és Európán kívül) (millió márka)

Törökország (Egyiptomon kívül)	350
Afrika (Egyiptommal együtt)	1 350
Perzsa-arab félsziget és India	75
Délkelet-Ázsia	250
Kelet-Ázsia	450
Ausztrália és Polinézia	400
Az *amerikai* középső tenger körüli országok	1 200
Dél-Amerika nyugati partja	550
» » keleti »	1 600
Egyesült Államok és Kanada	3 000
	Σ = 9 225

Német pénztőke (értékpapírban) külföldön (1897—1906)

	szintén millió márka
Amerikai Egyesült Államok	4 945,8
Argentína	92,1
Ausztria	4 021,6
Belgium	2,4
Bosznia	85,0
Brazília	77,6
Bulgária	114,3
Chile	75,8
Dánia	595,4
Finnország	46,1
Hollandia	81,9
Japán	1 290,4
Kanada	152,9
Kína	356,6
Kuba	147,0
Luxemburg	32,0
Magyarország	1 506,3
Mexikó	1 039,0
Nagy-Britannia	7,6
Norvégia	60,3
Olaszország	141,9
Oroszország	3 453,9
Portugália	700,7
Románia	948,9
Spanyolország	11,2
Svájc	437,6
Svédország	355,3
Szerbia	152,0
Törökország	978,1
(Az én összesítésem)	Σ = 21 909,7

Az összes német tőke külföldön a szerző szerint *35 milliárd* márka. (243. old.)

Összeg = 9,225 (1904), ezen felül ugyanannyi Európában $\Sigma = 18$
Ezen felül értékpapír kb. $= 17$
$\Sigma = 35$*

Amerika	6 530,2
Ázsia (Törökország)	2 625,1
Afrika	—
Ausztrália	—
Európa	12 754,4
$\Sigma =$	21 909,7

B. Harms a külföldi *német* tőkebefektetések kérdésében idézi (Sartoriuson kívül): *Riesser:* Die deutschen Grossbanken und ihre Konzentration. 3. kiad. Jéna 1910. — *Paul Dehn:* Weltwirtschaftliche Neubildungen. Berlin 1904. — *Paul Arndt:* Wesen und Zweck der Kapitalanlage im Auslande. „Zeitschrift für Sozialwissenschaft", 1912. 1—3. füz. — NB

Robert Liefmann: Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften. Jéna 1909. — NB

Német tőke külföldön: *(3*

	Értékpapírok nélkül (1904)	Értékpapírok (1897—1906)
Afrika	1 350	— (?)
(α) Ázsia (Törökországgal)	1 125	2 625,1
Ausztrália és Polinézia	400	— (?)
(β) Közép- és Dél-Amerika	3 350	1 431,5
(γ) Egyesült Államok és Kanada	3 000	5 098,7
$\Sigma =$	9 225	
$(\alpha+\beta+\gamma) =$	(7 475)	(9 155,3)

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 251. old. — *Szerk.*

A három leggazdagabb európai ország külföldi tőkéje *körülbelül**:

	milliárd márka						
	Anglia		Franciaország		Németország		Σ
Amerika	37		4		10		51
Ázsia	11		1		4		16
Afrika	10	29	7	8	2	7	19 44
Ausztrália	8		—		1		9
Európa	4		23		18		45
Összesen	70		35		35		140

Anglia körülbelül %-ban		Németország		milliárd márka	
			Összesen körülbelül milliárd márka	Anglia körülbelül	Franciaország körülbelül
37	Amerika	6,5	10	37	4
11	Ázsia	2,6	4	11	1
4	Európa	12,8	18	4	23
10	Afrika	—	2	10	7
8	Ausztrália	—	1	8	—
70		21,9	35	70	35

Nyugat-Európa (Belgium, Svájc, Skandináv országok)	2	1 (??)	2
Dél-Európa (Spanyolország, Olaszország, Portugália)	1	1	5
Balkán-országok	2	0,5 (??)	4
Oroszország	5	1	10
Ausztria	8	0,5 (??)	2
Egész Európa	18	4	23
Balkán-országok + Oroszország + Ausztria	15	2 (??)	16

* Lásd *Lenin* Művei 22. köt. 251. old — *Szerk.*

A világ *vasúti hálózata* (Harms, 138. old.) (ibidem):

1868 —	106 886 kilométer
1870	211 000
1875	294 000
1899	617 285
1909	1 006 748

	kilométer 1899	1909
Európa	223 869	329 691
Amerika	313 417	513 824
Ázsia	33 724	99 436
Afrika	9 386	33 481
Ausztrália	18 889	30 316
(tőlem) Σ =	599 285	1 006 748

A világ kábelhálózata (kilométer) (Harms, 141. old.):

	1898	1908
Anglia	208 747	253 898
Észak-Amerika	50 545	92 818
Franciaország	26 157	43 115
Németország	6 186	30 167
Dánia	13 888	17 111
Hollandia	1 786	5 721
Japán	2 797	8 084
Spanyolország	3 237	3 565
Olaszország	1 968	1 989
Különböző országok	3 233	7 724

Németország külkereskedelme (speciális kereskedelem) *(198. old.)*

(millió márka)

	1889 Import	1889 Export	1910 Import	1910 Export	Növekedés Import	Növekedés Export
1. Európa	3 239,9	2 509,7	5 196,8	5 623,9	+60%	+124%
2. Afrika	39,6	22,1	418,0	181,3		
3. Ázsia	128,2	84,3	828,3	332,3		
4. Amerika	635,4	613,6	2 190,7	1 255,0		
5. Ausztrálázsia	35,1	23,5	293,0	71,8		
2—5. Σ =	838,3	743,5	3 730,0	1 840,4	*+345%*	+147%
ΣΣ =	7 343,5	(1889)				

(203. old.) A főbb országok speciális kereskedelme (a nemesfémeket beleértve)

	1870		1882		1901		1910	
	millió márka	(márka) 1 főre	millió márka	(márka) 1 főre	millió márka	(márka) 1 főre	millió márka	(márka) 1 főre
Nagy-Britannia (+ Írország)	9 180	312	12 658	355	14 977,0	360	20 507,1	453
Franciaország	4 540	124	7 326	195	6 705,8	171,9	10 212,5	260
Németország	4 240	106	6 409	141	9 852,6	172,2	16 408,8	257
Oroszország	2 000	27	2 140	30	2 926,8	26,1	5 047,5	40
Ausztria—Magyarország	1 660	47	3 015	75	3 007,3	65,7	4 450,4	88
Olaszország	1 480	61	2 000	70	2 474,4	76,1	4 170,4	123
Spanyolország	820	42	840	53	1 386,8	74	1 566,2	80
Portugália			280		390,9	71,0	434,1	77
Hollandia	1 420	388	2 520	602	6 391,0	1 229	9 446,7	1 657
Belgium	1 280	252	3 380	421	3 239,4	476	6 137,9	841
Svédország—Norvégia	840	115	1 080	131	1 407,7	190,2	1 891,5	242
Amerikai Egyesült Államok	3 420	98	6 150	120	9 526,5	122,5	13 578,7	150

A. Supan, 254. old.: *(6*

„Az európai gyarmattartó hatalmak (és az Egyesült Államok) birtokában levő földterület százalékaránya*

	1876	1900	
Afrikában	10,8	90,4	+79,9
Polinéziában	56,8	98,9	+42,1
Ázsiában	51,5	56,6	+ 5,1
Ausztráliában	100,0	100,0	—
Amerikában[1]	27,5	27,2	— 0,3

Ezt az időszakot tehát *Afrika* és *Polinézia felosztása* jellemzi"... (254. old.)...

Hogy az európai országok miképpen rabolják ki a bennszülötteket, arról különösen szemléltető képet ad ***Hátsó-India*** (Sziám a brit „Birmával" vagy Burmával nyugaton és a francia Indokínával keleten) *felosztásának* leírása — Supannál, 299. és köv. old. Az eredmény (erősen kikerekített területi adatokkal) (1 000 km²):

	1876	1900	
Brit Malakka	32	92	+ 60
Brit Burma	228	696	+ 468
Francia birtokok	160	663	+ 503
Független	1 665	634	—1 031
Hátsó-India politikai értelemben	2 085	2 085	

„Emellett figyelembe kell venni, hogy Sziám garantált területe csak 239 000 négyzetkilométer"...

[1] „Alaszka itt az Egyesült Államok gyarmataként szerepel."

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 263. old. — *Szerk.*

SUPAN: DIE TERRITORIALE ENTWICKLUNG DER EUROPÄISCHEN KOLONIEN
5) ÉS OTTO HÜBNER: GEOGRAPHISCH-STATISTISCHE TABELLEN

Prof. Dr. Alexander *Supan:* Die territoriale Entwicklung der europäischen Kolonien. 1906. (256. és 257. old.)*

1. táblázat. Gyarmatbirtokok 1876-ban és 1900-ban (világrészek szerint csoportosítva)**

	1876		1900		növekedés (+) és csökkenés (—)		Otto Hübner földrajzi-statisztikai táblázataiból (1914)	
	km² ezer	lakosság ezer	km² ezer	lakosság ezer	km² ezer	lakosság ezer	km² ezer	lakosság ezer
Ázsia	*22 772,9*	*291 495*	*25 012,7*	*390 636*	+ *2 239,8*	+ *99 141*	*25 297,1*	*422 558*
Nagy-Britannia	3 765,4	241 835	5 224,4	301 495	+ 1 459,0	+ 59 660	5 265,3	324 773
Hollandia	1 520,6	24 170	1 520,6	37 494	—	+ 13 324	1 520,6	37 717
Franciaország	160,0	2 683	664,2	18 073	+ 504,2	+ 15 390	803,5	17 272
Spanyolország	296,3	6 000	—	—	— 296,3	— 6 000	—	—
Portugália	19,9	849	19,9	810	—	— 39	22,8	980
Német Birodalom	—	—	0,5	84	+ 0,5	+ 84	0,5	192
Oroszország	17 010,7	15 958	17 286,8	25 045	+ 276,1	+ 9 087	17 388,1	33 164
Egyesült Államok (nyilván Fülöp-szigetek)	—	—	296,3	7 635	+ 296,3	+ 7 635	296,3	8 460
Afrika	*3 218,7*	*11 425*	*26 950,9*	*123 349*	+ *23 732,2*	+ *111 924*	*28 583,8*	*126 614*
Nagy-Britannia	706,9	2 331	9 201,2	53 097[2)]	+ 8 494,3[2)]	+ 50 766	9 675,7	52 069
Belgium, Kongó	—	—	2 382,8	19 000	+ 2 382,8	+ 19 000	2 365,0	15 003
Franciaország	700,0	2 875	10 211,2	31 518	+ 9 511,2	+ 28 643	9 660,3	37 750
Spanyolország	9,8	319	220,3	673	+ 210,5	+ 354	560,5	589
Portugália	1 802,0	5 900	2 073,2	6 865	+ 271,2	+ 965	2 069,9	8 351
Olaszország	—	—	510,0	731	+ 510,0	+ 731	1 590,1	1 403
Német Birodalom	—	—	2 352,2	11 465	+ 2 352,2	+ 11 465	2662,3	11 449

Ausztrália	*7 699,4*	*1 970*	*7 699,4*	*3 983*		—	+	*2 013*	*(7 699,4)*	*(3 983)*
Nagy-Britannia	7 699,4	1 970	7 699,4	3 983		—	+	2 013		
Polinézia	*711,9*	*934*	*1 238,9*	*2 440*	+	*527,0*	+	*1 506*		*7 760*
Nagy-Britannia	291,9	564	558,7	1 496	+	266,8	+	932	8 261,3	6 588
Hollandia	394,1	240	394,8	240	+	0,7	—	—	394,8	240
Franciaország	23,3	93	24,2	88	+	0,9	—	5	22,6	80
Spanyolország	2,6	37	—	—	—	2,6	—	37	—	—
Német Birodalom	—	—	243,8	449	+	243,8	+	449	245,1	641
Egyesült Államok[8])	—	—	17,4	167	+	17,4	+	167	17,4	211
Amerika	*10 599,8*	*7 740*	*10 502,6*	*9 148*	—	*97,2*	+	*1 408*	*9 184,1*	*10 731*
Nagy-Britannia	8 711,4	5 160	8 728,2	7 533	+	16,8	+	2 373	8 962,3	10 114
Hollandia	130,2	110	130,2	140		—	+	30	130,2	140
Franciaország	82,0	346	82,0	428		—	+	82	91,2	450
Spanyolország	123,3	2 025	—	—	—	123,3	—	2 025	—	—
Dánia	0,4	38	0,4	31		—	—	7	0,4	27
Svédország	0,02	1	—	—	—	0,02	—	1	—	—
Egyesült Államok[9])	1 552,5	60	1 561,8	1 016	+	9,3	+	956	—	—
Északi Sarkvidék	*1 492,1*	*82*	*1 492,1*	*91*		—	+	*9*		*15*
Nagy-Britannia[8])	1 301,1	1	1 301,1	1		—		—	1 374,0	2
Dánia[9])	191,0	81	191,0	90		—	+	9	88,1	13
Déli Sarkvidék	—	—	*3,5*	—	+	*3,5*		—	—	—
Franciaország[10])	—	—	3,5	—	+	3,5		—	—	—
Összesen	46 494,8	313 646	72 900,1	529 647		+26 405,3		+216 001		

[2]) Egyiptommal és Szudánnal...
[8]) A szerző itt a gyarmatokhoz számít olyan különálló országrészeket, mint a Hawaii szigetek és Alaszka.
[8]) Észak-Amerika sarkvidéki szigetvilága...
[9]) Izland és Grönland.
[10]) (St. Paul, Új-Amszterdam, Kerguelen szigetek)...

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 263. old. — *Szerk.*
** A táblázat szövege N. K. Krupszkaja kezeírása, kivéve a vastag betűvel szedett részeket. — *Szerk.*

7) **2. táblázat. Gyarmatbirtokok 1876-ban és 1900-ban** (országok szerint csoportosítva)*

	1876		1900		növekedés (+) és csökkenés (—)		(Hübner táblázatai szerint)* 1914	
	km² ezer	lakosság ezer	km² ezer	lakosság ezer	km² ezer	lakosság ezer	km² ezer	lakosság ezer
Nagy-Britannia	*22 476,1*	*251 861*	*32 713,0*	*367 605*	*+ 10 236,9*	*+ 115 744*	*33 538,6*	*393 546*
Ázsia	3 765,4	241 835	5 224,4	301 495	+ 1 459,0	+ 59 660	5 265,3	324 773
Afrika	706,9	2 331	9 201,2	53 097	+ 8 494,3	+ 50 766	9 675,7	52 069
Ausztrália	7 699,4	1 970	7 699,4	3 983	-	+ 2 013	8 261,3	6 588
Polinézia	291,9	564	558,7	1 496	+ 266,8	+ 932		
Amerika	8 711,4	5 160	8 728,2	7 533	+ 16,8	+ 2 373	8 962,3	10 114
Északi Sarkvidék	1 301,1	1	1 301,1	1	—	—	1 374,0	2
Hollandia	*2 044,9*	*24 520*	*2 045,6*	*37 874*	*+ 0,7*	*+ 13 354*	*2 045,6*	*38 097*
Ázsia	1 520,6	24 170	1 520,6	37 494	—	+ 13 324	1 520,6	37 717
Polinézia	394,1	240	394,8	240	+ 0,7	—	394,8	240
Amerika	130,2	110	130,2	140	—	+ 30	130,2	140
Belgium—Kongó	—	—	*2 382,8*	*19 000*	*+ 2 382,8*	*+ 19 000*	*2 365,0*	*15 003*
Afrika	—	—	2 382,8	19 000	+ 2 382,8	+ 19 000	2 365,0	15 003
Franciaország	*965,3*	*5 997*	*10 985,1*	*50 107*	*+ 10 019,8*	*+ 44 110*	*10 581*	*55 552*
Ázsia	160,0	2 683	664,2	18 073	+ 504,2	+ 15 390	803,5	17 272
Afrika	700,0	2 875	10 211,2	31 518	+ 9 511,2	+ 28 643	9 660,3	37 750
Polinézia	23,3	93	24,2	88	+ 0,9	— 5	22,6	80
Amerika	82,0	346	82,0	428	—	+ 82	91,2	450
Déli Sarkvidék	—	—	3,5	—	+ 3,5		(3,5)	—
Spanyolország	*432,0*	*8 381*	*220,3*	*673*	*— 211,7*	*— 7 708*	*560,5*	*589*
Ázsia	296,3	6 000	—	—	— 296,3	— 6 000	—	—
Afrika	9,8	319	220,3	673	+ 210,5	+ 354	560,5	589
Polinézia	2,6	37	—	—	— 2,6	— 37	—	—
Amerika	123,3	2 025	—	—	— 123,3	— 2 025	—	—

Portugália	*1 821,9*	*6 749*	*2 093,1*	*7 675*	+	*271,2*	+	*926*	*2 092,7*	*9 331*
Ázsia	19,9	849	19,0	810		—	—	39	22,8	980
Afrika	1 802,0	5 900	2 073,2	6 865	+	271,2	+	965	2 069,9	8 351
Olaszország	—	—	*510,0*	*731*	+	*510,0*	+	*731*	*1 590,1*	*1 403*
Afrika	—	—	510,0	731	+	510,0	+	731	1 590,1	1 403
Német Birodalom	—	—	*2 596,5*	*11 998*	+	*2 596,5*	+	*11 998*	*2 907,9*	*12 282*
Ázsia	—	—	0,5	84	+	0,5	+	84	0,5	192
Afrika	—	—	2 352,2	11 465	+	2 352,2	+	11 465	2 662,3	11 449
Polinézia	—	—	243,8	449	+	243,8	+	449	245,1	641
Dánia	*191,4*	*119*	*191,4*	*121*		—	+	*2*	*88,5*	*40*
Amerika	0,4	38	0,4	31		—	—	7	0,4	27
Északi Sarkvidék	191,0	81	191,0	90		—	+	9	88,1	13
Svédország	*0,02*	*1*	—	—	—	*0,02*	—	*1*	*0,02*	—
Amerika	0,02	1	—	—	—	0,02	—	1	(0,02)	—
Oroszország	*17 010,7*	*15 958*	*17 286,8*	*25 045*	+	*276,1*	+	*9 087*	*17 388,1*	*33 164*
Ázsia	17 010,7	15 958	17 286,8	25 045	+	276,1	+	9 087	17 388,1	33 164
Egyesült Államok	*1 552,5*	*60*	*1 875,5*	*8 818*	+	*323,0*	+	*8 758*	*(1 875,5)*	*(9 687)*
Ázsia	—	—	296,3	7 635	+	296,3	+	7 635	296,3	8 460
Polinézia	—	—	17,4	167	+	17,4	+	167	17,4	211
Amerika	1 552,5	60	1 561,8	1 016	+	9,3	+	956	(1 561,8)	(1 016)
Összesen	46 494,8	313 646	72 900,1	529 647		+26 405,3		+216 001	74 963,5	568 694

* A táblázat szövege N. K. Krupszkaja kezeírása; a vastag betűkkel szedett szöveget Lenin írta. — *Szerk.*

((*Hübnernél* (1914) *Sziám* területe *600 000* km²!! Még nem rabolták meg teljesen!!))

Supan ezt írja: „Nem kétséges, hogy ez a folyamat" (*Hátsó-India* felosztása) „még nem ért véget."

A gyarmatosítás eredményeit összegezve Supan azt mondja, hogy a fő dolgot az utóbbi 50 év alatt (1850—1900) végezték el — 306. és köv. old. — és a gyarmatok három fajtáját különbözteti meg: 1) bennszülött-gyarmatok (nincsenek vagy csaknem nincsenek fehérek. Ide tartozik Brit India is); 2) vegyesek (fehérek kisebbségben; keveredés); 3) bevándorló-gyarmatok (a fehérek döntő túlsúlya).

Supan részletes adatokat közöl Amerikáról (38 331 200 km²; 144,2 millió lakos, ebből 88,3 millió fehér), Afrikáról (26 950 900 km²; 123,3 millió lakos); Ázsiáról (24 506 200 km²; 390,6 millió lakos); az óceániai gyarmatokról (8 938 300 km²; 6,4 millió lakos), s ezt a következtetést vonja le (313. old.):

	km² millió	lakosság millió	népsűrűség	fehérek millió
1) Bennszülött-gyarmatok:	35,6	477,0	13	—
2) Vegyes gyarmatok:	33,9	79,7	2,3	11,5
3) Bevándorló-gyarmatok:	29,4	108,9	4	93,9
Gyarmatosított terület	98,9	665,6	7	105,4

(az *1.* kategóriában főképpen India — 365 millió Ázsiában — és 105 millió Afrikában. — A *3.* kategóriában főképpen Észak-Amerika — 78,7 millió, Szibéria és Közép-Ázsia — 7,6 millió)

NB Supan: Bevölkerung der Erde. X—XII. füz. „Petermanns Mitteilungen" pótfüzetei. Gotha 1912. NB

Mi az imperializmus? (8

„Nagy"-hatalmak	Gyarmatok 1876		Gyarmatok 1914		Anyaország 1914		Összesen 1914	
	(millióban)							
	km²	lakos	km²	lakos	km²	lakos	km²	lakos
Anglia	22,5	251,9	33,5	393,5	0,3	46,5	33,8	440,0
Oroszország	17,0	15,9	17,4	33,2	5,4	136,2	22,8	169,4
Franciaország	0,9	6,0	10,6	55,5	0,5	39,6	11,1	95,1
Németország	—	—	2,9	12,3	0,5	64,9	3,4	77,2
Japán	—	—	0,3	19,2	0,4	53,0	0,7	72,2
Egyesült Államok	—	—	0,3	9,7	9,4	97,0	9,7	106,7
Hat „nagy"-hatalom összesen	40,4	273,8	65,0	523,4	16,5	437,2	81,5	960,6
Három ország, amelyet különösen nagy buzgalommal darabolnak szét (Törökország, Kína, Perzsia)							14,5	361,2
Az egész földkerekség (a sarkvidékek nélkül)							133	1 657
Összes gyarmat:	46,5	313,6	74,9	568,7				
Gyarmatok, *nem* nagyhatalmak birtokában			9,9	45,3				

N B Oroszország 169×0,57% = *96,33 N B*
96 millió elnyomott vagy jogfosztott

	km²	lakos (millió)
Egész Európa	9,97	452,4
Anglia + Franciaország + Oroszország + Németország	6,70	287,2
a többi ország	3,27	165,2
Egész Amerika	39,98	189,5
Egyesült Államok	9,40	97,0
az összes gyarmatok	9,20	10,7
a többi ország	21,38	81,8

	km²	lakos (millió)
Egész Ázsia	44,45	871,2
az összes gyarmatok	25,3	422,5
	19,1	448,7
három félgyarmati ország (Törökország + Kína + Perzsia)	14,5	361,2
maradék ...	4,6	87,5
Egész Afrika	29,9	136,2
az összes gyarmatok	28,6	126,6
maradék —	1,3	9,6
Egész Ausztrália:	8,9	7,8
az összes gyarmatok =	7,7	3,4 (?)
(+ Polinézia?)		

	millió lakos	
6 nagyhatalom	437,2	
az összes gyarmatok	568,7	929,9
3 „zsákmány"-ország	361,2	
	1 367.1	

300 privilegizált
150 elnyomott
1 000 { gyarmat és konc }
1 450
150 kis állam és jelölt
1 600

Hozzávetőleg:
millió lakos
300 „nagyhatalmak" és privilegizált elnyomók és rablók
300 függő, jogfosztott, kirabolt és kis országok
1 000 gyarmatok és „konc"
1 600

9) Kína

A külföldiek nemzetisége a szerződéses kikötőkben

1912

	Cég	Egyes személy		Cég	Egyes személy
Japán	733	75 210	Norvég	8	250
Orosz	323	45 908	Belga	15	245
Angol	592	8 690	Spanyol	6	224
Amerikai	133	3 869	Svéd	2	189
Francia	107	3 133	Holland	13	157
Német	276	2 817	Magyar	3	27
Portugál	44	2 785	Brazil	1	9
Olasz	40	537	Egyéb	4	97
Osztrák	17	328			
Dán	11	279	Összesen	2 328	144 754

	Anyaország		Gyarmatok		Összesen		(Gyarmatok) milliónban			
	km² millió	lakos	km² millió	lakos	km² millió	lakos	*1876* km²	lakos	*1914* km²	lakos
(α) Oroszország (Európa+Ázsia)	5,4	136,2	16,9	33,2	22,3	169,4	17,0	15,9	17,4	33,2
(β) Nagy-Britannia	0,3	46,5	30,0	378,5	30,3	425,0	22,5	251,9	33,5	393,5
(γ) Franciaország	0,5	39,6	10,6	55,5	11,1	95,1	0,9	6,0	10,6	55,5
Σ=	6,2	222,3	57,5	467,2	63,7	689,5				
[1]) Belgium	0,03	7,5	2,1	15,0	2,4	22,5				
Szerbia	0,09	4,5	—	—	0,1	4,5				
(δ) Németország	0,5	64,9	2,9	12,3	3,4	77,2	—	—	2,9	12,3
Ausztria – Magyarország	0,7	51,4	—	—	0,7	51,4				
Törökország	1,8	21,6	—	—	1,8	21,6				
	3,0	137,9	2,9	12,3	5,9	150,2				
(ε) Japán	0,4	53,0	0,3	19,2	0,7	72,2	—	—	0,3	19,2
Kína	11,1	329,6	—	—	11,1	329,6				
(ζ) Egyesült Államok	9,4	97,0	0,3	9,7	9,7	106,7	—	—	0,3	9,7
6 „nagy"-hatalom (α—ζ)	16,5	437,2	61,0	508,4	77,5	945,6	40,4	273,8	65,0	523,4

[1]) *Belgium* 29 452 km² és 7,5 (millió) lakos + 2,4 millió km² gyarmat és 15 millió lakos. Σ = 2,4 millió km² és *22,5* millió lakos

Szerbia 87 303 km² és 4,5 millió lakos
Σ = 0,1 millió km² és 4,5 millió lakos

{ Törökország	1,8	21,6 }
{ Kína	11,1	329,6 }
Σ=	12,9	351,2
Perzsia =	1,6	10,0
Σ=	14,5	361,2

A Balkán-államok az 1912—1913. évi háború előtt és után*

	Terület km²-ben			Lakosság		
	Régi terület	Új szerzemény	Mostani terület	Régi terület	Új szerzemény	Mostani terület
Románia	131 353	8 340	139 693	7 248	354	7 602
Bulgária	96 345	17 660	114 005	4 337	429	4 766
Szerbia	48 303	39 000	87 303	2 912	1 533	4 445
Montenegro	9 080	5 100	14 180	285	150	435
Albánia	—	28 000	28 000	—	800	800
Görögország	64 657	51 318	115 975	2 632	1 624	4 256
Kréta	8 618	— 149 755		344	— 4 583	
Törökország	169 317		28 180	6 130		1 891
Balkán-országok	527 673	— 337[1]	527 336	23 888	307	24 195

[1]) A különbség a pontatlan becslésből adódik, mégpedig Albánia minden bizonnyal a ténylegesnél kisebbnek van feltüntetve.

* A táblázat szövege a füzetben N. K. Krupszkaja kezeírása. — *Szerk.*

Az egész földkerekség:	millió km²	Lakosság millió	‰	egy km²-re	Speciális kereskedelem (1912) Import (millió márka)	Export
Ázsia	44,45	871,2	526	19,6	9 278	10 162
Európa	9,97	452,4	273	45,4	56 655	44 224
Afrika	29,89	136,2	82	4,5	3 149	3 584
Amerika	39,98	189,5	114	4,7	15 738	18 286
Ausztrália	8,96	7,8	5	0,9	2 199	2 269
Sarkvidékek	12,67	0,01	0	—	—	—
Összesen:	145,92	1 657,1	1 000	11,4	87 019	78 525

Otto Hübner földrajzi-statisztikai táblázatai, 1914. évi kiadás (63. évf.)* **(10**

Nagy-Britannia	***Vasutak*** km
(1912) Egyiptom	4 241
(1912) Egyiptomi Szudán	1 725
(1912) Málta	13
(1911/12) Ciprus	98
(1911/12) India	55 875
(1911) Ceylon	971
(1911) Straits Settlements	34
— —	16
(1912) Maláji protektorátus	1 180
(1912) Hongkong	15
(1912) Észak-Borneo	211
(1912) Dél-Afrikai Unió	12 626
(1910) Bászutoföld	26
(1912) Rhodesia	3 872
(1912) Nyaszaföld	182
(1912) Kelet-Afrika	943
(1912) Zanzibár	10
(1912) Nigéria	1 467
(1912) Sierra Leone	365
(1912) Aranypart	270
(1912) Mauritius-sziget	207
(1912) Új-Fundland	1 238
(1912) Kanada	47 150
(1912) Jamaica	313
(1912) Szélfelőli szigetek	45
(1912) Trinidad	135
(1912) Honduras	40
(1912) Guayana	152

* A füzet 10. oldalának szövegét N. K. Krupszkaja írta; a vastag betűkkel szedett részek Lenintől erednek. — *Szerk.*

		km
(1912/13)	Ausztráliai Szövetség	30 141
(1912/13)	Új-Zéland	4 588
		168 149
	Franciaország	
(1910)	Algéria	3 491
(1912)	Tunézia	1 656
(1913)	Nyugat-Afrika	2 400
(1913)	Szomálipart	130
(1913)	Madagaszkár	368
(1913)	Réunion	126
(1913)	India	30
(1912)	Indokína	1 374
(1908)	Martinique	224
(1913)	Guayana	16
(1913)	Új-Kaledónia	17
		9 832
(1912)	*Belga Kongó*	1 235
	Olaszország	
(1912)	Libia	87
(1912)	Eritrea	120
		207
	Német Birodalom	
(1913)	Kelet-Afrika	1 602
(1913)	Kamerun	443
(1913)	Togo	327
(1913)	Délnyugat-Afrika	2 104
		4 476
	Hollandia	
(1912)	Kelet-India	2 355
		2 683
	Egyéb birtokok	337
		5 375
	Oroszország	
(1913)	Kaukázus Közép-Ázsia Szibéria	17 036
(1911)	*Törökország*	6 660
	ebből	
	1. Európában	1 994
	2. Kisázsiában	2 372
	3. Szíriában és Arábiában	2 294
(1909)	Perzsia	54
	üzemben	12

	Terület km²	Lakosság
Törökország, alkotmányos állam 1909 óta	*1 794 980*	*21 600 000* (1910)
Európai Törökország	28 180	1 891 000 (1910)
Kisázsia	501 400	10 940 765 (1910)
Örményország és Kurdisztán	186 500	2 357 436 (1900)
Szíria és Mezopotámia	637 800	5 361 203 (1910)
Arábia	441 100	1 050 000 (1910)
Kína, köztársaság 1912 márciusa óta	*11 138 900*	*329 617 760*
a tulajdonképpeni Kína	6 242 300	325 817 760 (1910)
Mongólia	2 787 600	1 800 000
Tibet	2 109 000	2 000 000
Japán, alkotmányos császárság	*673 681*	*72 206 475*
a tulajdonképpeni Japán	382 415	52 985 423 (1912)
Formóza	35 997	3 512 607 (1913)
Karafuto (japán Szahalin)	34 069	42 612 (1913)
Kuantung	3 374	501 767 (1913)
Korea	217 826	15 164 066 (1913)

NB: ezer négyzetkilométerben **(terület)**

Perzsia — kb. 1 645 **(Perzsia egész lakossága 1907-ben: 9 $^1/_2$ millió.)**

Az 1907. évi egyezmény szerint:

brit befolyási övezet kb. 355

orosz » » kb. 790

KÖLCSÖNÖS VÁDAK

Kölcsönös vádak: ***(11***

„La Revue de Paris", 1915. március 1. (1915. 5. sz.)

G. **Demorgny** *„Méthodes turco-allemandes en Perse"* című cikke (egy térképpel, amely feltünteti az oroszok és az angolok befolyási övezetét Perzsiában).

Egy imperialista jajveszékelése a németek sikerei miatt. (Jellemző az imperializmus ábrázolása szempontjából.) NB

A többi között (217. old.):

NB „December 24-én (1914) Teheránban robban egy bomba, hogy megölje az orosz, a francia, a belga és az angol követet, de a támadás nem sikerül, s a bomba az egy német—török banda által szervezett összeesküvés egyik részvevőjét öli meg"...

NB A szerző idézi a *„Revue du Monde musulman"* 1913. évfolyamának 22. és 23. számában (1913 márciusában és júniusában) megjelent cikkeit, valamint könyveit: *„La question du Danube"*, Párizs 1911 (Larose et Tenin); *„L'administration de la Perse"*, Párizs 1913 (Leroux); ugyancsak az ő könyve: „Les institutions financières de la Perse". Párizs 1915. (Leroux)

A *Szicskán-il év* (1912. III. 21—1913. III. 20).

1. Oroszország kereskedelme Perzsiával = *628 857 900* ***krán*** (krán = 0,4545 frank).

Kivitel Perzsiából Oroszországba = 69%-a az egész perzsa kivitelnek.

Behozatal Oroszországból Perzsiába = 58%-a az egész perzsa behozatalnak. (205. old.)

2. Behozatal Angliából Perzsiába = 25%-a az egész perzsa behozatalnak

   Kivitel Perzsiából Angliába = 13%-a az egész perzsa kivitelnek.

3. Törökország
4. Németország kereskedelme Perzsiával = 24 316 252 krán.
5. Franciaország
6. Olaszország

((Az országok sorrendje a Perzsiával való kereskedelem méretei szerint: 1—6))

„Preussische Jahrbücher", 1915. 3. füz. (március). Hans Delbrück cikke (485. old.):

NB „Findley norvégiai angol követ kormánya nevében kísérletet tett arra, hogy felbéreljen egy orgyilkost az ír Sir Roger Casement félreállítására." (A Delbrück által Angliával szemben emelt ellenvádakból.)

„ENGINEERING NOTES"

„The Daily Telegraph", 1915. III. 15. „Engineering Notes". *(12*
„Oil il Warfare. The All-Oil Battleship".

„A pénzügyminiszternek igaza volt, amikor azt mondotta: »Ez afféle technikai háború«. Azt látjuk, hogy a technika rányomja bélyegét a ma világszerte dúló nagy harc minden fázisára. A technika már nem tölt be másodrendű szerepet. A háború fő vonásává vált, olyannyira, hogy »Szemtanú« »benzinháborúnak« nevezhette, amikor nemrégiben ecsetelte, mekkora szerepe van a kontinensen a mechanikai vontatóerőnek. Talán helyesebb lett volna »olajháborúnak« nevezni, minthogy ez a terminus a flottát is felölelné, mert ez áll sok legnagyobb és legkisebb hajójukra, például a super-dreadnoughtokra és a tengeralattjárókra."

A „Queen Elizabeth" — az egyik legelső „tisztán olajmeghajtásos" hajó. Olcsóbbodás. A legfontosabb: a tüzelőanyaggal való gyors ellátás etc. etc. Óriási technikai haladás.

A következő lépés az átmenet „belsőégésű motorokra hadihajókon". A kereskedelmi hajók máris áttérnek erre.

JUNIUS: DIE KRISE DER SOZIALDEMOKRATIE*

Junius: *Die Krise der Sozialdemokratie.* Függelék: „Leitsätze über die Aufgaben der internationalen Sozialdemokratie". Zürich *1916. 109* old. (Tézisek 105—109. old.) *(13*

A „Bevezetés" kelte 1916. *1. 2.*: a brosúra, úgymond, 1915 áprilisában íródott.

6. old.: „A nemzetközi szociáldemokrácia kapitulációja... ezt takargatni a legnagyobb őrültség volna"...

24. old.: „A fejlődés két irányvonala... ehhez a háborúhoz vezet" 1) 1870, NB, Elzász és Lotaringia *annektálása* és 2) az utóbbi 25 év imperialista fejlődése.

28. old.: Bülow 1899. XII. 11-i beszéde. Világos imperialista program: az angoloknál „nagyobb Britannia", a franciáknál „új Franciaország", az oroszoknál Ázsia, a németeknél „nagyobb Németország". NB

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 217—333. old. — *Szerk.*

31—33. old.: nagyszerűen leírja, hogyan rabolja ki a német finánctőke a török parasztokat Kisázsiában.

42. old.: ... „A mai háborúban csak két állam esetében van szó általában a létükről, s ez Belgium és Szerbia“...

43. old.: Oroszországban az imperializmus „nem“ annyira *„gazdasági terjeszkedés“*, mint inkább *„az állam politikai érdeke“*.

48. old. Ausztria felbomlását meggyorsítja „önálló nemzeti államok keletkezése a monarchia közvetlen közelében“...

... „Ausztria belső élet*képtelensége* nyilvánvalóvá vált“...

... „A Habsburg-monarchia nem egy burzsoá állam politikai szervezete, hanem csupán társadalmi élősdiek néhány klikkjének laza szindikátusa“ (49. old.). .

... „óhatatlanul választani kell: vagy a Habsburg-monarchia, vagy a Balkán-államok kapitalista fejlődése“ (49. old.)...

NB ... „Ausztria—Magyarország likvidálása történelmileg nézve nem más, mint Törökország széthullásának a folytatása és ezzel együtt a történelmi fejlődés folyamatának a követelménye.“ (49—50. old.)

„A németországi imperializmus, két bomlásnak indult tetemhez láncolva, egyenesen a világháborúba rohant.“ (50. old.)

... „Duala Manga Bellt Kamerunban... állítólagos (hazaárulási) kísérlet... miatt... a háború nagy zajában suttyomban terhes bírósági eljárás nélkül felakasztották... A Reichstag-frakció diszkrét hallgatással takarta be a Duala-törzsfőnök tetemét.“ (56. old.)

60. old.: az 1905-ös vereség két oka:

? (1) „hatalmas“ politikai programja; „egyesek (problémái közül), mint például az agrárkérdés, a mai társadalmi rend keretei között egyáltalán nem oldhatók meg“...

(2) az európai reakció segítsége...

71. old.: „A »Németország szabad fejlődését« fenyegető veszély nem Oroszországban keresendő, ahogy a Reichstag-frakció vélte, hanem magában Németországban“... (s a többi között ez a kifejezés: „zaberni irányvonal“, 71. old.).

74. old. „Vajon a szocialista elv — a nemzetek önrendelkezési joga — nem azt jelenti-e, hogy minden népnek joga és kötelessége védeni szabadságát és függetlenségét?"... (75. old.) „persze, megvetést érdemel az a nép, amely a külső ellenség előtt kapitulál"...

75. old.: Idézet „*A polgárháború Franciaországban*" című munkából: „A legnagyobb hősi erőfeszítés, amelyre a régi társadalom még képes volt, a nemzeti háború; és ez most merő kormányzati szemfényvesztésnek bizonyult"...

76. old.: „Az invázió és az osztályharc tehát nem ellentétek a polgári történelemben, ahogy azt a hivatalos legenda hirdeti, hanem az egyik eszköze és megjelenési formája a másiknak. S ha az uralkodó osztályok számára az invázió kipróbált eszköz az osztályharc ellen, a feltörekvő osztályok számára a legélesebb osztályharc még mindig a legjobb eszköznek bizonyult az invázió ellen"... Az olasz városok története a *középkorban*, de különösen *1793*.

77. old.: Ugyanez áll, mint mondja, az önrendelkezésre is: „Igaz, hogy a szocializmus elismeri minden népnek a függetlenségre és a szabadságra, saját sorsának önálló intézésére való jogát. De valóságos kicsúfolása a szocializmusnak, ha a mai kapitalista államokat a nemzetek ilyen önrendelkezési jogának kifejezőiként tüntetik fel. Vajon ezek közül az államok közül melyikben volt eddig a nemzet az, amely a maga (sic!) nemzeti, politikai vagy szociális létének formái és feltételei fölött rendelkezett?" A „német nép önrendelkezésén" Marx, Engels, Lassalle az „egységes, nagynémet köztársaságot" értette. [A mai Németország „a német nép nemzeti (NB) önrendelkezési jogának (NB) romjain" épül fel (NB) (77. old.)...]

77. old. ...„vagy talán a harmadik köztársaság a négy világrészen levő gyarmati birtokaival és a két világrészen elkövetett gyarmati kegyetlenségeivel a francia nemzet »önrendelkezésének« a kifejezése?"...

78. old.: „E fogalom szocialista értelmezésében nincsen szabad nemzet, ha állami léte más népek le-

NB igázásán nyugszik, mert a gyarmati népek is népeknek és az állam tagjainak számítanak. A nemzetközi szocializmus elismeri a szabad, független, egyenjogú nemzetek jogát, de csak ő hozhat létre ilyen nemzeteket, csak ő szerezhet érvényt a nemzetek önrendelkezési jogának. A szocializmusnak ez a jelszava, a többihez hasonlóan, szintén nem a fennállónak a szentesítésére szolgál, hanem útmutatóul és ösztönzőül a proletariátus forradalmi, átalakító, aktív politikájához"...

? ...A mai imperialista környezetben egyáltalán nem lehetségesek többé „nemzeti védelmi háborúk" (78. old.)... aki figyelmen kívül hagyja ezt a környezetet, „*homokra épít*".

Éppen ezért „teljesen közömbös, hogy ki védekezik és ki támad, ki a »bűnös«" (78. old.), s Franciaország és Anglia nem „önvédelemben" van, „nem nemzeti, hanem világpolitikai pozícióját" védi...

NB:..."megvizsgálandó a »nemzeti háború« agyréme, amely jelenleg uralkodik a szociáldemokrata politikán". (81. old.)

Az imperialista politika nemzetközi jelenség, a „tőke világméretű fejlődésének" eredménye (79. old.)... „Csak ebből kiindulva ítélhetjük meg helyesen a mai háborúban a »nemzeti védelem« kérdését" (80. old.)... A szövetségek rendszere, a katonai érdekek stb. egyúttal *imperialista* érdekeket is *érintenek* és további országokat sodornak bele... „Végül maga az a tény, hogy ma valamennyi kapitalista államnak gyarmati birtokai vannak, amelyek háború esetén, még ha ez »nemzeti védelmi háborúként« kezdődik is, már tisztán katonai szempontokból is belesodortatnak a háborúba"... a „szent háború" Törökországban, felkelések szítása a gyarmatokon... — „ez a tény is automatikusan imperialista világégéssé változtat minden mai háborút" (82. old.)...

14) Példa erre Szerbia (mögötte ott áll Oroszország), Hollandia (gyarmatai *stb.*)... „Ily módon megint csak

a mai imperializmus történelmi környezete az, ami az egyes országokban a háborúk jellegét meghatározza, s ebből a környezetből adódik az, hogy nemzeti védelmi háborúk manapság már egyáltalán nem lehetségesek.“ (84. old.)...

Idézve K. Kautsky: Patriotismus und Sozialdemokratie. 1907. főleg 16. old., hogy „ilyen körülmények között a nemzet szabadságának védelmét szolgáló háborúra... már sehol sem lehet számítani“ (Kautsky, idézve Juniusnál a 85. oldalon). (K. Kautsky, 12—14. old. „nemzeti problémákról“, hogy ezek „*csak* (NB) a proletariátus győzelme *után* (NB)“ oldhatók meg.) [K. Kautsky, 23. old. NB]

Mi hát a szociáldemokrácia feladata? Nem az, hogy „passzív“ legyen. Nem. „Ahelyett tehát, hogy az imperialista háborúra képmutatóan ráaggatta volna a nemzeti védelem palástját, éppen a népek önrendelkezési jogát és a nemzeti védelmet kellett volna *komolyan* vennie (a szerző kiemelése), s ezt forradalmi emelőként az imperialista háború *ellen* kellett volna fordítania (a szerző kiemelése). (85. old.) A nemzeti védelem legelemibb követelménye, hogy a nemzet a saját kezébe vegye a védelmet. Az első lépés itt: a *milícia*, vagyis: nem csupán az egész felnőtt férfi lakosság azonnali felfegyverzése, hanem mindenekelőtt az is, hogy a nép dönt a háború és a béke kérdésében, s ez továbbá annyit jelent, hogy haladéktalanul véget kell vetni mindennemű politikai jogfosztottságnak, mivel a legnagyobb politikai szabadság mint a honvédelem alapja elengedhetetlen. A nemzeti védelem e tényleges rendszabályainak meghirdetése, megvalósításuknak a követelése volt a szociáldemokrácia legelső feladata.“ (86. old.) Ám a szociáldemokraták, mondja, a háború utánra halasztották a milícia követelését!!! holott megmondottuk, hogy „*csak* a milícia“ képes a haza megvédésére!!!

?

???
NB

„Másképpen értelmezték a haza védelmét tanítómestereink“... (Marx a „Polgárháború“-ban a Kommün nemzeti háborúja mellett van)... és ... Friedrich Engels *1892*-ben 1793 megismétlése mel-

NB! lett ... De nyomban ezután ezt olvassuk: „*Amikor Engels ezt írta, egészen más helyzetből indult ki, mint a mai*“ (87. old.) — az orosz forradalom előtt. „Ő“ (Engels) „a megtámadott Németország igazi nemzeti védelmi háborújára gondolt.“ (87. old.)...

?? És a továbbiakban: „Igen, a szociáldemokratáknak kötelessége, hogy nagy történelmi válság idején védjék országukat. S ... súlyos bűnt“ éppen

?? itt követett el a szociáldemokrata frakció... „*Cserbenhagyta* a hazát a legnagyobb veszély órájában. Mert hiszen a haza iránti első kötelessége az lett volna abban az órában, hogy rámutasson a haza előtt ennek az imperialista háborúnak igazi hátterére, hogy széttépje a hazafias és diplomatikus hazugságok szövevényét, amellyel ezt a hazaellenes merényletet körülfonták; kötelessége lett volna

NB harsányan és világosan kijelenteni, hogy a német nép számára ebben a háborúban a győzelem és a vereség egyaránt végzetes... kötelessége lett volna hírdetni a nép azonnali felfegyverzésének szükségességét és azt, hogy a népnek kell döntenie a háború és a béke kérdésében... végül az imperialista háborús programmal, amely Ausztria és Törökország, vagyis az európai és németországi reakció fenntartását célozza, kötelessége lett volna szembeállítani az 1848-as patrióták és demokraták

?? régi, valóban nemzeti programját, Marx, Engels és Lassalle programját: az egységes nagy német köztársaság jelszavát. Ez az a zászló, amelyet az ország előtt hordozni kellett volna, amely igazán nemzeti, igazán felszabadító zászló lett volna, amely összhangban állott volna Németország legjobb hagyományaival és a proletariátus nemzetközi osztálypolitikájával.“ (88. old.)

100: ...„Ily módon a haza érdekei és a nemzetközi proletárszolidaritás közötti választás súlyos dilemmája, az a tragikus konfliktus, amely parlamenti képviselőinket csak »nehéz szívvel« vitte rá arra, hogy az imperialista háború oldalára álljanak — tiszta képzelődés, burzsoá-nacionalista fikció. El-

lenkezőleg, az ország érdekei és a proletár Internacionálé osztályérdekei között háborúban és béke-időben egyaránt teljes az összhang: mind a kettő az osztályharc lehető legerélyesebb továbbvitelét, a szociáldemokrata program lehető leghatározottabb védelmét követeli.“ (89. old.)...

Mit kellett volna hát csinálnia a pártnak? Meg kellett volna hirdetnie a tömegsztrájkot? vagy a katonákat a szolgálat megtagadására kellett volna buzdítania? Erre válaszolni is nevetséges volna. Forradalmat nem lehet „csinálni“. „Technikai jellegű előírások és receptek“ *„nevetségesek“* volnának (90. old.), nem ez a lényeg, hanem a világos politikai jelszó. (Kissé hosszú lére eresztett fejtegetés a technika etc. etc. ellen, „kis összeesküvő körök“ ellen etc.) (NB 101—102. old.)

A VIII. fejezetben (93—104. old.) külön kitér a „győzelem vagy vereség“ kérdésére és azt bizonygatja, hogy egyik rosszabb a másiknál (anyagi romlás, újabb háborúk etc.). A választás itt annyi, mint „a reménytelen választás két jó nagy verés között“ (98. old.)... „kivéve az egyetlen lehetőséget: ha a nemzetközi proletariátus forradalmi intervenciójával alaposan keresztülhúzza ezeket a számításokat“ (mindkét imperializmus számításait) (98. old.)... Status quo lehetetlen (99. old.), nem „visszafelé“ kell mennünk, hanem előre a proletariátus győzelme felé. Nem a leszerelés szellemében való tervkovácsolásra, nem „utópiákra“, nem „részleges reformokra“ van szükség (99. old.), hanem az imperializmus elleni harcra.

102. old. — fennáll a veszélye „az európai proletariátus tömeges pusztulásának“ (102. old.)... „Csak Európából, csak a legrégibb kapitalista országokból adható meg, ha elérkezett az óra, a jel az emberiséget felszabadító szociális forradalomra. Csakis az angol, a francia, a belga, a német, az orosz, az olasz munkások együtt vezethetik az öt világrész kizsákmányoltjainak és leigázottjainak hadseregét.“ (103. old.)

hát Amerika?? és Japán??

„LES SOCIALISTES ET LA PAIX“

15) „Journal des Débats“, 1915. XI. 11.

„Les socialistes et la paix“... „Ezt az egyesülést“ (a zimmerwaldit) „nyilvánvalóan a német szocialisták szervezték, akikről köztudomású, hogy szoros kapcsolatban állanak ennek az országnak a kormányával. Ez manőver, amely ellenségeink részéről nem is lephet meg bennünket. Már többször is megismételték, amióta érzik, hogy elvesztették a játszmát.“ !

...„A francia szocialista párt szükségesnek tartotta ezt leszögezni“ (a szocialista párt határozata a konferencia ellen), „hogy eloszlasson minden kételyt és ismételten hitet tegyen a szent szövetség hazafias szerződéséhez való rendületlen hűsége mellett.“ !!

A „TEMPS“ JEGYZETEIRŐL

16) „Le Temps“[31], XI. 13.

Jegyzet (2. oldal) a „Vorwärts“[32] cikkéről, amely Renaudel egyik beszédével foglalkozik, és *helyeslően* az „Humanité“[33] egyik cikkéről, amely *szembeszáll* Zimmerwalddal.

Ibidem, XI. 12.

„Les socialistes et l'Alsace-Lorraine“

az „Humanité“ egyik cikkében Compère-Morel nyíltan kimondja, hogy „Elzász-Lotaringiát nem tekintjük olyannak“ (= olyan német területnek, amelyet nem akarunk „meghóditani“)...

BRAUER A NÉMET ETWA „PORAZSENYECEK“-RŐL*

17) „Hochland“. München. 8. füz. 1914/15. május.

az osztrák-müncheni klerikálisok katolikus, arisztokratikus lapja

(Karl Muth kiadása)

* — mondhatnj defetistákról. — *Szerk.*

Th. Brauer: Krieg und Sozialismus.

...„a háború több puszta epizódnál a szocializmus fejlődésében: megveti az alapját (legalábbis lehetőségében) e fejlődés bizonyos befejezésének" (176. old.)...

...(„Elbeszélés" Marxról, Engelsről, Bebelről...)

...„Az elméleti »levágás« nem gátolja az »opportunizmust« abban, hogy vígan tovább éljen és növelje tekintélyét. A szocialista lobogó köré gyülekező tömegek növekedésével párhuzamosan, de sokkal gyorsabb ütemben nő a jelenre irányuló akarásuk is, s egyáltalán nem akadályozható meg, hogy várakozásaikban ne a jelenlegi állam felé is fordítsák tekintetüket." (179—180. old.)...

...Éppen ebben az ideológiában (forradalmi ideológiában), amely ellen Bernstein harcolt, — „éppen ebben az ideológiában nagy szerepe van az európai háborúnak mint a szociális forradalom bevezetőjének". (180. old.)

(A szakszervezetek okulnak)

...„közvetlenül a háború előtt a szakszervezeti szocializmus formálisan is közelebb jut a »polgári« szociális reformhoz". (181. old.)

„A német szociáldemokráciában a háború kitörésekor végbement fordulat, pusztán kívülről nézve, hirtelen éles szakadásnak látszik. Még a háború előestéjén is a régi agitációs zsargonban írt figyelmeztetéseket, intéseket és könyörgéseket találunk a sajtó szemléiben. Még olyan vélemények is hallatszanak, amelyek utalva arra, ami Franciaországban 1870 után állítólag végbement, kicsengésükben a vereség áldásának dicsőítései. S aztán egy szép napon ... olyan fordulat áll be, melynél tökéletesebbet el sem lehet képzelni. Az ennek kapcsán kiadott hivatalos nyilatkozatok korántsem elegendők ahhoz, hogy magyarázatul szolgáljanak. Ezek, amint ezt mindenki tudja és ezért nem is szorul bizonyításra, korábbi hivatalos nyilatkozatokkal játszi könnyedséggel megcáfolhatók." (181. old.) *(18*

NB

...(Íme a szocialista tömegek érintkezése az élet „teljes" valóságával)...

...„Értelmes szocialisták, kiváltképpen a revizionisták

táborából" (182. old.)... régen felhívták már a figyelmet a nép ilyen (ó-szocialista) nevelésének veszélyére...

...(a hazafiság dicsőítése)...

..."A reformisták most végre reménykedhettek abban, hogy megtalálják a szilárd, viharálló alapot egy olyan új szocialista és szociáldemokrata programhoz, amilyenre annyira áhítoztak." (183. old.)...

..."Ha röviden jellemezni akarjuk a revizionista tevékenység gyakorlati eredményét, körülbelül azt mondhatjuk, hogy ez a vezetőkben és a gyakorlati munkát végző szervezők egy felső rétegében megingatta a marxizmusba vetett hitet, s hogy ezek az emberek most már kellő pótlék hiányában a taktikát tették »hitvallásukká«." (184. old.)

NB

s általánosságban, úgymond (188. old.), várjuk azoknak a szavát, akik visszatérnek a lövészárkokból

NB: „Bericht der eidgenössischen Fabrik- und Bergwerkinspektoren über ihre Amtstätigkeit im Jahre 1912 und 1913" *Aarau 1914.* (265 old. 3 márka.)

NB

A „TEMPS" CIKKEIRŐL ÉS JEGYZETEIRŐL

19) „Le Temps", 1915. XII. 6,

Ma ünnepelték a „champigny-i csata évfordulóját." Albert *Thomas* úr beszéde:

„Nincsen béke, míg Elzászunk és Lotaringiánk végérvényesen vissza nem kerül a francia egységbe"...

...a német imperializmus ártalmatlanná tételéig etc. etc. (..."győzelem"...)... „a legvégsőkig"...

Ibidem, 1915. XII. 7.

egy cikk (szerkesztőségi): „Bonnes paroles".

„Ez a megnyilatkozás annál is inkább jelentős, mert Albert Thomas úr a kormányban Guesde-del és Sembat-val együtt az egyesült szocialista pártot képviseli, amelynek bizonyos elemei nem tudják

elfelejteni a háború előtt soraikban annyira elterjedt veszélyes tendenciákat, s továbbra is rabjai holmi internacionalizmus ködös eszméjének, amely csaknem a vesztünket okozta“... NB

...„Itt“ (Thomas beszédében) „világosan és szabatosan kifejezésre jut az a követelés, hogy Elzász-Lotaringiát egyszerűen, feltételek nélkül csatolják vissza Franciaországhoz. Ezek a szavak örvendetes módon ellentétben állnak azokkal a túlságosan óvatos megfogalmazásokkal, amelyeket hellyel-közzel a szélső baloldaliak használnak és amelyek sajnálatos félreértésekre adnak okot.“

Ibidem (2. old.) „Chez les socialistes“. Tegnap, mint mondja, a szajnai föderáció előkészítő ülést tartott (az 1915. XII. 25-én összeülő pártkongresszussal kapcsolatban). Bourderon szólásra emelkedett, „de durván beléfojtották a szót“ (azt kiabálták oda neki, hogy nincs mandátuma) *(idem „Journal des Débats“*, 1915. XII. 7. Amikor Bouderon kijelentette, hogy a kisebbséget képviseli, „heves tiltakozásba törtek ki“...) *(20*

„Merrheim úrnak tegnap este Montreuilben, a rue de Paris-ban, előadást kellett volna tartania a zimmerwaldi nemzetközi pacifista egyesülésről. Merrheim úr előadását betiltották.“

„AMERIKANISCHE KRIEGSLIEFERANTEN“

„Neue Zürcher Zeitung“, 1915. 485. sz. 1. reggeli kiadás. 1915. IV. 23. *(21*

„Amerikanische Kriegslieferanten“.

„Amerikai lapok már jóideje közölnek beszámolókat az antanthatalmaknak szállított hadfelszerelési cikkekről. Egy kaliforniai lapból idézzük a következőket:

A szövetségeseknek szánt hadianyagot az amerikai gyárosok ezentúl hajón Kanadába szállítják, ott angol hajókba rakják át és Angliába továbbítják. A Franciaországnak és Oroszországnak szánt áruk is ugyanezt az utat teszik meg, majd Angliából tovább küldik őket. A szövetségesek ügynökök útján vagy közvetlenül lekötötték maguknak az Egyesült Államok csaknem valamennyi fegyver- és lőszer-

gyárát. Ezek a gyárak persze igyekeznek ezt eltitkolni, mert attól tartanak, hogy esetleg be kell szüntetniük szállításaikat; mert ez az egész anyag hadi csempészáru.

Az Egyesült Államokban 57 olyan üzem van, amely kizárólag fegyvert és lőszert gyárt. Ezek a gyárak nor-
22) mális időkben mintegy 20 000 munkást foglalkoztatnak, de most, amikor két vagy három műszakban dolgoznak, már körülbelül 50 000 munkásuk van. A fegyver- és lőszergyárak nem készítenek robbanóanyagot. Ez különálló iparág, amely vagy 103 gyárból áll, s amelynek termelése a háború kitörése óta megkétszereződött. Egyes lőgyapotgyárak három műszakban dolgoznak. A nagy kereslet folytán természetesen emelkedtek az árak. A francia kormány például februárban 24 millió font lőgyapotot rendelt fontonként 65 centes áron, holott rendes időkben ennek az ára fontonként 20—25 cent.

Emellett szállítanak más hadfelszerelési cikkeket is a katonák és az állatok számára: lábbelit, lószerszámot, nyergeket, cserzett bőrt stb. Az európai háború nyilvánvalóan óriási üzlet Amerika számára."

Lloyd George a parlamentben.

„DAILY TELEGRAPH", 1915. ÁPRILIS 22. ÉS 23.

23) „The Daily Telegraph", 1915. IV. 22.

Lloyd George beszéde a parlamentben:

„Nagyon meghökkentette a Házat azzal a bejelentésével, hogy a brit tüzérség csak az utóbbi hónap két hete alatt több gránátot lőtt el, mint az egész búr háború alatt."

NB Ha a szeptemberi termelést (tüzérségi lövedékekét) *2 0* -nak vesszük, akkor márciusban *3 8 8*, vagyis 19-szer annyi volt.

(És szeptemberben nagyobb volt, mint augusztusban, augusztusban nagyobb, mint júliusban!)

A háború előtt úgy számítottak, hogy 6 hadosztály lesz a kontinensen. Most *3 6* hadosztály van itt = 720 000 fő.

Márciusban elfogadták az „államvédelmi törvényt, s ez felhatalmazta" (a kormányt) „arra,

hogy bármelyik gépgyárat igénybe vegye és átállítsa lövedékek gyártására“.

„Lőszer a végtelenségig — ez a legjobb szabály életünk megmentésére és a háború gyors befejezésére“... NB

Ibidem, IV. 23. *(24*

„Patriotic Pledge by Employers“:

kijelentem, hogy a *háború után munkára való szerződtetésnél* előnyben részesítem azokat, akik a hadseregben szolgáltak.

Aláírás
(a király és a miniszterek *támogatják).*

Ibidem. *Roosevelt könyve:* America and the world war.

A szerző amellett a szabály mellett van, hogy: „speak softly, but carry a big stick“ (Beszélj szelíden, de tarts kezedben egy bunkós botot) (panaszkodik, hogy „Big stick“-nek (bunkónak) nevezik, megfeledkezvén mondása elejéről). *(Belgium* példája.)

Azt helyeselné, ha az Amerikai Egyesült Államokban Svájc vagy Ausztrália mintájára megszerveznék az egész nép *„katonai kiképzését“*...

HUGO BÖTTGER CIKKE A „TAG“-BAN

„Der Tag“, 1915. 93. sz. (A. kiadás). 1915. IV. 22. *(25*

Dr. *Hugo Böttger*, Reichstag-képviselő cikke: Die freien Gewerkschaften und die Regierung.

A szerző azzal kezdi, hogy *Kirdorf*, a Bergwerksgesellschaft (Gelsenkirchner) vezérigazgatója Delbrück miniszter (belügyminiszter) szemére veti a „szakszervezeti vezetőkkel való szoros kapcsolatát“.

Ez, mint mondja, veszélyes, hiszen fokozza a nyugtalanságot a munkások körében.

A szerző ezzel szemben megjegyzi, hogy itt nincsen semmi baj, hiszen a lövészárkokban is vállvetve harcolnak munkások és vállalkozók, és „ha őket“ (= a szabad szakszervezeteket = a szociáldemok-

ratákat) „a belügyminisztériumban bizonyos munkáskérdésekben és az egész népet érintő kérdésekben bevonják a munkába, akkor ez éppen annyira elismerés is, mint kötelezés arra, hogy az egész háború tartamára *lemondjanak bizonyos szociáldemokrata programpontokról*, amelyek az **Internacionálé** szférájába tartoznak, s a nép többi rétegéhez hasonlóan teljesítsék kötelességüket és helytálljanak a hazáért"...

NB

26) Ugyanennek a szerzőnek a cikke a *82.* számban (IV. 9.): „Ausbau unserer Politik", amelyben a többi között ez olvasható:

„Különös, hogy a szociáldemokrata vitákban is a marxista szemléletmód hátteréből világosan kiemelkedik az a vélemény, hogy most már okvetlenül számolni kell az imperializmus további fejlődésével, nagy önálló, kívülről lehetőleg független világbirodalmak kifejlődésével. Egyesek szembeszállnak ezzel a véleménnyel, mások a szocializmus fejlődésének medrébe próbálják beleilleszteni az imperializmust, s nyilván nem fér kétség ahhoz, hogy a két irányzat közül melyik a bölcsebb és melyiknek van a legtöbb esélye sikerre"...

„THE OBJECTS OF THE WAR" CÍMŰ CIKK AZ „ECONOMIST"-BAN

27) **„The Economist"**, 1915. III. 27. Szombat.

„The Objects of the War" című cikk (Grey hétfőn (március 22-én??) a Bechstein Hallban elhangzott beszédéről).

A szerkesztőség béke után siránkozik és örül, hogy Grey nem mondott semmi olyasmit, ami „elhúzhatná a háborút vagy fokozhatná kegyetlenségét"...

A cikk vége:

„Az államférfiak nem akarhatnak egy általános gyásszal és szinte általános csőddel járó keserű véget. Hamarosan elérkezhet az az idő, amikor tekintettel lehet majd lenni a humanitás követelményeire és ugyanakkor meg lehet valósítani a Sir Edward Grey által felvázolt célokat" (a nemzetiségek szabadsága etc.)... „Ha ezt az alkalmat elszalasztják,

a háború akkor sem tart örökké. Forradalmi káosszal ér véget, amelyről senki sem mondhatja meg, hol kezdődik és mivel végződik. Még ha a háború már holnap befejeződne is, a mi viszonylag jómódú országunkban sem igen akadna olyan család, amely évekig ne nyögne a háborúval járó súlyos terhek alatt." (615. old.) (Vége.) NB

„JOURNAL DE GENÈVE", 1915. ÁPRILIS 7.

„Journal de Genève", 1915. IV. 7. *(28*

Vezércikk — „Trop parler nuit" — Henri *Welschinger,* az Institut de France tagja „Les leçons du Livre Jaune 1914" című könyvéről, Bloud és Gay kiadó, Párizs.

1914. VII. 13-án (ügyeljünk a dátumra!) Ch. Humbert úr, a „hadügyi bizottság referense" Franciaország készületlenségének bizonyítására szenátusi beszédében elmondotta, hogy Franciaországnak jóformán nincsen nehéz tüzérsége, még 10, 13, 21 cm kaliberű sem. 28 cm-es mozsarak lesznek majd... egy év múlva!!

Másnap pedig, 1914. VII. 14-én Messimy hadügyminiszter a szenátusban kijelentette, hogy

Franciaországnak 1915 végén (!!) lesz

200 darab hosszú 105 mm-es ágyúja és 1917 végén (!!!) 200 darab 120 mm-es rövid tarackja.

„Vajon juthatott-e Németország más következtetésre, mint arra, hogy »Előre, ne várjunk tovább«?" NB

LLOYD GEORGE A 4 MILLIÁRD FONT STERLINGRŐL

Lloyd George az *alsóházban.* Kedd, 1915. V. 4. („The Daily Telegraph", V. 5.) *(29*

...„Mekkora a jövedelme országunknak? Országunk jövedelme békeidőben 2 400 000 000 font sterling.

Ma valószínűleg magasabb. Miért? Mi többszáz millió kölcsönvett pénzt költünk most el. A legtöbbet belőle országunkban költjük el. Az emberek ledolgozzák az előírt időt és túlóráznak, béreik emelkedtek; a nyereség egyes iparágakban maga- NB

sabb, kétségtelenül jóval magasabb; ennek folytán országunk jövedelme most minden bizonnyal magasabb, mint békeidőkben. Egyesek valószínűleg óriási profitot vágnak zsebre — (figyelem, figyelem) —, s mások jövedelme is jóval a szokásos szint fölé emelkedett.

NB

Előttem nem kétséges, hogy teljesen jogos volna — szükség esetén — megfontolnunk, milyen adókat emeljenek és milyen különszolgáltatásokat rendszeresítsenek, hogy két-három évig háborút viselhessenek, — hogy teljesen jogos volna, ha azokhoz fordulnánk, akik a háborúból rendkívüli hasznot húztak (helyeslés)... ...Mekkora országunk rendes megtakarítása békeidőben? A rendes megtakarítás évi 300—400 (millió) font sterling. A jövedelem magasabb, s azt hiszem, nem túlzok, amikor azt mondom, hogy az életszínvonal minden európai országban jelentősen alacsonyabb — hogy mennyivel, azt nem tudnám megmondani.

NB

30)

Ám országunk megtakarításait a háború idején, amikor a jövedelem magasabb, meg kell kétszerezn ünk."

Ugyancsak ő, ugyanott.

„Mérhetetlenül gazdag ország vagyunk, — kétségtelenül Európa leggazdagabb országa. A lakosság számához viszonyítva talán *a világ leggazdagabb országa* vagyunk. *4 000 000 000 font sterlingünk fekszik a legjobb külföldi és gyarmati értékpapírokban*"...

4 mld. £

„...Ma már *a legtöbb szövetségesünk vásárlásait finanszírozzuk*"...

„η"

FÜZET

Tartalom

η

Kivonatok és jegyzetek az *imperializmusra* vonatkozólag. (1

K. Kautsky („Nationalstaat etc.") [3— 4]
Lensch [5—10]
Finánctőke Oroszországban [13—14]
Barron könyve a háborúról (NB) [15]
Lenz a modern háborúról [17—18]

K. KAUTSKY: NATIONALSTAAT ETC.

„Nationalstaat, imperialistischer Staat und Staatenbund". **K. Kautsky**. Nürnberg 1915. (50 pfennig.) (80 old.) (3

Az 1. fejezetben — „Egy s más a demokráciáról és a nemzeti államról" — K. Kautsky beleköt egy jobboldaliba (Winnig) és egy hallei baloldaliba (a hallei „Volksblatt"-tól), akik szerint idejét múlta már az az elv, hogy „minden népnek joga van a nemzeti önállóságra" (5. old.) (az augusztus 4-i nyilatkozatban). Kautsky ebben a kérdésben a centrum mellett van, és a régi nótát fújja a demokráciának a nemzeti állammal való összefüggéséről.

Ebben az összefüggésben különben szembehelyezkedik a „primitív demokráciával" és a „nép közvetlen törvényhozásával" (8. old.), s itt a „primitív demokráciába" belefoglalja „annak erélyesebb válfaját, a tömegsztrájkot" is. (8. old.) ‖ !

Mi, úgymond, nem a status quo-t akarjuk (14. old.), hanem a nemzeti keretek túllépésének *egy másik módját*...

„A proletariátus nem szabadíthatja fel magát oly módon, hogy bizonyos szakmákhoz tartozó vagy bizonyos vidékeken élő egyes rétegei a kizsákmányolás és elnyomás haszonélvezőivé válnak. Ez inkább állásainak gyengülését jelenti" (16. old.)...

[És egyetlen szóval sem mondja meg, milyen következtetés adódik ebből!! Szofista!]

4) A 17. oldalon szélhámos módjára kiforgatja a baloldaliak álláspontját. Szerinte *ők is* (akárcsak a jobboldaliak) egyetértenek azzal, hogy az imperializmus elkerülhetetlen, de válaszképpen a szocializmus „azonnali megvalósítását" (17. old.) követelik...

szánalmas csirkefogó!!

„Ez igen radikálisnak látszik, de **csak"** (!!!) „arra jó, hogy mindazokat, akik nem hisznek a szocializmus azonnali gyakorlati megvalósíthatóságában, az imperializmus táborába taszítsa."

Ezt követően a legsekélyesebb szószátyárkodás arról, hogy a társadalom organizmus, nem pedig mechanizmus, és hasonló gyermekded badarságok (olyan célzásokkal, hogy a munkások körében erősek a „nemzeti érzelmek" (18. old.)), azzal a következtetéssel, hogy az imperializmus elkerülhetetlenségéből nem következik az, hogy ostobaság harcolni ellene „ezen" (a kapitalista) „termelési módon belül". (21. old.)

NB

Ellenzi az imperializmust, *helyesli* a tőke kiterjesztésének más módszereit (kivéve a gyarmatokat) — „a kispolgárok és kisparasztok, sőt sok tőkés és értelmiségi is" (21. old.)...

LENSCH: DIE DEUTSCHE SOZIALDEMOKRATIE UND DER WELTKRIEG

5) *Dr. Paul Lensch:* Die deutsche Sozialdemokratie und der Weltkrieg. Berlin 1915. („Vorwärts") 64 old. (1,— márka).

Mintapéldánya a szolgalelkű soviniszta fecsegésnek. Igen hasznos volna összehasonlítani Plehanovval!!

A háború = „az imperialista politika eredménye".

(5.) old. Bebel Jénában (1911-ben) azt mondotta, hogy a leszerelés helyébe a fegyverkezés lépett, és hogy „nagy katasztrófa“ közeledik (5. old.)... ‖NB

A XX. század eleji háborúkra és forradalmakra utalva Lensch felkiált: „Amit átélünk, az forradalom“ (6. old.)...

Mi, a német szociáldemokraták, „az Internacionálé legerősebb csoportja“ (6. old.), harcoltunk a legerélyesebben kormányunk ellen etc. etc., mindig Angliát állították elénk példának (mintha Angliát nem „tőkés klikk“ kormányozná, hanem „a tízparancsolat és a többi erkölcsi törvény végrehajtására alakult bizottság“. (6—7. old.)) Régi hagyományai ezek a német történelemnek és Liebknechtnek, aki „sohasem tudott teljesen megszabadulni bizonyos délnémet partikularizmustól és poroszgyűlölettől“. (7. old.)

A dolog Lensch szerint odáig fajult, hogy Kautsky azt írta, hogy Angliának a tengeri uralom „feltétlenül szükséges“ (7. old.: honnan idézi?) (a létfenntartási eszközök szempontjából, ellentétben — mint mondja — Németországgal)...

„Hogy milyen veszélyt rejt magában ez az érvelés, ‖ ! amely egyébként a pártban szinte általánosnak mondható nézetnek felelt meg, az ma, a világháború napjaiban világosan megmutatkozott“ (7. old.)...

...„ez a kritikai gyengeség a külfölddel szemben“ (8. *(6* old.) ... a „párt óriási erejében“ ... „nemzetköziségében“ gyökerezik.

„Kétségtelen, hogy ez“ (ez a világháború) „imperialista háború“ (9. old.)... Keleti politika... Bagdadi Vasút... Anglia és Egyiptom etc., Törökország (tervezett) felosztása, Marokkó etc.

„A világnak ennél a felosztásánál Németországot egyáltalán nem kérdezték meg“ (10. old.), s „inkább ‖ !! e sértő mellőzés elleni tiltakozás jeléül, mint a marokkói német kereskedelem nem nagyon számottevő anyagi érdekeinek védelmében“ tiltakozott a német kormány az angol—francia Marokkó-egyezmény ellen.

1908-ban (revali találkozó) már készültek Törökország felosztására (Oroszország + Anglia + Franciaország), de a törökországi forradalom ezt megakadályozta. (11. old.)

1914-ben majdnem készen voltak már Anglia és Német-

ország egyezményei, amelyek alapján felosztották volna a befolyási övezeteket Afrikában (13. old.) és a Keleten etc. — a háború *Oroszország* hibájából tört ki.

Németország 1913-ban háborúval fenyegetőzött Örményország miatt (14. old.)...

„Németország szempontjából, értve ezen a Német Birodalmat és Ausztria—Magyarországot, a kapitalizmus kiterjesztésének kérdése a nemzeti lét kérdésévé vált." (15. old.)

!!

Most már nem a gyarmatok és befolyási övezetek etc. felosztásáról van szó, hanem a következőkről: „Fennmarad-e a német nép mint nagy és önálló nemzet, vagy pedig népességéből mind keleten, mind nyugaton nagy részeket elszakítanak és idegen uralom alá hajtanak?" (15. old.)

7) !!

„Melyik oldalon állnak ebben a harcban, amennyiben az angol világuralmat fenyegető veszélyről van szó, általában a nemzetközi szocializmus és különösen a német munkásmozgalom érdekei?" (16. old.)

Az angol tengeri uralom a francia forradalom elleni háborúk folytatása. Anglia monopóliuma a XIX. század dereka táján: Anglia legyen a világ „műhelye".

„Az annyit dicsőített angol »szabadság« a világ leigázásán alapult." (20. old.)

„Anglia bizonyos fokig a világ uralkodó osztálya volt" (20. old.)...

Én, Lensch, 1912-ben Chemnitzben (jegyzőkönyv, 417. és köv. old.) idéztem azt, amit Engels Anglia monopóliumának bukásáról mondott, és hozzáfűztem:

„A nemzetközi szocializmusnak azonban a legcsekélyebb oka sincsen arra, hogy segítse örökkévalóvá tenni az egyik kapitalista államnak ezt a tartós uralmát valamennyi többi fölött. Ez csak mesterségesen megnehezítené és késleltetné a szocializmus győzelmét." (22—23. old.)

!

...„az a nagy történelmi haladás, amelyet az angol tengeri uralom megrendülése az egész világ és kiváltképpen a nemzetközi szocializmus szempontjából jelentene" (23—24. old.), annál biztosabban bekövetkezett volna, minél tovább tart a béke... Az angol burzsoáziát fenyegette a munkásmozgalom...

8)

...„Ebből a szemszögből nézve a világháborúban való részvétel az angol burzsoázia számára nem volt egyéb, mint menekülés a szocializmus elől." (24. old.)...

...„És csakugyan, ha csak egyetlen eszköz is van arra, hogy a proletariátusnak a kapitalizmus ellen vívott felszabadító harcát évtizedekkel visszavessék, akkor ez a Német Birodalom térdre kényszerítése ebben az Anglia ellen folytatott háborúban." (25. old.)...

Az „Internacionálé magvát", a német szociáldemokratákat szétvernék, a munkásosztályt pedig visszavetnék a kapitalizmus táborába etc. (25. old.)...

„Németország a tudományos szocializmus bölcsője és hazája" (26. old.)... „A nemzetközi proletariátus érdekei a németek oldalán vannak" (27. old.)...

Az orosz cárizmus... *Marx és Engels* 1848-ban. *De ma más a helyzet.* Engels 1891-ben (idézet: 29. old.). *De ma más a helyzet.*

Németország mint *beteljesedett nemzeti egység* „csak most" „ezzel a háborúval" „születik" (31. old.)...

A német—orosz háború „messze túlnőtt egy imperialista háború keretein. Ez a befejező lépés a német népnek a nemzeti egység felé vezető fájdalmas fejlődési útján" (33. old.)...

Idézet Engelsből az orosz *diplomáciát* illetően (35. old.): mintha ma íródott volna...

Oroszország széthullása ellen (37. old.) („nem kell szétdarabolni" (38. old.)), kis államok alakítása ellen — elegendő „bizonyos nemzeti autonómia"... *(9*

A cárizmus megdöntése (ezt az orosz proletariátustól kell várni) meggyorsítja majd a fejlődést...

Franciaország és a háború (V. fej.) ... Revans

„A szabadság és a demokrácia érdekei teljességgel összeegyeztethetetlenek a francia fegyverek győzelmével" (42. old.), mert Franciaország szövetségben áll Angliával és Oroszországgal.

A német szociáldemokrácia *„ma"* Elzász-Lotaringia elszakítását „Németország megcsonkításának" érezné. (43. old.)

„Becsületes béke" (44. old.) a francia köztársasággal — ez kellene.

Német múlt és jelen (VI. fej.):

A nemzeti kultúra és jelentősége (O. Bauer szerint, idézet az 53. oldalon). „Kultúrközösség." (50. és más old.)

A kapitalizmusnak „a demokrácia irányában" *kell* fejlődnie (55. old.)...

A *„háborús veszély"* (56. old.) — ez az oka annak, hogy Németország demokratikus fejlődése késlekedik.

!! „Militarizmus" (58. old.) Németországban?? Ellenkezőleg, az általános hadkötelezettség = a legdemokratikusabb és „jóformán az egyetlen demokratikus intézmény" (Engels), nálatok meg „zsoldos hadsereg" van (59. old.)...

10) „Középeurópai Államszövetség" (a szerző szerint ezt akarja List) — (+skandináv országok + Svájc + Olaszország + Balkán-országok + Törökország) — „a világpolitikai fejlődés új korszaka" (63. old.)... — „a világtörténelem mozdonya" (62. old.) = ez a háború... „rendkívüli" „lépés előre" „a demokrácia, a világbéke, a népek szabadsága és a szocializmus értelmében!" (62. old.) „Igen, a szocializmus értelmében is!" (62. old.)...

A cárizmus letörése — kibékülés Franciaországgal — „az angol burzsoázia erőszakos uralmának" letörése (63. old.)...

Az Internacionálé most szét van verve, de új életre kel majd, éppúgy, mint 1870 után. (64. old.)

O. B. CIKKE: EIN „EUROPÄISCHER STAATENBUND"?

11) *„Die Grenzboten"*, 1915. 9. sz. (1915. III. 3.)

„Ein »Europäischer Staatenbund«?" — bizonyos *O. B.* nyílt levele *G. Heymans* groningeni professzornak.

Ez a professzor még 4 személlyel egy bizottságot alkot, amelynek neve „Európai Államszövetség". Ez a bizottság többek között kiadta Heymansnak egy írását, melynek címe: „An die Bürger der kriegführenden Staaten". Erre válaszol a „Grenzboten"-ben megjelent nyílt levél.

A nyílt levél többek között felveti a *gyarmatok* kérdését. (270. old.) „Vajon nem kívánatos-e ezek »belső önállósága« is? S vajon a hinduk, a négerek és a tatárok

nem szintén »egyenjogúak« az angolokkal, franciákkal és oroszokkal?“... (270. old.)

...„Az angol gyarmatbirodalom, amely éppoly kevéssé jött létre a gyarmati népek »egyenjogúsága és belső önállósága talaján«, mint más gyarmatbirodalmak, a világnak körülbelül egy ötöd részét öleli fel. Anglia talán tartsa fenn ezt a gyarmatbirodalmat mindaddig, míg magában Angliában ki nem haltak az angolok. Németország meg ne kaphasson belőle egyetlen négyzetmétert sem, ha lakossága közben 200 millióra nőne is?“ (271. old.)...

idézet a bizottság kiáltványából (12 epés!

FINÁNCTŐKE OROSZORSZÁGBAN

„Finanz-Archiv“ (Schanz kiadása). Berlin 1915 (32. évf. I. köt.): (13

Dr. Ernst Schultze: Das französische Kapital in Russland. (125—133. old.)

„1899 végén Oroszországban *1 4 6* külföldi társaságnak volt koncessziója, s ezek tőkéje összesen *7 6 5* millió rubelre, vagy *2 075* millió frankra rúgott. Ebből Franciaországra *792*, Belgiumra *734*, Németországra *261*, Angliára *231* millió jutott“ (125. old.)...

	millió frank
Franciaország	— — 792
Belgium	— — 734
Németország	— — 261
Anglia	— — 231
	Σ = 2 018

„Mint megállapítják, abból a 732 milliárd franknyi összegből, amely az egész világon értékpapírokban: állami és községi kölcsönökben, záloglevelekben, ipari részvényekben és kötelezvényekben fekszik, Oroszországban mindössze 20—25 milliárd franknyi összeg van elhelyezve. Az értékpapírok tulajdonosai elsősorban a következők voltak (127. old.):

Σ	Σ					
		Egyesült Államok ...	110—115	milliárd	frank	
130		Anglia	125—130	»	»	420
100		Franciaország	95—100	»	»	
	75	Németország	60— 75			
25		Oroszország	20— 25			
	22	Ausztria	20— 22			
+12		Olaszország	10— 12			
5		Japán	5	»	»	stb.[1])
260	97	(Σ tőlem=)	440—484			
+12						
272						

[1]) Axel von Boustedt és David Trietsch: Das russische Reich. Berlin 1910. 227. old.

14) Franciaországban 1889—1908-ban *24* milliárd frank összegben bocsátottak ki értékpapírokat: 18 külföldön + 6 (25%) Franciaországban.

Németországban 1883—1907-ben *42* milliárd márka összegben bocsátottak ki értékpapírokat: 10 külföldön + 32 (80%) Németországban.

Franciaország nemzeti vagyona

(1905) — *204* milliárd frank

1914 — kb. *250* » » (Caillaux, aki azonban *200* milliárdot vett alapul a jövedelemadó kiszámításához).

1912-ben Franciaország Oroszországban orosz vállalatokba 367,66 millió rubelt = kb. 990 millió frankot fektetett be (ebből 115,5 millió rubelt a vasutakba; 96,25 — állami vállalatokba; 70,9 — kereskedelmi bankokba stb.).

Jelenleg az Oroszországban befektetett külföldi tőke körülbelül így oszlik meg:

Franciaország...	kb. 20	milliárd	*márka* (milliárd)
Németország...	4—5,5	»	»
Anglia	—0,25	»	»
Belgium	—0,6	»	»
Σ (tőlem)	24—26,35		

A szerző = német soviniszta. Azt jósolja Franciaországnak, hogy óriási veszteségei lesznek a háború következtében: 133. old.

BARRON KÖNYVE A HÁBORÚRÓL

„The Audacious War“. *C. W. Barron* — „kereske- *(15*
delmi okai, ára pénzben és emberéletben“. *Hirdetés* (nem recenzió) az „Economist“ 1915. március 20-i számában:

„A »Wall Street Journal«, a »Boston News Bureau« és a »Philadelphia News Bureau« kiadójaként Mr. Barron külföldre utazott, hogy tájékozódjon a háború pénzügyi és diplomáciai hátteréről, s ez sikerült is.“

Küldje meg rendelését könyvkereskedőjének vagy a „Wall Street Journal“ címére: 44. Broad Street, New York City. 4 sh. 6 d. (postaköltséggel együtt). (Houghton Mifflin Co., kiad.)

LENZ A MODERN HÁBORÚRÓL

Friedrich Lenz: Die politischen Voraussetzungen des *(17*
modernen Krieges. „Deutsche Rundschau“. XLI. 4. 1915. január.

Millió angol négyzetmérföld (81. old.):

	1862	1888	1912
Brit világbirodalom:	4 600	9 300	10 800
Orosz » :	7 600	8 600	10 200
Török Birodalom:	1 800	1 300	700
Amerikai Egyesült Államok:	1 500	3 500	3 700
Franciaország gyarmatokkal (kikerekítve):	400	1 100	4 800
Német Birodalom gyarmatokkal (kikerekítve):	240	600	1 200
Ausztria—Magyarország:	239	241	241
Japán gyarmatokkal:	150	150	260
Olaszország » :	100	110	700

1914 *október elején* (102. old.):

?	Lakos millióban (1910)	Terület angol négyzetmérföldben (1912)	Külkereskedelem millió márkában (1912)
(Német—osztrák)	130	1 440 000	26 750
(Angol—francia—orosz)	670	26 090 000	76 750
(Semleges) (kikerekítve)	800	24 470 000	58 000
	1 600	52 000 000	161 500

18) *Lakosság* (ibidem, 83. old.):

	Németország (1870-ig Elzász-Lotaringia nélkül)	Franciaország (1870-től Elzász-Lotaringia nélkül)
1700	14	21
1788	16	25
1816	23	29
1860	36	37
1912	66	40
1925—30	80	40

„ϑ“

FÜZET

Tartalom

ϑ ϑR	ϑ = 1—10 ((+ Riesser 1—16))[34]	(1

Hilferding: A finánctőke [3—6]
Az elektromos tröszt [7—8]
Emissziós statisztika [9—10]
Riesser [1—15]

HILFERDING: A FINÁNCTŐKE[35]

Hilferding: Финансовый капитал. (Новейшая фаза в развитии капитализма.) Moszkva 1912. (3

német nyelven 1910-ben jelent meg. („Marx-Studien“, III. köt.)

13. old. — „Ahogy E. Mach szerint az »én« csak csomópont, amelyben az érzetek megszámlálhatatlan szálai... szorosabban összefutnak, ugyanígy a pénz csomó a társadalmi összefüggések hálójában“...	zagyvaság... helytelen nem „ugyanígy“
34. old. — „A mennyiségi elmélet“ (a pénzről) „Tooke óta teljes joggal tarthatatlannak számít“...	

helytelen | *54. old.*, jegyzet és különösen *54—55. old.* Hilferding hibája, lásd „Die Neue Zeit", 1912. 30. évf. I. köt. (Hilferdingnél a pénz érték nélkül kerül be a forgalomba.)

helytelen | *71. old.*, jegyzet. „Csak szemléletünk ad a dolgoknak térbeli formát" (kantiánus)[36]. 90—91. old. (és 91. old. jegyzet.)

NB | Hogyan jövendölte meg Marx a bankoknak az ipar feletti uralmát (NB). („A tőke", II. köt. 79. old. [37])

93. old. jegyzet. Váltók évi összege:

milliárd márka	Ebből bankelfogadvány
1885 — 12,1	16%
1905 — 25,5	31%

NB | 102. old. (és jegyzet). A nemzetközi kereskedelmi ügyletek nagy részét a bankok által „elfogadott" váltók segítségével bonyolítják le.

||| 105—106. old. *A bankok szerepe.*

4) 108. old. A bankok *három* funkciója
1) közvetítés a fizetési forgalomban.
2) Szabad tőkének működő tőkévé való átalakítása.
3) *Valamennyi* osztály tőkéjének pénzformában való összegyűjtése és a tőkéseknek való kölcsönadása.

110. old., jegyzet. *Jeidels* kitűnő munkája és annak fogyatékosságai.

112. old. Egyes országok mint „nemzetközi *bankárok*"
(1) Franciaország, Belgium, Hollandia
(2) Anglia
(3) Egyesült Államok és Németország.

116. old.: *A bankok szerepe a termelésben* ((főképpen Jeidels nyomán)). *1 2 0* idem

154—155. old. jegyzet. Acéltröszt és osztaléka. | 7% az elsőbbségi részvények után és 2% a közönséges részvények után: évekig visszatartja a nyereséget, hogy aztán a megfelelő pillanatban egyszerre felossza.

157. old. 5 milliónyi tőke *39* millió felett uralkodik. „Tochtergesellschaft“ a fordításban „общество-дочь“, „дочернее общество“ [„leánytársaság“, „leányvállalat“].

159. old. Felügyelő bizottsági tagságok (60—70 millió összegű jövedelem ilyen tagságból egész Németország viszonylatában) — a kapcsolatok és ismeretségek kihasználása.

162. old. *6* bank — *751* felügyelő bizottsági tagság (Jeidels)... 1909-ben 12 000 ilyen pozíció — 197 személy *2918*-at foglal el. (Vö. **ibidem** *Morgan Amerikában.)*

172. old. A „szanálások“ jelentősége:
(1) jövedelmező üzlet;
(2) a bankoktól teszi függővé a megszorult társaságokat.

183. old. (i. f.) és *184.* old. — A váltók helyettesítése a bankok könyveiben végzett bejegyzéssel.

199. old. A nagytőke nyomása a tőzsdére (és jegyzet: Morgan esete 1907-ben).

211. old. — — A bankok helyettesítik a tőzsdét...

222. old. A határidőügylet lényege és jelentősége.

262. old. Idézet a *Tőkéből*, III. 2. 144—145. old. (orosz fordítás)[38], *a bankok szerepéről versus szocializmus* (NB). ‖ NB

274. old. Nehézipar. A tőke eláramlása nehéz (út a monopólium felé).

(277—)278. old.: A bankok tendenciája a *monopólium* felé.

281. old. *NB*: Cunow a kartellekről, *„Die Neue Zeit“*, XXII. 2. 210. old.

285. old. „Kombináció“ = a kitermelő ipar egyesítése a feldolgozó iparral.

295. old.: Korporáció és „kívülállók“ (NB)... *(5*

298. old.: Bank segítsége nélkül nem létezhet egyetlen nagy iparvállalat sem.

300—301. old. Engels az *új típusú* védővámokról és a kartellekről. (Tőke, III, 1. 95. old.[39])

302—303. old.: A kartell formáinak fejlődése (és *különösen* 304. old.).

308. old. A kereskedelem koncentrációja. (vö. *A. Lee*, „*Die Neue Zeit*“, XXVII, 2. 654. old.)
320. old., jegyzet. A kereskedelem kikapcsolása nem csökkenti a termék árát.
322—323. old.: Kereskedők — ügynökök — árusok (NB) (és *324.* old.).
331. old. (Marx *stílusának* utánzása.)
336. old. Példa alapítási nyereségre: A *cukortröszt* (NB) Amerikában (70% a *működő* tőkére, 10% a „felhígítottra“)*
338—339. old.: a *finánctőke* **definíciója** (és *341.* old.): finánctőke = „a bankok rendelkezésére álló és az ipari vállalkozók által használt tőke.“ (339. old.)
346. old.: Kartellek = „*a konkurrencia megnehezítése*“.
353. old. A kartellek összefüggése a tőke *exporttal.*
355. old.: A finánctőke és a „társadalmi gazdaság szervezete“... (vö. *353.* és *354.* old.)
358. old. A kombináció fokozódásával nő a saját szükségletekre (de az **áru**termelés számára) való termelés.
362. old. *Marx* a válságokról (III. 1. 219—220. old., orosz fordítás)[40].
364. old. II. köt. — „a csodálatos mű legragyogóbb részei“ *(Tugan-Baranovszkij* „érdeme“?![41] jegyzetben).
382. old. „Sémák“ (a II. kötetből) és az „*arányosság*“ jelentősége ((vö. 426 és + 427. old.)).

447. old.: „*Gazdaságilag* lehetséges“ („társadalmilag és politikailag megvalósíthatatlan“) egy egyetemes kartell... amely kiküszöbölné a válságokat... Az „egyes kartellektől a válságok megszüntetését várni“ = értetlenség.

Az V. szakaszig: „A finánctőke gazdaságpolitikája“

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 241. old. — *Szerk.*

454. old. jegyzet. Idézet Schulze-Gaevernitzből („Britischer Imperialismus“, 75. old.): „Már Sir Robert Peel megmondotta: »Minden gyarmatunkon egy második Írországra lelünk.«“ NB

474. old.: tőkeexport = „olyan érték kivitele, amelynek rendeltetése, hogy külföldön értéktöbbletet termeljen“.

487. old.: az új országokban a tőkekivitel „kiváltja a nemzeti öntudatra ébredő népek ellenállását“... „Maga a kapitalizmus adja a leigázottak kezébe felszabadulásuk eszközeit“... „függetlenségi mozgalom“...

487. old. A nemzeti mozgalom problémája a függő országokban (a „leigázottak“ „felszabadulási“ törekvése)...

488. old. A kapitalizmus fejlődésének gyorsulása az új országokban...

491. old.: a „nemzeti bankcsoportok“ harca a tőkebefektetési övezetekért *(P a i s h* és mások)...

493. old.: a tőke a gyarmatokon előnyösebb.

495. old. A finánctőke politikája (1. 2. 3.)

495. old.: „A finánctőke politikája hármas célt követ: először is, létrehozni egy minél nagyobb gazdasági területet, amelyet, másodszor, védővám-fal zár el a külföldi konkurrencia elől és amely ily módon, harmadszor, a nemzeti monopolista egyesülések számára kiaknázási területté válik“... (gyarmatok) (protekcionizmus) (monopóliumok) *(6*

NB: 484. old.: *polémia* a *b e v á n d o r l á s r ó l*, *„Die Neue Zeit“*, 25. évf. 2. (1907.)

505. old. „A diplomácia legfontosabb funkciója ma mindinkább a finánctőke képviselete“...

506. old. *Karl Emil* a *n é m e t* imperializmusról. „Die Neue Zeit“, XXVI. 1.

510. old. A nemzeti állam.

511. old. A finánctőke nem szabadságot, hanem uralmat akar.
512—513. old. Nemzet és imperializmus.
513—514. old. Demokrácia helyett oligarchia.
567. old. „A proletariátus válasza a finánctőke gazdasági politikájára, az imperializmusra, nem a kereskedelem szabadsága, hanem csakis a szocializmus lehet"
a kereskedelem szabadságának helyreállítása = *„reakciós eszmény"* (NB)

NB

Finánctőke = banktőke, amely az ipar felett uralkodik.

[vajon nem elég ennyi: „finánctőke = *bank*tőke"?]

A három legfontosabb mozzanat:

Korporációk Amerikában	A *nagy* tőke fejlődése és növekedése egy bizonyos fokig... A *bankok* szerepe. (Koncentráció és társadalmasítás.)
Amerika és Németország	*Monopol*tőke (magához kaparintja egy-egy iparágnak akkora részét, hogy a konkurrenciát *monopólium* váltja fel)...
Táblázat — és Argentína példája.	*A világ felosztása...* (Gyarmatok és befolyási övezetek)...

NB *Hilferding:* „Die Neue Zeit", 1912 (30. évf. 1. köt.) 556. old. ... „minden kapitalista monopóliumnak az a törekvése, hogy a gazdasági monopóliumot a természeti kincsekre való monopóliummal szétrombolhatatlanná tegye"...

AZ ELEKTROMOS TRÖSZT

Tröszt az elektromos iparban: (7

„Der Weg des Elektrotrusts", írta *Kurt Heinig* (Berlin). („Die Neue Zeit", 1912. (1912. VI. 28.) 30. évf. 2. köt. 474. old.)

Az imperializmus kitűnő illusztrációja*:

1907-ben szerződés jött létre az AEG (Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft) és a GEC (General Electric Company) között

AEG konszern
GEC tröszt

a világ felosztását illetően:

GEC — Egyesült Államok és Kanada

AEG — Németország, Ausztria—Magyarország, Oroszország, Hollandia, Dánia, Svájc, Törökország, Balkán-országok.

		Áru-forgalom (millió márka)	Alkalmazottak száma	Tiszta nyereség (millió márka)
GEC *(Amerikai Egyesült Államok)*	1907:	252	28 000	35,4
	1910:	298	32 000	45,6
AEG *(Németország)*	1907:	216	30 700	14,5
	1911:	362	60 800	21,7

298+362 = 660 millió márka

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 256. old. — *Szerk.*

NB Külön szerződések (titkosak) a *leánytársaságokról*. „Emellett a találmányok és tapasztalatok kölcsönös kicserélése!“ (475. old.)

Azoknak a **társaságoknak** (nagyobbára részvénytársaságoknak) a száma, amelyekben az AEG „döntő befolyással érdekelt“, **175—200.** (484. old.) Ezek közül a hat legfontosabbnak a tőkéje körülbelül $^3/_4$ *milliárd*, valamennyinek együttvéve pedig *valószínűleg* mintegy $1^1/_2$ *milliárd* márka.*

A „gyártási társaságok“ száma — *16*

gumi — kábelek — kvarclámpák — szigetelők — vasúti jelzőberendezések — gépkocsik — írógépek — repülőgépek stb. gyártása.

NB A modern ipart az jellemzi, hogy maguk a vállalatok állítják elő a nyersanyagot etc.

[1]) Az AEG *közvetlen* külföldi képviseleteinek száma = 34 (ebből 12 részvénytársaság)**.

[1]) 1. Szentpétervár és Varsó
2. Lisszabon
3. Krisztiánia
4. Stockholm
5. Brüsszel
6. Párizs
7. Románia
8. Bécs
9. Milánó
10. Koppenhága
Délnyugat-Afrika (((gyarmat?)))

Összesen *10* államban

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. **237**—238. old. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott, 255. old. — *Szerk.*

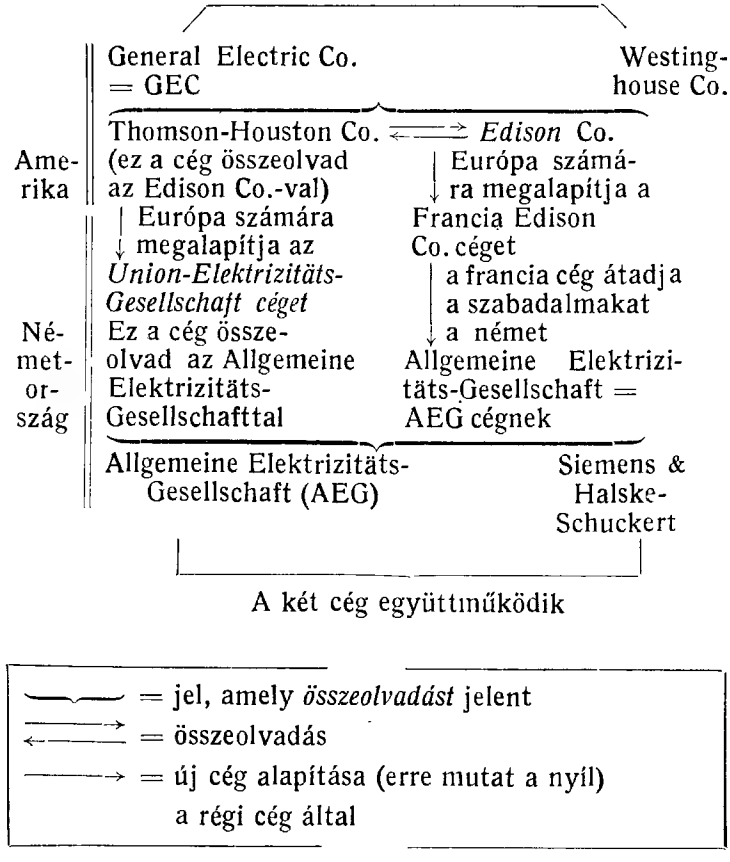

⌒ = jel, amely *összeolvadást* jelent
⟶⟵ = összeolvadás
⟶ = új cég alapítása (erre mutat a nyíl) a régi cég által

NB ... „más, tőlük (AEG és GEC) *teljesen* független elektromos társaság nincs a földön“ (474. old.)...**

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 256. old. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott. — *Szerk.*

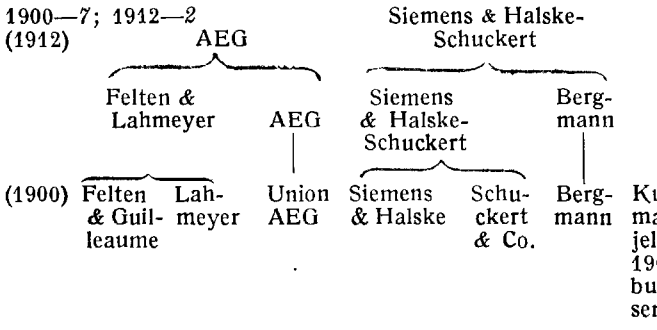

EMISSZIÓS STATISZTIKA

9) NB *N B.* „Ez a statisztika — *a szokásos emissziós statisztikától eltérően*—nem az egyes országokban kibocsátott értékpapírokat öleli fel, hanem az illető országok NB által felvett hiteleket. Például egy Londonban és Párizsban elhelyezett orosz kölcsön nem Angliánál és Franciaországnál, hanem Oroszországnál jelentkezik."

Conrad-féle „Volkswirtschaftliche Chronik" (1913. 783. old.)
Emissziók összege
az 1883—1912. évekre

(milliárd márka)

1883 — 3,4	1893 — 4,9	1903 — 14,8
4,0	14,4	11,7
2,7	5,3	15,5
5,4	13,5	21,5
4,1	7,8	12,4
6,4	8,5	17,2
10,3	9,2	19,9
6,6	9,6	21,4
6,2	8,0	15,8
1892 — 2,0	1902 — 17,8	1912 — 16,4
Σ =51,1	99,0	166,6
(tőlem)		

Emissziók összege

53,0

Ez a végösszeg világviszonylatban.
Országok szerint
782. old. 1910., 1911.
és 1912. évre
Összeg e három évre

	milliárd márka
Németország és gyarmatai	7,2
Anglia és gyarmatai	5,2
+ Dél-Afrika	0,4
+ Kanada	3,0
Σ (tőlem)	8,6

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 255. old. — *Szerk.*

		milliárd márka
	Amerikai Egyesült Államok	10,6
(Egyiptommal együtt)	Anglia és gyarmatai	8,8
	Németország és gyarmatai	7,2
(Marokkóval együtt)	Franciaország és gyarmatai	4,9
		29,5*
	Oroszország	3,2
	Ausztria—Magyarország	2,1
	Belgium és gyarmatai	1,3
	Japán	1,7
		8,3

Az én **összesítésem:**

4 nagy ország	29,5
4 másodrendű	8,3
Amerika többi részei	7,0
14 európai ország	4,91
Kína + Perzsia	0,7
	50,41

Franciaország és gyarmatai	4,8	
Ausztria—Magyarország	2,1	
Oroszország	3,2	
Belgium	1,0	
— Kongója	0,3	
Σ (tőlem)	1,3	
Hollandia és gyarmatai	0,6	
Luxemburg	0,01	
Spanyolország	0,6	
Portugália és gyarmatai	0,1	
Dánia	0,2	
Svédország	0,1	Σ =
Norvégia	0,1	4,91
Svájc	0,7	
Olaszország	0,7	
Románia	0,4	
Bulgária	0,1	
Szerbia	0,2	
Görögország	0,5	
Törökország	0,6	
Amerikai Egyesült Államok	10,6	
Amerika többi részei	7,0	
Egyiptom	0,2	
Marokkó	0,1	10,3**
Kína	0,6	
Japán	1,7	
Perzsia	0,1	
ΣΣ =	52,2	

	16,4
	15,8
	21,4
s a pontos ΣΣ =	53,6

* Így a kéziratban. — *Szerk.*
** Így a kéziratban. — *Szerk.*

10) Az irodalomból NB:
Harms-féle „*Weltwirtschaftliches Archiv*“ (eddig 6 kötet jelent meg).

Összesítés (tőlem) a Conrad-féle „*Volkswirtschaftliche Chronik*“ nyomán.

A kartellek statisztikájához: a *kartellek száma:* ((Németországban)) (903—906. old.)

	újonnan alapított	meghosszabbított vagy kiszélesített	felosztalatott	az én számításaim az **esetek** növekedése, ill. csökkenése
1913	38	34	15	+72—15 = 57
1914	31	38	6	+69— 6 = 63

RIESSER: DIE DEUTSCHEN GROSSBANKEN UND IHRE KONZENTRATION

1) *Dr. Riesser:* Die deutschen Grossbanken und ihre Konzentration im Zusammenhange mit der Entwicklung der Gesamtwirtschaft in Deutschland. *3.* kiad. *Jéna 1910.*
(Egyes számadatok, de nem mind, kiegészítve az *1912.* évi *4.* kiadás nyomán.)

Németország elektromos ipara 1900 előtt (az *1900. évi válság* előtt, amelyet jelentős mértékben az *elektromos* ipar *túltermelése* készített elő) (Riesser, *3. kiad.* 542. és köv. old.)*:

7 csoport (27 (sic!!) különálló társasággal):

Az egyes csoportok *mögött* álló bankok száma			
	11—	I. Siemens & Halske csoport (4 társaság)	← 1903 összeolvadás: Siemens-Schuckert csoport
Érdekközösség 1902/03. Fuzió *1904*	8—	II. AEG csoport (4 társaság)	
	8—	III. Schuckert csoport (4 társaság)	←

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 255. old. — *Szerk.*

1908 „Kooperáció“ — megalakul az Elektro-Treuhand-Gesellschaft 30 millió márka tőkével

6— IV. Union-Elektrizitäts-Gesellschaft csoport (2 társaság)

9— V. Helios csoport („felszámolásra kerül“: 582. old., *4.* kiadás) (5 társaság)

8— VI. Lahmeyer csoport — 1910-ben a részvények többsége az AEG kezében (4. kiad. 583. old.) (2 társaság)

8—VII. Kummer csoport — 1900-ban megbukott (7 társaság)

sok az ismétlés 7 csoport

[A társaságok száma = 28, nem pedig 27, ahogy Riesser mondja, 542. old.(4. kiad. *582.* old.) Az 568. oldalon ő is megállapítja: 28 társaság]

A koncentrációs folyamat eredménye (**568.** és köv. old.)

Most 2	„Iparágaink közül a legmodernebb“ az *elektrotechnikai* ipar... *7* csoport, összesen 28 társasággal, amelyek konszernekbe tartoznak...
2	*Vegy* ipar... *2* fő csoport (lásd alább)
2	*Bányaipar* — 2 szindikátus (Stahlwerksverband, Rheinisch-Westfälisches Kohlensyndikat)...
2	*Tengeri hajózás* — *2* társaság (Hamburg-Amerikanische-Packetfahrt-Aktiengesellschaft (Hapag) és Norddeutscher Lloyd, amelyeket „egy csomó egyezmény köt össze egymással és egy angol—amerikai trösztel“)...
5	*Bankszakma* — *5* csoport („összesen *41* bankot ölel fel, amelyek konszernekbe tartoznak“)
13	
Összesítés tőlem	18 csoport, összesítés tőlem

A nagybankok és a vidéki bankok érdekközösségeinek *számbeli* növekedése. (505. old.)

A koncentráció növekedése (542. old. a 4. kiadásban):

1881— 1	1908—32 (41)
1895— 2	1911—26 (46)
1902—16	

---

2) (Riesser, 547. és köv. old.)

Németország vegyipara

(koncentráció)*

				Az én számításaim részvénytőke
I	Farbwerke, azelőtt Meister, Lucius & Brüning Majna-*Höchst*-ben (részvénytőke — 20 millió márka, kötelezvénytőke — 10 millió márka)	(„Kettes szövetség") 1904 „közösség" részvénycsere részvétel igazgatóságban	(„Hármas szövetség") 1908 (részvénycsere)	20
	Leopold Cassella & Co. Majna-Frankfurt (részvénytőke — 20 millió márka, kötelezvénytőke — 10 millió márka)			20
	Kalle & Co (Rajna-Biebrichben) (3,2)			3
				43
II	Badische Anilin- und Sodafabrik Ludwigshafenben (részvénytőke 21 millió márka)	1904 közösség	1905 „hármas szövetség"	21
	Farbenfabrik, azelőtt Friedrich Bayer & Co. Elberfeldben (21 millió márka)			21
	Aktiengesellschaft für Anilinfabrikation Treptowban Berlin mellett (részvénytőke 9 millió márka)			9
				51

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 210—211. old. — *Szerk.*

Az I. és a II. csoport között máris megkezdődött a „közeledés“ az árakra stb. vonatkozó „egyezmények“ formájában

43%
43%
14%
100%
profit

560. és köv. old.: „Bányaipar“.

2 család: *August Thyssen* és *Hugo Stinnes*. Óriási szerepük (a szénbányászatban és a vasiparban), ennek növekedése.

...„A Gelsenkirchener Bergwerks-Aktiengesellschaft, az Aachener Hüttenverein Rote Erde és a Thyssen-féle Schalker Gruben- und Hüttenverein között 1905. I. 1-én létrejött érdekközösséggel olyan lépés történt, amely egyrészt több egymással konkurráló bankot, — nevezetesen a Disconto-Gesellschaftot, a Deutsche Bankot, a Dresdner Bankot és az A. Schaaffhausenscher Bankvereint — egy közös vállalatban egyesített, de ugyanakkor Hugo Stinnes és August Thyssen hatalmát is növelte, akik mint tagok bekerültek az érdekközösség »közös bizottságába«.“ (563. old.) (4. kiad. 603. old.)

(577. old.) idem 4. kiad. 624. old. *(3*

1882—28 bank > 50 alkalmazottal: 2 697 alkalmazott
— 11,8%-a létszámuknak
1895—66 » » » 7 802 alkalmazott
— 21,6%-a létszámuknak

+189,3% { 5 alkalmazottig +59,9%
6—50 alkalmazott +34,5% }

1907 valószínűleg 1/3

Deutsche Bank 1907 — 4 439 bankalkalmazott (578. old.)
1908 — 4 860

„A *6* berlini nagybank tisztviselőinek száma 1910 végén becslésem szerint *18 000* körül mozgott." (4. kiad. 625. old.)

Riesser könyvének végén polémia a szocialisták ellen, kincstári tömjénezés és a harmónia dicsőítése *(Riesser általában i l y e n).*

{ha-ha!!} A megjövendölt társadalmasítás, mint mondja, szintén „nem valósult meg". (585. old.)

---

582. old. (4. kiad. 629. old.):

„A bankok és a tőzsde" (Riesser kiemelései):

„Ami a koncentrációs folyamatnak a *tőzsde* funkcióira és alakulására gyakorolt hatását illeti, tény az, hogy a nagybankok, mivel náluk összefutnak a megbízások, a vásárlási és eladási megbízások *kompenzálása* útján bizonyos fokig *átveszik* a *tőzsde funkcióit*, s e megbízásoknak csupán a *nem* kompenzálható részét viszik a tőzsdére. Ugyanez a helyzet mind az értékpapír-kereskedelem terén, vagyis a *tőkepiacon*, mind a leszámítolási forgalom terén, vagyis a *pénzpiacon*.

Ebből adódik, hogy már a tőzsde-törvényhozással is erősen dezorganizált *tőzsde* egyre nagyobb mértékben veszti el a helyes áralakuláshoz elengedhetetlen jelentős mennyiségű értékpapírokat, s így *még jobban legyengül*, ennek pedig, éppen kritikus időkben, fölöttébb aggasztó következményei lehetnek, amint azt súlyos példák máris bebizonyították *(m e g j e g y z é s:* a legújabb időkből itt elég az orosz—japán háború kitörésének napjára utalnunk).

> Ennek folytán a tőzsde egyre inkább elveszti azt az egész gazdaság és az értékpapírforgalom szempontjából elengedhetetlen tulajdonságát, hogy a nála összefutó gazdasági mozgásoknak ne csak a legpontosabb *mérőeszköze*, hanem »majdnem automatikusan működő *szabályozója* is legyen«* *(m e g j e g y z é s.* Idézetek Riesser „Die Notwendigkeit

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 226. old. — *Szerk.*

einer Revision des Börsengesetzes" című munkájából; Berlin 1901), s így egyre kevésbé van abban a helyzetben, hogy »a legtöbb állam, község, részvénytársaság és testület hitelképességéről és igazgatási módszereiről kialakult közvéleményt az árfolyam ingadozásaival egyrészt kifejezésre juttassa«, és másrészt ellenőrizze. (4 NB

Ily módon a tőzsdei *árképzés és árfolyamjegyzés*, mely utóbbi régebben, amennyiben ez egyáltalán elérhető, csalhatatlan képet adott az »egyébként sehol ilyen megbízhatóan össze nem foglalt és összességükben sehol ilyen világosan fel nem ismerhető gazdasági folyamatokról«, tehát éppen a *keresletről* és a *kínálatról*, most szükségképpen veszít mind pontosság, mind pedig állandóság és megbízhatóság tekintetében, s ez a közérdek szempontjából igen sajnálatos.

Emellett félő, hogy ezen az úton, amely egyre inkább feltételezi a *közvetítő szervek* (tőzsdei alkuszok stb.) *kikapcsolását*, idővel egyre jobban kiéleződő *ellentét* támadhat *a bankok és a tőzsde között*, ami ugyancsak nagyon aggasztó volna. S ez az ellentét nemcsak a bankok és a tőzsdén érdekelt más körök viszonyában már eddig is megmutatkozó bizonyos feszültségben jutna kifejezésre, hanem a tőzsde legsajátosabb területén, az árképzés terén is.

A bank és a tőzsde fogalmát, amelyet a szakavatottak közül egyesek, persze egészen helytelenül, tökéletesen azonos jelentésű fogalmaknak tüntetnek fel (*megjegyzés:* ezt teszi például *Eschenbach* a „Schriften des Vereins für Sozialpolitik" 1903. szeptember 16-i füzetében (CXIII. füz.)), mások ma ténylegesen már szöges ellentétekként határozzák meg (megjegyzés, vö. *Ernst Loeb* a „Nationalzeitung" 1904. IV. 18-i, 244. számában), ami ugyanolyan helytelen." (583. old.) (4. kiad. 630. old.)

4 bis) *Riesser* (3. kiad. 1910), 499. old.:

2 bis A legnagyobb (1908-ban) bankok banktőkéjének növekedése:

Németország*	1870	1908	1911
1. Deutsche Bank	15	200	200
2. Dresdner Bank	9,6	180	200
3. Disconto-Gesellschaft	30	170	200
4. Darmstädter Bank	25,8	154	160
Σ (millió márka)	80,4	704	
Schaaffhausenscher Bankverein	15,6	145	145
Berliner Handelsgesellschaft	16,8	110	110
ΣΣ =	112,8	959	1 015

Franciaország	1870		1908
1. Crédit Lyonnais	20	—	250
2. Comptoir National	50	—	150
3. Crédit Industriel	15	—	100
4. Société Générale	60	—	300
Σ (millió frank)	145	—	800
= millió márka	116	—	640

3 legnagyobb bank: Németország: 54,6— 550 (márka)
Franciaország: 130 — 700 (frank)
(104 — 560 (márka))

2 legnagyobb bank: Németország: 24,6— 380 (márka)
Franciaország: 80 — 550 frank
(64) (440)

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 222. old. — *Szerk.*

367. old. | idem 398. old.

Beérkező és kimenő levelek (száma)*:

1852	6 135	6 292	
1870	85 800	87 513	(Disconto-
1880	204 877	208 240	Gesellschaft)
1890	341 318	452 166	{ berlini
1900	533 102	626 043 (darab)	{ nagybank }

Riesser, 3. kiad. 693. old. (VIII. melléklet) (4. kiad. *(5* 745. old.):

A koncentráció menete az egyes nagybankokban és bankkonszernekben

N y o l c berlini nagybanknál**:

.... év végén	Kirendeltség (központ és fiókok) Németországban		Letéti pénztárak és pénzváltók		Betéti pénztárak (bankügyletek)		Állandó részesedés német részvénybankokban		Intézetek száma
	#		#		#		#		
1895	16	18(5)	14	23(12)	11	13(—)	1	2(—)	42	56(17)
1896	18	20(5)	18	27(12)	11	14(—)	1	2(—)	48	63(17)
1900	21	25(5)	40	53(17)	11	12(—)	8	9(5)	80	99(27)
1902	29	33(7)	72	87(35)	10	11(—)	16	16(5)	127	147(47)
1905	42	46(8)	110	149(44)	8	12 (1)	34	34(11)	194	241(64)
1908	—	69(10)	—	264(73)	—	12 (2)	—	97(31)	—	442(116)
1911	104	104(9)	276	276(93)	7	7 (2)	63	63(15)	450	450(119)

4. kiadás 747. old.

[NB a 3. kiadásban *8* bankról van szó, a 4.-ben *6*-ról.]

Számadatok a *4.* kiadásból, *745.* old. *(6* bankra vonatkozólag: Darmstädter Bank, Berliner Handelsgesellschaft, Deutsche Bank, Disconto-Gesellschaft, Dresdner Bank és Schaaffhausenscher Bankverein).

(z á r ó j e l b e n a* Deutsche Bank *a d a t a i)

* Lásd ugyanott, 221. old. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott, 220. old. — *Szerk.*

NB Deutsche Bank. **Forgalom:**

1870	1875	1885	1895	1905	1908	1911
239 millió	5,5 milliárd	15,1 milliárd	37,9 milliárd	77,2 milliárd	94,5 milliárd	112,1 milliárd

Ehhez a *8* bankhoz tartozik, először is, **öt** olyan bank, amely „csoportokat" alkot: Darmstädter Bank (Bank für Handel und Industrie), Deutsche Bank, Disconto-Gesellschaft, Dresdner Bank és Schaaffhausenscher Bankverein, — ezen kívül még a következő *három* bank: Berliner Handelsgesellschaft, Commerz- und Disconto-Bank, Nationalbank für Deutschland.

Íme az 5 (öt) banknak ezek a „csoportjai" [„érdekközösségek"] és azok „tőkeereje" *(484.* és köv. old.): [Lásd a 348. oldalon levő táblázatot. — *Szerk.*]

6) Angliában 1899-ben 12 bank volt *100* és > kirendeltséggel; együttvéve *2304* kirendeltségük („Niederlassung") volt.

Angliában 1901-ben 21 bank volt *100* és > kirendeltséggel; együttvéve *6672* kirendeltségük volt (521. old.) (558. old.).

NB

„Egyetlen egy banknak, a London City and Midland Banknak 1905 elején *447* fiókja volt, vagyis 257 fiókkal *több*, mint a berlini nagybankoknak az *1904* végén hozzájuk csatolt *52* vidéki bankkal együtt; 1907. XII. 31-én (#) az »Economist« szerint az angol részvénybankok — amelyek száma (leszámítva a gyarmati és a külföldi bankokat) akkor mindössze 74-re rúgott, s ezek közül 35-nek bankjegykibocsátási joga is volt — nem kevesebbel, mint *6809* fiókkal és alfiókkal rendelkeztek." (522. old.)

Folytatás *Riesserből* **(13**

(#) A 4. kiadásban (558. old.): „1908. december 31-én Nagy-Britannia és Írország letéti bankjai, amelyek száma akkor 63-ra rúgott, nem kevesebb, mint *6 8 0 1* fiókkal és alfiókkal rendelkeztek. 1910 végén a fiókok száma *7 1 5 1*. Ugyanakkor Anglia és Wales *négy* bankjának egyenként több mint *4 0 0* fiókja van, nevezetesen:

London City and Midland Bank	689	(315	1900-ban)
Lloyds Bank	589	(311	» »)
Barclay & Co	497	(269	» »)
Capital and Counties Bank	447	(185	» »)

További négy banknak egyenként több mint 200 fiókja és 11 banknak (a skótokat és íreket is beleszámítva 20 banknak) egyenként több mint 100 fiókja van." (559. old.)*

Franciaországban az ügynökségek és fiókok száma **(6** (522. old.) (559. old.):

Bankok:	1894 Párizsban és külvárosaiban	1894 vidéken	1908 Párizsban és külvárosaiban	1908 vidéken	Külföldön (és Algériában)
Crédit Lyonnais	27	96	62	175	20
Comptoir d'Escompte	15	24	49	150	—
Société Générale	37	141	88	637	2

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 220. old. — *Szerk.*

			bankok	(520. old.)	Millió márka		Millió	Felszívott magán-bankok	Felszívott bankok
1. csoport	D. B.	Deutsche Bank	12	929,5	1 266,4[1])	786,8	1 045,4[1])	31	21
2. »	D. G.	Disconto-Gesellschaft	6		662,6	—	564,7	23	8
3. »	Dr. B.	Dresdner Bank	8		321,3	—	285,7	7	1
4. »	S. BV.	Schaaffhausenscher Bankverein ....,.	4		209,9	—	278,5	11	6
5. »	Dm. B. saját rövidítéseim	Darmstädter Bank (= Bank für Handel und Industrie) ..	5		2 30,6	—	297,4	17	7
= 5			35		2 720,7	— ΣΣ	2 471,7	89*	43
					{2 3/4 milliárd}		vagyis csaknem 2 1/2 *milliárd* márka	500. old.	

NB: Ennyi *csak* a részvénytőkét és a tartalékokat, vagyis csak a *saját* pénztszámítva, *figyelmen kívül hagyva* az *idegen* pénzeket.

[1]) A „baráti bankok“ hozzászámításával.

* Az eredmény — „89 magánbank“ a kéziratban a „konszernbe tömörült bankokra“ vonatkozó táblázatnak ugyanezzel a számadatával (lásd ebben a kötetben 349. old.) nyíllal van összekapcsolva. — *Szerk.*

537. old.

1911. IX. 30-án

Elnyelt

	magán-bankok	bankok
Dm. B.	— 8	— 3
D. B.	— 45	— 30
D. G.	— 61	— 11
Dr. B.	— 2	— 1
	116	45

697. old.

az öt csoport konszernjeibe tartozó *41* bank

A konszernbe tömörült bankoknál (szám szerint 41), amelyek az öt nagybank 5 csoportjába tartoznak, 1908. XII. 31-én volt:

		1911. X. 1.-én
fiókintézet	241	— 285
ügynökség	325	— 377
kirendeltség	18	— 21
letéti pénztár	102	— 126
elnyelt magánbank	89	— 116
elnyelt bank	43	— 45
érdekközösség részvények birtoklása és részvénycsere révén	16	— 20

Összesen pedig valamennyi nagybank és azok konszernjei 1908. XII. 31-ig — — 164 magánbankot + 60 bankot nyeltek el, *NB.* (500. old.)

A „VII. sz. Melléklet"-ben (666. és köv. old.) fel vannak sorolva a nagybankok „konszernjeibe" tartozó társaságok és bankok. Ebből kiválasztom a **külföldi** bankokat:

Övezet (a fiók székhelye szerint)	(Fiókok száma)	A bank székhelye	A bank neve	Tőke *millió* márka (stb.)	*Mely berlini nagybankok* alapították vagy vesznek részt benne
	(—)	Amszterdam	— Amsterdam'sche Bank	— 6 forint	— Darmstädter Bank
Kína, Japán, India stb.	(12)	Sanghái	— Deutsch-Asiatische Bank	— 7,5 tael	— Darmstädter Bank + Berliner Handelsgesellschaft + Deutsche Bank + Disconto-Gesellschaft + Dresdner Bank + Schaaffhausenscher Bankverein
Olaszország	(33)	Milánó	— Banca Commerciale Italiana	— 105 lira	— Darmstädter Bank + Berliner Handelsgesellschaft + Deutsche Bank + Disconto-Gesellschaft + Dresdner Bank

(?Belgium)	(—)	Brüsszel	— Banque Internationale de Bruxelles	— 25 frank	— Darmstädter Bank + Berliner Handelsgesellschaft + Disconto-Gesellschaft + Schaaffhausenscher Bankverein
(?Anglia)	(—)	London	— Bankers Trading Syndicate	— 0,1 £	— Darmstädter Bank
Románia	(—)	Bukarest	— Banca „Marmorosch Blank"	— 10 lei	— Darmstädter Bank + Berliner Handelsgesellschaft
(?Amerika)	(—)	?	— Amerika-Bank	— 25 márka	— Darmstädter Bank
(?Anglia)	(—)	London	— London and Hanseatic Bank	— 0,4 £	— Commerz- und Disconto-Bank
(Dél-Amerika etc.)	(22)	Berlin	— Deutsche Überseeische Bank	— 20 márka	— Deutsche Bank
Kelet-Afrika	(?)	Berlin	— Aktiengesellschaft für Überseeische Bauunternehmungen	— 2 márka	— Deutsche Bank
Közép-Amerika	(?)	Berlin	— Zentralamerika-Bank	— 10 márka	— Deutsche Bank
Mexikó	(?)	Mexikó	— Mexikanische Bank für Handel und Industrie	— 16 peso	— Deutsche Bank
Polinézia	(?)	Hamburg	— Deutsche Handels- und Plantagengesellschaft der Südseeinseln	— $2^3/_4$ márka	— Disconto-Gesellschaft
Új-Guinea	(?)	(?)	— Neu-Guinea-Kompagnie	— 6 márka	— Disconto-Gesellschaft

folytatás

Övezet (a fiók székhelye szerint)	(Fiókok száma)	A bank székhelye	A bank neve	Tőke *millió* márka (stb.)	*Melyik berlini nagybankok* alapították vagy vesznek részt benne
Brazília	(5)	Hamburg	— Brasilianische Bank für Deutschland	— 10 márka	— Disconto-Gesellschaft
Chile és Közép-Amerika	(9)	Hamburg	— Bank für Chile und Deutschland	— 10 márka	— Disconto-Gesellschaft
Románia	(2)	Bukarest	— Banca Generala Romana	— 10 lei	— Disconto-Gesellschaft
Belgium	(?)	Antwerpen	— Compagnie Commerciale Belge	— 5 frank	— Disconto-Gesellschaft
Német Afrika	(15)	(?)	— Deutsch-Afrika Bank	— 1 márka	— Disconto-Gesellschaft
Bulgária	(?)	Szófia	— Banque de Crédit	— 3 léva	— Disconto-Gesellschaft
Német Nyugat-Afrika	(4)	Berlin	— Deutsch-Westafrikanische Bank	— 1 márka	— Dresdner Bank
Kisázsia, Törökország, Szaloniki stb.	(12)	Berlin	— Deutsche Orientalbank	— 16 márka	— Dresdner Bank + Nationalbank + Schaaffhausenscher Bankverein
Dél-Amerika	(3)	Berlin	— Deutsch-Südamerikanische Bank	— 20 márka	— Dresdner Bank + Schaaffhausenscher Bankverein

Ami a **gyarmati** *bankokat* illeti (csaknem valamenynyit nagy berlini bankok alapították), az eredmény Riessernél a következő (1910-re vonatkozó kiegészítések a 4. kiadás alapján, *375.* old.*): *(7*

„A kilencvenes évek végén csak *4 német tengeren túli* bank volt; 1903-ban 6 ilyen bank volt 32 kirendeltséggel és *1906* elején már legalább 100 millió márkával rendelkező *13* banknak körülbelül *70* kirendeltsége volt.

Ez azonban viszonylag elég jelentéktelen eredmény más államok e téren elért eredményeihez képest: *Angliának* például már 1904-ben *32* (1910 : 36) gyarmati bankja volt londoni székhellyel és *2 104* (1910 : 3 358) a gyarmatokon, valamint *18* (1907 : *30*) (1910 : 36) egyéb angol külföldi bankja *175* (2 091) kirendeltséggel. *Franciaországnak* már 1904/05-ben 18 gyarmati és külföldi bankja volt *104* kirendeltséggel; *Hollandiának:* 16 tengeren túli bankja *68* kirendeltséggel." (346. old.) NB

	1910	1904	
Tehát:	Németország	13— 70	
72—5 449	Anglia	50—2 279	NB
	Franciaország	18— 104	
	Hollandia	16— 68**	

Az első szám = a gyarmati és általában a külföldi bankok száma; a második — fiókjaik (illetve a gyarmatokon levő egyes bankok) száma.

---

* Itt a szövegbe beleillesztve kerek zárójelben közöljük azokat a kiegészítéseket, amelyeket Lenin a könyv 4. kiadása (375. old.) alapján tett, s amelyeket a kéziratban a sorok között a megfelelő számadatok alá vagy fölé írt be. — *Szerk.*

** Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 253. old. — *Szerk.*

A bankok és az ipari vállalatok kapcsolatának kérdéséhez (383. old.)
(Jeidels nyomán) (1895—1903)

Az ipari emissziók száma évek szerint				Ipari emissziók száma	Azon társaságok száma, amelyeknek az emissziókat végezték		A bankok ipari pénztárai (284. old.)		(463. old.) Nagyiparosok száma a bankok felügyelő bizottságaiban[1])	
413. old.	307. old. Σ 7 évre				414. old.		306. old.			
1895—1910	1904—1910	Saját rövidítéseim			1895—1910		(1903/04)	(1911)	(1908) (501. old.)	(1910)
424	204—	Dr. B.	Dresdner Bank ...	—220	—181	—368	—191	—504	—11	— 8
361	174—	S. BV.	Schaaffhausenscher Bankverein	—187	—207	—364	—211	—290	—19	—17
312	142—	B. HG.	Berliner Handelsgesellschaft	—170	—149	—281	— 95	—153	—15	—13
302	151—	D. G.	Disconto-Gesellschaft	—151	—154	—290	—111	—362	— 4	— 2
456	306—	D. B.	Deutsche Bank ...	—150	—139	—419	—250	—488	— 4	— 5
314	166—	Dm. B.	Darmstädter Bank	—148	—140	—285	—161	—313	— 4	— 6*

[1]) Köztük a *Krupp* cég igazgatója (Dr. B.); a *Hapag* és a *Norddeutscher Lloyd*, valamint a Gelsenkirchener Bergwerks-A. G. igazgatói (D. Ges.), a *Hibernie;* a *Harpener* Bergbau-A. G., az *Oberschlesische* Eisenindustrie-A. G. és más cégek (B. H. Ges.) stb. igazgatói.

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 228. old. — *Szerk.*

(Nyilvánvalóan nem teljes adatok) A nagybankok által alapított tengeren túli bankok száma (felsorolás *Riesser-nél*, 327. és köv. old.) (354. és köv. old.)

Σ		D.B.	D.G.	Dr.B.	Dm. B.	B. HG.	S. BV.	N.B. f. D.	Összesen
11	1880—89	3	3	1	1	1	1	1	11
22	1890—99	4	6	2	2	2	4	2	22
24	1900—04	3	3	1	—	—	—	1	8
	1905, 1906—08	2	3	5	1	1	3	1	16

nem a teljes évtized, 1908—09-ig

R. E. *May* („Schmoller's Jahrbuch“, 1899. 271. és köv. old.) (83. old.) a nemzeti jövedelem megoszlása Németországban			(82. old.) Rheinbaben pénzügyminiszter adatai Poroszország 1908			(99—100. old.) Németországban	
(Lakosság) fő (millió)	Jövedelem milliárd márka		millió fő	%	millió márka *adó*	%	Részvénytársaságok száma	Tőkéjük milliárd márka
900 márkáig	$18^1/_3$	$12^3/_4$	1,79 = 47,22		0			
900—3000	$3^2/_3$	$6^1/_2$	16,2 = 42,54		83,7 = 34,26		1883 — 1 311	— 3,9
> 3000	$^1/_3$	$5^3/_4$	1,9 = 5,50		66%*		1896 — 3 712	— 6,8
Σ =	$22^1/_3$	25	36,0		95,26		1900 — 5 400	— 6,8(7,8)
Kereső lakosság	NB		> 9 500 márka 0,87%-a a lakosságnak 4 3%-a az adóknak				1908 — 6 249	— 9,4

* Így Riessernél. — *Szerk.*

8) Riessernél nem táblázat, hanem felsorolás. IV. Melléklet

Azoknak az ipari és kereskedelmi *társaságoknak* a száma, amelyekben a bankoknak *felügyelő bizottsági* tagságaik vannak

Iparágak:

Bankok	Bányászat, kohászat és sóbányák	Kő- és földkitermelő ipar	Fémfeldolgozó ipar	Gép- és szerszámgyártás (1)	Vegyipar	Szappan-, olaj- stb. ipar	Textil- és bőripar	Papíripar	Farostipar	Élelmiszeripar	Kereskedelem	Biztosítás	Közlekedés	Külföldi társaságok	Építőipar	Vendéglátóipar	Gumiipar	Iparművészet	Ültetvényes társaságok	Kiállításügy	Összesen
Darmstädter Bank	9	4	2	15	3	2	5	2	1	7	24	3	9	6	—	—	—	—	—	—	
Berliner Handelsgesellschaft	18	1	8	10	4	1	—	—	—	3	16	—	9	17	1	—	—	—	—	—	
Commerz- und Discontobank	1	2	2	7	1	—	1	—	—	3	7	2	3	1	1	1	—	—	—	—	
Deutsche Bank	13	1	3	24	1	4	6	1	—	3	28	8	6	13	2	—	1	2	—	—	116
Disconto-Gesellschaft	13	2	2	8	5	2	—	—	—	1	29	2	4	21	—	—	—	—	2	1	
Dresdner Bank	10	2	3	14	1	—	2	1	—	2	29	3	11	8	—	1	—	—	—	—	
Nationalbank für Deutschland	13	4	3	18	2	3	1	—	—	7	21	1	9	6	2	—	—	4	2	—	
Schaaffhausenscher Bankverein	18	2	4	15	2	1	4	—	—	1	20	1	16	6	3	—	—	1	—	—	
Összesen	95	18	27	111	19	13	19	4	1	27	174	21	67	78	9	2	1	7	4	1	
	140		+111		+83					+174		+166			+24						= 698

(1) beleértve az *elektrotechnikai* ipart.

„A kereskedelmi minisztérium 1898-ra vonatkozó becslései szerint *Anglia bank- és más b i z o m á n y i ügyletekből* eredő össz *j ö v e d e l m e* ebben az évben 18 millió font sterlingre (azaz kb. 432 millió koronára) rúgott (399. old.) (431. old.)... Az európai kontinens tengeren túli kereskedelméből »állítólag« évente több mint 6 milliárd márkát Angliára intézvényeznek"... [4. kiad. 431. old.]

!!! Bankműveletekből jövedelem 450 millió frank

A n g l i a s z á l l í t á s b ó l e r e d ő j ö v e d e l m e évi *1 800* millió márka; *N é m e t o r s z á g é* — 200—*3 0 0* millió márka. (400. old.) (idem 432. old.)

1907-ben a banktisztviselőkre vonatkozó ankét Németországban:

válasz	1 247	cégtől	24 146	alkalmazottal
ebből	264	részvénybank	16 391	»
	708	magánbank	5 938	»
	275	szövetkezeti	1 817	»

átlagfizetés márka		összes magánalkalmazottak átlagos fizetése
20 — 39 éves	1 459 — 3 351	1 467 — 2 380
40 — 54 »	3 638 — 4 044	2 413 — 2 358
55 — 70 »	3 899 — 2 592	2 264 — 1 879

„A *z s i r ó* számlák száma az 1876. évi 3 245-ről 1908-ig (1910-ig) 24 821-re (24 982) emelkedett, de ezeket, az állami pénztárakat nem számítva, a *nagy kereskedelmi* és *ipari vállalatok* vezetik, úgyhogy a Birodalmi Bank zsiróforgalma mindeddig megtar-

NB

totta *némileg plutokratikus jellegét.*" (122. old.) (231. old.)

1907-ben az egy számlára jutó átlagos összeg (a Birodalmi Bank zsíróforgalma) = 24 116 márka. Forgalom = = 260,6 *milliárd* márka, 354,1 — 1910-ben. (132. old.) Postai csekkforgalom (1909) = 23 847 számlatulajdonos, 49 853 — 1910-ben, s ezek vagyona = 94 millió márka. (132. old.)

Elszámolások összege az elszámolóhelyeken (123. old.)
(milliárd márka)

Németországban a szerző szerint fejlettebb a zsíróforgalom, de kevésbé fejlett a csekkforgalom és a csekkek kölcsönös elszámolása

	1884	1908	1910
Németország	12,1	45,9	54,3
Franciaország	3,3	21,3	23,7
Anglia	118,5	260,1	299
Egyesült Államok	143,2	366,2	422

Összforgalom Németország Birodalmi Bankjánál
1908 = *305*$^1/_4$ milliárd márka
1910 — 354,1

Kartellek száma Németországban 1896-ban kb. 250
(137. old.) 1905-ben — — 385
(149. old.)

ezekben mintegy 12 000 üzem vesz részt*

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 208. old. — *Szerk.*

Letétek (valamennyi banknál) és *takarékbetétek milliárd* márkában (162—163. old.)

takarékbetétekkel együtt	Németország 9 1900	körülbelül	10	
	13 1906		15,5	
	1909—15½			
Anglia	(1903—05)	— —	10,5	
Egyesült Államok	(1905)	— —	47	(59 1909-ben)
Franciaország (csak bankletét 1905) ...		— —	4	
Németország (csak bankletét)	1900	— —	1	
	1906	— —	2,5	
Anglia (csak bankletét 1905)		— —	6,25	
Egyesült Államok (csak bankletét)		— —	15	

NB. „A fenti szembeállításból kitűnik, hogy a német letétek még ma sem nyomnak sokat a latban Angliáéihoz és az Egyesült Államokéihoz viszonyítva, s hasonlóképpen, úgy látszik, a franciákhoz viszonyítva is elég jelentős mértékben elmaradnak." (164. old.) (idem 177. old.)

Riesser 354. old. (384. old.): *(9*

„Az előző korszak (1848—1870) nem éppen lassú haladása körülbelül úgy viszonylik ahhoz a gyorsasághoz, amellyel Németország egész gazdasága és vele együtt a német bankszakma ebben az időszakban (1870—1905) előrehaladt, mint a Német-Római Birodalom postakocsijának gyorsasága a mai gépkocsi gyorsaságához, amelynek száguldása...néha a békésen haladó gyalogjárót éppúgy veszélyezteti, mint magukat a benne ülőket"...* NB

S nyomban ez után, már a következő mondatban *Riesser*, ez a közönséges burzsoá (aki szellemében velejéig nyárspolgár) és a pénzeszsákot kiszolgáló lakáj a „közbiztonság" és az „igazi haladás" zálogát a vezető *„legnagyobb erényében"*: a *mértéktartásban* látja!!!

* Lásd ugyanott, 313. old. — *Szerk.*

A következő oldalon pedig (355. old. — 385. old.) elismeri, hogy a bankok ... „olyan vállalatok, amelyek feladataikat és fejlődésüket tekintve »*nem tisztán magángazdasági jellegűek*«[1], hanem egyre jobban kinőnek *a tisztán magángazdasági szabályozás köréből*"*.

[1] Riessernek az 1902. szeptember 19-én és 20-án Majna-Frankfurtban lezajlott első országos német bankkongreszszus elnökeként mondott beszédéből.

Ám ez a beismerés nem gátolja e burzsoá idiótát abban, hogy ezt írja:

10) !! ha-ha!! „megcáfolta"...

„A koncentrációs folyamat másik, a szocialisták által megjövendölt következménye, mármint hogy ez végső soron a *termelési eszközök társadalmasításához* vezet, amit ők kívánatosnak és a »jövő államában« okvetlenül megvalósítandónak tartanak. Németországban nem jött létre és a jövőben is aligha fog létrejönni."** (585. old.) (633. old.)

(**Egyedül** a Deutsche Bank *forgalma 94 1/2 milliárd* márka (361. old.) (112,1 milliárd 1910-ben, 391. old.), kapcsolatban áll egy 12 bankból álló csoporttal, *1 milliárd* márka tőkével rendelkezik — ennek a csoportnak és a „baráti" bankoknak a tőkéje —, elnyelt *52* bankot, 116 kirendeltsége, pénztára stb. van Németországban, tagsággal rendelkezik *120* kereskedelmi és ipari társaság felügyelő bizottságában stb. S ez *nem* „társadalmasítás"!!!!!!)

Deutsche Bank:

Saját tőke	=	200 millió + 100 millió tartalék
forgalom	=	94 1/2 milliárd márka
bruttó nyereség	=	55 millió márka (1908) (352. old.)
	=	62,9 » » (1910) (382. old.)

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 314. old. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott, 315. old. — *Szerk.*

A **Deutsche Bank** banktisztviselőinek száma *4 8 6 0* (1908) — *5 7 8.* old. ((1895-ben 50 és > tisztviselőt foglalkoztató *6 6* banknak 7 802 tisztviselője volt, ibidem))

A kereskedelmi flottáról és annak németországi fejlődéséről szólva, a 114. és a köv. oldalakon, Riesser a következőket állapítja meg:

HAPAG (Hamburg—Amerika), tőke (1908) 125 millió márka (+ 76 millió kötvényekben), 162 gőzhajó (értékük 185,9 millió márka).

Norddeutscher Lloyd, tőke (1908) 125 millió márka (+ 76 millió kötvényekben), 127 gőzhajó (értékük 189,1 millió márka). 125+76 = 201.

„Ez a két társaság *1 9 0 2 / 0 3 - b a n* lényegében azonos értelmű szerződést kötött az amerikai bankárok és hajótulajdonosok által 1903. I. 1-én 120 millió dollár (= 480 millió márka) tőkével alapított, s kilenc amerikai és angol vonalat felölelő *International Mercantile Marine Co.-val.*“ (115. old.) Ez az úgynevezett *Morgan tröszt.*

A szerződés tartalma: a nyereség felosztása és a **világ felosztása** (a német társaságok lemondtak az angol—amerikai szállítási ügyletekről; megegyeztek arra vonatkozólag, hogy ki mely kikötőkbe fut be etc. etc.). *Közös felügyelő bizottságot* alakítottak. A szerződés 20 évre szól (felmondási idő 1 év). Háború esetén hatályát veszti (116. old. alul) (125. old. a 4. kiad.-ban).*

S ez nem „társadalmasítás“!!

„Ami a *Reichsbankot* illeti, 1906. IX. 1-én a bank-ankétbizottságnak nyújtott adatok szerint (179. old.) a *váltóforgalmukban egyáltalában hitelképes* cégek és személyek száma egész Németországban *70 480* volt“:

---

* Lásd ugyanott, 260. old. — *Szerk.*

NB Elenyészően kevés a hitelképes

Mégpedig:

a) kereskedő és kereskedelmi társaság	29 020	= 41%
b) ipari vállalkozó és ipari társaság	21 887	= 31
c) mezőgazda és mezőgazdasági ipari és gyárüzem	9 589	= 14
d) mindenfajta szövetkezet	883	= 1
e) járadékos, kézműves és egyéb iparos	9 101	= 13
	70 480	100

194. old. idem

---

11) (Düsszeldorfi) Stahlwerkverband, 1904. III. 30-án alapították (három évre, s 1907. IV. 30-án további 5 évre meghosszabbították). Termelése 1904-ben = 7,9 millió tonna. (141. old.) (153. old.)

1904. XI. 28-án szerződést kötött a *sinexport* elosztására vonatkozólag: Anglia 53,5%, Németország 28,83%, Franciaország és Belgium 17,67% (+ Franciaország 4,8—6,4%. ΣΣ = 104,8, 106,4%). (147. old.) (159. old.)

A világ felosztása

Sínkartell — Most a *United States Steel Corporation csatlakozása* után Németország hányada = 21%

Talpfa-kartell (talpfa-export) — megoszlás:

Németország	73,45%
Franciaország	11,50%
Belgium	15,05%

---

13) „1909 februárjában megalapították az Internationaler *Zinkhüttenverbandot* is (159. old.), először 1910.

XII. 31-i határidővel, s később — úgy látszik 3 évre — meghosszabbították. Ebbe a szövetségbe (a kohók földrajzi elhelyezkedése szerint) három csoport tartozik. Az *A* csoport valamennyi német és néhány belga üzemmel, a *B* csoport 10 belga, francia és spanyol üzemmel, s a *C* csoport angol üzemekkel. Az egész európai cinktermelésből, amely 1908-ban kereken 513 ezer *tonnára* rúgott, Németországra akkor... 226,9, Belgiumra — 165, Franciaországra és Spanyolországra együtt — 55,8, Angliára 54,5 jutott. A szövetséghez tartozó üzemek az európai össztermelésnek mintegy 92%-át állították elő. NB *(14*

Az újabb egyezmények szerint a rögzített kvóták ellenére a szövetség minden tagja tetszése szerinti mennyiségben termelhet azzal a kikötéssel, hogy ha a raktári készletek bizonyos időpontokra (eredetileg 1911. III. 31-re) legalább 50 000 tonnát tesznek ki, bizonyos feltételekkel a termelés százalékos csökkentését kell majd végrehajtani a megállapított kvóták arányában.“ (4. kiad. 160. old.) NB

A bankok különösen nagy üzletek lebonyolítására cso- *(11*portokká (vagy konzorciumokká) tömörültek:

1. a) Preussenkonsortium — 1909-ben 28 bank (310. old.)
   b) Reichsanleihekonsortium — 29 » (311. old.)
   c) Rothschild csoport — 1909-ben 13 » (312. old.)
   (köztük 3 Rothschild bank, a bécsi, a londoni és a párizsi)
2. Ázsiai üzleteket lebonyolító csoport

stb.

stb.

„A *politikai előörscsatározásokat pénzügyi* téren vívják meg. Ám az időpontot, az ellenfeleket és a pénzügyi előörscsatározások végrehajtásának módját egyesegyedül a hazai külpolitika felelős vezetősége határozza meg.“ *(4 0 2.* old.) (434. old.) NB

Francia tőke Tunéziában és Marokkóban
» » Oroszországban
» » Olaszországban (a pénzügyi közeledés *révén* megindul a politikai közeledés)
német » Perzsiában (harc Anglia ellen)
az európai finánctőkék harca a kölcsönökért Kínában és Japánban
francia és angol tőke Portugáliában és Spanyolországban stb. (403. old.)*

{ Riesser könyvének 1. kiadása, előszó kelte *1905.* július 4. }

Németország *váltóforgalma* (a bélyegilleték alapján kiszámítva) az 1885. évi *12 milliárdról* 1905-ig *25½* milliárdra és 1907-ig *31,5 milliárdra* (228. old.) — *1910-ig* pedig *33,4* milliárdra emelkedett. (246. old.)

Németország nemzeti vagyona (Mulhall 1895: *150)* 130—216 milliárd (Riesser): *200* milliárd márka (76. old.) (Steinmann: *350)*.
Németország nemzeti jövedelme *25—30 milliárd* márka. (77. old.)
Franciaország: nemzeti vagyona: Mulhall (1895) — 198 milliárd márka; Foville (1902) — 161; Leroy-Beaulieu (1906) — *205*; Théry (1906) — *161*.
Nemzeti jövedelem = 20 milliárd márka (Leroy-Beaulieu). (78. old.)
Anglia — *204* milliárd márka (Giffen 1885) — 235 (Mulhall 1895), *228* (Chiozza Money 1908).
Egyesült Államok — nemzeti vagyon = *430* milliárd márka (1904, statisztikai hivatal).

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 309. old. — *Szerk.*

Németországban „a nemzet évi megtakarításaiból körülbelül 1,2 milliárd márkát, vagyis körülbelül $^1/_3$-ot fektetnek be évente értékpapírokba". (81. old.) — (86. old. *idem)*

Riesser irodalomjegyzékéből *(12*

(A különösen dícséretes vagy különösen fontos munkák *-gal jelölve)

**Walther Lotz:* Die Technik des Emissionsgeschäfts. 1890.
Alfred Lansburgh: Das deutsche Bankwesen. 1909.
* » » Die Verwaltung des Volksvermögens durch die Banken — „Die Bank". 1908.
Schumacher a bankok koncentrációjáról, „Schmoller's Jahrbuch". XXX. évf. 3. füz.
Warschauer: Zur Aufsichtsratsfrage. „Conrad's Jahrbücher". (III., XXVII. köt.)
Theodore E. Burton: Financial Crisis etc. New York 1902.
***J. W. Gilbart:* The History etc. of Banking. London 1901.
***„Schriften des Vereins für Sozialpolitik"*.
CX. köt. CIX. és más köt. (1900. évi válság.)
CXIII: „Lehren der Krisis".
W. Sombart: Die deutsche Volkswirtschaft im 19. Jahrhundert. 2. kiad. 1909.
L. Pohle: Die Entwicklung des deutschen Wirtschaftslebens im 19. Jahrhundert. 2. kiad. 1908.
A. Saucke: Hat ... der Grossbetrieb ... in der Industrie zugenommen? „Conrad's Jahrbücher". III, XXXI. köt.
v. Halle: Die deutsche Volkswirtschaft an der Jahrhundertwende. 1902.
May a nemzeti jövedelem megoszlásáról. *„Schmoller's* Jahrbuch". 1899.
**Glier:* Amerikanische Eisenindustrie. „Schmoller's Jahrbuch". *27.* évf. 3. füz.; *28.* évf.
* idem, „Conrad's Jahrbücher". XXXV. köt. **(1908)**
Ed. Wagon: Finanzielle Entwicklung deutscher Aktiengesellschaften 1870—1900. Jéna 1903.
Jenks: Die Trusts. *„Conrad's Jahrbücher"*. 3. sor. I. köt. (1891)

Voelcker: Die deutsche Eisenindustrie. „Revue économique internationale". III. 4. (1904)
Kollmann: Der Stahlwerksverband. „Die Nation". 1905. *(22.* évf.)
Waldemar Müller: Die Organisation des Kreditverkehrs in Deutschland. „Bank-Archiv". 1909. (8. évf.)
Warschauer: Physiologie der deutschen Banken. 1903.
E. Jaffé: Das englische Bankwesen. 1905.
S. Buff: Der Scheckverkehr in Deutschland. 1907.
**Ad. Weber:* Die rheinisch-westfälischen Banken und die Krisis. *1903.*
» » idem. „Schriften des Vereins für Sozialpolitik". XC. köt.
**Idem:* Depositenbanken und Spekulationsbanken.
***Otto Jeidels:* Das Verhältnis der deutschen Grossbanken zur Industrie. „Schmoller's Jahrbuch". (?„Forschungen"?) 1905.
***W. Prion:* Das deutsche Wechseldiscontogeschäft. *1907.* „Schmoller's Forschungen". 127. füz.
Fr. Leitner: Das Bankgeschäft und seine Technik. 1903.
***Br. Buchwald:* Die Technik des Bankbetriebes. 5. kiad. 1909.
H. Sattler: Die Effektenbanken. 1890. (Riesser nem dicséri.) NB [A. Wagner előszava. *Riesser* nagyon haragszik az államszocialista Wagnerre!!]
Fr. Eulenburg: Die Aufsichtsräte. „Conrad's Jahrbücher". 3. sor. XXXII. köt.
» » Die gegenwärtige Krise ... ibidem, 3. sor. XXIV. köt.
**G. Diouritch:* L'expansion des banques allemandes à l'étranger. Párizs 1909.
R. Rosendorff: Die deutschen Überseebanken. „Blätter für vergleichende Rechtswissenschaft etc." 3. évf. 1908.
A. P. Brüning: Die Entwicklung des ausländischen Bankwesens. 1907.
R. Rosendorff: Die deutschen Banken im überseeischen Verkehr. „Schmoller's Jahrbuch". XXVIII. 4. füz.
R. Steinbach: Die Verwaltungskosten der Berliner Grossbanken. *„Schmoller's Jahrbuch". 29.* évf. 2. füz.

E. Moll: Die Rentabilität der Aktiengesellschaft. Jéna 1908.
C. Hegemann: Die Entwicklung des französischen Grossbankbetriebes. Münster 1908.
Ch. J. Bullock: Concentration of Banking Interests. „The Atlantic Monthly“. 1903. augusztus.
H. Voelcker: Vereinigungsformen und Interessenbeteiligungen in der deutschen Grossindustrie. „*Schmoller's Jahrbuch*“. XXXIII. köt.
L. Eschwege: Revolutionierende Tendenzen im deutschen Eisengewerbe. „Die Bank“. 1909. április.
J. Cockburn Macdonald: The Economic Effects of the Concentration of Capital in few hands. „*The Institute of Bankers*“. 1900. október. NB (?)

---

70. és köv. old. (rövidítések)
Táblázatszerű áttekintés a második szakasznak a német bankok fejlődése szempontjából legdöntőbb eseményeiről: NB

1871—72: a háború befejezése. 5 milliárd. „Viharos“ fellendülés...
„Az ipar kartellesedésének kezdete“...
1873. Válság.
1874—78. Depresszió.
1879—82. Gazdasági fellendülés. Gründolás.
1879. Aranyvaluta. (Szövetség Ausztriával.)
1883—87. Depresszió. (1887. Szövetség Olaszországgal.)
1888—90. Fellendülés. Gründolás. Spekuláció.
1891—94. Depresszió.
1891. Sok berlini bank bukása.
1895. A fellendülés kezdete.
1896—97. A fellendülés fokozódása. Az elektrotechnikai ipar ragyogó fejlődése.
1897. A Rheinisch-Westfälisches Roheisensyndikat alapítása.
1898—1900. Nagy konjunktúra.
1899. Az átszervezések, vállalatalapítások és emissziók csúcspontja.

1900/01. Válság. A bányaipari értékpapírok árfolyamának zuhanása, számos bank bukása. „A nagybankok erélyes beavatkozása. A koncentráció fejlődésének fokozódása"...
1901/02. „Tartós és különösen nagyfokú pénzínség"... A United States Steel Corporation alapítása.
1902—06. „Felélénkülés".
1904. A Stahlwerksverband alapítása. A koncentráció rohamos fejlődése.
1907. Amerikai válság. A leszámítolási kamatláb emelkedése $7\,^1/_2\,^0/_0$-ra.
1908. Az akut amerikai válság befejezése. „Felélénkülés". A pénz likviditása.
1909. A pénz likviditásának fokozódása etc.
1910: Fokozódó javulás... (4. kiad. 76. old.)

NB

NB 1895—1900 „első ízben bevándorlási felesleg" NB (75. old.)

13) Az új irodalomból

N B : Dr. Max Augstin: Die Entwicklung der Landwirtschaft in den Vereinigten Staaten. München 1914. (4 márka.)

W. Wick: Der kleine Merkur. Zürich 1914. (416. old.) („Kaufmännisches Repetitorium").

14) A 4. kiadásban Riesser a *külföldi* (külföldön befektetett) tőkéről ezt mondja (426. és köv. old.):

Németország (1905) legalább 24—25 *milliárd* márka (most „kétségtelenül" „messze túllépték", 436. old. in fine), ebből *16 milliárd* külföldi értékpapír...

„Franciaország egész értékpapír-készletéből, amelyet Edmond *Théry* („Les progrès économiques de la France"... 307. old.) 1908 végén 100 *milliárd* frankra, *Neymarck* 1906-ban ($4\,^1/_2$ *milliárd* frankos profittal) 97—100 *milliárd* frankra becsült, Théry számításai szerint 1908 végén körülbelül $38\,^1/_2$ *milliárd frank* külföldi értékpapírokra jutott.

A becslések ugyan erősen eltérnek egymástól, de általánosan elfogadott feltevés, hogy az évi növekedés *legalább*

1 milliárd frank. Henry *Germain*, a Crédit Lyonnais korábbi igazgatója ezt az évi növekedést (az 1905-öt közvetlenül megelőző években) $1\,^1/_2$ *milliárd* frankra, Paul Leroy-Beaulieu pedig legújabban $2\,^1/_2$ *milliárd* frankra becsülte. (15

Az *angol* külföldi tőkebefektetések teljes összegét *Sir Edgar Speyer*, a neves angol pénzügyi politikus az Institute of Bankersben 1900. június 7-én tartott előadásában (Some Aspects of national finance) *2 500* millió font sterlingre, tehát kereken *50 milliárd* márkára becsülte, 110 millió font sterling évi nyereséggel (×), 1910 végére vonatkozólag pedig a Liberal Colonial Clubban tartott előadásában ezt az összeget *3 500* millió font sterlingben, vagyis kereken 70 milliárd márkában határozza meg.

Ez a becslés nagyjából megfelel *George Paish* becslésének, aki 1907/08-ra vonatkozólag ezt az összeget 2 700 millió font sterlingben, vagyis kerek 54 milliárd márkában jelölte meg, úgy, hogy ez az összeg csaknem egyenlően oszlik meg egyrészt India és a gyarmatok (1 312 millió font sterling), másrészt a többi külföld (1 381 millió font sterling) között. Ugyanez a szerző 1910 végére vonatkozólag ezt az összeget 3 192 millió font sterlingnek, vagyis kerek *64* milliárd márkának veszi és a Royal Statistical Societyben tartott előadásában Anglia külföldi befektetésekből eredő jövedelmét 1911-re vonatkozólag a pénzügyi hivatalok biztosainak évi jelentése alapján mintegy 180 millió font sterlingre becsüli, de ezt az összeget Sir Felix *Schuster* a *Speyer* 1911. május 27-i előadásával foglalkozó vitában túlságosan magasnak tartotta." (427. old.)

(×) „Ebben az előadásban az előadó a többi között teljes joggal rámutat arra, hogy a nagyarányú kivitel, a külföldi értékpapírok nagyarányú kibocsátása és a nagyarányú üzleti fellendülés nem más, mint egy és ugyanannak a jelenségnek más-más megjelenési formája. A második előadás egyik részének a címe: Az angol tőkekivitel a birodalom virágzásának fő oka." (426. old.) NB

„t"

FÜZET

Tartalom

t

Liefmann: Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften. [1—13]
„Die Neue Zeit". 1911 (a háborúról NB) és 1912 (többek között az *Európai Egyesült Államokról).* [15—20]
„Finanz-Archiv". 1915. [21]
Emissziós statisztika. [23]
Eggenschwyler.
Crohn (Argentínáról NB).
Paish. [25—26]
Mülhaupt: Der Milchring. [27—30]
Tőkések szövetségei a háborúról. [31—34]
Crammond: Anglia és Németország. [35—36]
Sale: Japán versus Anglia. [37—38]

LIEFMANN: BETEILIGUNGS- UND FINANZIERUNGSGESELLSCHAFTEN

1) *Prof. Dr. Robert Liefmann:* Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften. Jéna *1909.* (Eine Studie über den modernen Kapitalismus und das Effektenwesen.) (X+495 old.)

[vö. különösen a kivonatok *1 1.* old.]
((A szerző tökkelütött hülye, egy csomó haszontalan — és módfelett ostoba — definicióval bibelődik, amelyek mind a „szubsztitució“ szócska körül forognak. Értékes a tényanyaga, amely nagyobbára teljesen nyers. Ellenzi a munkaértékelméletet etc. etc.))

104—449. old.: „Leíró rész“. Elméleti rész = badarság

9. old. — Sombart ellen, mert „teljesen“ Ricardo—Marx munkaértékelméletének „nyomdokain halad“.

33. old.: „Poroszországban a *részvény*-tulajdonosok száma a lakosságnak mindössze 2%-a.“ Angliában és Amerikában több. „Poroszországban 1909-ben a vállalatok megadóztatására vonatkozó törvényjavaslat becslése szerint az átlagos részvénytulajdon a 10 000 márkát sem éri el. A részvénytulajdon körülbelül *7 00 000 személy* között oszlik meg. Ám minden ilyen becslés rendkívül bizonytalan.“ (34. old.)

részvénytulajdonosok száma

„Az értékpapír-tőke fejlődésének mai méreteire vonatkozólag általános *statisztikai* adatok nem állnak a rendelkezésünkre... *Philippovich* szerint („Grundriss“, 7. kiad. 164. old.) az angol nemzeti vagyon 40%-a »értékpapír-tőke« (vagyis értékpapír és jelzáloglevél). *Schmoller* (statisztikai mellékletek a tőzsdei ankétbizottság 1892/93. évi gyorsírói jelentéseihez) 1892-re vonatkozólag úgy számolt, hogy Poroszországban körülbelül 16—20 milliárd márka, vagyis az összes porosz tőkéknek mintegy 1/4 része értékpapírokba van befektetve. *Sombart* („Die deutsche Volkswirtschaft im 19. Jahrhundert“, 224. old.) 1900-ra Németországra vonatkozólag az értékpapír-tőkét 31—32 milliárd márkára becsüli.“ (37. old.) „Ez az összeg mára vonatkozólag kétségtelenül túlságosan alacsony; Németország értékpapírokba fektetett tőkéje feltehetőleg 45—50 milliárd márka, ami még mindig csak 1/5 része Németország 250 milliárd márkára becsülendő vagyonának.“ (37. old.) (2

Amerikában (×) 1904-ben — 107 milliárd dollár nemzeti vagyon. Körülbelül $^1/_3$ — értékpapír-tőke. „Angliára
3) vonatkozólag a szerző (×) az értékpapír-tőkét 26 milliárd dollárban jelöli meg, Franciaországra vonatkozólag pedig — $19^1/_2$ milliárd dollárban. Egész Európa értékpapírokba fektetett tőkéje mintegy 75 milliárd dollár." (38. old.)

NB (×) *Charles A. Conant:* The Concentration of Capital in New York and Those who manage it. „Bankers' Magazine". 1907. november. (idézve, 38. old.)

Tehát:

Érték-papír-tőke	Amerika	35	milliárd dollár	} 58,0—75	
	Anglia	26	» »		
	Franciaország.	19,5	» »		
	Németország..	12,5	» »		58
		93,0	*különbség*		17

× 5 = 465 milliárd frank
[Neymarcknál pedig *600*]

44. old. ... „az összes gazdasági érdekek rendkívül *összefonódnak*" ...

51. old.: Union (bányaipari stb. részvénytársaság *Dortmundban)* ((foglalkozik vele Stillich is α *38.* és *41.* old.*)). 1872-ben alapították. „A csaknem 40 millió márkányi részvénytőkét 1872-ben bocsátották ki; az árfolyam 170%-ig emelkedett, amikor a társaság az első üzleti évre 12% osztalékot fizetett. Ezután azonban az osztalék-kifizetés 1880-ig szünetelt, s már 1875-ben sor került az első szanálásra, s ez azóta csaknem minden kedvezőtlen konjunktúra idején megismétlődött... A fő kárvallottak persze a mindenkori részvényesek voltak."**

170% (12%—0%) NB

* Lásd ebben a kötetben, 26—27. old. — *Szerk.*
** Lásd *Lenin* Művei, 22. köt. 243. old. — *Szerk.*

„De még azokban az esetekben is, amikor nem ilyen célból („értékpapír-spekuláció céljából") *alapítanak* társaságokat, előfordul, hogy más célokat követő vállalatok ténylegesen többé-kevésbé kizárólag értékpapír-spekulációra *térnek át*. Ez részben azért történhet meg, mert a részvényesek nem törődnek kellőképpen igazgatóik működésével, részben azért, mert az utóbbiak e tekintetben félrevezetik őket." (67. old.) (4 NB NB

71. old.: Az egyes országokban a társaságok más-más *típusai* dominálnak:

Amerikában — más társaságok *ellenőrzése*.

Németországban — részvény*átvételi* (Übernahme-) társaságok.

Franciaországban — tőkeelhelyezési társaságok.

Hollandiában („mint járadékos államban", 71. old.) — ugyanazok.

Belgium — à la Németország.

Anglia — tőkeelhelyezési társaságok (investment trusts)...

Jeidels: Das Verhältnis der deutschen Grossbanken zur Industrie. Lipcse 1905.

Dr. Riesser: Zur Entwicklungsgeschichte der deutschen Grossbanken mit besonderer Rücksicht auf die Konzentrationsbestrebungen. 1906.

---

117. old. — egy példa a sok közül a belga Société Générale részvénytulajdonára (1906. XII. 31. — 198 millió frank értékű részvény és kötvény, egy sereg társaságtól). (5

136—137. old. Egy kis példa:

A London and Colonial Finance Corporation, amely „mindössze 21 745 font sterling befizetett tőkével 1890-ben 80 567 font sterling tiszta nyereséget ért el, ami = a tőke 370%-a, és 100% osztalékot fizetett ki". példa a spekulációra

Tőkeelhelyezési társaság (Kapitalanlagegesellschaft) —
— Aktiengesellschaft für Rheinisch-Westfälische Industrie. Alapítva *1871 októberében* (156. old.)

jó példa

Osztalék:	1872 — 35%	—35	!!
NB	1873—1883 — 0	— 0	
	1884—1895 — 3 — 9%		
NB	1896—1899 — 10 — 21%		
	1900 — 60%	60	
	1901—1902 — 0	0	!!
	1905—1906 — 40%	40	
	1907—1908 — 6 — 4%		

Dr. Emil Wolff: Die Praxis der Finanzierung etc. Berlin 1905.

Francis Cooper: Financing an enterprise. 2 köt. New York 1906.

Edward Carroll: Principles and practice of Finance. 1902. (New York).

W. Lotz: Die Technik des Emissionsgeschäfts. Lásd „Schmoller's Jahrbuch". 1890. 393. és köv. old.

6) „Tehát az a próbálkozás, hogy a tőkeelhelyezési társaságokkal »a kis tulajdonnak a nagy tulajdon jövedelmezőségét biztosítsák« (×), csődöt mondott." (163. old.)

NB

64. old.: „Louis Hagen kölni bankár felügyelő bizottsági tagja volt 35 vállalatnak, a Deutsche Bank igazgatói **Jeidels** (××) szerint 101 társaságban voltak felügyelő bizottsági tagok, saját felügyelő bizottsági tagjai pedig 120 társaságban működtek." (64. old.)

(×) *Jörgens*, 45—46. old.

(××) *Jeidels:* Das Verhältnis der deutschen Grossbanken zur Industrie. 1905.

Egy és ugyanarra az értékre különböző társaságok többször is adnak ki értékpapírokat.

Példa (Amerika)... „az ő (e vasúti társaságok) dologi tőkéje 5-ször jelenik meg újra meg újra azoknak a társaságoknak az értékpapír-tőkéjében, amelyeknek a közvetlen vagy közvetett ellenőrzése alatt állanak“. (182. old.)

NB 5-ször jelenik meg!!

(7

Ch. A. Conant: The tendencies of modern banking. („Bankers' Magazine“, *1905.)*

Northern Pacific Railway Company. Tőke = = 80 millió dollár törzsrészvény. Harriman és *Hill* harca. *Hill* 15 millió értékű törzsrészvényt szerzett. „E »raid« (rajtaütés) folytán a Northern Pacific Railway Company részvényeinek árfolyama csaknem 1 000%-ra szökött fel... 1901. V. 9-én tőzsdeválság tört ki, s ez rengeteg kisembert tönkre tett, míg a fő érdekeltek, Harriman szerint, ennél a machinációnál (corner) semmiféle veszteséget nem szenvedtek.“ (184. old.)

1 000% és válság

„Az értékpapír-kapitalizmus modern továbbfejlődésével valamelyest *kifinomultak* azok a fogások, amelyek segítségével a *közönség pénzét* nagy arányokban *el* lehet *szedni* és zsebre lehet vágni. Ennek módja ma az, hogy *szüntelenül egyre újabb meg újabb társaságokat alapítanak és ezeket egymásba kapcsolják*, ezeknek újra meg újra eladják vagy bérbe adják egy és ugyanazt a dologi vagyont, amely így örökké forog közöttük.“ (186. old.)

(kiemelés tőlem) NB

kiemelés Liefmanntól

1900-ban alapították a Standard Oil Companyt.

(8

„Engedélyezett tőkéje 150 millió dollár. Törzsrészvényt 100 millió dollár, elsőbbségi részvényt 106 millió dollár értékben bocsátot-

NB tak ki. Ez utóbbi részvényekre 1900-tól 1907-ig 48, 48, 45, 44, 36, 40, 40, 40%-os osztalékot, összesen 367 millió dollárt fizettek ki. 1882-től 1907 végéig a tiszta nyereség 889 millió dollár volt; ebből 606 milliót osztalékként fizettek ki, a többi pedig a tartaléktőkébe ment." (212. old.)*

„1907-ben a társaság" (Acéltröszt) „összes üzemeiben kereken *210 180* munkás és alkalmazott dolgozott... (1908—165 211)... NB A német bányaipar legnagyobb vállalata, a Gelsenkirchener Bergwerksgesellschaft 1908-ban *46 048* munkást és alkalmazottat, 1907-ben pedig 43 293 embert foglalkoztatott." (218. old.)**

(új technika) *500%* osztalék... Internationale Bohrgesellschaft (Erkelenzben)... „Az Anton Raky mérnök által feltalált fúrási eljárás alkalmazása végett alapították... (235. old.) ... a társaság 1905/06-ban és 1906/07-ben **500—500%** osztalékot fizetett ki." (236. old.)

9) „A tapasztalat általában azt bizonyítja, hogy egy vállalat szavazati joggal rendelkező részvényeiből körülbelül 40%-nak a birtoklása elegendő normális időkben az illető vállalat ellenőrzéséhez." (258. old.)*** Emellett aztán vannak még (különösen Amerikában) „szavazati joggal nem rendelkező részvények" (259. old.), továbbá kötvények etc. — s ha olyan *társaságnak* a részvényeiről van szó, amely több más társaságot ellenőriz, akkor „ő" (a tőkés) „5 millió dollárnyi saját tőkével NB így 40—50-szer akkora tőke fölött rendelkezhet". (259. old.)

...sőt „80—100-szor akkora tömegű tőke fölött" (mint a sajátja) (260. old.)...

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 209. old. — *Szerk.*

** Lásd ugyanott. — *Szerk.*

*** Lásd ugyanott, 235. old. — *Szerk.*

„A fémekkel való kereskedelem, a vasat kivéve, különösen a rézzel és cinkkel, valamint nemesfémekkel űzött kereskedelem Németországban és a legfontosabb többi országban is egészen rendkívüli módon koncentrált" (301. old.)... „alig néhány cég" (nagyobbára magánkézben)...

...„a régebbi német gázgyárak közül sokat angol vállalatok építettek, angol tőkével"... (321. old.)...

...„csak viszonylag kevesen értek el ma virtuozitást ezen a területen" (335. old.) — a pénzügyek etc. terén. || ha-ha!! *(10*

...„A Schweizerische Kreditanstalt maga igazgatja azt" (a Bank für elektrische Unternehmungen-t Zürichben), „mert a »bank« nem intézmény, nem intézet, hanem minden ilyenfajta társasághoz hasonlóan, mondhatni, csak egy nagy dosszié, amelyben a birtokában levő értékpapírokat őrzik, meg néhány üzleti könyv" (376. old.)...

Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft (AEG)
—részvény — 100 millió márka
kötvény — 37 » »
„értékpapír-tulajdon" — 23 » » etc.

Aranymezők Dél-Afrikában. „Azok az óriási nyereségek, amelyeket főképpen a nyolcvanas évek végén és a kilencvenes évek elején értek el, nemcsak az angol, hanem emellett különösen a francia, valamint a német, a belga és a holland tőkét is bánya-részvények szerzésére késztették. ...A hallatlan méretű árfolyam-felsrófolás egy »boom«-ban hágott a tetőfokára, amely 1895-ben ért véget. A bánya-értékpapírok ezt követő árfolyamesését a transvaali háború még fokozta"... (414. old.) || NB

„Minél **fejlettebb** valamely ország nemzetgazdasága, annál inkább fordul **kockázatosabb** vagy külföldi vállalkozások felé, olyanok felé, amelyeknek kifejlődése igen hosszú időt igényel, vagy pedig, végül, olyanok felé, amelyek csak helyi jelentőségűek.* Így tehát éppen ezek azok a területek, amelyek szá- || NB NB *(11*

* Lásd ugyanott, 215. old. — *Szerk.*

NB mára külön finanszírozási társaságokat alapítottak: olyan vállalkozások, amelyek kifejlődéséhez hosszabb idő szükséges, például a vasúti vagy bányaipari társaságok"... (etc.) (434. old.)

[Minél fejlettebb, annál kockázatosabb... NB]

NB *Csaknem szó szerint* ugyanezt mondja el Schulze-Gaevernitz a *„Bankügy"* c. részben *21.* old. (III. könyv. „Grundriss der Sozialökonomik". V. szakasz. II. rész.)

„Kiváltképpen amikor, ahogy az az amerikai ellenőrző társaságoknál történik, a tulajdonképpeni gazdasági tevékenység súlypontja az alárendelt társaságokon van, a fő társaság éppen csak ennek részvényeit birtokolja és a részvényesek semmit sem tudnak

NB meg az alárendelt társaságok tevékenységéről, világos, hogy ily módon hatálytalanná tehető minden olyan törvényes rendelkezés, amelynek célja, hogy a társasághoz tartozó vállalatok üzletvezetésében a lehető legnagyobb nyilvánosságot biztosítsák. Olyan jellegű veszély ez, amely minden értékpapírok helyettesítésével alakult társaságnál fennáll, sőt mindenütt,

12) NB ahol egy vállalat tovább részesedik más vállalatokban." (439. old.)

„1904 végén az összes korlátolt felelősségű társaságok 3,8%-a egyenként több mint 1 milliárd márka tőkével rendelkezett, 9,1%-uk pedig 500 000 márkánál nagyobb tőkével. De a társaságok e 3,8%-a az összes korlátolt felelősségű társaságok tőkéjének 45,2%-ával, a társaságok fent említett 9,1%-a pedig e tőke 60,5%-ával rendelkezett." (459. old.)

(Németországban? Nyilván.)

460. old.: A szerző terve: kötelezzék a vállalatokat, hogy a mérlegjelentésben „tüntessék fel" az olyan értékpapírösszegeket, amelyek meghaladják a „befizetett részvénytőke" $^1/_{20}$-át.

((Hülye bürokratizmus!))

NB „Az emberiségre a nem túlságosan távoli jövőben valószínűleg ismét hatalmas technikai átalakulások várnak, amelyek a nemzetgazdasági szervezeten is

éreztetni fogják hatásukat.“ ...Villamosság, léghajózás... „Ilyen gyökeres gazdasági változások idején rendszeresen **erősen elharapózik a spekuláció is,*** és az eddigi tapasztalatok alapján kétségtelen hogy az értékpapír-helyettesítés elve és a részesedési és finanszírozási társaságok itt jelentős szerepet töltenek majd be, hogy a szükségessé váló nagy tőketranzakciókat végrehajthassák“ (465—466. old)... *(13* NB

Csakhogy... az értékpapír-kapitalizmus, mint a szerző mondja, túl van már „ifjúkorán“. A közönség okult... Nagy technikai találmányok esetén is „alig“ akadnak „Gründungsschwindel“(„alapítási csalások“)etc... (466—467. old.) ... ((a „harmonia apostola“))

...„a *kereskedelem* lényege általában a kereslet helyettesítése“... (475. old.)

((ha-ha! „Teoretikus“!))

...„a kereskedelem javak gyűjtésére, tárolására és rendelkezésre bocsátására irányuló kereseti tevékenység“. (476. old.) ((Dőlt és kövér betűkkel szedve. Idióta!))**

Nil az elméletben

Vége

„DIE NEUE ZEIT“, 1911 (A HÁBORÚRÓL NB) ÉS 1912 (TÖBBEK KÖZÖTT AZ EURÓPAI EGYESÜLT ÁLLAMOKRÓL)

„Die Neue Zeit“, 30. évf. (1912) *(15*

[NB. Ugyanitt egy cikk az amerikai magánvagyonok történetéről.**]**

30. évf. 1 (1911—1912. X.)

Varga (660. old.), Hilferding (773. old.) és Kautsky (837. és köv. old.) cikkei az aranyról, az áruról, a pénzről.

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 215—216. old. — *Szerk.*

** Lásd ugyanott, 234. old. — *Szerk.*

Ugyanerről *Otto Bauer*, **30. évf. 2. köt.**
NB ugyancsak, 1. old., „Banditenpolitik" (1911.X.6.) — Kautskynak a tripoliszi háborúról szóló cikke, amely ezekkel a szavakkal zárul: „Ez (választási harcunk) egyik napról a másikra a hatalomért folyó harccá alakulhat." (5. old.)

---

30. évf., 2 (1912)
Pannekoek cikke („Massenaktion und Revolution") (541. és köv. old.) és *Kautsky* „Die neue Taktik" című írása (1912. VIII. 2. és köv.) *mocskos* kitételekkel a tömegekről stb. (rendkívül mocskos opportunista cikk). [NB Bázel előtt.] *Radek:* Zu unserem Kampfe gegen den Imperialismus. (233. old.)
[Ugyanitt *Lensch* és *Kautsky polémiája* a *leszerelésről. NB*
[Ugyanitt *Eckstein* cikke szintén Pannekoek ellen
[**Pannekoek** cikke: Das Wesen unserer Gegenwartsforderungen. 810. old.

Külön a követelések „megvalósíthatóságának" kérdéséről.

„Mi az oka annak, hogy a program magában foglalja ugyan a politikai demokráciának, a népi milíciának, az igazságügy demokratizálásának és egyebeknek a követelését, amelyek a kapitalizmusban mind megvalósíthatatlanok, de nem foglalja magában a munkára való jogot vagy a munkaerőmegtakarítással járó gépek bevezetésének megtiltását, ami a kapitalizmusban szintén megvalósíthatatlan?" Kétfajta lehetetlenség: „gazdaságilag lehetetlen" és „politikailag kizárt". (811. old.) A mai követelések „nem abszolút értelemben" megvalósíthatatlanok a kapitalizmusban. (812. old.)

---

17) „Die Neue Zeit", 1911, 2 (29. évf.).
248. és *276.* old. Karl Kautsky és a „Leipziger Volkszeitung" (Rosa Luxemburg) kis „polémiája" az Európai Egyesült Államok körül — jegyzetek, amelyek *nem* érintik a dolog lényegét, de utalnak a „Leipziger Volkszeitung"-ban *folyó* vitára.

A „Leipziger Volkszeitung" Ledebourt is támadta az alábbi kijelentéséért:

„Követeljük... a kapitalista társadalomtól... hogy ők (az államférfiak) magának Európának a kapitalista fejlődése érdekében, nehogy Európa később a világkonkurrenciában teljesen alul maradjon, készítsék elő Európának ezt az Európai Egyesült Államokká való tömörülését." (276. old.)

Ez szerinte ugyanaz, amit Calwer mondott, amikor az Amerikával szemben létesítendő vámuniót támogatta.

Kautsky ezt válaszolja: nem, ez *nem* ugyanaz. Ledebournál, mint mondja, *egyetlen* szó *sincs* a vámháborúról, *csak* az Európai Egyesült Államokról beszél, „s ez olyan gondolat, amelynek az éle... egyáltalán nem irányul okvetlenül az Egyesült Államok ellen." (277. old.) ((Tehát a békés konkurrencia eszméje!))

Karl Kautsky, 248. old., azt mondja, hogy az Európai Egyesült Államok mellett áll (illetve állt) Parvus is, Johann Philipp Becker is.

Ibidem, 943—944. old. (1911. IX. 29.), ismertetés *H. Quelch* cikkéről („The Social-Democrat", 1911. augusztus), aki azt mondja, hogy a tőkések is a béke mellett vannak (hiszen a tőke *máris* nemzetközi): a tőke máris megteremtheti „*a világ* Egyesült Államait" (NB: sic! „der Erde"), de ez a világtröszt még jobban elnyomja majd a munkásokat. „Kapitalista világbéke... mindenható nemzetközi rendőrség, a politikai menedékjog teljes hiánya... béke és nyugalom honolna ebben a rabszolgaállamban"... (944. old.)

A háborútól Quelch (Karl Kautskyval *ellentétben*) *nem* forradalmat vár, hanem gazdasági fellendülést, a „termelés nyomásától" való megszabadulást.

„Die Neue Zeit", 1911, 2 (29. évf. 2. köt.), 30. sz. 1911. *(18*
IV. 28. (97—107. old.)

Karl Kautsky: *Krieg und Frieden.*

Ebben a cikkben Karl Kautsky a béke propagálása mellett és az Európai Egyesült Államok *mellett* száll síkra

(a cikk 3. §-ának *ez is a címe:* „Az Európai Egyesült Államok").

Karl Kautsky ellenzi azt a javaslatot, hogy a háborúra eleve sztrájkkal kellene *válaszolni* (itt van az az általa 1915-ben idézett kitétel, amely szerint a nép („die Bevölkerung"), a **„tömeg"** maga verné agyon a háború ellenzőit, ha úgy látná, hogy határait fenyegetik, ha *inváziótól* tartana — 104. old. etc. etc.).

De amikor ebből az 1911-ben íródott cikkből *ilyen* részleteket idézett, *Kautsky* 1915-ben *nem* idézte a következő helyeket:

1) az 1. §-ból, amelynek címe: **„A dinasztikus háború és a népi háború".** NB ((az én kiemeléseim)).

...„A XVIII. században a fejedelmek az államokat egyszerűen a maguk birtokának tekintették...

...**Ugyanígy** Európa különböző nemzeteinek (és az Egyesült Államoknak) a tőkései az európai civilizáción kívül álló különböző népeket ma a maguk birtokának tekintik, és a különböző kapitalista kormányok közötti ellentétek *csakis* abból a törekvésből fakadnak, hogy ezeket a birtokokat — gyarmatokat és »befolyási övezeteket« — növeljék vagy kikerekítsék. *Éppen úgy*, mint a XVIII. századi dinasztikus ellentétek. S az európai népek boldogságának itt *ma sincs több* szerepe, mint két évszázaddal ezelőtt"... (99. old.)

2) „Egyre inkább terjed az a meggyőződés, hogy egy európai háború *természeti szükségszerűséggel szociális forradalomba* torkollana. Ez az a fő, sőt talán a legfőbb ok arra, hogy az uralkodó osztályok a béke fenntartására törekedjenek és a leszerelést követeljék." (100. old.)

19) 3) „A háború után **elkerülhetetlen bizonyossággal** elkövetkezik a forradalom, mégpedig nem egy szociáldemokrata program termékeként, hanem a *dolgok vas*logikájánál fogva. A mai államférfiak maguk is számolnak az ilyen kimenetel lehetőségével." (106. old.)

...„Ámde akár a fegyverkezési hajsza következménye, akár egy háború következménye lesz a forradalom, mindenképpen *nemzetközi jelenség* lesz" (106. old.)...

...„De ha a forradalom nem is a fegyverkezések nyomása vagy a háború borzalmai elleni reakciónak lesz a következménye, hanem más okokból fakad, s ha eleinte nem is lesz nemzetközi, hanem egyetlen államra korlátozódik, *a mai körülmények között nem maradhat sokáig ilyen.* Át *kell* terjednie más államokra"... (107. old.), s ebből Karl Kautsky az Európai Egyesült Államokra következtet, arra, hogy ez „végső soron átalakulna az egész civilizált világ Egyesült Államaivá".

105. old.: Karl Kautsky meghatározása szerint az Európai Egyesült Államok — szövetség „*közös kereskedelempolitikával*" (+ *egy* parlament etc., *egy* hadsereg).

E cikk első §-ában (97. old.) Karl Kautsky jellemzi „a nemzetközi helyzet változását" („az utóbbi két évtizedben") ...„Az ipari tőke finánctőkévé változott, egyesült a földbirtokos-monopolistákkal"... ...„A szociális reformról már egy szót sem hallani"...

„S mindamellett" (az Európai Egyesült Államok megvalósításának összes nehézségei ellenére) „korántsem kilátástalan az a törekvés, hogy Európa államait békésen egy föderatív egésszé egyesítsék. Ennek kilátásai a *forradalom* kilátásaival függnek össze." (K. Kautsky kiemelése, 106. old.)

„Die Neue Zeit", 1911, 2. 96. old.: ismertetés *Otto Bauernek* a „*Kampf*"-*ban* (1911, 3. sz.) megjelent cikkéről: „Világháború az utolsó szava (a kapitalizmusnak)... Ha a török forradalom európai háborúhoz vezet, akkor ennek elkerülhetetlen következménye az európai forradalom lesz."

„Die Neue Zeit", 1911, 2. 179. old. *(20*

Rothstein cikke a coventryi kongresszusról (1911), amelyen a brit szocialista párt **határozatilag** állást foglalt *amellett*, hogy „fenn kell tartani egy megfelelő nagyságú flottát a nemzeti önvédelemhez".

...„Ezzel a pártkongresszus nemcsak hogy elhagyta a nemzetközi szociáldemokrácia talaját,

hanem ténylegesen a legrosszabb jingókhoz csatlakozott" (182. old.)...

Hyndman agitációja ellen

„Bármilyen agresszív is Németország, agressziója olyan tárgyakra irányul, amelyek az angol nép számára éppoly kevéssé értékesek, mint a transvaali aranymezők... De ha másfelől helyeslik vagy eltűrik az angol uralkodó osztályoknak az eljárását, ahogy az a Németország ellen irányuló bekerítési politikában (etc.)... kifejezésre jut, valóban bekövetkezhet egy olyan pillanat, amikor még a proletariátus is NB kénytelen lesz fegyvert ragadni és országát védelmezve a tőkések ügyét szolgálni"... (183. old.)

„Die Neue Zeit", 1911, 1, *Askew* cikke az angolok *egyiptomi* gyarmatpolitikájáról.

„FINANZ-ARCHIV": 1915

21) „*Finanz-Archiv*". XXXII. évf. *1915.*

„Das französische Kapital in Russland". (125—133. old.) *Mutató* a 32. évfolyamhoz. *(Csaknem nil.)*

„Finanz-Archiv". XXXI. évf. 1914.

„Kolonialschulden und Kolonialanleihen".

1901-ben a londoni tőzsdéken a gyarmati értékpapírok Σ 600 *millió* font sterling = *12* **milliárd** márka volt (8. old.). Ezek nagyobbára angol gyarmatok.

Franciaország gyarmati kölcsönökre 1897—1907-ben (16. old.) legalább *400* millió frankot adott.

Belgium > *250 millió frankot.*

Németország — (1911) — mintegy *137,4* millió márkát (28. old.). 137,4 × 1,25 = 171,750 millió frank.

Millió frank: 15 000, 400, 250, 171,75.

EMISSZIÓS STATISZTIKA. EGGENSCHWYLER. CROHN (ARGENTÍNÁRÓL)

23) *Walter Eggenschwyler* (Zürich): Statistisches zum Problem: Krieg, Produktionsfortschritt und Preisbewegung. *„Schmoller's Jahrbuch".* 1915. 4. sz.

(A szerzőnél csak évi adatok)

	Nyilvános emissziók az egész világon (milliárd márka)		Évi átlag	Minimum — Maximum
1871—1880	76,1 : 10	=	7,61	1,7 — 15,6
1881—1890	64,5 : 10	=	6,45	3,3 — 12,7
1891—1900	98,0 : 10	=	9,8	2,5 — 17,8
1901—1909	136,1 : 9	=	15,1	7,9 — 21,5

Az emissziók nagysága (az összeseké):
(a szerzőnél csak évi adatok)

	Anglia (millió márka)	Franciaország (millió *frank*)	=	(saját számításom) (80% millió márka)	Németország (millió márka)
1903—07	13 187	18 469	=	14 775	16 630
	: 5 = 2 637				
1908—12	21 309	23 122	=	18 497	19 783
	: 5 = 4 262				
Σ (10 év)	34 496	41 591		33 272	36 413
	: 10 = *3 449*				: 10 = *3 641*

Ibidem (2. sz.). *H. F. Crohn:* Argentinien im deutsch-englischen Wirtschaftskampf. (vö. Zollingernél 114. old. Argentina tipikus voltáról)...
nagyszerű illusztrációja az imperializmusnak!!

WALTER ZOLLINGER: DIE BILANZ DER INTERNATIONALEN WERTÜBERTRAGUNGEN

Walter *Zollinger:* Die Bilanz der internationalen Wertübertragungen. 1914.

(106. old.) *Neymarck* alapján („Bulletin de l'Institut International de Statistique". XIX. köt. II. sor. 1912).

számadatok **frankban***

1871— 80	76,1	milliárd
1881— 90	64,5	»
1891—1900	100,4	»
1901—1910	197,8	»
	(Σ = 438,8)	

(Ibidem) Az értékpapírok összege**

(1910-ben maximum)			a többi ország 1902-ben
Nagy-Britannia	142	*milliárd* frank	(32 milliárd)
Egyesült Államok	132	»	Hollandia 10
Franciaország	110	»	Belgium 6
Németország	95	»	Spanyolország ... 6
Oroszország	31	»	Svájc 5
Ausztria—Magyarország .	24	»	Dánia 3
Olaszország	14	»	Svédország, Norvégia, Románia stb. 2
Japán	12	»	
A többi ország	40	»	
	Σ = 600		Σ = 32

CALMES: NEUERE LITERATUR ÜBER DIE KAPITALANLAGE

24) *Albert Calmes* (a majna-frankfurti akadémia professzora): Neuere Literatur über die Kapitalanlage. „Jahrbücher für Nationalökonomie". III. sor. 47. köt. (102. köt.) 1914. 522. old.

Dicsér egy svájci könyvet:

NB *A. Meyer:* Die Kapitalanlage. Zürich 1912. (525. old.: „kitűnő", mondja, az általános rész).

Fr. Ehrensperger: Moderne Kapitalanlage. Bern 1911.

Fr. Böttger: Geldanlage und Vermögensverwaltung. *Lipcse?* (193. old.) („behatóbban foglalkozik" a *„mérlegolvasással"*, 525. old.)

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 247. old. — *Szerk.*

** Lásd ugyanott, 248. old. — *Szerk.*

Henry Löwenfeld: Die Kunst der Kapitalsanlage (All about investment). Berlin 1911. („Vezérmotívum“: „a tőkebefektetések földrajzi megoszlása“.)

Paul Leroy-Beaulieu: L'art de placer et de gérer sa fortune. Párizs 1912. (451. old.) — (nagyon dicséri).

Ugyanaz a *C a l m e s* a *1 0 5.* kötetben (1915. 5. füz.) a finanszírozásra vonatkozó újabb irodalmat elemzi.

Megnézendő *ugyanott* III. sor. 39. köt. 1910., *M o o s* cikke a franciaországi és angliai „tőkebefektetésről“. *NB*

PAISH CIKKE A „JOURNAL OF THE ROYAL STATISTICAL SOCIETY“-BEN. 1911. JANUÁR

Az indiai, gyarmati és külföldi kölcsönökbe és vállalatokba fektetett brit tőke és a belőle **1907—1908-ban** húzott jövedelem (Paish, 168. old.): *(25*

én összesítettem 3 nagy csoportba: A, B, C		Tőke (ezer font sterling)	Jövedelem (idem)	%
A)	Kölcsönök (kormány- és községi kölcsönök)	757 460	29 938	3,9
B)	Vasutak	1 198 991	52 839	4,4
C)	Bankok és egyéb	366 022	21 870	
	Bányák	243 386	26 145	
	Petroleum stb.	127 879	8 999	
	C)	737 287	57 014	7,7
	Összesen	2 693 738	139 791	5,2

A szerzőnél ez a táblázat nem 3 csoportra van tagolva (A, B, C), hanem *i g e n s o k r a*

A) % = 3,2%— 4,7%
B) — 3,8 — 4,7%
C) = 3,3 —30,5%

1910-ben (ezer £)

Anglia gyarmatai:

	Kanada és Új-Fundland	Ausztráliai Szövetség	Új-Zéland	Összesen Ausztrálázsiában	Afrika Dél	Afrika Nyugat	India és Ceylon	Straites Settlements és a maláji államok	Különféle brit birtokok	Σ (tőlem)
A)	92 948	198 365	64 721	263 086	115 080	8 541	182 517	7 943	6 969	677 084
B)	223 740	2 951	761	3 712	9 354	—	136 519	—	1 717	375 042
C)										503 026
Σ	(*) 373 541	301 521	78 529	380 050	351 368	29 498	365 399	22 037	33 259	(*) 1 555 152

	Egyesült Államok	Kuba	Fülöp-szigetek	Japán	Kína	Különféle idegen országok
A)	7 896	2 282	—	42 784	22 477	818
B)	586 227	17 387	7 902	8 910	—	4 521
C)	93 955	3 031	300			
Σ	688 078	22 700	8 202	53 705	26 809	61 907

	Argentína	Mexikó	Brazília	Chile	Uruguay	Peru	Különböző amerikai országok
A)	38 339	8 276	40 221	17 071	9 860	81	3 838
B)	186 126	54 306	29 961	12 646	21 194	6 476	11 681
C)							
Σ	269 808	87 335	94 440	46 375	35 255	31 987	22 517

(*) **Megjegyzés:** Paishnál az összeg = 1 5**5 4** 152, mert Kanadára vonatkozólag az összesítő táblázatban *372* 541 (186. old.), az ennek alapjául szolgáló táblázatban pedig (180. old.) 373 541 áll.

	Oroszország	Törökország	Egyiptom	Spanyolország	Olaszország	Portugália	Franciaország	Németország	Más európai országok	Σ	Egyiptom nélkül :
A)	19 109	9 650	14 044	1 885	4 164	1 336	—	1 351	22 870	74 409	60 365
B)	2 013	6 146	1 916	5 473	3 284	1 432	—	—	495	23 759	21 843
C)			27 793				7 071			90 199	62 406
Σ	38 388	18 320	43 753	18 808	11 513	8 134	7 071	6 061	36 319	188367	144 614

„Journal of the Royal Statistical Society“, LXXIV. köt. **(26** **1911.** január.

Paish cikke (és a Statisztikai Társaságban róla folytatott vita (cikk 167—187. old., vita 187—200. old.)) azt mutatja, hogy a szerző *nagyon* körültekintően és gondosan végezte munkáját.

Figyelmen kívül hagyta a konverziókat — az értékpapíroknak nem a névértékét, hanem a kibocsátási árát vette —, az ismétlődések elkerülése végett az értékpapírok utáni *jövedelmet* vette számba etc. Adatainak értéke ezért *mérhetetlenül* nagyobb, mint a Franciaországra és Németországra vonatkozó globális „adatoké“.

Fő munkája *1907—1908-ra* vonatkozik

	millió font sterling 1907/08	1908/09 és 1910	1910-re
gyarmatok:	1 312	+ 228	1 554
idegen országok	1 381	+ 288	1 637
Összesen	2 693	+ 516	3 191

NB. Alfred Neymarck: Finances Contemporaines. VI. és *VII.* köt. *L'Epargne française* et les Valeurs Mobilières 1872—1910. 2 *köt.* 8°. Párizs 1911. NB

MÜLHAUPT: DER MILCHRING

27) *Dr. Engelbert Mülhaupt: Der Milchring. Ein Beitrag zur Kartell- und Milchpreisfrage.* Karlsruhe. *1912.*

„Volkswirtschaftliche Abhandlungen der badischen Hochschulen". Új sorozat. 9. füz.

Igen érdekes és alapos munka, rendkívül érdekes jelenségeket ír le.

Az *irodalomból* NB: *Ph. Arnold* a „Conrad's Jahrbücher"-ben, 41. köt. *1911*, és a „Beiträge zur Statistik des Königreichs Bayern"-ben, *41.* köt. (1910).

„Handwörterbuch der Staatswissenschaften". VI. köt. (3. kiad.) („Milchwirtschaft".)

Nachimson: Der Milchkrieg. „Die Neue Zeit", 1911 (*29.* évf.), *2. köt.* (668. és köv. old.).

A kartellek *mellett* szól ezen a területen a gazdaságok *monopol*helyzete (50—100 *km-es* körzet a nagyvárosok körül) és a *szövetkezetek számának növekedése.*

A centrifuga feltalálása után a tejértékesítő szövetkezetek úgy szaporodtak, akár a gomba langyos tavaszi eső után:

				Mezőgazdasági szövetkezetek száma (24. old.):
1870	—	1		
1903	—	2 245	181 325 taggal	1890 — 3 000
1909	—	3 039	270 692 » (5. old.)	1900 — 13 600
				1910 — 24 900

(*Petersilie* szerint. „Mitteilungen der deutschen Genossenschaftsstatistik". Berlin 1911.)

Az erőtakarmány etc. árainak emelkedése (+13—50%, 1896—1906, 7. old.) etc. stb. *nem* idézett elő áremelkedést körülbelül 1900-ig, az erős kartellmozgalomig. (7. old.)

A kartellek *mellett* szól az, hogy óriási jelentősége van (az olcsóság, a higiénia etc. etc. tekintetében) a tej *nagyüzemi* termelésének (tárolásának etc.)

Berlin szükséglete *naponta*	1	millió liter tej
Hamburgé külvárosaival	0,5	» » »
Bécsé	0,9	» » »
Münchené	0,25	(16. old.)
		stb.

A *tej* cm³-enként *9000* ***baktériumot*** tartalmaz (centiméter?? vagy milliméter?) nyomban a fejés után; 12 000-et 2—3 óra múlva; 120 000-et 9 óra múlva; *milliókat* 24 óra múlva (oldal?).

A szállítás nagyobbára vasúton történik *(50—100 km* a várostól). Gyakorlatilag monopolhelyzetben vannak a *környékbeli* tejtermelő parasztok.

„A szövetkezet ránevelte a gazdát a kartellre.“ (25. old.)

Néhány *tejkartell* története. *(28*

Berliner Milchring. *1900 júniusában* alapították. **Elkeseredett harc** a nagykereskedők ellen (a közönség a kereskedők *mellett* volt).

Bolle (a legnagyobb berlini tejkereskedelmi cég; forgalma évi *45* millió liter; tőkéje 10 millió márka; osztalék 8%, *9 1. old.)* 1903-ban békét kötött a tejkartellel. (Bolle rövid idő alatt milliomos lett; ugyanígy *Pfund* is Drezdában, forgalom 21 millió liter.)

A tejszindikátusok egyre javítják a higiéniát.

A szóban forgó tejszindikátus azonban *pénzügyileg* roszszul volt megszervezve és 1907. II. 27-én *megbukott.*

Hamburg. 1900 júniusában alapították. 10 év alatt 10,3 millió márkát hozott tagjainak (53. old.), felemelte áraikat (11,2 pfennigről 14,1 pfennigre), szerződést kötött a nagykereskedőkkel.

Majna-Frankfurt. Mikor alakult?? 1911-ben *nagyon erős* volt.

Szerződést kötött a kereskedőkkel. Ezután megkövetelte *tőlük,* hogy emeljék fel az árakat 16 pfennigről 17 pfennigre.

„Emiatt az egy pfennig miatt három hónapig elkeseredett háború folyt a gazdák és a kereskedők között, s ebben a háborúban mind a szociáldemokrata, mind a liberális

munkásszövetség és a szakszervezeti egyesülés a kereskedők oldalára állt." (54. old.) A kereskedők engedtek.

„A harc azzal ért véget, hogy a tejkereskedelem a fogyasztók legnagyobb meglepetésére a Vereinigte Landwirtével" (a kartell neve) „egyezményt kötött, amelynek értelmében a gazdák arra kötelezték magukat, hogy nem szállítanak többé tejet azoknak a kereskedőknek, akik nem hajtják végre a fentemlített áremelést." (55. old.)

nagyüzemi termelés!!

Bécsben óriási szindikátus működik. Költségeit (a tej értékesítésénél) az 1900. évi literenkénti 7,67 fillérről (0,56 millió koronás forgalom) 1910-ig literenként 3,775 fillérre csökkentette (6,74 millió koronás forgalom mellett). (57. old.)

29) A kartellek hatása a termelőkre?

Az *áremelkedés* átlagban 2 pfennig az 1900—1910-es években (az 1890—1900-as évekhez viszonyítva). (61. old.)

Ennek az áremelkedésnek az oka éppen a *kartellekben* keresendő (egyébként a termelés drágulása nem idézett volna elő áremelkedést).

„Mivel volna magyarázható különben az a szembeötlő tény, hogy az árak éppen azokban az években kezdtek emelkedni, amikor megjelent a színen a tejkartell?" (63. old.)

„S ha nem léteznének tejkartellek, mivel volna, végül, magyarázható az a tény, hogy az áremelkedés a legjelentősebb éppen azokon a vidékeken volt, amelyek tej tekintetében a leggazdagabbaknak számítanak: Svájcban és Württembergben?" (64. old.)

A tejforgalom növekedése *lerontja* az állatok takarmányát is (66. old.) és a *lakosság élelmezését* is. (67. old.)

Svájcban a tejfogyasztás

	Literben egy főre naponta	
1903—1905	—1,01	
1906—1909	—0,98	(68. old.)

Ugyanez a helyzet Németországban.

Ennek hatása a kereskedelemre? A kereskedelem jövedelme literenként 7—8 pfennigről 6—7 pfennigre csökkent (72. old.) — a kereskedelem fokozatosan kiszorul,

A fogyasztókra? Javul a minőség, a higiénia stb.

A legjobb a helyzet *Bázelben*, ahol *közvetlenül* szemben áll egymással a fogyasztók szövetsége és a tejtermelő parasztok szövetsége. A *tejgazdaságot* a város *mintaszerűen* vezeti, de az *árakat illetően* a fogyasztás a *parasztoktól* függ!!

„Egy tehén átlagos napi tejhozama Kasdorf professzor szerint Ausztriában 5 liter, Németországban 8—10 liter, Dániában 12 liter." (83. old.)

Frigyes főherceg Bécs környéki nagygazdaságában a tej- (30
hozam a következőképpen alakult

1853 — 3,00 liter 1 tehénre
1880 — 4,67
1890 — 6,27
1900 — 6,86 (84. old.)
1910 — 8,00

A tej kiskereskedelme még túlteng (Münchenben 1910-ben volt 1 609 tejbolt
ebből 250 50 literig
1 310 (81,4%) 150 literig)

általában nem higiénikus; az átöntésnél nincs szennyeződés elleni védelem etc.

és „hallatlan pocsékolás idővel, munkával és tőkével" (87. old.), a tej széthordása, eladatlan tej, egy házba 2—3 szállító jár stb. stb. NB

„A tejkartell szociális kihatásai" (V. fejezet) — „küszöbön áll egy *fegyveres béke*" (95. old.) a város és a falu között, egy nyílt háború a fogyasztók és az eladók között, mint Bázelben. !!!

Bázelben a fogyasztás (az árak tekintetében) teljes mértékben *függ* a tejtermelő parasztok kartelljétől.

A *legjobban* egész Svájc van tejtermelő parasztok kartelljeibe szervezve — s itt a legmagasabbak a tejárak!! a legnagyobb e kartellek hatalma!!

„Az általános fogyasztási szövetkezet (Bázelben) teljesen tehetetlen a termelők kartelljeinek árpolitikájával szemben." (77. old.) NB

„Még Svájcban is, ahol a munkások és a parasztok közvetlenebb kapcsolatban állnak egymással, mint bárhol másutt, súlyos erőpróbákra és elkeseredett árharcokra került sor közöttük." (95. old.)

TŐKÉSEK SZÖVETSÉGEI A HÁBORÚRÓL

31) **Tőkések szövetségei** *a háborúról*

„Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik". (Edgar Jaffé) (41. köt. 1. füz.) 1915. szeptember. 296—297. old. — „Die Arbeitgeberorganisationen im Kriege".

NB

. . . „Egy speciális német típus kialakításáról vagy fejlesztéséről van tehát szó" (a vállalkozók szervezetének nézete szerint), „ezért folyik a háború. Az ilyen felfogás, ha közelebbről megnézzük, tökéletesen meg is felel a vállalkozók érdekeinek. A vállalkozók felismerték, hogy bizonyos veszélyt rejt magában rájuk nézve az, ha a háború után azt kellene hallaniuk: vestra res agitur (a ti ügyetekről van itt szó), a *ti* bőrötökről és a *ti* érdekeitekről van itt szó! A háború annak eldöntéséért folyik, hogy ki játssza az első szerepet a *világpiacon!*" („Deutsche Arbeitgeberzeitung", 1915. II. 7.) Akkor ugyanis nyilván támogatásra találna minden olyan szociálpolitikai tendencia, minden olyan törekvés, hogy a háború költségeivel is a vállalkozói nyereséget terheljék meg. Ha ellenben a háború a *kultúra érdekeiért* folyik, ha itt a kultúrának egy típusa igyekszik magának érvényt szerezni, nem pedig a profitérdek, akkor az egész társadalom köteles a háború terheit viselni, s nem jelölhető meg egy külön osztály, amelynek érdekeit a háború különösképpen előmozdította volna.

NB

32) A háború *hatását*, amennyiben az a belpolitikai helyzetet érinti, a vállalkozók rendkívül előnyösnek látják. Különösen a szocialista

pártra gyakorolt hatás az, amely itt előtérbe kerül. Ezzel kapcsolatban dicsőítik a „sors nevelő erejét". A háború idején létre jött a nép egysége, s a leggyönyörűbb szocialista elméleteknek a lába alól is kicsúszott a talaj. (Ugyanott, 1915. VIII. 2.) Csak ebben a háborúban vált a nép valóban néppé (Treitschke szavai szerint) — s már ez is igazolja a háborút. ...A háború még évszázadokon át az államok közötti konfliktusok megoldásának egyetlen formája lesz, s ez a forma üdvözlendő, mert a háború feltartóztatta a demokrácia irányában való fejlődést: „Az elernyedés, az elcsenevészesedés és elpuhulás szélére jutottunk. Ám a legvégsőtől, az e szakadékba való bezuhanástól megmentett bennünket a sors, amelynek nyilvánvalóan különleges tervei vannak német népünkkel." (Ugyanott, 1914. VIII. 16.)

„Ily módon a háború értelmét következetesen egészen általános dolgokban, a *lélek* átalakulásában keresik; a háború gazdasági és politikai jelentőségét kisebbítik, komoly politikai és közgazdasági következtetések levonására nem hajlandók."

...„Helyesen mutatnak rá egyesekarra, hogy a német kormány további intézkedései is a *fogyasztás szabályozására* irányultak, holott a szocializmusnak a *termelési eszközök* társadalmasítása a célja. (Ugyanott, 1915. II. 28.) A béke helyreálltával tehát mindezeknek az intézkedéseknek is el kell tűnniük. Mindezek a nézetek a vállalkozók érdekeinek felelnek meg, s talán semmi sem bizonyítja annyira szemléletesen a munkáltatók és a munkások osztályérdekeinek antagonisztikus voltát, mint az a tény, hogy a háború jelensége is teljesen ellentétes módon tükröződik az egyiknek és a másiknak az ideológiájában. De ez az ellentét többrétű. Az opportunista, revizionista irányzathoz tartozó szocialisták a háborúban gazdasági háborút látnak. *Ők* a hordozói annak a nézet-

(33

nek, hogy a háború imperialista háború, sőt síkraszállnak minden nemzetnek az imperializmusra való joga mellett, ebből azt a következtetést vonják le, hogy egy-egy nemzeten belül érdekközösség áll fenn a vállalkozók és a munkások között, ennélfogva nyilván a legjobb úton haladnak afelé, hogy radikális burzsoá reformpárttá váljanak. Ezzel szemben a szocialista munkásmozgalom radikális irányzata szintén imperialista háborúnak tekinti ugyan még a háborút (legalábbis bizonyos fenntartásokkal), de a fejlődésnek éppen ezt az irányát tagadja, szükségesnek tartja, hogy a háború következményeképpen kiéleződjön az osztályharc, és hogy már a háború idején hangsúlyozzák a proletár álláspontot. A vállalkozók viszont, mint látjuk, tagadják a háború imperialista jellegét. Nem akarják, hogy azt mondják majd nekik: Tua res agitur (a te ügyedről van itt szó). A revizionista szocialistáknak az imperialista háborúra vonatkozó pozitív, igenlő nézetét éppúgy elvetik, mint a radikális szocializmus kritikus magatartását, s a háború »kulturális jelentőségében« keresnek menedéket, egy olyan felfogásban, amely egyetlen osztályra sem hárítja a felelősséget a háborúért és egy osztályt sem tüntet fel a háború különleges haszonélvezőjeként. Groteszk kép tárul hát elénk: míg a kormányok mindenütt az imperialista elméletet fogadják el, vagy legalábbis" (kedves!!) „az ellenség esetében a gazdasági érdeknek tulajdonítanak döntő jelentőséget, a gazdasági érdekek fő képviselői kizárólag a háború általános kulturális jelentőségét hangsúlyozzák. Ennek aztán az a következménye, hogy olyan véleményekkel találkozunk, amelyek a radikális szocializmus táborában is megtalálhatók; a háborút gazdasági szemszögből csak átmeneti szakasznak tekintik; a háború idején az összes jelenségek, az államok összes

jól mondja!

kedves!

gyöngyszem!

34)

intézkedései az adott helyzetből fakadtak, s ezeknek a háborúval együtt óhatatlanul újra el kell tűnniük. Ugyanígy a vállalkozóknak a háborúról vallott nézetei, bármennyire úgy látszik is, hogy van valamilyen központi *eszméjük*, ennél fogva szintén kizárólag ideológiának (osztályideológiának) foghatók fel." (295—297. old.) (A cikk vége.)

Jegyzet, *293—294.* old.:

„Különösen tanulságos a »Deutsche Arbeiterzeitung« (1915. VIII. 15) egy elvi cikke, amely a leghatározottabban elveti a belpolitikának bármilyen új (demokratikus) orientációját... NB

...Először is a szociáldemokráciának folytatnia kell »*átképzését*«: »mindenek előtt a háború után is meg kell majd mutatnia, hogy az az *átalakulási folyamat*, amelyre hivatkozik, valóban *húsává-vérévé* vált. Csak ha ez a tény hosszabb időn át kétségtelenül bebizonyosodott, csak akkor lehet majd kellő óvatossággal arról beszélni, vajon Németország belpolitikájában lehetségesek-e egynémelyek ezek közül a változások közül...« Egyelőre minden esetre nincsenek még meg a feltételek egy jövőbeli (a baloldali pártok szellemének megfelelő) belpolitikához... ellenkezőleg, »a háború szigorú iskolája kezünkbe adja a legnyomósabb érveket, amelyeket államrendszerünk demokratizálása ellen csak fel lehet hozni«"... (294. old.) NB!

CRAMMOND: ANGLIA ÉS NÉMETORSZÁG

„Journal of the Royal Statistical Society", 1914. július. (LXXVII. köt., VIII. rész) (777—807. old.) ***(35***

Edgar Crammond: *The Economic Relations of the British and German Empires.*

Együttvéve ezeknek a birodalmaknak a kezében van a világ nemzetközi kereskedelmének 39%-a (1911: 26,9%

Anglia + 12,5% Németország); — a világ kereskedelmi flottájának 53%-a.

		Németország		Nagy-Britannia
Lakosság	1872	41,23 (millió)		31,87 millió
	1888	48,17 »		36,88 »
	1910	64,92 »	(1911)	45,22 »
+(1872—1910)		+23,69		+13,34
1000 lakosra születés		29,5	(1911)	24,4
» » halálozás		18,2		14,8
Városi lakosság %-a		57,4%	(1905)	71,3% (1901)
Bányaipari termelés értéke (1911)		102 £ (millió)		124,5 »

		Egyesült Államok	Németország	Nagy-Britannia
Kőszéntermelés	1911	450,2 millió tonna	234,5	276,2
	1886	103,1	73,7	160,0
		+347,1	+160,8	+116,2
		+336,6%	+218,1%	+ 72,6%
Nyersacéltermelés	1910	26,5	13,7	6,1
	1886	2,6	0,9	2,4
		+ 23,9	12,7	3,7
		+910,3%	+1 335%	+154,3%

		Németország	Nagy-Britannia
Pamutáruk kivitele	1887:	10,0 millió £	72,0
	1912:	24,3 » »	122,2
betétek letéti bankoknál:		468,0 » »	1 053,0
(1912/13) takarékpénztáraknál:		839,0 » »	221,1
Σ (tőlem) =		1 307,0	1 274

		Németország	Nagy-Britannia
A kereskedelmi flotta nettó tonnatartalma	1880:	1,2 millió	6,6 millió
	1911:	3,0 »	11,7
		+ 1,8	+ 5,1
		+156%	+77,7%
A külkereskedelem ki- és behozatalát lebonyolító hajók összes tonnatartalma	1880:	13,0 millió tonna (ebből 39,1% német hajó)	49,7 » (ebből 72,2% brit hajó)
	1911:	49,5 (50,4% német hajó)	138,9 (59% brit hajó)
		+	—
Hajógyártás: évi termelés	1898–1904:	240,8 ezer tonna	898,0
	1913:	618,8	2 203,0
A Szuezi-csatornán átmenő hajók tonnatartalma	1892:	809,0 ezer tonna	8 102,0
	1912:	4 241,0	17 611,0
A Szuezi-csatornán átmenő hajók %-a	1892:	7,4%	74,5%
	1912:	15,1%	62,9%
A vasutak bruttó jövedelme	1888:	58,4 millió £	72,9
	1910:	149,5	127,2
		+156%	+ 74,3%
Külkereskedelem (kivitel + behozatal)	1888:	323,6 millió £	558,1
	1912:	982,6	1 120,1
		+204%	100,7%
		+659,0 millió £	+562,0 millió £
Kiadások a hadseregre és hajóhadra (1912)		70,0 millió £	102,4
nemzeti vagyon:		15 000 » »	25 000 (*)
nemzeti jövedelem (Németországra vonatkozólag Helfferich szerint):		2 000 » »	3 400
külföldi tőkebefektetés:		1 000 » »	3 800
		= 6,6% (a nemzeti vagyonnak)	(= 23%)

(*) Ez az egész *birodalomra* vonatkozik. Nagy-Britanniában egymagában, gyarmatok nélkül = 16 500.

		Németország	Nagy-Britannia
a külföldön befektetett tőkék jövedelme (1912)		50,0 millió £	185,0 millió £
a hajózás jövedelme		30,0 » »	100,0 »
nemzeti jövedelem (Németországra vonatkozólag Helfferich szerint)	1896:	1 075 » »	1 430
	1912:	2 000 » »	2 140
a nemzeti jövedelem növekedése évente (Németországban az utóbbi 18 évben) (és Nagy-Britanniában az utóbbi 28 évben)	=	272,0 » »	230,0 »

az utóbbi öt évben körülbelül egyenlő.

SALE: JAPÁN VERSUS ANGLIA

37) Igen érdekes cikk a „Journal of the Royal Statistical Society"-ben, LXXIV. köt. *1911.* április.

Charles V. **Sale**: *Some Statistics of Japan*, 467—534. old.

Különösen tanulságos az Egyesült Királysággal való összehasonlítás:

	Japán		Egyesült Királyság
Terület (négyzetmérföld)	147 648		121 390
lakosság (1910)	49 587 000		44 538 000
» egy négyzetmérföldre	335		367
születés (1000 lakosra)	31,30		27,95
halálozás (» »)	20,70		16,89
szaporulat (» »)	+10,60		+11,06
gabona, zöldségfélék, ipari növények etc.	12 894 000 (acre)	13,6%	12 437 000=16%
rét és legelő	3 006 000	3,2	34 565 000=44%
erdő	55 083 000	=58,0	3 070 000= 4%
a föld (+ jószág etc.) ára	1 299 (millió £)		1 220=11%

= 57%-a a nemzeti vagyonnak

	Japán	Egyesült Királyság
termelés (1907)		
rizs, búza, árpa, zab	=372,8 (millió bushel)	307,3
burgonya	3,9 (millió tonna)	5,2
fehér répa, karórépa	igen kevés	36,3 (millió t.)
retek	2,3 (millió tonna)	—
széna	igen kevés	15,6 »
italok, élelmiszer, dohány tiszta (nettó) behozatala	3,46 (millió £)	212,4
szarvasmarha (1908)	1,3 (millió)	11,7
ló (1908)	1,5 »	2,1
juh	87 000 (=0,08 millió)	31,3
sertés	0,28 (millió)	4,0
földalatti bányamunkások száma (1908)	126 999	796 329
széntermelés (tonnában)	14,8 (millió)	261,5
egy bányászra jutó évi szénmennyiség tonnában	117	328
értéke £-ben	6,5 (millió)	116,6
egy tonna értéke	8 sh. 9 d.	8 sh. 11 d.
szénkivitel tonnában	2,86 (millió)	62,55
a kivitt szén értéke tonnánként	12 sh. 11 d.	12 sh. 8 d.
a vasútvonalak hossza (1908) mérföldben	5 020	23 280
utasok száma (millió)	146,9	1 265,1
teherszállítás (millió tonna)	25,4	499,9
összjövedelem (egy mérföld vasútvonalra)	1 690 £	4 854
költségek (— » —)	868	3 133
tiszta bevétel (— » —)	+822	+1 721
hajók (100 és nagyobb tonnatartalommal)	1 146 977	18 059 037
a kínai kikötőkbe befutott hajók (1000 tonna)	1902: 7 350 (13,6%)	26 950(49,9%)
	1909: 18 949 (21,8%)	34 027(39,2%)
A textilgyárak termelésének összértéke (1907)	37,77 (millió £)	247,27
munkások száma	355 000	808 398
érték egy munkásra	106 £	306 £

		Japán	Egyesült Királyság
kivitel + behozatal (reexporttal együtt)	1889:	20,99 (millió £)	744,0
	1909:	82,35	1 094,0
idem 1 főre	1899:	10 sh. 6 d.	19 £ 19 sh. 10 d.
	1909:	1 £ 12 sh. 10 d.	22 £ 5 sh. 8 d.
38) állami kiadások (1909)		64,9 (millió £)	152,3
postatakarékpénztári betétek (1909)			
betéttulajdonosok száma		8,66 (millió)	11,1
összeg (betétek) (millió £)		10,8 (millió £)	160,6
összeg egy betéttulajdonosra		1 £ 5 sh. 1 d.	14 £ 11 sh. 7 d.
a mezőgazdasági termékek értéke		126 (millió £)	174,8
a farmok dolgozóinak száma (a paraszt tulajdonosokat beszámítva)		11,50 (millió)	2,05

NB | „bár a munkások száma az ötödénél is kevesebb [Japánhoz viszonyítva] a termelés az Egyesült Királyságban nagyobb, értéke 40 százalékkal magasabb“ (488. old.)...

A földművelés Japánban sajátos. A lakosság 60%-a foglalkozik földműveléssel. (481. old.) A családok (households) száma Japánban — 9 250 000. Ebből kizárólag földműveléssel foglalkozik — 3 748 000; földművelés mellett más foglalkozást is űz — 1 662 000. Egyéb farmerek = 70 000. Földbirtokos = 43 000. Σ = 5 523 000.

A földre igen nagy adókat vetnek ki. A mezőgazdasági üzemek rendkívül kicsinyek:

A farmok területe:	farmok %-a (482. old.)
$1^1/_4$ acre-en (5 *tan*) alul	37,26
$1^1/_4$ acre-től $2^1/_2$ acre-ig (5 tan—1 *cso*)	32,61
$2^1/_2$ » 5 » (1—2 »)	19,62
5 » $12^1/_4$ » (2—5 »)	9,37
$12^1/_4$ acre-en (5 *cso*) felül	1,14
	100,00

A mezőgazdasági munka termelékenysége rendkívül alacsony, főképpen a gazdálkodás kisüzemi módszere és a gépek hiánya következtében.

Japánban 1 *acre* rizsföld megművelésére 110 munkanap szükséges.

Texasban és Louisianában 1 acre rizsföld megművelésére 1 ember 2 napi munkája + $1^1/_2$ napi fogat szükséges.

(„American Economic Association Journal“, *1904* november)

„FINANCIAL ARRANGEMENTS AND THE WAR DEBTS OF EUROPE“

„The Economist“, 1915. II. 13. „Financial Arrangements and the War Debts of Europe“... *(39*

... „Minél jobban szemügyre vesszük Európa háború utáni pénzügyi és politikai jövőjét, annál komorabbnak és sötétebbnek látjuk ezt a problémát. De annál több oka van a képzett, éleselméjű és előrelátó független embereknek arra, hogy elgondolkozzanak e háború közgazdasági jelentőségén. Sohasem került még sor az erőknek ilyen összeütközésére, ilyen nagyarányú pusztulásokra ilyen rövid idő alatt. Még sohasem volt olyan nehéz és annyira szükséges a katasztrófa méreteinek megállapítása, a költségek összeszámolása, az emberi társadalmat fenyegető következmények előrelátása és az ezek elhárítására irányuló intézkedések megtétele. Filantrópok kifejezésre juttatják azt a reményüket, hogy a békeszerződés megkötése magával hozza a hadseregek létszámának és a fegyverzetnek nagyarányú nemzetközi csökkenését, s hogy a népek így meg tudnak majd birkózni újabb háborús adósságaikkal és el tudják kerülni a csődöt. Kétségtelen, hogy a csődtől való félelemnek lesz bizonyos szerepe; ellenkező esetben számolni lehetne azzal, hogy a béke megkötése csak a háborúk újabb sorának újabb előkészületeihez

NB vezet. Ám akik ismerik azokat az erőket, amelyek az európai diplomáciát valójában mozgatják, nem táplálnak illúziókat. A perspektíva: véres forradalmak és elkeseredett harcok a munka és a tőke között, vagyis az európai kontinens tömegei és uralkodó osztályai között." (Vége a cikknek.)

„X"
FÜZET

J. A. HOBSON: IMPERIALISM

„*Imperialism*". J. A. *Hobson* tanulmánya. (London *(1* 1902.)[42]

4. old. Az igazi gyarmatosítás abból áll, hogy az anyaország lakosai egy kietlen, lakatlan vidékre települnek és magukkal viszik kultúrájukat, más népek leigázása viszont már az igazi nacionalizmus kereteinek az áthágása (**„debasement of this genuine nationalism"**) (**„spuriosus colonialism"**), ez már imperialista természetű jelenség. Az igazi gyarmat mintaképe Kanada és Ausztrálázsiának önkormányzattal rendelkező szigetei.

6. old. „Az ***új*** a ***modern*** imperializmusban, ha azt mint politikát vizsgáljuk, főképpen abban áll, hogy *t ö b b* nép tette magáévá. A több egymással versengő birodalom fogalma lényegében modern fogalom." || **NB**

9. old. „A nacionalizmus — egyenes országút, amely az *internacionalizmushoz* vezet, s ha ezen az úton kitérőre bukkanunk, joggal természetének és céljainak elfajulására gyanakodhatunk. *Ilyen e l f a j u l á s az imperializmus*, amelynél a nemzetek, túllépve a könnyed asszimiláció határait, a különböző nemzeti típusok egészséges ösztönző versengését a vetélkedő birodalmak gyilkos harcává változtatják." || !!

17—18. old. A Brit Birodalom magva kb. 40 millió ember, aki 120 000 négyzetmérföldnyi területen él. Csak az utolsó *nemzedék* életében a Brit Birodalom birtokainak gyarapodása = 4 754 000 négyzetmérföld 88 millió népességgel.

19. old. Brit gyarmatok és függő országok *1900-ban* = 13 142 708 négyzetmérföld 366 793 919 lakossal.(*)

NB: **Hobson *bevette* a „protektorátusokat" (Egyiptom, Szudán stb.), amelyek Morrisnál *nincsenek!!***

(*) Hobson itt idézi Morrist, II. 87. old., és *R. Giffen* „The Relative Growth of the Component Parts of our Empire" című munkáját, egy előadást, amelyet 1898 januárjában a Gyarmati Intézetben tartott.
(Továbbá: „The Statesman's Year-Book", 1900.)

20. old. 1884-től 1900-ig a Brit Birodalomhoz hozzácsatoltak 3 711 957 négyzetmérföldet **(Szudánt stb. beleszámítva)** 57 436 000 lakossal.*

2) *21—22. old. Németországban* a hetvenes években keletkezik az az irodalom, amely azt fejtegeti, hogy Németországnak gyarmati birtokokra van szüksége. A Deutsche Handels- und Plantagengesellschaft der Südseeinseln 1880-ban részesül első ízben hivatalos támogatásban. Ebből az időből származik „Németországnak Samoával való kapcsolata" is, de az igazi imperialista politika Németországban 1884-ben veszi kezdetét, amikor létrejönnek az afrikai protektorátusok, s amikor óceániai szigeteket annektálnak. A következő 15 év folyamán a gyarmatokon Németország befolyása alá került 1 000 000 négyzetmérföld 14 000 000 lakossal. E területek zöme a trópusokon van, fehér lakosságuk alig néhány ezer főre rúg.

A nyolcvanas évek legelején *Franciaországban* újjáéled a régi gyarmati szellem. A legtekintélyesebb közgazdász, aki ezt képviselte: Leroy-Beaulieu. 1880-ban kiterjesztették a szenegáli és szaharai birtokokat, néhány évvel ez után bekebelezték Tuniszt, 1884-ben Franciaország tevékenyen részt vett az Afrikáért folyó küzdelemben, s ugyanakkor Ázsiában megszilárdította tongkingi és laoszi uralmát. 1880 óta Franciaország $3\,^1/_2$ millió négyzetmérföldet

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 265. old. — *Szerk.*

szerzett mintegy 37 000 000 főnyi népességgel; ezek a területek csaknem kivétel nélkül a trópusi és szubtrópusi övezetben fekszenek, alacsonyabbrendű fajok lakják őket és franciák letelepítésére alkalmatlanok.

Olaszország 1880-ban kudarcot vallott abesszíniai expedíciójával, s imperialista törekvései meghiúsultak. Kelet-afrikai birtokai Eritreára és a szomáli protektorátusra korlátozódtak.

Az 1884—1886. évi afrikai egyezmény *Portugáliának* juttatta a nagykiterjedésű Angolát és Kongó partvidékét, 1891-ben pedig politikai ellenőrzése alá került Kelet-Afrika jelentős része.

Kongó Szabad Állam, amely 1883-ban *Belgium* királyának a tulajdonává vált és azóta jelentősen megnövekedett, olyan falatnak tekintendő, amelyet Belgium az Afrikáért folytatott küzdelemben kaparintott meg magának. *(3*

Spanyolországot kirekesztették a világért folyó harcból.

Hollandia nem vett részt a jelenlegi imperialista harcban; nagy kelet- és nyugat-indiai birtokai régebbi eredetűek.

Oroszország, az egyetlen északi ország, amely imperialista politikát folytat, főképpen Ázsia meghódítására összpontosítja erőit, és jóllehet gyarmatosítása természetesebb úton — államhatárainak kiterjesztése útján — megy végbe, az Ázsia felosztásával kapcsolatos kérdésekben mégis hamarosan összeütközésbe fog kerülni más hatalmakkal.

23. old. Az európai államok + Törökország + Kína + az Egyesült Államok, amelyek együttes területe 15 813 201 négyzetmérföld 850 103 317 lakossal, összesen 136 gyarmatot mondhatnak magukénak, 22 273 858 négyzetmérföldnyi területtel és 521 108 791 főnyi népességgel **(ezek az adatok teljes egészükben Morristól valók, II. köt. 318. old., s Hobson utal is rá).**

26—27. old. „A vezető európai hatalmak terjeszkedése 1884 óta":*

Anglia (vö. 20. old.)	**3 711 957**	**négyzetmérföld**	**57 436 000**	
Franciaország	3 583 580	»	36 553 000	(lakos)
Németország	1 026 220	»	16 687 100	»

* Lásd ugyanott. — *Szerk.*

Oroszország (?) 114 320 négyzetmérföld (?) 3 300 000 (lakos)
(ez Hiva + Buhara) (ez = Hiva + Buhara)
Oroszország ((Hiva (1873), Buhara (1873*) Kuangtung (1898), Mandzsúria (1900)))

Noha a címben ez szerepel: „1884 óta", Hobson mégis bevette Hivát és Buharát

Belgium (Kongó)	900 000	30 000 000
Portugália (Angola, 1886;		
Kelet-Afrika, 1891 *stb.*)	800 760	9 111 757

***NB NB: (Hobson*, 28—29. old., csatol *2* térképet Afrikáról, 1873-ra és 1902-re vonatkozót, s ezeken szemléltetően megmutatja Afrika felosztásának fokozódását.)**

4) **34. old.: *Százalékos arány az összértékhez:***

37. old.

Évi átlagok	Nagy-Britannia behozatala külföldi államokból	Nagy-Britannia behozatala brit birtokokról	Nagy-Britannia kivitele külföldi államokba	Nagy-Britannia kivitele brit birtokokra	Négyéves időszakok átlagai	Százalékos arány Gyarmatok etc. behozatala Nagy-Britanniából	Százalékos arány Gyarmatok etc. kivitele Nagy-Britanniába
					1856—59	**46,5**	**57,1**
1855—59	76,5	23,5	68,5	31,5	60—63	41,0	65,4
60—64	71,2		66,6		64—67	38,9	57,6
65—69	76,0		72,4		68—71	39,8	53,5
70—74	78,0		74,4		72—75	43,6	54,0
75—79	77,9		66,9		76—79	41,7	50,3
80—84	76,5		65,5		80—83	42,8	48,1
85—89	77,1		65,0		84—87	38,5	43,0
90—94	77,1		67,6		88—91	36,3	39,7
95—99	78,6		66,0		92—95	32,4	36,6
					96—99	32,5	34,9

38. old. 1901. december végén:

(millió font sterling)	Behozatal	%	Kivitel	%
Külföldi államok	417,615 =	80	178,450 =	63,5
Brit India	38,001 =	7	39,753 =	14
Ausztrálázsia	34,682 =	7	26,932 =	9,5
Kanada	19,775 =	4	7,797 =	3
Brit Dél-Afrika	5,155 =	1	17,006 =	6
Egyéb brit birtokok	7,082 =	1	10,561 =	4
	522,310 =	100	280,499 =	100

* Így Hobsonnál. Helyesen: 1868. — *Szerk.*

39. old. A birodalom kereskedelme Nagy-Britanniával (ezrekben): (5

Évi átlag		Egész behozatal £	Behozatal Nagy-Britanniából	%	Egész kivitel £	Kivitel Nagy-Britanniába	%
1867—71	India	45 818	31 707	69,2	56 532	29 738	52,6
	Önkormányzatú gyarmatok	42 612	24 502	57,5	42 386	23 476	55,4
	Egyéb gyarmatok	23 161	7 955	34,3	23 051	10 698	46,4
1892—96	India	52 577	37 811	71,9	68 250	22 656	33,2
	Önkormányzatú gyarmatok	74 572	44 133	59,2	83 528	58 714	70,3
	Egyéb gyarmatok	39 835	10 443	26,2	36 626	10 987	29,3

Flux professzor „The Flag and the Trade" című munkájából, „Journal of the Royal Statistical Society", 1899. szeptember, LXII. köt. 496—498. old.

---

48. old. „A brit származású összes kivándorlók a népességnek csak egy kis hányadát alkotják; ez a hányad az imperialista expanzió legutóbbi éveiben szemmelláthatóan csökkent: a kivándorlóknak egy csekély része telepedik le a brit birtokokon és egészen elenyésző hányaduk az új imperializmus korszakában szerzett országokban" . . .

1884 óta a kivándorlás csökken*:

1884 . . . 242 179 (ebből 155 280 az Egyesült Államokba) s még le kell vonni a bevándorlást!!

1900 . . . 168 825 (» 102 797 az Egyesült Államokba)

((49. old.)) (a szerző évi adatokat is közöl, részletezve).

58. old. (Mr. Mulhall számításai szerint) az angol külföldi (9 és gyarmati befektetések méretei és növekedése 1862 óta:

---

*Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 294. old. — *Szerk.*

Év	Összeg £	Évi növekedés %-ban	(milliárd frankban) Anglia	Franciaország	Németország
1862	144 000 000	...	3,6	—	—
1872	600 000 000	45,6	15	10 (1869)	—
1882	875 000 000	27,5	22	(1880) 15	?
1893	1 698 000 000	74,8	42	(1890) 20	
				27 (1902)	12,5 (1902)
				40 (1910)	35 (1919)
1914	4 000 000 000		(75—100 (1914))	60 (1914)	44 (1914)*

15% *59. old.* „1893-ban a külföldön befektetett brit tőke az Egyesült Királyság egész vagyonának körülbelül 15%-a volt: ennek a tőkének csaknem a felét (770 millió font sterlinget) külföldi és gyarmati kormányoknak nyújtott kölcsönök alkották; a fennmaradó összegnek egy nagy részét vasutakban, bankokban, távírókban és más olyan közüzemekben helyezték el, amelyek a kormányok tulajdonát alkották, illetve azok ellenőrzése vagy erős befolyása alatt állottak, a hátramaradó részt pedig zömében (*) földbe vagy bányákba, illetve a föld értékétől közvetlenül függő iparba fektették be.“**

Az 1 698 000 000 fontnyi összeg Sir R. Giffen számításai szerint a ténylegesnél alacsonyabbnak tekintendő.

(*) 59. old. Befektetések: külföldi kölcsönök — 525 millió font sterling, gyarmatiak — 225, községiek — 20, tehát összes kölcsönök — 770 millió font. Vasutak: Amerikai Egyesült Államok — 120 millió font sterling; gyarmatok — 140 és egyéb — 128; vasutak összesen — 388 millió font sterling. Egyéb: bankok = 50 millió font sterling; föld = 100 millió font sterling; bányák etc. = 390 millió font sterling.

$$\left.\begin{array}{r} \Sigma = 770 \\ 388 \\ 540 \end{array}\right\} 1\,698$$

---

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 250. old. — *Szerk.*

** Lásd ugyanott. 288. old. — *Szerk.*

60. old. „Nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy Nagy-Britannia mai külpolitikája elsősorban *harc jövedelmező tőkebefektetési piacokért.*" NB

62—63. old. „Az adósságok nagy része, ha ugyan nem (10 a zömük, »közületi« tartozás, a hitelek ellenben csaknem mind magánhitelek...

Az agresszív imperializmus, amely az adófizetőknek oly sokba kerül és a nagyiparosoknak meg a kereskedőknek olyan keveset jelent, *...nagy profitok forrása annak a kapitalistának, aki tőkéje számára befektetési lehetőséget keres...*

Nagy-Britanniának külkereskedelméből és gyarmati kereskedelméből, behozatalából és kiviteléből származó egész évi jövedelmét Sir R. Giffen[1] 1899-re vonatkozólag 18 millió font sterlingre becsüli, $2\,^1/_2\,^0/_0$-ot számítva 800 millió font sterlinges összforgalom után." 18 millió

Bármilyen nagy is ez az összeg, nem szolgálhat magyarázatul Nagy-Britannia agresszív imperializmusára. Ennek magyarázata az a „90 vagy 100 millió font sterling, amely a tőkebefektetések tiszta jövedelmét alkotja".* versus 90 millió

[1]) **„Journal of the Royal Statistical Society", LXII. köt. 9. old.**

A tőkebefektetőknek az az érdekük, hogy csökkentsék azt a kockázatot, amely a tőkéjüket felvevő ország politikai viszonyaival függ össze. „A *tőkét befektető* és általában a *spekuláló rétegek* azt kívánják, hogy Nagy-Britannia újabb idegen területeket vonjon zászlaja alá s így újabb területeket biztosítson nekik jövedelmező tőkebefektetések és spekuláció számára." NB

* Lásd ugyanott. — *Szerk.*

63. old. „Már a tőkebefektetőnek a sajátos érdekei is összeütközésbe kerülhetnek a közérdekkel és végzetes politikához vezethetnek, de még sokkal nagyobb veszélyt rejthetnek magukban A TŐKEPÉNZESEKNEK, A BERUHÁZÁSI ÜZLETEK FŐSZEREPLŐINEK A SPECIÁLIS ÉRDEKEI. Az egyszerű tőkebefektetők jórésze mind üzleti, mind politikai tekintetben csupán játékszere a nagy pénzintézeteknek, amelyek az értékpapírokat és a részvényeket nem annyira kamatozó befektetéseknek tekinti, mint inkább a *pénz*piacon való ***spekulálás*** tárgyának."

11) NB

68. old. „Ezek azok a konkrét gazdasági erők, amelyek az imperializmus javára hatnak: egy nagy létszámú laza csoportja kereskedő és más foglalkozásokat űző személyeknek, akik előnyös üzleteket és jövedelmező állásokat várnak a katonai és polgári szolgálat kiszélesedésétől, a hadműveletekre fordított kiadásoktól, új területek meghódításától és az azokkal való kereskedelemtől, valamint az e műveletekhez szükséges újabb tőkék mozgósításától, s valamennyien a ***közös tőkepénzesben*** találják meg központi vezető és irányító erejüket." **(„Finánctőke".)**

72. old. Minthogy Anglia előtt bezárultak a Franciaország és Németország által elfoglalt piacok, Anglia is bezárta előttük a maga piacait. „Mihelyt az imperializmus félretolja a politikusok »régi gárdáját«, amely fiatal korában a szabadkereskedelem elvén nevelkedett, nyíltan magáévá teszi majd a protekcionizmust, mely e politika betetőzéséhez elengedhetetlenül szükséges." **(72—73. old.)**...

78. old. A gyáros és a kereskedő megelégszik a más nemzetekkel folytatott kereskedelemmel, azok ellenben, akik tőkét fektetnek be, minden erejükből igyekeznek „politikailag annektálni azokat az országokat, amelyekben a leginkább spekulációs jellegű tőkebefektetéseik vannak".

12) A tőkebefektetés hasznára van az országnak, mert újabb piacokat nyit meg előtte a kereskedelem számára „és foglalkoztatja az angol vállalkozószellemet". Fel-

adni a „birodalmi expanziót" annyi, mint a világot más nemzeteknek átengedni. „Ebből a szemszögből nézve az imperializmus nem önként választott út, hanem szükségszerűség" (=**az imperialisták érvelése**)...

80—81. old. (trösztök). A szabad konkurrencia mindig „túltermeléssel" járt együtt, ez pedig az árak olymérvű csökkenéséhez vezetett, hogy a konkurrencia mezejéről kidőltek a gyengébb versenytársak. A trösztalakítás első lépése a legrosszabbul felszerelt és elhelyezett gyárak leállítása, a termelési költségek csökkentése csak a legtökéletesebb gépek alkalmazása útján.

„Az iparnak ez a »trösztökben« való összpontosítása egyben csökkenti azt a tőkemennyiséget, amely eredményesen felhasználható, és növeli a jövedelemnek azt a részét, amelyből újabb megtakarítás és új tőke születik." A tröszt a túltermelésnek, egy-egy iparág túlságosan nagy tőkebefektetésének az ellenmérgeként jön létre, éppen ezért az a tőke, amelyet a tröszt tagjai forgalomba hozni szándékoznak, nem fektethető be teljes egészében a tröszt keretein belül. A tőkefelesleget a trösztök igyekeznek úgy befektetni, hogy „más iparágakban is hasonló egyesüléseket hozzanak létre, ily módon újabb tőkét takarítsanak meg, egyre jobban megnehezítve az egyszerű takarékos embereknek, hogy megtakarításaik számára befektetési lehetőséget találjanak". *(13*

82—84. old. Amerika belső piaca telítve van, a tőke nem talál alkalmazásra.

„Éppen ez az iparcikkek és tőkebefektetések iránt mutatkozó hirtelen kereslet volt a nyilvánvaló oka annak, hogy az *imperializmust* mint politikai elvet és politikai gyakorlatot *magáévá tette* a republikánus párt, amelyhez az ipari és pénzmágnások tartoznak, és amely őhozzájuk tartozik. Ne vezessen félre bennünket Roosevelt elnöknek és »világos rendeltetésű«, »civilizátori missziót betöltő« pártjának kalandor lelkesedése. *Rockefeller*, Pierpont Morgan, Hanna, Schwab *úréknak* és kompániájuknak *van szükségük az imperializmusra*, s ők azok, akik ezt a Nyugat nagy köztársaságának a nyakába varrják. Nekik van **NB**

szükségük az imperializmusra, mert országuk állami tartalékainak kihasználásával jövedelmező befektetési lehetőséget szeretnének találni tőkéiknek, amelyek ellenkező esetben feleslegeseknek bizonyulnának.

Persze nem szükséges valamelyik ország birtoklása, hogy kereskedni lehessen vele és tőkét lehessen befektetni benne, s az Egyesült Államok az európai államokban igazán találhatna egy kis levezető csatornát felesleges árui és tőkéi számára. Ám ezek az országok többségükben önállóan is el tudják látni magukat: legtöbbjük vámkorlátokat állított az
14) iparcikkek behozatala útjába, s még Nagy-Britannia is kénytelen önvédelemből visszatérni a protekcionizmushoz. Az amerikai nagyiparosok és tőkepénzesek a legjövedelmezőbb lehetőségeket kutatva kénytelenek lesznek Kína, a Csendes-óceán és Dél-Amerika felé fordítani tekintetüket. Elveikben és gyakorlatukban protekcionisták lévén arra fognak törekedni, hogy minél teljesebben monopolizálják ezeket a piacokat, Németország, Anglia és más kereskedő nemzetek konkurrenciája pedig arra készteti majd őket, hogy különleges politikai kapcsolatokat építsenek ki a számukra legértékesebb piacokkal. Kuba, a Fülöp-szigetek, a Hawaii-szigetek — ez csak »*előétel*«, étvágygerjesztő egy kiadósabb lakomához. Emellett az ipari és pénzmágnásoknak a politikára gyakorolt óriási befolyása, amint erre már utaltunk, még külön ösztönzőül is hat Nagy-Britanniában és általában mindenütt; az imperialista irányvonal megvalósítása során eszközölt állami kiadások a profitok újabb hatalmas forrásául szolgálnak ezeknek
NB az embereknek a számára, akik mint pénzemberek a kölcsönöket folyósítják, mint hajógyárosok és hajótulajdonosok szubvenciókban részesülnek, akik fegyvereket és az imperializmusnak szükséges egyéb eszközöket gyártanak és szállítanak."

15) *86. old.* A tökéletesített termelési mód meghonosodásának, a tulajdon és az ellenőrzés koncentrációjának arányában a tőkések egyre nagyobb nehézsé-

gekbe ütköznek „gazdasági erőforrásaik jövedelmező kihasználásában, s egyre jobban és jobban engedve a kísértésnek, kormányukat arra próbálják felhasználni, hogy az annexió vagy protektorátus létesítése útján megszerezzen nekik egyéni céljaikra valamely távoli elmaradott országot".

NB

Első pillantásra úgy tűnik fel, hogy a termelőerők és a tőke túlnőttek a szükségleten és saját országukban nem találhatnak alkalmazásra. Állítólag ez az imperializmus gyökere. De... „*ha a fogyasztó közönség* a szóban forgó országban a termelőerők mindenkori fejlődése arányában növelné fogyasztását, nem lehetne áru- vagy tőkefelesleg, amely az imperializmus bevezetését sürgetné, hogy az újabb piacokat találjon"...

ha-ha!! az imperializmus kispolgári kritikájának lényege

89. old. „A termelés volumene a modern gépek fejlődése folytán szüntelenül emelkedett." A gazdagságot a lakosság és maroknyi gazdag fogyaszthatja. A lakosság fogyasztásának a munkabér színvonala szab határt. A gazdagok egyéni fogyasztása, csekély számuk következtében, nem nyelhet el túlságosan nagy mennyiségű terméket. „A gazdagok sohasem lesznek olyan leleményesek, hogy a túltermelés megelőzéséhez elegendőt fogyasszanak." A termelés zöme „felhalmozásra" kerül. Arról a folyamról, amely a termékeknek ezt az óriási részét viszi, „egyszerre csak kiderült, hogy nem tud tovább szélesedni, sőt úgylátszik, gátak közé szorítják".

91. old. „Ily módon arra a következtetésre jutunk, hogy *az imperializmus nem más, mint* a legnagyobb iparmágnások ama törekvése, hogy a fölös gazdagságukat levezető csatornát olyan külföldi piacok **és** *befektetési lehetőségek* felkutatása révén szélesítsék ki, amelyek felszívhatnák az országukban eladhatatlan és felhasználhatatlan árukat, illetve tőkéket.

(16

az imperializmus szükségszerűsége

Ma már nyilvánvaló, mennyire *hibás az a feltevés*, hogy az imperialista expanzió *szükségszerű* mint a fejlődő ipar levezető csatornája. *Nem az ipar fejlődése* az, ami új piacok és új tőkebefektetési szférák feltárását követeli, ***hanem*** A FOGYASZTÓKÉPESSÉG ROSSZ ELOSZTÁSA, amely az országon belül meggátolja a termékek és a tőkék felszívását."

vö. K. Kautsky

vö. K. Kautsky

94. old. „Nincsen szükség új külföldi piacok megnyitására: a belső piacok korlátlan mértékben kiszélesedhetnek."

96. old. „Ily módon a trade-unionizmus és a szocializmus természetes ellenségei az imperializmusnak, minthogy az »imperialista« osztályoktól elveszik azokat a jövedelemtöbbleteket, amelyek az imperializmus gazdasági ösztönzőiül szolgálnak."

100. old. „Az imperializmus, mint látjuk, nem más, mint a kormányapparátusnak magáncélokra, főképpen a tőkések céljaira való felhasználása avégett, hogy gazdasági előnyöket biztosítson nekik az országon kívül."

17) „*Külkereskedelmünk* átlagos évi értéke, amely 1870—1875-ben *636* 000 000 font sterlingre rúgott, az 1895—1898-as időszakban *737* 000 000 font sterlingre emelkedett. Az állami kiadások ugyanezen időszak alatt átlagban 63 160 000 fontról 94 450 000 fontra nőttek. A kiadások gyorsabban növekedtek, mint az egész *nemzeti jövedelem*, amely — a statisztikusok hozzávetőleges becslései szerint — ugyanezen időszak alatt körülbelül *1 200* 000 000 font sterlingről *1 700* 000 000 font sterlingre emelkedett."

101—102. old. „Az a tény, hogy a hadseregre és hajóhadra fordított kiadások alig több mint egy *negyed* évszázad alatt *25-ről 60* millió font sterlingre emelkedtek, az imperialista pénzügy legjellegzetesebb vonása. A pénzügyi, ipari és szabad foglalkozású rétegek, amelyek, mint arra rámutattunk, az imperializmus gazdasági gerincét alkotják, arra használták fel politikai hatalmukat, hogy a néptől elragadják ezeket az összegeket

kedvezőbb befektetések eszközlése és új tőkebefektetési övezetek megnyitása céljából, valamint avégett, hogy jövedelmezőbb piacokat találjanak árufeleslegeik elhelyezésére. Emellett az e célra fordított állami eszközökből *más nagy egyéni előnyeik* is származnak hasznot hajtó *szerződések* és jól jövedelmező vagy tekintélyes *pozíciók* formájában."

103. old. „Ennek a *határozottan* **élősdi** *politikának* az irányítói ugyan a tőkések, de ugyanazok az indítékok a MUNKÁSOK BIZONYOS KATEGÓRIÁIRA is hatást gyakorolnak. Sok városban a legfontosabb iparágak kormányrendelésektől függnek; a fémipar és hajógyártás gócpontjainak imperializmusa nem kis mértékben ebből a tényből következik."* **(18**

114. old. „Más nemzeteknél, amelyek máris az imperializmus útjára léptek vagy csak most lépnek erre az útra, s amelyeket *a hazafiassággal, civilizációval stb. álcázott gazdasági érdekeknek* ugyanaz az összefonódása jellemez, a protekcionizmus a hagyományos pénzügyi politika volt; ezt már csak ki kellett szélesíteni és a kellő mederbe terelni."

115. old. „Mindkét ország (*) egyre inkább annak az osztálynak a befolyása alá kerül, amely *pénzt kölcsönöz*, s imperialistának és hazafinak vallja magát."

120. old. „A brit szigeteken kívül élő 367 millió brit alattvalóból legfeljebb tíz milliónak, vagyis mindössze a harmincheted részüknek van valamelyest *tényleges önkormányzata* a törvényhozás és az igazgatás terén." !! 1/37

121. old. „Egyes régebbi koronagyarmataink on az igazgatásban van bizonyos *képviseleti elem.* Míg a közigazgatás teljes egészében a korona által kinevezett kormányzó kezében van, aki mellett egy általa kinevezett tanács áll, a törvényhozó gyűlésnek egy **részét** a gyarmati lakosság választja... **(19**

(*) vagyis ***Nagy-Britannia*** és ***Egyesült Államok.*** NB

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 290. old. — *Szerk.*

Ezeken a gyarmatokon a képviseleti elem, méreteit és befolyását illetően, jelentősen különbözik *a nem választott elemtől*, de *számbelileg soha sem szárnyalja túl azt.* Ily módon inkább *tanácskozó*, mint valóban törvényhozó tényező. Nemcsak hogy a választott tagokat számuk tekintetében mindig felülmúlják a nem választottak, *hanem még a gyarmatügyi minisztérium is minden esetben gátlástalanul a vétó jogával élhet* a gyűlés által elfogadott rendszabályokkal szemben. Ehhez még hozzá kell tennünk azt is, hogy a választójog csaknem mindenütt *elég magas vagyoni cenzushoz* van kötve, amely a színes lakosságot megakadályozza abban, hogy számának és az országban betöltött jelentőségének megfelelően gyakorolja a választójogot."

131. old. „Egyszóval, *az új imperializmus kiszélesítette a brit zsarnokság területét*, jelentős mértékben ellensúlyozva ezzel a lakosság növekedését és a néhány demokratikus gyarmatunkon elért tényleges szabadságjogok fejlődését.

Ez nem mozdította elő a brit szabadságnak és kor-
20) mányzati módszereinknek a terjedését. Az annektált országokat és népeket *határozottan* ***autokratikus módszerekkel*** kormányozzuk, amennyiben egyáltalán kormányozzuk őket, méghozzá főképpen a Downing Streetről, részben pedig a gyarmati közigazgatás központjaiból olyan esetekben, amikor önkormányzattal rendelkező gyarmatok engedélyt kaptak az annektálásra."

133. old. „A *pax britannica*, amely mindig is ***szemérmetlen hazugság*** volt, az utóbbi években a legiszonyatosabb képmutatássá fajult: indiai határaink mentén, valamint Nyugat-Afrikában, Szudánban, Ugandában, Rhodesiában ***jóformán szakadatlanul dúl a*** *harc.*"

134. old. „Gazdasági elemzésünk feltárta azt a tényt, hogy ***kizárólag*** *az üzletemberek* — tőkebefektetők, szállítók, *exportáló* gyárosok és bizonyos szabadfoglalkozású rétegek — egymással konkurráló *klikkjeinek* az érdekei antagonisztikusak; hogy ezek a klikkek, *bitorolva* a nép hatalmát és hangját, a maguk üzleteire használják fel a nemzeti erőforrásokat, s a nép

vérét és pénzét pazarolják ebben a gigászi és szerencsétlen katonai játékban, minden reális alapot nélkülöző ***nemzeti*** ellentéteket ***színlelve.***"

135—136. old. „Ha *meg akarjuk tartani mindazt,* amit 1870 óta meghódítottunk, s az afrikai és ázsiai területek és befolyási övezetek további felosztásánál versenyezni kívánunk a fiatal ipari nemzetekkel, *készen kell állnunk a harcra.* A vetélkedő birodalmaknak a dél-afrikai háború idején világosan napfényre került ellenségeskedése nyílván abból a politikából fakad, amellyel megelőztük és továbbra is igyekszünk *megelőzni* ezeket a vetélytársainkat területek és piacok *annektálásában* szerte a világon." (21

143—144. old. „»Civilizált« fegyverekkel felszerelt, »civilizált« módszerekkel kiképzett, »civilizált« tisztek parancsnoksága alatt álló nagy bennszülött haderők szervezése az egyik legjellemzőbb vonása *a nagy keleti birodalmak, majd a Római Birodalom utolsó fejlődési szakaszának.* Ez az ***élősdiség*** egyik *legveszedelmesebb találmányának* bizonyult, mert az anyaország lakossága életének és vagyonának védelmét becsvágyó prokonzulok parancsnoksága alatt álló »leigázott törzsek« kétes hűségére bízza.

Az imperializmus *vakságának* egyik legfurcsább tünete az a vakmerő nemtörődömség, amellyel *Nagy-Britannia, Franciaország és más imperialista* nemzetek erre a veszélyes útra lépnek. Nagy-Britannia ment ezen az úton a legmesszebbre. *A legnagyobb részét azoknak a csatáknak, amelyekkel indiai birodalmunkat meghódítottuk, bennszülöttekből* álló seregeink vívták meg; Indiában, akárcsak a legutóbbi időkben Egyiptomban is, *nagy állandó hadseregek* vannak britek parancsnoksága alatt; Afrika meghódítása során majdnem valamennyi háborút, *a dél-afrikai háború kivételével,* bennszülöttek folytattak értünk."* !! (22

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 290. old. — *Szerk.*

151. old. „Németországban, Franciaországban és Olaszországban a *liberális* párt mint a gyakorlati politika tényezője *vagy eltűnt*, vagy tehetetlen; Angliában legutóbb leleplezték, hogy nyilvánvalóan gyalázatosan elárulta a szabadság elveit, és most gyámoltalanul keres programokat, amelyek az elvek pótlásául szolgálhatnának... Az imperializmus előtti ilyen kapitulálásuk azt jelenti, hogy a liberalizmus ügyénél előbbre helyezik a vagyonos és spekuláló osztályok gazdasági érdekeit, hiszen vezetőik többsége is ezekhez az osztályokhoz tartozik."

!! ha-ha!!

23) *157. old.* „A parlamentarizmus *ilyen általános hanyatlása* közepette a »pártrendszer« szemlátomást *összeomlik*, hiszen csak egyszerű belpolitikai nézeteltéréseken alapult, amelyek ***keveset*** nyomnak a latban az ***imperializmus*** *követeléseihez és erőihez képest.*"

158—159. old. „A *reakció* nemcsak lehetséges, hanem ***elkerülhetetlen.*** Minthogy birodalmunk zsarnoki módszerekkel kormányzott része növekedett, egyre gyarapodott azoknak a száma is, akik mint katonák és polgári hivatalnokok ***koronagyarmatainkon,*** protektorátusainkon és az Indiai Birodalomban teljesítve szolgálatot *az önkényuralom szokásainak és módszereinek* szellemében nevelkedtek, akik mint *kereskedők*, ültetvényesek, mérnökök és ***felügyelők*** egy *felsőbb kasztnak* a normális európai társadalom egészséges korlátait nem ismerő, természetellenes életét élték, s akik így Angliába hazatérve magukkal hozták *az ebben az idegen környezetben beléjük rögződött tulajdonságokat, érzelmeket és gondolatokat.*"

II. fejezet (162—206. old.) — fecsegés. **Címe: „Az imperializmus tudományos védelmezése", célja pedig: „tudományosan" (valójában lapos liberális módon) cáfolni az imperializmus darwinista „biológiai" és egyéb „tudományos igazolásait".**

24) **béke és gyarmatok**

204—205. old. „Feltéve, hogy lehetséges volna az *európai nemzeteknek* és gyarmataiknak egy olyan *föderatív kormányzata*, amely elejét vehetné közöttük a belső konfliktusoknak, a keresztény világnak ezt a békéjét mégis szüntele-

nül *fenyegetnék az »alacsonyabbrendű fajok«*, a fekete és a sárga, amelyek magukhoz ragadva a »civilizált népek« által immár elhagyott fegyvereket és elsajátítva katonai taktikájukat, barbár inváziókkal éppúgy lerohanhatnák ezeket a népeket, mint annakidején a primitívebb európai és ázsiai népek a Római Birodalmat."

2 körülmény gyengítette a régi birodalmakat: (1) a „gazdasági élősdiség"; (2) az idegenekből toborzott hadseregek.*

205. old. „Az első a gazdasági élősdiségnek az a szokása, hogy az uralkodó állam tartományait, gyarmatait és a függő országokat saját uralkodó osztályának meggazdagodására és ***saját alsó osztályai hozzájárulásának megvásárlására használja fel."*** ** NB

205—206. old. „Az esztelenségnek és a bűnnek ez a végzetes párosulása a múltban mindig hozzájárult a birodalmak bukásához. Vajon végzetes lesz-e az európai népek föderációjára nézve is?

Minden bizonnyal az lesz, ha szövetségük ereje ugyanazokat az *élősdi célokat* fogja szolgálni és ha a fehér *rasszok, lerázva magukról a munkát annak legnehezebb* formáiban, AFFÉLE VILÁGARISZTOKRÁCIAKÉNT AZ »ALACSONYABBRENDŰ FAJOK« KIZSÁKMÁNYOLÁSÁBÓL FOGNAK ÉLNI, s ha a világ rendjének fenntartását is egyre inkább éppen *ezeknek a fajoknak a képviselőire* fogják bízni." (25 NB NB

207. old. „A ***modern"*** **(NB fogalom)** „imperializmus tényleges történetének elemzése feltárta a gazdasági és politikai erőknek azt a kombinációját, amely az imperializmust alkotja. Ezek az erők bizonyos ipari, ***pénzügyi*** és szabadfoglalkozású rétegek ***önző*** érdekeiből fakadnak; ezek a rétegek egyéni előnyöket keresnek az imperialista !!

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 290. old. - *Szerk.*
** Lásd ugyanott. — *Szerk.*

terjeszkedés politikájában és ezt a politikát arra használják fel, hogy gazdasági, politikai és szociális privilégiumaikat megvédjék a demokrácia nyomásával szemben."

az „önrendelkezés" kérdéséhez

210—211. old. (2. jegyzet). „Hogy az indítékok *meghamisítása* mire juttathat egy tapasztalt politikai gondolkodót, azt kitűnően szemlélteti Giddings professzor *meglepő* érvelése, aki a »*kormányzottak beleegyezésén*« mint a kormányzás feltételén elmélkedve azt állítja, hogy »ha egy barbár népet rákényszerítenek egy civilizáltabb állam hatalmának elfogadására, e kényszer igazságosságának vagy igazságtalanságának kritériuma korántsem az uralom kezdetekor az uralomhoz adott beleegyezés vagy vele szemben tanúsított ellenállás, hanem kizárólag annak a *valószínűségi foka*, hogy tapasztalatból teljesen megismerve azt, amit a kormány az alárendelt lakosság életszínvonalának felemelése érdekében tehet, azok, akik megértették, hogy ennek érdekében mi történt, *önként és ésszerű megfontolásokból megadják beleegyezésüket*«. („*Empire and Democracy*", 265. old.). Giddings professzor, úgy látszik, nem veszi észre, hogy az utólagos beleegyezés e ***különös*** doktrinájának egész ***etikai*** ereje *a majdan önként és ésszerű megfontolásokból adott beleegyezés valószínűségi fokának* megítélésén alapszik, hogy doktrinája semmiféle biztosítékot nem nyújt az ilyen ítélet megbízhatóságára és elfogulatlanságára, és hogy gyakorlatilag BÁRMELY NÉPET FELJOGOSÍTJA BÁRMELY MÁSIK NÉP TERÜLETÉNEK MEGHÓDÍTÁSÁRA ÉS KORMÁNYZÁSÁRA az önmaga által magának tulajdonított fölény és civilizátori elhivatottság alapján."

!!

26)

!!

etikai szocialista[43]

27)

212—213. old. **(válasz azoknak, akik az imperializmust „keresztény" misszionárius tevékeny-**

séggel védelmezik): „Milyen módon lehet az eredmények két csoportját összemérni? Mennyit *nyom a latban a kereszténység és a civilizáció, s mennyit az ipar és a kereskedelem?* Ezek azok az érdekes kérdések, amelyek, úgy látszik, válaszra várnak.“

jól mondja!!

214. old. „Ő“ **(Lord Hugh Cecil az evangélium terjesztésére alakult társaságban (!!!) 1900. május 4-én mondott beszédében)** „úgy véli, hogy ha tudatosítjuk magunkban a misszionárius munka fontosságát, bizonyos fokig ***szentesítjük*** az imperializmus szellemét.“

gyöngyszem!

224. old. „Az *egész folyamat ellenőrző és irányító ereje*, mint láttuk, azoknak a *pénzügyi és ipari indítékoknak* a nyomása, amelyek EGY NEMZET KICSINY, ÜGYES ÉS JÓL SZERVEZETT csoportjainak a közvetlen anyagi érdekében hatnak.“

„finánctőke“

kívülről, messziről úgy szemlélik a dolgokat és úgy uszítanak, mint a búr háború idején

227—228. old. „A ***jingoizmus*** nem egyéb, mint a szemlélőnek semmiféle egyéni erőfeszítés, kockázat vagy áldozat által nem fűtött vágya, hogy gyönyörködhessen olyan embertársainak veszélyeiben, szenvedéseiben és pusztulásában, akiket nem ismer ugyan, de akiknek a kiirtását mesterségesen felszított vak gyűlöletében szíve mélyéből kívánja. A ***jingó*** teljes énjét a kockázat vágya és a vad harcikedv tölti be. A terhes és kimerítően egyhangú menetelés, a hosszú várakozási idők, egy elhúzódó hadjárat súlyos nélkülözései és elkeserítő megerőltetései az ő képzeletében mit sem számítanak; a háborút nemesítő olyan tényezők mint a bajtársiasság nagyszerű szelleme, amely a közösen átélt veszélyből fakad, a fegyelem és önuralom gyümölcsei, az olyan ellenség személyének a megbecsülése, akinek a bátorságát el kell

(28

ismerni, s akiben mindinkább felismerik az embertársat — *a tényleges háborúnak mindezek a mérséklő mozzanatai teljesen hiányoznak a* ***jingó*** *szenvedélyéből.* Éppen ezért állítják a béke egyes barátai, hogy a militarizmus és a háború két legfőbb akadálya az összes állampolgárok általános hadkötelezettsége és egy invázió tapasztalata.

eredeti!

...Teljesen nyilvánvaló, hogy A JINGOIZMUSRA JELLEMZŐ VIZUÁLIS KÉJÉRZÉS *az imperializmusnak igen komoly tényezője.* A háborúnak és *az imperializmus egész terjeszkedési politikájának* drámai meghamisítása, amely a tömegek e szenvedélyének felgerjesztését célozza, elég jelentős helyet foglal el az imperialista hőstettek *igazi szervezőinek*, az *üzletemberek és politikusok* ama kis *csoportjának* művészetében, *amelyek tudják, mit akarnak és hogyan érjék azt el.*

29)

A háborús hősiesség tényleges vagy hamis dicsfényével övezett és a birodalomalapítás magasztos igényével fellépő *jingoizmus* a magvává válik a HAZAFISÁG EGY FAJTÁJÁNAK, amely nem riad vissza *semmiféle őrültségtől* vagy *bűntettől.*"

sic!

232—233. old. „A veszélyes övezet persze sokkal szélesebb körű az imperializmusnál és az *anyagi érdekek* egész területét felöleli. S ha az előző fejezetekben adott elemzés helyes, *az imperializmus ezeknek az érdekeknek előőrse:* a ***pénz***világ és a spekuláló körök számára egyéni üzleteiknek a köz számlájára való előmozdítását jelenti, az *exportra* dolgozó gyárosok és kereskedők számára — a ***külföldi*** piacok erőszakos kiterjesztését és ennek megfelelően a protekcionizmus politikáját; a *hivatalnokok* és *szabad foglalkozású* rétegek számára — *köztiszteletben álló, jól jöve-*

delmező pozíciók lehetőségét; az ***egyház*** számára — tekintélyének megszilárdítását és az alsóbb néprétegek nagy tömegei feletti szellemi uralom fenntartását; a *politikai oligarchia* számára pedig ez az egyetlen hathatós eszköz a *demokrácia erőinek elvonására* és ragyogó perspektíva a politikai karrierre a birodalomépítés tetszetős munkájában." **„elvonás"**

238. old. Mr. Kidd, Giddings professzor és a ***„fábiánus"*** **(NB)** ***imperialisták*** „a trópusoknak a »civilizált« nemzetek által való ellenőrzését" az *anyagi* szükségszerűséggel indokolják. A tropikus országok természeti kincsei *„életbevágóan fontosak a nyugati civilizáció léte és haladása szempontjából*... Részben a mérsékelt égöv népességének egyszerű növekedése folytán, részben az anyagi életszínvonal emelkedése folytán a mérsékelt égöv országainak a tropikus vidékektől való ilyen függése óhatatlanul fokozódik." A trópusi vidékek egyre nagyobb területeit kell majd művelés alá venni. Ugyanakkor a helyi lakosság a forró éghajlat által benne kifejlesztett tulajdonságoknál fogva képtelen a haladásra: ezek a bennszülöttek nemtörődöm életet élnek, igényeik nem növekednek. „Maguk a bennszülöttek saját jószántukból nem fogják kiaknázni a trópusok természeti kincseit." (239. old.) **(30** !!

239—240. old. „Azt mondják, *nem hagyhatjuk parlagon heverni ezeket a földeket;* kötelességünk gondoskodni róla, hogy ezeket az egész világ javára kiaknázzák. Ám fehér emberek nem képesek arra, hogy »gyarmatosítsák« ezeket a területeket és ott letelepedve saját kezük munkájával aknázzák ki a természeti kincseket; *csak azt tehetik, hogy megszervezik* a bennszülöttek munkáját és *felügyelnek* rá. Eközben ***megtaníthatják*** a bennszülötteket különböző mesterségekre és felkelthetik bennük az anyagi és morális haladás igényét, olyan új »szükségleteket« ébresztve náluk, amelyek minden társadalomban a civilizáció alapját alkotják." !!!

31) *251. old.* „Egyszóval, míg létre nem jön egy igazi nemzetközi tanács, amely a civilizált nemzeteket kötelezné az alacsonyabbrendű fajok nevelésére, a (*) »felelősségre« támasztott igény nem egyéb ***szemérmetlen tolakodásnál.***"

(*) !! felelősség (a gyarmatok „felelőssé" tesznek valakit tanításukért, felelőssé teszik ezért az „ügyért" az anyaországokat) !!

253—254. old. A vezető európai hatalmak felelőssége (trust) az Európán kívüli országok kizsákmányolását jelentené. Az európaiak kínai garázdálkodása „napjaink történetének példáján elég világosan leleplezi, mekkora badarság azt állítani, hogy a keresztény világnak vagy egyes népeinek a külpolitikáját a civilizációért érzett felelősség szabja meg... *Ha az alacsonyabbrendű* fajok tekintetében folytatnak *valamilyen egyetemes nemzetközi politikát*, akkor ez nem a *morális felelősségből*, *hanem valamilyen üzleti* »*tranzakcióból*« *fakad.*"

(((Az Európai Egyesült Államok kérdéséhez!!)))

259—260. old. „A legnagyobb és végső soron a legjelentősebb küzdelem Dél-Afrikában a Bászutoföld politikája és Johannesburg és Rhodesia politikája közötti harc, mert ha valahol, akkor éppen itt láthatjuk a legvilágosabban, hogy az »alacsonyabbrendű fajok« védelmére, nevelésére és önálló fejlődésük előmozdítására vállalkozó »*egészséges*« *imperializmus* mennyire különbözik az »*egészségtelen*« *imperializmustól*, mely ezeket a fajokat kiszolgáltatja a fehér gyarmatosítók gazdasági kizsákmányolásának, akik bennük csak »élő
32) szerszámokat«, földjükben pedig csupán ércekben és más jövedelmező kincsekben gazdag lelőhelyeket látnak."

262. old. (jegyzet). „Zanzibar és Pemba brit protektorátusban ellenben a ***rabszolgaság még fennáll***... és a brit bíróságok elismerik ezt
!!

az állapotot“... A felszabadítás túlságosan lassú ütemben halad, ami sokaknak érdeke. „Pemba mintegy 25 000 rabszolgájából alig 5 000-et szabadítottak fel eddig a rendelet alapján.“

A rabszolgák felszabadítására vonatkozó szultáni rendelet 1897-ben jelent meg, a fenti kijelentés pedig 1902-ben, április 4-én a rabszolgaság ellen küzdő társaság gyűlésén hangzott el. ((1897—1902))

264. old. „Az imperializmus tényleges története, a kolonializmustól ***eltérően***, ragyogóan szemlélteti ezt a tendenciát“ **(mármint hogy a bennszülötteket a *maguk* földjének a *mi* hasznunkra való kiaknázására kényszerítsék).**

265. old. „A világ legtöbb országában a tisztán vagy határozottan ***kereskedelmi*** érdek és tevékenység alkotta azt a magot, amelyből az ***imperializmus*** sarjadt; az első kereskedelmi települések ipari településekké alakultak át, amelyek körül ***koncessziókba*** vették a földet és az ***ásványi kincseket;*** az ipari településnek fegyveres ***erőre*** volt szüksége a maga védelme, további koncessziók biztosítása, valamint a szerződésszegés és rendbontás meghiúsítása és megbüntetése céljából; más érdekek, politikaiak és vallásiak, kerülnek előtérbe és az egykori kereskedelmi település *fokozottabb mértékben politikai és katonai jelleget ölt,* a kormányzás gyeplői a ***társaságok*** *kezéből az* ***állam*** *kezébe* mennek át, s az eléggé bizonytalan jellegű protektorátus lassanként gyarmat formáját ölti.“ **(33**

270. old. A helyi lakosságot erőszakkal kényszerítik arra, hogy az ipari társaságoknak dolgozzon; ezt olykor úgy oldják meg, hogy a helyi lakosokból „milíciát“ szerveznek, amely állítólag a haza védelmét szolgálja, valójában azonban köteles az európai ipari társaságoknak dolgozni. **NB**

272. old. A parton kiköt egy csónak, üveggyöngyökkel és más csecsebecsékkel odacsalogatják a

!! törzsfőnököt, s az az ajándékok fejében jelt kanyarít egy „szerződésre", amelynek tartalmát nem érti. A szerződést aláírja a tolmács és az országba érkező kalandor, s attól fogva ez az ország annak az országnak a szövetségeseként **(gyarmataként)** szerepel, amelyből az idegen származik, tehát Franciaországé vagy Angliáé.

280. old. Ott, ahol a nyílt rabszolgaságot eltörölték, az ***adó*** az az eszköz, amely a bennszülötteket munkára kényszeríti. „Ezeket az adókat eléggé gyakran úgy alkalmazzák, hogy a bennszülötteket megfosszák földjüktől, munkaerejük eladására kényszerítsék, sőt felkelésbe hajszolják, amelyet aztán tömeges kisajátítások követnek."

34) *293. old.* „Ám mindaddig, amíg fehér farmereknek vagy fehér bányatulajdonosoknak önző egyéni, üzleti érdekeik hajszolásában megvan a lehetőségük arra, hogy akár saját szakállukra, akár a gyarmat vagy a birodalom kormányára gyakorolt nyomás révén végrehajtott akcióval behatoljanak az »alacsonyabbrendű népek« területére és saját előnyükre magukhoz kaparintsák földjüket vagy felhasználhassák munkájukat, — megszegik az ***»egészséges« imperializmus*** legfőbb elvét, s mindazok a frázisok, amelyek szerint ezeket a fajokat a *»nemes munkára« tanítják* és a »gyermekkorból« a felnőttkorba emelik, akár bányatársaságok igazgatóinak szájából, akár az alsóházban államférfiak szájából hangzanak el, *aligha egyebek mint a közönséges* ***képmutatás*** *megnyilvánulásai.* A TÉNYEK MEGHAMISÍTÁSÁN és a politikát valójában meghatározó INDÍTÉKOK KIFORGATÁSÁN alapulnak."

295. old. „Az *»élősdiség«* bélyegét magán viseli minden ***fehér település*** az ilyen alacsonyabbrendű fajok között, vagyis a fehérek és a színesek viszonya sehol sem olyan, hogy biztosítaná a kölcsönös szolgálatok egészséges egyensúlyát. A legjobb szol-

35) gálatra, amelyet a fehér civilizáció nyújthatna — hogy a fehérek rendes, egészséges közösségeinek példáján bemutatná a nyugati élet legjobb formáit — éghajlati és más körülmények folytán úgyszólván sohasem nyílik lehetőség: a *fehér hivatalnokok,*

misszionáriusok, kereskedők, bányákban és ültetvényeken működő f e l ü g y e l ő k, akik férfiak afféle ***uralkodó*** kasztját alkotva nemigen ismerik az illető nép intézményeit és nemigen rokonszenveznek vele, szétszórtan élnek és teljesen alkalmatlanok arra, hogy ezeknek az alacsonyabbrendű fajoknak akár csak azokat a vívmányokat is átadják, amelyeket a nyugati civilizáció nyújthatna." **NB**

301. old.,,J. M. Bovill tiszteletes, az anglikán egyház papja hivatásos *békítője I s t e n n e k é s M a m m o n n a k.*" „Natives under the Transvaal Flag" című könyvében részletesen leírja, hogy a bányákban a bennszülötteknek módot adnak kunyhók építésére, amelyekben „többé-kevésbé ugyanolyan körülmények között élhetnek, mint a saját megszokott králjaikban". Ezek mind csak ***képmutató*** frázisok; a bennszülöttek élete „kizárólag a földművelésen és pásztorkodáson alapszik", de arra kényszerítik őket, hogy bérért bányában *dolgozzanak.*

304. old. „A rendelkezésükre bocsátott földön a bennszülöttek *adscripti glebae* (röghöz kötöttek) és teljes szolgaságban élnek: nincsen sem szavazati joguk, sem másmilyen politikai eszközük igényeik kifejezésére, s nincsenek gazdasági eszközeik a haladásra."

309—310. old. „Ám az indiai parasztok milliói küszködnek, hogy *f é l a c r e - n y i* földjükön valahogy eltengődjenek. Életük *az éhséggel vívott szüntelen harc*, amely túlságosan is gyakran kudarccal végződik. Itt már nem arról van szó, hogy *emberi* életet éljenek — legalább azoknak a szegényes igényeknek megfelelően, amelyeket megszoktak —, hanem egyszerűen arról, hogy egyáltalán életben maradjanak és ne pusztuljanak el... Nyugodtan elmondhatjuk, hogy Indiában, az öntözött területeket leszámítva, az éhínség krónikus jelenség — endemikus betegség." **(a paraszti parcellák nagysága Indiában)** **(36** **NB**

323. old. „Azt a téveszmét" **(mármint hogy „mi civilizáljuk Indiát")** „csak az imperializmus szofiz-

mái tartják fenn, amely azért szövögeti ezeket a hazugságokat, hogy eltakarja mezítelenségét és az egyes érdekelt körök által a birodalomból kicsikart előnyöket."

324. old. „Az *új* imperializmus a régitől, először is, abban különbözik, hogy egyetlen növekvő birodalom
(1) törekvései helyébe egymással ***versengő birodalmak*** elméletét és gyakorlatát állítja, amelyek mindegyikét ugyanazok a politikai terjeszkedésre és kereskedelmi presztizsre irányuló kívánságok fűtik; másodszor
(2) pedig abban, hogy a ***pénzügyi*** érdekek, illetve a *tőkebefektetés érdekei uralkodnak* a kereskedelmi érdekeken."*

NB: miben különbözik az *új* imperializmus a régitől

37) *329—330. old.* „Persze elképzelhető, hogy Kína a saját fegyverüket fordítja a Nyugat ipari népei ellen és felhasználva tőkéjüket és szervezőiket, vagy ami még valószínűbb, a sajátjaival helyettesítve azokat, *elárasztja piacait* a maga olcsóbb iparcikkeivel, megtagadva azt, hogy cserébe tőlük importáljon, s tőkéjük zárolásával biztosítja követeléseit; ezáltal a tőkebefektetés korábbi folyamata az ellenkező irányban halad majd, míg végül is Kína nem helyezi pénzügyi ellenőrzése alá korábbi védnökeit és civilizátorait. **Ez nem üres képzelgés" (Kína felébredhet) . . .**

332—333. old. „A militarizmus még sokáig fennmaradhat, mert az, mint már kimutattuk, sok tekintetben a ***plutokrácia*** fenntartását célozza. A vele kapcsolatos kiadások *jövedelmező támaszul* szolgálnak bizonyos hatalmas pénzügyi érdekeltségeknek; maga a militarizmus *dekoratív* elem a társadalmi életben, de ***elsősorban*** azért van rá szükség, hogy *féken tartsák* vele a belső reformokat sürgető társadalmi erőket. Ahol koncentráltabb a tőke, a tőke erői

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 279. old. — *Szerk.*

mindenütt szervezettebbek, mint a munkások erői, és a fejlődés magasabb fokára hágtak; ***míg a munkásság csak beszélt a nemzetközi együttműködésről, a tőke már meg is valósította azt.*** Éppen ezért, amennyiben ez a legnagyobb pénzügyi és kereskedelmi érdekeltségeket érinti, teljesen lehetségesnek látszik, hogy a jövő nemzedék olyan hatalmas egyesülésnek a tanúja lesz, hogy *a nyugati népek közötti háborúk csaknem lehetetlenekké válnak.* Az európaiak távol-keleti akcióit ma gátló önző féltékenység és kapzsi politika ellenére az *igazi dráma* csak akkor kezdődik majd, amikor a nemzetközi kapitalizmus erőit, amelyek az egyesült kereszténység kultúrája hordozóinak szerepére tartanak igényt, ***Kína*** *békés feltárására fogják felhasználni.* ***Akkor*** fenyeget majd igazán a »sárga veszedelem«. Ha nem lehet elvárni Kínától, hogy *nemzeti* ***patriotizmus*** hassa át, amely képessé teszi a nyugati kizsákmányolók *kiűzésére*, akkor óhatatlanul felbomlásra van *kárhoztatva*, s ez inkább Kína »szétdarabolásának« minősíthető, mintsem »fejlődésének«.

bien dit!

(38

„Európai Egyesült Államok"

Csak akkor értjük majd meg, mennyire *kockázatos* és mennyire ***esztelen*** az emberiség egész történetének e legnagyszerűbb *forradalmi* vállalkozása. A nyugati népek akkor talán ráébrednek arra, hogy a magánspekulánsok egyes kicsiny klikkjeitől hagyták *magukat olyanfajta imperializmusba belesodorni*, amelynél e kockázatos politika összes költségei és veszélyei a *százszorosukra növekednek*, és amelyből *lehetetlennek látszik épségben* megmenekülni."

(39

335. old. **((NB: az élősdiség perspektívái)).** „*Nyugat*-Európa *nagyobb* része ***akkor*** olyan külsőt és jelle-

get öltene, mint amilyennel most bírnak *Dél-Anglia*, a ***Riviera egyes részei,*** továbbá *Olaszország* és ***Svájc*** turisták által leginkább látogatott és gazdagok lakta helyei, vagyis *maroknyi* gazdag ***arisztokrata*** élne ott, aki osztalékot és járadékot húz a *távoli Keletről*, velük együtt a *hivatalnokok* és *kereskedők* valamivel nagyobb csoportja és nagyszámú *szolgaszemélyzet*, valamint *munkások, akik a szállítóiparban* és a könnyen romló áruk gyártási folyamatát ***befejező*** iparágakban dolgoznak. A legfontosabb iparágak viszont eltűnnének és *az élelmezés tömegcikkei, valamint a tömeg-félgyártmányok Ázsiából meg Afrikából áramlanának ide* **sarcként.“***

337. old. „Ám az imperializmus gazdasági raison d'être-je [ésszerű célja] Kína feltárásában korántsem az, hogy rendes kereskedelmet folytasson, hanem az, hogy a nyugati tőkebefektetők számára egy hatalmas új piacot teremtsen, amelynek profitjai a tőkét befektető rétegnek a jövedelmét, nem pedig egész népeknek a
40) jövedelmét alkotják majd. Azt a normális egészséges folyamatot, amellyel a népek magukévá tennék a világ növekvő gazdagságát, ennek az imperializmusnak a természete akadályozza, *hiszen annak az a lényege, hogy a tőkebefektetés érdekében, nem pedig a kereskedelem érdekében fejlessze a piacokat*, és hogy az olcsó külföldi termelés gazdasági fölényét saját országa iparának visszaszorítására, valamint egy bizonyos osztály politikai és gazdasági uralmának fenntartására használják ki.“

az imperializmus *lényege*

346. old. „Azt, hogy ***Európa*** profitszerzés céljából erőszakkal uralma alatt tartja ***Ázsiát*** és ezt az uralmát Ázsia civilizálásában és szellemi életének magasabb színvonalra emelésében betöltött szerepével indokolja, — ezt a történelem, talán, az *imperializmus*

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 290—291. old. — *Szerk.*

igazságtalanságának és ostobaságának netovábbjaként fogja jellemezni. Amit nekünk Ázsia nyújthatna — bölcsességének évszázados tapasztalatok alapján felgyülemlett, mérhetetlenül gazdag kincsestárát —, azt nem vagyunk hajlandók elfogadni, azt a sokat vagy keveset pedig, amit mi nyújthatnánk neki, azt elrontjuk azzal a barbársággal, amellyel ezt tesszük. Lám mit tett és mit *tesz az imperializmus* ***Ázsiáért.***

350. old. „Mr. Gladstone 1886. évi Home Rule Bill-jéről *(41* szólva Mr. Chamberlain ezt mondta: »Én a ***föderációs elv*** irányában keresném a megoldást. Nagyrabecsült barátom a mi országunk és annak önkormányzattal rendelkező és ténylegesen független gyarmatai közötti viszonyban kereste a mintát.« De a föderáció jobb, mert így Írország Nagy-Britannia integráns része marad, míg az önkormányzattal rendelkező gyarmatokkal a kapcsolat csak erkölcsi jellegű. Napjainkban a demokrácia fejlődése a föderáció, a tömörülés, nem pedig a különválás irányában halad" **(mindez Chamberlain beszédéből való).**

[Chamberlain a föderáció mellett foglal állást és ellenzi a különválást, a „centrifugális" tendenciát.]

351. old. „A kereszténység, miután így gyökeret vert néhány nagy föderatív birodalomban, amelyek mindegyike számos civilizálatlan és függő országon uralkodik, sokak szemében a jelenkori tendenciák legtörvényszerűbb fejlődésének tűnik, mégpedig olyan fejlődésnek, amely az imperializmus szilárd bázisán az állandó békét illetően a legtöbb reménnyel kecsegtet."*

NB *(744 vö.* Kautsky az „ultraimperializmusról"

Így kialakul, mint mondja, a pánteutonizmus, a pánszlávizmus, a pánlatinizmus, a pánbritannizmus stb. eszméje, egy sor „államszövetség". („Unions of States".)

* Lásd ugyanott, 305—306. old. — *Szerk.*

lám mi sülne ki Kautsky „ultraimperializmusából" és a kapitalizmus *bázisán* álló Európai Egyesült Államokból: „interimperializmus"!!

41) *355—356. old.* Az „Egyesült Királyság" a mai imperialista politika mellett „a gyarmatok számottevő segítsége nélkül nem bírja viselni a hajóhad szükségszerű kiépítésével kapcsolatos pénzügyi terheket". Ez magával vonhatja a gyarmatok különválását, hiszen semmi érdekük nem fűződik az imperialista politikához (Angliáéhoz), amelynek (mármint **e politikának**) a meghatározásában nem lehet döntő szavuk; mindegyikük — mint szövetségi ország — csak egy jelentéktelen kisebbséget állíthat maga mellé abból a rengeteg angol gyarmatból, amelyeknek a legtöbb esetben igen kevés közük van egymáshoz. Nagy-Britanniának előnyös a „birodalmi föderáció", a gyarmatoknak nem előnyös.

42) *373. old.* „Az új imperializmus ***megöli*** *a magát önállóan kormányzó szabad államok föderációját:* a gyarmatok talán fontolóra fogják ezt venni, de majd a régi úton mennek tovább."

a finánctőke politikája

378—379. old. „Az a nemrégóta meghonosodott szokás, hogy idegen országokban fektessenek be tőkét, most annyira elterjedt, hogy Nagy-Britannia jómódú és politikailag hatalmas osztályai *ma jövedelmeik egyre nagyobb és nagyobb részét húzzák a* ***Brit Birodalmon*** *kívül befektetett tőkékből.* Vagyonos osztályainknak ez a növekvő ***érdekeltsége*** olyan országokban, amelyek ***nem*** állnak politikai ellenőrzésük alatt, ***forradalmasító*** erő a mai politikában; ennek folytán egyre erősödik az a tendencia, hogy mint ennek az országnak állampolgárai felhasználják politikai erejüket azoknak az országoknak a politikai életébe való *beavatkozásra,* amelyek iparában anyagilag érdekeltek.

Nyíltan el kell ismerni, hogy az ország állami eszközeinek a magánbefektetések védelmére és jövedelmezőségük növelésére való ilyen felhasználása lényegében ***törvénytelen.***"

380. old. „Ezeket az erőket rendszerint kapitalista erőknek nevezik, de a legsúlyosabb veszély nem a külországokban eszközölt ***igazi*** ipari befektetésekből fakad, hanem abból, hogy *az ilyen befektetéseken alapuló értékpapírokkal és részvényekkel a pénzemberek rendelkeznek.*"

((nyárspolgári utópia!!)) (43

381—382. old. „Az ***imperializmusnak*** és természetes tartópilléreinek — a militarizmusnak, az oligarchiának, a protekcionizmusnak, a tőkekoncentrációnak és az erős gazdasági ingadozásoknak — az elemzése megmutatta, hogy ez *a fő veszély a modern nemzeti államok szempontjából.* Az a hatalom, amellyel az imperialista erők az országon belül rendelkeznek, s amely lehetővé teszi nekik, hogy a nemzeti erőforrásokat az államapparátus révén a maguk egyéni céljaira használják fel, ***csak*** *igazi demokrácia bevezetésével dönthető meg,* csak olyan politikával, amelyet ***a nép érdekében*** a nép irányít, s amelyet a nép képviselői valósítanak meg a nép tényleges ellenőrzése mellett. Hogy a mi nemzetünk vagy valamely másik nemzet alkalmas-e az ilyen demokráciára, az nagyon is ***kétségbe vonható***, de mindaddig, míg a ***külpolitika*** nem a »népakarat széles bázisán fog nyugodni, kevés a remény a javulásra«."

|| kispolgári demokrata!!

|| a *külpolitika demokratizálása*

382—383. old. „Az *imperializmus* még csak most kezdi felismerni összes lehetőségeit és a nemzetek igazgatásának kifinomult művészetévé válik; amikor egy népnek,, amely a műveltségnek éppen csak azt a fokát érte el, hogy kritika nélkül olvasni tudja a nyomtatott betűt, széles körű választójogot adnak, ez mód- (44

felett kedvez a kitűnő gyakorlati érzékkel rendelkező ügyes politikusoknak, akik ellenőrzésük alá vonva a sajtót, az iskolát, és szükség esetén az egyházat, *a tömegekre rákényszerítik a* ***vásári hazafiság köntösébe*** *bújtatott imperializmust.*

Az imperializmus ***legfőbb*** gazdasági forrása, mint megállapítottuk, az ipari lehetőségek ***egyenlőtlenségében*** rejlik, amelynek folytán egy kiváltságos osztály többletjövedelemre tesz szert, s kedvező lehetőségeket keresve ennek befektetésére kénytelen egyre tovább és tovább menni: ezeknek a tőkebefektetőknek és pénzügyi vezetőknek az állami politikára gyakorolt nyomása biztosítja olyan *más anyagi érdekek nemzeti szövetségét*, amelyeket veszély fenyeget a szociális reform-mozgalmak részéről. Ily módon az ***imperializmus*** bevezetése ***kettős*** célt szolgál: a *tőkebefektetők* és kereskedők kiváltságos osztályainak egyéni anyagi előnyöket biztosít a köz számlájára és ugyanakkor erősen kedvez *a konzervativizmus ügyének* mint olyannak, ***elvonva*** a társadalom energiáját és figyelmét a hazai mozgolódásról a külföldi tevékenység felé."

45)

383. old. „Az ***imperializmust*** *nemzeti* politikának nevezni ***szemérmetlen hazugság:*** a ***nemzet*** érdekei szöges ellentétben állnak ennek az *expanziós* politikának minden lépésével. Nagy-Britanniának a trópusokon való mindennemű terjeszkedése kétségtelenül gyengíti *az igazi brit nacionalizmust.* Egyes körökben az imperializmust még dicsérettel is illetik, amiért a nemzet szűk kereteinek szétrepesztésével megkönnyíti és előmozdítja az internacionalizmus fejlődését. Még olyanok is akadnak, akik az imperializmus hatása alatt *helyeslik vagy mentegetik a kis nemzeteknek nagyobbak által való erőszakos elnyomását*, abban a hiszemben, hogy ez a természetes út a világföderáció és az örök béke felé."

à la Cunow és társai !!

Az imperializmus védelmezői a kis nemzetek elnyelése mellett!!

384. old. „Az internacionalizmus korszakának eljövetelében csak akkor reménykedhetünk, ha mindenek előtt fennmaradnak és szabadon fejlődnek a *független nemzetek*, mert enélkül nincsen lehetőség az internacionalizmus fokozatos kifejlődésére, s csak egy *kaotikus és labilis kozmopolitizmus* meghonosítására történhetnek sorozatosan sikertelen kísérletek. Mint ahogy az individualizmus szükséges a nemzeti szocializmus minden egészséges fajtájához, *ugyanígy a nacionalizmus szükséges az internacionalizmushoz;* csakis ezen az alapelven építhető fel egy organikus világpolitikai koncepció."

zagyvaság

384—385. old. Amennyiben **lehetségesek** igazi nemzeti kormányok, amelyek a nép érdekeit, nem pedig maroknyi oligarcha érdekeit fogják képviselni, **annyiban** sikerül kiküszöbölni a nemzetek közötti összetűzéseket, és a békés internacionalizmus **(a postaegyezmények stb. ebben az irányban vezetnek),** amely a nemzetek érdekeinek közösségén alapszik, egyre jobban ki fog fejlődni. „A gazdasági kötelékek sokkal erősebbek és megbízhatóbbak a fejlődő internacionalizmus bázisaként, mint az úgynevezett faji kötelékek" (pánteutonista, pánszlávista, pánbrit etc.) „vagy a politikai szövetség, amely a hatalmi egyensúly rövidlátó koncepcióján alapszik."

(46

385—386. old. „Ezek azok a lehetőségek, amelyeket a nyugati államok szélesebb körű egyesülése, a *nagyhatalmak európai föderációja* feltár előttünk: a világcivilizáció ügyét ez *nemcsak nem vinné előbbre*, hanem *a nyugati élősdiség mérhetetlen veszélyét idézhetné fel:* a *fejlettebb ipari nemzetek* egy csoportja válna ki, e nemzetek ***felső*** osztályai *Ázsiából* és *Afrikából* óriási sarcokat húznának és e

NB

sarcok segítségével az alkalmazottak és szolgák óriási *megfékezett* tömegeit tartanák el, amelyek többé nem mezőgazdasági és ipari ***tömeg***cikkek termelésével, hanem személyes szolgálatok teljesítésével vagy alárendelt ipari munkával foglalkoznának *egy új finánctőkrácia ellenőrzése alatt.* Azok, akik *az ilyen elméletet* mint említésre sem méltót* egyetlen kézlegyintéssel hajlandók elintézni, képzeljék bele magukat a mai *Dél-Anglia* MÁR MOST HASONLÓ HELYZETBE JUTOTT *kerületeinek* gazdasági és társadalmi viszonyaiba. Gondolják meg, milyen óriási mértékben elősegítené ennek a rendszernek mérhetetlen kiterjedését az, ha *Kína pénzemberek, »tőkebefektetők«* ilyen csoportjainak, s politikai, kereskedelmi és ipari alkalmazottaknak gazdasági ellenőrzése *alá kerülne*, akik ebből a potenciális gyűjtőmedencéből, melynél *hatalmasabbat* a világ soha nem ismert, profitot szivattyúznának ki, hogy azután *ezt a profitot Európában jelöljék.* Igaz, hogy a helyzet sokkal bonyolultabb, a világerők játéka sokkal áttekinthetetlenebb, semhogy a jövőnek ezt vagy bármilyen más kizárólagos értelmezését *igen valószínűvé* tenné. *De* azok a befolyások, amelyek jelenleg Nyugat-Európa ***imperializmusán*** uralkodnak, *ebben az irányban hatnak*, s ha nem ütköznek *ellenhatásba*, ha nem terelik őket más irányba, akkor azon lesznek, hogy *éppen ebben az irányban, éppen ilyen megoldásra* vezessenek.**

47)

helyes

Ha a nyugati országok ***uralkodó*** körei érvényt tudnak szerezni érdekeiknek egy ilyen kombinációban (s a

* Lenin „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című munkájában az „elmélet" szó után zárójelben hozzáfűzi: „perspektívát kellett volna mondani" (lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 291. old. és 23. köt. 112. old.). — *Szerk.*

** Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 291—292. old. — *Szerk.*

kapitalizmus évről évre egyre inkább nemzetközivé válik) és ha Kína képtelen lenne kellő erőt kifejteni az ellenállásra, *nyilvánvalóan felmerül* egy olyan *élősdi imperializmusnak* a lehetősége, amely — nagyobb arányokban — a *késői római birodalom sok vonását* reprodukálná.“ (48

389. old. „Az ***új*** imperializmus lényegében semmiben sem különbözik régi mintájától“ (a római birodalomtól). Ugyanolyan ***élősdi,*** mint amaz. De a természet törvényei amelyek az *élősdieket* pusztulásra kárhoztatják, nemcsak egyénekre, hanem nemzetekre is érvényesek. A folyamat bonyolultsága és a dolog lényegének álcázása *elodázhatja, de nem háríthatja el a pusztulást.* „Az az állítás, hogy egy *imperialista* állam azért igáz le erőszakkal idegen népeket és területeket, mert az önmagának megkövetelt szolgálatokhoz hasonló szolgálatokat kíván nyújtani a leigázottaknak is, nyilvánvaló ***hazugság:*** nem szándékszik, és nem is képes ilyen szolgálatokat nyújtani.“

Vége

„λ"

FÜZET

Tartalom

λ

M. Sembat: **Faites un Roi etc.** [1—17]
Schulze-Gaevernitz: **Britischer Imperialismus** [18—34]

SEMBAT: FAITES UN ROI SINON FAITES LA PAIX

1) Marcel *Sembat: Faites un Roi sinon Faites la Paix!*[45] **Párizs 1913. (Eug. Figuière) 5. kiad. ((278 old.))**
(Megjelent 1913. július 20-án.)

„Ha felfedeznénk például, hogy belevittek bennünket a szövetségeknek egy olyan rendszerébe, amely a fegyverkezési hajsza útján egyenesen a háborúba sodor bennünket; és hogy emellett a szövetségek e rendszere ugyanazon az alapon nyugszik, amely elégséges lenne a béke létrehozásához?" (XI. old.)

„Hát nem tudják, hogy a modern háború napról napra jobban hasonlít egy iparvállalathoz? Hogy a mozgósítás hatalmas ipari művelet? Hogy minden ipari művelethez hasonlóan műszaki ismereteket és képességeket követel meg?" (13. old.)

„Igen! El lehet képzelni olyan köztársaságot, amely kevésbé szakadt el az élettől és a tevékenységtől. Erre annál is inkább szükség lenne, mert a mai köztársaság nemcsak háború viselésére képtelen, amint azt az előző oldalakon próbáltam kimutatni, hanem éppoly képtelen a
2) béke biztosítására is." (25. old.)

„Ne mondják nekem, hogy megvannak nélküle is, hogy nem akarnak hódításokat, hogy csupán védekezni akarnak, — ez csak fecsegés." (28. old.)

„Az agadiri válság után egy alkalommal azt javasoltam a Házban, hogy próbálkozzunk egy új szerv létrehozásával." (31. old.)

„A javaslatnak az volt a lényege, hogy a külpolitika irányítására szervezzenek egy tanácsot valamennyi volt külügyminiszterből." (31. old.)

„Összecsődíteni valamennyi volt külügyminisztert? Tyüh, kedves barátom, csak azon járna az eszük, hogyan törjenek borsot utódaik orra alá! Ugyan hová gondol?" (33. old.)

NB „*A mai Franciaország pénzügyi története*, ha valaha őszintén megírnák, olyan különleges rablások egész sorozatának a története volna, amilyen például egy elfoglalt város kifosztása!

NB Nem más ez, mint egy esztelen népnek a kifosztása ügyes pénzemberek által. Nézzük csak meg, mi történik, amikor a francia államnak nem a saját állampolgáraival, hanem külföldi kormányokkal van dolga." (41. old.) (3

„Hogy erre rávegye*, Delcassé úr felajánlott neki egy jókora darabot Marokkóból, megígérve baráti segítségünket, valamint katonai és pénzügyi közreműködésünket. A kölcsönösség elve alapján! Kétszázezer derék spanyol katona nagyszerűen pótolná a haderőinkben mutatkozó hézagokat." (49. old.)

„Hány hónapba tellett, míg elismertük a Portugál Köztársaságot?

Amikor ezeket a sorokat írom, a Kínai Köztársaságot még nem ismertük el: az Egyesült Államok máris fontos személyiségként kezeli! Mi viszont feláldoztuk a pénzemberek oltárán.

Amikor Norvégia ingadozott, vajon tettünk-e egyetlen gesztust is, vajon szóltunk-e egyetlen szót is? Pedig várta ezt!" (65. old.)

* Spanyolországot. — *Szerk.*

„Ha húsz év óta szántszándékkal nem csendesítettük volna le és nem bátortalanítottuk volna el a spanyol forradalmárokat, akkor nemcsak Portugália volna köztársaság! Nem volna szükségünk arra, hogy Marokkó darabkáival
4) vásároljuk meg a spanyol szövetséget! Nem volna szükségünk arra, hogy megvitassuk a hároméves katonai szolgálatról szóló törvényhez való visszatérést.“ (68. old.)

„Jaurès barátom, többek között, több ízben mondotta nekem: »Önök felnagyítják a veszélyt. Nem kell azt hinni, hogy a háború elkerülhetetlenül kirobban. Minden évvel jobban megszilárdul a béke és csökken a háború valószínűsége. S vajon a konfliktus jósolgatása, éppen ellenkezőleg, nem növeli-e a háború valószínűségét?«

Boldog volnék, ha osztozhatnék ebben a bizakodásban és magamévá tehetném azt a meggyőződést, hogy közös erőfeszítéseinkkel még hosszú időre eloszlathatjuk a veszélyt. Ám ezt a könyvet éppen azért írtam, mert az ellenkezőjétől tartok, mert évek óta gondolkozom ezen, mert érzem, hogy az ellenkező gondolat érik és erősödik meg bennem.“ (76—77. old.)

„Ismétlem, milyen alapon akarjuk, hogy a németek komolyan vegyék békenyilatkozatainkat, amikor a leghírhedtebb revansisták nyilvánítják magukat a béke
5) híveinek?

Ebből arra következtetnek, hogy Franciaország a revansra törekszik, és hogy csak az óvatosság gátol bennünket ennek fennhangon való hirdetésében. Érzik, hogy résen vagyunk, készen megragadni minden alkalmat, amely győzelemmel kecsegtet. Kérdem minden jószándékú franciától: talán egyáltalán nincs igazuk? Merjük-e nyugodt lelkiismerettel azt állítani, hogy nincs igazuk? Ha csakugyan kínálkozna egy olyan nyilvánvaló, soha vissza nem térő alkalom, amely egy legyengült Németországot kiszolgáltatna csapásainknak és a biztos győzelemmel kecsegtetne, vajon haboznánk-e, hogy megtámadjuk Németországot? Vajon ki kezeskedhet közülünk azért, hogy a békevágy felülkerekedne bennünk, és hogy a harcos hazafiságnak egy hatalmas hulláma nem söpörne el minden ellenállást?“ (88. old.)

„Ám a védelmi háború éppúgy háború, mint a támadó háború, és a védelem gondolata elvezethet a támadáshoz." (91. old.) NB

„Ezt őszinte szívből ösztönöznünk kell! A szocialisták szeretnek nevetni a pacifista kísérleteken! Afféle nemzetközi filantrópiát látnak ebben, *amely önmagát csapja be, ha nem igyekszik* másokat becsapni, és nem látja a háború gazdasági determináltságát, mint ahogy a magán-filantrópia nem veszi figyelembe a nyomor mechanizmusát. NB (6

Ám a szocialistáknak mégsincs igazuk, amikor gúnyolódnak! Ez nem gátolja a szocialista képviselők többségét abban, hogy beiratkozzanak a Békéltető Csoportba és támogassák valamennyi megnyilatkozását." (93. old.)

„Léon Bourgeois a népek föderációjának és az Európai Egyesült Államoknak a koncepciójáig jutott el! Ohó! már az Internacionálé szomszédságában vagyunk!" (95. old.)

...„Az egész proletariátus!... inkább a felkelés, mint a háború... lélekmérgező sajtó... a tőkések összeesküvése... Creuzot... az ágyúgyárosok... a tőkések erejével szembeállítjuk a munkásfelkelést..." (106. old.)

„Párizs népe testvéri üdvözletét küldi a német népnek, (7
és kijelenti, hogy kész minden eszközzel, ha kell általános sztrájkkal és felkeléssel is szembeszállni a háborús gyújtogatók bűnös mesterkedéseivel..." (106—107. old.)

„A dolog mélyén, úgy hiszem, itt némi nyugtalanság lappang: olyan emberek nyugtalansága, akik maguk előtt sem vallják be minden gondolatukat." (108. old.)

„»Háború esetén majd meglátják! A külvárosokban *mégis** történik majd egy s más!«

Mégis? Igen! Ez azt jelenti, hogy igen hangosan üvöltöttünk azért, hogy félelmet keltsünk, s nem vagyunk bizonyosak abban, hogy urai leszünk annak a mennykőnek, amelynek dörgését utánozzuk.

Általános sztrájk? Igen! A szakszervezetek megszavazták! Ők megcsinálják! Felkelés? Barikádok? Igen! A kül-

* Sembat kiemelése. — *Szerk.*

városok megmozdulnak, kivált, ha a népnek az lesz a benyomása, hogy mi vagyunk az agresszorok, a provokálók.

8) S ha bennünket provokálnának? Ha Vilmos minden teketória nélkül ránk támadna?

»Ott vannak a német szocialisták, majd akcióba lépnek!« Ez az a frázis, amellyel az ellenségnek vagy a kételkedőnek válaszolnak, annak a kételkedőnek is, aki mindegyikünkben benne lakozik: ezt a frázist éles és határozott hangon mondják ki. Azután egy halk hang ezt suttogja: »S mi lesz, ha a német szocialistákban, akárcsak bennünk, több a jószándék, mint az erő?... Hiszen a soviniszta sajtó a határ mindkét oldalán pokolian ügyes, amikor arról van szó, hogy megkeverje a kártyát!«" (108—109. old.)

„Megjelennek majd felhívások, cikkek, új sajtótermékek! Ezeket olyan emberek fogják írni, akik nem mernek mindent megmondani, olvasni meg olyanok fogják, akik nem mernek mindent bevallani maguknak!" (110. old.)

„Csak mi vagyunk azok, akiket a hadügyminisztérium feketelistára tesz. Mi vagyunk azok, akik háború esetén az államhatalmat erőszak alkalmazásával fenyegetjük." (112. old.)

9) „Ha úgy érezzük, hogy provokáltak bennünket, ezzel megindul az általános hajrá, egy feltartóztathatatlan folyam, amely kilépve medréből, akárcsak Olaszországban, mindent magával sodor majd!" (114. old.)

„Inkább a felkelés!...

Egyetértek!... Látja-e a helyet, a körülményeket, az utcát, a bajtársak arcát, az aznapi újságot?" (115. old.)

„Attól tartok, nem tehetünk semmit, amikor kitör." (117. old.)

„Ez az az óriási szolgálat, amelyet kiváló barátunk Edouard Vaillant annyiszor tett Franciaországnak, amikor tragikus órákban mindig a kormánykörök arcába vágta híres kihívását: »*Inkább a felkelés, mint a háború!*«*

A kormánykörök ezt így értették: »Vigyázzunk! Ne kockáztassuk oktalanul a háborút! Ne kockáztassuk könnyelműen a vereséget! Lehet, hogy ez egy újabb szeptember 4-e lesz!«" (119. old.)

* Sembat kiemelése. — *Szerk.*

„Szép bázeli napok, amikor az emelkedő utcákon a régi katedrális felé vonultak az Internacionálé menetei!" (120—121. old.)

„Vajon Treptowban ebből a háromszázezer internacionalistából hányan lettek volna hajlandók Németországot védtelenül kiszolgáltatni a soviniszták csapásainak? *(10*

Egy sem! Bravó! Gratulálok nekik! Mi sem vagyunk hajlandók Franciaországot kiszolgáltatni a pángermanistáknak!" (122. old.)

„Így minden országban szembefordulunk kormányunkkal, s meggátoljuk, hogy harcias legyen, és az egyes hazáknak fölébe helyezzük az Internacionálét." (122. old.)

„Ebből az következik, *hogy az európai béke fenntartása és biztosítása ügyében ma, bármily esetben és bármily veszéllyel szemben, semmivel sem lehet ránk jobban számítani, mint a pacifistákra.**

Szomorú igazság? Tudjuk. De igazság! S jó, ha kimondják!" (123. old.)

„Értsük meg, aki egyre csak ezt kiabálja: »Vesszen a háború!«, »Háborút a háború ellen!«, de fogalma sincs róla, milyen gyakorlati erőfeszítést tehetne egy meghatározott konfliktus megelőzésére, az ördögűzéssel, boszorkánysággal, mágiával foglalkozik." (124. old.)

„A mágia az a kielégületlen vágy, amely jelentkezik és *(11* arcjátékkal véli előbbre hozhatni kielégülésének pillanatát!" (125. old.)

„A felkelés lehetősége, mint mondottam, a nyomás erős eszköze és kitűnő fenyegetés. De ha már elmúlt a fenyegetések ideje? Ha már megüzenték a háborút? (126. old.)

Mit tegyünk? Kiáltsuk ki a kommünt minden városban, felhúzva a vörös lobogót, és a felkelők inkább engedjék legyilkolni magukat, mintsem hogy térdet hajtsanak a két ország katonái előtt? S éppen mi, tudományos szocialisták, adjuk át magunkat ilyen ostoba hiedelmeknek? Hiszen a modern háború nem más, mint nagyipari vállalkozás. Egy város, amely felkel az ellenséges hadsereg ellen tüzérség nélkül, lőszer nélkül, olyan mint a kézműves, aki szembeszáll a nagyüzemmel. Egy modern hadsereg úgy

* Sembat kiemelése. — *Szerk.*

nyelné le egymás után a felkelő városokat, mint ahogy az ember az epret nyeli le. A huszadik század háborúját egy hét alatt elintézik! Mégpedig a gránátok zuhatagával és összpontosított tüzérségi tűzzel! S honnan az ördögből
12) vegyenek maguknak városaink időt arra, hogy egyesüljenek és megszervezzék a közös védelmet, vagyis ha nem tévedek, újra visszatérjenek a nemzeti hadsereghez, amely ki tudná védeni a támadást?

...Ám a hősies önfeláldozás gyönyörű pillanatnyi fellobbanás, de nem pártprogram! Nem taktika! S nem is komoly hadművelet vagy stratégia!" (127. old.)

„Csak úgy általánosságban ezt kiabálni: »Vesszen a háború!« — öklünket rázva az ég felé abban a hiszemben, hogy így biztonságban vagyunk a háborútól — merő gyerekesség! Nem elég félnünk a háborútól, hogy megóvjuk magunkat tőle, sem elátkoznunk azért, hogy elkerüljük." (128—129. old.)

„Semmiféle szerződés nem kötelez bennünket erre. Mi ezt önként tesszük; és saját jószántunkból vonjuk el évről évre a francia termeléstől természetes nedveit, hogy megtakarításainkkal a külföldi termelést tápláljuk. Ezt mindenki tudja. Mindenki helyesli." (199. old.)

13) „»Csak nem gondolja — mondotta —, hogy megkívánják majd a német értékpapíroknak a párizsi tőzsdén való jegyzését!«

De még mennyire ezt gondolom, és de Waleffe úrnak teljesen igaza van! A németek ezt természetesen megkívánják majd." (202. old.)

„A francia—német megegyezésnek Franciaország szempontjából az lesz az egyetlen eredménye, hogy végérvényesen létrejön az európai béke, és hogy a konszolidált Nyugat-Európában a jövőre nézve biztosíthatja a maga számára szabad fejlődésének és az őt jogosan megillető befolyásnak a feltételeit." (213. old.)

„Egyesülni velük" **((kivel?))** „hogy a németeket kiirtsuk vagy az ő igájukba hajtsuk, amelyet mi sem kerülhetünk majd el sokáig, annyit jelentene, mint a világnak egy olyan Franciaországot mutatni, amely együttműködik a barbársággal a civilizáció ellen." (218. old.)

„Eleget hallottunk a fegyverzet korlátozásáról! a »fokozatos és egyidejű« leszerelésről!

Ezek pontosan annak a javaslatnak a kifejezései, amelyet öreg barátom, Dejeante, ez a derék fickó vagy tizenöthúsz évvel ezelőtt terjesztett elő!" (225. old.)

„Ami engem illet, nem titkolom, hogy a francia—német *(14* közeledést óriási történelmi eseménynek tartom, amelynek felmérhetetlen következményei lesznek, és amely új korszakot nyit meg az egész világ előtt. Egyfelől, első eredményeit tekintve, ez a közeledés pozitív, szűkkörű és korlátozott, s csak a közeli háború elkerülésének vágya diktálta nekünk. Másfelől, a jövő szempontjából, úgy látom, ez lesz majd a csírája az eljövendő Európai Egyesült Államoknak." (230. old.)

.....ez lesz az előjátéka a burgundokéhoz vagy normandokéhoz hasonló inváziónak, valóságos népvándorlás lesz". (244. old.)

„Ugyanis a háború ösztöne szoros kapcsolatban áll a haza eszméjével." (246. old.)

„»Vesszen a háború!«... Nem tűnt fel önöknek egy érde- *(17* kes jelenség? A háború ellen tiltakozó gyűléseken sohasem kiabálják ezt: »Éljen a béke!«

Soha! vagy szinte soha!...

Ujjongva köszöntsük a békét? Azért jöttünk el ide, hogy tiltakozzunk és harcoljunk egy istencsapása, egy ocsmányság ellen, a gyűlölt háború ellen és a háborút előkészítő gonosztevők ellen.

»De ha gyűlölitek a háborút, szeretnetek kell a békét!«

Ez teljesen nyilvánvalónak, világosnak, megcáfolhatatlannak látszik. Ám a néplélek mélyén valami mégis nemet mond erre a logikára. S a népléleknek igaza van.

Egyszerűen ezt kiabálni: »Éljen a béke!«, és kész? Tehát az ilyen béke kielégít bennünket? És elégedettek vagyunk? Soha! Kiáltsunk, ha úgy tetszik: »Éljen a szociális forradalom!«, de nem ezt: »Éljen a béke!« Vesszen a háború, — ez nagyon helyes, mert értelme világos és igaz. Igen, gyűlölünk minden háborút, bármilyen legyen is az; de nem igaz, hogy minden békét szeretünk. A dolgozó nép nem szereti a burzsoá békét, azt a békét, amelyben harc nélkül legyőzöttként kezelik. Homályosan sejti, hogy ha az ilyen békét

üdvözölné, akkor azt a látszatot keltené, mintha egyetlen vágya az volna, hogy véget vessen a nyugtalanságnak, visszatérjen a megszokott hétköznapokhoz, abba a taposómalomba, amelyben az ember unottan forgatja a kereket. Korántsem ez a helyzet!" (249—250. old.)

14) „Aktivistáinknak van tömegösztönük." (251. old.)

„Ám lelke mélyén érzi, hogy a lelkesedés, amely ezt a parasztot a dicsőség mámorában magával ragadta, oly heves tűz, hogy az ilyen fellángolás egyetlen napja többet 15) ér egy tompa kábultságban eltöltött egész életnél; s hogy az a fiatalember, aki a jövő héten elesik Csataldzsa sáncainál, hosszabb életet élt, mintha hetvenöt éves korában halt volna meg szántóföldjén.

Ezt nagyon jól érzi, s ha mégis megveti ezt a harcias lelkesedést, annak az az oka, hogy egy másik lelkesedést és háborút is ismer, amely az ő szemében sokkal magasztosabb, s amelynek magaslatairól szánalommal és lenézéssel tekint erre a régi katonai lelkesedésre, amelyet maga is ismert, és amelyen túljutott." (252—253. old.)

„Annak a munkásnak, akinek békében nincsen semmije, háború idején nincs vesztenivalója és legfeljebb a bőrét kockáztatja. Vásárra viszi a bőrét, de ennek fejében puskát kap. Ezzel a puskával sok mindent tehetne. Gondol is erre. Nem, semmiképpen sem a gazdasági érdek szítja fel a munkás gyűlöletét a háború iránt." (255. old.)

„Tudják-e, mit nyerne Németország minden bizonnyal egy Franciaország ellen vívott újabb háború esetén?

16) »Talán a lotaringiai bányákat?«

Nem, sokkal többet annál! Párizs falai alatt egyszerűen magához kaparintaná Belgiumot és Hollandiát. »Germania inferior«-t... és gyarmati birtokait, amelyek igen jelentősek." (257. old.)

„A mai hazák határai számunkra nem örök és áthághatatlan korlátok ... s látjuk, amint a francia horizonton felkel az Európai Egyesült Államok új napja." (268. old.)

„Ha sikerül megszerveznünk a békét és Európát, véleményem szerint teljes összhangban lesz egymással a Köztársaság, a Haza és az Internacionálé, s nem kell a Köztársaságot a lomtárba hajítanunk." (272. old.)

SCHULZE-GAEVERNITZ „BRITISCHER IMPERIALISMUS" CÍMŰ KÖNYVÉBŐL VETT IDÉZETEK JEGYZÉKE[46]

43 a munkások felső rétege és a munkástömegek versus egyház
56 felül
73 gyarmati birtokok *(megkétszereződtek)*
75 (második Írország)
87 a XIX. század végi imperializmus
104 Multatuli
119 glacis
122 össz-nemzetgazdaság
159 a font sterling a XX. század előtt
174 Kanada
217 (ugyanaz)
401 idealizmus az imperializmus szolgálatában!
402 Németország az emberiség élén
412 (Jebb)
415 (53. sz.)
422 Holland
423 (104. sz.) idem 111. sz. Hobhouse, ibidem 112. sz. Marcks
426 116. és 118. sz.
133. sz.
136. sz.
151. sz.
155. sz.
171. sz.
342. sz.
365. sz.

SCHULZE-GAEVERNITZ: BRITISCHER IMPERIALISMUS

Dr. G. von *Schulze-Gaevernitz:* Britischer Imperialismus und englischer Freihandel zu Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts. Lipcse 1906. (477 old.) ***(18***

Szörnyen nagy gazember, filiszter, kantista, vallás-párti, soviniszta — összegyűjtött egyes igen érdekes tényeket az angol imperializmusról és egy talpraesett, csöppet sem unalmas könyvet írt. Beutazta Angliát, rengeteg anyagot szedett össze és sok megfigyelést tett. Sokat összeraboltak, angol urak, hadd raboljunk most

mi is egy kicsit, Kanttal, a jóistennel, a hazafisággal, a tudománnyal „szentesítve" a rablást — körülbelül ez a lényege e „tudós" álláspontjának!!
(Sok felesleges fecsegés.)

A bevezetőben elmondja, mik a „brit világuralom alapjai" — a harc Hollandia, Franciaország ellen... a puritanizmus, a vallásosság ((különösen)), a szexuális fegyelem etc. etc. nagy szerepe

NB (a munkások *felső* rétegei és a vallás)

Angliában „a szekták a középosztályokra és részben a **munkások felső rétegeire** támaszkodnak, míg a munkások nagy középrétegei általában nemigen engednek a vallási befolyásoknak".

56. old.: A köztársaság és Cromwell Angliában óriási mértékben előmozdította az imperializmust és *különösen* a flotta építését: Károly idejében legfeljebb *2* „sorhajót" építettek évente, a köztársaság idején pedig már elérték az évi *22-t* (1654).

köztársaság és imperializmus!!!!

S amikor a manchesterizmus és a szabad kereskedelem tetőpontjára hágott, a külpolitika különösen rohamos ütemben haladt előre: *1840—1842* ópiumháború; kiadások a flottára (73. old.):
1837 — 3 sh. 3 d. egy lakosra.
1890 — 10 » » »

a „gyarmatok *megkétszereződtek*"

1886-tól 1900-ig a gyarmati birtokok *megkétszereződtek* (ibidem).

19) NB

„Már Sir Robert Peel azt mondotta: »Minden gyarmatunkkal egy második Írországot kaptunk«"... (75. old.)

„A Brit Birodalom éppen a XIX. század vége felé csillapíthatatlan étvágyról tett bizonyságot: elnyelte Burmát,

Beludzsisztánt, Egyiptomot, Szudánt, Ugandát, Rhodesiát, a dél-afrikai köztársaságokat"... (87. old.)...

Többek között megemlíti *Multatulit*, a gyarmatok európai igazgatásáról adott leírását. (104. old.) || megnézni!!

...„ázsiai államok, amelyeket lord Curzon az »indiai erőd glacisainak[47]« nevezett: Perzsia, Afganisztán, Tibet és Sziám". (119. old.) ||

„Anglia ipari államból egyre inkább *hitelező állammá* fejlődik. Az ipari termelés, valamint az ipari kivitel abszolút növekedése ellenére is fokozódik az egész népgazdaság szempontjából a kamatokból és osztalékokból, értékpapírkibocsátásból, jutalékból és spekulációból eredő jövedelem viszonylagos jelentősége. Véleményem szerint éppen ez a tény az imperialista fellendülés gazdasági alapja. A hitelező tartósabb kapcsolatban áll az adóssal, mint az eladó a vevővel." (122. old.)* || NB || helyes!!

„Ő" (Peel) „ezzel" (az aranyvaluta megszilárdításával, stabilizálásával) „a font sterlinget világpénzzé tette — s ezt a helyzetet ez a XIX. század végéig monopolizálta." (159. old.) || *NB:* a XIX. század végéig „monopólium"

„Hogy alátámasszák ezeket az érveléseket" (amelyeket a gyarmatoknak Angliával való vámszövetsége mellett felsorakoztatnak) „arra hivatkoznak, hogy az imperialista vámpolitika mennyire árt a Kanadába irányuló német exportnak. Kanada, mint mondják, a világ egyetlen országa, amelyben Németország kereskedelmi expanziója az utóbbi időben a brit kereskedelem hatalmas fellendülésével szemben, valamint a nyugat-indiai cukortermelők előnyére stagnált." (174. old.) || *(20*

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 289. old. — *Szerk.*

	Kivitel brit (millió £)	Kanadába német (millió £)	Német cukorkivitel Kanadába (millió *márka*)
1898 — —	5,8	1,2	—
1899	7,0	1,2	—
1900	7,6	1,0	4,3
1901	7,8	1,3	6,2
1902	10,3	1,9	9,2
1903	11,1	1,8	2,4
1904	10,6	1,2	0

visszatérni rá!!

(NB)

(217. old.) Az Egyesült Királyság kivitele millió font sterlingben:

	1866	1872	1882	1902
A brit birtokokra	53,7	60,6	84,8	109,0
Európába	63,8	108,0	85,3	96,5
A nem brit Ázsiába, Afrikába és Dél-Amerikába	42,9	47,0	40,3	54,1
Az Egyesült Államokba ...	28,5	40,7	31,0	23,8

NB „Teljes mértékben igazat adhatunk hát az imperialistáknak abban, hogy olyan nagy jelentőséget tulajdonítanak a gyarmati árupiacoknak, a pénzügyi reformok híveivel szemben viszont le kell szögeznünk, hogy Angliának e gyarmati piacok feletti uralomhoz a mai napig nem volt szüksége a kedvezményes vámokra. A legtöbb, amit Anglia az ilyen

NB kedvezményes vámoktól várhat, a külföld lassacskán térthódító konkurrenciájának korlátozása a jövőre nézve."

21) ...Az imperialista érzelmeket egyébként az a tény is erősíti, hogy „egyesek ezen" (idegen) „protekcionista államok közül egyre kiterjedtebb nyersanyagszállító vidékeket vesznek birtokukba és ezeket a maguk magas vámokkal védett ipara és hajózása számára monopolizálják...

...Különösen kíméletlenül járt el ebben a tekintetben az Egyesült Államok. A Nyugat-India és az Egyesült Államok közötti közlekedés régebben kizárólag brit zászló alatt bonyolódott le. Miután Puerto Ricót bevonták az Egyesült Államok vámszövetségébe és az amerikai parti hajózás számára tartották fenn, a brit szállítást egyik napról a másikra kikapcsolták. 1900-ban a meghódított sziget külkereskedelmének 97%-a amerikai hajókon bonyolódott le.“ (229. old.) — NB — jó példa!!

„Az eddigi német vámtarifa, egy angol kékkönyv megállapítása szerint, a legfontosabb angol exportcikkekre az értéknek körülbelül 25%-át rótta ki, Franciaország ellenben 34%-ot, az Egyesült Államok 73%-ot, Oroszország 131%-ot.“ (230. old.) — számok *NB*

„Míg a brit nemzeti jövedelem 1865-től 1898-ig körülbelül *megkétszereződött*, a »külföldről befolyó jövedelem« ez alatt az idő alatt Giffen szerint a *kilencszeresére* nőtt.“* (246. old.) — NB (igen fontos) *2*-szer és *9*-szer

---

Ehelyütt idézetek Robert *Giffen* munkájából: „Economic Enquiries and Studies“. 1904. II. köt. 412. old. [és „Fabian Tract“, 7. sz.]

Jövedelem a külföldi tőkebefektetések után 1898-ban *90* millió font sterling (Giffen)

és *118* millió font sterling között. Legalább *100* millió font sterling

(251. old.):

	lakosság	jövedelem (becslés),	vagyis 1 főre	
NB 1861 —	28,9 millió	... 311,8 millió £	= 10,7 £	NB
1901 —	41,4	... 866,9	= 20,9 £	

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 292. old. — *Szerk.*

22) Brit termékek kivitele (kizárólag hajó) 1 000 font sterlingben:

	(A) Vámmal védett területekre	(B) Semleges piacokra	(C) Brit piacokra	Összesen
1870	94 521	53 252	51 814	199 587
1880	97 743	50 063	75 254	223 060
1890	107 640	68 520	87 371	263 531
1900	115 147	73 910	93 547	282 604
1902	100 753	69 095	107 704	277 552

(A) = Európa és az Egyesült Államok. (B) = Dél-Amerika, Ázsia és Afrika = „Európán kívüli nyersanyagszállító vidékek". (C) = Anglia gyarmatai.

((erre újra meg újra vissza kell térni))

„A szakszervezetekbe tömörített munkások" (Anglia) „már régesrég a gyakorlati politika talajára léptek. A választójog kiszélesítése egy demokratizált államrendszer uraivá tette őket — annál is inkább, mert a választójog még mindig eléggé *korlátozott* ahhoz, hogy a **tulajdonképpeni proletár** alsóbb réteget *kizárja*." (298. old.)*

NB igen fontos!!

„A munkás ilyen hatalmi helyzete Anglia szempontjából nem veszélyes. A félévszázados szakszervezeti és politikai iskola ugyanis megtanította a munkást arra, hogy a maga érdekeit a maga iparának érdekeivel azonosítsa. Jóllehet a munkabér, a munkaidő kérdésében és hasonlókban szembeszáll a munkaadóval; kifelé a vállalkozóval együtt lép fel, valahányszor iparágának az érdekéről mint olyanról van szó. Sokszor előfordul, hogy aktuális nemzetgazdasági kérdésekben a vállalkozók szövetségei és a munkásszövetségek együttműködnek. Például a lancashire-i szakszervezetek addig szálltak síkra a

23) NB bimetallizmus mellett, míg az indiai valutát aranyalapra nem helyezték; ma támogatják azokat a törekvéseket, amelyek a gyapotkultúrának Afrikában való meghonosítását célozzák." (299. old.)

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 293. old. — *Szerk.*

Idézi *E. Bernstein* egyik munkáját: „Die britischen Arbeiter und der zollpolitische Imperialismus". „Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik". XIX. köt. 134. old. NB

Most (1903) a munkások Chamberlain ellen vannak (a trade-unionok 1903. évi kongresszusa 458 szavazattal 2 ellenében)... NB
„Hasonló álláspontot képviselt a *szövetkezeti kongresszus*, amely az *egész* **felső** *munkásréteget* felöleli." (300. old.) (a szövetkezetekről) NB

A munkások helyzetének javulása, mint mondja, vitathatatlan. A munkanélküliség szerinte nem is olyan nagy: „Ez" (a munkanélküliség kérdése) „elsősorban Londont és az **alsóbb proletárréteget érinti, *amely politikai szempontból keveset nyom a latban*"** (301. old.) * (a szerző idézi a kereskedelmi minisztérium egyik jelentését, „Labour Gazette", 1905. december, 355. old. „1905 novemberében Londonban 24 077 munkanélküli volt Anglia többi részének és Walesnek 12 354 munkanélküli jével szemben") (400. sz. jegyzet). NB NB

„Tekintettel e tényekre az angol munkásság **felső** rétegei jelenleg semmi okát nem látják az angol vámpolitika gyökeres átalakításának." (*301.* old.) = NB

„Ami régebben a manchesteri tőzsde volt, az ma a londoni értéktőzsde: a brit nemzetgazdaság középpontja. Ám a tőzsde tarka világában ma általános vélemény szerint az egzotikus országok értékpapírjai foglalják el a vezető helyet: a gyarmati, indiai, egyiptomi és egyéb állami és községi kölcsönök, a dél-amerikai, elsősorban argentín, és a japán kölcsönök, az amerikai és kanadai vasúti és rézbánya-részvények, de mindenek előtt a dél-afrikai és nyugat- (24

* Lásd ugyanott. — *Szerk.*

„finánctőke" ausztráliai aranybánya-részvények, az afrikai gyémántrészvények, a rhodesiai értékpapírok stb. ...

...Ezáltal egy új embertípus nyomul előtérbe és ragadja kezébe a brit nemzetgazdaság kormánykerekét. A hazai földben gyökerező, épületekkel és gépekkel mozgásában gátolt ipari vállalkozó helyébe a *pénzember* lép, aki értékpapírokat szerez, hogy minél hamarább ismét túladjon rajtuk." (310. old.)

NB

A trópusokon hasonlíthatatlanul erőteljesebben fejlődnek a növények. „Óriási jövője" van például a *banánnak* (lisztjének), rendkívül könnyű termesztésének — a durra-kölesnek, a datolyának, a rizsnek stb. „Ezek a termények gyakorlatilag korlátlan mennyiségben állnak rendelkezésre, s ez rácáfol az élelmiszerek korlátozott mennyiségére vonatkozó régi malthusiánus felfogásra és megfosztja fenyegető jelentőségétől a gabonaföldek esetleges kimerülését." (315—316. old.)

imperialista (Az európai itt hasznavehetetlen, a néger pedig, úgymond, erőszak nélkül nem tanítható be.)

NB!! „Ebben áll a legújabbkori imperializmus kultúrtörténeti jogosultsága.

25) Veszélye abban rejlik, hogy Európa, a végsőkig feszítve a politikai uralom viszonyait, a fizikai munkát — előbb a mezőgazdaságit és a bányamunkát, majd a durvább ipari munkát is — a sötétbőrűek vállára hárítja, maga pedig visszavonul a járadékos szerepébe, s ezzel talán a színesbőrű fajok gazdasági, majd politikai felszabadulását készíti elő." (317. old.)*

NB (perspektíva)

NB „Európa" = járadékos (élősködik a **négereken**)

„Dél-Amerika déli része, különösen *Argentína*, pénzügyi tekintetben annyira függ Londontól, hogy

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 293. old. — *Szerk.*

szinte angol kereskedelmi gyarmatnak nevezhető."* (318. old.)

(A trópusok és szubtrópusok jórészt angol kézen vannak.)

„A külföldi tőkebefektetések között első helyen azok állnak, amelyek politikailag függő vagy szövetséges országoknak jutnak: Anglia hitelez Egyiptomnak, Japánnak, Kínának, Dél-Amerikának. Szükség esetén hajóhada veszi át a bírósági végrehajtó szerepét. *Politikai hatalma megvédi Angliát az adósok lázadásától*"... (320. old.) ** NB

„Mint *hitelező állam* (Anglia) egyre inkább gyarmati, politikailag többé-kevésbé függő területekre, egy »új világra« támaszkodik" (a szerző itt, a 422. sz. jegyzetben idézi az 1902—1903. évi jövedelmekre vonatkozó adatokat: a gyarmati kölcsönökből 21,4 millió font sterling, a külföldiekből 7,56 millió font sterling, ebből Európa csak 1,48 millió font sterling!!!). „Mint *hitelező állam* Anglia nem függ a hazai ipari állam szabadkereskedelmi érdekeitől, ellenben bizonyos körülmények között érdekelt abban, hogy pénzügyi reformok útján meggyorsítsa a gyarmati fejlődést. Ez a belső összefüggés az értéktőzsde és az imperializmus, Nagy-Britannia külpolitikája és hitelezői érdekei között. NB !!! NB (26 NB

Az ipari állammal szemben fokozatosan előtérbe kerül a hitelező állam. Mindenesetre *Nagy-Britannia hitelezői jövedelme máris a sokszorosa az egész külkereskedelemből eredő tiszta nyereségnek.* 1899-ben Giffen a behozatal és kivitel 800 millió font sterlinges összforgalma mellett 18 millió font sterlingre becsülte a tiszta nyereséget, ezzel szemben óvatos becslések szerint a külföldről származó kamatjövedelemre máris 90—100 millió font sterlinget lehetett számítani. Emellett az utóbbi jövedelem gyorsan növekvő mennyiség, míg a külfölddel folytatott árukeres- NB

* Lásd ugyanott, 273. old. — *Szerk.*

** Lásd ugyanott, 288—289. old. — *Szerk.*

kedelem egy főre számítva csökken. Ha emellett meggondoljuk, hogy a háborúk és a háborús jóvátételek, az annexiók és a külföldi koncessziók serkentik a hazai tőzsdék emissziós tevékenységét, hogy a pénzvilág vezető erői kezükben tartják a sajtó nagyrészét imperialista hangulatok keltése végett, semmiféle kételyeink nem lehetnek az imperializmus gazdasági alapjait illetően." (321. old.)

((de, mint a szerző mondja, természetesen nemcsak a gazdaságról van szó, hanem az eszmékről, a vallásról stb. stb. is.))

27) „Különösen szembeszökő a londoni tőzsde legfontosabb, leghathatósabb pénzügyi érdekeinek a politikai imperializmustól való függése: a dél-afrikaiak a kínaiak munkájának a formájában olyan hadizsákmányhoz jutottak, amilyet nem csikarhattak volna ki !!! sem az öreg Krügertől, sem a megreformált Volksraadtól.[48] Semmi sem kényelmetlenebb számukra, mint egy John Burns kaliberű ellenfél, aki a kínaiakat haza akarja küldeni és Dél-Afrikát a fehér szakszervezetek melegágyává szeretné tenni. Már a délafrikaiak bálványa, Cecil Rhodes is előnyben részesítette a szervezetlen feketék munkáját, azokat a fehérembereket pedig, akikről megtudta, hogy a szakszervezetek felé hajlanak, állítólag az ország !!! belsejének magányába helyezte át, ahol a busmanoknak és zuluknak büntetlenül hirdethették tanításaikat. Az ausztráliai mintájú fehér munkásmozgalomtól való félelem egyike azoknak a láncoknak, amelyek NB NB a Rand[49] bányaipari mágnásait a politikai imperializmus szekeréhez kötik." (322. old.)

NB ((s a 424. sz. jegyzetben idéz is egy kijelentést,
NB amely szerint a dél-afrikai „ipari mágnások"
NB *félnek* Ausztrália példájától...))

„Nagy-Britannia *járadékosainak* száma kereken egy millióra tehető." (323. old.)

NB

	Anglia és Wales lakossága	A fő iparágak munkásainak száma	%
1851	17 928 000	4 074 000	23
1901	32 526 000	4 966 000	15

= „a termelőmunkával foglalkozó lakosság százalékaránya csökken"* ((323. old.))...

„Nagy-Britannia egyes részeire a hitelező állam máris (28 rányomja kitörölhetetlen bélyegét. Ha az a kérdés, hogy szabadkereskedelem vagy pénzügyi reform, bizonyos fokig nem más, mint az ipari állam és a hitelező állam közötti harc, akkor ez egyben az ipari és mezőgazdasági termelést háttérbe szorító dél-angliai nyaralótelepek és a termelő északi iparvidékek közötti ellentét is. Skócia nagy részét is magukhoz ragadták a járadékosok és olyan emberek igényeinek megfelelően rendezték be, akik ott évente három-négy hónapig golfoznak, autóznak és jachtkirándulásokat tesznek, fajdra vadásznak és lazacot halásznak. Skócia a világ legarisztokratikusabb »sportpályája«, és mint némi túlzással mondják, múltjából és mister Carnegie-ből él" (324. old.)** ((a szerző itt, mint másutt is több ízben, Hobsont idézi)).

Ez az 5. §-ból (III. fejezet) való, melynek címe: „A járadékos állam".

A 6. § címe „Kapitalista elernyedés", s a szerző tényeket sorakoztat fel annak igazolására, hogy Anglia az ipari fejlődésben elmarad (Németországtól).

Többek között a következő számok:

Szabadalmakat adtak ki (347. old.):

	Nagy-Britanniának	Németországnak	Az Egyesült Államoknak
Németországban (1904) — —	574	—	474
Franciaországban (1904) — —	917	2 248	1 540
Nagy-Britanniában (1903) — —	—	2 751	3 466
Olaszországban (1904) — —	337	1 025	314
Ausztria—Magyarországban (1904) — —	154	962	209
Oroszországban (Finnország nélkül) (1901) — —	146	438	196
Svájcban (1903) — —	164	897	198
Kanadában (1904) — —	310	185	4 417
Az Egyesült Államokban (1903)	1 065	1 053	—
Összegezés	3 667	9 559	10 814

[Az összegezés nincs meg a szerzőnél.]

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 293. old. — *Szerk.*

** Lásd ugyanott. — *Szerk.*

29) 14 millió £!!

A régi puritán szellem kihalt. Fokozódik a *fényűzés* (360. és köv. old.)... „Anglia állítólag csak versenylovakra és rókavadászatokra évi 14 millió font sterlinget költ." (361. old.)...*

Sport. A puritánok harcoltak ellene. A sport a mindene a „henyélő, gazdag osztály tagjainak". (362. old.)

„Jellemző, hogy a nemzeti sport legkedveltebb ágai kifejezetten plutokratikus jellegűek." (362. old.)

„Ezek" (e sportágak) „arisztokratáknak valók, akik a négerek, a kínaiak és az indiaiak munkájából, az egész világból húzott kamatokból és földjáradékból élnek és a hazai földet már inkább csak mint fényűzés tárgyát becsülik." (363. old.)

...„A közönség, közte a munkásközönség is, tétlen, de szenvedélyesen érdeklődő nézővé válik" (a sport nézőjévé). (363. old.)

...„A járadékos élet lényegénél fogva kulturálatlan. A járadékos a múltbeli és idegen munkából él és W. Morris szemrehányásai szerint belefullad a fényűzésbe." (363. old.)

„Anglia szempontjából arról van szó, hogy a járadékos osztály nyaka eléggé erős lesz-e annak a szociálpolitikai járomnak a viselésére, amelyet a szocializmus rá szeretne rakni. Vajon az angol járadékosok már ma elég gazdagok-e ahhoz, hogy engedjék megkopasztani magukat annak a megtiszteltetésnek a fejében, hogy az angol munkás által a nyolcórás munkanap alatt és a »living-wage« (létminimum) ellenében termelt termékeket fogyaszthatnak?" (374. old.)

„Szociális védővám", ennek eszméje; a munkás a *magas* árakban érdekelt („Fabian Tract", *116.* sz.) — 375. old. —, hogy az ország gazdagabb legyen és többet megoszthasson a munkásokkal.

30) „Ez" (az ilyen eszmék megvalósítása) (der Ausbau) „talán lehetséges a XX. századi Anglia számára a járadékos rendszer talaján, amely kiterjedt nyersanyagszállító vidékeket sarc fizetésére kötelez, amely kamatszelvényekkel és osztalékkuponokkal fizeti meg a nyersanyagot és az élelmiszert és a politikai imperializmus

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 293. old. — *Szerk.*

segítségével védi meg gazdasági uralmát. Bárhol igyekeznek is a jövő szocialista államát a fellegekből lehozni a földre, ki fog derülni, hogy ez kizárólag egy szigorú nemzeti szervezet talaján lehetséges. Az az ország, amely a legközelebb jutott a szociális utópiához, vagyis az Ausztráliai Szövetség, elveszne, ha a »Világ proletárjai, egyesüljetek!« jelszóval keblére ölelné a kulit. Azt az Angliát, amelyről a Labour Party álmodik, *semmiképpen sem lehet mint utópiát egyszerűen egy kézlegyintéssel elintézni,* de mesterséges társadalmi alakulat volna és összeomlana az adósok felháborodása folytán, amelyet az uralkodó hitelező állam politikai eszközökkel nem bírna már féken tartani.“ (375. old.)

S az 512. sz. jegyzetben idézet a „Justice“ *1905.* XII. 16-i számából (!), amely szerint „nekünk“ „meg kell semmisítenünk a német hajóhadat“... „A szocializmus és a jingoizmus közötti kapcsolatot Hyndman testesíti meg — speciálisan Németország ellen irányítva.“ (474. old.).

NB:

Igen fontos beismerések:

(1) a szocializmusnak a sovinizmussal való „kapcsolata“.

(2) a szociálsovinizmus „megvalósításának“ feltételei (járadékos állam, a gyarmatok rabszolgaságának politikai védelme etc.)...

(3) munkások exkluzivitása és arisztokratizmusa (kuli).

Az idealizmus az imperializmus szolgálatában: **(31**

„A gazdasági tevékenység önmagában véve még nem emeli az embert az »állatvilág« fölé, ez inkább csak azáltal történik meg, hogy a gazdasági életet gazdaság feletti céloknak rendelik alá. Ezáltal, és *csakis* ezáltal válik az egyszerű munkás, akárcsak a világ ura is, a gazdasági élet birodalmában kultúremberré. Az idealista népesedési politika, az idealista nemzetiségi politika, az idealista szociálpolitika széles gazdasági bázist követel meg, amely ily módon beiktatódik a »célok birodalmába«; expanzív igényeket támaszt, amelyekhez a hajdankor változatlan és megkötött gazdálkodási módszere már nem kielégítő. Hogy megbirkózhassunk kulturális feladatainkkal, szük-

ségünk van a modern kapitalizmusnak nevezett előre rohanó titán széles vállára." (401. old.)

Németország a világ élén

Az a nemzet, amely ezt megvalósítja, „az emberiség javára és isten akaratából az emberiség élére áll". (402. old.)

Vége

Általában véve az, ami a könyvben tudományos szempontból értékes, Hobsontól van *lopva*. Plagizátor kantistának, vallásos gazembernek, imperialistának a köntösébe bújtatva — semmi több.

Az irodalomból:

R. *Jebb:* Studies in Colonial Nationalism. London 1905.
A. F. W. *Ingram:* Work in great Cities. London. (év?)

32) Schulze-Gaevernitz különösen lelkesedik *Westcott* püspökért, aki „megszervezte a vállalkozók és a munkásvezérek barátságos kapcsolatát, negyedévenként konferenciára hívta egybe püspöki palotájában mindkét fél vezető személyiségeit ... itt megtanulták megbecsülni egymást olyan emberek, akik eladdig szenvedélyesen harcoltak egymás ellen". (415. old. 53. sz. jegyzet.)

!!

Holland: Imperium et libertas. London 1901.
Hobhouse: Democracy and Reaction. London 1904.

((sok érdekes megállapítás a régi liberális gyarmatpolitikáról))

R. Cobden: Von einem Freihändler und Friedensfreunde. Bremen. 2. kiad. 1876.

Cobden a béke és a **leszerelés** híve volt.

Ugyancsak róla *Nasse:* Entwicklung und Krisis des wirtschaftlichen Individualismus in England. „*Preussische Jahrbücher*", 57. köt. 5. füz. 445. old.

Cobden

Például Cobden szavai a gyarmatpolitikáról: „Lehetséges, hogy ott" (Indiában) „a zsarnok és hóhér szerepét töltsük be, anélkül, hogy ez itthon kihatna jellemünkre?" (423. old. 104. sz. jegyzet.) Ibidem Kanada különválása mellett.

Cobden ellenezte a krími háborút (70. old. Schulze-Gaevernitznél).

John Morley: Life of Cobden. London 1896. *1.* és *2.* köt. „Anglia tengeri uralmát Cobden »bitorlásnak« nyilvánította, Gibraltár birtoklását pedig »a durva erőszak egy példájának, amely semmiféle bocsánatkéréssel sem enyhíthető«... Cobden szemében az India fölötti uralom »egyszerűen reménytelen feladat« ... »kaland« ... A nemzetközi leszerelés első lépéseként Cobden a brit hadsereg és hajóhad egyoldalú csökkentését követelte... Cobden a háborút csak akkor tartotta jogosnak, amikor az ellenség az ország területének egy részét már megszállta“... (70—71. old.) Cobden (NB) !! NB

Marcks: Die imperialistische Idee in der Gegenwart. Drezda 1903. NB

De Thierry: Imperialism. London 1898.

G. P. Gooch: The heart of the Empire. London 1902. (Az imperializmus liberális kritikája.)

Doerkes-Boppard: Die Verfassungsgeschichte der australischen Kolonien. München 1903.

Freiherr von *Oppenheimer:* Englischer Imperialismus. Bécs 1905.

(33

az írek angolgyűlölete

„*The Gaelic American*“ című lap New-Yorkban. Többek között: *1905.* XI. 18-i gyűlés (429. old., 136. sz. jegyzet) — tiltakozás Eduard (Delcassé etc.) politikája ellen, amely az országot *egy Németország elleni háborúba sodorná.* A határozatból: NB

„A Japánnal való szövetség biztosítja Angliának Japán segítségét, amely lehetővé teszi számára, hogy Indiát alárendeltségben tartsa, Amerika segítségét pedig azért akarja megszerezni, hogy igájában tarthassa Írországot és Dél-Afrikát“...

Az „indiai sajtó *ellenzéki* hangjáról“:...

Meredith Townsend: Asia and Europe. 3. kiad. 1905.

NB ||| *Younghusband:* Our true relationship with India, a „The Empire and the Century" című gyűjteményben.
Ugyanő a *„The Monthly Review"-ban*, 1902. II. 17. (nekünk ma könnyebb 200 000 katonát Indiába szállítani, mint 1857-ben 20 000-t, s mit tehetnek a nagyszerű tüzérséggel szemben? 434. old., **155.** sz. jegyzet.)

34) Cecil Rhodes számos könyve közül a szerző a „fölöttébb szórakoztató gúnyiratot" említi (171. sz. jegyzet).
NB? ||| *Mr. Magnus.* London (Fisher Unwin) 1896. Címe?
Africander: Cecil Rhodes — Colonist and Imperialist, *„The Contemporary Review"*, 1896 március.
Paul Jason: Die Entwicklung der Einkommensverhältnisse in Grossbritannien. Heidelberg 1905.
R. Giffen: Economic enquiries. London 1904. 2 köt. („rendkívül optimista") (458. old., *342. sz.* jegyzet).
E. Bernstein: Die britischen Arbeiter und der zollpolitische Imperialismus, „Archiv für Sozialwissenschaft". XIX. köt. 134. old.
L. G. Chiozza: British Trade and the Zollverein Issue. London 1902.
E. Jaffé: Das englische Bankwesen. Lipcse 1905. 125., 142., 172. old. és passim. „A külföldön Angliára intézvényezett váltók aránya az Angliában más országokra intézvényezett váltókhoz 9 : 1" (464. old., 404. sz. jegyzet).
NB |||
Charles Dilke: The problems of Greater Britain. London. (év)?
H. D. Lloyd: Newest England. 1902. (London.)
Schulze-Gaevernitz: Zum sozialen Frieden. Lipcse 1890. 2 kötet.
→ Ausztrália példája, annak hatása: „szocializmus, amely az uralkodó osztályhoz fordul".

Vége

Multatuli.
Gooch: History and historians in the 19-th century. (1913.)

„μ"
FÜZET

Tartalom

μ

Statisztika

Schwarz	[1—3]*
„Vorwärts", 1916. IV. 13.	[1]
R. Calwer	[4]
„Atlas of the World's Commerce"	[8—9]
„Das Getreide im Weltverkehr"	[10—12]
Vasutak	[14—16]

SCHWARZ: DIE FINANZSYSTEME DER GROSSMÄCHTE

O. Schwarz: Die Finanzsysteme der Grossmächte. (Sammlung Göschen.) I. és II. köt. Lipcse 1909. *(1*

Az alábbi táblázat (1—2. old.)* *valamelyest* (csak igen kis mértékben) lerövidítve a *VI. sz. táblázat*: „A gazdaság és a jólét fejlődésének mutatószámai".

(A nemzeti vagyon *nagyobbára* Mulhall szerint.)

---

* Lásd a 464. és 465. old. közötti táblázatot. – *Szerk.*

(II. köt., 93. old.)

Az állami adók emelkedése (egy főre márkában)

				Emelkedés
Angliában	közvetlen	7,6-ről	26,6-re	= 250%
1875-től 1907/08-ig	közvetett	31,9 »	32,6 »	= 2%
Franciaországban	közvetlen	12,7 »	18,9 »	= 49%
1875-től 1907/08-ig	közvetett	39,2 »	47,2 »	= 20%
Poroszországban	közvetlen	5,8 »	8,6 »	= 48%
1875-től 1908-ig	közvetett	6,6 »	20,4 »	= 209%
Németországban	közvetlen	6,3 »	10,4 »	= 65%
1881/82-től 1908-ig	közvetett	11,4 »	24,2 »	= 112%

II. köt., 63. old.

Kiadások a *hadseregre* és a *hajóhadra* együttvéve *Németországban:*

	1881/82	1891/92	1908
	408 millió márka	536	1 069
egy főre	9,0 márka	10,8	16,9

„VORWÄRTS", 103. SZ. 1916. ÁPRILIS 13.

„*Vorwärts*", 1916. 103. sz. (33. évf.) 1916. IV. 13. Vezércikk: „Die künftigen Weltherrscher".

Nemzeti vagyon (1912)

Egyesült Államok	187,74 *milliárd*	dollár
Németország	75 »	»
Anglia	90 »	»

Az Egyesült Államok kivitele az 1915 (1914) 10 hónapja alatt: Ázsiába 115,8 (77,6); Dél-Amerikába 116,7 (70,4); Óceániába 77,6 (64,8); Afrikába 29,1 (22,1) millió dollár.

Lőszer etc. behozataláért amerikai „értékpapírok" eladásával fizetnek; Anglia *950* millió dollár értékben „helyezett el" ilyeneket; Franciaország *150*; Hollandia 100; Németország *300*; Svájc *50*.

Termelés (millió tonna)

	szén (1913)		vasérc (1913)		nyersvas (1913)		acél (1912)	
Egyesült Államok		517,14		59,44		31,46		31,75
Németország	278,98	570,99	35,94	52,19	19,30	29,94	17,30	24,31
Anglia	292,01		16,25		10,64		7,01	

Fogyasztás (ezer tonna) (1913)

	réz		ólom		cink		ón		Fogyasztás gyapot (millió bála)	
Egyesült Államok		348,1		401,3		313,3		45,0		5,55
Németország	259,3	404,0	223,5	414,9	221,3	415,9	19,3	43,7	1,26	4,54
Anglia	144,7		191,4		194,6		24,4		3,28	

(Ez—1912/03-ra)

CALWER: EINFÜHRUNG IN

4) *Richard Calwer:* ***Einführung in die Weltwirtschaft***
Érdekes kísérlet *„a világ főbb gazdasági területeire"* vonatkozó *egy* táblázatban

# A VILÁG FŐBB GAZDASÁGI TERÜLETEI	Terület millió km²	Lakosság millió	Lakos 1 km²-re	Vasútvonal ezer km	Kereskedelmi flotta: Hajó (ezer)	Kereskedelmi flotta: Tonna (nettó) millió
Közép-európai	27,6 (23,6)	388,4 (146,1)	14,05	203,8	41,2	7,9
Brit	28,9 (28,6)	398,0 (355,4)	13,75	140,3	35,3	11,1
Orosz	22,2	130,8	5,9	63,2	5,6	1,0
Kelet-ázsiai	12,4	389,4	31,4	8,2	5,2	0,9
Amerikai	30,3	148,5	4,9	378,9	25,7	6,0
Σ =	121,4	1 455,3	12	794,4	113,0	26,9
„Nincs számbavéve"	14,6	(kb.) 70		22,3		
Az egész világon	136	1 525		816,7		

zárójelben a *gyarmatok* területe (Fläche) és *lakossága.*

DIE WELTWIRTSCHAFT*

(„Maier—Rothschild-Bibliothek“ 30. köt.) *1906* (3 márka). anyag összegyűjtésére *(1900* körül) (megkísérlem ezeket összefoglalni):

Távíró: Vonal ezer km	Távirat (millió)	Kiilkereskedelmi forgalom (behozatal + kivitel) 1900 *milliárd* márka	Széntermelés (1900) millió tonna	Nyersvastermelés millió tonna	Aranytermelés (1900) ezer kilogramm	Orsók száma a pamutiparban (1900) millió	Juhok száma millió	Gyapjútermelés millió kilogramm
520,2	168,9	40,9	250,8	14,6	8,2	26,0	89,1	214,4
313,2	121	24,8	249,4	9,4	279,9	51,2	158,5	447,0
171,8	20	3,3	16,1	2,9	36,0	7,0	62,4	191,1
60,7	17	2,4	8,3	0,02	12,4	1,8[1]	175	59,0
526,8	79	13,9	245,6	14,0	131,6	19,5	143,5	438,1
		85,3	770,2	40,9	468,1	105,5	628,5	1 349,6
		2,5	0,1	0,5	2,7			
		87,8	770,3	41,4	470,8			

1911 [50]

Németország	10,4	149,8	234,5
Nagy-Britannia	15,3	228,8	276,2
Egyesült Államok	9,2	244,6	450,2
	34,9	623,2	960,9
		=81%	

[1]) „A világ többi országa“ (vagyis a „kelet-ázsiai“ terület plusz a többi).

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 283. old. — *Szerk.*

A gyarmati birtokokra vonatkozólag R. Calwer ezeket az adatokat adja *(90. old.)*:

		Millió lakos
Németország	2,6 km² (millió)	12,0
Franciaország	10,98	50,0
Hollandia	2,0	37,9
Belgium	2,4	19,0
Dánia	0,2	0,1
Olaszország	0,5 (Tripolis előtt!!)	0,7
Spanyolország	0,2	0,3
Portugália	2,1	7,3
Nagy-Britannia	28,6	355,4
Amerikai Egy. Áll.	0,3	8,6

A szerző Anglia és Oroszország kivételével *egész* Európát a „közép-európai terület"-hez sorolja.

„Nincs számbavéve", vagyis területek szerint nincsen felosztva, többek között Afganisztán, *Perzsia*, *Arábia*, Afrikában Abesszínia, *Marokkó* (elmaradt a szerző!!! a könyv 1906-ban jelent meg!!!) stb.

A vasúti hálózat fejlődése ezen az öt területen 1890 és 1913 között (lásd alább az alapul szolgáló adatokat*):

		1890:	1913:	
gyarmatokkal (Ázsia gyarmatok nélkül)	Közép-Európa	166,2	268,9	+ 102,7
	Brit Birodalom	107,3	207,8	+ 100,5
	Orosz Birodalom	32,4	78,1	+ 45,7
	Kelet-ázsiai terület	3,3	27,5	+ 24,2
	Amerika (gyarmatok nélkül)	308,1	521,9	+ 213,8
	Σ =	617,3	1 104,2	

* Lásd ebben a kötetben, 488—495. old. — *Szerk.*

„BULLETIN DE L'INSTITUT INTERNATIONAL DE STATISTIQUE“

(„Bulletin de l'Institut International de Statistique“) **(6**
XIX. 1. (382. old.)

Erőgépek *(l ó e r ő)*
(villanymotorok nélkül)

			gőzgép ezer	összesen ezer
A)	Dánia	1897	47,5	52,0
		1907	112,0	131
	Ausztria	1902	1 170,0	1 640,0
	Svájc	1905	?	516,0
	Németország	1895	2 720	3 427
		1907	6 715	8 264
	Belgium	1901	683	?
		1906	872	?
	Franciaország	1901	1 761	2 285
		1906	2 605	3 551
B)	Egyesült Államok	1905	19 440	22 240
	Új-Zéland	1906	?	75
C)	Norvégia	1905	79	308
	Svédország	1896	104	296
		1905	282	735
	Finnország	1907	70	161
	Svájc	1901	84	284
	Hollandia	1904	331	?
	Olaszország	1899	390	742
		1903	615	1 151
	Japán	1895	57	60
		1907	237	281

Az erőgépek e statisztikájának összeállításánál az egyes csoportoknál a következő forrásokat vették alapul:

az A) csoporthoz az általános ipari összeírásokat,

a B) csoporthoz az üzemi összeírásokat,

a C) csoporthoz a „közigazgatási“ statisztikát.

A mozdonyokat (mint külön rovatot) elhagyom. Csak a *gőz*gépeket veszem és *összesen* [vagyis + víz és egyéb, de villany nélkül].

Rendkívül tarka és hiányos anyag!!

8) J. G. Bartholomew: Atlas of the world's commerce. London 1907.

Nagyon sok adat és diagramma százalékokkal etc. és az egész világról.

Egyet-mást idézek:

	A világkereskedelem fejlődése millió £	Egyesült Királyság Behozatal	Egyesült Királyság Kivitel	Egyesült Államok Behozatal	Egyesült Államok Kivitel	Németország Behozatal	Németország Kivitel	Franciaország Behozatal	Franciaország Kivitel
1800	302	—	—						
1840	573	52	51	20	23	25	27	31	28
1850	832	98	71	36	28	34	36	32	43
1870	2 191	259	199	88	89	179(1875)	129	116	112
1890	3 450	356	263	159	174	207	166	177	150
1900	4 420	460	291	171	282	288	230	188	164
1905	5 440	487	330	242	329	336	279	191	194

Egyesült Királyság (millió font sterling)			
Behozatal		Kivitel	
más országokból	gyarmatairól	más országokba	gyarmataira
238	64	189	55
324	96	234	94
413	109	252	102
437	128	285	123

Igen érdekes kép a pénzforgalomról.

Országok, amelyeknek *hivatalosan* aranyvalutájuk van — (a világ nagyrésze)

» » » *ezüst*valutájuk van — Kína + Perzsia

» » » *kettős* valutájuk (bimetallizmus) van — csak Afrika egy része + Franciaország, Spanyolország, Olaszország

» » *ténylegesen* aranyvalutájuk van — Franciaország (Anglia) etc.

» » » kettős valutájuk van — *Egyesült Államok, India*

» » » papírvalutájuk van — *Spanyolország, Oroszország,* Dél-Amerika

Az egyes országok részesedése a világkereskedelemben:	1885	1905	Ugyanez egy másik forrás szerint*) *) 1885	1900	1885	1905
Egyesült Királyság ..	18,1	15,0	19,2	16,3	} 30,9	25,8
Brit birtokok	12,8	10,8	10,7	9,7		
Németország	10,0	11,3	10,3	11,0	} 29,2	28,9
Franciaország	9,9	7,1	10,4	7,5		
Egyesült Államok ...	9,3	10,5	9,7	9,8		
Hollandia	5,6	7,0	5,9	6,6		
Belgium	3,5	4,0	3,7	3,5		
Ausztria—Magyarország	3,5	3,3	3,7	3,3		
Oroszország	3,4	3,0	5,6	4,6		
Spanyolország	1,9	1,4	2,1	1,5		
Kína	1,4	1,8	1,8	2,5		
Japán	0,4	1,5	0,5	1,1		
Argentína	1,2	1,9	1,3	1,1		
Más országok	19,0	21,4				
			100	100		

)) Ez a „másik forrás“ = „Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich“. 24. évf. 1903. 25*. old.

A különböző nyelvek megoszlása

	millió
angol	111
német	75
orosz	75
francia	51
spanyol	43
olasz	33
portugál	13

Gyarmati kereskedelem 1905-ben

	Irány	
	kivitel a brit birtokokról	behozatal a brit birtokokra
Egyesült Királyság	143,8	143,4 millió £
Brit birtokok	58,5	56,1
Külföldi országok	130,2	109,6

A főbb országok kereskedelmi flottája (vitorlás és gőzös)	millió tonna
Brit Birodalom	17,6
Egyesült Államok	4,2
Németország	3,8
Norvégia	1,8
Franciaország	1,7
Olaszország	1,2
Japán	1,0
Oroszország	0,9
Svédország	0,8
Spanyolország	0,7
Hollandia etc.	0,7
Az egész világ	37,5
ebből gőzös	31,7

A *búza* világtermelésének fejlődése milliárd bushel	
1891—2,5	
1895—2,5	
1900—2,5	
1902—3,0	
milliárd bushel	

Búzatermelés millió bushel (1901—1903)	
Egyesült Államok	664,7
Oroszország	509,2
Franciaország	311,5
India	263,1
Olaszország	157,0
Spanyolország	133,1
Ausztria—Magyarország	205,8
Németország	139,8
Kanada	85,8
Argentína	77,2
stb. stb.	
az egész világ	3 026,6

	Fogyasztás *búza* angol font 1 főre	cukor	hús
Franciaország	486	27	77
Új-Zéland	400	97	212
Ausztrália	357	101	239
Egyesült Államok	315	68	150
Egyesült Királyság	290	88	112
Ausztria—Magyarország	231		
Németország	195	27	111
Kanada	155		90
Hollandia	—	36	—
Oroszország	—	14	51

	Rizstermelés millió angol mázsa
Kína	550
Brit India	448,3
Jáva	90,0
Japán	89,6
Indokína	33,1
Sziám	14,8
Olaszország és Spanyolország	20,1
az egész világ	1 257,9

	Rozstermelés millió bushel	*Árpa*termelés millió bushel
Oroszország	887,5	335,2
Németország	386,9	135,1
Ausztria—Magyarország	130,7	124,4
Franciaország	51,2	
Ázsiai Oroszország	37,1	
Japán	38,8	
Egyesült Államok	27,2	131,9
Spanyolország	25,7	
stb.		India 101,1
az egész világ	1 672,9	1 218,6

	*Tea*termelés millió angol font
Kína	660
India	200
Ceylon	150
Japán	59
Jáva	19
Formoza	18
Natal	1,8
Kaukázus	0,9

	u. a. *kávé* millió angol font
Brazília	1 659
Kolumbia	70
Jáva	86
Guatemala	74
India	31
összkivitel =	2 283

9) Kereskedelmi flotta (nettó tonnatartalom). Millió tonna

	Egyesült Királyság	Egyesült Államok	Németország	Norvégia	Franciaország	Japán
1860	4,6	—		0,6	1,0	
1870	5,6	4,2	1,0	1,0	1,1	
1880	6,6	4,1	1,2	1,5	0,9	0,09
1890	7,9	4,4	1,4	1,7	0,9	0,1
1900	9,3	5,2	1,9	1,5	1,0	0,9
1905	10,7	6,4	2,3	1,5	1,3	1,3

Világtermelés cukor	ebből répacukor	Ugyanaz kávé	Ugyanaz nyersgyapot	Ugyanaz *nyersvas*	Ugyanaz nyersréz	arany
millió tonna		ezer tonna	millió angol mázsa	millió tonna	ezer tonna	tonna
1850 1,4	0,2	1855— 321	1850 12,8	4,4	1851,60 49,9	1851 134
1860 2,2	0,4	1865— 422	1860 22,8	7,2	1861,70 88,5	1860 192
1870 2,7	0,9	1875— 505	1870 24,8	11,9	1871/80 117,0	1870 182
1880 3,7	1,8	1885— 718	1880 32,2	18,1	1881/90 233	1880 164
1890 6,1	3,6	1892— 700	1890 50,0	27,2	1891/900 364	1890 177
1900 9,8	6,1	1903—1150	1900 61,7	40,4	1901 518	1900 377
			1903 65,0	1903 46,1	1905 723	1904 500

A világ széntermelése

Neumann-Spallart. 1883/84. *322.* old.

Millió metr. tonna	A világ összforgalma
1860 — 136	—
1866 — 185	44,2
1872 — 260	57,8
1876 — 287	55,8
1880 — 345	63,8
1885 — 413	61,7 milliárd márka
1885-ben:	a világ külkereskedelme
	behozatal + kivitel
Nagy-Britannia 161,9	
Németország 73,6	
Egyesült Államok 103,9	

A világ egész *kereskedelmi* flottája:

1872 — 15,5 millió tonna
1875 — 16,7 » »
1880 — 19,3
1885 — 20,98

A főbb országok 1885-ben:

Nagy-Britannia...	7,6
Németország...	1,2
Egyesült Államok...	2,6
Norvégia...	1,5
Franciaország...	0,9
Olaszország...	0,9
Oroszország...	0,3

Fogyasztás 1 főre

	Tea angol font (1903)	Kávé	Bor gallon	Sör	Szesz	Vaj	(1901/03) Kőszén angol mázsa
Egyesült Királyság	6,0	—	0,3	28,8	1,0	19	78,4
Egyesült Államok	1,3	11	0,5	18,4	1,0	20	70,5
Németország	0,2	6	1,1	27,2	1,5	8	34,2
Franciaország	0,1	4	32,7	7,6	1,7	8	22,7
Oroszország	1,2	—			1,8	5	2,7
Ausztria—Magyarország			5,0	8,6	1,7	7	7,7
Hollandia	1,4	14,5	Belgium	40,1	1,6	15	
Ausztrália[51]	7,1	—	0,8	11,6	0,7	17	24,5
Kanada	4,0	—		5,0	0,9	22	33,4
	Olaszország		27,5		Dánia	22	
	Spanyolország		17,0		Belgium		58,4

Termelés

	bor millió gallon	sör	szesz (tiszta alkohol)	hal millió £
Franciaország	1 216	240	45,1	5
Olaszország	880			
Spanyolország	395		8,9	
Oroszország		137	86,3	8
Ausztria—Magyarország	169	420	55,2	
Algéria	124			
Belgium		308		
Portugália	134			
Németország	49	1 512	84,1	
Görögország	66			
Kanada				4
Japán				5
Egyesült Államok		1 561	58,6	11
Egyesült Királyság		1 253	29,2	10
Hollandia			7,6	
az egész világ	3 330			

(1900–1903-as átlagok)

	nyers-*gyapot* millió angol mázsa
Brazília	0,5
Kisázsia	0,3
Turkesztán	1,8
Afrika	1,5
Egyiptom	5,4
Kína	4,0
Mexikó	0,4
Egyesült Államok	45,4
India	9,6
az egész világ	70,0

„DAS GETREIDE IM WELTVERKEHR"

10) „*Das Getreide im Weltverkehr*", a cs. és kir. földművelésügyi minisztérium etc. kiadása. *Bécs 1900.*

Ez a monumentális munka *(860 + 188* old. nagyoktáv formátumban) 1878—1897-re vonatkozólag (és gyakran ezen túlmenőleg is) a termeléssel, a fogyasztással és a gabonakereskedelemmel kapcsolatos igen nagyszámú adatoknak ((rengeteg alapvető számadatnak)) olyan gondos összefoglalása, amilyenhez hasonlót nem ismerek. Ez, úgy látszik, a legjobb munka ezen a téren [NB: Igen sok *Neumann-Spallart* „Übersichten der Weltwirtschaft"-ból (és Juraschek)].

Kiragadom a legfontosabbat (*).

	Vasérc millió tonna (1900/02)	Acél (1901/03)	Szén	Réz (1905)	Réz-fogyasztás ezer tonna	Aranytermelés millió uncia (1901/03)		Ásványolaj millió gallon (1902/04)	
Egy. Államok	30,7	14,3	284,0	0,41	215	Transvaal	4,9		
Németország	17,5	7,3	152,8	0,02	144	Egyesült Államok	3,7	.....3 573	
Egyesült Királyság	13,2	4,9	225,5	—	133	Ausztrália	3,5		
Oroszország	5,4	2,0	16,1	0,009	29	Oroszország	1,1	.....2 728	
Franciaország	5,0	1,6	31,9		63	Kanada	0,9	Japán	51
Ausztria – Magyarország	3,4	1,2	39,5		26	Mexikó	0,5	India	87
						India	0,5	Románia	98
Spanyolország	8,0	0,2		0,04		Új-Zéland	0,4	Galícia	179
Mexikó				0,06		Rhodesia	0,3	Szumátra,	
Olaszország					18			Jáva,	
Svédország	3,7	0,3						Borneó	231
Belgium	—	0,8	22,6						
Ausztrálázsia				0,04					
az egész világ	90,4	33,0	812,4	0,7	679		17,7		6 996

(*) Az itt használt mértékek: *Meterzentner* = 1 dz. Quintal métrique = Doppelzentner = 100 kg.

Vagyis itt a metrikus quintal = dupla mázsa = *méter-mázsa* használatos.

Tonna = 1000 kg.

Acre = 40,467 *ár*.

Csetverty = 2,09 *hl*.

1 pud = 16,379 kg.

Vö. 8. old., 2. sz. jegyzet: 3,674 bushel = 1 quintal.

6. old., 2. sz. jegyzet: 1 *hektoliter* búza = 78 *kilogramm* etc. (zab 1 *hl* = 45 kg) stb.

[Például 271. old.: 49 348 pud = 8 083 quintal.]

#*
Világtermelés

Évi átlag	Búza	Rozs	Árpa	Zab	Kukorica[1])	Összesen
1878—1882	554,5	303,7	176,4	319,7	492,0	1 846,3
1883—1887	579,7	330,2	182,9	356,9	543,9	1 993,6
1888—1892	592,0	310,2	191,5	366,6	603,1	2 063,4
1893—1897	642,7	370,1	214,4	408,7	608,4	2 244,3
Nyugat-Európa						
1878—1882	233,4	130,4	102,8	159,3	70,1	
1893—1897	250,1	145,2	100,5	171,2	74,2	
lásd köv. old.*						
Kelet-Európa						
1878—1882	87,5	162,2	43,2	90,5	29,7	
1893—1897	147,2	209,3	71,6	118,3	37,6	
köv. old., 1. jegyzet*						
Nyugat-Európa						
1876—1885	10,89	10,17	13,0	11,73	11,23	
1886—1895	11,16	10,89	13,18	12,01	10,93	
Hozam hektáronként [3])						
Kelet-Európa						
1876—1885	6,69	6,20	6,92	5,96	10,06	
1886—1895	7,36	6,64	7,78	6,45	10,60	
Hozam hektáronként[3])						
Egyesült Államok						
1876—1885	8,35	8,18	12,45	10,09	15,89	
1886—1895	8,58	7,95	12,66	9,36	14,79	

[1]) Kukorica az **Egyesült Államokban:** 379,2; 426,9; 471,4;

[2]) Ezeket az adatokat, 21. old., a szerzők *Sundbärg* művé-Kelet-Európához számítja; az 1876—1885. és 1886—1895. *grammban 1 lakosra számítva.*

[3]) Ezek a számok, 26. old., szintén Sundbärg nyomán, a

* Lásd ebben a kötetben, 482—485. old. — *Szerk.*

millió métermázsában

% -ban				37. old.		39. old.	
Búza	Rozs	Árpa	Zab	Kukorica	Összesen	Európa, Amerika és Ázsia lakossága	%
100	100	100	100	100	100	440 millió	= 100
105	109	104	112	111	108	466	106
107	102	109	115	123	112	495	112
116	122	122	128	124	122	526	119
103	57	43	71	19			
96	56	39	73	17 [2])			
kg fejenként							
102	153	45	82	45			
110	145	49	79	47 [2])			

465,8 ((vagyis > 75% az Egyesült Államokban)).

ből vették, aki Magyarországot, Galíciát és Bukovinát
évi adatok a gabonatermelés mennyiségét jelölik *kilo-*

hektáronkénti hozamot mutatják métermázsában.

1 *főre* eső fogyasztás (kilogramm)

Európa

	búza	rozs	árpa	zab	kukorica
1878—1882	111,9	89,8	44,4	76,7	36,7
1883—1887	112,4	92,3	42,5	74,5	33,3
1888—1892	108,1	81,8	41,4	70,6	35,3
1893—1897	116,1	91,9	45,2	75,6	34,9

Egyesült Államok

1878—1882	100	9	19	101	592
1883—1887	107	8	21	131	621
1888—1892	105	8	23	129	648
1893—1897	78	6	16	117	525

11)

‡

Itt a következő országok szerepelnek[1]):

„Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich" 1915

	Átlagos búzatermelés millió métermázsa		↓ millió tonná (1000kg)	Rozstermelés: millió métermázsa	
	1878—82	1893—97	1913	1878—82	1893—97
1. Belgium	4,7	5,0	0,40	4,2	5,2
2. Bulgária	7,4	9,9	1,65	1,9	1,9
3. Dánia	1,2	1,0	0,2	4,4	4,8
4. Németország	23,7	29,5	3,97	58,5	70,6
5. Finnország	0,01	0,04	0,004	2,4	3,1
6. Franciaország	75,2	84,0	8,7	17,6	16,7
7. Görögország	1,4	1,3	?	0	0
8. Nagy-Britannia	22,1	15,0	1,4	0,4	0,5
Írország			0,03		
9. Olaszország	40,3	33,2	5,83	1,3	1,1
10. Hollandia	1,4	1,2	0,1	2,6	3,1
11. Ausztria—Magyarország	37,9	52,4	1,6	29,5	31,2
Magyarország			4,5		

[1]) Az aláhúzott országok = „**Kelet**-Európa"

Európa + Egyesült Államok

búza	rozs	árpa	zab	kukorica
118,2	79,4	41,9	82,6	127,5
118,2	80,7	40,1	86,1	132,1
114,1	71,2	39,4	83,1	136,9
116,1	79,0	41,3	85,7	125,2

(Európa + Egyesült Államok (93. old.))

4 fő gabonafajta	Európa (4 fő gabonafajta)	Egyesült Államok
322,2	323,4	314,5
325,2	321,7	346,9
307,8	302,0	341,8
322,1	328,8	284,5

„Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich“ 1915

Hektáronkénti terméshozam métermázsában (2)

millió tonna 1913	búza			rozs		
	1876—85	1886—95	1913	1876—85	1886—95	1913
0,57	16,3	18,5	25,2	14,9	16,9	22,0
0,27			16,0			14,9
0,43	22,0	25,2	33,7	15,9	16,0	17,6
10,43	12,7	13,7	20,7	9,8	10,6	17,2
0,24	10,6	11,8	10,9	9,7	10,6	9,9
1,27	11,2	11,9	13,3	10,0	10,6	10,6
?	—	—	—	—	—	—
0	18,2	20,1	21,1	—	—	—
0,005			25,6			
0,14	8,0	7,4	12,2	—	—	11,4
0,42	16,9	18,7	24,2	12,9	14,3	18,5
2,70	10,8	10,7	13,4	9,9	9,9	13,8
1,34	9,6	12,4	12,8	8,3	10,2	11,9

(2) 1913-ra a „Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich„-ból, 1915. évf. A többi 781. old.

	búza			rozs	
	millió métermázsa 1878—82	millió métermázsa 1893—97	millió tonna 1913	millió métermázsa 1878—82	millió métermázsa 1893—97
12. Portugália	1,7	1,9	?	1,3	1,3
13. Románia	13,4	15,4	2,3	1,2	2,1
14. *Oroszország (európai + Lengyelország)*	55,1	112,6	22,8	152,9	198,3
15. Svédország—Norvégia	0,9	1,2	0,2	4,9	5,7
Norvégia			0,08		
16. Svájc	1,0	0,9	0,1	0,5	0,4
17. Szerbia	2,4	2,2	0,4	0,3	0,3
18. Spanyolország	23,1	24,7	3,0	5,1	4,4
19. Törökország (európai)	7,7	5,6	?	3,3	3.5
Európa	320,9	397,3	Σ=57,0	292,6	354,4
20. Algéria	5,6	6,1	1,0	0	0
21. Egyiptom	4,8	3,3	?	—	—
22. Argentína	3,8	16,2	5,4	—	—
23. Ausztrália	8,5	8,7	2,4	—	—
24. Kanada	8,2	11,1	6,3	0,5	0,5
25. „Fokföld és Natal“	1,0	0,8	0,1	—	—
26. Chile	4,1	3,9	0,6	—	—
27. India	69,4	62,3	9,9	—	—
28. Japán	3,7	5,1	0,7	4,2	8,4
29. Tunézia	1,0	1,8	0,1	—	—
30. Uruguay	0,8	1,8	0,1	—	—
31. Egyesült Államok	122,7	124,2	20,8	6,3	6,7
Európán kívüli országok	233,6	245,4	Σ=47,4	11,1	15,7
A világ =	554,5	642,7	104,4	303,7	370,1
Luxemburg			0,02		
Mexikó			0,3		
Új-Zéland			0,1		

NB. Lásd az általános következtetéseket a **következő** oldalon.* **NB**

* Lásd ebben a kötetben, 486. old. — *Szerk.*

millió tonna 1913	búza 1876—85	búza 1886—95	búza 1913	rozs 1876—85	rozs 1886—95	rozs 1913
?	—	—	—	—	—	—
0,09	—	10,6	14,1	—	—	10,5
24,69	5,3	5,6	9,1	6,0	6,4	8,5
0,56	13,1	14,8	24,2	13,4	14,4	14,1
0,02			17,6			16,3
0,05	—	—	22,0	—	—	19,2
0,04	—	—	10,7	—	—	8,7
0,71	—	—	7,8	—	—	9,1
	—	—		—	—	
Nyugat-Európa	10,9	11,2		10,2	10,9	
Kelet-	6,7	7,4		6,2	6,6	
	8,8	9,2		7,3	7,8	
0,00			7,2			13,7
—						
0,03			7,8			9,0
—			(7-10-16)			8,1
0,06			14,1			12,1
0,00			4,5			—
0,04			14,4			13,0
—		6,3	8,3			—
—	—	10,9	14,4		11,9	15,2
—	—					—
0,00			4,5			8,4
1,05	8,3	8,6	10,2	8,2	7,9	10,2
0,02						
0,00						
0,00						

10)

1 főre eső **fogyasztás** (kilogramm)

		Németország	Franciaország	Nagy-Britannia	Olaszország	Ausztria—Magyarország	Oroszország
búza	1878—82	55,3	214,0	188,1		—	—
	1883—87	57,2	213,0	164,6		91,8	—
	1888—92	59,8	213,0	171,1	123	92,5	18,9
	1893—97	71,8	204,0	167,0		100,5	37,4
	1913*)	96					
rozs	1878—82	129,3	38,0	1,3	—	—	—
	1883—87	118,6	37,0	2,1	?	66,2	—
	1888—92	108,5	36,0	2,1	3,3	60,4	111,0
	1893—97	126,7	38,0	2,7	2,9	59,2	139,0
	1913*)	153					
árpa	1878—82	48,7	31,0	?	—	—	—
	1883—87	51,8	31,0	67,0	?	41,9	—
	1888—92	55,8	32,0	68,6	6,0	37,6	17,8
	1893—97	59,8	31,0	71,7	5,2	38,4	27,1
	1913*)	108					
zab	1878—82	89,1	91,0	?	—	—	—
	1883—87	84,1	95,0	84,6	?	51,9	—
	1888—92	86,9	96,0	87,4	8,1	48,8	48,1
	1893—97	85,3	92,0	85,8	7,2	51,6	65,7
	1913*)	128					
kukorica	1878—82	5,1	20,6	48,5		—	—
	1883—87	3,8	23,4	41,7	65,0	68,2	—
	1888—92	8,4	23,3	44,9		77,6	2,3
	1893—97	14,4	22,4	53,8		82,2	4,7

*) „Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich". 1915.

Ezek a ceruzával beírt 1913-ra vonatkozó számok *nyilván nem összehasonlíthatók*, mivel 1893/97-re vonatkozólag is *sokkal* **magasabbak.**

A szerzők általános következtetései: (12

„A gabonatermelés, mint már kifejtettük, az utóbbi évtizedekben az egyenlőtlen népesedési és közlekedési viszonyok folytán az egyes országokban és államokban igen különböző módon fejlődött. A — ha szabad ezt a kifejezést használnunk — városiasan fejlődő Nyugat-Európa központjában: Angliában, Belgiumban, Hollandiában stb. a vetésterület csökkenése és a relatív terméshozamok egyidejű emelkedése mellett kisebbedett a búza, a rozs, az árpa és a kukorica megtermelt mennyisége, míg az elsősorban állattenyésztési célokra szolgáló zab termelése emelkedett. NB

Nyugat-Európa egyéb területein, a határvidékeket leszámítva, bizonyos ingadozás tapasztalható, a vetésterület kiszélesedése megállt, de a relatív terméshozamok jelentősen emelkednek, és ily módon csaknem valamennyi terményfajta termelése növekszik. A Nyugat- és Kelet-Európa közötti határterületeken, Svédországban, Lengyelországban, Galíciában, Magyarországon stb., az össztermelés nagyon lényegesen emelkedik a vetésterület megnövekedése, de még inkább a relatív terméshozam nagy emelkedése révén. Kelet-Európában, főképpen a vetésterület megnövekedése folytán, rendkívül nagy mértékben emelkedett a gabonatermelés, de csak a fontosabb gabonafajtáké, a másodrendűeké nem. NB

A tengeren túli területek esetében is meg kell különböztetni azokat az országokat, amelyek az Egyesült Államokhoz, Kanadához, Argentínához és Uruguayhoz hasonlóan fekvésük folytán vagy közlekedésük és vasúti hálózatuk fejlődése alapján közelebb kerültek a sűrűn lakott nyugat-európai központokhoz, a többi országtól. Az előbbiek főképpen vetésterületük növelése, olykor igen rohamos növelése útján fejlesztették gabonatermelésüket; az utóbbiak közül viszont csak néhány növelte a termelését. E korlátozott termelés folytán Egyiptom és Japán gabonát importáló országok, Algéria és Tunézia a francia gazdaságpolitika révén főképpen Francia- NB

országot ellátó országok, India, Dél-Afrika és Ausztrália pedig népesedési viszonyaik következtében, illetve gyengén fejlett közlekedési hálózatuk következtében a belföldi szükségleten felül nem termeltek állandó nagy feleslegeket." (36. old.)

NB

VASUTAK[52]

14) „Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich". 36. évf. 1915. Berlin 1915. (2 márka.) „Nemzetközi áttekintések", 31. táblázat. (46*. old.) „A világ vasútjai 1890-ben és 1913-ban". ((Forrás: „Archiv für Eisenbahnwesen" (a királyi porosz minisztérium kiadása). 1892. és 1915.))

A három csoport (1, 2 és 3) tőlem

Σ (és ΣΣ) tőlem, úgyszintén az elrendezés is

	(kilométer) 1890	1913
(1) ***Nagy-Britannia és Írország***	32 297	37 717
(1) ***Málta, Jersey, Man***	110	110
(1) ***Portugália***	2 149	2 983
(2) Spanyolország	9 878	15 350
(1) ***Franciaország***	36 895	51 188
(1) ***Belgium***	5 263	8 814
(1) ***Hollandia*** (+ Luxemburg)	3 060	3 781
(1) ***Svájc***	3 190	4 863
(2) Olaszország	12 907	17 634
(2) Svédország, Norvégia, és Dánia	11 566	21 354
(1) ***Nyugat-Európa régi, gyarmati, országai***	82 964	109 456
Nyugat-Európa. **Σ**	117 315	163 794
(2) Németország	42 869	63 730
Nyugat-Európa. **ΣΣ**	160 184	227 524
(2) Nyugat-Európa. ***Bolgár—magyar országok***	77 220	118 068

(3) Ausztria—Magyarország (+Bosznia + Hercegovina)	27 113	46 195
(3) Oroszország (európai) (+Finnország)	30 957	62 198
(3) Románia	2 543	3 763
(3) Szerbia	540	1 021
(3) Európai Törökország	1 765	1 994
(3) Bulgária		1 931
(3) Görögország	767	1 609
Balkán. Σ	5 615	10 318
(3) Kelet-Európa. ΣΣ	63 685	118 711
Egész Európa:	223 869	346 235

Amerika:	(kilométer) 1890	1913
Kanada (+ Új-Fundland)	22 712	48 388
Egyesült Államok (+ Alaszka 1 054 km)	268 409	410 918
Mexikó	9 800	25 492
Közép-Amerika[1])	1 000	3 227
Antillák[2])	2 338	6 022
Észak- és Közép-Amerika. Σ	304 259	494 047
Kolumbia és Venezuela	1 180	2 020
Brit Guayana	35	167
Holland »	—	60
Brazília	9 500	24 985
Paraguay és Uruguay	1 367	3 011
Argentína	9 800	33 215
Chile, Bolívia, Peru és Ecuador	5 276	12 603
Dél-Amerika. Σ	27 158	76 061
Egész Amerika	331 417	570 108

	(kilométer) 1890	1913
összes francia birtokok	40	224
összes angol birtokok	[23 181]	49 185
összes holland birtokok	—	60
Egyesült Államok	268 409	410 918
Puerto Rico	18	547
Mexikó + Közép-Amerika + Antillák	12 646	33 340
Dél-Amerika (a gyarmatokon kívül)	27 123	75 834
Összesen	331 417	570 108

		1913
[1])	Guatemala	987 km
	Honduras	241
	Salvador	320
	Nicaragua	322
	Costa Rica	878
	Panama	479
		Σ = 3 227

				#	1890
[2]) önállóak	Kuba	3 752	.....		1 731
	Dominikai Köztársaság	644	.....		115
	Haiti	225			
	Jamaica	313	brit		
	Puerto Rico	547	Egyesült Államok		18
	Martinique	224	Franciaország		
	Barbados	175	brit		474
	Trinidad	142	brit		
		= 6 022			2 338

Az 1903-ban első ízben kiadott „Nemzetközi Áttekintésben" 1890-re vonatkozólag ezek az adatok szerepelnek:

	Kuba	1 731
	Dominikai Köztársaság	115
	„Antillák"	492
	(km)	2 338

(#) Ezeket a számadatokat az „Archiv für Eisenbahnwesen"-ből vettem, 1892. évf. 496. old., s a *474-es* szám Jamaicát *is*, Martinique-ot *is*, Barbadost *is*, Trinidadot *is* felöleli.

1890-re vonatkozólag feltehetőleg ez volt a megoszlás:

francia (Martinique)	40 km	Σ = 2 338
brit	434	
Egyesült Államok (Puerto Rico)	18	
önállóak	1 846	

Ázsia:	1890	1913 (15
Kisázsia, Szíria, Arábia és brit Ciprus (98 km)	800	5 468
Perzsia	30	54
Brit India } brit	27 000	55 761
Ceylon } brit	308	971
Holland India { Jáva / Szumátra }	1 361	2 854
Maláj államok (Borneó, Celebesz stb.) [4]	100	1 380
Portugál India	54	82
Sziám	—	1 130
Indokína és *Fülöp-szigetek* (Egyesült Államok)[1]	105	3 697
Oroszország (Szibéria és Közép-Ázsia)[3]	1 433	15 910
Kína	200	9 854
Japán (+ Korea)	2 333	10 986
Összes brit birtokok (Ciprus, India + Ceylon, Malakka)...	27 408	58 204
Összes *francia* birtokok	105	2 493
Egész Ázsia	33 724	108 147

[4]) *Brit* Borneó (egy része *brit*) 1912-ben a „Statesman's Year-Book“ szerint: 130 *mérföld* (idem 1915-re) *(holland)* Celebesz?

NB. Úgy látszik az *összes* „maláj államok“ a brit birtokokhoz sorolandók

1901-ben a kimutatás szerint *439* km.

[1]) Kokinkína, Kambodzsa, Annam, Tongking ..... 1913 km: 2 398 francia
Pondichéry ..... 95 francia
Összesen francia 2 493
Malakka 92 brit
Fülöp-szigetek 1 112 Egy. Államok

$\Sigma = 3\,697$

Az 1890-re vonatkozó adat (105) Kokinkínát, Pondichéryt és Tongkingot öleli fel (tehát az összes francia birtokokat).

---

[3]) A kelet-kínai vasútvonal (1 480 km) *Kínánál* szerepel (1913-ra vonatkozólag)

	Afrika:	1890		1913
	Algéria és Tunézia	3 104		6 382
	Belga Kongó	—		1 390
{	Egyiptom (+ Szudán)	{ 1 547	1902:	{ 5 946
{	Dél-Afrikai Unió	{ 3 825		{ 17 628
{	Angol gyarmatok	{ [98][6])	1 503	{ 3 790
(*) {	Német »	—	470	4 176
(*) {	Olasz »	—	27	155
(*) {	Portugál »	[292][6])	992	1 624
(*) {	Francia »	[520][5])	1 160	3 218
	(*)	[910][2])		12 963
	Egész Afrika	9 386		44 309
{	összes angol birtokok	[5 470]		27 364
{	» francia »	3 624		9 600

---

[6]) hozzávetőlegesen elosztva
1885-ben Neumann-Spallart szerint 147 km (!!)
Mauritius-sziget, 440 (!!!) Angola+Mozambique!!

---

[5]) Az „Archiv für Eisenbahnwesen"-ből, 1892. *1229.* old.

[2]) a következőkre vonatkozik:

1902:		1890:
169	(brit) Mauritius-sziget	
127	francia Réunion	
	francia „Szenegál-terület“?	126 394
543	portugál Angola	
449	portugál Mozambique	

	Ausztrália:	1890	1913
Brit Birodalom	Ausztráliai Szövetség	15 769	30 626
	Új-Zéland	3 120	4 650
Egyesült Államok: Hawaii (beleértve: Maui 11 km és Oahu 91 km)		—	142
	Egész Ausztrália	18 889	35 418
	Összesen	617 285	1 104 217

(A gyarmatokkal együtt)	1890	1913
Egyesült Államok	268 427	412 719
Brit Birodalom	107 355	207 856
Oroszország	32 390	78 108
Németország	42 869	67 906
Franciaország	40 664	63 505
	491 705	830 094
4 kis gyarmattartó állam (Belgium, Hollandia, Portugália, Olaszország)	25 086	39 377
11 gyarmat nélküli állam (Európa fennmaradó része)	57 362	98 080
# Japán	2 333	10 986
# Félgyarmati államok: Ázsia	1 030	16 506
# Félgyarmati államok: Amerika	12 646	33 340
# Dél-Amerika (10 állam)	27 123	75 834
Összesen ...	617 285	1 104 217
# leszámítva az első 5 államot	125 580	274 123
Ázsia és Amerika önálló és félig önálló államai	43 132	136 666

(14

15) *Összes* gyarmatok (Amerika, Ázsia, Afrika és Ausztrália)

1890:	1913:		gyarmatok:	*Ázsia, Afrika és Ausztrália* 1890:	1913:
74 948	170 029	.....	brit	51 767	120 844
3 769	12 317	.....	francia	3 729	12 093
1 361	2 914	.....	holland	1 361	2 854
346	1 706	.....	portugál	346	1 706
1 433	15 910	.....	Oroszország	1 433	15 910
—	1 390	.....	belga	—	1 390
—	155	.....	olasz	—	155
—	4 176	.....	német	—	4 176
18	1 801	.....	Egyesült Államok	—	1 254
81 875	210 398	.....	Összes gyarmatok	58 636	160 382
			Japán	2 333	10 986
			Félgyarmatok: Kisázsia, Perzsia, Sziám és Kína	1 030	16 506
			Összesen	61 999	187 874
			Európa	223 869	346 235
			Egyesült Államok	268 409	410 918
			ββ összes gyarmatok	81 875	210 398
			# félgyarmatok: Ázsia	1 030	16 506
			# » Amerika	12 646	33 340
			# (Mexikó, Közép-Amerika + Antillák) Japán	2 333	10 986
			# Dél-Amerika (gyarmatok nélkül) ..	27 123	75 834
			Összesen	617 285	1 104 217
			# *αα*	43 132	136 666
			αα + *ββ*	125,0	347,1

16) Az alapvető forrásmunka az „Archiv für Eisenbahnwesen". Az **1892.** évfolyamot (15. évf.) átnéztem. A kiegészítéseket az előző oldalakon rávezettem.

A „maláji államok“ 1890-re vonatkozólag *csak* együtt szerepelnek és zárójelben *nem* szerepel semmi (nincsen feltüntetve: „Borneó, Celebesz stb.“, mint a „Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich“ 1915. évi kiadásában).

Vannak adatok évtizedek szerint: 1840 és a következő évek (1890-ig) — ezeket a Brockhaus lexikon is közli.

Vannak adatok a berendezések értékére vonatkozólag (nagyobbrészt 1888—1891-re)

Európa átlagban 302 500 márka 1 *km-re*
Európán kívüli vasutak » 160 600 » » »

212 100 átlagban világviszonylatban, vagyis körülbelül *131 milliárd* márka (212,1 × 617,3)
212 100 × 200 000 = 40 000 millió.*

Σ = *131* milliárd márka

Tanulságos összehasonlítani ezeket a vasutakra vonatkozó adatokat a következő számokkal („Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich“. 1915.)

Széntermelés (millió tonna)

	Németország	Franciaország	Oroszország	Nagy-Britannia	Egyesült Államok
1892	92,5	26,1	6,9	184,7	162,7
1912	255,7	39,2 (1911)	31,0	264,6	450,2 (1911)

Nyersvasolvasztás (millió tonna)**

1892	4,9	2,0	1,1	6,8	9,3
1912	17,6	4,9	4,2	9,0	30,2

Szembeszökő az aránytalanság egyrészt a vas- és széntermelés fejlődése, másrészt a vasútépítés között (monopólium = gyarmatok).
A monopóliumok és a finánctőke kérdéséhez!! NB

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 285. old. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott, 286. old. — *Szerk.*

„DIE BANK“

„Die Bank“. 1910. 222. old.

17) *Tőzsdeárfolyam és konjunktúragörbe* 1898—1909-re.

——— *Tőzsdeárfolyam* (a Disconto-Commandit, Harpener, Bochumer és Allgemeine Elektrizitäts részvényeknek átlagos hó végi árfolyama).

——— *Nyersvasár* (hamburgi jegyzések angol nyersvasra (Glasgow) negyedévi átlagban).

..... *Munkapiac* (a német munkaközvetítőkhöz való özönlés, negyedévi átlagban. Az összehasonlítás megkönnyítése végett a munkapiac görbéje *fordítva ábrázolva, alulra* fordított maximummal).

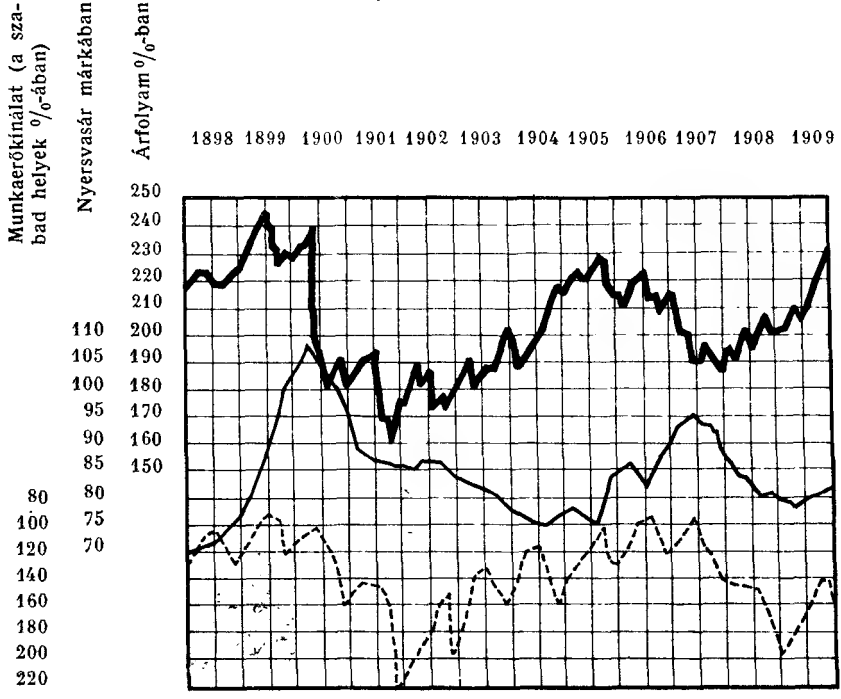

Ez a diagramma Alfred *Lansburgh* „Die Divinationsgabe der Börse“ című cikkéből való. („Die Bank“, 1910. I. 222. old.)

Alkalmas arra, hogy illusztrálja a *konkrét* ingadozásokat és az *általános* tendenciákat korunk egy teljes ciklusa folyamán (1900 válság, 1907 depresszió, 1898—1899 fellendülés stb.).

A VASUTAKRA VONATKOZÓ SZÁMÍTÁSOKHOZ

„The Statesman's Year-Book“, *1915-re*. (London 1915.) (52. évf.) J. Scott Keltie kiadása.
„Brit Birodalom“. *1913—1914*.

Üzemben levő vasútvonalak (Railways open)

	+8 Málta mérföld
Egyesült Királyság	23 441
India	34 656
Ciprus	61
Ceylon	605
Straits Settlements és Szövetséges Maláj Államok	771
„Borneó és Sarawak“	130
Ázsia (India kivételével)	1 567
Ausztrália és Óceánia	23 021
Afrika	17 485
Amerika	31 953
	ΣΣ = 134 131*

1 mérföld = 1,6 km; 134×1,6 = 214 400 km; 130×1,6 = 208,0
771×1,6 = 1 233,6+208 = 1 441 km.

Vasutak a *holland* gyarmatokon (1913 végén)

1 512	mérföld	— Jáva
209	»	Szumátra „Holland Kelet-India“, beleértve Borneót és Celebeszt stb.
Σ=1 721	»	

1 721×1,6 = 2 753,6 km

* Így a „Statesman's Year-Book“-ban. — *Szerk.*

Holland Nyugat-India (Suriname = Holland Guayana, Curaçao) — *nincs* vasútvonal.

Neumann-Spallart. „Übersichten der Weltwirtschaft." 1883—1884. évf.

508. old. „*Mauritius szigetén* 1882 óta a 92 mérföld hosszú két vasútvonalon nem folytatták az építést."

Ibidem, 5 1 2. old.

1885

Angola = 350 +
Mozambique = 90
440 km.

92 mérföld × 1,6 = 147,2 km + 440 = 587
147,2 : 587 = 25,1%

1890

körülbelül 98 km angol (Mauritius)
292 » portugál (Angola és Mozambique)
390 390 × 25,1 = 97,89
+ 520 francia
Σ = 910

Σ 1890 = 910
— 520
390 km

Ibidem, 504. old. Jamaica (1885) — 107 km.
Barbados 42
Martinique („rövid" vonalak)? ***nincsenek adatok ...***

	1890	1913
Jamaica		313
Martinique		224
Barbados		175
Trinidad		142
Σ =	474	854

tegyük fel 40 km 1890-ben Martinique-on (kevesebb Barbadoson)

4 kis gyarmattartó állam

Hollandia	+ 3 060	3 781	
	+ 1 361	2 854	→ 2 914
	4 421	6 635	— 2 854
Portugália	2 149	2 983	60
	346	1 706	
Belgium	5 263	8 814	
	—	1 390	
Olaszország	12 907	17 634	
	—	155	
	Σ = 25 086	39 317	

(11 állam)

Spanyolország	9 878	15 350
Svájc	3 190	4 863
Skandinávia	11 566	21 354
Ausztria—Magyarország	27 113	46 195
Románia	2 543	3 763
Szerbia	540	1 021
Bulgária és Törökország	1 765	1 994
		1 931
Görögország	767	1 609
	57 362	98 080

Britek Afrikában [1913]

6 399
1 775
5 582
3 872
Σ = 17 628
5 946
3 790 (1 099+192+418+302+1 567+212 = 3 790)
27 364

	Ázsia	Amerika	Britek Ázsiában:	
	1890		1913	
Britek	27 000	22 712	55 761	56 732
	308	434	971	+92
	100	35	56 732	56 824
	27 480	23 181	+1 380	
			58 112	
			+92 Malakka	
			58 204	

	1890	1913
Ázsia	33 724	108 147
Afrika	9 386	44 309
Ausztrálázsia	18 889	35 418
	61 999	187 874

Európa	166,2	268,9
Brit Birodalom	107,3	207,8
Orosz Birodalom	32,4	78,1
Kelet-Ázsia	3,3	27,5
Amerika	308,1	521,9
$\Sigma =$	617,3	1 104,2

	1913
Európa	346 235
Amerika	570 108
A többi	187 874
$\Sigma =$	1 104 217

617 283	1 104 157

1. Egyesült Államok
2. Brit Birodalom
3. Oroszország
4. Németország
5. Franciaország
6. Kis gyarmattartó államok (Hollandia, Portugália, Belgium, Olaszország)
7. Európa többi része
8. Japán
9. Dél-Amerika
10. „1/2 gyarmatok"

	1890	1913
Mexikó	9 800	25 492
Közép-Amerika	1 000	3 227
Önálló Antillák	1 846	4 621
	12 646	33 340

	1890	1913	
Kisázsia	800	5 468	Kisázsia
Perzsia	30	54	Perzsia
		1 130	(Sziám)
Kína	200	9 854	(Kína)
	1 030	16 506	

	1890	1913		
Ázsia brit	27 408	58 204		
Afrika »	5 470	27 364		
Ausztrália »	18 889	35 276		
Anglia	51 767	120 844		
Franciaország	3 729	12 093		
Hollandia	1 361	2 854		
Portugália	292	1 624		Portugália
Belgum	—	1 390	+ 54 ...	82
Olaszországig	—	155	+ 292 ...	1624
Németország	—	4 176		
Egyesült Államok	—	1 112 + 142	346	1 706
				Oroszország
Gyarmatok: Σ =	57 149	144 390	+1 433 ...	15 910
Japán	2 333	10 986		
Félgyarmatok {Kisázsia, Perzsia, Sziám, Kína}	1 030	16 506		
	60 512	171 882		
	1 433	15 910		
	61 945	187 792	61 999	187 874
	54	82		

„ν"

FÜZET

Tartalom

ν

Imperializmus

{ *Engels* (leszerelés) }
{ *Laufenberg* }

Plehn: Weltpolitik (1)
Wegener [1—2]
Fr. Engels: Abrüstung: 3—9
Fr. Engels: Internationales aus dem „Volksstaat": 10—[14]
Laufenberg: 15—[24]
„Deutschland und der Weltkrieg" [30—32]
Albrecht Wirth [24—25 és 33—38]
Georg Adler: Die imperialistische Sozialpolitik. 1897 [39]
A. Siegfried: Neu-Seeland. 1909 [40—41]
Hoetzsch: Turkestan (42—43)
(38. old.: Ifjúegyiptomiak kongresszusa)
42—43: Pániszlámizmus.
A szocializmus Kínában... *44*

„LA REVUE POLITIQUE INTERNATIONALE"

„*La Revue politique internationale*". 1915 március — április. (14. sz.) (Lausanne.)
„*La Russie démocratique et la guerre*". Írta Monsieur

Grégoire Alexinski, egykori dumaképviselő. ((168—186. old.))

A *szerkesztőség* megjegyzése: „Érdekes megállapítani, mekkora szolidaritás fűzi ma, minden elvi nézeteltérés ellenére, az orosz forradalmárok és liberálisok többségét az autokratikus cárizmushoz.“ (168. old.)

Oroszország, úgymond, nem akarhatta a háborút (még a hivatalos Oroszország sem). Oroszország talán 1918-ra, 1920-ra készült? A gyilkos öt évvel *korábbra??*

[*117. old.:* a **szerkesztőség megjegyzése** (Alekszinszkij könyvéből), hogy Oroszországban „*2 kormány*“ van.]

Oroszország védelmére kelt a gyenge Szerbiának etc., ami „jó cselekedet“ (181. old.), a cárizmus egyéb „aljasságai“ ellenére is.

A szorosok semlegesítése mellett — nem pedig egy „hódító háború“ mellett, mint Miljukov ... a szövetségesek győzelme áldás volna Európa haladása szempontjából.

PLEHN: WELTPOLITIK

Dr. Hans Plehn: Weltpolitik. Abriss der neuesten Weltgeschichte nach dem englisch-japanischen Bündnis. Berlin 1907. (214 old.) 3. kiad. *(1*

Elég jó áttekintés, amely legnagyobbrészt Angliával és Japánnal foglalkozik (velük kapcsolatban Amerikával és Oroszországgal is. Anglia — Japán — Egyesült Államok — Oroszország).

A második részben (91—167. old.) Anglia külpolitikájának szervezetéről *(nem* állam, *hanem* „társaság“).

WEGENER: DAS HEUTIGE INDIEN

Prof. Dr. Georg *Wegener:* Das heutige Indien. Grundlagen und Probleme der britisch-indischen Herrschaft. („Koloniale Abhandlungen“. 61—63. füz. 1,20 márka) Berlin 1912. (52 old.)

Igen jó, világos, rövid áttekintés.

India — 4 575 000 km²

315 millió (1911) (1901 — 297)
(1801 — 100)

Háborús veszély Oroszország részéről: az angolok most itt is „állig" fel vannak fegyverezve.

Nincs egységes nemzet, nincs egységes nyelv.

„Bengálik" = 70 millió. Bengáliát az angolok 1905-ben felosztották (hogy gyengítsék a nemzeti mozgalmat). 1911-ben (koronázás *Delhiben)* megígérik ennek a rendszabálynak a *h a t á l y t a l a n í t á s á t.*

*Kaszt*rendszer.

Az angolok a „divide et impera" politikája segítségével uralkodnak...

A földrajzi viszonyok sokfélesége.

Elzártság a világ többi részétől.

Középkor (vallás — a külvilág semmi) — földművelés — vazallus kapcsolatok.

$^2/_3$-a az országnak közvetlenül angol uralom alatt, $^1/_3$-a — vazallus államok.

Teljes függőség (a földművelésé) a nyári esőktől (nyári monszun = *passzát).* Különben — *éhínség.*

Hadsereg — 75 000 angol
— 150 000 bennszülött **(különböző** törzsekből).

2) Az angolok *főképpen* a muzulmánok (körülbelül 60 millió) és a hinduk közötti ellenségeskedést használják ki.

A szipoj-felkelésben (1857) rejlő fő veszély az volt, hogy a bennszülött hadsereg átáll a felkelőkhöz. A helyzetet a különböző nemzetiségek viszálykodása és a tömegek közönye mentette meg.

Pestisben meghalt 1905-ben — 1 069 140
1907-ben — 1 315 892 stb.

Az angol kormányzat tisztán „diktatorikus" (31. old.), „autokrácia". (31. old.)

„Indian Civil Service" mintegy 1 000 fő, nagyszerűen fizetett nagyszerű hivatalnokok törzskara.

Anglia, a szerző szerint, igen sokat adott (pax britannica, vasutak, posta, igazságszolgáltatás etc. etc.).

A forrongás okai:

1) idegenek erőszakos uralma a nép felett...

2) a népesség gyors szaporodása. (Éhínségek.)

3) „India fokozódó agrárizálódása": Anglia megfojtja az ország iparát.

„Szvadesi"-mozgalom (= hazai készítésű termékekért) (az angol termékek bojkottálása).

4) adók. Földadó a parasztokra.

5) egy értelmiségi réteg kialakítása. Az iskola megteremtette „a legrosszabb fajta és politikai szempontból legkellemetlenebb szellemi proletariátust" (43. old.), a szerző — reakciós gazfickó.

6) az indiai nemzet kialakulása. („Nemzeti Kongresszusok.")

7) vallási mozgalom az angolok ellen, az ázsiaiakért, a magukért az ázsiaiért... (terrorizmus etc.)

(tüzérséget és fegyverraktárakat az angolok, 48. old., csak fehér csapatokra bíznak. Az angolok általában rendkívül óvatosak.)

ENGELS: KANN EUROPA ABRÜSTEN?

Friedrich Engels: Kann Europa abrüsten? *Nürnberg* 1893. Különlenyomat a „Vorwärts"-ből (Wörlein & Co).[53] *(3*

A Berni Munkáskönyvtárban a *gyűjtemény* a „Karl Marx vor den Kölner Geschworenen" című brosúrával kezdődik.

Előszó: — ezek a cikkek 1893 *márciusában* jelentek meg a berlini „Vorwärts"-ben, „a katonai törvényjavaslat parlamenti vitája idején". (3. old.)

„Én tehát ebből a helyzetből" (a maiból) „indulok ki és egyelőre csak olyan eszközöket javasolok, amelyeket minden mostani kormány országa biztonságának veszélyeztetése nélkül elfogadhat. Csak azt próbálom megállapítani, hogy tisztán katonai szempontból az állandó hadseregek fokozatos megszüntetésének abszolute semmi sem áll útjában", és ha ezeket a hadseregeket fenntartják, ezt „a belső ellenség ellen" teszik. (3. old.) ||NB ||NB

„A katonai szolgálat idejének fokozatos csökkentése nemzetközi szerződés alapján", — ez „a magva fej-

tegetésemnek" (4. old.) — „általános áttérés az állandó hadseregről a **milíciára**". (4. old., *i d e m* 3. old.)

4) (Tehát: a „*mag*" Engelsnél = a milíciára való áttérés. Ez NB.)

Az előszó kelte: London, 1893. március 28.

I. cikk. Európa már 25 éve „hallatlan mértékben" fegyverkezik... „Nem oktalanság itt leszerelésről beszélni?" (5. old.)

Ám a néptömegek ... sürgetik ... „a leszerelést" „minden országban"... Hát nincs ebből a zsákutcából más kivezető út, mint a pusztító háború?

„Állítom: a leszerelés és ezáltal a béke biztosítása lehetséges" (5. old.)... és Németországnak megvan ehhez „az ereje, és hivatott is rá"...

A továbbiakban az I. cikkben Engels röviden leírja az általános hadkötelezettségre való áttérést. Ennek „forradalmi" (6. old.) oldala: valamennyi férfi bevonása a „nemzeti védelembe"...

Át kell térni a „katonai szolgálati idő maximumának nemzetközi megállapítására" „a milícia-rendszerrel mint végcéllal". (7. old.)

eleinte a maximum 2 év, majd $1\,^1/_2$ stb.! meddig??

II. cikk. A rövid katonai szolgálat lehetséges volta (katonai és technikai szempontból). Hosszú szolgálati idő felesleges volta.

(díszlépés (9. old.), őrszolgálat (9. old.), tisztiszolgák (10. old.) stb. idiotizmus.)

5) Hát a lovasságnál? Hosszabb idő kívánatos, — ha előzőleg nem tudtak lovagolni. De ebben a tekintetben is sokat lehet tenni, aztán lehetségesek „három- vagy négyéves önkéntesek". (10. old.)

Életemben annyi dicsőített szokás, intézmény, szabály, katonaember bukását értem meg (10. old.) — — — „hogy mindenkinek azt ajánlom, a lehető legbizalmatlanabbul fogadja a katonai »*szakvéleményt*«". (11. old., a II. cikk vége.)

III. cikk. A konzervatívizmus képtelenség a katonai szakmában, minthogy a technika itt különösen forradalmi,

	Lőtávolság a gyalogságnál	
40 évvel ezelőtt...	300 **lépés**	
1870—1871 ————	600—1 000 »	(tüzérség: 3—4 000)
„újak“ ——— kb.	3 000—4 000 »	(11. old.)

Az ifjúság katonai nevelésének, a testedzésnek etc. szükségessége (13—14. old.), menetelések (nyáron), „terepgyakorlatok“ (14. old.) etc. etc.

S az oktatók? — kiszolgált altisztek. Ha kirángatják őket „az iskolaudvar és a polgári büntető eljárás napfényére“ — „fogadok, hogy rebellis (sic!!!?) diákifjúságunk a leggonoszabb egykori katonanyúzót is móresre tanítja“. 15. old.) ||| ? NB NB ?

IV. cikk. Hozzájárul-e a többi ország? Ausztria és Olaszország — igen.

Franciaország? — „a döntő ország“. (15. old.) Franciaország csalni fog? *(6*

Ám Németország sokkal erősebb: népessége nagyobb; több a tisztje, márpedig ez nagyon fontos. („Eddig minden háborúban néhány hónap után hiány mutatkozott tisztekben“ (17. old.))...

Egyébként a „nem demokratikus és politikailag elvetendő“ (16. old.) egyéves-önkéntesi intézmény Németországnak katonai szempontból hasznos (> tiszt). Franciaországban ellenben „a három évig szolgáló katonák egyszerűen kiebrudalták a hadseregből a kiváltságos egyéveseket. Ez megmutatja, menynyivel alacsonyabb fokú Németországban a politikai köztudat és mennyivel alacsonyabb színvonalon állnak az e tudat által megtűrt politikai intézmények, mint Franciaországban.“ (16. old.) NB

V. cikk. Oroszország? Lényegtelen, hogy hozzájárul-e. Általában lényegtelen, tisztek nincsenek.

Az orosz katona igen bátor és tömegben keményen helyt áll. Most azonban individualizált tevékenységre van szük-

ség és erre teljesen alkalmatlan, nem is hasonlítható a „Nyugat katonáihoz". (19. old.)

Sikkasztás etc. Oroszországban. (20. old.)

7) „Oroszországnak csak el kell vesztenie két-három ütközetet, s a harctér máris áttolódik a Visztulától a Dvinára és a Dnyeperre; a német hadsereg hátába, az ő védelme alatt lengyel szövetségeseknek egy hadserege alakul; s Poroszországnak méltó büntetés lesz, ha aztán a maga biztonsága kedvéért helyre kell állítania egy erős Lengyelországot." (20. old.)

VI. cikk. Oroszország belső helyzete „szinte kétségbeejtő"... „ez az európai Kína" (21. old.)... a parasztok tönkremenése 1861 után... „*Ez az út*" („a gazdasági és szociális forradalom" = kapitalizmus — Oroszországban) „*egyelőre főképpen a pusztítás útja*". (21. old.) NB

A föld kimerítése, az erdők kiirtása etc. Oroszországban. A hitel csökken. „Nem Franciaországnak van szüksége Oroszországra, — ellenkezőleg, inkább Oroszországnak van szüksége Franciaországra... Valamivel több ésszel Franciaország annyit csikarhatna ki Oroszországból, amennyit csak akar. Ehelyett azonban a hivatalos Franciaország hason csúszik a cár előtt." (23. old.)...

Oroszország rozskivitelből él — elsősorban Németországba exportál. „Mihelyt Németország fekete kenyér helyett fehéret eszik, a mai hivatalos cári-nagyburzsoá Oroszország csődbe megy." (23. old.) NB?!

A VI. cikk vége

8) VII. cikk. S mi a helyzet *nálunk?* „Katonanyúzás" vég nélkül (24. old.)... „élősdi nemesség", „pökhendi burzsoá csemeték"... Régebben egy-egy embert véletlenül lelőttek a hadgyakorlatokon (25. old.) — „ismertem egy kölni fiatalembert, aki ily módon 1849-ben meghalt egy olyan golyótól, amely századosának volt szánva" (25. old.) —, most a kis kaliberű táras puskákkal ez „már nem megy olyan könnyen és észrevétlenül" (25. old.)... NB

Franciaországban a katonákkal való ilyen bánásmód **lehetetlen** ... a francia katonák érthető módon megvetik a németeket, amikor olvassák, hogyan bánnak velük a kaszárnyákban...

VIII. cikk. Elfogadják-e majd ezt a javaslatot?

Németország ezt a javaslatot Ausztriának, Olaszországnak, Franciaországnak teszi. Ha Franciaország elfogadja a javaslatot, nem ront a helyzetén, ha nem fogadja el, ront rajta.

„Valamennyi hadsereg módfelett tanulékony *nagy vereségek* után“ (27. old.)...

„Nem szabad elfelejtenünk; a huszonhét éves Bismarck-uralom Németországot külföldön mindenütt — joggal — gyűlöletessé tette. Sem az észak-szilézíai dánok annektálásának, sem a prágai békeszerződésben erre vonatkozólag történt megállapodások be nem tartásának és végül azok sárba tiprásának, sem Elzász-Lotaringia annektálásának, sem a poroszországi lengyelekkel szemben alkalmazott kicsinyes rendszabályoknak a legcsekélyebb közük sem volt a »nemzeti egység« helyreállításához“ (27. old.)... Bismarck meggyűlöltette Németországot... NB NB (9

„Bárhová megy is az ember, mindenütt azt tapasztalja, hogy rokonszenvvel viseltetnek Franciaország iránt, de bizalmatlanok Németország iránt.“ (28. old.)... NB

„Ne feledjük: a következő háborút Anglia dönti el“ (28. old.) — a tengeri utak fölötti uralom, „egyszerűen kiéhezteti“ (Franciaországot, illetve Németországot).

Németország rendkívül sokat nyerne egy ilyen javaslattal (29. old.)...

Vége

MARX: „LELEPLEZÉSEK A KÖLNI KOMMUNISTA PERRŐL", ENGELS BEVEZETŐJÉVEL

Engels „A »Kommunisták Szövetsége« történetéhez" (kelt 1885. október 8.) című cikkben a „Leleplezések a kölni kommunista perről" című brosúrában (Zürich 1885) — — — a cikk végén:

...Marx „korának leggyűlöltebb, legrágalmazottabb embere"[54] (17. old.)

Marx utószava (1875. I. 8.) ugyanehhez a brosúrához:...[55]

10) NB ...„Az 1848-as forradalom bukása után a német munkásmozgalom már csak elméleti, méghozzá szűk körre korlátozott propaganda formájában létezett, amelynek gyakorlati veszélytelenségét illetően a porosz kormánynak egy pillanatig sem voltak kételyei." (73. old.)

ENGELS: INTERNATIONALES AUS DEM „VOLKSSTAAT"

Friedrich Engels: Internationales aus dem „Volksstaat" (1871—1875). Berlin 1894.

ELŐSZÓ 1894[56]

kommunisták vagy szociáldemokraták?

Az előszóban (1894. I. 3.) Engels többek között megjegyzi, hogy mindezekben a cikkekben (1871—1875) kommunistának nevezi magát, nem pedig szociáldemokratának, mert *akkor* szociáldemokratáknak nevezték magukat a proudhonisták Franciaországban, a lassalleánusok Németországban. (6. old.)

„Marx meg én tehát semmiképpen sem tehettük NB meg, hogy speciális álláspontunk megjelölésére ennyire tágítható kifejezést válasszunk. Ma más a *11)* NB helyzet, s ez a szó* talán elmegy, bármennyire nem

* — „szociáldemokrata". — *Szerk.*

illik is olyan pártra, amelynek gazdasági programja nem csupán általánosságban véve szocialista, hanem határozottan kommunista, s amelynek politikai végcélja az egész állam leküzdése, tehát a demokráciáé is. A *valóságos*" (Engels kiemelése) „politikai pártok neve azonban sohasem teljesen pontos; a párt fejlődik, a név megmarad." (7. old.) NB

„DIE BAKUNISTEN AN DER ARBEIT"[57]

„Die Bakunisten an der Arbeit" (1873). Vége... „A bakunyinisták Spanyolországban utolérhetetlen példáját mutatták annak, hogyan *nem*" (Engels kiemelése) „szabad forradalmat csinálni." (33. old.) NB

„EINE POLNISCHE PROKLAMATION"[58]

Ibidem „Eine polnische Proklamation". (1874. VI. 11.)

„Az egész európai militarizmus háttere az orosz militarizmus. Az orosz hadsereg, amely az 1859-es háborúban Franciaország oldalán, 1866-ban és 1870-ben pedig Poroszország oldalán állt tartalékként, a mindenkori legnagyobb katonai hatalomnak lehetővé tette, hogy ellenfeleit külön-külön leverje. Poroszország mint Európa első katonai hatalma közvetlenül Oroszország teremtménye, ha azóta kellemetlen módon a fejére nőtt is oltalmazójának." (35. old.) NB NB

...„A napóleoni háborúk után Oroszország emellett magához ragadta az oroszlánrészét az egykori porosz és osztrák—lengyel tartományoknak és most nyíltan Európa döntőbírójaként lépett fel, s ezt a szerepet aztán 1853-ig megszakítás nélkül betöltötte... A forradalom éveiben a magyarok leverése Oroszország által ugyanolyan döntő esemény volt Kelet- és Közép-Európa szempontjából, mint a párizsi júniusi ütközet a Nyugat szempontjából... ezzel Európában Oroszország uralmával a reakció uralma is befejezett ténnyé vált. A krími háború megszabadította a Nyugatot és Ausztriát a cár arcátlan- (12

ságától... Már fentebb láttuk, hogy az orosz hadsereg az egész európai militarizmus ürügyéül és támaszául szolgál... Az orosz hadsereg 1870-ben meggátolta Ausztriát abban, hogy Franciaországnak pártját fogja, és Poroszország csak ennek köszönheti, hogy legyőzhette Franciaországot és betetőzhette porosz-német katonai monarchiáját." (38. old.)...

Az olyan fecsegés, hogy a lengyel mozgalom „lényegében arisztokratikus", „ostobaság".

NB „Lengyelország, történelmi fejlődésénél és jelenlegi helyzeténél fogva, Franciaországnál is sokkal inkább ilyen választás előtt áll: forradalminak lenni vagy elpusztulni." (39. old.)...

13) NB 1871-ben a lengyelek (emigránsok) nagyrészt a Kommün mellé álltak ... „hát arisztokraták tette volt ez?" (39. old.)

„A lengyel arisztokrácia egyre inkább közeledik Oroszországhoz, hogy legalább az ő uralma alatt újraegyesítse Lengyelországot; a forradalmi tömegek azzal válaszolnak, hogy szövetséget ajánlanak fel a német munkáspártnak és az Internacionálé soraiban harcolnak." (39. old.)

NB „*Nem szabadíthatja fel magát az a nép, mely más népeket elnyom.* Az az erő, amelyre azért van szüksége, hogy más népeket elnyomjon, végül is mindig őellene fordul." (40. old.) — Oroszországhoz címezve: Lengyelország helyreállítása „szükségesség ... **maguknak az oroszoknak".** (NB) (40. old.)

„SOZIALES AUS RUSSLAND"

„Soziales aus Russland" (1875)

...„Pétervár, Moszkva, Odessza nagyburzsoáziája, amely az utóbbi tíz évben, főképpen a vasutak révén hallatlanul gyorsan fejlődik ... az egész orosz nagyipar, amely csak a védővámoknak köszönheti létét ... a lakosság mindezen jelentős és gyorsan növekvő elemeinek semmi érdeke nem fűződnék az orosz állam fennállásához?..."[59] (52. old.) (Tkacsov ellen.)

Az utószó (1894) — a „Soziales aus Russland"[60] című *(14* cikkhez — ezzel a mondattal végződik:

„Ez" (az oroszországi forradalom) „nemcsak ki fogja ragadni a nagy tömeget, a parasztságot a »mir«-jét, a világát alkotó falvak elszigeteltségéből, és ki fogja vinni a nagy porondra, ahol megismerkedik a külvilággal és ezzel együtt önmagával is, saját helyzetével és a jelenlegi nyomorúságból való megmenekülés eszközeivel, hanem a Nyugat munkásmozgalmának is újabb lökést ad és új, kedvezőbb harci feltételeket teremt számára, közelebb hozva ezzel a modern ipari proletariátus győzelmét, amely nélkül a mai Oroszország sem a földközösség útján, sem a kapitalizmus útján el nem érhet semmiféle szocialista átalakulást." (72. old.)

LAUFENBERG: ORGANISATION, KRIEG UND KRITIK

„Organisation, Krieg und Kritik". Dokumentumok a hamburgi pártvitákhoz ‖*Laufenberg* *(15*
írta dr. Heinrich *Laufenberg*,
Fritz *Wolffheim* és dr. Carl *Herz*.

„Csak a párt tagjainak adható ki a tagsági könyv felmutatása ellenében."

(Nyomatta és kiadta dr. Laufenberg, Hamburg) (1—77. old.)

Év???? (1915) ((Nyilvánvalóan 1915)).

Az „Echo"[61] a kormányjelszót követte (8. old.) — **igen érdekes** idézetek az „Echo"-ból (9—15. old.) (az ifjúság militarizálása mellett, 26. és köv. old.). Laufenberg és mások kijelentései — ellene.

A vezérek taktikája határos a denunciálással etc.

A „bizalmiak" összehívására tett javaslatot visszautasítják. (23. és más old.)

...„felszínre kellett törnie az ellentétnek az »Echo« politikája felé orientálódó vezérek és a régi proletár alapelvek mellett kitartó, a harmónia neorevizionista politikáját elvető tömegek között" (34. old.)... ‖vezérek és tömeg

VIII. §: „*A vezérek tömörülése*" (NB) (a tömeg ellen).

A viták megmutatták:

„A négy estén át tartó vita nagyon jellemző volt Hamburg úgynevezett vezető köreinek beállítottságára. Világosan megmutatkozott az a hamburgi pártéletet figyelemmel kísérő szemlélő előtt régesrég bizonyossággá vált tény, hogy a vezérek felső rétege belsőleg régen szakított már a hamburgi tagság radikális nézeteivel. Ha gyűléseken használják is még a radikális formulákat, a valóságban a marxizmus e körök számára kényelmetlen uniformissá vált, amelyet már csak hivatalos pártmegmozdulások alkalmából öltenek fel." (36. old.)

16) !! NB !!

NB

von Elm, August *Winnig*, *Hildebrandt* és mások védelmezték az imperializmust etc. (36. old.)

(((H. Thomas Elm és a többi *mellett*, 47. és más old.)))

...„az 1. és a 2. körzetben, ahol a szervezetek fölött a vezetőségek rendelkeznek, a háború kitörése után az első négy hónapban nem hívtak össze semmiféle gyűlést" (37. old.)...

17) az opportunisták és Kautsky

41. old. — az opportunisták Kautskyra hivatkoznak (ő is, mint mondják, amellett van, hogy hallgasson a kritika) — és a szerzők *megjegyzése*, hogy Kautsky ***tiltakozott*** a nevével való ilyen „visszaélés" ellen.

A *Hamm* körzetben — amelynek a háború előtt 6000 tagja volt — négy gyűlés után az óriási többség Laufenberg *mellett* van. (47. old.)...

XI. §: „Kalács és korbács" — az opportunisták, a szervezetek „urai", *Elm* (Adolf von Elm) és Emil Krause a „népjólétnél" (48. old.) „elhelyeztek" egy fiatal munkást (a munkásművelődés központi bizottságából), hogy mérsékelt szellemben működjön...

NB !!!

„Karl *Hoym*" (48. old.) — munkás az *Auer & Co.* nyomdából (pártnyomda) — Laufenberg egyik brosúráját árusította, s ezért hajszát indítottak ellene, mondván, panaszkodjon „az ő dr. Laufenbergjének". (48. old.)

A rendőrség odáig ment, hogy „amint az Scheidemann és Lensch elvtársak beszédei esetében történt, bizonyos utasításokat adott a szónokoknak beszédük tartalmát illetően és betiltotta a vitát. Míg a *polgári* egyesületek belső élete mentes a rendőri beavatkozásoktól, a pártszervezetek és a szakszervezetek egyesületi élete ma rendőri felügyelet alatt áll. Ily módon ma ugyanaz a kivételes állapot uralkodik, mint a szocialisták elleni törvény idején." (52. old.)... *(18*

!!

A *sajtóbizottság* (ennek a nevében írt *H. Thomas*) elutasította Laufenberg panaszait... (Rosa, Mehring, Zetkin etc. befolyása, úgymond, „a párt egészében teljesen elenyésző", 53. old. etc.), és Brémában, írja ugyanaz a H. Thomas, a gyűlések sokkal nyugodtabb légkörben folytak le, „miután Pannekoek elvtárs elhagyta Brémát". (54. old.)

NB !!

Laufenberg (e bizottságnak adott) 1915. I. 22-i válaszából:

...„Azt a reménységet, hogy a polgári közvélemény széles körei fedezik majd az önök" (a sajtóbizottság) „hátát a pártellenzékkel szemben, talán abból a helyeslő fogadtatásból merítik, amelyre az »Echo« politikája polgári körökben — egészen a »Hamburger Nachrichten«-ig — talál, és amely valóban megfelel azoknak a nézeteknek, melyek dr. August Müller és von Elm elvtársakat hozzásegítették a polgári világ kiérdemelt jóindulatához." (55. old.) *(19*

NB

NB

...„az »Echo« nacionalista-soviniszta magatartása" (56. old.)...

A sajtóbizottság 1915. I. 27-i válasza Laufenberget és társait *„demagógiával"* vádolja (59. old.)... és azt a kijelentést tartalmazza, hogy az egész párt vezetősége, úgymond, Önt és az Ön barátait a „párt kártevőinek" minősítette. (62. old.)...

NB

Laufenberg 1915. II. 4-i válaszából:
... „helyi »**pártbürokrácia**«". (63. old.)

NB

20) *Thomas* válaszából (1915. II. 4.) — a háború, mondja, imperialista, és mi ezt nem is tagadtuk, de azt mondják, hogy az oka *csak* a német imperializmus. Mi, mondja, valamennyien elismerjük, hogy az oka — a „nemzetközi imperializmus". (65. old.)

NB: nemzetközi és német imperializmus!

NB ...„a taggyűlések Hamburgban, Altonában és Ottensenben, mindenütt, ahol vitát folytattak, a mi" (Laufenberg és társai) „álláspontunkra helyezkedtek". (65. old.)

„Hamburger Echo" — „a német szociáldemokrácia nagyságra második lapja." (67. old.)

„*New Yorker Volkszeitung*" — „amely a világháború folyamán következetes proletár politikát folytatott." (67. old.)

NB az „Echo" ismerteti a New York-i „Volkszeitung" nézetét

[Az „Echo" dühbe gurult emiatt, szemrehányásokat téve ezért „öreg Schlüterünknek" (68. old.) és ostobáknak nevezve azokat a vádakat, amelyek szerint a német szociáldemokrácia „magatartásánál fogva elvesztette munkáspárt-jellegét és megtagadta alapelveit". (68. old.)]

21) ...„Ám ez a kis szárny" (az opportunisták) „nem elégszik meg azzal, hogy a pártra ráerőszakolja a nemzeti reformizmus taktikáját. Már azzal is kísérletezik, hogy a pártot két táborra szakítsa... Ezzel szemben a radikalizmus szószólói a német munkásmozgalom egységének elve mellett szállnak síkra" (73. old.)... (a német munkásmozgalom ötvenéves történelmének régi alapelveihez híven)...

NB

és a XV. § — „Mire van szükség?" — vége

...„A proletár szervezetek a kapitalista nemzeti államok megszilárdulásának hosszú időszakában fejlődésükben abból a feltevésből indultak ki, hogy belátható időn belül
22) nagy politikai megrázkódtatásokra nem lehet számítani, hogy a harcok súlypontja még hosszú ideig a régi, meggyökeresedett hatalmi tényezőkkel való parlamenti kompromisszumon lesz...

A világháború egycsapásra megváltoztatta a helyzetet. Megmutatta, hogy a kapitalista gazdaság az állandó felemelkedés időszakából hatóköre rohamos, robbanásszerű kiszélesedésének korszakába lépett. Ennélfogva a proletariátusra az a feladat hárul, hogy osztályszervezeteit hozzáidomítsa a jövő forradalmi szükségleteihez.

A tavalyi nyár szörnyű eseményei váratlanul érték a proletárszervezeteket. Mintha csak a tagdíj-bélyegek havi ellenőrzéséről volna szó, teljesen a helyi bürokráciára hagyták a világpolitikai eseményekkel kapcsolatos állásfoglalást.“ (74. old.)... *(23*

...„Ahogy mi látjuk, a jelenlegi ellenzék lényege: korszerű változtatásokat eszközölni a német proletariátus szervezeti formájában, amely az őt évtizedeken át kizárólag *reformista* akciókra kényszerítő korábbi általános német helyzetnek megfelelően a szervezetben a *vezéri elvből*, az akcióban pedig a *kizárólagos parlamentarizmusból* indult ki. Azok a történelmi fordulatok, amelyeket most átélünk, olyan *tömegakciókra* kényszerítik a proletariátust, amelyek szervezetében *szabad*, öntudatos és tevékenysége menetét maga meghatározó tömeget feltételeznek.“ (75. old.) NB *(24*

S a szerzők még „*szervezeti szabályzatot*“ is javasolnak! (76—77. old.)

Vége

WIRTH: WELTGESCHICHTE DER GEGENWART

Albrecht *Wirth:* Weltgeschichte der Gegenwart. 4. kiad. Lipcse 1913 (és más források).

[Jellemző a bevezetés: „1783—1870“ (két évszám és semmi más)]

б. = берет (annektál) д. = делят (felosztják)
в. = война (háború) пр. = против (ellen)*
Д. = договор (szerződés)

* Itt Lenin megmagyarázza további jegyzeteiben használt rövidítéseit. Ebben a kötetben a rövidítéseket desifráltuk. — *Szerk.*

TÁBLÁZAT A GYARMATI HÓDÍTÁSOKRÓL ÉS HÁBORÚKRÓL

	Amerika és Nyugat-Európa (350)*	Kelet-Európa (Ausztria + Balkán + Oroszország) (250)*	Egyéb országok (főképpen Ázsia és Afrika) (1000)*
1873—1879	Anglia annektálja a Fidzsi-szigeteket (73). — Egyesült Államok: tervek Haiti ellen (74). — *Anglia* annektálja Quettát (76). — *Anglia* annektálja Transvaalt (77). — *Anglia* háborút visel Afganisztán ellen (78). A Schleswig-Holsteinre vonatkozó szerződés hatálytalanítása (Bécs 1878. X. 11.). Anglia leveri a zulukat 1879. — 1879: Anglia annektálja Ciprust. *Hármas szövetség* (Németország + Ausztria + Olaszország) (79). (1879. X. 8.)	Általános orosz előnyomulás Turkesztánban: 1868—1876. — Oroszország Hiva ellen (73). — Oroszország annektálja Szahalint (75). — Oroszország annektálja Ferganát (76). — Orosz—török háború (77). (Oroszország annektálja Besszarábia és Kisázsia egy részét.) 1878. Az angol flotta a Dardanellák előtt. Fenyegetés. 1878: Berlini kongresszus.	1868: Japán átalakul. — Hiva Oroszország ellen (73). — Fidzsi-szigetek Anglia ellen (73). — Felkelés *Jünnanban* (Kína) és *Acsinban* (73). — *Japán* Formoza ellen (74). — Szatzumi felkelés (77) (Japánban). — Transvaal *Anglia* ellen (77). — Afganisztán Anglia ellen (78). —
1880—1891	Chile, Peru és Bolívia háborúja (80). — Németország annektálja Samoát (80). — Franciaország annektálja Tunéziát (81). Tunéziában ma *is* 90 000 olasz	Oroszország annektálja Mervet (84). Szerb—bolgár háború (85). Oroszországot egy hajszál választja el egy Anglia elleni há-	Németország annektálja Samoát (80). — Transvaal független (81). — Kuldzsát visszaadják (81). — „Zavargások" Koreában (84). — Felosztják Kongót

* A zárójelben levő számok a lakosság számát jelzik, millióban. — *Szerk.*

és 35 000 francia. — Transvaal leveri Angliát: 1881. II. 27. (1879—1880). — Olaszország Massauában (81). — Anglia annektálja Egyiptomot (82). — Olaszország csatlakozik Németország és Ausztria szövetségéhez *1881-ben* (? 1882. V. 20. Olaszország csatlakozása a szövetséghez). — Franciaország Kína elleni háborúja az 1883. VIII. 25-i békével ér véget: Franciaország annektálja Tongkingot. — Németország gyarmatokat annektál Afrikában (84). — Franciaország Kína ellen (84). — Anglia Egyiptom ellen (84). — 1884. II. 26: Anglia szerződése Portugáliával: felosztják Közép-Afrikát. — Angol egyezmény Transvaallal (84). — Anglia annektálja Becsuánföldet (84). — Kongó felosztása (85). — 1884. XI. 15. kongresszus (1885. II. 26-ig) Berlinben Kongóról: felosztják. — Anglia annektálja Burmát (85). — 1885: aranyat találtak Transvaalban. — Angliát egy hajszál választja el egy Oroszország elleni háborútól (85: megegyezés Pendzsdeben Afganisztánra vonatkozólag) (1885. IX. 10. aláírták az angol—orosz egyezményt Afganisztánról).

Első francia kölcsön Oroszországnak (500 millió frank) 1888. XII. — Orosz—francia szövetség (1891. augusztus 22.?) (aláírása 1891. augusztus 22.). (Katonai egyezmény: 1892. VI. vége.)

(85). — Felosztják Ugandát (90) — (1890. VI. 17. csere Helgolandért) (Zanzibárt Helgolandért).

	Amerika és Nyugat-Európa	Kelet-Európa (Ausztria + Balkán + Oroszország)	Egyéb országok (főképpen Ázsia és Afrika)
	tól (85). — 1885 Franciaország háborúja Kína ellen és a franciák kudarcai (1885. III. 30: Ferry bukása emiatt). — Brazília köztársaság (89). — Anglia és Németország Ugandáról (90). — Anglia ultimátuma Portugáliához (1890): Anglia fosztogatja Portugáliát Afrikában. Anglia és Portugália szerződése: 1891. VI. 11. — Orosz—francia szerződés (1891).		
25) 1892—1898	Forradalom Chilében (92). — Angol egyezmény (?) Pamírról (92). Franciaország annektálja Sziámot (93), részben. — Angol háború Matabelével (93). — Kína egy részének felosztása (95: Shimonoseki). Franciaország Madagaszkár ellen (95) (1894—1895). — Abesszínia Olaszország ellen (96). Anglia Egyiptom ellen (96). — Németország annektálja Kiaucsout (97). Spanyol—amerikai háború Kubáért (98).	Orosz egyezmény (?) Pamírról (92). Kína egy részének felosztása (95). — Orosz expedíció Abesszíniába (96). — Görög—török háború (97).	Sziám Franciaország ellen (93). — Matabele Anglia ellen (93). Japán—kínai háború (94) és shimonoseki szerződés (95). 1895. IV. 17. — shimonoseki szerződés. 1895. IV. 20. — Franciaország + Németország + Oroszország beavatkozása. 1895. VII. 21. — Szerződés Pekingben (Japán lemond a Kína feletti győzelemről...) — Madagaszkár Franciaország ellen (95). — Fülöp-szigeti felkelés

	Angliát egy hajszál választja el a Franciaországgal való háborútól (98). 98. XI. 4. Fasoda evakuálása		(96). — Abesszínia Olaszország ellen (96). 1898. III. 6. — Kiaucsou átengedése 1898. III. 27. — Port Artur átengedése. 1898. IV. 11. — Kuang-csou-van átengedése Franciaországnak. ? Vej-haj-vej átengedése Angliának.
1899—1904	1899. III. 21: Anglia és Franciaország felosztja Afrikát. — Anglia háborút visel a búrok ellen (99). Az Egyesült Államok háborút visel a Fülöp-szigetek ellen (99). Háború Kína ellen (900) (1900 vége — 1901. IX.). — Angol—japán szerződés: 1902. I. 30. Az angol—búr háború vége (1902). — 1902: A szultán irádéja* a Bagdadi Vasút építéséről, 1902. — Az Egyesült Államok annektálja Panamát (903). 1903: Németország + Anglia + Olaszország blokád alá veszi Venezuelát. (Németország tűz	Kína *1902-ben* elismeri Oroszországnak Tibettel kötött titkos szerződését Oroszország protektorátusáról. Orosz—japán háború (1904) (Koreáért és Kína egy részéért).	A búrok Anglia ellen (99). — Háború a Fülöp-szigeteken Amerika ellen (99). — Kína Európa ellen (900): boxerháborúk. Az angol—búr háború vége (902). — Panama és az Egyesült Államok (903). — Tibet Anglia ellen (904). A hererók Németország ellen (04). — *Japán*—orosz háború (1904).

* — rendelete. — *Szerk.*

	Amerika és Nyugat-Európa	Kelet-Európa (Ausztria + Balkán + Oroszország)	Egyéb országok (főképpen Ázsia és Afrika)
	alá veszi.) Az adósságokat behajtják!! Anglia Tibet ellen (904). Németország a hererók ellen (04). — Angol—francia egyezmény 1904. IV. 8. (felosztják Afrikát). (Marokkót Egyiptomért). — — —		
1905—1914	Franciaországot egy hajszál választja el a Németországgal való háborútól (Marokkó) (1905). — Algeciras felosztása (1906). — A hottentották Németország elleni háborújának vége (1907). — Ausztria annektálja Boszniát és Hercegovinát (1908). 1907—08: Franciaország és Anglia annektál egy-egy darabot Sziámból és a szomszédos államokból. Anglia szerződése Oroszországgal (1907?): felosztják Perzsiát. — Francia—japán szerződés 1907. VI. 10. — Angol—orosz egyezmény 1907. augusztus 31. (felosztják Perzsiát)... + re-	Portsmouthi béke (1905). Forradalom Oroszországban (1905). Orosz—japán szerződés: 1907. VII. 30. („status quo"). 1907. augusztus 31-i angol—orosz egyezmény (felosztják Perzsiát) ... *1908:* forradalom Törökországban. Felkelés Albániában és Arábiában (1909). Oroszország szerződése Angliával (1907) ((revali találkozó. 1908. VI.)). 1908. május (június): az angol és az orosz uralkodó találkozója Revalban (1908. VI. 9.) — 1909 ősze: Az olasz és az orosz ural-	Felosztják Marokkót (Algeciras) (1905). *Japán* annektálja Koreát stb. (1905). A hottentották háborúja Németország ellen. Vége (1907) (hároméves háború). Marokkó Spanyolország ellen (909). Forradalom Perzsiában (1909?) Japán szerződése Oroszországgal (1910). Felkelés Koreában — *1907—1909.* *Japán* lecsendesíti Koreát (1907—1909) (1909: Ito helytartó meggyilkolása).

vali találkozó: 1908. VI. 1908. május (június): az angol és az orosz uralkodó találkozója Revalban (1908. VI. 9.)
Spanyolország Marokkó ellen (909) — 1909—1910.
1909 ősze: az olasz és az orosz uralkodó találkozója Racconigiban (Olaszország és Oroszország Ausztria elleni szövetségének előkészítése). — Köztársaság Portugáliában (1910) (1910. X.). Egy hajszál híján háború tör ki Marokkóért (1911) (Anglia, Franciaország, Németország). 1911. V. 21: a franciák bevonulnak Fezbe. — 1911. XI. 4: Franciaország megegyezése arra vonatkozólag, hogy Kongó egy részét elcseréli a Marokkóra való jogért.
Olaszország Tripolisz ellen (1911). Forradalom és ellenforr. Mexikóban (1911—13).

Anglia és Németország felosztja a bagdadi területet (Kisázsiát) (1913?)

1913. IV.: Németország 1 milliárdot fordít fegyverkezésre.

kodó találkozója Racconigiban (Olaszország és Oroszország Ausztria elleni szövetségének előkészítése.) Oroszország Perzsia ellen 1909.
Oroszország szerződése Japánnal (1910).
1. balkánháború 1912
2. » 1913
(VI).

Oroszország merényletet követ el Örményország ellen (1913 ?)
(Ultimátum Németországnak? 1913?)

Felosztják Marokkót (1911).
Tripolisz Olaszország ellen (1911).
Forradalom Kínában (1911—12).
Oroszország Perzsia ellen (1909).

1909 eleje: az oroszok bevonulnak Azerbajdzsánba.

Nemzetközi válságok:

1779?
1789—1871
1877—78 Oroszország Törökország ellen
1885 Oroszország Anglia ellen
1895 Oroszország + Németország + Franciaország Japán ellen
1898 Anglia Franciaország ellen
1904/05 Oroszország Japán ellen
1905 Franciaország Németország ellen
1911 Franciaország (Franciaország + Anglia) Németország ellen

1872— 79 („hármas szövetség")
1879—1891 (francia—orosz szövetség)
1891—1898 (Fasodáig)
1898—1904 (az orosz—japán háborúig)
1904—1914 (a világháborúig)
1914

A diplomácia történetének határkövei:
1879: Németország és Ausztria szövetsége (1881 + Olaszország).
1891: francia—orosz szövetség.
1898: Fasoda.
1904: angol—francia egyezmény.
1907: angol—orosz; orosz—japán; francia—japán egyezmény.

33) A rabszolgaság megszüntetéséről és az e célból tartott európai kongresszusokról szólva (—1890— néhány! 132. old.), a szerző megjegyzi, hogy az Egyesült Államok megszüntette a rabszolgaságot, „de a déli államok négereit egyre inkább újra jobbágysorba szorítják vissza, úgyhogy ma sokhelyütt úgyszólván elvesztették választójogukat." (132. old.)

„Úgy látom, az emberek mindig nagyjából egyforma mértékben élveznek szabadságot... Európa most megszüntette a rabszolgaságot, de a szuaheli törzsből való néger megvetette az európai gőzös matrózát alantas, elcsigázó munkájáért, s miben különbözik sok nagyvárosi munkás és munkásnő az ura minden intésére engedelmeskedő jobbágytól?... Arisztophanész merészsége ma elképzelhetetlen, Luthert pedig naponta százszor is bepanaszolnák az egyház sértegetéséért, becsmérléséért, osztálygyűlölködésre való uszításért és felségsértésért. S ugyanez a helyzet a rabszolgasággal is.“ (133. old.) — nem rossz!

Az Írországgal foglalkozó fejezetben a szerző ezt írja: „A nyomás ellennyomást vált ki, s a jóindulat engedékenységnek és gyengeségnek számít. Mi hát a teendő? Azt hiszem, minden a megnyerendő gyengébb nép sajátosságaitól függ. Albánokat lehetetlen szigorral engedelmességre bírni. Elzász-Lotaringiában is a békülékenység volt a helyes módszer... A tasmaniaiakat az angolok mind egy szálig kiirtották. Csakhogy az írek nem tasmaniaiak! Azokat egyszerűen nem lehet agyonütni.“ (133. old.) — NB

1880-as évek: írországi felkelés; — hadiállapot; — Parnell stb.

„Shimonoseki után japán írók a Kína elleni háborút csakhamar Poroszországnak Ausztria elleni háborújához hasonlították“ (187. old.): ezt követően — vélemények szerint — szövetséget kell kötniük Európa ellen. Ezt a nézetet különösen élesen *Konoje* herceg, a japán felsőház elnöke juttatta kifejezésre. — *N B* — az 1894/95-ös háború értékeléséhez

299. old.: „imperialista korszak“ (most) — másutt is. ((Például, 5. old., a könyv első mondatában.)) — NB

„A Német Birodalom egyhelyben topogása.“ (306. és köv. old.) 1899—1911-ben semmiféle hódítás.

(309. old.) *Németország* 541 000 km² 1870-ben
3 200 000 » 1903-ban
Franciaország 536 000 km² a tengeren túl
6 600 000

vasútépítés *Ázsiában:*
Németország: 1 100 km *(1884—1904)* !! (311. old.)
Oroszország: 13 900 km (1886—1904)

34) Afrika (dél) egyik „kérdése": a négerek sokkal gyorsabban szaporodnak, mint a fehérek. „Egyes gyarmatosítók valósággal kívánnak egy felkelést, hogy a kafferek veszedelmes népszaporodását mérsékeljék és tabula rasát csináljanak azok jogaival és földjeivel." (385. old.)

sic!!!!

az „Afrikai átalakulások" című fejezetben:
396. old.: európai birtokok Afrikában (Hänsch. „Geographische Zeitschrift", 1912):

	1890		1912	
Anglia	2,1	millió km²	8,8	
Németország	2,1		2,4	
Belga Kongó	2,1		2,4	
Franciaország	1,8		9,2	
Portugália	1,8		2,1	

jól mondja! „Carlyle azt mondja, hogy már a XVIII. században is a kontinentális államok »dolga« volt megvívni Anglia háborúit." (408. old.)

NB „Immár az egész világ be van vonva a szövetségek valamilyen rendszerébe, részt vesz az egész világot magának követelő két nagy konszern valamelyikében: a Románia által megerősített hármas szövetségben, vagy az Anglia vezette csoportban. Csak Amerika nem akar még bekapcsolódni. A dolgok itt oly csodálatosan alakulnak, hogy az említett két konszern, amely az egész Óvilágban ellenségesen szembenáll egymással, szolidáris Dél-Amerikával Észak-Amerikával szemben." (411. old.)

Perzsia lakossága nemzetiségi szempontból korántsem egységes: perzsák, kurdok (2 millió), bahtiárok; arabok; beludzsok; örmények; zsidók; türkök ($1\,^1/_2$ millió) **és sok más.** (416. old.)

Törökország lakossága (1909): török — 9 millió; arab — 7 millió; görög — $2\,^1/_2$ — 3; albán — $2\,^1/_2$; kurd — $1\,^1/_2$; örmény — $1\,^1/_4$; bolgár — 1 millió; levantei — 1; szerb — $^3/_4$; zsidó — $^2/_3$; havasalföldi — 0,5; berber és néger Tripoliszban — 0,7; egyéb — 1. Σ = 29 millió (422. old.)...

„Perzsia egyre bonyolultabbá váló legújabb történetének legfontosabb eseménye kétségtelenül az a nagy kölcsön volt, amelyet Anglia és Oroszország közösen bocsátott ki. Ez a legnagyobb kölcsön az ország történetében: 70 millió márka. ***A mai imperializmus tipikus üzlete.*** Ugyanez történt Marokkóban. Valamelyik ország felkelti egy hatalmas modern állam mohóságát. Ez az ország — legyen az Kuba, vagy Libéria, vagy Irán — súlyos helyzetben van, politikai zavargásokkal kell küzdenie, bár ezeket, ha senki be nem avatkozik, el lehetne simítani. Az idegen hatalom nem engedi begyógyulni a sebet, élezi a zavargásokat és provokációkkal még újabbakat is szít. Úgy adódik, hogy megölnek egy provokátort — dr. Mauchamp-t Marrakechben, vagy észak-amerikai flibustier-ket Nicaraguában — vagy pedig a tebrizi rendőrség rovására írják egy orosz katona szökését (néhány nappal később ráakadnak egy félreeső kukoricásban) és a szökevényt keresve behatolnak a legfőbb papi személy házába, sőt úgyszólván háremébe. Most abban az országban, ahol zavargások voltak, természetszerűen elkeseredést keltenek a külföldi uszítók. A dolog odáig fajul, hogy kitör a nép szenvedélye és kegyetlenkedésekre kerül sor. Ennek megbosszulására az idegen hatalom csapatokat vonultat be és egyben számlát nyújt be a lerohant országnak az invázió

NB

(35

költségeiről. Az ország nem tud fizetni. Mit lehet tenni? A betolakodó hatalom barátságos mosollyal kijelenti, hogy kész kedves barátját kisegíteni kis pénzzavarából, és kölcsönt ajánl fel. A kamat persze nem túlságosan alacsony. Hiszen a felajánlott biztosíték nagyon is bizonytalan. Az ország most uzsorás karmok közé került, már nem kerülheti el sorsát, nem kerülheti el, hogy a behatoló baráti hatalom — ne civilizálja.“ (443. old.)

Ezt egy polgári író írja! NB

„Az olasz imperializmus, hódításokon kívül, az egyetemleges kezesség érzésének erősödésében, afféle pánitáliánizmusban is kifejezésre jut. Már 1908 októberében lezajlott egy összolasz kongresszus Rómában, majd 1912-ben egy újabb Forliban“... olasz-amerikaiak etc. ... „6 millió olasz alattvaló él külföldön“... (476. old.)

rendkívül jellemző!! „Albánia még ma is kevésbé ismert, mint Közép-Afrika legnagyobb része.“ (50. old.)

36) „Az eddigi expanzióknál mindig maradt még bizonyos szabad mozgástér; valamennyi nyugati NB népnek a maga mindenkori »új Európájában« volt elég helye a fejlődéshez, s a féltékenység csak termékeny versengésre vezetett. Ám Észak-Amerika már hallani sem akar bevándorlókról, Ausztrália kapui is bezárulnak, és Szibéria csak egy bizonyos állam alattvalóinak nyújt előnyöket, Dél-Afrika pedig kegyetlenül rávilágít arra a komor tényre, hogy ha helyet akarunk magunknak találni a szűkké vált világban, már nem segít a kivándorlás, mint eddig mindig, s az NB európaiaknak meg kell fojtaniuk egymást. Föld van ugyan még most is bőven, de az egykori NB kisállamok nagyhatalmakká és a nagyhatalmak világhatalmakká nőttek, és már most elegendő területről kell gondoskodniuk későbbi népességük elhelyezésére. A jenkik sajnálják tőlünk Brazília

szántóföldjeit, a franciák pedig irigylik az olaszoktól Tripolisz aszályos területeit. A létért való küzdelem kiéleződése fokozza az európaiak közötti ellenségeskedést és arra vezet, hogy egymás kiirtásával kísérleteznek. Ez pedig megintcsak a Keletnek használ." (215. old.) NB

A „Háború Kubáért" című fejezetben:

„A jenkik azzal kezdték, hogy valamennyi ember egyenlőségét hirdették és egy teljes békében, önelégült boldogságban élő eszményi állam felé törekedtek. S végül arra a meggyőződésre jutottak, hogy az emberek között leküzdhetetlen egyenlőtlenség uralkodik, és erőszakos hódító politikára tértek át. Az általános szabadsággal, a kereskedelem és a forgalom szabadságával az összes vallások, fajok és államok iránti türelemmel kezdték. S a leghatározottabb védővám-politikánál, a katolikusokkal szembeni növekvő ellenségeskedésnél, az idegen fajok és államok elleni erélyes támadásoknál kötöttek ki. Először a kínaiakat zárták ki a bevándorlásból és fosztották meg az állampolgárságra való jogtól, ezután — nem törvények útján, hanem tettekkel — # megnyirbálták azoknak a négereknek a jogait, NB akikért olyan hasztalanul és ostobán megvívták NB a nagy polgárháborút, s végül a legkicsinyesebb ha-ha! eszközökkel korlátozták a fehér bevándorlók *(37* beáramlását, amelyet korábban olyan forrón áhítottak. Az egyre élesebben megnyilvánuló elzárkózási rendszer az Egyesült Államok világpolitikájának velejárója. A fokozódó elzárkózás és centralizáció betetőzéseképpen már csak a diktatúra hiányzik." (252. old.)...

Idem, 345. old.: „Alapjában véve a háborúnak" (polgárháborúnak) „semmi értelme nem volt, mert a néger, akiért a háború folyt, ismét a legjobb úton halad afelé, hogy minden jogától megfosszák." NB

Fokozódnak a súrlódások Németország és az Egyesült Államok (Samoa (*)), Németország és Anglia, Anglia és Franciaország (Fasoda) között, fokozódik a fegyverkezés... „Ezt az általános támadó hangulatot az »imperializmus« címszóval jelölték." (253. old.)

(*) Vö. 269. old.: „1899 márciusától májusáig németek és samoaiak Apiánál nyílt harcban állottak angolokkal és amerikaiakkal."

„A Csendes-óceán és Ausztrália" című fejezetben:

„Amikor Anglia rászánta magát arra, hogy szentesíti észak-amerikai birtokainak a Kanada dominiummá való egyesülését, az angol nép nagy többsége hallani sem akart ilyen vakmerő politika folytatásáról. Különösen aggasztónak tartották ennek a politikának a megismétlését Ausztráliában. Elég gyakran hallatszott olyan vélemény, hogy a Kanadához hasonló gyarmati szövetségi államok alakítása csak előjátéka lesz az anyaországtól való teljes elszakadásnak. Ma az ausztráliai szövetség létrejöttét Angliában a gyarmati politika diadalaként ünneplik, Chamberlaint, a gyarmatügyi minisztert pedig a birodalom gyarapítójaként és erősítőjeként az egekig magasztalták. Semmi sem járult hozzá ehhez olyan nagy
NB || mértékben, mint azok a tapasztalok, amelyeket Anglia a dél-afrikai háború idején szerzett. Kivétel nélkül valamennyi gyarmat, ahelyett, hogy Anglia nehéz helyzetét kihasználta volna a saját érdekében, ahelyett, hogy Angliával való kapcsolatainak lazítására gondolt volna, ahogy azt a pesszimisták feltételezték, a legodaadóbban támogatta
? || Angliát harcában és akkora hazafiságról, sőt
India? || szinte sovinizmusról tett tanúbizonyságot, hogy
38) már nem lehetett kételkedni az évtizedek óta folytatott liberális gyarmatpolitika helyességében.

Azok között a területek között, amelyek az anyaországot csapatokkal támogatták, Ausztrália az élen állt. Áldozatait annál többre kellett becsülni, mert valamennyi ausztráliai gyarmat súlyos pénzügyi bajokkal küzdött. Az a tény, hogy Anglia olyan hamar jóváhagyta az általuk kötött szövetséget, hazafiságuk elismerését jelenti és arról tanúskodik, hogy az anyaország bízik lojalitásukban.“ (271. old.)

NB: a kiváltságosaknak, a monopóliumok részvevőinek szövetsége Ausztráliában — egy óriási terület monopolista birtoklói, a „sárgák“ és a „feketék“ együttes kifosztása stb.

A. von Peez: England und der Kontinent. 1910. *(25*
Roloff: Europäischer Geschichtskalender...
[vagyis a Schulthess-féle] ?
Zimmermann: Weltpolitisches. 1901. ??

Viszontbiztosítási szerződés (mikor? *1884-ben* jött létre; *1887-ben* megújították *1890-ig*). Németország + Oroszország kötelezte magát a baráti semlegesség fenntartására, ha egy harmadik hatalom támadna. Ki? Anglia vagy Ausztria!! (Németország titkos lépése Ausztria ellen.)

A francia—orosz szövetség történetéhez: boulangizmus 1886—1889; 1886. I. 7-én Boulanger belép a kormányba. 1889. IV. 4-én Boulanger Brüsszelbe menekül az összeesküvés vádja elől (1891. IX. 30-án: Boulanger öngyilkossága).

Egyebek között: *Wirth* a következő számadatokat közli: a *lengyel* politika eredményei Poroszországban: 1890—1910-ben Poroszország német lakossága + 29,37%; a lengyel + 23,48%. (101. old.) Többszáz millió márka „telepítésre“!!

Irodalom:

Schmitz: Kunst der Politik. 1912. Berlin.
Descamps: La Nouvelle Afrique.

NB | Lipót (Belgium) érdekhajhász, pénzember, szélhámos, megvásárolta magának Kongót és „fejlesztette". Sötét alak!!

Warneck: Geschichte der evangelischen Missionen. (A missziók szerepe a gyarmatok kirablásában.)

Wirth, 85. old.: az 1880—1900-as években „csaknem megkétszereződött" a missziók munkája.

IFJÚEGYIPTOMI KONGRESSZUS

38) *NB:* Nemzeti mozgalom *Egyiptomban*

Az **egyiptomi** nemzeti mozgalom történetéhez:
„Europäischer Geschichtskalender" (Schulthess), 1909, *605.* old.
(diákmozgalom, nemzeti forrongás etc. etc.)

NB *Barátkozás* Írországgal

1909. IX. 13. Az „ifjúegyiptomiak kongresszusa" Genfben (mintegy 100 fő), Keir *Hardie* megígéri, hogy az alsóházban támogatja majd ügyüket, „*Kettle* ír alsóházi tag emlékeztet Egyiptom és Írország baráti kapcsolataira".

TARDIEU: LA FRANCE ET LES ALLIANCES

28) André *Tardieu* (címzetes követségi első titkár): La France et les alliances. La lutte pour l'équilibre. Párizs 1909. ((Nagyon hasznos munka!))

A 17. oldalon a szerző megemlíti, hogy „Jaurès úr »a francia—orosz sovinizmus ellensúlyozására szükséges hármas szövetséggel« foglalkozó szentségtörő“ (!!) „levelében úgy lépett fel, mint az egyetlen, aki a történelemmel és a földrajzzal nem törődve, nem ismerte el ezt a nyilvánvaló igazságot“ (a francia—orosz szövetség szükségességét). mikor? NB hol?

„Maga Jaurès úr, aki azóta megváltoztatta ugyan véleményét“ (mikor? hol?) „1903. I. 23-án kijelentette, hogy nincsen semmilyen elvi kifogása az Oroszországgal való szövetség ellen“ (29. old.)... sic!

Anglia háborúi Franciaországgal az uralomért: 1688—1697; 1701—1711; 1742—1748; 1754—1763; 1778—1783; 1793—1815. (41. old.)

Németország Angliával:
1890. VI. 14-i szerződés
1893. XI. 15-i »
} felosztják Afrikát

1898. évi titkos szerződés, „amely kevéssé ismert feltételek mellett döntött a portugál gyarmatok jövőjéről“. (52. old.) !!

Olaszország régen (már Mazzini 1838-ban! *95.* old.) igényt támasztott Észak-Afrikára. Bismarck éppen erről írt 1866-ban Mazzininak. A Tunisz miatti gyűlölet (1881) Olaszországot Németország mellé állította.

Az abesszíniai kudarc és a pénzügyi válság Németországtól való elfordulásra késztette. 1900-ban francia bankok „megmentik a római piacot“. (101. old.)[1])

„A német gazdasági válság Olaszország szempontjából szükségessé tette a Franciaországhoz való politikai közeledést.“ (102. old.)[1]) „A német pénzpiac képtelensége Olaszország bankárja szerepének betöltésére“ (102. old.)[1])...

---

[1]) G. M. Fiamingo: Les raisons financières de l'amité franco-italienne.
A. Billot (volt római követünk): La France et l'Italie.
Luigi Ghiala (vagy Chiala?): Pagini di storia contemporanea.
Victor Bérard: L'affaire marocaine.
René Pinon: L'Empire de la Méditerranée.

1900. XII.: baráti jegyzékváltás Franciaország és Olaszország között.

NB az időpont — 1882—1900: Olaszország Németország szövetségese: 105. old.

„Mi lett volna, ha történetesen az 1905-ös Olaszország ugyanúgy viselkedett volna velünk szemben, mint az 1889-es Olaszország?" (109. old.)...

Spanyolországgal... a „francia tőkék" „segítsége" (113. old.)...

1904. X. 6. Franciaország és Spanyolország egyezménye (felosztják Marokkót)...

Franciaországnak Németországgal vívott harca (1870 után) „egyrészt harc az egyensúlyért, másrészt harc a szupremáciáért" (344. old.)...

hol? *Crispi* régebben „vörös" volt és aztán buzgón igyekezett ezt jóvátenni!!

A szerző — Tardieu — maga diplomata, hozzáértő! Sok utalás a pénzügyek szerepére. Összefüggő, jó áttekintés az eseményekről. Hasznos és szükséges mint a diplomácia története *francia* szemszögből.

Irodalom:

Rouire: La rivalité anglo-russe en Asie.

De Caix: Fachoda.

A. MÉVIL: DE LA PAIX DE FRANCFORT À LA CONFÉRENCE D'ALGECIRAS

29) André *Mévil:* De la Paix de Francfort à la conférence d'Algeciras. Párizs 1909. Átnéztem; csak gyengébb, hézagosabb, tárcaszerűbb, témája szűkebb. Amaz (Tardieu) történész és diplomata. Mévil — pamfletíró.

Inkább csak *vázlat* az 1905 *körüli* eseményekről [sokkal szűkebb téma].

„HANDBUCH DER POLITIK“

„Handbuch der Politik“.
Szerzők: *Laband* és mások
I. köt. „Grundlagen der Politik“. (Általános kérdések, parlamentarizmus etc.)
II. köt. „Aufgaben der Politik“. *1912.* Áttekintés politikai kérdésekről: pártok, gyarmatok, ***külpolitika*** (NB) etc. etc.
Igen hasznos rövid áttekintés, szakemberek tollából, bibliográfiával. NB

a lengyel kérdés Németországban
valamennyi ország külpolitikája
az iskolaprobléma
Bernstein cikke a revizionizmusról
a szociáldemokráciában etc.

NB:
„Németország expanziója“
„a mai hatalmak politikai céljai“

„DEUTSCHLAND UND DER WELTKRIEG“

„Deutschland und der Weltkrieg“. **(30**
(Cikkgyűjtemény: 686 old.) *Berlin 1915.* (O. Hintze, Fr. Meinecke és mások kiadása.)

ÜBERSBERGER: RUSSLAND UND DER PANSLAVISMUS

Prof. Dr. *Hans Übersberger* (Bécs): Russland und der Panslavismus — hasznos áttekintés az orosz diplomáciáról, sok forrásmunka megjelölésével... NB

Martens: Recueil des Traités, 15, 237. old. (Nesselrode kancellár *1848.* VIII. 30-án kelt levele Kiszeljov párizsi követhez Franciaországnak Oroszországhoz való közeledéséről Németország ellen.)

Barszukov: Жизнь Погодина. 5. 330. és köv. old.; 9. 262. old. (Pogogyin jegyzetei *1840-ből*, az ausztriai szlávok „felszabadításáról".)

Tyutcsev. A „Россия и революция" című emlékiratban (II. Sándor számára) — „Csehország akkor lesz szabad, amikor Galícia orosz lesz." („Russzkij Arhiv", 1873. 926. és köv. old.)

Emlékirat 1864-ből. „La politique du présent" (Gorcsakov megbízásából íródott), miszerint az ausztriai szlávoknak Oroszországtól kell a szabadságot várniuk: (Eckhardt) „Eine russische geheime Denkschrift von 1864", a „Deutsche Rundschau"-ból, VI. 11. 209. és köv. old.

Moszkvai Szláv Jótékonysági Egyesület. Ennek politikája.

Danyilevszkij: „Россия и Европа": cikkek a „Zarja"-ban, 1869—1870. évf., és könyvalakban: 1. kiad. 1871-ben. Danyilevszkij azt bizonygatta, hogy Oroszországnak előnyös Franciaország szétzúzása, hiszen Oroszországnak, uralma *szempontjából*, érdeke a Franciaország és Németország közötti viszály és ellenségeskedés (már a „Zarja" 1871 januári számában; újra megjelent *Danyilevszkij* „Сборник экономических и политических статей" című kötetében. Szentpétervár 1890. 27. és 29. old.)

Fagyejev: Мнение о восточном вопросе. Szentpétervár 1870.

P. A. Szaburov emlékirata. „Russzkij Arhiv", 1912. 1, 470. old. („a porosz fegyverek győzelme, 1870-ben, nekünk is győzelem". Sic!!!)

Ivan Szergejevics *Akszakov:* 1878. július 4-i beszéd (az orosz diplomácia ellen és közvetve a cár ellen: a berlini kongresszussal való elégedetlenség).

Pokrovszkij: Внешняя политика России az „История России 19 века", 9. 204. és köv. old. (és 174. old.) (arról, hogy milyen szándékai voltak Oroszországnak Bulgáriára és vasutaira vonatkozólag 1877-ben).

„Neoszlavizmus" 1908-ban és akkortájt.

vö. „*Vesztnyik Jevropi*". 1909. 1. sz. *386.* old.

1908. május: egy cseh (képviselő), egy liberális szlovén és egy oroszbarát ruszin utazása Oroszországba (Szentpétervárra).

Dmowski: Niemcy, Rosja i kwestia polska
(terv arra, hogy a lengyeleket az ukránok elnyomása *árán* „kibékítsék“ Oroszországgal).

P. Sztruve. „Patriotica“, *213.* old. („Славянские дни“).

„Moszkovszkij Jezsenyegyelnyik“, 1910. *27.* sz. 4. hasáb.

Jevgenyij Trubeckoj Menysikov ellen, a lengyelekhez való közeledés mellett.

Gorjainov (a külügyminisztérium archívumának igaz- ***(31***
gatója): Босфор и Дарданеллы. *1907.*

G. Trubeckoj: Россия как великая держава. 122. old. (Egyelőre hasznosabb, ha Olaszország az ellenség táborában van!!!)

Gr. Jevreinov (szenátor): Идеология ближневосточного вопроса. Szentpétervár 1911.

„Szlavjanszkije Izvesztyija“, 1913. 8. sz. (1913. I. 6/19); 1912. 45. sz. (1912. XI. 10/23).

„*Novoje Zveno*“, *1914. 13. sz.* 407. old. (1914. III. 28.) — Brjancsanyinov, 3 hónappal Szarajevó előtt megjövendöli, hogy 1 $^1/_2$—2 hónap múlva kitör az európai háború. NB

FRANKE: DIE GROSSMÄCHTE IN OSTASIEN

Ugyanott Otto Franke cikke: Die Grossmächte in Ostasien.

Tények hasznos összefoglalása (és részben forrásmegjelölések) arra vonatkozólag, hogy Anglia és Franciaország hogyan fosztogatta Kínát (Annamot — Franciaország, Burmát — Anglia, Tibetet — Anglia, Sziámot — Franciaország és Anglia, — ezek egykor Kínához tartoztak vagy tőle függő országok voltak).

N B: 1898: tárgyalások egy angol—német—japán szövetségről Oroszország ellen

Nem tudtak megalkudni!!

442. old.: „...Amint Hajasi gróf, japán követ jegyzeteiből tudjuk, amelyeknek a további megjelentetését a tokiói kormány sajnos betiltotta, 1898-ban Londonban Joseph Chamberlain kezdeményezésére tárgyalások folytak Japánnal egy angol—japán—német hármas szövetség létrehozásáról, amely gátat vetne Oroszország további keletázsiai terjeszkedésének. Ezzel egyidejűleg London bizalmas puhatolózásokat folytatott Berlinben egy angol—német szövetség kérdésében. Ezek a puhatolózások márcsak azért sem jártak eredménnyel, mert Anglia sem nyújtani, sem felajánlani nem tudott Németországnak egyebet, mint azt a megtiszteltetést, hogy hadba vonulhat Oroszország ellen. Japán viszont habozás nélkül kész volt Németországgal ilyen szövetségre lépni"... (442—443. old.)

NB

1910 júliusában (456. old.) Oroszország és Japán szerződése: Japán szabad kezet kap Koreában. [Néhány héttel később Korea annexiója.]

NB

— Oroszország *Mongóliában* (1911 tavaszán Oroszország szerződése Kínával).

1914. IX. 17: Oroszország szerződése a „független" Mongóliával (amely valójában Oroszország protektorátusa alá helyezi Mongóliát).

1911: Anglia szerződése Japánnal (a régi helyett) — Anglia semleges egy japán—amerikai háború esetén. (Japán, *valószínűleg*, „szabad kezet" kap Németországgal szemben.)

ONCKEN: DIE VORGESCHICHTE DES KRIEGES

32) *Ibidem* Hermann *Oncken:* Die Vorgeschichte des Krieges.

475—477. old.: 1898-ban Anglia tárgyalásokat folytatott Németországgal egy Oroszország elleni szerződésről (a „Saturday Review" azzal fenyegetőzött, hogy a nép leszámol az uralkodóházzal, ha szövetségre lépne Németországgal!!), de nem egyeztek meg: Anglia azt mondotta: „Németország túlságosan sokat követel" (477. old.), de ez, a szerző szerint, nem igaz, hiszen Berlin nem támasztott követeléseket. (?!!?) *Csak* egy olyan szerződést kötöttek 1898. X-ben, „amely Németországnak és Angliának a portugál gyarmatokra való gazdasági behatolását irányozza elő, ha Portugália nem tenne eleget kölcsönvisszafizetési kötelezettségeinek". (477.old.)

(NB gyöngyszem!)

Anglia és Németország 1898. X-ben *felosztja* Portugália gyarmatait.

ADLER: DIE IMPERIALISTISCHE SOZIALPOLITIK

Georg **Adler: *Die imperialistische Sozialpolitik.*** — D'Israeli, Napoleon III., Bismarck. Tanulmány. Tübingen 1897. (44 old.) (Az előszó kelte: 1897. III.) *(39*

((A „Zukunft"-ban megjelent cikk újrakiadása.))

Tanulságos dolog! A chartizmussal foglalkozó rövid bevezetés után (frázisok a „chiliasztikus reményekről" (2. old.), az „illúziókról" (2. old.) és ezeknek a „tömegmozgalmakban" betöltött szerepéről etc.), Adler egy fejezetet szentel Carlyle-nek és „szociál-arisztokratikus tanításának" (a kapitalizmus bírálata, a demokrácia gyűlölete, „a modern gazdasági tevékenység feudalizálásának sürgetése" (11. old.), „a szociális arisztokrácia eszméje"). Azután a III. fejezet: „Disraeli szociálpolitikája". Disraeli, ez a zsidó kalandor, aki mint radikális kezdte, majd tel-

jesen eladósodva, miután első parlamenti beszédéért (1838) kinevették, a torykhoz állt át, 1868-ban már a toryk vezére és miniszterelnök. Eszméje a monarchia + szociális arisztokrácia (lényegében: spekulálás a burzsoáziának a proletariátus ellen vívott harcára). 1867. évi választási reform (Carlyle „Le a Niagarán — s aztán?" című pamfletjében dühödten szidalmazza), kis engedmények és kacérkodás a munkásmozgalommal, amely elvesztette forradalmi jellegét, ragyogó kül- és gyarmatpolitika 1874—1880-ban. Mindent összevetve = „imperiál-szocialista" (22. old.) — és *többhelyütt* „imperiál-szocialista politika" etc.

!! Például: „*imperiál-szocializmus*" stb., 44. old., 43. old., 35. old.

IV. fejezet III. Napóleonról. Szintén kalandor, álmodozó. Szerzője egy „Extinction du paupérisme" című munkának (1844). Ragyogó gazdasági fejlődés — ragyogó külpolitika — dühödt harc a munkások **politikai** szervezetei ellen és *gazdasági* szervezetek *felkarolása* ((32. old.)) — segélypénztárak (kacérkodás *valamennyi* osztállyal). **Lexis** a „francia **szakszervezetekkel"** foglalkozó könyvében elismeri, hogy a munkások helyzete 1850—1870-ben kétségtelenül javult és hogy III. Napóleon politikája bizonyos sikerrel járt: „Fegyelem és a munkások fölötti felügyelet az egyik oldalon, anyagi helyzetük megjavítása a másikon: ez az az eszme, amelytől Louis Napoléon belpolitikája sohasem tért el." (Lexis, idézve Adlernél, 34. old.)

V. fejezet. „Bismarck szociálpolitikája".

Véleménye szerint Poroszország, „az iskolák meg a kaszárnyák" országa, természetesen az „imperialista szociálpolitika" mintaállamává lett (36. old.): Bismarck harca a szabadgondolkodás ellen, kacérkodás a munkásokkal, általános választójog (hogy a burzsoáziát és a proletariátust egymásra uszítsa), szociális törvények... társadalombiztosítás (Adler dicshimnuszt zeng).

Végezetül (43. old.) Adler azt mondja, hogy ezt „nem helyes" ((!!ha-ha!!)) a hanyatló Róma cezarizmusához hasonlítani, mert itt nem a naplopó ple-

bejusokat, hanem a dolgozókat támogatják. *Proudhon* állítólag azt írta (hol?) (idézet *Proudhonból:* „Mi nem kapunk külföldről egyetlen fillért sem“, 43. old.), hogy a cezarizmus (a római) idegen nemzetek kifosztásából élt, most viszont más a helyzet. !!

...„Az imperiál-szocializmus, abban, ami tartós volt benne, objektíve hatalmas lépés volt a proletariátusnak a modern társadalomba való bekapcsolása és e társadalom kulturális feladataiban való pozitív közreműködése irányában.“ (44. old.) ((A szociálsovinizmus gyökerei!!)) — éppen ezért az „imperiál-szocializmus“, mint mondja, „világtörténelmi jelentőségű illúzió“ volt, mert hasznos volt, ha nem is békítette meg a proletariátust, amely ellenségesen állt szemben mind Disraelival, mind III. Napóleonnal és Bismarckkal. *(38*

((Adler brosúrájának vége.))

vö. Engels III. Napóleonról versus Bismarck

„bonapartizmus“

SIEGFRIED: NEU-SEELAND

André Siegfried: *Neu-Seeland.* Berlin 1909. *(40*

(**NB** 28. fejezet: „Az imperializmus“.)

Igen hasznos tanulmány, *széles* gazdasági, politikai látókörrel. Az „imperializmus“ sajátossága: az elzárkózás. *A sárga fajt egyáltalán nem engedik be az országba.* **Kegyetlenül** korlátozzák [például: 100 font sterling!!! — 190. old.] a bevándorlást általában. Ez az ország a világ végén van (*4* napi út Ausztráliától!). Csaknem akkora, mint Olaszország, lakossága pedig < 1 millió!!! (*900 000* — 189. old.; 929 000 1907-ben, 234. old.; $^1/_2$ Franciaország) ((nagyszerű éghajlat etc.)) NB

A lakosság „sznobizmusa“ (XXI. fejezet): lakájkodás az arisztokrácia előtt (a „sir“ olyan cím, amely előtt hason csúsznak), az angol monarchia, az udvar etc. etc. előtt. A népszaporulat *igen csekély.*

Begyepesedett fejű, maradi, bárgyú, önző nyárspolgárok országa, akik Angliából vitték ki maguknak a **„kultúrát“** és irigyen őrzik. (A bennszülötteket — a maorikat — kiirtották; tűzzel-vassal; egy sor háború.)

Példa: az áttelepült (1893, 1898—) *osztrák* (NB) munkások üldözése (191. old.): a „munkáspárt“ üldözte őket.

A nők egyenjogúsága. — Harc az alkoholizmus ellen. — Papi szellem: a vallásosság fokozódása; rengeteg szekta.

Az Ausztráliával való egyesülés ellen: megvagyunk mi magunknak. A miénk „a legjobb ország a világon“ (293. old.) (!!)...

NB || „Új-zélandi imperializmus“ (294. old.)... Annak „sajátos formája“ (ibidem)... „gyarmati jingoizmus“ (295., idem 296. old.), amely „ausztrálázsiai imperializmusnak“ nevezhető. (295. old.)

Az imperializmus két áramlata (a kettő nagyon jól megfér egymással):

1) nagyhatalmi imperializmus (részvétel Nagy-Britannia imperializmusában).

NB: *„lokálimperializmus“* || 2) **„lokálimperializmus“** (295. old.) — izoláltság... elzárkózás. || NB

Tiltakozások azellen, hogy a franciák ott vannak Új-Kaledóniában — hogy a németek elfoglalták Samoát (297. old.) stb. Engesztelhetetlen gyűlölet emiatt egy „Nagyobb Új-Zéland“ szempontjából...

1901. VI. Új-Zéland annektálta a Cook-szigeteket. — Új-Zéland = Nagy-Britannia „leghűségesebb“, legengedelmesebb gyarmata.

Államadósság: 51,2 millió £ (66,5-ből) — angol tőke
Kereskedelem — 66% Angliával || Igen nagy hazafiak a búr háborúban (307. old.)... (csapatokat küldtek a búrok ellen)...

Seddon **miniszterelnök** — az ausztrálázsiai imperializmus képviselője. „Imperialista a javából“ (310. old.)... (meghalt 1906. VI. 10. Miniszterelnök volt (1893—1906) (71. old.))

Első angliai útja — 1897
Második » » — 1902

„A *szociális politika* élharcosa benne (Seddonban) mindinkább háttérbe szorult, átengedve az első helyet az *imperialista* és *protekcionista* államférfinak.“ (311. old.) Jóllehet reformer (az Új-Zélandban megvalósítandó reformok híve), Angliában a *toryk* körül settenkedett. A konzervatívok magasztalták a „szocialista Seddont“. (311. old.) „*The Times*“, 1902. VI. 18: dicshimnusz Seddonról, a radikálisról, demokratáról, az imperialistáról!! (idézet, 311. old.)

NB szociális politika + imperializmus!

NB

A kedvezményes vámok eszméjének és gyakorlatának fejlődése...

Az ő „szocializmusuk“: „Az új-zélandiak a cinizmusig gyakorlatiasak és opportunisták“ (67. old.) — — — és a munkások ugyanúgy (67. old.), velejükig „konzervatívak“, van mit „konzerválniuk“ (ibidem). *(41*

NB

(Seddon — „a liberális párt munkásfrakciójának“ képviselője. (68. old.))

Munkavédelmi törvény — gyárfelügyelet — ez az otthonmunkára is kiterjed — 48 órás munkahét (1901. évi törvény) a férfiak számára, 45 órás a nők számára — bérminimum etc. Döntőbírósági kényszer etc.

Mindennek a „kulcsa“ a protekcionizmus (140. old.) és az ipar *virágzása*... ((Szabad kereskedelem esetén nem tarthatná magát))... Öregségi nyugdíj (65 éves kortól)...

NB: az imperialista burzsoázia megveszteget a munkásokat szociális reformokkal

Kis földtulajdon létrehozása; a nagybirtokok (amelyeket a maoriktól és másoktól a legaljasabb módszerekkel összelopkodtak stb.) megváltása (kiárusítás a kisbirtokosoknak) — ez „*demokrácia*, nem pedig *szocializmus*“. (175. old.) ((Helyes!))

„A nagyüzemi mezőgazdaság kisüzemivé való átalakítása! A francia forradalom is ezt tette" (175. old.)...

HOETZSCH: RUSSISCH-TURKESTAN

42) *Otto Hoetzsch:* Russisch-Turkestan und die Tendenzen der heutigen russischen Kolonialpolitik... („Schmoller's Jahrbuch", **37.** évf. **1913.** *2. füz.)*

NB ((A szerző tud oroszul, maga is járt Turkesztánban és alaposan tanulmányozta az irodalmat.))

NB *Oroszország* körülbelül 11 millió pud gyapotot használ fel (100 millió rubel) Turkesztánból (+ Hiva + Buhara), s körülbelül 11—12 milliót Amerikából.

Turkesztán = 1,5 millió négyzetverszt (1 négyzetverszt = 1,13 km²)	
Hiva	0,05
Buhara	0,2

Σ = 1,75 (csaknem négyszer akkora terület, mint Németország). Népesség [Turkesztáné] = 5,3 millió (1897) és 6,7 millió (1910).

Népesség — „indo-iráni" keverék, túlnyomórészt „törökmongol".

Mindenütt nagy orosz bankok fiókjai...

...„élénk gyarmatgazdasági élet folyik és mind jobban fellendül"... (388. old.)...

Itt az iszlám uralkodik. *Teljes* vallásszabadság. *Pániszlámizmus:*

NB *pániszlámizmus Oroszországban*

...„Északi tatár muzulmánok, volgavidékiek (nogajok) és nyugat-szibériaiak, pániszlámista agitációt visznek be a muzulmán szártok és kirgizek ilyen tekintetben nyugodt körébe. Hiszen ezek az intelligens tatárok irodalmi és politikai tekintetben ma az iszlám elitjéhez tartoznak, a legenergikusabb és legbefolyásosabb köve-

tőihez. S az iszlám nagyfokú belső és külső megerősödése, kulturális felemelkedése elsősorban az ő javukra írandó. *1880-ban* Oroszországban 11 millió muzulmán élt, egész nyomtatott irodalmuk 7—8 könyvből állott; volt egy nyomdájuk, négy vezérük és 12 főiskolai végzettséggel bíró emberük, köztük 1, aki Nyugat-Európában tanult. *1910-ben* viszont már 20 millióan voltak; 1 000-nél több nyomtatott könyvük volt, 14 nyomdájuk és 16 időszakos kiadványuk, 200 olyan emberük, aki Oroszországban szerzett felsőfokú képesítést, és 20, aki Nyugat-Európában tanult, mintegy 100 írójuk, 6 főiskolájuk és 5 000 alsóbbfokú iskolájuk, 37 jótékonysági intézményük, 3 kisebb bankjuk és 3 falusi bankjuk.[1]) Éppen ezt a nagy »muzulmán« mozgalmat, amely olyan törzseket is magával ragadott, mint a votjákok, a cseremiszek, a csuvasok, tárgyalja az egyik munka[2]) ... különösen az iskolaüggyel és az oktatással való törődése kapcsán. Oroszország muzulmán lakossága az utóbbi 10 év alatt kulturális tekintetben erősen fejlődött: a kazanyi tatároknál 150 főre jut ma egy mecset és egy pap, ugyanezen a vidéken az oroszoknál és más nemzetiségűeknél csak

1880 és 1910

1880 és *1910:*
12—200 főiskolai végzettségű ember
1—14 nyomda
0—16 időszaki kiadvány
8—1000 könyv
NB

(43

[1]) *Osztroumov:* Мир ислама. Taskent *1912.*
Ugyanaz: Сарты. Taskent 1908.
Ugyanaz: Коран и прогресс. Taskent 1903.

NB

[2]) *Andrej püspök és N. V. Nyikolszkij:* Наиболее Важные статистические сведения об инородцах восточной России. Kazany, 1912.

!!! 1:100 1:2000

1500 lélekre jut egy lelkész; az előbbieknél *100* mindkét nembeli *lélekre* jut *egy iskola;* a pravoszlávoknál pedig *1500—3000* főre egy iskola. A könyv- és lapirodalom a muzulmán tatároknál viszonylag még sokkal magasabb fokon áll. Ha ez a kulturális fölény és elevenség a másnemzetiségűeknek — mind a keresztényeknek, mind a pogányoknak — a mohamedán tatárokhoz való könnyebb asszimilációját eredményezi, akkor az utóbbiakat most igen nyugtalanítja a kormánynak a duma által megerősített nacionalista iskolapolitikája" (oktatási nyelv!) „és hajlanak arra, hogy több nehézséget támasszanak és csatlakozzanak ahhoz a lázongó mozgolódáshoz, amely ma az egész mohamedán világot magával ragadja, s hogy *támaszt keressenek Kína és India mohamedánjainál.* A turkesztáni muzulmán lakossággal való kapcsolat itt önként adódik; valójában *északról* már át is terjed rá a *pániszlámista lázadó szellem.* Az orosz kormány fél is a tatár iszlámistáknak ettől a behatolásától és lehetőleg távol tartja őket Turkesztántól. Igaz, hogy Oroszország iskolapolitikája Turkesztánban egyáltalán nem nacionalista"... a vallás és anyanyelvű iskola szabadsága. A szártok szívesen tanulnak oroszul: „orosz nyelvű" iskolákat „szívesen látogatnak a bennszülöttek"... „A gazdasági élet hatására a gyakorlatias szárt egyre világosabban látja, milyen jelentősége van az orosz nyelvnek mint közös üzleti és állami nyelvnek."

NB:

közeledés a mohamedánokhoz India és Kína

„északról"... „lázadó szellem"

„Egészen fokozatosan“ „kulturális eloroszosodás“ megy végbe (406—409. old.)...

Az *öntözésről* többek között a 3. füzet 362. oldalán: a Káspi-tengeren túli területen + Szir-Darja vidéke + Szamarkand + Fergana — $2\,^1/_4$ millió gyeszjatyina öntözött föld, ebből 1,0 millión búzát, 0,379 millión gyapotot termesztenek.

Ergo, mint mondja (363. old.), 159 millió gyeszjatyinából $156\,^3/_4$ aszályos és terméketlen; csak $2\,^1/_4$ van mesterséges öntözés alatt.

Irodalom:

NB: Graf York von Wartenburg: Das Vordringen der russischen Macht in Asien. Berlin 1900.
Vámbéry: Russlands Machtstellung in Asien. Lipcse 1871.
Curzon: Russia in Central Asia. London 1889.
Abaza: Завоевание Туркестана. Szentpétervár 1902.

A SZOCIALIZMUS KÍNÁBAN

„Die Neue Zeit“, 1913—14. XXXII. 1. 711—712. old.

A. Jax (Sanghaj) a „Socialist Review“-ban (1913. 1. (44 sz.) megjelent cikkének ismertetése.

A cikk címe: *Die Reaktion in China.*

Szocializmus Kínában

A szerző fordításban közli a kínai szocialista pártok és szervezetek szabályzatait. Szembeszökő ezek „határozatlansága“, a sok „jámbor óhaj“. A kínai nyelvben a szocializmus és a társadalom egy szó (si kuj). Sok szocialistát kivégeztek. Egy *Ven* nevű munkás (Sanghajból) (kivégezték) megalapította a **„Kínai Köztársaság** Munkás**pártját“**. Ez a párt 1913 elején sikerrel megrendezte a sanghaji ezüstművesek háromnapos sztrájkját. Programja rendkívül homályos.

Volt egy „Kínai Szocialista Párt“ — és egy „tiszta“ (sic!) „szocialista párt“ is. A vezetők zömét kivégezték. A pártokat Jüan Si-kaj szétrombolta.

NAHAS: SITUATION ÉCONOMIQUE ET SOCIALE DU FELLAH ÉGYPTIEN

Joseph **F. Nahas:** *Situation économique et sociale du fellah égyptien.*

(Disszertáció.) Párizs 1901.

Egyiptomi *fellahok*

Iskolás munka. Nem más mint *irodalom* idézgetése.

Leírja (igen röviden) a fellahok szörnyű nyomorát: vályogkunyhókban laknak, bútorzat nélkül, a *jószággal együtt*, látástól vakulásig dolgoznak. Elnyomottság, tudatlanság — akárcsak Oroszországban.

Álláspontja rendkívül jellemző: *liberális-narodnyik*, akárcsak az 1880—1900-as évek Oroszországában!!

38. old., jegyzet. Anglia megfojtja az ipart!!!

„DIE NEUE ZEIT“, XXX. 1.

KAUTSKY: DIE AKTION DER MASSE

„Die Neue Zeit“, XXX. 1. (1912.)

NB: 45. old. (Karl Kautsky) Tömegek = 30 millió. $^1/_{10}$ szervezett. *N B.*

LINK: SIND SPARKASSEN WOHLFAHRTSEINRICHTUNGEN?

60. old. Takarékpénztárak: a betétkönyvek $^1/_4$-e = az egész betétösszeg 87%-a. (Poroszország 1909.) (Betétek > 600 márka.)

SZÁMÍTÁSOK AZ EGYES ÁLLAMOK NÉPESSÉGÉRE VONATKOZÓAN

	Államok száma	Népesség millióban (kb.)	ebből függő	ebből gyarmat: számuk	(népességük) millió
(α) Nyugat-Európa	15	220	(10—15)	2 —	0,2
Amerika	23	145	(nincs?)	7 —	13,5 (?)
Σ	38	365	(10—15)	9.....	14 (?)
(β) Kelet-Európa és Ázsia *reá* eső része	12	215	(90—100?)	5.....	25 (?)
(γ) Ázsia, Afrika és Ausztrália többi része	64 (?)	870	félig függő kb. 300?	60.....	480 (?)
Σ	114 (?)	1 450	100—115	74.....	519

	km² millió	népesség millió
Japán	0,4 ...	46,5
Kína	3,9 ...	319,5
	+7,3 ...	10,6
Afganisztán	0,6 ...	4,5
Perzsia.....	1,6 ...	9,0
(4)		390,1 +480
		870

0,2	
7,9	
0,04	
0,4	gyarmat
0,14	—498,5
2,6	17,3
17 3	481,2

	népesség millió	függők	gyarmatok
α)	400	<5%	<5%
β)	250	40—50%	10%
γ)	900		>50%
	1 550		

körülbelül 400 millió
? 60—100 (?)

	összesen	népesség millióban, ebből függő	gyarmat	
α	400 ...	20 +	20 — 40	10%
β	250 ...	100 +	25 = 125	50%
γ	900 ...	— +	500 = 500	60%
	1 550	120 +	545 = 665	

	km²	népesség (millió)		ebből függő	ebből gyarmat	népesség millió
Oroszország	5,3	106,2		kb. 60		
+						
Hiva	0,06	0,5				
Buhara	0,2	1,5				
+ Kaukázus	0,5	9,2	24,6		(5)	
Közép-Ázsia	3,5	7,7				
Szibéria	12,5	5,7				
Oroszország	22,1	130,8		(60?)	(5)	— 24,6
Ausztria—						
Magyarország ..	0,6	45,3		(kb. 25)	—	—
Szerbia	0,05...	2,5		?	—	—
Románia	0,1 ...	5,9		?	—	—
Bulgária	0,1 ...	3,7		?	—	—
Görögország	0,06...	2,4		?	—	—
Törökország	0,1 ...	5,9				
+				(?)		
Ázsia	1,8 ...	17,2				
	1,9	23,1		(10?)		

Arábia nélkül? + 2,5 km², 1,9 millió lakos

	213,7	(90—100)	(5)	25(?)

	Államok száma		
	önálló	függő	
α 38	29	+ 7	7
β 12	7	+ 5	+5
γ 64	2—4	—60—62	12

Nyugat-Európa és Amerika:

Kelet-Európa:

Ausztria—Magyarország

Oroszország, Balkán-országok és Törökország (Ázsia egy része tehát bennefoglaltatik):

Ázsia, Afrika és Ausztrália többi része:

„ξ"

FÜZET

Tartalom

ξ

A háború és az imperializmus

Bernhardi [5—10]
Ruedorffer [11—19]
Mackay: Kína [20—22]
Lucas [22—23]
Belger [24—26]
Rohrbach [27]
Sartorius v. Waltershausen [28—30]
Cromer [33]
Ruedorffer NB 16. old.
Belger NB *2 6.* old.

Anglia (1897—1911) —	998,5	millió font sterling
	19,97	milliárd márka
Németország	5 490	millió márka
	5,5	milliárd márka

KIVONATOK LAPOKBÓL

„L'Écho de Paris", 1914. X. 13. *(1*

„Le Billet de Junius" = Junius cikke Jouhaux-nak Legiennel folytatott megbeszéléséről.

...„Milyen tanulságos — ha ugyan a szindikalisták óhajtanak tanulságot levonni — Jouhaux úrnak, a CGT

titkárának Legien úrral, a német szocialista képviselővel ez év június 24-én, mégpedig Brüsszelben folytatott megbeszélése! — A dátum és a hely jelképes. »Mit szándékszik ön tenni a háború elkerülésére?« — kérdi Jouhaux úr. »El vannak szánva egy akcióra? Mi, a magunk részéről, készek vagyunk válaszolni felhívásukra.« És Jouhaux hozzáfűzi: »S bár ezeket a kérdéseket többször is megismételtem, Legien ... nem adott semmiféle választ. Azzal a meggyőződéssel hagytuk el Brüsszelt, hogy már nem bízhatunk a német szervezetek jóakaratában.« S milyen következtetést von majd le kudarcából? Tovább idézem szövegét: »Összeállítunk egy vádiratot, amely mindenkinek az emlékezetébe idézi, hogy a nemzetközi kapcsolatok megszilárdításának és tartóssá tételének egyetlen eszköze az, hogy mindenütt azonos akciókkal küzdünk a békéért, a háború ellen.« Az események éppen most bizonyították be neki, hogy ez a közös munka lehetetlen. Ő ezeket az eseményeket véletleneknek tartja és továbbra is olyan utópiát táplál, amelynek eltévelyedésétől megborzad az ember, ha elgondolkodik rajta. Mi történt volna, ha Legien úr kevésbé becsületes ember és naiv partnerének olyan segítséget ígér, amelyet azután nem adtak volna meg?" De, úgymond, nem érdemes olyan katasztrófákon töprengenünk, amelyek nem következtek be. S ezek után a szerző kioktatja Jouhaux urat:

„A Jouhaux úrhoz hasonló elmék bevallják, s itt nem is fognak mellé, hogy vannak osztályérdekek, vagy inkább szakmai érdekek... De szem elől tévesztik, hogy egy bizonyos dolog, egy szakma csakis egy ország határain belül létezhet. Mielőtt még valamelyik osztályhoz tartoznának, a munkások és a parasztok, s ugyanúgy a burzsoák is, egy bizonyos nemzetnek a részét alkotják... Ha tehát a dolgozó ember valamely országhoz tartozik, mielőtt még valamelyik osztályhoz tartozna, akkor az ország érdekei fölötte állnak az osztály érdekeinek. A nemzetközi szindikalizmus egész tévedése éppen abból fakad, hogy félreismeri ezt a dolgok természetében rejlő alárendeltséget. Itt nem arról van szó, hogy lebecsüljük az osztályérdekeket. Arról van csak szó, hogy meg kell határoznunk azok helyét... az internacionalizmus hamis eszméi egy

pillanatig sem tarthatták magukat a nyilvánvaló nemzeti szükségletekkel szemben... Csak azt szeretnénk, ha ők“ (a szindikalisták) „megszívlelnék e háború tanulságait és amikor osztályérdekeikre gondolnak, a nemzeti érdekekkel összefüggésben gondolnának ezekre. Ez esetben hamar megegyezésre jutunk.“ *Junius.* (A cikk vége.)

„*Volksrecht*“, 241. sz. 1914. X. 16. (2

W.: Die bisherigen Kosten der Kriegsführung.

A háború költségei:

A háború első két hónapjában
valamennyi hadviselő állam — *6 250* millió frank
Németország — 1 800 millió márka = 2 250 millió frank

beleszámítva Ausztriát, amely pénzügyileg nagyon gyenge lábon áll

Anglia — — — — — — — — — — (ennek talán $^1/_3$-a esik magára Angliára)	2 150		
	4 400	millió	frank
Franciaország	1 040	»	»
Oroszország 300 millió rubel =	750	»	»
Σ =	6 190	»	»
Oroszország —	750		
Franciaország	1 040		
	1 790		

6 250—4 400 = 1 850—1 040 = 810

„A háború következő nyolc hete kétszer annyiba kerül majd“...

Leroy-Beaulieu — lásd „*L'Humanité*“ — úgy számol, hogy az 5 nagy állam mindegyikénél 1—1 milliárd havonta, 7 hónap alatt: 5×7 = 35+15 kis és semleges állam. Σ = 50 milliárd.

Keresztény papok a háborúról:

Babut lelkész (francia) egy *nyilatkozattervezetet* javasolt (s ezt megküldte a német papoknak):

„Alulírottak, Németország, Anglia, Ausztria, Franciaország, Oroszország, Belgium és Szerbia keresztényei, aggodalommal telve és lesújtva az Európát pusztító és vérrel elárasztó konfliktus miatt, kijelentjük:

1) hogy szoros kötelékek fűznek bennünket hazánkhoz, tehát semmi olyat cselekedni vagy mondani nem óhajtunk, ami nem volna összeegyeztethető a bennünket éltető őszinte és lángoló hazafisággal,

2) de ugyanakkor nem felejthetjük el, s nem is tagadhatjuk, hogy Isten valamennyi nemzet Istene és valamennyi ember Atyja, hogy Jézus Krisztus valamennyiünk Megváltója; s hogy követőinek azt parancsolta, hogy testvéreknek tekintsék és testvérekként szeressék egymást, s hogy az evangéliumi hit számára, mint Szent Pál mondja, nincsen már sem zsidó, sem görög, sem barbár, sem szkita — tehát nincsen többé német és francia, osztrák és orosz, hanem Krisztus minden mindannyiukban.

3) Ezért kötelezzük magunkat arra, hogy Isten színe előtt és Isten segedelmével kiűzzünk szívünkből minden gyűlöletet azokkal szemben, akiket ma kötelesek vagyunk ellenségnek nevezni, és jót cselekszünk velük, ha erre alkalom kínálkozik; hogy minden befolyásunkat, amelyre szert tehetünk, arra használjuk fel, hogy a háborút a lehető legnagyobb humanitással folytassák, hogy a győztes, bárki legyen is az, ne éljen vissza erejével, hogy tiszteletben tartsák az egyéniséget és a gyengék jogait; kötelezzük magunkat arra, hogy továbbra is testvéri szeretettel szeretjük hittestvéreinket, bármilyen nemzetiségűek is, hogy imádkozunk majd Istenhez a háború áldozataiért minden különbségtétel nélkül, és arra kérjük, hogy a háború szörnyűségeit minél hamarább váltsa fel egy igazságos és végleges béke áldásaival, s hogy azoknak a szerencsétlen és szörnyű eseményeknek, amelyeknek tanúi vagyunk, olyan lefolyást engedjen, amely elhozza majd az ő országát."

(„*Journal de Genève*", 1914. X. 17.)

Ez a levél 1914. augusztus 4-én íródott. S *Babut* úr, Nîmes nagytiszteletű lelkipásztora, *Dryander* úrnak küldte meg, egy németnek, aki Berlinben udvari lelkész.

Ez a Dryander a maga és még két másik pap (Lahusen és Axenfeld) aláírásával 1914. IX. 15-i kelettel egy hosszú levélben válaszolt („*Journal de Genève*", 1914. X. 18.), ilyenképpen:

...„szívesen egyetértünk az 1. és 2. javaslattal. Ezek valamennyi keresztény közkincsét alkotják. A hazafiság és a kereszténység nem zárja ki, ellenkezőleg, kölcsönösen feltételezi egymást" — —

a többit pedig elvben elfogadjuk, de nem írhatjuk alá, mert nem akarunk, *még a legcsekélyebb mértékben sem*, okot szolgáltatni olyan gondolatokra, hogy Németország talán nem a humanitás elveinek betartásával folytatja a háborút etc. Mi, úgymond, háborút nem akartunk, mi békés nép vagyunk etc. etc. A támadó fél: az angolok és mások etc. etc. stb.

NB. „Volksrecht" (1914) 239. sz. („Zum ewigen Frieden") *(4*
és 242. sz. (Bernstein)
„Frankfurter Zeitung" (1914), 291. sz. (II. reggeli kiadás)
X. 20. (Scheidemann a háború mellett van).

BERNHARDI: DEUTSCHLAND UND DER NÄCHSTE KRIEG

Friedrich v. Bernhardi: Deutschland und der *(5*
nächste Krieg. Berlin 1913. (6. kiad.) (345 old.)

A 6. kiadás előszavának kelte: *1913 február.*

Tipikus katonai könyv, sajnálkozik a németek békeszerető szellemén etc. etc. A szerző gyakran idézi **kétkötetes** munkáját a modern háborúról.

A háború dicsőítése, szükségszerűségének hangoztatása („alkotó és tisztító erő": 9. old.)... [I. fejezet. „A háborúhoz való jog"; II. fejezet. „A háború szükségszerűsége".]

Azon siránkozik, hogy Németország a marokkói incidensben meghátrált Franciaország előtt. (17. és más old.)

„A keresztény erkölcs személyi és társadalmi erkölcs és lényegénél fogva sohasem lehet politikai." (24—25.old.)

Gyűlöli a *szociáldemokratákat:* ők „elvben a hazugság és a rágalom mellett vannak" a pártharcban. (32. old.) A „forradalom mellett" vannak (73. old.)... (idem 75. old.)

Hegel, Luther a háború mellett van etc.

...„Emellett a németekből teljesen hiányzik a forradalmi szellem, a szociáldemokrata uszítók minden üres szavalása ellenére. Egész természetük az egészséges törvényszerű fejlődés útjára viszi őket"... (80. old.)...

Németországnak nincsenek olyan biztosított gyarmatai (piacai), mint Angliának (89. old.)...

5. fejezet. „Világhatalom vagy pusztulás"...

Olaszország 1912-ben ismét csatlakozott a „hármas szövetséghez", *de aligha* lehet rá számítani háború esetén (96. old.)... (idem 180. old.)

6) Nekünk támogatnunk kell Ausztriát balkáni politikájában és igyekeznünk kell Tunéziát megkaparintani Olaszország számára. (97. old.)

Oroszországot szétzilálta a forradalom (100. old.) — „a hadsereg megbízhatatlan" (100. old.) etc., Oroszország nemigen óhajt majd támadó háborút folytatni Németország ellen (102. old.)...

Franciaország már nem veszélyezteti Angliát, minthogy Franciaországban rendkívül csekély a népszaporulat (107. old.), és Franciaország kielégítette terjeszkedési vágyait (107. old.) etc.

Ha Olaszország elpártol... „lehetőség nyílik arra, hogy Németország és Ausztria ellen igen jelentős erőfölényt alakítsanak ki" (114. old.)...

NB!! Fenyegetnek bennünket mind a szárazföldről, mind a tengerről (115. old.) — latens, de súlyos válságban élünk. (115. old.) Ezt szem előtt kell tartani, ezt „elkendőzik... a diplomáciai cselszövés csalárd játékával és valamennyi állam *hivatalos békeszeretetével*". (116. old.)

Franciaországgal minden áron le kell számolni. „Franciaországot olyan irgalmatlanul el kell tiporni, hogy soha többé utunkba ne állhasson.“ (118. old.)

Belgium ... semleges, de Franciaország és Anglia igyekszik majd ott egyesíteni erőit (123. old.) — „a tartós semlegesség fogalma különben is ellentmond az állam lényegének“ (123. old.)... „legmagasztosabb erkölcsi céljainak“... (123. old.)... ha-ha!!

...„Egy évbe telik, míg egy 30 centiméteres lövég elkészül“ (141. old.)... felkészülési idő

7. fejezet: „következő háborúnk jellege“. (7

Az egyes országok haderői... Számadatok... Franciaországnak „kitűnő néger csapatai“ (150. old.) lehetnek... ha-ha!!

Nekünk (Ausztriával együtt) kevesebb van (?), mint Franciaországnak + Oroszországnak, s a minőségre kell törekednünk (156. old.)...

A tengeri haderő (az 1912. évi „Nauticus“ szerint) — az angol hajóhad > kétszer erősebb a miénknél. (170. old.)

Oroszországot védik méretei (176. old.) — nála szó sem lehet a létért való küzdelemről ... a nép művelt rétegei a forradalom mellett vannak (ibidem), mint az orosz—francia háborúban (177. old.), „egységes nemzeti lendület“ (177. old.) nemigen lehetséges.

Svájc, Belgium, Hollandia (a két utóbbin a franciák és az angolok keresztül fognak vonulni)... „a semlegesség csak papíreröd“. (179. old.)

Anglia igyekszik megsemmisíteni hajóhadunkat (184. és köv. old. 8. fejezet: „A következő tengeri háború“)... Megbéníthatja tengerentúli kereskedelmünket (186. old.)... Megerősíti Harwichot (189. old.), kikötőt épít Rosythban és Scapa Flowban (191. old.) ... Nekünk a légierőre kell rámennünk (195. old.)... Minden erőnkből igyekeznünk kell a szárazföldről megsemmisíteni a francia hajóhadat (196. old.) — „késhegyre menő háború“ (196. old.) Franciaországgal... „Franciaország nagyhatalmi pozícióit örökre szét kell zúzni“. (196. old.)

8) Csak a szárazföldi győzelem ad nekünk esélyeket a tengeren (199. old.)... Oroszország + Franciaország = 180 millió lakos. Németország — 65 millió (201. old.)... Növelni kell a hadsereget... a katonákkal szemben most magasabbak a követelmények (205. old.), fontosabb a sorkatonaság... „Támadni" kell. (206. old.)

(„Törzscsapatok", nempedig „tartalék", 210. old.) A minőség fontosabb, mint a mennyiség (213. old.)... „zárt" sorokban nem lehet harcolni, az egyén jelentősége növekszik, a parancsnokok jelentősége csökken (214. old.)...

A nagytömegű csapatok szállításával (és élelmezésével) kapcsolatos előkészületek különös fontossága. (226. és köv. old.) Ennek részletes kifejtése katonai-technikai szemszögből...

A lovasság jelentősége — felderítés és „fedezés" (235. old.)...

Szükség van a szervezet „fürgeségére" (mozgékonyságára, rugalmasságára) (237. old.)...

Újra készülni, nem pedig a régit ismételgetni (247. és köv. old.)...

Szükség van a katonaság magasabb fokú fejlettségére — „népszerű tudományos előadások" (267. old.) — a katonai akadémiákon etc.

Nekünk (Németországnak) világpolitikát kell folytatnunk (268., 269. old.) — ehhez tengeri haderő kell (12. fej.: „A tengeri háború előkészítése")... — a tengeren nem folytathatunk támadást — a partok védelme etc.

A 24 cm-es ágyúkat „modern tengeri ütközethez teljesen alkalmatlanoknak kell nyilvánítani" (276. old.)...

...Az új tengerészeti törvény 72 új tengeralattjáró építését irányozza elő (277. old.)... a harmadik raj csak 1914-ben készül el (278. old.)...

Csingtaót jobban meg kell erődíteni (282. old.)...

Meglepetésszerű támadás:

Anglia 1807. IX. 2—5. Koppenhága ellen...

» 1882. VII. 11—12. Alexandria ellen (Egyiptom)

Olaszország Tripolisz és török hajók ellen...

NB ||| Hiba volt, hogy előbb nem „számoltunk le" Franciaországgal — ürügy akadt volna (287. old.):

„Szerintem a legsúlyosabb hiba, amelyet a német politika egyáltalán elkövethetett, az volt, hogy nem számolt le Franciaországgal olyan időkben, amikor a világhelyzet a mi szempontunkból egészen kedvező volt és biztos reményünk volt a sikerre. Ehhez ürügyben igazán nem lett volna hiány“ (287. old.)... (9

A népnevelésnek *vallásosabbnak* és *hazafiasabbnak* kell lenni, a szociáldemokraták ellen (hazaáruló nézeteik ellen: 291. old.)... (13. fej.)...

„Már ma is az a helyzet, hogy a németországi születésű katonai személyeknek csupán 6,14%-a való a nagyvárosokból, 7,37% — a középvárosokból, 22,34% — a kis- és mezővárosokból és 64,15% — faluról[1]), holott a lakosság teljesen más arányban oszlik meg város és falu között“ (292. old.)...

NB
a csapatok állománya
> falusi NB

1905: falu 42,5%
kisvárosok 25,5
középvárosok .. 12,9
nagyvárosok .. 19,1

...„A falusi lakosság a legszorosabban összefonódott a hadsereggel“ (292. old.)... a városi lakosság, annak nagy rétegei „valósággal ellenségesen viseltetnek a hadsereggel szemben“ (292. old.)...

A katonai nevelés jótékony hatása ((a hadsereg, mint mondja, nem hogy *elvonja* [*ent*ziehen] a lakosságot a hasznos munkától, hanem *neveli* [*er*ziehen] [ez a megállapítás *nincs meg* a 13. fejezetben]))... a gyári munka sok tekintetben káros... káros a rövid munkanap (294. old.)...

Oroszországban (Japánnal ellentétben) a művelt osztályok, a szerző szerint, a hazafiságot elavult fogalomnak tekintették etc. etc. — ebből ered a defetizmus (304. old.)...

---

[1]) Posadowsky gróf: Die Wohnungsfrage. München 1910.

A kormánynak a maga kezében kell tartania a népszerű sajtót (305. old.)...

ohó!!!! „Áldásnak tartanám, ha valamennyi újságot rá lehetne kényszeríteni arra, hogy a kormány bizonyos közleményeit közzé tegyék, s így az olvasók ne kapnának olyan egyoldalú tájékoztatásokat a közviszonyokról, amilyeneket a pártsajtó útján kapnak" (306. old.)...

10) A „háború pénzügyi és politikai előkészítése" (14. fejezet) során nem szabad „kispolgári szempontokat" követni (311. old.)... nem szabad engedni „a kor puhány filantrópiájának" (312. old.)...

Nemzeti vagyon márka egy főre	Kiadások a hadseregre és hajóhadra márka egy főre
Németországban 5—6 000	16
Franciaországban kb. ugyanannyi	20
Anglia 6—7 000	29

(315. old.)

Kivándorló	Munkásszövetségek munkanélküli tagjai
Németországból 20 000 (1908)	4,4%
Angliából 336 000 (1908)	10 %
Franciaországból	11,4%

(318. old.)

Németország gazdasági fejlődése gyorsabb (316—317. old.)...

!! A nép, amely évente mintegy 5 milliárdot költ dohányra és szeszesitalra, költhetne „néhány százmilliót" (320. old.) becsületének, önállóságának és jövőjének védelmére.

III. Napóleon 1870-ben számított egy Ausztriával való szövetségre (Albert főherceg párizsi és egy francia tábornok bécsi útja... *326.* old.), de elszámította magát...

Utószó (1913) — helyzetünk, úgymond, romlott. A balkáni háború, csapás Törökországra és a „hármas szövet-

ségre"... Az Angliával való békében nem lehet komolyan reménykedni... Anglia „közeledési kísérleteit" a jobb felkészülésre kell kihasználni (343. old.)...

((Maga a könyv 1911 őszén íródott: 338. old.))

Vége

RUEDORFFER: GRUNDZÜGE DER WELTPOLITIK IN DER GEGENWART

J. J. Ruedorffer: Grundzüge der Weltpolitik in der Gegenwart. Berlin 1914. (XIII + 252 old.) (11

(Az előszó kelte *1913 október.*)

Igényes könyvecske egy diplomata tollából, aki a német burzsoázia imperialista mesterkedéseit frázisokkal takargatja. A fő téma: a nemzeti és kozmopolita tendenciák harca.

A szociológiai és filozófiai igény = a legostobább újkantista[62] fecsegés a népről mint személyiségről, az erdővel való összehasonlítás (számtalanszor megismételve), fecsegés az istenségről és hasonló badarságok.

Valójában időszerű téma, de az Arisztotelész „entelekheiá"-jára vonatkozó kitételekbe van burkolva stb.

Angliának, mint mondja, afrikai terveinek véghezviteléhez (Fokföld—Kairó vasútvonal) „már csak meg kell oldania Németországgal és Belgiummal való vitás kérdéseit" (94. old.)...

...„Ily módon Portugália, s valamivel kisebb mértékben Spanyolország is az angol világbirodalomtól függő ország. Japán képtelen lerázni az angol pénzpiac béklyóit; Angliának nem kell Dél-Amerikában megvetnie a lábát, hiszen a londoni tőzsde finanszírozza és így uralma alatt tartja Dél-Amerika legjelentősebb, legnagyobb jövőjű államát, Argentínát... NB

Anglia világuralma... a tengeri uralmán kívül még két oszlopon nyugszik: a brit kultúrközösségen és a londoni tőzsdén" (95. old.)...

Németország, minthogy nincsen lehetősége a terjeszkedésre (Ázsia Oroszország számára, az északi Afrika
12) Franciaország és Olaszország számára) és mindkét oldalról el van zárva, minthogy elkésett (a gyarmatokat elfoglalták), nehéz helyzetbe került. ((7. §, 2. fej. 101. és köv. old.))

Marokkó kérdésében kénytelen volt engedni Franciaországnak. (105. old.)

„A német világpolitika sorsa a kontinensen dől el" (107. old.)... „Német világpolitika a tengeren való fölény nélkül még csak elképzelhető talán, de semmiképpen sem képzelhető el szárazföldi fölény nélkül" (ibidem).

(a győzelem az európai kontinensen — kulcskérdés Németország számára)

Marokkó... „visszavonulás" (108. old.): valamelyest vissza kellett vonulnunk...

„A német világpolitikának ez a fejezete mindennél világosabban szemlélteti a birodalom világpolitikai helyzetét, terjeszkedési lehetőségeinek korlátozott voltát, a világpolitikának a kontinentális politikával való szoros összefüggését, azoknak a tényezőknek a bonyolultságát, amelyekkel egy német világpolitikának számolnia kell" (109. old.)...

A német nacionalizmus, mondja, még fiatal... „a parvenü modora". (112. old.)

Amerikában csak most alakul ki a *nép*, a nemzet (főleg román és szláv kivándorlás).

„Pénzügyi tekintetben Argentína a londoni tőzsde által kormányzott gyarmatnak tekinthető" (133. old.)... A délamerikai államok „ma csak objektumai, nem pedig szubjektumai a világpolitikának, s még sokáig azok maradnak" (131. old.)...

13) „A mai japán szenved sikerei miatt" (137. old.) — nem tud boldogulni gyarmataival, nem erősödött meg etc.... (Japán híján van a vallási alapnak: 138. old.) ((micsoda idióta!))...

Kozmopolita tendenciák — fecsegés a katolicizmusról... a kulturális eszményről...

A „*tőke*" és hatalma...

„Aki ebből a szemszögből vizsgálatnak veti alá az európai nagyhatalmak gyarmati terjeszkedésének történetét az utóbbi évtizedekre vonatkozólag, könnyen megállapíthatja, hogy az utóbbi idők összes háborúit, amelyekben európai nagyhatalmak részt vettek, kétségtelenül a tőke érdekei készítették elő, ha ugyan nem közvetlenül ezek az érdekek robbantották ki őket" (157. old.)...* NB

„A civilizált világ anyagi érdekeinek összefonódása, egyetlen világgazdaságnak a kialakulása a modern politika egyik alapvető ténye" (159. old.)...

Harc a „részvénytöbbségért" (161. old.)...** „Az összes, közvetlen politikai jelentőségű gazdasági vállalkozások, például a vasutak, a csatornatársaságok stb., ma nemzeti jellegűek, ha tőkéjük eredetét vagy formáját tekintve nemzetköziek is" (161. old.)...

Nemzetközi jog és nemzetközi döntőbíróságok? „A döntőbíróságok eszköze általában véve csak az olyan nem kívánatos háborúk megelőzését célozza, amelyek előre nem látott incidensekből keletkezhetnek, s amelyek nem érintenek nemzeti létérdekeket; de még soha sehol nem fordult elő, hogy döntőbíróságok nemzeti létkérdéseket rendeztek volna vagy hogy döntőbíróságok útján sikerült volna elkerülni olyan háborúkat, amelyeket ki akartak robbantani" (167. old.)... (14

Nemzetközi szocializmus? (5. §. 3. fej., I. rész, 172. és köv. old.)

„Ha a nemzetközi szocializmusnak sikerül a munkást belsőleg teljesen kiragadni a nemzet kötelékeiből és pusztán az osztály tagjává tenni, akkor győzött; mert a puszta erőszak eszközei, amelyekkel a nemzeti állam ezek után még megpróbálhatja magához láncolni a munkást, egymagukban véve tartósan semmiképpen sem használhatók. De ha a nemzetközi szocializmusnak ez nem sikerül, s ha csak tudattalanul is maradnak olyan kötelékek, amelyek a munkást ehhez a nemzetnek nevezett organizmushoz NB

* Lásd *Lenin* Művei. 21. köt. 240. old. *Szerk.*
** Lásd ugyanott. — *Szerk.*

NB | fűzik, a nemzetközi szocializmus győzelme kérdéses lesz mindaddig, míg ezek a kötelékek megvannak, s vereséggé változik, ha kitűnik, hogy ezek a kötelékek végső soron erősebbek" (173—174. old.)...*

„Elnyomorodás", mind mondja, nincsen, s az osztályellentétek nem éleződnek ki. (174. old.) A kiélezett nemzeti harc és a nacionalizmus vonzza a munkásokat (175. old.)... „Nyugodtan elmondhatjuk tehát, hogy a szocialista mozgalom azóta" (az utóbbi időben) „óriási mértékben fellendült ugyan, hogy valamennyi országban hallatlanul megnövekedett a szocialista pártok hatalma és befolyása, de a mozgalom nemzetközi mozzanata ez alatt az idő alatt nemcsak hogy ezzel együtt nem növekedett, hanem még veszített is jelentőségéből és ütőerejéből." (175. old.)

15)

NB

Az utóbbi évek választási harca arra kényszeríti a német szociáldemokratákat, hogy internacionalizmusukat „takargassák vagy tompítsák" (176. old.)...

„Felháborodva visszautasította" (a német szociáldemokrácia) „ellenfeleinek azt az állítását, hogy a szociáldemokrácia háború esetén a befolyása alatt álló munkástömegeket rávenné arra, hogy fegyvereiket saját parancsnokaik ellen fordítsák és hogy a francia szocialistákkal együtt ily módon próbálják megakadályozni a háborút; sőt sértésnek veszi, amikor a szemére vetik, hogy nem eléggé hazafias...

Ez a kérdés (a „nemzeti" tendencia kérdése) az egész vita középpontjában áll, a szocializmus *tengelyévé* válik." (176. old.)**

NB | ...„Csak az a kérdés, mi az aktuális jelentősége ezeknek a manifesztációknak" (a munkások és a szocialista pártok manifesztációinak az internacionalizmus mellett etc.) „a politikai események és a népek és vezetőik politikai döntései szempontjából. Mindazokban az országokban, amelyekben erős a nemzeti érzés,

* Lásd *Lenin* Művei. 21. köt. 240. old. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott. – *Szerk.*

jelentőségük nagyon csekély. Általában elmondhatjuk, hogy a kormányoknak mindazokban a kérdésekben, amelyekben a nemzet nemzeti érzéséhez apellálhatnak, egyáltalán nem kell figyelembe venniük szocialista pártjaik internacionalizmusát, hogy a szocializmus háborúellenessége miatt eddig egyetlen nemzeti háború sem maradt el és a jövőben sem marad el emiatt. A kormányokat a szocializmus békeelméleteinek figyelembevétele esetleg arra készteti, hogy gondosan ügyeljenek vállalkozásaiknak nemzeti érzelmekkel való takargatására, de ez mit sem változtat a dolog lényegén, s éppen csak a modern politika által alkalmazott politikai formákat és technikát módosítja némiképpen." (177—178. old.)* *(16*

! NB !

!!

„könnyű a becsapás"!!

Vö. *103.* old.: „A szociáldemokrácia is kénytelen parlamenti magatartásában és a nép körében folytatott agitációjában évről évre nagyobb mértékben figyelembe venni a nemzeti érveket." (idem, 110. old.)

Anglia gyarmatai kedvezményes vámokat vezetnek be az anyaország számára (206. old.) — Kanada, Ausztrália, Dél-Afrika = „gyakorlatilag vámemelés a nem angol termelő országokkal szemben" (206. old.)

NB

„Mintha előrevetné árnyékát egy francia—olasz ellentét a hegemónia" (a Földközi-tengeren és Afrikában való hegemónia) „körül" (211. old.)... *(17*

...„Amíg Oroszországnak nem kerül nagy fáradságába, hogy Mongóliában és Perzsiában terjeszkedjen, addig terjeszkedési vágya nem fog Ausztria—Magyarország, a Balkán és Konstantinápoly ellen irányulni" (211. old.)...

Oroszországot földrajzi helyzete védi „a nemzeti pusztulás ellen" (216. old.) — „vereség esetén legfeljebb a forradalom győzelmétől és fejlődésének lelassulásától (?) kell tartania" (216. old.)...

NB

Háborúkat ma általában csak „szükség" esetén szabad folytatni (218. old.), de mit jelent ez?

* Lásd ugyanott, 240. old. — *Szerk.*

NB védelem vagy támadás?

„Szavakban általában rendkívül könnyű különbséget tenni védelem és támadás között, de a gyakorlatban rendkívül nehéz minden kételyt kizáróan megállapítani, ki az, aki támad, s ki, aki védekezik." (218. old.)

„Nem igaz, hogy a nagyhatalmak fegyverkeznek ugyan, de fegyvereiket nem használják." (219. old.) — Ezeket a fegyverkezéseket „bekalkulálják", diplomáciai tárgyalásoknál figyelembe veszik, a „nyomás eszközeiként" alkalmazzák etc. etc.

18) NB NB „Az európai szövetségek két nagy ellentét — a német—francia és az osztrák—orosz ellentét — köré kristályosodtak ki" (224. old.)...

„De politikai tekintetben magatartása" (Angliáé) „teljesen tervszerű, Dél-Amerikában, különösen Argentínában élvezett nagy befolyása a londoni tőzsde emissziós tevékenységén alapszik; ugyanez áll részben Portugália vazallusi függőségére és Anglia spanyolországi döntő befolyására" (235. old.)...

NB „A legtisztább formában a modern Franciaország juttatta kifejezésre a finánccimperializmust. Franciaország nem nagyobb vagyona, hanem nagyobb készpénzkészlete folytán vált a világ bankárává. Németország, Anglia, az Egyesült Államok ma hasonlíthatatlanul gazdagabbak; de e gazdag országok egyikének sincs annyi készpénze, annyi elhelyezést kereső tőkéje, mint Franciaországnak" (235—236. old.)...

Ennek, mondja, két oka van: Franciaországban nagyobb a „takarékosság" és a francia gazdasági életben kisebb a pénzszükséglet.

A szerző szerint indokolatlanul tettek szemrehányásokat a németeknek, hogy nem használták ki a marokkói konfliktust arra, hogy — megragadva az „alkalmat" — „Spanyolországot franciaellenes irányvonalon tartsák" (236. old.)...

NB „Ilyen alkalom soha nem is kínálkozott, hiszen Németország még csak nem is gondolhatott arra, hogy megbontsa a Spanyolországot Franciaországhoz fűző pénzügyi kötelékeket és magára vállalja

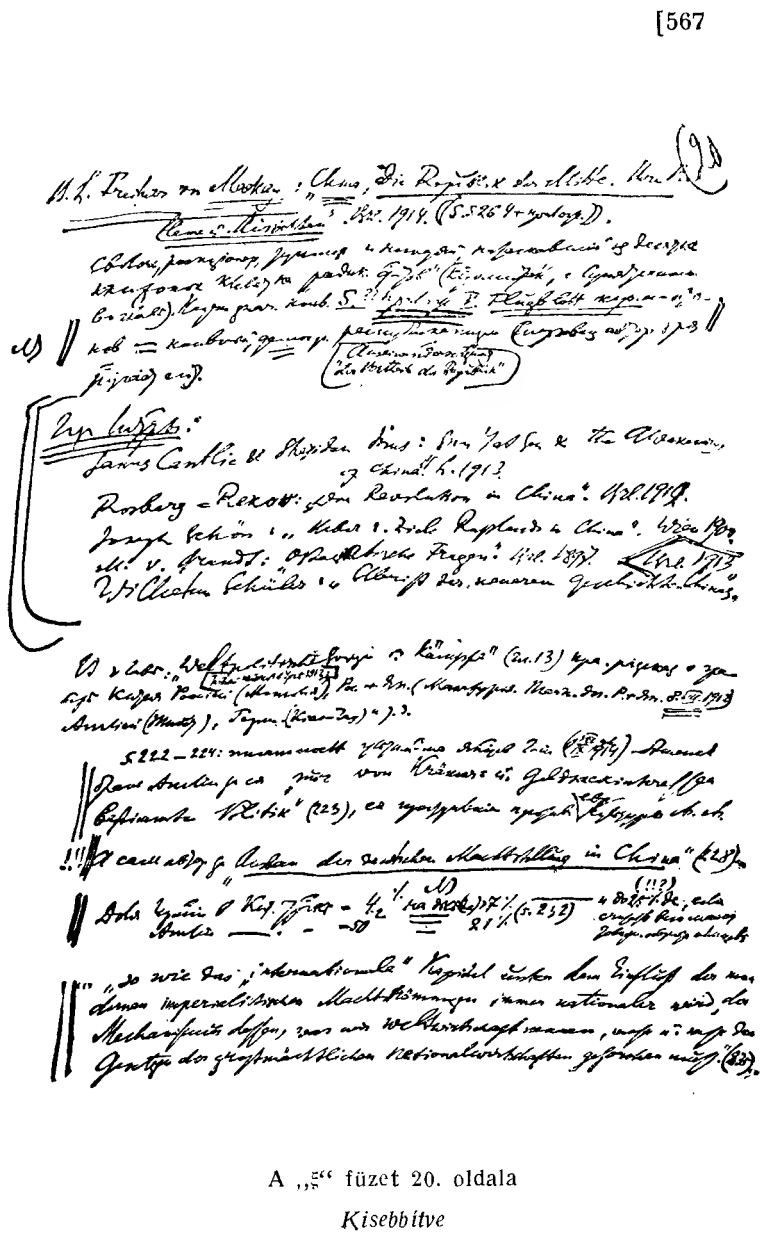

A „E“ füzet 20. oldala

Kisebbítve

ennek a pénzt igénylő országnak a finanszírozását. Ausztriának és Magyarországnak Franciaország mindig többé-kevésbé nyíltan a tudomására hozta, hogy a német birodalomhoz és a hármas szövetséghez fűződő barátságuk rovására irandó, ha a párizsi tőzsdén nehézségbe ütközik e két állam pénzszükségleteinek kielégítése" (236. old.)... NB (19

...„Ha a német birodalom egyelőre még csak kis mértékben alapozza világpolitikai befolyását kölcsönök vállalására, ennek elsősorban az az oka, hogy gazdagabb ugyan Franciaországnál, de tőkéje nem olyan likvid" (237. old.)... Németországban gyorsabb ütemű a gazdasági fejlődés, Németországnak magának is tőkére van szüksége...

...„Törökország a német bankokban gyakran lelt támaszra a francia kölcsönöknél kikötött politikai mellékfeltételek ellen; s ugyanez volt a helyzet Románia, Magyarország esetében és más esetekben is. Általában azt lehet mondani, hogy a Franciaország finánctmperializmusával szemben való védekezés a német politikát is ilyen utakra fogja vinni." (238. old.) NB

Vége

MACKAY: CHINA, DIE REPUBLIK DER MITTE. IHRE PROBLEME UND AUSSICHTEN

B. L. Freiherr v. **Mackay: China,** *die Republik der Mitte. Ihre Probleme und Aussichten.* Berlin 1914. ((264. old. + melléklet.)) (20

Gazember, reakciós, tökfilkó és semmirekellő, aki tucatnyi könyvből összehordott mindenféle rágalmakat a „radikális demokraták" (a Szun Jat-szen vezette „kuomintang") ellen. Tudományos jelentősége nulla. *Old.??* **V. Melléklet.** *A kuomintangisták röplapja* = naiv, *demokratikus* republikánizmus ((az az alávaló szerző alaptalanul szidalmazza)). [„A köztársaság előnyeinek kifejtése".] NB

Az irodalomból:

James Cantlie és Sheridan Jones: Sun Yat-sen and the Awakening of China. London 1913.
Vosberg-Rekow: Die Revolution in China. Berlin 1912.
Joseph Schön: Über die Ziele Russlands in China. Bécs 1900.
M. v. Brandt: Ostasiatische Fragen. Berlin 1897.
Wilhelm Schüler: Abriss der neueren Geschichte Chinas. Berlin 1913.

A „Világpolitikai aggodalmak és harcok" című fejezetben (13. fejezet) röviden elmondja, hogyan rabolta ki Kínát Oroszország (Mongólia) [urgai titkos jegyzőkönyv 1912-ben], Oroszország + Japán (Mandzsúria, Oroszország + Japán titkos szerződése 1912. VII. 8.), Anglia (Tibet), Németország (Kiaucsou) stb.

222—224. old.: Németországnak a japánokhoz intézett ultimátuma (1914. VIII. vagy IX.) után íródott — dühödten szidalmazza Angliát „kizárólag a szatócsok és a pénzeszsák érdekei által megszabott politikájáért" (223. old.), az európai kultúra ellen elkövetett bűneiért etc. etc. Maga a szerző pedig „*Németország kínai hatalmi pozícióinak kiszélesítése*" mellett van (228. old.)... !!!

Németország részesedése a kínai kereskedelemben = 4,2%, *valójában* (úgymond) (NB) > 7% — és szerinte eléri a 25%-ot is (!!?), ha számba vesszük a németek egész kereskedelmi forgalmát.

Anglia részesedése a kínai kereskedelemben = 50%, *valójában* — 21%. (232. old.)

NB ...„mint ahogy a »nemzetközi« tőke a modern imperialista hatalmi irányzatok hatására egyre nemzetibbé válik, úgy annak a mechanizmusa, amit világgazdaságnak nevezünk, is egyre jobban és jobban alá kell hogy vesse magát a nagyhatalmak nemzetgazdaságának". (235. old.)

21) ((a 14. fejezetben: „Németország küldetése"))

Mackay, 245. old.

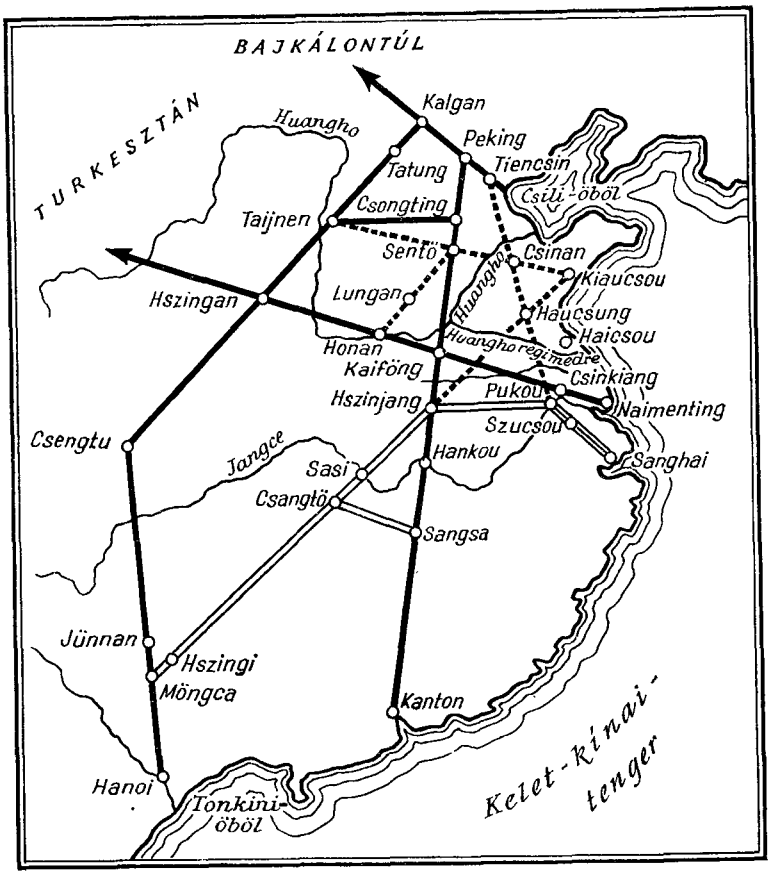

Kína meglevő és megtervezett vasútvonalai

francia—orosz—belga csoport

német csoport

angol csoport

((— nem tudni „kié“ a vasútvonal))

NB Anglia és az Egyesült Államok „csak a múlt évben 18 millió márkát költött új főiskolák alapítására Santungban, Hankouban és Hongkongban" (236. old.) — ehhez képest az az összeg, amelyet ez alatt az idő alatt Németország adott, „elenyészően csekélynek tűnik". S honnan van ez a pénz? Fő forrása: az angol és amerikai nagytőkések kínai kereskedelmi és ipari vállalatai!!

!! Angliának „tengeri vámszolgálatában" „sok száz" hivatalnoka van, aki tud kínaiul („trained officer" (képzett hivatalnok)) — úttörők (239. old.)...

Belgium és kereskedelmi érdekei Kínában (243. old.): „Société d'Etudes de Chemin de Fer en Chine" — koncessziói **2** kínai *vasútra*.

245. old. — 3 csoportnak a tervezett (és meglevő) kínai vasútvonalai

NB
1) német ——— (középső)
2) angol ——— (a legkisebb)
3) orosz—francia—belga (a legnagyobb)

Hennig („Bahnen des Weltverkehrs", Lipcse 1909) szerint máris megvannak a következő vonalak:

1) Peking — Tiencsin (és tovább Dairenig)
2) Kiaucsou — Csinan
3) Peking — *Hankou*
4) Sanghaj — Pukou

...„A Jangce folyó torkolata Nagy-Britannia kelet-ázsiai Satt al-Arabja, a Jangce menti érdekszférája pedig kelet-ázsiai Dél-Perzsiája" (246—247. old.)...

NB A Tiencsin—Pukou vasútvonalat az angolok és a németek *közösen* építik. (247. old.)

NB Az angoloknak Kínában *1900* km-re vannak vasúti koncesszióik (247. old.)...

Németországnak Kínában *700* km-re vannak vasúti koncessziói (248. old.)...

A kínai öntöző és lecsapoló munkálatok nagy feladatai — a német technika ebben a tekintetben a legelső helyen áll (254—255. és köv. old.)...

A kínaiaknak, mondja, nem „az Újvilág radikális demokratizmusával" kell rokonszenvezniük, nem az angolszász konstitucionalizmussal és „megfakult királyi hatalmával", hanem a monarchikus Németországgal. (257. old.) (22 !!

S hosszasan, unalmasan, ostobán fejtegeti a német kultúra gyönyörűségeit... !!!

Vége

LUCAS: GREATER ROME AND GREATER BRITAIN*

Sir **C. P. Lucas:** Greater Rome and Greater Britain. *Oxford 1912.* (184. old.)

(Keveset mondó, nagyobbára jogi-tárcaszerű, igényes, nagyképű összehasonlítása Rómának és Nagy-Britanniának. Ami megjegyzendő, csupán egy s más az imperializmus jellemzéséhez:)

65 — Algéria egyes részeit Róma korában jobban művelték meg (öntözés), mint ma *(Arnold:* Roman Provincial Administration).

66 — Artézi kutak (Anglia munkája) Ausztráliában (mélység 5000 láb)...

68 — A malária elleni harc a gyarmatokon (angol orvosok)... (Ronald Ross) (Lord Lister)

(idem 70—71. old.)

76—77: A rómaiaknál a háború előbbrevaló volt a kereskedelemnél. Az angoloknál *vice versa* (a gyarmatokon) (béke, kereskedelem etc.)

80: De a XVIII. században, mint mondja, háborúk is voltak (Kanada, Ausztrália)

86... Kiváltságos társaságok, régiek

East India Co. 1858-ig
Hudson Bay Co. 1869-ig

Újak: Royal Niger Co.
South Africa Co. (1880—1890)

* Lásd *Lenin* Művei. 21. köt. 240. old. és 22. köt. 269. old. — *Szerk.*

91: A rabszolgaság nálunk (Nyugat-India) kivétel volt [Közönséges nacionalista hencegő...]
94: A rómaiak nem törődtek a fajjal, nem zárták ki a négereket.
23) 96—97: A „színesek" jogfosztottsága a mai Brit Birodalomban: Indiában nincsen választójoguk — nem lehetnek hivatalnokok etc. etc.
98: „A Brit Birodalom önkormányzattal rendelkező tartományaiban a színes bennszülöttek, noha brit állampolgárok, ma többnyire meg vannak fosztva a választójogtól, mint például Ausztráliában, Dél-Afrika egyes részein vagy Brit Columbiában"...
99: a négerbevándorlás korlátozása stb.
103: „A mi birodalmunkban, ahol fehér munkások színesek mellett dolgoznak, mint például Dél-Afrikában, őszintén megvallva, nem dolgoznak egyforma fokon, s inkább a színesek felügyelői, semmint munkatársai." NB
107 — Ausztrálázsiában a fehér munkások ellenséges szemmel nézik a négereket és a sárgákat — mint a bérek leszorítóit...
142: A Brit Birodalom két része
1) az uralom szférája (uralom az „alacsonyabb rendű" fajok fölött)
((India, Egyiptom etc.))
2) a settlement szférája (brit telepesek a gyarmatokon: Ausztrália, Amerika etc.)
175 — A szabadkereskedelem és a protekcionizmus kérdésében a szerző a „birodalmi preferencia" mellett (175. old.), a „bölcs opportunizmus" mellett (176. old.) van.
„A birodalmi preferencia az elérendő cél. Ezt lépésről lépésre haladva lehet csak elérni." (176. old.)
176—177... „Ezeknek a Britanniától függő országoknak a létezése lehet, s valószínűleg lesz is, az önkormányzattal rendelkező dominiumok számára a legfőbb indíték arra, hogy a Brit Birodalom keretei között maradjanak" — hiszen minden érett nemzeti államnak (Spanyolország, Portugália, Franciaország, Németország stb.) szüksége van gyarmatokra, márpedig

azok már mind foglaltak és legnagyobbrészt Nagy-Britannia kezén vannak ((mint mondja, nekik (Ausztráliának etc.) is hasznuk van abból, hogy mi kiraboljuk Indiát, Egyiptomot stb.))

Az irodalomból: Bampfylde *Fuller:* Studies of Indian Life and Sentiment. 1910.
Cromer: Ancient and Modern Imperialism.

BELGER: DIE SOZIALDEMOKRATIE NACH DEM KRIEGE*

Erwin Belger (a szociáldemokrácia elleni harc birodalmi (24 szövetségének egykori főtitkára): *Die Sozialdemokratie nach dem Kriege.* (60 pfennig.) Berlin 1915. (Berlin SW 11. Concordia Deutsche Verlags-Anstalt.) (45 old.)

3 — dicséri „a kifogástalan, tisztességes magatartásukat" (a szociáldemokratákét)...

6 — „Rosa Luxemburg" — ellene több ízben dühödt kirohanások; a „revolverező pártsajtó" ellen (6. old.) stb.

9 — a Reichstag augusztus 4-i és 5-i ülése... „nagy örömünkre szolgált"... „a kép világos foltja a szociáldemokrata »Igen!« volt" (10. old.)...

...„Ennélfogva bátran odaállhat" (a szociáldemokrácia) „egy nemzetközi pártkongresszus bírósága elé is" (13. old.)...

...Birodalmi szövetségünknek meg van ásva a sírja (16. old.)...

...„Elképzelhető-e derekabb német a mannheimi hősnél, dr. Franknál, a német szociáldemokrácia e kedvencénél?" (21. old.)...

(augusztus 4-én) „a világ példátlanul álló történelmi fordulatot ért meg" (21. old.)...

...„Nemigen képzelhető el, hogy bárki is német *hazafiból* hirtelen ismét megátalkodott *internacionalistává* válik.

---

* Lásd *Lenin* Művei. 21. köt. 240. old. — *Szerk.*

Ez a háború oly mélyen belevési majd mindenkinek a szívébe a »*nemzeti*« és a »*német*« fogalmát, hogy ezt senki sem törölheti már ki onnan" (26. old.)...

25) ...„Aki régebben, tizenöt évvel ezelőtt, nyilvános gyűléseken szociáldemokrata szónokokat hallgatott, az gyakran elcsodálkozott azon, hogy ezeknek az ocsmány, gyűlölködő, nyomasztó szitkait gondolkodó emberek hogyan vehették egyáltalán komolyan és hogyan fogadhatták őket olyan viharos tapssal. De aki az utóbbi 10 évben gyakrabban látogatott szociáldemokrata gyűléseket, egyre növekvő csodálattal láthatta, miként emelkedett mind a szónokok, mind a tömeg színvonala" (32. old.)...

Az osztálygyűlölet — ez a baj. (33. és köv. old.)

„Hol vannak már az osztálykülönbségek? Ma már nincsenek *semmiféle* pártok, s még kevésbé vannak osztályok. A tiszt" ... a lakatos stb. (36. old.)...

A császár fiát és a bajor szociáldemokrata ifjúsági egyesületek vezérét, Michael Schwarzot, egyformán „vaskeresztet" tüntették ki (36. old.)... „Vajon ez a férfiú, akit a hazaszeretet szólított a csatamezőre... eltűrheti-e valaha is ismét, hogy fiatal hívei gyűlöletet tápláljanak 1914-beli harcostársainak fiaival szemben? Ezt nem teheti, hacsak nem akar leköpni minden jóérzést"... (36. old.)...

...„Egy megváltozott taktika további következményei"... Az „ellenzékiség minden áron" „veszélyes fegyver volt" stb.

„Vajon fenntarthatók-e merev formájukban ezek az elvek? Aki becsületes akar lenni önmagához és másokhoz, annak erre »*nem*«-et kell mondania" (38. old.)...

26) „A szociáldemokráciának mint pártnak" (41. old.) meg kell szabadulnia az „utópista eszméktől" (43. old.), az „erőszak" eszméjétől, egy ilyen „ostobaságtól" (41. old.)... „mint *tiszta*" (a szerző kiemelése) „munkáspártnak"... mint „*n e m z e t i*" pártnak.

...„A háború után nálunk, németeknél, még kevesebb tere marad az *utópikus internacionalista eszméknek*" (44. old.)...

...„A szociáldemokrácia internacionalista tendenciáját a *német* munkásoknak a szerzett tapasztalatok után, amint

erre már utaltunk, higgadt tárgyilagossággal egyszer s mindenkorra félre kell dobniuk“... (44. old.)

A vezetőség — a szociáldemokráciáé —, mondja, talán nem harcolt a franciáknak, a Nemzetközi Szocialista Iroda Végrehajtó Bizottságának a hazugsága ellen (45. old.) stb.

...„Ha majd egyszer hozzálátnak — s erre óhatatlanul sor kerül — az egész elavult Erfurti Program átdolgozásához, vonják hát le a következtetéseket, húzzák ki a programból mindenek előtt az internacionalista elveket“... (45. old.)

Tegyen a párt *„hűségnyilatkozatot a nemzetnek“* (45. old.)...

Most nem egy internacionalista, „forradalomra törekvő“ párt áll majd a munkások mögött... „hanem egy, a nemzeti gondolat erejét elismerő, tárgyilagos, békés megegyezésre kész, hívei érdekei mellett erélyesen síkraszálló **német munkáspárt!**“ (45. old.) (a szerzőnél vastag betűvel szedve).

((A brosúra befejező szavai.))

Vége

ROHRBACH: WARUM ES DER DEUTSCHE KRIEG IST!

„Der deutsche Krieg“. 1. füz. (50 pfennig.) (Berlin 1914.) (27

Paul Rohrbach: *Warum es der Deutsche Krieg ist!*

Hisztérikus soviniszta kirohanás egy „rothadt béke“ ellen... Csak mi küzdünk a szabad létért, Franciaország és Oroszország „elvakult nemzeti szenvedélyből“ harcol (24. old.), Anglia haszonlesésből („kalózháború“ — 24. old.)...

„Valójában, éppúgy mint Ausztria—Magyarországnak is, nem a háború és a béke között kellett választanunk, hanem a mai háború és az egy vagy két évvel később bekövetkező háború között: csak hogy ez a háború akkor hasonlíthatatlanul veszélyesebb lett volna ránk nézve“ (22. old.)...

...„Németország és Ausztria megtámadását a francia és az orosz hadvezetőség, feltehetően, 1916 elejére vagy első felére tervezte" (20. old.)...

WALTERSHAUSEN: DAS VOLKSWIRTSCHAFTLICHE SYSTEM DER KAPITALANLAGE IM AUSLANDE

28) *A. Sartorius Freiherr von Waltershausen: Das Volkswirtschaftliche System der Kapitalanlage im Auslande**. Berlin 1907. (442. old.)

(A munka négy kötetből áll:... legnagyobb részét csak átlapozni volt módom, és csupán a legfontosabbat ragadhattam ki.)

Argentína = „valójában kereskedelmi gyarmata Angliának" (45—46. old.), „amely ott több mint *5 0* millió font sterling tőkét fektetett be" (46. old.)...

$50 \times 25 = 1\,250$ millió frank $= 1\,^1/_4$ milliárd frank

Francia tőkék

Oroszországban	kb. 9—10 milliárd frank	(1906. évi becslés szerint)	(48. old.)
Belgiumban	» 0,6 »	»	
Angliában	» 0,9 »	»	
Svájcban	» 0,4 (és 1,0-*i g*)		
Németországban	» 0,2—0,3	(Leroy-Beaulieu. „L' Économiste Français". 1902. II. 449. és köv. old.)	
Spanyolországban	3 milliárd frank	(53. old.)...	
Tunéziában	512 millió frank ...	(50. old.)	

Francia tőke külföldön

	30 milliárd frank	(55. old.)	(L.-Beaulieu, ibidem)
	34 »	»	(L.-Beaulieu: 98. old.)
(*)	40 »	»	(1905: a szerző számítása, 98. old.)
	=		

* Lásd *Lenin* Művei. 21. köt. 240. old. és 22. köt. 273., 289. old. — *Szerk.*

Angol tőkék Amerikában (1857) — *80 millió* font sterling (62. old. — vö. Marx: Kapital, III. köt. 2. rész. 15. old., jegyzet)[63]

Német tőke külföldön [csak értékpapírok]

kb. 10 milliárd márka (1892) (101. old.) ...
kb. 16 » » (a szerző becslése, 102. old. *1906-ra*)
\+ 10 nem értékpapírban (104. old.)
(*) 26 milliárd márka

német tőke a *német* gyarmatokon (1904) = 370 millió márka (133. old.)

„Kiszámították, hogy Anglia ma az Egyesült Államokból nyereség és tőkekamat formájában körülbelül *1 milliárd márkát* kap.“ (68. old.)

(*) *Angol* tőke külföldön (*Speyer* becslése 1900-ra) = **2 500** millió font sterling (94. old.)

B. Harms (234. és köv. old.)		(*) Ergo (1905)	milliárd márka
70 — 65		Anglia	55
35 — 34		Franciaország	32
35 — 35		Németország	26
140	134		113

× 20 = 50 milliárd márka

\+ 50 millió évente
× 5 (1901—1905)
250 × 20 = 5 000
5 + 50 = 55
az én számításom

Külföldi tőke

Ausztria—Magyarországon (1903) = (107. old.)

9 809 *millió korona*

ebből	Németország	4 653
	Franciaország	3 270
	Hollandia	647
	Anglia	356
	Belgium	243
	Svájc	242
	más országok	398

(*Idem* B. Harms. „Probleme der Weltwirtschaft“, Jena 1912. 236. old.)

29) ***Román olaj*** (1905) (145—146. old.):

Tőke (magán)	millió frank
Németország	—92,1
Hollandia	— 8,0
Anglia	— 5,2
Franciaország	— 6,5
Belgium	— 4,0
Olaszország	— 7,5
Amerika	— 5,0

Gyarmati bankok (1905) (fiókok)

	fiókok	tőke *millió*
Anglia (151. old.)	2 136	35,5 £
	+ 175	17,2 »
Franciaország	136	328 frank
Hollandia	67	98,3 gulden
Németország (152. old.)	87	60 márka

Belga tőkék Oroszországban (1900) = 494 millió frank (182. old.)

Külföldi tőke az Egyesült Államokban (240. old.)

Kölcsönök Amerikának (1902):

3 milliárd dollár vállalatokban etc.

Anglia (242. old.)	— 4	*milliárd márka* (kb.)
Németország	2	» »
Franciaország	450	millió *frank*

...„A nagy pénzpiacok ma gyakran egyensúlyban tartják magukat, de kivételes körülmények között hol London, hol Párizs, hol New York kerül túlsúlyra“ (251. old.)...

Amerikai tőke Mexikóban (1902) — 500 millió dollár (243. old.)... *Kubában* — **159** millió dollár (244. old.)

1900 óta „kolosszális sikerei“ vannak Brazíliában (243. old)...

amerikai tőke külföldön összesen (245. old.)

		millió dollár
(1897)	— 600 —	800
(1902)	— 1 300 —	1 500

1870/71-ben Leroy-Beaulieu becslése szerint Franciaország vagyona (nemzeti) *140 milliárd* frank volt, évi megtakarítása 2 *milliárd* frank (348. old. „Az exporttőke és a háború“ című fejezet); külföldi tőke = 15 milliárd (ebből származó jövedelem = 600—700 millió).	**Államadósság** Oroszországban (1906) — 9 milliárd rubel vagy *20* » márka (292—293. old.) ebből 9—10 » márka Franciaországnak 2— 3 » márka Németországnak a többi Angliának, Hollandiának, *Ausztriának (!!)*

Negyedik könyv: „Exportkapitalismus und Gesellschaft“ (357—442. old.) — főleg a **„járadékos állam“** kérdésével foglalkozik (Hollandia példája); most, mint mondja, Anglia és Franciaország is ilyenné válik — „Németország világgazdasági feladatai“ (a 4. könyv III. fejezete):

Ebben a fejezetben a szerző teljesen kiforrott német imperialista hazafiként mutatkozik be. *Támogatja* a befolyás (és a profitok) békés felosztását Afrikában stb. (424—425. és más old.), de ***teljesen kész a háborúra*** (440. old. vége)... A fegyverkezés mellett van...

...„Kína, Marokkó, a Kongó-állam, a Török Birodalom, Oroszország ... még nyújt bizonyos perspektívákat tőkéseknek és vállalkozóknak“ (423. old.)...

...„Afrika — európai birtok“ (425. old.), ha Amerikát az Egyesült Államoknak kell átengedni (konzedieren). ‖ NB *(30*

...„Az európai tőkekivitelnek a Blanco-fok és a Tű-fok között van a legnagyobb jövője“ (425. old.)... ‖ NB

A szocialisták szerinte (idézi Marxot és Engelst) „utópiákat“ hajhásznak... Valójában a modern társadalmi rend nagyszerű távlatokat nyit a munkások előtt. A legtöbb gazdag ember munkások és kis-

emberek sorából emelkedett ki (vö., úgymond, *C. Schmidt-Weissenfels:* Geschichte des modernen Reichtums. Berlin 1893. — ez „tanulságos bizonyítékokat tartalmaz, például Borsig ács volt, Krupp — NB vasmunkás, Leitenberger egy kis üzem tulajdonosa, Lanna — hajógyári munkás... Siemens — bérlő... Dreyse — lakatos... Rothschild — kiskereskedő" stb.)...

Mi, németek, mondja, nem tudjuk még annyira értékelni gyarmatainkat és azok jelentőségét, mint az angolok (434. old.)...

A munkásoknak mint osztálynak gazdasági hasznuk származik a gyarmatokból és a világpolitikából... A szocializmus egyértelmű a pangással: „Ezt az őrültséget merészelik lelkiismeretlen demagógok egy politikailag éretlen munkásságnak az elégedettség evangéliumaként prédikálni" (437. old.)...

...„Szociáldemokráciánk hallani sem akar a nemzet általános jólétének szüntelen emeléséről... A kapitalista társadalom lerombolása céljából törekszik valamennyi ország proletárjainak egyesítésére. Ez az eszme, mint ismeretes, nem bizonyult agitatívnak, s nem is hozott semmiféle hasznos társadalmi eredményeket. Mire való hát a régi lakások lerombolásának követelése, amikor semmi lehetőség nincs egy közös új ház építésére? Erre a válasz: Nem egyéb ez, NB mint agitációs frázis, amelyet szembe akarnak állítani a nemzet éltető fogalmával" (438. old.)...

Dicséri az angol munkások „realizmusát" (438. és *439.* old.) (harc a bevándorlás ellen) és ugyanezt kívánja a németeknek is...

NB ugyanattól a szerzőtől: „Beiträge zur Beurteilung einer wirtschaftlichen Föderation von Mitteleuropa" a „Zeitschrift für Sozialwissenschaft"-ban, V. köt. 7—11. füz.

Vége

HENNIG: BAHNEN DES WELTVERKEHRS

Richard Hennig: Bahnen des Weltverkehrs. Lipcse 1909. ***(31*** (284. old.)

Legnagyobbrészt csak leírás, a vasutak felsorolása, térképek etc.

Afrika: **vasutak** (1907) (213. old.)

		km	„épülő vagy véglegesen megtervezett“
Brit gyarmatok		13 117	15 113
Egyiptom		5 252	6 956
(Anglia)	Σ =	18 369	22 069
Francia gyarmatok		5 657	9 849
Portugál	»	1 173	2 313
Német	»	1 398	1 988
Belga	»	642	—
Olasz	»	115	115
Összesen		27 354	36 334

Érdekes utalások arra, hogy a nagyhatalmak milyen szemérmetlen harcot folytatnak a koncessziókért (vasutiakért — például Kínában), milyen szélhámosságok fordulnak elő stb. stb.

HELFFERICH: DEUTSCHLANDS VOLKSWOHLSTAND

Dr. Karl Helfferich (a Deutsche Bank igazgatója): *Deutschlands Volkswohlstand 1888—1913.* Berlin 1913.

Kérkedés... Kincstári dicsőítés

Komolytalan dicsekvés

Németország nemzeti jövedelme kb. *40* milliárd évente, versus *22—25* 1895-ben; a 40 milliárdból kb. 7 közcélokra

megy, kb. 25 magánszükségletekre, kb. 8 felhalmozásra = 40. (123. old.) Németország nemzeti vagyona >*300*(1) milliárd; versus *200* 1895-ben.

114. old.:

	milliárd márka	egy főre (márka)
Németországban nemzeti vagyon	=290—320	4 500—4 900
Franciaországban » »	232,5 (287 milliárd frank)	5 924 (7 314 milliárd frank)
Angliában » »	230—260	5 100—5 800
az Egyesült Államokban » »	500	5 500

(99—100. old.)

	(1908)	egy főre
Németország nemzeti jövedelme	— 35 milliárd márka	555
Franciaország » »	— 20 » »	514
Anglia » »	— 35 » »	815

(61. old.)

	Széntermelés (millió tonnában) 1886	1911	+ %	Nyersvastermelés (millió tonnában) 1887	1911	+ %
Egyesült Államok	103,1	450,2	+336,6	6 520	24 028	368,5*
Nagy-Britannia	160,0	276,2	+ 72,6	7 681	10 033	30,6
Németország	73,7	234,5	+218,1	4 024	15 574	387,0*
Oroszország				612	3 588	486,3
Ausztria—Magyarország	20,8	49,2	+136,5			
Franciaország	19,3	39,3	+ 97,5	1 568	4 411	281,3*
Belgium	17,3	23,1	+ 33,5	756	2 106	178,6

(1) ebből *20* milliárd márka külföldi tőkebefektetés. (113. old.)

CROMER: ANCIENT AND MODERN IMPERIALISM

33) Earl of **Cromer:** *Ancient and Modern Imperialism***. London 1910. (143. old.)

* Így Helfferichnél. — *Szerk.*

** Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 269. old. — *Szerk.*

Csaknem nulla. Egy angol imperialistának és hivatalnoknak nagyképű fecsegése, tudományos mázzal bevonva, római szerzőktől vett idézetekkel teletüzdelve; oda lyukad ki, hogy nagy hangon lándzsát tör India megtartása *mellett*, kikelve azok ellen, akik megengedik különválásának gondolatát. „A civilizáció elleni merénylet“ (123. old.) volna India felszabadítása... stb. stb.

Rómával való összehasonlítás, egy bürokrata csaknem kizárólag „adminisztratív“ jellegű elmélkedései és tanácsai, — ennyi az egész.

101. old.: Indiában („Indian Census“, 173. old.) angolul ír és olvas minden 10 000 férfi közül 90, minden 10 000 nő közül 10 (101. old.)...

103. old.: jó, hogy Dél-Afrikában nem szálltunk szembe a holland nyelv oktatásával: most ez a nyelv önmagától elhal...

107. old.: gyűlölködő, galád kirohanás az ellen a „nyomorult fickó“ (Dhingra) ellen, aki meggyilkolta Sir Curzon Wyllie-t (és angol nyelven megírta védelmét)...

110. old.: idézve: „Journal of the Statistical Society“, XLI. köt.: *Walford:* The Famines of the world... (350 esete az éhínségnek). Indiában előfordult, hogy egy-egy éhínség során 3—10 *millió* ember pusztult el (111. old.)... *Romesh Dutt:* Famines in India (idézve a 113. old.)...

122. old.: Indiában 147 nyelv; 276 millió ember 23 nyelven beszél (Indian Census, 248. old.)...

124. old.: jegyzet: azt tanácsolja a fiatal angoloknak, hogy „olvassák, jegyzeteljék, tanulmányozzák és sajátítsák el“ az „indiai felkelés“ történetét...

„O"

FÜZET

Tartalom

o

„Die Gleichheit". „Bremer Bürger-Zeitung"
Chemnitzi „*Volksstimme*" Idézetek
Lorenz 17 „Die Gleichheit"
+ mindenféle

N. B.:

1. — **Marx** 1878-as cikk az Internacionáléról. *Megjegyzés* a nemzetek *önrendelkezéséről.*
2. — A bázeli kiáltvány és a chemnitzi határozat.
3—6. „Die Gleichheit". 1914. augusztus 5.
7 (és 12). Delbrück.
8—11. „*Volksstimme*" (Chemnitz).
13. Irodalom a miliciáról.
14. Lensch a miliciáról (1912).
15. K. Kautsky 1910 és 1912.
16. B.-Bax az *imperializmusról* (1900).
18—20. Lensch: Die Sozialdemokratie...
21—22. Chemzitzi „Volksstimme".
23—29. Ulbricht: Nemzetiségek és imperializmus.
30. Fr. *Adler* és *Renner.*
31. Hilferding (kautskyánus nézetek).
32., 33. *Engels* és *Marx* az angol munkásokról etc.

33. K. Kautsky a hazafiságról.
34—35. O. Bauer.
36—37. *Engels.*
38—39. E. Heilmann („Die Glocke").
40—41. W. Liebknecht és **Marx** *(1878. évi levél Liebknechtnek).* ||| NB
42—44. *Greulich* és a *„Grütlianer".*
45. „Schweizerische *Metallarbeiter-Zeitung".*

NB:
|| Engels (az angliai munkásosztályról) — 14. old.
\+ *„Neue Rheinische Zeitung"*, 46. és 47. old.
K. Kautsky a vallásról... 15. old. (?)
A szocialisták és a négerek (Amerika)... *15.* old.
Olasz és lengyel munkások Svájcban *17.* old.
A japánok és az amerikai munkások sovinizmusa... *41.* old.

|| *Marx* Franciaország szabadsághábo rújáról *(1871.* január): 22. old.

Nota bene:
→ Marx nézeteinek fejlődése az 1870-es háborúra vonatkozólag: *22. old.*

Marx Írországról: 22. old.
Marx a közelgő *háborúról* (1874-ben) — *22.* old.

Irodalom (jegyzék)... *13.* és *16.* old.

NB
Bax az imperializmusról 1900... *16.* old.
A monopóliumok és a technika... *17.* old.
A kanadai munkásmozgalom... *17.* old.

Kautsky a vallásról (banalitások) — 15. old.

Az 1791. és az 1848. évi francia alkotmány a *nemzeti háborúkról: 30. old.*

A legújabb történelem „korszakai“, *28. old.*

Saint-Simon egy mondása — *49.* old.

„SCHMOLLER'S JAHRBUCH“, 1915. 1. FÜZ.

1) „Die Volksernährung in Krieg und Frieden“ című cikkében Carl *Ballod* („Schmoller's Jahrbuch“, 1915. 1. füz.) próbálja a népélelmezésre vonatkozó adatok (nem teljes) összefoglalását adni:
Növényi és állati élelmiszerek.

Összmennyiség egy főre naponta

Sorrend	*Kalória*	ebből: növényi	ebből: állati
4. Németország	2 708	2 164	*544*
2. Anglia	2 900	1 925	*975*
5. Olaszország	2 607	2 367	240
3. Franciaország	2 749	2 205	*544*
6. Ausztria	2 486	2 030	*456*
1. Egyesült Államok	2 925	1 870*	*1 054*
7. Oroszország	2 414**	2 235	279
8. Japán	1 814	1 764	50

Németország

Növényi + Állati

2 103 + 294 = 2 397
150 150
2 103 + 444 = 2 547
61 61
2 164 + 444 = 2 608
100
2 164 + 544 = 2 708

Anglia
1 925
975
2 900

az országok sorrendje tőlem. Németországra vonatkozólag Ballodnál a számadatok nincsenek végig felosztva állatira és növényire. A felosztást én végeztem el részletadatai alapján.

Ibidem *Jäger* cikke: „Der marxistische Neukritizismus“ Adlerről, aki egyesíti a marxizmust és a kantizmust.

* Számhiba Ballodnál; helyesen 1871. — *Szerk.*
** Ugyanaz; helyesen: 2 514. — *Szerk.*

Ibidem Schmoller kis cikke Marx és Engels levelezéséről: fitymálóan a forradalomról: a reformnak kellene a helyébe lépnie. (432. old.)

A szakszervezetek erősebbek a pártnál; bürokrácia (5—10 000 fő) a szociáldemokrata mozgalomban... „Egyszóval a marxista német munkáspárt a széthullás, illetve a burzsoá átalakulás folyamatában van, bármennyire tagadja is ezt.“ (424. old.)

NB, ugyanott, *Georg Sigwart* cikke: Die Fruchtbarkeit des Bodens als historischer Faktor.

MARX. 1878-AS CIKK AZ INTERNACIONÁLÉRŐL. MEGJEGYZÉS A NEMZETEK ÖNRENDELKEZÉSÉRŐL

K. Marx 1878:

A „Neue Zeit“-ben, XX. 1. 585. old. (1901/02) M. Bach lefordította *K. Marx* **1878-as** angol nyelvű cikkét: „George Howell úr könyve a Nemzetközi Munkásszövetség történetéről“.[64]

Marx megvetőleg beszél erről a Howellről (egy tipikus liberális munkáspolitikusról), helyesbíti az Internacionáléra vonatkozó több hazug állítását, s kijelenti, hogy ő, Marx, „A polgárháború Franciaországban“ szerzője, s hogy ezt a „Daily News“-ban már rég közölte, kitér az „Internacionálénak“ egy új, „magasabb“ formába való átmenetére és különféle egyéb megjegyzéseket tesz. A többi között Marx ezt írja:

NB Marx (1865) (és 1878) a *nemzetek* önrendelkezéséről

„Mellesleg, az egyik programpont, amelyet volt szerencsém a Főtanács“ (az 1865. évi konferencia) „számára felvázolni, így szól: »Európában véget kell vetni a moszkvai befolyásnak a *nemzetek önrendelkezési jogát leszögező elv alkalmazása* alapján, s demokratikus és szocialista alapon helyre kell állítani Lengyelországot«.“ (586. old.) („The Secular Chronicle“, X. köt. 5. sz. 1878. augusztus 4.

„Szabadelvű-republikánus irányzatú" folyóirat. Kiadója, Harriet Law, az Internacionálé tagja volt.))
((Az én kiemelésem.))

A BÁZELI KIÁLTVÁNY ÉS A CHEMNITZI HATÁROZAT

2) *Imperializmus.* A Grünberg-féle „Archiv für die Geschichte des Sozialismus", 1915 (1. és 2. füz.) közzéteszi a *chemnitzi* pártkongresszus *(1912.* IX. [1912. IX. 15—21.]) határozatát az **imperializmusról. (314—315.** old.)

A határozatban ki van emelve: a *tőke* kivitel, az „új tőkebefektetési területekre", a vállalkozók megszervezésére irányuló törekvés, a vállalkozók befolyása az államra és az „expanziós törekvések", „a világ gazdasági területei nagy részének" alárendelésére irányuló törekvés... Az eredmény pedig: „szemérmetlen *rabló* és *hódító* politika... a következménye ezeknek az imperialista terjeszkedési törekvéseknek".

Ennél fogva: az *államok* közötti konfliktusok — egy *háború* veszélye, a „hadianyag"-szállítók érdekei.

...„az erőszakos imperializmus"

Átmeneti következményeinek enyhítésére — szabad kereskedelem, „a nemzetek közötti megállapodás" etc. A határozat utolsó mondata:

NB „Hiszen a proletariátus feladata az, hogy a legmagasabb fokig kifejlesztett kapitalizmust átvigye a szocialista társadalomba és így hosszú időre biztosítsa a népek békéjét, önállóságát és szabadságát."

Ibidem, 324. old. — szavazás Rosa Luxemburg (a tömegsztrájkról szóló) módosítási javaslata felett a jénai kongresszuson (1913):

Rosa mellett	— 144 = 30%
ellene	336
	480

Ibidem, 306—311. old. — bázeli kiáltvány (1912. **XI.** 24—25.)

NB, ibidem, recenzió a következő műről: *(3*

O. Festy: Le mouvement ouvrier au début de la monarchie de Juillet. Párizs 1908. (359. old.) 10 frank. Ugyanattól a szerzőtől: „L'insurrection de Lyon en 1831“. „Annales des sciences politiques“. 1910. (85—103. old.)

„DIE GLEICHHEIT“, 1914. AUGUSZTUS 5.

„*Die Gleichheit*“, 1914. 23. sz., 1914. augusztus 5.

„KRIEG DEM KRIEGE“

Az első cikk: „Krieg dem Kriege“ — idézet a stuttgarti kongresszus határozatából[65] — háborús veszély esetén a Nemzetközi Szocialista Iroda összehívása és minden eszköz latbavetése a háború ellen. Ha viszont a háború mégis kirobban, akkor *stb.*

„PROLETARISCHE FRAUEN, SEID BEREIT!“

Második cikk: „Proletarische Frauen, seid bereit!“ Íródott a Szerbiának való hadüzenet után, de az európai háború *előtt.*

Ausztria, úgymond, arra számít, hogy Oroszország stb. aligha lesz képes majd hadat viselni. Az ausztriai „imperializmus“, „bűnei“. „Ez“ (az ausztriai imperializmus) „kizárólag a reakciós Habsburg-dinasztia érdekeiért, az *(4* érzéketlen és lelkiismeretlen nagybirtokosok és nagytőkések aranyéhségéért és hatalmi vágyáért harcol“...

A német lapok „lelkiismeretlenül“ háborúba hívnak... „Ennek sohasem szabad megtörténnie. Németország proletárjainak — férfiaknak és nőknek — tettekkel kell bebizonyítaniuk, hogy felébredtek, hogy érettek a szabadságra“...

A német kormány azt bizonygatja, hogy békét akar. „A nép meggyőződött róla, hogy a kormányférfiak nyelve fel van vágva, akár a kígyóé.“

A burzsoázia soviniszta, de

„Csak a proleteriátus fogja széles mellét a világháború közelgő vészének szembeszegezni"...

Oroszországban elsősorban a proletariátus harca tartóztatja fel a háborút.

„Ne legyünk csüggedtebbek és gyengébbek náluk" (= az orosz munkásoknál).

„Ne veszítsünk egy percet sem. A háború a küszöbön áll... Ki a gyárakból és műhelyekből, a kunyhókból és padláslakásokból a tömeges tüntetésre"...

5) „A kizsákmányolt tömegek eléggé erősek ahhoz, hogy a vállukon hordják az egész mai rend épületét... Csak nem lesznek annyira gyengék, hogy visszariadjanak a nélkülözésektől, féljenek a veszélyektől és a haláltól, amikor harcba hívják őket a békéért és szabadságért? Csak nem engednek szabad utat a militarizmusnak, amelyet éppen a közelmúltban fiaik és testvéreik legbrutálisabb hóhéraként ostoroztak a legnagyobb nyilvánosság előtt?"

A népek közötti barátság a munkásosztály számára nem „puszta ábránd", hanem létkérdés, „valamennyi nemzet kizsákmányoltjainak szolidaritása".

„Ez" (a szolidaritás) „nem engedheti odáig fajulni a dolgot, hogy proletár proletárra gyilkos fegyvert emeljen. Ennek a szolidaritásnak a tömegekben fel kell keltenie azt az elszántságot, hogy a háború elleni háborúban felhasználjanak minden fegyvert, amit forgatni tudnak.

6) Az a hév, amellyel a proletár tömegek a világháború fúriájával szembeszállnak, nyert csatát jelent majd felszabadító harcukban. Megmozdulásuk forradalmi energiája és szenvedélyessége üldöztetésnek teszi ki őket, veszélyeket hoz rájuk és áldozatokat követel tőlük. De mit számít az? Az egyes emberek életében és a népek életében vannak pillanatok, amikor csak mindent kockára téve lehet mindent megnyerni. Ez a pillanat elérkezett. Proletár nők, álljatok készenlétben!" (354. old.)

Vége a cikknek

„POLITISCHE RUNDSCHAU"

És a „Politische Rundschau"-ban
(363. old.) „A proletár tömegek forradalmi erői Nyugat-Európa országaiban jórészt még szunnyadnak, de megvannak, s éppen a háború fáklyája ébresztheti fel őket." ||| NB
(a forradalom csírájában már megvan nemcsak Oroszországban, hanem a „többi európai országban is"...) (7
Ugyanitt egy kis cikk az oroszországi sztrájkok terjedéséről és a barikádokról, továbbá 10 sor az 1914. VII. 16—18-i brüsszeli konferenciáról; az egység, mondja, segíti a mozgalmat...

DELBRÜCK: REGIERUNG UND VOLKSWILLE

Hans Delbrück: ***Regierung und Volkswille.*** Berlin 1914.

Általában véve, mocskos reakciós dolog, fogalmakkal űzött játék a demokrácia *ellen.* Elejétől végig a demokrácia *ellen.* Rengeteg szofizma, történelmi példa etc.

Tanulságos (1) a *burzsoá* demokrácia leleplezése (utalás, például, *angol* művekre, amelyek leleplezik). (**)

Irodalom: (**)
Wilhelm Hasbach: Die moderne Demokratie (1912).
Adolf Tecklenburg: Die Entwicklung des Wahlrechts in Frankreich seit 1789.
J. Unold: Die Politik im Lichte der Entwicklungslehre (azt mondják, zsurnaliszta munka).
Lowell: The constitution of England.
Belloc and Chesterton: The party system.

2) A *lengyel kérdés.* A szerző ellenzi a poroszok lengyel politikáját, mert az, mint mondja, eredménytelen.

1. old. Mi is a nép? A német nép? — nálunk „sok millió lengyel, dán, francia" él. (1. old.)

NB „Elzász-Lotaringiában vannak németajkúak, akik szüntelenül azt hangoztatják, hogy nem hajlandók politikailag a német néphez tartozni.“ (1. old.)

Hegel a „népről“ — Hegel mondása: „A nép az államnak az a része, amely nem tudja, mit akar“ (41. old.)...

NB: egy reakciós a nemzetek *önrendelkezési jogáról* — „Hiszen nyilvánvalóan lehetetlen, hogy egy nép minden egyes, tetszőlegesen kiragadott töredékének önrendelkezési joga legyen. Ha megítéljük ezt a jogot az elzászlotaringiaiaknak mint egésznek, miért nem ítéljük meg a három törzs mindegyikének, a sváboknak, a frankoknak és a franciáknak? S miért nem ítéljük meg végső soron minden egyes községnek?“ (2. old.)

A szociáldemokratákról: Michels, mondja, elismeri, hogy a szociáldemokraták veszítenek forradalmiságukból (a szervezetért való aggódás). „Különben is mások már rég megjövendölték, hogy minél nagyobb az ilyen forradalmi párt, nemhogy közelebb kerülne egy igazi forradalom céljához, hanem belsőleg eltávolodik ettől a céltól.“ (80. old.) NB

○**○ És a 82—83. oldalon Mehring ellen: a szervezetnek, ugyebár, *mindig* szüksége van vezérekre, a **tömegnek,** még a *legképzettebbnek* is, szüksége van rájuk, „és vajon ezek a vezérek arra használják-e majd hatalmukat, hogy forradalmat csináljanak és általános fordulatot idézzenek elő, azt kockáztatva, hogy nem a fennálló államot és a fennálló társadalmat, hanem önmagukat tegyék tönkre, vagy pedig inkább esetenként kompromisszumokat kötnek, ez itt a kérdés“ (83. old.), amelyet, mint mondja, Mehring minden meggyőző érv nélkül tagad. (Íródott 1914-ben. Előszó: 1913. XI. 11.) NB NB

12)

Mehring azt válaszolja Delbrücknek, hogy ő, Mehring, *nem* írta ezt a cikket, s lényegében igen, igen gyengén azzal érvel, hogy a szociáldemokraták teszik a legtöbb „intézkedést“ a bürokrácia ellen. („Die Neue Zeit“, 1913—1914. 32, I. 971. old.) °**°

NB: a hivatalnokok száma Németországban = körülbelül 1 350 000 = körülbelül $^1/_{10}$-e a választóknak: 13 300 000 1907-ben, 182. old.

A lengyelek elnémetesítésének porosz politikája eddig **1 milliárd** márkába került. Minek tudható be a *„legteljesebb csőd“?* (161. old.)

A német iskola elkeseríti a lengyeleket: a lengyel gyerekek „ugyanakkor saját tapasztalatukból ismerik az idegen uralom keserveit, hiszen semmivel sem sértik mélyebben a nemzeti öntudatot“, mint a nyelvvel. (162. old.)

A lengyelek ellengyelesítik a városokat. A négy rend (nemesség, papság, parasztság, polgárság) közül csak az utolsó hajthatatlan. A német telepítés felbőszíti és nemzetileg tömöríti a lengyeleket. Kereskedelmi bojkott: „mindenki az övéihez“.

A lengyeleket nem lehet „megbékíteni“ (171. old.), meg kell őket osztani, elő kell mozdítani egy porosz—lengyel párt alakulását. (172. old.)

„A megbékült lengyelek is, természetesen, eszmei tekintetben, amint azt kifejeztük, »poroszok felmondási joggal«“ (174. old.) — ez, mint mondja, elkerülhetetlen, de olyan politikát kell folytatni, hogy „az eszmeileg lehetséges felmondásra gyakorlatilag sohase kerüljön sor“.

„Minden külpolitika szempontjából nagy jelentősége van annak, hogy egy nép milyen tekintélynek örvend a többi nagy kultúrnépnél. A német nép — e tekintetben nem szabad illúziókban ringatnunk magunkat — valamennyi közül a legnépszerűtlenebb, és semmiképpen sem csupán a többi nép irigysége, amellyel oly szíve-

sen mentegetőzünk, az oka annak, hogy olyan ferde szemmel néznek ránk. Nem kis részben a helytelen nemzetiségi politikánk az, amely mindenütt oly gyűlöletessé tett bennünket" (175. old.): a lengyelek meg a *dánok* (NB) telekiabálják a világot rólunk!!

„VOLKSSTIMME" (CHEMNITZ)

„GEGEN DIE BEIDEN JUNIUSSE"

8) **„Volksstimme"** (Chemnitz), a 131. sz. (1916. VI. 8.) melléklete.

„Gegen die beiden Juniusse" című cikk.

„Aki csak e háború mérhetetlen áldozatai és szenvedései alapján ítél, aki csak elkeseredésében és kétségbeesésében beszél, annak politikai érvekkel természetesen semmit sem lehet bebizonyítani. Ám aki nem akar vakon maga körül csapkodni, hanem kutat és gondolkodik, az előtt a helyzet most minden bizonnyal teljesen világos. Olvasóink beszámolóinkból ismerik Junius brosúráját, amely szeretné elhitetni a német proletariátussal, hogy a legnagyobb érdeke Németország veresége, s hogy a német munkásosztálynak ennek elérésére minden erejét latba kell vetnie. Nem véletlen, hogy annak a birodalmi kancellár ellen uszító pángermán brosúrának az anonim szerzője, amely a Tirpitz-fronde köreiből került ki, s az őrültségig annexionista és vérszomjas, *Junius Alter*-nek nevezi magát, — egy második Junius. A két Junius, akik közül az egyik Németország vereségét, a másik Németország világuralmát propagálja, valójában egymás kezére játszik. Milyen sokszor felmerült bennünk az első Junius-brosúra olvasása közben az a gyanú, hogy azt talán nem is egy minden józan eszét elvesztett szociáldemokrata, hanem egy orosz provokatőr írta! A német munkásosztály el fogja űzni magától mindkét Juniust. Tovább folytatja majd a harcot a külső ellenség ellen, amíg az hajlandóságot nem mutat egy ésszerű békére, és a belső ellenség ellen, amely őrült hódító tervekért drága német vért akart feláldozni. Ez a szociáldemokrácia politikája, s a munkásmozgalom története hálás lesz majd azoknak a vezetőknek, akik ma minden

acsarkodás és rágalmazás ellenére a Reichstagban oly erő- (9
teljesen képviselték.“

Vége. Ez az *egész* cikk.

„VOLLKOMMEN ZUTREFFEND“

„Volksstimme“ (Chemnitz), 1916. 133. sz. (1916. június 10., szombat): NB:

„*Volkommen zutreffend.* Dr. Lensch elvtársnak a gyarmati kérdéssel foglalkozó beszédeihez fűzött megjegyzéseink kapcsán a »Bremer Bürger-Zeitung« ezt írja:

»A chemnitzi ‚Volksstimme‘ úgy látszik fontosnak tartja, hogy a pártvita elcsituljon. Itt minden bizonnyal azokra a perspektívákra spekulál, amelyek a szociálpatrióták, a szociálimperialisták és a szociálpacifisták egysége előtt még a pártközpont legbaloldalibb szárnyának magatartása alapján is megnyílnak. A chemnitzi pártlap e tekintetben valószínűleg nem téved. Ami ellenben a baloldali radikalizmust illeti, persze hiába számol arra, hogy az újra egyesül a szociálpatriótákkal.«

A brémai lap megnyugtatására igazolhatjuk, hogy véleménye teljesen helytálló. Csakugyan rendkívül fontosnak tartjuk, hogy a pártvita elcsituljon, vagy legalább is“ (sic!) „olyan korlátozott méretekben folyjon“ (sic!), „hogy a szervezeti egységet már ne veszélyeztesse. Még ma is bizakodva reméljük, hogy a szociálpacifisták — ez a »Bremer Bürger-Zeitung« zsargonjában a Haase—Ledebour-csoportot jelenti — a szociálpatriótákkal (ezen bennünket ért) és a szociálimperialistákkal — ezek a szakszervezeti vezetők, Lensch, Cunow és a többiek volnának — újra egységes, összeforrott szociáldemokráciává egyesülnek. Hogy a Rühle—Knief-csoport, amely máris kijelentette, hogy *a pártszakadás az előfeltétele a további tevékenységének*“ (a chemnitzi „Volksstimme“ kiemelése), „ebben nem vesz részt, azt tudjuk. Ezt a veszteséget azonban a proletariátus még elviselheti, anélkül, hogy az harci erejét csorbítaná.“

((ez az egész cikk))

„BREMER BÜRGER-ZEITUNG"

„I. S. D. UND GRUPPE »INTERNATIONALE«"

10) „*Bremer Bürger-Zeitung*", 1916. 139. sz. 1916. VI. 16. „*Internationale Sozialisten Deutschlands und Gruppe »Internationale«*"

Knief elvtárs szabadsága alatt ezt írja:

„A »Bremer Bürger-Zeitung« tegnapelőtti számában az »Internacionálé« csoport felhívásához szerkesztőségi megjegyzést fűzött, amely alkalmas arra, hogy előmozdítsa hibás nézetek elterjedését a *Németország Internacionalista Szocialistái-t* (ISD) és az »Internacionálé« csoportot[66] illetően."

Mi, mondja, már többször is szóltunk ezeknek a csoportoknak a viszonyáról, különösen a 77. sz. (III. 31.) vezércikkében.

Ott ez olvasható:

„Az ellenzék *két* elvileg különböző csoportból áll: a *pártcentrumból* (Kautsky... Haase—Ledebour... „Neue Zeit" ... „Leipziger Volkszeitung", „Vorwärts")... és a *baloldali radikalizmusból*, amelyhez... az ISD és az »Internacionálé« csoport tartozik... („Lichtstrahlen", „Bremer Bürger-Zeitung", braunschweigi „Volksfreund", „Der Sozialdemokrat" (Stuttgart)), valamint, ha nem is teljesen következetesen, néhány rajnai lap."

A braunschweigi „Volksfreund" baloldali radikális lap volt Thalheimer szerkesztése alatt — most viszont, *Wesemeyer* szerkesztése alatt, „a centrum álláspontját képviseli."

A 74. számban (III. 28.) a „Bremer Bürger-Zeitung" (Henke távollétében) közzétette a braunschweigi „Volksfreund" egy cikkét, amely szerint ez a lap az „Internacionálé" álláspontját képviseli (akkor képviselte) (és „a »Spartacus«[67] leveleinek vezérelveit" tekinti „taktikai és elvi programjának")...

„Az ISD és az »Internacionálé« csoport tehát nem azonos. Mindkettő a baloldali radikalizmust képviseli és mindkettőt taktikai szempontból főleg a pártcentrummal és a »Szociáldemokrata Munkaközösséggel« szembeni ellenzékiség jellemzi. De míg az ISD elejétől fogva ezt az állás-

pontot foglalta el, az »Internacionálé« csoport csak lassacskán vált le a Ledebour—Haase köré tömörült ellenzékről. A »Bremer Bürger-Zeitung« annak idején a tisztulás felé vezető újabb lépésként üdvözölte ezt a folyamatot. (74. sz., III. 28) ...Az »Internacionálé« csoport azóta »Spartacus«-leveleiben éles és erélyes harcot folytatott a »Szociáldemokrata Munkaközösség« ellen" *(11*

(idézve „Spartacus" utolsó leveléből).

„A magántulajdonnal" (a „Szociáldemokrata Munkaközösség" magántulajdonával??) „kapcsolatos ezen álláspontjában az ISD és az »Internacionálé« csoport, mint mondottuk, teljesen egyetért, ha egyes más kérdésekben eltér is a véleményük". NB

Mindkét csoport „az adott szervezet *keretei között*" dolgozik, „amíg csak a pártbürokrácia zsarnoksága ezt lehetetlenné nem teszi számukra"...

Ez, mondja, mind fontos, mert gyakran hibákat követnek el és kísérleteket tesznek arra, hogy „elmossák a határokat a centrum és a baloldali radikalizmus között"...

„Hogy a két csoport fejlődése során mennyire jut ismét önálló szervezeti létre, az természetesen teljes egészében a párt belső viszonyainak alakulásától függ. A tisztánlátás szempontjából minden esetre üdvözlendő, hogy elnevezésükkel külsőleg is megkülönböztetik magukat." (Vége.)

Johann Knief

HENKE: NICHT IDENTISCH, ABER DASSELBE

Ibidem, 140. sz. (1916. VI. 17.)

Henke válasza: Nicht identisch, aber dasselbe...

...„Nem emlékeztem már, hogy olvastam volna a két csoport különbözőségéről és a baloldali radikalizmusban megvalósuló magasabb egységéről. Ez a feledékenység nyilván a szektás csoportalakítás iránti nagyon csekély érdeklődésemnek tudható be." NB NB

„Jómagam nem tartozom sem az egyik, sem a másik csoporthoz"... *(12*

én, mondja, mindig a „szocialista elvek" mellett álltam etc. etc. stb. frázisok, semmi kézzelfogható.

Henke

„NOCH EINE BLATTGRÜNDUNG IN BREMEN"

141. sz. (1916. VI. 19.) — az „Arbeiterpolitik"-ra (baloldali radikális hetilap) vonatkozó felhívás újraközlése.

IRODALOM A MILÍCIÁRÓL

Milícia, hadsereg — etc.

13) „Sozialdemokratie im Heere, Reform des deutschen Heeresdienstes zur Abwehr der Sozialdemokratie". Jéna 1901. (Stammhammer III.)

Gaston *Moch:* L'armée d'une démocratie. Párizs 1899. (németül: Stuttgart 1900.)

P. Schwerdt: Offizier und Sozialdemokrat. München (R. Abt.) 1899? (Stammhammer III.)

Loebell: Wie ist der Sozialdemokratie im Heere entgegenzuwirken? Berlin 1906. (2. kiad. 1907.)

R. Günther: Wehrwesen und Sozialdemokratie. („Grenzboten", 1889. 1.)

J. Charmont: L'armée et la démocratie. („Revue politique et parlamentaire", 1900. VI.)

„Militär und Sozialdemokratie". („Neue Zürcher Zeitung", 1907. IX. 17—18.)

K. Bleibtreu: Die Armee der Demokratie. („Die Zeit", Bécs. 1900. VII. 21. 303. sz.)

von Mikoss: Der Sozialismus und das Heer. Güns 1907.

„Le socialisme révolutionnaire dans l'armée allemande". 4. kiad. Párizs (Eitel) 1901.

„Die Armee und die Streiks". Locarno 1906.

„L'armée aux grèves". (1902. októberi-novemberi sztrájk), írta Z. hadnagy. (Párizs 1904.) („Bibliothèque socialiste", 23—24. sz.)

Arthur *Dix:* Sozialdemokratie, Militarismus und Kolonialpolitik auf den Sozialistenkongressen. Berlin 1908.

Henrie *Beylie:* Le militarisme, les moyens de la combattre. Lyon 1903.
Kautsky: Militarismus und Sozialismus in England. „Die Neue Zeit“, 18. 1. (1899—1900.)
» Schippel und der Militarismus. „Die Neue Zeit“, 17. 1. (1898—1899.)
R. Luxemburg: Sozialreform oder Revolution? (Melléklet: „Miliz und Militarismus“.) Lipcse 1899. 2. kiad. 1908.
Karski: Völkerrecht und Militarismus. „Die Neue Zeit“. 17. 2. (1898/99.)
K. Leuthner: Ein Antimilitarist (K. Liebknecht). „Die Neue Gesellschaft“, 1907. III. 20.
» Armee und Revolution. *Ibidem*, 1906. 36.
„*Der Hofhund* des Kapitals“ (Antimilitarista Liga). *Zürich* **1906.**
„Stellung der schweizerischen Arbeiterschaft zur Militärfrage. Protokoll des Parteitages. *Olten* (1906. II. 11.). Zürich *1906.*
„Militarismus und Sozialdemokratie“. „Die Neue Zeit“, 19. 2. (1900—1901.)
Schiavi: Le militarisme et les socialistes italiens. „*Le Mouvement Socialiste*“, 1903. 113. sz.
K. Emil: Antimilitarismus. „Die Neue Zeit“, 25. 2. (1907.)
» Die bürgerlichen Parteien und der Militarismus. „Die Neue Zeit“, 25. 2. (1907.)
Pierre Ramus: Die historische Entwicklung...des Antimilitarismus. („Kultur und Fortschritt“, 153.) Lipcse 1908.
Däumig: Schlachtopfer des Militarismus. „Die Neue Zeit“, 18. 2. (1899—1900.)
E. Walter: Militärorganisation und Arbeiterschaft. Zürich 1907.
K. Liebknecht: Militarismus und Antimilitarismus. Lipcse 1907.

LENSCH A MILÍCIÁRÓL (1912)

P. Lensch: Miliz und Abrüstung. „Die Neue Zeit“, 1912. (30. 2.)

— a többi között egy ilyen kitétel: „A milícia- || ??

zagyvaság!! ?? rendszer a demokratikus állam honvédelmi szervezete, amelynek célja, hogy gondoskodjon az országnak mind a külső, mind a belső biztonságáról. Hódító háborúkhoz a milícia minden esetre alkalmatlan, s éppen ezért szállunk síkra mellette.“ (768. old.)

Ugyanitt egy idézet Engelstől, 1865-ből (kiírandó), arról, hogy a munkásoknak teljesen mindegy, melyik nagy állam kerekedik felül, de nem mindegy nekik, hogy elsajátítják-e a katonai mesterséget, avagy sem.

ENGELS AZ ANGLIAI MUNKÁSOSZTÁLYRÓL[68]

Ugyanebben a cikkben egy idézet *Engelstől* (nyilván „A munkásosztály helyzete“ új kiadásának előszavából). („Die Lage...“ 2. kiad. XXIII. old.)

Engels Anglia munkásosztályáról és monopóliumáról

„Amíg Anglia *ipari monopóliuma* tartott, az angol munkásosztály bizonyos fokig *részesedett e monopólium előnyeiben.* Ezek az előnyök nagyon egyenlőtlenül oszlottak meg a munkások közt; a legnagyobb részt a **kiváltságos** kisebbség vágta zsebre, de *olykor-olykor átmenetileg a nagy tömegnek is jutott* valami. És ez az oka annak, hogy az owenizmus kihalása óta Angliában nem volt szocializmus. Ha *összeomlik* Anglia *ipari monopóliuma,* az angol munkásosztály el fogja veszteni ezt a kiváltságos helyzetét. Egy szép napon arra fog ébredni, hogy helyzete általánosságban — *a kiváltságos és vezető kisebbséget sem kivéve* — semmivel sem jobb, mint a külföldi munkásoké. És ez az oka annak, hogy Angliában ismét lesz szocializmus.“*

Engels az angol szocializmusról

* Vö. *Lenin* Művei. 23. köt. 116. old. — *Szerk.*

BÜRKLI: DEMOKRATISIERUNG UNSERES HEERWESENS

Karl *Bürkli:* Demokratisierung unseres Heerwesens. Zürich 1897. (1896. XI. 15-én a szociáldemokrata párt winterthuri kongresszusán tartott beszámoló.)

Már a legelején (5. old.) megállapítja, hogy a burzsoázia (Svájcban) „csak a monarchista militarizmusnak egy még rosszabb kiadását nyújtotta: szüntelenül arra törekedett, hogy a külföldet majmolja, hogy nálunk holmi újporosz szellemet honosítson meg“. | NB már 1896

KAUTSKY 1910 ÉS 1912

KAUTSKY: DER KONGRESS VON KOPENHAGEN

„Die Neue Zeit“, 1910. (28. 2.) (1910. VIII. 26.) *(15*

K. Kautsky: Der Kongress von Kopenhagen.

776. old. „Egy Németország és Anglia közötti háború esetén nem a demokráciáról, hanem a világuralomról, vagyis a világ kizsákmányolásáról lesz majd szó. Nem olyan kérdés ez, amelyben a szociáldemokratáknak nemzetük kizsákmányolói oldalán kellene állniuk“ (és a továbbiakban (de már korábban is) nyíltan szembeszáll Hyndmannal). | NB

Vö. ugyanattól a szerzőtől XXIII, 2 (a hazafiságról és a háborúról)*.

KAUTSKY: NOCHMALS DIE ABRÜSTUNG

K. Kautsky, 1912. (30. 2.) 1912. IX. 6. „Nochmals die Abrüstung“. 851. old.:

„Az imperializmus eszméjének és nevének kiindulópontja — az angol birtokok összes részeinek egy egységes óriásbirodalomban, impériumban való egyesítése — ez a kiindulópont az utóbbi években teljesen háttérbe szorult és gyakorlatilag feladottnak tekinthető.“ | !! ha-ha!!!

* Lásd ebben a kötetben, 632—633. old. — *Szerk.*

850—851. old.: az imperializmus nem a tőke „természetszerű törekvése" a terjeszkedésre etc., hanem csupán „egy sajátos módszer" — nevezetesen: erőszak.

KAUTSKY A VALLÁSRÓL[69]

!!?? Kautsky a *vallásról*

K. Kautsky a ***vallásról.*** Többek között 353. old.: „a mi agitátorunknak", amikor a vallás kérdése vetődik fel, „azt kell válaszolnia, hogy ezt a kérdést pártunk gyűlésein nem vetik fel és nem válaszolják meg, mert mi a vallást az egyes emberek magánügyévé akarjuk tenni, *és* az államtól *is* azt követeljük, hogy mint ilyet kezelje"...
[közönséges alak!]

A SZOCIALISTÁK ÉS A NÉGEREK AMERIKÁBAN[70]

a négerekhez való viszony *NB:* szocialisták és **négerek:**

A szocialista párt és a négerek Amerikában: *382—383. old.:* A *„Világ Ipari Munkásai"*[71] a négerek *mellett* foglal állást. A szocialista párt állásfoglalása *„nem teljesen egységes"*. 1901-ben *egy* felhívás a négerek mellett. Ennyi az egész!!!

négerek és szocialisták!!

Ibidem, 592. old.: Mississippi államban a szocialisták „külön helyi csoportokba" szervezik a négereket!!

IRODALOM

„Die Neue Zeit", 32. 1. (1913—1914.)
Engels: Dell'Autorità,[72] *Marx:* L'indifferenza in materia politica.[73]
Rjazanov Brupbacher (és annak védelmezője, Mehring) ellen
NB ***„Kirchenaustrittsbewegung":*** több cikk.

16) „Die Neue Zeit", *30. 2.* (1912. IV—IX.). Kautsky (és Lensch) cikke a milíciáról és a „leszerelésről".

Ibidem *Grimm* a svájci milíciáról.
28. 2 (K. Kautsky az *1910-es koppenhágai* kongresszusról és a „leszerelésről“. Idem Rothstein.)
29. 1: Rothstein Hyndman ellen.
29. 2: Quelch ugyanerről a témáról.

BELFORT-BAX AZ IMPERIALIZMUSRÓL (1900)

„*Die Neue Zeit*“, XIX. 1. (1900—1901.) (1900. XI. 21.) 247. old.

Belfort-Bax: Ein weitverbreiteter Fehlschluss. NB: *1900*

„Az egyik leggyakoribb tévedés, amelylyel az *imperializmus és az új gyarmatpolitika* kérdésének tárgyalásánál találkozunk, úgy látszik, egyes szocialisták fejébe is behatolt“... S a továbbiakban azoknak az érveit vizsgálja, akik a kapitalizmus haladó voltára való tekintettel a gyarmatpolitika *mellett* törnek lándzsát. Bax cáfolja ezeket az érveket... imperializmus / az imperializmusról

...„A *kapitalista-nemzeti imperializmus* a kapitalizmus válasza a nemzetközi szociáldemokráciának... A világtörténelem ma válaszúthoz ért: vagy *nemzeti-kapitalista* **imperializmus** vagy nemzetközi-szocialista demokrácia!“...

...A mai gazdasági rendszer... (új érvényesülési területek szerzésével)... „mesterségesen meghosszabbítja létét“...

a többi között Bernstein polémiája Kautskyval. Bernstein emlékeztet arra, hogy Belfort-Bax már 1896/97-ben támadta Bernsteint, de Kautsky akkor Bernstein *mellett* volt. Kautsky azt válaszolja: Bax akkor arra a kijelentésre vetemedett, hogy „inkább a rabság, mint a kapitalizmus“ — szó szerint így —, s én, mondja, sem akkor, sem most Baxszal *ilyenformán* nem értettem egyet, mert ezt „szentimentális utópizmusnak“ tartom. De mindig a gyarmatpolitika *ellen* voltam.

N. B. vö. **„Die Neue Zeit“,** XIX. 1. (1901.) 804. old.: *M. Beer* Anglia korhadásáról és az *imperializmusról.* **„Die Neue Zeit“,** XX. 1. 209. old.: „Sozialer Imperialismus“ (fábiánusok), 243. old., „imperialista-szociális korszak“.

DEBSRŐL

Debsről

„*Die Neue Zeit*“, 1913—14. 32. 1. 1007—1008. old. *Debs* az „*International Socialist Review*“-*ban* (1913. március) *amellett* foglal állást, hogy a Szocialista Párt + a Szocialista Munkáspárt (Debs az alapítója a „*Világ Ipari Munkásai*“ szövetségnek) és a „Világ Ipari Munkásai“ szövetség egyesüljön az Amerikai Munkásszövetség ellen. A „New Yorker *Volkszeitung*“, 1913. III. 7., dühös kirohanásokat intéz Debs ellen, mondván, hogy Debs visszaél „ostobaságok fecsegésére való előjogával“ (sic!), hogy a „Világ Ipari Munkásai“ = nulla, hogy az Amerikai Munkásszövetség = „*az* amerikai munkásmozgalom“, és hogy „lehetetlen egy ország munkásmozgalmát radikális programmal rendelkező úgynevezett forradalmi szervezetek alakításával »haladó szellemben nevelni«“ (sic!)... (Nyilván ott is a szokásos kép: „New Yorker Volkszeitung“ = „ortodoxok“, kautskyánusok, *Debs* viszont — forradalmár, de világos elmélet nélkül, nem marxista.)

OLASZ ÉS LENGYEL MUNKÁSOK SVÁJCBAN

17) *J. Lorenz:* Zur Italienerfrage in der Schweiz. *Zürich?*
» Polnische Arbeiter in der Schweiz. Zürich 1910.

Irodalom. 1896. VII. 26—29-én olaszok zendülése Zürichben.

Számuk: 1860 — 9 000
1870 — 18 000
1900 — 117 000

Szörnyű nyomor. Egy példa: három szobában *50 ember!!* (16. old.) Ágyrajárás, priccsek, 10—20 centime egy éjszakára etc.

1910 — 400 ember. Szörnyű nyomor. Bér — 1,50—1,60 frank napszám koszttal „Verés“ is előfordul (11. old.)

vö. tőle a „Neues Leben“-ben, 1916.1

A KANADAI MUNKÁSMOZGALOM

A kanadai munkásmozgalom (**„elpolgáriasodott“**)

Munkásmozgalom (elpolgáriasodott) *Kanadában*

...„A *munkásságnak* a szakképzett, különösen az angolul beszélő része *teljesen elpolgáriasodott*. A szakszervezetekre vonatkozó nézetei teljesen megegyeznek még a régi, szűklátókörű angol trade-unionokéival. Emellett szellemileg még teljesen az egyház befolyása alatt állnak. »Hitehagyott« hírében állni a legnagyobb szégyen, »tiszteletre méltó« ember hírében állni a legnagyobb dicsőség.“ Ez a helyzet lassanként megváltozik: az elégedetlenség szelleme ... a drágaság. „Ma ténylegesen 42 ember tartja kezében az ország egész vagyonának több mint egyharmadát“... A kispolgárság különösen a mezőgazdaságban ellenzi a trösztöket. („Die Neue Zeit“, 1913—1914. 32. 1. 382. old. ismerteti Gustavus Meyer „Agrárelégedetlenség Kanadában“ című cikkét a „*New Review*“ *1913.* szeptemberi számából.)

42 ember... a vagyon $^1/_3$-át

Ibidem, *384.* old., Dél-Afrikáról („Rand“). A munkások kínaiak, kafferek és fehérek (akiket tönkretett a

Dél-Afrika

„munkásvezérek" szűklátókörű, szívtelen, régi trade-unionisták

búr háború). Se szeri, se száma az angol tőkések, a bányatulajdonosok és a kormány aljasságainak. Fokozatosan kifejlődik *valamennyi* bérmunkás osztályharca, de csak lassan „főleg azért, mert a munkásvezérek, akik még teljesen a régi trade-unionizmus befolyása alatt állnak, határozatlanok, szűklátókörűek és szívtelenek" (az „International Socialist Review"-ből, 1913. október, ismertetés).

LISSAGARAY: GESCHICHTE DER KOMMUNE VON 1871

NB Lissagaray: Geschichte der Kommune. 1894. 193. old. (mottó a 17. fejezethez): „Ha a francia nemzet csak nőkből állna, micsoda szörnyű nemzet volna." „The Daily News", 1871 május.

1907. XI. 3-án elfogadott új svájci katonai törvény:
+ 329 953
— 267 605

A MONOPÓLIUMOK ÉS A TECHNIKA

A trösztök, *a monopóliumok és a technika:*

NB „Ezt a technikai tökéletesítést, amely a folyamatos exportképesség egyetlen biztosítéka, a *monopólium*-alakulatok *inkább gátolják, mint előmozdítják.*" („Die Neue Zeit", 32. 1. 1913—14. 383. old., ismerteti Louis C. Fraina „Koncentráció, monopólium, konkurrencia: egy új irány a nemzetgazdaságban" című cikkét a „New Review"-ból (New York) (1913. szeptember).)

NB

LENSCH: DIE SOZIALDEMOKRATIE, IHR ENDE UND IHR GLÜCK

P. Lensch: Die Sozialdemokratie, ihr Ende und ihr Glück. *(18*
Lipcse (Hirzel) 1916. (Előszó kelte: 1916. V. 22.)

11—12. old. Marx, mondja, csak „gúnyolódni“ tudott az olyan „jóhiszemű elképzeléseken“, mint a leszerelés, „a népek önrendelkezési* joga“ etc. ||| !
(41. old.: „régi kispolgári dogmatika“)

15. old. — — a kilencvenes évek óta a szociáldemokrácia „lassanként levetett mindent, ami még szektás volt benne“... (az ezeréves birodalomba vetett remények stb. szertefoszlottak etc.)... ||| „szekta“

Mindent, mint mondja, „agitációs“ szempontból ítéltek meg (17. old.)... a német szociáldemokrácia „lelkesedési időszaka“... (még 1889-ben is a V. 1.-re vonatkozó határozattal). |||

Az *imperializmus* fejlődése — a XIX. század végén — Angliában, Franciaországban és Németországban is (26—27. old.)...

A revizionizmus fejlődése: mindkét irányzat (a revizionizmus is, a radikalizmus is) szükségszerű és hasznos volt (31—35. old.)... ||| ha-ha!!

Marx és Engels nem volt „kispolgáriasan szentimentális“: „Tudták, hogy háborúban bizony lőnek“ (39. old.)...

62—68. old. Augusztus 4-én a hitelek ellen kellett volna szavazni (valójában ez mit sem változtatott volna a dolgon), 1914. XII. 2-án pedig — mellettük, mert a franciák és az angolok megszegték az internacionalizmust. [Csirkefogó!!]

Ez csökkentette volna a németek iránti nemzetközi gyűlöletet és ezzel erősítette volna *nemzeti* ügyüket: 69—70. old.

Micsoda csirkefogó!!!

---

* Az „önrendelkezési“ szó a kéziratban nyíllal össze van kapcsolva ezzel a később hozzáírt megjegyzéssel: „(41. old.: „régi kispolgári dogmatika“)“. — *Szerk.*

ha-ha!!! „Az Internacionálé csődje“ (3. fejezet) — azért következett be, mert a franciák és angolok a háború *mellé* álltak (sic!!).

sic! Persze lesz egy III. Internacionálé is, de ez „kevésbé utópisztikus“ lesz (112. old.) és tudatosabban támaszkodik majd „gazdasági alapjára“...

sic! „Minél érettebb volt valamely proletariátus, annál tevékenyebben vett részt a háborúban“ (113. old.) — Rennernek ez a tétele, mondja, „helytelen“, mert nem az „érettség“ az oka az Angliában és Franciaországban tapasztalható magatartásnak, hanem a Németország ellen vívott harc a világuralomért.

Az angol munkások védelmezték a maguk (monopolisztikus) kivételes helyzetét és a maguk kiváltságait (114—115. old.)...

Az angol proletariátus arisztokratikus felső rétege. (115. old.)

ha-ha! A munkásosztály nemzetközi szolidaritásáról beszélni még „túl korai“ (117. old.), amíg vannak kizsákmányoló nemzetek, amíg nincs meg a „hatalmak“ „egyensúlya“ (116. old.)...

19) és „a jámbor óhajok listája“ (önrendelkezési jog (kispolgári módon etc.), az annexiók ellen etc.) — absztrakt, nem számol a háború konkrét (121. old.) feladatával — mármint, hogy le kell törni Anglia „osztályuralmát“ (114. old.) (+122. old.), monopóliumát (122. old.), „kivételes helyzetét“ (120. old.)...

bolond! — ez „*forradalom*“ (123. old. és előszó), ez a mostani háború!! „*ezen*“ (a proletár) „*osztály felkelése ugyan egy forradalmi világháború mennydörgései közepette, de egy forradalmi polgárháború villámai nélkül megy végbe*“... (124. old.) (a szerző kiemelése).

„Az angol világuralom *megrendülése*“ = forradalom.

tengeralattjárók és zeppelinek (125. old.)... az angol uralmi helyzet „végének kezdete“ (126. old.) (ezek szerepe később, a háború után még nagyobb lesz)

131. old. — A XIX. század utolsó 3—4 évtizedében Anglia 15 millió km² gyarmati birtokához még *15* milliót szerzett

vö. az én számadataimmal*

NB NB Anglia + Franciaország + Oroszország = „szindikátus a világ felosztására“ (132. old. és máshelyütt) Németország „világpolitikai kiéheztetése“ céljából. (132. old.) *ha-ha* micsoda kifejezés!!

175. old.: Anglia munkásosztályának csaknem a fele meg van fosztva a választójogtól.

A „szervezési elv“ — ez a lényege a porosz történelemnek. Ebből fakad Németország ereje. Németország áll a legközelebb a *„társadalmi forradalomhoz“* (184. old.), „forradalmi elvet“ képvisel, Anglia viszont „reakciósat“. ! ! !

186. old.: „Jelképes látogatás a berlini szakszervezeti székházban“... (a kormány elismerte a szakszervezetek szerepét). (A szakszervezeti vezérek magasztalása) (185—186. old.)

188. old. — Én, mondja, ezt *„hadiszocializmusnak“* neveztem el, s ez a kifejezés „nemzetközi polgárjogot nyert“.

195. old.: Az újabb kiadások (4 milliárd évente) a háború után elkerülhetetlenül társadalmasításhoz és monopóliumhoz vezetnek.

198. old.: „A hadsereg szervezetének demokratizálása“ — ugyanebből fakad... = „a nép felfegyverzése“ (204. old.) = „szociáldemokrata“ programunk értelme.

209—210. old. — — a kisebbség a német pártban történelmi szempontból reakciós, s ebből adódik a sorsa: „imposszibilizmus és szektás fecsegés“. *(20*

A szociáldemokrata párt ezentúl kevésbé szűkkörű lesz; visszatérnek majd hozzá az „értelmiségiek“, sőt még a tisztek is. (212. old.)

* Lásd ebben a kötetben, 243. old. — *Szerk.*

Az állam elismeri a szociáldemokrácia szükséges voltát, és szociáldemokraták tisztekké is válhatnak (!!).

NB || A szociáldemokrácia, amely „felemelte" a munkásokat, *nemzetileg* emelte fel őket (215. old. in fine) („nemzeti felemelkedés")

(= „a szociáldemokrácia a legnemzetibb valamennyi párt közül"). (216. old.)

Nem dialektika, hanem szofisztika

mindenütt játék a „dialektika" szócskával, amelyet a lehető legvulgárisabban értelmeznek. Sokoldalúságnak nyoma sincs. **Szofista** módon egy dolgot *ragadnak ki:* az angol világuralom megtörését.

PERRIN DE BOUSSAC: DE L'ARMÉE COLONIALE ÉS „LABOR BIBLIOGRAPHY"

Perrin de Boussac: De l'armée coloniale. Disszertáció. Párizs. 1901. Nil. Iskolás munka. Idézi *de Lanessan* munkáját: Principes de colonisation — a gyarmati hadsereg katonájának szerepe mint telepesnek, földművesnek, **földbirtokosnak** etc. *((NB:* a gyarmati hadsereg katonája a gyarmaton földbirtokossá válik: *perspektíva !!))*

NB || *NB:* NB || „*Labour Bibliography*". 1913. Boston 1914: 150 oldal igen *részletes* és nagyon jó bibliográfia.

CHEMNITZI „VOLKSSTIMME"

„PARTEIVERRAT — LANDESVERRAT"

21) NB: értékes vallomások

„Volkstimme" (Chemnitz), 156. sz. (I. melléklet). 1916. VII. 8.

„*Parteiverrat — Landesverrat*" című cikk,

„A párt és a szakszervezetek választott és bevált vezetőit *nagytömegű anonim röplapban* már hónapok óta azzal vádolják, s ezt ezer hangnemben, a »*kutya*«-hangig menve, ismételgetik, hogy a világtörténelem nagy válságában, amelynek csúcspontja a pártpolitika szempontjából kétségtelenül 1914. augusztus 4-e volt, eladták és elárulták a proletariátust. Amikor ezt először olvastuk, csak nevettünk, de minél érezhetőbbé tette a háború szörnyűségét az áldozatok nagy száma és az egyre fokozódó élelmiszerhiány, minél kevesebb remény mutatkozott a békére az ellenséges megsemmisítési tervek makacssága folytán, annál többen akadtak, akik hitelt adtak ezeknek a szidalmazásoknak.“ ||| „többen“

A „kutya“-hang — nyilván célzás az egyik röplapnak arra a kitételére, hogy a szociálimperialistákat „kutyakorbáccsal“ kellene észhez téríteni!

„Hogy Scheidemann, David, Landsberg miért árulta volna el a proletariátust, milyen fizetség ellenében, ezt eddig nem közölték velünk“... Nem pártbeli pozíciókért: „a hitelek megtagadása nem életveszélyes“... S még kevésbé világos, *miben* is áll az árulás, hiszen ez az ő meggyőződésük, így értékelik a tényeket... „Így tehát árulást a szemükre vetni teljesen értelmetlen dolog.“

„De a párt szempontjából ez rendkívül veszélyes. Hogy a párttagok tömege hogyan vélekedik, afelől lehetnek kételyek, és azon lehet vitatkozni. De hogy ma is legalább a $^3/_4$ része azoknak a férfiaknak, akiket a proletariátus nyugodt békeidőkben érdemeik alapján vezéreivé választott, a hitel megszavazását helyesnek és szükségesnek tartja, az *teljesen* kétségtelen. Eszerint tehát VIII. 4-én a 110 szociál-

demokrata Reichstag-képviselő közül több mint 90 árulást követett el, s a vezetőknek és pártalkalmazottaknak több mint $^3/_4$ része ma is árulást követ el. Ha ez igaz volna, a legokosabb lenne, ha hagynánk, hogy a párt öngyilkosságot kövessen el, s aztán minél hamarább koporsóba raknánk és eltemetnénk. Mert ha a proletariátusnak 50 évi szervezeti munka után csaknem kizárólag árulók volnának a vezetői, ez meggyőző, megcáfolhatatlan bizonyíték volna arra, hogy a proletariátus politikailag teljesen alkalmatlan és hogy mindig be fogják csapni. Miféle más következtetést lehetne ebből levonni? A régi vezetőket mind el lehetne kergetni és csupa újat lehetne választani, de semmiféle garancia sem lenne arra, hogy a következő nagy válságnál az új vezetők nem követnek el újra árulást"... Hiszen sok hiperradikális augusztus 4-e mellett van (Pfannkuch, Ebert stb.)... „Miféle garanciát lehetne tehát nyújtani a munkásoknak arra, hogy — ha ezek az emberek árulók — utódaik nem válnak mind szintén árulókká?"

NB

vö. Martov!!

sic!!

Véleménye szerint most a röplapok már odáig mentek, hogy nyíltan sztrájkra szólítanak a lőszeriparban. Ez = hazaárulás.

22) „Hiszen arról beszélni sem érdemes, hogy a tömegsztrájknak ez a gondolata sem a fanatikusan nacionalista franciáknál, sem az öntelt angoloknál nem érné el a legcsekélyebb gyakorlati hatást sem"...

vö. Martov az *„Izvesztyijá"-ban* etc.

Ezek, mondja, nyilvánvalóan, nem szociáldemokraták, hanem vagy *őrültek*, vagy *angol—orosz provokatőrök*... Ez annyira „becstelen és hazafiatlan", hogy az ilyen emberekhez nem lehet soha semmi közünk stb.

„LEIPZIGER VOLKSZEITUNG“[74]

„Leipziger Volkszeitung“, 1916. VII. 10.

AUS DER PARTEI

„Parteiverrat–Landesverrat“

Ezt a címet adja a chemnitzi „Volksstimme“ egyik cikkének, amelyben hevesen kirohan azellen, hogy „a párt és a szakszervezetek választott és bevált vezetőit nagytömegű anonim röplapban“ pártárulással vádolják, s „ezt ezer hangnemben, a »kutya«-hangig menve, ismételgetik“.

Ezt a védekezést támadás követi. A cikk második része a „hazaárulással“ foglalkozik. Így hangzik:

„Az anonim röplap-irodalom közben nyílt hazaáruláshoz vezetett. Természetesen nem Karl Liebknechtre gondolunk, akit a hadbíróság valamiféle jogi dedukciók alapján hűtlenség kísérlete címén el akar ítélni, de akinek a tette semmiképpen sem minősíthető hazaárulásnak e szót a nép körében szokásos értelmében véve, hanem olyan hazaárulásról beszélünk, amelynél már nincs mit csűrnicsavargatni, amelyen nincs mit magyarázni. A »Hamburger Echo« közlése szerint most munkáskörökben ismeretlen utakon egy olyan röplapot terjesztenek, amely *a lőszeriparban* dolgozó munkásokat *általános* sztrájkra *szólítja fel**. A »Vesszen a háború!« jelszóval »új tettekre« buzdítanak és példákon teljesen félreérthetetlenül kimutatják, hogy itt a tömegsztrájkra gondolnak. Míg tehát a fronton az ellenség a legféktelenebb dühvel támad és golyózáport zúdít a német harcosokra, a német tüzérséget meg akarják fosztani a lőszertől; a német gyalogságnak, a hadseregben szolgáló német proletároknak tüzérség hiányában hagyniuk kellene, hogy az ellenséges lövedékek lemészárolják őket. Hiszen arról beszélni sem érdemes, hogy a tömegsztrájknak ez a gondolata sem a fanatikusan nacionalista franciáknál, sem az öntelt angoloknál nem érné el a legcsekélyebb gyakorlati hatást sem.

Ez a propaganda tehát egyszerűen hazaárulás, a hadseregben harcoló osztálytestvéreink elárulása, s szeretnénk tudni, vajon mit szólnának elvtársaink kint a fronton az ilyen esztelenséghez.

Szilárd meggyőződésünk, hogy az ilyen igényekkel előálló embereknek a német munkásosztály is megadja a kellő választ. A röplapok, mint mondottuk, anonimak; hogy őrültektől, vagy angol–orosz provokatőröktől erednek-e, azt nem tudjuk. Szociáldemokratáktól semmiképpen sem eredhetnek. Aki arra vállalkozna, hogy az ilyen propagandát akárcsak tunyasága által is támogassa, ezzel kétségtelenül örökre lejáratná magát a német szociáldemokrácia előtt. Mert az ilyen propaganda becstelen és hazafiatlan, és semmi, de semmi közünk nem lehetne olyan emberhez, aki ilyen mélyre süllyed.

---

* A kiemelés itt és alább a cikk szerzőjétől ered. — *Szerk.*

Egy ilyen esetnek már a puszta lehetősége is megmutatja, hová vezethet ez az anonim röplap-irodalom. A legdühödtebb szidalmazással kezdődött, amelyért a szerzők a pártbeli társaik előtt nem merték vállalni a felelősséget, s ilyen provokációval végződött. Először nagy lármát csaptak pártárulás miatt, most meg nyílt hazaárulást követnek el! Alighanem ideje, hogy ezzel felszámoljunk. Akinek ma valami mondanivalója van, legyen bátorsága ezért vállalni a felelősséget. Vagy ezek az emberek ma, amikor százezrek életüket áldozva kiállnak ügyük mellett, túlságosan gyávák ahhoz, hogy az esetleges üldöztetést kockáztassák? Az anonim röplapok *terjesztőit* az anonimitás úgysem védi, s tettenérés esetén természetesen számolniuk kell a legszigorúbb büntetéssel.

Az ilyen anonim propagandának a veszélyei ma már nyilvánvalóak és világosak. Itt nem lehet már különbséget tenni becsületes tévedés és alávaló, minden bizonnyal külföldi pénzzel támogatott hazaárulás között. Éppen ezért figyelmeztetjük az elvtársakat, hagyjanak fel végre az ilyen anonim röplapokkal. Csak takaróul szolgálnak olyan embereknek, akik szerencsétlenségbe akarják sodorni a német népet, s mindenekelőtt a német proletariátust. Óvakodjatok a provokatőröktől!"

Szükségesnek tartottuk ennek a fejtegetésnek a közlését, hogy olvasóinknak megmutassuk, mit tekint a „Hamburger Echo" és a chemnitzi „Volksstimme" időszerű feladatának. Ha e két lap a röpiratterjesztők ellen tárgyilagosan akarna fellépni, ehhez joga van; de ha a propagandát hazaárulásnak kiáltja ki, ez *denunciálás*, megérdemli, hogy a munkásság ezt így is kezelje.

Tárgyilagosan nézve a vád azért teljesen alaptalan, mert a szóban forgó röplapok, legalább amennyire nekünk tudomásunk van róluk, a sztrájkot csak mint eszközt akarják felhasználni arra, hogy világos formában kifejezésre juttassák a munkásságnak az aktuális kérdésekkel kapcsolatos követeléseit. *Arról* a célról, amelyet a „Hamburger Echo" és a chemnitzi „Volksstimme" felfedezni vél bennük, itt szó sincs.

MARX FRANCIAORSZÁG SZABADSÁGHÁBORÚJÁRÓL (1871. JANUÁR), ÍRORSZÁGRÓL, A KÖZELGŐ HÁBORÚRÓL (1874)

Marx az 1870-es háborúról:

Az Internacionálé első üzenetében (1870. július 23.) Marx idézi 50 000 chemnitzi munkás megbízottainak egy határozatát, amely a háborút „kizárólag dinasztikusnak" nyilvánítja. (18. old. „A polgárháború Franciaországban", 3. kiad.)

[Ibidem, 17—18. old.: a németek számára a háború védelmi háború.]

A második üzenetben (1870. IX. 9.) az olvasható, hogy „a védelmi háború ... a köztársaság kikiáltásával végetért“... (19. old.), „a francia munkásosztály rendkívül súlyos körülmények közé került“... „nem szabad, hogy 1792 nemzeti emlékei félrevezessék“ ... „minden olyan kísérlet, mely az új kormány megbuktatására irányul, kétségbeesett őrültség volna“ ... „használják ki nyugodtan és határozottan azokat az eszközöket, amelyeket a köztársaság szabadsága nyújt nekik, hogy alaposan elvégezhessék saját osztályuk megszervezésének munkáját“.[75] (25. old.)

NB

1870. XII. 13-i levél: „Akárhogyan végződjék is azonban a háború, megtanította a francia proletariátust a fegyverforgatásra“[76] [*„A marxizmus az államról“* című füzet, 2. old., oldalt].

Cikk a „Daily News“-ban, 1871. I. 16.: „Franciaország... nemcsak saját nemzeti függetlenségéért küzd, hanem Németország és Európa szabadságáért is.“[77]

1871. IV. 12-i levél: lelkesen „a párizsi munkások történelmi kezdeményező erejéről“ etc.[78] (*„A marxizmus az államról“* című füzet, 12. old.) „A polgárháború Franciaországban“: 1871. V. 30.

Marx 1871. II. 14-én Kugelmanhoz intézett levelében („Die Neue Zeit“, XX, 2, 608. old.) utal a „Daily News“ *1871. I. 16-i* számában megjelent levelére, mely ezekkel a szavakkal zárul: „Franciaország e pillanatban nemcsak saját nemzeti függetlenségéért küzd, hanem Németország és Európa szabadságáért is — s ügye szerencsére még korántsem reménytelen.“[79]

Franciaország 1871. I.-ben nemcsak saját nemzeti függetlenségéért küzd, hanem Németország és Európa szabadságáért is...

Ugyanott, 1870. III. 28-i levelében Marx idézi Bakunyin elleni panaszát és a Főtanács 1870. I. 1-i határozatának szövegét, amelyben a Főtanács a többi között ismerteti az *ír* kérdésben elfoglalt álláspontját:

...„A Főtanácsnak az ír amnesztiával kapcsolatos határozatai bevezetésül szolgálnak majd más határozatokhoz, melyek leszö-

Marx Írországról (1870)

gezik, hogy — a nemzetközi igazságosságról már nem is szólva — az angol munkásosztály felszabadulásának előfeltétele, hogy a jelenlegi kényszeregyesülést — vagyis Írország rabszolgaságát — egyenlőségen alapuló szabad szövetséggé alakítsa át, amennyiben erre lehetőség kínálkozik, vagy pedig biztosítsa a teljes különválást, ha nincs más kivezető út."[80] (478. old.) — —

(1874) *Ugyanott*, 800. old.: 1874. V. 18-i levél[81]: ...„Minden diplomáciai sakkhúzás ellenére egy újabb háború — előbb vagy utóbb — elkerülhetetlen, s ennek befejeződése előtt aligha kerül sor bárhol is erőszakos népi mozgalmakra, vagy ha igen, ezek a legjobb esetben is csak helyi jellegűek és jelentéktelenek lesznek."

ULBRICHT. NEMZETISÉGEK ÉS IMPERIALIZMUS

23) *Edmund Ulbricht:* Weltmacht und Nationalstaat. (Eine politische Geschichte von **1500 bis 1815**.) Átdolgozta és kiadta Gustav *Rosenhagen*. Lipcse 1910. (668 old.)

A szövegben több ízben is **„imperialista** tervekről" etc. Az 1815 utáni korszakról csak $2\,^1/_2$ oldal — 666—668. old.: „Visszapillantás és előrepillantás".

„A felszabadító háborúk a tengeri és kereskedelmi uralomért vívott világtörténelmi küzdelmet is lezárják: az eredmény Anglia tengeri uralma.

Ám forradalmi korszakok és felszabadító háborúk új fejlődés megindulását is jelentik. A forradalom szétrombolta Franciaország régi feudalizmusát és ezzel lökést adott a társadalmi rend és az állam átalakításához, s Európa többi állama végül is csak a népek segítségével tudott helyt állni a forradalom által Franciaországban mozgásba hozott erőkkel szemben. A forradalom valamennyi eszméje közül eleinte egyik sem bizonyult hathatósabbnak, mint a nemzeti eszme. A kegyetlen idegen uralom nyomása alatt és az ellene vívott hősies harcban

NB

Európa többi népe is tudatára ébredt az állam és a nemzet közti belső összefüggésnek. A XVIII. században a nagy államok keltek fel, hogy megőrizzék Európa függetlenségét és egyensúlyát egyetlen államnak a túlerejével szemben, most viszont maguk a népek megfiatalodtak és felfrissültek a mélyből feltörő új erők révén. A nemzeti eszme válik a XIX. század csaknem valamennyi háborújának magvává és céljává. NB

A népek e megnövekedett önbizalma, persze, az egyes államokon belül is éreztette hatását. A tömegek mindinkább arra törekedtek, hogy részt vehessenek az államéletben.

A nemzeti érzés és a politikai szabadság vágya — a francia forradalom, Napóleon világuralma és a felszabadító háborúk folytán — a legújabbkori történelem legyőzhetetlen erejévé fejlődött. A nemzeti törekvések a felvilágosodás korszakában gyökerező liberális és demokratikus eszmékkel kereszteződnek, és összefonódnak velük a népszuverenitás elméletévé, amely szerint az államot az osztatlan nemzetre kell alapozni, mégpedig úgy, hogy a legfőbb akarat és a legfőbb hatalom a nemzeté, és csak a nemzet jogából vezethető le az államfő joga.“ (667. old.) (24

Ez az elmélet fenyegette mind a monarchiákat, mind pedig másnemzetiségű állományukat: restauráció ezekkel az eszmékkel szemben...

Ám a XIX. század egészében véve a politikai szabadság és a nemzeti elkülönülés felé való haladás.

„Mindamellett a kereskedelempolitikai versengések, amelyek a pénzgazdaság megszületése és a nagy felfedezések korszaka óta egyre fokozottabb mértékben befolyásolták a népek történetét, azért nem szorulnak háttérbe a XIX. században. Eleinte persze Anglia korlátlan uralmat gyakorol a kereskedelem terén, s erre a hatalmára támaszkodva, a szabad kereskedelem tanításának segítségével leküzdötte a gazdasági harcok korszakát, amelyet a merkantilizmus hozott magával. A szabad kereskedelem tanításával, amely a politikai liberalizmushoz hasonlóan a felvilágosodás korszakából fakad, Anglia meghódította a világot, a népek életében sikeresen megvalósította a kereskedelem és a forgalom felszabadítását. A gazdaságilag gyengébb államok

bizonyos ideig alkalmazkodtak ehhez a rendszerhez; Európa legfiatalabb nemzeti nagyhatalmai, Olaszország és Németország sem zárkózhattak el az új tanítás elől.

Ekkor azonban, súlyos belső válságok leküzdése után, az Amerikai Egyesült Államok lépett fel új hatalmas versenytársként kereskedelempolitikai téren.

25) A gazdasági harcoknak egy új korszaka kezdődött, amelyben visszatértek a nemzeti munkát védővámokkal és kereskedelmi szerződésekkel óvó politikához, ámde nem tértek vissza a régi merkantilizmus nyers erőszakpolitikájához. Az Egyesült Államokat ezen az úton a harmadik francia köztársaság és 1880 óta az új német birodalom is követte. A liberális és nemzeti államrendért vívott harcok befejezése után, az alkotmányos államok belső építésének végeztével igyekeztek a megszilárdult népi erőnek minél tágabb működési területet

ha-ha!! biztosítani. A gyarmatokért folyó versenyben a nagyhatalmak igyekeznek

NB áruik számára piacot szerezni, a szükséges nyersanyagokat szállító területekre szert tenni, fáradhatatlan diplomáciai tevékenységgel próbálnak dolgozó népüknek újabb kereskedelmi területeket biztosítani. Az ilyen terjeszkedési törekvéseknek a másik oldalon a gazdasági elzárkózás iránti vágy erősödése felel meg. Anglia a maga gyarmati birtokaival egységes, zárt kereskedelmi területet, egy nagyobb Britanniát akar létrehozni. Amerika gazdasági önellátásra törekszik, kereskedelmi és ipari téren függetleníteni akarja magát az Óvilágtól. A nemzeteknek a világuralomért és

NB a világkereskedelemért folytatott versengése csak most indult meg a szó igazi

NB

értelmében. Ily módon egymás mellett *több világbirodalom* jön létre, s ezeknek **az imperializmus politikáját kell folytatniuk,** ha valamiképpen helyt akarnak állni.

„imperializmus“

Az *új imperializmus* neve és fogalma nem az Imperium Romanumtól, s nem is a középkori császárságtól és pápaságtól ered; itt már nem egyetlen hatalomnak a világuralmáról van szó. A gyarmati terjeszkedés, a világkereskedelemben való részvétel, a külföldi érdekeknek erős hajóhaddal való védelme — ezek lettek az angol birodalom mintájára a modern világhatalmak ismertető jegyei. Ilyen hatalmak igen jól meglehetnek egymás mellett és a nemzetek békés versengésében az emberiség haladását szolgálhatják.“ (667—668. old.) (A könyv vége.)

„új imperializmus“

(26

„*ismertető jegyek*“

ha-ha!!

N. B. *Régi és új imperializmus:*

A *bevezetésből*, XXIII. old.:

„A Szent Ilona-szigeti magányban sírba száll a *régi imperializmus;* Bonapartéval meghal utolsó képviselője; őt, a tettek emberét, is körülvette még az elmúlt császári nagyság romantikus csillogása. Megkezdődik a legújabb kor; ennek hordozója a nemzeti eszme, amely erősebbnek bizonyul a Napóleon bukása utáni első évtizedek fejedelmeinek és államférfiainak reakciós törekvéseinél. Amit a XVI. század megkezdett, azt befejezi a XIX. század, amikor Európa szívének két népe, Olaszország és Németország, amelyet évszá-

„a régi imperializmus halott“

zadokon át idegen hatalmak kizsákmányoltak, végre kivívja a nemzeti egységet. Ámde *ilyen nemzeti alapon* adva van a lehetősége *egy új világpolitikának.* ***Az imperializmus elnevezés új tartalommal ismét feléled.*** **Anglia,** Napóleon soha le nem győzött ellensége, már a XVIII. században megvetette ennek az alapját, amikor inkább öntudatlanul, mint tudatosan tengeren túli gyarmatok szerzésével és egy erős hajóhad fenntartásával Európán kívül *új világbirodalmat* alapított. *Őt követi most a világ többi nagyhatalma:* a gazdasági szükségszerűség gazdasági versengésre kényszeríti rá *a népeket az egész földkerekségen.*"

NB: „új világpolitika" *NB*

„új imperializmus"

27) Az egész munka három részre oszlik:

„I. rész: A középkori világbirodalom vége és nemzeti államok keletkezése a reformáció és ellenreformáció korában, 1500—1648.

II. rész: Európa öt nagyhatalmának kialakulása a fejedelmi abszolutizmus korában.

III. rész: Az új, francia világhatalom keletkezése és vége, s a hatalmak harca nemzeti önállóságukért, 1789—1815."

Az én kiegészítésem: („korok") korszakok
Ergo, 1500—1789 = 289 év
1789—1871 = 82 év
1871—1914 = 43 év

A fő mozzanatok:

I. rész:

A „spanyol nemzeti állam" keletkezése (24. és köv. old.) és ezután a „spanyol-Habsburg-világhatalom megalapítása". (51. és köv. old.)

V. Károly harca a világuralomért (a német reformáció) 1517—1555.

A nemzeti királyság Dániában és Svédországban (148. és köv. old.)... „Észtország alárendelése Svédországnak" etc.

Lengyelország nagyhatalommá való fejlődése (163. és köv. old.)... a lengyel—svéd unió... Lengyelország és az Oroszországért vívott harc.

A Spanyolország elleni harc kezdete. A németalföldi „szabadságharc" és „Németalföld elszakadása Spanyolországtól". Armada 1588. A harc eredménye: „Franciaország, Anglia és Németalföld felemelkedése, Spanyolország hanyatlása." (233. és köv. old.)

A harmincéves háború, az 1616 és 1659 közötti korszak: „A spanyol-habsburgi-katolikus világpolitika harca a német protestantizmus, Dánia és Svédország, Franciaország és Anglia ellen." (273. és köv. old.)

(ezen belül Anglia, Hollandia és Dánia szövetsége Ausztria ellen. *(28*

A svédek Bécs előtt. Svédország háborúja Franciaország ellen etc.)

Forradalom Angliában a XVII. században.

II. rész:

„A francia nemzeti állam végleges kialakulása" (Richelieu) és „Franciaország uralkodó helyzete Európában". 1661—1685.

Az európai egyensúly helyreállása (spanyol örökösödési háború); Anglia, Ausztria, Oroszország, Poroszország felemelkedése.

Oroszország harca Svédország ellen (és Lengyelország ellen)...

„Svédország harca Dánia, Lengyelország, Brandenburg, Ausztria és Németalföld ellen" (1655—1660).

Ausztria harca Törökország ellen (XVII. század).

A nagyhatalmak harca (1740—1789).

A hétéves háború (1758—1762) (Anglia és Franciaország „gyarmati háborúja").

Az Egyesült Államok függetlenségi háborúja (szövetségben Franciaországgal, Spanyolországgal és Hollandiával).

„II. József és II. Katalin imperialista tervei. Lengyelország vége."

III. rész:

Háború a francia forradalom ellen.
Az első gyarmati háború (1792—1797)
A második » » (1799—1801/02)
Az angol—francia háború (1793—1799).
Napóleon háborúja Poroszország ellen és „Napóleon világuralmi tervei". (Összeomlás 1812-ben.)
„Az 1813—1815. évi felszabadító háborúk."

---

29) Lengyelország 1660 előtt (történelmi atlasz szerint): *Lengyelország* a lublini unió — 1569 — alapján kezében tartotta a Keleti-tenger partvidékét Danziggal, Kurlandot, Livlandot Rigával (1660-ban az *olivai* béke értelmében átengedte Svédországnak), Kisoroszországot Kievvel, Poltavával és Csernyigovval, Podoliát, Volhiniát etc., Fehéroroszországot Szmolenszkkel.

az andruszovi béke értelmében, 1667, átadta Oroszországnak Szmolenszket, Kievet, Csernyigovot, Poltavát stb.

Lengyelország felosztása:
első 1772
harmadik 1795

Dél-**Amerika** ma teljesen szabad a három Guayanát kivéve
spanyol, portugál és holland a XVI—XVII. században
brit (1781)
holland (1667)
francia (1674)

Észak-Amerika 1783. A 13 állam független Angliától

Louisiana (most több állam):	spanyol	1763	
	francia	1802, brit	1763
Mississippi medence	E. Államok	1803, E. Államok	1783

Mexikó és Közép-Amerika: spanyol
(Mexikó, köztársaság 1810 óta)

Törökország: oszmán birodalom IV. Mohammed alatt (1648—1687)
csaknem Bécsig Ausztria
Románia, a Krím, a Kaukázus
az egész Balkán-félsziget stb.

Szerbia { magyar 1718-tól / török 1739-től } királyság 1817-től

---

Svédország birtokában volt 1719-ig (az előtt) (a XVII. század közepétől)

(Norvégia 1815 óta Svédországé)
Finnország is
Ingermanland (Szentpétervár)
Észtország
Livland
Németország egy része (Elő-Pomeránia (Stettin) + Bréma)

Egyesült Államok. Függetlenségi háború 1775—1783

1763-ban Kanadát Franciaország odaadja Angliának

{ 1778-ban baráti szerződés *Franciaországgal* / 1779-ben baráti szerződés *Spanyolországgal* }

1776. július 4-én kikiáltják a 13 állam függetlenségét

{ Az amerikai—francia csapatok 1781-ben megverik az angolokat }

A háború vége: 1783. IX. 3.: versailles-i béke. Spanyolország, Amerika katonai szövetségese, e szerződés értelmében visszakapta Floridát.

Florida csak 1819-ben egyesült az Amerikai Egyesült Államokkal.

Portugália 1580-tól 1640-ig spanyol kézen volt

Hollandia: különvált Spanyolországtól: 1581

1796-ban Belgium Franciaország kezén
Hollandia = Batáviai Köztársaság
1814—1831-ben Belgium Hollandiáé

A LEGÚJABB TÖRTÉNELEM „KORSZAKAI"

28) A legújabb történelem történelmi korszakait illetően vö. **P. Herre:** „Quellenkunde zur Weltgeschichte", Lipcse *1910*, ahol a szerző, a *megfelelő irodalomra* utalva, ismerteti a szokásos periodizálást és a többi között a következő „*korszakokat*" sorolja fel: „A középkori világuralmi eszme *korszaka*" (kb. 800-tól kb. 1250-ig). — „A nemzeti államok keletkezésének korszaka" (kb. 1250-től kb. 1500-ig)... „A nemzeti alkotmányos államok keletkezésének és fejlődésének korszaka" (kb. 1789-től kb. 1870-ig)... „*A világállamok és világgazdaságok korszaka*" („kb. 1870-től kb. 1910-ig").

NB: a legújabb történelem „korszakai"

„DER KAMPF"

ADLER ÉS RENNER

30) „Der Kampf", 1916, 2. sz. Fr. Adler „Kriegsziele" című cikkében (az annexiók ellen) a „Süddeutsche Monatshefté"-ből idézi *az ő* nyilatkozatukat[82]:

világos! „Azok az államok, amelyek ma a világot megtöltik, erőn alapuló államok. Ám erejük a földben, az emberekben és a vagyonban rejlik"... „Ők" (a katonák) „»reális garanciákat« várnak: földet, embereket és vagyont remélnek"...

és összehasonlítás céljából az *1791.* évi alkotmány VI. cikkelyét:

„A francia nemzet eláll attól, hogy hódítási szándékkal bármilyen háborút indítson, és sohasem használja fel erejét bármely nép szabadsága ellen“...

és az *1848.* évi alkotmány: „A francia köztársaság tiszteletben tartja az idegen nemzetiségeket, mint ahogy elvárja, hogy az övét is tiszteletben tartsák. Nem indít semmilyen hódító célú háborút és sohasem használja fel erejét bármely nép szabadsága ellen“...

Az 1791. évi francia alkotmány a nemzeti *háborúkról*

Az én kiegészítésem:

az 1791-es, 1793-as stb. francia alkotmányok szövegét lásd **F. Helie**: Les constitutions de la France.

Ibidem, *1. sz.*: *K. Renner* a „Wirklichkeit oder Wahnidee?“ című cikkben többek között a 17. oldalon Trockijt „Hilferding igen közeli barátjá“-nak nevezi.

ha-ha!!

Renner Trockijról

A Németország és Ausztria—Magyarország szövetsége *mellett* felsorakoztatott érvekből: „Ha a világon *csak* két nagy gazdasági rendszerünk volna, nekünk szociáldemokratáknak könnyebb lenne ledönteni ezt az egy utolsó nagy válaszfalat, sokkal könnyebb, mint ma, amikor egy bonyolult labirintusban vagyunk és éppen ezért oly nehezen találjuk meg a kivezető utat. Lépjen csak nyugodtan az egész világ a szövetségek útjára, annál jobb nekünk, annál közelebb jutunk végső célunkhoz.“ (19—20. old.)

jellemző!!

NB: **vö.** Közép-Európa és Európai Egyesült Államok

(16. old.: „Az úgynevezett közép-európai mozgalom ma még teljesen a burzsoáziák talaján bontakozik ki, s én elsősorban róluk beszélek.")

Mi és ők:
1) Renner, „Sozialistische Monatshefte", „Die Glocke" & Co. = az imperialista burzsoázia lakájai
2) Kautsky, Hilferding & Co. (+ az igen közeli barát = Trockij) = az imperialista burzsoázia meggyőzői
   az imperialista burzsoázia figyelmeztetői
   az **ő** reformátorai[83]
3) a baloldaliak = az *ellene* küzdő forradalmi harcosok.

HILFERDING (KAUTSKYÁNUS NÉZETEK)

31) „Der Kampf", 1916. 2. sz. 59—60. old.

Hilferding Kautsky szokásos érvével hozakodik elő, amely szerint a világgazdasági kapcsolatok arra késztetnek, hogy *ne* zárkózzunk el, amely szerint Anglia gyarmatain a behozatal és a kivitel (1899—1913) *n e m* az Angliával folytatott kereskedelemben nőtt a legnagyobb mértékben (57. old.): „Németország megtakarította a gyarmatok szerzésével és igazgatásával kapcsolatos költségeket, de amint kapitalista fejlődése azt lehetővé tette, termelőképességükből ugyanolyan előnyöket húzott, mint Anglia. Arról szó sincs, hogy Anglia monopolizálta a gyarmatokat"... (hogy ugyanolyan előnyöket húzott, mint Anglia — az egyáltalán nem igaz: vasutak, koncessziók, tőkekivitel. Németország

a finánctőke hódítási mesterkedései

elhagyta Angliát, az utóbbinak a gyarmatai *ellenére*. Gyarmatok nélkül Anglia talán még jobban elmaradt volna. Ez az első. Másodszor pedig Angliában a finánctőke *inkább* „pihen a babérain". *Most a német* is szeretne „pihenni").

ez a fő:

„Az imperialista politikának az az ismérve, hogy a gazdasági konkurrencia kérdéseit az állam hatalmi eszközeivel az államban uralkodó tőkés réteg érdekében próbálja megoldani. Védővámokkal biztosítja a hazai kartelleknek a hazai piac kizsákmányolásának lehetőségét, gyarmatok és befolyási övezetek szerzésére irányuló politikájával igyekszik a világpiac egyes részeit mint monopóliumot a maga tőkés osztálya számára fenntartani, a gazdasági és politikai kényszer eszközeivel próbál kisebb országokat a maga tőkéjének kizsákmányolási övezetévé tenni. Ezzel egyre élesebb ellentétbe kerül a többi állam imperialista politikájával. Ebből adódik az államhatalom erősítésére irányuló törekvés, az egyre fokozódó fegyverkezési hajsza vízen és szárazföldön egyaránt. Ez a politika vezetett a katasztrófához. S a népeknek (!!!) most el kell dönteniük, vajon a háború után folytassák-e ezt a politikát, vagy pedig szakítsanak vele. Az egymástól elválaszthatatlan védővám-politika, gyarmatpolitika és fegyverkezési politika folytatása, vagy pedig a hatalmi politikával való szakítás!" (59—60. old.) — —

NB
„a népeknek"
NB

Először *magukhoz* kell ragadniuk a *hatalmat*, nem lehet csak úgy a levegőbe „hatalomról" beszélni.

NB „Itt nem egyszerűen a kereskedelmi kapcsolatok rendezéséről van szó, hanem arról a hatalmi politikáról, amely mások rovására a saját tőkének monopolista helyzetet igyekszik biztosítani, — s amelyből a háborús veszély fakadt. S mivel ez így volt a háború előtt, talán bele kell ebbe nyugodnunk és nem kell még sokkal nagyobb arányokban minden eszközzel e politika folytatásával szembeszegülnünk?

NB Szerintünk éppen ellenkezőleg: éppen mert láttuk, hová vezet az államok monopolista hatalmi politikája, minden eszközzel szembe kell szegülnünk folytatásával és kiterjesztésével." (61. old.)

ENGELS ÉS MARX AZ ANGOL MUNKÁSOKRÓL

32) *Engels:* Die Lage der arbeitenden Klasse in England. 2. kiad. 1892.[84]

NB XX. old. „Arisztokrácia... a munkásosztályban" — a „munkások kiváltságos kisebbsége" ellentétben a „munkások nagy tömegével" (egy *1885.* III. 1-i cikkből).

NB Más országok konkurrenciája megtörte Anglia „ipari monopóliumát" (XXI. old.)

S „egy kis, kiváltságos, védett kisebbség" (XXII. old.) (a munkásosztályból) — csak ennek voltak 1848—1868-ban „tartós előnyei", „a nagy tömeg

S helyzete a legjobb esetben is csak átmenetileg javult".*

(lásd *ebben a füzetben 14. old.***)

XXIV. old.: az „új unionizmusnak", a *tanulatlan* munkások szervezeteinek fejlődése:

NB „Van egy felbecsülhetetlen előnyük" (ezeknek az új unionistáknak): „lelkük még szűz talaj, nyoma sincs benne öröklött, »tiszteletre méltó« burzsoá előítéleteknek, amelyek megzavarják a jobb anyagi helyzetben levő »régi unionisták« fejét."***

---

* Lásd *Lenin* Művei. 23. köt. 116. old. — *Szerk.*

** Lásd ebben a kötetben, 602. old. — *Szerk.*

*** Lásd *Lenin* Művei. 23. köt. 116. old. — *Szerk.*

S az 1892. évi választásokról:

„Az eddigi úgynevezett munkásképviselők közül, vagyis azok közül, akiknek megbocsátják munkásmivoltukat, mert ők maguk is szívesen belefojtanák liberalizmusuk tengerébe, a régi unionizmus legjelentékenyebb képviselője, Henry Broadhurst, csúfosan megbukott, mert a nyolcórás munkanap ellen nyilatkozott.“*

NB

1847 után: „E két körülmény [1) a chartizmus kihalása; 2) az ipari virágzás] folytán az angol munkásosztály politikailag a »nagy liberális párt«, a gyárosok által vezetett párt uszálya lett.“ (XVII. old.)

S o r g é v a l folytatott levelezés. *(33*

Marx az angol munkások vezéreiről:

Fr. Engels Sorgénak (1872. IX. 21.): ...„Hales itt a szövetségi tanácsban nagy botrányt csapott és megrovó határozatot fogadtatott el Marx ellen a miatt a kijelentése miatt, hogy az angol munkásvezérek eladták magukat, de az egyik itteni angol és az egyik ír szekció máris tiltakozott és igazat ad Marxnak“...[85]

E n g e l s Sorgénak 1872. X. 5-én: „Hales itt Marx ellen és ellenem nagyarányú rágalomhadjáratot indított, de ez máris ő ellene fordul... Ürügyül erre Marxnak az angol munkásvezérek megvesztegethetőségére vonatkozó kijelentése szolgált“...[86]

M a r x Sorgénak 1874. IV. 4-én[87]: ...„Ami az itteni“ (angliai) „városi munkásokat illeti, csak sajnálni lehet, hogy a vezérek egész bandája nem került be a parlamentbe. Ez a legbiztosabb útja annak, hogy megszabaduljunk ettől a szemét népségtől“...**

NB

Vö. itt 40—41. old.*** még erősebb hangon

a folytatást lásd a 36. oldalon°:

* Lásd ugyanott. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott, 115. old. — *Szerk.*
*** Lásd ebben a kötetben, 640—642. old. — *Szerk.*
° Lásd ebben a kötetben, 636. old. — *Szerk.*

\# NB

K. Marx Kugelmannak 1874. V. 18-án: „Angliában jelenleg csak a falusi munkásmozgalomban mutatkozik haladás; az ipari munkásoknak mindenekelőtt le kell rázniuk mostani vezéreiket. Amikor a hágai kongresszuson ezeket a fickókat lelepleztem, tudtam, hogy ezzel népszerűtlenséget, rágalmazásokat veszek a nyakamba etc. Ám az ilyen következményekkel sohasem törődtem. Itt-ott már belátják, hogy azokkal a leleplezésekkel csak a kötelességemet teljesítettem."[88] („Die Neue Zeit", XX. 2. 1901—1902. 800. old.)

(hágai kongresszus 1872. IX.)

Jaeckh: Die Internationale. 191. old.: Marx Hágában ezt mondotta: „Csak a becsületére válik bárkinek, ha Angliában nem elismert munkásvezér; mert minden »elismert munkásvezér« Londonban Gladstone, Morley, Dilke és társaik zsoldjában áll"...

vö. erről még *Jaeckh*, „Die Neue Zeit", XXIII. 2. 28. old.

KAUTSKY A HAZAFISÁGRÓL

K. Kautsky: Patriotismus, Krieg und Sozialdemokratie. („Die Neue Zeit", XXIII. 2; 1905.)

Katonai sztrájk = „heroikus *ostobaság*" (370. old.), akárcsak a burzsoá pacifistáknak azok a „kísérletei" is, hogy a háborút döntőbíróságokkal küszöböljék ki. Mindkét ostobaság „abból a hibából fakad, hogy a háborút elszigetelt tényként fogják fel".

De a háború katasztrófával fenyeget: „Márpedig a legteljesebb összeomláshoz vezető katasztrófa az a vereség, amelyet egy könnyelmű háborúban szenvedünk el." (371. old.)

A proletariátus „ma aligha elég erős bárhol is" ahhoz, hogy forradalommal (márpedig a katonai sztrájk *nem*

más, mint forradalom) a háború előtt lehetetlenné tegye a háborút. „De valamennyi kapitalista államban elég erős már ahhoz, hogy minden nagy veszteségekkel járó, hiábavaló háborúnak egy olyan forradalom kiindulópontjává kell válnia, amely proletár rendszert vezet be.“ (371. old.)

BAUER: A NEMZETI KÉRDÉS ÉS A SZOCIÁLDEMOKRÁCIA

Otto Bauer: Национальный вопрос и социал-демократия. Szentpétervár 1909. **(34**

A 30. §-ból: „A szocializmus és a nemzetiségi elv“. 534. old.: ...„Ám egy szocialista közösség sohasem lesz képes erőszakkal egész nemzeteket bekebelezni. Képzeljünk csak el nemzetiségi tömegeket, amelyek a nemzeti kultúra minden kincsével rendelkeznek, amelyek teljesen és aktívan részt vesznek a törvényhozásban és igazgatásban, s fel is vannak fegyverezve, — hogyan lehetne ilyen nemzeteket rákényszeríteni arra, hogy egy olyan közösség igájába hajtsák a fejüket, amelyhez nem tartoznak? Minden államhatalom a fegyverek hatalmán nyugszik. De a mai népi hadsereg, mesteri mechanizmusa folytán, még mindig egyetlen személynek, egyetlen családnak, egyetlen osztálynak a hatalmi eszköze, akárcsak az elmúlt idők lovaghadseregei és zsoldos hadai. Egy szocialista társadalom demokratikus közösségének hadserege, amely magas műveltségű emberekből áll, akik a műhelyben már nem egy idegen hatalom parancsának engedelmeskednek és az államban a törvényhozásban és igazgatásban való teljes részvételre hivatottak, már nem is tekinthető másnak, mint a felfegyverzett népnek. Ezzel el is tűnik minden lehetősége az idegen nemzet uralmának.“ (534. old.) NB **ezzel**

Az Európai Egyesült Államok „nem hiú ábránd“, hanem „az elkerülhetetlen végcélja egy olyan mozgalomnak, amelyet a nemzetek már rég elindítottak“. (542. old.)

Ha a szocialista Németország dolgozóinak egy részét Ukrajnába akarná átvinni, nem küldi el őket, „míg nem garantálja kulturális önállóságukat“ (543. old.)...(ezzel végződik a 30. §).

A 29. §-ban: **„Az imperializmus és a nemzetiségi elv“** (512—529. old. az orosz fordításban), a szerző idézi Schulze-Gaevernitzet a *brit imperializmust* illetően, megvizsgálja Törökország felbomlását, Olaszországnak Albánia elfoglalására irányuló törekvését: „Trientről és Triesztről beszél majd, s Albániára gondol.“ (519. old.) „Ily módon sikerül majd az olasz nemzet tömegei előtt egy imperialista hódító háborút nemzeti felszabadító háborúnak feltüntetni“ (519. old.)...

Bagdad, Oroszország Perzsiában etc. — „ezek a magvai és elemei az eljövendő konfliktusoknak“ (518. old.)...

35) Ugyanígy „a brit imperializmus a választók tömegei előtt ecseteli az egységes brit nemzet uralma alatt álló 400 milliós birodalom csábító képét és közben a vasmágnások kartellprofitjaira és a londoni tőzsde spekulációs nyereségeire gondol“... „egyszer majd, minden bizonnyal, az orosz imperializmus is meghirdeti Lengyelország és Ukrajna szabadságát és egységét, hogy a pétervári, moszkvai és lodzi gyárosok előtt újabb piacokat nyisson meg“... „s ugyanígy a német imperializmusnak is az 1848-as nagynémet gondolat örökőseként kell majd fellépnie, igyekeznie kell majd megteremteni az egységes nagy német hazát, ha fel akarja áldozni német munkások és német parasztok életét, hogy a tőke előtt az Eufrátesznél és a Tigrisnél a gazdagodás újabb forrásait tárja fel“ (522—523. old.)...

NB

„Ausztria összeomlása a kapitalista társadalmon belül már csak az imperializmus műve lehet“ (528. old.)...

„Ausztria összeomlásának előfeltétele, hogy a Német Birodalomban, Oroszországban, Olaszországban győzelemre jusson az imperializmus. Az imperializmus győzelme viszont ezen országok munkásosztályának vereségét jelenti.“ (527. old.) Az osztrák munkásoknak nem szabad az imperializmus győzelmében reménykednük...

GRUMBACH: DER IRRTUM VON ZIMMERWALD—KIENTAL

S. Grumbach: *Der Irrtum von Zimmerwald—Kiental.* Bern 1916. (95 old.) (egy szociálsoviniszta banalitásai).

24. old.: ...„S ha ő" (Kautsky) „1914. VIII. 4-én nem is ismerte fel világosan a helyzetet, számunkra (!!!) és valamennyi ország szocialistái számára mégis az Internacionálé egyik vezető teoretikusa marad"... ‖ !

26. old. ...„Általános kiegyenlítés, ahogy azt Zimmerwald és Kiental hirdeti"...

— *40.* old. — a Vaillant—Keir Hardie-féle *javaslatra* a német szociáldemokraták nem válaszoltak és ezt Chemnitzben (1913) ígéretük ellenére nem vitatták meg (az 1914-es bécsi kongresszushoz)!!! (Badarság! Mintha Legiennek és társainak *módja* lett volna erre!!) (Vö. Huysmans a svájci párthoz intézett levelében — idem.)

A francia kisebbség *szintén* a honvédelem mellett van!! (— 54. old. —). [Grimm 1914 augusztusában és novemberében állítólag a haza védelme mellett volt — 68. old.] 77. old.: Lenin Marokkó háborúja *mellett* van etc.

(4. old. a német brosúrában*). „Itt az esztelenség módszerré válik!" Marokkó védekezhet, Franciaország nem!! (Bolond!)

78. old.: Lenin („Vorbote"[89], 1. sz.**) a „forradalmi tömegharc kezdetét" Németország éhséglázadásaiban látja!! Ezek *illúziók!!* Éppen ellenkezőleg, mondja, a „német népből teljesen hiányzik a forradalmi hajlam". (78. old.)

82. old.: Meyer *London* 1916. I. 18-án az amerikai képviselőházban azt mondotta, hogy ő támadás esetén védené hazáját!!!!

84—85. old.: Ledebour nyilatkozata Németország internacionalista szocialistái ellen és Borchardté Ledebour ellen. „*Sosem*" fogja elérni, hogy lemondjanak a **„honvédelemről"!!!** és, mint mondja, Liebknecht is a haza védelme *mellett* van!!

---

* Lásd *Lenin* Művei. 21. köt. 303. old. — *Szerk.*

** Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 106—119. old. — *Szerk.*

ENGELS. LEVELEK SORGÉHOZ

36) *Engels* Sorgéhoz 1885. VI. 3-án... A gőzhajózási társaságok támogatásáról (a szocialistaellenes törvény hatályon kívül helyezése után); „szakadásra bizonyára sor kerül, és ez csak hasznos lesz. Egy kispolgári szocialista frakció elkerülhetetlen egy olyan országban, mint Németország, ahol a nyárspolgárság, még inkább, mint a történelmi jog, »időtlen idők óta létezik«"...[90]

1886. IV. 29.: „Németországban nyugalmas időkben minden elnyárspolgáriasodik; itt feltétlenül szükség van a francia konkurrencia tüskéjére. S ebben nem lesz hiány"...[91]

1888. II. 22.: ...„Csak induljon meg valahol, s a burzsoázia csodálkozhat majd a rejtett szocializmuson, amely akkor felszínre tör és szemmelláthatóvá válik" (291. old.)...

1889. XII. 7.: ...„A legvisszataszítóbb itt" (Angliában) — „a polgári »tekintélytisztelet«, amely a munkásoknak valósággal a vérébe ment át... még Tom Mann is, akit a legkülönbnek tartok közülük, szeret arról beszélni, hogy a lordmayornál fog villásreggelizni. Ha szembeállítjuk velük a franciákat, csak akkor látjuk igazán, mire jó egy forradalom"[92]...*

NB

1890. II. 8... „A fábiánusok — Marxot cáfoló művelt burzsoáknak egy jóindulatú bandája... Fő céljuk ... a *burzsoát* megnyerni a szocializmus számára, s így ezt peacefully and constitutionally [békésen és alkotmányos úton] bevezetni" (331. old.)...

((a fábiánusokról 393. old. (1893. III. 18.) — 401. old. (1893. XI. 11.)... a liberalizmust szocializmussal akarják átitatni; őket kellene a munkások szellemével átitatni.))

1890. IV. 19... Angliában rengeteg a surlódás etc., hagyományok, marakodás, előítélet a szakképzett munkások körében etc. etc.

---

* Lásd *Lenin* Művei. 23. köt. 115. old. — *Szerk.*

...„De a mozgalom a felszín *alatt* halad előre, egyre szélesebb rétegeket ragad magával, mégpedig többnyire az eleddig tespedő *legalsó*" (Engels kiemelése) „tömegből, és nincs már messze az a nap, amikor ez a tömeg hirtelen *önmagára eszmél*" (Engels kiemelése), „amikor világossá válik előtte, hogy éppen ő maga ez az óriási mozgásban levő tömeg"... (336. old.)* NB (37 NB

1891. III. 4... a dokkmunkások és gázgyári munkások és trade-unionjuk, mint mondja, itt kudarcot vallottak, „új trade-unionjukat felrobbantották, s a régi konzervatív trade-unionok, amelyek *gazdagok*" (Engels kiemelése) „és éppen ezért gyávák, egyedül maradtak a porondon". (359. old.) NB

1891. IX. 14. A trade-unionok newcastle-i kongresszusa szintén győzelem (akárcsak a nemzetközi kongresszus is)... „A *régi*" (Engels kiemelése) „trade-unionok, a textilmunkásokkal az élükön, és az egész reakciós párt a munkások körében minden erejükkel azon voltak, hogy érvényen kívül helyeztessék a nyolcórás munkanapra vonatkozó 1890. évi határozatot. Kudarcot vallottak ... és a polgári lapok rémülten, vonítva és fogcsikorgatással teljesen elismerik a *burzsoá munkáspárt*" (Engels kiemelése) „vereségét." (368. old.)** NB NB

1891. X. 24... egy esetleges háborúról... nekünk, németeknek (meglehet) „1793-at kell játszanunk"... balszerencse volna, ha háborúra kerülne sor és ez bennünket „idő előtt hatalomra juttatna, de fel kell készülnünk erre az eshetőségre" (371. old.)...

Idem, 376. old.: ilyen háború esetén „va banque-ot kell játszanunk". (376. old.)

...„a tömegek (Németországban) nagyszerűek és többnyire jobbak a vezéreknél"... (399. old.) (1893. X. 7.)

1893. XII. 2... Az amerikai munkásmozgalom fejlődési nehézségei: 1) a „party government" [„párturalom"]

* Lásd *Lenin* Művei. 23. köt. 115. old. — *Szerk.*
** Lásd ugyanott, 115-116. old. — *Szerk.*

rendszere (2 párt; egy harmadikra leadott szavazatok elvesznek); 2) a bevándorlás a munkásokat 2 csoportra osztja; a bevándorlókat alcsoportokra; ehhez hozzájönnek még a *négerek;* 3) a védővám a munkásokat „kitette a prosperity hatásának", míg Európában nem ez a helyzet... (403. old.)...

412. old. (1894. V. 12.), a szociáldemokrata szövetségnek és Amerika német-amerikai szocialistáinak *szektásságа* az elméletet „megcsontosodott ortodoxiává" változtatja ... ((hogy a munkások fejlődés nélkül azonnal bevegyék az elméletet)).

„DIE GLOCKE"

ERNST HEILMANN: DER KERN DES STREITES

38) „Die Glocke", 1916. 20. sz. (1916. VIII. 12.)

Ernst Heilmann: Der Kern des Streites. (770—786. old.)

A cél — „a három vitatkozó csoport fő gondolatainak" kifejtése (770. old.):...

„A többség, munkaközösség és internacionalisták (Liebknecht csoportja)" (771. old.)...

1 — „német győzelmet"

2 — „eldöntetlen kimenetelű háborút"

3 — „német vereséget" akar (771. old.)...

NB ||| „Az első két irányzat a honvédelem talaján áll, ámbár a munkaközösség nagyon félénken hangot ad annak az aggodalmának, hogy túl ne lépjék a tiszta védelem határát, a »harmadik Internacionálé« hívei viszont mint megtévesztő frázist elvetik a »honvédelem« elvét" (771. old.)...

„Liebknecht csoportja teljesen hű maradt önmagához... Ez az irányzat most a Spartacus programjával egy új párttá egyesült. Elméleti vezérét, az orosz Lenint követve az internacionalizmus folyományaként valamennyi szociáldemokrata pártot arra akarja kötelezni, hogy kíméletlenül és minden eszközzel: törvénybe ütköző röplapokkal, titkos szervezetekkel, tömegsztrájkokkal és felkelésekkel saját országuk vereségére törekedjenek" (771. old.)... „Oroszországban ennek az irányzatnak a hívei becsüle-

tesen és minden szégyenkezés nélkül vereségpártiaknak nevezik magukat.“ (772. old.)

„A Spartacus-propagandának, amely azt tanítja, hogy az ellenséges betörés korántsem a legnagyobb szörnyűség, hogy ez, éppen ellenkezőleg, a szabadság kivívásához vezethet, talán a Svájcban élő orosz emigráns teoretikusok körében van viszonylag a legtöbb híve; gyakorlatilag ez csak Németország tekintetében jöhet számba, s ezért nem más, mint a német vereség propagandája“ (772. old.)...

„A munkaközösség, vagyis a zimmerwaldi jobboldal, amelynek teoretikusa Kautsky, politikai vezérei pedig Haase és Ledebour, nemcsak hogy a tényekből azt a következtetést vonja le, hogy ennek a háborúnak győzők és legyőzöttek nélkül kell végződnie, hanem óhajtja is, hogy a nagy viadalnak ez legyen a kimenetele.“ || NB *(39*

„Ezt a felemás álláspontot bírálni rendkívül könnyű és egyszerű feladat. Az az állítás, hogy Németország védelmi feladata meg van oldva, annyira nyilvánvalóan ellentmond a tényeknek, hogy értelmes emberek körében csak derültséget kelthet“ (773. old.)...

„Ez (a többség) a béke mielőbbi megkötése érdekében munkálkodik, ám ezt csak a mai kormányok hozhatják létre.“ (778. old.) || NB

„A szocialista társadalmi rend felépítése szempontjából általában egyszer s mindenkorra el kell temetnünk a katasztrófa és a forradalom eszméjét, mégpedig nem egy meghatározott naptól fogva, hanem elvben. **Szocialistának lenni annyit jelent, mint elvben forradalomellenesnek lenni“** (a vastagbetűs kiemelés a szerzőtől ered); „az ellenkező felfogás csak a polgárság szabadságharcának az örökségе, amelytől szellemileg még korántsem szakadtunk el teljesen“ (780. old.)... || NB || hahaha!!

782. old.: példák ($^1/_2$ oldalnyi név) a grófok és tábornokok háborús áldozataira (fiaik katonatisztek etc.) mint érv arra, „hogy az ellenség előtt valamennyien egyenlők voltunk“. (783. old.) (!!!!)

„Az augusztus 4-i politika válsága tehát végső soron nem más, mint a katasztrófaelmélet és az evolúciós tanítás ama

régi harcának a felújítása, amely most az evolucionista nézetek győzelmével a vége felé közeledik. Ezért is látjuk most, mindkét fél tucatnyi renegátja ellenére, ismét az egymással szemben álló reformisták és forradalmárok, vagy ha úgy tetszik, revizionisták és radikálisok régi harci sorait és ezért halljuk újra a régi jelszavakat" (784. old.)...

40) „A fejlődéstörténeti szemlélet ezerszeres átkok ellenére mind inkább tért hódított a pártban és még akkor is győzni fog, ha a súlyos megpróbáltatásokon átment népek elégedetlensége imitt-amott forradalmi robbanásokhoz vezet. Viharos, sőt véres epizódok feltartóztathatják vagy előrelendíthetik a fejlődést, de mit sem változtathatnak alapvonásain." (785—786. old.)

NB

itt a mondat első fele a lényeg

„Azzal, hogy egyre növekszik azoknak a száma, akik nem önálló kereseti tevékenységgel vagy magánkézből kapott fizetéssel és bérrel biztosítják létfenntartásukat, napról napra egyre nagyobb méretekben valósul meg a szocializmus. Az állami üzem, a községi üzem és a szövetkezeti üzem munkása ugyanúgy szocializálva van, mint a betegsegélyző orvosa vagy a szakszervezet alkalmazottja." (784. old.)

!!

gyöngyszem

W. LIEBKNECHT ÉS MARX

(1878. ÉVI LEVÉL LIEBKNECHTNEK)

NB megkeresni!!

W. Liebknecht: Zur orientalischen Frage oder Soll Europa kosackisch werden? Ein Mahnwort an das deutsche Volk. **2. kiad.** Lipcse 1878. *57.* és *59.* old.

Idézve a „*Sozialistische Monatshefté*"-*ben*, 1916. 1095. old. (21. sz. 1916. X. 19.), Schippelnek egy cikkében, amelyben a szerző elmondja, hogy Liebknecht e brosúrájához egyik „barátjának", nyilván **Marxnak,** két levele van csatolva. (W. Liebknecht bro-

súrájának 1. kiadásában ezek a mellékletek *nincsenek meg*[93].) Marx ezek szerint akkor a következőket írta:

(1848—1878) *Marx* az angol munkásokról 1878-ban

„Az *angol munkásosztály* az 1848-tól tartó *korrupciós időszak* folytán fokozatosan egyre erősebben *demoralizálódott*, s végül odáig jutott, hogy a nagy liberális pártnak, saját leigázói, a tőkések pártjának *uszálya* lett. Az angol munkásosztály irányítása teljesen a trade-unionok *megveszteget-hető* vezéreinek és hivatásos agitátoroknak a kezébe ment át. Ezek a legények, Gladstone, Bright, Mundella, Morley, az egész gyáros csürhe stb. nyomán, torkukszakadtából üvöltve dicsőítették a népfelszabadító cárt, de a kisujjukat sem mozdították saját dél-walesi *testvéreik* érdekében, akiket a bányatulajdonosok *éhhalálra kárhoztattak. A nyomorultak!* Hogy mindezt méltóképpen betetőzzék az alsóház legutóbbi szavazásain (február 7-én és 8-án, amikor a nagy liberális párt fő tisztségviselői többségükben — Forster, Lowe, Harcourt, Goschen, Hartington és maga a nagy John Bright is — cserben hagyták hadseregüket és a szavazásnál meglépték, nehogy szavazatukkal túlságosan kompromittálják magukat) az alsóház egyedüli munkásképviselői, mégpedig, horribile dictu, a bányászok közvetlen képviselői, akik maguk is vérbeli bányászok, Burt és a szánalmas MacDonnell, a „nagy liberális pártnak“ a cárért rajongó törzsével együtt szavaztak! Ám az orosz ter-

(41

vek gyors kibontakozása rögtön megtörte a varázst, véget vetett a mechanikus agitációnak (ötfontos bankjegyek voltak a fő rugói ennek a mechanizmusnak); ebben a pillanatban „életveszélyes" lett volna Mothershead, Howell, John Hales, Shipton, Osborne és az egész banda számára, ha csak meg is mukkannak valamelyik nyilvános munkásgyűlésen; még corner- és ticketmeetingjeiket (belépőjegyes gyűléseiket) is erőszakkal meghiúsítják és szétkergetik a néptömegek."

NB: Marx levele (Liebknechthez?) 1878-ból

A JAPÁNOK ÉS AZ AMERIKAI MUNKÁSOK SOVINIZMUSA

„Die Neue Zeit", 1913. (31. 2.) 410—412. old. (1913. VI. 20-i szám.)

NB
a munkások sovinizmusa

Az amerikai munkások és *sovinizmusuk*

Erwin Gudde: Ein neues Ausnahmegesetzt gegen die Japaner in den Vereinigten Staaten. (Kelte: San Francisco, 1913. V. 21.)

Ezt a törvényt, amely a japánoknak megtiltja a földvásárlást (a bérletet csak három évre engedélyezik), a kormányzó Woodrow Wilson ellenzése dacára 1913. V. 19-én aláírta.

Ez, mondja a szerző, „kivételes

törvény a legrosszabbik fajtájából“ (410. old.) — „olyan politika, amely még a poroszoknak a lengyelekkel szemben folytatott politikájánál is rosszabb“. (412. old.)

a *japánokkal* szemben

Az amerikai munkások is vétkesek a „*sovinizmusban*“ (NB). (412. old.) „Az »Amerikai Munkásszövetség«beli urak nemcsak jogfosztottakká akarják tenni a »sárgákat«, hanem ki is akarják űzni őket az országból.“ (411. old.)

NB

Ez a kivételes törvény „bebizonyítja nekünk, hogy Kalifornia lakossága, mindenek előtt a munkássága, az amerikai *imperialisták* malmára hajtja a vizet, akik már évek óta egy Japán elleni háborúra készülődnek. *A szocialista párt is csődöt mond ebben a kérdésben.*“ (411. old.)

Munkások az imperialisták mellett...

a „szoc. párt“ is!!!

Ez a törvény „csak egy szem a törvények hosszú láncában“ (412. old.)...

GREULICH ÉS A „GRÜTLIANER“

GREULICH: OFFENER BRIEF AN DEN GRÜTLIVEREIN HOTTINGEN[94]

„Grütlianer“, 230. sz. 1916. (1916. X. 2.) **(42**

Hermann Greulich: Öffener Brief an den Grütliverein Hottingen.

Csak a munkások kisebbsége vesz részt a munkásmozgalomban. „Éppen ezért az életszínvonal csak csekély mértékben és *csak* a munkásosztály *legfelső rétegeinél* emelkedett. A munkások tömege nyomorban, gondok és nélkülözések között maradt. Éppen ezért időnként felmerül a kétely, vajon helyes-e az eddigi út. A kritika új utakat keres és főképpen *erélyesebb tevékenységtől* vár eredményeket. Kísérletek történnek ebben az irányban, amelyek rend-

szerint kudarccal végződnek, s ez még nagyobb erővel taszít vissza a régi taktikához. Aki hosszabb időre visszatekintve nyomon követi a munkásmozgalmat, látja majd ennek az áramlatnak a hullámait... Aztán kitört a világháború... a nagy tömegek számára ... szörnyű csalódás ... hallatlan mértékben romlott az életszínvonal, s nyomorba kerültek olyan rétegek is, amelyek előzőleg még tűrhető életet éltek, s ez *erősíti a forradalmi áramlatot.* Minden, ami volt, kétségessé válik: az elvek, a taktika és a szervezet... Aki felül tud emelkedni a mindennapi élet forgatagán... érthetőnek találja majd ezt a nagy vitát" (a forradalmi elvek és taktika körül) „és nem csügged el miatta. Ostobaságok persze voltak — de mindkét oldalon...

Eddig jóformán csak nekem jutott osztályrészül, hogy közvetítőként lépjek fel... A pártvezetőség valóban nem állt feladata magaslatán és túlságosan is engedett a forrófejűek befolyásának... A Grütli-szövetség központi bizottsága »*gyakorlati nemzeti politikára*« törekszik, s ezt a párton kívül óhajtja folytatni... Miért nem tette meg ezt a párton belül? Miért bízta jóformán mindig rám a hiperradikálisok elleni harcot?...

... Szilárd meggyőződésem, hogy a pártban végbemenő mai erjedés végül is jó bort fog adni, hacsak a hordót le nem zárják, mielőtt még befejeződik az erjedés... A párt csak proletár párt lehet és nem válhat szektává, mert a proletariátusnak ez iránt nincs semmi érzéke... Ha a Grütli-szövetség visszautasítja a párttal való megegyezést, már semmi keresnivalóm ebben a szövetségben. Én hiszek a párt jövőjében és ezért mindig mellette állok." (Vége.) Bern. *1916. IX. 26.*

!!! !! haha!!

Itt található meg a Grütli-szövetség központi bizottságának válasza is. Hiperradikalizmus és „közvetítés" — a Grütli-szövetség fennállása ellen. S ugyanitt található egy tárca „Ki Spartacus?" címmel (dicshimnusz)!!!

„STEINE STATT BROT!“

(43

„*Grütlianer*“, **225.** sz., X. 31. Vezércikk: „*Steine statt Brot*“ című vezércikk egy „*Szakszervezeti funkcionárius*“ tollából: ugyanis a „radikális irányzat“ „köveket“ ad „kenyér helyett“. Márpedig „reformista felfogásra“, „gyakorlati szociális reformra“, „demokratikus-szocialista reformra“ van szükség... ...(az úgynevezett „marxisták“ ellen)... ||| !

„DIE GRUNDSÄTZLICH ABWEICHENDE BEURTEILUNG“

253. sz. 1916. X. 28. Vezércikk: „Die grundsätzlich abweichende Beurteilung“. Idézet a „*Leipziger Volkszeitung*“*-ból;* ez, mint mondják, a „szocialista álláspontot“ képviseli. A zürichi és berni lapok állítólag élesen bírálják Pernerstorfert. Mi, úgymond, *nem értünk egyet* sem a *németországi többséggel*, sem a zürichi és berni lapokkal, mi „legális“ utak *mellett* vagyunk. Adler tettében „*csak* elmezavart“ látunk... ||| NB | a „centrum“ mellett vannak

„KEINE SACHLICHEN DIFFERENZEN TRENNEN UNS“

249. sz. 1916. X. 24. Vezércikk: „Keine sachlichen Differenzen trennen uns!“ (idézőjelben) — *Hubernek* (Rorschach) a Grütli-szövetség küldöttgyűlésén elhangzott szavai, Adlert viszont, mint mondja, a „*Volksrecht*“ dicséri!! *Mi ellenben elvileg* elítéljük! ||| NB

„DIE »NATIONALISTISCHE SPREU« SCHEIDET SICH VOM »INTERNATIONALEN SOZIALISTISCHEN WEIZEN«“

248. sz. 1916. X. 23. Vezércikk: „Die »nationalistische Spreu« scheidet sich vom »internationalen sozialistischen Weizen«“ (ezt mondotta állítólag Svájc szociáldemokrata pártjának képviselője a svájci *olasz* szocialisták kongresszusán).

„THESEN ZUM REFERATE"

235. sz. 1916. X. 7. Tézisek a Grütli-*programhoz*.

„DIE AUSLÄNDEREINBÜRGERUNG"

243. sz. (1916. X. 17.) és *több* számban előtte (237. sz. (X. 10.) — 243. sz.). Cikkek a *„külföldiek honosításáról"*...

A „kilencek" bizottsága (köztük Greulich és Wullschleger) 1912-ben petíciót terjesztett elő.

!!!! 15 év után kényszerhonosítás. Illeték legfeljebb 300 frank!!

242. és *243. sz.*

„PARTEI ODER GRÜTLIVEREIN?"

„Grütlianer", *1916. X. 18.* Svájc „szocialpatrióta pártja".

„DIE GEWERKSCHAFTEN UND DIE MILITÄRFRAGE"

NB „Grütlianer", 216. sz. (1916. IX. 15.): **„Die Gewerkschaften und die Militärfrage"** című cikk.

„A »*Schweizerische Metallarbeiter-Zeitung*«-*ban*(*) (1916. 38. sz. 1916. IX. 16.) egy levelező [*J. H.* Basel] (**) a fenti kérdést tárgyalva arra a rövid és velős következtetésre jut, hogy »a szakszervezeti tagok kötelessége gondoskodni arról, hogy a párt elvszerűen és világosan oldja meg a katonai kérdést. A legerélyesebb harc a militarizmus ellen és a haza védelmének visszautasítása ma, s leszerelés a szocializmussal együtt — holnap«.

(*) Kapellenstrasse 6, Bern

(**) ennek a *J. H.* Baselnek a cikke igen jó, tisztára forradalmi-internacionalista munkáscikk

Ezzel kapcsolatban a lap szerkesztősége („A szerkesztőség megjegyzése"), Schneeberger elvtárs, megjegyzi, hogy a szakszervezeteknek mint olyanoknak nem kell foglalkozniuk sem a fegyverzet csökkentésének, sem a leszerelésnek a kérdésével. Attól,

hogy valaki a maga szakszervezetének a tagja, még se nem szociáldemokrata, se nem antimilitarista; politikai vagy vallási nézeteinek tulajdonképpen semmi közük szakszervezeti tagságához. Igaz ugyan, hogy a szakszervezeti tag a legtöbb esetben szocialista vagy szociáldemokrata nézetek hívévé válik. Ezeket azonban nem annyira a szakszervezetben, mint inkább speciálisan ezt a célt szolgáló szociáldemokrata szervezetekben juttatja kifejezésre. Ez a rendszer igen célszerűnek bizonyult, s ezért, valamint azért is, mert a szakszervezeteknek gazdasági téren eléggé nagy a feladatkörük, így is kell maradnia. (44 !!

A szakszervezetek vagy szerveik nem is volnának alkalmasak arra, hogy ezen a téren igazi felvilágosító munkát végezzenek.

Közhelyekkel, amilyenek a fenti cikkben is bőven akadnak, semmire sem megyünk; egy olyan ember, aki — amint az rendszerint lenni szokott — egészen más nézetekben nevelkedett, ezekkel éppúgy nem győzhető meg, mint ahogy néhány szóval nem magyarázható meg a háború lényege, vagy ahogy azzal, hogy a svájci haderőknek a munkások elleni harcokban betöltött szerepét felnagyítják, nem lehet elfogulatlan és pártatlan olvasókra hatást gyakorolni. Gondoljunk csak azokra a harcokra, amelyeket a munkások Olaszországban, Spanyolországban, Franciaországban és Németországban vagy akár a szabad Amerikában vívnak, s mindenképpen meg kell majd vallanunk, hogy a svájci viszonyok még mindig jobbak az oroszországiaknál.

De az, hogy »a munkásnak nincs hazája«, aztán már nagyon is ízetlen frázis ma, amikor egész Európa munkásai döntő többségükben saját burzsoáziájukkal vállvetve immár két esztendeje harcolnak hazájuk »ellenségeivel«, s akik a hátországban maradtak, azok minden ínség és baj ellenére igyekeznek »kitartani«. Svájcban idegen támadás esetén bizonyára ugyanennek a látványnak lennénk tanúi. Talán itt is éppen azok adnák fel a harcot elsőkként, akik ma a legjobban verik a mellüket.“ NB

A „Grütlianer" a ||-val [jelölt] helyeket vastag betűkkel közli. Általában, a szerkesztő nevének hozzáfűzésével, az *e g é s z* szerkesztőségi megjegyzést közzétette. A *„Metallarbeiter-Zeitung"-on* ez a jelzés olvasható: szerkesztőség: O. Schneeberger és K. Dürr. ((NB))

„SCHWEIZERISCHE METALLARBEITER-ZEITUNG"

E. TH.: DER ÜBERBLICK

45) *„Schweizerische Metallarbeiter-Zeitung"*, 1916, 40. sz. (1916. IX. 30.)... *E. Th.* „Der Überblick" c. cikke: a háború „gazdasági természetű"... az „Internacionálé összeomlása" ... „A »Németország« tőkésszervezet" az „Anglia" nevű ugyanilyen szervezet ellen... szakmánk mellett (lakatos stb.) politikusoknak is kell lennünk *és* „a termelési eszközök társadalmasítására" kell törekednünk... „Szakszervezetet és politikát különválasztani lehetetlen"; az a veszély fenyeget, hogy „önmagunk a kapitalizmus ápolóinak szerepére kárhoztatjuk magunkat"...

nagyon jó! ||

„DER ÜBERBLICK. (EIN ANDERER STANDPUNKT)"

A 41. számban (1916. X. 7.) egy *aláírás nélküli* cikk: „Der Überblick. (Ein anderer Standpunkt)", amely szerint **E. Th.** nem ért egyet sem a „Die Gewerkschaften und die Militärfrage" című cikk szerzőjével, *sem a szerkesztőségi megjegyzéssel.* Helyteleníti a szakszervezetek „elszigetelődését", „tisztán szakszervezeti kérdésekre" való „szorítkozásukat".

NB ||

A szerző $3^1/_2$ hasában át védekezik, hogy, úgymond, nem tudunk lépést tartani, hogy rengeteg a probléma *(r e f o r m i s t a* kérdések felsorolása!!), hogy, mint mondja, nálunk az „imperializmusról" is 6 cikk volt, szintén szociáldemokrata szemszögből, hogy *Schneeberger* a

vasmunkás szövetség központi vezetőségének képviselőjeként Luzernben 1904-ben ellenezte, hogy „ő (mint szakszervezet) politikai akciókba bocsátkozzon“, s a luzerni szakszervezeti kongresszuson 56 szavazatot kapott *18* ellenében, — hogy „ama tervszerű“ (2. old. 3. hasáb) „termékeny munka helyett, amelynek célja elsősorban a lehetőségekhez képest teljesíteni a szakszervezetek alapszabályaiban lefektetett feladatokat, tápot adnánk egy fékevesztett világmegváltási mániának, s ennek folytán szusszal alig győzve mindenféle terveket ötlenének ki, de ezek közül egyetlen egyet sem valósítanának meg. A munkásság többsége a tények talaján áll. Bármennyire kívánják is, hogy »a termelési eszközök társadalmasítása valóra váljon«, kalandokba mégsem bocsátkoznak.“ !! !! !!

„NEUE RHEINISCHE ZEITUNG“

„*Neue Rheinische Zeitung*“. Politikai-gazdasági szemle, szerkeszti K. Marx. (I—V/VI. füz. egy kötetben.) London 1850. (46

I. füzet, 1850. január. — ***II.*** füzet, 1850. február. — ***III.*** füzet, 1850. március. — ***IV.*** füzet, 1850. április. — ***V/VI.*** füzet (borítólap nélkül) 1850.

Ebből, úgy látszik, Mehring *mindent* (nem mindent*) közzétett a „Literarischer Nachlass“-ban (tisztázni!). Megjegyzendő egy jellemző részlet a ***IV.*** füzet „*Vermischtes*“ „*Gottfried Kinkel*“ című jegyzetéből[95] (éleshangú megrovás a katonai törvényszék előtt mondott aljas monarchista beszédéért) (aláírás nélkül): 47. old. végén

* A „mindent“ szó fölé Lenin később odaírta, hogy „nem mindent“, mert a IV. és a II. füzetben talált Mehring által közzé nem tett írásokat (lásd Lenin megjegyzéseit e kötet 651—653. oldalán). — *Szerk.*

NB! a Rajna bal partjának Franciaország számára való átengedése NB

. . . „Így denunciálja továbbá Kinkel úr a hadbíróságnak saját pártját, amikor bizonyos tervekről beszél, amelyek a Rajna bal partjának Franciaország számára való átengedésére vonatkoztak, és kijelenti, hogy ő mentes az ilyen bűnös tervektől. Kinkel úr nagyon jól tudja, hogy a Rajna-tartománynak Franciaországhoz csatolásáról csak olyan értelemben volt szó, hogy a Rajna-tartomány a forradalom és ellenforradalom közötti döntő harcban feltétlenül a forradalmi oldalhoz csatlakoznék, akár franciák képviselik azt, akár kínaiak“... (71. old.)

397. old. a Mehring-féle kiadás III. kötetében

Mehring azt írja, 479—480. old. (III. köt.), hogy kihagyta az egész „áprilisi szemlét“ (tehát a IV. füzetben megjelent szemlét) és a februáriból (II. füzet) csak a Kaliforniára etc. és a kínai szocializmusra vonatkozó részt vette fel.

Egy forradalmi nemzettel — akár francia az, akár kínai! Vesd össze azzal, amit Engels 1859-ben (?) a „Po und Rhein“-ben[96] írt, ahol a németek nemzeti szenvedélyeit szította III. Napóleon ellen, aki „legjobb tartományainkat“ diplomáciai játékok tárgyává tette etc.

Rendkívül jellemző a nemzeti kérdéshez!

Minden attól függ, hogy a nemzet az adott időpontban forradalmár-e, avagy III. Napóleon!!

Ibidem, IV. füzet, *58.* old. (438. old., Mehring-féle kiadás III. köt.) (de *Girardin:* Le socialisme et l'impôt)[97]:

az állam „megszüntetése“

. . . „Az adó megszüntetése mögött az állam megszüntetése rejlik. Az állam megszüntetésének a kommunistáknál csak egyetlen értelme van: szükségszerű eredmé-

nye az osztályok megszüntetésének, amelyekkel együtt elesik az a szükséglet, hogy egyik osztálynak szervezett hatalma legyen a többiek elnyomására“...

Ibidem, 55. old.: „A forradalomban a roppant arányokra felduzzasztott adó a magántulajdon elleni támadás egyik formájául szolgálhat; de még akkor is tovább kell hajtania új, forradalmi intézkedésekre, vagy végül a régi polgári viszonyokhoz kell visszavezetnie“... *(47*

436. old., Mehring-féle kiadás III. köt.

5/6. füzet, **158. old.** („Szemle. Májustól októberig“; kelt London, 1850. november 1. Aláírás nélkül.)[98] ...„A chartista párt eddigi szervezete szintén felbomlóban van. A pártban még meglevő *kispolgárok*, a *munkásaristokráciával* szövetségben, tisztán demokrata *frakciót* alkotnak, melynek programja a népchartára és néhány más kispolgári reformra szorítkozik. A *valóban proletár* viszonyok közt élő *munkások zöme* a chartisták **forradalmi** frakciójához tartozik.“ (Az előbbi vezére Feargus O'Connor; az utóbbié — Julian Harney és Ernest Jones) (468. old., Mehring-féle kiadás III. köt.)

NB: a chartizmus két frakciója: (1) kispolgárság + munkás*aristokrácia* (kispolgári reformisták) (2) a valóban proletár **forradalmárok** „zöme“

II. füzet, 71—73. old. (a „Szemlé“-ben)[99] *Oroszország* 1848 és 1849 utáni ellenforradalmi szerepéről, egy Oroszország elleni esetleges „európai háború“ról“ (Anglia kezében **a döntés,** úgymond), „Oroszország barbár hordái“-ról, amelyek „eláraszthatják Németországot“.

NB

Mehringnél nincs meg

mulatságos! | Ibidem, 78. old. — (London, 1850. I. 31) — a kínai forradalomról (Kínai Köztársaság — lehet, hogy ezt találják majd az „európai reakciósok" Kínában)

445. old., Mehring-féle kiadás III. köt.

× „ha a mi európai reakciósainknak nemsokára menekülniük kell Ázsiába": **ha-ha!!**

× az európai reakciósok az európai forradalom elől elmenekülnek Ázsiába, elérik a kínai „falat" és ott ezt a feliratot találják: „Kínai Köztársaság. Szabadság, Egyenlőség, Testvériség!" Így vélekedik Marx.

Mehringnél nincs meg

!!! | *Ibidem*, 80. old.: Svájc példája megmutatja, mit jelent „a kis államok állítólagos »függetlensége« és »önállósága« a modern nagy nemzetek között" (vagy a Szent Szövetség eltiporja Svájcot, vagy a forradalom *„nem tűr meg"* „ilyen áruló és gyáva kormányt Európa szívében"...)

48)

Mehringnél nincs meg

A Svájcra vonatkozó megjegyzések azzal kapcsolatban íródtak, hogy nyilvánosságra került a Svájc elleni invázió *terve* (Németország + Ausztria + Oroszország + Franciaország) — a Franciaország elleni harc terve, Svájc és Törökország elleni diverziókkal. A „Szent Szövetség" a forradalom ellen.

„Annyi bizonyos, hogy a Szent Szövetség még ez évben megindul, akár először Svájc vagy Törökország ellen, akár egyenesen Franciaország ellen, és mindkét esetben a

Szövetségi Tanács felkészülhet a halálra. Akár a Szent Szövetség, akár a forradalom ér előbb Bernbe, a Szövetségi Tanács maga idézte elő pusztulását gyáva semlegességével. Az ellenforradalom nem elégedhet meg a Szövetségi Tanács engedményeivel, mivel ez a Tanács többé-kevésbé forradalmi eredetű; a forradalom egy pillanatig sem tűrhet meg ilyen áruló és gyáva kormányt Európa szívében, a mozgalomban legközvetlenebbül résztvevő három nemzet között. *A svájci Szövetségi Tanács viselkedése a legszembetűnőbb és remélhetőleg az utolsó példáját nyújtja annak, mit jelent a kis államok állítólagos »függetlensége« és »önállósága«* **a modern nagy nemzetek között.**" (80. old.) (Vége.)

NB: egy epizódja az ellenforradalom és a forradalom harcának!

Mehringnél nincs meg

és 72. old. — Svájc „a Szent Szövetség és a menekültek irányában egyaránt" gyáva volt (NB)... „Svájc megsértette ugyan a szent szövetségeseket, másrészről azonban elárulta a forradalmat". (73. old.)

NB

72. old. — az a meggyőződés, hogy küszöbön áll egy európai háború (ezt Oroszország indítja meg Törökország ellen). A forradalom erősödik Párizsban — a „forradalom központjában" (72. old.) és „Nyugat-Európában" (sic!! *71—72. old.*: „nyugat-európai" forradalom)...

Franciaországban, mondja, növekszik a forradalom (74. old.), a parasztok belesodródnak a mozgalomba, s ebből adódik „a forradalom közeli győzelmének bizonyossága" (74. old.) (sic!!)...

SAINT-SIMON EGY MONDÁSA

...„Ismeretes *Saint-Simonnak* az az állítása, amely miatt vádat emeltek ellene, nevezetesen, hogy Franciaországot hasonlíthatatlanul kisebb kár érné, ha hirtelen meghalnának ezren legmagasabb rangú hivatalnokai vagy a királyi család tagjai közül, mintha ezer legjobb

(49

munkása halna meg.“ (11. old. Emil Kaler munkájában: Wilhelm Weitling. Zürich 1887. „Sozialdemokratische Bibliothek“, XI. sz.)

(((A német Brockhaus-lexikon szerint Saint-Simon ezt nem ezerről, hanem tízezerről mondotta (NB) — mégpedig „Parabole politique“ című írásában, az „Organisateur“ első füzetében (1820).)))

„BRAILSFORD“ FÜZET

Tartalom

Brailsford I[100]
vö. kivonatokat *164.* old.-tól
Brailsford II

BRAILSFORD: THE WAR OF STEEL AND GOLD

Henry Noel Brailsford: The War of Steel and Gold *(1*

A Study of the Armed Peace. London 1914.
(A könyv kelte 1914. március) (317. old.)

„Igen valószínű, hogy a Balkánon Ausztria, a Hármasszövetség uralkodó befolyásától támogatva, kihasználta valamelyiket az ifjútörök forradalmat követő számos válság közül, hogy utat törjön magának Szaloniki felé és Macedóniának legalább egy részét annektálja...

Európa alaposan megismerhette a német »hegemóniát« az alatt a negyed évszázad alatt, amely a francia császárság bukásától a francia—orosz szövetség megkötéséig eltelt. Semmi szörnyűség nem történt. Kis államokat el nem tiportak, szomszédok határait meg nem sértették, trónokat *(2* meg nem döntöttek, semmiféle nemzeti vagy vallási szabadságjogokat nem fenyegettek.“ (34. old.)

„A hódítások kora Európában véget ért, s leszámítva a Balkánt és esetleg az osztrák és az orosz birodalom határvidékeit, bizonyosra vehető, amennyire a politikában egyáltalában bármi is bizonyosra vehető, hogy modern nemzeti államaink határai végleg kialakultak. A magam

részéről úgy vélem, hogy a hat nagyhatalom között nem lesz többé háború." (35. old.)

„Európa jelenlegi területi megoszlása, kevés kivételtől eltekintve, megfelel a nemzeti határoknak." (35. old.)

3) „Megadassék-e Németországnak, hogy az Atlasz lankáin vasércet termeljen ki és azt acélsínek alakjában Bagdadba szállítsa? Ez a modern diplomácia tipikus kérdése, s józanul nézve a dolgot, ez sokkal fontosabb a régi világ tipikus kérdésénél, mármint hogy Spanyolország királya egy Bourbon vagy egy Habsburg legyen-e. Ennek a kérdésnek és az ugyanebbe a kategóriába tartozó hasonló kérdéseknek az eldöntése érdekében sulykolják Európa fiataljait, építenek hadihajókat és herdálják a befolyt adókat. Semmi olyasmi nem forog kockán, ami akár csak egyetlen hold európai föld sorsára vagy tulajdonjogára kihatással lehetne. Mi sem változna egyetlen európai állam politikájában, vallásában vagy közéletében sem attól, hogy ezeket a kérdéseket másképpen vagy egyáltalán nem oldanák meg." (36. old.)

4) „De ki törődött volna Angliában azzal, hogy a marokkói vasércből német ágyúkat öntenek Essenben, nem pedig francia ágyúkat Creusot-ban?" (36. old.)

„Anglia és Franciaország entente cordiale-ja, amely a Németországgal való feszültség kezdetét jelezte, amennyire a világ tudja, egyetlen dokumentumon alapult, amely nem volt egyéb, mint az egyiptomi és marokkói francia és angol érdekek üzletszerű szabályozása." (37. old.)

5) „Egy német cég, a Mannesmann testvérek, valóban azzal kérkedhet, hogy kizárólagos koncessziót szerzett Marokkó bányáinak kiaknázására annak a kölcsönnek a viszonzásaképpen, amelyet a marokkói polgárháború idején egy pénzzavarba jutott szultánnak adott. Hogy a vita valójában ekörül forgott, azt azok a feltételek bizonyítják, amelyeket a Párizs és Berlin közötti konfliktus rendezése céljából nemegyszer megtárgyaltak. A konfliktust 1910-ben sikerült »elsimítani« (détente), avagy ideiglenesen rendezni egy szerződéssel, amelynek egyetlen feltétele az volt, hogy a német pénzügyi körök a franciákkal együtt részt vesznek a különböző vállalatokban és társaságokban, amelyek célja Marokkó »feltárása« kikötők, vasutak építése, bányák ki-

aknázása és más közmunkák útján. Ez a vállalkozás soha semmiféle eredménnyel nem járt, s a francia diplomácia és francia pénzügyi körök huzavonája miatti német ingerültség abban érte el tetőfokát, hogy Agadirba küldték a „Panther" nevű ágyúnaszádot mint előjátékot a további »tárgyalásokhoz«. Egy szenátusi bizottság későbbi vizsgálatából tudjuk, mivel végződtek volna ezek a tárgyalások, ha Caillaux úr hivatalában marad. Nemcsak hogy összeegyeztette volna a francia és a német gyarmati érdekeket, (6 hanem egy olyan általános megegyezést is tető alá hozott volna, amely felöleli a francia—német viszonyok egész területét. Azok a pontok, amelyekben megkezdte a tárgyalásokat, mind gazdasági természetűek voltak, s a legfontosabb köztük az a javaslat volt, hogy a francia pénzügyi körök szüntessék be a Bagdadi Vasút elleni bojkottot, s hogy engedjék meg német értékpapírok jegyzését a párizsi értéktőzsdén. Az a riadalom, amelyet Caillaux úrnak ez a merész lépése mind a francia hazafiak, mind az angol imperialisták körében keltett, még nem merült feledésbe, s utózöngéi Londonban is, Párizsban is hallatszottak, amikor 1913 vége felé Caillaux ismét bekerült a kormányba. Ezeken a nem hivatalos tárgyalásokon megtette az első lépéseket a francia—német viszonyok egy olyan újjárendezése felé, amely nemcsak a francia, hanem az európai politikát is megváltoztatta volna, ha néhány hónappal tovább miniszterelnök marad. A francia hazafiak körében riadalmat és aggodalmat keltett az a lehetőség, hogy esetleg megfosztja őket az 1870-t megtorló revans (7 álmától. A brit imperialisták konzervatív sajtónkban támadták őt, mert attól tartottak, hogy ha Franciaország rendezi Németországgal való viszályát, országunk elszigetelődik. Az agadiri válságot követő vita során (1911. november 27.) Sir Edward Greynek egyetlen mondatban volt egy kitétele, amely nyilvánvalóvá teszi, hogy diplomáciánk osztozik konzervatív sajtónk aggodalmában. Mint mondotta, fennáll az a veszély, hogy Franciaországot bevonják a német diplomácia szférájába. Éppen emiatt, nem pedig azért, mert valóban érdekelt bennünket, hogy Franciaország mekkora kártérítést fizet Németországnak Kongóban, amiért birtokba vette Marokkót, készek voltunk

támogatni Caillaux úr utódainak kevésbé békülékeny diplomáciáját, szükség esetén fegyverrel is. Ez talán a legtanulságosabb incidens az európai diplomácia legújabb történetében." (38—40. old.)

8) „A francia Périer bank nemrég egymillió font összegű kölcsönt adott a török kormánynak, amely ezt arra használta fel, hogy befizesse az első részletet egy Newcastleben épülő dreadnought-cirkálóra. Néhány nap múlva nyilvánosságra hozták, hogy ugyanez a bank, nyilván jutalékának egy részeként, koncessziót kapott egy Szmirnától a Dardanellákhoz vezető vasútvonal megépítésére. Ha el is kell ismernünk, hogy a tőkekivitel nem valósítható meg bizonyos áruforgalom nélkül, az osztályok szociológiája szempontjából mégis éles különbséget kell tennünk a pénzügyi tranzakciók és az egyszerű árucsere között. A kifejlett hitelrendszer talaján folyó kereskedelem jövedel-

9) mezőbb a tőkét befektető osztályok számára, mint a gazdasági fejlődés egyenlő színvonalán álló nemzetek közötti egyszerűbb árucsere. Ha walesi szenet szállítunk Franciaországba és cserébe művirágot kapunk, a tőke kétszeresen hajt hasznot: az angol szénbányatulajdonosoknak és a francia kizsákmányolóknak. De ha kölcsönt adunk Argentínának, s az a kapott pénzen síneket vásárol tőlünk, majd húst szállít ki, amely itt eladásra kerül, hogy kifizethesse a kölcsön kamatjait, a tőke háromszorosan hajt hasznot: az angol acéliparnak, az argentín húskereskedelemnek és az angol bankároknak és beruházóknak. Ez a harmadik fajta profit az, amelyet nem dolgozó osztályunk a legtöbbre becsül, s az effajta kereskedelem, amelynek ilyen hitelbázisra van szüksége, vagyis a gyengébb adós nemzetekkel folytatott kereskedelem a célja az imperializmusnak." (73—74. old.)

10) „Mulhall úr a »*Dictionary of Political Economy*« számára kiszámította, hogy külföldi és gyarmati befektetéseink 1882-től 1893-ig bámulatos arányban, évi 74%-kal nőttek. Ám a döntő érvet Sir Robert Giffen hozta fel. Kiszámította, hogy 1899-ben mind a külföldi országokkal, mind a gyarmatokkal folytatott áru-külkereskedelmünk profitja mindössze 18 millió font sterlingre rúgott. A külföldi és gyarmati befektetésekből eredő profitot pedig ugyanerre

az évre vonatkozólag 90—100 millió font sterlingre becsülte.“ (77. old.)

„Tíz évvel később, mint Sir George Paish a Királyi Statisztikai Társaságban felolvasott előadásában megállapította, a külföldi és gyarmati befektetésekből eredő profitjaink 140 millióra rúgtak.“ (77—78. old.)

„Mögötte* ott állnak a követségek, a követségek mögött *(11*
pedig egész Európa hajóhadai, készen arra, hogy néhány órán belül kifussanak török vizekre, mihelyt bármilyen késedelem vagy halogatás mutatkozna az európai vasúti társaságoknak vagy török kötvények birtokosainak garantált jövedelmek kifizetésében. Egyszóval a diplomáciát és a fegyveres erőket latba vetik, hogy érvényt szerezzenek azoknak a lelkiismeretlen és uzsorás egyezményeknek, amelyeket Hirsch báró és az őt utánzók vesztegetés útján török miniszterekkel kötöttek, akiket egy becsületes ember arra sem méltatna, hogy kezet fogjon velük.“ (85. old.)

„A hadseregben és a polgári szolgálatban hosszú ideig olyan sok volt az állás, hogy azok nyitva álltak a jómódú középosztály fiai előtt. Ezek számára India és Egyiptom végre reális értelmet nyert — ezek azok a helyek, ahol valamelyik fiuk, fivérük vagy legalább unokatestvérük »jól él«.“ (87—87. old.)

„J. T. Walton Newbold, a tudományok magisztere: *(12*
The War Trust Exposed (The National Labour Press, Manchester. 1 d.) — főképpen az angol hadiipari cégek kölcsönös viszonyát tárgyalja. P. W. W.: *Armaments and Patriotism* („The Daily News“, 1 d.) — teljes egészében azzal foglalkozik, hogy Mullinernek milyen része volt az 1909-es flottapánikban. G. H. Perris: *„The War Traders“* (National Peace Council, 167. old. St. Stephen's House, Westminster. 2 d.) — közli a másik két brosúra adatainak legtöbbjét néhány új anyaggal kiegészítve. Mindezek hivatalos és cáfolhatatlan adatokon alapszanak.“ (89. old., jegyzet.)

„Ez egy virágzó konszern. Ebben az évszázadban Armstrong sohasem fizetett ki kevesebbet 10%-nál, s osztalékai gyakran a 15%-ot is elérték. A creusot-i nagy francia gyárak (Schneider úrék) olykor 20%-ot is *(13*

* a török kötvények birtokosa mögött. — *Szerk.*

NB fizettek. Egy dreadnought építése és felszerelése legalább egy *negyed milliónyi profitot* hoz a rendelést megszerző cégnek. Az ilyen tét megéri a fáradságot, s ezeknek a cégeknek minden lehetőségük megvan arra, hogy politikai és társadalmi nyomást gyakoroljanak. Csak az Armstrong cég részvényeseinek listáján megtaláljuk a főnemesség 60 képviselőjének, illetve feleségének, fiának vagy lányának a nevét, tizenöt baroneti rangú nemest, húsz lovagot, nyolc parlamenti képviselőt, öt püspököt, a hadsereg és a hajóhad húsz tisztjét és nyolc újságírót. Az e cégekben érdekelt személyek között tavaly nyáron volt két liberális miniszter is, továbbá egy magas bírói tisztséget betöltő személy és a parlamenti ellenzék két vezetője. A részvényeseknek ezek a listái csodálatos módon egyeznek a Haditengerészeti Liga és a Nemzeti Katonai Liga tagjainak lajstromával." (90. old.)

14) „A való tényállást akkoriban von Tirpitz admirális fejtette ki a Reichstagban, valamint a Krupp cég vezetője. A parlament inkább Mulliner úrnak adott hitelt. Ennek eredményeképpen McKenna úr kiszámította, hogy a »veszélyes időpontban«, 1912 márciusában, Németországnak tizenhét dreadnoughtja lesz, s ennek megfelelően revideálta a saját programját. Balfour úr még azt is jósolgatta, hogy Németországnak 21 vagy 25 csatahajója lesz. Az események megmutatták, hogy von Tirpitz admirálisnak igaza volt: Németország ebben az időpontban kilenc ilyen hajóval rendelkezett. Az ijedtség négy »kontingens«-dreadnought árába került nekünk — ami mérhető nagyság, de hogy mennyi újabb keserűséget és gyanakvást szült ez Európában, azt számokban nem lehet kifejezni." (91. old.)

15) „A *fegyverrel kereskedő* cégek *nemzetközi kapcsolatai* csábító területet tárnak fel a szatíra előtt. A magyarázat elkerülhetetlenül adódik a tényekből, s ezeket itt *minden szépítés nélkül* megállapítjuk. A tőke nem ismer hazafiságot. Az egyik vezető német cégnek, mint kitűnik, francia igazgatói vannak. Német cégek építik újjá az orosz hadiflottát, a németnek a vetélytársát. Angol cégeknek Olaszországban fiókjaik vannak, s ezek építik azokat az olasz dreadnoughtokat, amelyekről azt mondják, hogy a mieink-

nek a riválisai. A Nobel tröszt, s a legutóbbi időkig a Harvey társaság is, az összes vezető fegyvergyártó cégből alakult: angolokból, franciákból, németekből és amerikaiakból. Egy ideig a francia Schneider cég és a német Krupp cég szindikátust alkotott, amelynek az algériai Ouenza ércbányáinak kiaknázása volt a célja." (92. old.)

„Ezek a koncentrált, mindenre elszánt és intelligens *(16* erők mindenütt a világon szüntelenül azon fáradoznak, hogy legyőzzék a leszerelésért és a békéért küzdő szétforgácsoltabb és kevésbé könnyen irányítható erőket. Azoknak a személyeknek a száma, akik a fegyverkezésen és a háborún nyerhetnek valamit, viszonylag kicsiny a civilizált világ egész népességéhez viszonyítva. De egyéni érdekeltségük nagyobb, s együttműködnek a »társasággal«, amely a birodalomban kedvező területet lát fiai karrierje számára, valamint a pénzügyi körökkel, amelyek azt tőkebefektetési szféraként kezelik." (93. old.)

„Gladstone úr a midlothiani kampány után került hatalomra az imperializmussal szemben határozottan ellenzéki programmal. Kormánya külpolitikájának legfőbb tette Egyiptom megszállása volt. Azóta a liberalizmus *(17* egy hazugságot hordozott lelkében." (103—104. old.)

„Ilyen befolyások alatt a liberalizmus imperialista párttá lett, és lord Rosebery, később pedig Sir Edward Grey volt külpolitikájának egyetlen számba jöhető vezetője. Lord Rosebery házassága révén a Rothschild családhoz tartozott, s Rothschildék befolyása hozta magával Egyiptom megszállását." (105. old.)

„Nem került volna sor szakadásra Franciaországgal, s az *Entente Cordiale* is mintegy húsz évvel előbb jöhetett volna létre. Az európai fegyverkezés nem lett volna olyan nyomasztó, s Bismarck diplomáciája kevesebb diadalt aratott volna. S ami a legfőbb, sohasem jött volna létre az a szövet- *(18* ség, amely az orosz egyeduralkodó kincstárát francia arannyal töltötte meg és így állandósította a legkegyetlenebb európai zsarnokságot." (108. old.)

„»1907 folyamán Coomassie-ban a következő közmunkákat kezdték meg vagy fejezték be: egy postahivatal, egy női börtön, egy kórház és rendelőintézet, egy kórház európaiak

számára, egy mosoda európaiak számára és néhány épület az aranyparti ezredek számára.«

Ha egyet lapozunk, megtudjuk, hogy »épült egy 13 lyukas golfpálya«. Aranybányák, börtönök, laktanyák, egy közpénzen épült mosoda európaiaknak és golfpálya — íme a civilizációs munkánk. Iskola azonban nincsen.“ (127. old.)

19) „Más szavakkal, bármelyik párt kerül is hatalomra, a külügyminiszter mindig imperialista lesz, olyan személyiség, akiben a »Times«, a City és a konzervatív párt fenntartás nélkül megbízhat. Egy radikálisnak nincs több esélye a külügyminiszterségre, mint egy római katolikusnak a lordkancellári pozícióra. A »folyamatosság« doktrinája azt jelenti, hogy a külügy gyakorlatilag kikerül a valamelyik párt alakította kormány hatásköréből és csak az uralkodó osztály véleményének befolyása alatt áll, vagyis azok véleményének, akik az udvarnál és a társaságban forognak, akik a hadsereget és az állami szolgálatot családjuk számára fenntartott pályának tekintik, a brit szigeteken túl levő világot pedig főleg fölös gazdagságuk befektetésére szolgáló területnek tartják.“ (132. old.)

20) „Még fontosabb tényező az alsóház tehetetlensége a szerződések tekintetében. Ha nincsenek pénzügyi klauzuláik, ezeket nem kötelező a parlament elé terjeszteni, s nem vitathatók meg mindaddig, míg alá nem írták, nem ratifikálták és nyilvánosságra nem hozták őket. Ennek egyik következménye az, hogy egy titkos szerződés ránk nézve semmivel sem kevésbé kötelező, mint egy nyilvánosságra hozott szerződés. Egy olyan titkos szerződés, amelyet valamely angol kormány szabályszerűen aláírt és ratifikált, utódaira nézve kötelező. Elméletben a királynak és külügyminiszterének, ha kormánybeli kollegáival egyetértésben jár el, joga van az e szigeteken kormányzása alatt álló 40 milliónyi lakosság nevében a legünnepélyesebb és legéletbevágóbb kötelezettségeket vállalni, anélkül, hogy a választott képviselők véleményét kikérné.“ (137—138. old.)

21) „Ezekben a levelekben nyíltan megvallják, hogy Lord John Russel miniszterelnök teljesen képtelen volt Palmerstont ellenőrizni, s az fontos ügyekben mindig maga döntött, anélkül, hogy kikérte volna akár a kormány egészének, akár csak a kormány fejének a meghatalmazását. Odáig ment,

hogy a coup d'état* után teljesen a saját felelősségére elismerte Louis Napóleont, nem törődve a közvéleménynek, sőt a királynőnek és saját kollegáinak a kívánságaival sem. Amikor Palmerston felmentését javasolták, Lord John Russel mindig azt válaszolta, hogy felmentése esetén Palmerston bosszúból az ellenzék soraiba állna és megbuktatná a kormányt. Az események megmutatták, milyen jogos volt ez az aggodalom. 1851 december végén Palmerston végül mégis kénytelen volt lemondani. De már 1852 februárjában megbuktatta egykori kollegáit. Az olyan kormánynak, amely nem nélkülözheti valamely miniszterét, késznek kell lennie arra, hogy szabad kezet adjon neki." (143—144. old.)

„Másrészt, az a világ, amelyben forgott**, az uralkodók *(22* és kormányok világa volt. Nemzeteket nem ismert és nem ismert el. Az 1848 és 1860 között lezajlott hatalmas megrázkódtatásban, amely az olasz nemzetet létrehozta, nem látott egyebet, mint Szardínia sorozatos támadásait Ausztria ellen." (148—149. old.)

„Amikor Palmerston és Louis Napoléon 1848-ban tárgyalásokat folytatott egy népszavazásról, amely eldöntené Lombardia sorsát, a királynő kijelentette, hogy »katasztrófa lenne az utókorra nézve«, ha a népek általános szavazás útján megváltoztathatnák állampolgárságukat." (149. old.)

„Nagyobb nevelő hatású propagandára, az elvek lerögzítésére irányuló tudatosabb erőfeszítésre van szükség ahhoz, hogy nemzeti válság idején a demokrácia szilárdságában bízhassunk." (160. old.)

„Az emberekbe bele kell oltani egy általános és mély *(23* szkepticizmust, hogy lángoló beszédekre és tetszetős absztrakciókra ösztönösen e kérdéssel válaszoljanak: »Milyen kölcsönről, koncesszióról vagy gazdasági érdekszféráról beszél is tulajdonképpen?« Az ilyen feladat meghaladja a béke speciális propagandistáinak hatáskörét, sőt olykor felfogóképességét is." (160. old.)

„Ma leszerelésről és döntőbíróságról beszél, holnap meg

* államcsíny. — *Szerk.*
** a királynő. — *Szerk.*

egy olyan pártnak fog dolgozni, amely éppúgy függ a diplomácia és a pénzügy közötti modern kapcsolatot fenntartó nagyvállalkozóktól és bankároktól, mint vetélytársa. A béke érdekeit szolgáló nevelés és szervezés munkáját
24) csak a szocialista pártok végzik megfelelő mértékben és csak ezek képviselnek olyan erőt, amely mindig egységesen száll majd szembe a militarizmussal és az imperializmussal." (161. old.)

„...a háború — anakronizmus, szinte lehetetlen dolog olyan társadalomban, amely a magántulajdon tiszteletén alapszik és hozzászokott ahhoz, hogy üzleteit egy kozmopolita hitelrendszer alapján bonyolítsa le." (162. old.)

„Ha elismerjük is, hogy a háború esztelenség a nemzeti érdekek szempontjából, mégis teljesen ésszerű lehet egy kislétszámú, de hatalmas uralkodó osztály szempontjából." (163. old.)

25) „Nem a »hely a nap alatt« az, ami felé a ***modern imperialista*** tekintetét fordítja. Új országokat keres »kiaknázás« végett, sokat igérő területeket feltáratlan ásványi kincsekkel, megműveletlen földekkel, bankok nélküli városokkal és sínek nélküli utakkal. Ezek azok a lehetőségek, amelyek után áhítozik. Örül, ha ezeket hódítás nélkül szerezheti meg, nem
NB kívánja a háborút. Eszménye az, hogy ezeket mint gazdasági érdekszférákat elkerítse, amelyekbe nemzeti monopólium alapján befektetheti tőkéjét.

Ez az a folyamat, amelyet szem előtt kell tartanunk, ha meg akarjuk érteni a fegyverkezés szívós fennmaradását, de ezt a folyamatot túlságosan kevéssé veszi figyelembe Norman Angell úr doktrinája." (164. old.)

26) „Amikor a hármas antant uralkodik, elfoglalja Marokkót és felosztja Perzsiát. Amikor felülkerekedik a hármas szövetség, elfoglalja Tripoliszt, biztosítja hatalmát Boszniában és eredményeket ér el az ázsiai Törökországba való gazdasági behatolás terén." (167. old.)

„Civilizációnk jellemző vonása, hogy a diplomáciának egyrészt a fegyverkezéssel, másrészt a pénzügyekkel való kapcsolatát az udvariaskodás és a képmutatás gondosan kidolgozott kodexe mögé rejti." (168. old.)

„Ha a józan ész hirtelen sugallatára holnap valamennyi nagyhatalom elhatározná fegyverzetének felére való csökkentését, ez nem szabadítana meg bennünket annak az elkerülhetetlen konfliktusnak az erkölcsi következményeitől, amely a presztizs és az erők közötti egyensúly helyreállítására tett kísérleteknél támad.“ (169. old.)

„Egy jól összeválogatott bizottság némi garanciát nyújtana arra, hogy a külügyminisztérium politikája valóban a nemzet akaratát tükrözze.“ (213. old.) (27

„Az ilyen javaslatokra és különösen egy külpolitikai állandó bizottság alakítására kell összpontosítanunk a figyelmünket, mert csak így remélheti a demokrácia, hogy állandó befolyással lesz azokra a tényezőkre, amelyek a békét és háborút, a fegyverkezés fokozódását meghatározzák, és korlátozzák ama lehetőségünket, hogy szerte a világon az emberszeretet ügyét szolgáljuk.“ (217. old.)

„1854-től *1906-ig* a City bojkottálta *Oroszországot*. Az *1906*. évi kölcsönt megelőzően Sir *Edward Grey* beszédeiben célzásokat tett, és a »Times«-ben nyilvánvalóan sugallt cikkek jelentek meg, amelyek előrevetítették az akkoriban tárgyalás alatt levő politikai egyezmény megkötését. A pénzemberek és a diplomaták kölcsönös szolgálatokat tesznek egymásnak, s a modern világban egymás számára nélkülözhetetlenekké váltak. A diplomáciának egy adós-állammal folytatott tárgyalásaiban óriási segítségére van az a tudat, hogy ténylegesen mögötte áll egy gazdag országnak az exporttőkéje, amelyet meg lehet adni, de meg is lehet tagadni. Ha valamelyik hatalom vagy hatalmi csoport akár csak néhány évre is fenntartaná monopóliumát a nemzetközi pénzpiacon és ezt a monopóliumát tudatosan politikai célokra használná fel, végül ráoktrojálná akaratát Oroszországra, Kínára, Törökországra és a latin-amerikai köztársaságokra.“ (221. old.) NB (28

„Oroszország sebezhető, minthogy — akárcsak bármely latin-amerikai köztársaság — teljesen függvénye annak, hogy a nyugati piacokon milyen a reputációja. Kölcsöneinek legnagyobb részét kénytelen külföldön elhelyezni. Saját erőforrásaiból még városai közüzemeit sem tudja

29) ellátni. Feltáratlan szén- és ércbányái, olajtelepei a külföldi tőke megtermékenyítő hatására várnak. Csak egy pillanatra el kell képzelnünk, mit jelentene számunkra Németország véleménye, ha állampapírjainkat a Deutsche Bank révén kellene elhelyeznünk, ha Manchesternek Berlinhez kellene fordulnia pénzért, hogy megépíthesse villamosvasútját, ha egy dél-walesi szénbánya valamelyik hamburgi pénzember jóindulatától függne, s nyomban bizonyos képünk volna arról, hogy miért és mennyire fontos az orosz kormánynak az angol nép jó véleménye. A hitel kényes dolog. Míg az angol tőkepénzesek Oroszországot ellenséges birodalomnak tekintették, amely ránk nézve is veszélyes lehet, vagy pedig ingadozó önkényuralmat láttak benne, amelyet forradalom fenyeget, az orosz pénzemberek hiába fordultak ajánlataikkal a Cityhez. Az óvatosság, a hazafiság és a humanitás ellenük szólt. A vagyonos
30) osztályok nézeteiben akkor állt be változás, amikor a konzervatív sajtó a *közeledés* mellett emelt szót, amikor a »*Times*« már nem az önkényuralmat diszkreditáló híreket helyezett előtérbe, s amikor ismeretessé vált, hogy egy Perzsiára vonatkozó egyezmény megkötés előtt áll. Nem volt titok, mi az oka magatartásunk változásának. Sir Edward Grey kijelentette, hogy Oroszország nagyhatalmi pozíciójának visszaállításával Európában ismét helyre kell billenteni az egyensúlyt. Köznyelvre lefordítva ez annyit jelent, hogy diplomáciánk kereste Oroszország támogatását Németországgal szemben, Franciaország pedig kívánta a kibékülést és egyengette útját. 1906 első hónapjaiban az orosz pénzügyek válságban voltak, s úgy adódott, hogy ez egybeesett az orosz alkotmány fejlődésének
31) válságával. Miközben Oroszország Nyugat-Európában igyekezett százmilliós kölcsönt kapni, küszöbön álltak az első duma választásai. Az alkotmány még mindig csak egy darab papír volt. Minden attól függött, hogy a duma képes lesz-e érvényesíteni jogait, alávetni ellenőrzésének a bürokráciát, önmagát Oroszország legfelső hatalmává tenni. Ehhez rendelkezésre állott egy nyilvánvaló módszer. Ellenőrzése alá kellett vonnia a kincstárt, s ez akkoriban e külföldi kölcsön ellenőrzését jelentette. Ha a kölcsönt nyélbe ütik, mielőtt a duma összeül, a bürokrácia tele-

tömött hadipénztárral fogadja a dumát. Néhány hónapon vagy héten át az európai közvélemény potenciálisan ura volt Oroszország sorsának. Teljes rokonszenvet tanúsított az alkotmány-mozgalom irányában és megvolt a lehetősége, hogy hathatóssá tegye rokonszenvét. Az orosz liberálisok (a kadetok) a szocialistákkal egyetemben ragaszkodtak *(32* ahhoz, hogy a kölcsön megadását a duma beleegyezésétől tegyék függővé. Emiatt az ügy két-három hónapos halasztást szenvedett volna, de a parlamenti többségnek így lehetősége nyílt volna arra, hogy feltételeket diktáljon a cárnak, aki máris megbánta, hogy engedményeket tett. Közvetlenül elsöprő választási győzelmük után a liberálisok és szocialisták azt mondhatták volna a cári miniszteréknek: »Mögöttünk áll Oroszország és mögöttünk áll Európa. Az önök kincstára üres, hitelük kimerült. Adjanak nekünk teljhatalmat mint felelős kormánynak, s mi megszavazzuk adóikat és szankcionáljuk kölcsönüket. Ha megtagadnák tőlünk jogainkat, meggyőződésünk szerint sem Londonban, sem Párizsban nem kapnának pénzt zsarnokságuk finanszírozásához.« Ám a nagy kölcsönt Párizsban és Londonban már 1906 márciusában perfektuálták, s amikor *(33* májusban összeült a duma, olyan kormánnyal állt szemben, amelynek Oroszországtól nem volt miért tartania, és Európától már nem volt mit várnia. Európa megadta ennek a kormánynak a módot arra, hogy fizesse kozákjait. Két nemzedéken át zárva tartottuk pénzpiacunkat a károk előtt. Három hónappal előbb nyitottuk meg a kelleténél. Ha kivártuk volna ezt a három hónapot, ahogy erre az orosz liberális sajtó kért bennünket, a haladó pártok minden bizonnyal diadalra jutottak volna. A kozák nem sokat tehet, ha nem áll mögötte a pénzember. De semmiféle parlament sem alkalmazhatja hathatósan a költségvetés hagyományos fegyverét, ha külföldi bankok ezt megelőzően már kielégítették a zsarnok szükségleteit. A döntés ebben az esetben Londontól függött. A párizsi bankok, amelyek már belefáradtak a kaotikus és ingatag Oroszország támogatásával kapcsolatos terhek viselésébe, ennél a kölcsönnél feltételként kikötötték, hogy az angol bankok is részt vegyenek ebben a jövedelmező teherviselésben. *(34* Az angol bankok dolga lett volna, hogy ragaszkodjanak egy

kis haladékhoz, amely a duma szankciójának elnyeréséhez szükséges lett volna. Erre azt lehet mondani, hogy »az üzlet = üzlet«; nem lehet elvárni, hogy egy bankár, amikor egy kölcsön elhelyezéséért nagy jutalékot ajánlanak fel neki, mérlegre tegye mindazokat a következményeket, amelyekkel tette egy idegen nép szabadsága szempontjából járhat.“ (225—228. old.)

„Bármennyire igyekeztünk is megvásárolni Oroszország lojalitását, ez nem sikerült, s nem gátolhattuk meg Oroszországot abban sem, hogy német vetélytársunkkal kacérkodjon. Pedig minden kártya a kezünkben volt. Bármennyit tehet is Németország Oroszország érdekében, pénzt kölcsön adni mégsem tud. Ha feltételeket szabtunk volna, mielőtt a kölcsönt megadjuk, ha csak feltartóztattuk volna az arany áradatát, bizonyos fokig ellenőrzésünk alá helyez-
35) hettük volna az orosz politikát. Ha Franciaország támogat bennünket (pedig a marokkói válság idején kiérdemeltük a támogatását), meglett volna a lehetőségünk arra, hogy Oroszországnak ezt mondjuk: »Míg Perzsiát ki nem ürítitek, nincs több pénz.« Perzsia végeredményben luxus Oroszország számára, a pénz meg szükségesség.“ (229. old.)

„Európa bizonyos komolytalan erőfeszítéseket tett, vagy legalábbis azt a látszatot próbálta kelteni, mintha erőfeszítéseket tenne a balkán-háborúk kirobbanásának elhárítására. Ezek az erőfeszítések nem jártak eredménnyel, mert nem voltak őszinték. Oroszország, mint ma már tudjuk, nemcsak hogy nem igyekezett elejét venni a háborúnak, hanem valójában hozzájárult kirobbanásához, vezető szerepet töltve be a Balkán-szövetség megalakításánál. Ugyanakkor, amikor beleilleszkedett a nagyhatalmak kórusába és kijelentette, hogy a szövetségesek közül egyiknek sem engedhető meg az elfoglalt terület megtartása,
36) rányomta bélyegét a felosztásról szóló szerződésre és a terület felosztásánál elvállalta a döntőbíró szerepét. Az ilyen kétkulacsosság tesz eredménytelenné mindennemű együttműködést. Ezeket a háborúkat mind meg lehetett volna előzni, ha a francia bankoknak megtiltották volna a hadviselő felek finanszírozását. Ezt nem tiltották meg nekik, mert Oroszország másképp akarta.“ (230—231. old.)

„Másfelől, a peonátus néven ismert rendszer Latin-Ame-

rikában általánosan elterjedt, és a tőke, amelynek segítségével működik, gyakran külföldi, olykor brit tőke. Ez általános jelenség Mexikóban és Brazíliában és talán valamennyi elmaradottabb dél-amerikai köztársaságban. Az áldozat, aki rendszerint bennszülött, de olykor fehérember vagy mulatt is, eladósodik valamely ültetvényesnél vagy kereskedőnél, és az adósok és hitelezők viszonyát szabályozó dél-amerikai törvények szerint, amelyek nem ismernek Truck Act-okat*, ténylegesen annak rabszolgájává válik, s az marad mindaddig, míg adósságát le nem törleszti. Ám az adósság letörlesztésére nem kerül sor sohasem: a könyvelést az ültetvényes végzi. Az adósság ilyen *(37* átlátszó fikciójával takarózva rabszolgakereskedelmet folytatnak, egész falvakat tesznek tönkre, földet birtokló parasztokat jobbágysorba süllyesztenek, egész törzseket messze földre visznek, hogy ott kizsákmányolják őket. Gyermekekkel kereskednek, fiatal nőket hivatásszerű prostitúcióba kergetnek. Mindez a latin-amerikai civilizáció tipikus kifejezése. De a külföldi tőke, amely behatol ezekbe az országokba, alkalmazkodik a környezethez és Mexikóban ugyanúgy viselkedik, mint a mexikóiak. A lomha spanyol földbirtokos által folytatott meglehetősen renyhe, nem hatékony kizsákmányolást hathatós és átfogó rendszerré változtatja, s ezt olyan kegyetlenséggel és olyan méretekben folytatja, amelyek messze felülmúlják az ottani szokásokat. Nem olyan látvány ez, amelyet egy európai demokrácia közömbösen, ölbetett kézzel nézhetne. Ha Mexikó vagy Brazília népe maga hozna létre kapita- *(38* lista rendszert, hagyni kellene, hogy ez a folyamat a maga természetes útján fejlődjön, bármilyen súlyosak is a következményei. A tisztán mexikói bajokra maguknak a mexikóiaknak kell megtalálniuk az orvosságot. Ám az európai pénzember, a mi fegyvertárunkból vett eszközökkel felszerelve, hódít és kizsákmányol a mi lobogónk védelme alatt és a mi presztizsünkkel takarózva." (236—237. old.)

„Az a terület, amelyet illetően vitás, hogy meg kell-e adni rá a szankciót[101], avagy sem, még mindig eléggé jelen-

* — alkalmazottak természetbeni fizetését eltiltó törvényeket. — *Szerk.*

tős és felöleli Oroszországot, Törökországot, Kínát, Perzsiát, a portugál gyarmatokat és Latin-Amerika nagy részét." (242—243. old.)

39) „Ha azt az összeget vesszük, amellyel Anglia és Németország a XX. században növelte fegyverzetét, a növekedést durván számítva körülbelül így oszthatnánk el: 50% vagy valamivel kevesebb annak a kérdésnek az eldöntésére, hogy ki zsákmányolja ki Marokkót; 25% vagy több egy Bagdadig vagy azon túl vezető vasút megépítésének jogáért; 25% vagy több olyan jövőbeli kérdések megoldására, amelyek egyelőre még megoldatlanok: az afrikai portugál gyarmatok sorsának és Kína sorsának eldöntésére. Másodszor, az érdekszférák elhatárolása a felosztott ország nemzeti léte szempontjából szinte elkerülhetetlenül végzetes, s ugyanolyan elkerülhetetlenül növeli az imperialista hatalom kötelezettségeinek súlyos terhét. Perzsia ragyogó illusztrációja ennek. Sir Edward Grey nyilván nem hajlandó eltűrni, hogy az események menete rákényszerítse bármilyen közvetlen felelősség vállalására
40) a brit szféra igazgatását illetően. Elhatározása dicséretre méltó, de Oroszország azt bármely pillanatban keresztülhúzhatja." (246—247. old.)

„Az oroszlánrészre, vagyis a Jangce-völgyre támasztott igényünket nem ismeri el egyetlen más hatalom sem, és kérdéses, vajon a külügyminisztérium még mindig fenntartja-e ezt az igényt." (248. old.)

„Ez az érdeke az egész, tőkét exportáló osztálynak. De ostobaság volna figyelmen kívül hagyni vagy kisebbíteni az ipar közvetlen érdekeit. Olyan érdekek ezek, amelyek mély gyökereket eresztettek a politikai körökben, és mint Mulliner úr hőstettei mutatják, rendkívül szívósak és
41) életerősek. Ha a közélet továbbra is ebben az irányban fejlődik, a holnap nagy botránya az a felfedezés lesz, hogy a liberális párt tőkéjét nem a Marconi cégbe, hanem a Krupp művekbe fektették be." (267—268. old.)

„Micsoda szörnyűséges elmélet az, amely szerint Angliának és Oroszországnak joga van rendelkezni a perzsa nép sorsa fölött csupán azért, mert Perzsiában nagy anyagi — politikai, stratégiai és kereskedelmi — érdekeltségeik vannak." (290. old.)

„Ostobaság volna, persze, azt hinni, hogy az együttműködés“ (a nagyhatalmak együttműködése) „szupremáciája elvének elismerése nyomban megteremti a harmóniát és a fegyverzet csökkentéséhez vezet. De azonnal elérné a következőt: létrehozna bizonyos normát a civilizált világ lelkiismerete számára és objektív mértékül szolgálna minden politika lojalitásának megállapítására, s ami a legfőbb, kialakítana egy közös talajt, amelyen valamennyi békeszerető erő egymásra találhatna. Fokozatosan enyhítené az európai feszültséget, fokozatosan lazítaná a fennálló szövetségeket és idővel olyan légkört teremtene, amelyben a fegyverek csökkentésére vonatkozó javaslatot és talán egy, a közös európai kérdések megoldására hivatott laza szövetségi tanács alakítására vonatkozó tervet is legalább meg lehetne tárgyalni.“ (293. old.) (42

„Az osztályönzés szempontjából a fegyverkezés a tőkések osztálya részéről teljesen ésszerű; a fegyverkezési verseny eléggé indokolt, s az erőegyensúlyért vívott harc a modern pénzügyi rendszer egyik szakaszának és kifejezésének tekinthető.“ (310. old.)

„Az emberek nem szívesen hiszik el, hogy az államokat lényegében kicsinyes és piszkos érdekek választják el egymástól. Elvont nagy szavakkal szépítgetjük ezeket; hősi korok emlékét idézzük fel. Az erőegyensúly legendás örökségével játszadozunk, míg el nem hitetjük magunkkal, hogy otthonunk veszélyben forog, hogy hitünket és szabadságunkat fenyegetik. Ezek egy régi világnak félelmei, melyek napjainkban éppoly kevéssé reálisak, mint Marlborough vagy Wellington kísértete. Ma a hatalmak nem küzdenek semmi olyasmiért, ami életbevágóan fontos volna, ami otthonunkat, mindennapi életünket érintené. A tömegek romantikus szentimentalizmusa a kezére játszik az uralkodó osztály ravasz realizmusának.“ (315—316. old.) (43

FÜZET „A MARXIZMUSRÓL ÉS AZ IMPERIALIZMUSRÓL"

Tartalom

1) Marx levelezése Engelsszel
2) Füzetek a *marxizmusról* és az *imperializmusról* [102]
1) Fr. *Mehring:* Neue Beiträge zur Biographie von K. Marx und F. Engels 1—11
2) J. R. *Seeley:* The Expansion of England 15—26
3) Paul *Dehn:* Von deutscher Kolonial- und Weltpolitik 27—46

MEHRING: NEUE BEITRÄGE ZUR BIOGRAPHIE VON MARX UND ENGELS

1) *F. Mehring: Neue Beiträge zur Biographie von Karl Marx und Friedrich Engels.* „Die Neue Zeit", 25. évf. (1907.)

„Mazzini politikáját alapjában helytelennek tartom. Teljesen Ausztria érdekében dolgozik azzal, hogy most felkelésre biztatja Olaszországot. Másrészt elmulasztja, hogy Olaszország évszázadok óta elnyomott rétegéhez, a parasztsághoz forduljon és ezzel a mulasztással új tartalékokat készít elő az ellenforradalom számára. Mazzini úr csak a városokat ismeri — a városok liberális nemességét és »felvilágosodott polgárait«. Az olasz falusi nép anyagi szükségletei — s ezt a népet éppúgy kiszipolyozták, rendszeresen eltompították és elbutították, mint az ír népet — természetesen túlságosan alantasak ahhoz, hogy helyet kaphassanak kozmopolita-újkatolikus-ideológikus kiáltványainak frázishalmazaiban. Persze ahhoz bátorság kellene,

hogy a polgároknak és a nemeseknek megmagyarázza, hogy Olaszország függetlensége felé az első lépés a parasztság teljes felszabadítása és a felesbérlet polgári magántulajdonná való átalakítása. Mazzini nyilván nagyobb forradalmi jelentőséget tulajdonít egy 10 millió frankos kölcsönnek, *mint 10 millió ember megnyerésének.* Nagyon félek, hogy végső szükség esetén maga az osztrák kormányzat fogja Olaszországban a birtokviszonyokat megváltoztatni és »galíciai módra« megreformálni.“ (58—59. old.)[103] (2

„Ami mármost engem illet, sem *a modern társadalomban levő osztályok létezésének,* sem ezek egymás között folyó *harcának a felfedezése* nem az én érdemem. *Polgári* történetírók *jóval* előttem leírták az osztályok e harcának történelmi fejlődését, polgári közgazdászok pedig — az osztályok gazdasági anatómiáját. Ami *újat én cselekedtem,* az az volt, (3
hogy bebizonyítottam: 1) hogy az osztályok létezése *csak* a termelés fejlődésének *meghatározott* történelmi szakaszaihoz *van kötve;* 2) hogy az osztályharc szükségszerűen a *proletariátus diktatúrájához vezet*; 3) hogy *maga* ez a diktatúra *csak* ÁTMENET VALAMENNYI OSZTÁLY MEGSZÜNTETÉSÉHEZ és az osztály nélküli társadalomhoz.* A Heinzen-fajtájú tudatlan fajankók, akik az osztályoknak nemcsak e harcát, de még létezését is tagadják, csak azt bizonyítják, hogy — minden vértől csepegő és humanizmustól dagadó csaholásuk ellenére — azokat a társadalmi viszonyokat, amelyeken a burzsoázia uralma alapul, a történelem végső termékének, netovábbjának tartják, hogy *csak a burzsoázia szolgái,* és ez a szolgaság annál undorítóbb, minél kevésbé értik meg e fajankók még magának a burzsoá rendszernek nagyságát és átmeneti szükségszerűségét is.“ (164—165. old.)[104] (4

„*1870. január elsején* a Főtanács bizalmas körlevelet adott ki, amelyet franciául *én fogalmaztam meg* — (az Angliára való hatás szempontjából csak a francia sajtó fontos, a német nem) — a munkás-

* Lásd *Lenin* Művei. 25. köt. 1952. 441. old. — *Szerk.*

osztály felszabadulásának az *ír nemzeti harccal* való kapcsolatáról és ennélfogva arról, hogy milyen álláspontot foglaljon el a *Nemzetközi Munkásszövetség* az ír kérdésben. Itt egészen röviden csak a *döntő* pontokat közlöm Önökkel.

Írország az angol földbirtokos arisztokrácia erődje. **5)** Ennek az országnak a kizsákmányolása nemcsak ezen arisztokrácia anyagi gazdagságának egyik főforrása; *legnagyobb erkölcsi erőssége is.* Az angol arisztokrácia testesíti meg ténylegesen Angliának Írország feletti uralmát. Írország tehát az a *hatalmas eszköz*, amellyel az angol arisztokrácia magában Angliában uralmát fenntartja.

Másrészt: ha az angol hadsereg és rendőrség holnap kivonulna Írországból, *ott azonnal agrárforradalom törne ki.* Ám az angol arisztokrácia bukása Írországban meghatározza és szükségszerűen maga után vonja *bukását Angliában* is. Ezzel létrejönne Angliában a *proletárforradalom* előfeltétele. Minthogy Írországban mindmáig a földkérdés a szociális kérdés kizárólagos formája, minthogy ez létkérdés, minthogy élet vagy halál kérdése az ír nép hatalmas többsége szá- **6)** mára, minthogy *egyúttal elválaszthatatlan a nemzeti kérdéstől*, ezért *hasonlíthatatlanul könnyebb* művelet az angol földbirtokos arisztokráciát Írországban megsemmisíteni, mint magában Angliában. Nem is szólva az íreknek az angolokénál *sokkal* szenvedélyesebb és *forradalmibb természetéről.*

Ami az angol *burzsoáziát* illeti, annak, először is, az angol arisztokráciával közös érdeke, hogy Írországot a legelők országává változtassa, amely a lehető legolcsóbb áron szállít húst és gyapjút az angol piacra. Ezért érdeke, hogy az ír lakosság számát kiirtás útján és kivándorlási kényszerrel annyira csökkentse, hogy az angol tőke (bérlő tőke) »biztonságosan« működhessék ebben az országban. Ugyanúgy érdeke a parasztok »elűzése« a földekről Írországban, mint ahogy érdeke volt Anglia és Skótország mezőgazdasági vidékein. A birtokuknak a tájára sem néző **7)** földbirtokosok 6000—10 000 font sterlinges jövedelme és

egyéb írországi bevételek, amelyek most évente Londonba áramlanak, szintén ideszámítandók.

De az angol burzsoáziának még sokkal fontosabb érdekei is fűződnek a mostani ír gazdasági rendszerhez.

Írország a bérletek állandóan fokozódó koncentrációja következtében *emberfölöslegét folytonosan az angol munkapiacra szállítja és ezzel az* ANGOL munkásosztály *béreit*, ANYAGI ÉS ERKÖLCSI HELYZETÉT *lenyomja.*

És a legfontosabb! Ma a munkásosztály Anglia minden kereskedelmi és ipari központjában *két ellenséges táborra* szakad: *angol* proletárokra és *ír* proletárokra. Az angol átlagmunkás *gyűlöli* az ír munkást mint versenytársát, aki lenyomja az életszínvonalat. Vele szemben az ***uralkodó nemzet tagjának*** érzi magát és éppen *ezért arisztokraták és tőkések eszközévé* válik *Írországgal* szemben, EZZEL pedig megszilárdítja URALMUKAT SAJÁT MAGA FELETT. Vallási, társadalmi és nemzeti előítéletekkel viseltetik az ír munkással szemben. Körülbelül úgy viselkedik *velük szemben, mint a szegénysorsú fehérek* (poor whites) *a négerekkel* szemben az Amerikai Unió egykori *rabszolgatartó* államaiban. Az ír munkás kamatostól megfizet neki a maga módján. Az angol *munkást* az Írország feletti *angol uralom bűnrészesének és egyszersmind ostoba eszközének tekinti.* NB NB

Ezt az antagonizmust mesterségesen ébrentartják és kiélezik a sajtó, a *templomi szószék*, a *vicclapok* útján, *egyszóval* minden eszközzel, amely az *uralkodó osztályok* rendelkezésére áll. Ez az antagonizmus a titka annak, hogy *szervezettsége ellenére miért tehetetlen az angol munkásosztály.* Ez a titka annak, hogy miért tudja a tőkésosztály a hatalmát gyakorolni. A tőkésosztály ennek teljesen tudatában van. (8 (9

De a baj itt nem áll meg. Átterjed az Óceánon túlra is. Az angolok és írek közti *antagonizmus a titkos alapja az Egyesült Államok és*

Anglia közti összeütközésnek. L e h e t e t l e n n é tesz minden komoly és *őszinte együttműködést a két ország munkásosztálya között.* Lehetővé teszi mindkét ország kormányának, hogy a társadalmi összeütközés élét, 10) mihelyt jónak látja, kölcsönös fenyegetésekkel, *s z ü k s é g e s e t é n a k é t o r s z á g k ö z t i h á b o r ú v a l* tompítsa le.

Anglia mint a tőke anyaországa, a világpiac mai napig uralkodó hatalma, *egyelőre a legfontosabb ország a m u n k á s f o r r a d a l o m s z á m á r a,* ráadásul az ***egyetlen*** olyan ország, amelyben ennek a NB forradalomnak az anyagi feltételei bizonyos érettségi fokot elértek. Ezért a szociális forradalom meggyorsítása Angliában a Nemzetközi Munkásszövetség legfontosabb feladata. A meggyorsítás egyetlen eszköze ***Írország függetlenségének kivívása.***

Ezért az Internacionálé feladata, hogy az Anglia és Írország közti összeütközést mindenütt *e l ő t é r b e á l-* 11) *l í t s a* és mindenütt *n y í l t a n Í r o r s z á g p á r t j á r a á l l j o n.* A londoni Főtanács különleges feladata, hogy az angol munkásosztályban felébressze azt a tudatot, hogy számára Írország *n e m z e t i f e l s z a b a d í t á s a n e m a z e l v o n t i g a z s á g o s s á g é s e m b e r i e s é r z e l m e k* kérdése, *hanem saját szociális felszabadulásának* első *feltétele.*" (226—228. old.)[105]

„DIE LOHNDRÜCKER DES AUSLANDES UND DIE INTERNATIONALE"

12) *„Die Lohndrücker des Auslandes und die Internationale".* „Die Neue Zeit", 25. évf. (1907.)

„Az angol trade-unionokat az *1 8 6 8.* évi brüsszeli kongresszusra meghívó levelében a Főtanács kijelenti:

»A Szövetségnek az az alapelve, hogy a munka termékének a munkást kell megilletnie, hogy a *munka testvériesülésének* kell a társadalom alapját alkotnia és hogy a világ munkásainak félre kell dobniuk kicsinyes féltékenykedéseiket és *n e m-*

zeti ellenszenveiket, szövetségre lépve egymással a tőke elleni harcukban. *A munkának nincs hazája.* A munkásnak mindenütt ugyanazok ellen a bajok ellen kell küzdenie. A tőke nem más, mint felhalmozott munka. Miért legyen a munkás saját termékének rabszolgája? A tőkések túlságosan sokáig húztak hasznot a munka fiainak nemzeti elszigeteltségéből. A külső konkurrencia mindig kényelmes ürügy a bérek leszállítására.“ (511—512. old.) *(13*

„Az angol tőkések szüntelen sopánkodásával, hogy a kontinens munkásainak hosszabb munkaideje és alacsonyabb bére elkerülhetetlenné teszi a bérleszállítást, csak azt a törekvést lehet eredményesen szembeállítani, amely arra irányul, hogy *a munkaidőt és a munkabért egész Európában azonos szintre hozza.** Ez az egyik feladata a Nemzetközi Munkásszövetségnek.“ (512. old.)

„Ez valóban az *egyetlen módszer*, amellyel biztosíthatók a nemzetközi proletariátus *kedvezőbb helyzetben levő* részének *vívmányai*. Ezek a vívmányok mindig veszélyben lesznek, míg ezeket csak egy kisebbség élvezi, s e veszély annál nagyobb, minél mélyebb színvonalon áll a proletár tömeg többsége ehhez a kisebbséghez viszonyítva. Ez mind az egyes országokon belül, mind pedig *az egész világpiacot illetően* áll a tömegekre. Egy *élenjáró proletariátus* csak akkor állhatja meg a helyét, ha szolidaritást tanúsít, ha *támogatja az elmaradottakat*, nem pedig ha elzárkózik, kirekeszti és elnyomja azokat. Ahol ***rövidlátó céhszellem*** hatása alatt az utóbbi módszernek hódol, *előbb-utóbb csődbe jut*, és eleve *a proletár felszabadító harc megbénításának egyik legveszedelmesebb eszközévé válik.*“ (512. old.) *(14* NB

* A „Neue Zeit“ kiemelése. — *Szerk.*

SEELEY: THE EXPANSION OF ENGLAND[106]

15) J. R. Seeley, a tudományok magisztere: *The Expansion of England.*

„A tizennyolcadik és a tizenhetedik században az európai államok egyik alapvető jellemzője, amelyet ritkán vettek figyelembe, az, hogy az öt nyugati nagyhatalom mindegyikének volt egy gyarmatbirodalma az Újvilágban. A tizenhetedik század előtt ez az állapot még csak kialakulóban volt, a tizennyolcadik század után pedig ismét megszűnt. Kolumbusz felfedezésének óriási, felmérhetetlen eredményei rendkívül lassan fejlődtek ki, úgyhogy az egész tizenhatodik század eltelt, mielőtt még e nemzetek legtöbbje akár csak a legkisebb lépést is tette volna, hogy részt követeljen magának az Újvilágban. Csaknem e század végéig nem létezett független Hollandia, a fortiori nem létezhetett
16) Nagy-Hollandia, s Anglia és Franciaország sem vált még ebben a században gyarmatok birtokosává. Franciaország ugyan szövögetett már olyan terveket, hogy Észak-Amerikában gyarmatot alapít, amint ezt a IX. Károly francia királyról elnevezett Carolina a mai napig is tanúsítja, ám a szomszédos Florida spanyoljai meggátolták ebben. Valamivel később ugyanazon a vidéken nyomtalanul eltűnt Sir Walter Raleigh gyarmata. Ily módon az Újvilág csaknem az egész századon át annak a két államnak a birtokában maradt, amely a legtöbbet tette feltárása érdekében, nevezetesen Spanyolországéban és Portugáliáéban; Spanyolország tekintete főképpen Amerika felé fordult, Portugáliáé pedig Ázsia felé, míg 1580-ban a két állam össze nem olvadt egy szövetségben, amely hatvan évig állt fenn. Az 1595 és 1602 között eltelt hétéves időszakban a hollandok nagyarányú harcot indítottak gyarmatbirodalmuk létrehozásáért, s a tizenhetedik század első éveiben,
17) vagyis I. Jakab királyunk uralkodása alatt nyomon követte őket Franciaország és Anglia.

A tizenkilencedik században az öt nagyhatalom versengése az Újvilágban megszűnt. Két oknál fogva szűnt meg: a függetlenségi háborúk folytán, amelyek következtében az Atlanti-óceánon túli gyarmatok különváltak az anyaországoktól, és Anglia gyarmati hódításai folytán. Már

leírtam a százéves háborút, amelynek folyamán Nagy-Franciaország birtokait elnyelte Nagy-Britannia. Nagy-Hollandia súlyos veszteségeket szenvedett, mert elesett az angolok által elorozott Jóreménység-fokától és Demerarától, de ma is beszélhetünk még Nagy-Hollandiáról, figyelembe véve csodálatos Jáva-szigeti gyarmatát a maga tizenkilenc milliónyi népességével. Nagy-Spanyolország és Nagy-Portugália bukása erre a századra esik, és sokan élnek még azok közül, akik ezt megérték. Ha az eseményeket nem annyira ama pillanatnyi izgalom alapján ítéljük meg, melyet keltettek, hanem inkább kétségtelen következményeik alapján, akkor ezt az eseményt a földteke történetének legcsodálatosabb eseményei közé kell sorolnunk, minthogy csaknem egész Dél- és Közép-Amerika független életének kezdetét jelzi. Ez főképpen e század húszas éveiben ment végbe és több felkelésnek az eredménye volt; s ha ezek okát kutatjuk, azt látjuk, hogy főképpen a napóleoni invázióval Spanyolországra és Portugáliára mért csapásnak voltak a következményei, úgyhogy Napóleon pályájának egyik legfontosabb, ha ugyan nem a legfontosabb eredménye Nagy-Spanyolország és Nagy-Portugália bukása és Dél-Amerika függetlensége volt. *(18* *(19*

Mindezeknek a hatalmas forradalmaknak — amelyekről, úgy hiszem, nem sokan tudnak önök közül bármit is — az a következménye, hogy a nyugat-európai hatalmak, Angliát kivéve, lényegében elszakadtak az Újvilágtól. Ez persze csak hozzávetőlegesen igaz. Spanyolország még mindig kezében tartja Kubát és Puerto Ricót, Portugáliának kiterjedt afrikai birtokai vannak, Franciaország Észak-Afrikában hozzáfogott egy új gyarmatbirodalom alapításához. Ennek a négy államnak a nemzetközi helyzetében mégis lényeges változás ment végbe. Ezek újra főképpen tisztán európai államokká váltak, mint ahogy azok voltak, mielőtt Kolumbusz áthajózta az Atlanti-óceánt." (62—64. old.)

„Azt látjuk tehát, hogy a tizenhetedik, s még inkább a tizennyolcadik században volt egy olyan időszak, amikor az Újvilág sajátos módon össze volt kapcsolva az európai rendszer öt nyugati államával. Ez a kapcsolat hozta létre és határozta meg ennek az időszaknak összes háborúit és *(20*

megállapodásait, Európa összes nemzetközi kapcsolatait. Az előző előadásban már utaltam arra, hogy az e századokban Anglia és Franciaország között lezajlott harcot nem érthetjük meg, ha csak Európát tartjuk szem előtt, mert itt a harcoló felek valójában a két világhatalom: Nagy-Britannia és Nagy-Franciaország. Itt jegyzem meg, hogy
21) ennek az időszaknak a történetében Hollandia, Portugália, Spanyolország helyett mindig Nagy-Hollandia, Nagy-Portugália és Nagy-Spanyolország olvasandó. Meg kell jegyeznem azt is, hogy ez a helyzet ma már megszünt, a spanyol birodalmat, s lényegében a portugál és a holland birodalmat is utolérte ugyanaz a sors, mint a francia birodalmat. Nagy-Britannia azonban még fennmaradt. Ily módon kezdjük megérteni ennek a birodalomnak a történelmi eredetét és jellegét." (64—65. old.)

„Két nagy háborúba keveredtünk bele főképpen gyarmataink miatt, s a végleges szakadást nem annyira Angliának a gyarmatokra gyakorolt nyomása, mint inkább a gyarmatoknak Angliára gyakorolt nyomása idézte elő. Ha adót róttunk ki rájuk, ezt csak azért tettük, hogy kifizessük azokat az adósságokat, amelyekbe éppen miattuk keveredtünk, és érthető keserűséggel töltött el minket, hogy mi
22) magunk segítettük hozzá gyarmatainkat ahhoz, hogy meglegyenek nélkülünk, s az ő érdekükben vetettünk véget a franciák észak-amerikai uralmának." (75. old.)

„A középkorban Anglia kereskedelmi szempontból nem élenjáró, hanem általában véve elmaradott ország. A vezető kereskedő országok minden bizonnyal lenézték; amilyen szemmel ma Anglia nézi azokat az angolhoz viszonyítva régimódi kereskedelmi és bankrendszereket, amelyek Németországban, sőt Franciaországban is uralkodnak, ugyanolyan szemmel nézhették Angliát a középkorban az olaszok. A városi életet élő, szerteágazó üzleti kapcsola-
23) tokkal és kifinomult kereskedelmi érzékkel rendelkező olaszok Angliát, s úgyszintén Franciaországot is a kor eszméinek árján kívül eső elmaradott földművelő és feudális országoknak tekinthették." (96—97. old.)

„Az öt nyugat-európai tengeri hatalomnak az Újvilágért folyó *versengése* — ez olyan formula, amely összefoglalja a tizenhetedik és a tizennyolcadik század történelmének

legnagyob részét. Ez egyike azoknak az általánosításoknak, amelyek elkerülik figyelmünket, amíg csak az egyes államok történetét tanulmányozzuk.“ (108. old.)

„Milyen módon hódítottuk meg Indiát? Nem volt-e ez (24
közvetlen eredménye Indiával folytatott kereskedelmünknek? De ez csak a legszemléltetőbb illusztrációja a tizenhetedik és tizennyolcadik századi angol történelemben uralkodó törvénynek, tudniillik a háború és a kereskedelem szoros összefüggésének, s hogy az egész időszak folyamán a kereskedelem természetszerűen háborúhoz vezet, a háború pedig táplálja a kereskedelmet. Már utaltam arra, hogy a tizennyolcadik századi háborúk hasonlíthatatlanul nagyobbak és súlyosabbak voltak, mint a középkori háborúk. Nagyok voltak a tizenhetedik századi háborúk is, ha nem is olyan mértékben. Éppen ezekben a századokban vált Anglia egyre inkább kereskedő országgá. S ebben az időszakban Anglia, kereskedelmének fejlődése arányában, (25
egyre harciasabbá vált.“ (120. old.)

„Valóban nem könnyű helyeselni azok magatartását, akik Nagy-Britanniát megteremtették.“ (145. old.)

„Esetleg felmerül majd a kérdés, hogyan várhatjuk vagy kívánhatjuk, hogy virágozzon, amikor bűnben fogant. Ám a történelemben megnyilatkozó isten általában nem így ítélkezik. A történelem nem azt mutatja, hogy valamely nemzedék jogtalan hódításait a következő nemzedék okvetlenül vagy akár csak bizonyos valószínűséggel elveszíti.“ (146. old.)

„A tizenhetedik században magának a gyarmati biro- (26
dalmunknak a növekedése arányában növekedett a rabszolgakereskedelemben való részvételünk is. Az utrechti szerződés mintegy szentesítette ezt a részvételt és ez lett »az angol politika fő objektuma« (ez a kitétel Lecky úrtól ered. Lásd „History of England in the Eighteenth Century“. II. 13.) Azóta, attól tartok, döntő részünk van a rabszolgakereskedelemben, s a többi népnél jobban bemocskoltuk kezünket iszonyatos és undorító kegyetlenkedéseivel.“ (148. old.)

„Már mondottam, hogy a modern világban a távolság sokat vesztett jelentőségéből és hogy néhány jel egy olyan kor eljövetelére utal, amikor az államok nagyobb kiterjedésűek lesznek, mint eddig voltak.“ (308. old.)

P. DEHN: VON DEUTSCHER KOLONIAL- UND WELTPOLITIK

27) Paul Dehn: *Von deutscher Kolonial- und Weltpolitik.* (2. kiad. Berlin 1907.)

„Jelenleg a tengeren, a hadihajókat nem számítva, mintegy 40 000 nagyobb kereskedelmi hajó, gőzös és vitorlás közlekedik, körülbelül 25 millió nettoregisztertonna tartalommal és 61 millió 1 000 kilogrammos tonna szállítási kapacitással." (37. old.)

„Ez* évente 180 millió márkát hoz az angoloknak, a németeknek (220 halászgőzössel) — mintegy 25, a franciáknak 10 millió márkát." (39. old.)

28) „Németország tengerpartjának hossza csak 1 270 kilométer, vagyis csupán egynegyede szárazföldi határainak, míg Franciaországot három oldalról tenger veszi körül s így összesen 3 175 kilométer hosszú partszakasszal rendelkezik." (41. old.)

„Dr. Eckert professzornak »Die Seeinteressen Rheinlands und Westfalens« (1906) című könyvében közölt számításai szerint a német birodalom egész tengeri behozatalának egyharmada és egész tengeri kivitelének jóval több mint egyötöde holland és belga kikötőkön át bonyolódik le." (42. old.)

29) „1907 elején a »Veritas« ügynökség 14 656 gőzöst számolt össze 18,9 millió regisztertonnával. Ebből Angliára jutott 6 249 hajó 9,8 millió tonnával, Németországra 1 351 hajó 2,1 millió tonnával, az Észak-Amerikai Egyesült Államokra 885 hajó 1,2 millió tonnával és Franciaországra 586 hajó 0,7 millió tonnával. Az összesen 26 579 vitorláshajóból, amelyek tonnatartalma együttvéve 7,5 millióra rúgott, Angliára jutott a legtöbb, mégpedig 6 338 hajó 1,8 millió tonnával. Utána következett az Egyesült Államok 3 695 hajóval és 1,5 millió tonnával, Franciaország 1 356 hajóval és Németország 991 hajóval — 0,5—0,5 millió tonnával. 1882-től 1905-ig a Szuezi-csatornában tonnatartalom szerint az angol hajóforgalom 103, a német viszont 1 561 százalékkal emelkedett!" (43. old.)

---

* — a nyílttengeri halászat. — *Szerk.*

„Egy amerikai statisztika szerint a föld összes szén- (30
lelőhelyeinek kiterjedése mintegy 1 500 000 négyzetkilométer. Ebből 520 000 jut Kínára, 500 000 az Egyesült Államokra, 169 000 Kanadára, 91 000 Brit Indiára, 62 000 Új-Dél-Walesre, 52 000 Oroszországra, 31 000 Angliára, 14 000 Spanyolországra, 13 000 Japánra, 5 400 Franciaországra, egyenként 4 600 Ausztriára, Magyarországra és Németországra, valamint 1 300 Belgiumra. Ezek kiaknázása a szénrétegek mélységétől, minőségétől és fekvésétől függ.

* *
*

Angol adatok szerint 1905-ben összesen 840 millió tonna kőszenet termeltek körülbelül 6 milliárd márka értékben.

A világ széntermelése 1905-ben (31

	Millió tonna	hányad	1 főre
Egyesült Államok	350,8	41%	$4^1/_4$ tonna
Nagy-Britannia	236,1	28	$5^1/_2$
Németország	119,3	14	2
Franciaország	34,8	4	1
Belgium	21,5	2,7	3
Oroszország	19	2,3	
Japán	10	1,2	
Brit India	8,4	3,5	
Kanada	7,8		
Ausztrália	9,8		
Brit Dél-Afrika	3,6		
Más országok	19,1		
	840		

Az egész széntermelés 83 százaléka a három nagy széntermelő országra jutott.“ (46—47. old.)

„Az 1883 és 1903 közötti időszakban a széntogyasztás (32
Angliában 24%-kal, Németországban 102 és az Egyesült Államokban 129%-kal emelkedett.“ (47. old.)

„Az angol szénexportnak csaknem háromnegyed része Európa szárazföldjére és a Földközi-tenger térségére kerül.“ (55. old.)

„Tengeri támaszpontjain, amelyek száma mintegy 40, s amelyek a világ minden részében megtalálhatók, az angolok nagy szénraktárakat rendeztek be." (56—57. old.)

33) „Az ott felhalmozott készletek többmillió tonnára rúgnak. Peez ezeket a szénraktárakat egyszer az angol tengeri uralom mérföldköveinek nevezte." (57. old.)

„Ha a különböző országokba irányuló angol szénexport szállítási költségeit tonnánként csak 5 márkára számítjuk, ez az 1906. évi 58 millió tonna összkivitel esetében szállítási díjban csaknem 300 millió márka évi bevételt jelent az angol hajózásnak." (57—58. old.)

34) „Sajnos eddig még nem sikerült az Északi és a Baltitenger térségéből az angol szenet kiszorítani. Hiszen maga Berlin is még Angliából kapja szénszükségletének egyhatodát (nagyobbára gázszenet)." (62. old.)

„Hogy milyen nehéz helyzetben van a német ipar a gyapotellátás tekintetében, azt Dernburg államtitkár számadatokkal illusztrálta. Egy fontonként 4 pfenniges áremelkedés 320 millió márkával drágítja meg a világ gyapotfogyasztását. Az 1899. évi áremelkedés viszont milliárdokra rúgott! Németország 1905-ben 1,6 millió

35) bálát használt fel és az utóbbi években az áringadozásoktól függően évente 150—200 millió márkával *többet** fizet a New York-i hausse-spekulánsoknak, ami az 5—7-szerese a gyarmatoknak juttatott évi összegeknek. Ettől az adótól, ettől a külföldnek fizetett sarctól meg kell szabadulnia.

Hogy kikerüljenek a tőzsdespekuláció hatóköréből, angol kereskedők és gyárosok egyre gyakrabban utazzák be a déli államokat és a helyszínen fedezik szükségleteiket. Angol gyárosok Texasban sok földet vásároltak össze, hogy ott maguk termesszenek gyapotot vagy a földet bérbe adják." (81. old.)

36) „Az Egyesült Államokban az orsók száma 1890-től 1906-ig 14,6 millióról 23,2 millióra növekedett." (82. old.)

„A fogyasztás az Egyesült Államokban 1906-ban 4,8 millió bála volt (Nagy-Britannia 3,6 és Németország 1,6 milliójával szemben). A XIX. század hatvanas évei elején

* Dehn kiemelése. — *Szerk.*

az Egyesült Államok termése 20%-át, a nyolcvanas években 32, a kilencvenes években 35, 1900 óta pedig 40%-át fogyasztotta.“ (82. old.)

„Ha az Egyesült Államok nem lesz már kénytelen gyapotja nagyrésze számára külföldön piacot keresni a világpiacnak gyapottal való ellátása hatalmi kérdéssé válik.“ (83. old.)

„Az Egyesült Államok a gyapotpiac uraként kiviteli *(37*
vámja alakjában rendkívül éles fegyverrel rendelkezik Európa ellen. Az európai államoknak minden áron meg kell szabadulniuk ettől a Damoklész-kardjától. Itt nem riadhatnak vissza semmiféle áldozattól. Végső soron olyan hatalmi kérdésről van itt szó, amely békés munkával megoldható.“ (87—88. old.)

„A gyarmatgazdasági bizottság kezdeményezésére az európai pamutipar képviselői, a New York-i gyapotspekuláció 1903-as kinövései után nemzetközi kongresszusokra gyűltek össze 1904 derekán Zürichben, 1905 áprilisában Brüsszelben, 1906 júniusában Manchesterben és 1907 májusában Bécsben, hogy ellenrendszabályokról tárgyaljanak.“ (88. old.)

„A német lobogó alatt folyó gyapottermesztés fellendí- *(38*
tése a német gyarmatgazdaság és gyarmatpolitika egyik legfontosabb feladata. Ezt már Bismarck felismerte.“ (90. old.)

„A gyarmatok gyapottermesztésének előmozdítása nemcsak reményt nyújt Németországnak arra, hogy biztosítja magának a nélkülözhetetlen nyersanyag beszerzését, hanem hozzájárul maguknak a gyarmatoknak az állandó fejlődéséhez és ezek így német iparcikkek vásárlóivá válnak.

A német gyarmatok gyapottermesztésétől a szociáldemokrata Calwer azt várja, hogy ez a német munkásoknak is előnyére válik“... („Sozialistische Monatshefte“, 1907. 3. füz.) (96—97. old.)

„Afrikában Anglia 18 369 kilométer, Franciaország *(39*
5 657, Németország 1 398, Portugália 1 173, Olaszország 115 és a Kongó állam 642 kilométer vasúttal rendelkezik.“ (104. old.)

„A gyarmatok ellenségei, a szociáldemokrata nihilistáktól eltekintve, összes számításaik ellenére mégis kitértek a végső következtetés elől — visszariadtak attól, hogy

ilyen magas hozzájárulásokat igénylő birtokokat értékteleneknek nyilvánítsanak, eltekintettek az ilyen birtokok feladásának követelésétől, s nagyon bölcsen tették, amikor ettől eltekintettek, mert ez a végső következtetés megmutatja egész érvelésük helytelenségét.“ (113—114. old.)

40) „A szociáldemokrata agitátorok és sajtószervek éppen az 1907-es választások előtt indítottak különösen vad hajszát a német gyarmatpolitika ellen, amelyről a központi lap azt mondotta, hogy »a német proletariátus élete és vére árán új rabszolgatartó államot akar alapítani«. Úgy vélték, hogy erre a politikára »megsemmisítő csapást« kell mérni.

Mindennek ellenére a szociáldemokrata táborból is hallatszottak gyarmatpárti hangok, s ezek visszautasították az olyan felfogást, amely arra szorítkozik, hogy gúnyolódjon a német gyarmatokon mint értéktelen homoksivatagokon.

A szociáldemokráciának a német gyarmatpolitikával szemben elfoglalt rideg elutasító magatartása miatt Calwer volt szociáldemokrata képviselő 1907 elején kifejezte aggályait a »Sozialistische Monatshefté«-ben.“ (121. old.)

41) „Calwer elvtárs megértést tanusított a nemzetközi helyzet szükségletei iránt, amikor 1907 márciusában a »Sozialistische Monatshefté«-ben szembefordult a szociáldemokrata pártvezetőség flottaellenességével.“ (130. old.)

„Calwer teljes joggal gúnyolódik azokon az elvtársakon, akik úgy vélik, hogy Németországban nyugodtan fel lehet srófolni a béreket az angol vagy észak-amerikai szintre, anélkül, hogy már előzőleg kellő gyarmat- és világgazdasági tevékenységről gondoskodnának.“ (132. old.)

„Perzsia mintegy 140 millió márka értékű 1905—1906. évi importjában Oroszország 70, Anglia 30, Brit India 16, Franciaország 8, Ausztria—Magyarország 5 és Németország alig 3 millió márkával részesedett.“ (148—149. old.)

42) „Ha a Bagdadi Vasút német vezetés alatt csakugyan elkészül majd valamikor, Anglia pedig nem mond le kitűzött céljairól, az eddig félreeső Perzsa-öböl világpolitikai viharsarokká fejlődhet.“ (158. old.)

„A Monroe-elv következtében az érdekelt államoknak, elsősorban Angliának, de Franciaországnak, Hollandiának és Dániának is belátható időn belül számolniuk kell gyarmataik elvesztésével.“ (196. old.)

„Félhivatalos adatok szerint a német tőke földbirtokbeli, ipari, vasúti és kereskedelmi érdekeltségei 1904 végén egész Amerikában 5 és 6 milliárd márka, csak Közép- és Dél-Amerikában pedig 2,8 és 3,4 milliárd márka közötti összegre becsülhetők.“ (229. old.)

„A kanadai földbirtokokba és gyárakba az Egyesült (43
Államokból állítólag több mint 2 milliárd márka tőkét fektettek be.“

Mexikóban félhivatalos adatok szerint az Egyesült Államok tőkéje 1907 derekán $3^1/_2$ — 4 milliárd márkára rúgott.“ (232—233. old.)

„Európa és Amerika két legnagyobb elektromosipari társasága, a berlini Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft és a New York-i General Electric Company, egy egyezményben két érdekszférára osztotta fel a világot. S az amerikai társaságnak ebben sikerült elérni azt, hogy kizárólagos üzleti területként megkapja Közép- és Dél-Amerikát is.“ (249. old.)

„Ahol preferenciális vámokat vezettek be, ezek nem (44
bizonyultak elegendőknek a külföldi kereskedelem kiszorítására. Ilyen preferenciális vámokhoz mindig csak igen korlátozott mértékben folyamodnak, minthogy a helyi érdekek, nevezetesen a fejlődő iparágaknak, de ugyanúgy a hanyatló mezőgazdaságnak az érdekei is, nemcsak bizonyos védelmet igényelnek, hanem mindennemű külföldi monopóliumot is elutasítanak. Ez az ellenállás olyan erős, hogy meg fogja gátolni a nagy-britanniai és pánamerikai vámtörekvések képviselőit végső céljuk — egy kifelé teljesen zárt vámszövetség — elérésében.

Mindkét alakulattal ellenkezett az újkor egész világgazdasági fejlődése, amelynek jellemzője egyrészt az a tendencia, hogy a mesterséges korlátok ledöntésével ki- (45
alakuljon a nemzetközi áruforgalom, másrészt az erős államoknak az az igénye, hogy a saját határaikon túl, sőt a maguk kontinensén túl is szabad teret kapjanak gazdasági tevékenységükhöz. Gyakorlatilag háttérbe szorultak a nagy, önmagukba zárt vámszövetségek kialakítására irányuló törekvések.“ (254—255. old.)

„Az európai szupremáciáért nem folyik semmiféle küzdelem. Ha Anglia ilyen harcot indítana, ennek koránt-

sem kell okvetlenül háborúhoz vezetnie. Míg a liberális kormány hatalmon marad, a béke biztosítva van, minthogy
46) a leghűségesebb támaszai a világbékének éppen azok az angol barátai, akik korántsem viseltetnek ellenszenvvel Németországgal szemben.“ (329. old.)

„IMPERIALIZMUS“ FÜZET

Tartalom

Imperializmus[107]

Reventlow [1—4]
Kautsky: Sozialismus und Kolonialpolitik [21—22]
***Engels* (1882. IX. 12-i levél) — *23—25.* old.**
Quadflieg [27—40 és 17—20]

REVENTLOW: DEUTSCHLANDS AUSWÄRTIGE POLITIK 1888—1913

„*Deutschlands auswärtige Politik* 1888—1913“. Írta Graf Ernst zu *Reventlow*. Berlin 1914. *(1*

Negyedik rész.

„1903 óta ehhez fenyegető kísértetként még a Bagdadi Vasútra vonatkozó, Törökország által elfogadott német terv is csatlakozott.“ (314. old.)

„Ha ehhez hozzávesszük, hogy a Balkán-bizottság fő célja a tudatos politikai propaganda volt, már nem is szorul behatóbb bizonyításra, hogy ez az óriási pénzösszegekkel dolgozó Balkán-bizottság milyen hatalmas, s emellett felelős segítője volt Nagy-Britannia hivatalos politikájának.“ (314. old.)

„Nyilvánvaló volt, milyen összefüggésben van egymással a szandzsaki vasút és a leendő Bagdadi Vasút gondolata.“ (317. old.)

„1906-ban a Párizsban megjelenő »Revue Slave« azt írta, hogy Közép-Európa és a Balkán összes szlávjainak *(2*

arra kell törekedniük, hogy Oroszországgal, a magyarokkal, a románokkal és a görögökkel egy nagy vámszövetséget hozzanak létre. »Mindezeknek a népeknek ebből kétségtelenül sokkal nagyobb haszna származna, mint a Németországgal való vámszövetségből... Oroszország megújhodott ereje rendíthetetlen lesz, mihelyt valamennyi szláv elem, az ő erkölcsi védelme alatt egyesülve, szembeszáll minden brutális politikával.«" (318. old.)

„A mozgalomnak kezdettől fogva erős zsidó beütése volt, s ez kapcsolatba hozta az európai tőke központjaival. Franciaországból és Angliából, kiváltképpen a Balkán-bizottság révén is, mindig támogatták és serkentették az ifjútörök mozgalmat." (319. old.)

3) „1908. július 19-én VII. Eduárd király meglátogatta az orosz cárt és a rigai kikötőben találkozott vele, — ez a találkozó megkoronázta a brit—orosz közeledést és feltűnést keltett Európa politikai köreiben." (319. old.)

„Mindenesetre emlékezetünkbe kell idéznünk, hogy 1906—1908-ban milyen nyugtalan hangulat uralkodott általában Európában, de kivált Németországban. Láttuk, hogy 1906-ban és 1907-ben egyre jobban igazolódott annak a jelszónak reálpolitikai jelentősége, amely szerint a német birodalmat Eduárd király szövetségi politikája segítségével »be kell keríteni«. A földközi-tengeri egyezmény és az orosz egyezmény után úgy látszott, hogy a kör bezárult." (320. old.)

„Törökország felosztásának nagyvonalú tervéről volt itt szó." (322. old.)

4) „Londonban teljes volt a meglepetés, s úgyszintén Párizsban is." (327. old.)

„Nem fért kétség ahhoz, hogy a kettős monarchiára, ha azt Németország akár csak feltételesen és fenntartásokkal is támogatná, az antanthatalmak részéről a legerősebb nyomás nehezedne, vagyis hogy bizonyos ponttól Anglia és Oroszország az ellenkezőjével kísérletezne azzal a jelszóval, hogy ezzel a nyomással meg kell mutatnia Ausztria—Magyarországnak, mennyivel jobban tenné, ha a hármas antanthoz csatlakozna; így jobban megtalálná számításait, mint a német birodalommal való szövetségben." (332. old.)

KAUTSKY: SZOZIALISMUS UND KOLONIALPOLITIK

Karl Kautsky: Sozialismus und Kolonialpolitik. Berlin 1907. *(21*

„Ámde a termelőerőket fejlesztő hatalmas ösztönzőnek ezt a szerepét a kapitalista termelési mód eljátszotta. A múlt század nyolcvanas éveiben már ahhoz a ponthoz jutott, amelytől kezdve inkább gátjává lett a termelőerők további fejlődésének. Még nem abban az értelemben lett azzá, hogy lehetetlenné teszi a termelőerők minden további növekedését; sőt, ilyen növekedés még ma is végbemegy; de azzá lett már abban az értelemben, hogy lehetővé vált egy olyan termelési mód, amelyben a termelékenység fejlődése gyorsabban menne végbe, mint a kapitalista termelési módban, amely saját fenntartása érdekében kénytelen a termelékenység fejlődésének útjába egyre *(22* nagyobb akadályokat gördíteni." (35. old.)

„A szocializmus már ma gazdasági szükségszerűséggé vált, s eljövetelének időpontja már csak a hatalom kérdése. S a szociáldemokráciának, inkább, mint valaha, az a legfontosabb feladata, hogy szervezéssel és felvilágosító munkával hozzájuttassa a proletariátust ehhez a hatalomhoz. Mi sem furcsább az olyan szocialistáknál, akik azt hiszik, hogy emellett a kapitalizmus hatalmának további fejlődéséről is gondoskodniuk kell." (37. old.)

ENGELS. 1882. SZEPTEMBER 12-I LEVÉL*

Friedrich Engels levele **(1882. IX. 12.)** *(23*

[Immár egy negyed százada **(1907—1882=25)** annak, hogy Németországban megindult a gyarmatok szerzésére irányuló mozgalom. Ennek tanulmányozásával foglalkozva egy alkalommal megkérdeztem Engelstől is, milyen álláspontot foglalnak el az angol munkások a maguk gyarmatai tekintetében."]**

---

* Engels levele (Kautsky előszavával és utószavával) Kautsky brosúrája (lásd fent) végén mellékletként jelent meg. — *Szerk.*

** Ezt a bekezdést, Kautskynak Engels leveléhez fűzött bevezető szavait, Lenin áthúzta. — *Szerk.*

Engels *nekem* erre *1882. szeptember 12-én* ezt válaszolta:

„Azt kérdi, hogyan vélekednek az angol munkások a gyarmati politikáról? Nos, hát ugyanúgy, mint a politikáról általában... Hiszen itt nincs munkáspárt, csak konzervatívok és liberális radikálisok vannak, A MUNKÁSOK PEDIG A LEGNAGYOBB NYUGALOMMAL ÉLVEZIK VELÜK EGYÜTT ANGLIA VILÁGPIACI ÉS GYARMATI MONOPÓLIUMÁT.* Véleményem szerint a tulajdonképpeni gyarmatok, vagyis azok az országok, ahol európai lakosság telepedett le — Kanada, Fokföld, Ausztrália — ***mind önállókká válnak;*** ellenben a csupán meghódított, de bennszülöttektől lakott országokat — Indiát, Algériát, a holland, portugál és spanyol birtokban levőket — *24)* a proletariátusnak egy időre át kell majd vennie és a lehető leggyorsabban ***eljuttatnia az önállósághoz.*** Hogy ez a folyamat hogyan fog végbemenni, nehéz megmondani; ***India talán*** *forradalmat* ***csinál****, sőt ez igen valószínű,* és minthogy a magát felszabadító proletariátus *nem* viselhet *gyarmati háborúkat, hagyni kell, hogy csináljon, amit akar,* ami természetesen nem történhet meg minden pusztítás nélkül. De az ilyesmi minden forradalommal együttjár. Ugyanez játszódhat le másutt is, például Algériában és Egyiptomban és *számunkra*** kétségkívül ez lenne a legjobb. *Elég dolgunk lesz a magunk házatáján.* Ha Európa és ***Észak-Amerika*** már újjászerveződött, ez olyan óriási erőt, olyan ***példát*** fog adni, hogy a félig civilizált országok maguktól követik majd; erről *már maguk a gazdasági szükségletek gondoskodnak.* Milyen szociális és politikai szakaszokon kell majd átmenniük ezeknek az országoknak, amíg szintén *25)* eljutnak a szocialista szervezetig, erről azt hiszem, csak meglehetősen meddő hipotéziseket állít-

NB

* Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 295. old. — *Szerk.*

** Kiemelés Kautsky brosúrájában. — *Szerk.*

hatunk fel. Csak egy bizonyos: *a győztes proletariátus egyetlen idegen népet sem boldogíthat kényszer útján anélkül, hogy ezzel saját győzelmét alá ne ássa.** Ez persze *semmiképpen sem zárja ki a különféle védelmi háborúkat.***

NB

Az egyiptomi históriát az orosz diplomácia tervelte ki. Gladstone foglalja el Egyiptomot (ezt még korántsem tette meg, s ha megtette volna is, ez még korántsem jelentené azt, hogy meg is tartja), hogy Oroszország megkaparinthassa Örményországot; Gladstone szerint persze ez sem volna más, mint egy keresztény ország felszabadítása a mohamedán iga alól. *Minden egyéb ebben az ügyben csak látszat, hazudozás, ürügy.** Hogy sikerül-e ez a terv, az hamarosan kiderül.“[108]

„A levél vége arra utal, hogy az angolok az Arabi pasa (26 vezette egyiptomi felkelés után megszállták Egyiptomot. Nemrég jelent meg erről Engelsnek egy 1882. augusztus 9-i levele, amelyben óva int attól, hogy az egyiptomi nemzeti mozgalmat pusztán érzelmi szempontból ítéljük meg. Ebből egyesek azt a következtetést vonták le, hogy Engels különös rokonszenvet táplált Egyiptomnak az angolok által való annektálása iránt. Most látjuk, hogy erről szó sincsen.“*** (79—80. old.)

QUADFLIEG: RUSSISCHE EXPANSIONSPOLITIK VON 1774 BIS 1914

„*Russische Expansionspolitik von 1774 bis 1914*“. Írta Dr. (27 Franz *Quadflieg*. Berlin 1914.

„Közben Anglia a Kuwaitról szóló szerződés révén a török kérdésben Oroszországgal támadt ellentéteit Örményországba és Kisázsiába helyezte át, Oroszország titkos előkészületeket folytat Örményországban, Franciaország Szíriára vágyik, Németország pedig szeretne területeket

* Kiemelés Kautsky brosúrájában. — *Szerk.*

** Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. 369. old. — *Szerk.*

*** Ez a bekezdés Kautsky utószava Engels leveléhez. — *Szerk.*

szerezni az Eufratesz mellett; így a török kérdés kisebb időszakokban egy újabb évszázadon át izgalomban tartja majd Európát, s az orosz diplomácia kénytelen figyelmét inkább a dél-ázsiai kérdés felé fordítani. Tekintve Oroszország nagyarányú ázsiai expanziós politikáját, azt is mondják majd, hogy Oroszország jövője a tengeren dől el, hogy erős és szabad flotta nélkül nincsen orosz Ázsia; a Márvány-tengeren való áthajózás az orosz flottapolitika szempontjából annál fontosabb, mert Oroszország 1905-ben újra elvesztette kedvező kelet-ázsiai pozícióját." (96. old.)

28) „Az imént említett terveket az 1907. augusztus 7-i felosztási szerződés után is végre lehetett volna hajtani a szerződésben lefektetett jogok megsértése nélkül. Ez az 1907. évi szerződés Perzsiát három részre osztja: egy orosz és egy angol érdekszférára és mindkét hatalomnak egy közös zónájára. Anglia és Oroszország kormánya kötelezi magát arra, hogy a megfelelő érdekszférákban nem igyekszik politikai vagy kereskedelmi jellegű koncessziókat szerezni, s nem is támogatja saját, vagy valamely harmadik hatalom alattvalóit ilyen koncessziók megszerzésében. Egész Észak-Perzsiát, vagyis a Kaszr—Sirin—Iszfahán—Jezd—Kah és a perzsa—afgán—orosz határig húzódó vonaltól északra levő részt Oroszország kapja, míg Angliának a keleti, vagyis a Bender-Abbasz—Kerman—Birdzsend—Gazik vonaltól dél-keletre eső részre terjed ki a befolyása." (134. old.)

29) „Az angol—orosz politika zárójelenete Hakki pasa 1913-ban Londonban megkötött angol—török egyezménye, amelyre később a kisázsiai orosz politika vizsgálata során még visszatérünk. Az egyezmény szerint Anglia megkapta a Bagdadi Vasút utolsó szakaszát, a Baszra—Bagdad szakaszt, vagyis a Ciprus—India vonalnak egy újabb részét. Továbbá Törökország lemondott a Kuwait szultánságról, amely ugyan mindig csak laza függőségben volt Törökországgal szemben, most viszont Anglia vazallusává vált. Ily módon a Perzsa-öböl egész délnyugati partvidéke az Eufratesztől a Hormuzi-szorosig angol lett." (135. old.)

30) „Az orosz politika perzsiai sikerei elmaradnak az angol politika sikerei mögött, minthogy Anglia a tenger felől fenyegetheti Perzsiát." (136. old.)

„A legutóbbi időkben Oroszország visszatért régi lázító politikájához, vagyis ismét ügynökökként használja fel örményeit, hogy lázadásokat szítson török területeken; természetesen erről egyelőre még nem sokat mondhatunk. Ezzel szemben Anglia 1913-ban kihasználta a balkáni zavargásokat, hogy békés úton reformokat hajtson végre, s így ne adjon okot Oroszországnak a beavatkozásra, de ha ilyen beavatkozásra mégis szükség lenne, erre Anglia hivatott, mivel Törökország neki tett ígéreteket reformok végrehajtására. A Kuwaitról szóló szerződésben Anglia 40 évre garantálja a szultánnak ázsiai birtokait, vagyis jogot szerez arra, hogy Oroszország hódítási kísérletei esetén ismét Törökország védőjeként lépjen fel és Oroszországtól *(31* újra elvegye esetleges szerzeményeit, s ennek fejében Törökország megígéri, hogy Örményországban, Anatóliában és általában a részben keresztény lakosságú kisázsiai területeken reformokat hajt végre.“ (146—147. old.)

„»A fentebb idézett hírek szerint Anglia 40 évre garantálta a mai Törökország területi integritását, s ez a jelen pillanatban fontos az Örményországban felforgató tevékenységet folytató Oroszország tekintetében« — írja Rohrbach.“ (147. old.)*

„A közlekedési hálózatnak — vasutaknak, víziutaknak és katonai utaknak — ez a kiépítése azt mutatja, hogy Oroszország nem tekinti megoldottnak a dél-ázsiai kérdést. Ellenkezőleg, ez a tervszerű kiépítés arra utal, hogy a meg- *(32* felelő időpontban a fegyverek döntik majd el, ki lesz Dél-Ázsia egyedüli ura.“ (171. old.)

„Ito herceg már 1903-ban egy orosz—japán szövetség mellett nyilatkozott, mivel az ilyen egység jelentősen leegyszerűsítené a kínai birodalom felosztását, s mégis mindegyik felet kellőképpen ki lehetne elégíteni.“ (173. old.)

„Oroszország és Japán 1907. július 30-i szerződése mind az orosz, mind a japán politikának erre az új irányvonalára utal. Anglia ily módon elszigetelődött, s az angol—japán szövetség sokat vesztett értékéből.“ (173—174. old.)

---

* „Münchner Neueste Nachrichten“, 280. sz. 1913. IV. **4.** — *Szerk.*

33) „A japán—orosz megegyezés után Anglia hamarosan megkötötte Oroszországgal 1907. augusztus 7-i megállapodását, amely szerint Oroszország egyelőre lemond a további előnyomulásról Afganisztánban...“ (174. old.)

„A japán—orosz közeledés politikája folytatódott az 1910. július 4-i szerződésben, amely nagyon hasonlít egy védelmi szerződésre.“ (219. old.)

„Ezt a szerződést 1911. május 7-én egy pótszerződés kibővítette. A két állam arra kötelezte magát, hogy Mandzsúriában tiszteletben tartják egymás érdekszféráit és elhárítanak minden idegen beavatkozást, ennek fejében Japán teljesen szabad kezet ad Oroszországnak Mongóliában.“ (220. old.)

34) „Ám ebben az időben Oroszország kezdte egyre élesebben felvetni a mongóliai kérdést, amihez az 1911. május 7-i szerződés értelmében a japánok beleegyezésüket adták. A forradalomra támaszkodva és arra hivatkozva, hogy a kínai áttelepítési politikával a békés áttelepülőket katonai osztagok követték, amivel megszegték a mandzsuk és a kalka-törzsek között fennálló szerződéseket, a mongol fejedelmek kikiáltották e terület függetlenségét. Oroszország sietett elismerni Mongólia függetlenségét, noha semmivel sem mozdította elő annak létrejöttét.“ (220—221. old.)

„Bár ezáltal látszólag megmaradt Kína fennhatósága Mongólia felett, mégsem mondható, hogy az orosz lapoknak egyáltalán nincsen igazuk, amikor azt állítják, hogy Oroszország Mongóliát protektorátusa alá vonta, ugyanolyan sikerek ezek, mint amilyeneket az orosz diplomácia 1904 előtt Koreában elért. Ezúttal Oroszország, Japán beleegyezése birtokában, szerencsésebb lehet, mint akkor, amikor le kellett küzdenie e hatalom ellenállását.“ (221. old.)

„Csak az a kérdés, hogy Kína újjászerveződhet-e. Kína egy 300 millió főnyi kompakt tömeg, s a kínaiak szeretik hazájukat, eléggé elkeseríti őket az, ahogy országukkal
35) az idegenek bánnak. 1911-ben megkezdődött a forradalom, amely a mandzsuk eltávolításával ért véget; ezzel Kína megoldotta első feladatát — az idegen uralom megdöntését —, amellyel olyan gyakran sikertelenül próbált megbirkózni. Vajon Jüan Si-kaj lesz-e Kína reformátora, vagy

más valaki? A felébredt Kína veszedelmesebb ellenfele lesz az orosz expanziós politikának, mint Japán, s kiderül majd, hogy Uhtomszkij hercegnek igaza van, amikor azt mondja: »Kína, mint sokezer éves története folyamán annyiszor, saját erejéből regenerálódik, lassabban, de talán tartósabban, mint Japán, s akkor már nem az lesz a kérdés, hogy Oroszország vagy Japán, hanem az, hogy Oroszország vagy Kína.«“ (222. old.)

„Az oroszok balkáni politikájának vezérelve a XIX. században az a törekvés volt, hogy megkaparintsák a török területeket — akár e területeknek az orosz birodalomban való államjogi bekebelezésével, akár pedig oly módon, hogy a nemzetközi jog alapján dominiumukká teszik Törökországot mint olyat vagy a török birodalomból alakult Balkán-államok szövetségét, úgyhogy ezt a dominiumot később államjogi jellegű imperiummá változtathassák.

Bármilyen különbözők voltak is esetleg Oroszország végső céljai Közép- és Dél-Ázsiában, Kisázsiát is bele- *(36*
számítva, az egyes időszakokban, ezek is mind egy képletre vezethetők vissza. A végső cél az itteni országok — Örményország Törökországgal, Perzsia, Afganisztán és a szomszédos kis államok — összességét először orosz befolyás, majd orosz protektorátus alá vonni, s végül bekebelezni őket a birodalomba.“ (227—228. old.)

„Átmenetileg lemondtak Koreáról és Mandzsúria egy részéről, de csatlakoztak a japánokhoz, hogy annál bizonyosabban bekebelezhessék majd a birodalomba Mongóliát és Észak-Mandzsúriát. Jelenleg úgy látszik, hogy ez a politika, bölcsen kihasználva azokat a különös módon kialakult politikai és társadalmi viszonyokat, amelyek Mongólia és az uralkodó állam — Kína — között mindig is fennálltak, a japán kormány beleegyezésével eléri célját. Ebből az következik, hogy egy jól megfontolt terv szerint, amelyet a körülményeknek megfelelően módosítanak ugyan, de lényegében érintetlenül hagynak, Kelet-Ázsiában is következetes terjeszkedési politikát folytattak azzal a céllal, hogy egészen a kínai falig terjedő hatalmas területeket közvetlen birtokukba vegyenek és így biztosítsák kelet-ázsiai hegemóniájukat.

37) Éppen ezért végső következtetésként teljes joggal megállapíthatjuk, hogy a XIX. századi orosz politika alapgondolata egy világbirodalom létrehozása volt, s itt világbirodalmon olyan birodalmat kell értenünk, amelynél a végleges határok megállapításakor nem jön számításba egyik sem az államalakításnál egyébként mérvadó mozzanatok közül; a határok, amelyekre törekednek, nem esnek egybe sem valamely nemzet, nyelvcsalád vagy faj határaival, sem pedig — ami ugyan kevésbé számít — valamely vallási rendszer határaival; ezeket a határokat nem a föld felszíni alakulása határozza meg, tehát nem mindenütt a természet alkotta, természetes határok." (230—231. old.)

„»A világbirodalmak — mondja Sering — mindig monopolizálták a földet, minden anyagi gazdagság forrását.« A modern világbirodalmak, Oroszország, Anglia és Amerika, tovább mennek. Kiterjesztették, vagy igyekeznek
38) kiterjeszteni birodalmukat minden zónára, nem a szó szoros értelmében, hanem úgy, hogy mindazt, amit a föld adhat, saját birodalmukon belül kaphassák. Anglia már eljutott ehhez az állapothoz; a föld lakott területének egynegyedére terjed ki és — ahogy Chamberlain a gyarmatok miniszterelnökeinek konferenciáján büszkén kijelentette — nincs olyan termék, amelyet hatalmas birodalma valamelyik részében elő ne állíthatna. Oroszország és Amerika, ha világbirodalmi terveik sikerülnek, a föld további két negyed részét ölelik majd fel és ugyanolyan kedvező helyzetben lesznek, mint a Brit Birodalom." (234. old.)

„A másik, speciálisan Németország számára járható utat Schmoller így jellemzi: »Nem akarunk és nem is fogunk soviniszta világhatalmi politikát folytatni, nem szövögetünk terveket flottánk és tengeri hatalmunk mér-
39) hetetlen kiszélesítésére, de kereskedelmünket és iparunkat ki akarjuk terjeszteni annyira, hogy élhessünk és az egyre növekvő népességet eltarthassuk; meg akarjuk védeni gyarmatainkat és a lehetőségekhez képest valahol létre akarunk majd hozni egy német földművelő gyarmatot, mindenütt szembe kívánunk szállni a korlátokat nem ismerő rabló merkantilizmussal és a földnek a három nagyhatalom — Anglia, Oroszország és Észak-Amerika — közötti olyan felosztásával, amellyel minden más államot

ki akarnak rekeszteni és egyben kereskedelmüket tönkre akarják tenni.« Erre az útra azonban már csak néhány nagyhatalom léphet a siker reményével." (237. old.)

„*Anglia mindig barátja a gyengébb hatalomnak**, hogy az erősebbet egy Angliát már nem fenyegető fokra szorítsa vissza. Anglia először Hollandiával szövetkezett, hogy letörje a spanyolok hatalmát, azután Franciaországgal, hogy véget vessen Németalföld tengeri társuralmának, majd Nagy Frigyest támogatta, hogy jobban szétdarabolhassa Franciaország gyarmatbirodalmát; így szövetkezett Japánnal, hogy szembeszálljon a kelet-ázsiai vizeken veszélyesen növekvő orosz hatalommal; így lett ma *(40* Franciaország vagy Oroszország barátja, hogy megsemmisíthesse Németország tengeri hatalmi pozícióját, s így válik majd Németország szövetségesévé, mihelyt a német flottától nem kell már tartania — akár azért, mert azt megsemmisítették, akár pedig azért, mert Németország önként lemond a versengésről, s akkor talán a cári birodalom lesz Anglia következő ellenfele." (246. old.)

Az alábbi táblázat szemlélteti az orosz vasutak fejlődését (239. old.):

	Vasútvonalak hossza összesen	Közép-ázsiai területek	Szibéria és Mandzsúria
1858	1 165 km	.... km	..... km
1878	22 910 »	.... »	..... »
1890	32 390 »	1 433 »	..... »
1908	73 699 »	4 519 »	10 337 »
1909	76 284 »	6 544 »	10 337 »

„Európa központi államai: Németország, Ausztria— *(17* Magyarország és Olaszország összefogtak az orosz és a francia politika agresszív tendenciái ellen, s ez a szövetség hosszú ideig fennmaradt, minthogy három tagja között csak jelentéktelen nézeteltérések támadhatnak — ilyen nézeteltérések csak Ausztria és Olaszország között vannak, minthogy Ausztriának az olasz határon még mindig van

* Quadflieg kiemelése. — *Szerk.*

olaszul beszélő népessége, s ezt az ellentétet az Italia Irredenta trieszti és olasz-tiroli mesterkedései egyre szítják —, így tehát nem lehet minden további nélkül elvetni annak lehetőségét, hogy ez a módfelett laza nemzetközi szövetség szilárdabb szövetséggé váljon. Ezzel meg is van vetve az alapja az európai államszövetségnek. Minden támadó szándék nélkül összefogott hát három nagy európai állam, hogy szembeszegüljön a szlávság támadásával, vagy
18) pontosabban kifejezve: Oroszország és az orosz kormány vezette balkán-szigeti kis szláv államok támadásával." (248—249. old.)

„Ezzel meghiúsul az európai kontinens országainak egysége, amelyre olyan nagy szükség volna az angol és az orosz nagyhatalomra való tekintettel, — s ezekhez mint harmadik hatalom csatlakozik még az észak-amerikai unió a maga pánamerikai törekvéseivel, amelyek Monroe üzenete óta lényeges előrehaladást tettek. Amíg az európai államok nem egységesek, az említett három hatalom tovább folytathatja a fennmaradó világ felosztását. Az Ázsiában lezajlott angol—orosz harc során kitűnt, hogy jóformán csak ennek a két hatalomnak volt jelentősége, a többi európai állam nagyonis másodrendű szerepet töltött be. Hogy Oroszország rövid időközökben az egész
19) évszázadon át hol itt, hol ott növelte birodalmát, azt a fentiekben már kifejtettük, de éppúgy nem múlt el egyetlen évtized sem anélkül, hogy Anglia ne terjesztette volna ki hatalmas birodalmát, kezdve azon, hogy 1800-ban elfoglalta Máltát, és végezve a búr köztársaságok 1900-ban történt elfoglalásával. Míg Oroszország és Anglia az Európán kívüli világon osztozkodott, az észak-amerikaiak speciálisan az egész amerikai kontinenst tartották fenn maguknak hódításaik objektumául. Így az orosz hódítási politika csak a brit imperializmus és az észak-amerikai pánamerikanizmus megismétlődéseként jelentkezik; ha ezek külsőleg részleges céljaik tekintetében különböznek is egymástól, végső céljuk azonos: egy önálló, a külvilágtól magas vámfalakkal elzárt világállam létrehozása. A tizenkilencedik
20) században indult meg a világállamok alakítására irányuló mozgalom, a huszadikban ez jellemző vonása lesz az államok külpolitikájának, s ez a tendencia abban nyilvánul

majd meg, hogy a legnagyobb államok terjeszkednek, a kis államok pedig, és azok, amelyek elkésve léptek a színre, vagyis az európai államok, Anglia és Oroszország kivételével, egyesülnek. Beigazolódik az, amit Chamberlain Johannesburgban 1903. január 17-i beszédében mondott: »A kis államok és kicsinyes féltékenykedések ideje elmúlt; a nagy birodalmaké a jövő.«“ (254—255. old.)

„EGELHAAF"
FÜZET

EGELHAAF: GESCHICHTE DER NEUESTEN ZEIT[109]

1) **Gottlob Egelhaaf:** *Geschichte der neuesten Zeit* vom Frankfurter Frieden bis zur Gegenwart. 4. kiad. Stuttgart *1913.*

Előszó, 1912. XI.

A szerző gazember, bismarckiánus. A könyv mégis igen hasznos mint tények összefoglalása és kézikönyv. Az egyszerű összefoglalás képet nyújt az *imperializmusról* és a *demokratikus mozgalmakról* mint a *korszak* fő ismertető jegyeiről. (NB. A „korszak" fogalmához igen fontos!!) A szocializmusról rendkívül kevés szó esik, minthogy a szerző korlátolt reakciós.

NB NB

A szerző *több* történelmi munkát írt, többek között I. Vilmosról és *Bismarckról* egy vaskos kötetet; továbbá: **„Grundzüge der Geschichte"** — három rész, ókor, középkor, újkor, 1905—1909 (megjelent Lipcsében), és „Politische Jahresübersichten", 1908 stb. 1912-ig.

Fölöttébb jellemző, hogy az idióta szerző, aki kínos pontossággal adatokat stb. szolgáltat minden hatalmasságról, a hatalmasságok rokonságáról, a holland királynő abortuszairól (sic! **440.** old.) stb., egy árva szóval sem említi a romániai parasztok 1907-es felkelését (*)!!

(*) Mellesleg. Az 1907. évi „*Europäischer Geschichtskalender*“ erről a felkelésről *csak* a kormányjelentéseket közli (340. old.), amelyek megállapítják, hogy a „Potyomkin“ orosz matrózai „veszélyes erjesztő elem“ voltak (sic!!)...

A könyvhöz csatolt „Időrendi tábla“ idiotikusan van összeállítva, száraz, üres, *rendezetlen* felsorolás.

Mindenekelőtt meg kell jegyeznünk a következőket (az általános rendszertől függetlenül):

5. old.: Az 5 milliárd frankos francia hadisarc felhasználása a németek által (1871) — 120 millió „katonai alap“ *(2*

12 millió — „28 kiváló tábornoknak és Delbrücknek, a birodalmi kancellári hivatal elnökének pénzbeli jutalmazására (dotálására)“. ||| sic! *pénzjutalmak tábornokoknak* stb.!

350 millió — erődítményekre és laktanyákra...

17 millió — „azoknak a hajótulajdonosoknak, akik a háború miatt károkat szenvedtek“ ||| civilizált háború és *rablás*

etc.

7. old.... „Az 1874-es Reichstag-választásokon (Elzász-Lotaringiában) 10 ultramontánt és 5 tiltakozót választottak be, akik február 18-án a Reichstagban kísérletet tettek arra, hogy utólag egy javaslatot fogadtassanak el, amely szerint a lakosságot leszavaztatnák, Franciaországhoz vagy Németországhoz kívánnak-e tartozni; de ezt a javaslatot vita nélkül valamennyi szavazattal *2 3* ellenében elvetették.“ ||| NB !! !! ||| az önrendelkezés kérdéséhez

((Érdekes lenne tudni, ki volt ez a *2 3 ?* 1874-ben a Reichstagban, az 1874. I. 10-i választások után, 15

„elzászi autonomista“ + 9 szociáldemokrata volt. 15 + 9 = 24?? (dán 1 volt, lengyel 14, welf 4). Valószínűleg *mellette* szavaztak elzásziak + a szociáldemokraták. Utánanézni! hol? Bebelnél?))

a *gyarmati háborúk eredményeinek* kérdéséhez:

A hererók felkelése (Délnyugat-Afrika) — 1904—1905. XII. Daluk: „Kié a hererók földje?“, és a refrén: „A miénk a hererók földje“. A német csapatok létszámát 17 000 főre emelték. (298—299. old.) A hererókat „legnagyobbrészt *kiirtották*“ (sic!) — „súlyos veszteség ez nekik, s nekünk is“ (299. old.), hiszen hiány van „munkaerőben“ (!!)...

(földet harácsolni és földbirtokossá válni!)

„Hogy az ország nincs híján minden értéknek és vonzóerőnek, azt már az a tény is bizonyítja, hogy egy 1906 októberében kelt hivatalos jelentés szerint a gyarmati hadsereg katonái közül *591 fő* úgy döntött, hogy nem tér vissza Németországba, hanem parasztnak és állattenyésztőnek az országban marad. Ez a szám a következő hónapokban még jobban megnövekedett, s minthogy az új Reichstag 1907. V. 10-én megszavazott *5 millió* márka kártérítést a farmereknek háborús veszteségeikért, hozzá lehetett fogni a lerombolt helyreállításához.“ (299. old.)

1908-ban az angolok a németekkel *együtt* a gyarmati háborúban!! 3)

A *hottentották* felkelése (szintén Délnyugat-Afrikában) 1904. IX-től 1907-ig. Egyes bandáik 1908. XII. végéig harcoltak, s ezek a bandák „ismételten magukra vonták a német és az angol hatóságok közös rendszabályait“. (300. old.)

A francia köztársaság gyűlölete Olaszország iránt (többek között a

pápa miatt) (és például): „*1893 augusztusában Aigues Mortes-ban* olasz munkásokat félholtra vertek francia vetélytársaik.“ (345. old.)

(különböző országok munkásai)

Választási reformok Angliában:

Választók száma millióban

0,4
0,8 ..1-ső *1832* (a „rothadt mezővárosok“ felszámolása. Cenzus. A választók számának növekedése kb. 400 000-ről 800 000-re).

Választási reformok Angliában

1,5 ..2-ik *1867* (a választók száma 1056 000-ről $1^1/_2$ millióra. Háztulajdonosok és házbérlők).

4 ..3-ik *1884* (a választók száma 75 %-kal emelkedett). $1^1/_2$ millióról *4* millióra. Cenzus: egyévi egyhelyben lakás. Ki vannak rekesztve a szolgálók, a szobabérlők stb. „Így adódott, hogy mintegy 6 millió felnőtt férfiból Angliában 1912-ben még körülbelül 2 milliónak nem volt szavazati joga.“ (368. old.)

6,5 ..4-ik *1912* (minden *21 évnél* idősebb férfinak az eddigi korlátozások nélkül; cenzus: *fél évi* egyhelyben lakás (377. old.) (vö. „Europäischer Geschichtskalender“, Schulthess-(féle))

(beterjesztve: 1912. VI. 17.
elfogadva: 1912. VII. 12.
hatályba lép: 1914. VI. 1.)

((1832—1912, vagyis 80 év!))

bűnügy!!

Egy „csekélység": VII. Eduárd (1841—1910) „ifjabb éveiben telhetetlen a gyakran büntetendő jellegű tivornyákban (sic!!) és a sportban". (425. old.)

gyöngyszem!!

a „civilizált világ egyesült államai" (!!!)

A kínai *boxer*lázadás elleni hadjáratot (1900—1901) (amelyben *Oroszország, Japán, Németország, Franciaország, Anglia, az Egyesült Államok* szövetséges csapatai vettek részt) *Frey* francia tábornok így értékelte: ez a hadjárat *„először váltotta valóra idealista* politikusok *álmát:* a *civilizált világ egyesült államait"* (469. old.)... ((A „hun levelek", állítólagos szociáldemokrata levelek, ezek szerint hazugság vagy hamisítás voltak! (467. old.) No persze!))

a hágai konferencia és Korea!!!!

Amikor a *2.* hágai konferencián (amely 1907. VI. 15-én nyílt meg) a koreai herceg (Ju-Jong) panaszt emelt a japánok ellen és kinyilatkoztatta Korea függetlenségét, a japánok elűzték a koreai császárt, fiát ültették a trónra és 1907. VII. 24-én „szerződést" kötöttek vele, amely szerint minden diplomáciai kapcsolat a szöuli japán követ útján bonyolódik le.

4)

NB

egy burzsoá ítélete: a revizionisták „veszélyeseb-

A revizionistáknak a nürnbergi kongresszuson (1908) szenvedett vereségéről (258 szavazat 119 szavazattal szemben a költségvetés megszavazása *ellen)*, a szerző, Egelhaaf megjegyzi:

„Különben, a *revizionistákat* nem a végső céljuk — valamennyi viszony szocializálása — különbözteti meg a radikálisoktól, hanem csupán az, hogy óvatosabb taktikát követnek, nehogy

elriasszák a polgári tömegeket és hogy a lehetőségekhez mérten együtthaladjanak a polgári baloldaliakkal, s mivel mérsékelteknek tettetik magukat, *alapjában véve veszélyesebbek, mint a szélső baloldal »vademberei«.*“ (523. old.) || bek, mint a radikális szociáldemokraták“ NB

Bismarck a franciaországi köztársaság *mellett* volt, hogy Franciaországot *elválassza* a monarchista Oroszországtól (NB) — és gróf Harry *Arnim* követet, aki Párizsban a monarchia helyreállítása *érdekében* „ügyködött“, 1874-ben *visszahívták* (1874. III.) és 1875-ben titkos állami okmányok nyilvánosságra hozataláért 5 évi fegyházra (!) ítélték (Nizzába szökött). (93. old.) || Bismarck a franciaországi köztársaság *mellett*

Írország: 1796 decemberében *Hoche* tábornok 20 000 főnyi hadsereggel megjelent a sziget előtt, s csak a viharok tartották vissza a partraszállástól. (380. old.) (A francia forradalom mozgalmakat indított el Írországban.) || NB!!

Egyesült Államok: 1775—83 szabadságharc „Franciaország és Spanyolország segítségével“. 1819 „Spanyolország 5 millió dollárért eladta a birtokában levő... Florida félszigetet az Egyesült Államoknak“. (453. old.) || Nem rossz! („szövetség“ — és „eladás“)

Idézett **irodalom:** *Gilbert:* La guerre sud-africaine. Párizs 1902.

A LEGFONTOSABB VÁLSÁGOK A NAGYHATALMAK NEMZETKÖZI POLITIKÁJÁBAN 1870—1871 UTÁN

(A legfontosabb) Válságok a nagyhatalmak nemzetközi politikájában 1870—1871 után: | Az 1914—16-os háború előkészítése („mérföldkövek“) *(5*

	1877—1878:	(A nemzeti államok felszabadítása a Balkánon.) Fosztogatják („felosztják") *Törökországot (Oroszország* + Anglia + Ausztria).
1879: Németország szövetsége Ausztriával	1885:	Oroszországot egy hajszál választja el az Angliával való háborútól. Fosztogatják („felosztják") *Közép-Ázsiát (Oroszország* és Anglia).
1891: Oroszország szövetsége Franciaországgal	1895:	(Kínai—japán háború.) Fosztogatják („felosztják") *Kínát.* (Japán + *Oroszország* + Anglia + Németország + Franciaország.)
	1898:	Angliát egy hajszál választja el egy Franciaországgal való háborútól (Fasoda). Fosztogatják („felosztják") *Afrikát.*
	1904/05:	(Orosz—japán háború.) Fosztogatják („felosztják") *Kínát és Koreát (Oroszország* és Japán).
	1905:	Németországot egy hajszál választja el a Franciaországgal és Angliával való háborútól. Fosztogatják („felosztják") *Marokkót.*
1907: Oroszország szövetsége Angliával	1911:	Németországot egy hajszál választja el a Franciaországgal és Angliával való háborútól. Fosztogatják („felosztják") *Marokkót.* Marokkó *kicserélése* Kongóra.

NB: Oroszország és Ausztria 1877. I. 15-i titkos szerződése Törökország „felosztásáról"...

NB: *1876:* II. Sándor kérdéssel fordult Bismarckhoz, vajon Németország semleges maradna-e egy Oroszország és Ausztria közötti háborúban [Egelhaaf, 128. old.]

1891. I. 10.: Anglia ultimátuma Portugáliához: fosztogatják „felosztják" Afrikát.
1889: Fosztogatják a Samoa-szigeteket (Anglia, Németország és az Egyesült Államok együtt).
1898: Spanyol—amerikai háború. (Fosztogatják Kubát és a Fülöp-szigeteket.)
1898: Anglia tárgyalásokat folytat Németországgal egy Oroszország elleni szövetségről. (Nem egyeztek meg!)
1898. X.: Anglia szerződése Németországgal: felosztják Portugália gyarmatait (fizetésképtelensége „esetén")...
1899: „Surlódások" Németország, Anglia és az Egyesült Államok között a Samoa-szigetek miatt. Háborúval való fenyegetőzés. Konfliktus. Szerződés e szigetek „felosztására": 1899. XI. 14.
1900: Kínát fojtogatják mind együttvéve: Németország + Oroszország + Egyesült Államok + Japán + Anglia + Franciaország.
1903: Venezuelából kipréselik az adósságokat (ágyútűzzel): Németország + Anglia + Olaszország.
1904: Anglia szerződése Franciaországgal (IV. 8.): felosztják Afrikát (háborúra készülnek Németország ellen).
1907: Oroszország szerződése Angliával (VIII. 31.): felosztják Perzsiát, Afganisztánt, Tibetet (háborúra készülnek Németország ellen).
1908: Japán szerződése az Egyesült Államokkal (XI. 28.) a két hatalom csendes-óceáni „birtokainak" garantálásáról.
1910. VII.: Oroszország és Japán szerződést köt: Korea „kicserélése" Mongóliára!
1911: Oroszország szerződése Németországgal (VIII. 19.): szintén afféle „viszontbiztosítás" (Bagdad Perzsiáért).
1911: Anglia szerződése Japánnal (Anglia semleges marad egy Japán és az Egyesült Államok közötti háború esetében)... (lásd Franke a „Deutschland und der Weltkrieg" című gyűjteményben).
1914. IX. 17.: Oroszország „szerződése" a független Mongóliával. (Fosztogatja Mongóliát.)

KÍSÉRLET AZ 1870 UTÁNI VILÁGTÖRTÉNELEM ((EGELHAAF ÉS

6)

A		B	C	D	E
	Háborúk	Diplomácia	Gyarmatpolitika	Gazdaságpolitika (trösztök stb.; vámszerződések etc.; nagy konszernek...)	Munkásmozgalom és szocialista pártok
1870	Francia—porosz háború (70—71).	„Három császár Szövetsége" (71). 72: A 3 császár találkozója Berlinben.	(1866—67: Oroszország annektálja Kokandot.) 1868: Oroszország annektálja Buharát.		Párizsi Kommün (71). 71—75: Perek a kommünárok ellen.
—1875		1875: Németország és Franciaország konfliktusa. II. Sándor beavatkozása.	1873: Oroszország annektálja Hivát.	73: Aranyvaluta, Németország. 75. XI: Anglia felvásárolja a Szuezi-csatorna részvényeit.	75: Szociáldemokrata kongresszus Gothában. Egyesülés.
1876		76: Oroszország tárgyalásai Németországgal Oroszország Ausztria elleni háborújáról.			

LEGFONTOSABB DÁTUMAINAK ÖSSZEFOGLALÁSÁRA MÁS FORRÁSOK))

F	G	H	I	K
Forradalmi mozgalmak (nem proletár jellegűek)	Nemzeti mozgalmak és nemzeti kérdés	Demokratikus reformok	Szociális reformok	Különféle és megjegyzések
1868—1871: Japán. (Forradalom és átalakulások.)	(1867: Egyezmény Magyarország és Ausztria között.)	61—72: Parasztreform és burzsoá demokratikus reformok. *Oroszország.* 71: A „Kulturkampf“ kezdete Németországban (71—78). 71—79: Harc a royalisták és a klerikálisok ellen Franciaországban (75: a köztársaság győzelme).		70. IX. 20: Olaszország megszállja Rómát.
73: Köztársaság Spanyolországban. Werner német tengerésztiszt beavatkozása 1873. VIII. 1. 74: XII. Alfonz Spanyolországban és 74—76: karlista háború.	75: Felkelés Boszniában és Hercegovinában.	73: IV. 2: Választási reform Ausztriában (4 kuria). 75: Polgári házasság Németországban.		
	76: Felkelés Bulgáriában.	76. III.: Baloldali kormány Olaszországban (Depretis) 91-ig.		

	A	B	C	D	E
	Háborúk	Diplomácia	Gyarmatpolitika	Gazdaságpolitika (trösztök stb.; vámszerződések etc.; nagy konszernek . . .)	Munkásmozgalom és szocialista pártok
	77: Orosz—török háború.	77. I. 15: Oroszország és Ausztria szerződése (Törökország felosztásáról).	77: Anglia annektálja Transvaalt.		
		78: Berlini kongresszus (fosztogatják Törökországot).	78: Anglia annektálja Ciprust		78: Szocialistaellenes törvény Németországban (X. 19.).
		78. X. 11: Ausztria és Poroszország szerződése (a Dániára vonatkozó prágai rendelkezések hatálytalanításáról).			
	79: Anglia háborúja a zulukkal.	79: Németország szövetsége Ausztriával (*7 9.* X. 7.).	79: „Afrikai szövetség" (a hollandok szövetsége Dél-Afrikában).	79: Protekcionista tarifa Németországban (az ipari vállalkozók és a nagybirtokosok szövetsége).	
—1880			80: Godeffroy hamburgi kereskedő kereskedelmi társaságot alapít a *Samoa-*		

Folytatás

F	G	H	I	K
Forradalmi mozgalmak (nem proletár jellegűek)	Nemzeti mozgalmak és nemzeti kérdés	Demokratikus reformok	Szociális reformok	Különféle és megjegyzések
	77: Orosz—török háború.	1877: Törvény az általános iskolakötelezettségről (Olaszország).		
		79: Falk lemondása (a „Kultur-kampf“ vége. Lásd 87). 79: Új perrendtartás Németországban.		1879. I. 30: Mac Mahon lemondása. 79: Antiszemita mozgalom Németországban (78: a keresztényszocialista párt alapítása).

A		B	C	D	E
	Háborúk	Diplomácia	Gyarmatpolitika	Gazdaságpolitika (trösztök stb.; vámszerződések etc.; nagy konszernek . . .)	Munkásmozgalom és szocialista pártok
			szigeteken. (A Reichstag *80.* IV. 27. elutasítja a támogatást.)		
1881	*81.* II. 27: a búrok veréséget mérnek az angolokra (a Majuba-hegynél).	81 (VIII. 3): Anglia elismerte Transvaal függetlenségét. 81: Oroszország leigázta a turkméneket. 82: Anglia annektálja Egyiptomot. 83: „Hármas szövetség" (Németország + Ausztria + Olaszország) (1882. V. 20.). 84: A 3 császár találkozása Skierniewicben. XI. 15.	81: Franciaország annektálja Tunéziát. 81: Olaszország *Assabban.* ← 81 84: Németország annektálja a délnyugatafrikai gyarmatokat + Kamerun.		

Folytatás

F	G	H	I	K
Forradalmi mozgalmak (nem proletár jellegűek)	Nemzeti mozgalmak és nemzeti kérdés	Demokratikus reformok	Szociális reformok	Különféle és megjegyzések
81. III. 1: II. Sándor meggyilkolása.		81: Gladstone írországi földtörvénye.	81: I. Vilmos üzenete szociális reformokról.	
	82: A prágai egyetem cseh nyelvűre és német nyelvűre tagozódik.	82: Világi iskolák Franciaországban.		
			83: Betegségbiztosítás Németországban.	

	A	B	C	D	E
	Háborúk	Diplomácia	Gyarmatpolitika	Gazdaságpolitika (trösztök stb; vámszerződések etc.; nagy konszernek . . .)	Munkásmozgalom és szocialista pártok
—1885	85: Franciaország háborúja Kínával (Tongkingért).	*84*: Berlin. Konferencia a kongói kérdésben: felosztják Afrikát. Kongó „függetlensége"!!	84: Oroszország annektálja *Mervet*. 85: Németország viszálya Spanyolországgal a Karolina-szigetek miatt. 85: Anglia annektálja a Becsuán földet (Dél-Afrika). 85: Olaszország Massauában. 85: Franciaország annektálja Tongkingot. 85: Anglia annektálja Burmát.	85: Állami támogatás a hajózási társaságoknak Németországban. 1880—88: Vasútvonal Szamarkandba.	
1886					

Folytatás

F	G	H	I	K
Forradalmi mozgalmak (nem proletár jellegűek)	Nemzeti mozgalmak és nemzeti kérdés	Demokratikus reformok	Szociális reformok	Különféle és megjegyzések
		84: Gladstone választási reformja.	84: Balesetbiztosítás Németországban.	
	86: Első törvényjavaslat a lengyelekről (Németország) (áttelepítési bizottság).	86: Gladstone 1. homerule-billje		86: Boulanger hadügyminiszter.

A	B	C	D	E
Háborúk	Diplomácia	Gyarmatpolitika	Gazdaságpolitika (trösztök stb.; vámszerződések etc.; nagy konszernek . . .)	Munkásmozgalom és szocialista pártok
87: „Viszontbiztosítási szerződés“ (Németország Oroszországgal).			88: „Panama“ Franciaországban. 88. (X. 4.): a Deutsche Bank koncessziót kap a Bagdadi Vasútra (Angoráig*). 89: Cecil Rhodes megalapítja a „Chartered Company of South Africa“ céget.	
—1890	90: Anglia és Németország szerződése. (Helgoland kicserélése Afrika egy része ellenében.)			90: A szocialistaellenes törvény bukása Németországban.

* — a mai Ankara. — *Szerk.*

Folytatás

F	G	H	I	K
Forradalmi mozgalmak (nem proletár jellegűek)	Nemzeti mozgalmak és nemzeti kérdés	Demokratikus reformok	Szociális reformok	Különféle és megjegyzések
		87: A „Kulturkampf“ vége Németországban (1887. V. 23).		
		88: Demokratikus önkormányzat Angliában.		
			89: Öregségi biztosítás (Németországban).	
				90: Bismarck bukása.

A	B	C	D	E
Háborúk	Diplomácia	Gyarmatpolitika	Gazdaságpolitika (trösztök stb.; vámszerződések etc.; nagy konszernek . . .)	Munkásmozgalom és szocialista pártok
1891	91. I. 10: Anglia ultimátuma a portugáloknak (fosztogatják Afrikát). 91: Francia–orosz szövetség.		91: Németország kereskedelmi szerződései Ausztriával és más államokkal (a vámok leszállítása). 92: Valutareform Ausztriában.	
		93: Franciaország annektálja *Dahomeyt*.	93: A Deutsche Bank újabb koncessziót kap a Bagdadi Vasútra.	1893: Vasutas sztrájk Hollandiában.
94—5: Kína háborúja Japánnal.				
—1895 1895: Franciaország háborúja Madagaszkár ellen.	95: Shimonoseki békeszerződés.		95: II. Vilmos császár-csatorna*.	

* — a mai Kieli-csatorna. — *Szerk.*

Folytatás

F	G	H	I	K
Forradalmi mozgalmak (nem proletár jellegűek)	Nemzeti mozgalmak és nemzeti kérdés	Demokratikus reformok	Szociális reformok	Különféle és megjegyzések
		1891: Jövedelemadó Németországban.		
		92: „Kisbirtokostörvény" Angliában.		92: „Csatlakozók" (a köztársasághoz) Franciaországban.
		93: Gladstone 2. homerule-billje.		93: „Gazdaszövetség" (Németországban).
		93: Kétéves katonai szolgálat (Németországban).		
		1893: Választási reform Belgiumban (többségi rendszer).		
		94: a Dreyfus-ügy kezdete (Franciaország).		
		94: Polgári házasság Magyarországon.		
	95: Felkelés Kubában	1888—1895: A Vatikán tárgyalásai a Quirinallal. Kudarc!		

	A		B	C	D	E
	Háborúk		Diplomácia	Gyarmatpolitika	Gazdaságpolitika (trösztök stb.; vámszerződések etc.; nagy konszernek . . .)	Munkásmozgalom és szocialista pártok
			95: Szerződés Pamírról (Oroszország Afganisztánnal).			
8)	1896	96: Abesszínia vereséget mér Olaszországra (III. 1.) (béke 1896. X. 26.).		96: Jameson portyája (Anglia Dél-Afrikában). 96: Anglia annektálja *Asantit*.		
		97: Görög—török háború.	97: Oroszország egyezménye Ausztriával a Balkánra vonatkozólag.	97: Franciaország annektálja Madagaszkárt. 97: Németország annektálja Kiaucsout.		
		98: Spanyol—amerikai háború.	98: Fasoda (Anglia és Franciaország felosztja Afrikát (1899. III. 21.)).	98: II. Vilmos Jeruzsálemben. 98 (?): Felkelés Andizsanban.		
		99—1902: Anglia háborúja a búrokkal.		99: Németország annektálja a Karolina, a Savaii és más szigeteket.		

Folytatás

F	G	H	I	K
Forradalmi mozgalmak (nem proletár jellegűek)	Nemzeti mozgalmak és nemzeti kérdés	Demokratikus reformok	Szociális reformok	Különféle és megjegyzések
		96: Badeni egy ötödik kuriát hoz létre az osztrák parlamentben.		(9
				97: Lueger — Bécs polgármestere
	98: 2. törvényjavaslat a lengyelekről (Németország).	98: „El Rómától“ mozgalom Ausztriában.		98: 1. flottatörvény (Németország) (1898. IV. 30. megalapították a haditengerészeti szövetséget).
	99: Finnország elnyomása.			

A		B	C	D	E
Háborúk		Diplomácia	Gyarmatpolitika	Gazdaságpolitika (trösztök stb.; vámszerződések etc.; nagy konszernek . . .)	Munkásmozgalom és szocialista pártok
—1900					
1901	1900—01: Háború Kínával (boxer-lázadás).			01: A Szibériai Vasút befejezése.	
		1902: Angol—japán egyezmény.		02. I. 22: Egy „német—francia társaság" koncessziót kap a Bagdadi Vasútra + a mezopotámiai hajózásra + bányákra. 1902: Vámtarifa Németországban. 1903: Chamberlain a Brit Birodalom vámszövetsége mellett.	
	1904—07: Háború a hererókkal.	1904: Angol—francia egyezmény. 1904: Loubet Olaszországban.	04: Anglia *Lhasszában.*		

Folytatás

F	G	H	I	K
Forradalmi mozgalmak (nem proletár jellegűek)	Nemzeti mozgalmak és nemzeti kérdés	Demokratikus reformok	Szociális reformok	Különféle és megjegyzések
				900: 2. flottatörvény Németországban.
	1902: 3. törvényjavaslat a lengyelekről (Németország).	01: Ausztrália „államszövetség“ („Commonwealth“). 01: Francia egyesületi törvény (a rendek ellen). 1902: A „diktatúra-paragrafus“ hatálytalanítása Elzász-Lotaringiában.		
	1903: Magyarországi válság. (Konfliktus Ausztriával a hadseregben használandó nyelv miatt.)	1903: Combes betiltja a katolikus rendeket Franciaországban. 1903: *Írországi* törvény (földtörvény).		

A		B	C	D	E
Háborúk		Diplomácia	Gyarmatpolitika	Gazdaságpolitika (trösztök stb.; vámszerződések etc.; nagy konszernek . . .)	Munkásmozgalom és szocialista pártok
—1905	1904—5: Orosz–japán háború.	1905: 2. angol—japán egyezmény.	05: II. Vilmos Tangerben (Marokkó).	1905: Németország új kereskedelmi szerződései.	
1906		1906: Konferencia Algecirasban.			
	1907: Az afrikai (hererók stb. elleni) háború vége.	1907: Franciaország és Oroszország egyezménye Japánnal. 1907: Oroszország egyezménye Angliával. 1908 (08. VI. 9.): VII. Eduárd és II. Miklós találkozása Revelben. 1908: Japán és az Egyesült Államok egyezménye a Csendes-óceánról.		1907. (VIII): A bíróság a „Standard Oil Company"-t 29 milliós dolláros bírsággal sújtja.	

Folytatás

F	G	H	I	K
Forradalmi mozgalmak (nem proletár jellegűek)	Nemzeti mozgalmak és nemzeti kérdés	Demokratikus reformok	Szociális reformok	Különféle és megjegyzések
1905: Forradalom Oroszországban. 1905: Norvégia különválása.	← 1905	1905: Kétéves katonai szolgálat Németországban. 1905: Az egyház és az állam különválasztása Franciaországban.		
1906: Parlament Perzsiában. 1907: Államcsíny Oroszországban.	1906—07: Diák-„sztrájk" Lengyelország porosz részén (kb. 50 000 fő).	1906: Diéták a Reichstagban. (1906. VII. 12: Dreyfus rehabilitálása.) 1907: Általános választójog Ausztriában. 1907: Földtörvény Angliában (a kisbirtokosok támogatása).		
1908: I. Károly meggyilkolása Portugáliában. 1908: Forradalom Törökországban.	1908: Izland függetlenséget követel Dániától; parlamentet kap. 1908: 4. törvényjavaslat a lengyelekről (kényszervásárlás). 1908: Ausztria annektálja Boszniát és Hercegovinát.			

A	B	C	D	E
Háborúk	Diplomácia	Gyarmatpolitika	Gazdaságpolitika (trösztök stb.; vámszerződések etc.; nagy konszernek...)	Munkásmozgalom és szocialista pártok
	1909: Német—francia egyezmény Marokkóról.			1909: Barikádok Barcelónában és Madridban. Ferrer meggyilkolása (X. 13.).
—1910	1910: Potsdami találkozás (II. Vilmos és II. Miklós).	1910: Japán annektálja Koreát.		1910: Briand elfojtja a vasutasok sztrájkját.

Folytatás

F	G	H	I	K
Forradalmi mozgalmak (nem proletár jellegűek)	Nemzeti mozgalmak és nemzeti kérdés	Demokratikus reformok	Szociális reformok	Különféle és megjegyzések
1909: Abdul Hamid bukása. 1909: A perzsa sah bukása.	1908: Bulgária kikiáltja függetlenségét.	1909: Újabb kedvezmények az ír farmereknek.		
1910: Köztársaság Portugáliában.	1910: A „nemzeti munkapárt“ győzelme a függetlenségi párt fölött Magyarországon. 1910: Finnország függetlenségének megszüntetése. !! 1910. IV. 21: Törvény (Belgium) a flamand nyelvnek a középiskolákban való alkalmazásáról (a 4 flamand tartományban).	1910: Az alsó- és a felsőház konfliktusa Angliában.		

	A	B	C	D	E
	Háborúk	Diplomácia	Gyarmatpolitika	Gazdaságpolitika (trösztök stb.; vámszerződések etc.; nagy konszernek...)	Munkásmozgalom és szocialista pártok
1911	1911. (IX. 29.) (—1912. X. 18.): Török—olasz háború (tripoliszi).	1911: Orosz—német egyezmény Perzsiáról. 1911: Német—francia egyezmény Marokkóról.	1911: Franciaország és Spanyolország „előnyomulása" Marokkóban.	!! 11. V. 15: A bíróság törvénytelennek nyilvánítja a Standard Oil Company-t.	
	1912: Balkáni háború (1. és 2.) (1912. X. 8—X. 17.: hadüzenet).				
			1913. Oroszország merénylete Örményország ellen.		
	1914: Európai háború.				
—1915					

Folytatás

F	G	H	I	K
Forradalmi mozgalmak (nem proletár jellegűek)	Nemzeti mozgalmak és nemzeti kérdés	Demokratikus reformok	Szociális reformok	Különféle és megjegyzések
		1911: A felsőház privilégiumainak megsemmisítése (korlátozása) Angliában. 1911: IV. 21: Az egyház és az állam különválasztása Portugáliában.	1911: Biztosítási törvény Angliában.	
1912: Köztársaság Kínában.		1912: Asquith homerule-billje. 1912. V. 25: Választási reform Olaszországban (választók száma 2 millióról 6 millióra). 1912. VI. 17: Választási reform Angliában (általános választójog). 1912. IV. 11: Elfogadták Írország homerule-ját.		

A „KÍSÉRLET AZ 1870 UTÁNI VILÁGTÖRTÉNELEM LEGFONTOSABB DÁTUMAINAK ÖSSZEFOGLALÁSÁRA" CÍMŰ TÁBLÁZAT TERVVÁZLATA

I

3— I) Háborúk, diplomácia, gyarmatpolitika.
1— II) Gazdaságpolitika (8. §).
1—III) Munkásmozgalom és szocialista pártok.
2—IV) Forradalmi mozgalmak, *m á s* és egyéb demokratikus nemzeti mozgalmak.
2— V) Demokratikus reformok, szociális reformok.

II

1) Háborúk.
2) Diplomácia...
3) Gyarmatpolitika.
4) Munkásmozgalom és szocialista pártok.
5) Forradalmi mozgalmak (burzsoá), nemcsak szocialista.
6) Demokratikus reformok (többek között az egyház ellen).
7) Szociális reformok.
8) Gazdaságpolitika
trösztök; vámokra vonatkozó törvényhozás; kereskedelmi szerződések; vámháborúk.
9) Nemzeti mozgalom.

„AZ OSZTRÁK MEZŐGAZDASÁGI STATISZTIKA“ CÍMŰ FÜZETBŐL ÉS EGYÉB

A GYARMATOK MEGOSZLÁSA AZ IMPERIALISTA ÁLLAMOK KÖZÖTT

Otto Hübner: Geographisch-statistische Tabellen, *1916*, és *(48* „*The Statesman's Year-Book*“, 1916 (= St.) (számadatok Hübner nyomán)

KELET-EURÓPA ÉS ÁZSIAI RÉSZE

		Ezer km²	Lakosság ezerben	
(Ázsia) 35 559	Oroszország Európában	5 452	140 841	Finnország 81,4% finn 10,7% svéd
(Ázsia)	Oroszország Ázsiában	16 637	33 259	
(Ázsia)	orosz vazallus államok (Hiva és Buhara)	271	2 300	turkmén, üzbég, kirgiz, tadzsik
	Összesen Oroszország	22 360	176 400	*43%* nagyorosz, vagyis az uralkodó nemzet
	+ Káspi-tenger és Aral-tó	506	—	Hübnernél 44,3% ???
	Ausztria—Magyarország Boszniával	677	51 390	12,0 millió német 10,0 millió magyar 22,0 millió, vagyis *42,8%* az uralkodó nemzet

		Ezer km²	Lakosság ezerben	
Balkán:	Románia	140	7 602	kb. 92% román 1899-ben
	Bulgária	114	4 767	80,7% bolgár 10,7% török
	Görögország (+Kréta)	120	4 822	A régi (1912 előtti) területen 1 850 000 görög volt 1 980 000 lakosból
	+ Szamosz[1])	0,5	53	= 93,4%
	Szerbia	87	4 490	95,4% szerb *1910-ben* (az 1912-es háború előtt)
	Albánia	28	850	„albán" (és semmi más??)
	Montenegró	14	435	szerb, török, arnauta
	Törökország Európában	28	1 891	43% török
19 709 (Ázsia)	» Ázsiában	1 767	19 709	33% szíriai, arab
55 268 (Ázsia)	Egész Törökország	1 795	21 600	
	Kelet-Európa:		272 409	3: Oroszország + Ausztria + Törökország 249 390 6: kis Balkán államok 23 019 272 409
+ 819 330	Ázsia *többi* része:			
874 598	Kína	11 139	329 618	főleg kínaiak, — „puntok"[110] mongolok stb.
	Japán	674	72 673	főleg japánok (a lexikon szerint a japánok > 99% magában Japánban)

[1]) Hübnernél Ázsiához van sorolva és külön szerepel. A *St.*-ben — Görögországhoz.

		Ezer km²	Lakosság ezerben	
„ebből“	Formóza	36	3 612	52 986 = Japán
	Karafuto[111]	34	49	19 687 = gyarmatai
	Kuantung	3	517	72 673 = összesen
	Korea	218	15 509	

félgyarmatok (7 állam:)

Kína: 329 618 + 27 049 = 356 667	1. Perzsia	1 645	9 500	
	2. Sziám	600	8 149	— sziámi 1 800, kínai 1 400 stb.
	3. Afganisztán	624	4 450	— afgán 351 000, tadzsik 225 000 stb.
	4. Nepál	154	3 000	— mongol és hindu
	5. Omán	212	1 000	— arab, hindu, perzsa, néger
	6. Független Arábia	2 279	950	— ...?

7 brit birtok	5 265	324 879)	— kb. 98% bennszülött
2 holland — » —	1 521	37 717	
5 francia — » —	803	17 267	
3 portugál — » —	23	980	
1 német[5]) — » —	0,6	209	= 389 990 = Σ az európai gyarmatokon Ázsiában
1 birtoka az Egyesült Államoknak (Fülöp-szigetek)	296	8 938	+ 19 687 = Japán gyarmatai
		819 330	409 677 = Σ a gyarmatokon Ázsiában
			+ 356 667 = félgyarmat
			52 986 = Japán
			819 330

ebből
[4]) India 315 961
Ceylon 4 263

„államok“ hozzávetőleges száma („etwa“)

[2]) Kiaucsou: 0,5, 192 000 + Tiencsin: 0,1, 17 000

[4]) Brit Indiában 1911-ben több mint 100 törzs: a 313,3 millióból 74% — árja hindu

Afrika:

	Ezer km²	Lakosság ezerben	
Francia birtokok	9 660	38 500	
Algéria	575	5 564	— 85,8% arab stb. 8,9% francia
Tunézia	125	1 957	— 88,4% bennszülött
Marokkó	500	5 000	
Nyugat- és Egyenlítői Afrika	5 352	21 895	
Kelet-Afrika	714	3 635	
Brit birtok	—	51 660	
Dél-Afrikai Unió	1 222	6 212	
Nigéria	869	17 471	
Aranypart	309	1 502	
Zanzibár	2	199	
Egyéb	3 788	11 507	
Egyiptom	3 485	14 726	— 92,7% egyiptomi
+Szinai-félsziget	59	31	
+Thaszosz[3])	0,3	12	
Belga Kongó	2 365	15 003	négerek és kis népek
német birtokok	2 707	11 527	
portugál birtokok	2 070	8 352	
olasz birtokok	1 590	1 368	36 839
Tripolisz	1 100	723	
Eritrea és Szomáli	490	645	
spanyol birtokok	560	589	
Marokkó (Tanger)	0,6	60	főképpen arabok
Abesszínia	1 120	8 000	9 560 = „félgyarmatok“;
Liberia	95	1 500	
Három tó (Csád, Tanganyika és Nyasza)	87	—	minden egyéb Afrikában = gyarmat
		136 559	

Afrika:

francia gyarmat	38 500
brit gyarmat	51 660
egyéb gyarmat	36 839
félgyarmat	9 560
	136 559

Afrika összes gyarmatai = *126 999*

[3]) Hübner a Szinai-félszigetet Ázsiához, Thaszoszt Európához sorolja és *nem* tekinti Egyiptomot „brit birtok“-nak. *St.* Egyiptomot a brit birtokok közé sorolja.

Nyugat-Európa +Anglia+Japán	gyarmatok nélkül	gyarmatokkal
1871—1876 — — (14-ből 8)		6
1914—1916 — — (14-ből 3)		11

félgyarmatok
9 560 Afrikában
+356 667 Ázsiában
366 227
3+7= 10 állam
= *mind félgyarmat*

Ausztrália és Óceánia

	Ezer km²	Lakosság ezerben	
Brit birtok:	8 261	6 675	
Ausztráliai Szövetség	7 704	4 922	—82,3% ausztráliai
Új-Zéland	271	1 085	—69,7% új-zélandi
Fidzsi-szigetek	19	154	
német birtok	245	641	
holland »	395	240	
Egyesült Államok birtokai	17,4	228	
Hawaii	16,7	208	
Tutuila	0,2	7	
Guam	0,5	13	
Francia birtok	23	81	
el nem foglalt szigetek	13	—	
Összesen Ausztrália és Polinézia:	8 955	7 865	
Ázsia		409 677	
Afrika		126 999	
Európa		250	
Amerika		12 306	
összesen gyarmat		557 097	

Nyugat-Európa: *(49*

1. Németország	548	64 926	92,5% német. Mintegy 5 millió „idegen“ lengyel — — 5,47% francia — — 0,37 dán — — 0,25 Elzász-Lotaringia lakossága = 1 874 000
2. Nagy-Britannia	318	46 813	95% angol nyelvű
ebből európai gyarmat: Gibraltár, Málta, Gozo és Comino	(0,3	250)	*Írország* 83 000 km² *4 375 000* lakos = 4,4 millió
3. Franciaország	536	39 602	93,7% francia[2]) olasz 1,3%[2]) ‖ NB

[2]) 1881. évi adatok.

	Ezer km²	Lakosság ezerben	
4. Olaszország	287	35 598	99,1% olasz
5. Spanyolország ..... (+ Kanári-szigetek és Presidios)	504	20 366	96,6% spanyol
6. Belgium	29	7 571	43,4% flamand(3) 38,1 francia 81,5% csak nyelvre 53% flamand
7. Hollandia	34	6 213	98,8% holland
(+ parti vizek)	7	—	
8. Portugália (+Azori-szigetek és Madeira)	92	5 960	99,5% portugál
9. Svédország	448	5 639	99,4% svéd finn — 25 000 lapp — 7 000
10. Dánia (+Faerører-szigetek és Izland)	145	2 860	96,3% dán *(Dániában született)*
11. Norvégia	323	2 358	98,9% norvég
Σ =310 + 2[1] 12. Luxemburg	2	260	93,1% német
13. Monaco	0,001	23	(olasz, francia stb.)
14. Marino	0,06	11	(olasz)
15. Liechtenstein	0,1	11	(német)
16. Andorra	0,4	5	(spanyol)
17. *Svájc*	41	3 765	69% német 21,1 francia 8,0 olasz } 98,1% 31%? „idegen" nemzet
Összesen Nyugat-Európa		242 161	

[1]) Hübner hozzáveszi még „Thaszoszt (Egyiptomhoz)". Én Egyiptomhoz veszem, Afrikába. (3) Belgiumban 43,4% beszélt *csak* flamandul és 38,1% *csak* franciául. Ergo, hozzávetőlegesen a 43,4%-a a 81,5-nek = 53,2% flamand a lakosságból.

Nyugat-Európa:

17—5 törpeállam = 12
Ebből nincs gyarmata (9., 11., 17.), vagyis 3-nak
9-nek van gyarmata

1876-ban nem volt gyarmata (1., 4., 6., 9., 11., 17.) vagyis **6-nak**
6-nak volt gyarmata
Nincs gyarmata: Svédország ..... 5,6 millió lakos
Dánia ..... 2,9 » »
Norvégia ..... 2,3 » »
Svájc ..... 3,8 » »
14,6

Amerika:

	Ezer km²	Lakosság ezerben			
Egyesült Államok (Hawaii nélkül)	9 369	98 902		74,3%	amerikai
				88,7%	fehér
+ tavak és parti vizek	241	—		74,3%	amerikai
				14,4%	külföldi születésű
				10,8%	néger és mulatt
				0,3%	indián
„Panama Csatornaövezet“	1	63			
„Puerto Rico“	9	1 184			
Összesen E. Államok:		100 149	(1783)	←	e rovatban a függetlenné válás éve
Brazília	8 497	24 908	**(1829)**	40%	fehér
				55,9%	indián, mesztic stb.
Mexikó	1 985	15 502	(1823)	99,3%	mexikói
Argentína	2 950	7 468	(1810)	78,5%	argentín
				16%	francia, spanyol és olasz
Peru	1 834	5 580	(1821)	86,4%	indián, mesztic, mulatt
				12%	fehér
Kolumbia	1 206	5 071	(1819)	10%	fehér
				90%	mesztic, néger indián
Chile	758	3 505	(1820)		kreol, mesztic stb.
Venezuela	1 020	2 756	(1813)	99%	mulatt
				1%	kreol
„Haiti“ (A Haiti-sziget nyugati része)	29	2 500	(1820)	90%	néger
Kuba	114	2 469	(1902)	66,4%	fehér
				33%	néger, mulatt
Bolívia	1 470	2 521	(1825)	77,8%	indián, mesztic stb.
				12,8%	fehér

	Ezer km²	Lakosság ezerben			
Guatemala	113	2 119	(1821)	65%	ladinos
				35%	indián
Ecuador	307	1 500	(1822)	53%	indián
					néger stb.
				33%	spanyol és mesztic
Uruguay	187	1 279	(1828)		„fehér és kevert"
					„Idegen 181 ezer"
Salvador	21	1 226	(1821)		főleg kevert és néger
Paraguay	253	752	(1811)	>90%	fehér és kevert
Dominikai Köztársaság	48	708	(1843)		főleg kreol és mulatt
Honduras	115	566	(1821)	95%	indián és kevert
Nicaragua	128	460	(1821)	99%	indián, néger stb.
				1%	európai
Costa Rica	48	411	(1821)	99,5%	kreol, indián, néger
Panama	86	364	(1903)		kb. 9/10 kevert, néger és indián
Brit birtokok	8 962	10 431*			
Kanada	8 528	8 075			1763 óta brit 54% brit 28,5% francia 1,5% indián
Új-Fundland és Labrador	129	245			1713-tól brit
Nyugat-Indiai-szigetek	32	1 752			Jamaica 1494-től spanyol 1659-től brit
Guayana	234	305			1667-től holland 1803-tól brit
Honduras	22	41			1786-tól brit
Falkland-szigetek és Bermuda-szigetek	17	24			a Falkland-szigetek 1833-tól brit
Francia birtokok	91	460			1674-től francia
Holland birtokok	130	141			1667-től holland

* Így Hübnernél. — *Szerk.*

	Ezer km²	Lakosság ezerben
Dán Nyugat-India	0,3	27
Egész Amerika	39 977	192 873
Egyesült Államok	98 902	
összes gyarmatok	12 306	
Amerika többi része	81 665	

Összes gyarmatok Amerikában

brit	10 431
francia	460
holland	141
dán	27
Egy. Államok	63
	1 184
	12 306

Típusok: Országcsoportok:		Országok száma		Lakosság millió		Elnyomott nemzetek %-a		Nemzeti és demokratikus mozgalmak kora
I	Nyugat-Európa	(12) 17	19	242	394	7%	7%	*1789* (1789. 1848) 1566(*)—1871
	Amerikai Egyesült Államok	1		99		11%		*1783*—1865
	Japán	1		53		0%		—1871
II	Kelet-Európa és annak ázsiai része	9		272		53%		(1848) *1905.* 1909*
	Dél- és Közép-Amerika	20		82		?		(1823—1911)**
III	Félgyarmat	10		366		?		*1911**
	Gyarmat	? kb. (60)?		557		100%		(?) XX. sz.*
	Összesen	(118)		1671				

(*) 1566 = a holland forradalom kezdete

* Lásd ebben a kötetben, 744. old. — *Szerk.*
** Lásd ebben a kötetben, 739—740. old. — *Szerk.*

Az egész föld:

	Km²	Lakosság (ezerben)
Ázsia	44 450	874 928
Európa	9 977	459 261
Afrika	29 888	136 438
Amerika	39 977	192 873
Ausztrália	8 954	7 865
Sarkvidékek ...	12 669	15
Az egész föld: ...	145 917	1 671 380

50) (1916) *Gyarmatok* (lakosság ezerben)

	Európa	Ázsia	Afrika	Ausztrália	Amerika	Összesen	1871-ben nem volt gyarmat
Anglia	250	324 879	51 660	6 675	10 431	393 895	
Franciaország	—	17 267	38 500	81	460	56 508*	*6 000* 1876-ban
Hollandia	—	37 717	—	240	141	38 098	
Portugália	—	980	8 352	—	—	9 332	
Német (Németország)	—	209	11 527	641	—	12 377	—
Egy. Államok	—	8 938	—	228	1 247	10 413	—
Japán	—	19 687	—	—	—	19 687	—
Dánia	—	—	—	—	27	27	
Belgium	—	—	15 003	—	—	15 003	—
Olaszország	—	—	1 368	—	—	1 368	—
Spanyolország	—	—	589	—	—	589	

		Lakosság (ezerben)
393 895	1. Anglia	393 895
+ 56 508	2. Franciaország	56 508
450 403	3. Hollandia	38 098
	4. Portugália	9 332
	5. Németország	12 377
	6. Egyesült Államok	10 413
	7. Japán	19 687
	8. Dánia	27
	9. Belgium	15 003
	10. Olaszország	1 368
	11. Spanyolország	589
	Összes gyarmatok:	557 297

* Így a kéziratban. — *Szerk.*

Összes gyarmat	= 557 millió	Ebből India	–	–	320 millió
félgyarmatok	= 366 »	» Kína			330 »
Összesen	923 »	Kína + India			650 »

Dánia most (1916. XII.) kivált a gyarmattartó országok sorából (? hát Izland [rokon nemzet]).

NB 10 gyarmattartó országból *5 csak* 1871 után szerzett gyarmatokat.

Milliárd frank külföldi tőke (1913)		A (4) leggazdagabb ország	Lakosságuk (millió)	Gyarmataik (millió)	Gyarmatok a lakosság %-ában	Sorrend a kapitalizmus fejlettsége szerint	Nyerstermelés millió tonna	Vasútvonalak hossza (itt államok + gyarmatok) ezer kilométer
Arndt ε 1*								
75	78,7	1. Anglia....	47	394	842%	3	9,0	207,8
60	40,0	2. Franciaország	40	56	141%	4	4,9	63,5
44	32,5	3. Németország	65	12,5	20%	2	17,6	67,9
179	10,0?	4. Egyesült Államok....	100	10,4	10%	1	30,2	412,7
	161,2							
	Ischchanian δ 14**	Σ =	252	473				
		A többi gyarmattartó ország.....	129	84	65%			
			381	557				

* Lásd ebben a kötetben, 266. old. — *Szerk.*
** Lásd ebben a kötetben, 261. old. — *Szerk.*

A világ felosztásának képe (a nemzeti fejlődéssel kapcsolatban)

	(α) Pénzügyileg és politikailag önálló országok	(β) Pénzügyileg *nem* önálló, politikailag önálló országok	(γ) félgyarmatok (Kína)	(δ) Gyarmatok és politikailag *függő* országok
—— = pénzügyi függőség ═══ = pénzügyi + részben politikai ≡≡≡ = pénzügyi *és* politikai függőség	(4) 250	300	350	500 250
	250 +	300 +	350 +	750 = 1 650
A nagy polgári demokratikus nemzeti mozgalmak dátumai (korszakai):	1649 *1789* 1848 *(1871)*	1848 *1905*	*1911*	XX. század

α = nem < *160* (??) milliárd frank tőke külföldön. Nem kevesebb mint *300* milliárd frank!!

α) 4 ország Anglia + Németország + Franciaország + Egyesült Államok = 252 millió lakos
Ezek gyarmatain: *473* millió lakos

β) 128 millió Kelet-Európában (Oroszország + Ausztria + Törökország) ≡≡≡ 144 millió függő országokban
+129 » a nyugat-európai + kis országokban ≡≡≡ 84 » gyarmatokon
257 228

50 Japán
307 + Dél- és Közép-*Amerika* egy része

(γ) Kína + félgyarmati rész.

(δ) 557 a gyarmatokon + 144 = 701 millió a függő országokban + Dél- és Közép-*Amerika* egy része + a félgyarmatok egy része.

PERZSIÁRA VONATKOZÓ ANYAGOK FÜZETE[112]

Tartalom

Demorgny [1—4]
Jaeger [5—11]

DEMORGNY: LA QUESTION PERSANE ET LA GUERRE

G. *Demorgny:* La question persane et la guerre. *(1*
Párizs 1916.

((A szerző a perzsiai kormány jogtanácsosa és a teheráni államtudományi iskola tanára. Sok munkája és cikke jelent meg Perzsiáról — perzsa és francia nyelven egyaránt.))

A könyv rendkívül tanulságos, mert leírja, milyen valóban gyalázatos állapotok uralkodnak Perzsiában, amelyet a legszemérmetlenebb módon megcsúfol és fosztogat *három* — főképpen három — nagyhatalom: Oroszország, Anglia és Németország. A szerző, persze, francia „hazafi". Annál érdekesebb tehát, hogy kénytelen kíméletlenül feltárni azt a — roppant elkeseredett — *küzdelmet*, amely *Oroszország és Anglia között folyik.*

Perzsia formálisan semleges ebben a háborúban. Valójában azonban mind az oroszok és az angolok, az egyik oldalon, mind pedig a törökök a németekkel, a másikon, *hadat viselnek* és fosztogatnak *perzsa területen.*

NB!! *277.* old.: 1915. VIII. 27-én Schönemann német alkonzul megtámadja az orosz és az angol konzult stb.

A könyv mellékletként közöl egy perzsiai térképet, amely feltünteti Oroszország és Anglia „befolyási övezetét".

Oroszországnak és Angliának az a szerződése (1907), amely a két nagyhatalom között felosztja perzsiai „befolyási övezeteiket", nem elégítette ki őket („alkalmazása (az 1907. évi szerződésé) nem érte el célját" (67. old.)) — küzdelmük és kölcsönös bizalmatlanságuk („az angol—orosz vetélkedés", 64. old. és passim) folytatódott. Németország kihasználta ezt, és Oroszországgal kötött szerződése (potsdami találkozó *1910-ben)* „a német diplomácia diadala" volt (57. old.) — kísérlet arra, hogy Perzsiát Németország és Oroszország között osszák fel. „Osztozzunk meg Perzsián mi, s rekesszük ki Angliát" (57. old.) — így foglalja össze Demorgny ennek a szerződésnek a tartalmát (helyesebben értelmét és lényegét).

„Az angol-indiai imperializmus." *(65.* és más old.)

2) Gyakorlatilag Anglia a „semleges" övezetben (Perzsia belsejében) is kénye-kedve szerint garázdálkodik, s az Oroszországgal vívott harc folytatódik.

„Kezdve a kormányon, minden, aminek az országban valami jelentősége is van, orosz, német vagy angol oltalom alá helyezkedik." (78. old.)

A szerző gyakran idézi *Morgan Shuster* „The Strangling of Persia" című munkáját (New York 1912). Az illetőt az oroszok „diktátori" allürjeiért az ország elhagyására kényszerítették (1912. I. 12-én). Az angolok védték, de nem tudták megvédeni. Könyvét a szerző „keserűnek" nevezi („egy keserű könyv Perzsia, Oroszország, Anglia és Németország ellen" (86. old.)) és azt mondja róla, hogy „nem értette meg a helyzetet", hogy „nem diplomata" („gyatra diplomata" (85. old.)).

Külföldi hatalmak, Oroszország vagy Anglia beleegyezése nélkül, nem kaphatnak koncessziókat Perzsiában. (80. old.)

Ne hagyjuk hát ki a számításból (mi, franciák) *Szíriát* (82. old.)...

A konzulok (mind a három nagyhatalomé) szemérmetlen intrikákat szőnek egymás ellen, bandákat bérelnek fel, szítják a harcot, a „furor consularis"-t (110. és más old.), uszítanak a „mérsékelt" követek ellen stb. (89. és más old. Oroszországról).

„Az állam pénzügyeinek ellenőrzése, amelyre törekszenek, az álcázott protektorátus új formája lett, s nagyon divatos manapság." (93. old., jegyzet.) || NB! jól mondja! (3

„Az orosz imperializmus" (120. és más old.)... ||| NB

...„A Dzsulfa—Tebriz—Urmia-tó—Teherán vasútvonalra szóló koncessziót 1913. január 24-e és február 6-a között adták meg az orosz leszámítoló banknak Teheránban" (168. old.)...

„1912—1914 óta az angol—orosz versengés Perzsiában változatlanul ugyanazokban a formákban folytatódik." (196. old.)

...„Sok szó esett egy nagy transzperzsiai vasútról is... Ebben a kérdésben a perzsa kormány által ügyesen szított angol—orosz vetélkedést Németország mesterien kihasználta. Ugyanebben a kérdésben ez ideig Franciaország érdekeit is egyes pénzügyi csoportok rejtélyes kombinációinak rendelték alá" (262. old.)...

„December 24-én" (1915 vagy 1914?) „Teheránban robban egy bomba, amelynek meg kellett volna ölnie az orosz, a francia, a belga és az angol követet, de a merénylet nem sikerül, s a bomba az összeesküvést szervező német—török banda egyik részvevőjét öli meg. A német diplomáciai misszió nem csügged el, ezer bandität bérel fel havi 90 frankos zsolddal és fegyvereket oszt szét közöttük. Ezek sietnek túladni a fegyvereken és a töltényeken, s kereket oldanak." (273. old.)

Az orosz gyárosoknak 1910. XI. 23-án Moszkvában lezajlott tanácskozása ellenezte a transzperzsiai vasútvonalat, mert ez, mint mondották, kedvezne az angol és a német konkurrenciának. (266—267. old.) ||| sic!!

(Perzsiában ma, 1915-ben) „nincsenek már befolyási övezetek, oroszok és angolok most összefognak, hogy üldözzék a németeket. 300 kozák elindult Meshedből, s üldözőbe vett 4 német tisztet és 83 bahtiárt, akik onnan éppen útnak eredtek, hogy Afganisztánban felkelést robbantsanak ki." (296. old.) | NB (4 | NB

Stb. stb.

Számadatokat közöl Perzsia kereskedelméről
összforgalma 628 millió „krán“ (= 0,45 frank)
1) Oroszország — az egész kereskedelem 63%-a (247. old.)
2) Anglia — 25%
3) Törökország — 9%
4) Németország (24 millió krán)
5) Franciaország (11)
6) Olaszország

JAEGER: PERSIEN UND DIE PERSISCHE FRAGE

5) Prof. Dr. *Th. Jaeger* (Hamburg): Persien und die Persische Frage. Weimar 1916. („Deutsche Orientbücherei“. Ernst Jäckh kiadása, XIV.) (179 old.)

NB: Ez a könyv jobb, mint az előbbi.

Nagyon jó könyv, alapos, világos, pontos ismertetés, gyakran idéz dokumentumokat. Kitűnő térkép Perzsiáról, Oroszország és Anglia befolyási övezetéről. A szerző, persze, imperialista gazfickó.

NB Utalás e könyv nyomtatása idején megjelent munkára: „Persien und der Europäische Krieg“, szerzője egy „perzsa hazafi“. (Ára ? Kiadás helye?)

Passim idézve *Curzon:* Persia. London 1892. 2 köt.

A könyv egy idézettel kezdődik „Nagy Péter végrendeleté“-ből, amelyet I. Napóleon „tézisek formájában mondott tollba, amikor 1812-ben hangulatot kellett teremtenie oroszországi hadjárata mellett“. (9. old.)

1722—1723: Nagy Péter elfoglalta Derbentet, Bakut, Reshtet és Gilan (Perzsia északnyugati tartománya a Káspi-tenger partvidékén) legnagyobb részét.

1735 — Gilan, Derbent, Baku ismét visszakerül Perzsiához.

1802 — Grúzia orosz tartománnyá válik.

1800 — I. Napóleon I. Pállal támadást tervez India ellen.

1807 — I. Napóleon katonai missziója Perzsiában (70 tiszt stb. *Gardanne* tábornokkal).

1808 — Anglia rendkívüli követet küld Perzsiába; segítséget nyújt Oroszország elleni háborújában.
1813 — Perzsia vereséget szenved az Oroszország elleni háborúban. Gulisztáni béke. Perzsia átengedi Derbentet, Bakut stb. stb. Kötelezi magát arra, hogy a Káspi-tengeren nem tart hadihajókat.
1814 — Anglia szerződése Perzsiával: „véd- és dacszövetség“ (13. old.)...
1825 — Perzsia háborúja Oroszország ellen (amely ugyanúgy belesodorta Perzsiát a háborúba, akárcsak Anglia 1899-ben a búrokat). Anglia cserben hagyja Perzsiát: ilyen esetre, úgymond, szerződésünk nem vonatkozik!!
1828 — Perzsia vereséget szenved az Oroszország elleni háborúban. Turkmancsai béke (átengedi Nahicsevant, Jerevánt stb.); $3^1/_2$ millió font sterling hadisarc.
1890 — Anglia *(egy* angol társaság) 300 000 márka + a tiszta nyereség $^1/_4$-e fejében 50 évre szóló koncessziót kap a dohánymonopóliumra.
A 13 millió márka tőkével rendelkező társaság *tiszta* nyeresége, minden levonás után, $7^1/_2$ millió volt, *vagyis* $> 50\,\%$. (17. old.) || jó példa!!
A nép lázadozik ezellen etc. („többszáz halott“!! 17. old.) — 1892-ben a perzsa kormány megváltja a koncessziót 10 millió márkáért (!!). Ezt a 10 milliót Angliától vette kölcsön $6\,\%$-os kamattal!!!
1906. augusztus 5. A perzsa sah alkotmányt és parlamentet ígér a népnek.
1909. Anglia sürgetésére Perzsiából visszahívták Oroszország képviselőjét, *Hartwigot* (von Hartwig), aki a legszemérmetlenebbül intrikált. (Belgrádba helyezték át, s ott „a trónörökös és neje meggyilkolásának egyik fő felbujtója“ volt. 21. old.)
1908. VI. 23. Államcsíny Perzsiában. A medzsliszt Ljahov segítségével szétkergetik.
1908. V. 31. — VI. 13. — Ljahov levele a Kaukázusi Katonai Körzet törzséhez (teljes szöveg) — *Browne* „*The Persian Revolution 1905/1909*“ c. munkájából. Cambridge 1910. 222. old. A perzsiai ellenforradalom, a megvesztegetés, pogromok etc. *legarcátlanabb* terve (26—28. old. Jaegernél). || NB

1911. XI. 29. — Oroszország (2-ik) ultimátuma (Perzsiához): utasítsák ki Morgan Shustert és másokat.

Oroszország rendíthetetlenül tör előre Azerbajdzsánban. (Hozzáfogtak a Dzsulfa—Tebriz vasútvonal építéséhez.)

Több idézet Browne-ból a kozákok szemérmetlen fosztogatásairól és erőszakoskodásairól... (38. és köv. old.)... A kozákok mohamedán papokat akasztottak (41 old.) stb.!!

Egy franciának a levele ugyanerről *(„Siècle", 1910. I. 11.)* — 39. old.

A rend fenntartására *svéd* csendőrséget hívtak be az országba... (42. old.)

1914 — Az oroszok Azerbajdzsánba orosz parasztokat telepítenek át...

Perzsiában nincsen sem „modern hivatalnoki kar", sem „pénz". (49. old.) Az adók behajtását *bérbe* adják. A szerző idézi *Morgan Shuster* munkáját: The Strangling of Persia. 1912. ((Morgan Shuster a minisztertanács egyik ülésén leleplezett egy minisztert, aki 83 000 tománt = 332 000 márkát sikkasztott. A válasz: én nem tudtam róla, ezt a magántitkárom csinálta!))

NB

7) Ugyanezt csinálják a *belga* vámtisztviselők (de *Naus* kastélyt vásárolt a Perzsiában „keresett" pénzen (53. old.)).

Perzsia = 1 645 000 km².

Lakosság = 4 millió („valószínű") (10 millió túlzás, 60. old.)

		1900/01		1912/13
Perzsia kereskedelme:	behozatal	60,2	millió márka	165,8
	kivitel	119,4		215,7
	Σ =	179,6		381,5
	ebből Oroszország			62,7%
	ebből Anglia			20,9%
				83,6%

Perzsia behozatala Németországból	0,9	(millió márka)	4,6
Oroszországból	45,5	— — —	131,6
a Brit Birodalomból	50,1	— — —	60,0
Franciaországból	9,5	— — —	4,4
Törökországból	5	— — —	9,5

	1900/01		1912/13
Perzsia *kivitele* Németországba	0,07	— — —	7,8
Oroszországba	35,3	———	120,0
a Brit Birodalomba	10,2	———	20,3
Franciaországba	2,6	———	1,9
Törökországba	7,2	———	15,3

Oroszország úgy kezeli Perzsiát, mint a „maga" területét és nem enged szabad tranzitot Perzsiába (67. old.)...
Ennek megkerülése: *postai küldemények:*

		összesen	ebből Németország
!! (68—69. old.)	1904	— — 10	— — — — 1
	1913	— — 384 368	193 816

Oroszország kísérletet tett arra, hogy 1914. II. 1-ével betiltsa a postai küldemények továbbítását, de ezellen *v a l a m e n n y i* hatalom (Anglia és Franciaország is) tiltakozott, s Oroszország kénytelen volt engedni. (70—71. old.) | NB!!

Oroszország 1902-ben kereskedelmi szerződést kötött Perzsiával, piacot biztosítva a „maga" cukrának, olajának stb. (71. old.)...

Morgan Shuster szerint ez a díjszabás rendkívül káros Perzsiára és előnyös Oroszországra nézve (73. old.) — (270. old. Morgan Shuster könyvében)...

Oroszország így biztosítja magának a *monopóliumot* (74. old.) Észak-Perzsiában, arra kényszerítve a perzsákat, hogy többszörös árat fizessenek silány áruért!! || !!

Érdekeltségek harca Perzsiában: iskolák (oroszok, angolok, németek), kórházak (oroszok, angolok, németek) etc. Német *patikák* (88. old.), szőnyegkereskedelmi társaság (89. old.)

Oroszország hódításai Közép-Ázsiában 1861 és 1891 között (1911. évi becslés)

		km²	lakosság
(1869—1873)	Káspi-tengeren túli vidék	598 090	451 000
	Buhara —	203 430	1 500 000
(1873)	Hiva — —	67 430	800 000
	Szir-Darja	489 240	1 874 000
{1884 *Merv*} (1875/76)	Fergana	142 790	2 069 000
	Szamarkand	87 560	1 184 000
		1 588 540	7 878 000

8) 1903. V. 5. Lord *Lamington* beszéde a felsőházban (100. és köv. old.) (Oroszország ellen: nekünk, úgymond, szükségünk van a *Perzsa-öbölre* — az indiai határok védelmét szolgálja...)
idem lord *Ellenborough* beszéde:

NB ... „Szívesebben látnám Oroszországot Konstantinápolyban, mintsem egyetlen európai arzenált a Perzsa-öböl partjain." (111. old.)

Oroszország és Anglia *1907. VIII. 31-i* szerződése (szöveg: 114. és köv. old.) („orosz—angol szerződés a felosztásról")...

Oroszország övezete — 790 000 km²
Anglia » — 355 000 » (119. old.)...

7% Az *angol* és az orosz nagykövetnek Perzsiához intézett jegyzéke (1912. II. 18.) — 124. és köv. old. — — 100 000—100 000 font sterling kölcsönt nyitnak *7%-kal!!!* stb. ... A miniszterek, Oroszország bábjai, természetesen *beleegyeznek!!*

1911. VIII. 19-i potsdami szerződés — (szöveg: 130. és köv. old.). Németország elismeri Oroszország perzsiai befolyási övezetét, Oroszország beleegyezik abba, hogy nem gördít akadályokat a Bagdadi Vasút elé.

A birodalmi kancellár beszéde a Reichstagban (1910. XII. 10.) ugyanerről...

viszontbiztosítás!! (Oroszország Angliával osztozott, majd Németországgal viszontbiztosít!!)

Németországnak, mondja — csak a kereskedelemhez, persze, csak!! — szüksége van egy Perzsiába és Indiába vezető útra, a Bagdadi Vasút az öbölben végződik, az nem jó, Anglia elzárhatja. A vasútnak Bender Abbaszig kell érnie (!!)

Omán gyakorlatilag Anglia kezén van. (144. old.)

Tebriz (220 000 lakos). Kereskedelem (1906/07)

kivitel	— 23,4 millió	márka
behozatal	— 30,9 »	»
ebből	Oroszország	34,0%
	Anglia	31
	Ausztria	10
	Törökország	4,2
	Franciaország	3
	Olaszország	5,6
	Németország	4,5
	Σ =	92,3 (150. old.)

(Ez, úgymond, nem felel meg Németország kereskedelmi erejének.)

1914 *nyarán:* szerződés a kisázsiai vonalak felosztásáról. Franciaország kapott *4 5 2 2* km vasútvonalat Törökországban (151. old.)!! Németország — — *4 9 0 9* km-t.

Afganisztán — hegyvidék. *(9*

624 000 km². *4 450 000* lakos. *Névleg* teljesen *önálló*. Gyakorlatilag egész *külpolitikája* Anglia kezében van; az emir Anglia *eltartottja*. Oroszország és Anglia szerződése (1907. VIII. 31.) értelmében Anglia elismeri a kereskedelem szabadságát Afganisztánban, Oroszország pedig elismeri, hogy Afganisztán *„befolyási övezetén kívül esik"*.

!! Az angolok külföldieknek még az Afganisztánba való beutazást sem engedélyezik. (!! 154. old.)

Az afgánok katonai tekintetben „semmiképpen sem lebecsülendő ellenség". (157. old.)

Anglia rendkívül óvatos velük szemben:

„Itt megmutatkozik Anglia »kesztyűs kéz«-politikájának bölcsessége, mert kíméletesebben, óvatosabban, mint ahogy vele" (az afgán emírrel) „bántak, az angolok tulajdonképpen már nem is bánhattak volna senkivel sem." (158. old.) ||| ***NB***

Turkesztán (= Közép-Ázsia). Uralszk, Turgaj, Akmolinszk, Szemipalatyinszk, Fergana, Szamarkand, Szemirecsenszk, Szir-Darja, Káspi-tengeren túli terület (161. old.)

— 3 488 530 km² és 10 957 400
\+ Hiva és Buhara

ΣΣ = 3 760 000 km² és $13^1/_4$ millió lakos

A lakosság szinte kivétel nélkül mohamedán.

NB „Ezeknek az országoknak, főleg a kirgiz területnek egy speciális követsége most végigjárja a négy központi hatalom és a semleges országok udvarait, hogy előadja panaszait az orosz elnyomás ellen és *kérje* az orosz igából való kiszabadításukat, *régi államaik helyreállítását.*" (162. old.)

NB Turkesztánt illetően a szerző utal egy németre lefordított „emlékiratra" (Krivosein?) és a „*Turkestan Russe*"-re, a belga konzulnak egy jelentésére. („Recueil Consulaire de Belgique", Brüsszel, **160.** köt. 1912.)

10) Oroszország és Anglia *Tibetre* vonatkozó (ugyanakkor, 1907-ben kötött) egyezménye — mindkét fél elismeri Kína szuverén jogait (szöveg, 169. old.), Tibet területi integritását etc. etc. (a Tibetért vívott harcot a pekingi „udvarba" helyezik át)...

„A Bagdadi Vasút kérdése ... perzsa kérdéssé válik" (173. old.)...

Beludzsisztán formálisan önálló. Anglia birtokában van a vasút és a vonal két oldalán *200—200* yard „angol terület" („bérlet"!!). Az egész ország „a legszorosabb baráti és szövetségi viszonyban áll Angliával, egész külpolitikáját, természetesen, annak" (Angliának) „a kezébe helyezte, de egyébként ugyanolyan önálló bennszülött állam, mint, mondjuk, Afganisztán vagy Nepál." (174—175. old.)

!! A szerző következtetése:

„Ezzel szemben" (a gonosz Angliától és Oroszországtól eltérően) „Németországnak csak az lehet a kívánsága, hogy harmadik hatalomként ne tolakodjon a két testvér — Oroszország és Anglia — közé, ahol bizonyos körülmények között esetleg mindkét fél részéről támadás érné; Németország célja, mint minden hasonló esetben (Törökország, Marokkó) csak egy erős, független Perzsia lehet, amelyben mindenki egyenlő jogokat, s Németország legfeljebb bizonyos kedvezményeket élvez" (176. old.)...

ha-ha!!! „csak" !!!

	Német kivitel Törökországba	Török kivitel Németországba	
	1882 — 5,9	1,2	millió márka
	1887 — 12	3,2	
!!	1891 — 37	13,8	
	1900 — 34,4	30,5	
	1912 — 98,4	74,0	(179. old.)

1914. VII. 17.: Az angol alsóház (254 szavazattal 18 ellenében) elfogadta az angol kormány javaslatát az „Angol—perzsa olajtársaság“ részvényeinek felvásárlásá- *(11*
ra (gazdag olajmezők a Karun folyó vidékén). A szerző ezt összehasonlítja a Szuezi-csatorna részvényeinek felvásárlásával.

158—159. old.: Az öreg afgán emir (Abd-ur-Rahman) végrendelete: törekedni kell Perzsia, Törökország és Afganisztán szövetségének létrehozására az egész muzulmán világnak Oroszországgal szembeni védelmére... NB

KISEBB JEGYZETEK
1912—1916

A jegyzetek készültek: 1912—1916.
Eredeti nyelv: orosz, német, angol, francia stb.
Először megjelentek: „Leninszkij Szbornyik", XXIX., XXX. köt. 1936—1937.

A SZINDIKÁTUSOKKAL FOGLALKOZÓ CIKK TERVEZETE[113]

1. Az árak emelkedése. Rablás. „Sztrájk". Golubjatnyikov ...

Markov 2 és a liberálisok

2. A szindikátusok („nemzetközi jelenség") Európában (Amerikában) és Oroszországban
   (a) a termelés fejlődése
   (b) belső piac. Farmer- és parasztnyomor
   (c) a munkások helyzete. Jogfosztottság
   (d) politikai szabadság.
3. A szindikátusok és a **„bürokrácia"**
4. Kőolaj- és cukorszindikátusok *versus* földbirtokosok... (a feudális földesurak szindikátusa).
5. A szindikátusok és az *Ural*...
6. A hivatalnoki liberalizmus (vagy liberális hivatalnoki nézet) („pogromszocializmus") versus osztályharc. Kincstári hullaszag és az *élet*.
7. A tolvajok és egyetemleges kezességük.

7 *b i s*. A kapitalizmus és a szindikátusok.

8. Eszközök: (1) a határok megnyitása
   (2) 20 milliót munkáslakásokra a szénbányák és olajmezők vidékein
   (3) állami termelés és az ellenőrzés demokratikus feltételei
   (4) munkásszövetségek és politikai szabadság
   (5) ankét és nyilvános bizottság és teljes leleplezés.

(5)
(4)

OLAJTERMELÉS ÉS OLAJÁRAK AMERIKÁBAN

„Statistical Abstract", 211. és *223.* old. „Jezsegodnyik »Recsi«", 681. old.

1900

75 752 691 dollár: 63 620 529 = 1,19 dollár

2 rubel 38 kopek: 8 = 29 (30) kopek pudja
517 millió pud „Jezsegodnyik »Recsi«", 681. old.
5 170 : 636 = 8,1 pud egy *barrelben*

{ Egy *barrel* tehát több mint 8 pud kőolaj }

1907

1 407 : 166 = 8,5 pud egy barrelben

1908 1 512,0 millió pud : 178,5 = 8,5 pud egy *barrelben*

1909 1 455 millió pud : 183 = (8) 7,9 pud egy barrelben

1910

127 896 328 dollár : 209 556 048 barrel =
= 0,61 dollár (nyersolaj)
61 cent pro barrel (= 42 gallon)
1 gallon = $^{61}/_{42}$ = 1,4 cent

1 714 millió pud „Jezsegodnyik »Recsi«", 681. old.
1 714 : 209 = 8,1 pud egy *barrelben*
61 cent (kb. 1 rubel 22 kopek barrelje)
122 : 8 = 15 kopek pudja

BEBEL EGY NÉMET—OROSZ HÁBORÚRÓL[114]

Bebel *1886-ban az Oroszország elleni háború mellett van.*

A „Neue Zeit", *1886* (1886. november) (4. évf. (11. sz.)),

502—515. old., közli Bebel egy cikkét: „Deutschland, Russland und die orientalische Frage".

A cikk *Németországnak Oroszország és Franciaország elleni* (mondhatni) „preventív" *háborúját* propagálja.

1878-ban, mondja a szerző, „még tovább kellett volna menni" (513. old., 1. hasáb), vagyis Oroszországot nemcsak követeléseinek mérséklésére kellett volna kényszeríteni, hanem ki is kellett volna ragadni az újonnan alakult balkáni államokat Oroszország fönnhatósága alól, létrehozva „a balkáni államok közötti szövetséget" (sic).

„Ha Oroszország megtagadta volna e követelések teljesítését, erre egy háborúval kellett volna válaszolni, amely évtizedekre megbénította volna az orosz hatalmat." (513. old. 2. hasáb)...

1886-ban (vagy 1885-ben), *Sándor fejedelemnek Bulgáriába való visszatérése után* (nyilván az 1885. IX. 18-i bulgáriai forradalom után), amikor a szerbek is, a románok is Oroszország megerősödésétől tartottak, a balkáni államokból meg kellett volna alakítani „egy Németországra és Ausztria—Magyarországra támaszkodó független államszövetséget" a Balkánon.

az egész ország, Németország valamennyi osztálya elégedetlen a német külpolitikával: *511. old. 2. hasáb*

„Ha Oroszország akkor hadat üzenni merészel, Németország egységesebben állt volna vele szemben, mint valaha, s Ausztriával és a balkáni államokkal, valamint esetleg Törökországgal szövetségben Németország a siker legjobb kilátásával viselhetett volna háborút Oroszország és Franciaország ellen, olyan háborút, amelyet később amúgyis kénytelen lesz megvívni, de talán, sőt minden bizonnyal *sokkal kedvezőtlenebb viszonyok között.*" (513. old. 2. hasáb.)

Bebel kiemelése

„DIE NEUE ZEIT", 1912/1913

Kurt Wiedenfeld: Das Rheinisch-Westfälische Kohlensyndikat. Bonn 1912.
(Kölner Museum für Handel und Industrie. „Moderne Wirtschaftgestaltungen". 1. füz.)

Recenzió (Sp.): „Die Neue Zeit", 1913. 2. köt. 946. old.

ibidem, viták (több cikk) a tömegsztrájkról és Rosa Luxemburg: Offiziösentum.

idem a katonai költségvetésről.

„Die Neue Zeit", 1912. 1.

Kautsky polémiája Hilferdinggel a pénzről (ibidem Varga és Hilferding).

Kautsky: Die Aktion der Masse...

Hue „Marokko und der deutsche Erzbedarf" című cikkében bebizonyítja, hogy Németországnak egyáltalán nincsen szüksége ércforrásokra („egyáltalán nem szenved hiányt ércben")), hogy mindenkinél gazdagabb ércekben, hogy „azt a sok millió márkát, amelyet csak magában a hererofelkelésben elpocsékoltak", a bányászat korszerűsítésére kellett volna felhasználni etc.

Hilferding: Zur Theorie der Kombination: Marxnak a „Theorien"-ben elkövetett egy hibájáról és megjegyzések *a kombinációról.*

JEGYZET: A SAJÁT ORSZÁGUNK VERESÉGÉRŐL AZ IMPERIALISTA HÁBORÚBAN

Jegyzet: *A saját országunk vereségéről az imperialista háborúban*

1. Akszelrod 1. modorában (helyesli a vereséget, de nem a totálisat).
2. Akszelrod 2. modorában (ellenzi).
3. A burzsoázia és forradalma
   1870 köztársasági ellenzék
   1905 Oroszország

4. Minden ország és minden kormány veresége mellett lenni — ostobaság vagy polgárháborúba való átmenet.
5. Valamennyi ország egyezménye alapján? Ezt kívárni?
6. Oroszország: polgári forradalom
   nemzeti kérdés.
7. Oroszország veresége + német és osztrák sovinizmus.
8. „Sem győzelem, sem vereség"? = Status quo...
9. „*Hochland*" a szociáldemokráciáról.*
10. „A fő ellenség a saját országunkban van".
11. Kibúvó a sovinizmusnak = a „vereség" elvetése...
12. Vereség és a nép nyomora... (szofizma)...
13. A gyarmatoktól (és elnyomott népektől) való „megszabadulás" áldás a forradalomra. (Az imperialista háború = a gyarmatok újrafelosztásáért és nagyhatalmi kiváltságokért.)
14. „A nagyhatalmi kiváltságok védelme"?
15. A gyűlölködés három iránya.

Még egy szofizma, amellyel különben Akszelrod és mások hozakodnak elő: Az „internacionalista" taktika még nincs kidolgozva, még nincs megvitatva, csak most rajzolódik ki, korai még határozott következtetéseket levonni stb. stb. és így tovább. Erre az a megjegyzésünk, hogy semmiféle *külön* „internacionalista" taktika nincs és nem is lehet, hogy az *teljes egészében* benne foglaltatik a forradalmi taktikában, a forradalmi akciók propagálásában, előkészítésében és támogatásában.**

* Lásd ebben a kötetben, 308—308. old. — *Szerk.*

** Az utolsó bekezdést Lenin áthúzta. „A II. Internacionálé csődje" című, 1915 nyarán írt cikkében bírálja Akszelrodnak ezt a szofizmáját (lásd *Lenin* Művei. 21. köt. 206. old.). — *Szerk.*

„AZ IMPERIALIZMUS ÉS A NEMZETEK ÖNRENDELKEZÉSI JOGA“ CÍMŰ ELŐADÁSHOZ[115]

A NEMZETI KÉRDÉSHEZ

A nagyhatalmi nemzetek („Hofkalender“, 1914)

1910

németek 12	millió	Ausztria—Magyarországon
60 (?)	»	Németországban (a 67-ből)
Σ = 72 (?)		

angol (?)	45	Angliában és Anglia gyarmatain (46-ból)
(?)	80	az Egyesült Államokban
125	(?)	

angol	— 125	
nagyorosz (170 × 43)	— 73	
német	— 72	
francia	— 38	
	Σ = 308	millió
japán	— 50	
olasz	— 35	
	393	
magyar (?)	10	
	Σ = 403	millió

Gyarmatok (lakosság millióban).
1914: 570 1876: 314
+81% 38 év alatt

VÁZLAT-TERVEZET

Téma: Az imperializmus és a nemzetek *önrendelkezése.*

nem „nemzeti kérdés“

Elvetendő a nemzeti program $^2/_3$-a (csak önrendelkezés)
+ Demokratikus reformok az imperializmusban?
+ Norvégia 1905. „Kivétel"?
+ Írország 1869. „Utópia"?
+ Nemzeti mozgalmak Ázsiában és a gyarmatokon... és Afrikában (Egyiptom)...
+ Minek nemzetek szerinti *megosztás*, amikor az imperializmus a nemzetek egyesítésének kora?

„Minek" nemzeti mozgalom Ukrajnában, Kínában, Perzsiában, Indiában, Egyiptomban stb., „ha" (amikor) a vezető országok eljutottak a nemzeteket egyesítő *imperializmus* fokához? ha a kapitalizmus (= imperializmus) a vezető országokban *túlnőtt* a nemzeti állam keretein? A proudhonisták és Marx az 1860-as években. („A többi nemzet üljön a fenekén és várjon, míg Franciaország végrehajtja a szociális forradalmat.")

Marx 1848-ban a „Neue Rheinische Zeitung"-ban. Engels 1866-ban és Marx 1869-ben: éppen az *elnyomó* nemzet munkásosztályának érdekében kell követelni az *elnyomottak* különválásának szabadságát.

Az imperializmus annyi, mint a nemzetek elnyomása *új* történelmi talajon... Ez az egyik $^1/_2$-e.

A másik $^1/_2$-e (feladatok) = felkelteni a *nemzeti mozgalmakat Kelet-Európában* (Ukrajna 1905 után), Ázsiában és Afrikában (Kína, India, Egyiptom) — a *gyarmatokon* (a föld 1 000 millió lakosából 570+360 = 930)...

1. old.: —2—3*

(tömörebben és módosítva)

300—400 millió az 1 600-ból elnyomó

4—5. old. elvetendő

A nemzetek önrendelkezése [„régi, elcsépelt" (schäbig) burzsoá demokra- 6. old. (átdolgozni)

* Valószínűleg hivatkozás Lenin valamelyik kéziratának oldalaira. — *Szerk.*

tikus jelszó ((új a föld 1 000 millió lakosa számára!!))] csalásból igazsággá változtatandó.

Csalás Anglia, Franciaország számára — és Németország számára
A csalás két formája: Plehanov

contra Parvus „legelcsépeltebb" jelszava.

Csak burzsoá demokratikus elv? Hát a munkások **TESTVÉRISÉGE?**
Nem, szocialista elv **is.**

Amikor kitűzzük a jelszót: az önrendelkezés szabadsága, *vagyis* a különválás szabadsága, *egész* agitációnkkal ezt követeljük az elnyomóktól: igyekezzenek a népeket kedvezményekkel, kultúrával, *nem pedig* erőszakkal kezükben tartani. Ha nem ismerjük el és nem állítjuk előtérbe a különválás szabadságát, *gyakorlatilag* nyitva hagyjuk az ajtót az erőszak lakájainak.

Nur so treffen wir den Nagel auf den Kopf [vagyis: csak úgy találjuk fején a szöget] — ha megtanítjuk a munkásokat: űzzetek el mindenkit, aki nem ismeri el **őszintén** és **becsületesen** a demokratikus és szocialista elvet.

TÉZISEK

Öt (?) (inkább négy) tézis: 1) Az elnyomott nemzetek, különösen az úgynevezett nagyhatalmak szociáldemokratáinak követelniük kell az önrendelkezési jogot = a

különválás jogát az elnyomott nemzetek számára, nemcsak a legális sajtóban szállva síkra e jog mellett, hanem különösen az illegális sajtóban is, és kivált háború idején. — 2) Az elnyomott nemzetek szociáldemokratáinak követelniük kell az elnyomott nemzet *munkásainak* az elnyomó nemzet *munkásaival* való legteljesebb összeolvadását, beleértve a szervezetit is, nem pedig csupán a közeledést. — 3) Ezeknek az elveknek az alapján a XX. század összes haladó országainak, de főleg a nagyhatalmaknak a szociáldemokratái kötelesek egész nemzeti politikájuk középpontjába ezt az elvet állítani: „a munkásnak nincs hazája", korántsem tagadva a Kelet-Európa elmaradott népei, valamint az ázsiai és afrikai gyarmatok nemzeti felszabadító mozgalmának világtörténelmi jelentőségét. — 4) Valamennyi ország szociáldemokratáinak *nem* a föderációs elv, *nem* kis államoknak az alakítása mint eszmény mellett kell síkraszállniuk, hanem a nemzetek általános közeledése mellett, hangoztatva a nemzetek mindennemű különválásának káros voltát, a kulturális nemzeti autonómia káros voltát, a **demokratikus** centralizmus hasznos voltát, a legnagyobb államok és az államszövetségek hasznos voltát.

5. tézis: Minthogy az 1. sz. tézis a legelemibb dolgok közé tartozik, minthogy ezt az egész demokrácia és Marx+Engels 1848—1876-ban elismerte, minthogy azt a háború tapasztalatai igazolták, azok a szociáldemokraták, akik a tézist nem ismerik el, mindenképpen a proletariátus ellenségeiként, a leghitványabb csalókként kezelendők és kizárandók a pártból.

Nem elegendő elismerni a harcot *mindennemű* nemzeti elnyomás ellen, *mindennemű* nemzeti jogfosztottság ellen:

(α) Beleértendő-e a „jogfosztottságba" az államépítésre való jog is? vagy nem?

(β) — beleértendő a különválás joga, vagy nem?

(γ) a napi agitáció jellege: a legfontosabbra kell irányulnia.

A munkások egysége, a proletariátus nemzetközi osztályharcának egysége sokkalta fontosabb, mint az államhatárok kérdése, amelyet az imperializmus korszakában különösen gyakran fognak *újra*-megoldani, mégpedig háborúk útján.

AZ IMPERIALIZMUS ÉS A NEMZETEK ÖNRENDELKEZÉSI JOGA (VÁZLAT)

[1915. X. 28.]

Bevezetés

(1) A kérdés aktualitása. Mindenki beszél róla, mindenki érdeklődik iránta. Miért? (α) A háború szítja a nemzeti ellenségeskedést és nemzeti elnyomással fenyeget.
(β) Az imperializmus nem más, mint a nemzetek *új* történelmi alapokon való elnyomásának korszaka.

(2) A „*Zimmerwaldi Baloldal*"[116] feladata tömörülni és ezen a talajon *is* szétzúzni a szociálsovinisztákat, felvilágosítani a munkásokat.

I. A gazdasági szempont

(3) „A tőke *túlnőtt* a nemzeti kereteken. A nemzetek egyesülése *(egy* államban) elkerülhetetlen és haladó." Helyes! Csakhogy a marxizmus nem = sztruvizmus[117], nem a nemzetekkel szemben alkalmazott erőszak igazolása és támogatása, hanem forradalmi harc a szocializmusért, a különböző nemzetek munkásainak *egyesítése, testvérisége.*

(4) Az erőszak ellen a nemzetek demokratikus egységéért. A „különválás szabadsága" a *demokratizmus legmagasabb fokú* kifejezése.

(5) A gazdasági egyesülést *előmozdítja* a demokratizmus, a különválás szabadsága (Norvégia és Svédország; Amerika versus Németország).

II. A történelmi szempont

(6) „A nemzetek önrendelkezése a polgári demokratikus forradalmak és mozgalmak elmúlt korának elcsépelt jelszava."

— Az imperializmus új alapon hozza létre a nemzeti elnyomást. Az imperializmus felújítja ezt a régi jelszót.

(7) A Kelet és a *gyarmatok* (a föld $>1\,000$ millió lakosa). „Új" polgári demokratikus nemzeti mozgalmak.

Gyarmatok 1876 — 314 millió
1914 — 570 + 81%

III. A politikai szempont

(8) Nem vetjük el a polgári demokratikus jelszavakat, hanem következetesebben, teljesebben, határozottabban érvényesítjük azt, ami *demokratikus* bennük.

(9) Nem a *nemzetek* érdekei, hanem a különböző nemzetek *munkásai* testvériségének, szolidaritásának érdekei.

IV. Az államhatárok szempontja

(10) Nem védelmezzük az *adott* államhatárokat.

(11) Nem a kis államok utópiájának a hívei vagyunk, nem követelünk mindenhol és mindenütt „önálló nemzeti államokat"...

(12) Az államhatárok minden esetleges *változásánál* a munkások osztályharcának érdekeit állítjuk első helyre.

(13) Oroszország „széthullása" (Angliáé, Ausztriáé?) = Egyesült Államok.

V. A proletariátus nemzetközi osztályharcának szempontja

(14) A nemzeti ellenségeskedés és bizalmatlanság veszélyes (és a kapitalizmusban elkerülhetetlen) volta (à la Akszelrod? Nem!)

(15) A lényeg: az *elnyomó* nemzetek viszonya az **elnyomottakhoz.**

(16) A különböző nemzetek munkásainak osztályszolidaritása lehetetlen a különválás jogának elismerése nélkül.

VI. „Gyakorlati megvalósíthatóság"

(17) „Utópia"! Norvégia versus Svédország.
(18) „Kivétel"! („Eldugott zug").
Igen, mint *minden* demokratikus reform és átalakítás.
(19) „Gyakorlatilag = nulla."
Nem = (α) a különválás melletti agitáció szabadsága
(β) a különválás kérdésének megoldása népszavazás útján (az alkotmány 2 cikkelye).
(20) „Mi a garancia? Csak a háború hozhat döntést!"
(Garanciáink — a munkástömegeknek a nemzetek testvérisége szellemében való nevelése.)

VII. A katonai szempont

(21) „A nemzetek önrendelkezése = a háborúban való részvétel."
Háborúja válogatja. A nemzeti háborúkat mi nem „tagadjuk". Ezek lehetségesek ma is.
(22) „Ha van önrendelkezés, akkor Hollandiának, Svédországnak etc. joga van védekezni." *Hogyan* lehet védekezni *imperialista* háborúban?

VIII. Harc a szociálsovinizmussal

(23) A szociálsovinizmus az imperializmus ugyanolyan elkerülhetetlen terméke, mint a drótnélküli távíró. Az ellene való harc = ez ma a lényeg.
(24) Harc a *saját* nemzet sovinizmusával.
(25) A fő — a *nagyhatalmi* sovinizmus.
(26) Az „egyenjogúság elismerése" = az *állam* építés, a *különválás*, az imperialista *háború* esetei kérdésének megkerülése.
(27) Wir treffen den Nagel auf den Kopf [fején találjuk a szöget] — *csakis* a mi kérdésfelvetésünkkel. Csak ez a formula *üti-vágja* a nemzetközi *szociálsovinizmust.*

*IX. A válással való összehasonlítás**

(28) Rosa Luxemburg a válásról (versus autonómia).
(29) Szemkovszkij ellenvetése.
(30) Annak helytelensége.

X. A Weill-eset[118]

(31) A szociálsoviniszták kizárták Weillt, az *ő* elveik elárulása.
(32) A háborúban való részvétel a *mi* szempontunkból *nem* bűn. Hát a hadseregben folyó agitáció szempontjából? a háborúnak polgárháborúvá való változtatása szempontjából?
(33) A nemzet választása. (Melyik hadseregben?)

XI. A liberális burzsoázia állásfoglalása

(34) *Oroszországban:* mi (kadetok) az egyenjogúság mellett vagyunk, de sohasem álltunk oda az orosz államtól való különválás jogát védelmezni.
(35) Karl Kautsky a politikai *önrendelkezésről* („elegendő a kulturális önrendelkezés és az autonómia", mondja)...

XII. Az OSZDMP tapasztalatai

(36) A kérdés felvetése az 1903. évi kongresszuson.
(37) A PSD kivonulása és belépése 1906-ban.
(38) Hivatalosan egyszer sem követelték a 9. § törlését.
(39) Az opportunisták szövetsége Rosával 1914-ben (likvidátorok: Szemkovszkij? Libman; Jurkevics; Alekszinszkij).

XIII. Marx és Engels példája

(40) 1848 Németország *versus* elnyomott nemzetek („Nachlass", III. 109., 113. és 114. old.)

---

* Lásd *Lenin* Művei. 23. köt. 69—71. old. — *Szerk.*

1866 Engels és az *Internacionálé* (Marx) Lengyelországról és **Németországról.**
1869 Marx *Írországról.*
(41) Az **elnyomó** nemzet **munkásainak** érdekei mint szempont.

(NB) Marx az Írországgal való *föderáció* mellett (NB)

XIV. A „Zimmerwaldi baloldal" „formulája"

(42) „**Nem** támogatjuk az egyik nemzet uralmát a másik felett"...

kérdés: magában foglalja-e a különválás szabadságát? Vagy nem.
A különválás szabadságának el nem ismerése nem más, mint az „uralom támogatása".

Ez a formula = „az első lépés a közeledés felé"...*

E. CORRADINI: IL NAZIONALISMO ITALIANO

Enrico Corradini: Il nazionalismo italiano. Milánó 1914.

NB A *háború előtt* íródott. A „Nacionalizmus és szocializmus" című cikkben (1914. január 14.) egy kis nemzet imperialistájának érdekes fogalmazásai találhatók. Franciaország és Anglia = 300 és 400 *milliárdnyi* tőkével rendelkező bankok. (162. old.) A plutokrata nemzetek (Franciaország, Anglia, Németország) „pacifista szelleműek" (sic!) (ha-ha!) „főképpen azért, mert plutokraták" (188. old.), míg a proletár nemzetek (Olaszország), amikor Törökország ellen harcoltak, a plutokrata nemzetek ellen harcoltak (sic!! ha-ha!). Az imperializmus, úgymond, modern jelenség, de plutokratákra és proletárokra osztja a

* Lásd *Lenin* Művei. 21. köt. 390—396. old. — *Szerk.*

nemzeteket; „ez (a nacionalizmus) az olasz nemzet szocializmusa a világban". (156. old.)

Ennyi a lényege ennek a silány könyvnek: más nemzetek sokat rabolnak. A „szocializmus" abban áll, hogy a mi kis és szegény nemzetünk utolérje vagy igyekezzék utolérni a sokat rabló nemzeteket, s maga is többet raboljon!!

NITTI: IL CAPITALE STRANIERO IN ITALIA

A „Revue d'économie politique" (1915, 4. sz. július-augusztus) recenziót közölt Francesco *Nitti* „Il capitale straniero in Italia" (156 old.) című könyvéről. Összesen, mondja, 500 millió (??) (a külföldi tőke), ebből

belga	182	millió
francia	148	
angol	110	
svájci	46	
német	28	
	=	
Σ =	504	(tőlem)

gyanús, nem kevés-e ez? Összehasonlítani *Paishsel* és *Harmsszal*[119]

LIEFMANN: BRINGT UNS DER KRIEG DEM SOZIALIZMUS NÄHER?

Prof. Dr. *Robert Liefmann: Bringt uns der Krieg dem Sozialismus näher?*

(„Der Deutsche Krieg", 56. sz. E. Jäckh kiadása. Stuttgart—Berlin 1915.)

A szerző szembehelyezkedik azzal a nézettel (*Jaffé* és mások), hogy a háború közelebb hozza a szocializmust. Adók, monopóliumok, kenyérjegy — mindennek, mondja, semmi köze a szocializmushoz (hiszen a kommunizmus = a *fogyasztás* szabályozása, a szocializmus = a magántulajdon megszüntetése).

A leglaposabb érvek általában a szocializmus ellen. Persze, a „reformok", az „osztályellentétek enyhítése" stb. mellett.

Általában véve, mondja, a szocializmus — „álom"

(39. old.), „fantázia“ (37. old.), „végzetes internacionalizmus“ (a szociáldemokratizmus) — (37. old.)...

Szemrehányásokat tesznek, mondja, a német szociáldemokráciának a háborúhoz való viszonya miatt, de ugyanakkor „semmiféle szemrehányás nem hallatszott“ (37. old.) (sic!) a francia és az angol szocialisták ellen.

dicséri a szociáldemokráciát!

„A német szociáldemokrácia magatartása... tiszteletet érdemel“ (37. old.)...

más országok munkásai nem gondolnak a szocializmusra

...„A mai gazdasági rendszer megszüntetése világméretekben lehetetlen, országos méretekben káros“ (39. old.)... „más országok munkásai, akik inkább számolnak a valósággal, nem gondolnak arra, hogy ezt a gyakorlatban kipróbálják“ (ugyanott) (különösképpen, mondja, *Anglia* munkásai, 38. old.)...

...A szocializmussal a „kísérletet“ csak hajtsa végre Franciaország (39—40. old.)...

szociáldemokraták *vagy* „reformisták“?

„Nehéz volna ma megmondani, hogy a német *szociáldemokrata párt* tagjai valójában mennyiben hívei még (!!) a szocializmus eszményének, s hogy ez a párt nem egyszerűen a *demokratikus alapokon végrehajtott szociális reformok pártja-e*“... (40. old.)... Kijelentéseim, mondja, „csak azt ajánlják, amit a szocializmuson belül maga a reformista irány ajánl“ (40. old.)...

én a revizionizmus *mellett* vagyok!!

!!

„A háború utáni politikai együttműködés szempontjából nagyon kívánatos volna, ha a szociáldemokrata párt világosan kifejezésre juttatná ennek az eszménynek a **megtagadását**, vagy ha legalább olyan értelmű nyilatkozatot tenne, hogy egyelőre nem száll majd síkra ennek megvalósítását célzó rendszabályok mellett; más szavakkal, ha a német szociáldemokrácián belül a *revizionista mozgalom*, amely erre törekszik, általános elismerésben részesülne, s így a szociáldemokrácia háború utáni álláspontját illetően nem maradna semmiféle homály“ (41. old.)...

!

„CONRAD'S JAHRBÜCHER", 1915. 2. FÜZ. AUGUSZTUS

„*Conrad's Jahrbücher*", 1915. 2. füz. Augusztus (214—216. old.).

Diehl jegyzete az 1915. V. 10-i *dán* törvényről. Adó a háborús jövedelmekre. Minden *többletjövedelem* (1912—1915 után) adózik a többlet 10%-ával.

(nemcsak a háborús jövedelem, hanem minden többletjövedelem).

(az adózó mentesül az adó alól, ha bebizonyítja, hogy többletjövedelmének egyetlen része *sem* a háborúból adódik).

NB [Általában a *reformok* kérdéséhez az imperializmus idején.]

„SCHRIFTEN DES VEREINS FÜR SOZIALPOLITIK"

„Schriften des Vereins für Sozialpolitik". 145. köt. III. *(Lásd a túloldalon)**

Dr. Carl von Tyszka: „Löhne und Lebenskosten in Westeuropa im 19. Jahrhundert". (Lipcse 1914.)

Részletesen közli a *francia* és *angol* adatokat, rövidítve a *spanyolokat, belgákat* és *németeket. A végeredmény* **Anglia** *mellett szól.* Összefoglaló táblázat **(lerövidítettem):**

Index: 1900 = 100. A *reálbérek alakulásának* összehasonlítása.

Évek	Anglia	Poroszország	Dél-Németország	Franciaország	Spanyolország	Belgium
1870	53,8	57,8	(1875: 93,0)	69,0		51,0
1885	68,2	56,1	90,9	74,5	(1890: 89,5)	78,6
1900	100	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
1910	92,2	82,9	99,5	106,0	102,0	86,5 1905-ben

* Lásd ebben a kötetben, 776. old. — *Szerk.*

Anglia szenvedett a legkevesebbet a drágaságtól a szabad kereskedelem jóvoltából. (289. old. és más helyeken).

Anglia korábban lett „ipari állam" (101. old.), s az árak ott jobban alkalmazkodtak, teljesen erre a talajra helyezkedtek át.

(94. old. — a munkabér emelkedése *kisebbnek* bizonyul, ha a „mérlegelt" átlagokat nézzük, vagyis figyelembe vesszük, hogy *nagyobb* mértékben növekednek a rosszabbul fizetett szakmák. Ezt Németország gépiparának 26 üzemére vonatkozólag mondja a szerző.)

NB: De vonatkozik ez az egész munkára is.

NB: 145. köt.: „Kosten der Lebenshaltung in den Grossstädten". (I—IV.)

N B || *Igen* részletes (a *145.* köt.-ben, 1915. IV.) kiadvány Hamburgról (1890—), *árak* és *költségvetések, fogyasztás, lakások* etc., Londonnal összehasonlítva.

„Schriften des Vereins für Sozialpolitik".

140. köt. II. „Die Milchversorgung der Städte". (1914.)

Vannak *töredékes* adatok *egyes* tejgazdaságokról (tehenek száma; termelés etc.).

A tej „üzemi kimérése" és nyilvános árusítása; kiszorítja a sört (gyenge és kevés).

Részletes adatok az árakról.

140. köt. V. „Die gemeinnützige Milchversorgung in Deutschland" (1914).

|| *Hans Hess: Das Elektron in den verschiedenen Zweigen der Physik.* „Himmel und Erde", 1915. március. (3. sz.) (27. évf. 3. füz.)

érdekes kísérlet az elektronelmélet eredményeinek összegezésére.

„SOZIALIMPERIALISMUS UND LINKSRADIKALISMUS"

„*Bremer Bürger-Zeitung*", 1915. No. 291 (XII. 13.)

Vezércikk: **„Sozialimperialismus und Linksradikalismus"**...

„Ez" [a baloldali radikalizmus] „volt a német radikalizmusban az az irányzat, amely a porosz választójogért folytatott kampányban és a leszerelés kérdésében 1910—1913-ban folytatott viták során kristályosodott ki"...

...„Ő" (Kautsky) „próbálta az imperializmust a kapitalista expanzió olyan formájának feltüntetni, amely átadhatja a helyét egy másik, békésebb formának"... NB

Ezek közé a baloldaliak közé tartozott, mint mondja, „Rosa Luxemburg, Pannekoek, Thalheimer, Zetkin stb."...

...„A baloldali radikálisok éles harcot folytattak az angol manchesterizmus külpolitikai ideológiájának maradványai ellen" *(Ledebournál* és *K. Kautskynál,* valamint *Ecksteinnél)*...

A közös vonása a baloldali radikálisoknak és a szociálimperialistáknak az a megállapítás, hogy „a világ imperialista korszakba lépett"...

...„Míg a baloldali radikálisok szemében még a *milícia* sem volt olyan eszköz, amely az imperializmus korszakában annak terjeszkedési törekvését elháríthatná; míg ezek csak abban a reményben szálltak síkra a milícia mellett, hogy ennek segítségével érlelődnek majd a néptömegek antiimperialista tendenciái, a szociálimperialisták azért használnak fel a milícia javára minden olyan érvet, amelyet ez a háború szolgáltat, de amely csak a háború által védelmezett politikával ellentétben valósítható meg, hogy az csalétkül szolgáljon a szociáldemokrácia militarizálásához."

ÖSSZEHASONLÍTÓ SZÁMADATOK

|| Összehasonlító számadatok jó összefoglalása ||

NB || *Dr. Ernst Günther: Die wirtschaftlichen* („Kriegshefte aus dem

Lakosság (millió) (kikerekített számokban)

Évek	Németország	Ausztria–Magyarország	Franciaország	Anglia	Oroszország	Németek + osztrákok
1810	30	30	30	20	45	267
1910	65	51,5	39,5	46	136,5	258

Németország vetésterülete *ha*-ban (ezer)

	rozs	búza	zab	árpa	*összesen gabona*	burgonya
1800	4 623	1 027	2 569	2 055	10 274	350
1901/10	6 080	1 849	4 271	1 666	13 866	3 291
	+23%	+80%	+67%	—19%	+35%	+840%

Az utóbbi öt év átlagos terméshozama ha-onként métermázsában

	búza	rozs	árpa	zab	burgonya
Oroszország	7,0	8,0	8,7	8,2	76,7
Egyesült Államok	9,3	8,9	11,7	8,1	107,0
Magyarország	12,2	11,5	13,9	11,4	78,0
Ausztria	13,9	13,9	15,4	12,9	99,0
Franciaország	14,0	11,3	14,3	13,1	98,9
Nagy-Britannia	20,7	—	17,9	16,7	153,3
Németország	21,4	18,2	20,8	19,7	136,0
Belgium	25,9	22,3	28,0	23,3	187,3

JÓ ÖSSZEFOGLALÁSA

Hilfskräfte Deutschlands und seiner Hauptgegner. Essen 1915. Industriebezirk". 7. füz.) 80 pfennig.

1 000 európaiból			Halálozás 1 000 főre		
angol	francia	orosz	Korok	*Német-ország*	*Francia-ország*
93	153	200	20—25 évvel ezelőtt	25	22
103	88	300	ma	16	18

Termés ha-onként *métermázsában*

rozs	búza	zab	árpa
8,62	10,28	5,64	8,00
16,3	19,6	18,30	19,00
+90%	+90%	+227%	+137%

Termés hektáronként (búza) métermázsában:

1881/90	1901/10		
5,45	6,77	+1,32	+24%
8,27	9,30	+1,03	+12%
(1876—1885)	(1899—1901)		
12,0	13,9	+1,9	+16%
18,2	20,0	+1,8	+10%
14,8	19,6	+4,8	+32%

Munkások száma (1 000) a textiliparban			Gépek kivitele (millió márkában)		
	Anglia	*Németország*		*Anglia*	*Németország*
1895	1 018	945	1902	400	183
1907	1 015	1 057	1913	674	678

A világ össztermeléséből (szén) jutott				Vastermelés (millió tonna)	
	Angliára	Németországra	az Egyesült Államokra	*Anglia*	*Németország*
1860	60% (81 millió tonna)	12,4% (16½ millió tonna)	10%		
1880	45	18	20	7,8	2,6
1900	30	20	32	9,1	8,5
1910	24	19	37		
1913	21 (280 millió tonna)	21	39	10,5	19,5

A német, a francia és az angol flotta kapacitása

	1870	1880	1890	1900	1910	1912
Németország						
1 000 tonna	1 146	1 614	2 835	4 569	7 698	8 454
%	100	141	247	399	672	739
Anglia						
1 000 tonna	7 917	12 027	18 062	23 687	32 412	33 849
%	100	152	228	299	409	427
Franciaország						
1 000 tonna	1 528	1 767	2 444	2 622	3 082	3 139
%	100	116	160	172	202	206
német flotta	100	100	100	100	100	100
angol »	691	745	637	518	421	400
francia »	133	109	86	57	40	37

Munkások száma (1 000) a gépiparban és hajógyártásban

	Anglia	*Németország*
1881	217	206
1901	400	700

Vasútvonalak (1 000 km)

Anglia	*Németország*
29	34
38	63

Az egész világkereskedelemből %

	1886	1900	1910	1912
Németország —	10,3	12,1	12,0	12,9
Franciaország —	12,5	10,0	9,4	9,2
Anglia —	20,8	19,5	16,9	16,6

Külkereskedelem (behozatal + kivitel)

	Németország speciális kereskedelme millió márka	%	Nagy-Britannia összkereskedelme	%	Franciaország speciális kereskedelme	%	Németország	Anglia	Franciaország
1880	5 712	100	14 232	100	6 896	100	100	249	121
1890	7 473	130	15 253	107	6 633	96	100	204	89
1900	10 377	181	17 900	126	10 776	155	100	172	69
1913	20 868	365	28 644	201	12 307	178	100	137	59

E. RAPPARD: ZUR NATIONALEN VERSTÄNDIGUNG

Dr. William *E. R a p p a r d:* Zur nationalen Verständigung. Zürich 1915. („Schriften für schweizerische Art und Kunst". 26. sz.) (Országos könyvtár.)

9 : 8; 13 : 8 | „1870 előtt *Németország* és *Franciaország* lakosságának aránya 9 : 8 volt; ma 13 : 8. A széntermelés Franciaországban az utóbbi 40 év alatt körülbelül megkétszereződött, Németországban körülbelül megnégyszereződött, úgyhogy ma a franciához viszonyítva

3 : 1; 6 : 1 | az aránya 6 : 1. A *nyersvastermelés* tekintetében a két ország egy emberöltővel ezelőtt körülbelül ugyanazon a szinten állt.

1 : 1; 3 : 1 | Ma Németország körülbelül háromszor annyit termel, mint Franciaország." (15. old.)

((400*x* : 200*y* = 6 : 1; 400*x* = 1200*y*; 1 *x*=3 *y*))

A. B. HART: THE MONROE DOCTRINE

A. B. H a r t: The Monroe Doctrine. Boston 1916.

Úgy látszik az Egyesült Államok külpolitikájának nem érdektelen története.

Van bibliográfia.

373. old.: az „antiimperialisták" vereséget szenvedtek, 1898.

303—304. old.: táblázat (igen tanulságos) Amerika állami fejlődéséről 1823-tól 1915-ig. (Az Egyesült Államok imperializmusának fejlődése stb.)

314. old.: „A legszembeszökőbb változás a nemzet életében: nagy egyesülések létrehozása. Konszolidáció megy végbe nemcsak a bankokban, a vállalatoknál és a vasutaknál, hanem a nagyhatalmak között is." A következő évszázadnak öt nagyhatalma lesz: Nagy-Britannia, Németország, Oroszország, Kína és az Egyesült Államok (!!)...

Növekszik a protektorátus és a „befolyás" (és a pénzügyi érdekeltség! 332. old.). Az Egyesült Államok Közép-Amerikában! — 332. old. —

NB: „*H a t á r o z o t t* protektorátusi politika." (335. old.)

359. old.: *Roland G. Usher:* Pan-Americanism; a Forecast of the inevitable clash between the United States & Europe's victor. New York 1915. (419. old.)

A szerző megrója, de maga síkraszáll a „protektorátusok" ... „doktrinája" mellett (369. old.) az !! „amerikai tőke védelme" érdekében (369. old.)!!

ΣΣ (402. old.) a militarizmus **mellett!! (NB)** (különösen *5. §)* — különösen (!!!) Németország és Japán ellen. (403. old.) **NB**

PHILIPPOVICH: MONOPOLE

Eug. v. Philippovich: **Monopole...**

Az Egyesült Államokban (1912) — *180* cégtulajdonos és igazgató (18 banké) *746* igazgatósági tagsággal rendelkezett *134* társaságnál, amelyeknek tőkéje Σ *25 325* millió dollár (=101 300 millió márka). „Ez kb. egy harmada lehet az egész amerikai nemzeti vagyonnak." (159. old.)

180 ember (család?) **25 milliárd** dollár

AEG (Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft). Tőke (1912) = *378 millió márka.* Felügyelő bizottságának *32* tagja van, s ezek mintegy *500 igazgatósági tagsággal* rendelkeznek különböző vállalatoknál.

„JOURNAL DE GENÈVE", 1916. ÁPRILIS 18.

„Journal de Genève", 1916. IV. 18.

Római hír szerint a Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet statisztikai adatokat közölt a gabonafélék **világtermeléséről:** NB NB

(millió métermázsa)	1915 és 1915/16	1914 és 1914/15 termeléséhez viszonyítva %-ban	az utóbbi öt év átlagtermeléséhez viszonyítva %-ban
búza	1 161	119	116,4
rozs	462	106,6	103,5
zab	706	114	108,7
kukorica	996	105,2	109,3
rizs	638	167,2	113,7
árpa	323	105,9	99,2

KÁLIFOGYASZTÁS EGYES ORSZÁGOKBAN

Bécsi „Arbeiter-Zeitung", 1916. IV. 22. 6. old.

...A káliszindikátus adatai szerint a műtrágyául szolgáló káli fogyasztása Ausztria—Magyarországon és Németországban az utóbbi években 1 km² művelhető területre számítva kilogrammokban a következőképpen alakult:

	1900	*1910*	*1913*
Ausztria	12,4	64,3	114,2
Magyarország .	0,5	6,1	19,8
Németország ..	334,4	1 025,1	1 529,3

„ARCHIV FÜR SOZIALWISSENSCHAFT UND SOZIALPOLITIK"

N B „Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik" 1916. (1916. augusztus 4.) (42. köt., 1. füz.)

Egy cikk: — *ϱ*: Die Gewerkschaftsbewegung im Jahre 1915... „*A szakszerveztek ideológiája...*" című fejezet.

Két irányzat, amelyet *nem* fed a reformizmus és a radikalizmus. A „*Korrespondenzblatt*" megfelel a „*Sozialistische Monatshefte*"-nek.

„Ellenben csak kevés olyan szakszervezeti lap van, amely ettől eltérő, radikálisabb nézeteit világosan kifejezésre juttatja. Ezek aztán többnyire olyan szövetségeknek a lapjai, amelyeknek a tagsága zömében segédmunkásokból és nőkből tevődik össze" (325. old.) ...

„Mert a régi nagy szakszervezetek lapjai határozottan kiállnak a többség mellett, míg más lapok tartózkodóbbak. A kisebbség álláspontja és magatartása *mellett*, úgy látszik, egyik sem száll síkra határozottan." (327. old.)...

A vasasok szövetségével kapcsolatban a szerző megjegyzi, hogy a vezetőség a többség mellett van, a bérek ebben a szakmában magasabbak (330. old.), a bevonultatottak száma csekélyebb, hogy ez egy régi és igen nagy szakszervezet, amely „mindig támaszul szolgált a mérsékelt nézeteknek", hogy az 1915. VI. 30-i közgyűlésen... szinte afféle közvetett feddésben részesí-

tették a vezetőséget: „Ennek a javaslatnak az elfogadása mindenesetre arra utal, hogy a szakszervezeti tömegek körében más nézetek és hangulatok uralkodnak, mint a vezetőségben." (332. old.)...

Kialakul, mondja, egy felső „kispolgári réteg" (335. old.)...

A „*Korrespondenzblatt*" (1915. IV. 17.) szerint az imperializmus elleni harc ugyanolyan ostobaság, mint a gépek szétrombolása.

Ugyanez a lap megrója a franciaországi és angliai szakszervezetekben kialakult *többséget* (egy ugyanolyan többség, amilyet maga is képvisel), ami a polgári szerzőt egy ilyen epés megjegyzésre készteti:

„Ezek szerint nem mondhatjuk, hogy Németországban a jobboldali irányzatnak általában már semmi érzéke sincs a radikális munkáspolitika iránt." (338. old.)

Tulajdonképpen, vallja be a szerző, a többség már nem szocialista. (340. old. és *másutt)*

„AZ IMPERIALIZMUS ÉS A SZAKADÁS A SZOCIALIZMUS TÁBORÁBAN" CÍMŰ CIKKHEZ[120]

TERV

Imperializmus és opportunizmus *(szakadás a szocializmus táborában).*

1. Mi az imperializmus? (a forradalom *meghatározása* + kiegészítés).
2. A *rothadás* (élősdiség) tendenciái.
3. **Hobson** (1900).
4. Engels { 1858 / 1892 } különösen *NB: lejjebb* ereszkedni a *szakképzetlen munkásokhoz*, **a tömeghez**
   + szakadás a munkások között a kivándorlás és bevándorlás folytán (vö. Engels Amerikáról)
   + hadsereg gyarmati népekből...
5. Kautsky (ködösítés).
6. Németország versus Anglia...

7. Optimizmus (Martovnál)... az opportunizmust illetően.
8. Optimizmus és pesszimizmus pártunkban. (2 versus 20 év?) Taktika?
9. Hogy mikor, azt nem lehet tudni (2 perspektíva és két irányvonal)...
10. A demokrácia *csalásra* tanít... Munkáspártok és *szociáldemokrata* frázis.
11. Szakadás (Trockij szofizmái) Ennek mélyülése ((Rühle. 1916. január 12.)) Rühle + Liebknecht Németországban Szakadás Angliában.
12. Ennek elkerülhetetlensége.

AZ IMPERIALIZMUS MEGHATÁROZÁSÁHOZ

A Monopolista (1) kartellek
(2) bankok
(3) nyersanyagforrások
(4) a világ felosztása (nemzetközi szövetségek)
(5) » » » — területileg.

B Élősdi (1) járadékosok
(2) „a négereken"*
(3) reakció lásd túloldalt**

TERVVÁLTOZAT

1. Gazdasági forrás: extraprofit
2. Anglia 48—68 (α) gyarmatok
(β) monopólium
3. Gyarmatok (Franciaország etc.) *másfajta* monopólium = finánctőke
3. bis: akkor 1 ország, most mindenütt szakadás
4. „a négereken" élősködni
5. „burzsoá munkáspárt": „eladták magukat"
6. „Tömeg". Quid est?***

* Lásd ebben a kötetben, 456. old. — *Szerk.*
** Ugyanott, 788. old. — *Szerk.*
*** Mi ez? — *Szerk.*

7. Lejjebb menni
8. kik képviselik a tömeget?
9. Tömegakciók
10. Csalás. Lloyd-george-izmus[121]
    + Anglia 1850—1890 { hasonlatosság
    és imperializmus 1898—1914 { és különbség }

„imperialista ökonomizmus"
„ » otzovizmus"
++ harc a reformokért („alamizsnába") és a legális lehetőségek kihasználása (szerepük a forradalmi taktikában).

I >	300
II >	1 000
ad. 4.	300
III	1 600

LEUTHNER: RUSSISCHER VOLKSIMPERIALISMUS

„Die Neue Rundschau" ((1915. május))
K. Leuthner: *Russischer Volksimperialismus*

590. old.: — Plehanovról, hogy „átment a háborús táborba".

...„Oroszországban még a legszélsőségesebb radikalizmus is hamarosan megérti majd, mennyire létfontosságú a nyílt tengerhez való szabad kijutás"...

„Nemcsak az orosz cár ... hanem az orosz nép is ... ott áll határainkon a hódítás és leigázás hagyományos vágyától fűtve."

„Birodalma határain a nagyorosz nem népe létét, függetlenségét, sértetlenségét, hanem 40 millió nem-nagyorosz fölötti uralmát védi"...

KIVONAT A „GAZETA ROBOTNICZÁ"-NAK „AZ IMPERIALIZMUSRÓL ÉS A NEMZETI ELNYOMÁSRÓL SZÓLÓ TÉZISEI"-BŐL[122]

I. (1) Az imperializmus meghatározása (gazdasági).
A *határok* változása.
„Nemzeti állam". Nem az *egyetlen* forma (volt)
(bizonyos körülmények között + nemzetiségi állam)
gyarmatok és hadisarc
annexiók — a *nemzeti elnyomás* fokozása.

---

(2) (ellentmond a munkásosztály érdekeinek)...
(különösen az *elnyomott* nemzetek munkásosztályéinak)...
(revans)

---

(3) az *annexiók* és a *nemzeti elnyomás* ellen (erélyes harcot kell vívni (energisch bekämpfen))
(a szocializmusnak nincsen szüksége gyarmatokra)
az annexiókkal járó béke ellen

---

(4) az uralom erőszakos fenntartása elleni harc annyi, mint
  (1) a honvédelem elvetése...
  (2) a nemzeti elnyomás leleplezése (Denunzierung)
  (3) harc a nemzeti mozgalommal szemben alkalmazott erkölcsi erőszak ellen

(5) az imperializmust nem lehet a munkásosztály érdekeinek megfelelően átalakítani
az imperializmus nem lehet meg a nemzeti elnyomás nélkül
csak a szocializmus... a harc legyen forradalmi
a szocializmusban sem önrendelkezés, hanem *együttes rendelkezés*
semmiféle halasztás, semmiféle reménykeltés

II. 1) A kapitalizmusban nem lehetséges a nemzetek szabadsága

2) Az önrendelkezés osztály nélküli társadalmat tételez feltételezi a nemzetek elkülönültségét
utópia
3) egy program nem tartalmazhat utópiát
„teljesülhetetlen reményeket kelt a kapitalizmus alkalmazkodóképességét illetően"
„*n e m z e t i* - reformista" módon
kell...
világos, semmi által sem leplezett szocializmus.
4) Nem kellenek ezek az állítólagos „jogok"
a kispolgári demokrata ideológia maradványa...

AZ IMPERIALIZMUS ÉS A HOZZÁ VALÓ VISZONY[123]

1. Meghatározás { gazdasági / politikai { reakció / nemzeti elnyomás / annexiók

Imperializmus = kapitalizmus

α monopolista { 1) kartellek / 2) nagybankok / 3) fináncoligarchia (> 100 milliárd értékpapírtőke) / 4) gyarmatok és tőkekivitel (a világ felosztása)

β élősdi { 1) tőkekivitel / 2) 100 milliárd értékpapírtőke

γ halódó („átmeneti")

1a. Bázel és Chemnitz

2. Contra K. Kautsky. Az ellentétek tompítása, takargatása, magyarázgatása etc.

3. Három irányvonal:

lakájok	opportunisták,	durvák cinikusak	nemzeti liberálisok
reformisták	»	raffináltak álcázottak	(Liebknecht)[124]
forradalmi szociáldemokraták	marxisták		

4. Fábiánusok, Vandervelde, Jaurès és társai (1907)... + „Sozialistische Monatshefte" + „Die Glocke" +

Renner és társai
+ Plehanov és oroszországi „tanítványai"
(1) Leszerelés...
(2) Európai Egyesült Államok (az imperialisták kartellje)... („Közép-Európa" megszervezése)...
(3) Annexiók...
(4) „Béke" (szociálpacifizmus)...
(5) „Ultraimperializmus"...
(6) „Honvédelem"...
(7) A háború imperialista jellege...
(8) Szabad kereskedelem („békés kapcsolatok").
(9) Gyarmatok (vö., 1907 és 1914—1916)... (El a gyarmatokról?)
(10) A gyarmatokból származó előnyök
{ behozatal és kivitel a saját gyarmatokról } versus „szabad kereskedelem"
(11) Imperializmus és opportunizmus (hangulat versus irányzat).
(12) „Egység" az opportunistákkal.
(13) Irányzatok a nemzetközi szocialdemokráciában 1889—1914-ben versus mostani bomlás. { Millerandizmus (Jaurès), bernsteinizmus[125], angol „liberális-munkás"-[politika] }
(14) A hitelek megszavazása.
(15) Tömegmegmozdulások = „kaland"?
(16) Előbb (1909; 1910; 1911 K. Kautsky versus 1914—1916) és utóbb.
(Szavak és tettek.)
(17) K. Kautsky versus Pannekoek 1912 tömegakciókról...
(18) Eklektika versus dialektika.
(19) Engels és Marx az angol opportunizmus gyökereiről.
(20) Kódosítés { 1914. augusztus 4-én / 1914. augusztus 2-án / *ultimátum* az ellenzéknek }
(21) Szimpátia Karl Liebknecht iránt.
(mindenütt)
(vagy Európában?)
(22) Zimmerwald és Hága.

TERV A KAUTSKYZMUSRÓL SZÓLÓ CIKKHEZ[126]

A *kautskyzmusról:* {„Vorbote", 1. sz. / „Kommunyiszt"}

1. az imperializmus meghatározása. (*δ* 9*)
3 bis. 1912, jelentőségének elvesztéséről. (*o* 15**)
5. a háború jellege („Kommunyiszt")
2. kereskedelmi politika (szabad kereskedelem) („Kommunyiszt")
4. harc az imperializmus ellen („*támogatja* a tőkések egy része" is).
8. annexiók...

12 {Renner és társai, Cunow és társai... / Lensch / „Volkstribüne"}

7. béke: „mindenki támogatja" (beszámoló)...
3. az ultraimperializmus elmélete
9. Monitor és Kautsky
10. Kautsky 1915. XI. 26. az **utcai tüntetések** *ellen*
11. a chemnitzi „Volksstimme" a Kautskyval és társaival való **egységről** (vö. Ernst *Heilmann* a „Glocké"-ban)
6. a mostani válság és az opportunizmus összefüggésének tagadása (K. Kautsky 1915. V. 28.) („Kommunyiszt")

A háborúhoz való viszony a háború *előtt:*

Die soziale Revolution	*1902*	1902
Der Weg zur Macht	1909	1905
1905 (*o* 33***)		1908
1910 (*o* 15)		1910
1912		1912

Rühle versus „Vorwärts"

{Forradalom a háborúval kapcsolatban}
{Leszerelés és *Európai Egyesült Államok*}

A. A gazdasági élet és az alapvető osztályviszonyok (1—4)

---

* Lásd ebben a kötetben, 256. old. — *Szerk.*
** Ugyanott, 603. old. — *Szerk.*
*** Ugyanott, 632—633. old. — *Szerk.*

B. A politika (5—8)
C. A „mocsár" párton belüli viszonylatban (9—12)
D. Az orosz kautskysták

{ Akszelrod
Martov
Csheidze és Szkobelev }

Lefordítandó
1) Kemmerer
2) Gilbreth: Motion Study
3) Hobson: Imperialism

CIKKTÖREDÉK

Hogy mennyire távol állt Engelstől kora német annexióinak semmibevevése, amely a mai német szociáldemokraták körében a marxizmus egyes doktriner meghamisítóit jellemzi, azt mutatja 1893-ból való alábbi kijelentése:

„Nem szabad elfelejtenünk, hogy a huszonhét éves Bismarck-uralom Németországot — joggal — gyűlöletessé tette az egész külföldön. Sem az észak-szileziai dánok annektálásának, sem a prágai békeszerződésben erre vonatkozólag történt megállapodások be nem tartásának és végül azok sárba tiprásának, sem Elzász-Lotaringia annektálásának, sem a poroszországi lengyelekkel szemben alkalmazott kicsinyes rendszabályoknak a legcsekélyebb köze sem volt a »nemzeti egység« helyreállításához." („Kann Europa abrüsten?". Nürnberg 1893. 27. old.)[127] Az 1866. augusztus 23-i prágai szerződés szerint Ausztria Poroszország javára lemondott Schleswig-Holsteinről azzal a feltétellel, hogy Schleswig északi kerületeinek lakosságát át kell engedni Dániának, amennyiben szabad választásokon a Dániával való szövetség mellett nyilatkozik. Ezt a pontot Németország és Ausztria 1878. október 11-i szerződésével csalárd módon törölték. Engels 15 évvel később, 1893-ban, sem felejtette még el e csalást és ostorozta azt, hangsúlyozva a különbséget a németek nemzeti egységének létrehozása és a németektől függő népek ellen foganatosított számos erőszakos és csalárd rendszabály között.*

* Itt a kézirat megszakad. — *Szerk.*

IRODALOMJEGYZÉK

I

L. F. Hoffmann: L'Angleterre en décadence. (A „Patrie Egyptienne" című lap kiadása.) Genf 1914. ((Bélyegző: Egyiptomi Hazafiak Klubja. 1914. 3, rue Versonnex, 3. Genève.))
„Ezt a »Patrie Egyptienne« kiadásában megjelent brosúrát kérelmére mindenkinek ingyen megküldi az iroda; címe: 3, rue Versonnex, Genève."

Mohamed Fahmy: La vérité sur la question d'Egypte. (Genf 1913.) („Mémoire au XIX congrès de la Paix 1912".)

Dr. J. Goldstein: Arbeiter und Unternehmer im Baugewerbe Deutschlands. Lipcse 1913. („*Züricher* Volkswirtschaftliche Studien", 5. füz.)

Prof. Dr. W. *Hünerwadel:* Die geschichtlichen Vorbedingungen des europäischen Krieges. Winterthur 1915. (brosúra — úgy látszik, nagyon kicsi, vázlatos, de tűrhető tanulmány.)

II

„Le progrès de l'Islam" társaság.
Fusterie ház, Genf.
Kiadványa: „*Bulletin de la société etc.*". III. évf. 1. és 2. sz. 1915. június—július.

„*Lest we forget*".
Egy oldal az angolok egyiptomi uralmának történetéből. 1915. május. Aláírás: *Dr. M. M. Riffat.* Elbeszéli, hogyan korbácsoltak meg és végeztek ki 1906. VI. 26-án több egyiptomit, mert megvertek néhány angol tisztet, akik galambvadászat közben megsebesítettek egy asszonyt.

Egy brosúra: Un verdict sur l'Angleterre. Berlin 1915. V. 2. *Dr. M. M. Riffat* előszava.

Anglia Egyiptomra vonatkozó ígéreteinek és nyilatkozatainak összeállítása 1882-től az 1914. XII. 7-én történt *bekebelezésig* (annexió).

III[128]

Belius: Die farbigen Hilfsvölker der Engländer und Franzosen. Berlin 1915.
Brandt: 33 Jahre in Ostasien. Erinnerungen eines Diplomaten. 3 köt. Lipcse 1901.
Cornaz: Le monopole sur le tabac en Suisse. Lausanne 1914.
Davies: Das britische und das deutsche Finanzwesen. London 1915.
El Hadj, Abdallah: L'islam dans l'armée française. Konstantinápoly 1915.
„La fedeltà dell'India" (az indiai nemzeti párt kiadása). Idem francia nyelven.
Franke: Die mutmassliche Sprache der Eiszeitmenschen. Lipcse 1911.
Gehring: Indien. 2 köt. 1911.
„La Géorgie et la guerre actuelle". 1915.
Kiliani: Der deutsch-englische Wirtschaftsgegensatz.
Leue: Bilder aus dem Kolonialleben. 1903.
Myron: Our Chinese chances through Europe's war. Chicago 1915.
Niehans: Die moderne Neugestalltung der Völker und das Christentum im Kampf um die Weltherrschaft. Bern 191?.
Peter: Die Entwicklung des französischen Romans. 1913.
Riffat: (Egyiptom Anglia ellen vívott harcáról.)
„Rule, British, in India condemned". London 1915.
Scherif: Tunesien etc. Protest gegen französische Herrschaft. Sic! *Berlin* 1916.
Ruttmann: Die Hauptergebnisse der modernen Psychologie.
Sieveking: Grundzüge der neueren Wirtschaftsgeschichte. 1915.
Viëtor: Deutsches Aussprachewörterbuch.
Ziekursch: Russlands Balkanpolitik. 1915.

IV

1) *M. Lair:* L'impérialisme allemand. *Párizs* 1908. (?)* 3 frank 50.

2) *Bérard:* La France et Guillaume II. (3 frank 50)?
» L'Affaire marocaine. (4 frank)
» Le Sultan, l'islam. Bagdad. (4 frank)
Ugyanattól a szerzőtől: La révolte de l'Asie. Párizs 1904.

3) *G. Blondel:* L'essor industriel et commercial du peuple allemand. Párizs 1900.
» La France et le marché du monde. Párizs 1901.
Leroy-Beaulieu: La rénovation de l'Asie. 1900.
» Les nouvelles sociétés anglo-saxonnes.

V

S. A. Reeve: Cost of competition. (617 old.) New York *1906.* (2 dollár.) (MacClure, Philipps & Co.) („Study of the wastes of the competitive process with proposals for socialistic reforms".)
NB
„The Economist", 1915. XII. 25.

Angolok a *német* vegyipar fölényéről.

„Bibliographie der Volkswirtschaftslehre und der Rechtswissenschaft". 1906 (1) és köv. 1908 (3), 1909—1912 (4—8. köt.).

VI

NB. *J. A. Hobson. NB*
„Recueil des Rapports sur les différents points du programme-minimum". 2 köt. („Organisation Centrale pour une Paix durable".) Hága 1916.

* A könyv nem 1908-ban, hanem 1902-ben jelent meg. Lásd ebben a kötetben, 198. old. — *Szerk.*

VII

Pohler: Bibliotheca historico-militaris.
Wittig: Ein Jahrhundert der Revolutionen. 2 rész. Zürich 1875.
d'Arcq: Histoire générale des guerres. (2 köt.) Párizs 1758.
Mouriez: Les guerres commerciales (1486—1850). Párizs 1863.
von Erlach: Freiheitskriege kleiner Völker gegen grosse Heere. Bern 1868.
Studenitz und Rödlich: Chronolgisch-synchronische Uebersicht.
Golicin?
Suter: Die Philosophie von Richard Avenarius. 1910. (Disszertáció.)

VIII

NB.
Geyer } politikai szemlék és
Egelhaaf } történelmi kalendárium (egy évre)
Roloff: Europäischer Geschichtskalender. ((?))

IGÉNYLŐLAPOK A ZÜRICH-KANTONI KÖNYVTÁRHOZ

Ashley: The economic organization of England. 1914.
Belza: W dolinach krwi. Varsó 1906.
Biermann: Winkelblech (Marlo). 2 köt.
Bittmann: Arbeiterhaushalt und Teuerung. 1914.
Boissier: Saint-Simon.
„Bolletino Storico della Svizzera Italiana". 1—23. évf. (1879—1901.)
Bresnitz von Sydacow: Intimes aus dem Reiche Nikolaus' II. 5 köt.
„Briefe an Sorge". Stuttgart 1906.
Paul Busching: Die Entwickelung der handelspolitischen Beziehungen zwischen England und seinen Kolonien bis zum Jahre 1860. Melléklet: A gyarmati kereskedelem táblázata, 1826—1900. Stuttgart 1902.

Carnegie: Endowment for international peace. 1911-es és 1912-es évkönyv.
Douzat: Impressions et choses vues. 1914.
Del Vecchio: Il fenomeno della guerra. Sassari 1909.
Em. Démaret: Organisation coloniale et fédération; une fédération de la France et de ses colonies. Disszertáció. Párizs 1899.
„Demokratie, Schweizerische, oder internationaler Sozialismus". Frauenfeld 1892.
„Denkschrift der eidgenössischen Bank". 1863—1913.
Detot: Le socialisme devant les chambres françaises. Disszertáció. Párizs 1903.
Dietrich: Betriebs-Wissenschaft. 1914.
„Education, professional, in the United States". 1900.
Egelhaaf: Geschichte der neuesten Zeit. 1913. VI. Uljanov. 1916. VIII. 4. *Október vége.*
Egelhaaf: Geschichte der neuesten Zeit. 1908. IX. 25-én kiadva. A kantoni könyvtárban IX. 18-án kiadva. VI. Uljanov. 1916. X. 4. Október vége.
Ehrenberg: Grosse Vermögen (Fugger — Rotschild — Krupp). 1905. *2 köt.*
Engels: Der Ursprung der Familie etc.
Ermels: Frankreichs koloniale Handelspolitik. Berlin 1910.
„Fabrikstatistik schweizerische". 1911.
Fraisse: Situation internationale des pays tributaires du bassin du Congo. Disszertáció. Carcassonne 1904.
Freeman: Comparative politics. London 1873.
Ernst *Friedrich:* Geographie des Welthandels und Weltverkehrs. 1911.
Frobert: De l'orientation actuelle de l'activité des banques de depôt en Angleterre, en Allemagne, en France. (Disszertáció.) 1903.
Garr: Die wirtschaftlichen Grundlagen des modernen Zeitungswesens. 1912.
Gazeau: L'imperialisme anglais. Carlyle — Seeley — Chamberlain. (Disszertáció.) 1903.
„Geschichtskalender, Deutscher". *1913.* évf.
Giebel: Die Finanzierung der Kaliindustrie. 1912.
Girault: Principes de colonisation. 2. kiad. Párizs 1904.
Goës: Die indischen Großstädte. 1910.

„Handbuch der mittelalterlichen und neueren Geschichte". (Meinecke etc.) 1903. és köv. ((csak egyes monográfiák, úgy látszik, semmi))
Hermant: La révolution hongroise de 1848: les nationalités, leurs luttes et leurs revendications; l'intervention russe et l'intervention polonaise. Disszertáció. 1901.
W. G. Hertz: Die Besteuerung der Ausländer in der englischen Einkommen-Steuer. Stuttgart 1910.
Hettner: Englands Weltherrschaft und der Krieg.
Heyde: Die volkswirtschaftliche Bedeutung der technischen Entwicklung in der deutschen Zigarren- und Zigarettenindustrie. Stuttgart 1910.
Hirsch: Die Filialbetriebe im Detailhandel. 1916.
Frank Hitchcock: több brosúra a háborúról és az Egyesült Államok kereskedelméről.
Hoeniger: Die wirtschaftliche Bedeutung des deutschen Militärwesens. Lipcse 1913.
Hollitscher: Das historische Gesetz. Zur Kritik der materialistischen Geschichtsauffassung. Disszertáció. 1901.
Holsti: The relation of war to the origin of state. Disszertáció. 1913.
Honaré: Le Transsaharien et la pénétration française en Afrique. Disszertáció. 1901.
„Im Kampfe für Russlands Freiheit". 1906.
Ed. Jacob: Volkswirtschaftliche Theorie der Genossenschaften. 1913.
„Journal Asiatique". 1) a *10.* sorozat tartalomjegyzéke. 2) 11. sor.
„Judenpogrome in Russland". 2 köt. 1910.
Massao Kambe: Die Entwicklung der japanischen Volkswirtschaft. 1914.
Kautsky: Parlamentarismus. Stuttgart 1893.
Kayser: Entwicklung und Fortschritte des Eisenbetonbaues. (Beszéd.) Darmstadt 1911.
Kindermann: Zwang und Freiheit, ein Generalfaktor im Völkerleben. Jéna 1901.
Kinosita: The past and present of Japanese commerce. Disszertáció. 1902.
W. Kley: Bei Krupp. Eine sozialpolitische Reiseskizze. 1899.

G. Koch: Der jakobinische Staat von 1794. Berlin 1904.
Lange: Books on the great war. 1915.
Langevin: De l'impôt du timbre sur les valeurs mobilières françaises et étrangères. Disszertáció. 1900.
Lehmann: Armenien einst und jetzt. 1910.
Ludlow: Die arbeitenden Klassen Englands. 1868.
Marx: Revolution und Kontre-Revolution in Deutschland. 1896.
Nansen: Sibirien. 1914.
Nostitz: Das Aufsteigen des Arbeiterstandes in England. Jéna 1900.
Osterrieder: Monopol oder Konkurrenz. 1903.
„La Paix par le Droit". 21. évf. (1911)
Peez és Dehn: Englands Vorherrschaft. I. Aus der Zeit der Kontinentalsperre. Lipcse 1912.
Peez: Zur neuesten Handelspolitik. Bécs 1895.
Pesl: Der Mindestlohn. 1914.
„Polen und das Schweizervolk". A szerző svájci, a lengyel felkelés szemtanúja. *1863.*
„Politisches Jahrbuch". *Két utolsó* évfolyam.
Polly: Zu Russlands Revolution.
Prado: Russlands Todesweg. 1907.
W. Rappard: Le facteur économique dans l'avènement de la démocratie moderne en Suisse.
„Recueil des Traités". (Martin)
„Revolution, die lettische".
Ried: Organisation und Verwaltung öffentlicher Unternehmungen. 1914.
Skelton: Socialism. A critical analysis. Disszertáció. Cambridge 1911.
„Staatengeschichte der neuesten Zeit". ? (1—28. köt.) Lipcse 1858
„Staatsarchiv". Mutató 78—83. Utolsó évfolyam *1914.*
Strasser: Kapitalismus und Kriegsrecht. (11. sz. pótfüzet)
Stroh: Das Verhältnis zwischen Frankreich und England 1801—03 im Urteil der politischen Literatur Deutschlands. (= „Historische Studien". 121. füz.) 1914.
Strupp: Der Konflikt zwischen Russland und China. 1911.
Übersberger: Russlands Orientpolitik in den letzten 2 Jahrhunderten. I. köt. 1913.

Uhlmann: Der deutsch-russische Holzhandel. Disszertáció. 1913.
Uhry: Les grèves en France et leur solution. Disszertáció. 1902.
Theodor *Vetter:* John Ruskin und W. Morris, Feinde und Förderer der Technik. Frauenfeld 1912.
(Walz-Eidenbenz) Staatsstreich oder Reformen. 3 rész.
White: Aus meinem Diplomatenleben. 1906.
Youngman: The economic causes of great fortunes. Disszertáció 1909.
„Zeitschrift für schweizerische Statistik".
Zilliacus: Das revolutionäre Russland. 1905.

JEGYZETEK

MUTATÓK

natkozó anyag gyűjtését és feldolgozását. Lenin a Zürich kantoni könyvtárban dolgozott „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" c. munkáján, de közben más városokból is rendelt könyveket.

Lenin rövid idő alatt tömérdek forrásmunkát tanulmányozott át és ezek kritikai feldolgozásával előkészítette az imperializmust tárgyaló tudományos művét. Már 1916. július 2-án azt írta a Párizsban tartózkodó M. N. Pokrovszkijnak, aki kapcsolatban állott a „Parusz" kiadóval: „Ma ajánlott nyomtatványként elküldöm Önnek a kéziratot." (Lenin Művei. 35. köt. 206. old.) A könyv először 1917 áprilisában jelent meg.

A könyv előkészítő munkálatai során Lenin az imperializmusra vonatkozó anyagot a görög ábécé betűivel — „alfától" „omikronig" — jelölt 15 füzetben, valamint a „Brailsford" c. és más füzetekben gyűjtötte össze. A kézirat elküldése után is folytatta az imperializmus kérdéseivel kapcsolatos anyag gyűjtését és jegyzetek készítését. Erről tanúskodik az „Egelhaaf" c. füzet, amelyhez Lenin 1916 októberében fogott hozzá (lásd ebben a kötetben 702. és 798. old.), a „Perzsiára vonatkozó anyagok füzete" (745. old.) és más füzetek. — *1*

[2] *„Die Neue Zeit"* — a német szociáldemokrácia elméleti folyóirata; Stuttgartban jelent meg 1883-tól 1923-ig. A lapot 1917 októberéig K. Kautsky, 1917-től H. Cunow szerkesztette. 1885—1895 folyamán a „Neue Zeit"-ben megjelent Marx és Engels néhány cikke. Engels gyakran adott útmutatásokat a folyóirat szerkesztőségének és élesen bírálta a marxizmustól való elhajlásai miatt. A folyóiratban megjelentek F. Mehringnek, P. Lafargue-nak, G. V. Plehanovnak és a nemzetközi munkásmozgalom más kiemelkedő vezetőinek cikkei. A kilencvenes évek második felétől a folyóirat rendszeresen közölte a revizionisták cikkeit. Az imperialista világháború éveiben a folyóirat centrista, kautskysta álláspontot foglalt el, a szociálsovinisztákat támogatta. — *3*

[3] K. Kautsky *„Der Weg zur Macht"* („A hatalomhoz vezető út") c. brosúrájáról van szó, amely 1909-ben jelent meg Berlinben. Lenin Kautskynak ezt az opportunisták ellen írott munkáját „utolsó és legjobb művének" nevezte. (Lenin Művei. 25. köt. Bp. 1952. 517. old.) Ebben a brosúrában Kautsky kifejtette, hogy az imperializmus mind jobban kiélezi az osztályellentéteket, hogy beköszöntött a „forradalmak kora", s ünnepélyesen kijelentette, hogy a német szociáldemokrácia forradalmi szerepet tölt majd be a közelgő imperialista háborúban. Később aztán kiderült, hogy Kautsky és a német szociáldemokrácia más vezérei az opportunizmus, a szociálsovinizmus mocsarába süllyedtek.

Bázeli Kiáltvány — a háborúról szóló kiáltvány, amelyet a II. Internacionálé 1912. november 24—25-i bázeli rendkívüli kongresszusán egyhangúlag elfogadott. A kiáltvány leleplezte a fenyegető imperialista háború rabló céljait és felhívta a világ

munkásait, hogy vívjanak elszánt harcot a háború ellen. Az imperialista háború kitörésének esetére a kiáltvány azt javasolta a szocialistáknak, hogy használják ki a háború által előidézett gazdasági és politikai válságot a szocialista forradalomért folyó harcra. (A kiáltványról lásd Lenin Művei. 21. köt. Bp. 1951. 202—212. és 310—312. old.) A II. Internacionálé vezérei, Kautsky, Vandervelde és mások, a kongresszuson a kiáltvány elfogadása mellett szavaztak. De 1914-ben, az imperialista világháború kitörésekor, a Bázeli Kiáltványról megfeledkeztek és imperialista kormányaik oldalára álltak. — *4*

[4] Az OSZDMP által a II. pártkongresszuson elfogadott program 9. pontjáról van szó, amely kihirdeti „az államban élő valamennyi nemzet önrendelkezési jogát". („Az SZKP kongresszusainak, konferenciáinak és központi bizottsági plénumainak határozatai. I. rész. Bp. 1954. 43. old.)

„*Nase Szlovo*" — mensevik-trockista napilap; Párizsban jelent meg 1915—1916-ban. — *16*

[5] Az amerikai munkások évi bérére vonatkozó 1913-as adatok Scott Nearing „The Adequacy of American Wages" („Az amerikai munkabérek arányos voltáról") c. cikkéből valók, amely a „The Annals of the American Academy of Political and Social Science" („Az Amerikai Politikai és Társadalomtudományi Akadémia Évkönyvei") LIX. kötetének 115. oldalán jelent meg. — *23*

[6] *A „társadalmasitás" marxi fogalma,* amely a kapitalista társadalmi fejlődés objektív törvényszerűségeinek tudományos elemzésén alapszik, bebizonyítja annak szükségszerűségét, hogy a termelési eszközök a tőkések magántulajdonából társadalmi tulajdonba, a népnek — az anyagi és szellemi kincsek, az egész társadalmi gazdagság igazi urának és teremtőjének — a birtokába menjenek át. Az imperializmus időszakában a végletekig kiéleződik a kapitalista termelési viszonyok és a termelőerők jellege közötti ellentmondás, az ezek közötti konfliktus. Lenin rámutatott arra, hogy a kapitalista társadalom fejlődésének ebben az utolsó szakaszában a termelés koncentrációja és társadalmasodása a tetőfokára hág. (Lásd Lenin Művei. 22. köt. Bp. 1951. 211., 213., 315. old.) A nemzetgazdaság valamennyi ágát és a bankokat átfogó monopóliumok megkönnyítik azt, hogy a főbb termelési eszközök a szocialista forradalom győzelme után a munkások és a parasztok államának a kezébe menjenek át a nép érdekeit szolgáló tervszerű termelés megszervezése céljából.

A „Füzetek az imperializmusról" c. kötetben Lenin kimutatja, mennyire tarthatatlanok a kapitalizmus védelmezőinek ama kísérletei, hogy megcáfolják a marxizmusnak azt a tanítását, amely szerint elkerülhetetlenül megszűnik majd a termelési eszközök elavult kapitalista magántulajdona; kigúnyolja a burzsoá közgazdászokat, akik szeretnék megkerülni és homályba burkolni a

társadalmasodás objektív folyamatait, amelyek anyagilag előkészítik a szocializmusba való forradalmi átmenetet. — *31*

[7] A kapitalizmus szépítése és a monopóliumok uralmának elkendőzése céljából a burzsoá közgazdászok és a reformisták különféle elméleteket tákolnak össze, amelyek a tőke „demokratizálódását" hirdetik. Azt állítják például, hogy a kis részvények terjedése felaprózza a nagytőkét, és a monopolkapitalizmust „népi kapitalizmussá" változtatja. Lenin cáfolta a tőke „demokratizálódását" hangoztató apologetikus kiagyalásokat, s már 1902-ben meggyőzően kimutatta, hogy ha egyes dolgozók szereznek is kis részvényeket, az ilyen befektetéssel még korántsem válnak a részvénytársaságok tulajdonosaivá, „vagyonos" emberekké; a kis részvények kibocsátásából származó haszon a kapitalista monopóliumok, részvénytársaságok főkolomposainak zsebébe vándorol, akik a „népi" megtakarítások legparányibb morzsáit is a maguk gazdagodására használják fel. (Lásd Lenin Művei. 6. köt. Bp. 1953. 86. old.) Teljes egészében igazolja ezt a mai valóság is. A tőkemágnások a kizsákmányolás fokozására és a nép becsapására használják fel a kis részvények terjedését. Lenin a „Füzetek az imperializmusról" c. kötetben és „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" c. művében bebizonyítja, hogy a részvénytulajdon annyira dicsőített „demokratizálása" valójában nem egyéb, mint a finánccligarchia hatalma erősítésének egyik eszköze. Lenin kineveti a burzsoá közgazdászoknak és a reformistáknak azokat az állításait, amelyek szerint a kartellek és egyéb monopóliumok a „demokratikus-szövetkezeti" elv megtestesülései.

A burzsoá propaganda telekürtöli ugyan a világot azzal, hogy a mai imperialista országokban óriási méretekben terjednek a kis („népi") részvények, valójában azonban csak a szakképzett munkások kis rétegének — az úgynevezett munkásarisztokrácia képviselőinek — nyílik lehetősége ilyen részvények szerzésére. Például, az Egyesült Államokban 1958-ban körülbelül félmillió munkáscsaládnak volt részvénye, s ezeknek az együttes értéke az országban levő részvények összértékének csupán 0,2 százaléka. Ugyanakkor a du Pont családnak egymagának 10-szer annyi részvénye van, mint valamennyi amerikai munkásnak együttvéve. A modern kapitalizmust az jellemzi, hogy a nemzetgazdaságban óriási túlsúlyban vannak a nagy monopóliumok, hogy tovább folytatódik a termelés koncentrációja és a tőke centralizációja. Például az Egyesült Államokban 1957-ben az 500 legnagyobb társaság, a feldolgozó és a nyersanyagkitermelő ipar összes társaságainak 0,4 százaléka, az össztermelés 55,3 százalékát realizálta és az egész profit 71,4 százalékát vágta zsebre. Hasonló képet mutat a monopóliumok uralma a többi kapitalista országban is. A reális valóság tehát rácáfol azokra az apologetikus elméletekre, amelyek a tőke „demokratizálódását", a tőkések és a munkások jövedelmének „kiegyenlítődését", az osztályharmóniát, a burzsoázia és a proletariátus érdekközösségét hirdetik.

A modern kapitalizmust, ellenkezőleg, a kizsákmányolók és a dolgozó tömegek közötti szakadék mélyülése jellemzi. — *36*

[8] A „Füzetek az imperializmusról" c. kötetben és „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" c. könyvében Lenin leleplezte a „szervezett kapitalizmus" tudománytalan elméletének burzsoá-apologetikus jellegét; ez az elmélet ugyanis az imperializmust holmi sajátos, átalakult kapitalizmusként tünteti fel, amelyben állítólag kiküszöbölték a konkurrenciát és a termelés anarchiáját, a gazdasági válságokat, s amelyben a nemzetgazdaság tervszerűen fejlődik. A „szervezett kapitalizmus" elméletét, amelyet a monopolkapitalizmus ideológusai, Sombart, Liefmann és mások vetettek fel, később a reformisták — Kautsky, Hilferding és a II. Internacionálé más teoretikusai — is átvették. Az imperializmus mai védelmezői sokféleképpen variálják a „szervezett" és „tervszerű" kapitalizmus elméletét, s ezeknek a változatoknak mind az a céljuk, hogy becsapják a népet, hogy szépítgessenek egy halálra ítélt társadalmi rendszert és álcázzák, takargassák mély ellentmondásait és fekélyeit. Az imperialista burzsoázia és ideológusai igyekeznek demagóg célokra felhasználni a tervgazdaság eszméjét, amely a Szovjetunió és a többi szocialista ország gazdasági sikerei láttán világszerte népszerűvé vált; az imperialisták gyakran sokat ígérő „tervekkel" leplezgetik a néptömegek fokozottabb kizsákmányolásának és kifosztásának, a gyenge és függő országok (látszólagos gazdasági „segítséggel" és más módszerekkel) való leigázásának és rabságba döntésének reakciós politikáját. Schilder „Entwicklungstendenzen der Weltwirtschaft" („A világgazdaság fejlődési tendenciái") c. könyvéhez fűzött megjegyzéseiben Lenin szélhámosságnak nevezi azt, amit a kapitalista gazdaságra a vámpolitika és a burzsoá állam számára hozzáférhető más eszközök segítségével gyakorolt „tervszerű behatásról" összefecsegnek (lásd ebben a kötetben 73. és más old.). Az élet meggyőzően bebizonyította, mennyire helyesen jellemezte Lenin a monopolkapitalizmust, amikor anarchikus gazdasági rendszernek nevezte. Lenin rámutatott arra, hogy a monopóliumok uralma nem szünteti meg, hanem kiélezi a konkurrenciát és a termelés anarchiáját, s nem szabadítja meg a kapitalista gazdaságot a válságoktól. (Lásd Lenin Művei. 22. köt. Bp. 1951. 215. old.) Mindezt a kapitalista valóság tényei ma is igazolják. A modern kapitalizmus vezető országában, az Amerikai Egyesült Államokban például 1948 és 1958 között három ízben került sor a termelés válságjellegű csökkenésére: 1948—1949-ben, 1953—1954-ben és 1957—1958-ban. — *37*

[9] Az imperializmus tanulmányozása alapján Lenin kimutatta, hogy a monopolkapitalizmus politikai felépítménye a politikai reakció a bel- és a külpolitika minden területén. Ha a szabad konkurrenciának a burzsoá demokrácia felelt meg, a monopóliumnak a politikai reakció felel meg; az imperializmus, szögezte le Lenin, a demokráciának mint olyannak a tagadása. (Lásd Lenin Művei.

23. köt. Bp. 1951. 35. old.) A monopolkapitalizmus még a formális burzsoá demokráciának a normáit is megnyirbálja és a nullával teszi egyenlővé; korlátlan diktatúra bevezetésére törekszik, s ezért támadást intéz a dolgozók által már kivívott jogok ellen, támogatja az obskurantizmust és a reakciót az ország társadalmi és politikai életének minden területén. Különösen szemléletesen mutatkozik ez meg az Egyesült Államok példáján, ahol üldözik a demokratikus szervezeteket, terrort alkalmaznak a munkásosztály és valamennyi haladó erő ellen, fokozzák a politikai és faji diszkriminációt.

A külpolitikában az imperializmust az agresszió, a gyenge és függő országok nemzeti szuverenitásának megsértése, az intervenció jellemzi, valamint az, hogy más országokban az imperialista nagyhatalmaknak tetsző népellenes reakciós kormányzatokat juttatnak hatalomra. Ez elsősorban az Egyesült Államok imperialista köreire vonatkozik, amelyek a „kommunizmus elleni harc leple alatt arra törekednek, hogy minél több országot vessenek uralmuk alá, a demokratikus szabadságjogok felszámolására ösztönöznek, a fejlett kapitalista országok nemzeti függetlenségét is veszélyeztetik, a felszabadult népeket a gyarmati elnyomás új formáival akarják leigázni, és rendszeres ellenséges aknamunkát folytatnak a szocialista országok ellen". („Az emberiség békéjéért, jövőjéért". A kommunista és munkáspártok nyilatkozata és békekiáltványa. Bp. 1957. 13. old.) Az imperialista burzsoázia reakciós törekvéseivel a dolgozók úgy szállnak szembe, hogy a kommunista és munkáspártok vezetésével tevékeny harcot vívnak a fasizmus és a háború ellen, a békéért és a demokráciáért, a szocializmusért. — *44*

[10] Az adatok mind 1910-re vonatkoznak; kivétel Svájc (1908), Magyarország és Franciaország (1909). — *60*

[11] *Csődstatisztika* — a fizetésképtelen adósok (természetes vagy jogi személyek) elleni csődeljárások statisztikája. A kapitalista országokban elkerülhetetlen a kis- és középburzsoázia tönkremenése, valamint bankok, részvénytársaságok stb. bukása. A tönkrement adós vagyonát a hitelezők kérésére a bíróság külön erre a célra kijelölt személynek (csődbiztosnak) adja át, aki felméri az adós vagyonát (csődtömeg) és eladósodásának mértékét; ezek után a vagyont csődtárgyalás útján, az igényeknek a törvényben megállapított sorrendjében szétosztják a hitelezők között. — *61*

[12] Lenin ezeket az adatokat felhasználta „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" c. munkájában (Lásd Lenin Művei. 22. köt. Bp. 1951. 248. old.). A „Füzetek az imperializmusról" c. munkában Lenin a világ értékpapírjainak 815 milliárd frankos összértékét 1911-re vonatkoztatja, „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" c. művében pedig 1910-re. A „Füzetek"-ben Lenin ezeket az adatokat Zimmermann „Die internationale Statistik der Wertpapiere und der Wertpapier-Aus-

gabe" c. könyvéből írta ki, Zimmermann viszont Alfred Neymarcktól vette át ezeket az adatokat, akinél 1911. január 1-re vonatkoznak. — *71*

[13] *Henry George* kispolgári amerikai közgazdász (1839—1897) azt állította, hogy a legfőbb és egyetemes ok, amely a lakosságot gazdagokra és szegényekre osztja, az, hogy a néptömegektől kisajátítják a földet. Minthogy a földmonopóliumot tartotta a nyomor és az ínség egyetlen okának, tanítása szerint az egyetlen eszköz ennek kiküszöbölésére az, hogy a burzsoá állam nacionalizálja a földet, majd egyes személyeknek kiadja bérbe, s a bérleti díjakat közszükségletekre fordítja. Valójában azonban a föld burzsoá nacionalizálása nem ássa alá a kapitalizmus alapjait, hanem előmozdítja fejlődését, s nem szabadítja meg a dolgozókat az ínségtől és a tönkremenéstől. „Henry George szónoklatait" és az ehhez hasonló kispolgári tanításokat jellemezve Marx ezt írta: „Az egész tehát csak szocialista csomagolásban feltálalt kísérlet arra, hogy *megmentsék a kapitalista uralmat* és valójában az eddiginél is szélesebb alapon *újra megszilárdítsák.*" (Marx—Engels: Válogatott levelek. Bp. 1950. 409. old.). — *75*

[14] *Proudhonizmus* — a kispolgári szocializmus egyik irányzata, amelyet P. J. Proudhon francia anarchistáról neveztek el. Proudhon kispolgári szemszögből bírálta a nagytőkés tulajdont és arról álmodozott, hogy a kis magántulajdont örökre fenn lehet tartani; olyan „népbank" és „cserebank" szervezését javasolta, amelynek segítségével a munkások saját termelési eszközökhöz juthatnának és amely biztosítaná termékeik „igazságos" elhelyezését. Proudhon nem értette meg a proletariátus szerepét és jelentőségét; elvetette az osztályharcot, a szocialista forradalmat és a proletárdiktatúrát; anarchista szempontból tagadta az állam szükségességét. A proudhonisták idealizálták a kisárutermelést és a cserét. „Nem kell megsemmisíteni a kapitalizmust és alapját, az árutermelést, hanem meg kell *tisztítani* ezt az alapot a visszaélésektől, a kinövésektől stb.; nem kell megsemmisíteni a cserét és a csereértéket, hanem ellenkezőleg »konstituálni« kell, általánossá, abszolúttá, »*igazságossá*« kell tenni, le kell győzni az ingadozásokat, a válságokat, a visszaéléseket — ez Proudhon eszméje." (Lenin Művei. 20. köt. Bp. 1955. 19. old.)

*Új proudhonizmus*nak nevezte Lenin a kautskysták reformista elméleteit, akik a monopóliumok és a bankok uralmát, a finánctőkés oligarchia mindenhatóságát, a gyarmatok kifosztását, az annexiókat és az imperializmus más elmaradhatatlan velejáróit a kapitalizmus véletlen kinövéseinek tüntették fel, mindenféle terveket tákoltak össze a kapitalizmus „meggyógyítására", a „visszaélések", a monopóliumok stb. kiküszöbölésére. Lenin leleplezte az ilyen elméletek reakciós jellegét és azt írta, hogy ideológusaiknak terve: „»vissza« a kiskapitalizmushoz (nem pedig a szocializmus felé)". (Lásd ebben a kötetben, 69. old. — *95*

[15] *Kautsky elmélete az ultraimperializmusról* — opportunista elmélet, amely szerint az imperializmus átnőhet egy új szakaszba: a „nemzetközileg egyesült finánctőke" szakaszába, amikor a különböző országok tőkései közötti egyezmény útján létrejön a szervezett világgazdaság, megszűnik a termelés anarchiája, kiküszöbölődnek az imperialista ellentmondások, a háborúk, és beköszönt a népek közötti örök béke. Az „ultraimperializmus" elmélete szépítgeti az imperializmust, igyekszik azt örökre fenntartani.

Lenin leleplezte az „ultraimperializmus" elméletét, s kimutatta, hogy az elszakítja az imperializmus politikáját a gazdasági élettől, figyelmen kívül hagyja azt a törvényszerűséget, hogy a kapitalista országok gazdasági és politikai fejlődése az imperializmus időszakában egyenlőtlen. Ennek az „elméletnek" tényleges szociális értelme, rendeltetése az, hogy „tőzsgyökeres reakciós módjára azzal vigasztalja a tömegeket, hogy állandó béke a kapitalizmusban is lehetséges, s ebből a célból eltereli a figyelmet a jelen éles ellentmondásairól és kiéleződött problémáiról holmi állítólag új, eljövendő »ultraimperializmus« hazug kilátásai felé. A tömegek becsapása — ez Kautsky »marxista« elméletének egyetlen értelme." (Lenin Művei 22. köt. Bp. 1951. 306. old.) Ennek a reakciós elméletnek az a célja, hogy elvonja a tömegeket az imperializmus megdöntéséért folyó forradalmi harctól. Az „ultraimperializmus" kautskysta elméletét a legkülönbözőbb változatokban ismételgetik az imperializmus mai apologétái; ezt tanúsítja az a sokféle burzsoá és reformista terv, amelyeknek célja létrehozni egy kapitalista világállamot egységes kormánnyal stb.

A mai körülmények között, amikor az imperializmus világrendszere mellett létrejött és egyre jobban erősödik a szocialista világrendszer, amely a Szovjetuniót és a többi szocialista országot egyesíti, a háborúk már nem végzetszerűen elkerülhetetlenek. Ilyen körülmények között, amint erre az SZKP XXI. kongresszusa rámutatott, a világháborúnak az emberi társadalom életéből való kiiktatására megvan a reális lehetőség már akkor is, amikor a szocializmus még nem győzött az egész földkerekségen, s a világ egy részében még fennáll a kapitalizmus. Az alkotó marxizmusnak ezek a tételei az új történelmi viszonyoknak megfelelően tovább fejlesztik az „ultraimperializmus" kautskysta elméletének lenini kritikáját. Amennyiben fennáll az imperializmus, megmarad az újabb háborúk kirobbanásának gazdasági alapja is. Ám az óriási és egyre növekvő imperialistaellenes erők, elsősorban a hatalmas szocialista tábor és a nagyerejű nemzetközi békemozgalom, rákényszeríthetik az agresszív imperialista köröket arra, hogy lemondjanak az újabb háborúk kirobbantását célzó terveikről. — *131*

[16] Lenin ezeket a megjegyzéseit, amelyekben azt vizsgálja, hogy az állami monopóliumnak mi a lényege és a jelentősége kapitalista országokban, tovább fejlesztette „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" c. könyvében. Itt megfogalmazta fontos tételét, amely így hangzik: „... az állami monopólium a

tőkés társadalomban nem egyéb, mint eszköz arra, hogy növeljék és biztosítsák az egyik vagy a másik iparág csőd szélén álló milliomosainak jövedelmét." (Lenin Művei. 22. köt. Bp. 1951. 225. old.) Lenin tételei feltárják az állami tulajdon természetét a kapitalista társadalomban. „Füzetek az imperializmusról" c. munkájában Lenin kineveti az „államszocializmus" híveinek azokat az állításait, amelyek szerint az állami vállalatok növekedésével a burzsoá országokban „napról napra egyre nagyobb méretekben valósul meg a szocializmus". (Lásd ebben a kötetben, 640. old.)

Lenin kimutatta munkáiban, hogy az imperializmust az állammonopolista tendenciák erősödése jellemzi, amelyekben a termelés kapitalista társadalmasításának legmagasabb foka jut kifejezésre. Az állammonopolista kapitalizmus fejlődésével a burzsoá állam tulajdonában összpontosulnak egyes vállalatok és egyes gazdasági ágak. Az imperialista országok tapasztalatai szerint a termelési eszközök részleges államosításához azért folyamodnak, hogy az adófizetők, vagyis a néptömegek terhére megóvják a monopóliumokat a veszteségektől vagy a csődtől, hogy háborúkat készítsenek elő vagy viseljenek; egyes gazdasági ágakat azért államosítanak, hogy fokozzák a harcot a kapitalista világpiacon. A burzsoá államosítást a tőkések szempontjából előnyös feltételekkel hajtják végre — a tőkések óriási kártérítéseket kapnak.

Bármennyire hangoztatják is a reformisták, hogy az imperializmus az államkapitalizmus útján belenő a szocializmusba, a helyzet mégiscsak az, hogy a termelési eszközök bizonyos részének a burzsoá állam tulajdonába való átmenete mit sem változtat a kapitalista termelés jellegén. Bizonyos körülmények között azonban monopolizált iparágaknak az állam kezébe való átmenete haladó szerepet is tölthet be. Az európai tőkés országok kommunista pártjainak valamennyi dolgozóhoz, valamennyi demokratához intézett felhívásában (1959 november) az olvasható, hogy egyes „monopolizált ipari szektorok" államosítása és „a gazdaság társadalmasított szektorait igazgató szervek" demokratizálása a monopóliumok teljhatalma korlátozásának hathatós eszköze lehet.

A marxizmus—leninizmus elméletileg megokolta, az élet pedig a gyakorlatban bebizonyította, hogy az állammonopolista kapitalizmus fejlődése előkészíti az anyagi feltételeket a szocializmusba való átmenethez, megteremti a gazdaság társadalmi vezetésének, a termelés és az elosztás nyilvántartásának és ellenőrzésének az apparátusát, amelyet a munkásosztály a proletárforradalom után felhasználhat a szocialista építés érdekében. — *159*

[17] A Németországi vastermelésre vonatkozó adatokat Lenin a kézirat margójára írta; az adatokat egy táblázatból vette, amely a „Bank" c. folyóirat 1911. I. félévi számának 95. oldalán „Ein Jahrhundert Eisenindustrie" c. cikkben található. Ezt a táblázatot Lenin részlegesen idézi „A vasipar legújabb statisztikája" címmel. (Lásd ebben a kötetben, 166. old.) — *165*

[18] A finánctőke és a kormány kapcsolataira vonatkozólag a „Füzetekbe" foglalt anyagot és megjegyzéseit Lenin tovább fejlesztette „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" c. könyvében és más munkáiban. Lenin rámutatott arra, hogy a monopóliumok és a finánctőke fejlődése elkerülhetetlenül odavezet, hogy a gazdasági élet szálai maroknyi ipari és pénzmágnás kezébe futnak össze, — a fináncoligarchia kezében, amely döntő szerepet játszik a kapitalista országok gazdasági és politikai életében; a burzsoá kormány is teljesen alá van rendelve a fináncoligarchiának. A monopóliumok úgy rendelik alá maguknak és úgy használják fel az államapparátust, hogy a kormány képviselőit bevonják a monopolista egyesülések igazgatásába, a monopóliumok képviselőit bejuttatják az államapparátusba, maguk a tőkemágnások pedig bevételik magukat a kapitalista országok kormányába, ami a mai viszonyok között már tipikus jelenséggé vált. Az Egyesült Államokban például Truman kormányában a legfontosabb pozíciókat a Morgan-csoport foglalta el; Eisenhower elnök kabinetjében a fő posztokat szintén nagy monopolisták foglalják el, akik a főbb pénzügyi csoportokat képviselik. A finánctőke arra használja fel a kormányapparátust, hogy a dolgozók nagy tömegeinek fokozottabb kizsákmányolásával magas monopolista profitokat biztosítson magának, hogy elfojtsa a munkásmozgalmat és a demokratikus mozgalmat; külpolitikai téren a finánctőke az árupiacokért, a nyersanyagforrásokért és a tőke befolyási övezeteiért folyó harcban más országok leigázására és kirablására használja fel a kormányt. — *165*

[19] Lenin ama bíráló megjegyzéseinek, amelyekkel a militarizmus védelmezőit illette, amelyekkel leleplezte a katonai kiadások hasznos és előnyös volta mellett felsorakoztatott hamis érveket, ma is aktuális jelentőségük van. Az imperialista országokban, elsősorban az Egyesült Államokban, a kapitalista monopóliumok gazdagságuk gyarapítása céljából nagy arányokban folyamodnak a gazdasági élet militarizálásához; alárendelik maguknak az államapparátust, s kedvező feltételekkel óriási katonai rendeléseket szereznek. A gazdaság militarizálásának és a fegyverkezési hajszának egész súlyát a burzsoá államok a dolgozó tömegek vállára rakják át. Az imperialista országokban fokozódik a munkásosztály kizsákmányolása, emelkednek az adók, csökken a néptömegek életszínvonala; ugyanakkor a monopóliumok mesébe illő profitokat vágnak zsebre. Kisebbített hivatalos adatok szerint például az amerikai monopóliumok jövedelme 1938-tól 1957-ig 3,3 milliárd dollárról 43,4 milliárd dollárra, vagyis több mint a 13-szorosára emelkedett. Az angol részvénytársaságok jövedelme 1957-ben 4,6 milliárd font sterlingre rúgott az 1938. évi 1 milliárddal szemben. A monopóliumok ideológusai azt hirdetik, hogy a gazdaság militarizálásával elkerülhetők a válságok és a munkanélküliség, s „terv"-gazdaságként reklámozzák a militarizált gazdaságot. Valójában azonban az imperialista országok gazdaságának militarizálása nyilvánvaló jele annak, hogy tovább

fokozódik a kapitalista rendszer parazitizmusa és rothadása. Bármennyire reméli és bárhogy számít is rá a burzsoázia, a fegyverkezési hajsza és a gazdaság militarizálása nem biztosíthatja a kapitalista gazdaság „tervszerű" fejlődését. S a második világháború után, amikor a kapitalista gazdaság militarizálása különösen nagy arányokat öltött, az imperialista országokban több ízben voltak gazdasági válságok; továbbra is fennmaradt a krónikus munkanélküliség, sok iparág kapacitásának kihasználatlansága. — *187*

[20] *Nietzsche, Friedrich* (1844—1900) — reakciós német filozófus, a német feudális-burzsoá reakció ideológusa az imperializmus kifejlődésének korszakában, a fasizmus egyik ideológiai előfutára. Munkáiban a demokrácia, a munkásosztály, a marxizmus ádáz ellenségeként lépett fel, cinikusan dicsőítette az emberek egyenlőtlenségét, a kiválasztottak, az „urak fajának" vezető helyzetét, s megvetően csőcseléknek, „rabszolga-fajnak" nevezte a dolgozó tömegeket. A társadalmi-politikai problémákat Nietzsche a szubjektív idealizmus és a vulgáris „szociáldarwinizmus", az „Übermensch"-elmélet szemszögéből vizsgálta. Antidemokratikus reakciós törekvései a nietzscheizmust a modern burzsoázia népszerű filozófiájává tették. Tanításaiból az imperialista körökben a legjobban az amoralizmus terjedt el, amely az uralkodó osztályoknak megengedi az erkölcsi szabályok bármilyen megszegését. A burzsoázia ideológusai nagyon szívesen felhasználják a nietzscheizmust arra, hogy szépítgessék az imperializmust mint „természetes" társadalmi rendet, amely megfelel az ember természetének, hogy igazolják az agressziót, dicsőítsék a hódító háborúkat. — *190*

[21] Az *„Európai Egyesült Államok"* jelszava, amelyet különböző változatokban több ízben az első világháború előtt is felvetettek, különösen széles körben a háború éveiben terjedt el. Ezt a jelszót akkoriban a burzsoá zugpolitikusokkal egyetemben lelkesen propagálták a kautskysta opportunisták, a trockisták, akik az imperialista hatalmak közötti vetélkedés és katonai konfliktusok kiküszöbölésének lehetőségeit latolgatták és különböző terveket szövögettek e hatalmak békés egyesítésére. Lenin, a bolsevik párt leleplezte az imperialista államok békés szövetségére vonatkozó kautskysta, trockista jelszó reakciós jellegét. Az OSZDMP Központi Bizottsága 1914. november 1-én közzétett „A háború és az oroszországi szociáldemokrácia" c. politikai kiáltványában hangsúlyozta, hogy az „Európai Egyesült Államok" jelszava „a német, az osztrák és az orosz monarchia forradalmi megdöntése nélkül hazug és értelmetlen". (Lenin Művei. 21. köt. Bp. 1951. 19. old.) Az imperializmus gazdasági feltételeinek elemzése során Lenin „Az Európai Egyesült Államok jelszaváról" című ismert cikkében, amely 1915. augusztus 23-án jelent meg, kimutatta, hogy „az Európai Egyesült Államok, a kapitalizmus fennállása mellett, vagy lehetetlen, vagy reakciós"; a kapitalisták és

kormányaik között csak *ideiglenes* egyezmények lehetségesek, amelyek célja az összeraboltnak a megtartása, a gyarmatoknak erő, tőke szerinti felosztása, — reakciós szövetségek a demokrácia és a szocializmus elleni közös harchoz. Éppen ezért Lenin a bolsevikokkal együtt arra a következtetésre jutott, hogy az „Európai Egyesült Államok" jelszava helytelen. (Lásd ugyanott, 343—347. old.)

A történelmi tapasztalat és a mai valóság teljes egészében igazolja az „Európai Egyesült Államok" jelszaváról adott lenini elemzés helyességét. Napjainkban erőteljesen propagálják ezt a jelszót az imperialisták és lakájaik, a jobboldali szocialisták. „Európai Egyesült Államoknak" tüntetik fel a különböző nyugat-európai szervezeteket és egyesüléseket, az olyanokat, mint az „Európa Tanács", az „Európai Szén- és Acélközösség" stb., amelyeket a burzsoázia a gyarmatok közös kifosztására, a dolgozók fokozottabb kizsákmányolására, a demokrácia és a szocializmus elleni harcra hozott létre. — *195*

[22] *Monroe-elv* — az Egyesült Államok külpolitikai elveinek deklarációja, amelyet James Monroe elnök fogalmazott meg 1823. december 2-án a kongresszushoz intézett üzenetében. Az Egyesült Államok a Monroe-elvvel („Amerika az amerikaiaké") takarózva valósította meg hódító terveit Dél-Amerikában, minduntalan beavatkozva a dél-amerikai országok belügyeibe és szolgaságba döntő szerződéseket kényszerítve rájuk. Az imperializmus korszakában a Monroe-elv különösen agresszív jelleget öltött. Az Egyesült Államok magához kaparintotta Spanyolország csaknem valamennyi gyarmatát a Csendes-óceán és a Karib-tenger térségében; a Monroe-elv alapján hajtotta végre intervencióit Kubában, Haitiben, Nicaraguában, Panamában, Columbiában, a Dominikai Köztársaságban és más latin-amerikai országokban. Ugyancsak a Monroe-elvre hivatkozva fokozza az Egyesült Államok imperializmusa a második világháború óta a latin-amerikai országok elleni expanzióját. Világosan tanúskodik erről például az a tény, hogy az amerikai imperialisták 1954-ben, attól tartva, hogy Guatemala az amerikai „United Fruit Co." önkényeskedései ellen irányuló agrártörvénnyel példát mutat Latin-Amerika népeinek és függetlenségi harcra serkenti őket, fegyveres felkelést provokált és államcsínyt szervezett Guatemalában, s ennek következtében az amerikai monopolisták által támogatott reakciós katonai klikk jutott hatalomra. — *196*

[23] *„Imperialista ökonomisták"* — a nemzetközi szociáldemokrácia egyik opportunista irányzata, amely az 1914—1918-as első világháború időszakában bukkant fel. Az OSZDMP-ben ez az irányzat a külföldi szekciók 1915 tavaszán Bernben (Svájc) tartott konferenciáján jelentkezett. Itt Buharin a nemzetek önrendelkezését ellenző téziseket terjesztett elő, amelyekben antimarxista nézetek mellett szállt síkra. Ezeket a nézeteket később Lenin az „imperialista ökonomizmus" irányzataként jellemezte. Buharin tézi-

seihez később Pjatakov és Bos is csatlakozott. Hasonló eszmék jutottak kifejezésre Hollandiában „A forradalmi szocialista szövetség és a szociáldemokrata munkáspárt programtervezeté"-ben, az amerikai „szocialista munkáspártban" és más pártokban is. Lenin nemzetközi betegségnek nevezte az „imperialista ökonomizmust" és erélyes harcot indított ellene. Az „imperialista ökonomisták" szembeszálltak a nemzetek önrendelkezésével, az OSZDMP egész minimális programjával, amely harcot hirdetett demokratikus reformokért, hogy ezekkel megkönnyítse a szocialista forradalom előkészítését és az e forradalomba való átmenetet. Lenin az „imperialista ökonomisták" ellen vívott harcában kimutatta, hogy az elnyomott osztályok a kapitalizmusban nem érvényesíthetik ugyan demokratikus jogaikat, de a marxistáknak mégis fel kell használniuk minden demokratikus intézményt a burzsoázia ellen, hogy így felkészüljenek és megdöntsék az imperializmust, hogy „a polgári demokrácia kihasználásán keresztül" kell haladni „a proletariátusnak a burzsoázia és az opportunizmus ellen való szocialista és következetesen demokratikus megszervezése felé". (Lenin Művei. 23. köt. Bp. 1951. 17. old.) Lenin hangsúlyozta a nemzeti önrendelkezés jelszavának óriási jelentőségét az imperializmus korszakában. Nem tudjuk, mondotta, s nem is tudhatjuk, hogy az elnyomott nemzetek közül hánynak sikerül a gyakorlatban különválni, „hogy lehetőségeihez képest gyarapítsa a demokráciának és a szocializmusba való átmenetnek a formáit", de tagadni a különválás jogát, azon az alapon, hogy ez az imperializmusban nem érvényesíthető, elméletileg hibás, gyakorlatilag pedig az elnyomó nemzetek soviniszátinak malmára hajtja a vizet.

Az „imperialista ökonomizmust" Lenin a következő munkáiban bírálta: „Az »imperialista ökonomizmus« születőben levő irányzatáról"; „Válasz P. Kijevszkijnek (J. Pjatakovnak)"; „A marxizmus karikatúrájáról és az »imperialista ökonomizmusról«" (Lásd Lenin Művei. 23. köt. Bp. 1951. 1—10., 11—17., 18—74. old.), valamint más műveiben. — *236*

[24] Engels az „Anti-Dühring" „Erőszak-elmélet (Folytatás)" c. fejezetében ezt írta a kapitalista államokról: „A hadsereg az állam fő célja, öncél lett; a népek már csak arra valók, hogy a katonákat szolgáltassák és etessék. A militarizmus uralma alatt tartja és elnyeli Európát. De ez a militarizmus magában hordozza saját pusztulásának csíráját is." Az egyes államok közötti versengés, állapítja meg Engels, arra kényszeríti ezeket az államokat, hogy minél többet költsenek fegyverkezésre, s ez mind közelebb hozza pénzügyi összeomlásukat; másrészt, ez a versengés rákényszeríti őket arra, hogy minél szélesebb körben bevezessék az általános hadkötelezettséget, s így megtanítsák a népet a fegyverforgatásra; a népeknek mindinkább megvan az a reális lehetőségük, hogy egy bizonyos pillanatban az uralkodó osztályok ellen fordítsák a fegyvert. „Ezen a ponton a fejedelmi hadsereg átcsap néphadseregbe; a gépezet felmondja a szolgálatot, a militarizmus belepusztul saját fej-

lődésének dialektikájába." (Marx-Engels Művei. 20. köt. Bp. 1963. 167. old.) — *238*

[25] *Manchesterizmus* (free trade-irányzat) — a burzsoázia gazdaságpolitikai irányzata, amely a kereskedelem szabadságáért és a magánvállalkozásba való állami beavatkozás kiküszöböléséért harcolt. Angliában keletkezett a XVIII. század végén; a XIX. század harmincas-negyvenes éveiben a szabadkereskedelmi irányzat fő fellegvára Manchester volt, s ezért nevezték „manchesteri iskolának" is. Ennek az iskolának az élén Cobden és Bright állott. Szabadkereskedelmi tendenciák más államok politikájában is megnyilvánultak. A szabadkereskedelmi irányzat elméleti alapjait A. Smith és D. Ricardo rakta le műveiben. — *260*

[26] *Szofistáknak* az ókori Görögországban a hivatásos filozófusokat, a filozófia és az ékesszólás tanítómestereit nevezték. A szofisták jellemző vonása az a meggyőződésük volt, hogy minden emberi képzet, minden erkölcsi szabály és ítélet viszonylagos. A szofisták szántszándékkal hamis, csalárd érvekhez (szofizmákhoz), félrevezető szócsavaráshoz folyamodtak. A szofisztika csakhamar fogalmakkal űzött meddő játékká fajult, olyan művészetté, amelynek lényege az, hogy beszédben vagy vitában bármilyen tételt védelmezzenek vagy cáfoljanak.

Rabulista — szócsavaró, fecsegő. Lenin szofistának és rabulistának nevezi Kautskyt, amiért hamis színben tünteti fel az imperializmus igazi természetét, kibúvókkal kerülve meg a dolog lényegét, amiért szofisztikával és elméleti hamisítással igyekszik elrejteni az imperializmus mélyreható ellentmondásait és így igazolni próbálja a tőke apologétáival, a nyílt szociálsovinisztákkal való egységet. — *260*

[27] „*Kommunyiszt*" — folyóirat, amelyet Lenin szervezett; Genfben adta ki a „Szocial-Demokrat" című lap szerkesztősége 1915-ben. Egyetlen (kettős) száma jelent meg, amely Leninnek három cikkét közölte: „A II. Internacionálé csődje", „Egy francia szocialista becsületes hangja" és „Imperializmus és szocializmus Olaszországban". (Lásd Lenin Művei. 21. köt. Bp. 1951. 199—257., 353—361., 362—372. old.) — *261*

[28] „*The Economist*" — burzsoá hetilap; Londonban jelenik meg 1843 óta. — *265*

[29] „*The Daily Thelegraph*" — az angol burzsoázia egyik nagy konzervatív lapja; 1855-ben alapították Londonban. — *265*

[30] *Trade-unionok* — Anglia és a brit dominiumok szakszervezeteinek neve. A trade-unionokban főképpen szakmunkások tömörülnek, akik szakma, s nem iparág szerint szervezkednek. Az üzemekben a trade-unionoknak nincsenek szervezeteik; alapszervezeteket lakóhely szerint alakítanak. A helyi csoportok járási, kerületi,

és országos szervezetekké egyesülnek, s ezek élén végrehajtóbizottságok állnak. 1868-ban megalakították a trade-unionok brit kongresszusát: a brit szakszervezeti szövetséget. A trade-unionok tagjai kollektív tagság alapján tagjai a munkáspártnak. A trade-unionok opportunista vezérei arra törekednek, hogy a proletariátus akcióit a kapitalizmus alapjait nem érintő szűk körű gazdasági követelésekért törvényes úton vívott harcra korlátozzák; a kapitalista társadalom „osztályharmóniájának" reformista politikáját folytatják. A trade-unionok tagadják a forradalmi proletár párt megalakításának szükségességét, s ténylegesen a trade-unionok parlamenti képviseletére korlátozzák a munkáspárt szerepét. — *276*

[31] „*Le Temps*" — burzsoá napilap; Párizsban jelent meg 1861-től 1942-ig. — *308*

[32] „*Vorwärts*" — napilap, a német szociáldemokrácia központi lapja; 1876 óta jelent meg W. Liebknecht és mások szerkesztésében. A lap hasábjain Engels harcot folytatott az opportunizmus ellen. A kilencvenes évek második felétől, Engels halála után, a „Vorwärts" rendszeresen közölte a német szociáldemokráciában és a II. Internacionáléban uralkodó opportunisták cikkeit. Az imperialista világháború éveiben (1914—1918) a lap szociálsoviniszta álláspontra helyezkedett. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom után a „Vorwärts" a szovjetellenes propaganda egyik központja lett; megjelent Berlinben 1933-ig. — *308*

[33] „*L'Humanité*" — napilap, J. Jaurés alapította 1904-ben mint a Francia Szocialista Párt lapját. Az imperialista világháború éveiben (1914—1918) a lap a szélső jobboldali szárny kezében volt és szociálsoviniszta álláspontot képviselt. Miután a szocialista párt az 1920 decemberi kongresszuson kettészakadt és megalakult a Francia Kommunista Párt, a lap hamarosan a kommunista párt sajtószerve lett; Párizsban jelenik meg ma is mint a Kommunista Párt központi lapja. — *308*

[34] A két vonallal bekerített szöveg a „ϑ" füzet első oldala, e füzet tartalmára való rövidített utalással: 1) Hilferding: A finánctőke, 2) Az elektromos tröszt, 3) Emissziós statisztika, 4) Riesser. Az első három jegyzetanyagnak a füzetben közös az oldalszámozása (1—10); azoknak az oldalaknak, amelyeken a Riesser könyvére vonatkozó megjegyzések találhatók, külön számozásuk van (1—16). Ennek megfelelően Lenin az „Imperializmusról" szóló egész munkájának összefoglaló tervében is a „ϑ", illetve „ϑR" (vagyis „ϑ Riesser") jeleket használja, utalva a „ϑ" füzetből felhasználandó anyag oldalszámaira. — *327*

[35] Lenin a „Füzetek az imperializmusról" címmel összegyűjtött jegyzetekben és „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" c. munkájában több ízben is utal Hilferding „A

finánctőke" c. könyvére. Lenin felhasználta ennek a forrásmunkának tényanyagát a monopolkapitalizmus egyes oldalainak jellemzésére, de ugyanakkor bírálta a szerzőt az imperializmus legfontosabb kérdéseire vonatkozó nem marxista tételeiért és következtetéseiért. Lenin úgy jellemezte Hilferdinget — a német szociáldemokrácia és a II. Internacionálé egyik vezérét — mint kantistát és kautskystát, reformátort és „az imperialista burzsoázia meggyőzőjét" (ebben a kötetben, 628. old.). Hilferding, mivel különválasztja a politikát a gazdaságtól, könyvében helytelen meghatározást ad az imperializmusról és a finánctőkéről; elkeni a monopóliumoknak az imperializmusban betöltött döntő szerepét és az imperializmus valamennyi ellentmondásának kiéleződését, figyelmen kívül hagyja az imperializmus olyan fontos vonásait, mint a világ felosztása és az újrafelosztásáért vívott harc, a kapitalizmus élősdisége és rothadása, amivel „visszafelé tett egy lépést az angol Hobsonhoz, ehhez a *nyílt* pacifistához és reformistához képest". (Lenin Művei. 22. köt. Bp. 1951. 199. old.) Komoly hibái ellenére Hilferding könyvének mégis volt bizonyos pozitív szerepe a kapitalizmus legújabb fejlődési szakaszának kutatásában. — *327*

[36] *Kantizmus* — reakciós idealista tanítás, amelynek alapját Immanuel Kant filozófiai nézetei alkotják. „Kant filozófiájának fő vonása a materializmus és az idealizmus kibékítése, a kettő kompromisszuma, különféle, egymással ellentétes filozófiai irányoknak egy rendszerben való egyesítése." (Lenin Művei. 14. köt. Bp. 1954. 201. old.) Kant próbálta „kibékíteni" a hitet és a tudást, a vallást és a tudományt; elméleti konstrukcióinak alapja az agnoszticizmus, az objektív világ megismerhetőségének tagadása. A kantizmus kedvelt filozófiája a különféle opportunistáknak és revizionistáknak, köztük a kautskystáknak is. — *328*

[37] Lásd Marx: A tőke. II. köt. Bp. 1961. 97—98. old. — *328*

[38] Lásd Marx: A tőke. III. köt. Bp. 1961. 590—591. old. — *329*

[39] Lásd Marx: A tőke. III. köt. Bp. 1961. 138. old. — *329*

[40] Lásd Marx: A tőke. III. köt. Bp. 1961. 251. old. — *330*

[41] Lenin arra utal, hogy helytelen Hilferdingnek az az állítása, amely szerint Tugan-Baranovszkij „érdeme" a tőkés újratermelésre és a válságokra vonatkozó marxi elmélet jelentőségének feltárása. Valójában ez a polgári közgazdász, aki a kilencvenes években a „legális marxizmus" kiemelkedő képviselője volt, munkáiban torzította és cáfolni próbálta az újratermelésre és a válságokra vonatkozó marxi elméletet. Tugan-Baranovszkij tagadta azt a kapitalizmusra jellemző ellentmondást, amely a termelés határtalan kiszélesítésére irányuló törekvés és a fogyasz-

tásnak a néptömegek proletár helyzete folytán korlátozott lehetősége között fennáll, s azt állította, hogy a kapitalizmus viszonyai között a fogyasztástól és a néptömegek életszínvonalától függetlenül megvan a lehetőség a korlátlan felhalmozásra és a termelés akadálytalan fejlesztésére. Ehhez hasonló apologéta elméleteket a polgári közgazdászok ma is terjesztenek. A kapitalista valóság a maga periodikusan megismétlődő gazdasági válságaival élő cáfolata ezeknek a vulgáris tanításoknak, és teljes mértékben igazolja a tőkés felhalmozásra és a válságokra vonatkozó marxi elmélet helyességét. — *330*

[42] Hobson könyvéből a kivonatokat és az egyes részek ismertetését N. K. Krupszkaja készítette. A kivonatok szövegén Lenin ezek elolvasásakor aláhúzásokat, kiegészítéseket, jelöléseket és széljegyzeteket eszközölt. Lenin kiemeléseit a következő írásmódok jelzik: egy vonallal aláhúzott szöveg — *dőlt betűs írás*; kettős aláhúzás — *ritkított dőlt betűs írás*; háromszoros aláhúzás — ***félkövér dőlt betűs írás;*** a hullámos vonallal aláhúzott szöveg — KAPITÁLIS BETŰVEL; két hullámos vonallal aláhúzva — RITKÍTOTT KAPITÁLIS. Minden kiegészítés **félkövér írással** van szedve, a kiegészítésben szereplő kiemelt szövegrészek pedig egyvonalas aláhúzás esetén ***félkövér dőlt betűvel,*** kettős aláhúzás esetén pedig ***ritkított félkövér dőlt betűvel.***

„Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" c. munkájának előszavában Lenin megjegyzi, hogy J. A. Hobson könyvét olyan figyelemmel használta fel, amilyet ez a mű megérdemel. John Atkinson Hobson (1858—1940) — ismert angol közgazdász, nézetei szerint polgári reformista és pacifista. Hobson legismertebb művei: „Problems of Poverty" („A szegénység problémái"), „The Evolution of Modern Capitalism" („A modern kapitalizmus fejlődése") és „Imperialism"; utóbbit Lenin az imperializmusról szóló legfontosabb angol munkának nevezte és az imperializmusra vonatkozó kispolgári kritika tipikus példájának tartotta. Lenin megjegyezte, hogy Hobson ebben a munkájában „igen jól és részletesen írta le az imperializmus alapvető gazdasági és politikai sajátosságait". (Lenin Művei. 22. köt. Bp. 1951. 201. old.) A „Füzetek"-ben Lenin azt írja, hogy Hobsonnak az imperializmusról írott könyve „általában hasznos, de különösen hasznos azért, mert segítségével könnyebben feltárhatjuk, miért alapvetően hamis a kautskyzmus álláspontja ebben a kérdésben". (Ebben a kötetben, 94. old.) Lenin felhasználta Hobson könyvének gazdag tényanyagát, de ugyanakkor bírálta reformista következtetéseit és azokat a kísérleteket, hogy burkolt formában védelmezze az imperializmst, takargatva annak teljes uralmát és „mélyrenyúló gyökereit, részleteket és másodrendű sajátságokat igyekezve előtérbe tolni, s teljesen komolytalan »reform«-tervezetekkel, amilyen például a trösztök vagy bankok fölötti rendőri felügyelet stb., igyekezve elterelni a figyelmet a lényegről". (Lenin Művei. 22. köt. Bp. 1951. 297. old.) — *405*

[43] *Etikai szocializmus* — idealista tanítás; a tudományos kommunizmusnak azzal a tételével, amely szerint a kapitalizmust történelmi szükségszerűséggel a szocializmusnak kell felváltania, az emberek erkölcsi (etikai) tökéletesedésének eszméjét állítja szembe, s azt állítja, hogy ez a tökéletesedés a társadalmat megszabadítja minden szociális bajtól. Az etikai szocializmus elmélete a XIX. század végén német újkantisták — H. Cohen, P. Natorp, E. Cassirer és mások — körében keletkezett, és egyik fő dogmája lett azoknak a nézeteknek, amelyeket E. Bernstein, a „revizionizmus atyja", valamint K. Vorländer, a jobboldali német szociáldemokraták filozófiai vezére vallott. Az etikai szocializmus a szocialista rendszert erkölcsi eszménynek nyilvánítja, amely a távoli jövőben osztályharc és proletárdiktatúra nélkül is elérhető, kizárólag mind a dolgozóknak, mind pedig a kizsákmányolóknak erkölcsi átnevelése útján. A mai körülmények között az etikai szocializmus ideológiáját a kapitalista országok jobboldali szocialistái széles körben felhasználják. — *422*

[44] Lenin a kéziratnak ezen a helyén odaírta: „lásd kiegészítést fentebb, e füzet 7. old.". A füzet 7. oldalán felül Lenin ezt írta: „(lásd e füzet 41. old.)". Lenin ezen utalásának megfelelően a 7. oldalon levő kivonatot a kötetben nem a füzet oldalszámozása szerinti helyén közöljük, hanem a Hobson könyvéből vett kivonatok sorrendje szerinti helyen. — *433*

[45] Sembat könyvéből a kivonatokat N. K. Krupszkaja készítette; a megjegyzések, beszúrások (félkövér írással), az idézetekben található kiemelések (dőlt betűs írással egyszeri aláhúzás és ritkított dőlt betűs írással kétszeri aláhúzás esetén) és az oldalszámozás Lenintől erednek. — *440*

[46] „*A Schulze-Gaevernitz könyvéből vett idézetek jegyzékét*" Lenin e könyv olvasása közben készítette, hogy később kiírja a megjelölt részeket. (Lásd ebben a kötetben, 449—464. old.). Az első 11 oldalról származó idézeteket Lenin a füzetben a feltüntetett sorrendben írta ki. Ezt követően a füzetben a 229—375. oldalról egy csomó idézet található, amely a jegyzékben nem szerepel (a kézirat egy része, úgy látszik, elveszett). A jegyzék vége, a 401. oldaltól, pontosan megfelel Lenin kiírásainak. — *449*

[47] *Glacis* — sikozat — katonai kifejezés: rézsű, kiszögellés, földtöltés az erődítmény külső árka előtt. — *451*

[48] *Volksraad* — búr parlament. — *458*

[49] *Rand* (teljes néven Witwatersrand) — a Dél-Afrikai Unióban, Transvaal tartományban fekvő legnagyobb aranylelőhely. Itt bányásszák ki az egész kapitalista világ aranytermelésének több mint $^1/_3$ részét. — *458*

[50] A széntermelésre vonatkozó 1911. évi adatokat Lenin a „Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich" („A Német Birodalom Statisztikai Évkönyve") c. kiadványból vette át. 1915. évf. 33*. old. („Nemzetközi szemlék", 19. táblázat) — *469*

[51] A tea- és szeszfogyasztás adatai Ausztrálázsiára vonatkoznak. — *477*

[52] „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" c. munka francia és német kiadásának előszavában Lenin külön hangsúlyozta, milyen nagy jelentősége van az egész világ vasutaira vonatkozó adatoknak a monopolkapitalizmus jellemzése szempontjából: „A vasúti hálózat megoszlása, a megoszlás egyenlőtlensége, e hálózat fejlődésének egyenlőtlensége — mindez világméretekben a jelenlegi monopolista kapitalizmus eredménye." (Lenin Művei. 22. köt. Bp. 1951. 196. old.) A vasutakra vonatkozó statisztikai adatok, amelyek e kötet 488—495. és 497—501. oldalain találhatók, azt mutatják, hogy Lenin 1890-re és 1913-ra vonatkozólag különböző országok (nagyhatalmak, önálló és félig önálló államok, gyarmatok) vasúti hálózatának fejlődéséről különböző forrásokból gazdag anyagot gyűjtött össze és dolgozott fel. Lenin ezeket az adatokat egybeveti a vas- és széntermelés fejlődésével, s ennek alapján megmutatja, hogy egyes országokban (a gyarmatokra való monopólium folytán) mekkora aránytalanság van a termelőerők fejlődése és a vasútépítés között. A vasúti statisztika vizsgálatainak eredményeit Lenin „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" c. könyve VII. fejezetében két kis táblázatban foglalta össze. (Lásd Lenin Művei. 22. köt. Bp. 1951. 285—286. old.) — *488*

[53] Lásd Marx—Engels Művei. XVI. köt. 2. rész. Moszkva 1936. 335—360. old. (oroszul). — *505*

[54] Lásd Marx—Engels: Válogatott Művek. II. köt. Bp. 1963. 322. old. — *510*

[55] Lásd Marx—Engels Művei. 8. köt. Bp. 1962. 389—452. old. — *510*

[56] Lásd Marx—Engels Művei. XVI. köt. 2. rész. Moszkva 1936. 385—387. old. (oroszul). — *510*

[57] Lásd Marx—Engels Werke. 18. köt. Berlin 1962. 476—493. — *511*

[58] Lásd Marx—Engels Werke. 18. köt. Berlin 1962. 521—527. — *511*

[59] Lásd Marx—Engels: Válogatott Művek. II. köt. Bp. 1963. 42. old. — *512*

[60] Lásd Marx—Engels Werke. 18. köt. Berlin 1962. 663—674. old. — *513*

[61] Itt és a továbbiakban a „Hamburger Echo" („Hamburgi Visszhang") c. lapról van szó. Ez a német szociáldemokrácia napilapja, amelyet 1887-ben alapítottak. Az imperialista világháború idején (1914—1918) szociálsoviniszta álláspontot foglalt el. — *513*

[62] *Újkantizmus* — burzsoá filozófiai áramlat, amely Németországban a XIX. század második felében keletkezett; Kant filozófiájának legreakciósabb, legidealistább tételeit elevenítette fel. A „Vissza Kanthoz!" jelszóval az újkantisták a dialektikus és a történelmi materializmus ellen harcoltak. Engels „Feuerbach és a klasszikus német filozófia felbomlása" c. művében az újkantistákat úgy jellemezte, mint elméleti reakciósokat, szánalmas eklektikusokat és szőrszálhasogatókat. A német szociáldemokrácia újkantistái (E. Bernstein, K. Schmidt és mások) revíziónak vetették alá a marxista filozófiát, Marx közgazdasági elméletét, valamint az osztályharcról és a proletariátus diktatúrájáról szóló tanítását. Oroszországban a „legális marxisták", az eszerek és a mensevikek voltak az újkantizmus hívei. A reakciós újkantista filozófiát Lenin „Materializmus és empiriokriticizmus" c. művében behatóan bírálta. — *561*

[63] Lásd Marx: A tőke. III. köt. Bp. 1961. 470. old. — *579*

[64] Lásd Marx—Engels Werke. 19. köt. Berlin 1962. 142—147. old. — *589*

[65] *A II. Internacionálé stuttgarti kongresszusának* (1907 augusztus) „A militarizmus és a nemzetközi konfliktusok" c. határozata, amelynek kidolgozásában Lenin is részt vett, megállapítja, 1) hogy a militarizmus az osztályelnyomás fő eszköze, 2) mik az ifjúság közötti agitáció feladatai, 3) hogy a szociáldemokráciának nemcsak az a feladata, hogy harcoljon a háborúk kirobbanása ellen vagy a már kitört háborúk mielőbbi befejezéséért, hanem az is, hogy a háború előidézte válságot felhasználja a burzsoázia megdöntésére. Bővebbet erről lásd Lenin „A stuttgarti nemzetközi szocialista kongresszus" c. cikkeiben (Lenin Művei. 13. köt. 1954. 66—73. és 74—86. old.). — *591*

[66] *Németország Internacionalista Szocialistái* (ISD) — baloldali szociáldemokraták (Borchardt és mások) csoportja, amely az imperialista világháború (1914—1918) elején keletkezett. Az *„Internacionálé" csoportot* baloldali szociáldemokraták alakították az imperialista világháború elején; Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Franz Mehring, Klara Zetkin és mások álltak a csoport élén. Ez a csoport forradalmi ellenzéket alkotott a német szociáldemokráciában és nyíltan szembeszállt a háborúval. — *598*

[67] *A „Spartacus" szövetséget* 1916 januárjában a Karl Liebknecht, Rosa Luxemburg, Franz Mehring, Klara Zetkin és mások vezette „Internacionálé" csoport alakította meg. A spartakisták forra-

dalmi propagandát folytattak a tömegek között az imperialista háború ellen, leleplezték a német imperializmus hódító politikáját és a szociáldemokrácia vezéreinek árulását. De a spartakisták az elmélet és a politika igen fontos kérdéseiben nem szabadultak meg a félmensevik hibáktól. A német baloldaliak hibáit Lenin a következő műveiben bírálta: „Junius brosúrájáról", „A marxizmus karikatúrájáról és az »imperialista ökonomizmus«ról" (Lásd Lenin Művei. 22. köt. Bp. 1951. 317—333. old., illetve 23. köt. Bp. 1951. 18—74. old.) stb. 1917 áprilisában a spartakisták beléptek a centrista Németországi Független Szociáldemokrata Pártba, de ott megtartották szervezeti önállóságukat. Az 1918 novemberi német forradalom után a spartakisták szakítottak a „függetlenekkel" és ugyanezen év decemberében megalakították a Németországi Kommunista Pártot. — *598*

[68] Lásd Marx—Engels Művei. 2. köt. Budapest 1958. 595—605. old.; az idézet a 603—604. oldalon található. — *602*

[69] Lenin ezt a részt Kautsky „Religion" c. cikkéből idézi; megjelent: „Die Neue Zeit", 32. évf. 1913/1914. I. köt. 6. sz. 1913. XI. 7. 182—188. old. (a cikk első része) és 10. sz. 1913. XII. 5. 352—360. old. (a cikk befejező része). — *604*

[70] Lenin ezt a részt az Owington „A négerek helyzete az Egyesült Államokban" c. cikkével foglalkozó jegyzetből vette, amely a „Neue Zeit" 1914. évf. I. köt. 382—383. oldalán jelent meg, valamint az ugyanott, az 592. oldalon Raymond „A négerkérdés" c. cikkéről megjelent jegyzetből. — *604*

[71] *„Világ Ipari Munkásai"* („Industrial Workers of the World". IWW) — 1905-ben alakult amerikai szakszervezet. Igyekezett a szakszervezeti mozgalomba bevonni a szakképzetlen és félig szakképzett munkások szervezetlen tömegét, nemzetiségre és fajra való tekintet nélkül; ellenezte a szakszervezetek céhszerű felépítését, valamint az Amerikai Munkásszövetség reakciós vezetői által folytatott és az osztályegyüttműködést célzó politikát. Az IWW mindamellett nem lett a proletariátus tömegszervezete; különböző áramlatok vettek benne részt, s ez a húszas években a szervezet széthullásához vezetett. Az IWW anarcho-szindikalista hibái ellenére pozitív szerepet játszott az amerikai szakszervezeti mozgalom történetében.

Amerikai Szocialista Párt — reformista, opportunista párt; 1901-ben alapították. Az első világháború éveiben (1914—1918) a párt jobboldali többsége igazolni próbálta az imperialista háborút és támogatta az amerikai imperializmus politikáját. Az internacionalista álláspontot elfoglaló forradalmi kisebbség fellépett a háború ellen, és az oroszországi Októberi Szocialista Forradalom hatására megalakította a balszárnyat, amely 1919-ben az Egyesült Államok Kommunista Pártja megalakításának kezdeményezője és e párt magva lett. — *604*

[72] Lásd Marx—Engels: Válogatott művek. Bp. 1963. I. köt. 624–627. old. — *604*

[73] Lásd Marx—Engels Werke. 18. köt. Berlin 1962. 305—308., 299—304. old. — *604*

[74] Az „*o*" füzetben ez a cikk egy beragasztott újságkivágás a „Leipziger Volkszeitung" 1910. július 10-i számából; a cikk szerzője nincsen feltüntetve. — *615*

[75] Lásd Marx—Engels: Válogatott művek. Bp. 1963. I. köt. 488—494. old. — *617*

[76] Lásd Marx—Engels: Válogatott levelek. Bp. 1950. 297. old. — *617*

[77] Lásd Marx—Engels: Válogatott levelek. Bp. 1950. 300. old. — *617*

[78] Lásd Marx—Engels: Válogatott levelek. Bp. 1950. 309. old. — *617*

[79] Marx levelének kelte a „Neue Zeit"-ben téves; helyesen: 1871. február 4. (Lásd Marx—Engels: Válogatott levelek. Bp. 1950. 301. old.) Az 1871. I. 16-i levélből való idézetet lásd ugyanott, 300. old. — *617*

[80] Lásd Karl Marx: Briefe an Kugelmann. Berlin 1952. 105. old — *618*

[81] Lásd Karl Marx: Briefe an Kugelmann. Berlin 1952. 137. old. — *618*

[82] F. Adler „Kriegsziele" c. cikkében a tartományi gyűlés szociáldemokrata frakciójának 1916. január 17-i nyilatkozatát idézi. — *626*

[83] Az első világháború idején Trockij centrista politikát folytatott, a szociálsovinizmust támogatta. Lenin a centrizmust az opportunizmus legkárosabb és legveszedelmesebb válfajának tartotta, mert a leplezett opportunista „százszorta károsabb és veszélyesebb a munkásmozgalomra nézve". (Lenin Művei. 22. köt. Bp. 1951. 167. old.) A leninista bolsevikok engesztelhetetlen harcot vívtak a centrizmus és annak egyik válfaja, a trockizmus ellen. A „sem győzelem, sem vereség" trockista jelszó igazi lényegét leleplezve Lenin rámutatott arra, hogy aki ebben a háborúban ezt a jelszót támogatja, az „tudatos vagy öntudatlan soviniszta", *„ellensége* a proletár politikának", híve a burzsoáziának. (Lásd Lenin Művei. 21. köt. Bp. 1951. 279. old.) A trockisták marxistáknak álcázták magukat, de a forradalmi marxizmust opportunizmussal helyettesítették, a háború és a forradalom kérdésé-

ben kautskysta álláspontra helyezkedtek, ellenezték „saját" burzsoáziájuk vereségét az imperialista háborúban, az imperialista háborúnak polgárháborúvá való átváltoztatását.

„*Sozialistische Monatshefte*" — folyóirat, az opportunista német szociáldemokrácia vezető lapja és a nemzetközi opportunizmus egyik sajtószerve. Az imperialista világháború idején (1914—1918) szociálsoviniszta álláspontot foglalt el; Berlinben jelent meg 1897-től 1933-ig.

„*Die Glocke*" — kéthetenként megjelenő folyóirat, az 1915 és 1925 közötti években Münchenben, majd Berlinben adta ki a Német Szociáldemokrata Párt egyik tagja, a szociálsoviniszta Parvus (Helphand), a német imperializmus ügynöke. — *628*

[84] Lásd Marx—Engels Művei. 2. köt. Bp. 1958. 600—604. old. — *630*

[85] Briefe und Auszüge aus Briefen von Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Engels, Karl Marx u. A. an F. A. Sorge und Andere. Stuttgart 1906. 62. old. — *631*

[86] Briefe und Auszüge aus Briefen von Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Egels, Karl Marx u. A. an F. Sorge und Andere. Stuttgart 1906. 62. old. — *631*

[87] Marx levelének kelte a „Neue Zeit"-ben téves; helyesen: 1874. VIII. 4. (Lásd Marx—Engels Művei. XXVI. köt. Moszkva 1935. 369. old. (oroszul). — *631*

[88] Lásd Karl Marx: Briefe an Kugelmann. Berlin 1952. 137. old. — *632*

[89] „*Vorbote*" — a zimmerwaldi baloldal elméleti folyóirata; német nyelven adták ki Bernben, 1916-ban. Két száma jelent meg: az első szám — januárban, a második — áprilisban. A folyóirat közölte Lenin „Az opportunizmus és a II. Internacionálé csődje", valamint „A szocialista forradalom és a nemzetek önrendelkezési joga. (Tézisek)" c. munkáit. (Lásd Lenin Művei. 22. köt. Bp. 1951. 106—119. és 145—160. old.) — *635*

[90] Briefe und Auszüge aus Briefen von Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Engels, Karl Marx u. A. an F. A. Sorge und Andere. Stuttgart 1906. 203—204. old. — *636*

[91] Briefe und Auszüge aus Briefen von Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Engels, Karl Marx u. A. an F. A. Sorge und Andere. Stuttgart 1906. 220. old. — *636*

[92] Marx—Engels: Válogatott levelek. Bp. 1950. 484—485. old. — *636*

[93] Marxnak ez a levele először 1878-ban jelent meg Liebknecht könyvének második kiadásában. (Lásd Marx—Engels Művei. XV. köt. Moszkva 1935. 381—382. old. (oroszul).) — *641*

[94] *Grütliverein* (Grütliszövetség) — burzsoá-reformista szervezet; 1838-ban alapították Svájcban. 1901-ben belépett a svájci szociáldemokrata párt kötelékébe, de megtartotta szervezeti önállóságát; az imperialista világháború éveiben (1914—1918) szociálsoviniszta álláspontra helyezkedett. 1916 novemberében a svájci szociáldemokrata párt zürichi kongresszusa elhatárolta magát a Grütliszövetségtől, és annak szociálsoviniszta tevékenységét a szociáldemokrata párthoz való tartozással összeegyeztethetetlennek nyilvánította.

„*Grütlianer*" — a Grütliszövetség lapja; 1851-ben alapították Zürichben. Lenin ezt a lapot így nevezte: a „burzsoázia munkásmozgalmon belüli következetes és nyílt szolgáinak a lapja". — *643*

[95] Lásd Marx—Engels Művei. 7. köt. Bp. 1962. 291—293. old.; az idézet a 292. oldalon. — *649*

[96] Marx—Engels Werke. 13. köt. Berlin 1961. 225—268. old. — *650*

[97] Lásd Marx—Engels Művei. 7. köt. Bp. 1962. 280. és 278. old. — *650*

[98] Lásd Marx—Engels Művei. 7. köt. Bp. 1962. 409—449. old.; az idézet a 431. oldalon. — *651*

[99] Lásd Marx—Engels Művei. 7. köt. Bp. 1962. 207—219. old. — *651*

[100] Lenin „A II. Internacionálé csődje" c. cikkében értékeli Brailsford „The War of Steel and Gold" c. könyvét és a szociálsoviniszta elméletek leleplezésére használja fel a szerző által felsorakoztatott tényeket. (Lásd Lenin Művei. 21. köt. Bp. 1951. 213. old.) — *655*

[101] Az angol tőkének a kormány által szankcionált külföldi tevékenységéről van szó. — *669*

[102] E füzet szövegét N. K. Krupszkaja írta. Az egyes szavak aláhúzása, a vonalas jelölések és a széljegyzetek, az oldalszámozás a 15. oldalig és a borítón található jegyzetek Lenintől erednek. (A kiemelések írásmódjára vonatkozólag lásd a 42. jegyzetet.) A 15. oldaltól, ahol a Seeley könyvéből vett kivonatok kezdődnek (e kötet 678. old.), Lenin semmiféle megjegyzéseket nem tett. — *672*

[103] Marxnak 1851. szeptember 11-én Weydemeyerhez intézett leveléből. Lásd Marx—Engels: Válogatott levelek. Bp. 1950. 59. old. — *673*

[104] Marxnak 1852. március 5-én Weydemeyerhez intézett leveléből. Lásd Marx—Engels: Válogatott levelek. Bp. 1950. 76. old. — *673*

[105] Marxnak 1870. április 9-én Siegfried Meyerhez és August Vogthoz intézett leveléből. Lásd Marx—Engels: Válogatott levelek. Bp. 1950. 275—277. old. — *676*

[106] E füzet további oldalait Lenin nem számozta meg (a további számozás a szerkesztőségtől ered), s a kivonatok szövegében nincsenek bejegyzései. — *678*

[107] Annak a füzetnek, amelynek Lenin az „Imperializmus" címet adta, az alapszövegét N. K. Krupszkaja írta. A szövegaláhúzások, széljegyzetek, a borítékon levő jegyzetek és az oldalszámozás Lenintől erednek. (A kiemelések írásmódjára vonatkozólag lásd a 42. jegyzetet.) — *689*

[108] A levél lényeges részét lásd: Karl Marx—Friedrich Engels: Ausgewählte Briefe, Berlin 1953. 420—421. old. — *693*

[109] Egelhaaf könyvét Lenin a Zürich kantoni könyvtárból kapta. Leninnek két igénylőlapon szereplő feljegyzéséből megállapítható, hogy körülbelül mikor dolgozott ezen a könyvön. Egelhaaf könyvét Lenin 1916. augusztus 4-én kérte; a könyvtár azt válaszolta, hogy „október végén" adhatja ki. Október 4-én Lenin e könyvnek egy másik kiadását kérte (az 1908. évit), s újra ezt a választ kapta. Lenin tehát hozzávetőlegesen 1916 október—novemberében dolgozhatott ezen a könyvön. — *702*

[110] „*Punt*" — Kína déli tartományai törzslakosságának kínai neve. Hübner táblázataiban, amelyekből Lenin kivonatait készítette, a kínaiak mellett a „puntok" tévesen külön nemzetiségként szerepelnek. — *734*

[111] *Karafuto* — Szahalin déli részének japán neve. — *735*

[112] Demorgny és Jäger könyvének e füzetbe került konspektusát Lenin „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" c. könyvének megírása után, minden bizonnyal 1916 végén vagy 1917 elején készítette. — *745*

[113] Azt a cikket, amelynek az itt közölt dokumentum a tervezete, Lenin minden valószínűség szerint nem írta meg. A terv 1912-ből vagy 1913-ból való, Lenin ugyanarra a lapra írta, mint a következő dokumentumot. (Lásd ebben a kötetben, 760. old.) — *759*

[114] August Bebel „Deutschland, Russland und die orientalische Frage" c. cikke a „Neue Zeit"-ben jelent meg 1886-ban (4. évf. 11. sz.), s Lenin valószínűleg Kosszovszkij (M. J. Levinszon)

beszámolójával kapcsolatban olvasta el. Ez a beszámoló 1914. október 10-e után hangzott el. (Lásd Leninszkij Szbornyik. XIV. köt. 132. old.) — *760*

[115] Lenin azt tervezte, hogy 1915. október 20-a táján előadásokat tart Zürichben meg Genfben: „22-én Zürichben, 20-án Genfben" — írta V. A. Karpinszkijnak Genfbe. (Lásd Leninszkij Szbornyik. XI. köt. 184. old.) Zürichben előadását „A Nemzetközi Szocialista Konferencia, 1915. szeptember 5—8" címmel október 23-án tartotta meg. A genfi előadás időpontjára vonatkozólag Lenin ezt írta: „Ha lehet 2 nappal előbbre vagy későbbre tűzzék ki az előadást." (Ugyanott, 185. old.) A genfi előadás témáját, úgy látszik, később határozták meg: „Az előadásról holnap írok." (Október 6-i levél Karpinszkijnak; Ugyanott, 189. old.) „Az imperializmus és a nemzetek önrendelkezési joga" c. vázlat minden bizonnyal annak a genfi előadásnak a terve, amelyet Lenin 1915. október 28-án tartott. — *764*

[116] A *Zimmerwaldi Baloldalt* Lenin alakította az első nemzetközi szocialista konferencián, amely 1915. szeptember 5—8-án zajlott le Zimmerwaldban (Svájc). A konferenciát Lenin a háborúellenes nemzetközi mozgalom „első lépésének" nevezte. A Zimmerwaldi Baloldalban csak a bolsevikok foglaltak el Lenin vezetésével helyes, végig következetes álláspontot. Ehhez a csoporthoz következetlen internacionalisták is tartoztak. Hibáik bírálatát lásd Lenin „Junius brosúrájáról", „Az önrendelkezés körül folyó vita eredményei" c. cikkeiben. (Lásd Lenin Művei. 22. köt. Bp. 1951. 317—333. és 334—377. old.) — *768*

[117] *Sztruvizmus*, „legális marxizmus" — a marxizmus burzsoá-reformista meghamisítása. P. B. Sztruve és más „legális marxisták" a burzsoázia érdekében próbálták felhasználni a marxizmust és a munkásmozgalmat. Lenin munkáiban feltárta, hogy a sztruvizmus a csírája a nemzetközi opportunizmusnak és revizionizmusnak, amely később a bernsteinizmus és a kautskyzmus formáját öltötte; megmutatta a sztruvizmus törvényszerű fejlődését a burzsoá nemzeti liberalizmus irányában. Az imperialista világháború idején Sztruve az oroszországi imperializmus egyik ideológusa; marxista frazeológiával álcázva magát síkraszállt a szociálsovinizmusért, s azzal a hazug ürüggyel próbálta igazolni a háborút, az annexiókat és a nemzeti elnyomást, hogy „az én országom győzelme gyorsítani fogja országomban a kapitalizmus fejlődését, következésképpen a szocializmus eljövetelét". (Lásd Lenin Művei. 21. köt. Bp. 1951. 216—217. old. és másutt.) — *768*

[118] *G. Weill* — elzászi születésű német szociáldemokrata, revizionista; az imperialista háború idején átállt a franciák oldalára és mint önkéntes belépett a francia hadseregbe; Németországban ezért kizárták a pártból, megfosztották képviselői mandátumától és dezertőrnek nyilvánították. — *771*

[119] Lenin itt G. Paish „Great Britain's Capital Investements in Individual Colonial and Foreign Countries" c. cikkére (Lásd ebben a kötetben, 387—389. old.) és B. Harms „Volkswirtschaft und Weltwirtschaft" c. könyvére utal. (Lásd ebben a kötetben, 270—286. old.) — *773*

[120] „Az imperializmus és a szakadás a szocializmus táborában" c. cikkét Lenin 1916 októberében írta; 1916 decemberében jelent meg a „Szbornyik Szocial-Demokrata" 2. számában. (Lásd Lenin Művei. 23. köt. Bp. 1951. 107—124. old.) — *785*

[121] *Lloyd-george-izmusnak* nevezi Lenin a dolgozók nagy tömegeinek megnyerésére irányuló burzsoá rendszert, amely nem valósítható meg „a hizelgés, a hazugság, a szemfényvesztés szélesen elágazó, módszeresen folytatott, szilárdan alátámasztott rendszere nélkül, divatos és népszerű jelszavak hangoztatása nélkül, anélkül, hogy a munkásoknak ne ígérgetnének jobbra-balra mindenféle reformokat és mindenféle előnyöket — csak hogy lemondjanak a burzsoázia megdöntésére irányuló forradalmi harcról". (Lenin Művei. 23. köt. Bp. 1951. 120. old.) Ez a rendszer Lloyd George-ról, a neves angol politikusról (1863—1945) kapta nevét. Lenin jellemzése szerint „ez az elsőrangú burzsoá üzletember és minden hájjal megkent politikus, ez a népszerű szónok" kitűnően szolgálta a burzsoázia ügyét, kisebb reformok formájában adományokat nyújtva az engedelmes munkásoknak, a burzsoázia befolyását érvényesítette a proletariátus körében. — *787*

[122] *„Az imperializmusról és a nemzeti elnyomásról szóló tézisek"*, amelyeket a „Gazeta Rabotniczá"-nak („Munkás Újság"), a lengyel szociáldemokrata ellenzék lapjának a szerkesztősége írt alá, 1916 áprilisában a „Vorbote", a Zimmerwaldi Baloldal marxista folyóirata 2. számában jelent meg. (Lásd Lenin „Az önrendelkezés körül folyó vita eredményei" c. cikkét. Lenin Művei. 22. köt. Bp. 1951. 334—377. old.) — *788*

[123] Ez a dokumentum nyilvánvalóan tervezet egy vagy több cikkhez a forradalmi marxizmusnak és az opportunizmusnak az imperializmushoz való viszonyáról. A terv eleje teljesen megfelel Lenin „Az imperializmus és a szakadás a szocializmus táborában" c. cikke szövegének. (Lásd Lenin Művei. 23. köt. Bp. 1951. 107—124. old.) Feladatául tűzve ki az imperializmus és a munkásmozgalmi opportunizmus közötti összefüggés feltárását, Lenin a tervezetben is, a cikkben is bírálatnak vetette alá az opportunizmus legkiemelkedőbb képviselőjét, K. Kautskyt. Kimutatja „a szociálsovinizmus és az opportunizmus elválaszthatatlan történelmi kapcsolatát, valamint azonos eszmei és politikai tartalmukat". (Ugyanott, 107. old.) Leninnek „Az imperializmus és a szakadás a szocializmus táborában" c. cikke nem valósítja meg az egész tervezetet. Erről tanúskodik a cikk végén olvasható utalás:

„A következő cikkben megkíséreljük majd összefoglalni ennek a vonalnak" (a marxistának — *Szerk.*) „fő megkülönböztető jellegzetességeit a kautskyzmussal szemben." (Ugyanott, 124. old.) — *789*

[124] Valószínűleg Wilhelm Liebknechtnek azokról a hibáiról (a nemzeti liberalizmus irányában való ingadozásról) van szó, amelyeket az 1864—1870-es években követett el, amikor vége felé közeledett Németországban a polgári demokratikus forradalom, amikor Poroszország és Ausztria uralkodó osztályai között amiatt folyt a harc, hogy milyen módon fejezzék be ezt a forradalmat *felülről*. Lenin rámutatott arra, hogy abban az időben „Marx nemcsak a Bismarckkal kacérkodó Lassalle-t ítélte el, hanem rendreutasította Liebknechtet is, aki »osztrákbarát« lett és a partikularizmust védelmezte; Marx forradalmi taktikát követelt, amely egyaránt kíméletlenül harcol Bismarck és az osztrákbarátok ellen". (Lenin Művei. 21. köt. Bp. 1951. 67. old., valamint 110. és 311. old.) W. Liebknecht hibáit a mensevikek és egyéb nemzeti liberálisok az 1914—1918-as imperialista háború idején elfoglalt soviniszta álláspontjuk igazolására próbálták felhasználni. — *789*

[125] Lenin, amikor azt fejtegette, hogyan fejlődött az opportunizmus a nemzetközi szociáldemokráciában, utalt arra, hogy az opportunizmus az 1914—1918-as imperialista háború idején szociálsovinizmusba nőtt át. „Az opportunizmus és a II. Internacionálé csődje" c. cikkében hangsúlyozta, mennyire azonos és egyforma az 1889—1914-es évek opportunizmusának és az első világháború korában jelentkező szociálsovinizmusnak az osztályháttere és politikai tartalma: a burzsoázia lakájainak szövetsége a tőke mágnásaival a munkásosztály ellen, az osztályok együttműködése, a forradalomról és a proletárdiktatúráról való lemondás. *„A szociálsovinizmus — az angol liberális munkáspolitikának, a millerandizmusnak és a bernsteinizmusnak egyenes folytatása és betetőzése."* (Lenin Művei. 22. köt. Bp. 1951. 111. old.)

Millerandizmus — opportunista áramlat; Millerand francia szocialistáról nevezték el, aki 1899-ben belépett a francia reakciós burzsoá kormányba és segítségére volt a burzsoáziának politikája megvalósításában.

Bernsteinizmus — a nemzetközi szociáldemokrácia opportunista áramlata, amely a XIX. század végén keletkezett és E. Bernstein német szociáldemokratáról kapta nevét. Bernstein a „Neue Zeit"-ben, a Német Szociáldemokrata Párt elméleti folyóiratában 1896—1898-ban megjelent cikkeiben, valamint „Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie" („A szocializmus előfeltételei és a szociáldemokrácia feladatai") c. könyvében (1899) szembeszállt az osztályharc marxista elméletével, a kapitalizmus bukásának elkerülhetetlenségét hirdető elmélettel, a szocialista forradalommal és a proletárdiktatúrával, s azt hangoztatta, hogy a szociáldemokrácia feladatait az olyan reformokért vívott harcra kell korlátozni, amelyek

a kapitalizmus keretei között a munkások gazdasági helyzetének javítását célozzák. Bernstein opportunista és revizionista nézeteit támogatta a Német Szociáldemokrata Pártnak és a II. Internacionálé más pártjainak jobbszárnya. Csak a Lenin vezette bolsevik párt folytatott erélyes küzdelmet a bernsteinizmus, annak hívei és követői ellen.

Az opportunizmus és szociálsovinizmus egyik irányzatának jellemzésére Lenin Engelsnek az angol munkáspártról mint „burzsoá munkáspártról" adott értékelését használta fel. „Az imperializmus és a szakadás a szocializmus táborában" c. cikkében Lenin rámutat arra, hogy a „burzsoá munkáspárt" elkerülhetetlen és jellegzetes valamennyi imperialista országra nézve, hogy „a »burzsoá munkáspártok« mint politikai jelenségek már *valamennyi* fejlett tőkés országban kialakultak". (Lenin Művei. 23. köt. Bp. 1951. 121. old.) — *790*

[126] Lenin a következő cikkekre utal: 1) „Az opportunizmus és a II. Internacionálé csődje", amely a „Vorbote" c. folyóirat 1916. januári 1. számában jelent meg (lásd Lenin Művei. 22. köt. Bp. 1951. 106—119. old.), és 2) „A II. Internacionálé csődje", amely 1915-ben jelent meg a „Kommunyiszt" c. folyóirat 1—2. számában. (Lásd Lenin Művei. 21. köt. Bp. 1951. 199—257. old.) — *791*

[127] Marx—Engels Művei. XVI. köt. 2. rész. Moszkva 1936. 335—360. old. (oroszul.) (Lásd ebben a kötetben. 505—509. old.) — *792*

[128] Lenin ezt a könyvlistát a zürichi könyvtárak új könyveinek jegyzéke alapján állította össze („Zuwachsverzeichnis der Bibliotheken zu Zürich". 20. évf. 1916. 1. füz. január—március). — *794*

A LENIN ÁLTAL IDÉZETT ÉS EMLÍTETT IRODALOM JEGYZÉKE

A

Adler, F. Kriegsziele (A háború céljai). – „Der Kampf". Bécs 1916. 9. évf. 9. köt. 2. sz., február, 49–54. old. – *626*

Adler, G. Die imperialistische Sozialpolitik. D'Israeli, Napoleon III, Bismarck (Az imperialista szociálpolitika. Disraeli, III. Napóleon, Bismarck). Tübingen, Laupp 1897. 44 oldal. – *502 539*

Agahd, E. Grossbanken und Weltmarkt. Die wirtschaftliche und politische Bedeutung der Grossbanken im Weltmarkt unter Berücksichtigung ihres Einflusses auf Russlands Volkswirtschaft und die deutsch-russischen Beziehungen (A nagybankok és a világpiac. A nagybankok gazdasági és politikai jelentősége a világpiacon, tekintettel Oroszország nemzetgazdaságára és a német–orosz kapcsolatokra gyakorolt befolyásukra). Berlin, Paschke 1914. XXIV, 290 oldal. – *14 49 95 225*

Alexinsky, G. Das ausländische Kapital im Wirtschaftsleben Russlands (A külföldi tőke Oroszország gazdasági életében). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1913. 32. évf. 1. köt. 12. sz., 435–441. old. – *262*

– **La Russie démocratique et la guerre.** Réponse au Comte Jules Andrássy (A demokratikus Oroszország és a háború. Válasz Andrássy Gyula grófnak). – „La Revue politique internationale". Lausanne 1915. 14. sz., március–április, 168–186. old. – *502–503*

Amerikanische Kriegslieferungen (Amerikai hadiszállítások). – „Neue Zürcher Zeitung". 1915. 485. sz., április 23. – *311*

„The Annals of the American Academy of Political and Social Science" („Az Amerikai Politikai és Társadalomtudományi Akadémia évkönyvei"). Philadelphia 1915. LIX. köt. 96–103., 111–124., 301–308., 309–315., 316–320., 321–332. old. – *4 23–24 50 139*

„Arbeiter-Zeitung" („Munkásújság"). Bécs 1916. 101. sz., április 11. 1–2. old. – *4 22*

– 112. sz., április 22. 6. old. – *784*

„Archiv für Eisenbahnwesen" („Vasútügyi Archívum"). Berlin 1892. 1–6. füzet. – *488 490 492 494*

– Berlin 1915. – *488*

„Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung" („A szocializmus és a munkásmozgalom történetének archívuma"). Lipcse 1915.

5. évf. 1. és 2. füz. 276–278., 305–316. old. – *586 590*

– 1916. 6. évf. 157–174. old. – *783*

„Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik" („Társadalomtudományi és szociálpolitikai archívum"). Tübingen 1916. 41. köt. 277–297. old. – *394*

– 1916/1917. 42. köt. 285–344. old. – *784*

Arit, H. Kohle und Eisen und ihre Bedeutung im gegenwärtigen Weltkriege (Szén és vas és azok jelentősége a jelenlegi világháborúban). – „Internationale Monatsschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik". Lipcse–Berlin 1915–1916. X. évf. 10. köt. 4. füz. január 1. 493–512. old. – *275*

Arndt, P. Die Kapitalkraft Frankreichs (Franciaország tőkereje). – „Weltwirtschaftliches Archiv". Jéna 1916. I, 7. köt. 34–52. old. – *221 265 266*

– **Neue Beiträge zur Frage der Kapitalanlage im Auslande** (Újabb adalékok a külföldi tőkebefektetések kérdéséhez). – „Zeitschrift für Sozialwissenschaft". Lipcse 1915. Új sorozat, VI. évf. 3–8/9. füz. 158–174., 215–224., 297–311., 377–387., 445–460., 532–549. old. – *266*

Askew, J. B. Praktische Kolonialpolitik (Gyakorlati gyarmatpolitika). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1911. 29. évf. 1. köt. 16. sz., 552–559. old. – *384*

Aus dem literarischen Nachlass von Karl Marx, Friedrich Engels und Ferdinand Lassalle. Hrsg. v. Franz Mehring. III. Gesammelte Schriften v. Karl Marx und Friedrich Engels (Karl Marx, Friedrich Engels és Ferdinand Lassalle irodalmi hagyatékából, kiadta Franz Mehring. Karl Marx és Friedrich Engels összegyűjtött írásai. III. köt.). 1848 május–1850 október. Stuttgart, Dietz 1902. VI, 491 oldal. – *649*

Die Ausländereinbürgerung (Külföldiek honosítása). – „Grütlianer". Zürich 1916. 237. sz., október 10. 1. old.; 242. sz., október 16. 1–2. old.; 243. sz., október 17. 2. old. – *646*

Ausserordentlicher Internationaler Sozialistischer Kongress in Basel 24–25. XI. 1912 (Bázeli Rendkívüli Nemzetközi Szocialista Kongresszus 1912. XI. 24–25.). – „Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung". Lipcse 1915. 5. évf. 1. és 2. füz. 305–311. old. – *586 590*

B

Babut. Projet de déclaration (Nyilatkozattervezet). – „Journal de Genève". 1914. október 17. – *554*

Bagdad-Bahn (A Bagdadi Vasút). – „Die Bank". Berlin 1909. II. félév, 1101–1102. old. – *173*

Ballod, C. Grundriss der Statistik, enthaltend Bevölkerungs-, Wirtschafts-, Finanz- und Handelsstatistik (A statisztika alapjai, népesedési, gazdasági, pénzügyi és kereskedelmi statisztika). Berlin, Guttentag 1913. VII, 348 oldal. – *14 49 116*

– **Die Volksernährung in Krieg und Frieden** (A népélelmezés háborúban és békében). – „Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich". Lipcse–München 1915. 39. évf. 1. füz. 77–112. old. – *588*

„Die Bank" („A Bank"). Berlin 1908. I. félév, 134–145. old. – *34 365*
– – II. félév, 765–775. old. – *59*
– 1909. I. félév, 79., 115–125., 301–309., 309–318., 319–326. old. – *170–171 367*
– – II. félév, 799–800., 819–833., 849–857., 950–960., 1043–1052., 1101–1102. old. – *172–173 174 177*
– 1910. I. félév, 211–223., 236–245., 288–289., 401–412. old. – *166 168 496*
– – II. félév, 497–508., 619–627., 1200., 1202–1203. old. – *123 166 169*
– 1911. I. félév, 1–13., 94–95., 217–227. old. – *163–164 166*
– – II. félév, 605–616., 726–736., 813–824., 825–832. old. – *164–165*
– 1912. I. félév, 12–19., 32–37., 216–223., 223–230., 420–432., 432–438., 523–532. old. – *160–162 163 225–226*
– – II. félév, 629–638., 695–696., 1032–1047. old. – *65 157–159 160*
– 1913. I. félév, 388–391. old. – *65*
– – II. félév, 623–637., 725–736., 736–747., 811–812., 952–963., 1022–1024., 1024–1026. old. – *65 66 67 68 69*
– 1914. I. félév, 1–16., 89–90., 94–95., 234–243., 298–300., 313–321., 329–337., 338–345., 415–426., 441–446., 496–498., 544–551. old. – *56 57 59 60 61 62 63*
– – II. félév, 713–714., 903–920., 932–940., 997–1009., 1039–1058., 1097–1115. old. – *52 53 54 55 56*

„Bank-Archiv" („Bank-Archívum"). Berlin 1912. XI. évf. 19. sz., 299–303. – *71 72*
– 1912. XI. évf. 20. sz., 317–321. old. – *71 72*
– 1914. XIII. évf. 18. sz., 299–303. old. – *18*

Banken und Reichspost (A bankok és a Birodalmi Posta). – „Die Bank". Berlin 1914. II. félév, 713–714. old. – *52*

Das Bankgewerbe in der Berufsstatistik (A bankszakma a foglalkozási statisztikában). – „Die Bank". Berlin 1909. II. félév, 799–800. old. – *173–174*

Die bankgewerbliche Tätigkeit der Sparkassen (A takarékpénztárak banktevékenysége). – „Die Bank". Berlin 1913. II. félév, 1022–1024. old. – *69*

Bankgewinne (A bankok nyereségei). – „Arbeiter-Zeitung". Bécs 1916. 101. sz., április 11. 1–2. old. – *4 22*

Barron, C. W. The Audacious War (A vakmerő háború). Boston – New York, Mifflin 1915. XIV, 192 oldal. – *192 317 325*

Bartholomew, J. G. Atlas of the World's Commerce (Világkereskedelmi atlasz). London' Newnes 1907. LI, [6], 176, 42 oldal. – *465 472*

Bauer O. Национальный вопрос и социал-демократия (A nemzeti kérdés és a szociáldemokrácia). Németből ford ította M Sz. Panyina, H. Zsitlovszkij. előszavával. Szentpétervár „Szerp" 1909. LIX, 600 oldal. – *633*

– **[Österreich-Ungarn und Italien]** (Ausztria-Magyarország és Olaszország). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1911. 29. évf. 2. köt. 29. sz., 96. old. – *383*

Baumgarten, F. und Meszlény, A. Kartelle und Trusts (Kartellek, trösztök). Berlin, Liebmann 1906. VI, 362 oldal. – *17 208*

Bebel, A. Deutschland, Russland und die orientalische Frage (Németország, Oroszország és

a keleti kérdés). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1886. IV. évf. 11. sz., 502–515. old. – *760–762*

Beer, M. Betrachtungen über den Niedergang Englands (Vizsgálódás Anglia hanyatlásáról). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1900–1901. XIX. évf. I. köt. 26. sz., 804–811. old. – *606*

Belfort-Bax, E. Ein weitverbreiteter Fehlschluss (Egy igen elterjedt téves következtetés). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1900–1901. XIX. évf. I. köt. 8. sz., 247–250. – *586–587 605*

Belger, E. Die Sozialdemokratie nach dem Kriege (A szociáldemokrácia a háború után). Berlin, Concordia Deutsche Verlags-Anstalt 1915. 45 oldal. – *575*

Bérard, V. L'Angleterre et l'impérialisme (Anglia és az imperializmus). Párizs, Colin 1900. VI, 381 oldal. – *198 209 223 226*

Berger, P. Après la grande débâcle: le partage de la Suisse (A nagy összeomlás után: Svájc felosztása). Lausanne 1914. 47 oldal. – *275*

Berglund, A. The United States Steel Corporation (A United States Steel Corporation). New York, Macmillan 1907. 178 oldal. – *208 218*

Bernhard, L. Die Preussische Polenpolitik (A poroszok lengyelországi politikája). – „Handbuch der Politik". Berlin–Lipcse 1912–1913. II. köt. 623–633. old. – *535*

Bernhardi, F. Deutschland und der nächste Krieg (Németország és az eljövendő háború). 6. kiad. Stuttgart–Berlin, Cotta 1913. VIII, 345 oldal. – *555*

Bernstein, E. Der Revisionismus in der Sozialdemokratie (Revizionizmus a szociáldemokráciában). – „Handbuch der Politik". Berlin–Lipcse 1912–1913. II. köt. 55–58. old. – *535*

Bing, W. Der Feldzug gegen die französischen Grossbanken (Hadjárat a francia nagybankok ellen). – „Die Bank". Berlin 1910. I. félév, 236–245. old. – *168*

Bonnes paroles (Szép ígéretek). – „Le Temps". Párizs 1915. december 7. – *310*

Böttger, H. Ausbau unserer Politik (Politikánk kialakítása). – „Der Tag". Berlin 1915. 82. sz., április 9. – *314*

– **Die freien Gewerkschaften und die Regierung** (A szabad szakszervezetek és a kormány). – „Der Tag". Berlin 1915. 93. sz., április 22. – *313*

Brailsford, H. N. The war of Steel and Gold (Az acél és az arany háborúja). London, Bell 1914. 340 oldal. – *655*

Brauer, Th. Krieg und Sozialismus (A háború és a szocializmus). – „Hochland", München 1915. V, 8. füz. 176–189. old. – *279 309*

„Bremer Bürger-Zeitung" („Brémai Polgári Újság"). – Bréma 1915. 291. sz., december 13. 1. old. – *776*

– 1916. 139. sz., június 16. 5. old. – *598*

– 1916. 140. sz., június 17. 9. old. – *599*

– 1916. 141. sz., június 19. 7. old. – *600*

Briefe und Auszüge aus Briefen v. Joh. Phil. Becker, Jos. Dietzgen, Friedrich Engels, Karl Marx u. A. an F. A. Sorge und Andere (Karl Marx, Friedrich Engels, Jos. Dietzgen, Joh. Phil. Becker és mások levelei F. A. Sorgéhoz és másokhoz és részletek levelekből).

Stuttgart, Dietz 1906. XII, 422 oldal. – *586–587 631 636*

Briefs, G. Das Spirituskartell. Eine wirtschaftspolitische Untersuchung (A szeszkartell. Gazdaságpolitikai tanulmány). Karlsruhe, Braun 1912. IV, 252 oldal. – *51 202 211*

„The British Review" („Brit Szemle"). London 1915. XI. köt. 1. sz., július, 82–95. old. – *274*

Bruneau, L. L'Allemagne en France (Németország Franciaországban). Párizs, Plon–Nourrit 1914. XII, 343 oldal. – *203*

„Bulletin de l'Institut International de Statistique" („A nemzetközi statisztikai intézet értesítője"). La Haye, Van Stockum [1912]. XIX. köt. 1. könyv, 374–386. old. – *471*

– 2. könyv. 201–475. old. – *49 50 70 71 127–131 190 221 225 385*

Bürkli, K. Demokratisierung unseres Heerwesens. Vortrag, gehalten am sozialdemokratischen Parteitag in Winterthur am 15. November 1896. (Hadügyünk demokratizálása. Előadás a szociáldemokraták winterthuri pártkongresszusán 1896. november 15-én). Zürich, Buchhandlung des Schweiz. Grütlivereins 1897. 34 oldal. – *603*

C

Calmes, A. Neuere Literatur über die Kapitalanlage (Újabb irodalom a tőkebefektetésről). – „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik". Jéna 1914. III. sorozat, 47. köt. 522–528. old. – *386*

Calwer, R. Einführung in die Weltwirtschaft (Bevezetés a világgazdaságba). Berlin, Simon 1906. 95 oldal. (Maier–Rothschild–Bibliothek, 30. köt.) – *157 224 465 468*

Chez les socialistes (A szocialistáknál). – „Le Temps". Párizs 1915. december 7. – *310*

Chronik der Weltpolitik (A világpolitika krónikája). – „Weltwirtschaftliches Archiv". Jéna 1914. I, 3. köt. 2. füz. 217–255. old. – *13*

Colson, C. Organisme économique et désordre social (A gazdasági szervezet és a szociális zűrzavar). Párizs, Flammarion 1912. 364 oldal. – *235*

Corradini, E. Il nazionalismo italiano (Az olasz nacionalizmus). Milánó, Tréves 1914. VII, 264 oldal. – *772*

Cost of the War to Europe (Európa hadikiadásai). – „The Economist". London 1915. LXXX. évf. 3724. sz., január 9. 50–51. old. – *272*

Crammond, E. The Economic Relations of the British and German Empires (Az angol és a német birodalom gazdasági viszonyai). – „Journal of the Royal Statistical Society". London 1914. LXXVII. köt. 8. rész, július, 777–807. old. – *223 370 397*

Crohn, H. F. Argentinien im deutsch-englischen Wirtschaftskampf (Argentína a német–angol gazdasági harcban). – „Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich". Lipcse–München 1915. 39. évf. 2. füz. 223–256 (781–814). old. – *370 385*

Cromer, E. B. Ancient and Modern Imperialism (Ókori és jelenkori imperializmus). London, Murray 1910. 143 oldal. – *575 584*

D

„**The Daily Telegraph**" („A Napi Távirat"). London 1914. november 17. – *268*
– 1914. 18631. sz., december 29. – *274*
– 1915. március 15. – *301*
– 1915. április 22. – *312*
– 1915. április 23. – *313*
– 1915. május 5. – *315*
– 1915. 18873. sz., október 7., 9. old. – *276*
– 1915. 18875. sz., október 9., 11. old. – *277*
– 1915. 18880. sz., október 15., 4. old. – *278*

Daniels, L. The United States' Opportunity to increase its Foreign Trade with South America (Az Egyesült Államok lehetőségei a Dél-Amerikával való külkereskedelem növelésére). – „The Annals of the American Academy of Political and Social Science". Philadelphia 1915. LIX. köt. 316–320. old. – *23*

Dehn, P. Von deutscher Kolonial- und Weltpolitik (A német gyarmat- és világpolitikáról). 2. kiad. Berlin, Allgemeiner Verein für Deutsche Literatur 1907. 339 oldal. – *672 682*

Delbrück, H. Regierung und Volkswille. Eine akademische Vorlesung (Kormány és népakarat. Akadémiai előadás). Berlin, Stilke 1914. 205 oldal. – *593*

– **Was Amerikaner glauben** (Amit az amerikaiak gondolnak). – „Preussische Jahrbücher". Berlin 1915. 159. köt. 3. füz. 481–497. old. – *300*

Demorgny, G. Méthodes turco-allemandes en Perse (Török–német módszerek Perzsiában). – „La Revue de Paris". 1915. 22. évf. 2. köt. 5. sz., március 1. 194–224. old. – *279 299*

– **La question persane et la guerre** (A perzsa kérdés és a háború). Párizs 1916. 304, 42 oldal, 1 térkép. – *745*

Deutsche Konzessionen im Auslande (Német koncessziók külföldön). – „Die Bank". Berlin 1910. I. félév, 288–289. old. – *168*

„**Der Deutsche Krieg**" („A német háború"). Stuttgart–Berlin 1914. 1. füz. 1–30. old. – *577*
– 1915. 56. füz. 1–44. old. – *773*

„**Deutsche Rundschau**" („Német Szemle"). Berlin 1914. CLXI. köt. október, 1–37. old. – *269*
– 1915. CLXII. köt. január, 80–105. old. – *325*

Deutschland und der Weltkrieg (Németország és világháború). Lipcse–Berlin, Teubner 1915. VI, 686 oldal. – *502 535 537–538 709*

Diehl, K. Die dänische Kriegsgewinnsteuer vom Jahre 1915 (A Dániában 1915-ben háborús jövedelmekre kivetett adó). – „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik". Jéna 1915. 50. köt. 214–216. old. – *774*

Dietzel, H. Weltwirtschaft und Volkswirtschaft (Világgazdaság és nemzetgazdaság). Drezda, Zahn u. Jaensch 1900. VIII, 120, XLII oldal. (Jahrbuch der Gehe-Stiftung zu Dresden. V. köt.) – *50*

Diouritch, G. L'expansion des banques allemandes à l'étranger, ses rapports avec le développement économique de l'Allemagne (A német bankok külföldi terjeszkedése és ennek összefüggése Németország gazdasági fejlődésével). Párizs–Berlin, Rousseau, Puttkam-

mer és Mühlbrecht 1909. 798 oldal. – *49 118 221 265*

Discours de M. Albert Thomas (M. Albert Thomas beszéde). – „Le Temps". Párizs 1915. december 6. – *279 310*

Le Discours de M. Renaudel et le „Vorwärts" (M. Renaudel beszéde és a „Vorwärts"). – „Le Temps". Párizs 1915. november 13. – *279 308*

Discussion on Mr. Paish's Paper (Vita Mr. Paish dolgozatáról). – „Journal of the Royal Statistical Society". London 1911. LXXIV. köt. 2. rész, január, 187–200. old. – *389*

Driault, E. Les Problèmes politiques et sociaux à la fin du XIXe siècle (Politikai és társadalmi problémák a XIX. sz. végén). Párizs, Alcan 1900. 388, 32 oldal. – *194 197 214*

– **Les Problèmes politiques et sociaux à la fin du XIX siècle** (Politikai és társadalmi problémák a XIX. sz. végén). Párizs 1907. – *233*

Dryander, M. [Lettre de M. Dryander] (M. Dryander levelei). – „Journal de Genève". 1914. 286. sz., október 18. – *555*

E

E. Th. Überblick (Szemle). – „Schweizerische Metallarbeiter-Zeitung". Bern 1916. 40. sz., szeptember 30. 2. old. – *648*

„L'Écho de Paris" („Párizsi Visszhang"). 1914. 11016. sz., október 13. 1. old. – *551*

Eckstein, G. Gegenwartsforderungen (Időszerű követelések). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1912. 30. évf. 2. köt. 42. sz., 569–576. old. – *380*

– **Zeitschriftenschau** (Folyóiratszemle). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1913. 32. évf. 1. köt. 10. sz., 382–384. old. – *604*

– – 1914. 32. évf. 1. köt. 16. sz., 590–592. old; 26. sz., 1005–1008. old. – *604 606*

„The Economist" („A közgazdász"). London 1914. LXXIX. köt. 3721. sz., december 19. 1059–1060. old. – *271*

– War Supplement (Háborús melléklet). 3721. sz., december 19. 9–11. old. – *271*

– 1915. LXXX. köt. 3723. sz., január 2. 11–12. old. – *273*

– – 3724. sz., január 9. 46–47., 50–51., 54–55., 57–58., 66–67. old. – *270 272 273*

– – 3729. sz., február 13. 262–263. old. – *403*

– – 3734. sz., március 20., oldalszám olvashatatlan. – *325*

– – 3735. sz., március 27. 614–615. old. – *314*

– – 3738. sz., április 17., 743. old. – *267*

„L'Économiste Français" („A francia közgazdász"). Párizs 1902. 30. évf. 2. köt. 40. sz., 449–451. old. – *578*

„The Edinburgh Review" („Edinburghi Szemle"). 1915. 222. köt. 454. sz., október. 248–272. old. – *13*

Egelhaaf, G. Geschichte der neuesten Zeit vom Frankfurter Frieden bis zur Gegenwart (A legújabb kor története a frankfurti békétől napjainkig). 4. kiad. Stuttgart, Krabbe 1913. X, 640 oldal. – *702 708 711 797*

Eggenschwyler, W. Statistisches zum Problem: Krieg, Produktionsfortschritt und Preisbewegung (Statisztikai adatok a háború, a termelési haladás és az áralakulás problémájához). – „Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich",

Lipcse–München 1915. 39. évf. 4. füz. 343–373. old. – *384*

(Könyvrecenzió:) „Ellis Powell: The Evolution of the Money Market (1385–1915). London, 1915." (Ellis Powell „A pénzpiac fejlődése (1385–1915) című könyvéről"). – „The Daily Telegraph". London 1915. 18880 sz., október 15. – *278*

Encouraging Support (Bátorító támogatás). – „The Daily Telegraph". London 1915. 18875. sz., október 9. 11. old. – *277*

The End of the War (A háború vége). – „The Economist". London 1915. LXXX. köt. 3738. sz., április 17., 743. old. – *267*

Engels, F. [Brief an K. Kautsky vom 12. IX. 1882.] (Engels levele K. Kautskyhoz, 1882. IX. 12.). Megjelent: Kautsky, K. Sozialismus und Kolonialpolitik. Berlin, Vorwärts 1907. 79–80. old. – *689 691*

– **Internationales aus dem Volksstaat** (1871–1875) (Nemzetközi cikkek a Volksstaatból (1871–1875)). Berlin, Verlag der Expedition des „Vorwärts" 1894. 72 oldal. – *502 510*

– **Kann Europa abrüsten?** Separat-Abdruck aus dem „Vorwärts" (Leszerelhet-e Európa? Különlenyomat a „Vorwärts" alapján). [Nürnberg], Wörlein 1893. 29 oldal. – *502 505*

– **Die Lage der arbeitenden Klasse in England.** Nach eigner Anschauung und authentischen Quellen (A munkásosztály helyzete Angliában. Személyes megfigyelések és hiteles forrásmunkák alapján). 2. átdolgozott kiad. Stuttgart, Dietz 1892. XXXII, 300 oldal. – *586–587 602 630*

– **Po und Rhein** (A Po és a Rajna). Berlin, Duncker 1859. 64 oldal. – *650*

– **Über das Autoritätsprinzip** (Dell'Autorità) (A tekintélyről). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1913. 32. évf. 1. köt. 2. sz., 37–39. old. – *604*

Engineering Notes (Jegyzetek a technikáról). – „The Daily Telegraph". London 1915. március 15. – *301*

Die Entwicklung des Viehstandes während der letzten Dezennien in den hauptsächlichsten Staaten Europas (Az állatállomány alakulása az utóbbi évtizedekben a vezető európai államokban). – „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik". Jéna 1914. III. sorozat, 48. köt. 648–651. old. – *205*

Entwicklungsmöglichkeiten der österreichisch-ungarischen Landwirtschaft (Az osztrák–magyar mezőgazdaság fejlődési lehetőségei). – „Arbeiter-Zeitung". Bécs 1916. 112. sz., április 22. 6. old. – *784*

Ergang, C. [Könyvrecenzió:] „Mamroth, Karl: Gewerblicher Konstitutionalismus. Die Arbeitstarifverträge in ihrer volkswirtschaftlichen und sozialen Bedeutung. Jena (Gustav Fischer) 1911. IV + 126. SS." (Mamroth, Karl: Ipari konstitucionalizmus. A munkatarifaszerződések nemzetgazdasági és szociális jelentősége. Jéna (Gustav Fischer) 1911. IV + 126 oldal). – „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik". Jéna 1912. III. sorozat, 43. köt. 551–552. old. – *202*

Eschwege, L. Die Ethisierung des Kapitalismus (A kapitalizmus etizálása). – „Die Bank". Berlin 1912. I. félév, 12–19. old. – *161 226*

– **Die Geschichte einer Gründung** (Egy alapítás története). – „Die Bank". Berlin 1912. I. félév, 420–432. old. – *162*

– **Kulturdünger.** (Ein Beitrag zur Auswandererfrage) (Kultúrtrágya (Adalék a kivándorlók kérdéséhez)).– „Die Bank". Berlin 1912. I. félév, 523–532. old. – *163*

– **Plutokratie und Beamtenschaft** (Plutokrácia és bürokrácia). – „Die Bank". Berlin 1911. II. félév, 825–832. old. – *165*

– **Revolutionierende Tendenzen im deutschen Eisengewerbe** (Forradalmasító tendenciák a német vasiparban). – „Die Bank". Berlin 1909. I. félév, 309–318. old. – *170 367*

– **Der Sumpf** (A mocsár). – „Die Bank". Berlin 1913. II. félév, 952–963. old. – *69*

– **Tochtergesellschaften** (Leánytársaságok). – „Die Bank". Berlin 1914. I. félév, 544–551. old. – *57*

– **Trust-Patriotismus** (Tröszthazafiság). – „Die Bank". Berlin 1912. I. félév, 216–223. old. – *160*

– **Zement.** Zur Berichterstattung der Syndikate (Cement. A szindikátusok jelentéséhez). – „Die Bank". Berlin 1909. I. félév, 115–125. old. – *171*

Estève, L. Une nouvelle psychologie de l'impérialisme: Ernest Seillière (Az imperializmus új pszichológiája: Ernest Seillière). Párizs, Alcan 1913. XIX, 274 oldal. – *190*

Ein „Europäischer Staatenbund?" („Európai államszövetség?") – „Die Grenzboten". Berlin 1915. 9. sz., március 3. 265–272. old. – *322*

The European deadlock (Európa zsákutcában). – „The Economist". London 1915. LXXX. köt. 3724. sz., január 9. 46–47. old. – *270 273*

F

Filene, E. A. Cooperative Pioneering and Guaranteeing in the Foreign Trade (Szövetkezeti úttörés és szavatolás a külkereskedelemben). – „The Annals of the American Academy of Political and Social Science". Philadelphia 1915. LIX. köt. 148. sz., május 321–332. old. – *23*

Financial Arrangements and the War Debts of Europe (Pénzügyi egyezmények és Európa háborús adósságai). – „The Economist". London 1915. LXXX. köt. 3729. sz., február 13. 262–263. old. – *403*

„Finanz-Archiv" („Pénzügyi Archívum"). Stuttgart–Berlin 1914. 31. évf. I. köt. 1–32. old. – *384*

– 1915. 32. évf. I. köt. 125–133. old. – *323 384*

Ein Finanzmann (Egy pénzember). – „Die Bank". Berlin 1910. II. félév, 1202–1203. old. – *169–170*

Franke, O. Die Grossmächte in Ostasien (A nagyhatalmak Kelet-Ázsiában). Megjelent: Deutschland und der Weltkrieg. Lipcse–Berlin, Teubner 1915. 435–460. old. – *537 709*

Freeman, J. „How we ought to feel about the war" (Hogyan kellene viszonyulnunk a háborúhoz). – „The British Review". London 1915. XI. köt. 1. sz., július, 82–95. old. – *274*

G

G. H. Partei oder Grütliverein? (Párt vagy Grütli-szövetség?)

– „Grütlianer". Zürich 1916. 244. sz. október 18. 3–4. old. – *646*

Gegen die beiden Juniusse (A két Junius ellen). – „Volksstimme". Chemnitz 1916. 131. sz., június 8. – *596*

Gehrden, W. Das Geheimnis des Börsenerfolges im Handel mit Wertpapieren (A tőzsdesiker titka az értékpapírkereskedelemben). 2. kiad. Berlin 1896. – *9*

Die gemeinnützige Milchversorgung in Deutschland. Mit Beiträgen von Dr. A. Witzenhausen und Professor Dr. Kamp (A közönség tejellátása Németországban. Dr. A. Witzenhausen és Dr. Kamp professzor adalékaival). – „Schriften des Vereins für Sozialpolitik". München–Lipcse 1914. 140. köt. V. rész, 1–164. old. – *776*

German, J. Die Qualifikation der Fabrikarbeit (A gyári munka minősítése). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1902–1903. 21. évf. 2. köt. 30. sz., 106–109. old. – *156*

Das Getreide im Weltverkehr. Vom K. K. Ackerbauministerium vorbereitete Materialien für die Enquête über den börsemässigen Terminhandel mit landwirtschaftlichen Produkten (A gabona a világforgalomban. A csász. és kir. földmővelésügyi minisztérium által előkészített anyag a mezőgazdasági termékekkel való tőzsdei határidő-kereskedelemmel foglalkozó ankéthoz). I–III. Bécs. Frick 1900. 1095 oldal. – *465 478*

Die Gewerkschaften und die Militärfrage (A szakszervezetek és a katonai kérdés). – „Grütlianer". Zürich 1916. 216. sz. szeptember 15. 2. old. – *646*

Die Gewerkschaftsbewegung im Jahre 1915/16; die Entwicklung des Arbeitsmarktes während des weiteren Kriegsverlaufs; die Gestaltung der Geld- und Reallöhne; die sozialpolitische Lage; das Verhalten der Gewerkschaften zu den Problemen des Krieges (A szakszervezeti mozgalom 1915/16-ban; a munkapiac alakulása a háború további fejleményei során; a pénzbeli és reálbérek alakulása; a szociálpolitikai helyzet; a szakszervezetek magatartása a háború kérdéseiben). – „Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik". Tübingen 1916–1917. 42. köt. 285–344. old. – *784*

Gide, Ch. [Könyvrecenzió:] Francesco Nitti, Il Capitale straniero in Italia. Bari, chez Latezza et fils. 156 pages (Külföldi tőke Olaszországban. Bari, Latezza és fiai. 156 old.). – „Revue d' Économie politique". Párizs 1915. 4. sz., július–augusztus, 409–410. old. – *773*

Gilbreth, F. B. Motion Study as an Increase of National Wealth (A mozgástanulmány a nemzeti vagyon gyarapításának eszközeként). – „The Annals of the American Academy of Political and Social Science", Philadelphia 1915. LIX. köt. 96–103. old. – *50 139 792*

Glaser, F. Fremde Kapitalsanlagen in Kanada (Külföldi tőkebefektetés Kanadában). – „Die Bank". Berlin 1912. I. félév, 32–37. old. – *162*

„Die Gleichheit" („Egyenlőség"). Stuttgart 1914. 24. évf. 23. sz., 353., 353–354., 363–364. old. – *591–592*

„Die Glocke" („A Harang"). München 1916. II. évf. I. köt,

20. füz. 770–786. old. – *587 638 791*

Goldschmidt, A. Bodenbesiedelung und Bodenpolitik in Neuseeland (Telepítés és agrárpolitika Új-Zélandban). – „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik". Jéna 1911. III. sorozat, 42. köt. 145–177. old. – *202*

Goldschmidt, C. Über die Konzentration im deutschen Kohlenbergbau. Eine ökonomische Studie (Koncentráció a német szénbányászatban. Közgazdasági tanulmány). Karlsruhe, Braun 1912. VIII, 122, [8] old. (Volkswirtschaftliche Abhandlungen der badischen Hochschulen. Új sorozat, 5. füz.) – *51 202 212*

„Die Grenzboten" („A határőrök"). Lipcse 1915. 9. sz., március 3. 265–272. old. – *322*

Greulich, H. Offener Brief an den Grütliverein Hottingen (Nyílt levél a hottingeni Grütli-szövetségnek). – „Grütlianer". Zürich 1916. 230. sz., október 2. 1. old. – *587 643*

Grumbach, S. Der Irrtum von Zimmerwald–Kiental (Zimmerwald és Kiental tévedése). Bern, Benteli 1916. 95 oldal. – *635*

„Grundriss der Sozialökonomik" („A társadalmi gazdaságtan alapvonalai"). Tübingen 1914. III. könyv. VI. szakasz, 24–53. old.; 136–186. old.; 187–246. old. – *18 45–47*

– 1915. III. könyv. V. szakasz, II. rész. 1–189. old.; 191–231. old. – *3–4 29 31–48 220–221 225–227 378*

Die grundsätzlich abweichende Beurteilung (Elvileg eltérő ítélet). – „Grütlianer". Zürich 1916. 253. sz., október 28. 1. old. – *645*

Grunzel, J. Handels-, Zahlungs- und Wirtschaftsbilanz (Kereskedelmi, fizetési és gazdasági mérleg). Bécs 1914. – *72*

„Grütlianer" („A grütlianus"). Zürich 1916. 216. sz., szeptember 15. 2. old. – *646*

– – 230. sz., október 2. 1. old. – *587 643*

– – 235. sz., október 7. 1. old.; 237. sz., október 10. 1. old.; 242. sz., október 16., 1–2. old.; 243. sz., október 17. 2. old.; 244. sz., október 18. 3–4. old. – *646*

– – 248. sz., október 23. 1. old.; 249. sz., október 24. 1. old.; 253. sz., október 28. 1. old.; 255. sz., október 31. 1. old. – *645*

Gudde, E. Ein neues Ausnahmegesetz gegen die Japaner in den Vereinigten Staaten (Egy újabb kivételes törvény a japánok ellen az Egyesült Államokban). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1913. 31. évf. 2. köt. 38. sz., 410–412. old. – *587 642*

Günther, E. Die wirtschaftlichen Hilfskräfte Deutschlands und seiner Hauptgegner (Németország és fő ellenfelei gazdasági erőforrásai). Essen 1915. – *778*

H

„Handbuch der Politik" („A politika kézikönyve"). Berlin–Lipcse 1912–1913. I. köt. XIII, 430 oldal. – *535*

– II. köt. 55–58., 557–564., 623–633., 704–712., 726–731., 731–735. old. – *535*

Harms, B. Volkswirtschaft und Weltwirtschaft. Versuch der Begründung einer Weltwirtschaftslehre (Nemzetgazdaság és világgazdaság. Kísérlet a világgazdaságtan megalapozá-

sára). – „Probleme der Weltwirtschaft". Jéna, Fischer 1912. XV, 495 oldal. – *221 279 579*

Hart, A. B. The Monroe Doctrine an interpretation (A Monroe-elv egy magyarázata). London, Duckworth 1916. 445 oldal. – *782*

(Könyvrecenzió:) „Hausmeister, Paul: Grossbetrieb und Monopol im deutschen Bankwesen. Eine populäre Studie. (Aus: Monographien zur Zeitgeschichte. Heft 6.) Stuttgart, A. Dolge, 1912. 64 SS." („Nagyüzem és monopólium a német bankszakmában. Népszerű tanulmány. Monográfiák korunk történetéről. 6. füz. Stuttgart, A. Dolge 1912. 64 oldal"). – „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik". Jéna 1912. III. sorozat, 44. köt. 269–270. old. – *70 202*

Hegemann, C. Die Entwicklung des französischen Grossbankbetriebes (A francia nagybankok fejlődése). Münster, Theissing 1908. 103 oldal, 7 táblázat. – *49 124 367*

Heilmann, E. Der Kern des Streites (A vita lényege). – „Die Glocke". München 1916. II. évf. I. köt. 20. füz. 770–786. old. – *587 638 791*

Heinig, K. Der Weg des Elektrotrusts (A villamoströszt útja). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1912. 30. évf. 2. köt. 39. sz., 474–485. old. – *154 218 333*

Helfferich, K. Deutschlands Volkswohlstand 1888–1913 (Népjólét Németországban 1888–1913-ban). Berlin, Stilke 1913. VIII, 127 oldal. – *583*

Henger, H. Die Kapitalsanlage der Franzosen in Wertpapieren mit besonderer Berücksichtigung der Kapitalsanlage in Handel und Industrie (A franciák tőkebefektetése értékpapírokban, különös tekintettel kereskedelmi és ipari tőkebefektetésekre). Stuttgart–Berlin, Cotta 1913. 101 oldal. (Münchener volkswirtschaftliche Studien. 125. köt.). – *205 248 254*

Henke. Nicht identisch, aber dasselbe (Nem azonos, de ugyanaz). – „Bremer Bürger-Zeitung". Bremen 1916. 140. sz., június 17. 9. old. – *599*

Hennig, R. Bahnen des Weltverkehrs (A világ közlekedési útjai). Lipcse, Barth 1909. VII, 304 oldal. – *572 583*

Herre, P. Quellenkunde zur Weltgeschichte. Ein Handbuch (A világtörténelem forrásmunkái. Kézikönyv). Lipcse, Dieterich 1910. XII, 400 oldal. – *626*

Hess, H. Das Elektron in den verschiedenen Zweigen der Physik (Az elektron a fizika különböző ágaiban). – „Himmel und Erde". Lipcse–Berlin 1915. 27. évf. 3. sz., 3. füz. 81–90. old. – *776*

Von der Heydt's Kolonial-Handbuch. Jahrbuch der deutschen Kolonial- und Übersee-Unternehmungen (Von der Heydt-féle gyarmati kézikönyv. A német gyarmati és tengeren túli vállalkozások évkönyve). Kiadta Fr. Mensch és I. Hellmann. Berlin–Lipcse–Hamburg, Verlag für Börsen- und Finanzliteratur A.-G. 1913. XLVIII, 382, 12 oldal. – *70*

Heymann, H. G. Die gemischten Werke im deutschen Grosseisengewerbe. Ein Beitrag zur Frage der Konzentration der Industrie (A vegyes vállalatok a német vas-nagyiparban. Adalék az ipar koncentrációjának kérdéséhez). Stuttgart–Berlin, Cotta 1904. IX, 342 oldal. (Münchener volkswirtschaft-

liche Studien. 65. köt.). – *181 217*

Hildebrand, G. Die Erschütterung der Industrieherrschaft und des Industriesozialismus (Az ipari uralom és ipari szocializmus megrendülése). Jéna, Fischer 1910. VI, [4], 244 oldal. – *49 88 225–227*

Hilferding, R. Geld und Ware (Pénz és áru). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1912. 30. évf. 1. köt. 22. sz., 773–782. old. – *327 379*

– **Финансовый капитал. Новейшая фаза в развитии капитализма** (Finánctőke. A kapitalizmus fejlődésének legújabb szakasza). Autorizált ford. németből és bevezető tanulmány I. Sztyepanovtól. Moszkva, Znamenszkij 1912. XXIX, 576 oldal. – *327–332*

– **Phantasie oder Gelehrsamkeit?** (Auch eine mitteleuropäische Frage) (Fantázia vagy tudományosság? (Szintén egy közép-európai kérdés)). – „Der Kampf". Bécs 1916. 9. évf. 9. köt. 2. sz., február, 54–63. old. – *628*

– **Zur Theorie der Kombination** (A kombináció elméletéhez). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1912. 30. évf. 1. köt. 16. sz., 550–557. old. – *332*

Hill, D. A history of Diplomacy in the international development of Europe (A diplomácia története Európa nemzetközi fejlődésében). 1. köt. New York–London–Bombay, Longmans, Green 1905. XXIII, 481 oldal. – *227 241*

„Himmel und Erde" („Ég és Föld"). Lipcse–Berlin 1915. 27. évf. 3. sz., 3. füz. 81–90. old. – *776*

Hishida, S. The international position of Japan as a Great Power (Japánnak mint nagyhatalomnak nemzetközi helyzete). New York, Macmillan 1905. 289 oldal. – *6 191 226*

Hobson, J. A. Imperialism. A Study (Imperializmus. Tanulmány). London, Nisbet 1902. VI, 400, 4 oldal. – *14 94 192 193 221–226 229 405 792*

„Hochland" („Felföld"). München 1915. V, 8. füz. 176–189. old. – *279 308*

Hoeniger, R. Die wirtschaftliche Bedeutung des deutschen Militärwesens. Vortrag, gehalten in der Gehe-Stiftung zu Dresden am 15. Februar 1913. (A német hadügy gazdasági jelentősége. A drezdai Gehe Alapítványban 1913. február 15-én tartott előadás). Lipcse–Berlin, Teubner 1913. 35 oldal. (Vorträge der Gehe-Stiftung zu Dresden. V. köt. 2. füz.) – *187 798*

Hoetzsch, O. Russisch-Turkestan und die Tendenzen der heutigen russischen Kolonialpolitik (Orosz Turkesztán és a mai orosz gyarmatpolitika tendenciái). – „Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich". Lipcse–München 1913. 37. évf. 2. füz. 371–409. (903–941.) old.; 3. füz. 343–389. (1427–1473.) old. – *502 544*

Hoffmann, F. Niederländisch-Ostindien im letzten Jahrhundert (Holland-India az utóbbi évszázadban). – „Weltwirtschaftliches Archiv". Jéna 1914. II, 4. köt. 1. füz. 121–131. old. – *13*

„Hofkalender". Gothaischer Genealogischer Hofkalender nebst diplomatisch-statistischen Jahrbuche („Udvari ka-

lendárium". Gothai genealógiai udvari kalendárium diplomáciai és statisztikai évkönyvvel). Gotha, Perthes 1914. 151. évf. – *764*

Hubert, L. L'effort allemand. L'Allemagne et la France au point de vue économique (A német aktivitás. Németország és Franciaország gazdasági szemszögből nézve). Párizs, Alcan 1911. 236, 36 oldal. – *201 208 223*

Hue, O. Marokko und der deutsche Erzbedarf (Marokkó és a német ércszükséglet). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1911. 30. évf. 1. köt. 2. sz. 49–58. old.; 3. sz. 84–91. old. – *762*

Hulftegger, O. Die Bank von England mit besonderer Berücksichtigung der Reservefrage und der Entwertung der englischen Rente (Az Angol Bank, különös tekintettel a tartalékok kérdésére és az angol járadék elértéktelenedésére). Zürich, Art. Institut Orell Füssli 1915. XIII, 423 oldal. – *49 124*

Hübner, O. Geographisch-statistische Tabellen aller Länder der Erde. Fortgeführt und ausgestaltet von F. v. Juraschek (A világ valamennyi országának földrajzi-statisztikai táblázatai. Kiegészítette és sajtó alá rendezte F. v. Juraschek). 63. évf. Majna-Frankfurt, Keller 1914. XV, 155 oldal. – *288 290 292 297*

– 64. évf. 1916. XV, 158 oldal. – *733*

I

Independent Labour Party and the War (A Független Munkáspárt és a háború). – „The Daily Telegraph". London 1914. december 29. – *274*

Industrial profits (Ipari profitok). – „The Economist". London 1915. LXXX. köt. 3724. sz., január 9, 54–55. old. – *270*

„Internationale Monatsschrift für Wissenschaft, Kunst und Technik" („Nemzetközi tudományos, művészeti és technikai folyóirat"). Lipcse–Berlin 1915–1916. X. évf. 10. köt. 4. füz. január 1. 493–512. old. – *275*

Ischchanian, B. Die ausländischen Elemente in der russischen Volkswirtschaft. Geschichte, Ausbreitung, Berufsgruppierung, Interessen und ökonomisch-kulturelle Bedeutung der Ausländer in Russland (Külföldi elemek az orosz nemzetgazdaságban. Az Oroszországban élő külföldiek története, elhelyezkedése, foglalkozás szerinti csoportosulása, érdekei és gazdasági-kulturális jelentősége). Berlin, Siemenroth 1913. XVIII, 300 oldal. – *14 202 248 261*

J

Jaeckh, G. Das Ende der Internationale in England (Az Internacionálé vége Angliában). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1905. 23. évf. 2. köt. 27. sz., 28–32. old. – *632*

– **Die Internationale. Eine Denkschrift zur vierzigjährigen Gründung der Internationalen Arbeiter-Assoziation** (Az Internacionálé. Emlékirat a Nemzetközi Munkásszövetség alapításának negyvenedik évfordulója alkalmából). Lipcse, Leipziger Buchdruckerei 1904. 236 oldal. – *632*

Jaeger, Th. Persien und die Persische Frage (Perzsia és a perzsa kérdés). Weimar, Kie-

penhauer 1916. 180 oldal, 1 térkép. – *748*

Jaffé, E. Das englisch-amerikanische und das französische Bankwesen (Az angol-amerikai és a francia bankok). – „Grundriss der Sozialökonomik". Tübingen 1915. III. könyv, V. szakasz, II. köt. 191–231. old. – *31 45*

– **Das englische Bankwesen** (Az angol bankok). Lipcse, Duncker és Humblot 1905. X, 245 oldal. (Staats- und sozialwissenschaftliche Forschungen, kiadta G. Schmoller és M. Sering. XXIII. köt. 4. füz.) – *49 54 125 366 464*

„Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich" („A Német Birodalom törvényhozási, közigazgatási és nemzetgazdasági évkönyve"). Lipcse–München 1899. 23. évf. 1. füz. 271–314. old. – *355 365–366*

– 1913. 37. évf. 2. füz. 371–409. (903–941.) old.; 3. füz. 343–389. (1427–1473.) old. – *544*

– 1915. 39. évf. 1. füz. 77–112, 423–432. old. – *588*

– 1915. 39. évf. 2. füz. 223–256. (781–814.) old. – *370 385*

– 1915. 39. évf. 4. füz. 343–373. (1951–1981.) old. – *370 384*

„Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik" („Nemzetgazdasági és statisztikai évkönyv"). Jéna 1910. III. sorozat, 39. köt. 237–256. old. – *128 198 221 386*

– 1911. III. sorozat, 41. köt. 269–270. old. – *201*

– – 42. köt. 145–177. old. – *202*

– 1912. III. sorozat, 43. köt. 551–552. old. – *202*

– – 44. köt. 269–270., 818–819. old. – *202*

– 1913. III. sorozat, 45. köt. – *202 205*

– – 46. köt. 271–273. old. – *205*

– 1914. III. sorozat, 47. köt. 522–528. old. – *205*

– – 48. köt. 276–279., 544–545., 648–651. old. – *205*

– 1915. III. sorozat, 49. köt. 351–362., 527–541. old. – *205 238*

– – 50. köt. 214–216. old. – *774*

Ein Jahrhundert Eisenindustrie (A vasipar egy évszázada). – „Die Bank". Berlin 1911. I. félév, 94–95 old. – *166.*

Jeidels, O. Das Verhältnis der deutschen Grossbanken zur Industrie mit besonderer Berücksichtigung der Eisenindustrie (A német nagybankok viszonya az iparhoz, különös tekintettel a vasiparra). Lipcse, Duncker és Humblot 1905. XII, 271 oldal. – *14 20 50 141–156 218–220 328 366 373–374*

„Jezsegodnyik gazeti »Recs« na 1912 god" („A »Recs« c. lap 1912. évi évkönyve"). Szentpétervár [1911]. XII, 712, 44 oldal. – *760*

„Journal des Débats" („Viták Lapja"). Párizs 1915. november 11. – *308*

– 1915. december 7. – *311*

„Journal de Genève" („Genfi Újság"). 1914. 285. sz., október 17. – *554*

– 1914. 286. sz., október 18. – *555*

– 1915. 95. sz., április 7. 1. old. – *315*

– 1916. 108. sz., április 18. 2. old. – *783*

„Journal of the Royal Statistical Society" („A királyi statisztikai társaság közlönye"). London 1911. LXXIV. köt. II. rész, január, 167–187., 187–

200. old. – *190 279 370 387 389*
– V. rész, április, 467–534. old. – *370 400*
– 1914. LXXVII. köt. VIII. rész, július, 777–807. old. – *223 370 397*
Jöhlinger, O. Kolonialschulden und Kolonialanleihen (Gyarmati adósságok és gyarmati hitelek). – „Finanz-Archiv". Stuttgart–Berlin 1914. 31. évf. I. köt. 1–32. old. – *384*
Junius – *lásd* Luxemburg, R.

K

Kaler, E. Wilhelm Weitling. Hottingen–Zürich, Volksbuchhandlung 1887. 104 oldal. (Sozialdemokratische Bibliothek. XI. sz.) – *654*
„Der Kampf" („A harc"). Bécs 1916. 9. évf. 9. köt. 1. sz. január, 15–25. old. – *627*
– 2. sz., február, 49–54., 54–63. old. – *626 628*
Kaufmann, E. Auswärtige Gewalt und Kolonialgewalt in den Vereinigten Staaten von Amerika (Az Amerikai Egyesült Államok külső hatalma és gyarmati hatalma). Lipcse, Duncker és Humblot 1908. XIII, 244 oldal. (Staats- und völkerrechtliche Abhandlungen. VII. köt. 1. füz.). – *5*
Kaufmann, E. Das französische Bankwesen, mit besonderer Berücksichtigung der drei Depositengrossbanken (A francia bankok, különös tekintettel a három nagy letéti bankra). Tübingen, Mohr 1911. (Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. 1. pótfüzet). – *49 122 221*
– **Die Organisation der französischen Depositengrossbanken** (A nagy francia letéti bankok szervezete). – „Die Bank". Berlin 1909. II. félév, 849–857., 950–960. old. – *172*
Kautsky, K. Die Aktion der Masse (A tömegakció). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1911. 30. évf. 1. köt. 2. sz., 43–49. old. – *548*
– **Ältere und neuere Kolonialpolitik** (Régi és új gyarmatpolitika). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1897–1898. XVI. évf. 1. köt. 25. sz., 769–781. old.; 26. sz., 801–816. old. – *260*
– **Banditenpolitik** (Banditapolitika). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1911. 30. évf. 1. köt. 1. sz., 1–5. old. – *380*
– **Gold, Papier und Ware** (Arany, értékpapír és áru). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1912. 30. évf. 1. köt. 24. sz., 837–847. old. – *379*
– **Der Imperialismus** (Az imperializmus). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1914. 32. évf. 2. köt. 21. sz., 908–922. old. – *256*
– **Kiaotschau** (Kiaucsou). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1897–1898. XVI. évf. II. köt. 27. sz., 14–26. old. – *224 261*
– **Der Kongress von Kopenhagen** (A koppenhágai kongreszszus). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1910. 28. évf. 2. köt. 48. sz., 772–781. old. – *603 605*
– **Der Krieg** (A háború). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1914. 32. évf. 2. köt. 19. sz., 843–846. old. – *259*
– **Krieg und Frieden. Betrachtungen zur Maifeier** (Háború és béke. Elmélkedések május 1-e alkalmából). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1911. 29. évf. 2. köt. 30. sz., 97–107. old. – *381*
– **Die „Leipziger Volkszeitung"** (A „Lipcsei Néplap"). – „Die

Neue Zeit". Stuttgart 1911. 29. évf. 2. köt. 34. sz., 276–277. old. – *380*

– **Nationalstaat, imperialistischer Staat und Staatenbund** (Nemzeti állam, imperialista állam és államszövetség). Nürnberg, Fränkische Verlaganstalt 1915. 80 oldal. – *317*

– **Die neue Taktik** (Az új taktika). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1912. 30. évf. 2. köt. 44. sz. 654–664. old.; 45. sz., 688–698. old.; 46. sz., 723–733. old. – *380*

– **Nochmals die Abrüstung** (Még egyszer a leszerelésről). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1912. 30. évf. 2. köt. 49. sz., 841–854. old. – *380 603 604*

– **Patriotismus, Krieg und Sozialdemokratie** (A hazafiság, a háború és a szociáldemokrácia). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1905. 23. évf. 2. köt. 37. sz., 343–348. old.; 38. sz., 364–371. old. – *603 632*

– **Religion** (A vallásról). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1913. 32. évf. 1. köt. 6. sz., 182–188. old.; 10. sz., 352–360. old. – *587 604*

– **Eine Richtigstellung** (Helyreigazítás). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1911. 29. évf. 2. köt. 33. sz., 248. old. – *381*

– **Sozialismus und Kolonialpolitik** (A szocializmus és a gyarmatpolitika). – Berlin, Vorwärts 1907. 80 old. – *689 691*

– **Wirkungen des Krieges** (A háború kihatásai). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1914. 32. évf. 2. köt. 22. sz., 937–948.; 23. sz., 969–982. old. – *259*

– **Zwei Schriften zum Umlernen** (Két dokumentum újra megtanulásra). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1915. 33. évf. 2. köt. 2. sz., 33–42. old.; 3. sz., 71–81. old.; 4. sz., 107–116. old.; 5. sz., 138–146. old. – *259*

„Keine sachlichen Differenzen trennen uns!" („Nincsenek közöttünk lényegbevágó nézeteltérések") – „Grütlianer". Zürich 1916. 249. sz., október 24. 1. old. – *645*

Kerschensteiner, G. Die Volksschule (A népiskola). – „Handbuch der Politik". Berlin–Lipcse 1912–1913. II. köt. 557–564. old. – *535*

Kestner, F. Der Organisationszwang. Eine Untersuchung über die Kämpfe zwischen Kartellen und Aussenseitern (A szervezkedési kényszer. Tanulmány a kartellek és a kívüllállók közötti harcokról). Berlin, Heymann 1912. XII, 395 oldal. – *4 18 217–218*

Kies, W. S. Branch Banks and our Foreign Trade (A bankok fiókjai és külkereskedelmünk). – „The Annals of the American Academy of Political and Social Science". Philadelphia 1915. LIX. köt. 148. sz., 301–308. old. – *23*

Knief, J. I. S. D. und Intern. Gruppe (Németország Internacionalista Szocialistái és az Internacionálé-csoport).–„Bremer Bürger-Zeitung". Bréma 1916. 139. sz., június 16. 7. old. – *598—599*

Kouznietsow, P. La lutte des civilisations et des langues dans l'Asie Centrale (A civilizációk és a nyelvek harca Közép-Ázsiában). Párizs, Jouve 1912. 357 oldal. – *6 200*

Köppe, H. [Könyvrecenzió:] „Rothschild, Ernst: Kartelle, Gewerkschaften und Genossenschaften nach ihrem inneren Zusammenhang im Wirtschaftsleben. Versuch einer

theoretischen Grundlegung der Koalitionsbewegung" („Rothschild, Ernst: Kartellek, szakszervezetek és szövetkezetek a gazdasági életben való belső összefüggésük alapján. Kísérlet a szövetkezési mozgalom elméleti megalapozására"). – „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik". Jéna 1913. III. sorozat, 46. köt. 271–273. old. – *205*

Köttgen, J. Zeitschriftenschau (Folyóiratszemle). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1914. 32. évf. 1. köt. 19. sz., 710–712. old. – *547*

Krieg dem Kriege (Háborút a háborúnak). – „Die Gleichheit". Stuttgart 1914. 24. évf. 23. sz., 353. old. – *591*

Kritik der Emissionsstatistik (Az értékpapírkibocsátási statisztika bírálata). – „Die Bank". Berlin 1914. I. félév, 496–498. old. – *61*

Kundt, W. Die Zukunft unseres Überseehandels. Eine volkswirtschaftliche Studie (Tengeren túli kereskedelmünk jövője. Nemzetgazdasági tanulmány). Berlin, Siemenroth 1904. 148 oldal. – *52*

Die künftigen Weltherrscher (A világ leendő urai). – „Vorwärts". Berlin 1916. 103. sz., április 13. 1. old. – *223 465–466*

L

Labor Bibliography 1913 (A munka bibliográfiája, 1913). Boston, Wright and Potter Brinting Company 1914. 150 oldal. – *612*

Labour Manifesto (Munkáskiáltvány). – „The Daily Telegraph". London 1915. 18873. sz., október 7. 9. old. – *276*

Lair, M. L'impérialisme allemand (A német imperializmus). Párizs, Colin 1902. VII, 341 oldal. – *198 210 795*

Lansburgh, A. Die Ausschaltung Londons als Clearinghaus der Welt (Londonnak mint a világ kliringközpontjának kikapcsolása). – „Die Bank". Berlin 1914. II. félév, 903–920. old. – *53*

– **Die Bank im Dienste der nationalen Wirtschaft** (A bank a nemzetgazdaság szolgálatában). – „Die Bank". Berlin 1910. I. félév, 401–412. old. – *166*

– **Die Bank mit den 300 Millionen** (A 300 milliós bank). – „Die Bank". Berlin 1914. I. félév, 415–426. old. – *56*

– **Die Berliner Grossbanken im Jahre 1913** (A berlini nagybankok 1913-ban). – „Die Bank". Berlin 1914. I. félév, 338–345. old. – *60*

– **Das Beteiligungssystem im deutschen Bankwesen** (A részesedési rendszer a német bankszakmában). – „Die Bank". Berlin 1910. II. félév, 497–508. old. – *123 166*

– **Der deutsche Rentnerstaat** (A német járadékos állam). – „Die Bank". Berlin 1911. I. félév, 1–13. old. – *163*

– **Deutsches Kapital im Auslande** (Német tőke külföldön). – „Die Bank". Berlin 1909. II. félév, 819–833. old. – *174*

– **Die Divinationsgabe der Börse** (A tőzsde látnoki tehetsége). – „Die Bank". Berlin 1910. I. félév, 211–223. old. – *497*

– **Die Finanzgeschäfte des Fürstentrusts** (A hercegi tröszt pénzügyi ügyletei). – „Die Bank". Berlin 1912. I. félév, 223–230. old. – *161*

– **Finanzieller Nationalismus** (Pénzügyi nacionalizmus). – „Die Bank". Berlin 1914. I. félév, 313–321. old. – *61*
– **Fünf Jahre deutsches Bankwesen** (A német bankok öt éve). – „Die Bank". Berlin 1913. II. félév, 725–736. old. – *66*
– **Gedanken über die Milliardenanleihe** (Gondolatok a milliárdos kölcsön kapcsán). – „Die Bank". Berlin 1914. II. félév, 932–940. old. – *53*
– **Die Gefahren des Beteiligungssy tems** (A részesedési rendszer veszélyei). – „Die Bank". Berlin 1910. II. félév, 619–627. old. – *166*
– **Die Kriegskosten-Deckung und ihre Quellen** (A háborús kiadások fedezése és ennek forrásai). – „Die Bank". Berlin 1914. II. félév, 997–1009., 1097–1115. old. – *55*
– **Krisen-Erreger** (A válságok előidézői). – „Die Bank". Berlin 1914. I. félév, 1–16. old. – *63*
– **Der „Money Trust"** (A „pénztröszt"). – „Die Bank". Berlin 1912. I. félév, 432–438. old. – *162*
– **Nachdenkliches zur Bankstatistik** (Megfontolandók a bankstatisztikához). – „Die Bank". Berlin 1911. II. félév, 813–824. old. – *165*
– **Der Staat und die Auslandsanleihen** (Az állam és a külföldi kölcsönök). – „Die Bank". Berlin 1913. II. félév, 623–637. old. – *67*
– **System Rathenau** (Rathenau-rendszer). – „Die Bank". Berlin 1908. II. félév, 765–775. old. – *59*
– **Die Tendenzen in der modernen Unternehmung.** Zwei Bücher (Tendenciák a modern vállalkozásban. Két könyv). – „Die Bank". Berlin 1909. II. félév 1043–1052. od. – *177*
– **Die Verwaltung des Volksvermögens durch die Banken. Zur Bankenquête** (A nemzeti vagyon igazgatása a bankok révén. A bankankéthoz). – „Die Bank". Berlin 1908. I. félév, 134–145. old. – *34 365*
– **Wie gross ist das deutsche Volksvermögen?** (Mekkora a német nemzeti vagyon?). – „Die Bank". Berlin 1909. I. félév, 319–326. old. – *171*
– **Die wirtschaft iche Bedeutung des Byzantinismus** (A bizantizmus gazdasági jelentősége). – „Die Bank". Berlin 1909. I. félév, 301–309. old. – *170*
– **Zur Charakteristik des österreichischen Bankwesens** (Az osztrák bankügy jellemzéséhez). – „Die Bank". Berlin 1911. I. félév, 217–227. old. – *164*
– **Zwanzig Jahre englisches Bankwesen** (Az angol bankszakma húsz éve). – „Die Bank". Berlin 1911. II. félév, 605–616., 726–736. old. – *164*

Laufenberg, H., Wolffheim, F. u. Herz, C. Organisation, Krieg und Kr tik. Dokumente zu den Hamburger Parteidebatten. Zur Abgabe nur an Parteimitglieder gegen Vorzeigung des Mitgliedsbuches (Szervezet, háború és kritika. Dokumentumok a hamburgi pártvitákhoz. Csak párttagoknak adható tagsági könyv felmutatása ellenében). Hamburg, Laufenberg 1915. 77 oldal. – *513*

„Leipziger Volkszeitung" („Lipcsei Népújság"). 1916. 151. sz., július 10. 3. old. – *615*

Lensch, P. Die deutsche Sozialdemokrat e und der Weltkrieg. Eine politische Studie (A német szociáldemokrácia és a

világháború. Politikai tanulmány). Berlin, Vorwärts 1915. 64 oldal. – *318*

– **Miliz und Abrüstung** (Milícia és leszerelés). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1912. 30. évf. 2. köt. 47. sz., 765–772. old. – *380 586 601 604*

– **Die Sozialdemokratie, ihr Ende und ihr Glück** (A szociáldemokrácia, annak vége és boldogulása). Lipcse, Hirzel 1916. X, 218 oldal. – *609*

Lenz, F. Die geschichtlichen Voraussetzungen des modernen Krieges (A modern háború történelmi előfeltételei). – „Deutsche Rundschau". Berlin 1914. CLXI. köt. október, 1–37. old. – *269*

– **Die politische Voraussetzungen des modernen Krieges** (A modern háború politikai előfeltételei). – „Deutsche Rundschau". Berlin 1915. CLXII. köt. január, 80–105. old.; február, 211–231. old. – *325*

Leroy-Beaulieu, P. La Fortune Française à l'étranger (Premier article) (A külföldi francia vagyon (Első cikk)). – „L'Économiste Français". Párizs 1902. 30. évf. 2. köt. 40. sz., 449–451. old. – *578*

Lescure, J. L'Épargne en France (A takarékbetétek Franciaországban). Párizs, Tenin 1914. VIII, 114 oldal. – *190 221*

Leuthner, K. Russischer Volksimperialismus (Az orosz népi imperializmus). – „Die Neue Rundschau". Berlin 1915. XXVI. évf. 5. füz. május, 574–590. old. – *787*

Liebknecht, W. Zur orientalischen Frage oder Soll Europa kosakisch werden? Ein Mahnwort an das deutsche Volk (A keleti kérdéshez, avagy Elkozákosodjon-e Európa? Intő szó a német néphez). 2. kiad. Lipcse, Höhme [1878.]. 63 oldal. – *640*

Leifmann, R. Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften. Eine Studie über den modernen Kapitalismus und das Effektenwesen (in Deutschland, den Vereinigten Staaten, England, Frankreich, Belgien und der Schweiz) (Részesedési és finanszírozó társaságok. Tanulmány a modern kapitalizmusról és az értékpapírokról (Németország, az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Belgium és Svájc)). Jéna, Fischer 1909. X, 495 oldal. – *221 283 370*

– **Bringt uns der Krieg dem Sozialismus näher?** (Közelebb hozza-e a háború a szocializmust?) – „Der Deutsche Krieg". Stuttgart–Berlin 1915. 56. füz. 1–44. old. – *773*

– **Die internationale Organisation des Frankfurter Metallhandels** (A frankfurti fémkereskedelem nemzetközi szervezete). – „Weltwirtschaftliches Archiv". Jéna 1913. I, 1. köt. 1. füz. 108–122. old. – *3 10*

– **Kartelle und Trusts und die Weiterbildung der volkswirtschaftlichen Organisation** (Kartellek és trösztök és a közgazdasági szervezet továbbfejlesztése). 2., bővített kiad. Stuttgart, Moritz 1910. 210 oldal. – *4 14 29 91 217–218 226*

Link, E. Sind Sparkassen Wohlfahrtseinrichtungen? (Jótékonysági intézmények-e a takarékpénztárak?) – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1911. 30. évf. 1. köt. 2. sz., 58–62. old. – *548*

Lissagaray, Geschichte der Kommune von 1871. (Az 1871-es

Kommün története). 2., a szerző által átdolgozott kiadás, Stuttgart, Dietz 1894. XIV, 550 oldal. – *608*

Lloyd George in the House of Commons (Lloyd George az alsóházban). – „The Daily Telegraph". London 1915. április 22., május 5. – *279 312 315*

Die Lohndrücker des Auslandes und die Internationale (A béreket leszorító külföldiek és az Internacionálé). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1906–1907. 25. évf. 2. köt. 41. sz., 510–512. old. – *676*

Lorenz, J. Polnische Arbeiter in der Schweiz (Lengyel munkások Svájcban). Zürich 1910. – *606*

– **Zur Italienerfrage in der Schweiz** (A svájci olasz kérdéshez). Zürich. – *267 606*

Louis, P. Essai sur l'impérialisme (Tanulmányok az imperializmusról). – „Le Mercure de France". Párizs 1904. 15. évf. április, IV, L. köt. 100–114. old. – *198 224 240*

Lucas, C. P. Greater Rome and Greater Britain (Nagy-Róma és Nagy-Britannia). Oxford, Clarendon Press 1912. 184 oldal. – *573*

[Luxemburg, R.] Le Billet de Junius (Junius cikke). – „L'Écho de Paris". 1914. 11016. sz. október 13. 1. old. – *551*

– **Die Krise der Sozialdemokratie** (A szociáldemokrácia válsága). Zürich, Verlagsdruckerei Union 1916. 109 oldal. – *301*

Lysis. Contre l'oligarchie financière en France. Préface de J. Finot (A francia finánccoligarchia ellen. J. Finot előszavával). Párizs, „La Revue" 1908. XI, 260 oldal. – *17 199 205 220–221*

M

Mackay, B. L. China, die Republik der Mitte. Ihre Probleme und Aussichten (Kína, a központi köztársaság. Annak problémái és perspektívái). Stuttgart–Berlin, Cotta 1914. VII, 264 oldal, 17 kép. – *551 569*

Macrosty, H. W. Das Trustwesen in der britischen Industrie (Trösztök a brit iparban). Ford F. Leo. Berlin, Heymann 1910. XII, 308 oldal. – *14 208*

Marcard, K. [Könyvrecenzió:] „Hirsch Julius: Die Filialbetriebe im Detailhandel (unter hauptsächlicher Berücksichtigung der kapitalistischen Massenfilialbetriebe in Deutschland und Belgien") (Hirsch Julius: A fiókvállalatok a kiskereskedelemben (különös tekintettel a sok fiókkal dolgozó németországi és belgiumi tőkés vállalatokra)). – „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik". Jéna 1914. III. sorozat, 48. köt. 276–279. old. – *205*

March, L. La statistique internationale des forces motrices (Nemzetközi hajtóerő-statisztika). – „Bulletin de l'Institut International de Statistique", La Haye, Van Stockum [1912]. XIX. köt. 1. könyv, 374–386. old. – *471*

Marx K. Briefe an Dr. L. Kugelmann (Levelek dr. L. Kugelmannhoz). – „Die Neue Zeit", Stuttgart 1901–1902. 20. évf. 2. köt. 1. sz., 26–32. old.; 2. sz., 60–64. old., 3. sz., 91–96. old.; 4. sz., 125–128. old.; 6. sz., 188–192. old.; 7. sz.; 221–224. old.; 12. sz., 381–384. old.; 13. sz., 412–416. old.; 15. sz., 472–480. old.; 17. sz., 541–544. old.; 19. sz., 604–608. old.; 25. sz., 797–800. old. – *587 617 632*

– **[Ein Brief an Meyer und Vogt, 9. IV. 1870]** (Levél Meyerhez és Vogthoz. 1870. IV. 9.). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1907. 25. évf. 2. köt. 33. sz., 226–228. old. – *672*

– **Ein Brief an W. Liebknecht** (Levél W. Liebknechthez). – Megjelent: Liebknecht, W. Zur orientalischer Frage oder Soll Europa kosakisch werden? Ein Mahnwort an das deutsche Volk. 2. kiad. Lipcse, Höhme 1878. 57–59. old. – *587 640 642*

– **Ein Brief an Weydemeyer, 11. IX. 1851** (Levél Weydemeyerhez. 1851. IX. 11.). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1907. 25. évf. 2. köt. 28. sz., 58–59. old. – *672*

[Ein Brief an Weydemeyer, 5. III. 1852.] (Levél Weydemeyerhez, 1852. III. 5.). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1907. 25. évf. 2. köt. 31. sz., 163–165. old. – *673*

– **Der Bürgerkrieg in Frankreich. Adresse des Generalrats der Internationalen Arbeiter-Assoziation** (A polgárháború Franciaországban. A Nemzetközi Munkásszövetség Főtanácsának üzenete). Berlin, Verlag der Expedition des „Vorwärts" 1891. 71 oldal. – *587 616 617*

– **Enthüllungen über den Kommunisten-Prozess zu Köln** (Leleplezések a kölni kommunista perről). Új nyomás F. Engels előszavával. Hottingen-Zürich, Volksbuchhandlung 1885. 88 oldal. – *510*

– **Mr. George Howells Geschichte der Internationalen Arbeiter-Assoziation** (A Nemzetközi Munkásszövetség története Mr. George Howell tollából). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1902. XX. évf. 1. köt. 19. sz., 585–589. old. – *589*

– **Der politische Indifferentismus. (L'indifferenza in materia politica)** (A politikai közömbösség). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1913. 32. évf. 1. köt. 2. sz., 40–44. old. – *604*

May, R. E. Das Verhältnis des Verbrauches der Massen zu demjenigen der „kleinen Leute", der Wohlhabenden und Reichen und die Marxistische Doktrin (A tömeg fogyasztásának viszonya a „kisemberek", a jómódúak és a gazdagok fogyasztásához és a marxista doktrína). – „Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich". Lipcse–München 1899. 23. évf. 1. füz. 271–314. old. – *355 365*

– **Kosten der Lebenshaltung und Entwicklung der Einkommensverhältnisse in Hamburg seit 1890** (Létfenntartási költségek és jövedelemalakulás Hamburgban 1890 óta). – „Schriften des Vereins für Sozialpolitik". München–Lipcse 1915. 145. köt. IV. rész, 259–524. old. – *776*

Mehrens, B. Die Entstehung und Entwicklung der grossen französischen Kreditinstitute mit Berücksichtigung ihres Einflusses auf die wirtschaftliche Entwicklung Frankreichs (A nagy francia hitelintézetek keletkezése és fejlődése, tekintettel Franciaország gazdasági fejlődésére gyakorolt befolyásukra). Stuttgart–Berlin, Cotta 1911. IX, 360 oldal. – *17 49 126 221*

Mehring, F. Neue Beiträge zur Biographie von Karl Marx und Friedrich Engels (Újabb adalékok Karl Marx és Friedrich

Engels életrajzához). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1906–1907. 25. évf. 2. köt. 27. sz., 15–21. old.; 28. sz., 53–59. old.; 29. sz., 98–103. old.; 31. sz., 160–168. old.; 32. sz., 180–187. old.; 33. sz., 222–228. old. – *672*

– **Die neuen Hegelingen** (Az új hegeliánusok). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1914. 32. évf. 1. köt. 26. sz., 964–973. old. – *595*

„Le Mercure de France" („Francia Hírnök"). Párizs 1904. 15. évf. L. köt. 100–114. old. – *198 224 240*

Mévil, A. De la Paix de Francfort à la conférence d'Algéciras (A frankfurti békétől az algecirasi konferenciáig). 10. kiad. Párizs, Plon-Nourrit 1909. XI, 328 oldal.– *534*

Meyer, A. Die Kapitalanlage. Einige grundsätzliche Erörterungen (A tőkebefektetés. Néhány elvi megállapítás). Zurich 1912. – *3 9 386*

Die Milchversorgung norddeutscher Städte und Industriegebiete (Északnémet városok és iparvidékek tejellátása). – „Schriften des Vereins für Sozialpolitik". München–Lipcse 1914. 140. köt. II. rész, 1–560. old. – *776*

Mineral production. Petroleum (Ásványkitermelés. Kőolaj). – „Sta istical Abstract of the United States". Washington 1912. 34. sz. – *760*

Moll, E. Die Geschäftsergebnisse der deutschen Aktiengesellschaften in den Jahren 1907/08 bis 1911/12 (A német részvénytársaságok uzleti eredményei az 1907/08 és 1911/12 közötti években). – „Bank-Archiv". Berlin 1914. XIII. évf. 18. sz., 299–303. old. – *4 18*

Montesquiou, L. Les obligations américaines et le portefeuille français (Az amerikai kötelezvények és a francia értékpapírkészletek). Párizs, Rivière 1912. 109 oldal. – *189*

Moos, F. Die französischen Kreditinstitute und die französischen und englischen Kapitalanlagen im Ausland (A francia hitelintézetek és a francia és angol kulföldi tőkebefektetések). – „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistique". Jéna 1910. III. sorozat, 39. köt. 237–256. old. – *128 198 225 387*

Moride, P. Les maisons à succursales multiples en France et à l'étranger (A sok fiókkal dolgozó vállalatok Franciaországban és kulfoldon). Párizs, Alcan 1913. 234, 36 oldal. – *3 13*

Morley, J. The Life of Richard Cobden. Jubilee Edition (Richard Cobden élete. Jubiláris kiadás). London, Unwin 1896. I. – II. köt. – *463*

Morris, H. C. The History of Colonization from the Earliest Times to the Present Day (A gyarmatosítás története a legrégibb időktől napjainkig). New York, Macmillan 1900. 2 kötet. – *223 242 406–407*

Mülhaupt, E. Der Milchring. Ein Beitrag zur Kartell- und Milchpreisfrage (A tejkartell. Adalék a kartell- és tejár-kérdéshez). Karlsruhe, Braun 1912. 111 oldal. – *370 390*

N

Nahas, J. F. Situation économique et sociale du fellah égyptien. Thèse par le doctorat (Az egyiptomi fellahok gazdasági és társadalmi helyzete.

Doktori disszertáció). Párizs, Rousseau 1901. 202 oldal. – *548*

„Nase Szlovo" („Szavunk"). Párizs 1915. 11. sz., február 10. 1–2. old. – *16*

– 1915. 82. sz., május 6. 1–16. old. – *16*

Die „nationalistische Spreu" scheidet vom „internationalen sozialisti chen Weizen" (A „nacionalista pelyva" különválik a „nemzetközi szocialista búzától"). – „Grutlianer", Zurich 1916. 248. sz., október 23. 1. old. – *645*

Nationalities and Subject Races. Report of Conference held in Caxton Hall (Nemzetiségek és alárendelt rasszok. Beszámoló a Caxton Hallban rendezett konferencián). – Westminster. 1910. június 28–30. London, King 1911. XII, 178 oldal. – *3 12*

Nearing, S. The Adequacy of American Wages (Az amerikai ipar lehetőségei). – „The Annals of the American Academy of political and Social Science", Philadelphia 1915. LIX. köt. 111–124 old. – *23*

„Neue Rheinische Zeitung" („Új Rajnai Újság"). London 1850.– *587 649*

– 1. fuz. január, 92 oldal. – *649*

– 2. fuz. február, 80 oldal. – *644 651*

– 3. füz. március, 80 oldal. – *649*

– 4. fuz. április, 79 oldal. – *649*

– 5–6. fuz. május–október, 180 oldal. – *649 651*

„Die Neue Rundschau" („Új Szemle"). Berlin 1915. XXVI. évf. 5. fuz. május, 577–590. old. – *787*

„Die Neue Zeit" („Új Kor"). Stuttgart 1886. IV. évf. 11. sz., 502–515. old. – *760*

– 1897–1898. XVI. évf. I. kot. 25. sz., 769–781. old.; 26. sz., 801–816. old. – *260*

– – II. köt. 27. sz., 14–26. old. – *224 261*

– 1900–1901. XIX. évf. I. köt. 8. sz., 247–250. old. – *586–587 605*

– – 26. sz., 804–811. old. – *606*

– 1901–1902. XX. évf. I. köt. 19. sz., 585–589. old. – *589*

– – II. köt. 1. sz., 26–32. old.; 2. sz., 60–64. old.; 3. sz., 91–9 . old.; 4. sz., 125–128. old.; 6. sz., 188–192. old.; 7. sz., 221–224. old.; 12. sz. 381–384. old.; 13. sz., 412–416. old.; 15. sz., 472–480. old.; 17. sz., 541–544. old.; 19. sz., 604–608. old.; 25. sz., 797–800. old. – *587 617 632*

– 1902–1903. 21. évf. 2. köt. 30. sz., 106–109. old. – *156*

– 1904–1905. 23. évf. 2. köt. 27. sz., 28–32. old. – *632*

– – 37. sz., 343–348. old.; 38. sz., 364–371. old. – *603 632*

– 1906–1907. 25. évf. 2. köt. 27. sz., 15–21. old.; 28. sz., 53–59. old.; 29. sz., 98–103. old.; 31. sz., 160–168. old.; 32. sz., 180–187. old.; 33. sz., 222–228. old. – *672 673*

– – 41. sz., 510–512. old. – *676*

– 1910. 28. évf. 2. köt. 48. sz., 772–781. old. – *603 605*

– 1911. 29. évf. 1. köt. 16. sz., 552–559. old. – *384*

– – 2. köt. 29. sz., 96. old. – *383*

– – 30. sz., 97–107. old. – *381*

– – 32. sz., 179–186. old. – *383*

– – 33. sz., 248. old. – *380*

– – 34. sz., 276–277. old. – *370 380*

– – 52. sz., 943–944. old. – *380*

– 1911. 30. évf. 1. kot. 1. sz., 1–5. old. – *379*

– – 2. sz., 43–49. old. – *548*

– 2. sz., 49–58. old.; 3. sz., 84–91. old. – *762*

– – 2. sz., 58–62. old. – *548*

– 1912. 30. évf. 1. köt. 16. sz., 550–557. old. – *332*
– – 22. sz., 773–782. old. – *328 379*
– – 24. sz., 837–847. old. – *379*
– – 2. köt. 39. sz., 474–485. old. – *218 333*
– – 41. sz., 541–550. old.; 42. sz., 585–593. old.; 43. sz., 609–616. old. – *380*
– – 42. sz., 569–576. old. – *380*
– – 44. sz., 654–664. old.; 45. sz., 688–698. old.; 46. sz., 723–733. old. – *380*
– – 47. sz., 765–772. old. – *380 586 601 604*
– – 48. sz., 810–817. old. – *380*
– – 49. sz., 841–854. old. – *380*
– 1912. 31. évf. 1. köt. 4. sz., 138–144. old. – *3 7 155*
– – 7. sz., 221–229. old. – *3 6*
– 1913. 31. évf. 2. köt. 38. sz., 410–412. old. – *587*
– – 32. évf. 1. köt. 2. sz., 37–39. old. – *604*
– – 2. sz., 40–44. old. – *604*
– – 4. sz. 110–116. old. – *248 262*
– – 6. sz. 182–188. old.; 10. sz., 352–360. old. – *587 601*
– – 10. sz., 382–384. old. – *601 607*
– – 12. sz., 435–441. old. – *262*
– 1914. 32. évf. 1. köt. 16. sz., 590–592. old.; 26. sz., 1005–1008. old. – *604 606*
– – 19. sz., 710–712. old. – *547*
– – 26. sz., 964–973. old. – *595*
– – 2. köt. 19. sz., 843–846. old. – *259*
– – 21. sz., 908–922. old. – *256*
– – 22. sz., 937–948. old.; 23. sz., 969–982. old. – *259*
– – 33. évf. 1. köt. 2. sz., 61–63. old. – *96*
– 1915. 33. évf. 2. köt. 2. sz., 33–42. old.; 3. sz., 71–81. old.; 4. sz., 107–116. old.; 5. sz., 138–146. old. – *259*
– 1916, 34. évf. 2. köt. 1. sz., 16–20. old.; 2. sz., 51–58. old. – *94–95*

„Neue Zürcher Zeitung" („Új Zürichi Újság") 1915. április 23. – *311*

Neumann-Spallart, F. X. Übersichten der Weltwirtschaft (Áttekintések a világgazdaságról). 1883–1884. évf. Stuttgart, Maier 1887. XIV, 574 oldal. – *476 498*

Neymarck, A. La statistique internationale des valeurs mobilières (Az értékpapírok nemzetközi statisztikája). – „Bulletin de l'Institut International de Statistique". La Haye, Van Stockum [1912]. XIX. köt. 2. könyv, 201–475. old. – *49 50 71 72 127 130 131 190 221 265 385*

Nieboer, H. J. [Könyvrecenzió:] „Nationalities and Subject Races. London, 1911" („Nemzetiségek és alárendelt rasszok. London 1911."). – „Weltwirtschafliches Archiv". Jéna 1913. II, 2. köt. 1. füz. 193–195. old. – *3 12 226–227*

Noch eine Blattgründung in Bremen (Egy újabb lap alapítása Brémában). – „Bremer Bürger-Zeitung." Bréma 1916. 141. sz., június 19. 7. old. – *600*

„The North American Review" („Észak-amerikai Szemle"). New York 1915. CCI. köt. 1. sz., január, 72–81. old. – *190*

O

The Objects of the War (A háború céljai). – „The Economist". London 1915. LXXX. köt. 3735. sz., március 27. 614–615. old. – *311*

Der Oktober (Október). – „Die Bank". Berlin 1914. II. félév, 1039–1058. old. – *52*

Oncken, H. Die Vorgeschichte

des Krieges (A háború előtörténete). – „Deutschland und der Weltkrieg". Lipcse–Berlin, Teubner 1915. 463–535. old. – *538*

Oppenheimer, F. Englischer Imperialismus (Angol imperializmus). – Bécs, Hof-Verlags- und Univ.-Buchhandlung 1905. 64 oldal. – *254 463*

Otto, W. Anleiheübernahme-, Gründungs- und Beteiligungsgeschäfte der deutschen Grossbanken in Übersee (A német nagybankok kölcsönkibocsátási, alapítási és részesedési ügyletei a tengeren túl). Berlin, Borussia 1911. 245. oldal. – *49 117*

P

Paish, G. Great Britain's Capital Investments in Individual Colonial and Foreign Countries (Nagy-Britannia tőkebefektetései az egyes gyarmati és külföldi országokban). – „Journal of the Royal Statistical Society". London 1911. LXXIV. köt. 2. rész, január, 167–187. old. – *190 279 370 387 389*

Pannekoek, A. Deckungsfrage und Imperialismus (A fedezet kérdése és az imperializmus). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1913. 32. évf. 1. köt. 4. sz., 110–116. old. – *248 262*

– **Massenaktion und Revolution** (Tömegakció és forradalom). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1912. 30. évf. 2. köt. 41. sz., 541–550. old.; 42. sz., 585–593. old.; 43. sz., 609–616. old. – *380*

– **Das Wesen unserer Gegenwartsforderungen** (Mai követeléseink lényege). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1912. 30. évf. 2. köt. 48. sz., 810–817. old. – *380*

Parteitag der Soz.dem. Partei Deutschlands zu Chemnitz. 15–21. IX. 1912. (A Német Szociáldemokrata Párt chemnitzi kongresszusa. 1912. IX. 15–21.). – „Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung". Lipcse 1915. 5. évf. 1. és 2. füz. 311–316. old. – *586 590*

„Parteiverrat – Landesverrat" („Pártárulás – hazaárulás"). – „Leipziger Volkszeitung". 1916. 151. sz., július 10. 3. old. – *515*

Parteiverrat – Landesverrat (Pártárulás – hazaárulás). – „Volksstimme". Chemnitz 1916. 156. sz., július 8. 1. függelék. – *612*

Patouillet, J. L'impérialisme américain. Thèse pour le doctorat (Sciences politiques et économiques) (Az amerikai imperializmus. Doktori disszertáció (Politikai és gazdasági tudományok)). Dijon, „Petit Bourguignon" 1904. 388. old. – *6 126 127 193–194 197*

Patriotic Pledge by Employers (A vállalkozók hazafias kötelessége). – „The Daily Telegraph". London 1915. április 23. – *313*

Pepper, Ch. M. South American Markets (Dél-amerikai piacok). – „The Annals of the American Academy of Political and Social Science", Philadelphia 1915. LIX. köt. 309–315. old. – *23*

Perrin de Boussac, R. De l'armée coloniale. Ses rapports avec la colonisation. Thèse pour le doctorat (A gyarmati hadseregről. A gyarmatosítással való kapcsolatai. Doktori disszertáció). Párizs, Rousseau 1901. 151 oldal. – *612*

Die Petroleum-Komödie (Az olajkomédia). – „Die Bank". Berlin 1913. I. félév, 388–391. old. – *65*

Philippovich, E. Monopole und Monopolpolitik (Monopóliumok és monopolista politika). – „Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung". Lipcse 1916. 6. évf. 157–174. old. – *783*

Pinner, F. Herrn v. Gwinners Petroleummonopol (V. Gwinner úr olajmonopóliuma). – „Die Bank". Berlin 1912. II. félév, 1032–1047. old. – *65 157*

– **Petroleummonopol oder Kartellgesetz?** (Olajmonopólium vagy kartelltörvény?) – „Die Bank". Berlin 1913. II. félév, 736–747. old. – *65*

– **Petroleum-Strategie** (Olajstratégia). – „Die Bank". Berlin 1912. II. félév, 629–638. old. – *160*

Plehn, H. Der britische Imperialismus (A brit imperializmus). – „Handbuch der Politik". Berlin–Lipcse 1912–1913. II. köt. 731–735. old. – *535*

– **Grossbritanniens auswärtige Politik. – England und Deutschland** (Nagy-Britannia külpolitikája. Anglia és Németország). – „Handbuch der Politik". Berlin–Lipcse 1912–1913. II. köt. 726–731. old. – *535*

– **Weltpolitik. Abriss der neuesten Weltgeschichte nach dem englisch-japanischen Bündnis** (Világpolitika. A legújabbkori világtörténelem az angol-japán szövetség után). 3. kiad. Berlin, Curtius 1907. VII, 214 oldal. – *502 503*

Politische Rundschau (Politikai Szemle). – „Die Gleichheit". Stuttgart 1914. 24. évf. 23. sz., 363–364. old. – *593*

Powell, E. Th. The Evolution of the Money Market (1385–1415) (A pénzpiac fejlődése (1385–1415)). – London, Financial News 1915. 735 oldal. – *278*

„Preussische Jahrbücher" („Porosz évkönyvek"). Berlin 1915. 159. köt. 3. füz. 481–497. old. – *300*

La production des céréales (A gabonatermelés). – „Journal de Genève". 1916. 108. sz., április 18. 2. old. – *783*

Proletarische Frauen, seid bereit! (Proletár asszonyok, álljatok készenlétben!) – „Die Gleichheit". Stuttgart 1914. 24. évf. 23. sz., 353–354. old. – *591*

Q

Quadflieg, F. Russische Expansionspolitik von 1774 bis 1914 (Orosz terjeszkedési politika 1774-től 1914-ig). Berlin, Dümmler 1914. 259 oldal. – *693*

[Quelch, H.] Die Torheit des Krieges und die Möglichkeiten und Gefahren des Friedens (A háború őrültsége és a béke lehetőségei és veszélyei). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1911. 29. évf. 2. köt. 52. sz., 943–944. old. – *381*

R

Rappard, W. E. Zur nationalen Verständigung (A nemzeti kiegyezéshez). Zürich 1915. – *782*

Ravesteijn, W., van. Balkanprobleme (Balkáni problémák). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1912. 31. évf. 1. köt. 7. sz., 22–229. old. – *3 6*

The Realms of the Habsburgs (A Habsburgok birodalmai). – „The Economist". London 1915. LXXX. köt. 3723. sz., január 2. 11–12. old. – *273*

„Recht und Wirtschaft" („Jog és gazdaság"). Berlin 1915. 4. évf. 6. sz., 137–141. old. – *274*

Redslob, R. Abhängige Länder. Eine Analyse des Begriffs von der ursprünglichen Herrschergewalt (Függő országok. Az eredeti uralkodói hatalom fogalmának elemzése). Lipcse. Veit 1914. 352 oldal. – *235*

Renner, K. Wirklichkeit oder Wahnidee? (Valóság vagy rögeszme?). – „Der Kampf". Bécs 1916. 9. évf. 9. köt. 1. sz., január, 15–25. old. – *627*

Reventlow, F. Deutschlands auswärtige Politik. 1888–1913 (Németország külpolitikája 1888–1913). Berlin, Mittler 1914. XVI, 402 oldal. – *689*

Revere, C. T. Latin-American Trade Possibilities (Latin-amerikai kereskedelmi lehetőségek). – „The North American Review". New York 1915. CCI. köt. 1. sz., január, 72–81. old. – *190*

„Revue d'économie politique" („Közgazdasági Szemle"). Párizs 1915. 4. sz., július–augusztus, 409–410. old. – *773*

„La Revue de Paris" („Párizsi Szemle"). 1915. 22. évf. 2. köt. 5. sz., március 1. 194–224. old. – *279 299*

„La Revue politique internationale" („Nemzetközi Politikai Szemle"). Lausanne 1915. 14. sz., március–április, 168–186. old. – *502 503*

Riesser, J. Die deutschen Grossbanken und ihre Konzentration im Zusammenhange mit der Entwicklung der Gesamtwirtschaft in Deutschland (A német nagybankok és azok koncentrációja az egész német gazdaság fejlődésével kapcsolatban). 3., teljesen átdolgozott és jelentősen kibővített kiadás, Jéna, Fischer 1910. XV, 715 oldal, 1 térkép. – *30 118 127 218–221 222 226–227 230 265 266 283 327 336 338 365*

– **Die deutschen Grossbanken und ihre Konzentration im Zusammenhang mit der Entwicklung der Gesamtwirtschaft in Deutschland** (A német nagybankok és azok koncentrációja az egész német gazdaság fejlődésével kapcsolatban). 4., javított és bővített kiadás, Jéna, Fischer 1912. XIII, 768 oldal, 1 térkép. – *338 339 340 341 342 343 345 347 353 355 359 368*

Rohrbach, P. Warum es der Deutsche Krieg ist! (Miért német háború ez a háború!). – „Der Deutsche Krieg". Stuttgart–Berlin 1914. 1. füz. 1–30. old. – *577*

Rothstein, Th. Die S.D.P., Hyndman und die Rüstungsfrage (A Német Szociáldemokrata Párt, Hyndman és a fegyverkezés kérdése). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1911. 29. évf. 2. köt. 32. sz., 179–186. old. – *383 605*

Roumania and the War (Románia és a háború). – „The Economist". London 1915. LXXX. köt. 3724. sz. január 9. 57–58. old. – *273*

Ruedorffer, J. J. Grundzüge der Weltpolitik in der Gegenwart (A világpolitika fő vonásai napjainkban). Berlin–Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt 1914. XIII, 252 oldal. – *551 561*

Russia (Oroszország). – „The Economist". War Supplement, London 1914. LXXIX. köt. 3721. sz., december 19. 9–11. old. – *271*

Russian Finances. (From a Correspondent) (Oroszország pénzügyei. (Levelezőnktől)) Pétervár, december 19. – „The Economist". London 1915. LXXX. köt. 3724. sz., január 9. 66–67. old. – *273*

Russier, H. Le partage de l'Océanie (Óceánia felosztása). Párizs, Vuibert et Nony 1905. XI, 370 oldal. – *6 213*

S

Sale, Ch. V. Some Statistics of Japan (Néhány statisztikai adat Japánról). – „Journal of the Royal Statistical Society". London 1911. LXXIV. köt. V. rész, április, 467–534. old. – *370 400*

Sartorius von Waltershausen, A. Das volkswirtschaftliche System der Kapitalanlage im Auslande (A külföldi tőkebefektetés nemzetgazdasági rendszere). Berlin, Reimer 1907. 442 oldal. – *223 225 551 578*

Schilder, S. Entwicklungstendenzen der Weltwirtschaft (A világgazdaság fejlődési tendenciái). I. köt.: Planmässige Einwirkungen auf die weltwirtschaft (A világgazdaság tervszerű befolyásolása). Berlin, Siemenroth 1912. VIII, 393 oldal. – *49 73 226 281*

– **Weltwirtschaftliche Hintergründe des Weltkrieges** (A világháború világgazdasági okai) – „Weltwirtschaftliches Archiv". Jéna 1915. I, 5. köt. 1. füz. 1, 1–22. old. – *3 15*

Schippel, M. Russischer Alp und deutsche Demokratie (Orosz lidérc és német demokrácia). – „Sozialistische Monatshefte", Berlin 1916. 22. évf. 3. köt. 21. füz. 1091–1097. old. – *640*

Schmoller, G. Friedrich Engels und Karl Marx. Ihr Briefwechsel von 1844 bis 1883 (Levelezésük 1844-től 1883-ig). – „Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich". Lipcse–München 1915. 39. évf. 1. füz. 423–432. old. – *589*

„Schriften des Vereins für Sozialpolitik" („A Szociálpolitikai Egyesület közleményei"). München–Lipcse 1914. 140. köt. II. rész, 1–560. old. – *776*

– – V. rész, 1–164. old. – *776*

– 1915. 145. köt. III. rész, 1–291. old. – *775*

– – IV. rész, 259–524. old. – *776*

Schulthess' Europäischer Geschichtskalender (Schulthess-féle Európai Történelmi Kalendárium). Új sorozat, 25. évf. München, Beck 1910. XV, 739 oldal. – *532*

Schultze, E. Das französische Kapital in Russland (A francia tőke Oroszországban). – „Finanz-Archiv". Stuttgart–Berlin 1915. 32. évf. 1. köt. 125–133. old. – *323 384*

– **Die Schwankungen der Einwanderung in die Vereinigten Staaten** (A bevándorlás ingadozásai az Egyesült Államokban). – „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik". Jéna 1915. III. sorozat, 49. köt. 527–541. old. – *205*

Schulze-Gaevernitz, G. Britischer Imperialismus und englischer Freihandel zu Beginn des zwanzigsten Jahrhunderts (A brit imperializmus és az angol szabadkereskedelem a husza-

dik század elején). Lipcse, Duncker és Humblot 1906. 477 oldal. – *17 331 440 449 634*

– **Die deutsche Kreditbank** (A német hitelbank). – „Grundriss der ozialökonomik". Tübingen 1915. III. könyv, V. szakasz, II. rész, 1–189. old. – *3 4 31 210 226–227 378*

Schumpeter, J. Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung (A gazdasági fejlődés elmélete). Lipcse, Duncker és Humblot 1912. V, 548 oldal. – *5*

Schwarz, O. Die Finanzsysteme der Grossmächte. (Internationales Staats- und Gemeinde-Finanzwesen) (A nagyhatalmak pénzügyi rendszerei. (Nemzetközi állami és községi pénzügy)). I–II. köt. Lipcse, Göschen 1909. (Sammlung Göschen). – *18 465*

„Schweizerische Metallarbeiter-Zeitung" („Svájci Fémmunkás Újság"). Bern 1916. 40. sz., szeptember 30. 2. old. – *648*

– 1916. 41. sz., október 7. 1–2. old. – *648*

Schwiedland, E. [Könyvrecenzió:] „Driault, Edouard: Le monde actuel. Tableau politique et économique. Paris (Alcan), 1909. Pp. 372" („Driault Edouard: A mai világ. Politikai és gazdasági vázlat". Párizs (Alcan) 1909. 372 oldal). – „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik". Jéna 1911. III. sorozat, 41. köt. 269–270. old. – *201*

– **[Könyvrecenzió:] „Passama Paul: Formes nouvelles de concentration industrielle. Paris. 1910"** („Passama Paul: Az ipari koncentráció új formái. Párizs 1910"). – „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik". Jéna 1912. III. sorozat, 44. köt. 818–819. old. – *202*

– **Der Wettkampf der gewerblichen Betriebsformen** (Az ipari üzemformák versengése). – „Grundriss der Sozialökonomik". Tübingen 1914. III. könyv, VI. szakasz, 24–53. old. – *18 45*

Seeley, J. R. The Expansion of England. Two Courses of Lectures (Anglia terjeszkedése. Két előadássorozat). Lipcse, Tausnitz 1884. 320, 32 oldal. – *672 678*

Seidel, M. Das Sparkassenwesen einiger europäischer Staaten in Gesetzgebung, Einrichtungen und Ergebnissen (Egyes európai országok takarékpénztárai a velük kapcsolatos törvényhozás, berendezésük és eredményeik szempontjából). – „Die Bank". Berlin 1914. I. félév, 234–243., 329–337., 441–446. old. – *60*

Sembat, M. Faites un Roi sinon Faites la Paix (Királyotok lesz, ha nem vívjátok ki a békét). – 12. kiad. Párizs, Figuière [1913]. XIV, 278 oldal. – *440*

Seubert, R. Aus der Praxis des Taylor-Systems mit eingehender Beschreibung seiner Anwendung bei der Tabor Manufacturing Company in Philadelphia (A Taylor-rendszer gyakorlatából a philadelphiai Tabor Manufacturing Company-nál való alkalmazásának részletes leírásával). Berlin, Springer 1914. VI, 160 oldal. – *50 137*

Siegfried, A. Neu-Seeland. Eine sozial- und wirtschaftspolitische Untersuchung (Új-Zéland. Társadalom- és gazdaságpolitikai tanulmány). Fordította és egyes részeit kibővítette M. Warnack. Berlin, Heymann

1909. XVI, 351 oldal. – *502 541*

Les socialistes et la paix (A szocialisták és a béke). – „Journal des Débats". Párizs 1915., november 11. – *308*

Sozialimperialismus und Linksradikalismus (Szociálimperializmus és baloldali radikalizmus). – „Bremer Bürger-Zeitung". Bréma 1915. 291. sz., december 13. 1. old. – *776*

„Sozialistische Monatshefte" („Szocialista havi füzetek"). Berlin 1916. 22. évf. 3. köt. 21. füz. 1091–1097. old. – *640*

Sparkassen und Banken (A takarékpénztárak és a bankok). – „Die Bank". Berlin 1913. II. félév, 811–812. old. – *68*

Spectator. [Könyvrecenzió:] „E. Agahd: Grossbanken und Weltmarkt. Berlin, 1914" („E. Agahd: Nagybankok és világpiac. Berlin 1914"). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1914. 33. évf. 1. köt. 2. sz., 61–63. old. – *96*

– **Die Kolonien der europäischen Mächte in handelswirtschaftlicher Beziehung** (Az európai hatalmak gyarmatai kereskedelmi-gazdasági tekintetben). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1916. 34. évf. 2. köt. 1. sz., 16–20. old.; 2. sz., 51–58. old. – *95*

Stammhammer, J. Bibiliographie des Sozialismus und Kommunismus. Bd. III: Nachträge und Ergänzungen bis Ende des Jahres 1908. (A szocializmus és a kommunizmus bibliográfiája. III. köt. Pótlások és kiegészítések 1908 végéig). Jéna, Fischer 1909. 473 oldal. – *600*

„The Statesman's Year-Book" („Az államférfi évkönyve"). London 1915. LXXXIV, 1536, 20 oldal. – *491 497*

– 1916. XLIV, 1560, 12 oldal. – *733*

„Statistical Abstract of the United States" („Az Egyesült Államok statisztikai szemléje"). Washington 1912. 34. sz. – *760*

Statistik der Depositen- und Spargelder (A letétek és takarékbetétek statisztikája). – „Die Bank". Berlin 1910. II. félév, 1200. old. – *169*

Statistik der englischen Aktienbanken (England und Wales) (Az angol részvénybankok statisztikája (Anglia és Wales)). – „Die Bank". Berlin 1912. II. félév, 695–696. old. – *159*

„Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich" („A Német Birodalom Statisztikai Évkönyve"). Berlin 1903. 24. évf. 25. old. – *473*

– 1915. 36. évf. XXXVI, 480, 114 oldal. – *17 223–224 482 483 486 488*

Steffen, G. Weltkrieg und Imperialismus. Sozialpsychologische Dokumente und Beobachtungen vom Weltkrieg 1914/1915 (A világháború és az imperializmus. Szociálpszichol ai dokumentumok és vizsgálódások az 1914/1915-ös világháborúról). Jéna, Diederichs 1915. 254 oldal. – *248*

Steine statt Brot! Von einem Gewerkschafter (Kövek kenyér helyett! Egy szakszervezeti funkcionáriustól). – „Grütlianer". Zürich 1916. 255. sz., október 31. 1. old. – *645*

Stillich, O. Geld- und Bankwesen. Ein Lehr- und Lesebuch (Pénz- és banküzy. Tan- és olvasókönyv). Berlin, Curtius 1907. 267 oldal. – *4 26 372*

– **Nationalökonomische Forschungen auf dem Gebiete der grossindustriellen Unternehmung** (Nemzetgazdasági vizsgálódások a nagyipari vállalkozás területén). I–II. köt. Berlin–Lipcse 1904–1906. – *17 27 50 156*

– – **I. köt. Eisen- und Stahl-Industrie** (Vas- és acélipar). Berlin, Siemenroth 1904. XII, 238 oldal. – *17 27 50 156*

– – **II. köt. Steinkohlenindustrie** (Kőszénipar). Lipcse, Jäh und Schunke 1906. VI, 357 oldal. – *17 50 156*

Supan, A. Die territoriale Entwicklung der europäischen Kolonien. Mit einem kolonialgeschichtlichen Atlas von 12 Karten und 40 Kärtchen im Text (Az európai gyarmatok területi fejlődése. 12 térképből és 40 szövegközti térképből álló gyarmattörténeti atlasszal). Gotha, Perthes 1906. XI, 344 oldal, 12 térkép. – *229 288*

T

Tafel, P. Die Nordamerikanischen Trusts und ihre Wirkungen auf den Fortschritt der Technik (Az észak-amerikai trösztök és azok hatása a technika fejlődésére). Stuttgart, Wittwer 1913. 74 oldal. – *49 91 217*

„Der Tag" („A Nap"). Berlin 1915. 82. sz., április 9. – *314*

– 1915. 93. sz., április 22. – *313*

Tardieu, A. La France et les alliances. La lutte pour l'équilibre (Franciaország és a szövetségek. Harc az egyensúlyért). Párizs, Alcan 1909. III, 365 oldal. – *532*

Taylor, F. W. u. Wallichs, A. Die Betriebsleitung insbesondere der Werkstätten (Az üzemvezetés, különös tekintettel a műhelyekre). F. W. Taylor „Shop management" című művének A. Wallichs-féle autorizált német átdolgozása. Berlin, Springer 1912. VII, 137 oldal. – *50 132 228*

„Le Temps" („Az Idő"). Párizs 1915. november 13. – *279 308*

– 1915. december 6. – *279 310*

– 1915. december 7. – *279 310*

Thery, E. L'Europe économique (Európa gazdasága). 2. kiad. Párizs, Économiste européen 1911. 332 oldal. – *188 201 223*

Thesen über Imperialismus und nationale Unterdrückung der Redaktion der „Gazeta Robotnicza" (A „Gazeta Robotnicza" szerkesztőségének tézisei az imperializmusról és a nemzeti elnyomásról). – „Vorbote". Bern 1916. 2. sz., április. – *788*

Thesen zum Referate: Programm des Schweiz. Grütlivereins (Tézisek „A svájci Grütli-szövetség programja" című referátumhoz). – „Grütlianer". Zürich 1916. 235. sz., október 7. 1. old. – *646*

Tonnelat, E. L'expansion allemande hors d'Europe. Etats-Unis, Brésil, Chantoung, Afrique de Sud (Német terjeszkedés Európán kívül. Egyesült Államok, Brazília, Santung, Dél-Afrika). Párizs, Colin 1908. XI, 277 oldal. – *187 233*

Troeltsch, W. Die Gewerkschaften Deutschlands im Kriege (Németország szakszervezetei a háborúban). – „Recht und Wirtschaft". Berlin 1915. 4. évf. 6. sz., 137–141. old. – *274*

Trop parler nuit (Sokat beszélni káros). – „Journal de Genève". 1915. 95. sz., április 7. 1. old. – *315*

Tschierschky, S. Kartell und Trust. Vergleichende Unter-

suchung über deren Wesen und Bedeutung (Kartellek es trösztök. Összehasonlító vizsgálat azok lenyegeről és jelentőségéről). Gottingen, Vandenhoeck és Ruprecht 1903. 129 oldal. – *22 50 179 228*

Turmann, M. [Könyvrecenzió:] „Pierre Moride. Les maisons à succursales multiples en France et à l'étranger. Paris, 1913" („Pierre Moride: A sok fiókkal dolgozo vállalatok Franciaországban és kulfoldon"). – „Weltwirtschaftliches Archiv". Jéna 1914. II, 4. kot. 1. fuz. 286–288. old. – *13*

Tyszka, C. Löhne und Lebenskosten in Westeuropa im 19. Jahrhundert. (Frankreich, England, Spanien, Belgien) (Berek es létfenntartási költségek Nyugat-Európában a XIX. században. (Franciaorszag, Anglia, Spanyolország, Belgium)). – „Schriften des Vereins fur Sozialpolitik". Munchen–Lipcse 1914. 145. kot. III. rész, 1–291. old. – *775*

U

Uhl, K. [Könyvrecenzió:] „Straus, Walter: Die deutschen Überlandzentralen und ihre wirtschaftliche Bedeutung als Kraftquelle für den Kleinbetrieb in Landwirtschaft und Gewerbe. Berlin, 1913" („Straus, Walter: A német keruletkozi erőművek és azok gazdasági jelentősége mint energiaforrás a mezőgazdasági és ipari kisuzem számára, Berlin 1913"). – „Jahrbucher fur Nationalokonomie und Statistik". Jéna 1914. III. sorozat, 48. kot. 544–545. old. – *205*

Ulbricht, E. Weltmacht und Nationalstaat. Eine politische Geschichte der neueren Zeit von 1500 bis 1815 (Világuralom es nemzeti állam. Az ujkor politikai története 1500-tól 1815-ig). Lipcse, Dieterich 1910. XXIII, 685, 7 oldal. – *586*

Die Unternehmerorganisationen im Kriege (Vállalkozoi szervezetek a háborúban). – „Archiv fur Sozialwissenschaft und Sozialpolitik". Tubingen 1916. 41. kot. 277–297. old. – *394*

Usher, R. G. Pan-Americanism; a Forecast of the inevitable clash between the United States and Europe's victor (Pánamerikanizmus; az Egyesult Államok és az európai gyóztes kozotti elkerulhetetlen konfliktus megjovendolése). New York 1915. 419 oldal. – *783*

V

Der Überblick. (Ein anderer Standpunkt) (Áttekintes (Egy másik szempont)). – „Schweizerische Metallarbeiter-Zeitung". Bern 1916. 41. sz., október 7. 1–2. old. – *648*

Übersberger, H. Russland und der Panslawismus (Oroszország es a pánszlávizmus). Megjelent: Deutschland und der Weltkrieg. Lipcse–Berlin, Teubner 1915. 393–423. old. – *535*

V

Verkehrstrust (A kozlekedesi troszt). – „Die Bank". Berlin 1914. I. felév, 89–90. old. – *63*

Vogelstein, Th. Die finanzielle Organisation der kapitalistischen Industrie und die Monopolbildungen (A tőkés ipar penzugyi szervezete és a monopóliumalakítás). – „Grundriss der Sozialökonomik". Tu-

bingen 1914. III. könyv, VI. rész, 187–246. old. – *46 217 218*

– **Kapitalistische Organisationsformen in der modernen Grossindustrie. Bd. 1. Organisationsformen der Eisenindustrie und Textilindustrie in England und Amerika** (Tőkés szervezeti formák a modern nagyiparban. I. köt. A vasipar és a textilipar szervezeti formái Angliában és Amerikában). Lipcse, Duncker és Humblot 1910. XV, 277 oldal. – *14 51 214 218*

„Volksrecht" („Népjog"). Zürich 1914. 241. sz., október 16. – *553*

„Volksstimme" („A nép hangja"). Chemnitz 1916. 131. sz., június 8. – *596*

– 133. sz., június 10. – *597*

– 156. sz., július 8. 1. melléklet. – *612*

Volkswirtschaftliche Chronik für das Jahr 1913 (Nemzetgazdasági krónika az 1913. évre). Kivonat a „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik"-ből. Jéna 1914. III. sorozat, 45–47. köt. 1109 oldal. – *338*

Vollkommen zutreffend (Nagyon helyes). – „Volksstimme". Chemnitz 1916. 133. sz., június 10. – *597*

„Vorwärts" („Előre"). Berlin 1916. 103. sz., április 13. 1. old. – *223 465 466*

Vote of Credit for £ 250 000 000 (Szavazás a 250 000 000 font sterlinges hitel tárgyában). – „The Daily Telegraph". London 1914. november 17. 8. old. – *268*

W

W., Die bisherigen Kosten der Kriegsführung (A hadviselés eddigi költségei). – „Volksrecht". Zürich 1914. 241. sz., október 16. – *553*

Waldecker, Die Deutschen und das deutsche Kapital in der russischen Industrie (A németek és a német tőke az orosz iparban). – „Jahrbücher für Nationalökonomie und Statistik". Jéna 1915. III. sorozat, 49. köt. 351–362. old. – *238*

Wallich, P. Die Konzentration im deutschen Bankwesen. Ein Beitrag zur Geschichte der gegenwärtigen Wirtschaftsorganisation (Koncentráció a német bankszakmában. Adalék a mai gazdasági szervezet történetéhez). Berlin–Stuttgart, Cotta 1905. VIII, 173 oldal. – *49 126*

The War and Modern Business. (A háború és a mai üzleti világ). – „The Economist". London 1914. LXXIX. köt. 3721. sz., december 19. 1059–1060. old. – *271*

Webb, A. D. The New Dictionary of Statistics. A Complement to the fourth edition of Mulhall's „Dictionary of Statistics" (Új Statisztikai Szótár. A Mulhall-féle „Statisztikai Szótár" negyedik kiadásának kiegészítése). London–New York, Routledge 1911. XI, 682 oldal. – *125*

Wegener, G. Das heutige Indien. Grundlagen und Probleme der britisch-indischen Herrschaft (A mai India. Az indiai brit uralom alapjai és problémái). Berlin, Süsserott 1912. 52 oldal, 1 térkép. – *503*

Weill, G. [Könyvrecenzió:] „O. Festy. Le mouvement ouvrier au début de la monarchie de Juillet. Paris, Cornély 1908. 359 p." („O. Festy: A munkásmozgalom a júliusi monarchia

kezdeti szakaszában. Párizs, Cornély 1908. 359 oldal"). – „Archiv fur die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung". Lipcse 1915. 5. évf. 1. és 2. füz. 276–278. old. – *591*

„Die Weltwirtschaft" („Világgazdaság"). Lipcse–Berlin 1906. I. évf. I–III. rész. – *157*

– 1907. II. évf. I–III. rész. – *157*

– 1908. III. évf. I–III. rész. – *157*

„Weltwirtschaftliches Archiv" („Világgazdasági Archívum"). Jéna 1913. I, 1. köt. 1. fuz. 108–122. old. – *3 10*

– – II, 2. köt. 1. fuz. 193–195. old. – *3 12 226–227*

– 1914. I, 3. köt. 2. fuz. 217–255. old. – *13*

– – II, 4. köt. 1. fuz. 121–131., 286–288. old. – *13*

– 1915. I, 5. kot. 1. fuz. 1–22. old. – *3 15*

– 1916. I, 7. köt. 1. fuz. 34–52. old. – *220–221 265 266*

Werner, G. Die Kapitalskonzentration im Ruhrbergbau (Tőkekoncentráció a Ruhr-vidéki bányaiparban). – „Die Neue Zeit". Stuttgart 1912. 31. évf. 1. köt. 4. sz., 138–144. old. – *3 7 155*

Der Wettbewerb um die Auslandsanleihen (Versengés a külföldi kölcsönökért). – „Die Bank". Berlin 1913. II. félév, 1024–1026. old. – *68*

Weyermann, M. R. Die ökonomische Eigenart der modernen gewerblichen Technik (A modern ipari technika gazdasági sajátosságai). – „Grundriss der Sozialökonomik". Tubingen 1914. III. könyv, VI. rész, 136–186. old. – *45*

Wirth, A. Deutschlands wirtschaftliche Expansion und überseeische Bestrebungen (Németország gazdasági terjeszkedése és tengeren túli törekvései). – „Handbuch der Politik". Berlin–Lipcse 1912–1913. II. köt. 704–712. old. – *535*

– **Weltgeschichte der Gegenwart (1879–1913)** (A jelenkor világtörténelme (1879–1913)). 4. kiad. Lipcse 1913. – *517*

The Workshops and the War (Az uzemek és a háború). – „The Edinburgh Review or Critical Journal". 1915. 222. köt. 454. sz., október. 248–272. old. – *13*

Z

Zalevszkij, K. К национальному вопросу (A nemzeti kérdéshez). – „Nase Szlovo". Párizs 1915. 11. sz., február 10. 1–2. old. – *16*

„Zeitschrift für Sozialwissenschaft" („Társadalomtudományi folyóirat"). Lipcse 1915. Új sorozat, VI. évf. 158–174., 215–224., 297–311., 377–387., 445–460., 532–549. old. – *266*

Zentralisation im Grossbankgewerbe (A nagybankok centralizációja). – „Die Bank". Berlin 1914. I. felév, 298–300. old. – *61*

Zimmermann, F. W. R. Die internationale Statistik der Wertpapiere und der Wertpapier-Ausgabe (Az értékpapírok és az értékpapírkibocsátás nemzetközi statisztikája). – „Bank-Archiv". Berlin 1912. XI. évf. 19. sz., 299–303. old., 20. sz., 317–321. old. – *71*

Zollinger, W. Die Bilanz der internationalen Wertübertragungen. Eine Studie über die Zahlungsbilanz und die ausländische Kapitalanlage der Schweiz (A nemzetkozi érték-

papíráthelyezés mérlege. Tanulmány Svájc fizetési mérlegéről és külföldi tőkebefektetéséről). – (Probleme der Weltwirtschaft. 18. sz.) Jéna, Fischer 1914. 185 oldal. – *50 127 221 385*

Der Zug zur Bank (A bankok felé). – „Die Bank". Berlin 1909. I. félév, 79. old. – *170*

Zur Konkursstatistik (A csődstatisztikához). – „Die Bank". Berlin 1914. I. félév, 94–95. old. – *61*

NÉVMUTATÓ

A

Abaza, K. K. - 547
Abdul Hamid, II. - 729
Abd-ur-Rahman - 753 755
Abel-Musgrave, Kurt - 267
Adler, Friedrich - 586 588 626 645
Adler, Georg - 502 539-541
Africander *lásd* Goldman, S.
Africanus - 9
Agahd, E. - 14 49 95-97 112-113 116 225
Aguinaldo, Emilio - 196
Ahr, Wilhelm - 188
Akszakov, I. Sz. - 536
Akszelrod, P. B. - 762-763 769 792
Albert (főherceg) - 560
Albert, Hermann - 10
Albrecht, Gerhard - 205
Alekszinszkij, G. A. - 262 503 771
Alfonz, XII. (spanyol király) - 711
Altmann, S. - 31
Andersen-Nexö, Martin - 275
Andrej (püspök) - 545
Andrillon, Henri - 200
Angell, Norman - 192 664
Appleton, W. A. - 277
Arabi pasa - 693
Arcq, Ph. A. - 796
Arends, Hans - 119
Argentarius *lásd* Lansburgh
Arisztophanész - 68 525
Arisztotelész - 561
Arlt, Hans - 275
Arndt, Paul - 211 221 265-266 283 743
Arnim, Harry - 707
Arnold, Philipp - 390
Arnold, W. T. - 573
Ashley, W. J. - 796
Askew, John B. - 384
Asquith, Herbert Henry - 731
Atkinson, Edward - 196
Atlanticus *lásd* Ballod, K.
Augustin, Max - 368
Avenarius, Richard - 796
Avenel, Georges - 25
Axenfeld, K. - 555

B

Babut - 554-555
Bach, Max - 589
Badeni, Kasimir Felix - 723
Bakunyin, M. A. - 617
Balfour, Arthur James - 660
Ballod, Karl (Atlanticus) - 14 16 49 116-117 171 588
Barety, Léon - 52
Barre, André - 203
Barrett, George - 274
Barron, Clarens W. - 192 317 325
Barszukov, N. P. - 536
Bartholomew, J. G. - 472
Basel, J. H. - 646
Baudin, Pierre - 17 205
Bauer, Otto - 322 380 383 587 633

Baumgarten, Ferdinand – 17 208
Beauregard, P. – 199
Bebel, August – 309 319 704 760–761
Becker, Johann Philipp – 381
Becqué, Emil – 202
Beer, Max – 606
Behr, Friedrich – 45
Belfort-Bax, E. – 586–587 605
Belger, Erwin – 551 575
Belius, H. – 794
Belloc, H. – 593
Belza, Stanislav – 796
Bérard, Viktor – 187–198 209 –210 223 226 534 795
Berger, Paul – 275
Berglund, Abraham – 208 218
Bernard, Augustin – 275
Bernhardi, Friedrich – 253 551 555
Bernstein, Eduard – 309 455 464 535 555 605
Beylie, Henri – 601
Bibikov – 102
Biermann, W. E. – 796
Billot, A. – 533
Bismarck, Otto – 79 509 533 539–541 661 685 702 707–708 719 792
Bittmann, Karl – 796
Blatchford, Robert – 267–268
Bleibtreu, Karl – 600
Blondel, George – 795
Blum – 93
Boissier, Gaston – 796
Bolle – 391
Bonsal, Stephen – 198
Borchardt, Julian – 635
Borsig, August – 582
Bosenick, Alfred – 202
Boucher, Arthur – 202
Boulanger, G. – 531 717
Bouniatian, Mentor – 17
Bourdeau, Jean – 201 211
Bourderon, A. – 311
Bourgeois, Léon – 443
Boustedt, Axel – 324
Boutmy, Émile – 197
Bovill, J. M. – 429
Bowerman, C. W. – 277
Bowley, A. L. – 192
Böttger, Franz – 386
Böttger, Hugo – 313
Brailsford, Henry Noel – 655
Brandt, Max August – 570 794
Brauer, Th. – 279 308–309
Braumann, F. – 188
Brentano, Lujo – 126
Bresnitz von Sydacow, Philipp – 796
Brezigar, Emil – 17
Briand, Aristide – 728
Briefs, Goetz – 51 202 211
Bright, John – 641
Brjancsanyinov, A. N. – 537
Broodhurst, Henry – 631
Brooks, Sydney – 198
Brosius, Heinrich – 10
Brousseau, Kate – 6
Browne, Edward – 749–750
Bruneau, Louis – 187 203
Brunbacher, Fritz – 604
Brüning, Anton Paul – 366
Buchwald, Bruno – 366
Budde – 170
Buff, Sigfried – 366
Buharin, N. I. – 80 265
Bullock, Charles J. – 367
Burns, John – 458
Burt, T. – 641
Burton, Theodore E. – 365
Busching, Paul – 796
Bücher, K. – 29 31
Büchler, Max – 6
Bülow, Bernhard – 301
Bürkli, Karl – 603

C

Caesar, Cajus Julius – 249
Caillaux, Joseph – 324 657
Caix, Robert – 534
Calmes, Albert – 386–387
Calwer, Richard – 157 184 224 381 465 468 470 685–686
Cantlie, James – 570
Carlyle, Thomas – 526 539–540 797
Carnegie, Andrew – 181 198 216 459 797

Carpenter, Edmond - 197
Carroll, Edward - 374
Casement, Roger - 300
Cassel, E. - 43
Cecil, Hugh - 423
Chamberlain, Joseph - 43 209 241 254 433 455 530 538 698 701 724 797
Chapman, Edward Mortimer - 198
Charmont, J. - 600
Chesterton, Cecil - 593
Chiala, Luigi - 533
Chiozza-Money, L. G. - 364 464
Chisholm, George - 25
Clark, Viktor - 17
Claus, Rudolf - 17
Cobden, Richard - 462-463
Colajanni, N. - 198
Colson, C. - 187 235
Colquhoun, Archibald R. - 192
Combes, E. - 725
Compère-Morel - 308
Conant, Charles A. - 198 372 375
Connolly, James - 193
Conrad, Johannes - 9 14 192 204-205 238 336 338
Cooper, Francis - 374
Cornaz, A. - 794
Corradini, Enrico - 772
Cramb, J. A. - 252
Crammond, Edgar - 223 370 397
Creuzot - 271 443
Crispi, Francesco - 534
Crohn, H. F. - 370 385
Cromer, Evelyn B. - 551 575 584
Cromwell, Oliver - 44 450
Cruppi, Jean - 201
Cunow, Heinrich - 259 329 436 597 791
Curle, G. - 10
Curzon, George Nathaniel - 451 547 748
Curzon, W. - 585

Cs

Csheidze, N. Sz. - 792

D

Danyilevszkij, N. J. - 536
David, Eduard - 613
Davidov, L. F. - 103 109 114
Davies, E. F. - 794
Däumig, Ernst - 601
Debidour, A. - 192
Debs, E. - 606
Dehn, Paul - 266 283 672 682 684 799
Dejeante - 447
Delbrück, Clemens - 85 313 703
Delbrück, Hans - 300 586 593 595
Delcassé, Théophile - 441 463
Del Vecchio, Giorgio - 797
Demaret, Emil - 797
Demorgny, Gustave - 279 299 745-746
Depretis, A. - 711
Derby - 277
Dernburg, B. - 143 684
Descamps, E. - 532
Descaves, Lucien - 275
Deschanel, Émile - 24
Deschanel, Paul - 85
Detot, Pl. - 797
Dettmann, Eduard - 6
Dhingra - 585
Dibbs - 236
Diehl, Karl - 774
Dietrich, Rudolf - 14 797
Dietzel, Heinrich - 49-50
Dilke, Charles Wentworth - 252 464 632
Diouritch, Georges - 49 118 221 265 366
Disraeli, B. - 539 541
Dix, Arthur - 600
Dmowski, Roman - 537
Doerkes-Boppard, W. M. - 463
Domergue, Jules - 169 199
Douzat, Albert - 797
Dove, K. - 51
Drage, Geoffray - 201
Dreyfus, Alfred - 721 727
Dreyse - 582
Driault, J. Edouard - 194 197-198 201 214 233

Dryander, Ernst - 555
Duala Manga Bell - 302
Dubois, Marcel - 201
Du Hemme, Charles - 201
Dutt, Romesh - 585
Dürr, K. - 648

E

Ebert, Friedrich - 614
Eckert, Max - 25 682
Eckhardt - 536
Eckhardt, Paul - 203
Eckstein, Gustav - 380 777
Edward, VII. - 43 463 690 706 726
Egelhaaf, Gottlob - 702 706 708 710 796-797
Eggenschwyler, Walter - 370 384
Ehrenberg, Richard - 797
Ehrensperger, Fritz - 386
El Hadj, Abdallah - 794
Ellenborough - 752
Elm, Adolf - 514-515
Ely, Richard T. - 14
Emil, Karl - 331 601
Engel, Eduard - 170
Engels, Friedrich - 74 225 229 238 303 305-306 309 321-322 329 502 505-506 510-511 541 581 586-587 589 602 604 609 630-631 636-637 650 672 689 691-693 765 767 771 785 790 792 797
Epée, Jean d' - 203
Ergang, Karl - 26
Erlach, F. - 796
Ermels, Robert - 797
Erzberger, Matthias - 188
Eschenbach - 343
Eschwege, Ludwig - 39 57 69 160-163 165 170-171 226 367
Estéve, Louis - 190
Eulenburgh, Franz - 366

F

Fabre, A. - 25
Fagyejev, R. A. - 536
Fahmy, Mohamed - 793
Falk, Adalbert - 713
Fasolt, Friedrich - 120
Ferrer, F. - 728
Ferry, Jules - 520
Festy, O. - 591
Feyel, Paul - 25
Fiamingo, G. M. - 533
Filipino - 196
Findley - 300
Finot, Jean - 206
Fischer, Viktor - 237
Flux, Alfred William - 409
Forster, William Edward - 641
Foville, Alfred - 364
Fraina, Louis C. - 608
Fraisse, Gustav - 6 797
Franck, Fritz - 51
Frank, Ludwig - 575
Franke, Karl - 709 794
Franke, Otto - 537
Freemann, Eduard A. - 797
Freemann, John - 274
Frey - 706
Friedegg, Ernst - 205
Friedrich, Ernst - 797
Frigyes (főherceg) - 393
Frigyes, II. (Nagy) - 699
Frobert, J. - 797
Froude, James Anthony - 252
Fugger - 797
Fuller, Bampfylde - 575
Fürstenberg - 161

G

Gardanne - 748
Garr, Max - 797
Gaston, Henri - 203
Gautier, Louis - 201
Gazeau, Jacques - 797
Gehrden, Wilhelm - 9
Gehring, Hans - 794
Gelfand A. L. *lásd* Parvus
George, Henry - 75
Germain, Henry - 369
German, J. - 156
Geyer, Albin - 14 796
Giddings, Franklin - 422 425
Giebel, H. A. - 797

Giffen, Robert – 364 406 410–411 453 457 464 658
Gilbart, James William – 365
Gilbert, George – 707
Gilbreth, Frank B. – 50 137 139 792
Girardin, Emile – 650
Girault, Arthur – 798
Gladstone, William E. – 433 632 641 661 693 715 717 721
Glier, L. – 93 193 365
Godeffrov – 712
Godfernaux, Raimond – 201
Godin, J. B. A. – 25
Goës, Karl – 798
Goldman, S. – 464
Goldschmidt, Arthur – 202
Goldschmidt, Kurt – 51 202 212
Goldstein, J. – 193 793
Golicin – 796
Golubjatnvikov – 759
Gooch, G. P. – 463–464
Gorcsakov, A. M. – 536
Gorjainov, Sz. M. – 537
Goschen, George J. – 641
Gosling, H. – 277
Gras, Marcel – 26 201
Greulich, Herman – 587 643 646
Grev, Edward – 314 657 661 665–666 670
Griffis, William Elliott – 197
Grimm, Robert – 605 635
Grumbach, S. – 635
Gruntzel, Josef – 17 26 72 94
Grünberg, Karl – 590
Gudde, Erwin – 642
Guesde, Jules – 310
Gumpel, S. – 10
Guyot, Yv. – 273
Günther, Ernst – 778
Günther, R. – 600
Güttler, Gerhart – 261
Gwinner, Arthur – 65 143

H

Haase, Hugo – 597–599 639
Haberland – 69
Haeckel, Ernst – 275
Hagen, Louis – 374
Hajasi – 537
Hakki pasa – 694
Hales, John – 631 642
Halle, Ernst – 157 365
Hanel, R. – 70
Haniel – 8
Hanna – 413
Harcourt, William – 641
Hardie, James Keir – 268 274 532 635
Harms, Bernhard – 14 127 221 266 279–280 283 285 338 579 773
Harney, Julian – 651
Harriman, Edward Henry – 375
Hart, A. B. – 782
Hartington – 641
Hartwig, N. – 749
Hasbach, Wilhelm – 593
Hausmeister, Paul – 70 202
Hänsch – 526
Heber, E. A. – 94
Hegel, Georg Wilhelm Friedrich – 5 49 556 594
Hegemann, C. – 49 124 367
Heilmann, Ernst – 587 638 791
Heine, Wolfgang – 4
Heinig, Kurt – 333
Heinzen, Karl – 673
Helfferich, Karl – 170 399–400 583–584
Hélie, F. – 627
Hellmann, Julius – 70
Henger, Hans – 205 248 254
Henke, Alfred – 598–600
Hennebicque, Léon – 202
Hennig, Richard – 572 583
Hermant, Joseph – 798
Herre, Paul – 626
Hertz, Wilhelm G. – 798
Hervé, G. – 16
Herz, Karl – 513
Hess, Hans – 776
Hettner, Alfred – 798
Heyde, Ludwig – 798
Heymann, Hans Gideon – 50 181 183–184 217
Heymans, G. – 322
Hildebrand, Gerhard – 49 88 225–227

Hildebrandt – 514
Hilferding, Rudolf – 185 217 –221 224–228 259–260 265 327–328 332 379 586 627–628 762
Hill, David Jayne – 227 241
Hill, James J. – 375
Hillringhaus, August – 202
Hintze, Otto – 535
Hirsch – 659
Hirsch, Julius – 205 798
Hirst, F. W. – 193
Hishida – 6 191 226
Hitchcock, Frank – 798
Hobhouse, L. T. – 449 462
Hobson, Charles Kenneth – 14 192
Hobson, John Atkinson – 14 76 94 185 192–193 209 221 224 –226 229–230 256 405–408 459 462 785 792 795
Hoche, L. L. – 707
Hoeniger, Robert – 187 798
Hoetzsch, Otto – 502 544
Hoffmann, L. F. – 793
Hohenlohe – 161
Holland, Bernard – 449 462
Hollitscher, Jakob – 798
Holsti, Rudolf – 798
Honaré, Maurice – 798
Howell, George – 589 642
Hoym, Karl – 514
Huber, G. – 645
Huber, Johann – 51
Huber, Theodor – 10
Hubert, Lucien – 187 201 208 223
Hucke, Julius – 26
Hue, O. – 762
Hulftegger, Otto – 49 124
Humbert, Ch. – 315
Humphrey, A. W. – 192
Huysmans, Camille – 4 635
Hübener, Erhard – 70
Hübner, Otto – 250 279 288 292 297 733–734 736 738
Hünerwadel, W. – 793
Hyndman, Henry Mayers – 4 384 461 603 605

I

Inagaki, M. – 25
Ingram, Arthur F. Winnington – 462
Ischchanian, B. – 14 202 248 261–262
Ito, H. — 522 695

J

Jacob, Eduard – 798
Jaeckh, Gustav – 632
Jaeger, Th. – 745 748 750
Jaffé, Edgar – 31 45 49 54 125 366 394 464 773
Jakob, I. (angol király) – 678
Jameson, Leander Starr – 722
Jannet, Claudius – 197
Jason, Paul – 464
Jaurès, Jean – 442 533 789–790
Jax, A. – 547
Jäckh, Ernst – 748 773
Jäger, G. – 588
Jebb, Richard – 449 462
Jeidels, Otto – 14 20 50 141 155 218–220 328–329 354 366 373–374
Jenks, Jeremias – 14 193 365
Jennissen, Emil – 203
Jevreinov, G. A. – 537
Jones, Edgar – 268
Jones, Ernest – 651
Jones, J. H. – 192
Jones, Sheridan – 570
Jooris, Joseph – 25
Jordan, D. St. – 197
Joseph, Leopold – 70
Jouhaux, Léon – 551–552
József, II. (német császár) – 624
Jörgens, Max – 374
Ju-Jong – 706
Junge, Franz Erich – 201
Junius Alter – 596
Junius (francia újságíró) – 551 553
Junius *lásd* Luxemburg, Rosa
Juraschek, Franz – 17
Jurkevics, L. – 771
Jüan Si-kaj – 548 696

K

Kaler, Emil – 654
Kambe, Massao – 798
Kammerer, Otto – 26
Kant, Immanuel – 5 450
Kantorowicz, Wilhelm – 267
Károly, I. (angol király) – 450
Károly, I. (Portugália királya) – 727
Károly, V. (német császár) – 623
Károly, IX. – 678
Karski, J. – 601
Kasdorf, Otto – 393
Katalin, II. – 624
Kaufmann, Erich – 5
Kaufmann, Eugen – 49 122–123 126 172 221
Kautsky, Karl – 4 16 28 49 94–95 131 174–175 178 185 224–226 230–231 234 248 256–257 259–261 263 267 305 317 319 379–383 416 433–434 514 548 586–587 598–601 603–605 628 632 635 639 689 691–693 762 771 776–777 786 789–791 798
Kayser, H. – 798
Kämmerer – 54
Keltie, John Scott – 18 497
Kommerer, E. W. – 792
Kestner, Fritz – 4 18 217–218
Kettle – 532
Khuen – 43
Kidd – 425
Kies, William S. – 23
Kiliani, R. – 794
Kindermann, Karl – 798
Kinkel, Gottfried – 649–650
Kinosita, Itaro – 798
Kirdorf, Emil – 8 182 313
Kiszeljov – 535
Kitchener, Horatio Herbert – 276
Kjellen, Rudolf – 275
Kleiner, Hermann – 61
Kleinwächter, Friedrich – 46
Kley, Wilhelm – 799
Klitzing – 170
Knauth, O. W. – 205
Knief, Johann – 597–599
Koch, Gottfried – 799
Kollmann, J. – 366
Kolumbusz Kristóf – 679
Kondt – 48
Konoje – 525
Kossuth Ferenc – 43
Kouznietsow, P. – 6 200
Krause, Emil – 514
Krivosein, A. V. – 754
Krupp – 8 176 183 204 271 582 797
Krupszkaja, N. K. – 289 291
Krüger, Paulus – 458
Kugelmann, Ludwig – 617 632
Kundt, Walther – 52
Kükenthal, Willy – 213

L

Laband, Paul – 535
Lacour, Léopold – 200
Lafargue, Paul – 261
Lahusen – 555
Lair, Maurice – 187 198 210 795
Lallemand, Léon – 25
Lamington – 752
Landsberg, Otto – 613
Lanessan – 612
Lange, Friedrich Albert – 5
Lange, F. W. – 798
Langevin, Charles – 799
Langhard, J. – 25
Lanna – 582
Lansburgh, Alfred (Argentarius) – 34 52–53 55–56 61 63 66–67 79 123 161–164 166 170–171 174–177 202 365 497
Lapradelle, A. G. – 194
Lassa le, Ferdinand – 267 303 306
Laufenberg, Heinrich – 502 513–516
Law, Harriet – 590
Lecarpentier, G. – 25
Lecky, W. – 681
Ledebour, Georg – 381 597–599 635 639 777
Lee, Algernon – 330
Leener, Georges – 200
Leeuw, G. van der – 25
Lefèvre, Raymond – 6

Legien, Karl – 551–552 635
Lehmann-Haupt, C. F. – 6 799
Leitenberger – 582
Leitner, Friedrich – 366
Lenin (Uljanov), Vlagyimir Iljics (Lenyivcin) – 232 635 638 691 763 765 797
Lensch, Paul – 317–320 380 515 586 597 601 604 609 791
Lenyivcin *lásd* Lenin (Uljanov), V. I.
Lenz, Friedrich – 317 325
Lenz, Rudolf – 52
Leone, Enrico – 202
Leroy-Beaulieu, Pierre-Paul – 9 126 195 197–198 364 369 387 406 553 578 581 795
Lescure, Jean – 187 190 221
Letailleur, Eugène (Lysis) – 17 168–169 187 199 205–206 220–221
Leue, A. – 794
Leuthner, K. – 601 787
Levasseur, E. – 26
Levin, I. – 34 51
Levy, Hermann – 14 177–178 267
Lévy, Rafael-George – 201
Lexis, Wilhelm – 171 540
Libman, P. L. – 771
Liebknecht, Karl – 601 615 635 638 790
Liebknecht, Wilhelm – 319 587 640 642 786 789
Liefmann, Robert – 3 4 10 14 19 22 29 31 91 177 182 217–218 221 227 283 370 375 773
Liesse, André – 17
Lincoln, Abraham – 196
Lindenberg – 48
Link, Ernst – 548
Lipót, II. (belga király) – 532
Lissagaray, Prosper-Olivier – 608
Lister – 573
Liszt, F. – 322
Ljahov, V. P. – 749
Lloyd George, David – 55 253 267 279 312 315
Lloyd, Henry Demarest – 17 464
Loeb, Ernst – 343
Loebell, A. – 600
London, Meyer – 635
Lorenz, Jakob – 267 586 606
Lotz, Walther – 126 365 374
Loubet, Émile – 724
Louis, Paul – 187 198 224 240
Lowe – 641
Lowell, A. Lawrence – 593
Löwenfeld, Henry – 387
Löwenstein, Arthur – 37
Lucas, C. P. – 551 573
Ludlow, G. V. – 799
Lueg, Karl – 182
Lueger, Karl – 723
Luther, Martin – 525 556
Luxemburg, Rosa (Junius) – 279 301 305 380 515 575 590 596 601 762 770–771 777
Lysis *lásd* Letailleur

M

Macdonald, J. Cockburn – 367
MacDonnell – 641
Mach, Ernst – 327
Machat, Joseph – 197
Mackay, B. L. – 551 569 571
MacMahon, P. M. – 713
Macrosty, Henry W. – 14 208
Mamroth, Karl – 202
Manchez, M. – 199
Manes, Alfred – 275
Mann, Tom – 636
Mannstaedt, Heinrich – 26
Marcks, Erich – 449 463
Markov, N. J. – 759
Marlborough, John Ch. – 671
Marlo, Karl *lásd* Winkelblech
Martens, G. F. – 535
Martin – 799
Martin, Rudolf – 275
Martin, Saint-Léon – 25
Martinov, A. – 16
Martov, L. – 5 16 614 786 792
Marx, Karl – 31 33 49 183 205 211 219 227 229–230 303 305–306 309 321 328 330 371 510 579 581 586–587 589 604 609 616–618 630–632 636

640–642 649 652 672 762 765 767 771 790 799
Marx, Martin – 14 61
Mataré, F. – 26
Mauchamp – 527
Maury, François – 203
May, R. E. – 355 365
Mazzini, Giuseppe – 533 672–673
McKenna, R. – 660
Mehrens, Bernhard – 17 49 126 221
Mehring, Franz – 515 594–595 604 649–653 672
Meinecke, Friedrich – 535
Mensch, Franz – 70
Menysikov – 537
Merrheim, A. – 311
Merton, Henry R. – 10
Merton, Wilhelm – 10
Messimy, Adolphe – 315
Meszlény, Arthur – 17 208
Mevil, André – 534–535
Meyer, Albert – 3 9 386
Meyer, Gustavus – 607
Michel, Henri – 199
Michels – 594
Michelsen – 93
Michon, George – 205
Miethe, A. – 26
Miklós, II. – 726 728
Mikoss – 600
Miljukov, P. N. – 503
Moch, Gaston – 600
Moffet, S. E. – 6
Mohammed, IV. – 625
Moireau, August – 198
Molinari, Gustave – 197
Moll, Ewald – 367
Mommsen, Theodor – 210
Monitor – 791
Monnypenny, W. F. – 252
Monroe, James – 196 686 700
Montbard, G. – 203
Montesquiou, L. – 189
Moos, Ferdinand – 128 187 198 225 387
Morgan, Pierpont – 329 413
Morgan Shuster, W. – 746 750–751
Moride, Pierre – 3 13
Morley, John – 463 632 641
Morris, Henry C. – 187 223 229 242–244 247 406–407
Morris, William – 460 800
Mothershead – 642
Mourey, Charles – 201
Mouriez, P. – 796
Mulhall, Michael George – 25 125 364 409 465 658
Mulliner – 659–660 670
Muitatuli (Dekker, Eduard Douwes) – 449 451 464
Mundella – 641
Muth, Karl – 308
Mühlhaupt, Engelbert – 370 390
Müller, Arthur – 162
Müller, August – 515
Müller, Waldemar – 170 366
Myron, P. – 794

N

Nahas, Joseph, F. – 548
Nahimszon, M. I. (Spectator) – 95–96 175 230 238 390
Nansen, Fridtjof – 799
Napóleon, I., Bonaparte – 249 621–622 624 697 748
Napóleon, III., Louis – 539–541 560 650 663
Nasse, Erwin – 462
Naus – 750
Nesselrode, K. R. – 535
Neuhaus, F. A. – 26
Neumann-Spallart, Franz – 17 131 157 476 478 492 498
Newbold, J. T. Walton – 659
Nexö *lásd* Andersen-Nexö, M.
Neymarck, Alfred – 50 71–72 123 126–131 190 199 221 226 254 265 368 372 385 389
Nicholson, J. Sh. – 200
Nicot, Lucien – 203
Nieboer, H. J. – 12 226–227
Niehans, P. – 794
Nietzsche, Friedrich – 190
Nitti, Francesco – 773
Nobel, Alfred Bernhard – 152
Northrop – 180
Nostiz, Hans – 799

Nouel, René - 9
Novicow, J. - 196 198
Nyikolszkij, N. V. - 545

O

O'Connor, Feargus - 651
Oechelhäuser, V. - 26
O'Grady, J. - 277
Oncken, Hermann - 538
Oppenheimer, Felix - 254 463
Osborne - 642
Osterrieder, X. - 799
Osztroumov, N. P. - 545
Otto, Walter - 49 117
Overzier, Paul - 202
Owens - 63 227

P

Paasche, Hermann - 160
Paish, George - 23 190 199 279 281 331 369-370 387-389 659 773
Pál, I. - 748
Palmerston, Henry John - 662-663
Pannekoek, Anton - 248 262-263 380 515 777 790
Parnell, Charles Stewart - 525
Parvus (Gelfand), A. L. - 266 381 766
Passama, Paul - 202
Patouillet, Joseph - 6 187 193-194 197 226-227
Pease, J. A. - 268
Peel, Robert - 331 450-451
Peez, A. - 531 684 799
Pereire, Emile - 28 226
Pereire, Isaac - 28 226
Pernerstorfer - 645
Perrin de Boussac, R. - 612
Perris, G. H. - 659
Pesl, Daniel - 799
Péter, I. (Nagy) - 748
Peter, Kurt - 794
Petersilie, Alwin - 390
Pfannkuch, Wilhelm - 614
Pfeiffer, Eduard - 201
Pfund - 391
Phelps, Edward J. - 196
Philippovich, Eugen - 29 371 783
Pilant, Paul - 204
Pinner, Felix - 157 160
Pinon, René - 202 533
Plehanov, G. V. - 4 16 267-268 318 766 787 790
Plehn, Hans - 502-503
Plenge, Johann - 17 49
Pogogyin, M. P. - 536
Pohle, Ludwig - 365
Pohler, J. - 796
Pokrovszkij, M. N. - 536
Polly, A. - 799
Poorter - 204
Posadowsky - 559
Powell, Ellis Thomas - 278
Prado, V. M. - 799
Prion, W. - 366
Prokopovics, Sz. N. - 113
Proudhon, Pierre-Joseph - 541

Q

Quadflieg, Franz - 689 693 699
Quaintance, G. - 17
Quelch, Harry - 381 605

R

Radek, K. B. - 380
Raffalovich, Arthur - 25 70
Raffard, Jean C. - 201
Raky, Anton - 376
Raleigh, Walter - 678
Ramus, Pierre - 601
Rappard, William E. - 782 799
Rathenau, Emil - 59
Rathenau, Kurt - 26 45
Raunig, A. G. - 52
Ravesteijn, W. - 3 6
Redslob, Robert - 187 235
Reeve, S. A. - 795
Reichlen - 25
Reinsch, P. S. - 192
Renaudel, Pierre - 308
Renault, Charles - 25
Renner, Karl - 586 627 610 628 790-791

Reventlow, Ernst - 689
Revere, C. T. - 190
Reyer, E. - 26
Rheinbaben, Georg - 355
Rhodes, Cecil - 44 458 464 718
Ricardo, David - 371
Richelieu, A.-J. - 623
Ried, Max - 799
Riedler, A. - 26
Riesser, Jacob - 14 30 62 70 118 127 141 146 166 185 217-222 226-227 230 265-266 283 327 336 338-340 342 344-345 347 353 355-356 359-361 364-365 368 373
Riffat, M. M. - 793-794
Rjazanov, D. B. - 604
Rockefeller - 152 162 413
Rogers, James E. Th. - 25
Rohrbach, Paul - 253 551 577 695
Roloff, Gustav - 531 796
Roosevelt, Theodore - 197 313 413
Rosebery, Archibald Ph. - 661
Rosendorff, Richard - 366
Rosenhagen, Gustav - 618
Ross, Ronald - 573
Rothschild - 152 582 797
Rothschild, Ernst - 205
Rothstein, F. A. - 383 605
Rouiré - 534
Rousiers, Paul de - 198
Rödlich, F. - 796
Ruedorffer, J. J. - 551 561
Ruhland, Gustav - 52
Ruppel, W. - 9
Russel - 149
Russel, John - 662-663
Russier, Henri - 6 187 213
Russkin, John - 800
Ruttmann, W. - 794
Rüegg, A. - 275
Rühle, Otto - 597 786 791

S

Saenger, S. - 193
Saint-Simon, Claude-Henri - 33 227 230 588 653-654
Sale, Charles V. - 370 400
Samuel - 152
Sanders, W. S. - 277
Sándor (bolgár fejedelem) - 761
Sándor, II. - 536 708 710 715
Sartorius von Waltershausen, August - 223 225 283 551 578
Sattler, Heinrich - 366
Saucke, A. - 365
Sayous - 48
Schachner, Robert - 202
Schär, Johann Friedrich - 266-267
Scheidemann, Philipp - 515 555 613
Scherif, S. - 794
Schiavi, A. - 600
Schiemann, Theodor - 205
Schierbrand, Wolf - 198
Schilder, Sigmund - 3 14-15 49 73 83 87 226 281
Schippel, Max - 640
Schlüter, Hermann - 516
Schmidt-Weissenfels, K. - 582
Schmitz, Oskar - 532
Schmoller, Gustav - 171 371 589 698
Schneeberger, O. - 646 648
Schneider, Karl - 202
Schnitzler, Arthur - 275
Schön, Joseph - 570
Schönemann - 745
Schönfeld - 170
Schönlank, Bruno - 46
Schubart, Hartwig - 188
Schultze, Ernst - 323
Schulze, Arthur - 266
Schulze-Gaevernitz, Gerhart - 3 4 17 29 31 35 39 42 209 221 226-227 331 378 440 449 462-464 634
Schumacher, Heinrich - 365
Schumann, Fritz - 266
Schumpeter, Joseph - 49-50
Schuster, Felix - 369
Schuyler, Eugène - 25
Schücking, Walter - 267
Schüler, Wilhelm - 570
Schwab, Charles Michael - 31 216 413

Schwabe, Kurt - 51
Schwarz, Michael - 576
Schwarz, O. - 18 465
Schwerdt, P. - 600
Schwiedland, Eugen - 70
Schwob, Maurice - 17 203
Seddon, Richard John - 542-543
Sée, Paul - 197
Seeley, John Robert - 250 252 672 678 797
Seillière, Ernest - 190 197
Sembat, Marcel - 310 440 443 -445
Sering, Max - 698
Seubert, Rudolf - 50 137
Shadwell, A. - 14
Shaw, George Bernard - 253
Shipton - 642
Siegfried, André - 502 541
Siegwart, Georg - 589
Siemens, Georg - 36
Siemens, Werner - 582
Sieveking, Heinrich - 794
Sievers, Wilhelm - 213
Sinclair, Upton - 267
Skelton, Oskar Douglas - 799
Smith, Oberlin - 137
Sombart, Werner - 27 29 73 365 371
Sorge, Friedrich Albert - 631 636
Spectator *ldsd* Nahimszon, M. I.
Speyer, Edgar - 266 369 579
Spicker, Gideon - 5
Staudinger, Franz - 267
Stauss, Emil Georg - 65
Stead, William Thomas - 197
Steffen, Gustaf Frederic - 248 253
Steiger, J. - 10
Steinbach, Rudolf - 366
Steinmann-Bucher, A. - 171 364
Stéller - 48
Stern, Robert - 10
Stillich, Oskar - 4 17 26 48-49 156 221 372
Stinnes, Hugo - 8 204 341
Strasser, J. - 799
Straus, Walter - 205
Stroh, Wilhelm - 799
Strupp, Karl - 799
Studenitz, C. W. W. S. - 796
Stumm - 183
Sundbärg - 480
Supan, Alexander - 213 229 279 287 292
Suter, J. - 796
Swift, Morrison Isaac - 25

Sz

Szaburov, P. A. - 536
Szemkovszkij, Sz. J. - 770-771
Szkobelev, M. I. - 792
Szolovejcsik - 102
Sztruve, P. B. - 537
Szun Jat-szen - 569

T

Tafel, Paul - 49 91 94 217
Tardieu, André - 532 534-535
Taylor, Frederick Winslow - 14 50 132 137-138 228 230 275
Tecklenburg, Adolf - 593
Terrier, August - 201
Testis - 17 169 199
Thalheimer, August - 598 777
Théry, Edmon - 17-18 123 187-189 198 201 223 255 364 368
Thierry, C. - 463
Thomas, Albert - 310-311
Thomas, H. - 514-516
Thomas, Sydney Gilchrist - 171 276
Thompson, Sandfort E. - 135
Thyssen, August - 8 141 155 182-183 204 341
Tirpitz, Alfred - 596 660
Tkacsov, P. N. - 512
Tonnelat, Ernest - 187 233
Tooke, Thomas - 327
Toussenel, T. - 211
Townsend, Meredith - 463
Treitschke, Heinrich - 210 395
Trescher, Erich - 83
Trietsch, David - 324
Trockij (Bronstein), L. D. - 16 627-628 786

Troeltsch, W. - 274
Trubeckoj, G. N. - 253 537
Trubeckoj, J. N. - 537
Tschierschky, Siegfrid - 14 22 50 179 228
Tugan-Baranovszkij, M. I. - 330
Tyszka, Karl - 775
Tyutcsev, F. - 536

U

Uhde-Bernays, Hermann - 275
Uhlmann, Franz - 800
Uhry, Jules - 800
Uhtomszkij, E. E. - 697
Ulbricht, Edmund - 586 618
Unold, J. - 593
Usher, Roland G. - 204 783
Übersberger, Hans - 535 800

V

Vaillant, Edouard - 444 635
Vallaux, Camille - 25
Vámbéry Á. - 547
Vandervelde, Emile - 4 789
Varga Jenő - 379 762
Ven - 547
Veritas - 267
Vetter, Theodor - 800
Viallate, A. - 25
Viëtor, Wilhelm - 794
Vigilant - 193
Viktória (angol királynő) - 663
Vilmos, I. (porosz császár) - 702 715
Vilmos, II. - 195 444 720 722 726 728
Vinogradoff, P. - 274
Vitte, Sz. J. - 115
Voelcker, Henri - 41 181 366-367
Vogelstein, Theodor - 3 14 46 49-51 214 217-218
Vosberg-Rekow, Max - 570
Völker - 165 170 181

W

Wagner, Adolph - 366
Wagon, Edward - 365
Wahl, Maurice - 214 222 228
Waldecker - 238
Waleffe, Maurice - 446
Walford - 585
Wallich, Paul - 49 126
Wallichs, Adolf - 132 134 136-137
Walling, William English - 266
Walter, E. - 601
Walz-Eidenbenz, Fritz - 800
Wardle, G. J. - 277
Warneck, Gustav - 532
Warschauer, Otto - 48 365-366
Webb, August - 125
Weber, Adolf - 48 366
Wegener, Georg - 502-503
Weill, G. - 771
Weitling, Wilhelm - 654
Wellington, Arthur W. - 671
Wells, H. G. - 192
Welschinger, Henry - 315
Wenger, Léon - 205
Werner, G. - 3 7 155
Werner, Reinhold - 711
Wesemeyer - 598
Westcott - 462
Weullersse, George - 197
Weyermann, Moritz Rudolf - 45
White, Andrew Dickson - 800
White, B. - 14
Wick, Wilhelm - 368
Wiedenfeld, Kurt - 762
Wiewiórowski, S. - 41
Wilson, Woodrow - 642
Winkelblech, Karl Georg (Marlo) - 796
Winnig, August - 317 514
Winstow, E. - 198
Wirth, Albrecht - 502 517 531-532
Withers, Hartley - 29 192
Wittig, L. - 796
Wolf, Julius - 51 211
Wolff, Emil - 374
Wolffheim, Fritz - 513
Wossner, Kurt - 119
Wullschleger - 646

Y

York von Wartenburg, Max - 547
Younghusband, Francis - 464
Youngman, Anna - 800

Z

Zak, A. N. - 238
Zalevszkij, K. - 16
Zart, A. - 275
Zetkin, Clara - 515 777
Ziekursch, J. — 794
Zilliacus, K. - 800
Zimmermann, Alfred - 531
Zimmermann, F. W. R. - 71
Zollinger, Walter - 50 127–129 221 385

TARTALOM

Előszó . . . . . VII—XVI
A magyar kiadáshoz XVII

FÜZETEK AZ IMPERIALIZMUSRÓL

„a" FÜZET . . . . . 3—48
Tartalom 3
Vázlat egy cikkhez a „mocsár" elleni harcról. *(Jegyzetek a kautskyzmusról)* 4
Az irodalomból 5
Ravesteijn a Balkán-problémáról 6
Werner a Ruhr-vidéki bányaipar koncentrációjáról 7
Meyer (tőkebefektetés) és irodalom 9
Liefmann a frankfurti fémkereskedelemről . . 10
Polgári tudósok az imperializmus elleni harcról 12
Moride: Maisons à succursales 13
Irodalom 13
Schilder. „Weltwirtschaftliches Archiv". 5. köt. 15
Jegyzetek a „Nase Szlovo"-ból 16
Irodalom 16
A részvénytársaságok tőkéjének összege . . . 18
Kestner: Der Organisationszwang 18
A bécsi „Arbeiter-Zeitung" a bécsi bankokról . . 22
„The Annals of the American Academy" . . . 23
Irodalom 24
Stillich: Geld- und Bankwesen 26
Liefmann: Kartelle und Trusts 29
A „Szocialökonomik"-ból 31

„β" FÜZET . . . . . 49—186
Tartalom 49
Dietzel, Schumpeter, Vogelstein 50
Irodalom 51
Kivonatok a „Bank"-ból 52
Irodalom 70
Értékpapír-statisztika 71
Gruntzel: Handels-, Zahlungs- und Wirtschafts-bilanz 72
Schilder: Entwicklungstendenzen der Weltwirtschaft. I. köt. 73
Hildebrand: Die Erschütterung etc. 88
P. Tafel: Die Nordamerikanischen Trusts etc. 91
Megjegyzés K. Kautskyról versus imperializmus 94
E. Agahd: Grossbanken und Weltmarkt . . . 95
Ballod: Statistik 116
Otto: Die Banken in Übersee 117
Diouritch: Expansion des banques allemandes . 118
Kaufmann: A francia bankok 122
Hegemann: A francia bankok 124
Hulftegger: Az Angol Bank 124
Jaffé: Az angol bankok 125
Mehrens: A francia bankok 126
Wallich: A német bankok koncentrációja . . . 126
Zollinger (nemzetközi mérleg) és Neymarck . . 127
Taylor: Shop management 132
Seubert: Aus der Praxis des Taylor-Systems . . 137
Gilbreth: Motion Study 139
Jeidels: Das Verhältnis der deutschen Grossbanken zur Industrie 141
Stillich és „Weltwirtschaft". Jegyzet 156
Kivonatok a „Bank"-ból 157
Megjegyzések ((a finánctőkéről általában)) . . 178
Tschierschky: Kartell und Trust 179
Heymann: Die gemischten Werke 181
Az imperializmus kérdéséhez 184

„γ" FÜZET . . . . . 187—247
Tartalom 187
Hoeniger: Die wirtschaftliche Bedeutung des deutschen Militärwesens 187

Théry: L'Europe économique 188
Jegyzetek Montesquiou és Estève könyvéről, valamint Revere cikkéről 189
Lescure: L'Épargne en France 190
Hishida: The International Position of Japan as a Great Power 191
Irodalom angol könyvekből és a Conrad-féle „Jahrbücher"-ből 192
Patouillet: L'Impérialisme américain 193
Irodalom Patouillet-ből az amerikai imperializmusról 197
Moos: Die französischen Kreditinstitute und die französischen und englischen Kapitalanlagen im Auslande 198
Kouznietsow: La lutte des civilisations et des langues dans l'Asie Centrale 200
Az új irodalomból a Conrad-féle „Jahrbücher" alapján 200
Louis Bruneau: L'Allemagne en France . . . 203
Irodalom a Conrad-féle „Jahrbücher"-ből . . . 204
Lysis: Contre l'Oligarchie financière en France 205
Megjegyzések Macrosty, Baumgarten és Meszlény, valamint Berglund könyveiről 208
Hubert: L'Effort allemand 208
Bérard: L'Angleterre et l'impérialisme 209
Lair: L'Impérialisme allemand 210
Briefs: Das Spirituskartell 211
Goldschmidt: Über die Konzentration im deutschen Kohlenbergbau 212
Russier: Le Partage de l'Océanie 213
Vogelstein: Kapitalistische Organisationsformen in der modernen Grossindustrie 214
Tervezet „Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka" című könyvhöz 216
Kiegészítések a könyv tervéhez 228
A könyv egyes fejezeteinek terve 229
A könyv fejezet-beosztásának általános terve és változatai 231
Tonnelat: L'expansion allemande hors d'Europe 233
Driault: Les problèmes politiques et sociaux . . 233
Colson: Organisme économique et désordre social 235
Redslob: Abhängige Länder 235

„A »lefegyverzés« jelszaváról" és „A proletárforradalom katonai programja" című cikkekhez 237
Zak „Немцы и немецкий капитал в русской промышленности" című könyvéről 238
Paul Louis: Essai sur l'impérialisme 240
Hill: A history of Diplomacy in the international development of Europe 241
Morris: The History of Colonization 242

„δ" FÜZET . . . . . 248—264

Tartalom 248
Steffen: Weltkrieg und Imperialismus 248
Oppenheimer: Englischer Imperialismus . . . 254
Henger: Die Kapitalsanlage der Franzosen . . . 254
Kautsky 1914 és 1915 (az imperializmusról, a háborúról és a szociáldemokráciáról) 256
Ischchanian: Die ausländische Elemente in der russischen Volkswirtschaft 261
Pannekoek: Deckungsfrage und Imperialismus . 262

„ε" FÜZET . . . . . 265—278

Tartalom 265
Tőkék külföldön 265
Külföldi tőkék: Arndt 266
Az irodalomból 266
Az „Economist" a háborúról 267
A szociálpatrióták érvei 267
„The Daily Telegraph", 1914. november 17. . . 268
A hadviselő és a nem hadviselő országok lakosságának száma és területe 269
Az „Economist" a háborúról és a „Daily Telegraph" 270
Bibliográfiai jegyzetek és irodalom 274
Szén és vas 275
A trade-unionok vezérei 276

„ζ" FÜZET . . . . . 279—316

Tartalom 279
Harms: Weltwirtschaft 279
Supan: Die territoriale Entwicklung der europäischen Kolonien és Otto Hübner: Geographisch-statistische Tabellen 288

Kölcsönös vádak 299
„Engineering Notes“ 301
Junius: Die Kriese der Sozialdemokratie . . . 301
„Les socialistes et la paix“ 308
A „Temps“ jegyzeteiről 308
Brauer a német etwa „porazsenyecek“-ről . . . 308
A „Temps“ cikkeiről és jegyzeteiről 310
„Amerikanische Kriegslieferanten“ 311
„Daily Telegraph“, 1915. április 22. és 23. . . . 312
Hugo Böttger cikke a „Tag“-ban 313
„The objects of the war“ című cikk az „Economist“-ban 314
„Journal de Genève“, 1915. április 7. 315
Lloyd George a 4 milliárd font sterlingről 315

„η“ FÜZET . . . . . 317—326

Tartalom 317
K. Kautsky: Nationalstaat etc. 317
Lensch: Die deutsche Sozialdemokratie und der Weltkrieg 318
O. B. cikke: Ein „Europäischer Staatenbund?“ . 322
A finánctőke Oroszországban 323
Barron könyve a háborúról 325
Lenz a modern háborúról 325

„ϑ“ FÜZET . . . . . 327—360

Tartalom 327
Hilferding: A finánctőke 327
Az elektromos tröszt 333
Emissziós statisztika 336
Riesser: Die deutschen Grossbanken und ihre Konzentration 338

„ι“ FÜZET . . . . . 370—404

Tartalom 370
Liefmann: Beteiligungs- und Finanzierungsgesellschaften 370
„Die Neue Zeit“, 1911 (a háborúról NB) és 1912 (többek között az Európai Egyesült Államokról) 379
„Finanz-Archiv“: 1915 384

Emissziós statisztika. Eggenschwyler. Crohn (Argentínáról) 384
Walter Zollinger: Die Bilanz der internationalen Wertübertragungen 385
Calmes: Neuere Literatur über die Kapitalanlage 386
Paish cikke a „Journal of the Royal Statistical Society"-ben. 1911. január 387
Mülhaupt: Der Milchring 390
Tőkések szövetségei a háborúról 394
Crammond: Anglia és Németország 397
Sale: Japán versus Anglia 400
„Financial Arrangements and the War Debts of Europe" 403

„$\varkappa$" FÜZET . . . . . 405—439
J. A. Hobson: Imperialism 405

„λ" FÜZET . . . . . 440—464
Tartalom 440
Sembat: Faites un Roi sinon faites la Paix . . . 440
Schulze-Gaevernitz „Britischer Imperialismus" című könyvéből vett idézetek jegyzéke . . . 449
Schulze-Gaevernitz: Britischer Imperialismus . . 449

„μ" FÜZET . . . . . 465—501
Tartalom 465
Schwarz: Die Finanzsysteme der Grossmächte 465
„Vorwärts", 103. sz. 1916. április 13. 466
Calwer: Einführung in die Weltwirtschaft . . . 468
„Bulletin de l'institut international de statistique" 471
Bartholomew: Atlas of the world's commerce . . 472
„Das Getreide im Weltverkehr" 478
Vasutak 488
„Die Bank" 496
A vasutakra vonatkozó számításokhoz 497

„ν" FÜZET . . . . . 502—550
Tartalom 502
„La Revue politique internationale" 502
Plehn: Weltpolitik 503
Wegener: Das heutige Indien 503
Engels: Kann Europa abrüsten? 505

Marx: „Leleplezések a kölni kommunista perről", Engels bevezetőjével 510
Engels: Internationales aus dem „Volksstaat" . . 510
Előszó 1894 510
„Die Bakunisten an der Arbeit" 511
„Eine polnische Proklamation" 511
„Soziales aus Russland" 512
Laufenberg: Organisation, Krieg und Kritik . . 513
Wirth: Weltgeschichte der Gegenwart 517
Táblázat a gyarmati hódításokról és háborúkról 518
Ifjúegyiptomi kongresszus 532
Tardieu: La France et les alliances 532
A. Mévil: De la Paix de Francfort à la conférence d'Algeciras 534
„Handbuch der Politik" 535
„Deutschland und der Weltkrieg" 535
Übersberger: Russland und der Panslavizmus 535
Franke: Die Grossmächte in Ostasien . . . 537
Oncken: Die Vorgeschichte des Krieges . . 538
Adler: Die imperialistische Sozialpolitik . . . 539
Siegfried: Neu-Seeland 541
Hoetzsch: Russisch-Turkestan 544
A szocializmus Kínában 547
Nahas: Situation économique et sociale du fellah égyptien 548
„Die Neue Zeit". XXX. 1. 548
Kautsky: Die Aktion der Masse 548
Link: Sind Sparkassen Wohlfahrtseinrichtungen? 548
Számítások az egyes államok népességére vonatkozóan 549

„ξ" FÜZET . . . . . 551—585

Tartalom 551
Kivonatok lapokból 551
Bernhardi: Deutschland und der nächste Krieg . 555
Ruedorffer: Grundzüge der Weltpolitik in der Gegenwart 561
Mackay: China, die Republik der Mitte. Ihre Probleme und Aussichten 569
Lucas: Greater Rome and Greater Britain . . 573

Belger: Die Sozialdemokratie nach dem Kriege . 575
Rohrbach: Warum es der deutsche Krieg ist! . . 577
Waltershausen: Das Volkswirtschaftliche System der Kapitalanlage im Auslande 578
Hennig: Bahnen des Weltverkehrs 583
Helfferich: Deutschlands Volkswohlstand . . . 583
Cromer: Ancient and modern imperialism . . 584

„o" FÜZET . . . . . 586—654

Tartalom 586
„Schmoller's Jahrbuch", 1915. 1. füz. 588
Marx. 1878-as cikk az Internacionáléról. Megjegyzés a nemzetek önrendelkezéséről 589
A bázeli kiáltvány és a chemnitzi határozat . . 590
„Die Gleichheit", 1914. augusztus 5. 591
„Krieg dem Kriege" 591
„Proletarische Frauen, seid bereit!" 591
„Politische Rundschau" 593
Delbrück: Regierung und Volkswille 593
„Volksstimme" (Chemnitz) 596
„Gegen die beiden Juniusse" 596
„Vollkommen zutreffend" 597
„Bremer Bürger-Zeitung" 598
„I. S. D. und Gruppe »Internationale«" . . 598
Henke: „Nicht identisch, aber dasselbe" . . 599
„Noch eine Blattgründung in Bremen" . . 600
Irodalom a miliciáról 600
Lensch a miliciáról (1912) 601
Engels az angliai munkásosztályról 602
Bürkli: Demokratisierung unseres Heerwesens . 603
Kautsky 1910 és 1912 603
Kautsky: Der Kongress von Kopenhagen . 603
Kautsky: Nochmals die Abrüstung . . . 603
Kautsky a vallásról 604
A szocialisták és a négerek Amerikában . . . 604
Irodalom 604
Belfort-Bax az imperializmusról (1909) . . . 605
Debsről 606
Olasz és lengyel munkások Svájcban 606
A kanadai munkásmozgalom 607
Lissagaray: Geschichte der Kommune von 1871 608

A monopóliumok és a technika 608
Lensch: Die Sozialdemokratie, ihr Ende und ihr Glück 609
Perrin de Boussac: De l'armée coloniale és „Labor Bibliography“ 612
Chemnitzi „Volksstimme“ 612
„Parteiverrat — Landesverrat“ 612
„Leipziger Volkszeitung“ 615
Aus der Partei 615
Marx Franciaország szabadságháborújáról (1871. január), Írországról, a közelgő háborúról (1874) 616
Ulbricht. Nemzetiségek és imperializmus . . . 618
A legújabb történelem „korszakai“ 626
„Der Kampf“ 626
Adler és Renner 626
Hilferding (kautskyánus nézetek) 628
Engels és Marx az angol munkásokról 630
Kautsky a hazafiságról 632
Bauer: A nemzeti kérdés és a szociáldemokrácia 633
Grumbach: Der Irrtum von Zimmerwald—Kiental 635
Engels. Levelek Sorgéhoz 636
„Die Glocke“ 638
Ernst Heilmann: Der Kern des Streites. . 638
W. Liebknecht és Marx (1878. évi levél Liebknechtnek) 640
A japánok és az amerikai munkások sovinizmusa 642
Greulich és a „Grütlianer“ 643
Greulich: Offener Brief an den Grütliverein Hottingen 643
„Steine statt Brot!“ 645
„Die grundsätzlich abweichende Beurteilung“ 645
„Keine sachlichen Differenzen trennen uns“ 645
„Die »nationalistische Spreu« scheidet sich vom »internationalen sozialistischen Weizen«“ 645
„Thesen zum Referate“ 646
„Die Ausländereinbürgerung“ 646
„Partei oder Grütliverein?“ 646
„Die Gewerkschaften und die Militärfrage“ 646
„Schweizerische Metallarbeiter-Zeitung“ 648
E. Th.: Der Überblick 648

„Der Überblick. (Ein anderer Standpunkt)" 648
„Neue Rheinische Zeitung" 649
Saint-Simon egy mondása 653

„BRAILSFORD" FÜZET . . . . . 655—671

Tartalom 655
Brailsford: The War of Steel and Gold 655

FÜZET „A MARXIZMUSRÓL ÉS AZ IMPERIALIZMUSRÓL" . . . . . 672—683

Tartalom 672
Mehring: „Neue Beiträge zur Biographie von Marx und Engels" 672
„Die Lohndrücker des Auslandes und die Internationale" 676
Seeley: The Expansion of England 678
P. Dehn: Von deutscher Kolonial- und Weltpolitik 682

„IMPERIALIZMUS" FÜZET . . . . . 689—701

Tartalom 689
Reventlow: Deutschlands auswartige Politik 1888—1913 689
Kautsky: Sozialismus und Kolonialpolitik . . 691
Engels. 1882. szeptember 12-i levél 691
Quadflieg: Russische Expansionspolitik von 1774 bis 1914 693

„EGELHAAF" FÜZET . . . . . 702—732

Egelhaaf: Geschichte der neuesten Zeit 702
A legfontosabb válságok a nagyhatalmak nemzetközi politikájában 1870—1871 után 707
Kísérlet az 1870 utáni világtörténelem legfontosabb dátumainak összefoglalására ((Egelhaaf és más források)) 710
A „Kísérlet az 1870 utáni világtörténelem legfontosabb dátumainak összefoglalására" című táblázat tervvázlata 732

„AZ OSZTRÁK MEZŐGAZDASÁGI STATISZTIKA" ÉS EGYÉB CÍMŰ FÜZETBŐL . . . . . 733—744

A gyarmatok megoszlása az imperialista államok között 733

PERZSIÁRA VONATKOZÓ ANYAGOK FÜZETE . . 745—755
Tartalom 745
Demorgny: La question persane et la guerre 745
Jaeger: Persien und die Persische Frage . . . 748

KISEBB JEGYZETEK. 1912—1916 . . . . . 757—800
A szindikátusokkal foglalkozó cikk tervezete . . 759
Olajtermelés és olajárak Amerikában 760
Bebel egy német—orosz háborúról 760
„Die Neue Zeit", 1912/1913 762
Jegyzet: A saját országunk vereségéről az imperialista háborúban 762
„Az imperializmus és a nemzetek önrendelkezési joga" című előadáshoz 764
A nemzeti kérdéshez 764
Vázlat-tervezet 764
Tézisek 766
Az imperializmus és a nemzetek önrendelkezési joga. *(Vázlat)* 768
I. A gazdasági szempont 768
II. A történelmi szempont 769
III. A politikai szempont 769
IV. Az államhatárok szempontja . . 769
V. A proletariátus nemzetközi osztályharcának szempontja . . . 769
VI. „Gyakorlati megvalósíthatóság". 770
VII. A katonai szempont 770
VIII. Harc a szociálsovinizmussal . . 770
IX. A válással való összehasonlítás . 771
X. A Weill-eset 771
XI. A liberális burzsoázia állásfoglalása 771
XII. Az OSZDMP tapasztalatai . . . 771
XIII. Marx és Engels példája 771
XIV. A „Zimmerwaldi baloldal" „formulája" 772
E. Corradini: Il nazionalismo italiano 772
Nitti: Il Capitale straniero in Italia 773
Liefmann: Bringt uns der Krieg dem Sozialismus näher? 773
„Conrad's Jahrbücher", 1915. 2. füz. Augusztus 775

„Schriften des Vereins für Sozialpolitik“ 775
„Sozialimperialismus und Linksradikalismus“ . . 777
Összehasonlító számadatok jó összefoglalása . . 778
E. Rappard: Zur nationalen Verständigung . . 782
A. B. Hart: The Monroe Doctrine 782
Philippovich: Monopole 783
„Journal de Genève“, 1916. április 18. 783
Kálifogyasztás egyes országokban 784
„Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik“ 784
„Az imperializmus és a szakadás a szocializmus táborában“ című cikkhez 785
Terv 785
Az imperializmus meghatározásához . . . 786
Tervváltozat 786
Leuthner: Russischer Volksimperialismus 787
Kivonat a „Gazeta Robotniczá“-nak „Az imperializmusról és a nemzeti elnyomásról szóló tézisei“-ből 788
Az imperializmus és a hozzá való viszony . . 789
Terv a kautskyzmusról szóló cikkhez 791
Cikktöredék 792
Irodalomjegyzékek 793
Igénylőlapok a Zürich-kantoni könyvtárhoz . . 796

Jegyzetek 801

A Lenin által idézett és említett irodalom jegyzéke . . . 832

Névmutató 868

KÉPMELLÉKLETEK

Lenin arcképe. — 1917 . . . . . XVIII—1
A „β“ füzet 107. oldala . . . . . 48—49
A „γ“ füzet 30. és 31. oldala . . . . . 214—215
A „ζ“ füzet 3. oldala . . . . . 286—287
A „ξ“ füzet 20. oldala 567

64/29777. Franklin-nyomda, Budapest, VIII., Szentkirályi utca 28.

A JELENTŐSEBB SAJTÓHIBÁK JEGYZÉKE

Old.	Bekezdés	Sor	*A szövegben:*	*Helyesen:*
XV.	2.	8.	Linkradikalis-	Linksradikalis-
220.	6.	2.	(120—221.)	(120—121.)
301.	lapalji jegyzetben		217—333. old.	317—333. old.
467.	táblázat végén		1912/03-ra	1912/13-ra
484.	lapalji jegyzetben		486. old.	487. old.
505.	5.	2.	magukért	magukéért,
530.	4.	14/15.	magasztalták	magasztalják
569.	6.	3.	264. old.	264 old.
659.	5.	8.	167. old.	167 old.
763.	lapalji jegyzetben		308—308. old.	308—309. old.
784.	7.	2.	*szakszerveztek*	*szakszervezetek*
789.	1.	1/2.	tételez feltételezi	tételez fel, feltételezi
834.	2. hasáb	27.	Londou'	London,
852.	2. hasáb	2.	**Ma kay,**	**Mackay,**
873.	2. hasáb	14.	**Jakob, I.**	**Jakab, I.**
886.	4.	1.	327—360	327—369